วารสาร **มหาจุฬาวิชาการ**
Mahachula Academic Journal
ISSN : 3088 2001 (Print)
ISSN : 3088 2044 (Online)

ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ มกราคม – เมษายน ๒๕๖๙ Vol.13 No.1 January – April 2026

● วัตถุประสงค์

วารสารมหาจุฬาวิชาการ เป็นวารสารวิชาการ ราย ๔ เดือน (ปีละ ๓ ฉบับ) คือ ฉบับที่ ๑ เดือนมกราคม-เมษายน, ฉบับที่ ๒ เดือนพฤษภาคม-สิงหาคม, ฉบับที่ ๓ เดือนกันยายน-ธันวาคม มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยด้านพระพุทธศาสนา เพื่อให้บริการทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาแก่สังคม เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนแนวคิดทางพระพุทธศาสนา เพื่อสนับสนุนให้เกิดวารสารทางวิชาการกลางของมหาวิทยาลัย ในการเผยแพร่บทความวิชาการและบทความวิจัยแก่ผู้บริหาร คณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย และนิสิต นักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ในมิติทางด้านศาสนาและปรัชญา พระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ ในขอบข่ายเนื้อหาสาขาวิชาสังคมวิทยา ศิลปศาสตร์และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

- บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสารมหาจุฬาวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารมหาจุฬาวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยอย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิง ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร
- ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้รับการตรวจสอบทางวิชาการจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) อย่างน้อย ๒ ท่านต่อ ๑ บทความ
- ทรรศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสารมหาจุฬาวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทรรศนะของความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ วารสารมหาจุฬาวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

00. 13-1 (1-28).indd 1 4/29/2026 10:44:05 AM

- **เจ้าของ**

  กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
  ห้อง ๓๐๕ เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ถ.พหลโยธิน ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
  โทรศัพท์ ๐๓๕ ๒๔๘๐๐๐ ต่อ ๘๗๗๓, โทรสาร ๐๓๕ ๒๔๘๐๑๓

- **ที่ปรึกษาวารสารมหาจุฬาวิชาการ**

พระพรหมบัณฑิต, ศาสตราจารย์ ดร.	ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์
พระพรหมวัชรธีราจารย์, ศาสตราจารย์ ดร.	อธิการบดี
พระเมธีวรญาณ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	คณบดีคณะพุทธศาสตร์
พระศรีวัชรสารบัณฑิต, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	คณบดีคณะครุศาสตร์
พระครูภัทรธรรมบัณฑิต, รองศาสตราจารย์ ดร.	คณบดีคณะมนุษยศาสตร์
พระอุดมสิทธินายก, รองศาสตราจารย์ ดร.	คณบดีคณะสังคมศาสตร์

- **บรรณาธิการ**

รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- **หัวหน้ากองบรรณาธิการ**

นายสุชญา ศิริธัญภร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- **กองบรรณาธิการ :**

พระปัญญาวัชรบัณฑิต, รองศาสตราจารย์ ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.สุเทพ พรมเลิศ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน	มหาวิทยาลัยมหิดล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี สิระโรจนานันท์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทัย สติมั่น	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วันชัย สุขตาม	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ	มหาวิทยาลัยบูรพา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมชาย ดำเนิน	สมาคมนักวิจัยแห่งประเทศไทย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คะนอง ปาลิภัทรางกูร	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
นายสุภฐาน สุดาจันทร์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

00. 13-1 (1-28).indd 2 4/29/2026 10:44:05 AM

● คณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสารมหาจุฬาวิชาการ (Peer Review)

สาขาวิชา ศาสนา, ปรัชญา, พระพุทธศาสนา, ครุศาสตร์, มนุษยศาสตร์, สังคมศาสตร์

■ ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระพรหมวัชรธีราจารย์, ศาสตราจารย์ ดร.

พระเมธีวัชรบัณฑิต, ศาสตราจารย์ ดร.
พระธรรมวชิรปัญญาจารย์, รองศาสตราจารย์ ดร.
ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง
ศาสตราจารย์ ดร.จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์
รองศาสตราจารย์ ดร.เวทย์ บรรณกรกุล
รองศาสตราจารย์ ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร
รองศาสตราจารย์ ดร.ชาติชาย พิทักษ์ธนาคม
รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม
รองศาสตราจารย์ ดร.สมชัย ศรีนอก
รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิฏฐ์ ศรีทอง
รองศาสตราจารย์ ดร.กฤต ศรียะอาจ
รองศาสตราจารย์ ดร.ณัทธีร์ ศรีดี
รองศาสตราจารย์ ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง
รองศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ ศุภษร
รองศาสตราจารย์ ดร.ประยูร สุยะใจ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เริงชัย หมื่นชนะ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระกาญจน์ กนกกมเลศ

■ ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

ศาสตราจารย์ พิเศษ อดิศักดิ์ ทองบุญ	ราชบัณฑิต
ศาสตราจารย์ ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ศาสตราจารย์ ดร.สำเนียง เลื่อมใส	มหาวิทยาลัยศิลปากร
รองศาสตราจารย์ ดร.สมาน งามสนิท	มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
รองศาสตราจารย์ ดร.จินดา จันทร์แก้ว	มหาวิทยาลัยบูรพา
รองศาสตราจารย์ ดร.วิชชุดา หุ่นวิไล	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
รองศาสตราจารย์ ดร.เมธาวี อุดมธรรมานุภาพ	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.สนิท สัตโยภาส	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร.เสริมศรี ไชยศร	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ สยาม ดำปรีดา	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.มารุต พัฒผล	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
รองศาสตราจารย์ ดร.นลินี ณ นคร	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

รองศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน มหาวิทยาลัยมหิดล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี สิระโรจนานันท์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วันชัย สุขตาม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ มหาวิทยาลัยบูรพา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมชาย ดำเนิน สมาคมนักวิจัยแห่งประเทศไทย
ดร.ชัยสิทธิ์ ทองบริสุทธิ์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า
เจ้าคุณทหารลาดกระบัง

- **ฝ่ายประสานงานและจัดการ**

ประสานงานจัดการและพิสูจน์อักษร

พระมหาขวัญชัย ปุตฺตวิเสโส พระมหาธิติ อนุภทฺโท
พระมหาทรงชัย วิชยเภรี นายศิลป์ชัย วงษ์จำนงค์
นายสุภฐาน สุดาจันทร์ นางสาวสุจิตรา ชวดรัมย์
นางสาวสังเวียน ฟูเฟื่อง นางสาวภัคนิจ พิมพา
นายณัฐวุฒิ วงษ์ภา

งานสมาชิก

พระมหาทรงชัย วิชยเภรี

บันทึกข้อมูล

นายจิระศักดิ์ ธารสุขกระจ่าง

งานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

นายนพดล เพ็ญประชุม

- **นิติกร**

นายธวัช แย้มปิ่ว

- **ภาพ/ศิลปะ**

พระมหาสุระศักดิ์ ธีรวโส นายสมบูรณ์ เพ่งพิศ

- **ออกแบบปก**

พระพลวัฒน์ พวงปากกา

- **จัดรูปเล่ม**

  นายสมบูรณ์ เพ่งพิศ

- **พิมพ์ที่**

  โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

  เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

  โทรศัพท์ ๐๓๕ ๒๔๘ ๐๐๐ ต่อ ๘๕๕๕-๘๕๕๙ โทรสาร ๐๓๕ ๒๔๘ ๐๐๐ ต่อ ๘๕๔๕

- **จำนวนที่ตีพิมพ์ ๒๐๐ เล่ม**

Indexed in Group 2

JSH

วารสารมหาจุฬาวิชาการ
เป็นสมาชิกเครือข่ายวารสารวิชาการ
ด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (JSH)

บทบรรณาธิการ

วารสารมหาจุฬาวิชาการ ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน ๒๕๖๙ ได้รวบรวมบทความวิชาการของผู้บริหาร คณาจารย์ของมหาวิทยาลัย รวมถึงคณาจารย์ต่างสถาบัน ที่ได้ส่งบทความทางวิชาการมาร่วมตีพิมพ์ เพื่อเป็นการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ ทำให้มีคณาจารย์ได้มีโอกาสศึกษาพุทธธรรมและการนำไปประยุกต์ บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามหลักคำสอนทางพระศาสนาอันเป็นการบริการวิชาการแก่สังคม ในฉบับนี้ กองบรรณาธิการและคณะทำงานฝ่ายประสานงานได้รับเกียรติจากผู้เขียนทั้งภายในและภายนอก จำนวน ๑๓ มหาวิทยาลัย และอีก ๑ ส่วนงานภายนอก ได้ส่งบทความทางวิชาการ เพื่อลงตีพิมพ์เผยแพร่ จำนวน ๒๗ บทความ ในบทความทั้งหมดแยกเป็น ภาษาไทย ๒๗ บทความ และภาษาอังกฤษ ๑ บทความ โดยแบ่งเป็นบทความวิชาการ ๖ บทความ บทความวิจัย ๒๑ บทความ ซึ่งรายละเอียดบทความต่าง ๆ กองบรรณาธิการ ได้กล่าวถึงเนื้อหาของแต่ละบทความโดยสรุปดังนี้

บทความวิจัยที่ ๑ เรื่อง **“การประยุกต์ใช้หลักธรรมที่ปรากฏในธนัญชานิสูตรสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิต”** โดย พระณัฐธัญ สุธมฺโม (สุขชุ่ม) วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า (๑) แนวคิดเรื่องคุณภาพชีวิตทั้งในระดับสากลและระดับชาติมุ่งเน้นความสมดุลและความสมบูรณ์ทั้งกาย จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม และจิตวิญญาณ โดยมีความพึงพอใจในชีวิตเป็นแกนกลาง สอดคล้องกับแนวคิดทางทฤษฎีที่ชี้ว่าคุณภาพชีวิตต้องอาศัยทั้งปัจจัยภายนอกและแรงจูงใจภายใน ขณะที่พระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาจิตเพื่อคลายกิเลสและดำรงชีวิตอย่างไม่ประมาท (๒) ธนัญชานิสูตรเป็นพระสูตรที่ได้สะท้อนปัญหาชีวิตของฆราวาสผู้มีภาระมาก ซึ่งอาจใช้เหตุผลทางโลกเป็นข้ออ้างในการความผิดได้ ทำให้พระสารีบุตรได้แสดงธรรมเพื่อชี้ให้เห็นผลกรรม ความไม่ประมาท และการดำรงชีวิตด้วยสุจริตโดยไม่เบียดเบียน หลักธรรมสำคัญที่ปรากฏได้แก่ ศีล สุจริต พรหมวิหาร สัมมัปปธาน กรรม ตัณหา และอัปปมาทธรรม (๓) การประยุกต์ใช้หลักธรรมจากธนัญชานิสูตรสามารถพัฒนาเป็นแนวทางเชิงปฏิบัติสำหรับฆราวาส โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ ประเมินตน ปฏิบัติ และติดตามผล จนสังเคราะห์เป็น “โมเดล 7 Life” ได้แก่ ชีวิตที่มีวินัย ซื่อสัตย์ พัฒนาไม่หยุด รู้เท่าทัน อยู่ร่วมอย่างเข้าใจ เข้าใจแรงขับภายใน และรับผิดชอบต่อผลการกระทำ อันนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่สมดุลและยั่งยืนในโลกแห่งความจริง

00. 13-1 (1-28).indd 6 4/29/2026 10:44:06 AM

บทความวิจัยที่ ๒ เรื่อง **“การศึกษาวิเคราะห์ที่มาของ “นิพฺพานํ ปรมํ สุญฺญํ”** โดย นายทัชชกร คล้ายคลึง สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา ภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า ข้อความดังกล่าวไม่ปรากฏในคัมภีร์ชั้นต้นโดยตรง มีแต่คำว่า “ปรมํ สุญฺญํ นิพฺพานนฺติ” ที่อยู่ในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค ทว่าปรากฏโดยตรงในรตนัตตยปภาวาภิยาจนคาถา อันเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ซึ่งสันนิษฐานว่าการที่มีข้อความนั้นในพระคาถา เพราะน่าจะได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์ลบผง โดยวิเคราะห์จากบุคคลร่วมสมัย รวมไปถึงพระราชนิพนธ์และพระราชหัตถเลขาของพระองค์ได้แก่ มนต์ปราบเสนียดและตำรากลับชะตาที่มีหลักการคล้ายกับการลบผง นอกจากนี้ยังปรากฏข้อความดังกล่าวบ่อยครั้งในคัมภีร์ลบผง ได้แก่คัมภีร์ประเภทปถมัง ๑๑ ครั้ง และคัมภีร์มหาราช ๓ ครั้ง ซึ่งคัมภีร์ทั้ง ๒ และคำว่า “นิพฺพานํ ปรมํ สุญฺญํ” อันเป็นข้อความในคัมภีร์เหล่านั้น น่าจะได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนานิกายมหายาน โดยเฉพาะนิกายมนตรยาน ซึ่งพิจารณาจากสัญลักษณ์และบริบทในคัมภีร์

บทความวิจัยที่ ๓ เรื่อง **“การพัฒนาทักษะด้านภาษาของเด็กปฐมวัยด้วยการเล่านิทานอ่านหนังสือให้เด็กฟังอย่างสม่ำเสมอ กรณีศึกษา กลุ่มเด็กปฐมวัยในโครงการเล่านิทานอ่านหนังสือของสมาคมไทยสร้างสรรค์ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ ประเทศไทย”** โดย ดร.จำเนียร ผะคังคิว ผศ.ดร.อภิสรรค์ ภาชนะวรรณ และดร.ประทวน คล้ายศรี ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า วิทยาลัยนานาชาติมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ เด็กปฐมวัยที่เข้า ร่วมโครงการพัฒนาเด็กด้วยเล่านิทานการอ่านให้ฟัง ร้อยละ ๖๕ เข้าใจคำศัพท์ที่อยู่ในหนังสือนิทานโดยสามารถ เชื่อมโยงคำศัพท์ที่ได้ยินกับภาพในหนังสือนิทานได้ การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) ผลการทดสอบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ย F-test พบว่า เด็กปฐมวัยมีได้รับการอ่านนิทานให้ฟังในปริมาณที่แตกต่างกัน จะมีคะแนนเฉลี่ยทักษะทางภาษาที่แตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญ ที่ระดับ .๐๕ การอ่านนิทานให้ฟังจำนวนมากกว่า ๙๐๐ ครั้งขึ้นไป มีคะแนนเฉลี่ยมากที่สุดทั้ง ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านความพร้อมในการอ่านมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๖๕ คะแนน ด้านการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารมีคะแนน เฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๒ คะแนน และด้านความ คิดสร้างสรรค์และจินตนาการมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๑ คะแนน ข้อเสนอแนะ ๑.โรงเรียนประถมศึกษาควรจัดกิจกรรม พี่อ่านให้น้องฟัง ๒.ครอบครัวควรจะใช้เวลาในวันหยุดหรือหาเวลาว่างอ่านหนังสือให้เด็กฟังอย่างสม่ำเสมอ ๓.องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่รับผิดชอบศูนย์เด็กปฐมวัยควรจะดำเนินโครงการเล่านิทานอ่านหนังสืออย่างต่อเนื่อง ๔. ควรจะมีการติดตามพัฒนาของเด็กปฐมวัยกลุ่มที่เข้าร่วมโครงการในระดับประถมศึกษาด้วย

00. 13-1 (1-28).indd 7 4/29/2026 10:44:06 AM

บทความวิจัยที่ ๔ เรื่อง **“ผลของโปรแกรมการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเด็กปฐมวัยในครอบครัวจังหวัดสมุทรสาคร”** โดย รศ.ดร.ปิยะธิดา ขจรชัยกุล ภาควิชาอนามัยครอบครัว, คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล,ประเทศไทย ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า คะแนนวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยในครอบครัว คะแนนการอบรมเลี้ยงดูเด็กด้านคุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้ปกครองและคะแนนรวมคุณธรรมจริยธรรมของเด็กปฐมวัย ของกลุ่มทดลอง หลังการทดลองมีค่ามากกว่าก่อนการทดลอง โดยมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p – value ≤ ๐.๐๕)

บทความวิจัยที่ ๕ เรื่อง **“การบริหาร One World Library เพื่อการพัฒนาห้องสมุดสู่ความเป็นเลิศอย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัล: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต”** โดย ผศ.ทิพสุดา คิดเลิศ รศ.ดร.สุขุม เฉลยทรัพย์ ผศ.ดร.เอื้ออารี จันทร รศ.ดร.จีระพันธุ์ พูลพัฒน์ และรศ.ดร.สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์ หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า ๑) ความคิดเห็นต่อปัจจัยสำคัญในการบริหาร OWL ๖ ด้าน ได้แก่ (๑) ความยั่งยืนและความเป็นเลิศ (ค่าเฉลี่ย ๔.๒๖) (๒) ระบบนิเวศและความร่วมมือ (ค่าเฉลี่ย ๔.๒๓) (๓) ภาวะผู้นำ (ค่าเฉลี่ย ๔.๒๑) (๔) บริการอัจฉริยะ (ค่าเฉลี่ย ๔.๑๔) (๕) การเปลี่ยนแปลง (ค่าเฉลี่ย ๔.๑๓) และ (๖) นวัตกรรมและการบูรณาการดิจิทัล (ค่าเฉลี่ย ๔.๐๙) และ ๒) แนวทางการบริหาร OWL ที่นำไปสู่ความเป็นเลิศอย่างยั่งยืน ได้แก่ (๑) การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์การเรียนรู้จากห้องสมุดสู่มหาวิทยาลัยแห่งการเรียนรู้ภายใต้แนวคิด “One World Library to University” โดยออกแบบพื้นที่ ๔ ประเภท คือ Learning Space, Inspiration Space, Meeting Space และ Expression Space (๒) การปรับรูปแบบการบริการสู่เชิงรุกด้วยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ห้องเรียน แพลตฟอร์มออนไลน์ และ AI Station (๓) การจัดการการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบ ๓ ขั้นตอน ได้แก่ Unfreeze-Change-Refreeze (๔) ผลกระทบเชิงบวกและบทบาทการเป็นต้นแบบสำหรับสถาบันอื่น และ (๕) อุปสรรคและความท้าทาย ได้แก่ เทคโนโลยีดิจิทัล การพัฒนาบุคลากร พฤติกรรมผู้ใช้ และความเท่าเทียมในการเข้าถึง

บทความวิจัยที่ ๖ เรื่อง **“นิะสฺวภาวะในคัมภีร์มูลมัธยมกการิกา”** โดย พระมหาไวทย์ชนินทร์ อาวุธปญฺโญ (มีสุวรรณ) และ ผศ.ดร.คะนอง ปาลิภัทรางกูร สาขาพุทธศาสนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า พระนาคารชุนได้นำเสนอแนวคิดนิะสฺวภาวะเพื่อปฏิเสธสวภาวะหรือความมีตัวตนที่แท้จริงของสรรพสิ่ง โดยใช้วิธีการวิเคราะห์และโต้แย้งผ่านตรรกะในรูปแบบต่าง ๆ ถึง ๙ ลักษณะ ซึ่งหนึ่งในวิธีสำคัญที่ท่านใช้ในการชี้ให้เห็นความไม่แท้จริงของสรรพสิ่งก็คือ “จตุษโกฏิปฏิเสธ” หรือการตั้งข้อโต้แย้งผ่านทางเลือก ๔ ประการ ได้แก่ การมีอยู่ การไม่มีอยู่

00. 13-1 (1-28).indd 8 4/29/2026 10:44:06 AM

การมีและไม่มีอยู่ และการไม่ทั้งมีอยู่และไม่ไม่มีอยู่ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงหลักว่าง (ศูนยตา) และลักษณะสัมพันธ์อิงอาศัยกันของสรรพสิ่ง แนวคิดนิะสฺวภาวะในคัมภีร์มูลมัธยมกการิกา ไม่ได้เป็นเพียงข้อเสนอเชิงอภิปรัชญา หากยังเป็นเครื่องมือในการทำลายความยึดมั่นถือมั่นและชี้ทางสู่การบรรลุธรรมตามแนวทางของพระพุทธศาสนามหายาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติธรรมในสายมัธยมิกะ

บทความวิชาการที่ ๗ เรื่อง **"โรงเรียนสาธิตแหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูและห้องปฏิบัติการทางการศึกษา"** โดย รศ.ดร.สุขุม เฉลยทรัพย์ นางสาวสิรินดา เสวตสมบูรณ์ ผศ.ดร.วีณัฐ สกุลหอม และ รศ.ดร.สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์ หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ได้สรุปบทความวิชาการไว้ว่า โรงเรียนสาธิตมีบทบาทสำคัญ ๓ ประการ คือ (๑) เป็นห้องปฏิบัติการทางการศึกษาที่มีหลักสูตรยืดหยุ่นสำหรับทดลองนวัตกรรมการเรียนการสอน (๒) เป็นแหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูตามทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ David Kolb ช่วยให้นักศึกษาครูพัฒนาทักษะและความเข้าใจทางวิชาชีพ และ (๓) เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงและต้นแบบทางการศึกษา โรงเรียนสาธิตมีลักษณะพิเศษ ได้แก่ ครูที่เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย มีอิสระในการพัฒนาหลักสูตร และได้รับการลงทุนเพียงพอ การบริหารวิชาการครอบคลุมการออกแบบหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และการประเมินผลอย่างเป็นระบบ สำหรับข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาประกอบด้วย การพัฒนานักศึกษาครู การบริหารวิชาการ การบริหารบุคลากร การวิจัยและพัฒนานวัตกรรม และการขยายผลสู่สังคม เพื่อให้โรงเรียนสาธิตเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาและผลิตครูคุณภาพเพื่อพัฒนาการศึกษาของประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ

บทความวิจัยที่ ๘ เรื่อง **"การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ "โนรา" เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์"** โดย ผศ. คณรัตน์ บัวทอง อาจารย์ จารุวัฒน์ ศรีโสภา อาจารย์รัตนชัย ตุ้มเพ็ชร รศ. ดร.ชนสิทธิ์ สิทธิ์สูงเนิน ผศ.ดร.ธนกร สุวรรณอำภา มหาวิทยาลัยศิลปากร และอาจารย์ นิตยา เชิดชู ครูใหญ่โรงเรียนนาฏศิลป์นิยา ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า (๑) ผู้สอนนาฏศิลป์ที่จบไม่ตรงสาขามีความต้องการพัฒนาด้านทักษะปฏิบัติท่ารำโนรามาตรฐาน ๑๒ ท่า การแต่งกายโนรา และการจัดการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ อยู่ในระดับมากที่สุด ร้อยละ ๓๘.๑๒ หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีองค์ประกอบ ๑๐ องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการ จุดมุ่งหมาย โครงสร้างสาระการเรียนรู้ แนวทางการจัดการเรียนรู้ สื่อ การวัดและประเมินผล คุณสมบัติวิทยากร คุณสมบัติผู้เข้าร่วม และแผนจัดการเรียนรู้ (๒) ผลการประเมินความสอดคล้องขององค์ประกอบหลักสูตรมีค่า IOC ระหว่าง ๐.๘๐–๑.๐๐ และ (๓) ผลการประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (M = ๔.๔๔, SD = ๐.๘๗)

00. 13-1 (1-28).indd 9 4/29/2026 10:44:06 AM

บทความวิจัยที่ ๙ เรื่อง **“การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเครียดในการปฏิบัติงานกับสมรรถนะทางการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒”** โดย นางสาวมุนินทร์ จำปางาม และรศ.อุไร สุทธิแย้ม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า (๑) ความเครียดในการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง (๒) สมรรถนะทางการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมาก และ (๓) ความเครียดในการปฏิบัติงานมีความสัมพันธ์ทางลบกับสมรรถนะทางการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson’s Product Moment Correlation Coefficient) เท่ากับ -๐.๖๔ แสดงให้เห็นว่า เมื่อความเครียดในการปฏิบัติงานเพิ่มขึ้น สมรรถนะทางการบริหารมีแนวโน้มลดลง

บทความวิจัยที่ ๑๐ เรื่อง **“ทัศนะด้านศาสนาของกวีในภควทัชชุกะและมัตตวิลาส : การศึกษาเปรียบเทียบ”** โดย ผศ.ดร.ชานป์วิชช์ ทัดแก้ว และ ดร.บุณฑริกา บุญโญ สาขาวิชาภาษาเอเชียใต้ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า ภควทัชชุกะ นำเสนอภาพนักบวชผู้ยึดมั่นในคำสอนเชิงปรัชญา โดยเฉพาะแนวคิดสำนักโยคะ พร้อมทั้งใช้ตัวละครวิทูษกะเป็นเครื่องมือเปรียบเทียบระหว่าง “นักบวชผู้เข้าถึงแก่นแท้ของศาสนา” กับ “ผู้สักแต่ว่าออกบวช” โดยแทบไม่เสียดสีหลักคำสอนของศาสนาอื่นอย่างรุนแรง ตรงกันข้าม มัตตวิลาสกลับเน้นการเสียดสี ประณาม และเย้ยหยันศาสนา ศาสดา และนักบวชจากหลายนิกาย ทั้งพวกกาปาลิกะ ปาศุปตะ และพุทธศาสนา โดยเน้นภาพนักบวชทุศีลและวิถีปฏิบัติที่ผิดเพี้ยนให้เป็นต้นเหตุของอารมณ์ขัน จากความแตกต่างด้านทัศนะศาสนา กลวิธีการล้อเลียน และระดับการให้คุณค่าต่อคำสอนทางปรัชญา งานวิจัยเสนอข้อสรุปว่ากวีผู้แต่ง ภควทัชชุกะ และมัตตวิลาส น่าจะมิใช่บุคคลเดียวกัน และผลการวิเคราะห์นี้ยังเป็นกรอบแนวคิดสำหรับการศึกษาละครประหัสนะเรื่องอื่น ๆ ที่ใช้ศาสนาเป็นวัสดุของเรื่องในอนาคตด้วย

บทความวิจัยที่ ๑๑ เรื่อง **“กลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิต”** โดย นางสาวปัทมา ลักษณะโยธิน ผศ.ดร.ศุภศิริ บุญประเวศ ผศ.ดร.วีณัฐ สกุลหอม และรศ.ดร.สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์ หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า กลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิต มีดังนี้ (๑) กำหนดวัตถุประสงค์หลักและกลยุทธ์การพัฒนาการสื่อสาร (๒) กำหนดกลุ่มเป้าหมายและช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย (๓) มีวัฒนธรรมองค์กรและการเปลี่ยนผ่านสู่การ

กระจายอำนาจ (๔) กำหนดช่องทางการสื่อสารและข้อจำกัดในทางปฏิบัติ (๖) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกลไกส่งเสริม (๖) การมีอิสระในการแสดงความคิดเห็นและการเสริมพลังอำนาจ (๗) การรับฟังและให้คุณค่าต่อความคิดเห็นที่หลากหลาย (๘) ความยืดหยุ่นในการสื่อสารและการปรับตัว (๙) กำหนดจุดแข็ง จุดอ่อน และความท้าทายในการสื่อสาร และ (๑๐) กำหนดบทบาทผู้บริหาร การประเมินผล และข้อเสนอแนะ และยังพบว่า มหาวิทยาลัยพัฒนากลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมผ่านการกระจายอำนาจ มอบอำนาจให้รองอธิการบดีตัดสินใจในสายงานของตนได้โดยตรง พัฒนาช่องทางการสื่อสารหลากหลายเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่ม ใช้การสื่อสารร่วมกันผ่านการสร้างความเป็นเจ้าของร่วม เปิดใจรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง ผู้บริหารมีบทบาทเป็นแบบอย่างที่ดีในการสื่อสาร มีลงพื้นที่เพื่อรับทราบปัญหาจริง และมีการประเมินผลอย่างต่อเนื่องทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

บทความวิจัยที่ ๑๒ เรื่อง **“คัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา: การแปล และศึกษาวิเคราะห์”** โดย พระมหาธนวุฒิ โชติธมฺโม (อุปชัย) พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า คัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา เป็นคัมภีร์อรรถาธิบาย สัมโมหวิโนทนีอรรถกถา ในหมวดคัมภีร์วิภังค์ของพระอภิธรรมปิฎก พระญาณกิตติเถระ ชาวล้านนา เป็นผู้รจนาขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ สมัยพระเจ้าติโลกราช มีจุดมุ่งหมายเพื่อขยายความและอธิบายธรรมะเชิงอภิธรรมให้เข้าใจง่ายและเป็นระบบ เนื้อหาของคัมภีร์ครอบคลุมพระอภิธรรม วิภังค์ทั้ง ๑๘ หมวด ได้แก่ ขันธ์ อายตนะ ธาตุ สัจจะ อินทรีย์ ปฏิจจสมุปบาท สติปัฏฐาน สัมมัปปธาน อิทธิบาท สัมโพชฌงค์ องค์มรรค องค์ฌาน อัปปมัญญา สิกขาบท ปฏิสัมภิทา ญาณ ขุททกวัตถุ และธัมมหทัย ซึ่งล้วนแสดงโครงสร้างของจิต กระบวนธรรม และหนทางดับทุกข์อย่างเป็นลำดับ คุณค่าและองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ เรียกว่า MDI-Model ซึ่งแสดงให้เห็นว่า คุณค่าที่ผู้ศึกษาจะได้รับจากการศึกษาคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา สามารถเรียนรู้ ผ่าน ๓ ขั้นตอนหรือ ๓ มิติร่วมกัน ได้แก่ ขจัดความหลงผิด เสริมทักษะทางปัญญา และบูรณาการเข้ากับชีวิตจริงในปัจจุบัน

บทความวิชาการที่ ๑๓ เรื่อง **“สงกรานต์ : ธรรมผ่านอารยธรรมแห่งศิลปะ วัฒนธรรมเทศกาลประเพณี”** โดย พระครูสิริรัตนานุวัตร, รศ.ดร.วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยลัยมหาจุฬาลงกรณ-ราชวิทยาลัย ได้สรุปบทความวิชาการไว้ว่า กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากตำนานเทศกาลสงกรานต์นี้ นับได้ว่าสร้างคุณค่าทางกายและทางจิตใจอย่างดี คุณค่าทางกาย เป็นการสื่อถึงความสามัคคีกัน ส่วนทางใจนั้น จะมีการไม่ถือโทษโกรธเคืองกันในระหว่างเล่นสงกรานต์.หรือแม้หลังสงกรานต์แล้ว

00. 13-1 (1-28).indd 11 4/29/2026 10:44:06 AM

ก็ไม่ผูกโกรธกัน อโหสิกรรมต่อกัน การให้อภัยกันนี้ถือว่าเป็นธรรมทานชื่ออโหสะธรรมอย่างหนึ่ง ในบรรดาการให้ทั้งปวง ดังพุทธพจน์ว่า“การให้ธรรมเป็นทาน เป็นเลิศกว่าการให้ทานทั้งปวง”

บทความวิจัยที่ ๑๔ เรื่อง **“รูปแบบพลังความร่วมมือระหว่างคณะครุศาสตร์และโรงเรียนสาธิตละอออุทิศเพื่อพัฒนาสมรรถนะการสอนที่เป็นเลิศสำหรับนักศึกษาครูปฐมวัย”** โดย รศ.ดร.สุขุม เฉลยทรัพย์ นางสาวสิรินดา เสวตสมบูรณ์ ผศ.ดร.วีณัฐ สกุลหอม และรศ.ดร.สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์ ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต (๑) ลักษณะพลังความร่วมมือ ได้แก่ การบูรณาการทางวิชาการ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และระบบสนับสนุน และการสร้างวัฒนธรรมความร่วมมือและการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีกระบวนการดำเนินงานเป็นวงจรการเรียนรู้ร่วม Co-Teaching, Co-Research และ Co-Reflection (๒) สมรรถนะการสอนที่เป็นเลิศ คือ การให้คุณค่ากับความหลากหลายของผู้เรียน การออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมพัฒนาการ การทำงานเป็นทีมและความร่วมมือทางวิชาชีพ และการพัฒนาตนเองในความเป็นครูมืออาชีพ (๓) รูปแบบพลังความร่วมมือ “ASPIRE MODEL” คือ Alliance (พลังความร่วมมือ) Supervisor (พลังโรงเรียนสาธิต) Practitioner (พลังคณะครุศาสตร์) Integration (ความร่วมมือที่แข็งแกร่ง) Refinement (การพัฒนาสมรรถนะ) และ Excellence (ความเป็นเลิศ)

บทความวิจัยที่ ๑๕ เรื่อง **“รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิต”** โดย นางเบญญาภา ยวงอักษร ผศ.ดร. เอื้ออารี จันทร และรศ.ดร. สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า (๑) สภาพปัจจุบันของภาวะผู้นำดิจิทัลอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = ๔.๐๒, SD = ๐.๘๐๐) ความต้องการในการพัฒนาอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = ๔.๕๓, SD = ๐.๖๔๘) โดยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในยุคดิจิทัลมีความต้องการจำเป็นสูงสุด (PNImodified = ๐.๕๘) รองลงมาคือ ความรู้และทักษะดิจิทัล (PNImodified = ๐.๕๔) (๒) รูปแบบภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิตประกอบด้วย ๔ องค์ประกอบหลัก ได้แก่ ๑) ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์และวิสัยทัศน์ดิจิทัล อธิบายความแปรปรวนได้ ๒๓.๙๖๑% ๒) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและวัฒนธรรมดิจิทัล อธิบายความแปรปรวนได้ ๒๓.๑๑๕% ๓) ภาวะผู้นำการพัฒนาบุคลากรและนวัตกรรมดิจิทัล อธิบายความแปรปรวนได้ ๑๘.๓๐๗% และ ๔) ภาวะผู้นำธรรมาภิบาลและความรับผิดชอบดิจิทัล อธิบายความแปรปรวนได้ ๑๕.๐๔๐% องค์ประกอบทั้ง ๔ มีความสัมพันธ์กันในระดับสูงมาก ($r > ๐.๘๐$, $p < .๐๑$) โมเดลสมการโครงสร้างมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างดีเยี่ยม (x^2/df = ๑.๖๒๔, CFI = ๐.๙๙๙, TLI = ๐.๙๙๘, RMSEA = ๐.๐๔๖, SRMR = ๐.๐๐๘)

บทความวิชาการที่ ๑๖ เรื่อง **“การออกแบบการเรียนการสอนภาษาอังกฤษเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างทักษะของนักศึกษาครูในคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย”** โดย นางสาววิมลวรรณ สวยเกษร และพระมหาอาศิร วชิรนาโค มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้สรุปบทความวิชาการไว้ว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกตาม AL-ETP Model ช่วยพัฒนาสมรรถนะนักศึกษาครูอย่างเป็นองค์รวม โดยเฉพาะทักษะการฟังและการพูดที่ดีขึ้นผ่านกิจกรรมจำลองสถานการณ์และการสอนย่อย ทำให้สามารถสื่อสารเชิงวิชาชีพได้คล่องแคล่วและเหมาะสมกับบริบท นอกจากนี้นักศึกษายังพัฒนาทักษะการอ่านเชิงวิพากษ์และการสืบค้นข้อมูลจากแหล่งภาษาอังกฤษ เพื่อนำไปออกแบบการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้านการเขียน พบว่ามีความก้าวหน้าในการเขียนเชิงวิชาการทั้งด้านโครงสร้าง ภาษา และความเป็นทางการ ผ่านการทำงานร่วมกันและการใช้เทคโนโลยีช่วยพัฒนา อีกทั้งยังมีความตระหนักด้านจริยธรรมทางวิชาการ สามารถใช้ข้อมูลอย่างถูกต้อง หลีกเลี่ยงการคัดลอกและเรียบเรียงด้วยสำนวนของตนเอง

บทความวิจัยที่ ๑๗ เรื่อง **“พุทธนวัตกรรมด้านการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการรู้เท่าทันข้อมูลออนไลน์ของผู้สูงวัย”** โดย พระปลัดอาทิตย์ ธีรปญฺโญ และ ผศ.ดร.บุญเลิศ โอฐสู มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า หลักกาลามสูตร หลักโยนิโสมนสิการ และหลักการสื่อสาร เป็นเครื่องมือในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และการวิเคราะห์ข้อมูลออนไลน์ โดยกำหนดโครงสร้างนวัตกรรมออกเป็น ๓ องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ (๑) กลยุทธ์แกนกลาง (Core Strategy) หรือ “๓ ประสานเพื่อปัญญา” ซึ่งประกอบด้วยการพินิจพิเคราะห์ข้อมูลตามหลักกาลามสูตร การคิดอย่างแยบคายตามหลักโยนิโสมนสิการ และการสื่อสารที่เหมาะสมกับบริบทของผู้สูงวัย (๒) กระบวนการปฏิบัติเชิงรุก (๓ Action Pillars) ได้แก่ การออกแบบเนื้อหาที่เข้าใจง่าย การคัดกรองข้อมูลด้วยการคิดเชิงวิพากษ์ และการประเมินผลก่อนการนำข้อมูลไปใช้หรือเผยแพร่ และ (๓) เป้าหมายของนวัตกรรม คือการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใช้สื่อดิจิทัลอย่างมีสติและรับผิดชอบ ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดพุทธนวัตกรรมด้านการสื่อสารสามารถพัฒนาเป็น องค์ความรู้ในการเสริมสร้างการรู้เท่าทันสื่อของผู้สูงวัย โดยเน้นการตรวจสอบข้อมูลก่อนเชื่อ การคิดวิเคราะห์อย่างเป็นเหตุเป็นผล และการใช้สื่อออนไลน์อย่างปลอดภัย องค์ความรู้ที่ได้ประกอบด้วย (๑) รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการสื่อสารดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้ของผู้สูงวัย (๒) กระบวนการพัฒนาการคิดเชิงวิจารณญาณผ่านหลักกาลามสูตรและโยนิโสมนสิการ และ (๓) แนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันดิจิทัลที่ช่วยให้ผู้สูงวัยสามารถใช้สื่อออนไลน์อย่างสร้างสรรค์และเกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตในสังคมดิจิทัล

00. 13-1 (1-28).indd 13 4/29/2026 10:44:06 AM

บทความวิชาการที่ ๑๘ เรื่อง **“ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของกษัตริย์ในสมัยพุทธกาลที่มีอิทธิพลต่อพระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบัน”** (๑) กษัตริย์ในพระพุทธศาสนามีความหมายในฐานะผู้ปกครอง ผู้คุ้มครอง ทำหน้าที่โดยธรรม แตกต่างจากคติพราหมณ์ที่เน้นชาติกำเนิดและอำนาจเชิงเทวสิทธิ์ โดย พระอนุรักษ์ กนฺตวีโร (อำพันธุ์ทอง) ผศ. ดร.สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล และพระครูพิพิธจารุธรรม, ผศ.ดร. ได้สรุปบทความวิชาการไว้ว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการเป็นผู้นำที่ประชาชนยอมรับและปกครองด้วยหลักธรรม (๒) บทบาทของกษัตริย์ในสมัยพุทธกาล ได้แก่ พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าสุทโธทนะ เจ้าลิจฉวี และพระเจ้าอุเทน มีมีบทบาททั้งด้านการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา การสร้างวัดและศาสนสถาน การเป็นเหตุให้เกิดพระวินัย และการทำให้เกิดการแสดงธรรมสำคัญหลายประการ และ (๓) บทบาทดังกล่าวยังส่งอิทธิพลต่อพระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบันใน ๔ ด้านสำคัญ ได้แก่ ด้านโครงสร้างของพระพุทธศาสนา ด้านการอุปถัมภ์และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ด้านระเบียบวินัยในพระพุทธศาสนา และด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากปัจจุบันที่มีวัดในฐานะศูนย์กลางชุมชน การมีส่วนร่วมของรัฐและประชาชนในการบำรุงพระศาสนา การคัดกรองผู้บวช การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ตลอดจนการใช้ครอบครัว ชุมชน และผู้นำเป็นฐานในการสืบทอดพระพุทธศาสนา

บทความวิจัยที่ ๑๙ เรื่อง **“วิถีชีวิตและการสร้างตัวตนในเส้นทางสายอาชีพของกลุ่ม LGBTQ+ : กรณีศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา วิทยาลัยอาชีวศึกษาพระนครศรีอยุธยา”** โดย นายณัฐพงศ์ แก้ววงศ์ ว่าที่ร้อยตรีพงษ์อนัน เปลี่ยนเอก นายอริยวัฒ เฉลิมกิจ นางสาวอุไรวรรณ อุภัยพรม นางสาววราภรณ์ ภิรมยา และรศ.ดร.ชัยวิชิต เชียรชนะ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า (๑) ผู้เรียนดำรงชีวิตภายใต้นโยบาย “การเปิดกว้างภายใต้ระเบียบ” ที่ส่งเสริมการปรับตัวสู่โลกการทำงาน (๒) การสร้างตัวตนเกิดขึ้นผ่านสมรรถนะวิชาชีพและการนำเสนอตนเองเชิงกลยุทธ์เพื่อให้ได้รับการยอมรับ และ (๓) ปัจจัยเกื้อหนุนสำคัญคือการสนับสนุนจากครูและทักษะวิชาชีพ ขณะที่อุปสรรค ได้แก่ ข้อจำกัดด้านโครงสร้าง เช่น ห้องน้ำ ความกดดันจากครอบครัว และอคติในสถานประกอบการ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการยอมรับ LGBTQ+ ยังเป็นแบบมีเงื่อนไข สถานศึกษาควรพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบแนะแนวเพื่อส่งเสริมความเท่าเทียมในอาชีวศึกษา

00. 13-1 (1-28).indd 14 4/29/2026 10:44:06 AM

บทความวิชาการที่ ๒๐ เรื่อง **"คำศัพท์อาหารในวรรณคดีไทย : ความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย"** โดย ผศ.ดร.วิชุดา พรายยงค์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี ได้สรุปบทความวิชาการไว้ว่า ผู้เขียนรวบรวมคำศัพท์อาหารในวรรณคดีไทยคัดเลือกมานำเสนอจำนวน ๑๕ คำ มาจากวรรณคดีไทยดังนี้ สมัยสุโขทัย ไตรภูมิพระร่วงพบคำศัพท์เกี่ยวกับอาหาร คือ คำว่า ขนมต้ม แต่เนื่องจากไม่มีการให้ความหมายตามพจนานุกรมจึงไม่ได้นำเสนอลงในตาราง ในสมัยอยุธยาไม่พบคำศัพท์เกี่ยวกับอาหารในวรรณคดีที่ชัดเจน สมัยกรุงธนบุรีพบคำศัพท์เกี่ยวกับอาหาร นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน, สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ๔ เรื่อง คือ เสภาขุนช้างขุนแผน กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน พระอภัยมณี รำพันพิลาป ดังพบคำศัพท์อาหารที่เกี่ยวกับกับวิถีชีวิตมากที่สุดจำนวน ๖ คำ, รองลงมาคือคำศัพท์อาหารที่นิยมใช้ในประเพณี จำนวน ๕ คำ คำศัพท์อาหารที่มาจากคำยืมภาษาต่างประเทศ จำนวน ๓ คำ, และคำศัพท์อาหารที่มาจากภาษาถิ่นจำนวน ๑ คำ คำศัพท์อาหารในวรรณคดีไทยแสดงความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทยอย่างชัดเจนทั้งอาหารคาว อาหารหวาน คำศัพท์อาหารพบในวรรณคดีไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย คนไทยมีวัฒนธรรมการรับประทานอาหาร ทั้งอาหารที่ใช้ในประเพณี เช่น ประเพณีแต่งงาน และอาหารที่รับประทานตามฤดูกาล เช่น ข้าวแช่ ที่นิยมรับประทานในฤดูร้อนช่วงสงกรานต์ อีกทั้งคำศัพท์อาหารไทยยังได้รับการยอมรับจากยูเนสโก ให้เป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

บทความวิชาการที่ ๒๑ เรื่อง **"เครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน ตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช: ข้อเสนอเชิงนโยบาย"** โดย พระมหาวรัญธรณ์ ญาณกิตฺติ (ศรีขุ้ย) รศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม ผศ. ดร.อรชร ไกรจักร์ และนางสาวจรัสลักษณ์ ทองโอฬาร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้สรุปบทความวิชาการไว้ว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันยังคงประสบปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาไม่ว่าจะเป็นความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงครูผู้เชี่ยวชาญ ความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงหลักสูตร ความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้ บทความวิชาการนี้จึงได้นำแนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ของไอวาน อิลลิชมาเป็นกรอบในการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายว่าด้วยเครือข่ายการเรียนรู้ พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน พบว่า เครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช มีแนวทางการดำเนินงาน ๔ ด้านดังนี้คือ (๑) การให้บริการทรัพยากรการเรียนรู้พระปริยัติธรรม (๒) การศึกษาเรียนรู้พระปริยัติธรรมกับพระสงฆ์ผู้มีความเชี่ยวชาญ (๓) การจับคู่เพื่อนร่วมศึกษาเรียนรู้พระปริยัติธรรม (๔) การคัดเลือกและแต่งตั้งพระสงฆ์นักการศึกษามืออาชีพ

00. 13-1 (1-28).indd 15 4/29/2026 10:44:06 AM

บทความวิจัยที่ ๒๒ เรื่อง **“แนวทางการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการพัฒนาบุคลากรการศึกษาตามหลักปัญญา ๓ สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”** โดย นางสาวธัญดา นิยมธงชัย ผศ.ดร. อานนท์ เมธีวรฉัตร และรศ.ดร.วรกฤต เถื่อนช้าง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า (๑) สภาพการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากรทางการศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม ๗ ด้าน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๓ และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๒ เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านการใช้เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพ ($\overline{X}$ = ๓.๗๕), (S.D. = ๐.๖๑) รองลงมา คือ ด้านการพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากรทางการศึกษา ($\overline{X}$ = ๓.๗๔), (S.D. = ๐.๖๐) ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ ($\overline{X}$ = ๓.๗๓), (S.D. = ๐.๕๙) ด้านการพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและความปลอดภัยทางโลกไซเบอร์ของบุคลากรทางการศึกษา ($\overline{X}$ = ๓.๗๓), (S.D. = ๐.๖๒) ด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการยกระดับคุณภาพและความเท่าเทียมทางการศึกษา ($\overline{X}$ = ๓.๗๓), (S.D. = ๐.๖๗) และ ด้านการพัฒนาระบบสนับสนุนและโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยี ($\overline{X}$ = ๓.๗๒), (S.D. = ๐.๕๗) ตามลำดับ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยเทคโนโลยี ($\overline{X}$ = ๓.๗๑), (S.D. = ๐.๖๕) (๒) แนวทางการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากรทางการศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า แนวทางการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากรทางการศึกษา ทั้ง ๗ ด้าน มี ๒๑ แนวทาง ประกอบด้วยด้านสุตมยปัญญามี ๗ แนวทาง ด้านจินตมยปัญญา มี ๗ แนวทาง และด้านภาวนามยปัญญา มี ๗ แนวทาง

บทความวิจัยที่ ๒๓ เรื่อง **“การศึกษาการบริหารวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ตามหลักไตรสิกขา”** โดย นางสาวญาณิศา สอนบุญเกิด รศ.ดร.ดร.วรกฤต เถื่อนช้าง ดร.ทนง ทศไกร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า (๑) สถานภาพการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน สหวิทยาเขตอัจฉราลัย เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ จำนวน ๕ ด้าน พบว่า รายข้อ ทุกข้อ ผู้บริหารสถานศึกษา รองผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๕ และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๔ ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๗ และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๑ ผู้บริหารมีการนิเทศ ติดตาม และให้

คำแนะนำแก่ครูอย่างต่อเนื่อง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๘ และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๐ ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูเข้ารับการอบรมและสัมมนาอย่างต่อเนื่อง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๙ และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๕๙ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูใช้วิธีประเมินที่หลากหลาย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๖ และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๒ ตามลำดับ ความสำคัญของสถานภาพการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน สหวิทยาเขตอัจฉราลัย เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ (๒)การศึกษาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ตามหลักไตรสิกขาพบว่า แนวทางการพัฒนาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัยเขตพื้นที่มัธยมศึกษานครสวรรค์ตามหลักไตรสิกขา ทั้ง ๕ ด้าน มี ๑๕ แนวทาง ประกอบด้วยด้านศีล มี ๕ แนวทาง ด้านสมาธิ มี ๕ แนวทาง และด้านปัญญา มี ๕ แนวทาง

บทความวิจัยที่ ๒๔ เรื่อง **“การบริหารการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตโรงเรียนเฉพาะความพิการกลุ่ม๕สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษตามหลักไตรสิกขา”** โดย นางสาวพันธิภา พึ่งศรี ดร.วินัย ทองมั่น และ รศ.ดร.ดร.วรกฤต เถื่อนช้าง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า (๑) สภาพการบริหารการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ ด้านการวัดผลประเมินผลมีค่าเฉลี่ย อยู่ในระดับมาก ด้านการจัดการเรียนการสอนมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และด้านการอบรมและพัฒนาครูมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ (๒) แนวทางและข้อเสนอแนะในการพัฒนาการบริหารการจัดการเรียนการสอน พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนที่มีความพิการ มีการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล และบูรณาการหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ในการจัดการเรียนการสอน การอบรมและพัฒนาครู การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการวัดผลประเมินผลอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้ผู้เรียนมีวินัย มีสมาธิ สามารถคิดวิเคราะห์และประยุกต์ใช้ความรู้ในชีวิตจริงได้ ควบคุมตนเองและดำรงชีวิต ในสังคมได้อย่างเหมาะสม ขณะเดียวกันครูได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สามารถจัดการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติจริงและใช้การประเมินผลตามสภาพจริงได้อย่างเหมาะสม ซึ่งนำไปสู่การเสริมสร้างทักษะชีวิตของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

00. 13-1 (1-28).indd 17 4/29/2026 10:44:06 AM

บทความวิจัยที่ ๒๕ เรื่อง **"การพัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษายุคดิจิทัล ตามหลักไตรสิกขาโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท"** โดย นางสาวจีรนุช พันธ์รุ่งมณี ผศ.ดร.อานนท์ เมธีวรฉัตร และรศ.ดร.วรกฤต เถื่อนช้าง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า (๑) สภาพสมรรถนะผู้บริหารในยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาส ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (μ = ๔.๔๑, σ = ๐.๑๒) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านสมรรถนะด้านการสื่อสารและสร้างเครือข่ายดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมากที่สุด (μ = ๔.๕๕, σ = ๐.๑๔) รองลงมาได้แก่ ด้านสมรรถนะด้านจรรยาบรรณและความปลอดภัยในการใช้ดิจิทัล อยู่ในระดับมาก (μ = ๔.๔๖, σ = ๐.๑๔) และ ด้านสมรรถนะด้านการพัฒนาสถานศึกษาให้เอื้อต่อ การเป็นองค์กรดิจิทัล มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อยู่ในระดับมาก (μ = ๔.๓๓, σ = ๐.๒๖) (๒) แนวทางการพัฒนาสมรรถนะผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาส ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท ในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขา พบว่า ใน ๖ ด้าน มี ๑๘ แนวทาง ด้านละ ๓ แนวทาง ได้แก่ ด้านที่ ๑ ด้านการสร้างสรรค์นวัตกรรมดิจิทัล มี ๓ แนวทาง ด้านที่ ๒ ด้าน การสื่อสารและสร้างเครือข่ายดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้ มี ๓ แนวทาง ด้านที่ ๓ ด้านการรู้ดิจิทัลอย่างมีวิจารณญาณ มี ๓ แนวทาง ด้านที่ ๔ ด้านการพัฒนาสถานศึกษาให้เอื้อต่อการเป็นองค์กรดิจิทัล มี ๓ แนวทาง ด้านที่ ๕ ด้านความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล มี ๓ แนวทาง และด้านที่ ๖ ด้านจรรยาบรรณและความปลอดภัยในการใช้ดิจิทัล มี ๓ แนวทาง

บทความวิจัยที่ ๒๖ เรื่อง **"นาฏกรรมร่วมสมัยบนฐานพิธีกรรมดั้งเดิม: การออกแบบการแสดงชุด ราชครูโนรา"** โดย นางสาววาษิภัช ประดาศักดิ์ ผศ.ดร.สุรัตน์ จงดา และผศ.ดร.เฉลิมชัย ภิรมย์รักษ์ สาขาวิชานาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า กระบวนการสร้างสรรค์นาฏกรรมร่วมสมัยชุดราชครูโนราสามารถจำแนกออกเป็น ๒ ส่วนสำคัญ คือ (๑) การออกแบบลำดับโครงเรื่องตามวิถีชีวิต ๔ ช่วง ได้แก่ ปฐมชีวา (การกำเนิดและศรัทธา), โลกาภิวัตน์ (กระบวนการที่โลกเชื่อมโยงกันเป็นสภาวะไร้พรมแดน), ศิลป์ทัศน์ปณิธาน (การครองตนและจารีต) และ สืบสานศรัทธาฯ (มรดกที่ยั่งยืน) (๒) การประยุกต์องค์ประกอบนาฏกรรม ๖ ด้าน ได้แก่ บทการแสดง ท่ารำ ดนตรี การแต่งกาย ฉาก และสื่อมัลติมีเดีย ซึ่งเป็นการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาสร้างพื้นที่ทางการรับรู้ โดยไม่ทำลายรากเหง้าดั้งเดิม องค์ความรู้ใหม่ที่ได้คือ "โมเดลการสื่อสารคุณค่าทาง จิตวิญญาณผ่านนาฏกรรมร่วมสมัย" ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของศรัทธาและความกตัญญูต่อบรรพบุรุษในโลกยุคดิจิทัล อันเป็นแนวทางสำคัญในการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบัน

00. 13-1 (1-28).indd 18 4/29/2026 10:44:06 AM

บทความวิจัยที่ ๒๗ เรื่อง **“ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี”** โดย นางสาวพรรณภัสร์ เกิดแก้ว และผศ.ดร.พรเทพ รู้แผน มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ได้เสนอผลการวิจัยไว้ว่า (๑) ผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรีมีภาวะผู้นำดิจิทัลภาพรวมอยู่ในระดับมาก (๒) การบริหารงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี ภาพรวมอยู่ในระดับ (๓) ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาอยู่ในระดับสูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และ (๔) ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการบริหารงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรีในภาพรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ประกอบด้วย การสร้างวัฒนธรรมองค์กรดิจิทัล การมีส่วนร่วมดิจิทัล และการสื่อสารดิจิทัล โดยร่วมกันพยากรณ์การบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษาได้ร้อยละ ๗๒

Research Article I **“Buddhokta Śatabudhhanāma Sūtra : the Sūtra of the Buddha Proclaiming the Names of the Hundred Buddhas”** By Mr. Pardsanin Wongwoottisaroch Ph.D. candidate, School of Philosophy, Zhejiang University, People’s Republic of China The Author proposed That: The Sūtra of the Buddha Proclaiming the Names of the Hundred Buddhas is a Mahāyāna Buddhist text originally composed in Sanskrit and translated into Chinese in 582 CE by the North Indian monk Narendrayaśas (那連提耶舍). The Chinese version, titled 《佛說百佛名經》, is relatively short, comprising only 2,280 characters. It is structured into four sections: the opening, Phalaśruti I, the main text listing the hundred Buddha names, and Phalaśruti II. In translating the Buddha names, the predominant method involves selecting Chinese characters that correspond to the meaning of each element within the original compounds, which are then combined to form the full name. Additionally, transliteration is employed in approximately one-fifth of the names. According to the meanings, the Buddha names in the text can be categorized into four groups: (1) names referencing other Buddhas, deities, or elements from the Buddha’s biography; (2) attributes of the Buddha; (3) auspicious symbols; and (4) methods of worship.

00. 13-1 (1-28).indd 19 4/29/2026 10:44:06 AM

เนื้อหาของบทความเหล่านี้ เป็นบทความวิจัยและบทความวิชาการที่ได้รับจากคณาจารย์ รวมทั้งนิสิตและนักศึกษา จากสถาบันอุดมศึกษาทั้งภายในและภายนอก จำนวน ๑๓ มหาวิทยาลัยและอีก ๑ ส่วนงานนอกภายใน ล้วนให้มุมมองในมิติทางศาสนาและปรัชญา รวมทั้งพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ และในสาขาวิชาสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ได้อย่างครอบคลุมและลึกซึ้ง

สำหรับรายละเอียดบทความทั้งหมดเหล่านี้ ผู้ใคร่ต่อการศึกษาเรียนรู้ สามารถเรียนรู้ได้จากบทความดังกล่าว ในวารสารฉบับนี้ และพบกันอีกครั้งในวารสารมหาจุฬาวิชาการ ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๙

(รศ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง)
บรรณาธิการ
วารสารมหาจุฬาวิชาการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	**(๖)**
การประยุกต์ใช้หลักธรรมที่ปรากฏในธนัญชานิสูตรสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิต พระณัฐธัญ สุธมฺโม (สุขชุ่ม) วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	**๑**
การศึกษาวิเคราะห์ที่มาของ “นิพฺพานำ ปรมำ สุญฺญำ” นายทัชชกร คล้ายคลึง สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา ภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	**๑๕**
การพัฒนาทักษะด้านภาษาของเด็กปฐมวัยด้วยการเล่านิทานอ่านหนังสือให้เด็กฟังอย่างสม่ำเสมอ กรณีศึกษา กลุ่มเด็กปฐมวัยในโครงการเล่านิทานอ่านหนังสือของสมาคมไทยสร้างสรรค์ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ ประเทศไทย ดร.จำเนียร ผะคังคิว ผศ.ดร.อภิสรรค์ ภาชนะวรรณ ดร.ประทวน คล้ายศรี วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์	**๓๐**
ผลของโปรแกรมการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเด็กปฐมวัยในครอบครัวจังหวัดสมุทรสาคร รศ.ดร.ปิยะธิดา ขจรชัยกุล ภาควิชาอนามัยครอบครัว คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล	**๔๔**
การบริหาร One World Library เพื่อการพัฒนาห้องสมุดสู่ความเป็นเลิศอย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัล: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ผศ.ทิพสุดา คิดเลิศ รศ.ดร.สุขุม เฉลยทรัพย์ ผศ.ดร.เอื้ออารี จันทร รศ.ดร.จีระพันธุ์ พูลพัฒน์ รศ.ดร.สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์ หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต	**๕๓**

00. 13-1 (1-28).indd 21 4/29/2026 10:44:06 AM

นิะสฺวภาวะในคัมภีร์มูลมัธยมกการิกา ๗๔
พระมหาไวทย์ชนินทร์ อาวุธปญฺโญ (มีสุวรรณ)
ผศ.ดร.คะนอง ปาลิภัทรางกูร
สาขาพุทธศาสนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

โรงเรียนสาธิตแหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูและห้องปฏิบัติการทางการศึกษา ๙๔
รศ.ดร.สุขุม เฉลยทรัพย์
นางสาวสิรินดา เสวตสมบูรณ์
ผศ.ดร.วีณัฐ สกุลหอม
รศ.ดร.สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์
หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา
มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา”
เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์ ๑๑๖
ผศ.คณรัตน์ บัวทอง
ภาควิชานาฏศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลปนครศรีธรรมราช
สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
อาจารย์จารุวัฒน์ ศรีโสภา
วิทยาลัยนาฏศิลปอ่างทอง
สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
อาจารย์รัตนชัย ตุ้มเพ็ชร
วิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์
สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
อาจารย์นิตยา เชิดชู
ครูใหญ่โรงเรียนนาฏศิลป์นิยา
รศ.ดร.ชนสิทธิ์ สิทธิ์สูงเนิน
ภาควิชาหลักสูตรและการสอน
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผศ.ดร.ธนกร สุวรรณอำภา
ภาควิชานาฏศิลป์ศึกษา คณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเครียดในการปฏิบัติงาน
กับสมรรถนะทางการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ ๑๓๒
นางสาวมุนินทร์ จำปางาม
รศ.อุไร สุทธิแย้ม
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ทัศนะด้านศาสนาของกวีในภควทัชชุกะและมัตตวิลาส : การศึกษาเปรียบเทียบ ๑๔๓
ผศ.ดร.ชานป์วิชช์ ทัดแก้ว
ดร.บุณฑริกา บุญโญ
สาขาวิชาภาษาเอเชียใต้ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิต ๑๖๑
นางสาวปัทมา ลักษณะโยธิน
ผศ.ดร.ศุภศิริ บุญประเวศ
ผศ.ดร.วีณัฐ สกุลหอม
รศ.ดร.สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์
หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

คัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา: การแปล และศึกษาวิเคราะห์ ๑๘๓
พระมหาธนวุฒิ โชติธมฺโม (อุปชัย)
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สงกรานต์ : ธรรมผ่านอารยธรรมแห่งศิลปะ วัฒนธรรมเทศกาล ประเพณี ๑๙๗
พระครูสิริรัตนานุวัตร, รศ.ดร.
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รูปแบบพลังความร่วมมือระหว่างคณะครุศาสตร์และโรงเรียนสาธิตละอออุทิศ
เพื่อพัฒนาสมรรถนะการสอนที่เป็นเลิศสำหรับนักศึกษาครูปฐมวัย ๒๑๗
รศ.ดร.สุขุม เฉลยทรัพย์
นางสาวสิรินดา เสวตสมบูรณ์
ผศ.ดร.วีณัฐ สกุลหอม
รศ.ดร.สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์
หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

00. 13-1 (1-28).indd 23 4/29/2026 10:44:06 AM

รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิต ๒๓๘
อาจารย์เบญญาภา ยวงอักษร
ผศ.ดร.เอื้ออารี จันทร
รศ.ดร.สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์
หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

การออกแบบการเรียนการสอนภาษาอังกฤษเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างทักษะ
ของนักศึกษาครูในคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๙
นางสาววิมลวรรณ สวยเกษร
พระมหาอาศิร วชิรนาโค
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธนวัตกรรมด้านการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการรู้เท่าทันข้อมูลออนไลน์ของผู้สูงวัย ๒๗๔
พระปลัดอาทิตย์ ธีรปญฺโญ (ศรีพารัตน์)
หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของกษัตริย์ในสมัยพุทธกาลที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยในปัจจุบัน ๒๙๒
พระอนุรักษ์ กนฺตวีโร (อำพันธุ์ทอง)
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิถีชีวิตและการสร้างตัวตนในเส้นทางสายอาชีพของกลุ่ม LGBTQ+
การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา กรณีศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษาพระนครศรีอยุธยา ๓๐๙
นายณัฐพงศ์ แก้ววงศ์
ว่าที่ร้อยตรีพงษ์อนัน เปลี่ยนเอก
นายอริยวัฒ เฉลิมกิจ
นางสาวอุไรวรรณ อุภัยพรม
นางสาววราภรณ์ ภิรมยา
รศ.ดร.ชัยวิชิต เชียรชนะ
คณะครุศาสตรอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ

คำศัพท์อาหารในวรรณคดีไทย : ความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย ๓๒๘
ผศ.ดร.วิชุดา พรายยงค์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

เครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน ตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช: ข้อเสนอเชิงนโยบาย ๓๔๕
พระมหาวรัญธรณ์ ญาณกิตฺติ (ศรีขุ้ย)
รศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม
ผศ.ดร.อรชร ไกรจักร์
นางสาวจรัสลักษณ์ ทองโอฬาร
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แนวทางการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการพัฒนาบุคลากรการศึกษาตามหลักปัญญา ๓ สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๓๖๓
นางสาวธัญดา นิยมธงชัย
ผศ.ดร.อานนท์ เมธีวรฉัตร
รศ.ดร.วรกฤต เถื่อนช้าง
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

การศึกษาการบริหารวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ตามหลักไตรสิกขา ๓๘๕
นางสาวญาณิศา สอนบุญเกิด
รศ.ดร.ดร.วรกฤต เถื่อนช้าง
ดร.ทนง ทศไกร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

การบริหารการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตโรงเรียนเฉพาะความพิการกลุ่ม ๕ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษตามหลักไตรสิกขา ๔๑๐
นางสาวพันธิภา พึ่งศรี
ดร.วินัย ทองมั่น
รศ.ดร.ดร.วรกฤต เถื่อนช้าง
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

การพัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษายุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขา
โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท ๔๓๐
นางสาวจีรนุช พันธ์รุ่งมณี
ผศ.ดร.อานนท์ เมธีวรฉัตร
รศ.ดร.วรกฤต เถื่อนช้าง
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

“นาฏกรรมร่วมสมัยบนฐานพิธีกรรมดั้งเดิม: การออกแบบการแสดงชุด ราชครูโนรา” ๔๕๗
นางสาววาษิภัช ประดาศักดิ์
ผศ.ดร.สุรัตน์ จงดา
ผศ.ดร.เฉลิมชัย ภิรมย์รักษ์
สาขาวิชานาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงบประมาณ
ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี ๔๗๘
นางสาวพรรณภัสร์ เกิดแก้ว
ผศ.ดร.พรเทพ รู้แผน
ครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

Buddhokta Śatabudhhanāma Sūtra : the Sūtra of the Buddha
Proclaiming the Names of the Hundred Buddhas 495
Mr.Pardsanin Wongwoottisaroch
Ph.D.candidate, School of Philosophy,
Zhejiang University, People’s Republic of China

ภาคผนวก
- คำแนะนำสำหรับผู้เขียนบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารมหาจุฬาวิชาการ ๕๑๑
- แบบฟอร์มการส่งต้นฉบับเพื่อพิจารณานำลงในวารสารมหาจุฬาวิชาการ ๕๒๔
- กระบวนการจัดทำวารสารมหาจุฬาวิชาการ ๕๒๕
- หลักเกณฑ์ในการตีพิมพ์ต้นฉบับของวารสารมหาจุฬาวิชาการ ๕๒๖
- ขั้นตอนการดำเนินงานวารสารมหาจุฬาวิชาการ ๕๒๗

00. 13-1 (1-28).indd 26 4/29/2026 10:44:06 AM

การประยุกต์ใช้หลักธรรมที่ปรากฏในธนัญชานิสูตร สำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

The Application of Dhamma as Implied by Dhanjānisutta for the Development of Living Quality

พระณัฐธัญ สุธมฺโม (สุขชุ่ม)
Nattatan Sudhammo (Sukchum)
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Buddhachinnaraj Buddhist colege Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
E-mail: www.peetongdee333@gmail.com

Received: January 15, 2026
Revised: February 21, 2026
Accepted: March 10, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต (๒) ศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในธนัญชานิสูตร และ (๓) ประยุกต์ใช้หลักธรรมดังกล่าวเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของฆราวาส โดยเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร ศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎกภาษาไทย อรรถกถาฉบับแปล ตำรา งานวิจัย และบทความทางวิชาการ แล้วนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ เพื่อนำเสนอแนวทางในการพัฒนาชีวิตตามแนวพุทธ

ผลการวิจัยพบว่า (๑) แนวคิดเรื่องคุณภาพชีวิตทั้งในระดับสากลและระดับชาติ มุ่งเน้นความสมดุลและความสมบูรณ์ทั้งกาย จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม และจิตวิญญาณ โดยมีความพึงพอใจในชีวิตเป็นแกนกลาง สอดคล้องกับแนวคิดทางทฤษฎีที่ชี้ว่าคุณภาพชีวิตต้องอาศัยทั้งปัจจัยภายนอกและแรงจูงใจภายใน ขณะที่พระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาจิตเพื่อคลายกิเลสและดำรงชีวิตอย่างไม่ประมาท (๒) ธนัญชานิสูตรเป็นพระสูตรที่ได้สะท้อนปัญหาชีวิตของฆราวาสผู้มีภาระมาก ซึ่งอาจใช้เหตุผลทางโลกเป็นข้ออ้างในการความผิดได้ ทำให้พระสารีบุตรได้แสดงธรรมเพื่อชี้ให้เห็นผลกรรม ความไม่ประมาท และการดำรงชีวิตด้วยสุจริตโดยไม่เบียดเบียน หลักธรรมสำคัญที่ปรากฏ ได้แก่ ศีล สุจริต พรหมวิหาร สัมมัปปธาน กรรม ตัณหา และอัปปมาทธรรม (๓) การประยุกต์ใช้หลักธรรมจากธนัญชานิสูตร สามารถพัฒนาเป็นแนวทางเชิงปฏิบัติสำหรับฆราวาส โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ ประเมินตน ปฏิบัติและติดตามผล จนสังเคราะห์เป็น “โมเดล 7 Life” ได้แก่ ชีวิตที่มีวินัย ซื่อสัตย์ พัฒนาไม่หยุด รู้เท่าทัน อยู่ร่วมอย่างเข้าใจ เข้าใจแรงขับภายใน และรับผิดชอบต่อผลการกระทำ อันนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่สมดุลและยั่งยืนในโลกแห่งความจริง

คำสำคัญ : คุณภาพชีวิต; ธนัญชานิสูตร; การพัฒนาชีวิต

01. (. 1-14).indd 1 4/22/2026 2:10:04 PM

Abstract

This research article has three objectives: (1) to study concepts of quality of life development, (2) to examine the Dhamma principles appearing in the Dhanañcāni Sutta, and (3) to apply these principles to the development of quality of life for laypeople. The study employs documentary research methods, drawing on data from the Thai edition of the Tipiṭaka, translated commentaries, textbooks, research works, and academic articles. The collected data are analyzed and synthesized to construct a body of knowledge and to propose a Buddhist-oriented approach to life development.

The research findings are as follows (1) Concepts of quality of life at both international and national levels emphasize balance and holistic well-being across physical, mental, social, environmental, and spiritual dimensions, with life satisfaction as the central core. This perspective is consistent with theoretical views that quality of life depends on both external conditions and internal motivation, while Buddhism places particular emphasis on mental cultivation, the reduction of defilements, and living with heedfulness. (2) The Dhanañcāni Sutta reflects the life problems of laypersons burdened with numerous responsibilities, who may use worldly necessity as a justification for misconduct. In response, Venerable Sāriputta expounds the Dhamma to highlight the law of kamma, the principle of non-negligence, and righteous living without harming oneself or others. The key Dhamma principles identified include moral discipline (sīla), threefold right conduct (sujita), the four Brahmavihāras, right effort (sammappadhāna), kamma, craving (taṇhā), and heedfulness (appamāda). (3) The application of Dhamma principles from the Dhanañcāni Sutta can be developed into a practical framework for laypeople through processes of learning, self-assessment, practice, and follow-up. This synthesis results in the “7 Life Model”: a life of discipline, honesty, continuous development, mindfulness and awareness, harmonious coexistence, understanding of inner drives, and responsibility for the consequences of one’s actions-leading to a balanced and sustainable quality of life in the real world.

Keywords: Quality of Life; Dhanjānisutta; Life Development

01. (. 1-14).indd 2 4/22/2026 2:10:04 PM

บทนำ

มนุษย์เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาประเทศ การส่งเสริมสนับสนุนให้มนุษย์มีชีวิตที่ดีขึ้น ไม่ว่าจะด้านวัตถุ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านความก้าวหน้าของเทคโนโลยีเพื่ออำนวยความสะดวกสบาย ในชีวิตแก่พลเมือง รวมถึงการส่งเสริมทางด้านร่างกาย และสภาพจิตใจ ล้วนเป็นประเด็นที่มุ่งส่งเสริม คุณภาพชีวิตของมนุษย์ทั้งสิ้น การตื่นตัวในการศึกษาคุณภาพชีวิตของประชากรมีมานานหลังจากที่แพร่ ขยายในประเทศทางตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐอเมริกาและแคนาดาไปสู่นานาประเทศทั่วโลก เป็นการยืนยันถึงความสำคัญและความจำเป็นของการศึกษาคุณภาพชีวิตของประชากรอันจะนำไปสู่ แนวทางในการปรับปรุงหรือวางแผนนโยบายของประเทศเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในประเทศ[๑]

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ถือเป็นภาระสำคัญของการบริหารประเทศ ดังจะเห็นได้จาก แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ.๒๕๖๖-๒๕๗๐)[๒] ที่ระบุว่า ประเทศไทยต้องให้ ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้าง เพื่อมุ่งสู่สังคมแห่งโอกาสและความเป็นธรรม ด้วยการ กระจายโอกาส สร้างความเสมอภาค และลดความเหลื่อมล้ำทั้งในเชิงรายได้ ความมั่งคั่งเชิงพื้นที่ และ โอกาสในการแข่งขันของภาคธุรกิจ โดยการกระจายการพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจและเมือง เพื่อกระจาย ประโยชน์จากความเจริญทางเศรษฐกิจ กระจายโอกาสเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐานและบริการสาธารณะที่มี คุณภาพ เพื่อให้คนทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี ทั้งการเข้าถึงแหล่งความรู้ แหล่งเงินทุน และสวัสดิการทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความช่วยเหลือกลุ่มเปราะบางให้มีโอกาส ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนเรื้อรังและป้องกันการส่งต่อความยากจน ไปยังลูกหลาน โดยเน้นส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาและการพัฒนาทักษะอาชีพที่มีคุณภาพแก่เด็กและ เยาวชนจากครัวเรือนยากจน พร้อมทั้งพัฒนาหลักประกันและความคุ้มครองทางสังคมที่มีการบูรณาการ อย่างเป็นระบบ เพื่อส่งเสริมความมั่นคง ในชีวิตให้ทุกคนในสังคมได้รับความคุ้มครองทางสังคมอย่าง เหมาะสมเพียงพอ สามารถหลุดพ้นจาก ความยากจนได้อย่างยั่งยืน

การพัฒนาคุณภาพชีวิตมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพื่อให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองและสังคม ไปสู่เป้าหมายที่พึงปรารถนา ทั้งในส่วนบุคคลครอบครัว ชุมชน จึงต้องมีการพัฒนาในด้านร่างกายและจิตใจ เพื่อให้มีแนวคิดเจตคติที่ดีรู้จักการบริหารตนเอง การเอื้ออาทรต่อบุคคลอื่น มีอาชีพและรายได้ที่พอเพียง ต่อการดำรงชีวิต มีคุณธรรม ศีลธรรม ถ้าหากปฏิบัติได้ เช่นนี้เท่ากับเป็นการยกระดับทั้งตนเองและสังคม

---

[๑] อนรรฆ อิสเฮาะ, “คุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสะกอม อำเภอเทพา จังหวัด สงขลา”, **สาระนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์, ๒๕๖๒), หน้า ๑.

[๒] สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่สิบสาม พ.ศ.๒๕๖๖-๒๕๗๐**, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓๙ ตอนพิเศษ ๒๕๘ ง (๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๕).

ทำให้มีคุณค่า มีความเจริญงอกงาม ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมลดน้อยลง ประโยชน์ของการพัฒนาคุณภาพชีวิตสามารถสรุปได้ดังนี้[๓]

๑. การพัฒนาคุณภาพชีวิตช่วยทำให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมโดยมีแนวทางในการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งส่งผลให้สังคมมีความสงบสุขไปด้วย

๒. การพัฒนาคุณภาพชีวิต กระตุ้นให้บุคคลและสังคมเกิดความกระตือรือร้นคิดที่จะปรับปรุงตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นอยู่เสมอ

๓. การพัฒนาคุณภาพชีวิตทำให้บุคคลรู้จักใช้ปัญญา มีเหตุผล มีคุณธรรม จริยธรรม หลักการบริหารเพื่อมาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเองและสังคม

๔. การพัฒนาคุณภาพชีวิต ทำให้บุคคลและสังคมอยู่ร่วมกันด้วยความสมานฉันท์ช่วยลดปัญหาความขัดแย้ง และปัญหาสังคม

๕. การพัฒนาคุณภาพชีวิตทำให้บุคคลและสังคม ที่มีความรู้ความเข้าใจอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เกิดความร่วมมือร่วมใจ ในการส่งเสริมศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีและค่านิยมที่ดีงามให้เกิดขึ้นในสังคม

ในพระพุทธศาสนามีมุมมองเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยถือว่าคุณภาพชีวิตนั้นเป็นองค์รวมขององค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งจำแนกได้ ๒ ประเภท คือ รูปกับนาม[๔] หรือเรียกง่าย ๆ ว่ากายกับใจ ชีวิตจะเรียกได้ว่ามีคุณภาพอย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อส่วนประกอบทุกส่วนมีคุณภาพ นั้นคือ ชีวิตที่มีคุณภาพจะประกอบด้วยกายที่มีคุณภาพกายและคุณภาพใจ อย่างไรก็ตาม ชีวิตไม่ใช่สิ่งที่ตั้งอยู่นิ่ง ๆ แต่เป็นองค์รวมที่เคลื่อนไหว เมื่อพูดถึงคุณภาพชีวิตที่เคลื่อนไหวหรือชีวิตที่ดำเนินไปในโลกท่ามกลางสภาพแวดล้อมจะมีวัตถุ กิจกรรม และเรื่องราวต่าง ๆ ที่ต่อเนื่องกับชีวิตเพิ่มขยายออกไปไม่ใช่เฉพาะกายกับใจล้วน ๆ เท่านั้น วัตถุกิจกรรมและเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับชีวิตเหล่านี้จัดเป็นส่วนประกอบของคุณภาพชีวิต[๕] พระพุทธศาสนามีบทบาทต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะการพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านจิตใจ อันถือเป็นที่พึ่งทางใจทำให้มนุษย์ไม่อ้างว้างเวลาประสบปัญหาในชีวิต ผู้มีปัญหาย่อมสามารถนำหลักธรรมคำสอนมาเป็นแนวทางพัฒนาพาชีวิตให้ไปสู่เป้าหมายที่ตนได้ตั้งไว้

ธนัญชานิสูตร เป็นพระสูตรที่ปรากฏในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์[๖] มีเนื้อหาเกี่ยวกับการใช้ชีวิตของธนัญนิพราหมณ์ผู้อ้างเหตุแห่งความประมาท ละเลยการปฏิบัติธรรม ว่าเพราะต้องดูแล รับใช้ เลี้ยงดู บิดา มารดา ภรรยาบุตร ทาส กรรมกร คนรับใช้ มิตร อำมาตย์ ญาติ แขก ปุพเปตชน เทวดา

---

[๓] สำราญ จูช่วย, **การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม**, (วิทยาลัยราชพฤกษ์: นนทบุรี, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗.

[๔] สำนิ. (ไทย) ๑๖/๕๘/๑๑๑.

[๕] พระชัยชนะ อิทฺธิเตโช และพระมหาอดิศักดิ์ ปิยสีโล, “การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา”, **วารสาร มจร การพัฒนาสังคม**, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๓): ๒๐๕-๒๑๘.

[๖] ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๗๖/๑๖๕.

พระราชา และการทำนุบำรุงกายของตน โดยอ้างว่าสิ่งเหล่านี้เป็นหน้าที่ การงาน เป็นความจำเป็นในการดำรงชีวิตของตน ทำให้ตนไม่มีเวลาในการประกอบคุณงามความดี ละเลยการทำบุญ ดังใจความในพระสูตรว่า

> พระคุณเจ้าสารีบุตร โยมจะไม่ประมาทได้อย่างไร เพราะโยมต้องเลี้ยงมารดาบิดา ต้องเลี้ยงบุตรและภรรยา ต้องเลี้ยงพวกทาสกรรมกรและคนรับใช้ ต้องทำกิจที่ควรทำแก่มิตรและอำมาตย์ ต้องทำกิจที่ควรทำแก่ญาติสาโลหิต ต้องทำกิจที่ควรทำแก่แขก ต้องทำบุญที่ควรแก่บุรพเปตชน ต้องทำการบวงสรวงที่ควรทำแก่เทวดา ต้องสนองพระราชกรณียกิจของพระราชา แม้กายนี้ก็ต้องบำรุงบำเรอ[๗]

ทำให้พระสารีบุตรมองว่า การที่ธนัญชานิพราหมณ์นำเหตุผลต่างๆ เหล่านี้มาอ้างเป็นความประมาทในชีวิต เพราะชีวิตมนุษย์นั้นจำเป็นต้องพัฒนาทั้งทางด้านความเป็นอยู่และจิตใจควบคู่กันไปให้มีความสมดุล และเล็งเห็นว่าการทำงานเลี้ยงชีพและเลี้ยงดูบุคคลอื่น ๆ นั้น สามารถทำงานที่ประกอบด้วยธรรมได้ ไม่จำเป็นต้องทำกรรมไม่ดีก็สามารถมีชีวิตที่เป็นสุขได้ ดังคำพุทธสุภาษิตว่า “บุคคลพึงประพฤติธรรมให้สุจริต ไม่พึงประพฤติธรรมให้ทุจริต ผู้มีปกติประพฤติธรรม ย่อมอยู่เป็นสุขในโลกนี้ และโลกหน้า”[๘] พระสารีบุตรจึงได้แสดงธรรมสั่งสอนธนัญชานิพราหมณ์ให้เห็นถึงความสำคัญของการประกอบหน้าที่การงาน และการปฏิบัติธรรมที่สามารถทำควบคู่กันไปได้อย่างสมดุล จนทำให้ธนัญชานิพราหมณ์มีทัศนคติที่ดีและตั้งอยู่ในความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเห็นว่า สังคมยุคปัจจุบันมีปัญหาในการดำรงชีวิตเป็นอย่างมาก มนุษย์ให้ความสำคัญต่อการดิ้นรนเลี้ยงชีพ อ้างความบีบคั้นทางการทำงาน การใช้ชีวิต ปัญาเศรษฐกิจ ความยากจน เป็นต้น จนถึงขั้นกระทำผิดศีลธรรมเพื่อให้ความเป็นอยู่ดีขึ้น ทำให้เกิดความประมาท เพิกเฉยต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านจิตใจ จึงมีสภาพความเป็นอยู่ที่เรียกว่า “อยู่ร้อนนอนทุกข์” เหมือนธนัญชานิพราหมณ์ ผู้วิจัยตระหนักว่า การศึกษาตัวอย่างชีวิตของธนัญชานิพราหมณ์และการนำหลักธรรมที่ปรากฏในธนัญชานิสูตรมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต จะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์แบบ ทั้งการครองตน ครองคนและครองงาน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในธนัญชานิสูตรสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

---

[๗] ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๔๖/๕๕๘.

[๘] ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๓/๒๖.

01. (. 1-14).indd 5 4/22/2026 2:10:05 PM

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

๒. เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในธนัญชานิสูตร

๓. เพื่อประยุกต์ใช้หลักธรรมที่ปรากฏในธนัญชานิสูตรสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการในการดำเนินการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

๑. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระธรรมเทศนาที่ปรากฏในธนัญชานิสูตร เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ อาศัยการศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ตำรา บทความทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสังเคราะห์ข้อคิดเห็นเชิงลึกและเสนอแนะแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมในปัจจุบัน

๒. ข้อมูลการวิจัย

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๒.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และพระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด ๙๑ เล่ม ที่เกี่ยวข้องกับธนัญชานิสูตร

๒.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือ ตำรา งานวิจัย บทความทางวิชาการ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น ศีล สัมมัปปธาน ๔ พรมหวิหาร ๔ กรรม เป็นต้น

๓. การเก็บข้อมูลวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ และตีความเนื้อหาจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิอย่างเป็นระบบ โดยเลือกเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมในธนัญชานิสูตรและแนวคิดเรื่องคุณภาพชีวิต จากนั้นจึงรวบรวมประเด็นสำคัญ นำมาจัดระเบียบเนื้อหา และจัดหมวดหมู่ตามแนวทางการวิเคราะห์ที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ของการวิจัย

01. (. 1-14).indd 6 4/22/2026 2:10:05 PM

๔. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยนี้เป็นการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยเน้นการตีความตามหลักพระพุทธศาสนา ประกอบกับการสังเคราะห์แนวคิดจากนักวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้แนวทางในการประยุกต์ใช้หลักธรรมที่ปรากฏในธนัญชานิสูตรอย่างเหมาะสมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตในบริบทปัจจุบัน แล้วนำเสนอเป็นเชิงพรรณนา (Description)

ผลการวิจัย

๑. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

ผลการศึกษา พบว่า แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตจากทั้งระดับสากลและระดับชาติล้วนเน้นย้ำว่า คุณภาพชีวิต คือภาวะของการดำรงอยู่ที่สมบูรณ์และสมดุลในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมีความพึงพอใจในชีวิต (life satisfaction) เป็นแกนกลางของการประเมินคุณภาพชีวิตโดยรวม องค์การอนามัยโลก (WHO) ได้ให้คำจำกัดความว่า สุขภาวะที่แท้จริงหมายถึงภาวะที่บุคคลมีความสมบูรณ์พร้อมทั้งทางกาย จิต สังคม และจิตวิญญาณ ไม่ใช่แค่เพียงการไม่มีโรคหรือความพิการ ขณะที่หน่วยงานอย่างองค์การยูเนสโก (UNESCO) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ในประเทศไทย เน้นการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง มีจิตใจที่ดีงาม รู้จักตนเอง เข้าใจผู้อื่น และมีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดี ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน คุณภาพชีวิตจึงไม่ใช่เพียงภาวะส่วนบุคคล แต่ยังส่งผลต่อคุณภาพของครอบครัว ชุมชน และประเทศโดยรวม

ด้านแนวคิดทางทฤษฎีโดยเฉพาะในสาขาจิตวิทยา เช่น ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ (Maslow’s Hierarchy of Needs) อธิบายว่าคุณภาพชีวิตที่ดีต้องเริ่มต้นจากการมีปัจจัยพื้นฐานที่เพียงพอ ได้แก่ อาหาร ความปลอดภัย ความรักและการยอมรับ จนถึงการมีความเคารพในตนเอง และการพัฒนาตนจนถึงจุดสูงสุดของชีวิต (self-actualization) ขณะที่ทฤษฎีของชาร์มา (Sharma) และเฮอร์ซเบิร์ก (Herzberg) เน้นความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจภายในกับความพึงพอใจในชีวิต โดยชี้ให้เห็นว่าปัจจัยทั้งภายนอก เช่น รายได้ การศึกษา ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมทางสังคม ตลอดจนปัจจัยภายใน เช่น ความคิด ความเชื่อ และคุณธรรม ล้วนมีผลต่อระดับคุณภาพชีวิตของบุคคล การส่งเสริมคุณภาพชีวิตจึงต้องเป็นกระบวนการแบบองค์รวมที่ครอบคลุมมิติทั้งภายนอกและภายใน

ในมุมมองพระพุทธศาสนา การพัฒนาคุณภาพชีวิตมีเป้าหมายที่ลึกซึ้งกว่าระดับความพึงพอใจภายนอก แต่คือการยกระดับจิตใจให้หลุดพ้นจากกิเลส ความยึดติด และความทุกข์ โดยอาศัยกระบวนการของการรู้ตน พึ่งตน และฝึกฝนตนอย่างต่อเนื่อง หลักธรรมสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตในพุทธศาสนา ได้แก่ อนุบุพพิกถา มงคล ๓๘ จักร ๔ และภาวนา ๔ หลักธรรมเหล่านี้ช่วยหล่อหลอมบุคคลให้มีความสมดุลภายใน สัมพันธภาพที่ดีภายนอก และดำรงชีวิตด้วยจิตสำนึกแห่งความรับผิดชอบ

01. (. 1-14).indd 7 4/22/2026 2:10:05 PM

เป้าหมายสูงสุดของคุณภาพชีวิตในมุมพุทธจึงมิใช่เพียงความสุขชั่วคราว แต่คือการหลุดพ้นจากทุกข์และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างกลมกลืนและสงบเย็น

๒. หลักธรรมที่ปรากฏในธนัญชานิสูตร

ผลการศึกษา พบว่า ธนัญชานิสูตรเป็นพระสูตรในมัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ที่กล่าวถึงธนัญชานิพราหมณ์ ผู้เคยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา แต่กลับหลงประพฤติอธรรม โดยให้เหตุผลว่าตนมีภาระมาก ทั้งในการเลี้ยงดูพ่อแม่ ภรรยา บุตร ข้าทาส มิตรสหาย ญาติ แขก เทวดา บรรพบุรุษ รวมถึงการจ่ายภาษีและการยังชีพส่วนตน ด้วยเหตุนี้เขาจึงอ้างว่าจำเป็นต้องเบียดเบียนผู้อื่นเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดสน พระสารีบุตรจึงแสดงธรรมอย่างมีเมตตาและใช้ปัญญา ไม่ตำหนิแต่ชี้ให้เห็นว่า การกระทำใด ๆ ที่ผิดศีลย่อมเป็นอกุศลกรรม แม้จะมีเหตุผลส่วนตัวมารองรับ ขณะที่การดำรงชีวิตอย่างสุจริตก็สามารถเลี้ยงดูตนเองและผู้อื่นได้โดยไม่เบียดเบียนใคร ในช่วงที่ธนัญชานิพราหมณ์ล้มป่วยหนัก พระสารีบุตรได้แสดงธรรมเรื่องพรหมวิหาร ๔ เพื่อประคองจิตให้น้อมไปในทางดี สอดคล้องกับความเชื่อเดิมของพราหมณ์ และเมื่อเขาสิ้นชีวิต พระพุทธเจ้าทรงยืนยันว่าเขาได้ไปบังเกิดในพรหมโลก แสดงถึงพลังของธรรมะที่เข้าถึงใจและเหมาะสมกับจริตของผู้ฟัง

เนื้อหาของพระสูตรนี้สะท้อนประเด็นสำคัญ ๕ ประการ ได้แก่ (๑) การหักล้างข้ออ้างที่ใช้เหตุผลส่วนตัวมาเป็นข้ออิงในการละเมิดศีลธรรม โดยชี้ว่าผลของกรรมไม่อาจเลี่ยงได้ด้วยข้ออ้าง (๒) การตักเตือนเรื่องความไม่ประมาท แม้ในผู้มีภาระมากก็ตาม เพราะความตายอาจมาโดยไม่คาดคิด (๓) การใช้พรหมวิหาร ๔ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ในการประคองจิตในยามวิกฤต (๔) การยืนยันหลักกรรมที่ทำย่อมส่งผลเสมอ ทั้งในทางดีและทางร้าย และ (๕) การแสดงบทบาทของกัลยาณมิตรที่เตือนด้วยเมตตา เข้าใจจริต ไม่ตัดสิน แต่ชี้ทางด้วยความกรุณาและปัญญา

นอกจากนี้ ธนัญชานิสูตรยังเชื่อมโยงกับหลักธรรมสำคัญ ๗ หมวดที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้แก่ (๑) ศีล คือการควบคุมกาย วาจา ใจ เป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตอย่างสงบ (๒) สัมมัปปธาน ๔ คือความเพียรละชั่ว ป้องกันความชั่วใหม่ สร้างความดี และรักษาความดีเดิม (๓) พรหมวิหาร ๔ สร้างความเข้าใจ เห็นใจ และความเมตตาในความสัมพันธ์ ๔) กรรม คือความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน (๕) ตัณหา ๓ เป็นต้นเหตุของทุกข์ซึ่งควรพิจารณาอย่างรู้เท่าทัน (๖) สุจริต ๓ คือความประพฤติดีงามทางกาย วาจา ใจ และ (๗) อัปปมาทธรรม คือความไม่ประมาท ตั้งตนอยู่ในสติและความดี หลักธรรมเหล่านี้สะท้อนถึงแนวทางชีวิตที่สมดุลทั้งภายนอกและภายใน เหมาะสำหรับผู้ครองเรือนที่ต้องเผชิญภาระและการตัดสินใจในโลกแห่งความจริง

01. (. 1-14).indd 8 4/22/2026 2:10:05 PM

๓. ประยุกต์ใช้หลักธรรมที่ปรากฏในธนัญชานิสูตรสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

การประยุกต์ใช้หลักธรรมจากธนัญชานิสูตรสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของฆราวาส เนื่องจากพระสูตรนี้ได้ชี้ให้เห็นว่าผู้ครองเรือนแม้ต้องเผชิญกับภาระหน้าที่มากมาย ก็สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ หากรู้จักนำหลักธรรมมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยหลักธรรมที่สำคัญประกอบด้วย ศีล สุจริต ๓ พรหมวิหาร ๔ อัปปมาทธรรม กรรม ตัณหา ๓ และสัมมัปปธาน ๔ ซึ่งแต่ละหลักล้วนมีผลโดยตรงต่อการสร้างสมดุลทั้งด้านกาย จิตใจ และสังคม เช่น ศีลเป็นกรอบควบคุมพฤติกรรมให้สงบเรียบร้อย สุจริต ๓ สร้างความซื่อสัตย์ทั้งทางกาย วาจา และใจ พรหมวิหาร ๔ เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ขณะที่อัปปมาทธรรมส่งเสริมการมีสติและเป้าหมายในชีวิต ส่วนหลักกรรมทำให้ตระหนักในความรับผิดชอบต่อการกระทำ ตัณหา ๓ เป็นสิ่งที่ต้องรู้เท่าทันเพื่อไม่ให้ครอบงำจิตใจ และสัมมัปปธาน ๔ เป็นพลังผลักดันให้เพียรละชั่วและรักษาความดีอย่างต่อเนื่อง

กระบวนการประยุกต์ใช้หลักธรรมดังกล่าวควรเป็นไปอย่างเป็นขั้นตอน เริ่มจากการศึกษาและทำความเข้าใจหลักธรรมให้ถ่องแท้ จากนั้นประเมินคุณภาพชีวิตของตนเองในปัจจุบันเพื่อมองเห็นจุดแข็งและข้อจำกัด ก่อนกำหนดเป้าหมายการพัฒนาอย่างชัดเจนและเลือกหลักธรรมที่เหมาะสมกับปัญหาในแต่ละด้าน เมื่อได้ลงมือปฏิบัติแล้วควรติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อปรับปรุงและทำให้การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างยั่งยืน

เพื่อทดสอบความเป็นไปได้ของการประยุกต์ใช้หลักธรรม งานวิจัยได้ออกแบบการสร้างกลุ่มทดลองโดยแบ่งผู้เข้าร่วมออกเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มทดลองได้รับกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตตามลำดับ เช่น การทบทวนศีลและสุจริต ๓ การฝึกเจริญพรหมวิหาร ๔ การเจริญอัปปมาทและรู้เท่าทันตัณหา และการฝึกสัมมัปปธาน ๔ ภายในระยะเวลาแปดสัปดาห์ ขณะที่กลุ่มควบคุมดำเนินชีวิตตามปกติเพื่อใช้เป็นข้อมูลเปรียบเทียบ จากนั้นเก็บข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพื่อตรวจสอบผลลัพธ์

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้หลักธรรมจากธนัญชานิสูตรมีส่วนช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างรอบด้าน ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และสังคม โดยเฉพาะการสร้างสมดุลระหว่างหน้าที่ทางโลกกับคุณธรรม ทำให้ผู้เข้าร่วมมีความสุขทางกายและใจมากขึ้น มีความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม และมีแรงบันดาลใจในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง จึงกล่าวได้ว่าธนัญชานิสูตรมิใช่เพียงคำสอนทางศีลธรรม แต่ยังเป็นกรอบแนวคิดที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

01. (. 1-14).indd 9 4/22/2026 2:10:05 PM

ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมที่ปรากฏในธนัญชานิสูตรสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิต” มีความเป็นไปได้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของฆราวาส โดยเฉพาะผู้ที่ต้องดำเนินชีวิตท่ามกลางภาระหน้าที่และความกดดันในสังคม ทั้งนี้เพื่อให้ผลการวิจัยมีคุณค่าในเชิงปฏิบัติและสามารถนำไปต่อยอดได้อย่างเป็นรูปธรรม ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะแนวทางการประยุกต์ใช้ผลการวิจัย ดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

หน่วยงานด้านการศึกษา ศาสนา และพัฒนาสังคมควรส่งเสริมการใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะในกลุ่มฆราวาสที่ต้องเผชิญภาระหน้าที่มาก เช่น ผู้ประกอบอาชีพอิสระ แรงงาน และผู้สูงอายุในครัวเรือน การบูรณาการหลักธรรมในธนัญชานิสูตร เช่น ศีล พรหมวิหาร อัปปมาท และสุจริต ควรถูกบรรจุในหลักสูตรการอบรมสำหรับครอบครัว ชุมชน และแรงงาน เพื่อให้ประชาชนมีภูมิคุ้มกันทางจิตใจในการดำเนินชีวิตในโลกที่เต็มไปด้วยการแข่งขันและความเปราะบางทางคุณธรรม นอกจากนี้ ควรส่งเสริมการจัดเวทีสนทนาธรรมในชุมชน โดยมีพระนักเทศน์หรือวิทยากรที่สามารถประยุกต์ธรรมให้เข้ากับชีวิตฆราวาส

๒. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

ผลการวิจัยนี้สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาแนวทางการอบรมเชิงปฏิบัติ เช่น การออกแบบหลักสูตรพุทธธรรมเพื่อชีวิตที่ใช้หลักธรรม ๗ หมวดจากธนัญชานิสูตรเป็นโครงสร้างของการอบรม เนื้อหาในหลักสูตรอาจประกอบด้วยหัวข้อ เช่น ชีวิตที่มีวินัย ชีวิตที่ซื่อสัตย์ ชีวิตที่มีสติรู้เท่าทัน เป็นต้น ซึ่งสามารถนำไปจัดกิจกรรมในโรงเรียน วัด ชุมชน หรือองค์กรพัฒนาชีวิตและครอบครัว นอกจากนี้ ครู อาจารย์ และนักพัฒนาสังคมสามารถนำโมเดล 7 Life Model ไปใช้เป็นเครื่องมือในการให้คำปรึกษา ปลูกฝังจริยธรรม และส่งเสริมคุณภาพชีวิตของเยาวชนและผู้ใหญ่ให้ดำเนินชีวิตอย่างมีหลักและยึดมั่นในคุณค่าทางธรรม

๓. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร ผู้วิจัยจึงเสนอให้มีการศึกษาต่อยอดในเชิงภาคสนาม โดยอาจเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากกลุ่มฆราวาสที่ประสบความสำเร็จในการนำหลักธรรมในธนัญชานิสูตรไปใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อวิเคราะห์ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริงในบริบทชีวิตประจำวัน นอกจากนี้อาจศึกษาเปรียบเทียบกับพระสูตรอื่นที่มีโครงสร้างธรรมคล้ายคลึงกัน เช่น สัปปุริสธรรมสูตร หรืออัคคัญญสูตร เพื่อนำมาขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตในแนวพุทธได้อย่างหลากหลายและลุ่มลึกยิ่งขึ้น อีกทั้งอาจพัฒนาแบบประเมินหรือเครื่องมือวัดผลที่สะท้อนความเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมและจิตใจตามแนวทางของธนัญชานิสูตรได้อย่างเป็นรูปธรรม

01. (. 1-14).indd 10 4/22/2026 2:10:05 PM

บทสรุป

การประยุกต์ใช้หลักธรรมที่ปรากฏในธนัญชานิสูตรสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นพระสูตรที่กล่าวถึงบทสนทนาระหว่างพระสารีบุตรกับธนัญชานิพราหมณ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาและจำแนกหลักธรรมสำคัญที่ปรากฏอยู่ทั้งในรูปแบบตรงและโดยนัย เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในบริบทของฆราวาส ผลจากการวิเคราะห์นี้ ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์องค์ความรู้เชิงโครงสร้างออกมาเป็น “๗ ประการ” หรือ “7 Life Model” ซึ่งสรุปได้ ดังนี้

แผนผังที่ ๑ รูปแบบการการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามธนัญชานิสูตร

๑. ชีวิตที่มีวินัย (Life of Discipline) หมายถึง ชีวิตที่ดีจำเป็นต้องมีขอบเขตของพฤติกรรมที่ชัดเจน หมายถึงการทำตามกฎระเบียบการเคารพตนเองและผู้อื่น โดยไม่ล่วงละเมิดต่อสิทธิ ความสงบ และความปลอดภัยของผู้คนรอบข้าง การมีวินัยจึงเป็นหลักประกันให้บุคคลสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี และสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ความมีวินัยยังเป็นเสาหลักที่ช่วยให้ชีวิตมั่นคง ไม่หลงไปกับอารมณ์ชั่ววูบหรือสิ่งยั่วยุที่นำไปสู่ความเสื่อมทั้งทางกายและสังคม และในทางพระพุทธศาสนา วินัยนี้แสดงออกผ่านศีล ๕ ซึ่งเป็นกรอบพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ศีลเหล่านี้ ได้แก่ การไม่เบียดเบียนชีวิตผู้อื่น การไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤติผิดในกาม การไม่พูดเท็จ และการไม่เสพของมึนเมา ล้วนเป็นการควบคุมพฤติกรรมให้เกื้อกูลต่อสังคม

๒. ชีวิตที่มีความซื่อสัตย์ (Life of Honesty) หมายถึง ความซื่อสัตย์เป็นรากฐานของการมีเกียรติในชีวิต และเป็นแกนกลางของความน่าเชื่อถือ ไม่ว่าจะเป็นความซื่อสัตย์ในการกระทำ คำพูด หรือแม้แต่ความคิดภายในจิตใจ บุคคลที่ซื่อตรงต่อตนเองจะไม่หลอกลวง ไม่แสร้งทำ และไม่ฝืนใจตัวเอง ขณะเดียวกันก็ไม่เอาเปรียบหรือเบียดเบียนผู้อื่น ความซื่อสัตย์จึงนำมาซึ่งความสงบภายใน และส่งเสริมให้สังคมเต็มไปด้วยความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ในทางพระพุทธศาสนา ความซื่อสัตย์เป็นแก่นแท้ที่ซ่อนอยู่ในศีล โดยเฉพาะในด้านวจีสุจริตและมโนสุจริต ซึ่งหมายถึงการพูดอย่างตรงไปตรงมา ไม่หลอกลวง ไม่ส่อเสียด ไม่กล่าวคำหยาบ และไม่พูดเพ้อเจ้อ รวมถึงการมีความคิดที่ตรงต่อธรรม ไม่คิดคด ไม่เพ่งร้าย และไม่โลภอย่างเกินขอบเขต ทั้ง ๒ ประการนี้ ขัดแย้งโดยตรงกับการผิดศีลข้อ ๔ (ไม่พูดเท็จ) และข้อ ๕ (ไม่เสพของมึนเมา) ซึ่งล้วนบั่นทอนความจริงใจและความตื่นรู้ในชีวิต เมื่อบุคคลดำรงชีวิตด้วยความซื่อสัตย์ เขาย่อมไม่พร่องในคุณธรรม และสามารถสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นได้บนฐานของความไว้ใจ ไม่ต้องซ่อนเร้นหรือปิดบัง เป็นวิถีชีวิตที่โปร่งใส มั่นคง และนำพาไปสู่ความสุขอันยั่งยืน ทั้งต่อตนเองและต่อสังคม

๓. ชีวิตที่ไม่หยุดพัฒนา (Life of Continuous Effort) หมายถึง ชีวิตที่มีคุณภาพคือการหลีกออกจากความผิดหรือความชั่ว มีพลังแห่งความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นอยู่เสมอ การดำรงชีวิตอย่างไม่หยุดนิ่ง มีใจที่ใฝ่ดี กล้าทบทวนตนเอง และกล้าปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเดิมที่เป็นโทษ พร้อมกับเสริมสร้างคุณงามความดีให้เกิดขึ้นและมั่นคง การไม่ยึดติดอยู่กับความเคยชินหรือความสบายเดิม ๆ ทำให้ชีวิตสามารถเติบโต รับมือกับความเปลี่ยนแปลง และเผชิญอุปสรรคได้ด้วยปัญญาและสติ สอดคล้องกับหลักสัมมัปปธาน ๔ ซึ่งประกอบด้วย การละความชั่วที่มีอยู่แล้ว ไม่ทำความชั่วใหม่ การทำความดีให้เกิดขึ้น และการรักษาความดีที่เกิดขึ้นแล้วให้มั่นคง หลักการเหล่านี้เป็นการต่อยอดจากศีลในเชิงป้องกันสู่การพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้ศีลไม่ใช่เพียงแนวรั้วคุ้มกันพฤติกรรม แต่กลายเป็นเครื่องผลักดันชีวิตให้ก้าวหน้าและมีคุณภาพยิ่งขึ้น

๔. ชีวิตที่รู้เท่าทัน (Life of Mindful Awareness) หมายถึง ในโลกที่เต็มไปด้วยสิ่งเร้าและแรงผลักดันหลากหลาย การรู้เท่าทันตนเองเป็นหัวใจสำคัญของการดำรงชีวิตอย่างไม่หลงทาง ชีวิตที่มีคุณภาพไม่ได้ขึ้นอยู่กับเพียงพฤติกรรมภายนอก ซึ่งยังมีสติคอยกำกับภายในด้วย เพื่อให้เรารู้เท่าทันความคิด ความรู้สึก และการกระทำของตนเองในแต่ละขณะ ไม่ปล่อยให้จิตใจถูกครอบงำด้วยความอยาก ความโกรธ หรือความหลง จนกระทั่งเบี่ยงเบนจากเส้นทางแห่งความดี โดยความรู้เท่าทันนี้จะช่วยยับยั้งการกระทำที่อาจนำไปสู่ความเสื่อม ช่วยให้เรามองเห็นอารมณ์ที่กำลังก่อตัวก่อนจะแสดงออกเป็นคำพูดหรือการกระทำที่ผิดพลาด ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าความไม่ประมาท คือเงื่อนไขสำคัญของการรักษาศีล เพราะแม้ผู้มีศีล ก็อาจพลาดพลั้งได้หากไร้สติและขาดการใคร่ครวญอย่างต่อเนื่อง

01. (. 1-14).indd 12 4/22/2026 2:10:05 PM

๕. ชีวิตที่อยู่ร่วมอย่างเข้าใจ (Life of Compassionate Relationship) หมายถึง มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ซึ่งการมีความสัมพันธ์ที่ดีเป็นหัวใจของการมีชีวิตที่สมบูรณ์ คุณภาพชีวิตไม่ได้วัดจากความสำเร็จส่วนตัวเพียงอย่างเดียว หากยังขึ้นอยู่กับความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเข้าอกเข้าใจ ชีวิตที่เห็นผู้อื่นเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุข ไม่รีบด่วนตัดสิน ไม่มองจากอคติ และเปิดใจฟังอย่างแท้จริง ย่อมนำมาซึ่งความสงบสุขทั้งภายในและภายนอก การมองโลกด้วยสายตาแห่งเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาช่วยให้เราไม่ตกเป็นเหยื่อของอารมณ์ทางสังคม เช่น ความอิจฉา ความขัดแย้ง หรือความโกรธเคืองที่ไร้เหตุผล การยินดีกับความสำเร็จของผู้อื่น และการรู้จักวางใจเมื่อเผชิญสิ่งที่ควบคุมไม่ได้ เป็นเครื่องสะท้อนถึงวุฒิภาวะทางจิตใจที่มั่นคงและเปี่ยมด้วยเมตตา

๖. ชีวิตที่เข้าใจแรงขับภายใน (Life of Inner Clarity) หมายถึง เบื้องหลังการกระทำและการตัดสินใจของมนุษย์ส่วนใหญ่ มักมีแรงผลักดันจากตัณหาหรือความอยากที่ซ่อนอยู่ในใจ ไม่ว่าจะเป็นความอยากได้ อยากเป็น หรือไม่อยากเผชิญกับสิ่งที่ไม่ชอบใจ หากเราไม่รู้เท่าทันแรงขับภายในเหล่านี้ ชีวิตก็อาจตกอยู่ภายใต้อำนาจของอารมณ์ชั่ววูบ และนำไปสู่การตัดสินใจที่เบี่ยงเบนจากคุณธรรม การเข้าใจแรงจูงใจของตนเองอย่างลึกซึ้ง คือการกล้าตั้งคำถามกับความอยากว่า สิ่งที่เรากำลังไขว่คว้านั้นนำมาซึ่งความสุขแท้จริง หรือเป็นเพียงความพึงพอใจชั่วขณะ การกลั่นกรองความต้องการจึงไม่ใช่การปฏิเสธชีวิต แต่เป็นการเลือกทางเดินที่สอดคล้องกับคุณค่าภายใน ไม่ใช่ความหลงผิดจากแรงผลักดันที่เกิดขึ้นเพียงชั่วครู่ ในทางศีลธรรมการรู้เท่าทันตัณหาเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยรักษาศีล เพราะผู้ที่ถูกความอยากครอบงำอย่างรุนแรง ย่อมมีโอกาสละเมิดศีลได้ง่าย โดยเฉพาะศีลข้อ ๒ (ไม่ลักทรัพย์) และข้อ ๓ (ไม่ประพฤติผิดในกาม) ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับความอยากครอบครองสิ่งที่มิใช่ของตน

๗. ชีวิตที่รับผิดชอบต่อผลของการกระทำ (Life of Moral Responsibility) หมายถึง ชีวิตที่มีคุณภาพไม่ใช่ชีวิตที่ไร้ข้อผิดพลาด แต่คือชีวิตที่กล้ายอมรับผลของการกระทำ และพร้อมเรียนรู้จากมันอย่างซื่อตรง การมีความรู้สึกเป็นเจ้าของต่อการตัดสินใจของตนเอง เป็นจุดเริ่มต้นของการเติบโตอย่างแท้จริง เพราะแทนที่จะโยนความผิดให้กับโชคชะตา หรือกล่าวโทษผู้อื่น บุคคลจะหันกลับมาทบทวน ปรับปรุง และใช้ทุกผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเป็นบทเรียนในการพัฒนาตน แนวคิดเช่นนี้ทำให้ชีวิตมีทิศทาง ไม่หลงวนอยู่กับอดีตอย่างเศร้าหมอง หรือวิตกกับอนาคตจนเกินพอดี ฉลาดสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีสติ และรับผิดชอบในฐานะ ในทางพระพุทธศาสนา หลักกรรมคือเครื่องเตือนใจว่าทุกการกระทำมีผล การเข้าใจเรื่องกรรมจึงช่วยเสริมความหมายของศีล เพราะผู้ที่ตระหนักในผลของการละเมิดศีล ย่อมมีความละอายและเกรงกลัวต่อบาป (โอตัปปะ) พร้อมกันนั้นก็จะยินดีในการสร้างเหตุแห่งความดี

01. (. 1-14).indd 13 4/22/2026 2:10:05 PM

บรรณานุกรม

พระชัยชนะ อิทฺธิเตโช และพระมหาอดิศักดิ์ ปิยสีโล. “การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา”. **วารสาร มจร การพัฒนาสังคม**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๓): ๒๐๕-๒๑๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **ธรรมนูญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.). **คุณภาพชีวิตการทำงานและความสุข**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมดาเพลส จำกัด, ๒๕๕๖.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสาม พ.ศ.๒๕๖๖-๒๕๗๐**. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓๙ ตอนพิเศษ ๒๕๘ ง (๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๕).

สำราญ จูช่วย. **การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม**. วิทยาลัยราชพฤกษ์: นนทบุรี, ๒๕๕๔.

01. (. 1-14).indd 14 4/22/2026 2:10:05 PM

การศึกษาวิเคราะห์ที่มาของ “นิพฺพานำ ปรมำ สุญฺญำ”
An Analytical Study of the Origin of “Nibbānaṁ Paramaṁ Suññaṁ”

ทัชชกร คล้ายคลึง*
Mr.Touchchcakorn Klaykluang
Corresponding Author's
E-mail: 6401201060@mcu.ac.th

Received: December 16, 2025
Revised: January 07, 2026
Accepted: January 14, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการสืบหาวิเคราะห์ที่มาของข้อความว่า “นิพฺพานำ ปรมำ สุญฺญำ” จากเอกสารต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยพบว่า ข้อความดังกล่าวไม่ปรากฏในคัมภีร์ชั้นต้นโดยตรง มีแต่คำว่า “ปรมำ สุญฺญำ นิพฺพานนฺติ” ที่อยู่ในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค ทว่าปรากฏโดยตรง ในรตนัตตยปภาวาภิยาจนคาถา อันเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ซึ่งสันนิษฐานว่าการที่มีข้อความนั้นในพระคาถา เพราะน่าจะได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์ลบผง โดยวิเคราะห์จากบุคคลร่วมสมัย รวมไปถึงพระราชนิพนธ์และพระราชหัตถเลขาของพระองค์ได้แก่ มนต์ปราบเสนียดและตำรากลับชะตาที่มีหลักการคล้ายกับการลบผง นอกจากนี้ยังปรากฏข้อความดังกล่าวบ่อยครั้งในคัมภีร์ลบผง ได้แก่ คัมภีร์ประเภทปถมัง ๑๑ ครั้ง และคัมภีร์มหาราช ๓ ครั้ง ซึ่งคัมภีร์ทั้ง ๒ และคำว่า “นิพฺพานำ ปรมำ สุญฺญำ” อันเป็นข้อความในคัมภีร์เหล่านั้น น่าจะได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนานิกายมหายาน โดยเฉพาะนิกายมนตรยาน ซึ่งพิจารณาจากสัญลักษณ์และบริบทในคัมภีร์

คำสำคัญ: นิพฺพานำ ปรมำ สุญฺญำ; ปถมัง; มหาราช

---

* นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา ภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย M.A. Student, Tipitaka Studies, Department of Buddhism, Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

02. (15-29).indd 15 17/4/2569 7:28:18

Abstract

This research article aims to trace and analyze the origin of the phrase *"Nibbānaṁ Paramaṁ Suññaṁ"* through various textual sources. The study found that this phrase does not appear directly in the primary Pāli Canon; however, a closely related phrase, *"Paramaṁ Suññaṁ Nibbānan'ti"*, is found in the Paṭisambhidāmagga. The exact phrase *"Nibbānaṁ Paramaṁ Suññaṁ"* does appear directly in the Ratanattayappabhāvābhiyā canagāthā, a royal composition by King Rama IV, It is hypothesized that this inclusion was influenced by traditional texts related to the making of sacred powders, particularly those from the same historical period and cultural context. Supporting evidence is found in King Rama IV's other writings, such as the "Mantra for Dispelling Misfortune" and "Astrological Manual for Fortune Reversal", both of which contain principles consistent with sacred powder-related ritual texts. Furthermore, the phrase appears repeatedly in two such texts: eleven times in the *Pathamang* manuscripts and three times in the *Maharat* manuscripts. The structure, symbolism, and contextual elements within these texts suggest strong influence from Mahāyāna Buddhism, particularly the Mantrayāna (Tantric) school.

Keywords: Nibbānaṁ Paramaṁ Suññaṁ; Pathaman; Maharat

บทนำ

คำว่า "นิพฺพานำ ปรมำ สุญฺญำ" เป็นข้อความที่คุ้นหูในหมู่พุทธศาสนิกชนชาวไทยผู้คร่ำหวอดในพระพุทธศาสนาซึ่งรวมไปถึงตัวผู้วิจัย แม้แต่พระมหาเถระที่มีชื่อเสียงก็มักจะอ้างถึงข้อความดังกล่าว อาทิ

๑) พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญฺโญ หรือ พุทธทาสภิกขุ) กล่าวไว้ในมาฆบูชาเทศนา ปี ๒๕๐๓ กัณฑ์ที่ ๒ ความว่า "เรื่องของความว่างนั้น เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด ที่เราควรจะศึกษา หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็กล่าวได้ว่า เรื่องของความว่าง ก็คือเรื่องของ พระนิพพาน ดังที่มีพระพุทธภาษิตว่า ว่างอย่างยิ่งนั่นแหละคือนิพพาน นิพฺพานำ ปรมำ สุญฺญำ ซึ่งแปลว่านิพพานเป็นของว่างอย่างยิ่ง ซึ่งได้ใจความสั้น ๆ ว่า ถ้าเราว่างถึงที่สุด นั่นแหละคือนิพพาน"[๑]

[๑] พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญฺโญ), **มาฆบูชาเทศนา ปี ๒๕๐๓ กัณฑ์ที่ ๒**, PAGODA, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://pagoda.or.th/buddhadasa/2503-2.html [๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๘].

02. (15-29).indd 16 17/4/2569 7:28:18

๒) พระราชพรหมยาน (วีระ ถาวโรหรือ หลวงพ่อฤาษีลิงดำ) กล่าวไว้ในหนังสือโอวาทหลวงพ่อวัดท่าซุง เล่ม ๒ หน้าที่ ๑๖๕ ความว่า “นิพพานไม่ได้แปลว่าสูญ นิพฺพานำ ปรมำ สุญฺญำ นิพพานเป็นธรรมว่างอย่างยิ่ง กล่าวคือว่างจากความชั่ว จึงไปนิพพานได้ ต้องเข้าใจตามนี้ นิพพานมีสภาพเป็นทิพย์ เคยถามท่านว่า ควรจะเรียกว่าอย่างไร ท่านบอกว่าเรียกทิพย์พิเศษ คือไม่มีการเคลื่อนมันเหมือนกับคนที่พ้นจากเรือนจำ พวกเราเหมือนกับอยู่ในเรือนจำ”[๒]

๓) พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน) กล่าวไว้ในการเทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด จ.อุดรธานีความว่า “ก็พระพุทธเจ้านั้นเอง ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่นั้น สั่งสอนโลกว่า ทั้ง นิพฺพานำ ปรมำ สุญฺญำ ทั้ง นิพฺพานำ ปรมำ สุขำ คือสอนทั้งสองแง่ว่า นิพพานสูญอย่างยิ่งหนึ่ง นิพพานเป็นความสุขอย่างยิ่งหนึ่งก็พระพุทธเจ้า พระองค์ที่บริสุทธิ์นั้นแล เป็นผู้ประกาศสอนไว้ในธรรมทั้งสองประเภทนี้”[๓]

๔) อาจารย์เสถียร โพธินันทะ ก็กล่าวไว้ใน ๐๖๒ สารพันปัญหา ๙ ความว่า “ท่านผู้หนึ่งถามบอกว่าสุญญตาทำนิพพานน่ะ เป็นคำเดียวกันหรือเปล่า ไม่คำเดียวกันล่ะครับ นิพฺพานำ ปรมำ สุญฺญำ นิพพานน่ะเป็นธรรมที่สูญอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้นถ้าจะอธิบายแล้วสุญญตาน่ะ เป็นคล้าย ๆ กับจะเป็นคุณลักษณะของนิพพาน นิพพานว่างจากความเกิดแก่เจ็บตาย ว่างจากกิเลส เพราะฉะนั้นจึงเป็นคำอธิบายหรือคุณสมบัติของนิพพานอีกที”[๔]

จากการอ้างอิงคำพูดดังกล่าวข้างต้นย่อมแสดงให้เห็นถึงข้อความว่า “นิพฺพานำ ปรมำ สุญฺญำ” เป็นที่กล่าวขานอ้างถึงในหมู่พระมหาเถระไม่ว่าจะเป็นสายปฏิรูปก็ดี สายเวทมนตร์อาคมอิทธิปาฏิหาริย์ก็ดี หรือสายวัดป่ากรรมฐานก็ดี รวมไปถึงนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาอย่างอาจารย์เสถียร โพธินันทะก็เช่นเดียวกัน อีกทั้งบางท่านก็ยกย่องวลีดังกล่าวว่าเป็นพุทธภาษิตเสียด้วยซ้ำ

---

[๒] พระราชพรหมยาน (วีระ ถาวโร), **บทความจากพิมพ์ไทย**, วัดจันทาราม (ท่าซุง), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.watthasung.com/wat/viewthread.php?tid=590 [๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๘].

[๓] พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน), **เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด จ.อุดรธานี**, Dlitemag, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.dlitemag.com/index.php?option=com_content &view=article&id=1874&Itemid=1 [๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๘].

[๔] เสถียร โพธินันทะ, **062 สารพันปัญหา 9 อ.เสถียร โพธินันทะ**, Youtube, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=iqj-dLRlV-A&t=66s [๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๘].

02. (15-29).indd 17 17/4/2569 7:28:19

ความหมายของ “นิพฺพานํ ปรมํ สุญฺญํ"

ข้อความข้างต้นดังที่กล่าวถึงแล้วนั้นประกอบด้วย ๓ คำ ได้แก่

๑) นิพฺพานํ หมายถึงธรรมชาติที่เป็นอารมณ์ของมรรคญาณและผลญาณ ออกจากเครื่องเกี่ยวโยง คือตัณหา[๕] หรือสภาวะที่ดับสนิทเพราะหลุดพ้น ธรรมเครื่องดับไฟคือราคะ โทสะ โมหะสิ้นไปจากกิเลสทั้งปวง[๖] ซึ่งสภาวะดังกล่าวประกอบด้วยคุณลักษณะ ๙ ประการอันได้แก่ สำรอกราคะ ขจัดความเมา ข่มความกระหาย เพิกถอนอาลัย ตัดวัฏฏะ สิ้นไปจากตัณหา สำรอกกิเลส ดับกิเลส และพ้นไปจากตัณหา[๗]

๒) ปรมํ หมายถึงประเสริฐ สูงสุด หรือประธาน[๘] ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่า “นิพพานเป็นบรมธรรม[๙] (นิพฺพานํ ปรมํ)”[๑๐] กล่าวคือ ธรรมอันเป็นจุดหมายอันสูงสุดของพระพุทธศาสนา[๑๑]

๓) สุญฺญํ หมายถึงว่าง เปล่า หรือสูญ[๑๒] อีกนัยหนึ่งอรรถกถาคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคอธิบายว่า สูญจากสังขารทั้งปวง และเป็นคุณอันอุดม[๑๓] นอกจากนี้คำดังกล่าวยังเป็น ๑ ในอาการของนิพพานได้แก่ สุญญตนิพพาน[๑๔] พร้อมทั้งอาการอย่างอื่นอีก ๒ ประการได้แก่ อนิมิตตนิพพาน และอัปปณิหิตนิพพาน[๑๕]

เพราะฉะนั้น เมื่อพิจารณาจากความหมายของแต่ละคำดังที่กล่าวมาแล้วจึงแปลความได้ว่า นิพพานนั้นว่างอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นไปในลักษณะความหมายเดียวกันกับพระมหาเถระที่ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างขึ้นไว้แล้ว

---

[๕] สงฺคห.(บาลี) -/๖๒/๑๒๐.

[๖] **อภิธานวรรณา**, แปลโดย พระมหาสมปอง มุทิโต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูร-วงศ์พริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๒๒.

[๗] วิ.มหา.อ.(ไทย) ๑/๓๘/๓๑๘-๓๑๙. และดูลายละเอียดใน เนตฺติ.(บาลี) -/๓๘/๕๕.

[๘] **อภิธานวรรณา**, แปลโดย พระมหาสมปอง มุทิโต, หน้า ๘๔๙.

[๙] ที.ม.(ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.และ ขุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๑๘๔/๙๐.

[๑๐] ที.ม.(บาลี) ๑๐/๙๐/๔๓.และ ขุ.ธ.(บาลี) ๒๕/๑๘๔/๕๐.

[๑๑] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๖๑), หน้า ๑๘๓.

[๑๒] **อภิธานวรรณา**, แปลโดย พระมหาสมปอง มุทิโต, หน้า ๘๕๔.

[๑๓] ขุ.ป.อ.(ไทย) ๒/๓๘/๔๘๖.

[๑๔] สงฺคห.(บาลี) -/๖๔/๔๓.

[๑๕] สงฺคห.(บาลี) -/๖๔/๔๓.

02. (15-29).indd 18 17/4/2569 7:28:19

ที่มาของ “นิพฺพานำ ปรมำ สุญฺญำ” ในคัมภีร์ชั้นต้น

อย่างไรก็ตามเมื่อสืบค้นจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาฉบับภาษาบาลีกลับไม่ปรากฏข้อความดังที่กล่าวมาเลย แต่ก็ยังมีข้อความที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกัน ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคอันเป็นภาษิตของพระสารีบุตรความว่า

> “ปญฺจกฺขนฺเธสุ สุญฺญโต ปสฺสนฺโต อนุโลมิกำ ขนฺตึ ปฏิลภติ ปญฺจนฺนำ ขนฺธานำ นิโรโธ ปรมำ สุญฺญำ[๑๖] นิพฺพานนฺติ ปสฺสนฺโต สมฺมตฺตนิยามำ โอกฺกมติ”[๑๗]
>
> แปลความได้ว่า “เมื่อเห็นเบญจขันธ์โดยเป็นสุญญตะ ย่อมได้อนุโลมขันติ[๑๘] เมื่อเห็นว่าความดับแห่งเบญจขันธ์เป็นนิพพานว่างยิ่ง ย่อมหยั่งลง สู่สัมมัตตนิยาม”[๑๙, ๒๐]

นอกจากนี้คำว่า “นิพฺพานำ ปรมำ สุญฺญำ” ก็ปรากฏอยู่ในงานเขียนและคัมภีร์รุ่นหลังกล่าวคือ รตนัตตยปภาวคาถาซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) รวมไปถึงคัมภีร์ลบผงได้แก่ คัมภีร์ประเภทปถมัง และคัมภีร์มหาราช

ที่มาของ “นิพฺพานำ ปรมำ สุญฺญำ” ในพระราชนิพนธ์

รตนัตตยปภาวาภิยาจนคาถา หมายถึงคาถาอ้อนวอนโดยอาศัยอานุภาพ (ปภาว) ของพระรัตนตรัย กล่าวคือการอ้างสัจจะความจริงอันเกี่ยวข้องด้วยพระรัตนตรัยเพื่อปัดเป่าอุปัทวันตรายและนำมาซึ่งความสวัสดีแก่คณะรัฐบาลและประเทศชาติ ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว[๒๑] คาถาดังกล่าวมีอยู่ในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง[๒๒] และมักสวดมนต์คาถาดังกล่าวต่อจากบทยังกิญจิ[๒๓] ก็ปรากฏข้อความดังกล่าวข้างต้นเช่นกัน กล่าวคือ

---

[๑๖] บางฉบับว่า “ปรมสุญฺญำ”

[๑๗] ขุ.ป.(บาลี) ๓๑/๓๘/๔๔๗-๔๔๘.

[๑๘] อนุโลมขันติ หมายถึงวิปัสสนาญาณ; ขุ.ป.อ.(ไทย) ๒/๓๖/๔๘๒.

[๑๙] สัมมัตตนิยาม หมายถึงโลกุตตรมรรค โดยวิเศษก็คือโสดาปัตติมรรค; ขุ.ป.อ.(ไทย) ๒/๓๖/๔๘๓.

[๒๐] ขุ.ป.(ไทย) ๓๑/๓๘/๖๐๑.

[๒๑] พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, **ประชุมพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๕๖-๕๗.

[๒๒] สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทโว), **สวดมนต์ฉบับหลวง**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๖๕), หน้า ๒๗.

[๒๓] ธณัฏฐา ฐาปนะสุต, **บทเจริญพระพุทธมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคล**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๖๔), หน้า ๔๒.

02. (15-29).indd 19 17/4/2569 7:28:19

"นิพฺพานำ ปรมำ สุญฺญำ, นิพฺพานำ ปรมำ สุขำ"[๒๔]

แปลความได้ว่า "ความดับเป็นธรรมสูญอย่างยิ่ง ความดับเป็นสุขอย่างยิ่ง"[๒๕] หรือ "พระนิพพานเป็นธรรมว่างอย่างยิ่ง พระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง"[๒๖]

จากเนื้อหาข้างต้นย่อมทราบได้ว่า ข้อความดังกล่าวได้ส่งอิทธิพลต่อรัชกาลที่ ๔ เช่นกัน และการที่จะทราบถึงสาเหตุที่ปรากฏข้อความนี้ในพระคาถานั้น จะต้องอาศัยกรอบของการตีความ (The hermeneutic cycle) ซึ่งหมายถึงบริบททางวัฒนธรรมและสังคมที่อยู่เบื้องหลังของตำราหรืองานเขียน[๒๗] กล่าวคือ พระองค์ทรงเป็นบุคคลร่วมสมัยกับสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พฺรหฺมรำสี) ผู้สร้างพระสมเด็จวัดระฆังที่มีมวลสารจากการลบผง ๕ คัมภีร์[๒๘] และแม้จะทรงเป็นบิดาแห่งวิทยาศาสตร์ไทยก็ตาม แต่ว่าทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง 'มนต์ปราบเสนียด' ที่มีเนื้อหาว่าด้วยการเสกน้ำมนต์ปราบเสนียด[๒๙] และการเสกเครื่องสนานหรือเครื่องสำหรับอาบน้ำรวมไปถึงดินสอพอง โดยนำไปใช้เพื่อชำระสิ่งอัปมงคล อาถรรพ์ คุณไสย เคราะห์ร้าย[๓๐] นอกจากนั้นพระองค์ทรงมีพระราชหัตถเลขาเรื่องตำรากลับชะตา โดยเขียนกาลชะตาที่ดีลงในกระดานชนวนและลบเป็นผงใส่ลงในโถน้ำและนำไปรดตัวคนถูกฤกษ์ไม่ดี ซึ่งเป็นการผ่อนโทษกลับเป็นดี[๓๑] ซึ่งดินสอพองนี้เองเป็นส่วนผสมหลักในการทำดินสอสำหรับลบผง[๓๒] และมีคาถาเสกแท่งดินสอก่อนทำการเขียน อนึ่งคัมภีร์ตรีนิสิงเหก็ระบุถึงการนำผงตรีนิสิงเหไปผสมกับน้ำเพื่อบำบัดรักษาโรค แก้คุณไสย รวมไปถึงสะเดาะเคราะห์เช่นเดียวกัน[๓๓] จากข้อมูลที่แสดงแล้วนั้นย่อมเห็นได้ว่า

---

[๒๔] พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, **ประชุมพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**, หน้า ๕๖.

[๒๕] พระศาสนโสภน (แจ่ม จตฺตสลฺโล), **สวดมนต์แปล**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐๕.

[๒๖] พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, **ประชุมพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**, หน้า ๕๗.

[๒๗] วีรชาติ นิ่มองค์, **ศาสตร์แห่งการตีความ (แห่งความเข้าใจ) ทางพุทธศาสนา ศาสนาและปรัชญา**, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า ๖.

[๒๘] วุฒินันท์ ป้องป้อม, "การศึกษาวิเคราะห์สารัตถธรรมและคุณค่าของคัมภีร์ปถมังที่มีต่อสังคมไทย", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๑๐๖.

[๒๙] พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, **ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาไทยในรัชกาลที่ ๔ ภาค ๒**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๒), หน้า ๑๔๕-๑๕๑.

[๓๐] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๑-๑๕๗.

[๓๑] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๓.

[๓๒] เทพ สาริกบุตร, **พระคัมภีร์พระเวท ตติยบรรพ**, (กรุงเทพมหานคร, อุตสาหกรรมการพิมพ์), หน้า ๒.

[๓๓] เทพ สาริกบุตร, **พระคัมภีร์พระเวท ตติยบรรพ**, หน้า ๒๒๖. และนริศ จรัสจรรยาวงศ์, **เสถียร โพธินันทะ จาก "คฤหัสถ์ขมังเวทย์" สู่ "ฆราวาสมุนี"**, (กรุงเทพมหานคร: แสงดาว, ๒๕๖๘), หน้า ๒๒๖.

02. (15-29).indd 20 17/4/2569 7:28:19

มนต์ปราบเสนียดกับตำรากลับชะตามีหลักการเดียวกันกับคัมภีร์ลบผง ผู้วิจัยจึงสันนิษฐานว่าพระองค์ทรงศึกษาคัมภีร์ลบผงอยู่ก่อนแล้ว และคัมภีร์เหล่านั้นมีอิทธิพลต่อพระราชนิพนธ์และพระราชหัตถเลขาดังที่กล่าวแล้ว รวมไปถึงคำว่า “นิพฺพานำ ปรมำ สุญฺญำ” ในรตนัตตยปภาวาภิยาจนคาถาอีกด้วย เพราะข้อความดังกล่าวปรากฏอยู่หลายครั้งในคัมภีร์ดังกล่าวซึ่งจะกล่าวต่อไป

ที่มาของ“นิพฺพานำ ปรมำ สุญฺญำ” ในคัมภีร์ลบผง

การลบผงหมายถึง การเขียนอักขระเลขยันต์ด้วยแท่งดินสอเขียนผงลงบนกระดานชนวนโบราณและลบซึ่งเป็นไปตามลำดับขั้นตอนที่กำหนดไว้ในแต่ละคัมภีร์เพื่อเป็นทักษะในการเรียกสูตรเรียกนาม และสัญลักษณ์ในระบบเลขยันต์ไทย[๓๔] รวมไปถึงการฝึกปฏิบัติสมาธิอันเป็นสมถกรรมฐานอีกด้วย[๓๕] ซึ่งคัมภีร์แม่บทสำคัญที่เกี่ยวกับการลบผงดังกล่าวมีทั้งหมด ๕ คัมภีร์ ได้แก่

๑) คัมภีร์ปถมัง มีเนื้อหาว่าด้วยสัญลักษณ์ และการกำเนิดมนุษย์และสิ่งมีชีวิต

๒)คัมภีร์อิธเจ มีเนื้อหาว่าด้วยการศึกษาอักขรวิธีบาลีไวยากรณ์ตามสูตรในคัมภีร์มูลกัจจายน-ปกรณ์

๓) คัมภีร์ตรีนิสิงเห มีเนื้อหาว่าด้วยตัวเลข กลเลข หัวใจคาถา และการคำณวน

๔) คัมภีร์มหาราช มีเนื้อหาว่าด้วยการลากเส้นยันต์ และการนำอักขระเข้าไปสู่ยันต์

๕) คัมภีร์พุทธคุณ หรือรัตนมาลา มีเนื้อหาว่าด้วยสูตรการลงยันต์ในหมวดพุทธคุณ[๓๖]

แม้ว่าคัมภีร์ทั้ง ๕ เล่มดังกล่าวจะมีเนื้อหาสาระและขั้นตอนวิธีการเขียนลบที่แตกต่างกัน แต่ล้วนมีพื้นฐานมาจากคัมภีร์มูลกัจจายนปกรณ์[๓๗] ดังหลักฐานต่อไปนี้กล่าวคือ ในขั้นตอนก่อนจะลงมือเขียนและลบผงโดยเฉพาะคัมภีร์อิธเจ จะต้องกล่าวบทไหว้ครู[๓๘] บูชาพระมหากัจจายนะ ซึ่งมีที่มาจากคำปณามของคัมภีร์ดังกล่าวข้างต้นความว่า

---

[๓๔] ณัฐธัญ มณีรัตน์, “คัมภีร์ตรีนิสิงเห : การตรวจสอบชำระและบทบาทในสังคมไทย”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร-ดุษฎีบัณฑิต**, (คณะอักษรศาสตร์: จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ๑.

[๓๕] วุฒินันท์ ป้องป้อม, “การศึกษาวิเคราะห์สารัตถธรรมและคุณค่าของคัมภีร์ปถมังที่มีต่อสังคมไทย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๑.

[๓๖] ณัฐธัญ มณีรัตน์, “คัมภีร์ตรีนิสิงเห : การตรวจสอบชำระและบทบาทในสังคมไทย”, หน้า ๑-๒.

[๓๗] นริศ จรัสจรรยาวงศ์, **เสถียร โพธินันทะ จาก “คฤหัสถ์ขมังเวทย์” สู่ “ฆราวาสมุนี”**, (กรุงเทพมหานคร: แสงดาว, ๒๕๖๘), หน้า ๒๐๓.

[๓๘] ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๘.

02. (15-29).indd 21 17/4/2569 7:28:19

“เสฏฺฐนฺติโลกมหิตํ อภิวนฺทิยคฺคํ พุทฺธญฺจ ธมฺมมมลํ คณมุตฺตมญฺจ, สตฺถุสฺส ตสฺส วจนตฺถวรํ สุโพธุ์ วกฺขามิ สุตฺตหิตเมตฺถ สุสนฺธิกปฺปิ. เสยฺยญฺชิเนริตนเยน พุธา ลภนฺติ ตญฺจาปิ ตสฺส วจนตฺถสุโพธเนน, อตฺถญฺจ อกฺขรปเทสุ อโมหภาวา เสยฺยตฺถิโก ปทมโต วิวิธ์ สุเณยฺย.”[๓๙]

นอกจากนี้ยังมีข้อความที่ตรงกับสูตรบาลีในคัมภีร์มูลกัจจายน์เช่น “ชินวจนยุตฺตํ หิ”[๔๐] “สิงหคต-ยาธิการสูตร”[๔๑] หรือ “สิงหขัตติยาอธิการสูตร”[๔๒] “ลิงฺคญจนิปจฺจเต”[๔๓] “อตฺโถ อกฺขรสญฺญาโต”[๔๔] “นเย ปรํ ยุตฺเต”[๔๕] “นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ[๔๖] ยุตฺตตฺถ”และ “อนุปทิฏฺฐานํ วุตฺตโยคโต”[๔๗] เป็นต้น

อนึ่ง คัมภีร์ทั้ง ๕ เล่มดังที่กล่าวมานี้ ไม่ปรากฏชื่อผู้รจนาและช่วงเวลาที่รจนาขึ้นอย่างชัดเจน ซึ่งเสถียร โพธินันทะสันนิษฐานว่ามีขึ้นในสมัยสุโขทัย[๔๘] นอกจากนี้วุฒินันท์ ป้องป้อมได้อนุมานว่าคัมภีร์ปถมังอันเป็นหนึ่งในคัมภีร์ลบผง รจนาขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้นหรือเก่าแก่กว่านั้น[๔๙] อีกทั้งณัฐธัญ มณีรัตน์ได้อ้างถึงหลักฐานทางโบราณคดีกล่าวคืออัตราเลขตรีนิสิงเหที่ประทับลงในศิลาแลงจากวัดหน้าพระเมรุ และจดหมายเหตุลาลูแบร์ที่กล่าวถึงกลเลขศักดิ์สิทธิ์ของชาวอยุธยา ซึ่งตัวเลขเหล่านี้ปรากฏในคัมภีร์ตรีนิสิงเห[๕๐]

---

[๓๙] กจฺจายนมหาเถร, **กจฺจายนพฺยากรณ์**, หน้า ๑, อ้างใน พระมหาAphichat AIPIAN, “การศึกษาวิเคราะห์ตัทธิตในคัมภีร์ลฆุสิทธานตเกามุทีและคัมภีร์นิรุตติทีปนี”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (สาขาวิชาสันสกฤตศึกษา: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๖๕), หน้า ๑๘-๑๙.

[๔๐] พระมหากัจจายนเถระ, **กัจจายนสุตตนิสสยะ**, แปลโดย จำรูญ ธรรมดา, (กรุงเทพมหานคร : หจก. ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๖๔), หน้า ๒๔.

[๔๑] คำกล่าวนี้เป็นมุขปาฐะจึงทำให้เกิดความคลาดเคลื่อน ความจริงควรเรียกว่า “สีหคติกาธิการสูตร” หรือ “สีหคติกอธิการสูตร”; พระคันธาสาราภิวงศ์, **ปทรูปสิทธิมัญชรี เล่ม ๑**, (กรุงเทพมหานคร : หจก.ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓. และพระมหากัจจายนเถระ, **กัจจายนสุตตนิสสยะ**, หน้า ๒๔.

[๔๒] คำกล่าวนี้เป็นมุขปาฐะจึงทำให้เกิดความคลาดเคลื่อน ความจริงควรเรียกว่า “สีหคติกาธิการสูตร” หรือ “สีหคติกอธิการสูตร”; พระคันธาสาราภิวงศ์, **ปทรูปสิทธิมัญชรี เล่ม ๑**, (กรุงเทพมหานคร : หจก.ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓. และพระมหากัจจายนเถระ, **กัจจายนสุตตนิสสยะ**, หน้า ๒๔.

[๔๓] บางฉบับเป็น นิปปชชเต; พระมหากัจจายนเถระ, **กัจจายนสุตตนิสสยะ**, หน้า ๒๔.

[๔๔] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑.

[๔๕] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

[๔๖] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๗.

[๔๗] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

[๔๘] นริศ จรัสจรรยาวงศ์, **เสถียร โพธินันทะ จาก “คฤหัสถ์ขมังเวทย์” สู่ “ฆราวาสมุนี”**, (กรุงเทพมหานคร: แสงดาว, ๒๕๖๘), หน้า ๒๐๕.

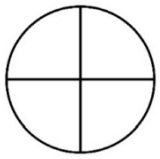
[๔๙] วุฒินันท์ ป้องป้อม, “การศึกษาวิเคราะห์สารัตถธรรมและคุณค่าของคัมภีร์ปถมังที่มีต่อสังคมไทย”, หน้า ๑๔ และ ๒๐.

[๕๐] ณัฐธัญ มณีรัตน์, “คัมภีร์ตรีนิสิงเห : การตรวจสอบชำระและบทบาทในสังคมไทย”, หน้า ๔-๕.

02. (15-29).indd 22 17/4/2569 7:28:20

จากการสืบค้นคัมภีร์ลบผงต่าง ๆ ของผู้วิจัยพบว่า คำว่า “นิพฺพานำ ปรมำ สุญฺญำ” มักปรากฏอยู่ในคัมภีร์ปถมังและคัมภีร์ที่เป็นสายของคัมภีร์ดังกล่าว รวมไปถึงคัมภีร์มหาราช ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสัญลักษณ์สูญนิพพาน โดยลักษณะ ๒ ประการ ได้แก่

๑) ข้อความโดยตรง กล่าวคือ คำว่า “นิพฺพานำ ปรมำ สูญฺญำ”[๕๑] จะปรากฏอยู่ที่ขั้นตอนสุดท้ายในแต่ละวรรคหรือบทของคัมภีร์ปถมังทั้งหมด ๙ วรรค[๕๒] รวมเป็น ๙ ครั้ง และในขณะที่ว่าคำดังกล่าวนี้จะใช้แท่งดินสอเขียนสัญลักษณ์เป็นวงกลมอันมีกากะบาดพาดกลาง คล้ายกับสัญลักษณ์กางเขนสุริยะ (Sun cross) ดังต่อไปนี้

๑. สัญลักษณ์สูญนิพพานในคัมภีร์ปถมัง[๕๓]

นอกจากนี้ คัมภีร์ปถมังภาณวารก็ปรากฏคำดังกล่าวข้างต้นในขั้นตอนสุดท้าย ๑ ครั้ง แต่แตกต่างกันเพียงสัญลักษณ์ ที่คัมภีร์นี้ที่เขียนเป็นวงกลมซ้อนกัน ๓ ชั้น ดังต่อไปนี้

๒. สัญลักษณ์สูญนิพพานในคัมภีร์ปถมังภาณวาร[๕๔]

---

[๕๑] วลีนี้เป็นมุขปาฐะจึงทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนจาก “สุญฺญำ” เป็น “สูญฺญำ” ฉบับปริวรรตจึงเป็น คำว่า “นิพฺพานำ ปรมำ สุญฺญำ”; พระมหาญาณกร อคฺคธีโร, **พระคัมภีร์ปถมัง ปริวรรต ปีขาล จัตวาศก จุลศักราช ๑๓๘๔”**, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า ๑๒. นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ณัฐธัญ มณีรัตน์โดยวุฒินันท์ ป้องป้อมก็ยกตัวอย่างคำในคัมภีร์ปถมังว่า “นิพฺพานำ ปรมำ สุญฺญำ” โดยไม่กล่าวว่า “สูญฺญำ”; ดูลายละอียดใน วุฒินันท์ ป้องป้อม, “การศึกษาวิเคราะห์สารัตถธรรมและคุณค่าของคัมภีร์ปถมังที่มีต่อสังคมไทย”, หน้า ๙๓.

[๕๒] คัมภีร์ปถมัง ๘ วรรค และวรรคพิเศษ ๑ วรรค รวมเป็น ๙ วรรค; เทพ สาริกบุตร, **พระคัมภีร์ พระเวทตติยบรรพ**, (กรุงเทพมหานคร, อุตสาหกรรมการพิมพ์), หน้า ๔๖. ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐, ๑๒-๑๔, ๑๗-๑๙, ๒๒-๒๓, ๒๖-๓๑, ๓๔, ๓๗-๔๒, ๔๖ และ ๘๙. ดูรายละเอียดใน วุฒินันท์ ป้องป้อม, “การศึกษาวิเคราะห์สารัตถธรรมและคุณค่าของคัมภีร์ปถมังที่มีต่อสังคมไทย”, หน้า ๑๔๗, ๑๕๐-๑๕๑, ๑๕๔-๑๕๕, ๑๕๗-๑๕๘, ๑๖๐-๑๖๓, ๑๖๕, ๑๖๗-๑๗๐, ๑๗๔, ๒๑๙. แต่ว่าคัมภีร์ปถมังวรรคที่ ๙ ตามการตวรจชำระของวุฒินันท์ใช้คำว่า “นิพพานำ ปรมำ สุขำ”

[๕๓] พระมหาญาณกร อคฺคธีโร, **พระคัมภีร์ปถมัง ปริวรรต ปีขาล จัตวาศก จุลศักราช ๑๓๘๔”**, หน้า ๑๒.

[๕๔] เทพ สาริกบุตร, **พระคัมภีร์พระเวท ตติยบรรพ**, หน้า ๑๐๓.

02. (15-29).indd 23 17/4/2569 7:28:20

๒) ข้อความที่แทรกอยู่ในประโยคอื่น กล่าวคือ คำว่า “นิพฺพานำ ปรมำ สูญฺญำ” จะปรากฏโดยแทรกอยู่ในประโยคอื่นอาทิ คัมภีร์ปถมังองคะวิฏฐาร มีข้อความดังต่อไปนี้ในขั้นตอนสุดท้าย ๑ ครั้ง ได้แก่ “สูญฺญ *นิพฺพานำ ปรมำ สูญฺญำ* สูญฺญ นิพฺพานำ ปรมำ สุขำ”[๕๕] และในขณะที่ว่าคำดังกล่าวนี้จะใช้แท่งดินสอเขียนสัญลักษณ์เป็นวงกลมก้นหอยดังต่อไปนี้

๓. สัญลักษณ์สูญนิพพานในคัมภีร์ปถมังองคะวิฏฐาร[๕๖]

อีกประการหนึ่ง คัมภีร์มหาราชมีข้อความดังต่อไปนี้ขั้นตอนสุดท้าย ได้แก่ “มหาปรมตฺถสูญฺญำ *นิพฺพานำ ปรมำ สูญฺญำ*” ทั้งหมด ๓ ครั้งและในขณะที่ว่าคำดังกล่าวนี้ ๑ ครั้งจะใช้แท่งดินสอเขียนสัญลักษณ์เป็นวงกลมจนซ้อนกันจากด้านในสุดเป็น ๓ ชั้นดังต่อไปนี้

๔. สัญลักษณ์สูญนิพพานในคัมภีร์มหาราช[๕๗]

จากข้อมูลที่สืบค้นจากตำราคัมภีร์ลบผงต่าง ๆ ข้างต้นพบว่ามีการกล่าวถึงคำว่า “นิพฺพานำ ปรมำ สูญฺญำ” เป็นข้อความโดยตรง ๑๐ ครั้ง และข้อความที่แทรกอยู่ในประโยคอื่น ๔ ครั้งรวมทั้งสิ้น ๑๔ ครั้ง โดยสรุปเป็นตารางได้ดังต่อไปนี้

ลักษณะที่ปรากฏ	ชื่อคัมภีร์	จำนวนครั้งที่ปรากฏ	
ข้อความโดยตรง	ปถมัง	๙	๑๐
	ปถมังภาณวาร	๑	
ข้อความที่แทรกอยู่ในประโยคอื่น	ปถมังองคะวิฏฐาร	๑	๔
	มหาราช	๓	
ผลรวม			๑๔

[๕๕] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๔.

[๕๖] อ้างแล้ว.

[๕๗] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๔.

02. (15-29).indd 24 17/4/2569 7:28:20

๑. ตารางสรุปลักษณะและจำนวนครั้งที่ปรากฏของคำว่า “นิพฺพานํ ปรมํ สูญฺญํ”

แต่ถ้าว่าโดยประเภทของคัมภีร์แล้วคัมภีร์ปถมัง คัมภีร์ปถมังภาณวาร และคัมภีร์ปถมังองคะ-วิฏฐารนับรวมเป็นประเภทเดียวกัน เพราะเป็นคัมภีร์ลูกบทที่มาจากคัมภีร์ปถมังที่เป็นคัมภีร์แม่บท โดยทั้ง ๓ คัมภีร์ดังกล่าวเริ่มต้นจากนะปถมังตัวต้นเหมือนกัน การปรากฏข้อความว่า “นิพฺพานํ ปรมํ สูญฺญํ” ในคัมภีร์ประเภทข้างต้นจึงมีทั้งหมด ๑๑ ครั้ง และคัมภีร์มหาราชปรากฏ ๓ ครั้ง ดังตารางต่อไปนี้

ประเภทของคัมภีร์	ชื่อคัมภีร์	ลักษณะที่ปรากฏ	จำนวนครั้งที่ปรากฏ	
ปถมัง	ปถมัง	ข้อความโดยตรง	๙	
	ปถมัง ภาณวาร	ข้อความโดยตรง	๑	
	ปถมัง องคะวิฏฐาร	ข้อความที่แทรกอยู่ในประโยคอื่น	๑	๑๑
มหาราช	มหาราช	ข้อความที่แทรกอยู่ในประโยคอื่น	๓	๓
ผลรวม				๑๔

๑. ตารางแยกประเภทคัมภีร์พร้อมสรุปลักษณะและจำนวนครั้งที่ปรากฏของคำว่า “นิพฺพานํ ปรมํ สูญฺญํ”

จากผลรวมที่แสดงให้เห็นแล้วข้างต้นจะทราบถึง ข้อความว่า “นิพฺพานํ ปรมํ สูญฺญํ” ในคัมภีร์ปถมังปรากฏอยู่มากที่สุดถึง ๙ ครั้ง และคัมภีร์ลูกบท ๒ ครั้ง รวมเป็น ๑๑ ครั้ง ซึ่งคัมภีร์ดังกล่าวยังเป็นคัมภีร์พื้นฐานเบื้องต้นสำหรับการศึกษาเล่าเรียนวิชาลบผงหรือทำผง จากนั้นจึงไปศึกษาคัมภีร์ลบผงอย่างอื่นต่อไปเช่น มหาราชอันเป็นพื้นฐานของการเขียนยันต์ เพราะมีการเขียนยันต์มหาราชขึ้นในลำดับการลบผงของคัมภีร์นี้ พร้อมทั้งระเบียบวิธีเขียนเส้นยันต์และลงอักขระโดยอาศัยสูตรในคัมภีร์มูลกัจจยนปกรณ์ ได้แก่ นิคคหิต ๔ และอักขระอาคม ๘[๕๘] ซึ่งคัมภีร์ดังกล่าวปรากฏข้อความข้างต้น ๓ ครั้ง รองลงมาจากคัมภีร์ประเภทปถมัง

อนึ่ง คัมภีร์ทั้ง ๒ ประเภทดังที่กล่าวมาข้างต้น สันนิษฐานว่าน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธ-ศาสนานิกายมหายาน โดยเฉพาะนิกายมนตรยาน ซึ่งมีต้นกำเนิดอยู่ที่อินเดียตะวันออกเฉียงใต้และเผยแผ่มายังอาณาจักรโบราณแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เช่น อาณาจักรขอมที่มีอาณาเขตครอบคลุมดินแดนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ต่อมาภายหลังที่อาณาจักรสุโขทัยรับเอาพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ลัทธิลังกาวงศ์เข้ามามีอิทธิพล ความเชื่อนิกายมหายานเดิมจึงค่อย ๆ สูญหายไป คงเหลือเพียงระบบของยันต์

[๕๘] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๘-๒๓๙.

02. (15-29).indd 25 17/4/2569 7:28:21

มนต์[๕๙] รวมไปถึงสัญลักษณ์เช่น องค์พระ โองการ หรือสูญนิพพานดังที่แสดงไว้ข้างต้น ก็มีความหมายในเชิงพระพุทธศาสนานิกายมหายานทั้งสิ้น[๖๐] กล่าวคือหลักของสุญญตาที่ไม่มีอะไรให้ยึดถือ อีกนัยหนึ่งหมายถึงนิพพานก็เป็นสุญญตา นอกจากนี้คัมภีร์อิธเจ และตรีนิสิงเหก็เขียนและลบผงไปจนถึงสูญนิพพาน อันเน้นย้ำถึงหลักการดังกล่าวเช่นกัน[๖๑] ซึ่งสัญลักษณ์ดังที่กล่าวมานี้ไม่มีการใช้ในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทดั้งเดิมเลย[๖๒]

ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมาข้างต้น คำว่า “นิพฺพานำ ปรมำ สุญฺญำ” ย่อมได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนานิกายมหายานดังที่กล่าวมาเช่นกัน นอกจากนี้ยังมีคำไวพจน์ของนิพพาน ในมหายานลังกาวตารสูตร ว่า **空際**[๖๓] (คงจี้) ซึ่งหมายถึง ที่สุดแห่งความว่าง เพราะว่านิพพานเป็นฐานะอันสูงสุดของสุญญตา อันเป็นสภาวะอันสงบระงับ ไม่เกิดไม่ดับ ห่างไกลจากลักษณะแห่งธรรมทั้งหลาย[๖๔] ซึ่งสอดคล้องกับข้อความข้างต้นยิ่งนัก ทว่าตรงข้ามกับพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท แม้ว่าจะมีการกล่าวถึงสุญญตาในคัมภีร์หรือความว่างอย่างยิ่งของนิพพาน ดังที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค แต่ไม่ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นหลักการสำคัญ บางครั้งกลับถูกวิพากษ์วิจารณ์ในแง่ไม่ดี ดังข้อความในคำอนุโมทนาของพระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ) ในหนังสือคำสอนฮวงโปความว่า

“พวกเราเถรวาทในเมืองไทย เมื่ออ่านฮวงโปเข้าไป ก็จะพูดว่า พวกนี้คือ พวกที่สุญญตาขึ้นสมอง ดูอะไรมันว่างไปหมด และไม่มีอะไรนอกจากความว่าง ธรรมะก็ว่าง คนที่ถึงธรรมะก็ว่าง ผลของการถึงธรรมะ ก็คือว่างอีกนั่นเอง เลยไม่ต้องได้หรือมีอะไรกันเลย น่าเสียวไส้ยิ่งนัก”[๖๕]

“เดี๋ยวนี้พวกเถรวาทแม้ในเมืองไทย กำลังตีตนออกห่างจากสุญญตา แล้วโกยไปให้พวกมหายาน”[๖๖]

---

[๕๙] ณัฐธัญ มณีรัตน์, “อิทธิพลของพุทธศาสนามหายานที่มีต่อระบบยันต์ในประเทศไทย”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (คณะศิลปศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๓.

[๖๐] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๕-๙๖.

[๖๑] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.

[๖๒] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๕.

[๖๓] **求那跋陀羅譯**,《**大正新脩大藏經**》,《**楞伽阿跋多羅寶經**》, **第**16 **冊**, **第**3**卷**, No. 670, **頁** 500.

[๖๔] **慈怡及永本法師，《佛光大辭典增訂版》，**(**新北市**: **佛光文化事業股份有限公司**, 2021), 3483**頁**.

[๖๕] พุทธทาสภิกขุ, **คำสอนฮวงโป**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑.

[๖๖] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

02. (15-29).indd 26 17/4/2569 7:28:21

สรุป

คำว่า “นิพฺพานำ ปรมำ สุญฺญำ” เป็นข้อความที่คุ้นหูในหมู่พุทธศาสนิกชนชาวไทย ผู้คร่ำหวอดในพระพุทธศาสนา รวมไปพระมหาเถระที่มีชื่อเสียงและนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจากการสืบค้นของผู้วิจัยพบว่า ข้อความดังกล่าวไม่ปรากฏในคัมภีร์ชั้นต้นโดยตรง มีแต่คำว่า “ปรมำ สุญฺญำ นิพฺพานนฺติ” ที่อยู่ในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค ทว่าปรากฏโดยตรงในรตนัตตยปภาวาภิยาจนคาถา อันเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ซึ่งสันนิษฐานว่า การที่มีข้อความนั้นในพระคาถาเพราะน่าจะได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์ลบผง โดยวิเคราะห์จากบุคคลร่วมสมัย รวมไปถึงพระราชนิพนธ์และพระราชหัตถเลขาของพระองค์ได้แก่ มนต์ปราบเสนียดและตำรากลับชะตาที่มีหลักการคล้ายกับการลบผง นอกจากนี้ยังปรากฏข้อความดังกล่าวบ่อยครั้งในคัมภีร์ลบผง ได้แก่คัมภีร์ประเภทปถมัง ๑๑ ครั้ง และคัมภีร์มหาราช ๓ ครั้ง ซึ่งคัมภีร์ทั้ง ๒ และคำว่า “นิพฺพานำ ปรมำ สุญฺญำ” อันเป็นข้อความในคัมภีร์เหล่านั้นน่าจะได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนานิกายมหายาน โดยเฉพาะนิกายมนตรยาน ซึ่งพิจารณาจากสัญลักษณ์และบริบทในคัมภีร์

บรรณานุกรม

เทพ สาริกบุตร. **พระคัมภีร์พระเวท ตติยบรรพ**. กรุงเทพมหานคร: อุตสาหกรรมการพิมพ์, ม.ป.ป.

ธณัฏฐา ฐาปนะสุต. **บทเจริญพระพุทธมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคล**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๖๔.

นริศ จรัสจรรยาวงศ์. **เสถียร โพธินันทะ จาก “คฤหัสถ์ขมังเวทย์” สู่ “ฆราวาสมุนี”**. กรุงเทพมหานคร: แสงดาว, ๒๕๖๘.

ณัฐธัญ มณีรัตน์. “คัมภีร์ตรีนิสิงเห : การตรวจสอบชำระและบทบาทในสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. คณะอักษรศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

ณัฐธัญ มณีรัตน์. “อิทธิพลของพุทธศาสนามหายานที่มีต่อระบบยันต์ในประเทศไทย”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะศิลปศาสตร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑.

พุทธทาสภิกขุ. **คำสอนฮวงโป**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด, ๒๕๕๖.

พระมหากัจจายนเถระ. **กัจจายนสุตตนิสสยะ**. แปลโดย จำรูญ ธรรมดา. กรุงเทพมหานคร: หจก. ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๖๔.

พระคันธาสาราภิวงศ์. **ปทรูปสิทธิมัญชรี เล่ม ๑**. กรุงเทพมหานคร: หจก.ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๗.

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. **ประชุมพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗.

02. (15-29).indd 27 17/4/2569 7:28:21

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. **ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาไทยในรัชกาลที่ ๔ ภาค ๒**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๒.

พระมหา Aphichat AIPIAN. “การศึกษาวิเคราะห์ตัทธิตในคัมภีร์ลฆุสิทธานตเกามุทีและคัมภีร์นิรุตติ-ทีปนี”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาสันสกฤตศึกษา: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๖๕.

พระมหาญาณกร อคฺคธีโร. **พระคัมภีร์ปถมัง ปริวรรต ปีขาล จัตวาศก จุลศักราช ๑๓๘๔**. ม.ป.ท.: ม.ป.ป.

พระศาสนโสภน (แจ่ม จตฺตสลฺโล). **สวดมนต์แปล**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกं ๒๕๐๐**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอฏฺฐกถา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

วีรชาติ นิ่มองค์, **ศาสตร์แห่งการตีความ (แห่งความเข้าใจ) ทางพุทธศาสนา ศาสนาและปรัชญา**, ม.ป.ท., ม.ป.ป.

วุฒินันท์ ป้องป้อม. “การศึกษาวิเคราะห์สารัตถธรรมและคุณค่าของคัมภีร์ปถมังที่มีต่อสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๖๑.

慈怡及永本法師.《**佛光大辭典增訂版**》.**新北市**: **佛光文化事業股份有限公司**, 2021.

พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญฺโญ). มาฆบูชาเทศนา ปี ๒๕๐๓ กัณฑ์ที่ ๒. PAGODA. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://pagoda.or.th/buddhadasa/2503-2.html [๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๘].

พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน). เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด จ.อุดรธานี. Dlitemag. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.dlitemag.com /index.php?option=com_content&view=article&id=1874&Itemid=1 [๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๘].

02. (15-29).indd 28 17/4/2569 7:28:21

พระราชพรหมยาน (วีระ ถาวโร). บทความจากพิมพ์ไทย. วัดจันทาราม (ท่าซุง). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.watthasung.com/wat/viewthread.php?tid=590 [๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๘].

เสถียร โพธินันทะ. “062 สารพันปัญหา 9 อ.เสถียร โพธินันทะ”. YouTube. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=iqj-dLRlV-A&t=66s [๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๘].

02. (15-29).indd 29 17/4/2569 7:28:21

การพัฒนาทักษะด้านภาษาของเด็กปฐมวัยด้วยการเล่านิทานอ่านหนังสือให้เด็กฟังอย่างสม่ำเสมอ กรณีศึกษา กลุ่มเด็กปฐมวัยในโครงการเล่านิทานอ่านหนังสือของสมาคมไทสร้างสรรค์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ ประเทศไทย

The Development of Language Skills in Early Childhood Through Consistent Storytelling and Book Reading: A Case Study of Early Childhood Children in the Storytelling and Book Reading Project of the Thai wisdom Association, In Northeast and North, Thailand

จำเนียร ผะคังคิว*

Jumnian Phakangkew

อภิสรรค์ ภาชนะวรรณ**

Aphison Phachanavan

ประทวน คล้ายศรี***

Prathuan KlaiSri

วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ประเทศไทย

International College, Phetchabun Rajabhat University, Thailand

E-mail: jumnianp@gmail.com

Received: January 06, 2026

Revised: January 22, 2026

Accepted: February 05, 2026

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์การวิจัย (๑) เพื่อศึกษาปริมาณการเล่านิทานอ่านหนังสือให้เด็กฟังที่เหมาะสมต่อการพัฒนาทักษะทางภาษาเด็กปฐมวัยอย่างมีประสิทธิภาพ (๒) เพื่อเปรียบเทียบทักษะทางภาษาของเด็กปฐมวัยที่มีปริมาณในการอ่านนิทานให้ฟังแตกต่างกัน ระเบียบวิธีวิจัย วิธีการศึกษาให้ระเบียบวิธีวิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Reasearch) กลุ่มตัวอย่างได้แก่ กลุ่มเด็กปฐมวัยที่เข้าร่วมโครงการเล่านิทาน

* ดร.จำเนียร ผะคังคิว Jumnian Phakangkew

** ผศ.ดร.อภิสัน ภาชนะวรรณ Aphison Phachanavan

*** ดร.ประทวน คล้ายศรี Prathuan KlaiSri

วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ประเทศไทย International College, Phetchabun Rajabhat University, Thailand

03. (30-43).indd 30 17/4/2569 7:30:17

อ่านหนังสือของสมาคมไทสร้างสรรค์ จำนวน ๒๓๔ คน พบว่า เด็กปฐมวัยที่เข้า ร่วมโครงการพัฒนาเด็กด้วยเล่านิทานการอ่านให้ฟัง ร้อยละ ๖๕ เข้าใจคำศัพท์ที่อยู่ในหนังสือนิทานโดยสามารถ เชื่อมโยงคำศัพท์ที่ได้ยินกับภาพในหนังสือนิทานได้ การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) ผลการทดสอบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ย F-test พบว่า เด็กปฐมวัยมีได้รับการอ่านนิทานให้ฟังในปริมาณที่แตกต่างกัน จะมีคะแนน เฉลี่ยทักษะทางภาษาที่แตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญ ที่ระดับ .๐๕ การอ่านนิทานให้ฟังจำนวนมากกว่า ๙๐๐ ครั้งขึ้นไป มีคะแนนเฉลี่ยมากที่สุดทั้ง ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านความพร้อมในการอ่านมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๖๕ คะแนน ด้านการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารมีคะแนน เฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๒ คะแนน และด้านความ คิดสร้างสรรค์และจินตนาการมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๑ คะแนน ข้อเสนอแนะ (๑) โรงเรียนประถมศึกษาควรจัดกิจกรรมพี่อ่านให้น้องฟัง (๒) ครอบครัวควรจะใช้เวลาในวันหยุดหรือหาเวลาว่างอ่านหนังสือให้เด็กฟังอย่างสม่ำเสมอ (๓) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่รับผิดชอบศูนย์เด็กปฐมวัยควรจะดำเนินโครงการเล่านิทานอ่านหนังสืออย่างต่อเนื่อง ๔. ควรจะมีการติดตามพัฒนาของเด็กปฐมวัยกลุ่มที่เข้าร่วมโครงการในระดับประถมศึกษาด้วย

คำสำคัญ: การพัฒนาทักษะด้านภาษา; การเล่านิทานอ่านหนังสือ; เด็กปฐมวัย

Abstract

Objectives were to study: (1) To investigate the appropriate level of storytelling and book reading for the effective development of language skills in early childhood. (2) To examine the language development of early children who were exposed to storytelling and book reading. Research Methodology: The study employed a quasi-experimental research design. The sample group consisted of 234 early childhood who participated in the storytelling and book-reading project of the *Thai Wisdom Association*. The findings revealed that 65% of the children participating in the project understood the vocabulary in the storybooks and could connect the words they heard with the illustrations in the books. Using One-Way ANOVA, the test of mean score differences based on the F-test showed that early childhood children who received different amounts of storybook reading had significantly different language skill mean scores at the .05 level. Children who were read storybooks more than 900 times had the highest mean scores in all three areas, including: Reading readiness: mean score = 4.65, Language use for communication: mean score = 4.12, Creativity and imagination: mean score = 3.81

Recommendations: (1) Primary schools should organize activities where older students read to younger ones. (2) Families should spend weekends or free time regularly reading books to children. (3) Local administrative organizations responsible for early childhood centers should continue implementing storytelling and reading programs. (4) Follow-up studies on the development of the participating early childhood should be continued into their primary education level.

Keywords: The Development of Language Skills; Storytelling and Aook Reading; Early Childhood.

บทนำ

การพัฒนาทักษะทางทางภาษาแก่เด็กปฐมวัยให้มีประสิทธิภาพควรเริ่มจากการเล่านิทานอ่านหนังสือให้ฟัง เพราะเด็กปฐมวัยเรียนรู้จากฟัง เด็กปฐมวัยอ่านหนังสือเองไม่ได้ ผู้ใหญ่ควรจะอ่านให้เด็กฟัง การอ่านให้ฟัง อ่านพร้อมกันกับครู จะช่วยทำให้เด็กได้เรียนรู้คำศัพท์ใหม่ๆ และเด็กจะสามารถจดจำไปใช้ในการสื่อสาร การเรียนการสอนในระดับปฐมวัยเกือบทั้งหมดจึงเป็นการสอนโดยการพูดให้เด็กฟัง เด็กที่รู้และเข้าใจคำศัพท์มากจะมีข้อได้เปรียบเพราะเข้าใจในสิ่งที่ครูพูด[๑] ส่วนเด็กที่รู้และเข้าใจคำศัพท์น้อยนั้นจะไม่เข้าใจสิ่งที่ครูกำลังพูด เมื่อไม่เข้าใจก็ไม่เกิดการเรียนรู้และมีปัญหาพัฒนาการล่าช้าตามมา อีกทั้งความสามารถในการสื่อสารมีพื้นฐานมาจากความสามารถในการฟัง เมื่อฟังมากก็รู้คำศัพท์มาก เมื่อรู้คำศัพท์มากก็เข้าใจสิ่งที่ครูสอนได้มาก เมื่อเข้าใจได้มากเด็กก็จะเกิดความชอบ เมื่อชอบก็จะทำสิ่งนั้นได้ดีและการฟังมาก ๆ ยังนำไปสู่การพูด อ่าน และเขียนได้มากอีกด้วย[๒]

เด็กที่มีคนอ่านหนังสือให้ฟังอย่างน้อยสัปดาห์ละ ๓ ครั้ง มีทักษะการแยกแยะหน่วยเสียงต่าง ๆ ในภาษา (phonemic awareness) สูงกว่าเด็กที่มีคนอ่านหนังสือให้น้อยกว่าอย่างเห็นได้ชัด และเด็กที่มีคนอ่านหนังสือให้ฟังอย่างน้อยสัปดาห์ละ ๓ ครั้งยังมีโอกาสได้คะแนนด้านการอ่านอยู่ในระดับต้น ๆ ของชั้นมากกว่าเด็กอีกกลุ่มถึง ๒ เท่า ประกอบกับผลวิจัยเชิง meta-analysis ยังพบว่า การอ่านหนังสือให้เด็กก่อนวัยเรียนฟังเป็นประจำที่บ้าน ส่งผลดีต่อทักษะการอ่านขั้นเริ่มต้น และทักษะการแยกแยะหน่วยเสียงต่าง ๆ ในภาษา (phonemic awareness)[๓] นอกจากนั้นงานวิจัยนี้ยังพบว่า ไม่ว่าจะเป็นเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำหรือสูงก็ล้วนได้รับผลดีเท่า ๆ กันจากการที่มีคนอ่านหนังสือ

---

[๑] ทาดาชิ มัตซุอิ, **เลี้ยงลูกด้วยหนังสือ**, (สมาคมไทสร้างสรรค์ (แปล). ขอนแก่น), ๒๕๓๖.

[๒] Holdaway, D. The foundations of literacy. Toronto : Ashton Scholastic, 1979.

[๓] Arzarello, F., Bosch, M. Lenfant, A., & Prediger, S. Different theoretical perspectives in research from teaching problems to research problems. In D. Pitta-Pantazi & G. Philippou, (2007).

03. (30-43).indd 32 17/4/2569 7:30:18

ให้ฟัง และยิ่งเริ่มต้นเร็วเท่าไรยิ่งส่งผลดีเท่านั้น และแม้ว่าเด็กจะอยู่ในระดับประถมศึกษา[๔] การอ่านหนังสือให้ฟังเป็นประจำอย่างน้อยสัปดาห์ละ ๓ ครั้ง ยังคงมีผลดีต่อเด็ก เห็นได้จากปริมาณคำศัพท์ที่เด็กรู้เพิ่มมากขึ้นร้อยละ ๑๕-๔๐ และการเรียนรู้นี้ค่อนข้างถาวร ดังนั้นขั้นแรกในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ภาษาให้เด็กปฐมวัย จึงควรส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้ผ่านการฝึกฟังซ้ำ ๆ เพื่อให้เด็กเข้าใจและจำคำศัพท์ต่าง ๆ ข้อดีของการอ่านให้เด็กฟังนั้น นอกจากเด็กจะได้เรียนรู้คำศัพท์ที่มากขึ้นแล้ว ยังเป็นการฝึกสมาธิ สร้างทัศนคติเชิงบวกในการอ่าน และเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้อ่านกับเด็ก[๕]

ปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อเรียนรู้ภาษาของเด็กปฐมวัยก็คือ เรื่องราวที่นำมาเล่าให้เด็กฟัง ควรเป็นเรื่องราวที่สอดคล้องและเหมาะสมกับวัย มีเนื้อหาที่เหมาะกับการอ่านออกเสียง เพราะหนังสือบางเล่มมีบทพูดมากเกินไป หรือมีเนื้อหาที่ซับซ้อนเกินไป เด็กก็ไม่สามารถเรียนรู้ได้[๖] ดังนั้นการเลือกหนังสือที่ดีมาอ่านให้เด็กฟังจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ การเลือกหนังสือที่เหมาะสมจะทำให้เด็กได้ใช้ความสามารถของตนเองในการพัฒนากระบวนการอ่านไปพร้อม ๆ กัน เป้าหมายจึงไม่ใช่แค่เพียงการเพิ่มจำนวนคำศัพท์เท่านั้น แต่กระบวนการที่เกิดขึ้นระหว่างการฟังจะช่วยพัฒนาทักษะและกลวิธีที่ช่วยให้เด็กสามารถอ่านได้ด้วยตัวเองในที่สุด หนังสือที่เหมาะสมกับเด็กเปิดโอกาสให้เด็กประสบความสำเร็จในการอ่านและเอื้อให้เด็กได้พัฒนากระบวนการอ่านของตนเองให้เข้มแข็งขึ้น[๗] สิ่งที่เด็กจะได้รับนอกจากคำศัพท์ที่เพิ่มขึ้น และกระบวนการอ่านแล้ว การอ่านยังช่วยเสริมสร้างจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ได้ด้วย

จากสภาพปัญหา ความสำคัญ และการศึกษาเอกสารแนวคิดทฤษฎีดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนาทักษะทางภาษาด้านการอ่านของเด็กปฐมวัยโดยใช้วิธีการอ่านนิทานให้เด็กฟังอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ โดยได้คัดเลือกหนังสือที่เหมาะตามพัฒนาการของเด็กปฐมวัย โดยสมาคมไทสร้างสรรค์ได้ริเริ่มโครงการนี้มาเป็นระยะเวลากว่า ๑๐ ปี ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยเฉพาะในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือของประเทศไทย เพื่อพัฒนาทักษะทางภาษาของเด็กปฐมวัยให้มีประสิทธิภาพและเตรียมเด็กให้พร้อมที่จะเรียนรู้ในการศึกษาระดับต่อไป

---

[๔] Lewis, D. . Reading contemporary picture books: Picturing text. London, 2001.

[๕] Trelease, Jim. The Read-Aloud Handbook, Penguin Books, 6th Edition, USA, 2011.

[๖] พิรุณ อนวัชศิริวงศ์, แก่นสาระและสุนทรียภาพหนังสือเด็กปฐมวัยเพื่อการพัฒนาคุณภาพเด็ก และสังคมไทย, แผนงานสร้างเสริมวัฒนธรรมการอ่าน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริม สุขภาพ (สสส.), (๒๕๕๔).

[๗] Goodman, K. What's Whole in Whole Language? A Parent/Teacher Guide to Children's Learning. Portsmouth, NH: Heinemann Educational Books, 1986.

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาปริมาณการเล่านิทานอ่านหนังสือให้เด็กฟังที่เหมาะสมต่อการพัฒนาทักษะทางภาษาเด็กปฐมวัยอย่างมีประสิทธิภาพ

๒. เพื่อศึกษาทักษะด้านภาษาของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการเล่านิทานอ่านนิทานให้ฟังในปริมาณแตกต่างกัน

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Reasearch) เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบทักษะทางภาษาของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการอ่านนิทานให้ฟัง ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการดำเนินการวิจัย[๓] ตามลำดับขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ ๑ ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นที่ ๒ ประชาสัมพันธ์โครงการสร้างความร่วมมือแก่หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและให้ความรู้แก่คนในชุมชน

ขั้นที่ ๓ การสรรหา และการคัดเลือกนักอ่าน ซึ่งคัดเลือกจากเด็กในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาที่มีทักษะการอ่านอย่างคล่องแคล่ว

ขั้นที่ ๔ การอบรมนักอ่าน

ขั้นที่ ๕ การติดตามผลการอ่านและเก็บรวบรวมสถิติการอ่านในแต่ละพื้นที่

๑. กลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยนี้ คือ เด็กปฐมวัย ที่เข้าร่วมโครงของสมาคมไทสร้างสรรค์ในการพัฒนาเด็กปฐมวัยด้วยการอ่านให้ฟังมาเป็นระยะเวลา ๒ ปี ในพื้นที่ ตำบลเมืองแก อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ตำบลปงเตา และตำบลนาแก อำเภองาว จังหวัดลำปาง และ ตำบลหนองแวง อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด ๒๓๔ คน กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้ คือ เด็กอายุ ๕ – ๖ ปี ที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาเด็กปฐมวัยด้วยการอ่านให้ฟัง ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด ๖๒ คน

๒. เครื่องมือที่ในการรวบรวมข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล ๒ ฉบับ เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างด้วยตนเอง คือ แบบประเมินทักษะทางภาษาของเด็กปฐมวัย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แบบประเมินทักษะทางภาษาของเด็กปฐมวัย เครื่องมือวิจัยชุดนี้ แบ่งออกเป็น ๒ ตอน คือ ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐาน และตอนที่ ๒ คะแนนการประเมินทักษะทางภาษาของเด็กปฐมวัย

---

[๓] รัตนะ บัวสนธ์, ปรัชญาการวิจัย. (พิมพ์ครั้งที่ ๒), (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

03. (30-43).indd 34 17/4/2569 7:30:18

๓. การตรวจสอบเครื่องมือ

การตรวจสอบด้านความตรง ด้วยการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โดยการให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาแบบบันทึก โดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของเนื้อหาในแบบบันทึกการวิเคราะห์การพัฒนากรอบความคิดการวิจัย ด้วยการให้คะแนน ดังนี้

๑ คือ มีความถูกต้องและเหมาะสมเชิงเนื้อหา

๐ คือ ไม่แน่ใจ และ

-๑ คือ ควรปรับปรุง และช่องว่างเพื่อให้คำแนะนำในการปรับปรุงและแก้ไข

การตรวจสอบความเที่ยงด้วยวิธี inter-rater reliability ระหว่างการบันทึกของผู้เชี่ยวชาญกับผู้วิจัย และหาค่าความสอดคล้องในการให้คะแนนของผู้เชี่ยวชาญและผู้วิจัย ซึ่งเป็นการทดสอบเกณฑ์การให้คะแนนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ได้ค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือเท่ากับ ๐.๙๓๑

๔. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าว โดยใช้การวิเคราะห์สถิติพื้นฐานกับข้อมูลพื้นฐานเด็กปฐมวัยด้วยสถิติเชิงบรรยาย ได้แก่ ความถี่ และร้อยละ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows และการเปรียบเทียบทักษะทางภาษาของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการอ่านให้ฟังแตกต่างกัน

๕. ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรอิสระ คือ ปริมาณการอ่านนิทานให้ฟัง

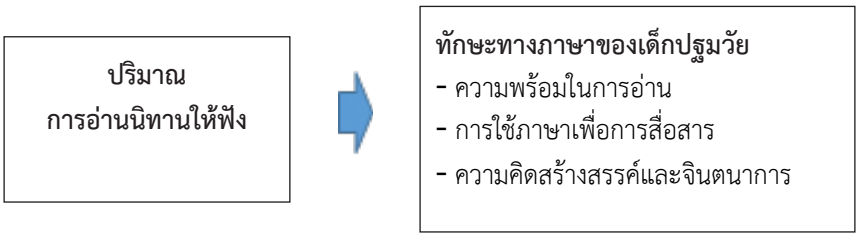
ตัวแปรตาม คือ ทักษะทางภาษาของเด็กปฐมวัย ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

- ความพร้อมในการอ่าน วัดจากการรู้จักวิธีการหยิบจับหนังสือ การรู้จักวิธีการอ่านหนังสือและการรู้จักองค์ประกอบของหนังสือ

- การใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร วัดจากโครงสร้างประโยค คำศัพท์ ความคล่องแคล่วในการพูดหรือเล่าเรื่อง และการบรรยายความรู้สึกและให้เหตุผล

- ความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ วัดจากความคิดสร้างสรรค์ และการสร้างจินตนาการ

โดยสรุปได้เป็นกรอบแนวคิดตามแผนภาพที่ ๑

แผนภาพที่ ๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย จากสมมุติฐานเบื้องต้นของการวิจัย การเพิ่มปริมาณการเล่านิทานอ่านหนังสือให้มากขึ้นย่อมมีผลต่อความพร้อมด้านการอ่านของเด็กปฐมวัย การใช้ทักษะทางภาษาเพื่อการสื่อสารและท้ายที่สุดเด็กจะเกิดความคิดสร้างสรรค์มีจินตนาการที่หลากหลายในการเรียนรู้ต่อไป

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์คะแนนเฉลี่ยทักษะทางภาษา เมื่อวิเคราะห์โดยจำแนกตามปริมาณการอ่านให้ฟัง พบว่า คะแนนเฉลี่ยของเด็กที่ได้รับ การอ่านนิทานให้ฟังมากกว่า ๙๐๐ ครั้ง มีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุด ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๔.๒๓ คะแนน รองลงมาคือ เด็กที่ได้รับการอ่านให้ฟัง ๖๐๐-๙๐๐ ครั้ง มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๖ คะแนน และเด็กที่ได้รับการอ่าน ให้ฟังน้อยกว่า ๖๐๐ ครั้ง มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๔๗ คะแนนตามลำดับ และเมื่อพิจารณาในรายละเอียด ของทักษะทางภาษาของเด็กปฐมวัยที่มีปริมาณการอ่านนิทาน ให้ฟังแตกต่างกัน จะพบว่าคะแนนเฉลี่ย ของเด็กที่ได้รับการอ่านนิทานให้ฟังจำนวนมากกว่า ๙๐๐ ครั้งนั้น มีคะแนนเฉลี่ยมากที่สุดทั้ง ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านความพร้อมในการอ่านมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๖๕ คะแนน ด้านการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารมีคะแนน เฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๒ คะแนน และด้านความ คิดสร้างสรรค์และจินตนาการมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๑ คะแนน รองลงมาคือ คะแนนเฉลี่ยของเด็ก ที่ได้รับการอ่านนิทานให้ฟังจำนวน ๖๐๐ - ๙๐๐ ครั้งนั้น มีคะแนนเฉลี่ย ด้านความพร้อมในการอ่าน เท่ากับ ๔.๔๗ คะแนน ด้านการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๖ คะแนน และด้าน ความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๗ คะแนน ส่วนเด็กที่ได้รับการอ่านนิทาน ให้ฟังจำนวนน้อยกว่า ๖๐๐ ครั้งนั้น มีคะแนนเฉลี่ยต่ำที่สุด ได้แก่ ด้านความพร้อมในการอ่านมีคะแนน เฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๓ คะแนน ด้านการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๔๑ คะแนน และ ด้านความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๑.๗๔ คะแนน ซึ่งมีรายละเอียด ดังตารางที่ ๑

03. (30-43).indd 36 17/4/2569 7:30:19

ทักษะทางภาษา	ปริมาณการอ่านนิทานให้ฟัง			รวม
	น้อยกว่า ๖๐๐ ครั้ง	๖๐๐-๙๐๐ ครั้ง	มากกว่า ๙๐๐ ครั้ง	
ด้านความพร้อมในการอ่าน	๓.๐๓	๔.๔๗	๔.๖๕	**๔.๐๕**
ด้านการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร	๒.๔๑	๓.๔๖	๔.๑๒	**๓.๓๓**
ด้านความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ	๑.๗๔	๓.๒๗	๓.๘๑	**๒.๙๔**
รวม	**๒.๔๗**	**๓.๗๖**	**๔.๒๓**	**๓.๔๙**

ตารางที่ ๑ การวิเคราะห์คะแนนเฉลี่ยทักษะทางภาษาของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการอ่านนิทานให้ฟัง

การเปรียบเทียบความแตกต่างของทักษะทางภาษา การวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทาง เดียว (One-Way ANOVA) เพื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยทักษะทางภาษาของเด็กปฐมวัยที่ได้รับ การอ่านนิทาน ให้ฟังแตกต่างกัน ผลการทดสอบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยจากการทดสอบ F พบว่า มีนัยสำคัญ ที่ระดับ .๐๕ จึงสรุปได้ว่า เด็กปฐมวัยมีได้รับการอ่านนิทานให้ฟังในปริมาณ ที่แตกต่างกัน จะมีคะแนนเฉลี่ยทักษะทางภาษาที่แตกต่างกัน ซึ่งผลการทดสอบภายหลัง (Post-Hoc Analysis) พบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับ การอ่านนิทานให้ฟังในจำนวนที่มากกว่า ๙๐๐ ครั้งนั้น มีคะแนนเฉลี่ยทักษะทางภาษามากกว่าเด็กกลุ่มอื่น กล่าวคือ เด็กที่ได้รับการอ่านนิทานให้ฟังจำนวนมากกว่า ๙๐๐ ครั้งมีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงมาคือ เด็กที่ได้รับการอ่านนิทานให้ฟังจำนวน ๖๐๐-๙๐๐ ครั้ง และเด็กที่ได้รับการนิทานให้ฟังจำนวนน้อยกว่า ๖๐๐ ครั้ง เมื่อทำการวิเคราะห์โดยจำแนกตามอายุ ก็พบผลทดสอบเช่นเดียวกัน คือ ไม่ว่าจะเป็นเด็กปฐมวัย ที่มีอายุ ๕ ปีหรือ ๖ ปี เด็กที่ได้รับการอ่านนิทานให้ฟังจำนวนมากกว่า ๙๐๐ ครั้งมีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงมาคือ เด็กที่ได้รับการอ่านนิทานให้ฟังจำนวน ๖๐๐-๙๐๐ ครั้ง และเด็กที่ได้รับการนิทานให้ฟังจำนวน น้อยกว่า ๖๐๐ ครั้ง รายละเอียดดังตารางที่ ๒

อายุ	ปริมาณการอ่านนิทานให้ฟัง	N	Mean	SD	Levene's F	F	P	ผลการทดสอบรายคู่
๕ ปี	๑. น้อยกว่า ๖๐๐ ครั้ง	๑๔	๒.๓๒	๑.๑๘	๑.๕๙๒	๑๑.๐๕๑	.๐๐๐	๓>๒>๑
	๒. ๖๐๐-๙๐๐ ครั้ง	๑๒	๓.๖๑	๐.๘๔	df๑=๒, df๒=๓๔			
	๓. มากกว่า ๙๐๐ ครั้ง	๑๑	๔.๐๗	๐.๘๐	p=๐.๒๑๘			
๖ ปี	๑. น้อยกว่า ๖๐๐ ครั้ง	๕	๒.๘๘	๑.๐๙	๗.๔๖๒	๙.๗๔๔	.๐๐๑	๓>๒>๑
	๒. ๖๐๐-๙๐๐ ครั้ง	๑๐	๓.๙๓	๐.๖๑	df๑=๒, df๒=๒๒			
	๓. มากกว่า ๙๐๐ ครั้ง	๑๐	๔.๔๐	๐.๒๕	p=๐.๐๐๓			

ตารางที่ ๒ การเปรียบเทียบความแตกต่างของทักษะทางภาษาจำแนกตามอายุ

การเปรียบเทียบจำนวนของเด็กปฐมวัยที่มีคะแนนทักษะทางภาษาที่ดี พบว่า เด็กที่ได้รับการอ่านให้ฟังจำนวนมากกว่า ๙๐๐ ครั้ง ร้อยละ ๕๒.๓๘ รู้จักวิธีการ หยิบจับหนังสือ ร้อยละ ๙๐.๔๘ รู้จักวิธีการอ่านหนังสือที่ถูกต้องโดยใช้นิ้วมือลาก ตามข้อความจาก ซ้ายไปขวาและลากจาก บรรทัดบนลงล่างได้ และเด็กในกลุ่มนี้ร้อยละ ๙๕.๒๔ รู้จักองค์ประกอบของหนังสือ สามารถบอกตำแหน่งของชื่อเรื่อง และเนื้อหานิทานว่าเริ่มต้นที่หน้าใด ส่วนเด็กที่ได้รับการอ่านให้ฟังจำนวน ๖๐๐ - ๙๐๐ ครั้ง ร้อยละ ๖๘.๑๘ รู้จักวิธีการหยิบจับหนังสือ ร้อยละ ๗๒.๗๓ การรู้จักวิธีการอ่านหนังสือที่ถูกต้อง โดยใช้นิ้วมือลากตามข้อความจากซ้ายไปขวา และลากจากบรรทัดบนลงล่างได้ และเด็กในกลุ่มนี้ ร้อยละ ๘๑.๘๒ รู้จักองค์ประกอบของหนังสือ สามารถบอกตำแหน่งของชื่อเรื่อง และเนื้อหานิทานว่าเริ่มต้น ที่หน้าใด และเด็กที่ได้รับการอ่าน ให้ฟังจำนวนน้อยกว่า ๖๐๐ ครั้ง ร้อยละ ๕๒.๓๘ รู้จักวิธีการหยิบจับ หนังสือ ร้อยละ ๙๐.๔๘ การรู้จักวิธีการอ่านหนังสือ ที่ถูกต้องโดยใช้นิ้วมือลากตามข้อความจากซ้ายไปขวาและลากจากบรรทัดบนลงล่างได้ และเด็กในกลุ่มนี้ร้อยละ ๙๕.๒๔ รู้จักองค์ประกอบของหนังสือ สามารถ บอกตำแหน่งของชื่อเรื่องและเนื้อหานิทานว่าเริ่มต้นที่หน้าใด

รายละเอียดดังตารางที่ ๓

ความพร้อมในการอ่าน	ปริมาณการอ่านให้ฟัง		
	มากกว่า ๙๐๐ ครั้ง ร้อยละ (จำนวน)	**๖๐๐-๙๐๐ ครั้ง** ร้อยละ (จำนวน)	**น้อยกว่า ๖๐๐ ครั้ง** ร้อยละ (จำนวน)
การรู้จักวิธีการหยิบจับหนังสือ	๕๒.๓๘ (๑๑)	๖๘.๑๘ (๑๕)	๒๑.๐๕ (๔)
การรู้จักวิธีการอ่านหนังสือ	๙๐.๔๘ (๑๙)	๗๒.๗๓ (๑๖)	๒๑.๐๕ (๔)
การรู้จักองค์ประกอบของหนังสือ	๙๕.๒๔ (๒๐)	๘๑.๘๒ (๑๘)	๓๖.๘๔ (๗)

ตารางที่ ๓ การวิเคราะห์พัฒนาการทางภาษาที่ดีด้านความพร้อมในการอ่าน

การวิเคราะห์พัฒนาการทางภาษาที่ดีด้านการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร พบว่า เด็กที่ได้รับการอ่านให้ฟังจำนวนมากกว่า ๙๐๐ ครั้ง ร้อยละ ๕๒.๓๘ สามารถ สื่อสารด้วยประโยคที่มีประธาน กริยา และกรรม หรือคำขยายให้ผู้อื่นเข้าใจได้ ร้อยละ ๔๗.๖๒ เข้าใจ คำศัพท์ที่อยู่ในหนังสือนิทานโดยสามารถเชื่อมโยงคำศัพท์ที่ได้ยินกับภาพในหนังสือนิทานได้ ร้อยละ ๗๖.๑๙ สามารถพูดเล่าเรื่องราวในนิทานให้ผู้อื่นเข้าใจได้ และเด็กในกลุ่มนี้ร้อยละ ๖๑.๙ สามารถบรรยาย ความรู้สึกของตนเองพร้อมกับให้เหตุผลประกอบได้ ส่วนเด็กที่ได้รับการอ่านให้ฟัง จำนวน ๖๐๐ - ๙๐๐ ครั้ง ร้อยละ ๓๑.๘๒ สามารถสื่อสารด้วยประโยคที่มีประธาน กริยาและกรรม หรือคำขยายให้ผู้อื่นเข้าใจได้ ร้อยละ ๓๖.๓๖ เข้าใจ คำศัพท์ที่อยู่ในหนังสือนิทานโดยสามารถ เชื่อมโยงคำศัพท์ที่ได้ยินกับภาพในหนังสือนิทานได้ ร้อยละ ๔๐.๙๑ สามารถพูดเล่าเรื่องราว ในนิทานให้ผู้อื่นเข้าใจได้ และเด็กในกลุ่มนี้ร้อยละ ๒๖.๓๒ สามารถบรรยายความรู้สึกของ

03. (30-43).indd 38 17/4/2569 7:30:19

ตนเอง พร้อมกับให้เหตุผลประกอบได้ และเด็กที่ได้รับการอ่านให้ฟัง จำนวนน้อยกว่า ๖๐๐ ครั้ง ไม่มีเด็กคนใดในกลุ่มนี้ที่สามารถสื่อสารด้วยประโยคที่มีประธาน กริยา และกรรมหรือคำขยาย ให้ผู้อื่นเข้าใจได้ ร้อยละ ๑๕.๗๙ เข้าใจคำศัพท์ที่อยู่ในหนังสือนิทานโดยสามารถ เชื่อมโยงคำศัพท์ ที่ได้ยินกับภาพในหนังสือนิทานได้ ร้อยละ ๒๖.๓๒ สามารถพูดเล่าเรื่องราวในนิทาน ให้ผู้อื่นเข้าใจได้ และเด็กในกลุ่มนี้ร้อยละ ๕.๒๖ สามารถบรรยาย ความรู้สึกของตนเองพร้อมกับให้เหตุผลประกอบด้วย

รายละเอียดดังตารางที่ ๔

การใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร	**ปริมาณการอ่านให้ฟัง**		
	มากกว่า ๙๐๐ ครั้ง ร้อยละ (จำนวน)	**๖๐๐-๙๐๐ ครั้ง** ร้อยละ (จำนวน)	**น้อยกว่า ๖๐๐ ครั้ง** ร้อยละ (จำนวน)
โครงสร้างประโยคที่ใช้ในการสื่อสาร	๕๒.๓๘ (๑๑)	๓๑.๘๒ (๗)	๐ (๐)
การเข้าใจความหมายของคำศัพท์	๔๗.๖๒ (๑๐)	๓๖.๓๖ (๘)	๑๕.๗๙ (๓)
ความคล่องแคล่วในการพูดหรือเล่าเรื่อง	๗๖.๑๙ (๑๖)	๔๐.๙๑ (๙)	๒๖.๓๒ (๕)
การบรรยายความรู้สึกและให้เหตุผล	๖๑.๙ (๑๓)	๒๖.๓๒ (๕)	๕.๒๖ (๑)

ตารางที่ ๔_การวิเคราะห์พัฒนาการทางภาษาที่ดีด้านการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร

เมื่อวิเคราะห์พัฒนาการทางภาษาด้านความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการโดยจำแนกตามจำนวนครั้งที่เด็กได้รับการอ่านให้ฟัง พบว่า เด็กที่ได้รับการอ่านให้ฟังจำนวนมากกว่า ๙๐๐ ครั้ง ร้อยละ ๕๒.๓๘สามารถแต่งนิทานตามความคิดของตนเองจากภาพที่เห็นได้ และเด็กในกลุ่มนี้ร้อยละ ๔๗.๖๒ สามารถแต่งเรื่องราวต่อจากนิทานที่ฟังจบแล้วได้และสามารถบอกเหตุผลได้ว่าทำไมจึงแต่งเรื่องราวในนิทานให้เป็นเช่นนั้นส่วนเด็กที่ได้รับการอ่านให้ฟังจำนวน ๖๐๐-๙๐๐ ครั้ง ร้อยละ ๓๑.๘ สามารถแต่งนิทานตามความคิดของตนเอง จากภาพที่เห็นได้ และเด็กในกลุ่มนี้ร้อยละ ๒๗.๒๗ สามารถแต่งเรื่องราวต่อจาก นิทานที่ฟังจบ แล้วได้และสามารถบอกเหตุผลได้ว่าทำไมจึงแต่ง เรื่องราวในนิทานให้เป็นเช่นนั้น และเด็กที่ได้รับการอ่าน ให้ฟังจำนวนน้อยกว่า ๖๐๐ ครั้ง ร้อยละ ๑๕.๗๙ สามารถแต่งนิทานตามความคิดของตนเองจากภาพที่เห็นได้ และเด็ก ในกลุ่มนี้ร้อยละ ๕.๒๖ สามารถแต่งเรื่องราวต่อจากนิทานที่ฟังจบแล้วได้ และสามารถบอกเหตุผลได้ว่าทำไมจึงแต่ง เรื่องราวในนิทานให้เป็นเช่นนั้น รายละเอียดดังตารางที่ ๕

ความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ	ปริมาณการอ่านให้ฟัง		
	มากกว่า ๙๐๐ ครั้ง ร้อยละ (จำนวน)	**๖๐๐-๙๐๐ ครั้ง** ร้อยละ (จำนวน)	**น้อยกว่า ๖๐๐ ครั้ง** ร้อยละ (จำนวน)
ความคิดสร้างสรรค์	๕๒.๓๘ (๑๑)	๓๑.๘๒ (๗)	๑๕.๗๙ (๓)
การสร้างจินตนาการ	๔๗.๖๒ (๑๐)	๒๗.๒๗ (๖)	๕.๒๖ (๑)

ตารางที่ ๕ การวิเคราะห์พัฒนาการทางภาษาที่ดีด้านความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ

อภิปรายผล

ผลวิจัยพบว่าเด็กปฐมวัยที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาเด็กด้วยการอ่านให้ฟัง ร้อยละ ๗๐ มีความพร้อมในการอ่าน รู้จักองค์ประกอบของหนังสือสามารถบอกตำแหน่งของชื่อเรื่อง และเนื้อหา นิทานว่าเริ่มต้นที่หน้าใด รู้จักวิธีการหยิบจับหนังสือและการอ่านตัวหนังสือที่ถูกต้องโดยใช้นิ้วมือลาก ตามข้อความ จากซ้ายไปขวาและบรรทัดบนลงล่างได้ เมื่อวิเคราะห์พัฒนาการทางภาษาด้านการใช้ ภาษาเพื่อการสื่อสาร พบว่าเด็กปฐมวัยที่เข้า ร่วมโครงการพัฒนาเด็กด้วยการอ่านให้ฟัง ร้อยละ ๖๕ เข้าใจคำศัพท์ที่อยู่ในหนังสือนิทานโดยสามารถ เชื่อมโยงคำศัพท์ที่ได้ยินกับภาพในหนังสือนิทานได้ สามารถสื่อสารด้วยประโยคที่มีประธาน กริยา และกรรมหรือคำขยายให้ผู้อื่นเข้าใจได้ สามารถพูด เล่าเรื่องราวในนิทานให้ผู้อื่นเข้าใจได้ และสามารถบรรยายความรู้สึกของตนเองพร้อมกับให้เหตุผลประกอบได้

เมื่อวิเคราะห์พัฒนาการทางภาษาด้านความคิดสร้างสรรค์และการสร้างจินตนาการ พบว่าเด็กปฐมวัยที่เข้าร่วมโครงการฯ ร้อยละ ๔๕ สามารถแต่งนิทานตามความคิดของตนเองจากภาพที่เห็นได้ สามารถแต่งเรื่องราวต่อจากนิทานที่ฟังจบแล้วได้ และสามารถบอกเหตุผลได้ว่าทำไม จึงแต่งเรื่องราวในนิทานให้เป็นเช่นนั้น

นอกจากนี้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) เพื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยทักษะทางภาษาของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการอ่านนิทาน ให้ฟังแตกต่างกัน ผลการทดสอบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยจาก F-test พบว่า มีนัยสำคัญ ที่ระดับ .๐๕ จึงสรุปได้ว่าเด็กปฐมวัยมีได้รับการอ่านนิทานให้ฟังในปริมาณที่แตกต่างกัน จะมีคะแนน เฉลี่ยทักษะทางภาษาที่แตกต่างกัน ซึ่งผลการทดสอบภายหลัง (Post-Hoc Analysis) พบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการอ่านนิทานให้ฟังในจำนวนที่มากกว่า ๙๐๐ ครั้งนั้น มีคะแนนเฉลี่ยทักษะ ทางภาษามากกว่าเด็กกลุ่มอื่น กล่าวคือเด็กที่ได้รับการอ่านนิทานให้ฟังจำนวนมากกว่า ๙๐๐ ครั้ง มีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงมาคือ เด็กที่ได้รับการอ่านนิทานให้ฟังจำนวน ๖๐๐-๙๐๐ ครั้ง และเด็กที่ได้รับการนิทานให้ฟังจำนวนน้อยกว่า ๖๐๐ ครั้ง เมื่อทำการวิเคราะห์ โดยจำแนกตามอายุ ก็พบผลทดสอบเช่นเดียวกัน คือ ไม่ว่าจะเป็นเด็กปฐมวัย ที่มีอายุ

03. (30-43).indd 40 17/4/2569 7:30:19

๕ ปี หรือ ๖ ปี เด็กที่ได้รับการอ่าน นิทานให้ฟังจำนวนมากกว่า ๙๐๐ ครั้งมีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงมา คือ เด็กที่ได้รับการอ่านนิทาน ให้ฟังจำนวน ๖๐๐-๙๐๐ ครั้ง และเด็กที่ได้รับการนิทานให้ฟังจำนวนน้อยกว่า ๖๐๐ ครั้ง

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ปริมาณการอ่านนิทานให้ฟังยิ่งมีปริมาณมาก ยิ่งส่งผลให้เด็กปฐมวัยมีคะแนนทักษะทางภาษาที่มากขึ้นกว่าเด็กกลุ่มอื่นอย่างชัดเจน ดังนั้น หากเด็กได้รับการอ่านให้ฟังมากกว่า ๙๐๐ ครั้ง จะส่งผลให้ระดับพัฒนาการทางภาษาเพิ่มขึ้น อย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากภาษามีความเป็นนามธรรมตามธรรมชาติของเด็กปฐมวัยจะเรียนรู้ภาษา โดยใช้ทักษะการฟังเป็นอันดับแรก จากนั้นจะเลียนแบบเสียงที่ได้ยินด้วยการนำคำศัพท์ที่สะสมไว้ มาผสมกันแล้วเปล่งเสียงออกมาเป็นคำพูด เด็กปฐมวัยที่ได้รับการส่งเสริมพัฒนาการทางภาษา ด้วยการอ่านนิทานให้ฟังอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอนั้นจะได้เรียนรู้คำศัพท์มากกว่าเด็กทั่วไป ทำให้สามารถพูดสื่อสารเป็นประโยค บรรยายความรู้สึกของตนเองและอธิบายเหตุผลประกอบกับ สิ่งที่ตนเองคิดให้ผู้อื่นเข้าใจได้ด้วยการเลียนแบบถ้อยคำต่าง ๆ ในนิทาน นอกจากจะช่วยส่งเสริม ทักษะการพูดของเด็กปฐมวัยแล้ว การอ่านนิทานให้ฟังยังช่วยส่งเสริมทักษะการอ่านและเตรียม ความพร้อมของเด็กสู่การเขียนในอนาคต เนื่องจากเด็กจะได้เรียนรู้ลักษณะของตัวอักษรที่เห็น ในนิทานกับเสียงที่ยิน เมื่อเด็กได้ยินคำนั้นซ้ำ ๆ ก็จะจำคำเป็นภาพได้ สามารถอ่านออกเสียงได้ โดยไม่ต้องสะกดคำ และเริ่มเรียนรู้ที่จะเขียนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

๑. โรงเรียนควรจัดกิจกรรมพี่อ่านให้น้องฟังโดยเฉพาะพี่ประถมศึกษาชั้นปีที่ ๕-๖ ควรจะได้มาอ่านหนังสือให้น้องอนุบาลหรือประถมศึกษาปีที่ ๑ ฟังเพราะนอกจากจะช่วยให้เด็กปฐมวัยได้พัฒนาการที่ดีขึ้นแล้ว ยังช่วยให้เด็กรุ่นพี่ในระดับประถมศึกษาอ่านหนังสือคล่องขึ้นด้วย

๒. ครอบครัวควรจะใช้เวลาในวันหยุดหรือหาเวลาว่างอ่านหนังสือให้เด็กฟังอย่างสม่ำเสมอ เพราะยิ่งอ่านมากเท่าไร ก็เป็นการสะสมคำศัพท์และเสริมพัฒนาการให้เด็กได้เพิ่มยิ่งขึ้นไป และยังสร้างความรักความอบอุ่นให้กับเด็กปฐมวัยได้อย่างเป็นอย่างดี

๓. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่รับผิดชอบศูนย์เด็กปฐมวัยควรจะนำโครงการเล่านิทานอ่านหนังสือดังกล่าวไปจัดกิจกรรมต่อเนื่องกับกลุ่มเด็กปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มากยิ่งขึ้น

๔. ควรจะมีการติดตามเด็กปฐมวัยในกลุ่มที่ได้รับการเล่านิทานอ่านหนังสือให้ฟังเป็นประจำว่าเกิดพัฒนาการในช่วงการเรียนในระดับประถมศึกษาเพื่อศึกษาความแตกต่างกับเด็กที่ไม่เคยเล่านิทานอ่านหนังสือให้ฟังอย่างไร

03. (30-43).indd 41 17/4/2569 7:30:19

องค์ความรู้ใหม่

การพัฒนาทักษะด้านภาษาเด็กปฐมวัยด้วยการเล่านิทานอ่านหนังสือจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับความร่วมมือจากส่วนต่างๆ ประกอบด้วย ส่วนที่ ๑ ครอบครัวที่ต้องใช้เวลาเล่านิทานอ่านหนังสือให้เด็กฟังมากกว่าปล่อยให้เด็กเล่นด้วยตนหรือทิ้งเด็กไว้กับโทรทัศน์และโทรศัพท์มือถือ ส่วนที่ ๒ ชุมชนโดยเฉพาะองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่รับผิดชอบการศึกษาของเด็กปฐมวัยต้องให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการเล่านิทานในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่รับผิดชอบแต่ละแห่ง ส่วนที่ ๓ โรงเรียนในระดับประถมศึกษาที่รับผิดชอบการศึกษาของเด็กเหล่านี้ในระดับที่สูงขึ้นควรจะมีการส่งเสริมการอ่านเพื่อให้เด็กกลุ่มนี้ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ตามแผนภาพที่ ๒

แผนภาพที่ ๒ องค์ประกอบความร่วมมือในการพัฒนาทักษะทางภาษาเด็กปฐมวัย องค์ประกอบที่สำคัญทั้งสามด้านล้วนมีบทบาทต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย ซึ่งไม่อาจจะขาดส่วนใดส่วนหนึ่งไม่ว่าจะเริ่มจากจุดใดย่อมเป็นส่วนสำคัญที่ประกอบกันให้การพัฒนาทักษะทางด้านภาษาของเด็กปฐมวัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทั้งสามส่วนจึงเชื่อมโยงกันอย่างขาดไม่ได้

บรรณานุกรม

ทาดาชิ มัตษุอิ, **เลี้ยงลูกด้วยหนังสือ (แปล)**, (สมาคมไทสร้างสรรค์. ขอนแก่น, ๒๕๓๖).

พิรุณ อนวัชศิริวงศ์, **แก่นสาระและสุนทรียภาพหนังสือเด็กปฐมวัยเพื่อการพัฒนาคุณภาพเด็ก และสังคมไทย**, (แผนงานสร้างเสริมวัฒนธรรมการอ่าน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), ๒๕๕๔).

รัตนะ บัวสนธ์, **ปรัชญาการวิจัย**, (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

Arzarello, F., Bosch, M. Lenfant, A., & Prediger, S. (2007). Different theoretical perspectives in research from teaching problems to research problems. In D. Pitta-Pantazi & G. Philippou 2007

Goodman, K. What's Whole in Whole Language? A Parent/Teacher Guide to Children's Learning. Portsmouth, NH: Heinemann Educational Books, 1986.

Holdaway, D. The foundations of literacy. Toronto : Ashton Scholastic, 1979.

Lewis, D. . Reading contemporary picture books: Picturing text. London, 2001.

Nessel, D. D., & Jones, M. B. The language-experience approach to reading: A handbook for teachers. NY: Teachers College Press. 1981

Trelease, Jim. The Read-Aloud Handbook, Penguin Books, 6th Edition, USA, 2011.

ผลของโปรแกรมการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม เด็กปฐมวัยในครอบครัวจังหวัดสมุทรสาคร*

Effects of Moral and Virtue Promotion Program for Early Childhood in Family, Samut Sakhon Province

ปิยะธิดา ขจรชัยกุล**
Piyathida Khajornchaikul
ภาควิชาอนามัยครอบครัว, คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ประเทศไทย
Department of Family Health, Faculty of Public Health Mahidol University, Thailand
E-mail: Piyathida.kha@mahidol.ac.th

Received: December 29, 2025
Received: January 12, 2026
Accepted: January 14, 2026

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาผลของโปรแกรมการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเด็กปฐมวัยในครอบครัว กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ปกครองทั้งชายและหญิงที่มีบุตรอายุตั้งแต่ ๕ – ๖ ปี ที่ศึกษาอยู่ในระดับอนุบาลในจังหวัดสมุทรสาคร รูปแบบการวิจัยเป็นเชิงทดลองแบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบ จำนวนกลุ่มละ ๓๐ คน กลุ่มทดลองได้รับโปรแกรมการอบรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ครอบครัวคุณธรรม สัปดาห์ละ ๑ วัน ส่วนกลุ่มเปรียบเทียบได้รับคู่มือครอบครัวคุณธรรมหลังการอบรมเสร็จสิ้น

ผลการศึกษาพบว่า คะแนนวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยในครอบครัว คะแนนการอบรมเลี้ยงดูเด็กด้านคุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้ปกครอง และคะแนนรวมคุณธรรมจริยธรรมของเด็กปฐมวัย ของกลุ่มทดลอง หลังการทดลองมีค่ามากกว่าก่อนการทดลอง โดยมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p - value \leq 0.05$)

คำสำคัญ: โปรแกรม; การส่งเสริม; ครอบครัว; คุณธรรมจริยธรรม; เด็กปฐมวัย

---

* งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยการพัฒนากระบวนการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในครอบครัวปฐมวัย ผู้วิจัยขอขอบคุณศูนย์คุณธรรม(องค์การมหาชน) ที่สนับสนุนทุนวิจัยและขอขอบคุณผู้ปกครอง เด็กปฐมวัย คณะผู้บริหารโรงเรียน คณะครูอาจารย์ด้านเด็กปฐมวัยและเจ้าหน้าที่ของโรงเรียนอนุบาลจังหวัดสมุทรสาครที่ให้ความอนุเคราะห์และร่วมมือในการเก็บข้อมูลงานวิจัยจนสำเร็จลุล่วง

** รศ.ดร.ปิยะธิดา ขจรชัยกุล Assoc.Prof.Dr.Piyathida Khajornchaikul ภาควิชาอนามัยครอบครัว คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล Department of Family Health, Faculty of Public Health, Mahidol University

04. (44-52).indd 44 4/29/2026 10:42:24 AM

Abstract

The purpose of this research was to study the effects of moral and virtue promotion program of early childhood in family. The Sample group consisted of male and female parents who had children aged 5 - 6 years studying in kindergarten, Samut Sakhon Province. The Experimental research design, divided equally into an experimental group and a comparison group, 30 participants in each group. The experimental group received training and participated in knowledge – sharing activities on moral family for one day per week. Whereas the comparison group received the Moral family manual after the training was completed.

The research finding reveled that, the experimental group had higher scores in Family – based early childhood caregiving practices, the moral-virtues parenting, and the overall moral – virtues of early childhood than before the intervention, the difference was statistically significant (p – value ≤ 0.05)

Keywords: Program; Promotion; Family; Moral- Virtues; Early Childhood

บทนำ

ผลของความเจริญก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้งของโลกในยุคเทคโนโลยี ทำให้สังคมไทยมีปัญหาเพิ่มมากยิ่งขึ้น ปัญหาต่างๆ ย่อมส่งผลกระทบต่อครอบครัว ทั้งปัญหาที่ครอบครัวมีรายได้น้อยซึ่งมีจำนวนมากถึง ๖๒.๑ % จึงทำให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำจากการเข้าถึงเทคโนโลยี เด็กที่อยู่ในครอบครัวเหล่านี้ไม่มีคอมพิวเตอร์เพื่อใช้ในการเรียนรู้ นอกจากนี้ยังมีปัญหาเยาวชนเล่นการพนันออนไลน์จำนวน ๓๒.๒ % สูบบุหรี่ไฟฟ้าจำนวน ๑๘.๖% สูบกัญชาจำนวน ๖.๔๕% และจากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ในปี ๒๕๖๖ พบว่าครอบครัวของเด็กและเยาวชนมีหนี้สินมีจำนวนมากถึง ๖.๒ ล้านคน ปัญหาที่สำคัญอีกประการคือ เด็กเยาวชนกับครอบครัวมีความขัดแย้งเพิ่มสูงขึ้น[๑] จากข้อมูลกรมสุขภาพจิต ในปี ๒๕๖๕ พบว่าคนไทยมีความเครียดมากขึ้น เสี่ยงที่จะเป็นภาวะซึมเศร้าเพิ่มขึ้น ๔.๘ เท่า และเสี่ยงต่อการฆ่าตัวตาย ๕.๙ เท่า และวัยรุ่นเสี่ยงซึมเศร้ามากที่สุด ทั้งนี้ต้นเหตุสำคัญมาจากการเลี้ยงดูของครอบครัว[๒] [๓]

---

[๑] กองบรรณาธิการ,**เยาวชนไทยกับคำสาป ๘ ประการ: เด็กไทยพร้อมรับมือแค่ไหนในวันที่โลกเปลี่ยนแปลง?,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://www.the101.world/kidforkids-child-family-report-2025/**[๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๘].**

[๒] สสส. -ม.มหิดล. **รายงานสุขภาพคนไทย ๒๕๖๗ พบพนันออนไลน์ แก๊งคอลเซ็นเตอร์ระบาดหนัก**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://www.edunewssiam.com/th/articles/ [๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๘].

[๓] สำนักข่าวสร้างสุข, สสส**สสส.-คิด for คิดส์ เปิดรายงานเด็กปี ๖๘ ชี้ ๖.๒ ล้านคนโตในหนี้-มลพิษ-เข้าไม่ถึงเทคโนโลยี เปิดเวทีถกแก้เหลื่อมล้ำ สร้างอนาคตที่เลือกเองได้,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://www.thaihealth.or.th/[๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๘]. สสส-คิด-for-คิดส์-เปิดรายงาน/ [๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๘].

04. (44-52).indd 45 4/29/2026 10:42:24 AM

จะเห็นว่าปัญหาส่วนใหญ่เริ่มต้นจากครอบครัวเกือบทั้งสิ้น ครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นสถาบันที่มีบทบาทในการขัดเกลา บ่มนิสัย ถ่ายทอดความคิด ปลูกฝังค่านิยม ความเชื่อ การปฏิบัติตน สร้างบรรทัดฐานทางสังคมให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ ๆ ที่กำลังก้าวสู่สังคม เหนือสิ่งอื่นใด ครอบครัวมีบทบาทหน้าที่ที่ต้องอบรมเลี้ยงดูเด็กให้เป็นคนดีมีคุณธรรมและจริยธรรม มีความประพฤติที่ดีในสังคมไทยและสังคมโลกสืบต่อไป[๔] ทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงแสดงฐานะของพ่อแม่ “เป็นพระพรหม” หมายถึงเป็นผู้ให้กำเนิด เป็นผู้สร้างชีวิตเป็นผู้เลี้ยงลูก และ “เป็นบูรพาจารย์ของลูก” หมายถึงเป็นครูอาจารย์คนแรก ที่อบรมสั่งสอนลูก การเคี้ยว กิน นั่ง ยืน เดิน พูด และทุกอย่างที่ใช้ในการดำเนินชีวิต[๕]

จากการสำรวจสถานการณ์คุณธรรมของศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน) ระบุว่าคุณธรรมที่ควรปลูกฝังให้แก่เด็กและเยาวชน ในปี พ.ศ. ๒๕๖๗ พบว่าคุณธรรมด้านกตัญญูอยู่ในระดับพอใช้ คือมีค่าเฉลี่ย ๔.๖๔ จากคะแนนเต็ม ๖ ส่วนด้านการมีระเบียบวินัย สุจริต และความพอเพียงอยู่ในระดับน้อย คือมีค่าเฉลี่ย ๔.๒๗, ๔.๑๙ และ ๔.๑๗ ตามลำดับ[๖] ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงสมควรที่จะอบรมเพื่อให้ความรู้การเลี้ยงดูเด็กด้านคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ครอบครัวที่มีเด็กปฐมวัย

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาผลของคะแนนโปรแกรมการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเด็กปฐมวัยในครอบครัว

วิธีดำเนินการวิจัย

ทำการอบรมโปรแกรมการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเด็กปฐมวัยในครอบครัว กับผู้ปกครองเด็กปฐมวัยทั้งเพศชายและเพศหญิงที่มีอายุตั้งแต่ ๕– ๖ ปีที่ศึกษาอยู่ในระดับอนุบาล ในจังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งได้รับการเลือกแบบเจาะจงโรงเรียน (Purposive Sampling) มา ๒ โรงเรียน หลังจากนั้นจึงทำการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) มาเป็นกลุ่มทดลอง ๑ โรงเรียน และเป็นกลุ่มเปรียบเทียบ ๑ โรงเรียน จำนวนกลุ่มละ ๓๐ คน รวม ๖๐ คน ทำการทดลองในวันเสาร์ สัปดาห์ละ ๑ วัน วันละ ๒ ชั่วโมง ๓๐ นาที

---

[๔] ปิยะธิดา ขจรชัยกุล, **การพัฒนาเด็กและครอบครัว,** (นครปฐม: เมตตาปริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๖๐).

[๕] อุทยานธรรมสามร้อยยอด. **ธรรมเพื่อครอบครัวโดยธรรม:บิดามารดา คือพรหมของบุตร,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://uttayarndham.org/tripitaka-mp3-files-individual-track/1575/[๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๘]. บิดา-มารดา-คือพรหมของบุตร

[๖] ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน), **โครงการวิจัยการสำรวจสถานการณ์คุณธรรมด้วยดัชนีชี้วัดคุณธรรมและทุนชีวิต ปี ๒๕๖๗,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://mdc.moralcenter.or.th/media/.pdf [๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๘].

04. (44-52).indd 46 4/29/2026 10:42:24 AM

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

แบบสอบถาม แบ่งเป็น ๒ ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ ๑ - ส่วนที่ ๓ สำหรับผู้ปกครอง

ส่วนที่ ๔ สำหรับเด็กปฐมวัย

ส่วนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของเด็กปฐมวัยและครอบครัวที่ทางผู้วิจัยสร้างขึ้น ประกอบด้วย ข้อมูลของเด็กปฐมวัย ข้อมูลของผู้ปกครอง การศึกษา รายได้ อาชีพและที่พักอาศัย

ส่วนที่ ๒ แบบสอบถามวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยในครอบครัว ที่ผู้วิจัยประยุกต์มาเป็นคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มีตัวเลือก ๕ ระดับ คือ น้อยที่สุด หมายถึง พฤติกรรมที่ท่านไม่เคยกระทำกับลูก และมากที่สุด หมายถึง พฤติกรรมที่ท่านกระทำกับลูกบ่อยที่สุด โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ข้อความทางบวกมากที่สุดได้ ๔ คะแนน น้อยที่สุดได้ ๐ คะแนน ข้อความทางลบ น้อยที่สุดได้ ๔ คะแนน มากที่สุดได้ ๐ คะแนน

ส่วนที่ ๓ แบบสอบถามการอบรมเลี้ยงดูเด็กด้านคุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้ปกครอง ที่ผู้วิจัยสร้างจากทฤษฎี แบ่งเนื้อหาออกเป็น ๕ ด้านคือ ด้านเอาใจเขามาใส่ใจเรา ด้านความซื่อสัตย์ ด้านระเบียบวินัย ด้านความอดทน และด้านความพอเพียง เป็นคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มีตัวเลือก ๕ ระดับ คือ น้อยที่สุด หมายถึง พฤติกรรมที่ท่านไม่เคยกระทำกับลูก และมากที่สุด หมายถึง พฤติกรรมที่ท่านกระทำกับลูกบ่อยที่สุด โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ข้อความทางบวกมากที่สุดได้ ๔ คะแนน น้อยที่สุดได้ ๐ คะแนน ข้อความทางลบ น้อยที่สุดได้ ๔ คะแนน มากที่สุดได้ ๐ คะแนน

ส่วนที่ ๔ แบบสอบถามคุณธรรมจริยธรรมของเด็กปฐมวัย เป็นแบบเลือกตอบจากรูปภาพ โดยผู้วิจัยสอบถามเด็กปฐมวัย เนื้อหาออกเป็น ๕ ด้านคือ ด้านเอาใจเขามาใส่ใจเรา ด้านความซื่อสัตย์ ด้านระเบียบวินัย ด้านความอดทน และด้านความพอเพียง เลือกภาพถูกได้ ๑ คะแนน เลือกผิด หรือไม่เลือก ได้ ๐ คะแนน

ก่อนและหลังดำเนินการวิจัยจะให้ผู้ปกครองและเด็กปฐมวัย ทำแบบสอบถาม Pre-test และ Post-test หลังจากนั้นจึงจัดโปรแกรมการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเด็กปฐมวัยในครอบครัว กับผู้ปกครองที่สนใจมาสมัครเข้าอบรม ส่วนกลุ่มเปรียบเทียบจะได้รับคู่มือครอบครัวคุณธรรม (Moral Family Manual) หลังการวิจัยเสร็จสิ้น

04. (44-52).indd 47 4/29/2026 10:42:24 AM

โปรแกรมการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเด็กปฐมวัยในครอบครัว

จัดอบรมโปรแกรมการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเด็กปฐมวัยในครอบครัวกับผู้ปกครองเด็กปฐมวัยทั้งชายและหญิงโดยแบ่งผู้ปกครองจำนวน ๓๐ คนเป็นกลุ่มย่อย ๓ กลุ่ม ๆ ละ ๑๐ คน ทั้งนี้ทุกกลุ่มย่อยจะมีผู้ช่วยวิจัยดูแลและมีการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ดังนี้

ขั้นนำ ใช้กิจกรรมการพูดคุย เพื่อสร้างความคุ้นเคยและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เข้าอบรม ทบทวนความรู้ทุกครั้งและการนำความรู้ไปใช้หลังจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในแต่ละครั้งที่ผ่านมา ใช้เวลา ๑๕ นาที

ขั้นระดมความคิดและเสนอผล แบ่งเป็น ๒ ระยะคือ

๑. ขั้นระดมความคิด ใช้กรณีศึกษารวมทั้งสิ้น ๕ เรื่อง ได้แก่ เอาใจเขามาใส่ใจเรา ความซื่อสัตย์ ระเบียบวินัย ความอดทน และความพอเพียง ที่ผู้วิจัยแจกให้ทุกกลุ่มย่อย และให้ผู้ปกครองแต่ละกลุ่มย่อยช่วยกันระดมความคิดสรุปปัญหาและแก้ไขปัญหาตามกรณีศึกษา ใช้เวลา ๔๐ นาที

๒. ขั้นนำเสนอผล ให้ทุกกลุ่มย่อยคัดเลือกผู้มานำเสนองานให้ทุกคนในกลุ่มใหญ่ฟัง ใช้เวลากลุ่มละ ๑๕ นาที

ขั้นสรุป เป็นการประมวลให้ความรู้วิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยจากผู้วิจัยด้วยวิธีการศึกษาตัวแบบจากผู้ปกครองของแต่ละกลุ่มย่อย การเสริมแรงทางบวกแก่เด็กด้วยคำชม การกอด สัมผัสและการให้รางวัลเมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมที่ดีและให้ผู้ปกครองทุกท่านนำสิ่งที่ได้อบรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กลับไปใช้กับเด็กปฐมวัยที่บ้าน ใช้เวลา ๓๕ นาที

รวมเวลาที่ใช้อบรมทั้งสิ้น ๒ ชั่วโมง ๓๐ นาที

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ด้วยค่าต่ำสุด (minimum), ค่าสูงสุด (maximum), ค่าเฉลี่ย (mean) และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) และสถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) โดยที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ p – value ≤ ๐.๐๕

ผลการศึกษา

พบว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ ๗๖.๒) มีอายุ ๓๐ - ๓๔ ปี (ร้อยละ ๓๐.๗) รองลงมามีอายุ ๓๕- ๓๙ ปี (ร้อยละ ๒๖.๖) กตารางที่ มรสปัจจุบัน อยู่ด้วยกันบอาชมศึกษาตอนปลาย/ปวส. โดยมีอายุเฉลี่ย ๓๓.๘๗ ปี เกือบทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ (ร้อยละ ๙๘.๐) มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น/ปวช. (ร้อยละ ๒๙.๐) รองลงมาเป็นระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวส. (ร้อยละ ๒๗.๔) และประกอบอาชีพ รับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม (ร้อยละ ๒๔.๒) รองลงมาเป็นอาชีพรับจ้างทั่วไป

04. (44-52).indd 48 4/29/2026 10:42:24 AM

(ร้อยละ ๒๓.๔) มีรายได้ ๑๐,๐๐๐ – ๑๙,๙๙๙ บาทต่อเดือน (ร้อยละ ๓๐.๖) รองลงมามีรายได้ ๓๐,๐๐๐ – ๓๙,๙๙๙ บาทต่อเดือน (ร้อยละ ๒๗.๔) โดยมีค่าเฉลี่ยรายได้ต่อเดือน ๒๕,๓๔๕.๗๘ บาท ส่วนใหญ่ประเมินรายได้ของครอบครัวว่า พอเพียงแต่ไม่เหลือเก็บ (ร้อยละ ๔๕.๖) รองลงมาได้แก่ พอเพียงและเหลือเก็บ (ร้อยละ ๓๒.๓) ไม่ได้ทำงานพิเศษหรืองานล่วงเวลา (ร้อยละ ๖๔.๕) โดยในกลุ่มที่ทำงานล่วง เวลาสัปดาห์ละ ๓ วัน (ร้อยละ ๒๘.๔)

ผู้ปกครองส่วนใหญ่พักอาศัยในบ้านส่วนตัว (ร้อยละ ๖๐.๑) รองลงมาคือ บ้านเช่า (ร้อยละ ๒๖.๖) โดยค่าเฉลี่ยของค่าเช่าบ้าน เท่ากับ ๒,๖๕๐ บาทต่อเดือน มีบุตรในครอบครัว ๒ คน (ร้อยละ ๔๙.๖) โดยมีบุตรเพศชาย ๑ คน (ร้อยละ ๔๗.๒) และมีเพศหญิง ๑ คน (ร้อยละ ๕๒.๘)

๑. คะแนนวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยในครอบครัว

ตารางที่ ๑ การเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยในครอบครัว ก่อนการทดลองและหลังการทดลอง ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบ

การเปรียบเทียบ	กลุ่ม	mean	s.d.	t - value	d.f.	p - value
ก่อนการทดลอง	ทดลอง	๕๖.๒๐	๘.๓๑	๐.๑๙	๕๘	๐.๘๕
	เปรียบเทียบ	๕๕.๘๓	๖.๗๙			
หลังการทดลอง	ทดลอง	๗๐.๔๐	๕.๐๘	๙.๖๔	๕๘	< ๐.๐๐๑
	เปรียบเทียบ	๕๕.๖๓	๖.๖๘			

จากตารางที่ ๑ พบว่า คะแนนการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยในครอบครัว ก่อนการทดลอง ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบ ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p – value ≤ ๐.๐๕) และพบว่าหลังการทดลอง คะแนนการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยในครอบครัว กลุ่มทดลองมีค่ามากกว่ากลุ่มเปรียบเทียบ โดยมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ(p – value ≤ ๐.๐๕)

๒. คะแนนการอบรมเลี้ยงดูด้านคุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้ปกครอง

ตารางที่ ๒ การเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนการอบรมเลี้ยงดูด้านคุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้ปกครอง ก่อนการทดลองและหลังการทดลอง ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบ

การเปรียบเทียบ	กลุ่ม	mean	s.d.	t - value	d.f.	p - value
ก่อนการทดลอง	ทดลอง	๑๐๑.๙๓	๑๗.๙๒	๐.๒๙	๕๘	๐.๗๘
	เปรียบเทียบ	๑๐๐.๘๐	๑๒.๓๔			
หลังการทดลอง	ทดลอง	๑๓๑.๒๗	๑๒.๐๗	๙.๗๕	๕๘	< ๐.๐๐๑
	เปรียบเทียบ	๑๐๑.๒๐	๑๑.๘๒			

จากตารางที่ ๒ พบว่า คะแนนการอบรมเลี้ยงดูด้านคุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้ปกครอง ก่อนการทดลอง ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบ ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p – value ≤๐.๐๕) และพบว่า หลังการทดลอง คะแนนการอบรมเลี้ยงดูด้านคุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้ปกครอง กลุ่มทดลองมีค่ามากกว่ากลุ่มเปรียบเทียบ โดยมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p – value ≤ ๐.๐๕)

๓. คะแนนรวมคุณธรรมจริยธรรมของเด็กปฐมวัย

ตารางที่ ๓ การเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนรวมคุณธรรมจริยธรรมของเด็กปฐมวัยก่อนการทดลองและหลังการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบ

การเปรียบเทียบ	กลุ่ม	mean	s.d.	t - value	d.f.	p - value
ก่อนการทดลอง	ทดลอง	๒๒.๘๗	๒.๗๑	๐.๘๕	๕๘	๐.๔๐
	เปรียบเทียบ	๒๒.๐๐	๔.๙๑			
หลังการทดลอง	ทดลอง	๓๐.๗๓	๑.๒๐	๑๐.๓๓	๓๓.๑๐	< ๐.๐๐๑
	เปรียบเทียบ	๒๑.๙๓	๔.๕๑			

จากตารางที่ ๓ พบว่า คะแนนรวมคุณธรรมจริยธรรมของเด็กปฐมวัย ก่อนการทดลอง ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบ ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p – value ≤ ๐.๐๕) และพบว่าหลังการทดลอง คะแนนรวมคุณธรรมจริยธรรมของเด็กปฐมวัย กลุ่มทดลองมีค่ามากกว่ากลุ่มเปรียบเทียบ โดยมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p – value ≤ ๐.๐๕)

อภิปรายผล

คุณธรรมจริยธรรมเป็นทักษะที่สำคัญสำหรับทุกคน จากงานวิจัย (ตารางที่ ๑) พบว่า หลังการทดลอง คะแนนการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยในครอบครัว ในกลุ่มทดลองมีค่ามากกว่ากลุ่มเปรียบเทียบ โดยมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p – value ≤ ๐.๐๕) และพบว่า หลังการทดลองคะแนนการอบรมเลี้ยงดูด้านคุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้ปกครอง ในกลุ่มทดลองมีค่ามากกว่ากลุ่มเปรียบเทียบ โดยมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p – value ≤ ๐.๐๕) (ตารางที่ ๒) ทั้งนี้อาจสรุปได้ว่า วิธีในการจัดกิจกรรมของการใช้โปรแกรมการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเด็กปฐมวัยในครอบครัวมีความเหมาะสม เพราะใช้การศึกษาจากตัวแบบ (Model) ของผู้ปกครองแต่ละท่านที่มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน และให้ผู้ปกครองแต่ละท่านนำความรู้ที่ได้รับกลับไปใช้กับลูกของตนทุกครั้งที่กิจกรรมเสร็จสิ้น ซึ่งประสบผลสำเร็จด้วยดี ซึ่งสรุปได้ว่าบุคคลจะเรียนรู้พฤติกรรมของผู้อื่นที่มีลักษณะและมีอายุใกล้เคียงกัน โดยใช้การสังเกตและเลียนแบบ นอกเหนือจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงเพียงอย่างเดียว โดยนำมาปรับใช้

04. (44-52).indd 50 4/29/2026 10:42:24 AM

ให้เหมาะสมกับพฤติกรรมของตนเอง[๗] นอกจากนี้ผู้ปกครองยังใช้การเสริมแรงทางบวกร่วมด้วย ซึ่งการเสริมแรงทางบวกจะช่วยให้เด็กปฐมวัยเพิ่มความถี่ในการแสดงพฤติกรรมที่ผู้ปกครองต้องการ และยังทำให้พฤติกรรมที่เรียนรู้นั้นเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมออีกด้วย[๘]

เช่นเดียวกันพบว่าคะแนนรวมด้านคุณธรรมจริยธรรมของเด็กปฐมวัย หลังการทดลองกลุ่มทดลองมีค่ามากกว่ากลุ่มเปรียบเทียบ โดยมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p – value ≤ ๐.๐๕) (ตารางที่ ๓) ซึ่งอาจสรุปได้ว่า เมื่อผู้ปกครองนำความรู้ที่ได้รับจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปใช้กับเด็กปฐมวัยที่บ้าน ด้วยการใช้ตัวแบบที่ได้รับในแต่ละสัปดาห์และการเสริมแรงทางบวก เด็กจึงได้รับการกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรมเพิ่มขึ้น นอกจากนี้การเสริมแรงทางบวกทั้งจากคำชม การกอด และการให้รางวัลเมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม จึงทำให้หลังการทดลองเด็กมีคะแนนเพิ่มสูงขึ้น จึงแสดงได้ว่าวิธีการจัดกิจกรรมนี้มีความเหมาะสม

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในครอบครัวที่มีเด็กปฐมวัยยังมีอยู่อย่างจำกัด ดังนั้น จึงควรมีการสนับสนุนงานวิจัยด้านนี้ให้แพร่หลายมากยิ่งขึ้น โดยภาครัฐที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการพัฒนาและส่งเสริมครอบครัว ควรนำกิจกรรมของโปรแกรมการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเด็กปฐมวัยในครอบครัวไปใช้ เพื่อให้ครอบครัวที่มีเด็กปฐมวัยจะมีความรู้เพิ่มมากยิ่งขึ้น

ส่วนข้อเสนอในเชิงนโยบาย กระทรวงที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง ควรมีการทำงานเพื่อกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ในการส่งเสริม ขับเคลื่อนงาน และกำกับติดตามการดำเนินงานด้านครอบครัวและส่งเสริมงานด้านครอบครัวให้ขยายวงกว้างออกไป

บรรณานุกรม

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. **ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม พิมพ์ครั้งที่ ๙.** จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๒.

ปิยะธิดา ขจรชัยกุล. **การพัฒนาเด็กและครอบครัว.** นครปฐม: เมตตาปริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๖๐.

Bandura Albert. **Social Learning Theory**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1977.

กองบรรณาธิการ. **เยาวชนไทยกับคำสาป ๘ ประการ: เด็กไทยพร้อมรับมือแค่ไหนในวันที่โลกเปลี่ยนแปลง?.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://www.the101.world/kidforkids-child-family-report-2025/[๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๘].

---

[๗] Bandura Albert, **Social Learning Theory**, Englewood Cliffs, (NJ: Prentice Hall, 1977).

[๘] สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, **ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม,** พิมพ์ครั้งที่ ๙, (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๖๒).

04. (44-52).indd 51 4/29/2026 10:42:24 AM

สสส. -ม.มหิดล รายงานสุขภาพคนไทย ๒๕๖๗ พบพนันออนไลน์ แก๊งคอลเซ็นเตอร์ระบาดหนัก. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://www.edunewssiam.com/th/articles/[๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๘].

สำนักข่าวสร้างสุข. **สสส.-คิด for คิดส์ เปิดรายงานเด็กปี ๖๘ ชี้ ๖.๒ ล้านคนโตในหนี้-มลพิษ-เข้าไม่ถึงเทคโนโลยี เปิดเวทีถกแก้เหลื่อมล้ำ สร้างอนาคตที่เลือกเองได้.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://www.thaihealth.or.th//[๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๘].

ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน). **โครงการวิจัยการสำรวจสถานการณ์คุณธรรมด้วยดัชนีชี้วัดคุณธรรมและทุนชีวิต ปี ๒๕๖๗.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://mdc.moralcenter.or.th/media/.pdf[๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๘].

อุทยานธรรมสามร้อยยอด. **ธรรมเพื่อครอบครัวโดยธรรม:บิดามารดา คือพรหมของบุตร.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://uttayarndham.org/tripitaka-mp3-files-individual-track/1575/ [๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๘].

04. (44-52).indd 52 4/29/2026 10:42:25 AM

การบริหาร One World Library เพื่อการพัฒนาห้องสมุด สู่ความเป็นเลิศอย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัล: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

Management of One World Library for Sustainable Excellence Development in the Digital Era: Suan Dusit University

ทิพสุดา คิดเลิศ*
Thipsuda Kitlert
สุขุม เฉลยทรัพย์**
Sukum Chaleysub
เอื้ออารี จันทร***
Ua-aree Janthon
จีระพันธุ์ พูลพัฒน์****
Cheerapan Bhulpat
สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์*****
Supaporn Tungdamnernsawad
หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ประเทศไทย
Doctor of Education, Program in Educational Leadership, Suan Dusit University, Thailand
E-mail: supapornpolitical@gmail.com

Received: December 16, 2025
Revised: January 15, 2026
Accepted: February 05, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาความคิดเห็นต่อปัจจัยสำคัญในการบริหาร One World Library (OWL) และ (๒) เพื่อศึกษาแนวทางการบริหาร OWL เพื่อการพัฒนาห้องสมุดสู่ความเป็นเลิศอย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัล กรณีศึกษามหาวิทยาลัยสวนดุสิต การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน โดยกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงปริมาณคือผู้ใช้บริการ OWL ประกอบด้วยบุคลากรและนักศึกษา จำนวน

---

* ผศ.ทิพสุดา คิดเลิศ Asst.Thipsuda Kitlert
** รศ.ดร.สุขุม เฉลยทรัพย์ Assoc.Prof.Dr.Sukum Chaleysub
*** ผศ.ดร.เอื้ออารี จันทร Asst.Prof.Dr.Ua-aree Janthon
**** รศ.ดร.จีระพันธุ์ พูลพัฒน์ Assoc.Prof.Dr.Cheerapan Bhulpat
***** รศ.ดร.สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์ Assoc.Prof.Dr.Supaporn Tungdamnernsawad
หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต Doctor of Education, Program in Educational Leadership, Suan Dusit University

05. (53-73).indd 53 4/29/2026 10:42:01 AM

๗๒๒ คน โดยใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๑๐ คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า (๑) ความคิดเห็นต่อปัจจัยสำคัญในการบริหาร OWL ๖ ด้าน ได้แก่ ๑) ความยั่งยืนและความเป็นเลิศ (ค่าเฉลี่ย ๔.๒๖) ๒) ระบบนิเวศและความร่วมมือ (ค่าเฉลี่ย ๔.๒๓) ๓) ภาวะผู้นำ (ค่าเฉลี่ย ๔.๒๑) ๔) บริการอัจฉริยะ (ค่าเฉลี่ย ๔.๑๔) ๕) การเปลี่ยนแปลง (ค่าเฉลี่ย ๔.๑๓) และ ๖) นวัตกรรมและการบูรณาการดิจิทัล (ค่าเฉลี่ย ๔.๐๙) และ (๒) แนวทางการบริหาร OWL ที่นำไปสู่ความเป็นเลิศอย่างยั่งยืน ได้แก่ ๑) การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์การเรียนรู้จากห้องสมุดสู่มหาวิทยาลัยแห่งการเรียนรู้ภายใต้แนวคิด “One World Library to University” โดยออกแบบพื้นที่ ๔ ประเภท คือ Learning Space, Inspiration Space, Meeting Space และ Expression Space ๒) การปรับรูปแบบการบริการสู่เชิงรุกด้วยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ห้องเรียน แพลตฟอร์มออนไลน์ และ AI Station ๓) การจัดการการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบ ๓ ขั้นตอน ได้แก่ Unfreeze-Change-Refreeze ๔) ผลกระทบเชิงบวกและบทบาทการเป็นต้นแบบสำหรับสถาบันอื่น และ ๕) อุปสรรคและความท้าทาย ได้แก่ เทคโนโลยีดิจิทัล การพัฒนาบุคลากร พฤติกรรมผู้ใช้ และความเท่าเทียมในการเข้าถึง

คำสำคัญ: การบริหารห้องสมุด; ห้องสมุดดิจิทัล; ความเป็นเลิศอย่างยั่งยืน

Abstract

This research aimed to: (1) examine opinions on critical factors in managing One World Library (OWL) and (2) study management approaches for developing OWL toward sustainable excellence in the digital era, a case study of Suan Dusit University. A mixed-methods research design was employed. The quantitative sample comprised 722 OWL users, including staff and students. Data were collected through questionnaires and analyzed using means and standard deviations. The qualitative component utilized focus group discussions with 10 experts, and data were analyzed through content analysis.

The findings revealed: (1) Opinions on six critical management factors for OWL, ranked from highest to lowest mean scores, were: 1) sustainability and excellence (mean = 4.26), 2) ecosystem and collaboration (mean = 4.23), 3) leadership (mean = 4.21), 4) intelligent services (mean = 4.14), 5) transformation (mean = 4.13), and 6) innovation and digital integration (mean = 4.09); and (2) Five management approaches leading to

05. (53-73).indd 54 4/29/2026 10:42:01 AM

sustainable excellence were: 1) transformation of the learning landscape under the "One World Library to University" concept through space design, 2) proactive service model adjustment through infrastructure, online platforms, and AI Station, 3) systematic change management using the Unfreeze-Change-Refreeze approach, 4) positive impacts and role modeling for other universities, and 5) obstacles and challenges, including digital technology, personnel development, user behavior, and equitable access.

Keywords: Library Management; Digital Library; Sustainable Excellence

บทนำ

การเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัลได้ปฏิรูปห้องสมุดจากศูนย์ความรู้แบบดั้งเดิมสู่ระบบนิเวศการเรียนรู้แบบผสมผสาน การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการนำเทคโนโลยีมาใช้ แต่เป็นการปฏิรูปโครงสร้างระบบ วัฒนธรรมองค์กร และบทบาทของห้องสมุดในระบบการศึกษา ห้องสมุดสถาบันการศึกษาที่เคยให้บริการทรัพยากรเอกสารพิมพ์เป็นหลักต้องเผชิญการเปลี่ยนแปลงจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร การขยายตัวของอินเทอร์เน็ตและเครื่องมือดิจิทัลได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการค้นหาและใช้ข้อมูลของผู้รับบริการ ทำให้เกิดความต้องการเข้าถึงสารสนเทศที่รวดเร็ว สะดวก และไม่จำกัดเวลาและสถานที่[๑]

วิวัฒนาการของห้องสมุดได้เปลี่ยนจากพื้นที่เก็บหนังสือสู่พื้นที่การเรียนรู้ร่วมสมัยที่บูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เมื่อเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตแพร่หลาย การเปลี่ยนผ่านในช่วงแรกมุ่งเน้นระบบอัตโนมัติในงานห้องสมุด เช่น ระบบจัดการฐานข้อมูลบรรณานุกรมและระบบยืมคืนอัตโนมัติ แนวคิด "Information Commons" ที่ผสมผสานห้องสมุด ศูนย์คอมพิวเตอร์ และพื้นที่ทำงานร่วมกันได้รับความนิยม โดยเน้นการบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ากับพื้นที่และบริการห้องสมุด ปัจจุบันแนวคิดพัฒนาสู่ "Learning Commons" และ "Learning Space" ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมการเรียนรู้แบบพลวัตที่ส่งเสริมการทำงานร่วมกัน ผสมผสานพื้นที่การศึกษาเดี่ยวและกลุ่ม บริการให้คำปรึกษาเชิงลึก และการสนับสนุนการเรียนการสอนจากบรรณารักษ์และเจ้าหน้าที่เทคโนโลยีสารสนเทศ[๒]

---

[๑] Corrall, S., "Library Strategy and Innovation: Aligning Services with Future Needs", **Journal of Library Administration**, Vol.60 No.5 (2020): 493-516.

[๒] Oblinger, D. G., **Learning Spaces,** (United States: EDUCAUSE, 2020), pp.1-20.

05. (53-73).indd 55 4/29/2026 10:42:01 AM

Borgman[๓] กล่าวว่าห้องสมุดไม่ได้เป็นเพียงคลังเก็บหนังสือ แต่เป็น “สถานที่ที่เป็นมิตรสำหรับการค้นพบที่ซึ่งความคิดสร้างสรรค์และการเรียนรู้ได้รับการบ่มเพาะ” การเปลี่ยนผ่านไปสู่การรวบรวมข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ช่วยให้ห้องสมุดจัดสรรพื้นที่กายภาพและบุคลากรใหม่เพื่อส่งมอบสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ Brown and Long[๔] อธิบายว่าพื้นที่การเรียนรู้ประกอบด้วยพื้นที่การเรียนรู้ทางกายภาพ พื้นที่การเรียนรู้เสมือนจริง และพื้นที่การเรียนรู้นอกสถาบันการศึกษาที่เชื่อมโยงกับชุมชนและการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง

การขยายตัวของสารสนเทศดิจิทัล การเปลี่ยนแปลงกระบวนการเผยแพร่งานวิจัยทางวิชาการ และแนวคิดการเข้าถึงข้อมูลแบบเปิด (Open Access) ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการสารสนเทศในห้องสมุดอย่างสิ้นเชิง[๕] การระบาดของโรคโควิด-๑๙ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๖๓-๒๕๖๕ กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาสู่ระบบดิจิทัลอย่างรวดเร็ว ห้องสมุดทั่วโลกต้องดัดแปลงการให้บริการให้ดำเนินการผ่านออนไลน์ได้อย่างครบถ้วนในช่วงที่มีการระงับการเปิดให้บริการในพื้นที่จริง

การเปลี่ยนแปลงระดับสากลยังครอบคลุมเทคโนโลยีใหม่หลากหลายประเภท อาทิ ปัญญาประดิษฐ์ การเรียนรู้ของเครื่องจักร อินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง และการวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ ซึ่งมีศักยภาพปรับเปลี่ยนแนวทางการให้บริการและบริหารจัดการห้องสมุด[๖] การเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัลในบริบทห้องสมุดหมายถึงการบูรณาการเทคโนโลยีเพื่อยกระดับบริการและปรับปรุงประสิทธิภาพการดำเนินงาน Khoeini et al.[๗] ได้พัฒนารูปแบบการเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัลของห้องสมุดมหาวิทยาลัยทั้งการเปลี่ยนเป็นดิจิทัลและการจัดการทรัพยากร นวัตกรรมบริการ โครงสร้างพื้นฐานและการเข้าถึง วัฒนธรรม และบทบาทของห้องสมุด

---

[๓] Borgman, C. L., **Big Data, little Data, No Data: Scholarship in the Networked World,** (United States: MIT, 2021). pp. 50-54.

[๔] Brown, M. & Long, P., **Trends in Learning Space Design,** (United States: EDUCAUSE, 2006), pp. 9.1-9.11. [Online], Available: https://net.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101.pdf. [December 15, 2025].

[๕] Jain, P., Nassimbeni, M., & Omona, W., “Digital Transformation of Academic Libraries”, **Library Management**, Vol.43 No.6 (2022): 419-434.

[๖] Brennen, J. S., & Kreiss, D., **The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy,**. (United States: Wiley-Blackwell, 2016), pp. 10-20.

[๗] Khoeini, S., Noruzi, A., Naghshineh, N., & Sheikhshoaei, F., “Developing a Model of Digital Transformation of University Libraries Based on Meta-synthesis”, **The Electronic Library**, Vol.42 No.3 (2024): 485-502.

05. (53-73).indd 56 4/29/2026 10:42:01 AM

เมื่อสถาบันอุดมศึกษาไทยเผชิญความท้าทายที่กระทบต่อการปฏิบัติงานของห้องสมุด การปรับเปลี่ยนโครงสร้างประชากรศาสตร์ที่ทำให้จำนวนนักศึกษาลดลง และแนวทางการพัฒนาประเทศไทย และการก้าวสู่เศรษฐกิจฐานความรู้ ส่งผลให้สถาบันการศึกษาต้องเปลี่ยนจากหน่วยงานถ่ายทอดความรู้ไปเป็นองค์กรสร้างสรรค์และพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ ด้วยความตระหนักถึงความท้าทายดังกล่าว มหาวิทยาลัยสวนดุสิต[๘] ได้ริเริ่มแนวคิด “One World Library” (OWL) การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของห้องสมุดจากหน่วยงานสนับสนุนไปสู่ศูนย์กลางระบบนิเวศการเรียนรู้ของมหาวิทยาลัย แนวคิด OWL เป็นนวัตกรรมการบริหารห้องสมุดที่มีความหมายสามประการคือ Open (เปิดกว้าง) Wonder (มหัศจรรย์) และ Learn (เรียนรู้) มุ่งเน้นพัฒนาให้ทุกพื้นที่ของมหาวิทยาลัยเป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกัน โดยอาศัยแนวคิด Place-Based Learning และ Next Learning Ecosystem ศิโรจน์ ผลพันธิน[๙] ได้กล่าวว่า “ในยุคปัจจุบัน การเรียนรู้ไม่ควรถูกจำกัดอยู่เพียงแค่พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง อย่างเช่นห้องสมุดเสมือนหรือห้องเรียน การเรียนรู้จากหนังสือหรือสื่อต่าง ๆ ควรปรับให้เข้ากับสิ่งรอบตัวที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว” วิสัยทัศน์นี้แสดงถึงการเดินทาง From Library to University ทำให้ทุกพื้นที่เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ การพัฒนา OWL ภายใต้โมเดล “Sirote’s Model for University Quality Integration”[๑๐] เป็นโมเดลการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างองค์กร วัฒนธรรมการทำงาน กระบวนการดำเนินงาน และทักษะบุคลากร ภาวะผู้นำดิจิทัล ความสามารถของผู้บริหารในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง สอดคล้องกับ Baker et al.[๑๑] ที่กล่าวว่าผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ด้านดิจิทัลสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนและมีประสิทธิภาพในห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาได้มากกว่าผู้นำแบบดั้งเดิม

ความสำเร็จของ OWL ขึ้นอยู่กับการบริหารที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ รูปแบบการบริหารที่ดีช่วยให้องค์กรจัดการความซับซ้อนของการเปลี่ยนแปลง ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุเป้าหมาย การวิจัยเพื่อพัฒนาการบริหาร OWL ช่วยให้เข้าใจบริบทและความต้องการที่นำไปสู่การพัฒนาการบริหารความเป็นเลิศอย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัล องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจะเป็นประโยชน์ไม่เพียงต่อมหาวิทยาลัยสวนดุสิต แต่ยังเป็นแนวทางสำหรับสถาบันอุดมศึกษาอื่นด้วย

---

[๘] มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, แนวคิด One World Library, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๖๖), หน้า ๑-๒.

[๙] ศิโรจน์ ผลพันธิน, **The Big Idea-Suan Dusit One World Library-Turn Ideas into Reality จากแนวความคิดสู่การปฏิบัติจริง**. (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๖๕), หน้า ๑-๑๐.

[๑๐] ศิโรจน์ ผลพันธิน, **Sirot’s Model for University Quality Integration,** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๖๗), หน้า ๑๐-๑๕.

[๑๑] Baker, M., Sharma, P., & Wilson, K., “Digital Leadership and Library Transformation: A Systematic Review of Effective Practices”, **Journal of Library Administration**, Vol.64 No.3 (2024): pp. 248-267 ; [Online], Available: https://doi.org/10.1080/01930826.2023. 2268193. [December 15, 2025].

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความคิดเห็นต่อปัจจัยสำคัญในการบริหาร One World Library

๒. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหาร One World Library เพื่อการพัฒนาห้องสมุดสู่ความเป็นเลิศอย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัล: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยสวนดุสิต

แนวคิดและทฤษฎี งานวิจัย และกรอบแนวคิดการวิจัย

๑. ห้องสมุดและพื้นที่การเรียนรู้

วิวัฒนาการของห้องสมุดได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก จากการเป็นเพียงพื้นที่เก็บหนังสือไปสู่การเป็นพื้นที่การเรียนรู้ร่วมสมัย (Learning Commons) Borgman[๑๒] กล่าวว่า ห้องสมุดไม่ได้เป็นเพียงคลังเก็บหนังสืออีกต่อไป แต่เป็น “สถานที่ที่เป็นมิตรสำหรับการค้นพบที่ซึ่งความคิดสร้างสรรค์และการเรียนรู้ได้รับการบ่มเพาะ” การเปลี่ยนผ่านไปสู่การเก็บรวบรวมข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ช่วยให้ห้องสมุดสามารถจัดสรรพื้นที่ทางกายภาพเพื่อส่งมอบสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่สำคัญได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น Brown and Long[๑๓] อธิบายแนวคิดพื้นที่การเรียนรู้ (Learning Space) ได้แก่ (๑) พื้นที่การเรียนรู้ทางกายภาพ (Physical Learning Spaces) ซึ่งรวมถึงห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ และพื้นที่สำหรับการเรียนรู้ตามอัธยาศัย (๒) พื้นที่การเรียนรู้เสมือนจริง (Virtual Learning Space) จัดการศึกษาผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และ (๓) พื้นที่การเรียนรู้นอกอาณาบริเวณของสถาบันการศึกษา (Outdoor Learning Spaces) เชื่อมโยงกับชุมชนและการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง

๒. One World Library มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

แนวคิด One World Library (OWL) เป็นนวัตกรรมการบริหารห้องสมุดที่พัฒนาโดยมหาวิทยาลัยสวนดุสิต มีความหมายสำคัญ ๓ ประการคือ Open (เปิดกว้าง) Wonder (มหัศจรรย์) และ Learn (เรียนรู้) เพื่อการพัฒนาให้ทุกพื้นที่ของมหาวิทยาลัยเป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกัน โดยอาศัยแนวคิด Place-Based Learning และ Next Learning Ecosystem ศิโรจน์ ผลพันธิน[๑๔] กล่าวว่า “การเรียนรู้ไม่ควรถูกจำกัดอยู่เพียงแค่พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง อย่างเช่นห้องสมุดเสมือนหรือห้องเรียน” แต่มหาวิทยาลัยจะจัดทุกพื้นที่ให้ทุกคนเข้ามาศึกษาหาความรู้ได้ทุกพื้นที่ของมหาวิทยาลัย

---

[๑๒] Borgman, C. L., **Big Data, little Data, No Data: Scholarship in the Networked World,** (United States: MIT, 2021), pp. 50-54.

[๑๓] Brown, M. & Long, P., **Trends in Learning Space Design**. (United States: EDUCAUSE, 2006), pp.9.1-9.11. ; [Online], Available: https://net.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101.pdf. [December 15, 2025].

[๑๔] ศิโรจน์ ผลพันธิน, **The Big Idea-Suan Dusit One World Library-Turn Ideas into Reality จากแนวความคิดสู่การปฏิบัติจริง,** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๖๕), หน้า ๑-๑๐..

05. (53-73).indd 58 4/29/2026 10:42:01 AM

๓. ภาวะผู้นำดิจิทัล

ภาวะผู้นำดิจิทัล (Digital Leadership) หมายถึงความสามารถของผู้บริหารในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงภายในองค์กร ซึ่งรวมถึงการกำหนดวิสัยทัศน์ การสร้างวัฒนธรรมองค์กร และการพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำเนินงานในยุคดิจิทัล[๑๕] ในบริบทของห้องสมุดดิจิทัล ภาวะผู้นำดิจิทัลครอบคลุมการบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ากับการบริหารจัดการและการให้บริการ การศึกษาของ Brown et al.[๑๖] พบว่า สมรรถนะที่จำเป็นสำหรับผู้นำดิจิทัลในห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา รวมถึงความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ ความเข้าใจในเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นใหม่ ทักษะการจัดการโครงการดิจิทัล และความสามารถในการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน Lee et al.[๑๗] ได้ระบุองค์ประกอบสำคัญของภาวะผู้นำดิจิทัลมี ๕ ประการ ได้แก่ (๑) วิสัยทัศน์ดิจิทัล (Digital Vision) (๒) ความรู้ดิจิทัล (Digital Knowledge) (๓) ทักษะดิจิทัล (Digital Skills) (๔) ความเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Leadership) และ (๕) วัฒนธรรมดิจิทัล (Digital Culture) ทุกองค์ประกอบมีความสำคัญต่อการพัฒนาห้องสมุดดิจิทัลให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ที่ทันสมัยและตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการในยุคดิจิทัล

๔. การบริหารการเปลี่ยนแปลง

การบริหารการเปลี่ยนแปลง (Change Management) เป็นกระบวนการในการเตรียมความพร้อม สนับสนุน และช่วยให้บุคคล ทีมงาน และองค์กรมีความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงเพื่อขับเคลื่อนผลลัพธ์ตามเป้าหมายที่กำหนด ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงของ Lewin[๑๘] นำเสนอโมเดลการเปลี่ยนแปลง ๓ ขั้นตอน ได้แก่ การเตรียมความพร้อม (Unfreeze) การดำเนินการเปลี่ยนแปลง (Change) และการฝังรากวัฒนธรรมใหม่ (Refreeze) ในบริบทของห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา Ullah et al.[๑๙] กล่าวว่า

---

[๑๕] Dang, H., Nguyen, T., & Le, V., “Digital Leadership in Library Management: Conceptual Framework and Practical Application”, **The Electronic Library**, Vol.41 No.1 (2023): 49-66.

[๑๖] Brown, J. L., Ahmad, S., & Peterson, C., “Core Competencies for Digital Leadership in Academic Libraries: A Mixed-methods Study”, **College & Research Libraries**, Vol.85 No.2 (2024): 203-224. ; [Online], Available: https://doi.org/10.5860/crl.85.2.203. [December 15, 2025].

[๑๗] Lee, J., Chen, H., & Liu, Y., “Components of Effective Digital Leadership in Library Context: A Delphi Study”,. **Library & Information Science Research**, Vol.45 No.2 (2023): 300-314.

[๑๘] Lewin, K., **Field Theory in Social Science,** (New York: Harper & Row, 1951), pp. 240-248.

[๑๙] Ullah, A., Jan, S., Naeem, K. M., Aziz, F., Sohu, J. M., Ali, J., Khan, M., & Chohan, S. R., “Managing Change in University Libraries in the 21st Century: An Australian Perspective”, **Journal of the Australian Library and Information Association**, Vol.71 No.2 (2022): pp.120-138. ; [Online], Available: https://doi.org/10.1080/ 24750158.2020.1756598. [December 15, 2025].

05. (53-73).indd 59 4/29/2026 10:42:01 AM

การบริหารการเปลี่ยนแปลงมีความสำคัญอย่างยิ่งเนื่องจากสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในด้านเทคโนโลยี ความคาดหวังของผู้ใช้บริการ และบทบาทของบรรณารักษ์ในยุคดิจิทัล โดยองค์ประกอบสำคัญของการบริหารการเปลี่ยนแปลงที่ประสบความสำเร็จ ได้แก่ ภาวะผู้นำและการสนับสนุน กลยุทธ์การสื่อสาร การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การฝึกอบรมและพัฒนา การจัดการแรงต้าน และการวัดและติดตามผล

๕. การเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัล

การเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัล (Digital Transformation) ในบริบทของห้องสมุดหมายถึง การบูรณาการเทคโนโลยี เช่น Artificial Intelligence (AI) Big Data และ Automation System เพื่อยกระดับบริการและปรับปรุงประสิทธิภาพการดำเนินงาน[๒๐] Khoeini et al.[๒๑] ได้พัฒนาโมเดลการเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัลของห้องสมุดมหาวิทยาลัยที่ครอบคลุมการแปลงเป็นดิจิทัลและการจัดการทรัพยากร นวัตกรรมบริการ โครงสร้างพื้นฐานและการเข้าถึง การเปลี่ยนแปลงองค์กรและวัฒนธรรม และบทบาทของห้องสมุด Appio et al.[๒๒] ได้พัฒนารูปแบบการเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัลและการจัดการนวัตกรรมแบบหลายระดับ (Digital Transformation and Innovation Management at Multiple Level) โดยนำเสนอกรอบแนวคิดที่แบ่งเป็น ๓ ระดับ คือ ระดับ Micro Meso และ Macro เป็นการจัดการบนฐานของทฤษฎีและงานวิจัยเชิงประจักษ์ที่เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัลและการจัดการนวัตกรรม การเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัลในห้องสมุดไม่ได้เป็นเพียงการปรับปรุงที่ดีขึ้นทางเทคโนโลยีเท่านั้น แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงองค์กรแบบองค์รวม โดยเปลี่ยนแปลงการส่งมอบบริการ การมีส่วนร่วมของผู้ใช้ และอัตลักษณ์ของห้องสมุดของสถาบันอุดมศึกษา

---

[๒๐] Brennen, J. S., & Kreiss, D., **The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy,** (United States: Wiley-Blackwell, 2016), pp. 10-20.

[๒๑] Khoeini, S., Noruzi, A., Naghshineh, N., & Sheikhshoaei, F., "Developing a Model of Digital Transformation of University Libraries Based on Meta-synthesis", **The Electronic Library**, Vol.42 No. 3 (2024): 485-502.

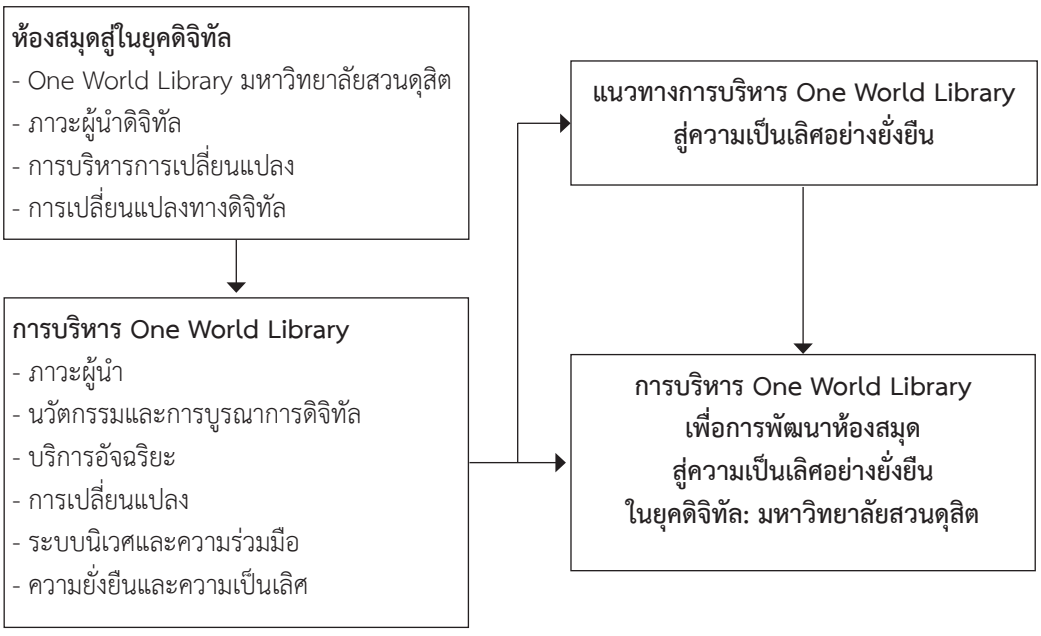
[๒๒] Appio, F. P., Frattini, F., Petruzzelli, A. M., & Neirotti, P., "Digital Transformation and Innovation Management: A Synthesis of Existing Research and an Agenda for Future Studies", **Journal of Product Innovation Management**, Vol.38 No.1 (2021): 4-20. ; [Online], Available:https://doi.org/10.1111/jpim.12562. [December 15, 2025].

05. (53-73).indd 60 4/29/2026 10:42:01 AM

๖. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกรัตน์ เชื้อวังคำ และวัลลภา อารีรัตน์[๒๓] ศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบของภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่าองค์ประกอบของภาวะผู้นำดิจิทัลประกอบด้วย ๓ องค์ประกอบหลัก ได้แก่ การเป็นพลเมืองดิจิทัล ความเป็นมืออาชีพด้านดิจิทัล และวิสัยทัศน์ดิจิทัล ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนา OWL ที่ต้องการผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ด้านดิจิทัลที่ชัดเจน Proffitt et al.[๒๔] ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการปรับรูปแบบห้องสมุดให้เข้ากับการใช้ชีวิตของกลุ่มผู้ใช้งาน โดยใช้วิธีการวิจัยที่มีการประยุกต์วิธีการวิจัยนานาชาติพันธ์และมนุษยวิทยา ผลการวิจัยมุ่งเน้นที่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างความต้องการของผู้ใช้บริการห้องสมุดและเป้าหมายของมหาวิทยาลัย พบว่า ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยแต่ละแห่งกลุ่มผู้ใช้บริการมีความต้องการที่แตกต่างกันมาก ดังนั้นการออกแบบบริการจึงต้องคำนึงถึงความต้องการเฉพาะของผู้ใช้แต่ละกลุ่ม

กรอบแนวคิดการวิจัย

[๒๓] เอกรัตน์ เชื้อวังคำ และวัลลภา อารีรัตน์, "องค์ประกอบของภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๔", **การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาแห่งชาติ,** ครั้งที่ ๒๒ (๒๕๖๔): หน้า ๘๘๖-๘๙๓. ; [Online], Available: https://app.gs.kku.ac.th/gs/th/publicationfile/item/22nd-ngrc-2021/HMP12/HMP12.pdf. [December 15, 2025].

[๒๔] Proffitt, M., Michalko, L., & Renspie, M., **Shaping the Library to the Life of the User: Adapting, Empowering, Partnering, Engaging**, (Ohio: OCLC Research, 2015), pp.3-8, [Online], Available: https://www.oclc.org/research/publications/2015/oclcresearch-shaping-library-to-life-of-user-2015.html. [December 15,2025].

05. (53-73).indd 61 4/29/2026 10:42:01 AM

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยบูรณาการระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาความคิดเห็นต่อปัจจัยสำคัญในการบริหาร OWL และแนวทางการบริหาร OWLเพื่อการพัฒนาห้องสมุดสู่ความเป็นเลิศอย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัล: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยสวนดุสิต

การวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ใช้บริการ OWL มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ประกอบด้วย บุคลากรของมหาวิทยาลัยสวนดุสิต จำนวน ๒,๒๘๖ คน[๒๕] นักศึกษาของมหาวิทยาลัยสวนดุสิต จำนวน ๘,๕๔๙ คน[๒๖] ที่ใช้บริการ OWL ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร วิทยาเขตสุพรรณบุรี ศูนย์การศึกษาลำปาง ศูนย์การศึกษานครนายก ศูนย์การศึกษาหัวหิน และศูนย์การศึกษาตรัง รวมประชากรทั้งสิ้น ๑๐,๘๓๕ คน

กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Taro Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่น ๙๕% สูตร n = N / (๑ + $Ne^{๒}$) ได้ บุคลากร n = ๒,๒๘๖ / (๑ + ๒,๒๘๖(๐.๐๕)^{๒}) = ๓๓๘ คน นักศึกษา n = ๘,๕๔๙ / (๑ + ๘,๕๔๙(๐.๐๕)^{๒}) = ๓๘๔ คน รวม ๗๒๒ คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิตามสัดส่วน (Stratified Random Sampling) โดยแบ่งประชากรออกเป็นชั้นภูมิตามสถานที่ให้บริการ และประเภทผู้ใช้บริการ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณคือแบบสอบถามการบริหาร OWL ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น เป็นคำถามเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อปัจจัยสำคัญในการบริหาร OWL ได้แก่ ภาวะผู้นำ นวัตกรรมและการบูรณาการดิจิทัล บริการอัจฉริยะ การเปลี่ยนแปลง ระบบนิเวศและความร่วมมือ ความยั่งยืนและความเป็นเลิศ ใช้มาตรประมาณค่า Likert Scale ๕ ระดับ โดยกำหนดค่าคะแนนดังนี้ ๕ = มีความสำคัญมากที่สุด ๔ = มีความสำคัญมาก ๓ = มีความสำคัญปานกลาง ๒ = มีความสำคัญน้อย ๑ = มีความสำคัญน้อยที่สุด

คุณภาพของเครื่องมือวิจัย การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๓ คน ที่มีประสบการณ์ด้านการบริหารห้องสมุดหรือสถาบันการศึกษา ตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้ Index of Item Objective Congruence: IOC มีค่าเท่ากับ ๐.๖๖๗-๑.๐๐๐ วิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นโดยใช้ Cronbach's Alpha Coefficient มีค่า ๐.๙๔๘ การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการจัดเก็บข้อมูลผ่านระบบออนไลน์ (Google Form)

---

[๒๕] กองบริหารงานบุคคล, **ข้อมูลด้านบุคลากร (สำหรับการบริหารจัดการ),** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๖๗), หน้า ๑-๒.

[๒๖] สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน, **ข้อมูลด้านนักศึกษา,** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๖๗), หน้า ๑-๔.

05. (53-73).indd 62 4/29/2026 10:42:01 AM

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยเกณฑ์การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยมีดังนี้ ๔.๕๐ – ๕.๐๐ = มีความสำคัญในระดับมากที่สุด ๓.๕๐ – ๔.๔๙ = มีความสำคัญในระดับมาก ๒.๕๐ – ๓.๔๙ = มีความสำคัญในระดับปานกลาง ๑.๕๐ – ๒.๔๙ = มีความสำคัญในระดับน้อย ๑.๐๐ – ๑.๔๙ = มีความสำคัญในระดับน้อยที่สุด

การวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๑๐ คน โดยกำหนดคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลดังนี้ เป็นผู้บริหารระดับสูงที่มีประสบการณ์ด้านการบริหารห้องสมุดหรือสถาบันการศึกษา หรือผู้เชี่ยวชาญที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนา OWL มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพคือ แนวทางการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion Guide) ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น ประกอบด้วย แนวทางการบริหาร OWL ที่นำไปสู่ความเป็นเลิศอย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัล การประยุกต์ใช้ทฤษฎีและแนวคิดทางการจัดการในการบริหาร OWL ผลกระทบและบทบาทของ OWL ต่อการพัฒนามหาวิทยาลัย และอุปสรรคและความท้าทายในการบริหารจัดการ OWL คุณภาพของเครื่องมือวิจัยใช้วิธีการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้การสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๐ คน โดยมีผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการสนทนา วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

ความคิดเห็นต่อปัจจัยการบริหาร One World Library

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ พบว่าการบริหาร OWL ประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ ๖ ด้านหลัก ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญในระดับมากทุกด้าน โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. ภาวะผู้นำ มีค่าเฉลี่ยรวม ๔.๒๑ อยู่ในระดับมาก โดยประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย ๔ ด้าน คือ การมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนสำหรับอนาคตดิจิทัลมีค่าเฉลี่ยสูงสุดที่ ๔.๓๒ รองลงมาคือ การสนับสนุนนวัตกรรมและการทดลอง ค่าเฉลี่ย ๔.๒๕ การสื่อสารวิสัยทัศน์อย่างมีประสิทธิภาพ ค่าเฉลี่ย = ๔.๑๘ และการพัฒนาสมรรถนะผู้นำดิจิทัล ค่าเฉลี่ย = ๔.๐๘

๒. นวัตกรรมและการบูรณาการดิจิทัล มีค่าเฉลี่ยรวม ๔.๐๙ อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาองค์ประกอบย่อยพบว่า การพัฒนาบริการนวัตกรรมมีค่าเฉลี่ยสูงสุดที่ ๔.๒๒ รองลงมาคือการนำเทคโนโลยีใหม่มาประยุกต์ใช้ ค่าเฉลี่ย ๔.๑๕ การบูรณาการระบบเทคโนโลยี ค่าเฉลี่ย ๔.๐๕ และการประเมินและติดตามนวัตกรรม ค่าเฉลี่ย ๓.๙๕

05. (53-73).indd 63 4/29/2026 10:42:01 AM

๓. บริการอัจฉริยะ มีค่าเฉลี่ยรวม ๔.๑๔ อยู่ในระดับมาก โดยการปรับแต่งบริการตามความต้องการผู้ใช้มีค่าเฉลี่ยสูงสุดที่ ๔.๒๘ รองลงมาคือระบบการประเมินคุณภาพบริการ ค่าเฉลี่ย ๔.๑๘ การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อปรับปรุงบริการ ค่าเฉลี่ย ๔.๑๒ และการใช้ AI และ Chatbot ในการให้บริการ ค่าเฉลี่ย ๓.๙๘

๔. การเปลี่ยนแปลง มีค่าเฉลี่ยรวม ๔.๑๓ อยู่ในระดับมาก โดยการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องมีค่าเฉลี่ยสูงสุดที่ ๔.๓๕ รองลงมาคือการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง ค่าเฉลี่ย ๔.๒๖ การจัดการการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบ ค่าเฉลี่ย ๔.๐๒ และการติดตามและประเมินผลการเปลี่ยนแปลง ค่าเฉลี่ย ๓.๘๙

๕. ระบบนิเวศและความร่วมมือ มีค่าเฉลี่ยรวม ๔.๒๓ อยู่ในระดับมาก เป็นองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยรวมสูงเป็นอันดับสองรองจากความยั่งยืนและความเป็นเลิศ โดยการสร้างเครือข่ายความร่วมมือมีค่าเฉลี่ยสูงสุดที่ ๔.๓๑ รองลงมาคือการแบ่งปันทรัพยากรและความรู้ ค่าเฉลี่ย ๔.๒๔ การพัฒนาความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ค่าเฉลี่ย ๔.๑๙ และการมีส่วนร่วมของชุมชน ค่าเฉลี่ย ๔.๑๗

๖. ความยั่งยืนและความเป็นเลิศ มีค่าเฉลี่ยรวมสูงสุด ๔.๒๖ อยู่ในระดับมาก โดยการรักษามาตรฐานคุณภาพมีค่าเฉลี่ยสูงสุดที่ ๔.๓๓ รองลงมาคือการสร้างความเป็นเลิศในการให้บริการ ค่าเฉลี่ย ๔.๒๙ การบริหารทรัพยากรอย่างยั่งยืน ค่าเฉลี่ย ๔.๒๘ และการวางแผนเชิงกลยุทธ์ระยะยาว ค่าเฉลี่ย ๔.๑๕

ตารางที่ ๑ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยการบริหาร One World Library

การบริหาร	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับ
ภาวะผู้นำ	๔.๒๑	๐.๗๐	มาก
นวัตกรรมและการบูรณาการดิจิทัล	๔.๐๙	๐.๗๔	มาก
บริการอัจฉริยะ	๔.๑๔	๐.๗๒	มาก
การเปลี่ยนแปลง	๔.๑๓	๐.๗๒	มาก
ระบบนิเวศและความร่วมมือ	๔.๒๓	๐.๖๘	มาก
ความยั่งยืนและความเป็นเลิศ	๔.๒๖	๐.๖๖	มาก

แนวทางการบริหาร One World Library เพื่อการพัฒนาห้องสมุดสู่ความเป็นเลิศอย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัล: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยสวนดุสิต

การสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญได้ข้อค้นพบที่สำคัญเกี่ยวกับแนวทางการบริหาร OWL ที่นำไปสู่ความเป็นเลิศอย่างยั่งยืน ดังนี้

๑. การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์การเรียนรู้ ผู้เชี่ยวชาญสะท้อนว่า OWL ได้เปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์การเรียนรู้ของมหาวิทยาลัยสวนดุสิต การขยายแนวคิดจาก “ห้องสมุด” สู่ “มหาวิทยาลัยทั้งมวล” ภายใต้แนวคิด “One World Library to University” ที่มองว่าทุกจุดภายในมหาวิทยาลัยคือพื้นที่การเรียนรู้ ไม่ใช่แค่เฉพาะบริเวณห้องสมุดเท่านั้น

05. (53-73).indd 64 4/29/2026 10:42:02 AM

อาคาร OWL ได้รับการออกแบบและปรับปรุงใหม่ให้มีความยืดหยุ่นและเอื้อต่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยมีวัตถุประสงค์ ๔ ประการหลัก ได้แก่ (๑) พื้นที่การเรียนรู้ (Learning Space) ที่โต๊ะ เก้าอี้ และสิ่งอำนวยความสะดวกสามารถเคลื่อนย้ายปรับเปลี่ยนได้ตามรูปแบบการใช้งาน (๒) พื้นที่สร้างแรงบันดาลใจ (Inspiration Space) สำหรับจัดแสดงผลงาน นิทรรศการ และการอบรมเพื่อจุดประกายความคิดสร้างสรรค์ (๓) พื้นที่พบปะ (Meeting Space) ที่สนับสนุนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและพัฒนาทักษะทางสังคมทั้งกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ และ (๔) พื้นที่แสดงออก (Expression Space) ที่สนับสนุนกิจกรรมสร้างสรรค์ เช่น การจัดแสดงผลงานศิลปะและดนตรี

การจัดแบ่งพื้นที่แต่ละชั้นมีความชัดเจนตามลักษณะการใช้งาน โดยชั้น ๑ เป็น Coworking Space, Mini Theater และพื้นที่จัดกิจกรรม ชั้น ๒ เป็นห้องสมุด ร้านกาแฟ และ Co-working Space ชั้น ๓ เป็นห้องสมุด ห้องเรียน และ Activity Space และชั้น ๔ เป็นห้องประชุมสำหรับสัมมนา การประชุม และกิจกรรมโสตทัศนศึกษา

๒. การปรับรูปแบบการบริการสู่เชิงรุก ผู้เชี่ยวชาญกล่าวว่า OWL ได้พัฒนาการให้บริการในรูปแบบเชิงรุก (Proactive Service) ได้แก่ (๑) Infrastructure ที่ครอบคลุมทุกพื้นที่ในมหาวิทยาลัย ทั้งวิทยาเขตและศูนย์การศึกษา (๒) ห้องเรียน Hybrid และ Learning Space ทั่วทั้งมหาวิทยาลัย (๓) แพลตฟอร์มออนไลน์ที่ทำให้ผู้คนภายนอกสามารถเข้ามาเรียนรู้ในระบบนิเวศการเรียนรู้ของมหาวิทยาลัยได้ (๔) Library Service (๕) IT Service (๖) Tech Support และ IT Specialist และ (๗) AI Station ซึ่งเป็นบริการใหม่ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบรับยุค AI

๓. การจัดการการเปลี่ยนแปลง ผู้เชี่ยวชาญได้เสนอแนะว่าการพัฒนาห้องสมุดสู่ยุคดิจิทัลต้องอาศัยกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เป็นระบบ โดยสามารถประยุกต์ใช้ทฤษฎีการจัดการการเปลี่ยนแปลงของ Kurt Lewin แบบ ๓ ขั้นตอน (Unfreeze-Change-Refreeze) ร่วมกับวงจร PDCA (Plan-Do-Check-Act) เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การเตรียมความพร้อม (Unfreeze) เริ่มจากการสร้างความตระหนักผ่านภาวะผู้นำและระบบนิเวศที่ยั่งยืน การจัด Leadership Roundtable ช่วยพัฒนา Growth Mindset และสร้างความเข้าใจวิสัยทัศน์ร่วมกันของผู้บริหารทุกระดับ การเปิดเวทีรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสร้างการมีส่วนร่วมและลดแรงต้าน ควบคู่กับการประเมินสถานะปัจจุบันเพื่อระบุจุดแข็งและจุดอ่อนที่แท้จริงขององค์กร

ขั้นตอนที่ ๒ การดำเนินการเปลี่ยนแปลง (Change) ดำเนินการผ่านการพัฒนานวัตกรรมและบริการอัจฉริยะ การลงทุนโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล ได้แก่ ปัญญาประดิษฐ์ เสมือนจริง อินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง และความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ การจัดตั้ง Digital Innovation Unit และ User Experience

Team เพื่อขับเคลื่อนนวัตกรรม และพัฒนาบุคลากรให้มีทักษะดิจิทัลและยกระดับเป็นบริการ เพื่อสร้างประสบการณ์ที่เหนือกว่าแก่ผู้ใช้บริการ

ขั้นตอนที่ ๓ การฝังรากวัฒนธรรมใหม่ (Refreeze) ทำให้การเปลี่ยนแปลงคงทนผ่านการสร้างมาตรฐานการทำงาน (Best Practices) การขยายเครือข่ายความร่วมมือและพันธมิตรระหว่างประเทศ เสริมความเข้มแข็งองค์กร การสร้างระบบแรงจูงใจและการยกย่องรักษาขวัญกำลังใจบุคลากร การวางแผนงบประมาณและแหล่งรายได้ระยะยาวรับประกันความยั่งยืน และการพัฒนา Mentorship Program สร้างผู้นำรุ่นใหม่ที่พร้อมขับเคลื่อนองค์กรอย่างต่อเนื่อง

๔. ผลกระทบเชิงบวกและบทบาทการเป็นต้นแบบ ผู้เชี่ยวชาญกล่าวว่า OWL รองรับผู้ใช้หลากหลายกลุ่ม ทั้งนักศึกษา คณาจารย์ บุคลากร นักวิจัย และประชาชนทั่วไป ด้วยบริการที่หลากหลายตอบสนองความต้องการของผู้ใช้งานทุกช่วงวัยและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life Long Learning) OWL ได้รับการยกย่องเป็น “Role Model” หรือต้นแบบสำหรับห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาอื่นในยุคการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และได้รับการชื่นชมว่าเป็นห้องสมุดที่สวยงาม เป็นพื้นที่การเรียนรู้ทันสมัยและปลอดภัย ที่นักศึกษาสามารถค้นคว้าและใช้ประโยชน์จากพื้นที่ได้อย่างคุ้มค่า

๕. อุปสรรคและความท้าทายในการบริหาร OWL จากการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ พบอุปสรรคและความท้าทาย ดังนี้ (๑) ความท้าทายด้านเทคโนโลยี การลงทุนด้านเทคโนโลยีอาจไม่ยั่งยืนเนื่องจากเทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เทคโนโลยีบางอย่างมาเร็วเกินไป ทำให้การลงทุนสูงแต่ผู้ใช้ยังไม่ทันได้ใช้ประโยชน์เต็มที่ นอกจากนี้ยังมีความท้าทายด้านจริยธรรมและการใช้ปัญญาประดิษฐ์ ห้องสมุดต้องให้ความรู้แก่ผู้ใช้เรื่องนโยบายการใช้ AI อย่างมีจรรยาบรรณและจัดการปัญหาการลอกเลียนแบบผลงาน รวมถึงจัดหาแพลตฟอร์มตรวจสอบการคัดลอกและความมั่นคงปลอดภัยทางไซเบอร์ (๒) บุคลากร จำเป็นต้องได้รับการอบรมและพัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เท่าทันกับเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลง ความท้าทายคือการสร้างแรงจูงใจและสภาพแวดล้อมการทำงานที่เอื้อต่อการเรียนรู้และพัฒนา (๓) นักศึกษาผู้ใช้ยุคใหม่ มักไม่มีความอดทนต่อการรอคอย ชอบความรวดเร็วและประสิทธิภาพสูง จำเป็นต้องสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่สอดรับกับเทคโนโลยีและทักษะที่จำเป็นเพื่อให้ผู้ใช้สามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีได้อย่างคุ้มค่า และ (๔) การสร้างพันธมิตรและการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน การบริหารอย่างยั่งยืนต้องครอบคลุมถึงความเท่าเทียมในการเข้าถึงสารสนเทศและความรู้สำหรับทุกเพศ ทุกวัย ทุกสภาพร่างกาย รวมถึงการออกแบบที่เป็น Universal Design ควรพิจารณาถึงสุขภาวะและความปลอดภัยของผู้ปฏิบัติงาน (Well-being) การเชื่อมโยงกับชุมชนและการสร้างเครือข่ายเพื่อให้

05. (53-73).indd 66 4/29/2026 10:42:02 AM

การอภิปรายผลการวิจัย

๑. ความสำคัญกับปัจจัยการบริหาร One World Library ได้แก่ ภาวะผู้นำ นวัตกรรมและการบูรณาการดิจิทัล บริการอัจฉริยะ การเปลี่ยนแปลง ระบบนิเวศและความร่วมมือ และความยั่งยืนและความเป็นเลิศ อยู่ในระดับมากทุกปัจจัย โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง ๔.๐๙-๔.๒๖ โดยความยั่งยืนและความเป็นเลิศ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด แสดงว่าการพัฒนาระยะยาวและการรักษามาตรฐานคุณภาพเป็นรากฐานสำคัญของการเปลี่ยนแปลง สอดคล้องกับ Corrall[๒๗] ที่เน้นว่าห้องสมุดวิชาการต้องมีการวางแผนเชิงกลยุทธ์ระยะยาวและมุ่งเน้นคุณภาพอย่างต่อเนื่อง การมุ่งเน้นความยั่งยืนสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ของห้องสมุดสู่การเป็น “สถานที่ที่เป็นมิตรสำหรับการค้นพบที่ซึ่งความคิดสร้างสรรค์และการเรียนรู้ได้รับการบ่มเพาะ”

ระบบนิเวศและความร่วมมือ แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการทำงานแบบโดดเดี่ยวสู่การสร้างเครือข่าย สอดคล้องกับโมเดลของ Appio et al.[๒๘] ที่ให้มีการเชื่อมโยงระหว่างระดับ Micro, Meso และ Macro การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ แสดงความสำเร็จของ OWL ตามแนวคิดของศิโรจน์ ผลพันธิน[๒๙] ที่เน้นว่า “การเรียนรู้ไม่ควรถูกจำกัดอยู่เพียงแค่พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง” ภาวะผู้นำเป็นปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง วิสัยทัศน์ดิจิทัลมีค่าเฉลี่ยสูงสุด สอดคล้องกับเอกรัตน์ เชื้อวังคำ และวัลลภา อารีรัตน์[๓๐] ที่พบว่าองค์ประกอบภาวะผู้นำดิจิทัลประกอบด้วยการเป็นพลเมืองดิจิทัล ความเป็นมืออาชีพด้านดิจิทัล และวิสัยทัศน์ดิจิทัล Baker et al.[๓๑] พบว่าผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ดิจิทัลชัดเจนสร้างความเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนได้มากกว่าผู้นำแบบดั้งเดิม

---

[๒๗] Corrall, S., “Library Strategy and Innovation: Aligning Services with Future Needs”, **Journal of Library Administration**, Vol.60 No.5 (2020): 493-516.

[๒๘] Appio, F. P., Frattini, F., Petruzzelli, A. M., & Neirotti, P., “Digital Transformation and Innovation Management: A Synthesis of Existing Research and an Agenda for Future Studies”, **Journal of Product Innovation Management**, Vol.38 No.1 (2021): pp.4-20. ; [Online], Available: https://doi.org/10.1111/jpim.12562. [December 15, 2025].

[๒๙] ศิโรจน์ ผลพันธิน, **The Big Idea-Suan Dusit One World Library-Turn Ideas into Reality จากแนวความคิดสู่การปฏิบัติจริง,** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๖๕), หน้า ๑-๑๐.

[๓๐] เอกรัตน์ เชื้อวังคำ และวัลลภา อารีรัตน์, "องค์ประกอบของภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๔", **การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาแห่งชาติ,** ครั้งที่ 22 (2564), หน้า 886-893. ; [Online], Available: https://app.gs.kku.ac.th/gs/th/publication-file/item/22nd-ngrc-2021/HMP12/HMP12.pdf. [December 15, 2025].

[๓๑] Baker, M., Sharma, P., & Wilson, K., “Digital Leadership and Library Transformation: A Systematic Review of Effective Practices”, **Journal of Library Administration**, Vol.64 No.3 (2024): 248-267. ; [Online], Available: https://doi.org/10.1080/01930826.2023. 2268193. [December 15, 2025].

05. (53-73).indd 67 4/29/2026 10:42:02 AM

บริการอัจฉริยะ สอดคล้องกับแนวคิด Place-Based Learning และ Next Learning Ecosystem ที่เป็นรากฐานของ OWL สำหรับการเปลี่ยนแปลง สอดคล้องกับทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง ๓ ขั้นตอนของ Lewin[๓๒] และ Ullah et al.[๓๓] ที่กล่าวว่าการบริหารการเปลี่ยนแปลงมีความสำคัญในห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาเนื่องจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว สุดท้ายนวัตกรรมและการบูรณาการดิจิทัล สอดคล้องกับแนวคิดของ Brennen & Kreiss[๓๔] ที่พัฒนาโมเดลครอบคลุมการแปลงเป็นดิจิทัล นวัตกรรมบริการ และโครงสร้างพื้นฐาน การเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัลเป็นการเปลี่ยนแปลงองค์กรแบบองค์รวมที่เปลี่ยนแปลงการส่งมอบบริการและอัตลักษณ์ของห้องสมุด

๒. แนวทางการบริหาร One World Library เพื่อการพัฒนาห้องสมุดสู่ความเป็นเลิศอย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัล: กรณีศึกษามหาวิทยาลัยสวนดุสิต ผลการวิจัยพบว่า การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์จากห้องสมุดสู่มหาวิทยาลัยแห่งการเรียนรู้ แนวคิด “One World Library to University” แสดงการขยายบทบาทจากศูนย์กลางจัดเก็บหนังสือสู่ศูนย์กลางการเรียนรู้ทั่วมหาวิทยาลัย สอดคล้องกับ Borgman[๓๕] และแนวคิด Learning Commons การออกแบบพื้นที่ ๔ ประเภท (Learning Space, Inspiration Space, Meeting Space, Expression Space) พื้นที่การเรียนรู้สมัยใหม่ต้องรองรับกิจกรรมหลากหลาย

การให้บริการเชิงรุกและการบูรณาการเทคโนโลยี การพัฒนาบริการตั้งแต่โครงสร้างพื้นฐาน Learning Space แพลตฟอร์มออนไลน์ ไปจนถึง AI Station แสดงการเปลี่ยนแปลงจาก Passive Service สู่ Proactive Service สอดคล้องกับ Dang et al.[๓๖] เกี่ยวกับภาวะผู้นำดิจิทัลที่เน้นบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศ การจัดตั้ง AI Station สอดคล้องกับ Khoeini et al.[๓๗] ที่กล่าวว่าความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลและความเข้าใจเทคโนโลยีใหม่เป็นสมรรถนะจำเป็นสำหรับผู้นำดิจิทัล

---

[๓๒] Lewin, K., **Field Theory in Social Science**, (New York: Harper & Row, 1951), pp. 240-248.

[๓๓] Ullah, A., Jan, S., Naeem, K. M., Aziz, F., Sohu, J. M., Ali, J., Khan, M., & Chohan, S. R., “Managing Change in University Libraries in the 21st Century: An Australian Perspective”, **Journal of the Australian Library and Information Association**, Vol.71 No.2 (2022): pp.120-138. ; [Online], Available: https://doi.org/10.1080/ 24750158.2020.1756598. [December 15, 2025].

[๓๔] Brennen, J. S., & Kreiss, D., **The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy**, (United States: Wiley-Blackwell, 2016), pp. 10-20.

[๓๕] Borgman, C. L., **Big Data, little Data, No Data: Scholarship in the Networked World**. (United States: MIT, 2021), pp. 50-54.

[๓๖] Dang, H., Nguyen, T., & Le, V., “Digital Leadership in Library Management: Conceptual Framework and Practical Application”, **The Electronic Library**, Vol.41 No.1 (2023): 49-66.

[๓๗] Khoeini, S., Noruzi, A., Naghshineh, N., & Sheikhshoaei, F., “Developing a Model of Digital Transformation of University Libraries Based on Meta-synthesis”, **The Electronic Library**, Vol.42 No.3 (2024): 485-502.

05. (53-73).indd 68 4/29/2026 10:42:02 AM

การประยุกต์ใช้ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงของ Lewin แสดงการจัดการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบ (๑) ขั้น Unfreeze การจัด Leadership Roundtable สอดคล้องกับ Ullah et al.[๓๘] เกี่ยวกับองค์ประกอบการบริหารการเปลี่ยนแปลง (๒) ขั้น Change การลงทุนเทคโนโลยีและจัดตั้ง Digital Innovation Unit สอดคล้องกับ Appio et al.[๓๙] การพัฒนา Smart Staff สอดคล้องกับ Lee et al.[๔๐] (๓) ขั้น Refreeze การสร้างมาตรฐาน ขยายเครือข่าย Triple Helix และ Mentorship Program โดยเน้นความยั่งยืนผ่านระบบและกลไก

ผลกระทบและการเป็นต้นแบบ OWL สร้าง Inclusive Learning Environment สอดคล้องกับ Proffitt et al.[๔๑] ที่ต้องมีการปรับรูปแบบตามความต้องการผู้ใช้ การได้รับการยอมรับเป็น Role Model แสดงความสำเร็จในการสร้างนวัตกรรมที่ขยายผลได้ สำหรับอุปสรรคและความท้าทายเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็วสอดคล้องกับ ธานินทร์ สิทธิวิรัชธรรม และคณะ[๔๒] ที่ศึกษาวิจัยพบว่า ความท้าทายด้านจริยธรรมและจรรยาบรรณทางวิชาการ AI เป็นประเด็นใหม่ในการสร้างผลงานทางวิชาการ ซึ่ง OWL ให้การบริหารห้องสมุดดิจิทัลที่มีความสมดุลระหว่างนวัตกรรม ความยั่งยืน ความเท่าเทียม และจริยธรรม

---

[๓๘] Ullah, A., Jan, S., Naeem, K. M., Aziz, F., Sohu, J. M., Ali, J., Khan, M., & Chohan, S. R., "Managing Change in University Libraries in the 21st Century: An Australian Perspective", **Journal of the Australian Library and Information Association**, Vol.71 No.2 (2022): 120-138. ; [Online], Available: https://doi.org/10.1080/ 24750158.2020.1756598. [December 15, 2025].

[๓๙] Appio, F. P., Frattini, F., Petruzzelli, A. M., & Neirotti, P., "Digital Transformation and Innovation Management: A Synthesis of Existing Research and an Agenda for Future Studies", **Journal of Product Innovation Management**, Vol.38 No.1 (2021): 4-20. ; [Online], Available:https://doi.org/10.1111/jpim.12562. [December 15, 2025].

[๔๐] Lee, J., Chen, H., & Liu, Y., "Components of Effective Digital Leadership in Library Context: A Delphi Study". **Library & Information Science Research**, Vol.45 No.2 (2023): 300-314.

[๔๑] Proffitt, M., Michalko, L., & Renspie, M., **Shaping the Library to the Life of the User: Adapting, Empowering, Partnering, Engaging,** (Ohio: OCLC Research, 2015), pp.3-8. ; [Online], Available: https://www.oclc.org/research/publications/2015/oclcresearch-shaping-library-to-life-of-user-2015.html. [December 15, 2025].

[๔๒] ธานินทร์ สิทธิวิรัชธรรม, สุขุม เฉลยทรัพย์, พิทักษ์ จันทร์เจริญ, และสุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์, "ปัจจัยส่งเสริมความสำเร็จในตำแหน่งทางวิชาการ "ศาสตราจารย์" ของอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา (ประเทศไทย)", **วารสารมหาจุฬาวิชาการ,** ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๘): ๒๔๓-๒๕๘.

05. (53-73).indd 69 4/29/2026 10:42:02 AM

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ มีดังนี้

๑.๑ มหาวิทยาลัยและห้องสมุดควรนำปัจจัย ได้แก่ ภาวะผู้นำ นวัตกรรมและการบูรณาการดิจิทัล บริการอัจฉริยะ การเปลี่ยนแปลง ระบบนิเวศและความร่วมมือ และความยั่งยืนและความเป็นเลิศมาพัฒนาเป็นกรอบการบริหารจัดการแบบองค์รวม โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับความยั่งยืนและความเป็นเลิศเป็นรากฐาน การสร้างระบบนิเวศและความร่วมมือเป็นกลไกขับเคลื่อน และภาวะผู้นำเป็นตัวนำการเปลี่ยนแปลง เพื่อทบทวนความก้าวหน้าและปรับกลยุทธ์ตามสถานการณ์จะช่วยพัฒนาห้องสมุดสู่ความเป็นเลิศ

๑.๒ การจัดทำคู่มือการจัดการการเปลี่ยนแปลงสำหรับห้องสมุดยุคดิจิทัลที่ห้องสมุดอื่นสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ คู่มือควรประกอบด้วย (๑) แนวทางการประเมินความพร้อมขององค์กร (๒) กรอบการสื่อสารและสร้างการมีส่วนร่วม (๓) แนวทางการพัฒนาทักษะบุคลากร (๔) กรณีศึกษาและ Best Practices จาก One World Library (๕) แนวทางการจัดการอุปสรรคและความท้าทายที่พบบ่อย และ (๖) เครื่องมือและแบบฟอร์มต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับการบริหารการเปลี่ยนแปลง

๑.๓ มหาวิทยาลัยสวนดุสิตควรใช้ OWL ที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทดลองนวัตกรรมใหม่ และให้คำปรึกษาแก่ห้องสมุดอื่น ควรสร้างเครือข่ายความร่วมมือผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลที่เชื่อมโยงห้องสมุดทั่วประเทศเพื่อแบ่งปันทรัพยากร องค์ความรู้ และประสบการณ์ รวมถึงการพัฒนาความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อแลกเปลี่ยนนวัตกรรมและแนวปฏิบัติที่ดีกับห้องสมุดชั้นนำระดับโลก

๒. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

๒.๑ การวิจัยเชิงลึกเพื่อติดตามและประเมินผลกระทบของ OWL ในระยะยาว (๓-๕ ปี) ต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษา ความสามารถในการแข่งขันของมหาวิทยาลัย และการพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ควรศึกษาความยั่งยืนทางการเงินโดยวิเคราะห์ Return on Investment (ROI) และ Social Return on Investment (SROI) เพื่อประเมินมูลค่าที่แท้จริงของการลงทุนทั้งในแง่เศรษฐกิจและสังคม

๒.๒ การวิจัยเชิงเปรียบเทียบ โดยศึกษา OWL เทียบกับห้องสมุดมหาวิทยาลัยชั้นนำในต่างประเทศที่มีแนวคิดคล้ายคลึงกัน เช่น The Hive ของ University of Worcester สหราชอาณาจักร, Hunt Library ของ North Carolina State University สหรัฐอเมริกา การวิจัยควรวิเคราะห์ความเหมือนและความแตกต่างในด้านการออกแบบพื้นที่ การบูรณาการเทคโนโลยี รูปแบบการให้บริการ และผลกระทบต่อชุมชน ผลการวิจัยจะเป็นแนวทางในการพัฒนา OWL ให้มีมาตรฐานระดับสากล

05. (53-73).indd 70 4/29/2026 10:42:02 AM

บรรณานุกรม

กองบริหารงานบุคคล. **ข้อมูลด้านบุคลากร (สำหรับการบริหารจัดการ).** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๖๗.

มหาวิทยาลัยสวนดุสิต. **แนวคิด One World Library.** กรุงเทพมหา: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๖๖.

ธานินทร์ สิทธิวิรัชธรรม, สุขุม เฉลยทรัพย์, พิทักษ์ จันทร์เจริญ, และสุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์. “ปัจจัยส่งเสริมความสำเร็จในตำแหน่งทางวิชาการ “ศาสตราจารย์” ของอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา (ประเทศไทย)”. **วารสารมหาจุฬาวิชาการ**. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๘): ๒๔๓-๒๕๘.

ศิโรจน์ ผลพันธิน. **The Big Idea-Suan Dusit One World Library-Turn Ideas into Reality จากแนวความคิดสู่การปฏิบัติจริง**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๖๕.

ศิโรจน์ ผลพันธิน. **Sirot’s Model for University Quality Integration**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๖๗.

สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน. **ข้อมูลด้านนักศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๖๗.

เอกรัตน์ เชื้อวังคำ และวัลลภา อารีรัตน์. “องค์ประกอบของภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุดรธานี เขต ๔”. **การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาแห่งชาติ,** ครั้งที่ 22 (2564): 886-893. [Online]. Available: https://app.gs.kku.ac.th/gs/th/publicationfile/item/22nd-ngrc-2021/HMP12/HMP12.pdf. [December 15, 2025].

Appio, F. P., Frattini, F., Petruzzelli, A. M., & Neirotti, P., Digital Transformation and Innovation Management: A Synthesis of Existing Research and an Agenda for Future Studies. **Journal of Product Innovation Management.** Vol.38 No.1 (2021): 4-20. [Online]. Available: https://doi.org/10.1111/jpim.12562. [December 15, 2025].

Baker, M., Sharma, P., & Wilson, K., Digital Leadership and Library Transformation: A Systematic Review of Effective Practices. **Journal of Library Administration**, Vol.64 No.3 (2024): 248-267. [Online]. Available: https://doi.org/10.1080/01930826.2023. 2268193. [December 15, 2025].

05. (53-73).indd 71 4/29/2026 10:42:02 AM

Brennen, J. S., & Kreiss, D., **The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy**. United States: Wiley-Blackwell. 2016.

Borgman, C. L., **Big Data, little Data, No Data: Scholarship in the Networked World**. United States: MIT. 2021.

Brown, J. L., Ahmad, S., & Peterson, C., Core Competencies for Digital Leadership in Academic Libraries: A Mixed-methods Study. **College & Research Libraries**, Vol.85 No.2 (2024): 203-224. [Online]. Available: https://doi.org/10.5860/crl.85.2.203. [December 15, 2025].

Brown, M. & Long, P., **Trends in Learning Space Design**. United States: EDUCAUSE. 2006. [Online]. Available: https://net.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101.pdf. [December 15, 2025].

Corrall, S., Library Strategy and Innovation: Aligning Services with Future Needs. **Journal of Library Administration**, Vol.60 No.5 (2020): 493-516.

Dang, H., Nguyen, T., & Le, V., Digital Leadership in Library Management: Conceptual Framework and Practical Application. **The Electronic Library.** Vol.41 No.1 (2023): 49-66.

Jain, P., Nassimbeni, M., & Omona, W., Digital Transformation of Academic Libraries. **Library Management**, Vol.43 No.6 (2022): 419-434.

Khoeini, S., Noruzi, A., Naghshineh, N., & Sheikhshoaei, F., Developing a Model of Digital Transformation of University Libraries Based on Meta-synthesis. **The Electronic Library.** Vol.42 No.3 (2024): 485-502.

Lee, J., Chen, H., & Liu, Y., Components of Effective Digital Leadership in Library Context: A Delphi Study. **Library & Information Science Research.** Vol.45 No.2 (2023): 300-314.

Lewin, K., **Field Theory in Social Science**. New York: Harper & Row. 1951.

Oblinger, D. G., **Learning Spaces**. United States: EDUCAUSE. 2020.

Proffitt, M., Michalko, L., & Renspie, M., **Shaping the Library to the Life of the User: Adapting, Empowering, Partnering, Engaging**. Ohio: OCLC Research. 2015. [Online]. Available: https://www.oclc.org/research/publications/2015/oclcresearch-shaping-library-to-life-of-user-2015.html. [December 15,2025].

05. (53-73).indd 72 4/29/2026 10:42:02 AM

Ullah, A., Jan, S., Naeem, K. M., Aziz, F., Sohu, J. M., Ali, J., Khan, M., & Chohan, S. R., Managing Change in University Libraries in the 21st Century: An Australian Perspective. **Journal of the Australian Library and Information Association**, Vol.71 No.2 (2022): 120-138. [Online]. Available: https://doi.org/10.1080/24750158.2020. 1756598. [December 15,2025].

นิะสฺวภาวะในคัมภีร์มูลมัธยมกการิกา
Niḥsvabhāva in MÛlamadhyamakakārikā

พระมหาไวทย์ชนินทร์ อาวุธปญฺโญ (มีสุวรรณ)*
Phramaha Waichanin Meesuwan
คะนอง ปาลิภัทรางกูร**
Kanong Palipatrangkura
สาขาพุทธศาสนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ประเทศไทย
Master of Buddhist Studies, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, Thailand
E-mail: waichanin๐๐๗@gmail.com

Received: February 06, 2026
Revised: February 28, 2026
Accepted: March 10, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดนิะสฺวภาวะในมูลมัธยมกการิกา เป็นการวิจัยเชิงคัมภีร์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการพรรณนาเนื้อหา โดยมุ่งศึกษาทำความเข้าใจและตีความแนวคิดนิะสฺวภาวะในคัมภีร์มูลมัธยมกการิกา ซึ่งเป็นผลงานสำคัญของพระนาคารชุน (Nāgārjuna) ที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อแนวคิดในพระพุทธศาสนามหายาน งานวิจัยนี้ได้ศึกษาข้อความในคัมภีร์จำนวน ๒๗ บทอย่างเป็นระบบและละเอียดลึกซึ้ง เพื่อสำรวจว่าแนวคิดนิะสฺวภาวะถูกนำเสนอและอธิบายไว้อย่างไรในบริบทต่าง ๆ ของคัมภีร์

ผลการวิจัยพบว่า พระนาคารชุนได้นำเสนอแนวคิดนิะสฺวภาวะเพื่อปฏิเสธสวภาวะหรือความมีตัวตนที่แท้จริงของสรรพสิ่ง โดยใช้วิธีการวิเคราะห์และโต้แย้งผ่านตรรกะในรูปแบบต่าง ๆ ถึง ๙ ลักษณะ ซึ่งหนึ่งในวิธีสำคัญที่ท่านใช้ในการชี้ให้เห็นความไม่แท้จริงของสรรพสิ่งก็คือ “จตุษโกฏิปฏิเสธ” หรือการตั้งข้อโต้แย้งผ่านทางเลือก ๔ ประการ ได้แก่ การมีอยู่ การไม่มีอยู่ การมีและไม่มีอยู่ และการไม่ทั้งมีอยู่และไม่ไม่มีอยู่ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงหลักว่าง (ศูนยตา) และลักษณะสัมพันธ์อิงอาศัยกันของสรรพสิ่ง แนวคิดนิะสฺวภาวะในคัมภีร์มูลมัธยมกการิกา ไม่ได้เป็นเพียงข้อเสนอเชิงอภิปรัชญา หากยังเป็นเครื่องมือ

---

* พระมหาไวทย์ชนินทร์ อาวุธปญฺโญ (มีสุวรรณ) Phramaha Waichanin Arwudhapanyo (Meesuwan). นิสิตปริญญาโท ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชา พุทธศาสน์ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ Master's degree student in the Degree of Master of Arts (Buddhist Studies) Thammasat University

** ผศ.ดร.คะนอง ปาลิภัทรางกูร Asst.Prof.Dr.Kanong Palipatrangkura. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ the thesis adviser Thammasat University

06. (. 74-93).indd 74 17/4/2569 7:35:11

ในการทำลายความยึดมั่นถือมั่นและชี้ทางสู่การบรรลุธรรมตามแนวทางของพระพุทธศาสนามหายาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติธรรมในสายมัธยมิกะ

คำสำคัญ : สวภาวะ; นิะสฺวภาวะ; จตุษโกฏิ

Abstract

This research aims to study the concept of *niḥsvabhāva* (lack of inherent existence) in the *Mūlamadhyamakakārikā*. It is a textual research study that analyzes data through content description, focusing on understanding and interpreting the concept of *niḥsvabhāva* in the *Mūlamadhyamakakārikā*, a foundational work by Nāgārjuna that has had significant influence on Mahāyāna Buddhist thought. This study systematically and thoroughly examines all 27 chapters of the scripture to explore how the concept of *niḥsvabhāva* is presented and explained in various contexts.

The findings reveal that Nāgārjuna presents *niḥsvabhāva* to refute *svabhāva*, or the notion of an intrinsic, independent existence of all phenomena. He employs nine types of logical analysis and arguments, one of the key methods being the "catuṣkoṭi" (fourfold negation), which includes: existence, non-existence, both existence and non-existence, and neither existence nor non-existence. This demonstrates the principle of emptiness (*śūnyatā*) and the interdependent nature of all things. The concept of *niḥsvabhāva* in the *Mūlamadhyamakakārikā* is not merely a metaphysical proposition, but also a tool to dismantle clinging and attachment, pointing the way toward enlightenment in accordance with the Mahāyāna Buddhist path. This represents the ultimate goal of practice in the Madhyamaka tradition.

Keywords : svabhāva; niḥsvabhāva; Catuṣkoṭi

06. (. 74-93).indd 75 17/4/2569 7:35:11

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นิกายมัธยมกะ ซึ่งมีพระนาคารชุน เป็นผู้วางรากฐาน ได้พัฒนาแนวคิด “นิะสฺวภาวะ” (niḥsvabhāva) หรือ “ความไม่มีสภาวะโดยตน” ขึ้นเพื่อตอบโต้กับแนวคิด “สวภาวะ” (svabhāva) ของนิกายสรวาสติวาท ซึ่งเชื่อว่าสรรพธรรมมีความเป็นจริงในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต[๑] โดยนาคารชุนมองว่าการยืนยันว่าธรรมมีสภาวะแท้จะย้อนแย้งกับหลัก “อนัตตา” ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้[๒]

ในคัมภีร์มูลมัธยมกการิกา (Mūlamadhyamakakārikā) บทที่ ๑ คาถาที่ ๑๐ นาคารชุนเสนอว่า หากสรรพสิ่งไร้สวภาวะแล้ว ความมีอยู่ของสิ่งหนึ่งจึงไม่อาจเป็นเหตุให้สิ่งอื่นเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง กล่าวคือ แม้หลักปฏิจจสมุปบาทจะอธิบายว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี” แต่หากสิ่งเหล่านั้นไม่มีตัวตนแท้จริง ความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลก็เป็นเพียงสมมุติเท่านั้น ไม่ใช่ความจริงปรมัตถ์[๓]

“ความไม่มีสวภาวะ” จึงหมายถึงการที่สิ่งต่างๆ ไม่มีแก่นสาร ไม่มีการดำรงอยู่โดยตัวของมันเอง ทุกสิ่งล้วนอิงอาศัยเหตุปัจจัยในการเกิดขึ้น เมื่อเหตุปัจจัยเปลี่ยน สิ่งนั้นก็ย่อมแปรเปลี่ยนไป จึงไม่อาจถือว่าสิ่งใดมีอยู่แท้ (na sattā vidyate) กล่าวอีกนัยหนึ่ง แนวคิดนิะสฺวภาวะปฏิเสธการมีอยู่โดยอัตโนมัติของสรรพสิ่ง และเห็นว่าทุกสิ่งเป็นเพียงกระบวนการ (process) ชั่วคราวที่เกิดและดับ

แนวคิดนี้ขยายผลจากหลักอนัตตาในพุทธศาสนาดั้งเดิม โดยมิใช่แค่ปฏิเสธ “ตัวตนของบุคคล” เท่านั้น แต่ยังปฏิเสธ “แก่นแท้ของธรรม” ด้วย นอกจากนี้ นิะสฺวภาวะในสายมัธยมกะยังตั้งอยู่บนฐานของศูนยตา (Śūnyatā) ซึ่งมองว่าสิ่งใดก็ตามที่ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย ย่อมไม่อาจมีภาวะที่ตั้งมั่นได้เลย[๔]

ดังนั้น การวิเคราะห์แบบมัธยมกะมิได้มุ่งเพียงเสนอทฤษฎีอภิปรัชญาใหม่ แต่ยังทลายแนวคิดแบบสารัตถนิยมของนิกายก่อนหน้า โดยการยืนยันว่า สภาวธรรมทั้งปวงเป็นศูนยะ ปราศจากภาวะตนทั้งในแง่ภาวะและการรับรู้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นพลวัตทางความคิดภายในพระพุทธศาสนามหายานได้อย่างลุ่มลึก ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาแนวคิดนิะสฺวภาวะที่ปรากฏในคัมภีร์มูลมัธยมกการิกา

---

[๑] Cox, C., **Disputed Dharmas: Early Buddhist Theories on Existence,** (Tokyo: The International Institute for Buddhist Studies, 1995), p. 24.

[๒] Garfield, J. L., **The Fundamental Wisdom of the Middle Way: Nāgārjuna’s Mūlamadhyamakakārikā.** (Oxford: Oxford University Press, 1995), p. 103.

[๓] Kalupahana, D. J., **Nāgārjuna: The Philosophy of the Middle Way,** (State University of New York Press, 1986), p. 113.

[๔] Conze, E., **The Large Sutra on Perfect Wisdom: With the Divisions of the Abhisamayālaṃkāra.** (Berkeley: University of California Press, 1975), p. 147.

06. (. 74-93).indd 76 17/4/2569 7:35:12

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาแนวคิดนิะสฺวภาวะในคัมภีร์มูลมัธยมกการิกา

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยจะศึกษาแนวคิดนิะสฺวภาวะของนิกายมัธยมกะและจากแหล่งที่สำคัญคือ คัมภีร์มูลมัธยมกการิกา เพื่อให้ทราบความหมายและคำอธิบายของนิกายมัธยมกะ จากนั้นผู้วิจัยจะศึกษาแนวคิดนิะสฺวภาวะของงานแปลพร้อมคำอธิบายและบทวิจารณ์ เช่น Garfield, Kalupahana, Siderits, Williams & Tribe และงานวิชาการภาษาไทยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น จากนั้นผู้วิจัยจะนำแนวคิดนิะสฺวภาวะของนิกายมัธยมกะมาจัดประเภทเพื่อประโยชน์ในการทำความเข้าใจในเชิงวิชาการต่อไป p.

ผลการวิจัย

นาคารชุนในคัมภีร์ *มูลมัธยมกการิกา* มิได้จำกัดการโต้แย้งของตนไว้เพียงแนวคิดสวภาวะ (svabhāva) ของนิกายสรวาสติวาทเท่านั้น หากยังแสดงให้เห็นถึงความไม่สมเหตุสมผลของแนวคิดนี้ในหมู่เสาตรานติกะด้วย โดยเฉพาะประเด็น “ธรรมที่ดำรงอยู่โดยตนเอง” ซึ่งถือเป็นแกนกลางของแนวคิดสวภาวะ นาคารชุนเปิดบทที่ ๑ ด้วยคาถาว่า “na svato nāpi parato na dvābhyāṁ nāpy ahetutaḥ” หรือ “ไม่เกิดจากตนเอง ไม่เกิดจากผู้อื่น ไม่เกิดจากทั้งสอง และไม่เกิดโดยไร้เหตุ”[๕] ซึ่งชี้ชัดว่า สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นโดยอิงอาศัยกัน ไม่มีสิ่งใดดำรงอยู่อย่างเป็นอิสระ

แนวคิดของสรวาสติวาทเสนอว่า ธรรมะมีสวภาวะ คือมีลักษณะเฉพาะที่ดำรงอยู่ได้แม้ไม่มีการปรากฏ เช่น สี หรือ รส ยังคง “มีอยู่” แม้ไม่มีผู้รับรู้ แต่นาคารชุนวิพากษ์ว่าแนวคิดนี้ละเลยหลักแห่งปฏิจจสมุปบาท หรือการเกิดขึ้นโดยอาศัยเหตุปัจจัย[๖]

แม้เสาตรานติกะจะปฏิเสธสวภาวะแบบสรวาสติวาท แต่กลับเสนอทฤษฎี “ขณิกภังควาท” และยึดแนวคิดความไร้สวภาวะอย่างเข้มงวด นาคารชุนมองว่าท่าทีสุดโต่งนี้ไม่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ของเหตุและผลได้อย่างสมบูรณ์[๗] เขาจึงโต้แย้งแนวคิด “ปัจจัย” ว่าเป็นเพียงสมมุติ โดยในบทที่ ๑ คาถาที่ ๕ กล่าวว่า:

---

[๕] Garfield, J. L., **The Fundamental Wisdom of the Middle Way: Nāgārjuna’s Mūlamadhyamakakārikā,** (Oxford: Oxford University Press, 1995), p. 113.

[๖] Kalupahana, D. J. **Nāgārjuna: The Philosophy of the Middle Way,** (State University of New York Press, 1986), p. 222.

[๗] Ibid, p. 288.

06. (. 74-93).indd 77 17/4/2569 7:35:12

"สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดสิ่งเหล่านั้น ดังนั้นจึงถูกเรียกว่าปัจจัย แต่หากสิ่งเหล่านั้นไม่เกิดจากสิ่งเหล่านี้ แล้วเหตุใดสิ่งเหล่านี้จึงไม่เป็น 'ไม่ใช่ปัจจัย'?"[๘]

ข้อโต้แย้งนี้ชี้ว่า ถ้าไม่สามารถพิสูจน์การเกิดของผลจากเหตุได้อย่างแท้จริง การกล่าวว่าสิ่งใดเป็น "เหตุ" หรือ "ปัจจัย" ก็เป็นเพียงการตั้งชื่อจากความคุ้นชิน มิใช่สิ่งที่มีตัวตนแท้จริง นาคารชุนจึงล้มล้างแนวคิดอภิปรัชญาสัจจนิยมที่ถือว่าปัจจัยมีพลังภายใน และเสนอว่าเหตุและผลเป็นเพียงปรากฏการณ์ที่สัมพันธ์กันโดยไม่มีแก่นสาร

โดยสรุป แนวคิดนิสฺวภาวะของมัธยมกะ ไม่เพียงปฏิเสธความมีอยู่โดยตนของธรรมเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นว่า แม้แต่ความเป็นเหตุและผลก็ไม่มีสถานะที่มั่นคง ทุกสิ่งล้วนเกิดขึ้นโดยอาศัยกัน และไม่มีสาระที่ตั้งมั่น นี่คือหัวใจของแนวคิดศูนยตาในสายมัธยมกะ

ความหมายของสวภาวะ

หลังจากตรัสรู้อภิสัมโพธิญาณ ใต้ต้นอัสสัตถพฤกษ์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงพิจารณาหลัก "ปฏิจจสมุปบาท" อันเป็นธรรมสำคัญในการอธิบายกระบวนการเกิดขึ้นของทุกข์ตามเหตุปัจจัย[๙] ปฏิจจสมุปบาทประกอบด้วย ๑๒ องค์ธรรม โดยเริ่มจากอวิชชาเป็นเหตุของสังขาร ไปจนถึงชรามรณะ ซึ่งสะท้อนแนวคิดว่าไม่มีสิ่งใดดำรงอยู่โดยลำพัง แต่เกิดขึ้นและดับไปจากการอาศัยปัจจัย (อิมสฺมึ สติ อิทำ โหติ)

ในมุมมองทาง **ภววิทยา** (ontology) ปฏิจจสมุปบาทอธิบายว่า *ขันธ์ ๕* (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) มิใช่สิ่งที่มีอยู่โดยตัวมันเอง แต่เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นชั่วคราวตามเหตุปัจจัย เมื่อตัดปัจจัยแล้ว ขันธ์ ๕ ย่อมดับไป ซึ่งตรงกับคำสอนเรื่องอนัตตา กล่าวคือ ไม่มี "ตัวตน" ที่แท้จริง ขันธ์ ๕ ไม่สามารถดำรงอยู่โดยอิสระได้[๑๐]

ในด้าน **ญาณวิทยา** (epistemology) การรับรู้ในพระพุทธศาสนาไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานของอัตตา แต่เป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ขันธ์ ๕ ทำหน้าที่เป็นฐานของการรู้ เช่น รูปเป็นกายภาพ เวทนาเป็นความรู้สึก สัญญาคือการจดจำ สังขารคือความคิด และวิญญาณคือการรับรู้อารมณ์ การเข้าใจว่าขันธ์ ๕ ไร้แก่นสาร ช่วยให้ผู้ปฏิบัติเกิดปัญญาและปล่อยวางอุปาทาน

อย่างไรก็ตาม หลังการปรินิพพานของพระพุทธเจ้าราว ๒๐๐ ปี เกิดความเห็นต่างในหมู่ภิกษุ โดยบางกลุ่มเชื่อว่า หากสิ่งหนึ่งดับไปโดยสิ้นเชิง จะไม่สามารถเป็นปัจจัยให้สิ่งใหม่เกิดได้ จึงเกิดแนวคิด

---

[๘] Garfield, J. L., **The Fundamental Wisdom of the Middle Way: Nāgārjuna's Mūlamadhyamaka-kārikā,** (Oxford: Oxford University Press, 1995), p. 115.

[๙] วิ.ม. (ไทย). ๔/๑/๑

[๑๐] ม.มู. (ไทย). ๑๒/๓๙๙/๔๓๐

06. (. 74-93).indd 78 17/4/2569 7:35:12

สวภาวะขึ้น เพื่ออธิบายว่า สภาวธรรมต้องมี “คุณสมบัติภายใน” ที่ทำให้ดำรงอยู่ได้ เช่น ไฟมีความร้อน น้ำมีความเปียก วิญญาณมีการรับรู้

นิกายที่นำแนวคิดนี้ไปพัฒนาคือ **สรวาสติวาทะ** (Sarv**ā**stiv**ā**da) ซึ่งเชื่อว่า ธรรมทั้งหลายมีอยู่จริงในสามกาล (อดีต ปัจจุบัน อนาคต) โดยอาศัยแก่นสารคือ “สวภาวะ” ที่ไม่เปลี่ยนแปลง แม้เมื่อรูปธรรมดับไปแล้ว แต่สวภาวะยังดำรงอยู่ ซึ่งช่วยอธิบายการส่งผลของกรรมได้ต่อเนื่อง[๑๑]

แม้แนวคิดนี้จะพยายามรักษาความสมเหตุสมผลของเหตุและผล แต่กลับละเลยหลักการเปลี่ยนแปลงของธรรมตามไตรลักษณ์ กลายเป็นการถือว่าสิ่งหนึ่งดำรงอยู่ถาวร เป็นเหตุให้เกิดคำวิจารณ์จากนิกายอื่น เช่น เสาตรานติกะ และนำไปสู่การเกิดของนิกายใหม่อย่างมัธยมกะที่เน้นแนวคิดนิะสฺวภาวะและศูนยตาแทน

นิะสฺวภาวะในคัมภีร์มูลมัธยมกการิกา

เพื่อให้เข้าใจหลักปรัชญาศูนยตา อันเป็นหัวใจของคัมภีร์ *มูลมัธยมกการิกา* ได้อย่างถ่องแท้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาแนวคิด นิะสฺวภาวะ ซึ่งเป็นจุดยืนทางอภิปรัชญาและตรรกะที่นาคารชุนใช้ในการวิพากษ์ลัทธิปรัชญาอื่น ๆ ที่เชื่อว่าสรรพสิ่งมีธรรมชาติแท้ ที่ไม่แปรเปลี่ยน การปฏิเสธ “สวภาวะ” มิได้เป็นเพียงการล้มล้างหลักปรัชญาของสำนักหนึ่งเท่านั้น หากแต่เป็นการเปิดมุมมองใหม่ต่อการเข้าใจ “การมีอยู่” ของสรรพสิ่งทั้งหมด ผ่านหลักแห่ง “ความว่าง” และ “อิทัปปัจจยตา” ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจต่อโลกในเชิงสัมพันธ์ มิใช่เชิงตัวตน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในบทที่ ๑ ของคัมภีร์นี้ ซึ่งว่าด้วย “ปรัตยยะ” หรือ “เงื่อนไข/ปัจจัย” นาคารชุนได้เริ่มวางรากฐานแนวคิดนิะสฺวภาวะไว้ตั้งแต่ต้น ด้วยการตั้งคำถามต่อโครงสร้างของความสัมพันธ์เชิงเหตุผล และทำให้เห็นว่า แม้แต่สิ่งที่เราเรียกว่า “เหตุ” หรือ “ปัจจัย” นั้น ก็ไม่อาจมีอยู่ได้โดยตัวของมันเอง

นิะสฺวภาวะที่ปฏิเสธด้วยจตุษโกฏิ

ผู้วิจัยตระหนักดีว่า แม้คัมภีร์ *มูลมัธยมกการิกา* ของนาคารชุนจะนำเสนอแนวคิดเรื่องการปฏิเสธ “สวภาวะ” หรือธรรมชาติที่ดำรงอยู่โดยตัวของมันเองอย่างเป็นระบบ แต่อย่างไรก็ตาม การปฏิเสธนี้ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างกระจัดกระจายหรือเป็นเพียงชุดของข้อโต้แย้งที่แยกส่วนกันไปคนละทิศคนละทางตรงกันข้ามภายในเนื้อหาของคัมภีร์ กลับมีความพยายามชัดเจนที่จะสร้างกรอบคิดที่มีโครงสร้างรองรับทั้งในระดับของหัวข้อ ปริศนาธรรม และลำดับความคิด

หากพิจารณาในรายละเอียด จะเห็นว่านาคารชุนได้นำเสนอการปฏิเสธสวภาวะในหลากหลายบริบท ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเหตุและผล (ปฏิเสธความเป็นเหตุแท้ ๆ หรือผลแท้ ๆ), ความเคลื่อนไหว (การเดิน

[๑๑] Williams, P., & Tribe, **A. Buddhist Thought: A Complete Introduction to the Indian Tradition,** (London and New York: Routledge, 2000), p. 116.

06. (. 74-93).indd 79 17/4/2569 7:35:12

การเปลี่ยนแปลง), อัตตลักษณ์ของธาตุและขันธ์ ไปจนถึงการตั้งคำถามต่อทัศนะอภิปรัชญาเรื่องการมีอยู่โดยตัวมันเองในบทท้าย ๆ ของคัมภีร์ แม้หัวข้อเหล่านี้จะหลากหลาย แต่ทุกประเด็นล้วนสัมพันธ์กันภายใต้แนวคิดหลักเดียวกันคือ “ศูนยตา” หรือความว่าง ซึ่งไม่ใช่ความว่างเปล่าในเชิงปฏิเสธธรรมะทั้งหมด แต่คือความว่างจากสวภาวะนั่นเอง

ดังนั้น เพื่อให้เนื้อหาในงานวิจัยฉบับนี้มีความกระชับ ชัดเจน และหลีกเลี่ยงความซ้ำซ้อนโดยไม่ลดทอนสาระสำคัญ ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะจัดจำแนกแนวทางการปฏิเสธของนาคารชุนออกเป็นหมวดหมู่หรือโครงสร้างที่ชัดเจน โดยยึดจากรูปแบบตรรกะและวิธีการโต้แย้งที่คัมภีร์ใช้ในแต่ละบท การจัดระเบียบเช่นนี้ไม่เพียงทำให้เนื้อหาง่ายต่อการวิเคราะห์เชิงวิชาการมากขึ้น แต่ยังช่วยให้เห็นถึงแนวโน้มของความคิดภายในคัมภีร์ที่มีแบบแผนและทิศทาง ไม่ได้เป็นเพียงการวิจารณ์อย่างไร้ระบบ

หนึ่งในรูปแบบที่สำคัญและโดดเด่นที่สุดในคัมภีร์นี้คือ การปฏิเสธด้วยโครงสร้างจตุษโกฏิ (Catuṣkoṭi) ซึ่งเป็นรูปแบบตรรกะโบราณที่พระนาคารชุนะนำมาใช้ในการทำลายมายาคติของสภาวะที่ดำรงอยู่โดยตนเอง (สวภาวะ) รูปแบบจตุษโกฏิประกอบด้วยข้อพิจารณาสี่ประการที่ครอบคลุมทุกความเป็นไปได้ในการดำรงอยู่ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ได้แก่:

๑. สิ่งนั้นมีอยู่ (A)

๒. สิ่งนั้นไม่มีอยู่ (not-A)

๓. สิ่งนั้นทั้งมีอยู่และไม่มีอยู่ (A & not-A)

๔. สิ่งนั้นไม่ทั้งมีอยู่และไม่ไม่มีอยู่ (neither A nor not-A)

พระนาคารชุนะใช้จตุษโกฏินี้เพื่อปฏิเสธทุกความเป็นไปได้ โดยชี้ว่าไม่ว่าเราจะพิจารณาในลักษณะใด การดำรงอยู่ของสิ่งนั้นก็ไม่อาจตั้งอยู่ได้บนฐานของสวภาวะ ด้วยเหตุนี้ การดำรงอยู่ของสิ่งต่าง ๆ จึงเป็นเพียง *สมมติบัญญัติ* ที่เกิดจากการพึ่งพาอาศัยกัน (ปฏิจจสมุปบาท) หาใช่สิ่งที่ดำรงอยู่โดยแท้จริงไม่ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะสังเคราะห์รูปแบบการปฏิเสธสวภาวะในคัมภีร์มูลมัธยมกการิกาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการอ่านและตีความโศลกต่าง ๆ ในแต่ละบท โดยไม่จำเป็นต้องยกข้อความทุกโศลกมาตีความซ้ำซาก ซึ่งจะทำให้โครงสร้างของงานวิจัยกระชับ แต่ยังคงสามารถสื่อสารเจตนารมณ์ของพระนาคารชุนะได้ครบถ้วน โครงสร้างนี้จะทำให้ผู้อ่านสามารถใช้แนวทางจตุษโกฏิ เป็นกรอบในการวิเคราะห์และตีความข้อโศลกในแต่ละบท ตั้งแต่บทที่ ๑ ว่าด้วยเหตุและผล ไปจนถึงบทที่ ๒๗ ว่าด้วยการพิจารณาทัศนะ ได้อย่างต่อเนื่อง โดยยังคงอยู่ในกรอบของปรัชญามัธยมิกะที่ยืนยัน ศูนยตา (śūnyatā) และปฏิเสธ สวภาวะ อย่างมีเหตุผลทางตรรกะ

ในบทที่ ๑ คาถาที่ ๑ ท่านนาคารชุนก็ได้ใช้ตรรกะแบบจตุษโกฏิปฏิเสธสวภาวะของการเกิดแห่งสิ่งต่าง ๆ ดังข้อความว่า

06. (. 74-93).indd 80 17/4/2569 7:35:12

na svataḥ na api parataḥ na dvābhyāṁ na api ahetutaḥ
utpannāḥ jātu vidyante bhāvāḥ kvacana kecana.[๑๒]

"ไม่มีสิ่งใดเลยที่เคยเกิดขึ้น ณ ที่ใดก็ตาม ไม่ว่าจะเกิดจากตัวของมันเอง จากสิ่งอื่น จากทั้งสอง หรือแม้แต่จากความไม่มีเหตุ"

พระนาคารชุนะเริ่มต้น *มูลมัธยมกการิกา* ด้วยการตั้งคำถามว่า "สิ่งต่าง ๆ ที่เราคิดว่าเกิดขึ้นจริง ๆ แล้วเกิดขึ้นจากอะไร?" ท่านพิจารณาความเป็นไปได้ทั้งหมดแล้วปฏิเสธทีละข้อ

๑. ไม่ได้เกิดจากตัวเอง (ถ้าเกิดจากตัวเองก็ต้องมีอยู่ก่อนแล้ว จะเรียกว่า "เกิด" ได้อย่างไร?)

๒. ไม่ได้เกิดจากสิ่งอื่น (ถ้าเกิดจากสิ่งอื่นอย่างเดียว เหตุไม่สัมพันธ์กับผลโดยตรง)

๓. ไม่ได้เกิดจากทั้งตัวเองและสิ่งอื่น (การรวมสิ่งที่ไม่สมเหตุสมผลสองอย่าง ก็ไม่ทำให้สมเหตุสมผลขึ้น)

๔. ไม่ได้เกิดจากความไม่มีเหตุ (ถ้าไม่มีเหตุ ทุกสิ่งก็ควรเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาอย่างไร้ระเบียบ ซึ่งไม่ตรงกับความจริงที่เราสังเกตได้)

ในพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม (เช่น *สุตตันตปิฎก*) มีการปฏิเสธการเกิด ๔ แบบนี้เช่นกัน ใน *อุปนิษัท*บางสำนัก มองว่ามี "ตัวตนผู้กระทำ" (ātman) ที่ทำให้สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้น ในสายอภิธรรม เช่น *สรวาสติวาท* มีการอธิบายว่ามีสภาวะแท้เป็นสาระของสิ่งต่าง ๆ พระนาคารชุนปฏิเสธทั้งหมด สิ่งต่าง ๆ ไม่มีการเกิดแท้จริง (เพราะไม่สามารถชี้ได้ว่าเกิดจากอะไรแบบสมเหตุสมผล) โศลกนี้เป็น "หัวข้อรวม" ของคัมภีร์ทั้งเล่ม ท่านจะใช้ ๒๕ บทแรกอธิบายรายละเอียดของการปฏิเสธนี้ การเริ่มด้วยการปฏิเสธการเกิด แสดงให้เห็นว่า สิ่งทั้งหลายไร้สวภาวะ ตั้งแต่ต้น จุดประสงค์ไม่ใช่เพื่อล้มล้างโลกสมมติ แต่เพื่อชี้ว่า "สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นได้ก็เพราะมันไม่มีแก่นสารที่ตายตัว" ซึ่งก็คือหลัก ศูนยตา[๑๓]

ลองคิดถึง คลื่นในทะเล คลื่นไม่ได้เกิดจากตัวมันเอง ไม่ได้เกิดจากลมอย่างเดียว ไม่ได้เกิดจากทั้งลมและคลื่นแบบตายตัว และไม่ได้เกิดขึ้นแบบไม่มีเหตุ แต่คลื่นเกิดจากการรวมกันชั่วคราวของลม น้ำ ระดับความลึก และปัจจัยอื่น ๆ ดังนั้น คลื่นจึง "ไม่มีแก่นแท้" เช่นเดียวกับสิ่งทั้งปวง

ในบทอื่น ๆ ที่ใช้การปฏิเสธแบบจตุษโกฏิมีดังนี้ บทที่ ๑ คาถาที่ ๗, บทที่ ๒ คาถาที่ ๑, ๑๘-๒๐, ๒๔-๒๕ บทที่ ๕ คาถาที่ ๓,๗ บทที่ ๖ คาถาที่ ๔-๕ บทที่ ๗ คาถาที่ ๒๒ บทที่ ๘ คาถาที่ ๗-๘, ๙-๑๑ บทที่ ๑๐ คาถา ๑-๓, ๑๒ บทที่ ๑๒ คาถาที่ ๑ บทที่ ๒๐ คาถาที่ ๑๙-๒๒ บทที่ ๒๑ คาถาที่ ๑,๑๐ บทที่ ๒๒ คาถาที่ ๗ บทที่ ๒๕ คาถาที่ ๑๐, ๑๗-๑๘, ๒๒-๒๓ บทที่ ๒๗ คาถาที่ ๑๓-๑๔, ๑๕-๑๘

---

[๑๒] Kalupahana, D. J., **Nāgārjuna: The Philosophy of the Middle Way,** (State University of New York Press, 1986), p. 105.

[๑๓] Ibid.

06. (. 74-93).indd 81 17/4/2569 7:35:12

นิะสฺวภาวะที่ปฏิเสธโดยการแยกองค์ประกอบ (Vibhāga-vāda)

นอกจากการปฏิเสธโดยใช้ตรรกะแบบจตุษโกฏิแล้ว พระนาคารชุนะยังแสดง นิะสฺวภาวะ ผ่านวิธีวิเคราะห์องค์ประกอบของปรากฏการณ์ต่าง ๆ อย่างละเอียด ซึ่งในที่นี้สามารถเรียกได้ว่าเป็น วิธีวิเคราะห์โดยการแยกองค์ประกอบ หรือ วิภาควาท (Vibhāgavāda) หลักการสำคัญของวิภาควาทคือ การตั้งคำถามว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งจะดำรงอยู่ได้หรือไม่ หากแยกออกจากองค์ประกอบที่อ้างว่าเป็นส่วนของมัน ?”

พระนาคารชุนใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงตรรกะเพื่อชี้ให้เห็นว่า ไม่มีสิ่งใดดำรงอยู่โดยอัตลักษณ์ของมันเอง (สวภาวะ) สิ่งที่มนุษย์เข้าใจว่าเป็น “ความเป็นจริง” หรือ “แก่นแท้” นั้น แท้จริงแล้วเป็นเพียงการประกอบกันชั่วคราวของส่วนย่อยต่าง ๆ ซึ่งเมื่อตรวจสอบองค์ประกอบเหล่านั้นโดยแยกส่วน จะพบว่า ไม่มีส่วนใดมีตัวตนหรือความเป็นจริงโดยตัวมันเองเลย

ตัวอย่างหนึ่งที่โดดเด่นปรากฏใน บทที่ ๒ ว่าด้วยการเคลื่อนไหว (gati) พระนาคารชุนเสนอว่า “การเคลื่อนไหว” ไม่อาจดำรงอยู่ได้หากปราศจากเงื่อนไขหรือองค์ประกอบอื่น เช่น

- ผู้เคลื่อนไหว (ผู้กระทำ)
- สถานที่ที่การเคลื่อนไหวเกิดขึ้น
- ช่วงเวลาก่อน ระหว่าง และหลังการเคลื่อนไหว

เมื่อพิจารณาแต่ละองค์ประกอบเหล่านี้แยกออกจากกัน จะพบว่า ไม่มีสิ่งใดที่สามารถเรียกว่าเป็น “การเคลื่อนไหว” ได้โดยลำพัง

ลักษณะเดียวกันนี้ยังปรากฏชัดใน บทที่ ๔ ว่าด้วยขันธ์ (skandha) ที่แสดงให้เห็นว่า ขันธ์ทั้งห้าได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ต่างก็ไม่สามารถถูกชี้ชัดว่าเป็น “ตัวตน” หรือ “อัตตา” ได้โดยแท้จริง เนื่องจากแต่ละขันธ์นั้นเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และปราศจากความตั้งมั่นที่แท้จริง

เพื่อเสริมความเข้าใจ ผู้วิจัยได้ยกโศลกต่อไปนี้ใน *มูลมัธยมกการิกา* เพื่อชี้ให้เห็นความไม่อาจดำรงอยู่ได้ของผล โดยแยกออกจากเหตุ (ปรัตยยะ):

Na ca vyasta-samasteṣu pratyayeṣu asti tat phalam
Pratyayebhyaḥ kathaṁ tac ca bhavet na pratyayeṣu yat.[๑๔]

“ผล” นั้นไม่มีอยู่ในปรัตยยะทั้งที่แยกส่วนหรือที่รวมกัน แล้วสิ่งที่ไม่มีอยู่ในปรัตยยะ จะอุบัติขึ้นจากปรัตยยะได้อย่างไร ?

โศลกนี้ชี้ให้เห็นว่าผลไม่อาจระบุได้ว่ามีอยู่ในเหตุใดเหตุหนึ่งโดยลำพัง หรือแม้กระทั่งเมื่อรวมเหตุทั้งหมดเข้าด้วยกันก็ยังไม่สามารถนิยาม “ผล” ได้ การถือว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่ง “มีอยู่” โดยอิสระจากองค์ประกอบหรือเงื่อนไขจึงเป็นความเข้าใจผิดโดยสิ้นเชิง และเป็นผลของโครงสร้างภาษาและตรรกะที่มนุษย์สมมุติขึ้น

[๑๔] Ibid, p. 114.

06. (. 74-93).indd 82 17/4/2569 7:35:12

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกใช้ วิธีการวิเคราะห์โดยแยกองค์ประกอบร่วมกับจตุษโกฏิเป็นแนวทางหลักในการตีความข้อความโศลก เพื่อให้ผู้อ่านสามารถเข้าถึงการทำลายมายาคติแห่ง “สวภาวะ” ได้อย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะในกรณีของ ขันธ์ อายตนะ ธาตุ และปรากฏการณ์อื่น ๆ ที่มักถูกเข้าใจผิดว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่จริงโดยตัวมันเอง

การปฏิเสธโดยการแยกองค์ประกอบนี้ ปรากฏอยู่ในในบทอื่น ๆ อีก เช่น บทที่ ๒ คาถาที่ ๑๑-๑๓ บทที่ ๓ คาถาที่ ๖ บทที่ ๕ คาถาที่ ๑ บทที่ ๗ คาถาที่ ๑๔-๑๖ บทที่ ๘ คาถาที่ ๔,๑๒ บทที่ ๑๗ คาถาที่ ๒๙ บทที่ ๑๘ คาถาที่ ๒-๓

นิะสฺวภาวะที่ปฏิเสธจากการย้อนคำจำกัดความ (Vyatireka-vāda)

อีกรูปแบบหนึ่งของการปฏิเสธสวภาวะที่สำคัญใน *มูลมัธยมกการิกา* คือ การย้อนคำจำกัดความ (Vyatireka-vāda) ซึ่งเป็นการตั้งข้อโต้แย้งต่อแนวคิดที่ว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีอยู่โดยธรรมชาติอันแท้จริงของมันเอง โดยใช้ตรรกะภายในของแนวคิดนั้น ๆ เองเป็นเครื่องหักล้าง

หลักการสำคัญของวิธีนี้คือการตั้งสมมุติฐานว่า “หากสิ่งหนึ่งมี *สวภาวะ* (ธรรมชาติแท้ที่ไม่เปลี่ยนแปลงและไม่ขึ้นต่อสิ่งอื่น) จริง ผลที่ตามมาควรจะเป็นอย่างไร?” จากนั้นจึงชี้ให้เห็นว่า ผลลัพธ์ที่ควรจะเกิด กลับไม่ปรากฏในความเป็นจริง หรือหากปรากฏ ก็ปรากฏในลักษณะที่ขัดแย้งกับสมมุติฐานเดิม จึงเป็นการชี้ให้เห็นถึง ความไม่สมเหตุสมผล ของแนวคิดเรื่องสวภาวะนั้น

ตัวอย่างเด่นชัดปรากฏใน บทที่ ๑๒ ว่าด้วยทุกข์ คาถาที่ ๒ มีบางลัทธิเสนอว่าการอาศัยกันเกิดขึ้นนั้น ตัวเองสามารถทำให้ตัวเองเกิดขึ้นได้อีกเรื่อยๆ พระนาคารชุนจึงคัดค้านว่า แนวคิดที่ว่าความทุกข์เกิดจากตนเอง (self-caused) ถูกอธิบายไว้ในพระพุทธวจนะว่าเป็นทัศนะที่ว่า “เขาทำ เขาย่อมเสวยผลเอง” ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธ เพราะมุมมองนี้นำไปสู่ลัทธิสัสสตวาท พระนาคารชุนเข้าใจชัดเจนว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้หลักปฏิจจสมุปบาทเพื่อคัดค้านแนวคิดสุดโต่งทั้งสอง คือ สัสสตวาทและอุจเฉทวาท หลักนี้ถูกยกขึ้นมาเป็นหัวข้อสำคัญ ไม่เพียงในพระสูตรที่ตรัสกับกัจจายนะ แต่ยังรวมถึงพระสูตรที่ตรัสกับอเจล-กัสสปะด้วย ซึ่งชี้ชัดว่าปฏิจจสมุปบาทคือ “ทางสายกลาง” ระหว่างทัศนะที่สุดโต่งทั้งสองขั้ว

ดังนั้น จึงไม่แปลกที่พระนาคารชุนปฏิเสธทฤษฎีว่าความทุกข์เกิดขึ้นด้วยตนเอง เพราะถ้าเป็นเช่นนั้น ความทุกข์ก็จะไม่ใช่สิ่งที่เกิดจากการอาศัยเหตุปัจจัยอีกต่อไป ยิ่งไปกว่านั้น แนวคิดเรื่อง “ความทุกข์เกิดด้วยตนเอง” ยังผูกโยงกับลัทธิสัสสตวาทะซึ่งมักตั้งอยู่บนความเชื่อใน “อาตมัน” หรือ “ตัวตน” มากกว่าจะอิงอยู่กับ “ธรรมชาติที่ตั้งมั่นในตัวเอง” ด้วยเหตุนี้ พระนาคารชุนจึงยืนยันว่า สิ่งที่ถูกเรียกว่า “อาตมัน” หรือ “ตัวตน” แท้จริงแล้วหาใช่สิ่งถาวรไม่ หากแต่เป็นเพียง “การเกิดขึ้นของขันธ์ทั้งหลาย” ที่ต้องอาศัยขันธ์อื่นเป็นปัจจัย[๑๕]

[๑๕] Ibid, p. 212.

ความจริงคือ ทุกสิ่งเกิดขึ้นจากปัจจัยและดับไปในที่สุด จึงไม่สามารถกล่าวได้ว่ามี “ธรรมชาติแท้” ใดดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง ในกรณีของสาเหตุและผลก็เช่นกัน หากเหตุมีสภาวะที่แท้จริง ผลควรจะเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติและไม่มีเงื่อนไข แต่ในทางปฏิบัติเราพบว่าเหตุอันเดียวกันอาจไม่ก่อให้เกิดผลในบางบริบท แสดงให้เห็นว่า การเกิดผลขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ ซึ่งขัดแย้งกับแนวคิดเรื่องสภาวะที่ไม่เปลี่ยนแปลง วิธีการแบบนี้จึงมีลักษณะของการ ย้อนกลับข้อเสนอของคู่สนทนา เพื่อชี้ให้เห็นว่า แนวคิดของเขานั้นนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ไม่สอดคล้องกับความจริง หรือแม้แต่ ขัดแย้งในตัวมันเอง

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่า การย้อนคำจำกัดความในลักษณะนี้ เป็นเครื่องมือสำคัญในการแสดงนิะสฺวภาวะ และจะใช้เป็นหนึ่งในกรอบวิเคราะห์โศลกต่าง ๆ ในคัมภีร์ โดยเฉพาะในบทที่ว่าด้วยเหตุและผล การเกิด การดับ การดำรงอยู่และตัวตน ซึ่งเป็นหัวข้อที่ปรากฏซ้ำหลายครั้งตลอดทั้งคัมภีร์

ท่านนาคารชุนยังใช้วิธีนี้ในบทอื่นๆอีกด้วย โดยปรากฏดังนี้ บทที่ ๑ คาถาที่ ๓ บทที่ ๒ คาถาที่ ๒๒-๒๓ บทที่ ๓ คาถาที่ ๒ บทที่ ๑๐ คาถาที่ ๖-๗, ๑๐-๑๑ บทที่ ๑๓ คาถาที่ ๔ บทที่ ๑๙ คาถาที่ ๖ บทที่ ๒๐ คาถาที่ ๑-๔, ๑๑-๑๔ บทที่ ๒๑ คาถาที่ ๒,๗,๑๓,๑๘ บทที่ ๒๒ คาถาที่ ๕-๖ บทที่ ๒๓ คาถาที่ ๒๑ บทที่ ๒๗ คาถาที่ ๔-๗

นิะสฺวภาวะที่ปฏิเสธด้วยหลักประตีตยสมุตปาทะ (Pratītyasamutpāda-vāda)

รูปแบบที่พระนาคารชุนะใช้ในการปฏิเสธ *สวภาวะ* อย่างเป็นระบบคือ การชี้ให้เห็นว่า สิ่งทั้งหลายไม่มีธรรมชาติที่แท้จริง (สวภาวะ) เพราะทั้งหมด ล้วนเกิดจากการพึ่งพาอาศัยกัน (pratītyasamutpāda) ใน มูล*มัธยมกการิกา* บทที่ ๒๔ คาถาที่ ๑๘ ซึ่งนับเป็นบทสำคัญที่สุดบทหนึ่ง พระนาคารชุนกล่าวไว้ชัดเจนว่า “สิ่งทั้งหลายที่อาศัยเหตุปัจจัยจึงเกิดขึ้น, เรากล่าวว่าสิ่งเหล่านี้ว่างเปล่า” คำสอนในวรรคนี้เป็นหัวใจของปรัชญามัธยมกะ เพราะแสดงว่า ความว่าง ≠ ความไม่มีอะไรเลย แต่คือการไม่มีธรรมชาติที่ตั้งมั่นอยู่โดยตัวเองซึ่งก็คือไม่มี *สวภาวะ*

ตรรกะของการพึ่งพาอาศัย คือ หากสิ่งใดต้องอาศัยปัจจัยเพื่อจะมีอยู่ สิ่งนั้นย่อมไม่สามารถตั้งอยู่ได้โดยลำพัง ดังนั้น สิ่งนั้นย่อมไม่มี “ตัวตนแท้” หรือ “ธรรมชาติอันเป็นของตัวเอง” ตัวอย่างที่ชัดเจน ได้แก่ ความทุกข์ เกิดขึ้นเพราะอวิชชา ตัณหา และปัจจัยอื่น ๆ ตัวตน (ātman) เกิดจากขันธ์ห้าซึ่งแปรเปลี่ยนตลอดเวลา แม้กระทั่ง “เหตุ” และ “ผล” เอง ก็พึ่งพาอาศัยกันอย่างไม่สามารถแยกออก

พระนาคารชุนไม่ได้เพียงชี้ว่าสิ่งต่าง ๆ “ว่าง” แต่ยังชี้ว่า ว่างจากสวภาวะเพราะทุกสิ่งสัมพันธ์กัน ในบทที่ ๑ คาถาที่ ๕ ท่านนาคารชุนแสดงการปฏิเสธสวภาวะของเหตุและผลด้วยการแสดงว่า ถ้าผลไม่มีเหตุแล้วสิ่งที่เราเรียกว่าเหตุจะเป็นเหตุได้อย่างไร ดังข้อความว่า “(เพราะ) อิงอาศัยสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น” (จึงชื่อ) ว่า “ปรัตยยะ” ตราบใดที่สิ่งนี้ยังไม่เกิดขึ้น ตราบนั้น (สิ่งนั้น) จะไม่เป็นสิ่งที่ไม่ใช่ปรัตยยะได้อย่างไร[๑๖]

[๑๖] Ibid, p. 109.

นิยามปัจจัย (pratyaya) นาคารชุนะเสนอว่าคำว่า “ปัจจัย” ควรตีความแบบเรียบง่ายตามความจริงที่เห็น (เชิงปฏิบัติ) ไม่ใช่แบบเชิงอภิปรัชญาซับซ้อน บางคนอาจคิดว่าความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลต้องคงที่และเป็นนิรันดร์ (ตามความเชื่อของสรวาสติวาท ที่บอกว่าทุกธรรมมีตัวตนแท้จริงและไม่เปลี่ยนแปลง) แม้สรวาสติวาทจะอ้างเช่นนั้น แต่ก็ไม่มีหลักฐานเชิงประจักษ์ยืนยันว่าความสัมพันธ์นี้เป็นจริง สรุป สิ่งที่เรียกว่า “ปัจจัย” ไม่ได้มีอยู่โดยตัวมันเอง แต่จะเป็น “ปัจจัย” ก็ต่อเมื่อสัมพันธ์กับการเกิดขึ้นของผลเท่านั้น พูดง่าย ๆ คือ ปัจจัยไม่ได้มีอยู่ถาวรโดยตัวมันเอง แต่เป็นเพียงสิ่งที่เราสมมติขึ้นเมื่อผลปรากฏ[๑๗] เปรียบเทียบให้เห็นภาพง่ายๆ ลองนึกถึง “พ่อ” กับ “ลูก” ถ้าไม่มีลูกเลย คนๆ หนึ่งจะเรียกว่า “พ่อ” ได้หรือไม่? “พ่อ” มีสถานะได้ ก็เพราะมีลูก ดังนั้น ความเป็น “พ่อ” ต้องพึ่งความเป็น “ลูก” เช่นกัน นี่คือสิ่งที่นาคารชุนชี้ให้เห็นว่า “แม้แต่เหตุ ก็ต้องพึ่งพาผลในการจะเป็นเหตุ”

จากแนวคิดนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า การปฏิเสธสวภาวะในลักษณะนี้ ไม่ใช่เพียงการวิพากษ์ทางตรรกะ แต่เป็นการวาง โลกทัศน์ทางปรัชญา ที่เห็นความเป็นไปของสรรพสิ่งในฐานะกระบวนการที่สัมพันธ์ พึ่งพา และเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ดังนั้น ความว่างในมัธยมกะ จึงไม่ใช่การทำลายโลกแห่งสมมุติ แต่เป็นการ *ปลดเปลื้องมายาแห่งสวภาวะ* และชี้ให้เห็นว่า ความจริงที่แท้ คือความสัมพันธ์ที่ปราศจากศูนย์กลาง

วิธีการดังกล่าวนี้ยังถูกใช้ในบทต่าง ๆ ของมูลมัธยมกการิกาอีกดังต่อไปนี้ บทที่ ๓ คาถาที่ ๑, ๗ บทที่ ๔ คาถาที่ ๑ บทที่ ๖ คาถาที่ ๓ บทที่ ๗ คาถาที่ ๒๙-๓๐ บทที่ ๑๑ คาถาที่ ๔ บทที่ ๑๓ คาถาที่ ๕-๖ บทที่ ๑๕ คาถาที่ ๓-๕ บทที่ ๑๖ คาถาที่ ๖-๘ บทที่ ๑๗ คาถาที่ ๒๕-๒๗ บทที่ ๒๑ คาถาที่ ๔ บทที่ ๒๕ คาถาที่ ๖ บทที่ ๒๕ คาถาที่ ๖ บทที่ ๒๖ คาถาที่ ๖

นิะสฺวภาวะที่ปฏิเสธผ่านตรรกะย้อนกลับ

อีกวิธีหนึ่งที่พระนาคารชุนะใช้ในการหักล้างแนวคิดเรื่องสวภาวะคือการอาศัยตรรกะย้อนกลับ ซึ่งในทางพุทธปรัชญาอินเดีย เรียกได้ว่าเป็นการโต้แย้งด้วยการชี้ให้เห็นถึงผลที่เป็นไปไม่ได้อันจะเกิดขึ้นหากยอมรับสมมุติฐานของฝ่ายตรงข้ามว่าเป็นจริง วิธีนี้ไม่จำเป็นต้องเสนอคำอธิบายใหม่ หรือ ทฤษฎีของพระนาคารชุนว่าโลกเป็นอย่างไร แต่เลือกใช้แนวทาง วิเคราะห์สมมุติฐานของฝ่ายอื่น แล้วแสดงให้เห็นว่า ถ้ายึดถือแนวคิดนั้นจริง ผลลัพธ์จะย้อนแย้งกับสามัญสำนึก หลักตรรกะ หรือประสบการณ์ตรงของมนุษย์

เช่น ในบทที่ ๑๒ คาถาที่ ๒ และ ๕ พระนาคารชุนะแสดงว่า หากเชื่อว่า “ทุกข์เกิดจากตนเอง” จะขัดกับหลักปฏิจจสมุปบาท และถ้าเชื่อว่าเกิดจาก “สิ่งอื่น” ก็จะนำไปสู่ความไร้เหตุผลเช่นกัน ดังข้อความว่า

---

[๑๗] Ibid.

06. (. 74-93).indd 85 17/4/2569 7:35:13

"ถ้าทุกข์ (หรือสิ่งใด ๆ) เกิดจากตนเองจริง มันก็จะไม่เกิดขึ้นโดยอิงอาศัย (pratīītya) แต่นี่ขันธ์ทั้งหลายเหล่านี้ ย่อมเกิดขึ้นด้วยอิงอาศัย (pratīītya) อย่างแน่นอน"[๑๘]

บางคนเชื่อว่า ความทุกข์เกิดจากตัวเราเองทั้งหมด (self-causation) เช่น "เราทำเอง เราก็ได้รับผลเอง" พระพุทธเจ้าไม่เห็นด้วย เพราะถ้าเชื่อแบบนั้นจะไปเข้าข้างความคิดว่า "มีตัวตนที่เที่ยงแท้ถาวร" พระองค์เสนอแนวคิด ปฏิจจสมุปบาท (สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นโดยอาศัยกันและกัน) เพื่อเลี่ยงทั้งสุดโต่งว่า "มีตลอดไป" (eternalism) และ "สูญสิ้นไปเลย" (annihilationism) นาคารชุน จึงตามรอยพระพุทธเจ้า ปฏิเสธความคิดว่า "ทุกข์เกิดขึ้นด้วยตัวเอง" เพราะนั่นหมายถึงมันไม่ได้อาศัยสิ่งอื่น ๆ เลย ซึ่งขัดกับหลักปฏิจจสมุปบาท สุดท้าย นาคารชุนชี้ว่า สิ่งที่เราเรียกว่า 'ตัวตน' หรือ 'วิญญาณ' แท้จริงแล้วไม่ใช่สิ่งเที่ยงแท้ แต่เป็นเพียง "ขันธ์" หลาย ๆ อย่าง (กาย ใจ ความรู้สึก ความจำ ความคิด) ที่เกิดขึ้นโดยอาศัยกันและกัน[๑๙]

ลองนึกถึง รถยนต์ รถไม่ใช่ "ของมันเอง" เที่ยงแท้ แต่เกิดจากยาง เครื่องยนต์ พวงมาลัย ฯลฯ ที่มาประกอบกัน ถ้าถอดชิ้นส่วนออก มันก็ไม่ใช่รถแล้ว "ตัวเรา" ก็เช่นกัน ไม่ใช่มีวิญญาณเที่ยงแท้ที่ก่อทุกข์ขึ้นมาเอง แต่เป็นผลรวมของหลายปัจจัยที่อาศัยกันอยู่ เหมือนขันธ์ห้าประกอบเป็น "เรา" ดังนั้นทั้งพระพุทธเจ้ากับนาคารชุนปฏิเสธว่า "ทุกข์เกิดด้วยตัวเอง" เพราะนั่นคือการไปเชื่อว่ามีตัวตนถาวร แต่ความจริงคือ ทุกข์เกิดจากเหตุปัจจัยที่อาศัยกันและกัน ไม่ใช่จากตัวตนถาวรใด ๆ

ถ้าผู้อื่นสร้างทุกข์ขึ้นแล้วส่งต่อทุกข์นั้นให้แก่ใครอีกคนหนึ่ง บุคคลผู้รับทุกข์นั้นต้องเป็นคนที่ยังไม่มีทุกข์มาก่อนแล้วเขาจะไปรับทุกข์นั้นมาได้จากไหน? เพราะในตรรกะการส่งต่อ "ทุกข์" คือ ทุกข์ = ของที่มีตัวตน สามารถผลิตและมอบให้กันได้ ผู้รับ = สิ่งที่แยกออกจากทุกข์โดยสมบูรณ์ ปัญหาเกิดขึ้นว่าถ้าเป็นเช่นนั้นเราก็ต้องยอมรับว่า "ทุกข์" เป็นวัตถุมีตัวตน ที่สามารถส่งต่อได้ ซึ่งขัดแย้งกับความจริงทางธรรม เพราะ "ทุกข์" เกิดจาก เหตุปัจจัยร่วม ไม่ใช่ "ใครสักคนทำทุกข์ แล้วเอาไปยัดใส่คนอื่นได้" ด้วยข้อความนี้ พระนาคารชุนกำลังล้มความเชื่อที่ว่า "ผู้อื่นสามารถสร้างความทุกข์ให้แก่เรา โดยที่เราไม่เกี่ยวข้องกับการเกิดของมันเลย"เพราะถ้า "เรา" กับ "ทุกข์" แยกกันอย่างสิ้นเชิง การรับทุกข์ย่อมเป็นไปไม่ได้ ต้องมี "ตัวเรา" ที่ ไม่เกี่ยวข้องกับทุกข์เลยซึ่งก็ขัดกับปฏิจจสมุปบาท เชื่อมโยงกับหลักอิทัปปัจจยตาในพุทธปรัชญาทั้งเถรวาทและมหายาน คือ ไม่มีแนวคิดว่า "ทุกข์" เป็นสิ่งที่ *ถูกสร้างเสร็จแล้วส่งต่อได้* ทุกข์เกิดจาก ปัจจัยที่สัมพันธ์กัน ไม่มีใคร "เป็นเจ้าของทุกข์" ได้โดยตัวเอง ทั้ง "ผู้กระทำ" และ "ผู้ได้รับ" ก็เป็น สมมุติ ไม่ใช่สิ่งที่มีจริงโดยตัวมันเอง ด้วยวิธีนี้ พระนาคารชุนสามารถ ทำลายรากฐานของคำอธิบายแบบสัสสตวาทะได้โดยไม่จำเป็นต้องเสนอทฤษฎีใดมาทดแทน ถือเป็นวิธีที่มีพลังในการทำลายโครงสร้างของ "การมีอยู่โดยแท้" อย่างคมชัดและเป็นเหตุเป็นผล

---

[๑๘] Ibid, p. 211.

[๑๙] Ibid, p. 212.

โศลกที่ใช้วิธีการปฏิเสธแบบนี้ยังกระจายอยู่ทั่วคัมภีร์นี้ โดยอยู่ในบทที่ ๑ คาถาที่ ๖, ๘, ๑๒ บทที่ ๒ คาถาที่ ๓-๔,๑๔ บทที่ ๓ คาถาที่ ๔ บทที่ ๔ คาถาที่ ๒ บทที่ ๕ คาถาที่ ๒ บทที่ ๖ คาถาที่ ๑, ๖-๗ บทที่ ๗ คาถาที่ ๔-๖ บทที่ ๘ คาถาที่ ๑-๓ บทที่ ๙ คาถาที่ ๑-๒ บทที่ ๑๐ คาถาที่ ๔-๕ บทที่ ๑๑ คาถาที่ ๓, ๕ บทที่ ๑๗ คาถาที่ ๒๒ บทที่ ๒๑ คาถาที่ ๑๙ บทที่ ๒๔ คาถาที่ ๑-๓, ๑๖-๑๗, ๒๐-๓๙ บทที่ ๒๕ คาถาที่ ๑-๒, ๔, ๘, ๑๑, ๑๔ บทที่ ๒๗ คาถาที่ ๑๐-๑๒, ๒๓-๒๘

นิะสฺวภาวะที่ปฏิเสธการตั้งอยู่โดยสวภาวะ

ในคัมภีร์ *มูลมัธยมกการิกา* อีกวิธีหนึ่งที่พระนาคารชุนะใช้เพื่อแสดงถึงนิะสฺวภาวะ คือการโต้แย้งว่าไม่มีสิ่งใดตั้งอยู่ได้โดยสวภาวะของตนเอง กล่าวคือ สิ่งทั้งหลายไม่สามารถดำรงอยู่ด้วย “อัตลักษณ์แท้” ที่แยกขาดจากองค์ประกอบหรือเงื่อนไขทั้งหลาย เพราะเมื่อพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้ว จะพบว่า การตั้งอยู่โดยลำพังของสิ่งใด ๆ นั้นเป็นไปไม่ได้โดยตรรกะ

วิธีปฏิเสธในลักษณะนี้พบได้ชัดในบทที่ ๔ ว่าด้วยสกันธะ (ขันธ์ห้า) คาถาที่ ๕ มีข้อความว่า “มากไปกว่านั้น รูปที่ปราศจากเหตุก็เป็นไปไม่ได้ ดังนั้นจึงไม่ควรปรุงแต่งมโนทัศน์ใด ๆ เกี่ยวกับรูปที่ถูกรับรู้”[๒๐]

หลายคนอาจเข้าใจว่า นาคารชุนกำลังบอกว่า “รูปไม่มีเหตุ” จากคาถาก่อน แต่ไม่ใช่ เพราะถ้า “รูปไร้เหตุ” จริง ๆ ทุกสิ่งที่ทำก็จะไร้ความหมาย นาคารชุนชี้ว่า เราไม่จำเป็นต้องเลือกข้างเลยว่า “รูปมีเหตุ” หรือ “รูปไร้เหตุ” เหตุผลคือ ทั้งสองข้างยังติดอยู่กับการสมมติว่า “รูป” เป็นของจริงแท้มีธรรมชาติถาวร สิ่งที่นาคารชุนอยากให้เราเห็นคือ อย่าไปวางทฤษฎีตายตัวใด ๆ บนรูป แต่ให้เข้าใจว่าความเชื่อว่า “รูปมีตัวตนแท้จริง” นั่นแหละคือต้นเหตุของความสับสน[๒๑]

ลองนึกถึง ภาพยนตร์บนจอ ถามว่า “หนังมีสาเหตุไหม?” ถ้าเราคิดว่ามันเป็นสิ่งจริงแท้ คำตอบก็จะวกวน ถ้าบอกว่ามี ต้องหาว่าอะไรคือเหตุของมัน (นักแสดง? กล้อง? แสง?) ถ้าบอกว่าไม่มีก็ขัดกับประสบการณ์ที่เราดูหนังอยู่ตรงหน้า แต่ความจริง หนังที่เห็นเป็นเพียง ภาพเคลื่อนไหวที่อาศัยเงื่อนไขหลายอย่างรวมกัน (ไฟฟ้า เครื่องฉาย ฟิล์ม/ไฟล์ดิจิทัล จอผ้า) ไม่ได้มีตัวตนแท้จริงที่คงอยู่ เช่นเดียวกัน “รูป” ไม่ใช่สิ่งมีแก่นสารที่ต้องไปยืนยันว่ามีเหตุหรือไม่มีเหตุ แต่เป็นเพียงสิ่งที่อาศัยเหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้นมาให้เรามองเห็นว่า “มี” สรุปว่า นาคารชุนไม่ให้เรายึดว่า “รูปมีเหตุ” หรือ “รูปไร้เหตุ” แต่ให้มองว่าความคิดว่ารูปเป็นของจริงแท้นั่นแหละคือกับดัก

---

[๒๐] Siderits, M., **Nāgārjuna’s Middle Way: The Mūlamadhyamakakārikā,** (Wisdom Publications, 2016), p. 54.

[๒๑] Ibid.

06. (. 74-93).indd 87 17/4/2569 7:35:13

การวิเคราะห์เหล่านี้ไม่ได้เพียงแค่แยกองค์ประกอบของปรากฏการณ์ หรือโต้แย้งด้วยจตุษโกฏิ หากแต่ทำลายแนวคิดพื้นฐานที่ว่า “สิ่งหนึ่งตั้งอยู่ได้ด้วยตนเอง” โดยตรง ในแง่นี้ การปฏิเสธไม่ได้มุ่งตอบคำถามว่า “สิ่งนั้นมีหรือไม่มี?” แต่ชี้ว่า คำถามนั้นตั้งอยู่บนสมมุติฐานที่ผิดพลาดแต่ต้น กล่าวคือ “สิ่งนั้นไม่เคยตั้งอยู่ได้เลยตั้งแต่แรก” การแสดง นิะสฺวภาวะผ่านการปฏิเสธการตั้งอยู่ เช่นนี้ ชี้ให้เห็นว่าความเข้าใจเกี่ยวกับตัวตนของสิ่งต่าง ๆ เป็นเพียงความหลงยึดในสวภาวะเทียม และเมื่อหลุดจากความยึดถือดังกล่าวแล้ว เราจะเข้าใจศูนยตาได้โดยไม่ต้องหาความเป็นจริงสุดท้ายให้แก่สิ่งใดเลย

วิธีการแบบนี้ยังกระจายอยู่ทั่วในคัมภีร์นี้ คือ บทที่ ๒ คาถาที่ ๒, ๑๕-๑๖ บทที่ ๓ คาถาที่ ๙ บทที่ ๕ คาถาที่ ๔ บทที่ ๖ คาถาที่ ๘-๙ บทที่ ๙ คาถาที่ ๓-๔, ๑๑ บทที่ ๑๐ คาถาที่ ๑-๓, ๑๓-๑๔ บทที่ ๑๑ คาถาที่ ๘ บทที่ ๑๔ คาถาที่ ๓-๕ บทที่ ๑๗ คาถาที่ ๑๕ บทที่ ๑๘ คาถาที่ ๑ บทที่ ๒๐ คาถาที่ ๗-๑๐ บทที่ ๒๒ คาถาที่ ๒,๙ บทที่ ๒๓ คาถาที่ ๒,๖,๑๐-๑๑,๒๒ บทที่ ๒๕ คาถาที่ ๕

นิะสฺวภาวะที่ปฏิเสธโดยคำจำกัดความที่ย้อนแย้ง (Self-Refuting Definition)

ในบางตอนของ *มูลมัธยมกการิกา* พระนาคารชุนะได้ใช้วิธีวิเคราะห์เชิงภาษาและแนวคิด (conceptual analysis) เพื่อแสดงว่า คำจำกัดความของสิ่งที่อ้างว่ามี “สวภาวะ” นั้นมีลักษณะ ย้อนแย้งในตัวเอง หรือไม่สามารถตั้งอยู่ได้ตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในนิยามของมันเอง กล่าวอีกนัยหนึ่ง แนวคิดบางอย่างเมื่อถูกนิยามในลักษณะที่อ้างว่า “ดำรงอยู่โดยตัวของมันเอง” กลับล้มเหลวเมื่อถูกตรวจสอบด้วยเงื่อนไขที่มันตั้งขึ้นเอง เช่น คำว่า “สิ่งไร้ลักษณะ (alakṣaṇa)” หากสิ่งนั้นไม่มีลักษณะใด ๆ ก็ย่อมไม่สามารถถูกระบุหรือพูดถึงได้ การกล่าวถึงสิ่งไร้ลักษณะจึงกลายเป็นการให้ “ลักษณะ” แก่มันโดยปริยาย ซึ่งขัดแย้งกับคำจำกัดความเดิม

รูปแบบการปฏิเสธนี้มักปรากฏในบริบทที่พระนาคารชุนะต้องการโต้แย้งแนวคิดที่ตั้งอยู่บนความเข้าใจผิดตั้งแต่ระดับ “ภาษา” เช่นในบทที่ ๑ ว่าด้วย *ปรัตยยะ* คาถาที่ ๑๒ ดังข้อความว่า “(ถ้า) ผลถูกสร้างขึ้นมาโดยปรัตยยะ (แต่) ปรัตยยะทั้งหลายไม่ได้สร้างตนเองขึ้นมา ผลใดที่ไม่ได้สร้างตนเองขึ้นมา (ผล) นั้นจะถูกสร้างขึ้นมาโดยปรัตยยะได้อย่างไร?”[๒๒]

เวลาพูดถึง “ผล” กับ “เหตุ” เช่น ผ้ากับเส้นด้าย ผ้าถูกทำขึ้นจากเส้นด้ายจริง แต่เส้นด้ายไม่ใช่ “ผลของตัวมันเอง” เพราะเส้นด้ายยังถูกทำขึ้นจากส่วนเล็ก ๆ ของมัน เช่น ปลายสองด้านและเส้นใยเล็ก

ประเด็นหลักที่นาคารชุนจะชี้คือ ถ้าสิ่งหนึ่งบอกว่าประกอบด้วย “เงื่อนไข” เงื่อนไขเหล่านั้นก็ควรแสดงคุณสมบัติเดียวกันกับผล เช่น ถ้าผ้ามีสีแดง สีแดงก็ควรจะอยู่ในเส้นด้าย แต่จริง ๆ ไม่ใช่เพราะ “ความเป็นผ้า” ไม่พบในเส้นด้ายทีละเส้น เส้นด้ายเองก็ไม่ใช่สิ่งที่ตั้งอยู่ลำพัง แต่ยังแยกย่อยเป็นส่วนเล็ก ๆ อีก เพราะฉะนั้นจะบอกว่า “ผลประกอบขึ้นจากเงื่อนไข” โดยตรงก็ไม่ถูก[๒๓]

---

[๒๒] Ibid, p. 28.

[๒๓] Ibid.

06. (. 74-93).indd 88 17/4/2569 7:35:13

สมมุติว่าเราทำ “เค้ก” จาก “แป้ง น้ำตาล ไข่” เค้กเป็นผล (effect) ที่ประกอบจากเหตุ (ingredients) แต่ “ไข่” เองยังประกอบด้วยไข่แดง ไข่ขาว เปลือก จะบอกว่า “ไข่เกิดขึ้นจากตัวมันเอง” ไม่ได้ เช่นเดียวกัน “เส้นด้าย” ไม่ได้เกิดขึ้นจากตัวมันเอง แต่ประกอบจากส่วนย่อย ดังนั้นผ้า (ที่เป็นผล) จะไม่สามารถถูกอธิบายว่า “แค่รวมเส้นด้าย” อย่างเดียว

การปฏิเสธในลักษณะนี้จึงมีลักษณะเป็น Self-Refuting Definition หรือ “นิยามที่ล้มล้างตนเอง” ซึ่งไม่เพียงทำลายแนวคิดนั้น แต่ยังชี้ให้เห็นว่า การนิยามหรือจำกัดความใด ๆ ที่พยายามจับต้องสภาวะโดยไม่อิงอาศัยปัจจัยอื่น ย่อมล้มเหลวเสมอ ด้วยวิธีนี้ พระนาคารชุนจึงทำให้เห็นว่า แม้แต่ “แนวคิด” และ “ภาษา” ก็ไม่สามารถจับตัวตนแท้ได้ สิ่งทั้งหลายจึงเป็นศูนยะในระดับตรรกะและภาษาไปพร้อมกัน

การปฏิเสธในลักษณะนี้ยังปรากฏในคัมภีร์นี้กระจายไปทั่วคัมภีร์ เช่น บทที่ ๕ คาถาที่ ๖ บทที่ ๗ คาถาที่ ๙ บทที่ ๘ คาถาที่ ๑-๓ บทที่ ๙ คาถาที่ ๘-๙ บทที่ ๑๐ คาถาที่ ๖-๗ บทที่ ๒๕ คาถาที่ ๙

นิะสฺวภาวะที่อธิบายผ่านการใช้ศูนยตาเป็นฐาน

ในบทสำคัญของ *มูลมัธยมกการิกา* โดยเฉพาะบทที่ ๒๔ ซึ่งว่าด้วย “ปฏิจจสมุปบาท” พระนาคารชุนได้นำเสนอแนวทางที่พลิกกลับการตั้งคำถามเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของสิ่งต่าง ๆ โดยสิ้นเชิง กล่าวคือ แทนที่จะเริ่มต้นจากสมมุติฐานว่า “สิ่งทั้งหลายมีอยู่โดยตัวมันเองหรือไม่?” แล้วค่อยใช้ตรรกะหักล้าง พระนาคารชุนะเสนอให้เริ่มต้นจาก ศูนยตา เป็นฐานในการมองโลกเสียก่อน วิธีนี้มิใช่เพียงการปฏิเสธสวภาวะ แต่คือ การเปลี่ยนกรอบความเข้าใจ (reframing) ทั้งชุดของคำถามทางอภิปรัชญา โดยถือว่าการไม่มีสวภาวะ คือสภาวะพื้นฐานของความจริง มิใช่สิ่งที่ต้องพิสูจน์อีก

การนำเสนอศูนยตาในฐานะ “กรอบคิด” เช่นนี้ ปรากฏอย่างชัดเจนในบทที่ ๙ ของคาถาที่ ๑๒ “สิ่งใด ๆ ที่ไม่มีอยู่ก่อน, ขณะเดียวกัน, หรือแม้ภายหลังจากการเห็นเป็นต้น สิ่งนั้นไม่อาจกล่าวได้ว่า ‘มีอยู่’ หรือ ‘ไม่มีอยู่’ ดังนั้น มโนทัศน์ทั้งหลายเกี่ยวกับ การมีอยู่/ไม่มีอยู่ ก็ถูกละทิ้ง”[๒๔]

นาคารชุนไม่เชื่อว่ามี “ตัวตนหรือสิ่งที่เป็นอิสระ” ที่ดำรงอยู่นอกเหนือจากประสบการณ์จริง ๆ จะบอกว่ามันเกิดขึ้น ก่อน, พร้อมกัน, หรือ หลัง ประสบการณ์ก็ถูกปฏิเสธหมด เขาก็ไม่ได้บอกว่าประสบการณ์มันเกิดขึ้น “โดด ๆ” แบบไร้เหตุผลต่อเนื่อง (อย่างที่นิกายเสาตรานติกะเชื่อ) ในที่สุดนาคารชุนเสนอว่า ความคิดเรื่อง “มีอยู่” หรือ “ไม่มีอยู่” แบบที่นักอภิปรัชญาพูดกันนั้น ไม่สามารถใช้ได้จริง[๒๕]

---

[๒๔] Kalupahana, D. J., **Nāgārjuna: The Philosophy of the Middle Way,** (State University of New York Press, 1986), p. 193.

[๒๕] Ibid, p. 194.

06. (. 74-93).indd 89 17/4/2569 7:35:14

วรรคนี้แสดงให้เห็นว่า ศูนยตา ≠ ความไม่มีอะไรเลย แต่คือ ภาวะของสิ่งที่ไม่มีธรรมชาติที่ตั้งมั่นโดยตนเอง (นิะสฺวภาวะ) และเป็นเพียง “การตั้งชื่อ” ที่มีประโยชน์ทางปฏิบัติ มากกว่าจะเป็น “ความจริงสัมบูรณ์” แบบทวินิยม ด้วยเหตุนี้ การใช้ศูนยตาเป็นฐานในการพิจารณาจึงเป็นมากกว่าการหักล้างทฤษฎีต่าง ๆ แต่เป็นการสถาปนามุมมองใหม่ที่ไม่ต้องขึ้นอยู่กับกรอบการคิดแบบมี–ไม่มี ชาติ–มรณะ เที่ยง–ไม่เที่ยง ฯลฯ อีกต่อไป แนวทางนี้จึงเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของปรัชญามัธยมกะ เพราะมิได้ใช้ศูนยตาเป็นเพียงข้อโต้แย้ง แต่เป็นพื้นฐานแห่งการเห็นโลกตามความเป็นจริง ซึ่งปลดปล่อยจากทฤษฎีทั้งปวง

ในคัมภีร์นี้ยังใช้วิธีการอธิบายลักษณะนี้กระจายอยู่ทั่วไป เช่น บทที่ ๑๐ คาถาที่ ๑๔,๑๖ บทที่ ๑๑ คาถาที่ ๘ บทที่ ๑๒ คาถาที่ ๘ บทที่ ๑๓ คาถาที่ ๗ บทที่ ๒๔ คาถาที่ ๑๓-๑๔ บทที่ ๒๕ คาถาที่ ๑๙-๒๐ บทที่ ๒๗ คาถาที่ ๒๙

นิะสฺวภาวะที่ปฏิเสธฐานกำเนิดของทฤษฎี (Debunk the Source)

นอกจากการหักล้างตัวบทและตรรกะของทฤษฎีต่าง ๆ แล้ว พระนาคารชุนะยังแสดงให้เห็นว่าต้นกำเนิดของทฤษฎีทั้งหลายก็ไม่มีความน่าเชื่อถือแต่ต้น เพราะอาศัยสมมุติฐานที่ตั้งอยู่บน “อวิชชา” หรือความไม่รู้ในธรรมชาติของปฏิจจสมุปบาท วิธีนี้อาจเรียกว่าเป็นการหักล้างทางพันธุกรรมของแนวคิด (genetic refutation) คือไม่เพียงแค่โต้แย้งเนื้อหาของทฤษฎีเท่านั้น แต่ย้อนกลับไปตั้งคำถามกับเงื่อนไขที่ทำให้ทฤษฎีนั้นเกิดขึ้นด้วย

ใน *มูลมัธยมกการิกา* บทที่ ๑ คาถาที่ ๑๔ พระนาคารชุนะแสดงให้เห็นว่า: “ผลที่เกิดจากเหตุหรือผลที่เกิดจากไม่ใช่เหตุ ย่อมไม่ปรากฏเมื่อผลไม่ปรากฏแล้ว เหตุหรือไม่ใช่เหตุจะปรากฏขึ้นได้อย่างไร?”[๒๖]

ถ้าผลเหมือนเหตุ ก็ไม่เกิดอะไรใหม่ เหตุผลกลายเป็นสิ่งเดียวกันหมด ถ้าผลต่างจากเหตุ ก็ไม่เกี่ยวกันเลย ไม่มีความสัมพันธ์เชิงเหตุผล เมื่อไม่สามารถยืนยันได้ว่ามี “ผล” ที่ตั้งอยู่บนความเหมือนหรือความต่างจริง ๆ ก็ไม่ควรพูดถึง “เหตุ” หรือ “ไม่ใช่เหตุ” เลย เพราะทั้งหมดตั้งอยู่บนผลที่ไม่มีจริง สรุปทั้งทฤษฎีที่ว่า *ผล = เหตุ* และทฤษฎีที่ว่า *ผล ≠ เหตุ* ต่างก็ล้มเหลว ดังนั้น แนวคิดเรื่อง “เหตุ–ผล” ในฐานะสิ่งที่มีสวภาวะแท้ ย่อมพังทลาย[๒๗]

กล่าวคือ ทฤษฎีทั้งหลายไม่เพียงไร้ความถูกต้อง แต่ยังไร้ความจำเป็นจะต้องเกิดขึ้นเลยด้วยซ้ำ เพราะต้นตอของมันคือ *อวิชชาและอุปาทาน* ซึ่งมิได้มีอยู่จริงโดยตนเอง กลวิธีนี้จึงเสมือนเป็นการ “ถอนรากความคิด” โดยไม่ปล่อยให้เหลือฐานใดไว้ให้ยืนบนได้อีกเลย

วิธีการปฏิเสธแบบรื้อถอนแนวคิดทฤษฎีนี้ยังปรากฏตามที่ต่าง ๆ ในคัมภีร์นี้อีกหลายที่ เช่น บทที่ ๓ คาถาที่ ๓ บทที่ ๗ คาถาที่ ๓๑-๓๓ บทที่ ๑๕ คาถาที่ ๑๑ บทที่ ๑๗ คาถาที่ ๑๑-๑๓ บทที่ ๑๘ คาถาที่ ๖ บทที่ ๒๑ คาถาที่ ๑๑ บทที่ ๒๒ คาถาที่ ๑๓ บทที่ ๒๕ คาถาที่ ๒๑

---

[๒๖] Ibid, p. 116.

[๒๗] Ibid, p.117.

06. (. 74-93).indd 90 17/4/2569 7:35:14

แม้ว่าคัมภีร์มูลมัธยมกการิกาจะมีลักษณะเด่นอยู่ที่การใช้วิธีการโต้แย้งเชิงปฏิเสธเพื่อล้มล้างความเห็นที่ยึดติดใน “สวภาวะ” ของสำนักต่าง ๆ แต่ก็มิได้หมายความว่าทุกคาถาภายในคัมภีร์นี้จะต้องเป็นการปฏิเสธเสมอไป หากพิจารณาในรายละเอียดจะพบว่า มีคาถาจำนวนหนึ่งซึ่งไม่ได้มุ่งทำลายข้อคิดเห็นตรงกันข้ามโดยตรง แต่ทำหน้าที่แสดงหลักการทั่วไปของพุทธปรัชญามหายานแทน ตัวอย่างที่ชัดเจนปรากฏใน บทที่ ๒๔ คาถาที่ ๘ ซึ่งกล่าวว่า

“คำสอนอันได้แก่ธรรมของพระพุทธเจ้าตั้งอยู่บนความจริงสองประการ ได้แก่ ความจริงของแบบแผนทางโลก (สมมติสัจจะ) และความจริงระดับสุดท้าย (ปรมัตถสัจจะ)”[๒๘]

คาถานี้มิได้เป็นการโต้แย้งเชิงปฏิเสธ หากแต่เป็นการยืนยันหลัก สัจจะสองประการ (satya-dvaya) ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการทำความเข้าใจพุทธปรัชญาในสายมัธยมกะ โดยแสดงให้เห็นว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าไม่อาจตั้งอยู่บนเพียงระดับเดียวของความจริง แต่ต้องพิจารณาผ่านทั้งมิติของความจริงเชิงสมมติที่ใช้ในการสื่อสาร และความจริงสูงสุดที่ชี้ไปสู่ศูนยตา

สรุป

นาคารชุนในคัมภีร์ *มูลมัธยมกการิกา* วิพากษ์แนวคิด “สวภาวะ” ไม่ใช่แค่ของสรวาสติวาท แต่รวมถึงความพยายามอธิบายความจริงแบบใดก็ตามที่ยังหลงเหลือความเชื่อว่า “ธรรม” หรือ “เหตุ” มีตัวตนแท้ดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง จุดตั้งต้นของเขาคือคาถาบทที่ ๑ “ไม่เกิดจากตนเอง ไม่เกิดจากผู้อื่น ไม่เกิดจากทั้งสอง และไม่เกิดโดยไร้เหตุ” ซึ่งทำลายความคิดเรื่องการเกิดแบบมีแก่นสาร และชี้ว่า ทุกสิ่งเกิดขึ้นแบบอิงอาศัยกันตามปฏิจจสมุปบาท จึงไม่มีสิ่งใดตั้งอยู่โดด ๆ อย่างเป็นอิสระได้

สรวาสติวาทเสนอว่าธรรมมีสวภาวะและมีอยู่จริงในสามกาล เพื่อรองรับความต่อเนื่องของเหตุผลและกรรม แต่นาคารชุนโต้ว่าแนวคิดนี้ทำให้ธรรมกลายเป็นสิ่งที่มีแก่นสารถาวร ขัดกับหลักความเกิดดับตามเหตุปัจจัย ขณะเดียวกัน แม้เสาตรานติกะจะปฏิเสธสวภาวะแบบสรวาสติวาท แต่เมื่อยืนบนแนวคิดขณิกภังค์อย่างเข้มงวด ก็อธิบายความสัมพันธ์เหตุ–ผลได้ไม่สมบูรณ์ นาคารชุนจึงตั้งคำถามถึง “ปัจจัย” ว่าหากไม่อาจพิสูจน์การเกิดของผลจากเหตุอย่างแท้จริง การเรียกสิ่งใดว่าเป็นเหตุหรือปัจจัยก็เป็นเพียงสมมติบัญญัติ มิใช่ความจริงที่มีพลังภายในแบบอภิปรัชญา

โดยสรุป มัธยมกะของนาคารชุนยืนยันว่า “นิสวภาวะ” ไม่ได้หมายถึงการปฏิเสธโลก แต่คือการชี้ว่าโลกทั้งระบบ รวมถึงเหตุผลและภาษาที่เราใช้เรียกสิ่งต่าง ๆ ล้วนเป็นความจริงเชิงสัมพันธ์ ไม่มีแก่นสารตั้งมั่น นี่เองคือหัวใจของ “ศูนยตา” ที่ทำให้การมองโลกพ้นจากการยึดติดว่าอะไรมีอยู่โดยตัวมันเองหรือมีความจริงถาวรในตัวมันเอง

---

[๒๘] โสรัจจ์ หงส์ลดารมภ์, **ปรัชญาทั่วไป,** กรุงเทพมหานคร, (สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๒), หน้า ๑๒๑.

06. (. 74-93).indd 91 17/4/2569 7:35:14

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยต่อไปควรศึกษาการเปรียบเทียบเชิงลึกระหว่าง สรวาสติวาท เสาตรานติกะ และมัธยมกะ โดยใช้ประเด็นเดียวกันเป็นแกนกลาง เช่น แนวคิดเรื่อง เหตุ–ผล การเกิด–ดับ และสถานะของปัจจัย เพื่อให้เห็นอย่างชัดเจนว่าแต่ละนิกายตั้งสมมุติฐานทางอภิปรัชญาแตกต่างกันอย่างไร และพระนาคารชุนวิพากษ์จุดอ่อนเชิงตรรกะของแนวคิดเหล่านั้นในระดับใด การศึกษาในลักษณะนี้จะช่วยทำให้เห็นว่ามัธยมกะมิได้เป็นเพียงการปฏิเสธความเห็นอื่น แต่เป็นความพยายามเสนอกรอบความเข้าใจใหม่ที่หลีกเลี่ยงทั้งสัสสตวาทและอุจเฉทวาท ผ่านการตีความปฏิจจสมุปบาทอย่างถึงที่สุด

บรรณานุกรม

โสรัจจ์ หงส์ลดารมภ์. **ปรัชญาทั่วไป.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๒.

Bhikkhu Dhammajoti. **Sarvāstivāda Abhidharma.** Hong Kong: Centre of Buddhist Studies, The University of Hong Kong, 2009.

Boquist, A. **Trisvabhava: A Study of the Development of the Three-nature-theory in Yogacara Buddhism**. In Olsson (Ed.), LUND STUDIES IN AFRICAN AND ASIAN RELIGIONS**:** Vol. Volume 9 (pp. 7–152) [Print]. PAN EIDOS, 1993.

Chatterjee, S. C., & Datta, D. M. **An Introduction to Indian Philosophy** 8th University of Calcutta, 1984.

Conze, E. **The Large Sutra on Perfect Wisdom: With the Divisions of the Abhisamayālaṃkāra.** Berkeley: University of California Press, 1975.

Cox, C. **Disputed Dharmas: Early Buddhist Theories on Existence.** Tokyo: The International Institute for Buddhist Studies, 1995.

Garfield, J. L.**The Fundamental Wisdom of the Middle Way: Nāgārjuna's Mūlamadhyamakakārikā.** Oxford: Oxford University Press, 1995.

Gethin, R. **The Foundations of Buddhism.** Oxford: Oxford University Press, 1998.

Kalupahana, D. J. **Nāgārjuna: The Philosophy of the Middle Way.** State University of New York Press, 1986.

Kapoor, S.**A Dictionary of Hinduism: Including its Mythology, Religion, History, Literature,andPantheon.** New Delhi: Cosmo Publications, 1990.

06. (. 74-93).indd 92 17/4/2569 7:35:14

Larson, G. J. **Classical Sāṃkhya: An Interpretation of Its History and Meaning.** 2nd ed. Delhi: Motilal Banarsidass, 1987.

Lin, C.-K. **THE SAṂDHINIRMOCANA SUTRA: A LIBERATING HERMENEUTIC** [Dissertation]. Temple University Graduate Board, 1991.

Matilal, B. K.**The Navya-Nyāya Doctrine of Negation: The Semantics and Ontology of Negative Statements in Navya-Nyāya Philosophy.** Harvard University Press, 1977.

Potter, K. H. (Ed.).**Encyclopedia of Indian Philosophies: Vol.2 – Indian Metaphysics and Epistemology: The Tradition of Nyāya–Vaiśeṣika up to Gaṅgeśa.** Princeton University Press, 1977.

Powers, J., Asanga, & Jnanagarbha. **Two Commentaries on the Samdhinirmocana-Sutra. In Studies in Asian Thought and Religion** (Vol. 13). The Edwin Mellen Press, 1992.

Radhakrishnan, S. **Indian Philosophy:** Volume I (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press, 1999.

Siderits, M. **Nāgārjuna's Middle Way: The Mūlamadhyamakakārikā.** Wisdom Publications, 2016.

Williams, Paul & Tribe, Anthony. **Buddhist Thought***:* A Complete Introduction to the Indian Tradition. London and New York: Routledge, 2000.

โรงเรียนสาธิตแหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูและห้องปฏิบัติการทางการศึกษา
Demonstration Schools as Practicum Sites for Pre-service Teachers and Educational Laboratories

สุขุม เฉลยทรัพย์*
Sukum Chaleysub
สิรินดา เสวตสมบูรณ์**
Sirinda Sawetsomboon
วีณัฐ สกุลหอม***
Venus Sakulhom
สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์****
Supaporn Tungdamnernsawad
หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ประเทศไทย
Doctor of Education, Program in Educational Leadership, Suan Dusit University, Thailand
Email: supapornpolitical@gmail.com

Received: January 27, 2026
Revised: February 25, 2026
Accepted: February 27, 2026

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บทบาทและความสำคัญของโรงเรียนสาธิตในฐานะแหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูและห้องปฏิบัติการทางการศึกษา พร้อมนำเสนอข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาระบบการผลิตครูและยกระดับคุณภาพการศึกษา โดยศึกษาจากเอกสารวิชาการ และงานวิจัย ผลการศึกษาพบว่า โรงเรียนสาธิตมีบทบาทสำคัญ ๓ ประการ คือ (๑) เป็นห้องปฏิบัติการทางการศึกษาที่มีหลักสูตรยืดหยุ่นสำหรับทดลองนวัตกรรมการเรียนการสอน (๒) เป็นแหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูตามทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ David Kolb ช่วยให้นักศึกษาครูพัฒนาทักษะและความเข้าใจทางวิชาชีพ และ (๓) เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงและต้นแบบทางการศึกษา โรงเรียนสาธิตมีลักษณะพิเศษ ได้แก่ ครูที่เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย มีอิสระในการพัฒนาหลักสูตร และได้รับการลงทุนเพียงพอ การบริหารวิชาการ

---

* รศ.ดร. สุขุม เฉลยทรัพย์ Assoc.Prof.Dr.Sukum Chaleysub
** นางสาวสิรินดา เสวตสมบูรณ์ Ms.Sirinda Sawetsomboon
*** ผศ.ดร.วีณัฐ สกุลหอม Asst.Prof.Dr.Venus Sakulhom
**** รศ.ดร.สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์ Assoc.Prof.Dr.Supaporn Tungdamnernsawad
หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต Doctor of Education, Program in Educational Leadership, Suan Dusit University.

07. . (94-115).indd 94 4/29/2026 10:43:44 AM

ครอบคลุมการออกแบบหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และการประเมินผลอย่างเป็นระบบ สำหรับข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา ประกอบด้วย การพัฒนานักศึกษาครู การบริหารวิชาการ การบริหารบุคลากร การวิจัยและพัฒนานวัตกรรม และการขยายผลสู่สังคม เพื่อให้โรงเรียนสาธิตเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาและผลิตครูคุณภาพเพื่อพัฒนาการศึกษาของประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: โรงเรียนสาธิต; การฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู; ห้องปฏิบัติการทางการศึกษา

Abstract

This article aimed to analyze the roles and importance of laboratory schools as teacher professional practice sites and educational laboratories, and to present recommendations for developing teacher production systems and enhancing educational quality. The study examined academic documents and research. The findings revealed that laboratory schools had three significant roles: (๑) serving as educational laboratories with flexible curricula for experimenting with teaching and learning innovations, (๒) functioning as teacher professional practice sites based on David Kolb's experiential learning theory, helping student teachers develop professional skills and understanding, and (๓) acting as leaders of educational change and educational models. Laboratory schools had distinctive characteristics including university faculty as teachers, autonomy in curriculum development, and adequate investment. Academic administration covered curriculum design, teaching and learning management, and systematic evaluation. Recommendations for development comprised student teacher development, academic administration, personnel management, research and innovation development, and social expansion, to enable laboratory schools to lead educational transformation and produce quality teachers for effective national educational development.

Keywords: Demonstration School; Teacher Professional Practicum; Educational Laboratory

07. . (94-115).indd 95 4/29/2026 10:43:44 AM

บทนำ

การพัฒนาคุณภาพการศึกษาต้องอาศัยระบบผลิตครูที่มีประสิทธิภาพ ครูที่ดีต้องมีทั้งความรู้ทางทฤษฎีและประสบการณ์ปฏิบัติการสอนจริง มีทักษะการจัดการชั้นเรียนและปรับตัวได้ในสถานการณ์ที่หลากหลาย โรงเรียนสาธิตจึงเป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงทฤษฎีกับการปฏิบัติ ทำหน้าที่เป็นห้องปฏิบัติการทางการศึกษาและแหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู

โรงเรียนสาธิต (Demonstration School) คือโรงเรียนในความดูแลของสถาบันฝึกหัดครูหรือมหาวิทยาลัยที่มีคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ มีจุดมุ่งหมายเป็นสถานที่สาธิตการเรียนการสอนให้นักศึกษาและครูได้ศึกษาฝึกหัดและนำไปใช้เป็นแบบอย่าง[๑] ในระดับสากล Laboratory-Demonstration School คือโรงเรียนที่ทำงานร่วมกับมหาวิทยาลัยหรือสถาบันการศึกษาครู เปิดโอกาสให้มีการฝึกอบรมครู วิจัยทางการศึกษา และเป็นศูนย์กลางนวัตกรรมการเรียนการสอน[๒]

โรงเรียนสาธิตแห่งแรกในประเทศไทยได้ถือกำเนิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปี พ.ศ. ๒๔๓๕ ที่ “โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์” ณ โรงเลี้ยงเด็กยศเส มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเป็นโรงเรียนสำหรับฝึกหัดงานครู การก่อตั้งโรงเรียนแห่งนี้ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของระบบการผลิตครูในประเทศไทย แสดงให้เห็นถึงวิสัยทัศน์ในการพัฒนาการศึกษาโดยเริ่มจากการสร้างครูที่มีคุณภาพ โรงเรียนสาธิตมีความสำคัญดังนี้

๑. เป็นห้องปฏิบัติการทางการศึกษาให้มหาวิทยาลัยใช้ฝึกนักศึกษาครูและทดลองนวัตกรรมการสอนใหม่ มีหลักสูตรยืดหยุ่นที่สามารถทดลองวิธีสอนที่หลากหลาย

๒. เป็นแหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพที่นักศึกษาได้ฝึกทักษะการสอนจริงภายใต้การดูแลครูพี่เลี้ยงที่มีประสบการณ์ และเป็นสถานที่ทดลองหลักสูตรและวิธีสอนใหม่ของคณาจารย์

๓. เป็นต้นแบบการศึกษาคุณภาพสูงที่โรงเรียนอื่นสามารถศึกษาและนำไปประยุกต์ใช้[๓]

---

[๑] ศิลปวัฒนธรรม. **แรกมีโรงเรียนสาธิตในโลก แรกมีโรงเรียนสาธิตในไทย**, ๒๕๖๕. [Online], Available: https://www.silpa-mag.com/history/article_82796. [January 22, 2026]

[๒] Tufts University., **What is a Laboratory-Demonstration School?** 2026. [Online],Available: https://sites.tufts.edu/eliotpearsonchildrensschool/admissions/what-is-a-laboratory-demonstration-school/. [January 22, 2026]

[๓] ศิลปวัฒนธรรม. **แรกมีโรงเรียนสาธิตในโลก แรกมีโรงเรียนสาธิตในไทย**, ๒๕๖๕. [Online],Available: https://www.silpa-mag.com/history/article_82796. [January 22, 2026]

07. . (94-115).indd 96 4/29/2026 10:43:44 AM

การฝึกประสบการณ์ในโรงเรียนสาธิตมีรากฐานทางทฤษฎีที่สำคัญ คือ ทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีประสบการณ์ตรง (Experiential Learning Theory) ของ David Kolb[๔] ที่อธิบายกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ๔ ขั้นตอน คือ ประสบการณ์เชิงรูปธรรม การสังเกตแบบไตร่ตรอง แนวคิดเชิงนามธรรม และการทดลองเชิงรุก การสาธิตการสอนจึงเป็นกลยุทธ์สำคัญที่เชื่อมโยงความรู้ทางทฤษฎีกับการปฏิบัติ เป็นโอกาสพัฒนาทักษะการสอนอย่างแท้จริง นักศึกษาครูได้ประโยชน์จากโอกาสฝึกฝนกลยุทธ์การสอนไตร่ตรองความมีประสิทธิผล บูรณาการประสบการณ์กับทฤษฎี และทดลองแนวทางใหม่ การศึกษาของ Pangket-Rosario[๕] พบว่านักศึกษาครูมีประสบการณ์ทั้งในฐานะผู้เรียนที่ประสบความสงสัยในตนเอง ต้องเรียนรู้กลยุทธ์ใหม่ผ่านประสบการณ์โดยตรง และปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่ไม่คาดคิด และในฐานะครูที่พัฒนาการปฏิบัติแบบไตร่ตรอง ความยืดหยุ่น และความเข้าใจวิชาชีพครู

บทความนี้นำเสนอโรงเรียนสาธิตในฐานะแหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูและห้องปฏิบัติการทางการศึกษา โดยวิเคราะห์ความหมาย ความสำคัญ วัตถุประสงค์ การดำเนินงาน บทบาทในการฝึกประสบการณ์นักศึกษาครู และข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา เพื่อให้ผู้บริหารการศึกษา นักวิชาการ และผู้เกี่ยวข้องเข้าใจบทบาทและความสำคัญของโรงเรียนสาธิต และนำไปพัฒนาระบบผลิตครูและยกระดับคุณภาพการศึกษาของประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความหมายของโรงเรียนสาธิต

โรงเรียนสาธิต (Demonstration School) คือโรงเรียนที่อยู่ในความดูแลของสถาบันฝึกหัดครูหรือมหาวิทยาลัยที่มีคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ มีทั้งที่ตั้งอยู่ในบริเวณหรือนอกบริเวณของสถาบัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้เป็นสถานที่สำหรับสาธิตการเรียนการสอน ให้นักศึกษาหรือครูอาจารย์ได้ศึกษาฝึกหัด และนำไปใช้เป็นแบบอย่าง จากแนวคิดของสหรัฐอเมริกา โรงเรียนสาธิตมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันตามอุดมการณ์และวิธีการเฉพาะของแต่ละสถาบัน ดังนี้[๖]

- โรงเรียนฝึก (Practice School) ใช้เป็นที่ฝึกสอนนักศึกษาในสถาบันฝึกหัดครู
- โรงเรียนสาธิต (Demonstration School) สำหรับสาธิตการเรียนการสอนให้นักศึกษาได้ศึกษาสังเกต และนำไปใช้เป็นแบบอย่าง

---

[๔] Kolb, D. A., **Experiential learning: Experience as the source of learning and development**. (NJ: Prentice Hall, 1984), pp.20-39.

[๕] Pangket-Rosario, W. F., "Experience of education students in classroom teaching demonstrations for teaching language skills and its implications for the curriculum", **International Journal of Learning, Teaching and Educational Research**, Vol.24 No.11 (2025): pp.726-744.

[๖] ศิลปวัฒนธรรม. **แรกมีโรงเรียนสาธิตในโลก แรกมีโรงเรียนสาธิตในไทย**, ๒๕๖๕. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.silpa-mag.com/history/article_82796, [January ๒๒, ๒๐๒๖]

- โรงเรียนปฏิบัติการทดลอง (Laboratory School) เพื่อใช้ในการปฏิบัติการทดลองการศึกษา โดยเน้นด้านจิตวิทยาพัฒนาการของนักเรียนเป็นหลัก

- โรงเรียนทดลอง (Experimental School) เพื่อใช้ในการทดลองด้านต่าง ๆ บางแห่งจะไม่เปิดให้มีการฝึกสอนหรือฝึกงานใด ๆ

- โรงเรียนวิจัยและพัฒนา (Research and Development School) เป็นโรงเรียนในมหาวิทยาลัยที่เน้นการวิจัยและพัฒนาการของเด็กนักเรียนเป็นหลัก

- โรงเรียนในมหาวิทยาลัย (University School) เน้นการสอนนักเรียนให้ดีที่สุดเท่าที่จะดีได้ และทำหน้าที่การฝึกสอนหรือการทดลองวิจัยเป็นความสำคัญ

- ในระดับสากล Laboratory-Demonstration School หมายถึงโรงเรียนที่ดำเนินงานร่วมกับมหาวิทยาลัย วิทยาลัย หรือสถาบันการศึกษาครู และเปิดโอกาสให้มีการฝึกอบรมครู การวิจัยทางการศึกษา และการพัฒนาวิชาชีพ เป็นศูนย์กลางนวัตกรรมสำหรับความคิดสร้างสรรค์และการทดลอง การประยุกต์ใช้ความรู้และการวิจัยใหม่ ๆ การค้นพบใหม่และกระบวนการแก้ปัญหา เป็นสถานที่เรียนรู้จากความท้าทายและข้อผิดพลาด เป็นสถานที่ที่ครู นักเรียน และครอบครัวสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับพัฒนาการเด็กและการศึกษา[๗]

สรุปโรงเรียนสาธิต คือโรงเรียนในความดูแลของสถาบันฝึกหัดครูหรือมหาวิทยาลัยที่มีคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อสาธิตการเรียนการสอนให้นักศึกษาครูได้ศึกษาฝึกหัดและนำไปใช้เป็นแบบอย่าง มีหลายประเภทตามวัตถุประสงค์ เช่น โรงเรียนฝึก โรงเรียนปฏิบัติการทดลอง และโรงเรียนวิจัยและพัฒนา ในระดับสากล ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางนวัตกรรมสำหรับการฝึกอบรมครู การวิจัยทางการศึกษา การพัฒนาวิชาชีพ และเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับพัฒนาการเด็กและการศึกษา

ความสำคัญและวัตถุประสงค์ของโรงเรียนสาธิต

โรงเรียนสาธิตถือเป็นกลไกสำคัญในระบบการผลิตครูและการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของประเทศ ด้วยบทบาทที่เป็นทั้งสถานฝึกปฏิบัติสำหรับนักศึกษาครู แหล่งวิจัยและพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา และต้นแบบการจัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ การทำความเข้าใจความสำคัญและวัตถุประสงค์ของโรงเรียนสาธิตจึงเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาระบบการศึกษาครูและยกระดับคุณภาพการศึกษาโดยรวม

---

[๗] Tufts University., **What is a Laboratory-Demonstration School,** 2026, [Online], Available: https://sites.tufts.edu/eliotpearsonchildrensschool/admissions/what-is-a-laboratory-demonstration-school/. [January 22, 2026]

07. . (94-115).indd 98 4/29/2026 10:43:44 AM

ความสำคัญของโรงเรียนสาธิต มีดังนี้[๘]

๑. ห้องปฏิบัติการทางการศึกษา โรงเรียนสาธิตเป็นห้องปฏิบัติการทางการศึกษาสำคัญต่อการพัฒนาวิชาชีพครู ให้มหาวิทยาลัยใช้เป็นพื้นที่ฝึกนักศึกษาครูและทดลองนวัตกรรมการสอนใหม่ซึ่งแตกต่างจากโรงเรียนทั่วไปที่มีข้อจำกัดในการทดลองและปรับเปลี่ยน โรงเรียนสาธิตมีหลักสูตรยืดหยุ่น ทดลองวิธีสอนที่หลากหลายได้ และมีอิสระออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละบริบท ทำให้เป็นแหล่งพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยสร้างต้นแบบการเรียนรู้ที่โรงเรียนอื่นนำไปประยุกต์ใช้ได้ การทดลองและวิจัยในโรงเรียนสาธิตช่วยพัฒนานักศึกษาครูและสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อวงการการศึกษา

๒. บทบาทสำหรับระบบการศึกษาและมหาวิทยาลัย โดยเป็น (๑) สถานฝึกปฏิบัติและวิจัยแหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพที่นักศึกษาครูฝึกทักษะการสอนจริงภายใต้การดูแลครูพี่เลี้ยงที่มีประสบการณ์และเป็นสถานที่ทดลองหลักสูตรและวิธีสอนใหม่ของคณาจารย์มหาวิทยาลัย ทำให้เกิดการพัฒนาความรู้ทางวิชาการอย่างต่อเนื่อง (๒) ผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา นำการพัฒนานวัตกรรมการศึกษาและขยายผลแนวคิดการจัดการเรียนรู้ที่ดีสู่โรงเรียนทั่วไป และ (๓) สร้างบุคลากรที่มีคุณภาพ ผลิตครูที่มีทั้งความรู้ทางทฤษฎีและสามารถปฏิบัติงานได้จริง เป็นแบบอย่างที่ดีให้วิชาชีพครู ครูที่ฝึกฝนในโรงเรียนสาธิตมักมีทักษะและความมั่นใจในการจัดการเรียนการสอนสูงกว่า เนื่องจากได้รับประสบการณ์ตรงในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้

๓. บทบาทสำหรับผู้เรียนและสังคม โดย (๑) สร้างหลักสูตรยืดหยุ่น มีอิสระออกแบบหลักสูตรที่เน้นทักษะใหม่และปรับให้เข้ากับความก้าวหน้าของโลกแห่งอนาคตได้ดีกว่าโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) (๒) คุณภาพและความน่าเชื่อถือ มีชื่อเสียงดีและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มีเพื่อนที่ดี และเป็นที่รู้จักในวงกว้าง ชื่อเสียงนี้สร้างจากการทำงานอย่างต่อเนื่องในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการมีมาตรฐานที่สูง และ (๓) ต้นแบบการศึกษา เป็นแหล่งเรียนรู้และต้นแบบการศึกษาคุณภาพสูง นำไปสู่การพัฒนาการศึกษาโดยรวมของประเทศ โรงเรียนอื่นสามารถศึกษาและนำแนวทางปฏิบัติที่ดีไปประยุกต์ใช้ได้

โดยสรุปโรงเรียนสาธิตมีความสำคัญในการเชื่อมระหว่างทฤษฎีการศึกษาในมหาวิทยาลัยกับการปฏิบัติจริง และเป็นต้นแบบนวัตกรรมการศึกษาที่มีคุณภาพสำหรับสังคม

---

[๘] องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย, **นักการศึกษาสายปฏิรูป แนะรัฐ นำจุดเด่นโรงเรียนสาธิตสู่การศึกษายุคใหม่**, ๒๕๖๖. [Online], Available: https://theactive.thaipbs.or.th/news/๒๐๒๒๐๒๑๘. [January 22, 2026]

07. . (94-115).indd 99 4/29/2026 10:43:44 AM

วัตถุประสงค์ของโรงเรียนสาธิต มีดังนี้[๙]

๑. เพื่อเป็นสถานปฏิบัติการในด้านครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ ให้นักศึกษาครูได้ฝึกประสบการณ์จริงในสภาพแวดล้อมที่ควบคุมได้ โดยมีการดูแลและให้คำแนะนำจากครูพี่เลี้ยงและอาจารย์นิเทศก์ การฝึกในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมช่วยให้นักศึกษาสามารถพัฒนาทักษะการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. เพื่อเป็นสถานศึกษา วิจัย ทดลอง และค้นคว้าทางด้านครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ ส่งเสริมการพัฒนานวัตกรรมการเรียนการสอนและการวิจัยทางการศึกษา โดยเปิดโอกาสให้คณาจารย์และนักศึกษาได้ทดลองแนวทางการสอนใหม่ ๆ วิจัยปัญหาทางการศึกษา และค้นคว้าหาแนวทางแก้ไข ผลการวิจัยเหล่านี้นำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ทางการศึกษาและการปรับปรุงการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง

๓. เพื่อสาธิตการเรียนการสอน และการบริหารโรงเรียนแก่นักศึกษาในทางด้านครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ ครู และผู้บริหารการศึกษา การเป็นแบบอย่างที่ดีในการจัดการเรียนการสอนและการบริหารจัดการ โรงเรียนสาธิตจึงต้องมีมาตรฐานสูงทั้งในด้านการสอนและการบริหาร

๔. เพื่อเป็นสถานศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน (ปฐมวัย ประถมศึกษา มัธยมศึกษา) อบรมบุตรธิดาให้มีความรู้ ทักษะ และเจตคติอันดีงามเพื่อเป็นพลเมืองดีของชาติในอนาคต การให้การศึกษาที่มีคุณภาพแก่ผู้เรียน และการเป็นสถานฝึกปฏิบัติกับการให้การศึกษาที่ดีแก่นักเรียน

นอกจากนี้ยังพบว่า โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์[๑๐] ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นห้องปฏิบัติการทางการฝึกหัดครูระดับปริญญา และเพื่อทำการทดลองค้นคว้าหาความรู้ใหม่ในด้านการศึกษา

โดยสรุปโรงเรียนสาธิตมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นสถานปฏิบัติการในด้านครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ เป็นสถานวิจัยและทดลองทางการศึกษา สาธิตการสอนและการบริหาร และให้การศึกษาที่มีคุณภาพแก่ผู้เรียน โรงเรียนสาธิตจึงเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาครูที่มีคุณภาพและยกระดับการศึกษาของประเทศ

---

[๙] โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง, **โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง สังกัดคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง**, [Online], Available: https://www.ds.ru.ac.th/index.php/th/introduce-th-th/history-th-th, 2529. [January 22, 2026]

[๑๐] โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา, **ประวัติโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์**, ๒๕๖๙. [Online], Available: https://www.kus.ku.ac.th/About.html. [January 22, 2026]

07. . (94-115).indd 100 4/29/2026 10:43:45 AM

ประวัติและพัฒนาการโรงเรียนสาธิตในประเทศไทย

การพัฒนาโรงเรียนสาธิตในประเทศไทยมีประวัติความเป็นมายาวนานกว่า ๑๓๐ ปี แสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นของประเทศในการพัฒนาระบบการผลิตครูและยกระดับคุณภาพการศึกษา โรงเรียนสาธิตแต่ละแห่งมีบทบาทสำคัญในฐานะห้องปฏิบัติการทางการศึกษาและต้นแบบการจัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ ประวัติและพัฒนาการของโรงเรียนสาธิตในประเทศไทย นำเสนอด้วยตัวอย่างโรงเรียนสาธิตในประเทศไทย ดังนี้

โรงเรียนสาธิตแห่งแรกของประเทศไทยได้ถือกำเนิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ ที่ “โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์” ณ โรงเลี้ยงเด็กยศเส โดยวัตถุประสงค์หลักเพื่อเป็นโรงเรียนสำหรับฝึกหัดงานครู การก่อตั้งโรงเรียนแห่งนี้ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของระบบการผลิตครูในประเทศไทย แสดงให้เห็นถึงวิสัยทัศน์ของรัชกาลที่ ๕ ในการพัฒนาการศึกษาโดยเริ่มจากการสร้างครูที่มีคุณภาพ ในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนสาธิตแห่งที่สองชื่อว่า “โรงเรียนประถมวัดหัวลำโพง” เป็นโรงเรียนฝึกหัดสอนของแผนกวิชาครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภายหลังโรงเรียนได้ย้ายที่ตั้งมาอยู่ที่สนามกีฬาแห่งชาติ และเปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียนมัธยมหอวัง” ทำหน้าที่เป็นโรงเรียนฝึกสอนของแผนกฝึกหัดครูชั้นประโยคมัธยม ในคณะอักษรศาสตร์และครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งในปี พ.ศ. ๒๔๘๗ โรงเรียนมัธยมหอวังได้เปลี่ยนรูปแบบมาเป็นโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งปัจจุบันคือโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา[๑๑] ตัวอย่างโรงเรียนสาธิตในประเทศไทยมีดังนี้

- โรงเรียนสาธิตละอออุทิศ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต[๑๒] เป็นโรงเรียนอนุบาลของรัฐแห่งแรก สังกัดกองฝึกหัดครู กระทรวงธรรมการ เปิดการเรียนการสอนอนุบาลในปี พ.ศ. ๒๔๘๓ เพื่อเป็นสถานที่ฝึกนักเรียนฝึกหัดครูอนุบาลของโรงเรียนการเรือนวังจันทร์เกษม ซึ่งปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยสวนดุสิต เป็นโรงเรียนอนุบาลเต็มรูปแบบด้วยเงินบริจาคของนางสาวละออ โดยยึดแนวปรัชญาวิถีดำเนินการเรียนการสอนตามวิถีทางแห่งการพัฒนาเด็กปฐมวัย และมุ่งเน้นการเตรียมความพร้อมและส่งเสริมพัฒนาการเด็กเป็นสำคัญปัจจุบันโรงเรียนสาธิตละออุทิศเป็นแหล่งทดลอง ค้นคว้า วิจัยและพัฒนาความรู้ทางด้านการศึกษาปฐมวัย เป็นต้นแบบของการจัดการศึกษาในระดับปฐมวัย เป็นแหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูให้แก่นักศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย และเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้มาสังเกต มีส่วนร่วมในการสอนและฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู

---

[๑๑] ศิลปวัฒนธรรม, **แรกมีโรงเรียนสาธิตในโลก แรกมีโรงเรียนสาธิตในไทย**, ๒๕๖๕. [Online],Available: https://www.silpa-mag.com/history/article_๘๒๗๙๖. [January 22, 2026].

[๑๒] ศิโรจน์ ผลพันธิน, พิทักษ์ จันทร์เจริญ, และสุขุม เฉลยทรัพย์, “Sirote’s Model for University Quality Integration: ต้นแบบการบูรณาการศาสตร์และศิลป์ในการบริหารสถาบันอุดมศึกษา”, **วารสารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต**, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๘): ๑–๑๕.

07. . (94-115).indd 101 4/29/2026 10:43:45 AM

- โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร[๑๓] พัฒนาจากโรงเรียนประสานมิตร โรงเรียนมัธยมวิสามัญศึกษาในบริเวณโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงเป็นระบบโรงเรียนสาธิต ได้รับการจัดตั้งจากกระทรวงศึกษาธิการในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ เพื่อเป็นสถานที่ปฏิบัติงานในการฝึกสอนระดับมัธยมศึกษาของนิสิตหลักสูตรการศึกษาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และต่อมาได้ตั้งโรงเรียนประถมสาธิตวิทยาลัยวิชาการศึกษา เป็นสถานที่ปฏิบัติงานในการฝึกสอนระดับประถมศึกษา และได้มีการพัฒนามาจนถึงปัจจุบัน

- โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย[๑๔] สถาปนาขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๐๑ โดยศาสตราจารย์ท่านผู้หญิงพูนทรัพย์ นพวงศ์ ณ อยุธยา เพื่อให้เป็นสถานฝึกปฏิบัติการทางการศึกษาและเป็นสถานที่ฝึกการปฏิบัติงานครูของคณะครุศาสตร์ก่อนที่นิสิตจะจบการศึกษา และเป็นพื้นที่สำหรับการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการเรียนการสอน มีครูที่มีคุณภาพสูงซึ่งเป็นอาจารย์ของคณะครุศาสตร์ และมีหลักสูตรที่มีความยืดหยุ่นสูง สามารถปรับให้เข้ากับความต้องการของผู้เรียน

- โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง[๑๕] คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหงได้รับอนุมัติให้จัดตั้งโรงเรียนสาธิตขึ้นเพื่อเป็นสถานปฏิบัติการทางด้านศึกษาศาสตร์และเป็นที่ฝึกอบรมทางวิชาการแก่เยาวชน ในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ และเปิดการเรียนการสอนครั้งแรกในปีการศึกษา ๒๕๑๖ มุ่งพัฒนาวิชาการส่งเสริมทักษะวิชาชีพ มีภาวะเป็นผู้นำสร้างสรรค์นวัตกรรม ก้าวทันเทคโนโลยี เป็นคนดี มีคุณธรรม และเป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมพัฒนาวิชาชีพครู

- โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์[๑๖] จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๔ โดยมีจุดมุ่งหมายให้เป็นห้องปฏิบัติการทางการฝึกหัดครูระดับปริญญา และเพื่อทำการทดลองค้นคว้าหาความรู้ให้กว้างขวางในด้านการศึกษา เปิดทำการสอนนักเรียนทั้งในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา มีความโดดเด่นในด้านหลักสูตรเรียนรวมสำหรับเด็กที่มีภาวะสมาธิสั้น บกพร่องทางการเรียนรู้ มีปัญหาด้านพฤติกรรมและอารมณ์ ภาวะออทิซึม เน้นให้ผู้เรียนเข้าใจความหลากหลายของผู้คน ซึ่งสะท้อนถึงการยอมรับและให้โอกาสทางการศึกษาแก่ผู้เรียนทุกคน

---

[๑๓] โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, **โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**, ๒๕๖๙. [Online], Available: http://prathom.swu.ac.th/. [January 22, 2026].

[๑๔] โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, **โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**, ๒๕๖๙. [Online], Available: https://www.satite.chula.ac.th/. [January 22, 2026].

[๑๕] โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง, **โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง สังกัดคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง**. [Online],Available: https://www.ds.ru.ac.th/index.php/th/introduce-th-th/history-th-th, ๒๕๖๙. [January 22, 2026].

[๑๖] โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา, **ประวัติโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์**, ๒๕๖๙. [Online], Available: https://www.kus.ku.ac.th/About.html. [January 22, 2026].

07. . (94-115).indd 102 4/29/2026 10:43:45 AM

จากลักษณะเฉพาะของโรงเรียนสาธิตในประเทศไทย การใช้ชื่อ “โรงเรียนสาธิต (Demonstration School)” แสดงถึงความตั้งใจที่จะให้โรงเรียนสาธิตเป็นโรงเรียนตัวอย่าง เพื่อให้โรงเรียนอื่น ๆ ได้มีโอกาสทำตามในโอกาสต่อไป ตามที่วิจิตร ศรีสอ้าน[๑๗] ได้ให้ความเห็นไว้ บทบาทของโรงเรียนสาธิตนอกจากการเรียนการสอนนักเรียนแล้ว ยังมีหน้าที่อื่น ๆ ที่สำคัญ ได้แก่ การฝึกสอน การสาธิตการสอน การสังเกตการสอน และการทดลองวิจัยทั้งวิธีการสอนและหลักสูตร ทำให้โรงเรียนสาธิตมีบทบาทสำคัญในการให้การศึกษาแก่นักเรียน การผลิตครู และการพัฒนาองค์ความรู้ทางการศึกษา

การดำเนินงานของโรงเรียนสาธิต

โรงเรียนสาธิตมีรูปแบบการดำเนินงานที่เอื้อต่อการเป็นต้นแบบและการพัฒนานวัตกรรมการศึกษา การทำความเข้าใจกลไกการทำงานของโรงเรียนสาธิตจึงเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาระบบการผลิตครูและยกระดับคุณภาพการศึกษาของประเทศ

หลักการดำเนินงานของโรงเรียนสาธิต[๑๘] มีดังนี้

โรงเรียนสาธิตมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา มีการสื่อสารและเผยแพร่นวัตกรรมการเรียนการสอนออกสู่สังคมอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ระบบการศึกษาไทยโดยเฉพาะโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) มีความแข็งตัวในเรื่องข้อตกลง ระเบียบและแนวปฏิบัติต่าง ๆ ที่ทำให้ครูไม่กล้าออกนอกกรอบหรือทดลองสิ่งใหม่ ๆ สภาพการณ์เช่นนี้ทำให้โรงเรียนสาธิตต้องมีบทบาทเชิงรุกในการขยายผลนวัตกรรมการศึกษา โรงเรียนสาธิตจึงมีการจัดอบรมและให้ความรู้แก่ครูจากโรงเรียนอื่น ๆ ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงช่วยเหลือและสนับสนุนโรงเรียนที่เปิดใจต้องการเรียนรู้และพัฒนา นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้ครูจากโรงเรียนต่าง ๆ ที่ต้องการพัฒนาตนเองได้เข้ามาศึกษาดูงานและเรียนรู้แนวทางปฏิบัติที่ดี อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญที่ต้องตระหนักคือไม่ใช่ทุกนวัตกรรมจะสามารถนำไปใช้ได้ทุกโรงเรียน เนื่องจากการศึกษาในแต่ละบริบทมีความแตกต่างกัน ทั้งในด้านทรัพยากร ภูมิหลังของผู้เรียน และวัฒนธรรมชุมชน การขยายผลนวัตกรรมจึงต้องคำนึงถึงความเหมาะสมและความพร้อมของแต่ละสถานศึกษา

---

[๑๗] ศิลปวัฒนธรรม, **แรกมีโรงเรียนสาธิตในโลก แรกมีโรงเรียนสาธิตในไทย**, ๒๕๖๕. [Online], Available: https://www.silpa-mag.com/history/article_๘๒๗๙๖. [January ๒๒, ๒๐๒๖].

[๑๘] องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย, **นักการศึกษาสายปฏิรูป แนะรัฐ นำจุดเด่นโรงเรียนสาธิตสู่การศึกษายุคใหม่**, ๒๕๖๖. [Online],Available: https://theactive.thaipbs.or.th/news/๒๐๒๒๐๒๑๘. [January 22, 2026].

07. . (94-115).indd 103 4/29/2026 10:43:45 AM

ลักษณะเฉพาะในการดำเนินงาน

โรงเรียนสาธิตมีลักษณะพิเศษหลายประการที่ทำให้สามารถทำหน้าที่เป็นต้นแบบได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

๑) คุณภาพของบุคลากร ครูและอาจารย์ในโรงเรียนสาธิตมีสถานะเป็นพนักงานมหาวิทยาลัย หมายความว่าครูในโรงเรียนสาธิตชั้นนำ เช่น สาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เป็นอาจารย์ของคณะครุศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์ บุคลากรเหล่านี้มีคุณวุฒิและประสบการณ์สูง มีความเชี่ยวชาญทั้งด้านทฤษฎีและปฏิบัติ และมีส่วนร่วมในการวิจัยและพัฒนาการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

๒) ความมีอิสระในการพัฒนาหลักสูตร แม้จะต้องดำเนินการภายใต้กรอบหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานของชาติ แต่โรงเรียนสาธิตมีความยืดหยุ่นในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของตัวเอง สามารถออกแบบเนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ และวิธีการสอนที่สอดคล้องกับปรัชญาและเอกลักษณ์ของแต่ละโรงเรียน ความยืดหยุ่นนี้ทำให้แต่ละโรงเรียนสาธิตมีลักษณะเฉพาะของตัวเองตามหลักคิดและปรัชญาการศึกษา

๓) ได้รับการลงทุนที่สูงเพื่อให้สามารถทำหน้าที่เป็นต้นแบบได้อย่างมีประสิทธิภาพ การลงทุนนี้ครอบคลุมหลายด้าน ได้แก่ อาคารสถานที่ที่ทันสมัยและเหมาะสมกับการจัดการเรียนรู้ อุปกรณ์การเรียนการสอนที่ครบครันและทันสมัย เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่ทันสมัย สื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย และบุคลากรที่มีคุณภาพสูง การลงทุนที่เพียงพอทำให้โรงเรียนสาธิตสามารถทดลองนวัตกรรมใหม่ ๆ ได้โดยไม่มีข้อจำกัดด้านทรัพยากรมากนัก

การบริหารวิชาการของโรงเรียนสาธิต

การบริหารวิชาการเป็นหัวใจสำคัญของการดำเนินงานโรงเรียนสาธิต การศึกษาของ Somtua et al.[๑๙] พบว่า การบริหารวิชาการของโรงเรียนสาธิตที่มีประสิทธิภาพดังนี้

๑. การออกแบบหลักสูตร เป็นรากฐานของการจัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ การระบุผลลัพธ์การเรียนรู้และวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน โดยคำนึงถึงสมรรถนะที่ผู้เรียนต้องการในทักษะอนาคต เช่น ทักษะการคิดวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ การทำงานร่วมกัน และการสื่อสาร จากนั้นจึงคัดเลือกและจัดระเบียบเนื้อหาให้สอดคล้องกับผลลัพธ์ที่ต้องการ โดยเนื้อหาต้องมีความเหมาะสมกับวัยและระดับพัฒนาการของผู้เรียน มีความทันสมัยและสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้ โดยเฉพาะการกำหนดวิธีการและสื่อการสอนที่หลากหลาย เพื่อตอบสนองต่อรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกันของผู้เรียน

---

[๑๙] Somtua, S., Chaemchoy, S., & Siribanpitak, P., “Enhancing future global citizenship competencies through academic management: Current practices and future goals in demonstration schools”, **Journal of Education and Innovation**, Vol.27 No.2 (2025): 54-71.

07. . (94-115).indd 104 4/29/2026 10:43:45 AM

๒. การจัดการเรียนการสอน การนำหลักสูตรที่ออกแบบไว้ไปสู่การปฏิบัติจริงในห้องเรียน ครูต้องใช้วิธีการและสื่อที่หลากหลายเพื่อกระตุ้นความสนใจและส่งเสริมการเรียนรู้ การสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เอื้ออำนวยทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ปลอดภัยและน่าเรียนรู้ และบรรยากาศทางจิตใจที่ให้ผู้เรียนรู้สึกได้รับการยอมรับและกล้าแสดงออก นอกจากนี้ ครูต้องสามารถปรับการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคนหรือกลุ่ม โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและให้การสนับสนุนที่เหมาะสม

๓. การประเมินผล กลไกในการตรวจสอบและปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน ใช้วิธีการวัดและประเมินผลที่หลากหลาย ทั้งการประเมินเพื่อการเรียนรู้ การประเมินเพื่อเป็นการเรียนรู้ และการประเมินผลการเรียนรู้ ข้อมูลที่ได้จากการประเมินต้องถูกต้อง มีความหมาย และสามารถนำไปใช้ปรับปรุงการสอนได้อย่างเป็นรูปธรรม ผลการประเมินต้องใช้เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียน

การดำเนินงานของโรงเรียนสาธิตมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากโรงเรียนทั่วไป โดยทำหน้าที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา มีครูที่มีคุณภาพสูงซึ่งเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย มีอิสระในการพัฒนาหลักสูตร และได้รับการลงทุนที่เพียงพอ การบริหารวิชาการมีสามองค์ประกอบหลัก คือ การออกแบบหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และการประเมินผล ที่ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ โรงเรียนสาธิตจึงสามารถเป็นต้นแบบและแหล่งเผยแพร่นวัตกรรมการศึกษาสู่สังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

โรงเรียนสาธิตแหล่งฝึกประสบการณ์ของนักศึกษาวิชาชีพครู

การเป็นครูที่มีคุณภาพไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากการศึกษาทฤษฎีในห้องเรียนเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยประสบการณ์ตรงในการสอนจริงภายใต้การดูแลและให้คำแนะนำที่เหมาะสม โรงเรียนสาธิตจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในฐานะแหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูที่มีคุณภาพ เชื่อมระหว่างความรู้ทางทฤษฎีกับการปฏิบัติจริง การทำความเข้าใจกระบวนการและประสบการณ์การเรียนรู้ของนักศึกษาครูในโรงเรียนสาธิตจึงเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาระบบการผลิตครูที่มีประสิทธิภาพ

ความสำคัญของการฝึกประสบการณ์ในโรงเรียนสาธิต การสาธิตการสอนเป็นกลยุทธ์สำคัญในหลักสูตรการศึกษาครูที่ทำหน้าที่ให้ความรู้ทางทฤษฎีและการประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติ กระบวนการนี้ไม่ใช่เพียงแค่การทดสอบความสามารถของนักศึกษาครู แต่เป็นโอกาสอันมีค่าในการพัฒนาทักษะการสอนอย่างแท้จริง นักการศึกษาใช้การสาธิตการสอนเพื่อประเมินว่านักศึกษาครูมีความเข้าใจพื้นฐานของการสอนและมีความเชี่ยวชาญในการประยุกต์ใช้แนวทาง กลยุทธ์ และวิธีการต่าง ๆ ที่คาดหวังจากครูมืออาชีพหรือไม่ การสาธิตการสอนจึงเป็นการทดสอบความสามารถแบบองค์รวม ที่ครอบคลุมทั้งความรู้เนื้อหา ทักษะการสอน การจัดการชั้นเรียน และความสามารถในการสื่อสาร[๒๐] การสาธิตการสอนถูกใช้

[๒๐] Sappayani, A., “Teaching demonstration skills of field study students: Basis for intervention plan”, **International Journal of Novel Research and Development (IJNRD)**, Vol.8 No.2 (2023): 319-328.

07. . (94-115).indd 105 4/29/2026 10:43:45 AM

ในหลักสูตรที่ต้องการการประยุกต์ใช้กลยุทธ์การสอน โดยให้นักศึกษาครูได้รับประสบการณ์ตรงในการสอนในห้องเรียนจริง โดยนักศึกษาครูจะถูกสังเกตและประเมินโดยอาจารย์ผู้ดูแลและครูพี่เลี้ยงในสถานที่ฝึกงาน มีการดูแลและให้คำแนะนำที่ช่วยให้นักศึกษาครูได้พัฒนาทักษะอย่างเป็นระบบ ได้รับข้อเสนอแนะที่สร้างสรรค์และสามารถปรับปรุงการสอนได้[๒๑]

ทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีประสบการณ์ตรง รากฐานของการฝึกประสบการณ์

David Kolb นักทฤษฎีการศึกษาได้เสนอทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีประสบการณ์ตรง (Experiential Learning Theory)[๒๒] อธิบายกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ๔ ขั้นตอนที่เชื่อมโยงกันเป็นวงจร (Kolb's Experiential Learning Cycle) ในการทำความเข้าใจว่านักศึกษาครูเรียนรู้การสอนได้อย่างไร ดังนี้

ขั้นที่ ๑ ประสบการณ์เชิงรูปธรรม (Concrete Experience) จุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ ผู้เรียนเผชิญกับประสบการณ์จริงในการสอน นักศึกษาครูได้ลงมือสอนจริงในห้องเรียน โต้ตอบกับนักเรียน และเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ประสบการณ์ตรงนี้เป็นวัตถุดิบสำคัญของการเรียนรู้

ขั้นที่ ๒ การสังเกตแบบไตร่ตรอง (Reflective Observation) การพิจารณาประสบการณ์ที่ผ่านมาอย่างรอบคอบจากหลายมุมมอง นักศึกษาครูต้องหยุดและคิดไตร่ตรองว่าอะไรเกิดขึ้น ทำไมถึงเกิดขึ้น และส่งผลอย่างไร การไตร่ตรองนี้อาจทำผ่านการเขียนบันทึกการสอน การอภิปรายกับเพื่อนหรืออาจารย์ หรือการดูวิดีโอบันทึกการสอนของตนเอง

ขั้นที่ ๓ แนวคิดเชิงนามธรรม (Abstract Conceptualization) การสร้างทฤษฎีและแนวคิดจากการไตร่ตรอง ผู้เรียนเชื่อมโยงประสบการณ์ที่ผ่านมากับความรู้ทางทฤษฎีที่เรียนมา สร้างความเข้าใจใหม่หรือปรับปรุงความเข้าใจเดิม นักศึกษาครูอาจพบว่าทฤษฎีบางอย่างใช้ได้จริงในสถานการณ์หนึ่งแต่ไม่ได้ผลในอีกสถานการณ์หนึ่ง จึงต้องสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ขั้นที่ ๔ การทดลองเชิงรุก (Active Experimentation) การนำแนวคิดใหม่ไปทดสอบในสถานการณ์ต่าง ๆ นักศึกษาครูนำความรู้และความเข้าใจที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการสอนครั้งต่อไป ทดลองวิธีการใหม่และสังเกตผลที่เกิดขึ้น จากนั้นก็เริ่มวงจรใหม่อีกครั้ง

---

[๒๑] Pangket-Rosario, W. F., "Experience of education students in classroom teaching demonstrations for teaching language skills and its implications for the curriculum", **International Journal of Learning, Teaching and Educational Research**, Vol.24 No.11 (2025): 726-744.

[๒๒] Kolb, D. A., **Experiential learning: Experience as the source of learning and development,** (NJ: Prentice Hall, 1984), pp.20-29.

07. . (94-115).indd 106 4/29/2026 10:43:45 AM

ทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีประสบการณ์ตรง เป็นรากฐานสำคัญในการทำความเข้าใจและพัฒนาหลักสูตรการเตรียมครู โดยเฉพาะในบริบทที่ต้องการทักษะการปฏิบัติจริง เช่น การสอนภาษา ซึ่งมีธรรมชาติเชิงปฏิสัมพันธ์และการสื่อสารสูง นักศึกษาครูได้รับประโยชน์จากโอกาสที่แท้จริงในการฝึกฝนกลยุทธ์การสอน ไตร่ตรองความมีประสิทธิผล บูรณาการประสบการณ์กับความรู้ทางทฤษฎี และทดลองแนวทางใหม่ในโอกาสการสอนครั้งต่อไป

ประสบการณ์การสาธิตการสอน มุมมองคู่ของนักศึกษาครู

การศึกษาของ Pangket-Rosario[๒๓] พบว่า นักศึกษาครูมีประสบการณ์ใน ๒ มุมมองที่สำคัญคือในฐานะผู้เรียนและในฐานะครู การทำความเข้าใจทั้ง ๒ มุมมองช่วยให้เห็นภาพที่สมบูรณ์ของกระบวนการเรียนรู้การเป็นครู

- มุมมองในฐานะผู้เรียน นักศึกษาครูเผชิญความท้าทายและโอกาสเรียนรู้ใหม่ทุกครั้งที่สาธิตการสอน ความกังวลหลักคือการสงสัยในความรู้ของตนเอง สร้างความขัดแย้งภายในเมื่อต้องแสดงความมั่นใจในฐานะครู ขณะที่กำลังตั้งคำถามกับความสามารถของตนเอง ความไม่มั่นใจนี้เป็นส่วนสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ นักศึกษาได้เรียนรู้กลยุทธ์ใหม่ผ่านประสบการณ์ตรง ค้นพบแนวทางที่ทฤษฎีอาจไม่ได้กล่าวไว้ เช่น การจัดการสถานการณ์ฉุกเฉิน การปรับแผนการสอนทันที และการสร้างสัมพันธ์กับนักเรียน การเผชิญปฏิสัมพันธ์หลากหลายในห้องเรียน ไม่ว่าจะเป็นการตอบคำถามของนักเรียน พฤติกรรมที่ไม่คาดคิด หรือปัญหาทางเทคนิค ช่วยพัฒนาความสามารถในการปรับตัว ซึ่งเป็นทักษะสำคัญของครูมืออาชีพ

- มุมมองในฐานะครู การพัฒนาการปฏิบัติแบบมืออาชีพที่เป็นหัวใจของวิชาชีพครูดังนี้

๑) การปฏิบัติแบบไตร่ตรอง การวิเคราะห์กลยุทธ์อย่างมีวิจารณญาณหลังการสาธิตช่วยระบุสิ่งที่ได้ผลและไม่ได้ผล การไตร่ตรองให้ความเข้าใจการดำเนินการสอน และกระตุ้นให้คิดลึกซึ้งเกี่ยวกับปรัชญาและวิธีการสอนของตน ครูที่ไตร่ตรองสม่ำเสมอจะพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

๒) การเรียนรู้แบบปรับตัวและความยืดหยุ่น สถานการณ์ไม่คาดคิดระหว่างการสาธิต เช่น การมีส่วนร่วมของนักเรียนที่แตกต่างจากคาดหวัง หรือความล้มเหลวทางเทคโนโลยี แสดงความจำเป็นที่ครูต้องมีความยืดหยุ่น สามารถปรับแผนทันทีและรักษาคุณภาพการเรียนรู้ได้

๓) การเติบโตทางวิชาชีพและความเข้าใจ นักศึกษาครูเริ่มตระหนักอัตลักษณ์ในฐานะนักการศึกษา เข้าใจว่าการศึกษาเกินกว่าการถ่ายทอดเนื้อหา เป็นการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความหมาย สร้างสัมพันธ์กับผู้เรียน และส่งเสริมให้พัฒนาเต็มศักยภาพ ความเข้าใจนี้เป็นพื้นฐานสำคัญของการเป็นครูที่มีประสิทธิภาพ

---

[๒๓] Pangket-Rosario, W. F., “Experience of education students in classroom teaching demonstrations for teaching language skills and its implications for the curriculum”. **International Journal of Learning, Teaching and Educational Research**, Vol.24 No.11 (2025): 726-744.

07. . (94-115).indd 107 4/29/2026 10:43:45 AM

จุดแข็งและจุดอ่อน บทเรียนสำหรับการพัฒนา

การศึกษาของ Pangket-Rosario[๒๔] พบจุดแข็งที่ส่งเสริมคุณภาพวิชาชีพครู เช่น คุณภาพการใช้เสียงที่ดี ความกระตือรือร้น บุคลิกท่าทางที่ดี การควบคุมชั้นเรียนที่ดี การใช้วิธีการและกิจกรรมที่หลากหลาย การใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม และเทคนิคเชิงโต้ตอบ จุดแข็งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่านักศึกษาครูมีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นครูที่มีคุณภาพ หากได้รับการสนับสนุนและพัฒนาอย่างเหมาะสม สำหรับจุดอ่อน พบประเด็นที่สำคัญ เช่น การมีตัวตนทางเสียงและทางกายภาพที่อ่อนแอ เช่น เสียงไม่ดัง ท่าทางไม่ดี ขาดการสบตา ความมั่นใจต่ำและขาดการเชี่ยวชาญเนื้อหา การสื่อสารที่ไม่ชัดเจน การออกแบบการสอนที่ต้องปรับปรุง การขาดการมีส่วนร่วมของนักเรียน และการปรับการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคนไม่เพียงพอ จุดอ่อนเหล่านี้เป็นข้อมูลสำคัญสำหรับการพัฒนาหลักสูตรการเตรียมครูและวิชาชีพครู

โรงเรียนสาธิตเป็นแหล่งฝึกประสบการณ์สำคัญที่เชื่อมโยงทฤษฎีกับการปฏิบัติ โดยใช้ทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีประสบการณ์ตรงของ Kolb ที่ประกอบด้วย ๔ ขั้น นักศึกษาครูมีประสบการณ์คู่ทั้งในฐานะผู้เรียนที่เผชิญความไม่แน่นอนและเติบโต และในฐานะครูที่พัฒนาการปฏิบัติแบบไตร่ตรอง ความยืดหยุ่น และความเข้าใจทางวิชาชีพ แม้พบจุดอ่อนในทักษะการนำเสนอและการสอน แต่ก็มีจุดแข็งที่สามารถพัฒนาต่อได้ การฝึกประสบการณ์ในโรงเรียนสาธิตจึงเป็นกลไกสำคัญในการผลิตครูที่มีคุณภาพ

การบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ของการฝึกประสบการณ์

การเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ผ่านวิธีการสาธิต

การศึกษาของ Zulkifli et al.[๒๕] พบว่า การใช้วิธีการสาธิตในการสอนมีผลในการปรับปรุงคุณภาพการศึกษา โดยครูได้นำเสนอเนื้อหาโดยใช้เทคนิคการสาธิต และกระบวนการเรียนการสอนดำเนินไปด้วยดี นักเรียนรู้สึกสบายใจมากขึ้นในการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้สำหรับวิชาการออกแบบกราฟิกโดยใช้เทคนิคการสาธิต การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพของนักเรียนจะดีมากขึ้นหากครูใช้การสาธิตเป็นกลยุทธ์การเรียนรู้ การค้นพบแสดงให้เห็นว่าครูได้นำเสนอเนื้อหาโดยใช้เทคนิคการสาธิต โดยอิงจากผลการสำรวจการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพของนักเรียน สามารถระบุได้ว่ากระบวนการเรียนการสอนดำเนินไปด้วยดีและนักเรียนรู้สึกสบายใจมากขึ้นในการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้สำหรับวิชาการออกแบบกราฟิกโดยใช้เทคนิคการสาธิต

---

[๒๔] Pangket-Rosario, W. F., “Experience of education students in classroom teaching demonstrations for teaching language skills and its implications for the curriculum”, **International Journal of Learning, Teaching and Educational Research**, Vol.24 No.11 (2025): 726-744.

[๒๕] Zulkifli, Kristiawan, M., & Sasongko, R. N., “Improving students' active learning through demonstration method”, **Al-Ishlah: Jurnal Pendidikan,** Vol.14 No.4 (2022): 6539-6550.

07. . (94-115).indd 108 4/29/2026 10:43:45 AM

การพัฒนาสมรรถนะพลเมืองโลกในอนาคต

การศึกษาของ Somtua et al.[๒๖] พบว่า การบริหารวิชาการของโรงเรียนสาธิตมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมสมรรถนะพลเมืองโลกในอนาคต ดังนี้

๑. การออกแบบหลักสูตร เป็นความต้องการที่สำคัญที่สุดในการบริหารวิชาการของโรงเรียนสาธิตเพื่อส่งเสริมสมรรถนะของพลเมืองโลกในอนาคต

๒. การประเมินผล เพื่อปรับปรุงสมรรถนะพลเมืองโลกในอนาคต โดยเฉพาะในบริบทของการส่งเสริมการรับรู้และความเข้าใจข้ามวัฒนธรรมโดยการเผยแพร่ข้อมูลที่ถูกต้อง

๓. การเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมสมรรถนะพลเมืองโลกในอนาคต สร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการรับรู้และความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม

จะเห็นได้ว่าวิธีการสาธิตช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของผู้เรียนได้ดี ขณะที่การบริหารวิชาการของโรงเรียนสาธิตส่งเสริมสมรรถนะพลเมืองโลกในอนาคตผ่านการออกแบบหลักสูตร การประเมินผล และการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม

การพัฒนาโรงเรียนสาธิตในต่างประเทศ กรณีศึกษาสหรัฐอเมริกา

โรงเรียนสาธิตเริ่มต้นในสหรัฐอเมริกามานานกว่า ๑๓๒ ปีแล้ว ตั้งแต่คริสตศักราช ๑๘๕๗ ที่คณะศึกษาศาสตร์ Illinois State University เมือง Normal and Bloomington มีชื่อเรียกว่า Metcalf Laboratory School เพื่อเป็นแหล่งฝึกหัดครูและทดลองหลักสูตรและวิธีการสอนใหม่ ๆ ตั้งแต่ระดับอนุบาลประถมศึกษาไปจนถึงมัธยมศึกษาอย่างต่อเนื่องกัน การคัดเลือกนักเรียนทำโดยการเลือกตัวแทนประชากรวัยเรียนของชุมชนเมือง Bloomington และ Metcalf ตามสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ ผิวพรรณ และวัฒนธรรม พร้อมกับระดับความสามารถทางวิชาการ นอกจากนั้นโรงเรียนสาธิตยังจัดหลักสูตรการศึกษาพิเศษสำหรับเด็กที่มีความพิการต่าง ๆ ในระดับที่พอจะสามารถเรียนรู้ได้ให้เข้าเรียนร่วมกับนักเรียนปกติในชั้นเรียนอีกด้วย

John Dewey นักปรัชญาการศึกษา ผู้เป็นอาจารย์ทางการฝึกหัดครู ได้ริเริ่มก่อตั้งโรงเรียนสาธิตในปี ค.ศ. ๑๘๙๖ ณ มหาวิทยาลัยชิคาโก (The University of Chicago) โดยมีจุดมุ่งหมายให้เป็นห้องปฏิบัติการเพื่อทดลองการสอนและการฝึกหัดนักศึกษาทำการสอนตามแนวความคิดที่เชื่อว่านักเรียนจะมีผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการพร้อมกับความมีระเบียบวินัยได้นั้นควรมีความสัมพันธ์อย่างสำคัญกับการที่นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง ทำงานจริง ๆ เกี่ยวกับกิจวัตรประจำวันในโรงเรียน

---

[๒๖] Somtua, S., Chaemchoy, S., & Siribanpitak, P., “Enhancing future global citizenship competencies through academic management: Current practices and future goals in demonstration schools”, **Journal of Education and Innovation**, Vol.27 No.2 (2025): 54-71.

07. . (94-115).indd 109 4/29/2026 10:43:45 AM

หลักการของ John Dewey มีดังนี้[๒๗]

John Dewey กล่าวถึงหลักการของโรงเรียนสาธิตที่ตนเองได้สร้างขึ้นที่ The University of Chicago ดังนี้

๑. การเชื่อมโยงกิจกรรมทางบ้านกับโรงเรียน เมื่อเด็กเริ่มเข้าโรงเรียนกิจกรรมทางบ้านของเด็กไม่ได้ถูกตัดขาดจากกิจกรรมทางโรงเรียน แต่จะมีความสัมพันธ์สอดคล้องซึ่งกันและกัน โดยการที่เด็กจะได้รับการฝึกฝนให้ใช้มือทำงานกิจวัตรประจำวันที่จำเป็นต่าง ๆ

๒. การเรียนรู้สำหรับปัจจุบัน เด็กควรจะได้รับการเรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตในปัจจุบันให้มากกว่าที่จะต้องเตรียมตัวเพื่อชีวิตการเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต เด็กควรเรียนรู้ที่จะเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม รู้จักการรอโอกาสของตน ช่วยเหลือเพื่อนร่วมงาน และรับความช่วยเหลือจากเพื่อนและจากครู

๓. การปลุกเร้าความสนใจ โรงเรียนต้องเป็นแหล่งที่ปลุกเร้าความสนใจและความกระตือรือร้นของเด็ก ด้วยการเผชิญปัญหาต่าง ๆ เพื่อท้าทายให้เด็กค้นคว้าหาข้อสรุปด้วยวิธีการของตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

๔. การพัฒนาวินัยในตนเอง โดยการที่เด็กจะต้องใส่ใจกับงานด้วยตนเองไม่มีรางวัลตอบแทน

๕. เด็กเป็นศูนย์กลาง ครูจำเป็นต้องระลึกไว้เสมอว่าเด็กไม่ใช่วัตถุสิ่งของ แต่เป็นศูนย์กลางของการสอน ทุกสิ่งทุกอย่างที่จะสร้างความเจริญเติบโตทางจิตใจ ทางร่างกายทางสังคมพร้อมกันไป

โรงเรียนสาธิตในสหรัฐอเมริกา คือโรงเรียนที่สังกัดมหาวิทยาลัยหรือโรงเรียนต้นแบบที่ใช้สำหรับการฝึกอบรมครู การวิจัย และการทดลองใช้วิธีการศึกษาที่เป็นนวัตกรรมใหม่ เรียกว่าโรงเรียนทดลอง โรงเรียนในวิทยาเขต หรือโรงเรียนต้นแบบ ซึ่งนำเสนอโอกาสการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติจริงที่ไม่เหมือนใครนอกเหนือจากสภาพแวดล้อมการศึกษาแบบดั้งเดิมทั้งของรัฐและเอกชน โดยมีโรงเรียนสาธิตแบบความก้าวหน้าเฉพาะบุคคล (Advancement Via Individual Determination) ไปจนถึงห้องปฏิบัติการเฉพาะทางของมหาวิทยาลัย[๒๘]

---

[๒๗] Dewey, J., “Some stages of logical thought”, **The Philosophical Review**, Vol. 9 No. 5 (1900), pp.465-489.

[๒๘] โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา, **ประวัติโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์**, ๒๕๖๙. [Online],Available: https://www.kus.ku.ac.th/About.html. [January 22, 2026].

07. . (94-115).indd 110 4/29/2026 10:43:45 AM

การวิเคราะห์เพื่อการพัฒนาโรงเรียนสาธิตแหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูและห้องปฏิบัติการทางการศึกษา

ประเด็นที่ควรส่งเสริมโรงเรียนสาธิตแหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูและห้องปฏิบัติการทางการศึกษา มีดังนี้

๑. ความเป็นห้องปฏิบัติการทางการศึกษา โรงเรียนสาธิตมีศักยภาพสูงในการเป็นแหล่งทดลองนวัตกรรมการศึกษา ควรส่งเสริมให้มีการวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาสมรรถนะพลเมืองโลกในอนาคต

๒. ความยืดหยุ่นในหลักสูตร การมีอิสระในการออกแบบหลักสูตรเป็นจุดแข็งที่สำคัญ ควรใช้ประโยชน์จากความยืดหยุ่นนี้ในการพัฒนาหลักสูตรที่ตอบสนองต่อความต้องการของโลกยุคใหม่ โดยเฉพาะในด้านทักษะดิจิทัลและความตระหนักรู้ทางโลก

๓. บุคลากรที่มีคุณภาพ ครูที่มีสถานะเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยเป็นทรัพยากรที่มีค่า ควรส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่องและการแบ่งปันความรู้สู่ชุมชนการศึกษาในวงกว้าง

ประเด็นที่ต้องพัฒนาโรงเรียนสาธิตแหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูและห้องปฏิบัติการทางการศึกษา มีดังนี้

๑. การเตรียมความพร้อมนักศึกษาครู จากการศึกษาของ Pangket-Rosario[๒๙] พบข้อจำกัดสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนา ดังนี้

๑.๑ ทักษะการนำเสนอ ได้แก่ เสริมการฝึกอบรมในด้านการใช้เสียง บุคลิกท่าทาง และการสบตา การพัฒนาความมั่นใจและการเชี่ยวชาญเนื้อหา และการปรับปรุงความชัดเจนในการสื่อสาร

๑.๒ ทักษะทางการสอน ได้แก่ เสริมสร้างการบูรณาการความรู้เนื้อหาและวิธีการสอน ส่งเสริมการปฏิบัติแบบไตร่ตรอง ปรับปรุงการเตรียมตัวสำหรับการจัดการชั้นเรียน และพัฒนาทักษะการออกแบบการสอนที่เหมาะสมกับระดับผู้เรียน

๒. กรอบการพัฒนาหลักสูตรการศึกษา นอกจากนี้ Pangket-Rosario ได้เสนอแนะว่า หลักสูตรการศึกษาครูควรมีการดำเนินงานดังนี้

๒.๑ นำกรอบความก้าวหน้าตามสมรรถนะมาใช้ (Competency-Based Progression Framework) เพื่อสร้างระบบการให้ข้อเสนอแนะจากพี่เลี้ยงและเพื่อนร่วมงาน และวิธีการประเมินที่แท้จริง

---

[๒๙] Pangket-Rosario, W. F., “Experience of education students in classroom teaching demonstrations for teaching language skills and its implications for the curriculum”, **International Journal of Learning, Teaching and Educational Research**, Vol.24 No.11 (2025): 726-744.

07. . (94-115).indd 111 4/29/2026 10:43:45 AM

๒.๒ สนับสนุนการพัฒนาคณาจารย์ ได้แก่ การฝึกอบรมการให้ข้อเสนอแนะและเทคนิคการอำนวยความสะดวกในการไตร่ตรอง

๒.๓ ส่งเสริมการไตร่ตรองและการเจรจาทางวิชาชีพที่มีความหมายให้กับนักศึกษาและอาจารย์มีกลยุทธ์ในการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่สนับสนุน

๓. การขยายผลสู่โรงเรียนทั่วไป ดังนี้ สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างโรงเรียนสาธิต พัฒนาระบบการเผยแพร่นวัตกรรมที่มีประสิทธิภาพ และจัดอบรมและเป็นพี่เลี้ยงให้กับโรงเรียนที่สนใจ

โรงเรียนสาธิตมีบทบาทสำคัญในฐานะห้องปฏิบัติการทางการศึกษาและแหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างทฤษฎีทางการศึกษากับการปฏิบัติจริง และเป็นต้นแบบนวัตกรรมการศึกษาที่มีคุณภาพสำหรับสังคม การพัฒนาโรงเรียนสาธิตให้มีประสิทธิภาพต้องพิจารณาการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การประเมินผล และการเตรียมความพร้อมนักศึกษาครูโดยเฉพาะการพัฒนาสมรรถนะพลเมืองโลก

หลักการของ John Dewey จากสหรัฐอเมริกา ให้ข้อคิดสำคัญเกี่ยวกับการเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การเรียนรู้โดยการลงมือทำ และการพัฒนาทั้งทางวิชาการและทางสังคม ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้ในบริบทของประเทศไทยได้ ดังนั้นการพัฒนาโรงเรียนสาธิตในอนาคตมีดังนี้

๑. การเสริมสร้างความพร้อมของนักศึกษาครูทั้งด้านทักษะการนำเสนอและทักษะทางการสอน

๒. การส่งเสริมการปฏิบัติแบบไตร่ตรองและการเรียนรู้จากประสบการณ์

๓. การพัฒนาหลักสูตรที่ตอบสนองความต้องการของโลกยุคใหม่

๔. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือและการแบ่งปันความรู้เพื่อการขยายผลนวัตกรรมสู่โรงเรียนทั่วไป

ด้วยการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ โรงเรียนสาธิตสามารถทำหน้าที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และผลิตครูที่มีคุณภาพเพื่อพัฒนาการศึกษาของประเทศต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาบทบาทและความสำคัญของโรงเรียนสาธิตในฐานะแหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูและห้องปฏิบัติการทางการศึกษา มีข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาดังนี้

๑. การพัฒนานักศึกษาครู โรงเรียนสาธิตและสถาบันการผลิตครูควรเสริมสร้างความพร้อมด้านทักษะการนำเสนอและการสอน โดยพัฒนาคุณภาพการใช้เสียง บุคลิกภาพ การสบตา ความมั่นใจและความชัดเจนในการสื่อสาร พัฒนาความรู้เนื้อหากับวิธีการสอน การจัดการชั้นเรียน และการออกแบบการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียน รวมถึงใช้กรอบความก้าวหน้าตามสมรรถนะสร้างระบบการให้ข้อเสนอแนะที่มีประสิทธิภาพ

07. . (94-115).indd 112 4/29/2026 10:43:45 AM

๒. การบริหารวิชาการ ใช้ความยืดหยุ่นในการพัฒนาหลักสูตรเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียน โดยเน้นทักษะดิจิทัลและความตระหนักรู้ทางโลก ออกแบบหลักสูตรที่ส่งเสริมสมรรถนะพลเมืองโลกในอนาคต

๓. การบริหารบุคลากรและการพัฒนาวิชาชีพ ครูและอาจารย์ในโรงเรียนสาธิตเป็นทรัพยากรที่มีค่า ควรส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่องเพื่อดูแลนักศึกษาครูได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๔. การวิจัยและพัฒนานวัตกรรม เสริมสร้างบทบาทเป็นห้องปฏิบัติการทางการศึกษา ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการใช้วิธีการสาธิตเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ และสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา

๕. การขยายผลสู่สังคม ทำหน้าที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาด้วยการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างโรงเรียนสาธิต พัฒนาระบบเผยแพร่นวัตกรรม และจัดอบรมเป็นพี่เลี้ยงให้กับโรงเรียนอื่น

บทสรุป

โรงเรียนสาธิตมีบทบาทสำคัญในฐานะแหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูและห้องปฏิบัติการทางการศึกษา เชื่อมโยงทฤษฎีการศึกษาในมหาวิทยาลัยกับการปฏิบัติจริง เป็นกลไกสำคัญในระบบผลิตครูและพัฒนาคุณภาพการศึกษาของประเทศ โรงเรียนสาธิตคือโรงเรียนในความดูแลของสถาบันฝึกหัดครูหรือมหาวิทยาลัยที่มีคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ มีจุดมุ่งหมายสาธิตการเรียนการสอนให้นักศึกษาครูได้ศึกษาฝึกหัดและนำไปใช้เป็นแบบอย่างตามวัตถุประสงค์ เช่น โรงเรียนฝึก โรงเรียนปฏิบัติการทดลอง และโรงเรียนวิจัยและพัฒนา เป็นศูนย์นวัตกรรมสำหรับการฝึกอบรมครู การวิจัยทางการศึกษา และแหล่งเรียนรู้พัฒนาการเด็กและการศึกษา

ความสำคัญของโรงเรียนสาธิต ได้แก่ เป็นห้องปฏิบัติการทางการศึกษาที่มหาวิทยาลัยใช้ฝึกนักศึกษาครูและทดลองนวัตกรรมการสอนใหม่ มีหลักสูตรยืดหยุ่น ทดลองวิธีสอนที่หลากหลายได้ดีกว่าโรงเรียนทั่วไป เป็นสถานฝึกปฏิบัติและวิจัยที่นักศึกษาฝึกทักษะการสอนจริงภายใต้การดูแลครูพี่เลี้ยงที่มีประสบการณ์ และเป็นสถานที่ทดลองหลักสูตรและวิธีสอนใหม่ และเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา โดยนำการพัฒนานวัตกรรมการศึกษาและขยายผลสู่โรงเรียนทั่วไป

การดำเนินงาน โรงเรียนสาธิตมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากโรงเรียนทั่วไป มีครูคุณภาพสูงซึ่งเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย มีอิสระในการพัฒนาหลักสูตร และได้รับการลงทุนที่เพียงพอ การบริหารวิชาการมีสามองค์ประกอบหลัก คือ การออกแบบหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และการประเมินผล ที่ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ

07. . (94-115).indd 113 4/29/2026 10:43:45 AM

การฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู มีรากฐานจากทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีประสบการณ์ตรงของ David Kolb ที่ประกอบด้วย ๔ ขั้นตอน คือ ประสบการณ์เชิงรูปธรรม การสังเกตแบบไตร่ตรอง แนวคิดเชิงนามธรรม และการทดลองเชิงรุก การสาธิตการสอนเป็นกลยุทธ์สำคัญที่เชื่อมโยงความรู้ทางทฤษฎีกับการปฏิบัติ เป็นโอกาสพัฒนาทักษะการสอนอย่างแท้จริง ผลลัพธ์การเรียนรู้จากการฝึกประสบการณ์ในโรงเรียนสาธิตปรากฏชัดเจน การใช้วิธีการสาธิตช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของผู้เรียนได้ดี

การพัฒนาในอนาคต ควรเน้นการเสริมสร้างความพร้อมของนักศึกษาครูทั้งด้านทักษะการนำเสนอและทักษะการสอน การส่งเสริมการเรียนรู้จากประสบการณ์ การพัฒนาหลักสูตรที่ตอบสนองความต้องการของโลกยุคใหม่ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือและแบ่งปันความรู้เพื่อขยายผลนวัตกรรมสู่โรงเรียนทั่วไป ด้วยการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ โรงเรียนสาธิตสามารถเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และผลิตครูที่มีคุณภาพเพื่อพัฒนาการศึกษาของประเทศต่อไป

บรรณานุกรม

ศิโรจน์ ผลพันธิน, พิทักษ์ จันทร์เจริญ, และสุขุม เฉลยทรัพย์. Sirote's Model for University Quality Integration: ต้นแบบการบูรณาการศาสตร์และศิลป์ในการบริหารสถาบันอุดมศึกษา. **วารสารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต.** ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๘): ๑–๑๕.

Dewey, J., Some stages of logical thought. **The Philosophical Review**, Vol. 9 No. 5 (1900): 465-489.

Kolb, D. A., **Experiential learning: Experience as the source of learning and development**. NJ: Prentice Hall. 1984.

Pangket-Rosario, W. F., Experience of education students in classroom teaching demonstrations for teaching language skills and its implications for the curriculum. **International Journal of Learning, Teaching and Educational Research**, Vol. 24 No. 11 (2025): 726-744.

Sappayani, A., Teaching demonstration skills of field study students: Basis for intervention plan. **International Journal of Novel Research and Development (IJNRD).** Vol. 8 No. 2 (2023): 319-328.

07. . (94-115).indd 114 4/29/2026 10:43:45 AM

Somtua, S., Chaemchoy, S., & Siribanpitak, P., Enhancing future global citizenship competencies through academic management: Current practices and future goals in demonstration schools. **Journal of Education and Innovation.** Vol. 27 No. 2 (2025): 54-71.

Zulkifli, Kristiawan, M., & Sasongko, R. N., Improving students' active learning through demonstration method. **Al-Ishlah: Jurnal Pendidikan,** Vol. 14 No. 4 (2022): 6539-6550.

องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย. **นักการศึกษาสายปฏิรูป แนะรัฐ นำจุดเด่นโรงเรียนสาธิตสู่การศึกษายุคใหม่**, ๒๕๖๖. [Online],Available: https://theactive.thaipbs.or.th/news/๒๐๒๒๐๒๑๘. [January 22, 2026].

โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. **โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**, ๒๕๖๙. [Online],Available: http://prathom.swu.ac.th/. [January 22, 2026]

โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**, ๒๕๖๙. [Online], Available: https://www.satite.chula.ac.th/. [January 22, 2026].

โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา. **ประวัติโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์**, ๒๕๖๙. [Online], Available: https://www.kus.ku.ac.th/About.html. [January 22, 2026].

โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง. **โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง สังกัดคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.** [Online], Available: https://www.ds.ru.ac.th/index.php/th/introduce-th-th/history-th-th, 2569. [January 22, 2026].

ศิลปวัฒนธรรม. **แรกมีโรงเรียนสาธิตในโลก แรกมีโรงเรียนสาธิตในไทย**, ๒๕๖๕. [Online],Available: https://www.silpa-mag.com/history/article_๘๒๗๙๖. [January 22, 2026].

Tufts University. **What is a Laboratory-Demonstration School?** ๒๐๒๖. [Online], Available: https://sites.tufts. edu/eliotpearsonchildrensschool/admissions/what-is-a-laboratory-demonstration-school/. [January 22, 2026].

07. . (94-115).indd 115 4/29/2026 10:43:45 AM

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์

The Development of a Training Curriculum for Southern Folk Performance ‘Nora’ to Enhance the Competencies of Dance Instructors

คณรัตน์ บัวทอง* Knarat Buathong, จารุวัฒน์ ศรีโสภา** Jaruwat Srisopa,
รัตนชัย ตุ้มเพ็ชร*** Rattanachai tumphet
สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป
Bunditpatanasil.pa Institute of Fine Arts. College of Dramatic Arts
นิตยา เชิดชู**** Nittaya Cherdchoo
ครูใหญ่โรงเรียนนาฏศิลป์นิยา Headmaster of Niya School of Performing Arts
ชนสิทธิ์ สิทธิ์สูงเนิน***** Chanasith Sithsungnoen
ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์
Department of Curriculum and Instruction, Faculty of Education
ธนกร สุวรรณอำภา****** Tanakorn Suwanampha
สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ คณะศิลปศึกษา, ประเทศไทย
Bunditpatanasil.pa Institute of Fine Arts. Faculty of Fine Arts, Thailand
E-mail : knarat5217@gmail.com

Received: February 20, 2026
Revised: March 14, 2026
Accepted: March 31, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานและความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์ และ

* ผศ.คณรัตน์ บัวทอง ภาควิชานาฏศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลปนครศรีธรรมราช สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

** อาจารย์จารุวัฒน์ ศรีโสภา ภาควิชานาฏศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลปอ่างทอง สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

*** อาจารย์รัตนชัย ตุ้มเพชร ภาควิชานาฏศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

**** อาจารย์นิตยา เชิดชู ครูใหญ่โรงเรียนนาฏศิลป์นิยา

***** รศ.ดร.ชนสิทธิ์ สิทธิ์สูงเนิน ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์

****** ผศ.ดร.ธนกร สุวรรณอำภา ภาควิชานาฏศิลป์ศึกษา คณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

08. (116-131).indd 116 4/29/2026 10:43:25 AM

(๒) เพื่อพัฒนาและหาคุณภาพหลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์ โดยใช้ระเบียบวิจัยแบบวิจัยและพัฒนา (Research and Development R&D) โดยแบ่งออกเป็น ๒ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ ๑ การวิจัย ๑ (Research ๑: R_1) ศึกษาความต้องการพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร ขั้นตอนที่ ๒ การพัฒนา ๑ (Development ๑ : D_1) ขั้นกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร คัดเลือกเนื้อหาการอบรม และกำหนดแนวทางการประเมิน ออกแบบหลักสูตรและตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตร จากนั้นใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบผสานวิธีกับกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาความต้องการจำนวน ๓๘ คน และผู้ทรงคุณวุฒิในการประเมินหลักสูตร จำนวน ๗ คน เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบวิเคราะห์เอกสาร แบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจความต้องการ แบบสนทนากลุ่ม และแบบประเมินความสอดคล้องและความเหมาะสมของหลักสูตร วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า (๑) ผู้สอนนาฏศิลป์ที่จบไม่ตรงสาขามีความต้องการพัฒนาด้านทักษะปฏิบัติท่ารำโนรามาตรฐาน ๑๒ ท่า การแต่งกายโนรา และการจัดการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ อยู่ในระดับมากที่สุด ร้อยละ ๓๘.๑๒ หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีองค์ประกอบ ๑๐ องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการ จุดมุ่งหมาย โครงสร้าง สาระการเรียนรู้ แนวทางการจัดการเรียนรู้ สื่อ การวัดและประเมินผล คุณสมบัติวิทยากร คุณสมบัติผู้เข้าร่วม และแผนจัดการเรียนรู้ (๒) ผลการประเมินความสอดคล้องขององค์ประกอบหลักสูตรมีค่า IOC ระหว่าง ๐.๘๐–๑.๐๐ และ (๓) ผลการประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (M = ๔.๔๔, SD = ๐.๘๗)

คำสำคัญ : หลักสูตรฝึกอบรม; การแสดงพื้นบ้านภาคใต้; โนรา; สมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์

Abstract

This research aimed to (1) investigate fundamental information and needs for curriculum development, and (2) develop and examine the quality of a training curriculum on Southern Thai folk performance “Nora” to enhance the competencies of dance teachers. The study employed a Research and Development (R&D) The research process was divided into two phases: Phase 1: Research 1 (R_1), which involved a needs assessment to identify the fundamental requirements for curriculum development; and Phase 2: Development 1 (D_1), which encompassed defining curriculum objectives, selecting training content, establishing evaluation guidelines, designing the curriculum, and validating its quality.The methodology then focused onapproach and mixed-method data collection. The target group for the needs assessment consisted of 38 participants, and 7 experts

08. (116-131).indd 117 4/29/2026 10:43:25 AM

were involved in curriculum evaluation. Research instruments included document analysis forms, interview forms, needs assessment surveys, focus group discussion protocols, and curriculum consistency and suitability evaluation forms.Quantitative data were analyzed using mean and standard deviation, while qualitative data were analyzed through content analysis.

The findings revealed that: (1) dance teachers who did not graduate in the field of dance expressed the highest level of need for developing practical skills in the 12 standard Nora dance postures, Nora costume dressing, and practice-based instructional management Percentile 3 2.1 2%; the developed curriculum comprised 10 components: principles, objectives, structure, learning experiences/content, instructional approaches, instructional media/resources, measurement and evaluation, instructor qualifications, participant qualifications, and lesson plans; (2) the Index of Item-Objective Congruence (IOC) ranged from 0.80 – 1.00 ; and (3) the overall curriculum suitability was rated at the High level (M = 4.44, SD = 0.87).

Keywords: Training Curriculum; Southern Thai Folk Performance; Nora; Dance Teacher Competency

บทนำ

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์ เป็นหลักสูตรฝึกอบรมที่มีวัตถุประสงค์ พัฒนาสมรรถนะครูที่สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะสาระนาฏศิลป์ จบไม่ตรงสาขานาฏศิลป์ ให้มีความรู้เฉพาะทางและให้เกิดความมั่นใจในการสอนมากยิ่งขึ้น ตามที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ (ฉบับปรับปรุง ๒๕๖๐)[๑] กำหนดกรอบการศึกษาที่สำคัญในการมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เห็นคุณค่าของความเป็นไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องอย่างยิ่งกับบริบทของ “การแสดงพื้นบ้านภาคใต้” เช่น หนังตะลุง ลิเกฮูลู และโนรา ศิลปะเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงมหรสพ เพื่อความบันเทิง ซึ่งเป็นศิลปะการแสดงที่สะท้อนอัตลักษณ์ วิถีชีวิต และความเชื่อของชุมชน ช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมโยงและเข้าใจรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเองได้อย่างเป็นรูปธรรม การนำศิลปะการแสดงพื้นบ้านภาคใต้มาบูรณาการในการเรียนการสอน เป็นการส่งเสริมการ

[๑] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.), **ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๖๐).

08. (116-131).indd 118 4/29/2026 10:43:25 AM

เรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง (Active Learning) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ที่เน้นการมีส่วนร่วมและการลงมือปฏิบัติจริงของผู้เรียน (Bonwell & Eison)[๒] ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติท่ารำและการแต่งกาย กระบวนการฝึกซ้อมที่ต้องทำอย่างต่อเนื่องและการทำงานร่วมกันอย่างมีความสุข เปรียบเสมือนการปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ทั้งระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ และความสามัคคี ให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนอย่างเป็นธรรมชาติ ดังนั้น การจัดการศึกษาโดยใช้การแสดงพื้นบ้านภาคใต้เป็นฐาน จึงเป็นการพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม ทั้งด้านทักษะความรู้และคุณธรรมจริยธรรม ก่อให้เกิดความกล้าแสดงออกและความภาคภูมิใจในท้องถิ่น เป็นเป้าหมายสูงสุดของหลักสูตร ในการสร้างเยาวชนที่มีคุณภาพ สำนึกรักในบ้านเกิด และพร้อมที่จะสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมของชาติต่อไป

การแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าและเป็นอัตลักษณ์อันโดดเด่น ซึ่งได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนจากองค์การยูเนสโก (UNESCO)[๓] ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนจากองค์การยูเนสโก (UNESCO) ให้เป็นมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติในปี พ.ศ. ๒๕๖๔ (UNESCO; กรมส่งเสริมวัฒนธรรม) ให้เป็นมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติในปี พ.ศ. ๒๕๖๔ อย่างไรก็ตาม การสืบทอดศิลปะการแสดงแขนงนี้ในสถานศึกษาปัจจุบันกำลังเผชิญกับวิกฤตการณ์สำคัญทางด้านบุคลากร

สถานศึกษาจำนวนมากขาดแคลนครูผู้สอนที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางด้านนาฏศิลป์พื้นบ้านภาคใต้ ครูผู้สอนสาระการเรียนรู้ศิลปะ (นาฏศิลป์) ส่วนหนึ่งได้รับมอบหมายให้สอนในรายวิชาที่ตนเอง “จบไม่ตรงสาขา” หรือขาดความรู้และทักษะปฏิบัติเชิงลึกในด้านโนรา ซึ่งเป็นศาสตร์ที่มีความซับซ้อนและมีจารีตปฏิบัติที่เฉพาะตัวสูง การที่ผู้สอนขาดความรู้และความชำนาญที่ถูกต้อง ส่งผลกระทบโดยตรงต่อคุณภาพการจัดการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนไม่สามารถเข้าถึงสุนทรียภาพที่แท้จริง ท่ารำเกิดความบิดเบือนจากมาตรฐาน และขาดความเข้าใจในแก่นแท้ของวัฒนธรรม แม้ว่าจะมีการจัดโครงการอบรมครูด้านนาฏศิลป์พื้นบ้านเป็นระยะ แต่ยังขาดหลักสูตรฝึกอบรมที่มีโครงสร้างชัดเจน ผ่านกระบวนการพัฒนาอย่างเป็นระบบ และผ่านการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมครั้งนี้จึงมุ่งตอบสนองช่องว่างดังกล่าว เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

---

[๒] Charles C. Bonwell and James A. Eison, **Active Learning: Creating Excitement in the Classroom,** (Washington, DC: ASHE-ERIC, 1991).

[๓] UNESCO, **Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage**, (Paris: UNESCO, 2003).

08. (116-131).indd 119 4/29/2026 10:43:25 AM

จากความสำคัญและปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยมีความสนใจในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์ที่จบไม่ตรงสาขาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยส่งเสริมทั้งด้านความรู้ (Knowledge) ทักษะปฏิบัติ (Skills) และเจตคติที่เหมาะสม (Attitude) รวมทั้งเป็นแนวทางเพื่อให้ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ (สาระนาฏศิลป์) ให้มีความมั่นใจและสามารถพัฒนาผู้เรียนได้อย่างเต็มศักยภาพ

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานและความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์

๒. เพื่อพัฒนาและหาคุณภาพหลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์

ระเบียบวิธีวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีแบบวิจัยและพัฒนา (Research and Development : R&D) โดยยึดแนวทางการวิจัยและพัฒนาตามแนวคิดของ Borg and Gall (๑๙๘๓) ซึ่งเน้นกระบวนการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอนและการตรวจสอบคุณภาพอย่างต่อเนื่อง[๔] และเก็บรวบรวมข้อมูลแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) คือ ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การวิจัยและพัฒนาครั้งนี้ดำเนินการตามขั้นตอน ๒ ระยะ ได้แก่ ระยะที่ ๑ การศึกษาความต้องการพื้นฐาน (Research: R_1) และระยะที่ ๒ การออกแบบและพัฒนาหลักสูตร (Development: D_1) โดยแต่ละระยะมีการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือและหลักสูตรอย่างเป็นระบบ

ขั้นตอนที่ ๑ การวิจัย ๑ (Research ๑: R_1) ขั้นศึกษาความต้องการพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร

กระบวนการวิจัยระยะที่ ๑ การศึกษาข้อมูลพื้นฐานและความต้องการเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์

๑. กลุ่มเป้าหมาย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑.๑ ปราชญ์ท้องถิ่น เป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ และมีประสบการณ์ทางด้านการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ เช่น เพลงบอก หนังตะลุง รองเง็ง ลิเกฮูลู และโนรา มากกว่า ๑๐ ปี จำนวน ๕ คน

๑.๒ ผู้สอนนาฏศิลป์ เป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ และมีประสบการณ์ทางด้านการสอนการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ มากกว่า ๑๕ ปี จากวิทยาลัยนาฏศิลปนครศรีธรรมราช จำนวน ๕ คน

---

[๔] Walter R. Borg and Meredith D. Gall, **Educational Research: An Introduction,** 4th ed. (New York: Longman, 1983).

08. (116-131).indd 120 4/29/2026 10:43:25 AM

๑.๓ ผู้บริหารด้านศิลปวัฒนธรรม เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ด้านการจัดการแสดงและศิลป-วัฒนธรรม มากกว่า ๑๐ ปี จำนวน ๕ คน

๑.๔ ผู้สอนนาฏศิลป์ที่จบไม่ตรงสาขา กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ (สาระนาฏศิลป์) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน ๒๓ คน

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑ แบบวิเคราะห์เอกสาร เป็นแบบบันทึกการศึกษาเอกสาร การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับแนวทางการพัฒนาหลักสูตร

๒.๒ ประเด็นการสัมภาษณ์ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์

๒.๓ แบบสำรวจความต้องการเกี่ยวกับการพัฒนา หลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์

๓. การพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๑ ศึกษา แนวคิดทฤษฎี หลักการจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม รวมถึงการสร้างแบบวิเคราะห์เอกสาร แบบสัมภาษณ์ และแบบสำรวจ เพื่อกำหนดรายการที่จะใช้ในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย

๓.๒ นำรายการที่ได้จากการศึกษามาสร้างแบบวิเคราะห์เอกสาร แบบสัมภาษณ์และ แบบสำรวจที่สอดคล้องและครอบคลุมกับประเด็นที่ต้องการนำมาประกอบการพัฒนาหลักสูตร

๓.๓ นำเครื่องมือการวิจัย ทำการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๔ คน ได้แก่ (๑) ด้านหลักสูตรและการสอน จำนวน ๑ คน (๒) ด้านการวัดและประเมินผล จำนวน ๒ คน (๓) ด้านศิลปะการแสดง จำนวน ๑ คน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรง ทางด้านเนื้อหา (Content Validity) และความสอดคล้อง ด้วยดัชนีความสอดคล้อง (Item Object Congruence : IOC) ซึ่งผลของทุกประเด็น ซึ่งทุกข้อมีค่า IOC อยู่ระหว่าง ๐.๘๐–๑.๐๐ แสดงถึงความสอดคล้องในระดับสูง แสดงว่า ประเด็นสนทนากลุ่มมีความสอดคล้องเหมาะสม สามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้

๓.๔ นำผลการตรวจสอบมาปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือวิจัยตามที่ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะ และนำไปใช้เก็บข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมายต่อไป

๔. การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ประเมินความต้องการและแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์ มีรายละเอียดดังนี้

๔.๑ วิเคราะห์เอกสารข้อมูลหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑ และหลักสูตรสถานศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ (นาฏศิลป์) แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ การพัฒนา

08. (116-131).indd 121 4/29/2026 10:43:25 AM

หลักสูตรฝึกอบรม การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบวิเคราะห์เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอในรูปแบบความเรียง

๔.๒ ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์เกี่ยวกับความต้องการ แนวทางของการพัฒนาหลักสูตรกับกลุ่มเป้าหมาย จำนวน ๓ กลุ่ม ประกอบด้วย ปราชญ์ท้องถิ่น จำนวน ๕ คน ผู้สอนนาฏศิลป์ จำนวน ๕ คน ผู้บริหารด้านศิลปวัฒนธรรม จำนวน ๕ คน และวิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอในรูปแบบความเรียง

๔.๓ ผู้วิจัยดำเนินการสำรวจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์ โดยส่งลิงค์ Google Form ให้กับครูผู้สอนสาระนาฏศิลป์ที่จบไม่ตรงสาขา จำนวน ๒๓ คน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดนครศรีธรรมราช

ขั้นตอนที่ ๒ การพัฒนา ๑ (Development ๑ : D ๑) ขั้นกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร คัดเลือกเนื้อหาการอบรม และกำหนดแนวทางการประเมิน ออกแบบหลักสูตรและตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตร

กระบวนการวิจัยระยะที่ ๒ การออกแบบการจัดการเรียนการสอนและตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์ โดยกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร การคัดเลือกเนื้อหาการอบรม การกำหนดแนวทางการประเมิน การออกแบบและการจัดการสอน จากนั้นนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตร

๑. กลุ่มเป้าหมาย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่มวิพากษ์หลักสูตรและตรวจสอบประเมินคุณภาพหลักสูตร โดยคัดเลือกแบบเจาะจง โดยกำหนดเกณฑ์ คือ สำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่าปริญญาโท ปฏิบัติหน้าที่ในการสอนในระดับอุดมศึกษา และเป็นผู้มีประสบการณ์การสอนนาฏศิลป์ มากกว่า ๑๕ ปี จำนวน ๗ คน ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านหลักสูตรและการสอน จำนวน ๒ คน ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการสอนนาฏศิลป์ จำนวน ๓ คน ผู้ทรงคุณวุฒิด้านงานวิจัย จำนวน ๑ คน ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวัดและประเมินผล จำนวน ๑ คน

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑ ประเด็นการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ (Focus group discussion : FGD) ในการวิพากษ์หลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์

๒.๒ แบบประเมินความสอดคล้องและความเหมาะสมของหลักสูตร หลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์ เป็นแบบประมาณค่า Rating Scale ๕ ระดับ

08. (116-131).indd 122 4/29/2026 10:43:25 AM

๓. การพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

๓.๑ การศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร และแผนการจัดการเรียนรู้ รวมถึงการสร้างประเด็นสนทนากลุ่มและแบบประเมินหลักสูตร และแผนการเรียนรู้ เพื่อกำหนดประเด็นและรายการประเมิน

๓.๒ นำรายการที่ได้จากการศึกษามาสร้างประเด็นในการสนทนากลุ่ม แบบประเมินหลักสูตร

๓.๓ นำเครื่องมือการวิจัยทำการตรวจสอบ โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๓ คน ได้แก่ ด้านหลักสูตรและการสอน ด้านการวัดและประเมินผล ด้านศิลปะการแสดง เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรง ทางด้านเนื้อหา (Content Validity) และความสอดคล้อง ด้วยดัชนีความสอดคล้อง (Item Object Congruence: IOC) ซึ่งผลของทุกประเด็น ซึ่งทุกข้อมีค่า IOC อยู่ระหว่าง ๐.๘๐–๑.๐๐ แสดงถึงความสอดคล้องในระดับสูง แสดงว่า ประเด็นสนทนากลุ่มมีความสอดคล้อง เหมาะสม สามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้

๓.๔ นำผลการตรวจสอบมาปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือวิจัย ตามที่ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะ แล้วนำไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมายต่อไป

๔. การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

การพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๑ ประเด็นการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ (Focus group discussion : FGD) ในการวิพากษ์หลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์ โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอแบบพรรณนาความเรียง

๔.๒ แบบประเมินความสอดคล้องและความเหมาะสมของหลักสูตร ประกอบด้วย แบบประเมินความเหมาะสมของหลักสูตร วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย และหาค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เป็นรายข้อ เพื่อตัดสินคุณภาพด้านความเหมาะสม โดยใช้เกณฑ์การยอมรับคุณภาพของแต่ละข้อ มีค่าเฉลี่ย ไม่น้อยกว่า ๓.๕๐ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานไม่เกิน ๑.๐๐ และเปรียบเทียบกับเกณฑ์ของ[๕] มาเรียม นิลพันธุ์ โดยที่ค่าเฉลี่ยความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ตั้งแต่ ๓.๕๐ ขึ้นไป และส่วนเบี่ยงเบนไม่เกิน ๑.๐๐ ถือว่าหลักสูตรมีความเหมาะสม

[๕] มาเรียม นิลพันธุ์, **วิธีวิจัยทางการศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (ศูนย์วิจัยและพัฒนาทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๘), หน้า ๑๙๖.

08. (116-131).indd 123 4/29/2026 10:43:25 AM

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จัดระเบียบข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ สามารถนำเสนอได้ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานและความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์

๑. ผลการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ผู้วิจัยได้ศึกษาและสังเคราะห์หลักการ แนวคิดเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในการดำเนินการวิจัย ประกอบด้วย (๑) หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑ (๒) หลักการ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรเสริม และองค์ประกอบหลักสูตร (๓) แนวคิดการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ (Learning by Doing) ควบคู่กับการเรียนรู้จากต้นแบบ (Modeling) แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Kolb ซึ่งประกอบด้วยการลงมือปฏิบัติ การสะท้อนคิด การสรุปแนวคิด และการทดลองใช้ (๔) แนวคิดการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ (Adult Learning Theory) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Knowles (1980) ที่เสนอว่าการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ควรตั้งอยู่บนประสบการณ์เดิม การมีส่วนร่วม และการประยุกต์ใช้ในบริบทจริง ซึ่งคำนึงถึงประสบการณ์เดิมของผู้เข้าอบรม เปิดโอกาสให้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ สะท้อนคิด และเชื่อมโยง องค์ความรู้ใหม่เข้ากับบริบทการจัดการเรียนการสอนจริงในสถานศึกษา

๒. ผลการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ทั้ง ๓ ด้าน ได้แก่ ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้สอนนาฏศิลป์ และผู้บริหารด้านศิลปวัฒนธรรม สามารถสรุปประเด็นได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์ เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ครูผู้สอนนาฏศิลป์ที่จบไม่ตรงสาขานาฏศิลป์ สามารถพัฒนาตนเองให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งด้านความรู้ (Knowledge) ทักษะปฏิบัติ (Skills) เจตคติที่เหมาะสม (Attitude) นำไปประยุกต์ในในการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา และมีการวัดและประเมินผลที่หลากหลาย ตามสภาพจริง

08. (116-131).indd 124 4/29/2026 10:43:25 AM

๓. ผลจากแบบสำรวจความต้องการ ในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์ สามารถสรุปได้ดังนี้

ข้อ	ประเด็นคำถาม	ผลการสำรวจ				
		ค่าร้อยละ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑	ท่านอธิบายความรู้เรื่องประวัติความเป็นมาของข้อห้าม” หรือ “จารีต” การแสดงพื้นบ้านภาคใต้ได้	๑๔.๓	๔.๘๐	๔๒.๙๐	๔.๘๐	๓๓.๓๐
๒	ท่านมีองค์ความรู้เบื้องต้นเรื่องการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านภาคใต้นำไปใช้ในการอธิบายให้นักเรียนเข้าใจถึง “คุณค่าการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านภาคใต้”	๐.๐๐	๔.๘๐	๓๘.๑๐	๑๙.๐๐	๓๘.๑๐
๓	ท่านสามารถเลียนแบบท่ารำจากผู้สาธิตได้	๙.๕๐	๔.๘๐	๔๒.๙๐	๑๔.๓๐	๒๘.๖๐
๔	ท่านต้องการพัฒนาทักษะถ่ายทอดท่ารำ เช่น การอธิบายท่ารำ การปฏิบัติท่ารำที่ถูกต้อง	๑๔.๓๐	๙.๕๐	๒๓.๘๐	๓๘.๑๐	๑๔.๓๐
๕	ท่านต้องการเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับประวัติการแสดงพื้นบ้านภาคใต้	๒๘.๖๐	๒๓.๘๐	๒๘.๖๐	๑๔.๓๐	๔.๘๐
๖	ท่านต้องการพัฒนาทักษะการปฏิบัติท่ารำการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ (เช่น โนรา รองเง็ง ลิเกป่า หนังตะลุง ระบำเบ็ดเตล็ดของภาคใต้)	๓๘.๑๐	๙.๕๐	๒๓.๘๐	๙.๕๐	๑๙.๐๐
๗	ท่านต้องการถ่ายทอดความรู้สู่สาธารณะหรือนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนจริงในสถานศึกษา	๓๓.๓๓	๒๓.๘๐	๑๙.๐๐	๑๙.๐๐	๔.๘๐

ตารางที่ ๑ สรุปผลการสอบถามความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์ จากตารางที่ ๑ เมื่อพิจารณาระดับความต้องการในระดับมากที่สุด (ระดับ ๕) พบว่า ผู้ตอบแบบสำรวจให้ความสำคัญสูงสุดต่อการพัฒนาทักษะการปฏิบัติท่ารำการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ คิดเป็น ร้อยละ ๓๘.๑ รองลงมาคือความต้องการถ่ายทอดความรู้สู่การจัดการเรียนการสอนจริงในสถานศึกษา คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๓๓ ขณะที่ประเด็นองค์ความรู้เบื้องต้นเรื่องการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านภาคใต้นำไปใช้ในการอธิบายให้นักเรียนเข้าใจถึง “คุณค่าการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านภาคใต้” พบว่าผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่ประเมินตนเองอยู่ในระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ **๐.๐** สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาองค์ความรู้เชิงลึกควบคู่กับทักษะปฏิบัติ เพื่อยกระดับสมรรถนะของผู้สอนให้ครอบคลุมทั้งด้านความรู้และทักษะอย่างสมดุล

08. (116-131).indd 125 4/29/2026 10:43:25 AM

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม สามารถสรุปได้ว่า หลักสูตรนี้มีประโยชน์อย่างยิ่ง โดยเฉพาะกับกลุ่มครูผู้สอนที่จบไม่ตรงสายและขาดความถนัดในภาคปฏิบัติ จึงมีความต้องการเอกสารประกอบการสอนและสื่อวิดีโอตัวอย่างที่ถูกต้องเพื่อใช้เป็นต้นแบบให้นักเรียนเรียนรู้ได้อย่างแม่นยำ ทั้งนี้ ผู้เข้ารับการสำรวจเห็นด้วยอย่างยิ่งกับการให้ความสำคัญต่อนาฏศิลป์พื้นเมือง และคาดหวังให้มีการจัดโครงการหรือกิจกรรมส่งเสริมในลักษณะนี้อย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการเสริมสร้างสมรรถนะและช่วยให้ผู้สอนสามารถถ่ายทอดศิลปะพื้นถิ่นได้อย่างเต็มภาคภูมิ

วัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ เพื่อพัฒนาและหาคุณภาพหลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์ สามารถสรุปได้ดังนี้

๑. ผลการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์ พบว่า มีองค์ประกอบของหลักสูตร ๑๐ องค์ประกอบ ได้แก่ (๑) หลักการของหลักสูตร (๒) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร (๓) โครงสร้างหลักสูตร (๔) ประสบการณ์/สาระการเรียนรู้ (๕) แนวทางการจัดการเรียนรู้ (๖) สื่อการเรียนรู้/แหล่งเรียนรู้ (๗) การวัดและประเมินผล (๘) คุณสมบัติของวิทยากร (๙) คุณสมบัติผู้เข้าร่วมหลักสูตร (๑๐) แผนจัดการเรียนรู้ ใช้ระยะเวลาในการฝึกอบรมทั้งสิ้น จำนวน ๒๔ ชั่วโมง จำนวน ๔ หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่ หน่วยที่ ๑ ศาสตร์ถิ่นศิลป์ (๖ ชั่วโมง) , หน่วยที่ ๒ อัตลักษณ์แห่งศรัทธา (๖ ชั่วโมง) , หน่วยที่ ๓ ศาสตร์และศิลป์ถิ่นโนรา (๖ ชั่วโมง) ,หน่วยที่ ๔ วิจิตรลักษณ์การแสดงแดนใต้ (๖ ชั่วโมง) เป็นการเรียนรู้แบบผสมผสาน (การเรียนรู้ในห้องเรียนฝึกปฏิบัติท่ารำและดูวิดีทัศน์ท่ารำผ่านระบบออนไลน์) มีการวัดและประเมินผลการฝึกอบรม ประกอบด้วย การประเมินด้านความรู้ (Knowledge : K) ร้อยละ ๒๐ การประเมินด้านทักษะปฏิบัติ (Skills : P) ร้อยละ ๖๐ การประเมินด้านเจตคติ (Attitude : A) ร้อยละ ๒๐

๒. ผลการวิพากษ์หลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์ ผู้วิจัยได้บันทึกการสนทนากลุ่ม โดยสรุปสาระสำคัญและสามารถนำเสนอได้ดังประเด็นต่อไปนี้

องค์ประกอบหลักสูตร	ข้อเสนอแนะตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ
จุดมุ่งหมายของหลักสูตร	ควรเขียนเป็น “องค์รวม” เช่น เพื่ออนุรักษ์ วัฒนธรรม จารีต ประเพณีเพื่อสืบทอดศิลปะการแสดง
โครงสร้างหลักสูตร	ระบุจำนวนชั่วโมงไว้ ๒๔ ชั่วโมง แต่ปรากฏตามโครงสร้างหลักสูตรฉบับร่างจำนวน ๓๒ ชั่วโมง ควรปรับแก้ไขให้ถูกต้อง
แนวทางการจัดการเรียนรู้	ปรับข้อมูลแสดงให้เห็นรูปแบบการสอนที่ใช้ในหลักสูตร
การวัดและประเมินผล	ปรับเกณฑ์การวัดและประเมินผล เรื่อง การวัดผลสัมฤทธิ์การเข้าร่วมฝึกอบรมมาเทียบกับเกณฑ์ Rubric Scoring ๕-๔-๓-๒-๑ ซึ่งเป็นเกณฑ์วัดผลสัมฤทธิ์ของการเรียน

08. (116-131).indd 126 4/29/2026 10:43:25 AM

ตารางที่ ๒ สรุปผลการวิพากษ์หลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์

จากตารางที่ ๒ สามารถสรุปการวิพากษ์หลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์ จากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๗ คน พบว่า มีความสอดคล้องแต่ยังมีประเด็นที่ผู้วิจัยจำเป็นต้องตรวจสอบ และแก้ไขบางประเด็นจากการสนทนากลุ่ม โดยผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละท่านได้ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะไปในทิศทางเดียวกัน ดังตารางนำเสนอ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำไปแก้ไขเพื่อการประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรอีกครั้ง

๓. ผลการประเมินความเหมาะสมการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์

ภายหลังการวิพากษ์หลักสูตรจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๗ คน โดยการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้นำฉบับร่างหลักสูตรที่ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำไปประเมินคุณภาพ Rating Scale ๕ ระดับ เพื่อพิจารณาความถูกต้อง เหมาะสมของหลักสูตร โดยผลการประเมินสามารถสรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ข้อ	ประเด็นการประเมิน	*M*	*SD*	ระดับคุณภาพ	ลำดับ
๑	หลักการของหลักสูตร	๔.๔๓	๐.๗๙	มาก	๓
๒	จุดมุ่งหมายของหลักสูตร	๔.๕๗	๐.๗๙	มากที่สุด	๒
๓	โครงสร้างหลักสูตร	๔.๒๙	๑.๕๐	มาก	๔
๔	ประสบการณ์/สาระการเรียนรู้	๔.๒๙	๐.๙๕	มาก	๔
๕	แนวทางการจัดการเรียนรู้	๔.๕๗	๐.๕๓	มากที่สุด	๒
๖	สื่อการเรียนรู้/แหล่งเรียนรู้	๔.๑๔	๑.๐๗	มาก	๕
๗	การวัดและประเมินผล	๔.๔๓	๑.๑๕	มาก	๓
๘	คุณสมบัติวิทยากร	๔.๑๔	๐.๔๙	มาก	๕
๙	คุณสมบัติผู้เข้าร่วมหลักสูตร	๔.๗๑	๐.๕๓	มากที่สุด	๑
๑๐	แผนจัดการเรียนรู้	๔.๕๗	๐.๙๐	มากที่สุด	๒
ภาพรวม		**๔.๔๔**	**๐.๘๗**	**มาก**	

ตารางที่ ๓ สรุปผลการประเมินความเหมาะสมของหลักสูตร

จากตารางที่ ๓ พบว่า การประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (*M* = ๔.๔๔, *SD* = ๐.๘๗) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ คุณสมบัติผู้เข้าร่วมหลักสูตร (*M* = ๔.๗๑, *SD* = ๐.๕๓) ส่วนประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยรองลงมา จำนวน ๓ ประเด็น ได้แก่

08. (116-131).indd 127 4/29/2026 10:43:25 AM

จุดมุ่งหมายของหลักสูตร แนวทางการจัดการเรียนรู้และแผนจัดการเรียนรู้ (*M* = ๔.๕๗, *SD* = ๐.๙๐) แสดงให้เห็นว่า หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมในระดับมาก ๖ องค์ประกอบ ระดับมากที่สุด ๔ องค์ประกอบ และสามารถนำไปใช้พัฒนาสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตร สามารถสรุปได้ว่า หลักสูตรมีความน่าสนใจและมีการบูรณาการด้านเนื้อหา ทักษะ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่เหมาะสม และสอดคล้องเป็นอย่างดี และในภาพรวมของหลักสูตรค่อนข้างชัดเจน โดยเน้นสมรรถนะของผู้เข้าฝึกอบรม

อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จัดระเบียบข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและเสนอผลการวิจัย ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ สามารถนำเสนอได้ต่อไปนี้

๑. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานและความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์

จากผลการวิจัย การศึกษาข้อมูลพื้นฐานและความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์ พบว่า กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรส่วนใหญ่มีความต้องการ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาหลักสูตร และจากการสำรวจความต้องการของผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ (สาระนาฏศิลป์) ที่จบไม่ตรงสาขา พบว่า ผู้สอนมีความคาดหวังว่าจะได้เรียนรู้ตามหลักสูตรหลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์ ทั้งในด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านเจตคติ ทั้งนี้ มีความเป็นไปได้ว่าการพัฒนาหลักสูตรส่งเสริมสมรรถนะของผู้สอนเพื่อนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนการพัฒนาอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากกการวิเคราะห์ความต้องการพื้นฐาน โดยการศึกษาหลักการ แนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เข้าใจหลักการในการพัฒนาหลักสูตร จากนั้น ได้มีความสอบถามความคิดเห็นและความต้องการจากกลุ่มเป้าหมาย ทำให้ทราบถึงความต้องการ ข้อเสนอแนะและแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับบริบทในสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับ ชนสิทธิ์ สิทธิ์สูงเนิน ได้กล่าวว่า หลักสูตรเปรียบเสมือนเข็มทิศและกลไกหลักในการขับเคลื่อนระบบการศึกษา โดยเป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ไม่ว่าจะจัดการเรียนรู้ในรูปแบบใด เนื่องจากหลักสูตรทำหน้าที่วางกรอบและกำหนดทิศทางในการพัฒนาศักยภาพผู้เรียน ซึ่งถือเป็นเครื่องมือชิ้นสำคัญในการวางรากฐานและกำหนดทิศทางความเจริญของสังคมในภาย ภาคหน้า นอกจากนี้ หลักสูตรยังทำหน้าที่เป็นตัวนำทางในการจัดสรรองค์ความรู้และสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน ซึ่งสามารถจำแนกความสำคัญออกเป็น ๓ ระดับ ดังนี้

08. (116-131).indd 128 4/29/2026 10:43:25 AM

ระดับประเทศ ทำหน้าที่กำหนดกรอบนโยบายการจัดการศึกษาในภาพรวม และเป็นดัชนีชี้วัดถึงทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาสังคมกับระบบการศึกษาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

ระดับสถานศึกษา หลักสูตรถือเป็นแกนกลางและจุดเน้นสำคัญที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์ของการจัดการเรียนการสอนในแต่ละโรงเรียน

ระดับห้องเรียน เป็นระดับที่มีความสำคัญต่อการแปลงทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติจริง โดยมีการจัดทำรายละเอียดและเอกสารคู่มือเพื่อกำหนดแนวทางที่ชัดเจนว่า ครูผู้สอนจะถ่ายทอดความรู้ในเนื้อหาใด ให้แก่ผู้เรียนกลุ่มไหน และมุ่งหวังผลลัพธ์ประการใด

๒. เพื่อพัฒนาและหาคุณภาพหลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์

จากผลการวิจัยในระยะที่ ๒ การพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์ พบว่า หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีองค์ประกอบครบถ้วนตามหลักการพัฒนาหลักสูตร ประกอบด้วย (๑) หลักการของหลักสูตร (๒) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร (๓) โครงสร้างหลักสูตร (๔) ประสบการณ์/สาระการเรียนรู้ (๕) แนวทางการจัดการเรียนรู้ (๖) สื่อการเรียนรู้/แหล่งเรียนรู้ (๗) การวัดและประเมินผล (๘) คุณสมบัติของวิทยากร (๙) คุณสมบัติผู้เข้าร่วมหลักสูตร และ (๑๐) แผนจัดการเรียนรู้ โดยกำหนดระยะเวลาฝึกอบรมจำนวน ๒๔ ชั่วโมง แบ่งออกเป็น ๔ หน่วยการเรียนรู้ ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะปฏิบัติ และเจตคติ

การออกแบบหลักสูตรในครั้งนี้ มีรูปแบบการเรียนรู้เป็นแบบผสมผสาน (Blended Learning) คือ มีการเรียนฝึกปฏิบัติท่ารำในห้องเรียน ควบคู่ไปกับการดูวิดีทัศน์ท่ารำผ่านระบบออนไลน์ มุ่งเน้นการพัฒนาสมรรถนะผู้สอนในลักษณะองค์รวมโดยบูรณาการแนวคิดการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ ร่วมกับการเรียนรู้จากต้นแบบและการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ สะท้อนคิด และฝึกปฏิบัติจริงอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้หลักสูตรมีความสอดคล้องกับบริบทของครูผู้สอนที่จบไม่ตรงสาขา และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ ในการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากนี้ ผลการวิพากษ์หลักสูตรจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๗ คน พบว่า หลักสูตรมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การพัฒนา และมีข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงบางประเด็น เช่น การเขียนจุดมุ่งหมายให้ครอบคลุมเชิงองค์รวม การปรับจำนวนชั่วโมงให้สอดคล้องกับโครงสร้าง และการกำหนดเกณฑ์การประเมินผลให้ชัดเจนตามเกณฑ์ Rubric Scoring ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อเสนอแนะดังกล่าวมาปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปประเมินความเหมาะสมอีกครั้ง

08. (116-131).indd 129 4/29/2026 10:43:25 AM

ผลการประเมินความเหมาะสม หลังจากปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรแล้ว ผู้ทรงคุณวุฒิได้ประเมินความเหมาะสมของหลักสูตร พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (*M* = ๔.๔๔, *SD* = ๐.๘๗) และทุกองค์ประกอบมีค่าเฉลี่ยไม่น้อยกว่า ๓.๕๐ แสดงให้เห็นว่าหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสม ชัดเจน และสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาสมรรถนะผู้สอนนาฏศิลป์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ ผลการพัฒนาหลักสูตรสะท้อนให้เห็นว่า กระบวนการพัฒนาที่เริ่มจากการศึกษาความต้องการอย่างเป็นระบบ การออกแบบตามหลักวิชาการ และการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิ มีส่วนสำคัญในการทำให้หลักสูตรมีความครบถ้วน สมบูรณ์ และสอดคล้องกับบริบททางการศึกษาจริง

ผลการวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรของ Tyler ที่เน้นความเชื่อมโยงระหว่างจุดมุ่งหมาย เนื้อหา กระบวนการ และการประเมินผลอย่างเป็นระบบ รวมทั้งแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของ Kolb ซึ่งมุ่งเน้นการลงมือปฏิบัติและการสะท้อนความคิด อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาสมรรถนะผู้สอนในบริบทจริง

ข้อจำกัดของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการกับกลุ่มเป้าหมายในจังหวัดนครศรีธรรมราชเพียงพื้นที่เดียว เป็นการประเมินผลหลักสูตรโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ยังไม่ได้มีการทดลองใช้หลักสูตรกับผู้เข้าอบรมจริงในวงกว้างและวัดผลสัมฤทธิ์เชิงสถิติ จึงควรมีการศึกษาต่อเนื่องในระยะถัดไป

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑) ควรนำหลักสูตรฝึกอบรมการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ “โนรา” ไปใช้กับครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ (สาระนาฏศิลป์) ที่จบไม่ตรงสาขาในพื้นที่อื่น เพื่อขยายผลการพัฒนาสมรรถนะอย่างเป็นระบบ

๒) หน่วยงานต้นสังกัดหรือสถานศึกษาควรสนับสนุนการจัดอบรมอย่างต่อเนื่อง และจัดให้มีระบบพี่เลี้ยง (Mentoring System) หรือเครือข่ายครูโนรา เพื่อให้ครูสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาทักษะได้อย่างยั่งยืน

๓) ควรพัฒนาสื่อดิจิทัล เช่น วิดีทัศน์ท่ารำมาตรฐาน ๑๒ ท่า และคู่มือประกอบการสอนในรูปแบบออนไลน์ เพื่อให้ผู้สอนสามารถทบทวนและฝึกฝนได้ด้วยตนเองภายหลังการอบรม

๔) ควรบูรณาการหลักสูตรนี้เข้ากับแผนพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาของสถานศึกษา เพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้ศิลปะพื้นบ้านอย่างต่อเนื่อง

08. (116-131).indd 130 4/29/2026 10:43:25 AM

๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการทดลองใช้หลักสูตรกับกลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ขึ้น และศึกษาผลสัมฤทธิ์ก่อน–หลังการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เพื่อยืนยันประสิทธิผลของหลักสูตรในเชิงประจักษ์

๒) ควรศึกษาผลระยะยาวของการพัฒนาสมรรถนะผู้สอน เช่น การติดตามผลการนำหลักสูตรไปใช้ในห้องเรียนและผลที่เกิดกับผู้เรียน

๓) ควรพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมในลักษณะเดียวกันสำหรับการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ประเภทอื่น เช่น หนังตะลุง รองเง็ง หรือลิเกฮูลู เพื่อสร้างฐานองค์ความรู้ด้านศิลปะพื้นบ้านอย่างครบถ้วน

๔) ควรศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์เพื่อพัฒนาหลักสูตรในรูปแบบ Blended Learning หรือ Hybrid Training ให้สอดคล้องกับบริบทการศึกษาในยุคดิจิทัล

บรรณานุกรม

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. **โนรา: มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติ.** กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๖๔.

กระทรวงศึกษาธิการ. **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ (ฉบับปรับปรุง ๒๕๖๐).** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๖๐.

ชนสิทธิ์ สิทธิ์สูงเนิน. **การพัฒนาหลักสูตร: แนวคิด ทฤษฎี และการปฏิบัติ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๔.

มาเรียม นิลพันธุ์. **วิธีวิจัยทางการศึกษา.** นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๘.

Bonwell, Charles C., and James A. Eison. **Active Learning: Creating Excitement in the Classroom.** Washington, DC: ASHE-ERIC, 1991.

Borg, Walter R., and Meredith D. Gall. **Educational Research: An Introduction**. New York: Longman, 1983.

Knowles, Malcolm S. **The Modern Practice of Adult Education**. New York: Cambridge Books, 1980.

Kolb, David A. **Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development.** New Jersey: Prentice Hall, 1984.

UNESCO. Nora, **Dance Drama in Southern Thailand.** Paris: UNESCO Intangible Cultural Heritage, 2021.

08. (116-131).indd 131 4/29/2026 10:43:25 AM

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเครียดในการปฏิบัติงาน กับสมรรถนะทางการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

The Relationship between Work Stress and Administrative Competency of School Administrators under the Office of Ayutthaya Primary Educational Service Area 2

มุนินทร์ จำปางาม*
Munin Jampangam
อุไร สุทธิแย้ม**
Urai Sutthiyaem
คณะครุศาสตร์ การบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ประเทศไทย
Faculty of Education, Educational Administration, Ramkhamhaeng University, Thailand
Email: 6712470007@rumail.ru.ac.th

Received: February 27, 2026
Revised: March 25, 2026
Accepted: March 27, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาระดับความเครียดในการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษา (๒) เพื่อศึกษาระดับสมรรถนะทางการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา และ (๓) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเครียดในการปฏิบัติงานกับสมรรถนะทางการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน ๑๑๓ คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางของ Krejcie และ Morgan (1970) ได้มาโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้นและการสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง ๑.๐๐-๐.๖๐ และมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๓ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

---

* นางสาวมุนินทร์ จำปางาม Miss.Munin Jampangam นักศึกษาหลักสูตรปริญญา ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา Master of Educational Administration

** รศ.อุไร สุทธิแย้ม Assoc.Prof. Urai Sutthiyae (อาจารย์ที่ปรึกษา) คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหง Faculty of Education, Ramkhamhaeng University

09. (132-142).indd 132 4/21/2026 3:14:04 PM

ผลการวิจัยพบว่า (๑) ความเครียดในการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง (๒) สมรรถนะทางการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมาก และ (๓) ความเครียดในการปฏิบัติงานมีความสัมพันธ์ทางลบกับสมรรถนะทางการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) เท่ากับ -๐.๖๔ แสดงให้เห็นว่า เมื่อความเครียดในการปฏิบัติงานเพิ่มขึ้น สมรรถนะทางการบริหารมีแนวโน้มลดลง

คำสำคัญ: ความเครียดในการปฏิบัติงาน; สมรรถนะทางการบริหาร; ผู้บริหารสถานศึกษา

Abstract

The purposes of this research were (1) to study the level of work stress of school administrators, (2) to study the level of administrative competency of school administrators, and (3) to examine the relationship between work stress and administrative competency of school administrators under the Office of Ayutthaya Primary Educational Service Area 2. The sample consisted of 113 school administrators, determined by the Krejcie and Morgan (1970) table. The sample was obtained by stratified random sampling and simple random sampling. The research instrument was a five-point rating scale questionnaire with the Index of Item-Objective Congruence (IOC) between 0.60–1.00 and the reliability coefficient of 0.93. The statistics used for data analysis were frequency, percentage, mean, standard deviation, and Pearson's Product Moment Correlation Coefficient.

The results revealed that (1) the overall level of work stress of school administrators was at a moderate level, and all aspects were at a moderate level, (2) the overall level of administrative competency was at a high level, and all aspects were at a high level, and (3) work stress had a high negative correlation with administrative competency at the .01 level of statistical significance, with Pearson's Product Moment Correlation Coefficient of -0.64, indicating that higher work stress tended to decrease administrative competency.

Keywords: Work Stress; Administrative Competency; School administrators

บทนำ

การบริหารสถานศึกษาในยุคปัจจุบันเป็นภารกิจที่มีความซับซ้อนและท้าทายมากขึ้น เนื่องจากสถานศึกษาต้องปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยี ผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนสถานศึกษาให้บรรลุตามเป้าหมายและนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ ตลอดจนตอบสนองต่อความต้องการของนักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนโดยรวม[๑]

ในทางปฏิบัติ ผู้บริหารสถานศึกษามักเผชิญภาระงานที่หลากหลาย ทั้งการบริหารวิชาการ การบริหารบุคลากร การบริหารงบประมาณ และการบริหารทั่วไป ภาระดังกล่าวอาจก่อให้เกิดความเครียดในการปฏิบัติงาน ซึ่ง Selye[๒] อธิบายว่า ความเครียดเป็นปฏิกิริยาทางสรีรวิทยาของร่างกายต่อแรงกดดัน และต่อมา Lazarus และ Folkman[๓] ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า ความเครียดเกิดจากกระบวนการประเมินสถานการณ์และความสามารถของบุคคลในการเผชิญปัญหา หากความเครียดไม่ได้รับการจัดการอย่างเหมาะสม ย่อมส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพและคุณภาพในการทำงานของผู้บริหารสถานศึกษา

ในด้านสมรรถนะทางการบริหาร Boyatzis[๔] ได้เสนอแนวคิดสมรรถนะ (Competency) ว่าเป็นคุณลักษณะเชิงพฤติกรรมที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ของการปฏิบัติงาน ผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องมีสมรรถนะด้านการมุ่งผลสัมฤทธิ์ การสื่อสาร การพัฒนาบุคลากร และการจูงใจ ทั้งนี้ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ยังได้เสนอกรอบสมรรถนะผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสากลดังกล่าว

ผลการศึกษาของ ธีรวัฒน์ ศิริวิโรจนกุล[๕] พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต ๓ มีระดับความเครียดโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านลักษณะงานมีความเครียดสูงสุด และเสนอแนวทางการจัดการความเครียดด้วยการวางแผนและกระจายงาน

---

[๑] สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, **รายงานการวิจัยเรื่อง สมรรถนะผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑,** (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๖).

[๒] Hans Selye, The Stress of Life, (New York: McGraw-Hill Book, 1976).

[๓] Richard S. Lazarus and Susan Folkman, “Personal Control, Stress and Coping Processes: A Theoretical Analysis”, **Journal of Personality and Social Psychology 46**, 3th ed (1984): 466–475.

[๔] Richard E. Boyatzis, **The Competent Manager: A Model for Effective Performance**, (New York: John Wiley & Sons, 1982).

[๕] ธีรวัฒน์ ศิริวิโรจนกุล, “แนวทางการจัดการความเครียดในการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต ๓”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๖๓), หน้า ๑-๘.

09. (132-142).indd 134 4/21/2026 3:14:04 PM

อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับการศึกษาของ ปภาลักษณ์ โสมแผ้ว[๖] และเยาวลักษณ์ อึงสวัสดิ์[๗] ที่พบว่า ความเครียดของผู้บริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง และมีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลการบริหารงานโรงเรียน เช่นเดียวกับ ทิรากร ทองประดับ[๘] และ วิศรุต มากกลาง[๙] ที่พบความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างความเครียดกับสมรรถนะทางการบริหาร

ดังนั้น การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเครียดในการปฏิบัติงานกับสมรรถนะทางการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จึงมีความสำคัญ เพื่อสะท้อนระดับความสัมพันธ์ของตัวแปรทั้งสอง และใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดมาตรการสนับสนุนและพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาในพื้นที่ต่อไป

วัตถุประสงค์งานวิจัย

๑. เพื่อศึกษาระดับความเครียดในการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

๒. เพื่อศึกษาระดับสมรรถนะทางการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

๓. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเครียดในการปฏิบัติงานกับสมรรถนะทางการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

สมมติฐานของการวิจัย

ความเครียดในการปฏิบัติงานกับสมรรถนะทางการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ มีความสัมพันธ์กัน

---

[๖] ปภาลักษณ์ โสมแผ้ว, “ความเครียดในการปฏิบัติงานของผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาในจังหวัดสกลนคร”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ๒๕๖๕), หน้า ๖-๗.

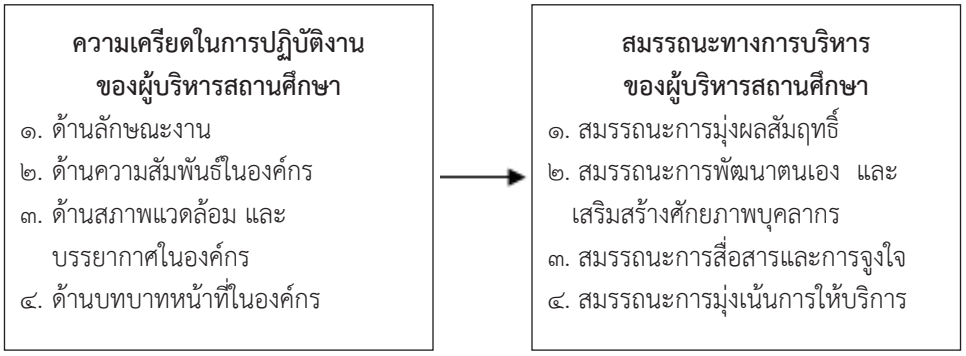
[๗] เยาวลักษณ์ อึงสวัสดิ์, “ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารสถานศึกษากับความเครียดของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต ๑”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๖, หน้า ๕-๗.

[๘] ทิรากร ทองประดับ, “ความเครียดและสมรรถนะทางการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาในจังหวัดอุดรธานี”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (อุดรธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, ๒๕๕๗), หน้า ๑๒-๑๓.

[๙] วิศรุต มากกลาง, “ปัจจัยความเครียดของผู้บริหารที่ส่งผลต่อสมรรถนะทางการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต ๑”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ๒๕๖๖), หน้า ๑๔-๑๖.

09. (132-142).indd 135 4/21/2026 3:14:04 PM

กรอบแนวคิดของการวิจัย

ภาพ ๑ กรอบแนวคิดของการวิจัย
ที่มา: ผู้วิจัยสังเคราะห์จากแนวคิดเกี่ยวกับความเครียดของ Selye (๑๙๕๖) และ Lazarus and Folkman (๑๙๘๔)
แนวคิดสมรรถนะของ Boyatzis (๑๙๘๒) และกรอบสมรรถนะผู้บริหารสถานศึกษา
ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (๒๕๕๖)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งเป็นการวิจัยที่มุ่งศึกษาข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในสภาพการณ์ตามความเป็นจริง โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติ เพื่ออธิบายระดับของตัวแปรและศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่กำหนด

มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความเครียดในการปฏิบัติงาน ระดับสมรรถนะทางการบริหาร และความสัมพันธ์ระหว่างความเครียดในการปฏิบัติงานกับสมรรถนะทางการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

ประชากร ได้แก่ ผู้อำนวยการหรือผู้รักษาการในตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน ๑๕๖ คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางของ Krejcie และ Morgan ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๑๓ คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ตามขนาดสถานศึกษา และสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ภายในแต่ละชั้น

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ได้แก่ (๑) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (๒) แบบสอบถามความเครียดในการปฏิบัติงาน ๔ ด้าน จำนวน ๒๐ ข้อ และ (๓) แบบสอบถามสมรรถนะทางการบริหาร ๔ ด้าน จำนวน ๒๐ ข้อ

แบบสอบถามผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ ๕ ท่าน มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง ๐.๖–๑.๐ และมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๓๑

09. (132-142).indd 136 4/21/2026 3:14:04 PM

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาระดับความเครียดในการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษา (๒) ศึกษาระดับสมรรถนะทางการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา และ (๓) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเครียดในการปฏิบัติงานกับสมรรถนะทางการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ ผลการวิจัยปรากฏดังนี้

๑. ระดับความเครียดในการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวมความเครียดในการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = ๓.๐๙, SD = ๑.๐๘๕) แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษามีความเครียดจากการปฏิบัติงานในระดับที่สามารถควบคุมได้ แต่ยังคงมีปัจจัยบางประการที่ส่งผลต่อภาระงานและความกดดันในการบริหารงาน เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านลักษณะงานมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\overline{X}$ = ๓.๕๕) อยู่ในระดับมาก สะท้อนให้เห็นว่าลักษณะงานของผู้บริหารสถานศึกษามีความซับซ้อนและมีภาระหน้าที่หลากหลาย รองลงมาคือ ด้านสภาพแวดล้อมและบรรยากาศในองค์กร ($\overline{X}$ = ๓.๐๓) ด้านบทบาทหน้าที่ในองค์กร ($\overline{X}$ = ๒.๙๕) และด้านความสัมพันธ์ในองค์กร ($\overline{X}$ = ๒.๘๒) ตามลำดับ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความเครียดของผู้บริหารเกิดจากหลายปัจจัยทั้งด้านงาน ด้านองค์กร และด้านความสัมพันธ์ในการทำงาน

๒. ระดับสมรรถนะทางการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวมสมรรถนะทางการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = ๓.๘๙, SD = ๐.๗๒๐) แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษามีความสามารถในการบริหารงานอยู่ในระดับสูง สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านสมรรถนะการพัฒนาตนเองและเสริมสร้างศักยภาพบุคลากรมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\overline{X}$ = ๓.๙๘) รองลงมาคือ ด้านการมุ่งเน้นการให้บริการ ($\overline{X}$ = ๓.๙๗) ด้านการสื่อสารและการจูงใจ ($\overline{X}$ = ๓.๘๕) และด้านการมุ่งผลสัมฤทธิ์ ($\overline{X}$ = ๓.๗๘) ตามลำดับ ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าผู้บริหารมีสมรรถนะด้านการบริหารในระดับสูงทุกด้าน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อประสิทธิภาพของการบริหารสถานศึกษา

๓. ความสัมพันธ์ระหว่างความเครียดในการปฏิบัติงานกับสมรรถนะทางการบริหาร

ผลการวิเคราะห์พบว่า ความเครียดในการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาโดยรวม (Xtot) มีความสัมพันธ์ทางลบกับสมรรถนะทางการบริหารโดยรวม (Ytot) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (r) เท่ากับ -๐.๖๓๗ ซึ่งอยู่ในระดับสูง แสดงให้เห็นว่าเมื่อระดับ

ความเครียดเพิ่มสูงขึ้น สมรรถนะทางการบริหารมีแนวโน้มลดลง และในทางกลับกัน หากความเครียดลดลง สมรรถนะทางการบริหารมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ความเครียดด้านความสัมพันธ์ในองค์กร (X๓) มีความสัมพันธ์ทางลบกับสมรรถนะด้านการสื่อสารและการจูงใจ (Y๓) ในระดับสูงที่สุด (r = -๐.๖๕๗) ขณะที่ความเครียดด้านลักษณะงาน (X๑) มีความสัมพันธ์ทางลบในระดับต่ำกับสมรรถนะด้านการมุ่งผลสัมฤทธิ์ (r = -๐.๑๖๒) ผลการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าความเครียดในการปฏิบัติงานมีผลต่อประสิทธิภาพในการบริหาร โดยเฉพาะด้านความสัมพันธ์ในองค์กรซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการสื่อสารและการจูงใจบุคลากรในสถานศึกษา

สรุปผลการวิจัย

๑. ความเครียดในการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และสามารถจำแนกได้เป็นรายด้าน ดังนี้

๑.๑ ความเครียดในการปฏิบัติงานด้านลักษณะงาน อยู่ในระดับมาก

๑.๒ ความเครียดในการปฏิบัติงานด้านความสัมพันธ์ในองค์กร อยู่ในระดับปานกลาง

๑.๓ ความเครียดในการปฏิบัติงานด้านสภาพแวดล้อมและบรรยากาศในองค์กร อยู่ในระดับปานกลาง

๑.๔ ความเครียดในการปฏิบัติงานด้านบทบาทหน้าที่ในองค์กร อยู่ในระดับปานกลาง

๒. สมรรถนะทางการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และสามารถจำแนกได้เป็นรายด้าน ดังนี้

๒.๑ สมรรถนะการมุ่งผลสัมฤทธิ์ อยู่ในระดับมาก

๒.๒ สมรรถนะการพัฒนาตนเองและเสริมสร้างศักยภาพบุคลากร อยู่ในระดับมาก

๒.๓ สมรรถนะการสื่อสารและการจูงใจ อยู่ในระดับมาก

๒.๔ สมรรถนะการมุ่งเน้นการให้บริการ อยู่ในระดับมาก

๓. ความสัมพันธ์ระหว่างความเครียดในการปฏิบัติงานกับสมรรถนะทางการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ พบว่า มีความสัมพันธ์ทางลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (r) เท่ากับ -๐.๖๔ ซึ่งอยู่ในระดับสูง แสดงให้เห็นว่า เมื่อระดับความเครียดในการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาสูงขึ้น สมรรถนะทางการบริหารมีแนวโน้มลดลง และในทางกลับกัน หากระดับความเครียดลดลง สมรรถนะทางการบริหารย่อมมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น

09. (132-142).indd 138 4/21/2026 3:14:04 PM

อภิปรายผล

ผลการวิจัยพบว่า ความเครียดในการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง สะท้อนให้เห็นว่าผู้บริหารสามารถปรับตัวต่อภาระงานที่หลากหลายได้ในระดับหนึ่ง แม้ต้องรับผิดชอบงานด้านวิชาการ งบประมาณ บุคลากร และการบริหารทั่วไป โดยเฉพาะในบริบทโรงเรียนขนาดเล็กที่มีข้อจำกัดด้านทรัพยากร ผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Lazarus และ Folkman (1984) ที่อธิบายว่าความเครียดขึ้นอยู่กับกระบวนการประเมินสถานการณ์และความสามารถในการเผชิญปัญหา หากบุคคลมี Coping Mechanism ที่เหมาะสม ความเครียดย่อมไม่ส่งผลเสียรุนแรงต่อการทำงาน และยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Selye (1956) ที่อธิบายว่าบุคคลสามารถปรับตัวในระยะ “Resistance Stage” ได้ก่อนเข้าสู่ภาวะอ่อนล้า

เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าความเครียดด้านลักษณะงานอยู่ในระดับมาก ซึ่งสะท้อนภาระงานที่ซับซ้อนและความคาดหวังจากหน่วยงานต้นสังกัด สอดคล้องกับแนวคิดของ Sutherland และ Cooper (1988) ที่ระบุว่าภาระงานสูงเป็นแหล่งกำเนิดความเครียดสำคัญในองค์กร

ในด้านสมรรถนะทางการบริหาร พบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านการพัฒนาตนเองและการเสริมสร้างศักยภาพบุคลากร ซึ่งสะท้อนบทบาทของผู้บริหารในฐานะผู้นำการเรียนรู้ ผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดสมรรถนะของ Boyatzis ที่มองว่าสมรรถนะเป็นคุณลักษณะเชิงพฤติกรรมที่นำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ขององค์กร

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์พบว่า ความเครียดในการปฏิบัติงานมีความสัมพันธ์ทางลบกับสมรรถนะทางการบริหารอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ($r = -๐.๖๓๗$) ซึ่งอยู่ในระดับสูง แสดงให้เห็นว่าเมื่อระดับความเครียดเพิ่มขึ้น สมรรถนะทางการบริหารมีแนวโน้มลดลง ผลนี้สอดคล้องกับทฤษฎี Person–Environment Fit ของ French, Caplan และ Harrison ที่อธิบายว่าความไม่สมดุลระหว่างความต้องการของงานกับทรัพยากรของบุคคลส่งผลให้ประสิทธิภาพการทำงานลดลง และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทิรากร ทองประดับ และ วิศรุต มากกลาง ที่พบความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกัน

โดยเฉพาะความเครียดด้านความสัมพันธ์ในองค์กรที่มีความสัมพันธ์ทางลบสูงกับสมรรถนะด้านการสื่อสารและการจูงใจ แสดงให้เห็นว่าภาวะจิตใจมีผลโดยตรงต่อทักษะมนุษยสัมพันธ์และภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา

09. (132-142).indd 139 4/21/2026 3:14:04 PM

ข้อเสนอแนะ

๑. ความเครียดในการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านลักษณะงานมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ดังนั้นผู้บริหารควรพิจารณาปรับระบบการจัดการงานให้มีความเหมาะสม เช่น การจัดลำดับความสำคัญของงาน การลดความซ้ำซ้อนของภารกิจ และการมอบหมายงานให้สอดคล้องกับความเชี่ยวชาญของบุคลากร เพื่อช่วยลดความตึงเครียดจากภาระงานและเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการสถานศึกษา

๒. สมรรถนะทางการบริหารโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านสมรรถนะการพัฒนาตนเองและเสริมสร้างศักยภาพบุคลากร เป็นด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ดังนั้นควรส่งเสริมให้ผู้บริหารดำเนินการพัฒนาตนเองและบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ผ่านกระบวนการพัฒนาวิชาชีพที่เป็นระบบ เช่น การจัดทำแผนพัฒนาครูรายปี การนิเทศภายในเชิงพัฒนา และกิจกรรม PLC เพื่อธำรงรักษาจุดแข็งด้านสมรรถนะนี้และยกระดับคุณภาพบุคลากรอย่างยั่งยืน

๓. ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเครียดในการปฏิบัติงานกับสมรรถนะทางการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา มีความสัมพันธ์อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ความเครียดด้านความสัมพันธ์ในองค์กรกับสมรรถนะการสื่อสารและการจูงใจของผู้บริหารสถานศึกษามีสัมพันธ์สูงที่สุด ดังนั้น ผู้บริหารควรให้ความสำคัญกับการสร้างบรรยากาศการทำงานที่เอื้อต่อความร่วมมือ โดยใช้การสื่อสารแบบเปิด การรับฟังความคิดเห็น และการสร้างแรงจูงใจตามผลการปฏิบัติงานจริง เพื่อช่วยลดความตึงเครียดด้านความสัมพันธ์ในองค์กรและส่งเสริมให้ผู้บริหารสามารถปฏิบัติภารกิจด้านการสื่อสารและการจูงใจได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ความเครียดในการปฏิบัติงานกับสมรรถนะทางการบริหารในเชิงสาเหตุ (Causal Relationship) โดยใช้การวิจัยเชิงผสม (Mixed Methods) หรือการวิเคราะห์เส้นทาง (Path Analysis) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลโดยตรงและโดยอ้อม

๒. ควรเพิ่มกลุ่มตัวอย่างจากหลายเขตพื้นที่การศึกษา หรือเปรียบเทียบระหว่างเขตพื้นที่ เพื่อให้ผลการวิจัยมีความครอบคลุมและสามารถอธิบายปรากฏการณ์ในระดับประเทศได้

๓. ควรศึกษาตัวแปรอื่นที่อาจมีอิทธิพลต่อสมรรถนะทางการบริหาร เช่น แรงจูงใจในการทำงาน ภาวะผู้นำเชิงพัฒนา ความฉลาดทางอารมณ์ หรือวัฒนธรรมองค์กร เพื่อขยายความเข้าใจเกี่ยวกับปัจจัยเชื่อมโยงด้านจิตวิทยาและการบริหาร

09. (132-142).indd 140 4/21/2026 3:14:04 PM

๔. ควรมีการวิจัยเชิงคุณภาพเพิ่มเติม เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึกหรือการสังเกตภาคสนาม เพื่อค้นหากลยุทธ์การจัดการความเครียดของผู้บริหารที่มีสมรรถนะสูง ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นต้นแบบ (Best Practice) ให้กับผู้บริหารรุ่นใหม่

๕. การศึกษาครั้งต่อไปควรติดตามผลในระยะยาว (Longitudinal Study) เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของระดับความเครียดและสมรรถนะทางการบริหารในช่วงเวลาต่าง ๆ โดยเฉพาะในบริบทของการเปลี่ยนแปลงนโยบายการศึกษาและเทคโนโลยีดิจิทัล

บรรณานุกรม

คุรุสภา. **กรอบสมรรถนะผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อการพัฒนาและรับรองมาตรฐานวิชาชีพ.** กรุงเทพมหานคร: คุรุสภา, ๒๕๕๙.

คริสต์มาส ลิ่มรัตนะกุล. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเครียดในการปฏิบัติงานของบุคลากร สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดยะลา”. **สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต.** มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๖๖.

ทิรากร ทองประดับ. “ความสัมพันธ์ระหว่างความเครียดกับสมรรถนะทางการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในจังหวัดอุดรธานี”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, ๒๕๕๗.

ธีรวัฒน์ ศิริวิโรจนกุล. “แนวทางการจัดการความเครียดในการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต ๓”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตร มหาบัณฑิต**, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๖๓.

นาตยา สุวรรณจันทร์. “การศึกษาความเครียดในการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๑”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต.** มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๖๐.

บุญชม ศรีสะอาด. **การวิจัยเบื้องต้น.** พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๕๖.

ปภาลักษณ์ โสมแผ้ว. “ความเครียดในการปฏิบัติงานของผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษาในจังหวัดสกลนคร”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต.** มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ๒๕๖๕.

พิมพ์ชนก ธุวะคา. “สมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนสังกัดมูลนิธิแห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทย”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต.** มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : ๒๕๖๕.

09. (132-142).indd 141 4/21/2026 3:14:04 PM

วิศรุต มากกลาง. “ปัจจัยความเครียดของผู้บริหารที่ส่งผลต่อสมรรถนะทางการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต ๑”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต.** มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ๒๕๖๖.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. **คู่มือการประเมินผลการปฏิบัติงานตามมาตรฐานตำแหน่งและสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๖๐.

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา. **คู่มือการประเมินผลการปฏิบัติงานและสมรรถนะของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน ก.ค.ศ., ๒๕๕๘.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. **รายงานการวิจัยเรื่อง สมรรถนะผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๖.

Beehr, T. A., and J. E. Newman. “Job Stress, Employee Health, and Organizational Effectiveness”. **Personnel Psychology 31.** (1978): 665–699.

Boyatzis, Richard E. **The Competent Manager: A Model for Effective Performance.** New York: John Wiley & Sons, 1982.

French, J. R. P., Jr., R. D. Caplan, and R. V. Harrison. **The Mechanisms of Job Stress and Strain.** London: Wiley, 1982.

Lazarus, Richard S., and Susan Folkman. “Personal Control, Stress and Coping Processes: A Theoretical Analysis”. **Journal of Personality and Social Psychology.** Vol. 46. No. 3. (1984): 466–475.

McClelland, D. C. “Testing for Competence Rather Than for Intelligence.” **American Psychologist 28**, (1973) : 1–14.

Selye, Hans. **The Stress of Life.** New York: McGraw-Hill Book, 1956.

Spencer, L. M., and S. M. Spencer. **Competence at Work: Models for Superior Performance.** New York: John Wiley & Sons, 1993.

Sutherland, V. J., and C. L. Cooper. “Sources of Work Stress”. In C. L. Cooper and R. Payne, eds., **Causes, Coping and Consequences of Stress at Work.** New York: John Wiley & Sons, 1988.

09. (132-142).indd 142 4/21/2026 3:14:04 PM

ทัศนะด้านศาสนาของกวีใน*ภควทัชชุกะ*และ*มัตตวิลาส* : การศึกษาเปรียบเทียบ
Poet's Attitudes to Religions in *Bhagavadajjuka* and *Mattavilāsa* : a Comparative Study

ชานป์วิชช์ ทัดแก้ว*
Chanwit Tudkeao
บุณฑริกา บุญโญ**
Boondarika Boonyo
สาขาวิชาภาษาเอเชียใต้ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
South Asian Languages Section, Faculty of Arts, Chulalongkorn University
Chanwit.t@chula.ac.th ; Boondarika.b@chula.ac.th

Received: December 26, 2025
Revised: March 16, 2026
Accepted: March 20, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาทัศนะด้านศาสนาของกวีในละครประหัสนะสันสกฤตสองเรื่อง คือ *ภควทัชชุกะ* และ *มัตตวิลาส* โดยเน้นการวิเคราะห์แนวคิด คำสอน วัตรปฏิบัติทางศาสนา และลักษณะการล้อเลียนเสียดสีศาสนาในตัวบท พร้อมทั้งนำประเด็นเรื่องผู้แต่งมาพิจารณาประกอบในการตีความเชิงเปรียบเทียบ การวิจัยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ โดยศึกษาตัวบทภาษาสันสกฤตและบทแปลควบคู่กับคัมภีร์และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับสำนักปรัชญาสางขยะ–โยคะ พุทธศาสนา และไศวนิกายในอินเดียช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๕-๗

ผลการศึกษาพบว่า *ภควทัชชุกะ* นำเสนอภาพนักบวชผู้ยึดมั่นในคำสอนเชิงปรัชญา โดยเฉพาะแนวคิดสำนักโยคะ พร้อมทั้งใช้ตัวละครวิทูษกะเป็นเครื่องมือเปรียบเทียบระหว่าง "นักบวชผู้เข้าถึงแก่นแท้ของศาสนา" กับ "ผู้สักแต่ว่าออกบวช" โดยแทบไม่เสียดสีหลักคำสอนของศาสนาอื่นอย่างรุนแรง ตรงกันข้าม *มัตตวิลาส*กลับเน้นการเสียดสี ประณาม และเย้ยหยันศาสนา ศาสดา และนักบวชจากหลายนิกาย ทั้งพวกกาปาลิกะ ปาศุปตะ และพุทธศาสนา โดยเน้นภาพนักบวชทุศีลและวิถีปฏิบัติที่ผิดเพี้ยนให้เป็นต้นเหตุของอารมณ์ขัน จากความแตกต่างด้านทัศนะศาสนา กลวิธีการล้อเลียน และระดับ

---

* ผศ.ดร.ชานป์วิชช์ ทัดแก้ว Asst.Prof.Dr.Chanwit Tudkeao คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย Faculty of Arts, Chulalongkorn University.

** อาจารย์ ดร.บุณฑริกา บุญโญ Teacher Dr.Boondarika Boonyo คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย Faculty of Arts, Chulalongkorn University.

10. (143-160).indd 143 4/21/2026 10:31:46 AM

การให้คุณค่าต่อคำสอนทางปรัชญา งานวิจัยเสนอข้อสรุปว่ากวีผู้แต่ง *ภควทัชชุกะ* และ*มัตตวิลาส* น่าจะมิใช่บุคคลเดียวกัน และผลการวิเคราะห์นี้ยังเป็นกรอบแนวคิดสำหรับการศึกษาละครประหัสนะเรื่องอื่น ๆ ที่ใช้ศาสนาเป็นวัสดุของเรื่องในอนาคตด้วย

คำสำคัญ: ทัศนะด้านศาสนา; ละครประหัสนะสันสกฤต; การล้อเลียนและเสียดสีศาสนา; กวีผู้แต่งเรื่อง*ภควทัชชุกะ*และ*มัตตวิลาส*

Abstract

This article investigates the poet's attitudes to religions in two Sanskrit prahasana plays, *Bhagavadajjuka* and *Mattavilāsa*, by comparatively analyzing religious ideas, doctrines, practices, and modes of religious satire in the texts, together with reconsidering authorship as a key to interpretation. The study employs a qualitative approach, examining Sanskrit originals and translations of both plays alongside related scriptures and literary sources on Sāṅkhya–Yoga philosophy, Buddhism, and Śaivism in India between the fifth and seventh centuries CE.

The findings show that *Bhagavadajjuka* presents an image of a religious mendicant firmly grounded in philosophical teachings—especially those of Yoga—using the vidūṣaka as a foil to contrast "a truly realized ascetic" with "one who merely adopts the outer form of renunciation", while largely avoiding harsh satire of other religious doctrines. In contrast, Mattavilāsa foregrounds sharp mockery, denunciation, and ridicule of religions, founders, and ascetics from various sects, including Kāpālikas, Pāśupatas, and Buddhists, by emphasizing immoral monks and distorted practices as the main source of comic effect. On the basis of these differing religious perspectives, satirical strategies, and degrees of appreciation for philosophical teachings, the study concludes that the poets of *Bhagavadajjuka* and *Mattavilāsa* are unlikely to be the same person, and proposes its analytical framework as a model for future research on other prahasana plays that take religion as their central vastu.

Keywords: religious attitudes; Sanskrit prahasana plays; religious satire and mockery; the poets of *Bhagavadajjuka* and *Mattavilāsa*

10. (143-160).indd 144 4/21/2026 10:31:46 AM

บทนำ

ในบรรดาละครสันสกฤตที่เป็นประเภทหลัก ๑๐ ประเภท (*ทศรูปก*) ตามทฤษฎีการละครสันสกฤต นอกจากละครนาฏกะและประกรณะที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักแล้ว ยังมีละครอีกประเภทที่ยังเหลือตัวบทวรรณคดีตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งยังมีผู้ประพันธ์ละครประเภทนี้แม้กระทั่งในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ ละครประเภทนี้ เรียกว่า "ประหัสนะ" (*ปฺรหสน*) สามารถแปลเป็นภาษาไทยได้ว่า "ละครตลกขบขัน" ลักษณะเด่นของละครประหัสนะ คือ เป็นละครมี ๑-๒ องก์ มีตัวละครน้อยประมาณ ๕-๗ ตัว โดยปกติเป็นตัวละครชั้นต่ำ (*อธม*)

ละครประหัสนะยังสามารถแบ่งได้เป็น ๒ ประเภทหลัก ได้แก่ ละครประหัสนะแท้ (*ศุทฺธ*) และละครประหัสนะผสม (*สงฺกีรฺณ*) ในบทความนี้ ผู้วิจัยขอกล่าวถึงลักษณะของละครประหัสนะแท้เท่านั้น ตามคัมภีร์ *นาฏยศาสตร์* ละครประหัสนะแท้มีลักษณะดังนี้

> "พึงทราบว่าละครประหัสนะแท้ประกอบด้วยการพูดเจรจาที่ตลกขบขัน กับนักบวช ดาบสพราหมณ์และแม้กับคนอื่น ๆ ตัวละครเป็นคนชั้นต่ำ มีคำพูดจาเย้ยหยันถากถางเป็นส่วนใหญ่ มีความประพฤติและภาษาเป็นธรรมชาติ ไม่ประดิดประดอย มีพฤติกรรมอันพร้อมด้วยภาวะที่เด่นชัด (= ภาวะแห่งความตลกขบขัน) มีเนื้อเรื่องและการดำเนิน (เรื่อง) ที่แน่นอน"[๑]

ละครประหัสนะแท้ที่ถือว่าเก่าแก่ที่สุดมีอยู่ ๒ เรื่อง กล่าวคือ *ภควทัชชุกะ*[๒] และ*มัตตวิลาส*[๓] โดยมีรายละเอียดดังนี้

เรื่อง*ภควทัชชุกะ* สันนิษฐานว่าน่าจะประพันธ์ขึ้นในราวคริสต์ศตวรรษที่ ๕-๗ เนื่องจากมีหลักฐานกล่าวถึงบทละครเรื่องนี้ในจารึกมามัณฑูรซึ่งเป็นจารึกสมัยพระเจ้ามเหนทรวิกรมวรมันที่ ๑ แห่งราชวงศ์ปัลลวะ แสดงว่าสมัยที่แต่งเรื่องนี้น่าจะไม่ห่างจากสมัยของพระองค์มากนัก อีกทั้งในเรื่องยังกล่าวถึงพุทธศาสนาที่เจริญรุ่งเรืองซึ่งน่าจะตรงกับคริสต์ศตวรรษที่ ๕-๖ หลังจากที่ซบเซาในสมัยคุปตะ (คริสต์ศตวรรษที่ ๓-๔) จึงสามารถอนุมานสมัยที่แต่งคร่าว ๆ ได้ดังกล่าว[๔] ทว่า นักวิชาการไม่อาจสรุปได้ว่าเรื่องนี้ประพันธ์

---

[๑] Nāṭyaśāstra, 20.101

[๒] ข้อมูลเรื่องต้นฉบับตัวบทภาษาสันสกฤตและบทแปลเป็นภาษาต่าง ๆ ดูรายละเอียดใน ชานป์วิชช์ ทัดแก้ว, **โสเภณี-ผู้มีพระภาค (ภควทัชชุกะ) : ละครประหัสนะภาษาสันสกฤต,** (กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๗), หน้า ๙๙-๑๐๐. ส่วนบทแปลภาษาไทยและพร้อมด้วยการศึกษาวิเคราะห์ อยู่ใน ชานป์วิชช์ ทัดแก้ว, **เรื่องเดียวกัน.**

[๓] ชานป์วิชช์ ทัดแก้ว ได้แปลบทละครเรื่องนี้เป็นภาษาไทยพร้อมการศึกษาวิเคราะห์แล้ว ในขณะนี้ กำลังอยู่ในขั้นตอนการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่

[๔] Ramaratnam, S., **Sanskrit Drama: with special reference to prahasana and vīthī,** (New Delhi: D.K. Printworld, 2014), p. 84.

10. (143-160).indd 145 4/21/2026 10:31:46 AM

ขึ้นในอินเดียเหนือหรืออินเดียใต้ เนื่องจากไม่มีหลักฐานเพียงพอ Steine & Straube[๕] เชื่อว่าน่าจะเป็นผลงานของกวีในอินเดียเหนือแต่ได้รับความนิยมในอินเดียใต้มากกว่า เห็นได้จากจารึกมามัณฑูร คัมภีร์ต้นฉบับของละครเรื่องนี้พบในอินเดียใต้ เช่น ทมิฬนาฑู เกรละ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเกรละยังมีการละครเรื่องนี้แสดงอยู่[๖]

ปัญหาอีกประการที่นักวิชาการหรือผู้ศึกษาเรื่อง*ภควทัชชุกะ* ไม่สามารถหาข้อสรุปได้ คือ ปัญหาเรื่องผู้แต่ง เนื่องจากในบทเบิกโรง (*อามุข*) มีนักวิชาการ ๓ กลุ่มที่ให้ความเห็นเรื่องนี้ กลุ่มที่หนึ่งเชื่อว่าผู้แต่งเรื่องนี้คือ “พระเจ้ามเหนทรวิกรมวรมัน” ซึ่งเป็นผู้แต่งเรื่อง*มัตตวิลาส*ด้วย กลุ่มที่สองเชื่อว่าผู้แต่งมีชื่อว่า “โพธายนะ” ส่วนกลุ่มที่สามเห็นว่าไม่อาจจะระบุได้ ชานป์วิชช์ ทัดแก้ว[๗] เห็นพ้องกับนักวิชาการกลุ่มที่สามตามเหตุผลของ Ramaratnam[๘]

ตรงข้ามกับเรื่อง*ภควทัชชุกะ* ในบทเบิกโรง (*ปฺรสฺตาวนา*) ของเรื่อง*มัตตวิลาส* มีการระบุชื่อกวีไว้อย่างชัดเจนตามขนบการละครว่า คือ พระเจ้ามเหนทรวิกรมวรมันแห่งราชวงศ์ปัลลวะ โอรสของพระเจ้าสิงหวิษณุ-วรมัน J. Keay[๙] กำหนดปีครองราชย์ของพระเจ้าสิงหวิษณุวรมันไว้ที่ปี ค.ศ. ๕๕๕-๕๙๐ และพระเจ้ามเหนทรวิกรมวรมันไว้ที่ปี ค.ศ. ๕๙๐-๖๓๐ A.B. Keith[๑๐] กล่าวว่าพระองค์มีชีวิตอยู่ร่วมสมัยกับพระเจ้าหรรษะ ส่วนสมัยที่ประพันธ์ ตามจารึกมามัณฑุร ระบุว่าบทละครนี้ประพันธ์ขึ้นในปี ค.ศ. ๖๑๐ ซึ่งตรงกับปีที่ ๑๑ แห่งการครองราชย์

เนื้อเรื่องสังเขปของ*ภควทัชชุกะ* เป็นเรื่องราวของ ปริพาชกผู้รอบรู้โยคะ (*นายก* “ตัวเอกชาย”) ศาณฑิลยะ ลูกศิษย์ของปริพาชก (*วิฑูษก* “ตัวตลก”) และนางวสันตเสนา นางคณิกา (*นายิกา* “ตัวเอกหญิง”) ปริพาชกต้องการสอนศาณฑิลยะให้เข้าใจเรื่องปรัชญาโยคะที่ถูกต้องจึงถอดจิตเข้าไปสิงร่างไร้วิญญาณของนางคณิกาที่ถูกยมทูตนำผิดตัวไป เมื่อเข้าสิงร่างนี้แล้ว เขาก็ยังสั่งสอนลูกศิษย์ดังเดิม ในขณะเดียวกันยมทูตได้รับบัญชาจากพระยมให้นำวิญญาณของนางมาคืนร่างเดิมแต่ไม่อาจทำได้ เพราะร่างถูกปริพาชกครองอยู่ ยมทูตจึงนำวิญญาณของนางไปฝากในร่างของปริพาชกชั่วคราว เรื่องราวชุลมุนชวนขบขันจึงเกิดขึ้น สุดท้าย เมื่อสลับร่างถูกต้องอีกครั้ง เรื่องผิดฝาผิดตัวนี้จึงจบลงด้วยความสุข ส่วนเนื้อเรื่องสังเขป

---

[๕] Steiner, R. & Straube, M., **Die Heiligen-Hetäre; eine indische Yoga-Komödie,** (München: P. Kirschheim Verlag, 2006), p. 76.

[๖] ชานป์วิชช์ ทัดแก้ว, **เรื่องเดียวกัน,** หน้า ๙๘.

[๗] **เรื่องเดียวกัน,** หน้า ๙๗.

[๘] Ramaratnam, S., **Ibid.,** pp. 80-84.

[๙] Keay. J., **A History India,** (Glasgow: Omnia Book Limited, 2000), p. 174.

[๑๐] Keith, A. B., **The Sanskrit Drama in its Origin, Development, Theory & Practice,** (London: Oxford University Press, 1970), p. 182.

10. (143-160).indd 146 4/21/2026 10:31:46 AM

ของ*มัตตวิลาส* เป็นเรื่องราวของการทะเลาะวิวาทของตัวละครนักบวช ได้แก่ สัตยโสมะ นักบวชกาปาลิกะ พร้อมด้วยนางเทวโสมา ภรรยา กับนาคเสนะ ศากยภิกษุ สัตยโสมะและนางเทวโสมากล่าวหาว่านาคเสนะขโมยบาตรหัวกะโหลก (*กปาล*) ของตนไป นาคเสนะปฏิเสธ ทั้งสามคนจึงถกเถียงกันอย่ารุนแรง ท้ายที่สุดจึงชกต่อยกัน ระหว่างนั้น พภรุกัลปะ นักบวชปาศุปตะอาสาเข้ามาระงับเหตุ แต่ท้ายที่สุดก็ตัดสินไม่ได้ ทั้งหมดจึงตัดสินใจจะไปที่ศาลของเมืองกาญจี-ปุรัม ระหว่างทาง พวกเขาได้พบคนบ้า (*อุน्मत्तक*) กำลังถือบาตรของสัตยโสมะอยู่ ทั้งหมดจึงช่วยกันแย่งบาตรกลับมา เรื่องราวขัดแย้งจึงจบลงด้วยความสุข

จากการพิจารณาเนื้อหาสารัตถะของละครประหัสนะสองเรื่องนี้แล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าสิ่งที่ทั้งสองเรื่องมีเหมือนกัน คือ การที่กวีนำเรื่องทางศาสนามาวิพากษ์วิจารณ์ เสียดสี ยั่วล้อตามลักษณะทั่วไปของละครประหัสนะ นอกจากนี้ กวียังกล่าวถึงแนวคิด หลักธรรมและวัตรปฏิบัติทางศาสนาซึ่งสะท้อนสภาพสังคมวัฒนธรรมด้านศาสนาของอินเดียในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๕-๗ อีกด้วย ทว่า ประเด็นดังกล่าวยังไม่มีการศึกษาเปรียบเทียบอย่างละเอียด ผู้วิจัยเห็นความสำคัญของปัญหาดังกล่าว จึงประสงค์ศึกษาเปรียบบทละครเรื่อง*ภควทัชชุกะ*และ*มัตตวิลาส* และนำปัญหาเรื่องผู้แต่งมาพิจารณาร่วมด้วย โดยมีสมมุติฐานว่าหากกวีของทั้งสองเรื่อง คือ พระเจ้ามเหนทรวิกรมวรมันตามที่นักวิชาการกลุ่มหนึ่งเสนอแล้ว การนำเสนอเรื่องราวทางศาสนา การเสียดสี ล้อเลียนศาสนาก็ควรมีลักษณะเหมือนหรือสอดคล้องกัน แต่หากศึกษาเปรียบเทียบแล้วพบว่าต่างกัน ผลการศึกษาจะช่วยทำให้ปัญหาเรื่องผู้แต่งกระจ่างขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการนำเสนอแนวคิด การเสียดสีศาสนาในเรื่อง*ภควทัชชุกะ*และ*มัตตวิลาส*

๒. เพื่อพิสูจน์ข้อเสนอของนักวิชาการว่าด้วยผู้แต่งเรื่อง*ภควทัชชุกะ*และ*มัตตวิลาส*

วิธีการศึกษาวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ในการศึกษา ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเรื่อง*ภควทัชชุกะ*และ*มัตตวิลาส* จากเอกสารปฐมภูมิ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ก. เรื่อง*ภควทัชชุกะ* ใช้ตัวบทของ Steiner, R. & Straube, M. Die Heiligen-Hetäre; eine indische Yoga-Komödie. München: P. Kirschheim Verlag, 20006. และ Sastri, V.P. (ed.). Bodhāyana's Bhagavadajjukam. Hyderabad: Manimajari Publication, 1986. และ ชานป์วิชช์ ทัดแก้ว. โสเภณี-ผู้มีพระภาค (ภควทัชชุกะ) : ละครประหัสนะภาษาสันสกฤต. กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๗.

10. (143-160).indd 147 4/21/2026 10:31:46 AM

ข. เรื่อง*มัตตวิลาส* ใช้ตัวบทของ Unni. N.P. Mattavilasa of Mahendravikramavarman. Trivandrum: College Book House, 1974. และ Lockwood, M. & Bhat, A.V. Metatheater and Sanskrit Drama (2vols). Madras: Tambaram Research Associates, 2005.

การศึกษาเรื่องศาสนา นอกจากเปรียบเทียบระหว่างตัวบทของทั้งสองเรื่องแล้ว ผู้วิจัยยังนำข้อมูลจากวรรณกรรมอื่นที่สามารถเทียบเคียงกับข้อมูลในทั้งสองเรื่องมาวิเคราะห์ร่วมด้วย

ผลการศึกษา

๑. บทอำนวยพร (*นานที*)

ตามขนบการละครสันสกฤต ก่อนการแสดงละคร นายโรงจะต้องกล่าวบทอำนวยพรหรือบทขอพรที่เรียกว่า *นานที* ก่อน เพื่อให้เกิดความเป็นมงคลแก่คณะละครและผู้ชม *นานที* เป็นขั้นตอนที่ ๑๔ ของพิธีเบิกโรง (*ปูรฺวรงฺค*) ในคัมภีร์*นาฏยศาสตร์* ภายหลังพิธีเบิกโรงน่าจะถูกตัดทอนลง มีขนบใหม่เกิดขึ้น กล่าวคือ กวีจะประพันธ์บทอำนวยพรเพียงหนึ่งหรือสองบทแทน มีเนื้อหาสรรเสริญเทพ-เทวีที่กวีเคารพนับถือ (*อิษฺฏเทวตา*) และขอให้เทพ-เทวีดังกล่าวคุ้มครองหรืออำนวยพรแก่ผู้ชม[๑๑]

เมื่อศึกษาเปรียบเทียบบทอำนวยพรใน*ภควทัชชุกะ* ว่า

นายโรง - ขอพระบาทแห่ง**พระรุทระ** อันเป็นที่เคารพบูชาอยู่ทุกเมื่อ อุดมด้วยลักษณะเลิศ
ขัดถูด้วยมณีพรายเพริศบนมกุฎของอินทรเทพผู้เลิศในหมู่เทวา
มีพระอังคุฐพระบาท ซึ่งราวณะนอบน้อมแล้ว จงคุ้มครองท่าน (๑)[๑๒]

กับบทอำนวยพรใน*มัตตวิลาส* ว่า

นายโรง : ครั้นอาศัยความแตกต่างซึ่งกระทำด้วยภาษา การแต่งกาย การแสดงออกทางกายและคุณลักษณะแล้ว **พระกปาลิน**พระองค์ใดผู้ยิ่งใหญ่ด้วยพระปัญญาอันไม่มีใครขัดขวาง พระองค์เองเป็นผู้ทอดพระเนตรการร่ายรำซึ่งบรรลุความมี “รส” อันหลากหลายเนื่องจากอำนาจแห่งการเข้าถึง “ภาวะ” และประกอบด้วยการแพร่หลายไปในไตรโลก ขอพระองค์ผู้เป็นทิพย์นั้น โปรดประทานเกียรติยศอันเหมาะสมในโลกซึ่งขจรขจายไปแก่ท่านทั้งหลายเทอญ (๑)

พบว่ากวีของ*ภควทัชชุกะ* อ้างถึงเหตุการณ์ที่ “พระศิวะ” (พระรุทระ) ทรงใช้อังคุฐพระบาทกดราวณะซึ่งกำลังยกเขาไกรลาสขึ้นให้จมลงดังปรากฏในสรรคที่ ๑๖ อุตตรกาณฑ์ใน*รามายณะ*[๑๓]

---

[๑๑] ชานป์วิชช์, ทัดแก้ว, **เรื่องเดียวกัน,** หน้า ๙๔.

[๑๒] **เรื่องเดียวกัน,** หน้า ๑๖๗.

[๑๓] กุสุมา รักษมณี และคณะ (ผู้แปล), **มหากาพย์รามายณะของวาลมิกิฉบับภาษาไทย, ๓ เล่ม,** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๗), หน้า ๗๘๓-๗๘๔.

10. (143-160).indd 148 4/21/2026 10:31:46 AM

ส่วนพระเจ้ามเหนทรวิกรมวรมัน *กวีของมัตตวิลาส* ไม่ได้อ้างถึงเรื่องราวในเทพปกรณัม หากแต่จงใจสรรเสริญ “พระศิวะ” ในรูปของ “พระกปาลิน” (ผู้ถือหัวกะโหลก) เนื่องจากละครเรื่องนี้มีนักบวชกาปาลิกะ (กปาลิน) เป็นตัวละครหลัก บทอำนวยพรนี้ยืนยันให้ทราบได้ว่ากวีผู้แต่งบทละครทั้งสองเรื่องนี้ไม่ว่าจะเป็นคนเดียวกันหรือคนละคนกันก็ตามเป็นผู้ภักดีต่อพระศิวะ ทว่าเพียงเท่านี้ปัญหาเรื่องผู้แต่งยังไม่อาจชัดเจนได้ จำเป็นต้องพิจารณาประเด็นอื่นประกอบด้วย

๒. คำสอน แนวคิดปรัชญาและวัตรปฏิบัติทางศาสนา

ลักษณะเด่นของละครประหัสนะคือเสียดสีล้อเลียน เรื่องราว (*วสฺตุ*) ที่กวีมักจะนำมาเสียดสีล้อเลียนให้เกิดความตลกขบขัน ได้แก่ เรื่องศาสนา และนักบวชในศาสนา บทละครเรื่อง*ภควทัชชุกะ*และ*มัตตวิลาส*ก็เช่นกัน แต่สิ่งหนึ่งที่นับว่าเป็นข้อแตกต่างอย่างชัดเจนระหว่างละครสองเรื่องนี้ คือ *ภควทัชชุกะ*กล่าวถึงคำสอนและแนวคิดปรัชญาทางศาสนาอย่างลึกซึ้ง เห็นได้จากบทสนทนาระหว่างปริพาชกผู้เป็นอาจารย์กับศาณฑิลยะผู้เป็นศิษย์ ในขณะที่*มัตตวิลาส*กลับไม่กล่าวถึงหลักปรัชญาเลย มีเพียงกล่าวถึงคำสอนและวัตรปฏิบัติ เมื่อศึกษาเปรียบเทียบการกล่าวถึงคำสอน แนวคิดปรัชญาและวัตรปฏิบัติทางศาสนาในบทละครทั้งสองเรื่อง ผู้วิจัยถือเกณฑ์ที่ตัวละครอ้างถึงคำสอน แนวคิดปรัชญาและวัตรปฏิบัติทางศาสนาโดยไม่ใช่การล้อเลียน เสียดสี ได้ผลการศึกษาดังนี้

ใน*ภควทัชชุกะ* ผู้วิจัยพบข้อยกเว้นประการสำคัญซึ่งไม่ตรงกับทฤษฎีการละครสันสกฤต คือการนำเสนอภาพของนักบวชในแง่ดี ปริพาชกในเรื่องนี้เป็นผู้ประพฤติถูกต้องตามหลักศาสนา อีกทั้งยังเป็นผู้เข้าใจปรัชญาของสำนักปรัชญาสางขยะ-โยคะอย่างลึกซึ้ง ทำให้อนุมานได้ว่ากวีผู้แต่งต้องมีความรู้ปรัชญาอย่างถ่องแท้และน่าจะเป็นผู้เชื่อในปรัชญาสางขยะ-โยคะด้วย Otto Stein ผู้ตรวจชำระต้นฉบับ*ภควทัชชุกะ*เรียกละครเรื่องนี้ว่า “ละครโยคะ-ประหัสนะ” (Yoga-Prahasana/Yoga-Komödie) ดูเหมือนว่ากวีปรารถนาจะนำคำสอนทางปรัชญาศาสนามานำเสนอแก่ผู้ชมด้วยวิธีการที่สนุกสนาน[๑๔] ศาณฑิลยะคือภาพแทนของ “ผู้โง่เขลาและสงสัยในปรัชญาของสำนักปรัชญาสางขยะ-โยคะ” ในขณะที่ปริพาชก คือภาพแทนของ “โยคีผู้ชี้มรรคาแห่งโยคะอันถูกต้อง” นอกจากการสอดแทรกคำสอนลงไปในบทสนทนาแล้วกวียังได้อธิบายให้ผู้ชมเห็นประจักษ์ถึงผลวิเศษของโยคะและเน้นย้ำคำสอนเรื่อง “ร่างกาย” (*เทหาตฺมน์*) และ “อาตมันอันแท้จริง” อย่างเป็นรูปธรรมด้วยการผูกเรื่องให้ปริพาชกย้าย “อาตมัน” ของตนเองไปอยู่ในร่างของนางวสันตเสนา และให้ยมทูตนำ “อาตมัน”ของนางวสันตเสนามาฝากไว้ในร่างของปริพาชกชั่วคราว ทั้งสองแม้จะอยู่ใน “ร่างกาย” ที่ผิดแผกไปจากเดิมแต่ “อาตมันแท้จริง” ของทั้งสองก็ยังคงเดิม

[๑๔] Steiner, R. & Straube, M., **Ibid.,** p. 76.

10. (143-160).indd 149 4/21/2026 10:31:46 AM

คำสอน แนวคิดปรัชญาทางศาสนาในเรื่อง*ภควทัชชุกะ*สามารถสรุปได้เป็น ๗ ประเด็น ได้แก่

๑. นิยามของความเป็นมนุษย์ ร่างกายและธรรมชาติของชีวิต

๒. กรรมและผลของกรรม โทษภัยแห่งสังสารวัฏ

๓. อาตมัน

๔. มาตรฐานอันถูกต้องแห่งความรู้

๕. เป้าหมายและผลแห่งการศึกษาศาสนา

๖. โยคะและคุณวิเศษที่ได้จากโยคะ

๗. วิถีปฏิบัติแห่งโยคะ[๑๕]

Ramaratnam[๑๖] ได้อธิบายถึงอิทธิพลของคัมภีร์ศรุติและสมฤติที่มีต่อเนื้อหาด้านคำสอน แนวคิดปรัชญาทางศาสนาในเรื่อง*ภควทัชชุกะ* พบว่าคัมภีร์ที่มีอิทธิพลมากที่สุดคือ คัมภีร์อุปนิษัท *ภควัทคีตา* และ *มนุสมฤติ* นอกจากคัมภีร์ดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าคัมภีร์อีกสองเล่มที่น่าจะมีอิทธิพลต่อบทละครเรื่องนี้ ได้แก่ *โยคสูตร* ของปตัญชลิ และ*สางขยการิกา* ของอีศวรกฤษณะ แม้จะไม่พบการอ้างข้อความโดยตรงจากคัมภีร์ทั้งสองก็ตาม แต่สารัตถะของคำสอนที่ปรากฏใน*ภควทัชชุกะ* สอดคล้องกับคัมภีร์ทั้งสอง เช่น เรื่องโยคะ วิธีการปฏิบัติโยคะ คุณวิเศษที่ได้จากโยคะ และผลสูงสุดของโยคะ ซึ่งปรากฏตลอดทั้ง ๔ บท ใน*โยคสูตร*[๑๗] เรื่อง อาตมัน ปุรุษะ-ประกฤติ ใน*สางขยการิกา* เป็นต้น นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาสมัยที่แต่งคัมภีร์ทั้งสอง ซึ่งนักวิชาการเชื่อว่าอยู่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๓-๕ สอดคล้องกับสมัยที่แต่งของ *ภควทัชชุกะ*[๑๘]

เมื่อตั้งคำถามว่าปริพาชกในเรื่อง*ภควทัชชุกะ*ยึดถือแนวคิดของสำนักใดกัน จากการพิจารณาบทสนทนาของปริพาชกซึ่งอาจเชื่อมโยงถึงความศรัทธาเลื่อมใสของกวีเองด้วย ผู้วิจัยเห็นว่าคำสอนส่วนใหญ่นั้นโน้มเอียงไปทาง**ปรัชญาโยคะ** นอกจากนี้มีความตอนหนึ่งที่ปริพาชกถามลูกศิษย์ซึ่งเคยบวชเป็นภิกษุในพุทธศาสนามาก่อนเรียนรู้สิ่งใดจากสำนักนั้นบ้าง ศาณฑิลยะกลับกล่าวคำสอนตามปรัชญาสางขยะแทนที่จะเป็นคำสอนในพุทธศาสนาจนปริพาชกผู้เป็นอาจารย์ตำหนิว่าเขาไม่ควรมัวแต่กล่าวถึงคำสอนของ “สำนักอื่น” แล้วละเลยคำสอนของ “สำนักตน” ดังถ้อยความว่า

---

[๑๕] ชานป์วิชช์, ทัดแก้ว, **เรื่องเดียวกัน,** หน้า ๑๑๖-๑๒๔.

[๑๖] Ramaratnam, S, **Ibid.,** pp. 101-105.

[๑๗] *โยคสูตร* ประกอบด้วย บทที่ ๑ *สมาธิปาท* ว่าด้วยสมาธิ บทที่ ๒ *สาธนปาท* ว่าด้วยวิธีการปฏิบัติโยคะ บทที่ ๓ *วิภูติปาท* ว่าด้วยอำนาจวิเศษเหนือธรรมชาติที่ได้จากการปฏิบัติโยคะ และบทที่ ๔ *ไกวลยปาท* ว่าด้วยการหลุดพ้นเป็นอิสระ อันเป็นเป้าหมายของโยคะ

[๑๘] ปัญหาเรื่องสมัยที่แต่งเรื่องนี้ ดูรายละเอียดใน ชานป์วิชช์ ทัดแก้ว, **เรื่องเดียวกัน,** หน้า ๙๗-๙๘.

10. (143-160).indd 150 4/21/2026 10:31:46 AM

ศาณฑิลยะ- ฟังนะขอรับ ท่านอาจารย์ผู้มีพระภาค

"ประกฤติ ๘ วิการ ๑๖ อาตมัน ๑ วายุ ๕ คุณ ๓ มนัส ๑ สัญจร ๑ ประติสัญจร ๑"

สิ่งเหล่านี้ พระชินเจ้าได้ตรัสไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎกขอรับ

ปริพาชก - ศาณฑิลยะนี่มันคำสอนของ **"สางขยะ"** ไม่ใช่ของ **"ศากยะ"**

...

ปริพาชก – ศาณฑิลยะ เจ้าไม่ควรที่จะละเลย**คำสอนของสำนักตน** แล้วไปกล่าว**คำสอนของสำนักอื่น**[๑๙]

ข้อความข้างต้นช่วยยืนยันให้ทราบอย่างชัดเจนว่าปริพาชกปฏิเสธคำสอนของ "สำนักอื่น" อันได้แก่ "ศากยะ" (พุทธศาสนา) และ "สางขยะ" และเชื่อถือตามแนวปรัชญา "โยคะ" อันเป็นคำสอนของ "สำนักตน" อย่างแน่นอน นอกจากนี้ ปริพาชกยังสอนว่าคัมภีร์พระเวทนั้น คือ "มาตรฐาน" แห่งความรู้ซึ่งผู้คนควรยึดถือ ดังนี้ว่า

... ปริพาชก - **พระเวท**ต่างหากเล่า**เป็นมาตรฐาน** ไม่ใช่ข้า เพราะว่า

สำหรับพวกที่ลุ่มหลงทะนงตนจนเกินไป (อติมานะ) ตัดสินว่า

"(นี่)มีประโยชน์" ในสิ่งที่ไร้ประโยชน์ และสร้างมาตรฐานแล้วตามอำเภอใจ

นี่ไม่มี(สิ่งอื่นใด) ยิ่งไปกว่านี้เลย (๑๒)[๒๐]

นอกจากคำสอน แนวคิดปรัชญาของสำนักปรัชญาสางขยะ-โยคะแล้ว ในเรื่อง*ภควทัชชุกะ* กวียังกล่าวถึงสิกขาบทในพุทธศาสนา เมื่อปริพาชกถามถึงสิ่งที่ศาณฑิลยะได้เล่าเรียนมาในสำนักของ "ศากยะ" ศาณฑิลยะกล่าวถึงสิกขาบทซึ่งบรรพชิตในพุทธศาสนาต้องปฏิบัติตามว่า

ศาณฑิลยะ- เพราะความคิดของข้าจดจ่ออยู่ที่อาหารด้วยความหิว ข้าจึงคิดอย่างแต่พูดอีกอย่างน่ะขอรับ ตอนนี้

ขอท่านอาจารย์ลองฟังอีกครั้งนะขอรับ

"สิกขาบทคือการงดเว้นจากการพรากชีวิต (pāṇādipādādo veramaṇī sikkhāpadaṃ)

สิกขาบทคือการงดเว้นจากการถือเอาสิ่งอันเขามิได้ให้ (adiṇṇādāṇādo veramaṇī sikkhāpadaṃ)

สิกขาบทคือการงดเว้นจากการประพฤติผิดพรหมจรรย์ (abbamhacayyādo veramaṇī sikkhāpadaṃ)

สิกขาบทคือการงดเว้นจากการกล่าวคำเท็จ (mudhāvādādo veramaṇī sikkhāpadaṃ)

---

[๑๙] ชานป์วิชช์ ทัดแก้ว, **เรื่องเดียวกัน,** หน้า ๑๗๕-๑๗๖.

[๒๐] **เรื่องเดียวกัน,** หน้า ๑๗๓.

สิกขาบทคือการงดเว้นจากการบริโภคอาหารในยามวิกาล (viālabhoaṇādo veramaṇī sikkhāpadaṃ)

ข้าขอถึงซึ่งพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นที่พึ่ง (amhāṇaṃ buddhaṃ dhammaṃ saṅghaṃ saraṇaṃ gacchāmi)"[๒๑]

คำพูดของศาณฑิลยะในประเด็นเหล่านี้ถือว่าถูกต้องตามหลักคำสอนของพุทธศาสนา และแสดงว่ากวีผู้แต่งมีภูมิความรู้ของพุทธศาสนาด้วย

เมื่อผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์*มัตตวิลาส* พบว่าตัวละครในเรื่องทั้งหมดเป็นไปตามทฤษฎีการละครสันสกฤตว่าด้วยลักษณะของตัวละครในละครประหัสนะ กล่าวคือ เป็นนักบวชทุศีล น่าตำหนิ สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นท่าทีของพระเจ้ามเหนทรวิกรมวรมันได้เป็นอย่างดีว่าไม่โปรดปรานแนวคิด คำสอนและแนวปฏิบัติของสำนักทางศาสนาที่ทรงนำมาเสียดสีในบทละครของพระองค์ กลุ่มศาสนาที่ถูกกล่าวถึงและล้อเลียนในละครเรื่องนี้มี นิกายกาปาลิกะ นิกายปาศุปตะซึ่งเป็นพวกไศวนิกายนอกรีต (Heterodox) และพุทธศาสนา

ในเรื่อง*มัตตวิลาส*นี้ ตัวละคร ได้แก่ สัตยโสมะและนางเทวโสมานักบวชพวกกาปาลิกะ แต่ทว่าไม่มีตัวละครตัวตลกที่เรียกว่า "วิทูษกะ" อย่างใน*ภควทัชชุกะ* หากแต่มีตัวละครอื่นที่มีบทบาทหลักเท่ากัน ได้แก่ นาคเสนะ ภิกษุในพุทธศาสนา พภรุกัลปะ นักบวชนิกายปาศุปาตะ และคนบ้า ในที่นี้จะกล่าวถึงคำสอน วัตรปฏิบัติทางศาสนาที่ตัวละครแต่ละตัวยึดถือ ส่วนที่เป็นการเสียดสี ล้อเลียนจะกล่าวถึงในภายหลัง

แนวคิด คำสอนของพวกกาปาลิกะที่ปรากฏในเรื่องนี้ ได้แก่ พรตหลักที่เหล่ากาปาลิกะพึงยึดถือดังข้อความว่า

สัตยโสมะ : ... ขอความนอบน้อมจงมีแด่พระศิวะ (*นมะ ศิวาย*) ดูก่อนที่รัก

"สุราเป็นสิ่งที่ควรดื่ม ดวงพักตร์ของนางผู้เป็นที่รักยิ่งเป็นสิ่งที่ควรทัศนา
การแต่งกายที่แปลกประหลาดอันสง่างามตามสภาวะดั้งเดิมเป็นสิ่งที่ควรสวมใส่"
สิ่งเหล่านี้พระ(ศิวะ)ผู้ทรงธนูปินากะ

ผู้มีพระภาคทรงเห็นแล้วว่าเป็นหนทางนำไปสู่โมกษะ ... (๗)

สัตยโสมะยังอ้างถึงคุณธรรมที่เหล่ากาปาลิกะยึดถือ ว่า

สัตยโสมะ : เจ้านี่ดูแคลนพวกเรา (แต่)ลัทธิของพวกเราเองมีหลักสำคัญคือการแบ่งปัน เจ้าจงปัน (สุรา) ที่เหลือให้แก่เจ้าอาจารย์ผู้นี้เถิด ... และ

สัตยโสมะ : ศีลของพวกเราคือการไม่พึงกล่าวคำเท็จโดยแท้

[๒๑] **เรื่องเดียวกัน,** หน้า ๑๗๕-๑๗๖.

10. (143-160).indd 152 4/21/2026 10:31:46 AM

นอกจากนี้ยังปรากฏความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมตามคัมภีร์ดังข้อความว่า

สัตยโสมะ : ที่รักเอ๋ย พอเลยกับความทุกข์อกทุกข์ใจ ((บาตร)หัวกะโหลก)นั้น
จะกลับมาบริสุทธิ์อีกครั้ง เพราะได้ยินมาว่ามหาภูตะทั้งหลายย่อมถูกขจัด
ความไม่บริสุทธิ์ออกไปได้ด้วย**พิธีปรายัศจิตต์** ...

ส่วนคำสอน วัตรปฏิบัติในพุทธศาสนาซึ่งนาคเสนะกล่าว ที่เหมือนกับใน*ภควทัชชุกะ* ได้แก่ เรื่องสิกขาบท นักวิชาการที่เชื่อว่า กวีผู้แต่ง*ภควัชชุกะ*เป็นผู้เดียวกับ*มัตตวิลาส* มักยกเหตุผลนี้อ้าง แต่ทว่าผู้วิจัยเห็นว่าเหตุผลนี้ไม่มีน้ำหนักพอ นอกจากนี้ ยังพบว่าสิกขาบทและบทสรณคมนปาฐะในเรื่องมัตตวิลาสไม่ตรงกับในภควทัชชุกะ ๓ ประเด็น ได้แก่

ประเด็นที่ ๑ กวีใช้คำว่า veramaṇaṃ แทนคำว่า veramaṇī

ประเด็นที่ ๒ ลำดับของสิกขาบทต่างไปจากใน*ภควทัชชุกะ* โดยปรากฏว่าในมัตตวิลาสเรียงลำดับสิกขาบทเป็น ๒ *อทิณฺณาทาณาโท*... ๔ *มุธาวาทาโท* ... ๓ *อพฺพมฺหจฺยฺยาโท* ... ๑ *ปาณาทิปาทาโท* ... และ ๕ *อกาฬโภอณาโท* ... (ใน*ภควทัชชุกะ* เป็น *วิกาล-*)

ประเด็นที่ ๓ บทสรณคมนปาฐะ ในมัตตวิลาส ไม่มี “สงฆ์” ในฉบับชำระเชิงวิพากษ์ผู้ชำระเติมเข้ามาให้สมบูรณ์

ส่วนพภรุกัลปะ นักบวชปาศุปตะนั้น กวีไม่ได้กล่าวถึงแนวคิด คำสอนของนิกายปาศุปตะโดยเฉพาะ ปรากฏอยู่ ๒ แห่งที่บ่งบอกถึงหลักปฏิบัติของตัวละครนี้ ได้แก่ การเป็นผู้ยึดถือเหตุผล (เหตุวาทิน) ว่า

... พภรุกัลปะ : เพียงแค่การยืนยัน(ด้วยวาจา)เท่านั้นย่อมไม่เป็นข้อพิสูจน์อันใดเลยสำหรับข้าผู้เป็น **เหตุวาที** (= ผู้เชื่อในเหตุและผล) ...

และสุดท้ายก่อนที่จะเข้าโรง พภรุกัลปะกล่าวว่าตนขอตัวไปเพื่อทำพิธีกรรมทางศาสนาในยามค่ำก่อน ความว่า

พภรุกัลปะ : ... ข้าจะเฝ้าคอยเวลาค่ำอันมืดมิดราวควันไฟ ของพระสุริยเทพผู้เป็นเจ้า
ผู้ประทับ ณ ดินแดนทิศตะวันออกละ[๒๒]

[๒๒] bhagavataḥ pūrvasthalīnivāsino dhūmavelāṃ pratipālayāmi |นักวิชาการหลายคนกล่าวว่า คำว่า “ธูมเวลา” เป็นชื่อพิธีกรรมหนึ่ง แต่ผู้วิจัยค้นแล้ว ไม่พบคำดังกล่าว จึงแปลคำนี้ตามรูปศัพท์ว่า “...เวลาค่ำอันมืดมิดราวควันไฟ...”

๓. การล้อเลียน เสียดสี เย้ยหยันศาสนา

จุดเด่นของละครประหัสนะ คือ การล้อเลียน เสียดสี เย้ยหยันศาสนา รวมถึงนักบวชในศาสนา สิ่งนี้ก่อให้เกิดข้อถกเถียงกันในสังคมอินเดียสมัยโบราณว่า การล้อเลียน เสียดสีศาสนาและนักบวชเป็นเรื่องสมควรหรือไม่ อภินวคุปตะ ผู้แต่งอรรถกถาคัมภีร์นาฏยศาสตร์ให้ความเห็นว่า นี่ไม่ใช่เป็นการล้อเลียนนักบวชแต่อย่างใด หากแต่เป็นการประณามอันธพาลผู้แสร้งมาเป็นบุคคลที่ควรเคารพต่างหาก[๒๓]

เมื่อศึกษาเปรียบเทียบการล้อเลียน เสียดสี เย้ยหยันศาสนาในบทละครทั้งสองเรื่อง ผู้วิจัยพบว่ามีลักษณะแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ใน*ภควทัชชุกะ* เป็นการล้อเลียน เสียดสี เย้ยหยันนักบวชในแง่ความประพฤติ วัตรปฏิบัติเท่านั้น และมีจำนวนน้อย ทั้งหมดเป็นบทสนทนาและบทบาทของศาณฑิลยะซึ่งเป็นตัวตลกอยู่แล้ว ไม่พบการล้อเลียน เย้ยหยัน หรือตำหนิเรื่องคำสอน แนวคิดทางปรัชญาทางศาสนาของสำนักอื่น

ในตอนต้นเรื่อง ศาณฑิลยะกล่าวว่าตนเองเกิดในตระกูลพราหมณ์ที่เคร่งศาสนา สาธยายมนตร์ที่ไม่รู้ความ ในเรือนเต็มไปด้วยอาหารพลีแก่นกกา ในขณะที่ตนอดอยาก จึงตัดสินใจออกจากตระกูลพราหมณ์ของตนมาบวชเป็นภิกษุในพุทธศาสนาเพราะเห็นว่าเป็นพวกมีลาภสักการะมาก แต่ก็ทนไม่ได้อีก เนื่องจากฉันเพียงมื้อเดียว ถูกแย่งบิณฑบาตเพราะในพุทธศาสนามีคนวรรณะต่ำบวชอยู่มาก จึงทุ่มบาตรแตกฉีกจีวรทิ้ง พกเพียงร่มคันเดียวออกจากสำนักของพุทธศาสนา เข้ามาขอบวชเป็นศิษย์ของปริพาชกสำนักโยคะ[๒๔] จากบทสนทนาของศาณฑิลยะ จะเห็นได้ว่ากวีเสียดสี ล้อเลียนพราหมณ์ซึ่งยึดถือแต่การประกอบพิธีกรรมแต่ไม่รู้ความหมายอันถ่องแท้ หรือ การเสียดสีบุคคลที่บวชในพุทธศาสนาส่วนหนึ่งว่าหวังลาภสักการะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหารบิณฑบาตในทุกเช้า

นอกจากนี้ ตลอดทั้งเรื่อง ศาณฑิลยะจะแสดงนิสัยเกียจคร้าน โลภในอาหาร คอยเจรจายอกย้อนไม่เชื่อฟังปริพาชกผู้เป็นอาจารย์ รวมถึงแสดงความมักมากในกามคุณ โดยเฉพาะต่อนางวสันตเสนา ผู้ถูกยมทูตพรากวิญญาณไป สิ่งนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่ากวีตั้งใจดำเนินรอยตามขนบการละครสันสกฤต ที่ให้ตัวละครตลกมีนิสัยเกียจคร้าน ตะกละตะกรามและมีอุปนิสัยน่าขบขัน การล้อเลียน เสียดสี เย้ยหยันนักบวชในเรื่องนี้ ซึ่งเป็น“ภาพแทน” ของนักบวชทุศีล คือ “ศาณฑิลยะ” เป็นการล้อเลียน เสียดสี เย้ยหยันภายใน “ศาสนาฮินดู” เอง เป็นการแสดงให้ผู้ชมเห็นตัวอย่างของ “ผู้เข้าถึงโยคะอย่างถ่องแท้” และ “ผู้สักแต่ว่าออกบวช” ซึ่งมีเจตนาไม่บริสุทธิ์นั่นเอง

ในทางตรงกันข้าม เมื่อพิจารณาการล้อเลียน เสียดสี เย้ยหยันศาสนาใน*มัตตวิลาส* ผู้วิจัยสามารถแบ่งการล้อเลียน เสียดสี เย้ยหยันศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อพุทธศาสนา ได้เป็น ๓ ประเด็นหลัก ได้แก่

---

[๒๓] ชานป์วิชช์ ทัดแก้ว, **เรื่องเดียวกัน,** หน้า ๗๗.

[๒๔] **เรื่องเดียวกัน,** หน้า ๑๖๘-๑๖๙.

10. (143-160).indd 154 4/21/2026 10:31:46 AM

ก. การเย้ยหยันคำสอนและกลวิธีการสอนของศาสนาอื่นว่าเป็นมิจฉาทิฐิ ขัดแย้งในตนเอง ความว่า

เทวโสมา : ท่านเจ้าขา ไม่ควรกล่าวเช่นนี้เจ้าค่ะ **บรรดาพระอรหันต์** (อื่น ๆ) อธิบายหนทางแห่งโมกษะเป็น อย่างอื่นก็มี

สัตยโสมะ : ที่รัก พวกนั้นเป็น**มิจฉาทิฐิโดยแท้** เพราะว่า ไม่มีข้อกังขาเลย ด้วยการพิจารณาเหตุต่าง ๆ เมื่อเรายอมรับความเป็นสิ่งเดียวกันของผลลัพธ์ว่า(ต้อง)เป็นสิ่งอันมีเหตุเป็นสิ่งเดียวกันนั้นเองแล้ว **พวกสารเลวเหล่านั้น** ผู้กล่าวอยู่ว่าความสุขเป็นผลลัพธ์ซึ่งมาจากเหตุคือความทุกข์ได้ถูกทำลายแล้ว ด้วย**ถ้อยคำ(ที่ขัดแย้ง)ของตนเอง**นั่นแล (๘)[๒๕]

ข. การเย้ยหยัน ประณามพระพุทธเจ้า ศาสดาของพุทธศาสนา

มีข้อความหลายที่ซึ่งกวีแต่งให้สัตยโสมะประณามเหยียดหยามพระพุทธเจ้า ได้แก่ ตอนที่สัตยโสมะสั่งให้นาคเสนะนำบาตรที่เขาถือซ่อนไว้ภายใต้จีวรออกมาแสดง เนื่องจากเชื่อว่านาคเสนะได้ขโมยบาตรหัวกะโหลกของตนไป นาคเสนะอ้างพระวินัยว่าควรถือบาตรให้มิดชิด สัตยโสมะจึงกล่าวหาพระพุทธเจ้าว่า

... นาคเสนะ : โอ้ อุบาสก อย่าเลย (บาตร)นี้ควรซ่อนถือไปเทียว

สัตยโสมะ : **พุทธะ**ได้บัญญัติการครองผ้าจีวรหลายผืนก็เพื่อ(ต้องการ)ปกปิดอย่างนี้เป็นต้นสินะ ...

หรือ ตอนที่นาคเสนะกล่าวสรรเสริญถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ สัตยโสมะกล่าวบริภาษว่า

สัตยโสมะ : เจ้าควรจะกล่าวว่าขอความนอบน้อมจงมีแด่ **“ขรปฏะ” ผู้สั่งสอนโจรศาสตร์ (เสียมากกว่า)** หรือว่า**พุทธะ**เองล้ำเลิศกว่าขรปฏะใน**เรื่อง(โจรกรรม)**เสียอีก เพราะว่า

ในขณะที่พวกพราหมณ์ยังกะพริบตาอยู่ **พุทธะ**เอง ครั้นได้ฉกฉวยเนื้อหาสาระจากคัมภีร์อุปนิษัททั้งหลายและแม้จากมหาภารตะมาแล้ว ได้กระทำการรวบรวมประชุมคำสอน(ของตน) (๑๒)

หรือตอนที่นาคเสนะปฏิเสธว่าไม่ได้ซ่อนบาตรหัวกะโหลกของสัตยโสมะ ที่เห็นเป็นบาตรของตนเอง สัตยโสมะกล่าวเสียดสีพระพุทธเจ้าว่า เป็น “ผู้มีมายาลวงตา” สามารถซ่อนวัตถุที่ใหญ่โตด้วยมายาได้ นาคเสนะผู้เป็นศากยบุตร จะไม่สามารถซ่อนบาตรได้อย่างไร ดังความว่า

---

[๒๕] สัตยโสมะเชื่อว่าหากเหตุเป็นความสุข ผลลัพธ์ก็ควรจะเป็นความสุข ในทางกลับกัน หากเหตุเป็นความทุกข์ ผลลัพธ์ก็ควรจะเป็นความทุกข์ สัตยโสมะตั้งใจตำหนิ**พวกสมณะ**ที่สั่งสอนว่า ความสุข (นิพพาน ความหลุดพ้น) เกิดมาจากเหตุ คือ การปฏิบัติที่เป็นทุกข์ สัตยโสมะเห็นว่าสิ่งนี้ขัดแย้งในตนเอง จึงกล่าวว่า **คำสอนของพวกนักบวชเหล่านี้เป็นมิจฉาทิฐิ**

10. (143-160).indd 155 4/21/2026 10:31:46 AM

เจ้าผู้เป็น**โอรสของผู้ที่ซ่อนเร้นสิ่งต่าง ๆ** อันใหญ่โตซึ่งมองเห็นได้อย่างแผ่นดิน มหาสมุทร ภูเขา**จากมายาลวงตา** จะไม่สามารถซ่อน(บาตร)หัวกะโหลกใบเล็กกระจิ๋วหลิวได้มิดชิดอย่างไรกัน? (๑๓)

หรือ ตอนที่นาคเสนะนำบาตรออกมาให้ทุกคนดู เมื่อเห็นว่าบาตรนั้นไม่ใช่บาตรหัวกะโหลกสีขาว หากแต่เป็นบาตรดินเผาสีดำ สัตยโสมะก็ยังบริภาษนาคเสนะโดยกล่าวกระทบกระเทียบ ใช้คำสองนัยว่า นาคเสนะเป็น **ผู้บังเกิดจากผู้สืบสันดานแห่ง "มายา"** นัยหนึ่งหมายถึงพระพุทธเจ้าเป็น "โอรสแห่งพระนางมายา" แต่อีกนัยหนึ่งหมายถึง "ผู้มีมายา หลอกลวง" หรือ ตอนที่นาคเสนะประชด มอบบาตรของตนให้เพื่อตัดความรำคาญ สัตยโสมะก็กล่าวเย้ยหยันว่า "**ด้วยวิธีเช่นนี้ละที่พุทธะได้บำเพ็ญทานบารมี**" หมายถึง การสละของที่ไม่ใช่ของตน

ค. การล้อเลียน เสียดสี เย้ยหยันนักบวชและพรต หรือจรรยาความประพฤติทางศาสนา เห็นได้หลายที่ ดังนี้

- ถ้อยคำของสัตยโสมะที่ดูแคลนศาสนาพวกสมณะว่า "**คนบาปพวกนั้นกระทำชีวิตให้ลำเค็ญด้วยการประพฤติพรหมจรรย์ การถอนผม การทำตนให้โสโครก การจำกัดเวลาบริโภคอาหาร การสวมเสื้อผ้าสกปรก หาสมควรที่จะเอ่ยถึงแม้ด้วยปากที่กล่าวคำบริภาษเลยแม้แต่น้อยไม่**" หรือ การที่สัตยโสมะคิดว่าบาตรของตนถูก "สุนัข"หรือไม่ก็ "ศากยภิกษุ" ขโมยไป เพราะภายในมีเนื้อเสียบไม้ย่างอยู่ การกล่าวเช่นนี้แสดงถึงการดูแคลนว่าพระภิกษุไม่ต่างกับสุนัขเป็นผู้โลภมาก เลวทราม หรือ ตอนที่ทุ่มเถียงกันแล้วนางเทว-โสมาบอกว่าสัตยโสมะควรพักดื่มสุราเอาแรงก่อนทะเลาะต่อ สัตยโสมะบอกให้นางปันสุราให้นาคเสนะด้วย แต่นาคเสนะปฏิเสธ เพราะกลัวมีคนเห็นจะถูกติเตียนได้ ทั้งที่ก็อยากดื่มแต่ต้องแสร้งปฏิเสธ สัตยโสมะสังเกตเห็นพฤติกรรมแล้วกล่าวเย้ยหยันว่า "**แน่ะที่รัก นี่เป็นถ้อยคำซึ่งปกปิดความปรารถนา(ที่แท้จริง)ของเขา (ดูสิ) เขากำลังพูดตะกุกตะกักด้วยมีน้ำลาย(สอเต็มปาก)**" หรือกล่าวเสียดสีวัตรปฏิบัติของพุทธศาสนาในการย้อมสีจีวรว่า **"ข้ายอมรับละ นี่ช่างเป็นความชำนิชำนาญของเจ้าเสียจริงในการทำให้(สิ่งของ)เป็นสีอื่น ดูสิ –**
เดิมทีผ้าจีวรมีสีขาวผ่องราวกับใยบัวโดยธรรมชาติดั้งเดิม ผ้านั้นเองยังถูกเจ้าย้อมให้เป็นสีแดงราวกับอรุณรุ่งแล้วด้วยกรรมวิธีอันไม่อาจคาดเดาได้ (๑๕)
ยิ่งไปกว่านั้น
(บาตร)หัวกะโหลกซึ่งได้มาถึงมือเจ้าผู้ซึ่งห่มคลุมทั้งภายในและภายนอกด้วยผ้ากาสาวพัสตร์อันเลวทรามแปดเปื้อนจะไม่แปดเปื้อนตามได้อย่างไร? (๑๖)

10. (143-160).indd 156 4/21/2026 10:31:46 AM

- ถ้อยคำของเทวโสมา ที่เรียกนาคเสนะด้วยคำว่า “**อ้ายลูกนางทาสีขี้ครอก**” หรือตอนที่นางกล่าวหานาคเสนะว่าเป็นผู้มีลาภสักการะมากและใช้ลาภนั้นติดสินบนเจ้าพนักงานศาล ความว่า **“(ภิกษุ)ผู้นี้สั่งสมทรัพย์สินซึ่งได้รับจากวิหารมากมายจนสามารถปิดปากเจ้าพนักงานศาลได้ตามชอบใจ ...”**

  - ถ้อยคำของพภรุกัลปะ มีทั้งที่เสียดสี เย้ยหยันสัตยโสมะและเทวโสมา ผู้เป็นนักบวชกาปาลิกะ และ เรียกนาคเสนะด้วยคำว่า “เจ้าแมงดา” (*ปรฺติหสฺติน*) ว่า “อ้ายคนสันดานชั่วผู้นี้- (หมายถึงสัตยโสมะ)

  ล่อลวงนางผู้เป็นที่รักของข้า ผู้เป็นนางทาสีของช่างกัลบกด้วยเงินเหรียญซึ่งมันแสดงให้ดูตรงชายจีวรหลายต่อหลายครา อุปมาดัง(คน)ล่อนางโคด้วยหญ้ากำมือหนึ่ง (๑๔)

ดังนั้น บัดนี้ ข้าจะทำลายศัตรูของข้าด้วยการปลุกปั่น**เจ้าแมงดา**[๒๖]นี่ละ”

- ความคิด ถ้อยคำและความประพฤติของนาคเสนะ นอกจากที่กวีจะให้นาคเสนะ ภิกษุในพุทธศาสนาถูกล้อเลียน เสียดสี เย้ยหยันจากศาสนิกของศาสนาอื่นแล้ว กวียังประพันธ์ให้นาคเสนะมีความคิดชั่วช้า มีพฤติกรรมแบบ “มือถือสากปากถือศีล” เห็นได้จากการที่นาคเสนะคิดว่าพระเถระเฒ่าผู้ไร้สมรรถภาพ อิจฉาพระหนุ่มจึงลบพุทธานุญาตที่ให้ร่วมอภิรมย์กับสตรีและให้ดื่มสุราเมรัยได้ออกไป ตนจึงต้องการตามหาพระไตรปิฎกแท้ “ดั้งเดิม” ไม่ใช่ที่ยึดถือกันอยู่ในปัจจุบัน หรือการที่นาคเสนะอยากดื่มสุราที่นางเทวโสมาจะปันให้แต่กลับฉุกคิดได้ว่า “(พูดป้อง) โอ้โห **โชคดีช่างได้มาโดยง่าย แต่ปัญหาก็คือผู้คนจะเห็นเข้านี่สิ** (พูดดัง) นางผู้เจริญ **ไม่ได้ ๆ สิ่งนี้ไม่สมควรแก่พวกเรา** (เลียมุมปาก)...” หรือ การที่นาคเสนะรำพึงถึงรสชาติของอาหารชั้นเลิศที่ได้จากเรือนของเศรษฐีธนทาสะว่าเลิศกว่าที่เรือนอื่น เป็นการติดในลาภสักการะ นอกจากนี้ นาคเสนะยังฝักใฝ่ในกามคุณเห็นได้จากเมื่อได้พบนางเทวโสมา นาคเสนะก็รำพึงว่า **“โอ้โห อุบาสิกา(คนนี้)ช่างมีรูปโฉมงดงามแท้”**

แม้แต่การสรรเสริญพระพุทธเจ้าของนาคเสนะ ผู้วิจัยมองได้ว่าสะท้อนให้เห็นถึงทัศนะของกวีต่อพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี ผ่านตัวละครผู้อยู่ในศาสนาเดียวกันนั้นเอง ให้เห็นว่าเป็นการตำหนิดูแคลนพุทธศาสนาว่า เป็นศาสนาที่มีความประพฤติเลวทราม ติดในลาภสักการะ มีวิสัยอย่างคฤหัสถ์ เช่น การที่นาคเสนะคิดว่า

---

[๒๖] “*ปรฺติหสฺติน*” หมายถึง แมงดา ชายคุมซ่องโสเภณี ในที่นี้ แสดงให้เห็นว่าพภรุกัลปะก็ไม่ได้ชอบศากยภิกษุนักที่ใช้คำนี้ อาจจะหมายถึง พระภิกษุอาศัยเลี้ยงชีพ ได้ลาภสักการะจากการอาศัยผู้อื่น ซึ่งอาจจะหมายถึงเหล่าทายิกาผู้มีศรัทธา

10. (143-160).indd 157 4/21/2026 10:31:46 AM

"โอ้ท่านเอ๋ย พระตถาคตผู้มีพระภาคเจ้าผู้ทรงมีพระกรุณาล้นพ้น ผู้อนุเคราะห์หมู่ภิกษุสงฆ์ด้วย ข้อปฏิบัติว่าด้วย**การพำนักในปราสาท การนอนบนเตียงซึ่งมีที่นอนอันทำไว้อย่างดี การบริโภคอาหารในยามสาย น้ำปานะเลิศรสในยามบ่าย หมากพลูอันประกอบด้วยกลิ่นหอมห้าประการ การครองผ้าอันเรียบลื่นอ่อนนุ่ม** ..."

หรือตอนที่ทะเลาะชกต่อยกับสัตยโสมะ เทวโสมาต้องการทึ้งผมของนาคเสนะ แต่เนื่องจากไม่มีผมให้ยึด นางจึงล้มคว่ำไป นาคเสนะกล่าวสรรเสริญพระพุทธเจ้าว่า "**พระปัญญาอันแจ่มแจ้งของพระพุทธองค์ผู้ทรงพิจารณา(ข้อบัญญัติว่าด้วย)การโกนศีรษะโล้นเป็นสิ่งสมควรแล้ว**" แม้จะดูเป็นการสรรเสริญแต่กลับทำให้ผู้ชมรู้สึกว่าภิกษุผู้นี้มีความคิดชั่วช้า

ลักษณะเหล่านี้ที่ผู้วิจัยยกมาข้างต้น ทำให้เห็นได้ชัดเจนว่าเรื่อง*มัตตวิลาส*นั้นจงใจล้อเลียน เสียดสี เย้ยหยันศาสนา ศาสดา นักบวชในศาสนาต่าง ๆ อนุมานได้ว่าสำนักเหล่านั้นไม่เป็นที่โปรดปรานและนับถือศรัทธาของกวี เมื่อเปรียบเทียบกันจะเห็นความแตกต่างเรื่องทัศนะของกวีที่มีต่อศาสนาอย่างชัดเจน

๔. ปัญหาเรื่องผู้แต่ง

เมื่อผู้วิจัยเปรียบเทียบข้อมูลเรื่องผู้แต่งในบทละครทั้งสองเรื่องแล้ว พบว่า ใน*ภควทัชชุกะ* กวีไม่ระบุชื่อของตน รวมถึงรายละเอียดอื่นที่เกี่ยวข้องกับการประพันธ์หรือการจัดแสดงเลยในบทนำเรื่อง ซึ่งโดยปกติแล้วในบทนำเรื่องมีส่วนที่เรียกว่า "ประโรจนา" แจ้งผู้อ่านหรือผู้ชมให้ทราบว่ากวีคือผู้ใด เล่นในโอกาสใด หรือแม้กระทั่งกล่าวสรรเสริญตัวกวีเอง หรือความดีเด่นของบทประพันธ์ เมื่อพิจารณาใน*มัตตวิลาส* กวี กล่าวคือ พระเจ้ามเหนทรวิกรมวรมัน ทรงกล่าวถึงตนเอง พระราชบิดา และราชวงศ์ปัลลวะอย่างชัดเจน ดังนั้น ในเรื่องนี้ ปัญหาเรื่องผู้แต่งจึงไม่ปรากฏ

ประเด็นต่อมาที่นักวิชาการกลุ่มหนึ่งมีความเห็นว่า กวีผู้ประพันธ์ละครประหัสนะทั้งสองเรื่องเป็นบุคคลเดียวกัน โดยอ้างเหตุผลหนึ่งจากจารึกมามัณฑูรของพระเจ้ามเหนทรวิกรมวรมันว่า

"... อันเป็นเลิศในบรรดาละครประหัสนะ คือเรื่องมัตตวิลาสะเป็นต้น
เรื่อง *(ภค)วทัชชุกะ* ... ของ ... ผู้สามารถที่จะ ... ฤษีวยาสะ"[๒๗]

---

[๒๗] Kuppuswami Sastri (อ้างถึงใน Ramachandran, T.N., **The Royal Artist-Mahendravarman I,** (P. S. S. Aiyar (Ed.), The Journal of Oriental Research Madras Vol.VII (219-246), The Madras Law **Journal Press,** Mylapore, 1933), p. 236.) ได้เสนอคำอ่านของอักขระที่ไม่สามารถอ่านได้ในจารึกมามัณฑูรตรงนี้ว่า

vyāsakalpasya (sukaveḥ jetuṃ kāvyaṃ bhava) vadajjukam |
(hā) syaṃ mattavilāsādipadaṃ prahasanottamam ||

"(กวีนิพนธ์เรื่อง (ภค) วทัชชุกะ อันตลกขบขัน) ของ (กวีผู้เลิศ) ผู้สามารถที่จะ (เอาชนะ) ฤษีวยาสได้ ซึ่งเป็นก้าวแรกของเรื่องมัตตวิลาสะย่อมเป็นเลิศในบรรดาละครประหัสนะ"

10. (143-160).indd 158 4/21/2026 10:31:46 AM

แต่เมื่อผู้วิจัยศึกษาโดยนำข้อมูลจากผลการศึกษาข้อ ๑-๓ ข้างต้นมาพิจารณาแล้ว ทำให้ทราบได้ว่า ผู้แต่งบทละครทั้งสองเรื่อง ไม่น่าจะเป็นบุคคลเดียวกัน เนื่องจากมีความแตกต่างในหลายประเด็นอย่างชัดเจน หากกวีเป็นบุคคลเดียวกัน ควรจะดำเนินตามขนบการละครเหมือนกัน รวมถึงลีลาการแต่งทัศนะทางด้านศาสนา ควรจะสอดคล้องกัน

สรุป

ดังที่ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ ๒ ข้อดังในข้อ ๒. ข้างต้น สำหรับวัตถุประสงค์ข้อแรก เมื่อผู้วิจัยนำละครประหัสนะทั้งสองเรื่องมาเปรียบเทียบกันพบว่า ใน*ภควทัชชุกะ* กวีได้นำเสนอแนวคิดในเชิงการสอน โดยให้ตัวละครตลก (วิทูษกะ) ศาณฑิลยะเป็นตัวแทนของนักบวชที่เกียจคร้าน โลภ มักมากในกามคุณ และสงสัยในคำสอนของสำนักปรัชญาโยคะ ในขณะที่ปริพาชกเป็น “ตัวอย่าง” ของนักบวชอันเป็นแบบอย่างที่คอยชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง ความตลกขบขันในเรื่องนี้เกิดจากองค์ประกอบอื่น เช่น โครงเรื่องที่น่าสนใจว่าด้วยการสลับร่างสลับวิญญาณ การเสียดสีแพทย์ผู้ไร้ฝีมือ เป็นต้น มากกว่าจะจงใจเสียดสีศาสนาอื่น ๆ ในทางตรงกันข้าม ในเรื่อง*มัตตวิลาส* กวีได้เสียดสี ประณาม เย้ยหยันศาสนาอย่างมาก เห็นได้ตลอดเรื่องดังที่กล่าวแล้วในส่วนผลการวิจัย ข้อ ๓ ส่วนประเด็นอื่นที่เนื่องด้วยศาสนา ผู้อ่าน ผู้ชมละครเรื่องนี้จะทราบถึงสถานการณ์ทางศาสนาต่าง ๆ ในราวคริสต์ศตวรรษที่ ๗ สมัยของพระเจ้ามเหนทรวิกรมวรมันแห่งราชวงศ์ปัลลวะเป็นอย่างดี มีหลักฐานปรากฏชัดว่าพระองค์ทรงเลื่อมใสศาสนาฮินดูโดยเฉพาะไศวนิกายตามจารีตและทรงสนับสนุนศาสนาเชนด้วย[๒๘] จึงสรุปได้**ว่า ทัศนะเรื่องศาสนาของกวีในบทละครทั้งสองเรื่องแตกต่างกันอย่างชัดเจน**

สำหรับวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ นั้น สิ่งที่ยังคงเป็นปัญหา คือการไม่สามารถกำหนดเวลาที่แต่ง*ภควทัชชุกะ*ได้แน่ชัด การที่ตัวบทไม่ระบุชื่อกวีทั้งที่ในเรื่อง*มัตตวิลาส* กวีระบุชื่อของตนพร้อมชื่อบิดาอาณาจักร และยังมีหลักฐานข้างเคียงอื่นประกอบให้สามารถระบุปีที่แต่งได้ชัดเจน นอกจากนี้ ยังมีข้อโต้แย้งอื่น ๆ ว่าด้วยประวัติผู้แต่งเรื่อง*ภควทัชชุกะ*อีกหลายประเด็น เมื่อนำผลการศึกษาทัศนาเรื่องศาสนาของกวีมาพิจารณาปัญหาผู้แต่งด้วยแล้ว สรุปได้ว่า **กวีผู้แต่งบทละครทั้งสองเรื่องไม่ใช่บุคคลเดียวกัน** เนื่องจากทัศนะ ท่าที กลวิธีในการนำเสนอเรื่องศาสนาในบทละครทั้งสองเรื่องต่างกันโดยสิ้นเชิง การศึกษาเปรียบเทียบในครั้งนี้ของผู้วิจัยสามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษาละครประหัสนะเรื่องอื่นที่มีศาสนาเป็น “วัสตุ” ของเรื่องได้ต่อไปในอนาคต

---

[๒๘] Gopalan, R., **History of the Pallavas of Kanchi,** (Madras: The University of Madras, 1928), p. 89ff.

10. (143-160).indd 159 4/21/2026 10:31:46 AM

บรรณานุกรม

กุสุมา รักษมณี และคณะ (ผู้แปล). **มหากาพย์รามายณะของวาลมิกิฉบับภาษาไทย. ๓ เล่ม.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๗.

ชานป์วิชช์ ทัดแก้ว. **โสเภณี-ผู้มีพระภาค (ภควทัชชุกะ) : ละครประหัสนะภาษาสันสกฤต.** กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๗.

อดิศักดิ์ ทองบุญ. **ปรัชญาอินเดีย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.** กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖.

Bhat, G.K. **Nāṭya-Mañjarī-Saurabha (Sanskrit Dramatic Theory).** Poona. India: Bhandarkar Oriental Research Institute, 1981.

Gopalan, R. **History of the Pallavas of Kanchi.** Madras: The University of Madras, 1928.

Keay. J. **A History India.** Glasgow: Omnia Book Limited, 2000.

Keith, A. B. **The Sanskrit Drama in its Origin, Development, Theory & Practice.** London: Oxford University Press, 1970.

Lockwood, M. & Bhat, A.V. **Metatheater and Sanskrit Drama (2vols).** Madras: Tambaram Research Associates, 2005.

Ramachandran, T.N. "The Royal Artist-Mahendravarman I". In P. S. S. Aiyar (Ed.). **The Journal of Oriental Research Madras** Vol.VII. (1933) : 219-246.

Ramaratnam, S. **Sanskrit Drama: with special reference to prahasana and vīthī.** New Delhi: D.K. Printworld, 2014.

Steiner, R. & Straube, M. **Die Heiligen-Hetäre; eine indische Yoga-Komödie.** München: P. Kirschheim Verlag, 2006.

Sastri, V.P. (ed.). **Bodhāyana's Bhagavadajjukam.** Hyderabad: Manimajari Publication, 1986.

Shastri, Surendra Nath. **The Law and Practice of Sanskrit Drama.** Varanasi: Chowkhamba Sanskrit series office, 1961.

Unni. N.P. **Mattavilasa of Mahendravikramavarman.** Trivandrum: College Book House, 1974.

Unni, N.P. **Nāṭyaśāstra (4 vols.).** Delhi: Nag Publishers, 1998.

10. (143-160).indd 160 4/21/2026 10:31:46 AM

กลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิต
Participatory Communication Strategies of Administrators at Suan Dusit University

ปัทมา ลักษณะโยธิน*
Pattama Laksanayothin
ศุภศิริ บุญประเวศ**
Supasiri Boonprawes
วีณัฐ สกุลหอม***
Venus Skunhom
สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์****
Supaporn Tungdamnernsawad
หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ประเทศไทย
Doctor of Education, Program in Educational Leadership, Suan Dusit University, Thailand
Email: supapornpolitical@gmail.com

Received: January 04, 2026
Revised: February 14, 2026
Accepted: March 10, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิต เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้บริหาร จำนวน ๑๕ คน ประกอบด้วย อธิการบดี รองอธิการบดี คณบดี และผู้อำนวยการสำนัก วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า กลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิต มีดังนี้ (๑) กำหนดวัตถุประสงค์หลักและกลยุทธ์การพัฒนาการสื่อสาร (๒) กำหนดกลุ่มเป้าหมายและช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย (๓) มีวัฒนธรรมองค์กรและการเปลี่ยนผ่านสู่การกระจายอำนาจ (๔) กำหนดช่องทางการสื่อสารและข้อจำกัดในทางปฏิบัติ (๖) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกลไกส่งเสริม (๖) การมีอิสระในการแสดงความคิดเห็นและการเสริมพลังอำนาจ (๗) การรับฟังและให้คุณค่าต่อความ

* นางสาวปัทมา ลักษณะโยธิน Miss Pattama Laksanayothin
** ผศ.ดร.ศุภศิริ บุญประเวศ Asst.Prof.Dr.Supasiri Boonprawes
*** ผศ.ดร.วีณัฐ สกุลหอม Asst.Prof.Dr.Venus Skunhom
**** รศ.ดร.สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์ Assoc.Prof.Dr.Supaporn Tungdamnernsawad
หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต Doctor of Education, Program in Educational Leadership, Suan Dusit University

11. (161-182).indd 161 4/29/2026 10:40:42 AM

คิดเห็นที่หลากหลาย (๘) ความยืดหยุ่นในการสื่อสารและการปรับตัว (๙) กำหนดจุดแข็ง จุดอ่อน และความท้าทายในการสื่อสาร และ (๑๐) กำหนดบทบาทผู้บริหาร การประเมินผล และข้อเสนอแนะ และยังพบว่า มหาวิทยาลัยพัฒนากลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมผ่านการกระจายอำนาจ มอบอำนาจให้รองอธิการบดีตัดสินใจในสายงานของตนได้โดยตรง พัฒนาช่องทางการสื่อสารหลากหลายเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่ม ใช้การสื่อสารร่วมกันผ่านการสร้างความเป็นเจ้าของร่วม เปิดใจรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง ผู้บริหารมีบทบาทเป็นแบบอย่างที่ดีในการสื่อสาร มีลงพื้นที่เพื่อรับทราบปัญหาจริง และมีการประเมินผลอย่างต่อเนื่องทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

คำสำคัญ: การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม; กลยุทธ์การสื่อสาร; ผู้บริหารมหาวิทยาลัย

Abstract

This research aimed to examine participatory communication strategies of administrators at Suan Dusit University. A qualitative research approach was employed, utilizing in-depth interviews with 15 administrators comprising the University President, Vice Presidents, Deans, and Directors of Offices. Data were analyzed using content analysis.

The findings revealed that the participatory communication strategies of administrators at Suan Dusit University consisted of ten key dimensions: (1) defining core objectives and communication development strategies, (2) identifying target audiences and diverse communication channels, (3) establishing organizational culture and transitioning toward decentralization, (4) determining communication channels and practical limitations, (5) fostering participatory decision-making and its supporting mechanisms, (6) promoting freedom of expression and empowerment, (7) listening to and valuing diverse opinions, (8) maintaining flexibility in communication and adaptability, (9) identifying strengths, weaknesses, and challenges in communication, and (10) defining administrative roles, evaluation processes, and recommendations. The findings further revealed that the university developed participatory communication strategies through decentralization by delegating authority to Vice Presidents to make decisions directly within their respective lines of responsibility. The university developed diverse communication channels appropriate for each target group, employed collaborative communication through the cultivation of shared ownership, and maintained an openness

11. (161-182).indd 162 4/29/2026 10:40:42 AM

to receiving differing opinions. Administrators served as positive role models in communication, conducted field visits to understand actual problems firsthand, and performed continuous evaluation using both quantitative and qualitative approaches.

Keywords: Participatory Communication; Communication Strategy; University Administrators

บทนำ

มหาวิทยาลัยเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกองค์กร ทั้งการแข่งขันที่เพิ่มสูงขึ้นในระดับสากล การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและความคาดหวังของผู้เรียนยุคดิจิทัล ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ส่งผลต่อรูปแบบการเรียนการสอน และความต้องการของสังคมที่คาดหวังให้มหาวิทยาลัยสร้างบัณฑิตที่มีคุณภาพและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสังคม ความท้าทายเหล่านี้กดดันให้มหาวิทยาลัยต้องปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การบริหารจัดการจากรูปแบบแบบรวมศูนย์อำนาจ และการสื่อสารทางเดียวมาสู่การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วนมีบทบาทในกระบวนการตัดสินใจและการพัฒนาองค์กรอย่างแท้จริง[๑]

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) ได้รับการยอมรับในระดับสากลว่าเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาองค์กร โดยเฉพาะในบริบทของมหาวิทยาลัยที่มีความซับซ้อนของโครงสร้างและความหลากหลายของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย Tufte and Mefalopulos[๒] อธิบายว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการสื่อสารแบบมีปฏิสัมพันธ์สองทางที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วนได้แลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดเห็น และการรับรู้ อันนำไปสู่การตัดสินใจร่วมกันและการพัฒนาองค์กร ซึ่งแตกต่างอย่างชัดเจนจากการสื่อสารแบบดั้งเดิมที่เป็นการสื่อสารทางเดียวจากบนลงล่าง แนวคิดนี้มีรากฐานมาจากทฤษฎีการศึกษาแบบเสวนาของ Freire[๓] เน้นการสื่อสารสองทางและการสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ รวมถึงทฤษฎีพื้นที่สาธารณะของ Habermas[๔] ให้ความสำคัญของการสร้างพื้นที่ที่ปลอดภัยสำหรับการแสดงความคิดเห็นที่หลากหลาย

---

[๑] Benneworth, P., & Jongbloed, B. W., “Who Matters to Universities? A Stakeholder Perspective on Humanities, Arts and Social Sciences Valorisation”, **Higher Education**, Vol. 59 No. 5 (2010): pp. 567-588.

[๒] Tufte, T., & Mefalopulos, P., **Participatory Communication: A Practical Guide,** (Washinton, DC: World Bank, 2009), pp. 1-9.

[๓] Freire, P., **Pedagogy of the Oppressed,** (New York: The Continuum International Publishing Group Inc, 1968), pp. 43-47.

[๔] Habermas, J., **Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy,** (Massachusetts: MIT Press, 1998), pp. 278-302.

11. (161-182).indd 163 4/29/2026 10:40:42 AM

ความสำคัญของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในมหาวิทยาลัยได้รับการยืนยันจากงานวิจัยของนักวิชาการ van der Vyver and Jooste[๕] พบว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพต้องคำนึงถึงความถี่และความสม่ำเสมอในการสื่อสาร การใช้ช่องทางที่หลากหลาย เนื้อหาที่น่าสนใจและเกี่ยวข้อง การเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน และการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น Men[๖] กล่าวว่า ภาวะผู้นำเชิงการเปลี่ยนแปลง การเลือกใช้ช่องทางการสื่อสารที่เหมาะสม และการสร้างความพึงพอใจของบุคลากรเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของการสื่อสารองค์กร ในขณะที่ White et al.[๗] กล่าวว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่แท้จริงต้องครอบคลุมตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการ และการประเมินผล เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและความผูกพันต่อองค์กร

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในมหาวิทยาลัยยังคงเผชิญกับความท้าทายที่สำคัญหลายประการ Bessette[๘] พบว่า มีอุปสรรคหลายประการที่ต้องเอาชนะ รวมถึงอุปสรรคทางกายภาพ อุปสรรคทางสังคม อุปสรรคด้านความรู้ อุปสรรคทางจิตวิทยาสังคม และอุปสรรคทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของสังคมไทยที่มีวัฒนธรรมลำดับชั้นและความเกรงใจที่อาจส่งผลต่อการแสดงความคิดเห็นอย่างเปิดเผย นอกจากนี้ Iordache-Platis and Josan[๙] พบว่า การประสานงานระหว่างทีมสื่อสารและผู้บริหารมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อประสิทธิภาพของการสื่อสารภายในมหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยสวนดุสิตเป็นมหาวิทยาลัยที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานกว่า 80 ปี มีวัฒนธรรมองค์กรที่มีรากฐานจากโรงเรียนการเรือนที่เน้นความเป็นครอบครัวและความเอื้ออาทร ปัจจุบันมหาวิทยาลัยได้กำหนดทิศทางการพัฒนาภายใต้แนวคิด “Move forward with Wisdom & Collaboration: The Power of SDU” โดยใช้กรอบแนวคิด RAISE และเครื่องมือ OKR (Objectives and Key Results)

---

[๕] van der Vyver, C., & Jooste, J., “Participatory Communication and Perceptions amongst Staff Members at a Tertiary Education Institution”, **Mediterranean Journal of Social Sciences**, Vol. 5 No. 7 (2014): 631-646.

[๖] Men, L. R., “Strategic Internal Communication: Transformational Leadership, Communication Channels, and Employee Satisfaction”, **Management Communication Quarterly**, Vol. 28 No. 2 (2014): 264-284.

[๗] White, C., Vanc, A., & Stafford, G., “Internal Communication, Information Satisfaction, and Sense of Community: The Effect of Personal Influence”, **Journal of Public Relations Research**, Vol. 22 No. 1 (2010): 65-84.

[๘] Bessette, G., “Involving the Community: A Guide to Participatory Development Communication”, **The Pakistan Development Review**, Vol. 43 No. 2 (2004): 201-203.

[๙] Iordache-Platis, M., & Josan, I., “Communication Efficiency within Higher Education Institutions: The Case of Romania”, **European Research Studies**, Vol. 12 No. 2 (2009): 55-66.

11. (161-182).indd 164 4/29/2026 10:40:42 AM

ในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์[๑๐] แสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นในการพัฒนาระบบการบริหารจัดการที่เน้นความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกระดับ

จากความสำคัญดังกล่าว การศึกษากลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิตจึงเป็นประเด็นที่มีคุณค่าทั้งในเชิงทฤษฎีและการปฏิบัติ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการ กระบวนการ ช่องทาง และความท้าทายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในบริบทของมหาวิทยาลัยสวนดุสิตจะช่วยให้สามารถพัฒนากลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษากลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิต

แนวคิดและทฤษฎี งานวิจัย และกรอบแนวคิดการวิจัย

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการสื่อสารแบบมีปฏิสัมพันธ์สองทางที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วนได้แลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดเห็น และการรับรู้อันนำไปสู่การตัดสินใจร่วมกันและการพัฒนาองค์กร[๑๑] แนวคิดนี้แตกต่างจากการสื่อสารแบบดั้งเดิมที่เป็นการสื่อสารทางเดียวจากบนลงล่าง โดยเน้นการเสริมพลังและการพัฒนาศักยภาพของผู้มีส่วนร่วมในทุกระดับขององค์กร

๑. ทฤษฎีพื้นฐานของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

ทฤษฎีการศึกษาแบบเสวนาของ Paulo Freire[๑๒] การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมีรากฐานมาจากทฤษฎีการศึกษาแบบเสวนา (Dialogical Education) Freire เน้นการสื่อสารสองทางและการสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ (Critical Consciousness) ทฤษฎีให้ความสำคัญกับการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ตั้งคำถาม วิเคราะห์ปัญหา และค้นหาทางออกด้วยตนเอง แทนที่จะเป็นผู้รับสารแบบเฉื่อย ทฤษฎีนี้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์หลักของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ต้องการนำบุคลากรทุกระดับเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ ขององค์กรเพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและความผูกพัน การเสวนาที่แท้จริงต้องอาศัยความเท่าเทียมและความเคารพซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างอิสระในการแสดงความคิดเห็นและนำเสนอแนวคิดใหม่

---

[๑๐] มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, **SDU GOAL 2025-2028: Move forward with "Wisdom & Collaboration" The Power of SDU,** (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๖๘), หน้า ๒-๔.

[๑๑] Tufte, T., & Mefalopulos, P., **Participatory Communication: A Practical Guide,** (Washinton, DC: World Bank, 2009), pp. 1-9.

[๑๒] Freire, P., **Pedagogy of the Oppressed,** (New York: The Continuum International Publishing Group Inc, 1968), pp. 43-47.

11. (161-182).indd 165 4/29/2026 10:40:42 AM

ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการพัฒนาของ UNESCO การสื่อสารเพื่อการพัฒนา (Communication for Development) ประกอบด้วย ๓ องค์ประกอบหลัก ได้แก่ การเข้าถึง (Access) การมีส่วนร่วม (Participation) และการจัดการตนเอง (Self-Management)[๑๓] การเข้าถึง หมายถึง โอกาสที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถเข้าถึงระบบการสื่อสารและข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสัมพันธ์โดยตรงกับการพัฒนาช่องทางการสื่อสารที่หลากหลายและเหมาะสมสำหรับแต่ละกลุ่มเป้าหมาย การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีบทบาทในทุกขั้นตอนของการสื่อสาร ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการไปจนถึงการประเมินผล ซึ่งเชื่อมโยงกับการสร้างกลไกที่ส่งเสริมให้บุคลากรทุกระดับมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้านนโยบายและการดำเนินงาน การจัดการตนเอง หมายถึง กระบวนการที่บุคลากรสามารถตัดสินใจและแก้ไขปัญหาด้วยตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ทฤษฎีพื้นที่สาธารณะของ Habermas[๑๔] เปิดโอกาสให้ประชาชนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับประเด็นสาธารณะอย่างเปิดกว้างและเป็นประชาธิปไตย ทฤษฎีนี้เน้นความสำคัญของการสร้างพื้นที่ที่ปลอดภัยสำหรับการแสดงความคิดเห็นที่หลากหลาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการรับฟังและให้คุณค่าต่อความคิดเห็นที่แตกต่างของบุคลากร รวมถึงการนำความคิดเห็นเหล่านั้นมาพัฒนาองค์กรอย่างสร้างสรรค์

๒. องค์ประกอบสำคัญของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

กลยุทธ์การพัฒนาและกลุ่มเป้าหมาย Singhal[๑๕] กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญ ๕ ประการของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ การสร้างช่องทางการสื่อสารที่หลากหลายและเข้าถึงได้ง่าย การพัฒนากลไกการรับฟังความคิดเห็น การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เปิดกว้าง การพัฒนาความสามารถในการสื่อสารของบุคลากร และการประเมินและพัฒนาประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง องค์ประกอบเหล่านี้เป็นกรอบสำคัญในการพัฒนากลยุทธ์การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ โดย van der Vyver and Jooste[๑๖] ศึกษาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในมหาวิทยาลัย พบว่า กลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพต้องคำนึงถึงความถี่และความสม่ำเสมอ

---

[๑๓] Servaes, J., & Malikhao, P., **Participatory Communication: The New Paradigm,** In O. Hemer & T. Tufte, Media & Global Change: Rethinking Communication for Development, (Sweden/Argentina: Nordicom/CLASCO, 2005), pp. 91-103.

[๑๔] Habermas, J., **Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy**. (Massachusetts: MIT Press, 1998), pp. 278-302.

[๑๕] Singhal, A., **Facilitating Community Participation through Communication,** (New York: UNICEF, 2001), pp. 2-10.

[๑๖] van der Vyver, C., & Jooste, J., "Participatory Communication and Perceptions amongst Staff Members at a Tertiary Education Institution", **Mediterranean Journal of Social Sciences**, Vol. 5 No. 7 (2014): 631-646.

11. (161-182).indd 166 4/29/2026 10:40:42 AM

ในการสื่อสาร การใช้ช่องทางที่หลากหลาย เนื้อหาที่น่าสนใจและเกี่ยวข้อง การเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน และการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การระบุกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจนและเลือกช่องทางการสื่อสารที่เหมาะสมสำหรับแต่ละกลุ่มเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในมหาวิทยาลัยมีความหลากหลาย ทั้งบุคลากรสายวิชาการ บุคลากรสายสนับสนุน นักศึกษา ผู้ใช้บัณฑิต และชุมชน

ช่องทางและรูปแบบการสื่อสาร Kunsch[๑๗] อธิบายว่า การสื่อสารในมหาวิทยาลัยมีสามประเภท ได้แก่ การสื่อสารแนวดิ่ง (Vertical Communication) จากบนลงล่างตามสายการบังคับบัญชา การสื่อสารแนวราบ (Horizontal Communication) ในระดับเดียวกัน และการสื่อสารแบบผสม (Mixed Communication) ที่ผสมผสานทั้งสองรูปแบบ การสื่อสารแบบผสมเป็นรูปแบบที่เหมาะสมที่สุดเนื่องจากเอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในแนวทแยงและทำให้ข้อความจากบุคลากรทุกระดับสามารถถูกรับรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แสดงให้เห็นถึงความยืดหยุ่นในการสื่อสารและความสามารถในการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ โดย Men[๑๘] ศึกษาการสื่อสารภายในองค์กรเชิงยุทธศาสตร์ พบว่า ภาวะผู้นำเชิงการเปลี่ยนแปลง การเลือกใช้ช่องทางการสื่อสารที่เหมาะสม และการสร้างความพึงพอใจของบุคลากรเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของการสื่อสารองค์กร นอกจากนี้ยังพบว่าช่องทางการสื่อสารที่แตกต่างกันมีประสิทธิภาพต่างกันสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน สอดคล้องกับประเด็นเกี่ยวกับการเปิดช่องทางให้บุคลากรสื่อสารโดยตรงกับผู้บริหารและข้อจำกัดหรืออุปสรรคของแต่ละช่องทาง

๓. การมีส่วนร่วมและการตัดสินใจร่วมกัน

กลไกการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ Jacobson[๑๙] นำเสนอหลักการสำคัญ ๔ ประการ ของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสาร การสร้างการสื่อสารแบบสองทาง (Two-Way Communication) การให้ความสำคัญกับบริบทและวัฒนธรรมขององค์กร และการมุ่งเน้นการสร้างความเข้าใจร่วมกันและการเรียนรู้ร่วมกัน หลักการเหล่านี้เชื่อมโยงโดยตรงกับการสร้างกลไกที่ส่งเสริมให้บุคลากรทุกระดับมีส่วนร่วมในการวางแผนและ

---

[๑๗] Kunsch, M. M. K., **Planejamento de relações públicas na comunicação integrada,** Summus Editorial, (Brasil: Margarida Kunsch, 2003), pp. 69-74.

[๑๘] Men, L. R., "Strategic Internal Communication: Transformational Leadership, Communication Channels, and Employee Satisfaction", **Management Communication Quarterly**, Vol. 28 No. 2 (2014): 264-284.

[๑๙] Jacobson, L. T., "Participatory Communication for Social Change: The Relevance of the Theory of Communicative Action", **Annals of the International Communication Association**, Vol. 27 No. 1 (2003): 87-123.

11. (161-182).indd 167 4/29/2026 10:40:42 AM

ดำเนินงาน โดย White et al.[๒๐] ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารภายในองค์กร ความพึงพอใจในข้อมูล และความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน พบว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่แท้จริงต้องครอบคลุมตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการ และการประเมินผล การเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีบทบาทในทุกขั้นตอนจะสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและความผูกพันต่อองค์กร

การเสริมพลังอำนาจและอิสระในการแสดงความคิดเห็น Bessette[๒๑] อธิบายว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ให้ความสำคัญกับการเสริมพลัง (Empowerment) ให้บุคลากรสามารถค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหาและบรรลุเป้าหมายการพัฒนาของตนเอง อย่างไรก็ตาม มีอุปสรรคหลายประการที่ต้องเอาชนะ รวมถึงอุปสรรคทางกายภาพ อุปสรรคทางสังคม อุปสรรคด้านความรู้ อุปสรรคทางจิตวิทยาสังคม และอุปสรรคทางการเมือง การเข้าใจอุปสรรคเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาวิธีการส่งเสริมให้บุคลากรสามารถตัดสินใจและแก้ไขปัญหาด้วยตนเองได้ โดย Elsharnouby[๒๒] ศึกษาพฤติกรรมการร่วมสร้างของนักศึกษาในมหาวิทยาลัย พบว่า ความพึงพอใจต่อประสบการณ์ในมหาวิทยาลัยมีบทบาทสำคัญต่อการมีส่วนร่วม การสร้างประสบการณ์เชิงบวกและการเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมที่เพิ่มขึ้นและการพัฒนานวัตกรรมให้กับมหาวิทยาลัย

๔. ความท้าทายและปัจจัยแห่งความสำเร็จ

จุดแข็ง จุดอ่อน และปัจจัยที่ส่งผลต่อการสื่อสาร Benneworth and Jongbloed[๒๓] ศึกษาผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของมหาวิทยาลัย พบว่า ความท้าทายสำคัญคือการจัดการกับความต้องการที่หลากหลายและอาจขัดแย้งกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายกลุ่ม มหาวิทยาลัยต้องพัฒนากลยุทธ์การสื่อสารที่สามารถตอบสนองความต้องการที่แตกต่างกันเหล่านี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนด้านการสื่อสารจึงเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนากลยุทธ์ที่เหมาะสม โดย Iordache-Platis and Josan[๒๔]

---

[๒๐] White, C., Vanc, A., & Stafford, G., “Internal Communication, Information Satisfaction, and Sense of Community: The Effect of Personal Influence”, **Journal of Public Relations Research**, Vol. 22 No. 1 (2010): 65-84.

[๒๑] Bessette, G., “Involving the Community: A Guide to Participatory Development Communication”, **The Pakistan Development Review**, Vol. 43 No. 2 (2004): 201-203.

[๒๒] Elsharnouby, T. H., “Student Co-Creation Behavior in Higher Education: The Role of Satisfaction with the University Experience”, **Journal of Marketing for Higher Education**, Vol. 25 No. 2 (2015): 238-262.

[๒๓] Benneworth, P., & Jongbloed, B. W., “Who Matters to Universities? A Stakeholder Perspective on Humanities, Arts and Social Sciences Valorisation”, **Higher Education**, Vol. 59 No. 5 (2010): 567-588.

[๒๔] Iordache-Platis, M., & Josan, I., “Communication Efficiency within Higher Education Institutions: The Case of Romania”, **European Research Studies**, Vol. 12 No. 2 (2009): 55-66.

11. (161-182).indd 168 4/29/2026 10:40:43 AM

ศึกษาประสิทธิภาพการสื่อสารในมหาวิทยาลัย พบว่า การประสานงานระหว่างทีมสื่อสารและผู้บริหารมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อประสิทธิภาพของการสื่อสารภายใน บทบาทของผู้บริหารในการสนับสนุนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดความสำเร็จ ผู้บริหารต้องเป็นแบบอย่างที่ดี มีการเปิดใจรับฟัง และสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม

การติดตามและประเมินผล Welch[๒๕] ศึกษาความเหมาะสมและการยอมรับของการสื่อสารภายใน พบว่า การประเมินผลการสื่อสารควรพิจารณาทั้งประสิทธิภาพของการสื่อสาร ความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และผลกระทบต่อองค์กร การติดตามและประเมินผลควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องโดยใช้วิธีการทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เช่น แบบสำรวจ การสนทนากลุ่ม และการวิเคราะห์ช่องทางการสื่อสาร เพื่อให้สามารถปรับปรุงและเพิ่มประสิทธิภาพการสื่อสารภายในองค์กรได้อย่างต่อเนื่อง

๕. ยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยสวนดุสิต พ.ศ. 2568-2571 การขับเคลื่อนด้วยพลังแห่งปัญญาและความร่วมมือ[๒๖]

มหาวิทยาลัยสวนดุสิตได้กำหนดทิศทางการพัฒนาภายใต้แนวคิด “Move forward with Wisdom & Collaboration: The Power of SDU” การมุ่งมั่นในการยกระดับคุณภาพการศึกษาและสร้างความโดดเด่นตามอัตลักษณ์เฉพาะของมหาวิทยาลัย การขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์ใช้กรอบแนวคิด “RAISE” ซึ่งประกอบด้วย Recognition (บัณฑิตที่ยอมรับ) ผ่าน Power of Student & Alumni, Achievement (มาตรฐานสวนดุสิต) ผ่าน Power of Academic Excellence, Innovation (งานวิจัยที่เพิ่มมูลค่า) ผ่าน Power of Research & Innovation, Sustainability (การเรียนรู้องค์รวม) ผ่าน Power of Community Engagement และ Ecosystem (ระบบนิเวศการเรียนรู้) ผ่าน Power of Next Learning Ecosystem โดยใช้แนวคิด One World Library (OWL) เครื่องมือขับเคลื่อนมหาวิทยาลัยสู่ความสำเร็จ OKR (Objective and Key Results) คือเครื่องมือในการตั้งเป้าหมายและกำหนดตัววัดผลที่มีความยืดหยุ่นและวัดผลได้ชัดเจน OKR ประกอบด้วย เป้าหมายหลัก (Objective) ๓-๕ อย่าง ที่ชัดเจน เข้าใจง่าย ท้าทาย แต่สามารถปฏิบัติและวัดผลได้จริง และ ตัวชี้วัดความสำเร็จ (Key Results) ๓-๕ ข้อย่อยต่อเป้าหมาย โดยใช้ตัวเลขชัดเจน เช่น คะแนน ๑-๑๐ หรือค่าร้อยละ ๑-๑๐๐ จุดเด่นของ OKR คือการสร้างเป้าหมายที่สูงมาก เพื่อกระตุ้นให้อยากบรรลุความสำเร็จ มากกว่าการวัดผลเพียงอย่างเดียว แม้อาจไม่บรรลุร้อยละ ๑๐๐ แต่ช่วยสร้างการรับรู้ภารกิจร่วมกันทั่วทั้งองค์กร กำหนดกรอบเวลาวัดผลได้ตั้งแต่รายเดือน ไตรมาส จนถึงรายปี ขึ้นอยู่กับลักษณะงานและแผนองค์กร

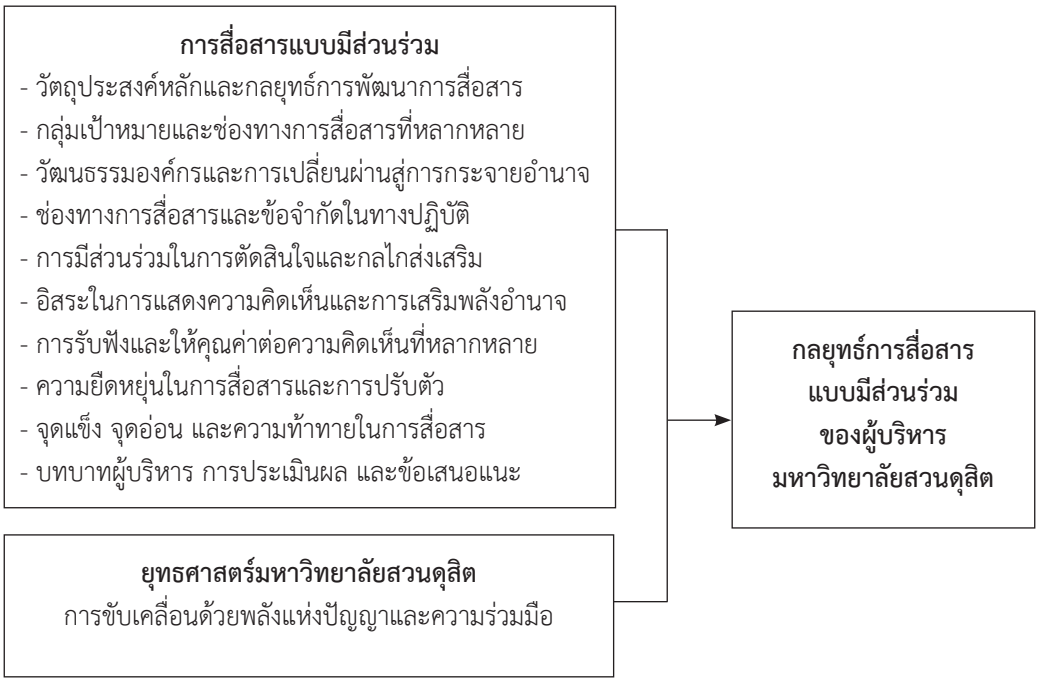
---

[๒๕] Welch, M., “Appropriateness and Acceptability: Employee Perspectives of Internal Communication”, **Public Relations Review**, Vol. 38 No. 2 (2012): 246-254.

[๒๖] มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, **SDU GOAL 2025-2028: Move forward with "Wisdom & Collaboration" The Power of SDU.** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๖๘), หน้า ๒-๔.

11. (161-182).indd 169 4/29/2026 10:40:43 AM

กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษากลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิตอย่างลึกซึ้ง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ประชากรในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิต กำหนดกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๑๕ คน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามคุณสมบัติและเกณฑ์ที่กำหนด ดังนี้ (๑) ผู้บริหารระดับสูงของมหาวิทยาลัย จำนวน ๕ คน ได้แก่ อธิการบดี และรองอธิการบดี มีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายและทิศทางการสื่อสารในระดับองค์กร (๒) คณบดี จำนวน ๕ คน ครอบคลุมคณะในสาขาวิชาที่หลากหลาย ได้แก่ คณะวิทยาการจัดการ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โรงเรียนการเรือน และบัณฑิตวิทยาลัย คณบดีมีบทบาทสำคัญในการแปลงนโยบายระดับมหาวิทยาลัยสู่การปฏิบัติในระดับคณะ และ (๓) ผู้อำนวยการสำนัก จำนวน ๕ คน ได้แก่ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัย ผู้อำนวยการสถาบันภาษาและศิลปวัฒนธรรม และผู้อำนวยการสำนักอื่นที่เทียบเท่าคณะ มีบทบาทในการบริหารภารกิจเฉพาะด้านและประสานงานการสื่อสารในหน่วยงาน

11. (161-182).indd 170 4/29/2026 10:40:43 AM

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview Guide) ได้รับการออกแบบและพัฒนาอย่างเป็นระบบ โดยแบ่งออกเป็น ๓ ส่วนหลัก ดังนี้ (๑) คำถามเกี่ยวกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ครอบคลุมประเด็นสำคัญ ๑๐ ด้าน ได้แก่ วัตถุประสงค์และกลยุทธ์การพัฒนากลุ่มเป้าหมายและช่องทางการสื่อสาร วัฒนธรรมองค์กร การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ อิสระในการแสดงความคิดเห็น การรับฟังที่มีคุณภาพ ความยืดหยุ่น จุดแข็งและจุดอ่อน รวมถึงบทบาทของผู้บริหาร (๒) คำถามเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากลยุทธ์ มุ่งเน้นการสอบถามความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาและปรับปรุงกลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และ (๓) ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เป็นคำถามปลายเปิดให้ผู้ให้สัมภาษณ์แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมที่อาจไม่ครอบคลุมในส่วนอื่น

การตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ดำเนินการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยนำแบบสัมภาษณ์เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๓ ท่าน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษา ๑ ท่าน ผู้เชี่ยวชาญด้านการสื่อสารองค์กร ๑ ท่าน และผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย ๑ ท่าน เพื่อพิจารณาความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามเชิงปฏิบัติการ ความครอบคลุมและความชัดเจนของข้อคำถาม ความเหมาะสมในการใช้ภาษา โดยใช้เกณฑ์ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ไม่น้อยกว่า ๐.๖๐ นำข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ให้มีความสมบูรณ์ก่อนนำไปใช้จริง

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ประกอบด้วย (๑) การถอดเทปบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ จัดระเบียบข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษา (๒) การแสดงข้อมูล (Data Display) นำเสนอคำพูดที่มีคุณค่าจากผู้ให้สัมภาษณ์ และ (๓) การสรุปและตีความ (Conclusion and Verification) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของข้อมูล เปรียบเทียบมุมมองจากผู้ให้ข้อมูล และสรุปประเด็นสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย

ผลการวิจัย

กลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิตจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิต นำเสนอผลการวิจัยเชิงคุณภาพ พร้อมคำพูดข้อมูลสำคัญที่มีคุณค่าจากผู้ให้สัมภาษณ์ดังนี้

กลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิต มีดังนี้

๑. วัตถุประสงค์หลักและกลยุทธ์การพัฒนาการสื่อสาร

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของมหาวิทยาลัยสวนดุสิตมีเป้าหมายนำบุคลากรทุกระดับเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย อธิการบดีอธิบายว่า “วัตถุประสงค์หลักคือการนำคนทุกระดับเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการ โดยมีเป้าหมายสูงสุดเพื่อนำผลลัพธ์ไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเป็นรูปธรรม” การสื่อสารนี้นำไปสู่ผลลัพธ์สำคัญ ได้แก่ การตัดสินใจที่ดีขึ้นจากข้อมูลครบถ้วน ความผูกพัน

11. (161-182).indd 171 4/29/2026 10:40:43 AM

ต่อองค์กรเมื่อได้แสดงความคิดเห็น การเพิ่มคุณค่าและแรงจูงใจบุคลากร และการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมเป็นรากฐานการพัฒนาองค์กร

ในด้านกลยุทธ์การพัฒนา มหาวิทยาลัยวางกรอบ ๔ ประการ คือ (๑) การกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายให้ชัดเจน โดยสรุปและสื่อสารผ่านเอกสารแผ่นเดียวที่รวบรวมทุกประเด็นสำคัญ ทำให้ทุกคนเข้าใจทิศทางเดียวกัน (๒) การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างละเอียด ทั้งบุคลากรภายในและภายนอก เพื่อเลือกช่องทางและเนื้อหาที่เหมาะสม (๓) การออกแบบช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย ทั้งทางเดียวและสองทาง ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และ (๔) การสร้างกลไกรับฟังและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง โดยอิงเกณฑ์มาตรฐานภายนอก เช่น การประกันคุณภาพและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ในการนี้รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการกล่าวว่า “กรอบความคิด (Mindset) เป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ต้องมีความคิดที่จะสื่อสารร่วมกัน สร้างความเป็นเจ้าของร่วม และเปิดใจรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง” เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมประสบความสำเร็จ ถ้าทุกฝ่ายมีความคิดว่างานเป็นของพวกเราทุกคน การหารือจะกลายเป็นการร่วมคิด ร่วมทำ และแลกเปลี่ยนข้อมูล แทนการสั่งการจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

๒. กลุ่มเป้าหมายและช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย

มหาวิทยาลัยสวนดุสิตมีกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการกล่าวว่า มีกลุ่มเป้าหมายหลัก ๗ กลุ่ม ได้แก่ บุคลากรภายใน นักศึกษา ผู้ปกครอง ผู้ให้ทุน รัฐบาล ชุมชนและสังคม และผู้ใช้บัณฑิต โดยแต่ละกลุ่มต้องการช่องทางที่แตกต่างกัน “ไม่มีช่องทางใดที่ดีที่สุดสำหรับทุกกลุ่ม แต่ต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย” สำหรับบุคลากรสายวิชาการมหาวิทยาลัยใช้การประชุมวิชาการ เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระบบอีเมล ระบบสำนักงานอิเล็กทรอนิกส์ และระบบจัดการเรียนรู้ ส่วนบุคลากรสายสนับสนุนใช้การพบปะพูดคุย ระบบสำนักงานอิเล็กทรอนิกส์ การประชุมหน่วยงาน และพื้นที่ทำงานร่วม สำหรับนักศึกษา รองอธิการบดีฝ่ายบริหารกล่าวว่า “เฟซบุ๊ก (Facebook) เป็นช่องทางที่ได้รับการตอบกลับมากที่สุดผ่านเมสเซนเจอร์ (Messenger) ในขณะที่ติ๊กต็อก (TikTok) และอินสตาแกรม (Instagram) เป็นช่องทางรับรู้ข้อมูลข่าวสารหลัก แม้ไม่ค่อยใช้ตอบกลับโดยตรง” เนื่องจากเข้าถึงบุคลากรและผู้บริหารได้ง่าย และสำหรับศิษย์เก่า มหาวิทยาลัยใช้จดหมายข่าว (Newsletter) เว็บไซต์ กิจกรรมคืนสู่เหย้า และการให้สิทธิประโยชน์ ส่วนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอกใช้การประชุมร่วมกับเครือข่าย และแจ้งข้อมูลผ่านคณะกรรมการที่มีบุคคลภายนอกร่วมด้วย

๓. วัฒนธรรมองค์กรและการเปลี่ยนผ่านสู่การกระจายอำนาจ

การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กร อธิการบดีกล่าวถึงการเปลี่ยนผ่านจากการรวมศูนย์อำนาจ (Centralization) มาสู่การกระจายอำนาจ (Decentralization) โดยกล่าวว่า “เน้นการกระจายอำนาจ

11. (161-182).indd 172 4/29/2026 10:40:43 AM

โดยมอบอำนาจให้รองอธิการบดีแต่ละท่านสามารถออกประกาศหรือตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสายงานของตนเองได้โดยตรง ทำให้เกิดความรวดเร็วและยืดหยุ่นในการบริหารจัดการ”

อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมองค์กรแบบอาวุโสยังคงมีอิทธิพลต่อการสื่อสาร รองอธิการบดีฝ่ายบริหารได้วิเคราะห์ว่า “วัฒนธรรมองค์กรมีลักษณะเป็นแบบอาวุโสที่ฝังรากลึกมานาน ทำให้บุคลากรมีแนวโน้มที่จะเป็นผู้รับฟังมากกว่าที่จะแสดงความคิดเห็นในเวทีที่เป็นทางการ” เช่น การประชุมส่วนใหญ่มักเป็นการมอบนโยบายจากผู้บริหารลงสู่ผู้ปฏิบัติ ทำให้ขาดการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างแท้จริง บุคลากรอาจจะแสดงความคิดเห็นในวงสนทนานอกรอบแทน สำหรับคนบดีคณะวิทยาการจัดการได้ให้มุมมองที่น่าสนใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมองค์กรว่า “วัฒนธรรมองค์กรที่มีรากฐานจากโรงเรียนการเรือน มีความเป็นครอบครัว มีความผูกพัน และความเอื้ออาทรสูง” วัฒนธรรมนี้เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การสื่อสารและการทำงานร่วมกันราบรื่น และเป็นสิ่งที่สร้างความแตกต่างอย่างชัดเจนเมื่อเทียบกับมหาวิทยาลัยอื่น

๔. ช่องทางการสื่อสารและข้อจำกัดในทางปฏิบัติ

มหาวิทยาลัยมีช่องทางที่เปิดโอกาสให้บุคลากรสื่อสารโดยตรงกับผู้บริหารหลายช่องทาง อธิการบดีให้ความสำคัญกับการเป็นผู้นำที่เข้าถึงง่าย เช่น สายตรง การนัดพบ และการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ นอกจากนี้ยังเน้นการลงพื้นที่เพื่อเห็นปัญหาจริงและรับข้อมูลโดยตรงจากผู้ปฏิบัติงาน อย่างไรก็ตาม การสื่อสารที่แท้จริงมักเกิดผ่านช่องทางไม่เป็นทางการมากกว่า รองอธิการบดีฝ่ายบริหารกล่าวว่า “การมีส่วนร่วมและการสื่อสารสองทางที่เกิดขึ้นจริง มักอยู่ในไลน์กลุ่ม (LINE Group) และเฟซบุ๊ก (Facebook) ซึ่งมีการโต้ตอบและให้ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) อย่างต่อเนื่องและเป็นธรรมชาติมากกว่า”

ผู้อำนวยการสถาบันภาษาและศิลปวัฒนธรรมเปรียบเทียบว่า “ในระดับมหาวิทยาลัย การสื่อสารเกิดผ่านกิจกรรมที่เป็นทางการ แต่ในระดับสถาบันภาษามีวัฒนธรรมการสื่อสารที่เปิดกว้างและเข้าถึงง่ายกว่ามาก ผ่านการพูดคุยโดยตรงและการประชุมที่ไม่เป็นทางการ บุคลากรสามารถเข้าพบเพื่อพูดคุยได้ตลอดเวลา” ข้อจำกัดสำคัญคือความเกรงใจและความกังวลของบุคลากร รองอธิการบดีฝ่ายบริหารวิเคราะห์ว่า “บุคลากรบางส่วนอาจไม่กล้าใช้ช่องทางโดยตรง เนื่องจากความเกรงใจหรือความกังวลว่าจะเกิดผลกระทบตามมา” นอกจากนี้ยังมีข้อจำกัดด้านเวลาของผู้บริหารที่จำกัด และข้อมูลที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

๕. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกลไกส่งเสริม

บุคลากรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้านนโยบายผ่านกลไกต่าง ๆ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยอธิบายว่ามีหลายระดับ เริ่มจากสภามหาวิทยาลัยที่ทำหน้าที่กลไกกำกับดูแลสูงสุด กำหนดทิศทาง วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ และนโยบายหลัก คณะกรรมการประจำคณะที่แปลงยุทธศาสตร์สู่แผนปฏิบัติการของคณะ คณะกรรมการประจำสำนักหรือสถาบันที่บริหารภารกิจเฉพาะด้าน และสภาคณาจารย์และพนักงานที่ทำหน้าที่กลไกผู้แทนแสดงความคิดเห็นจากหน่วยงานสู่ผู้บริหาร

11. (161-182).indd 173 4/29/2026 10:40:43 AM

คณบดีคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกล่าวว่า “ขั้นตอนที่สำคัญที่สุดคือการทำให้บุคลากรทุกระดับเข้าใจว่าตนเองมีส่วนรับผิดชอบต่อตัวชี้วัดใดของมหาวิทยาลัย เพื่อให้สามารถคิดและลงมือปฏิบัติได้อย่างสอดคล้องกับเป้าหมายรวม” รวมถึงการจัดทีมตามความถนัดในระดับคณะโดยแบ่งวัตถุประสงค์และผลลัพธ์หลัก (Objectives and Key Results: OKR) ให้แต่ละฝ่าย และให้บุคลากรเลือกร่วมทีมตามความสนใจและความถนัด รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการกล่าวว่า “บุคลากรจะสนใจและเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องที่มีผลต่อตนเองโดยตรง เช่น นโยบายการขึ้นเงินเดือน หรือนโยบายที่ส่งผลต่อจำนวนนักศึกษา ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับความมั่นคงของหลักสูตร บทบาทของผู้บริหารคือการชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงเหล่านี้”

๖. อิสระในการแสดงความคิดเห็นและการเสริมพลังอำนาจ

การส่งเสริมให้บุคลากรตัดสินใจและแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการกล่าวว่า “หากต้องการให้บุคลากรกล้าตัดสินใจและแก้ปัญหาด้วยตนเอง ผู้บริหารต้องให้เขาทำ และต้องพร้อมสนับสนุน (Backup) เมื่อเกิดข้อผิดพลาด และชื่นชมเมื่อทำได้ดี เพื่อสร้างบรรยากาศและวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้ออำนวย”

คณบดีโรงเรียนการเรือนกล่าวถึงแนวทางมอบหมายงานที่ส่งเสริมความเป็นอิสระว่า “การมอบหมายแบบมีอิสระคือ มอบหมายภารกิจ แต่เปิดโอกาสให้ทีมออกแบบวิธีทำเองในแบบที่เขาถนัด เพราะนั่นคือการเสริมพลังอำนาจ (Empowerment) จริง ๆ” รองอธิการบดีฝ่ายบริหารอธิบายว่าการเสริมพลังอำนาจและความไว้วางใจ (Trust) เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อระดับการมีส่วนร่วมของบุคลากร การเสริมพลังอำนาจถูกมองว่าเป็นกุญแจในการส่งเสริมให้บุคลากรตัดสินใจและแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง การทำให้บุคลากรมีความรู้จริงและเข้มแข็งในสายงานจะทำให้พวกเขากล้าให้ข้อมูลป้อนกลับและมีส่วนร่วมมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ความไว้วางใจเป็นทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนขององค์กร “บุคลากรมีความเชื่อมั่นและไว้วางใจในผู้บริหารระดับสูงมาก ทำให้องค์กรมีความเป็นหนึ่งเดียวกัน แต่ความไว้วางใจสูงนี้อาจเป็นสาเหตุที่ทำให้บุคลากรไม่ค่อยแสดงความคิดเห็นที่แตกต่าง เพราะเชื่อว่าผู้บริหารตัดสินใจได้ดีอยู่แล้ว ซึ่งนำไปสู่การขาดความหลากหลายทางความคิด”

๗. การรับฟังและให้คุณค่าต่อความคิดเห็นที่หลากหลาย

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการได้อธิบายถึงหลักการสำคัญว่า “หากทุกฝ่ายมีกรอบความคิด (Mindset) ว่างานนี้เป็นของพวกเราทุกคน การหารือจะกลายเป็นการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และแลกเปลี่ยนข้อมูล” คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยกล่าวว่า “มหาวิทยาลัยมีการรับฟังอย่างมีคุณภาพผ่านช่องทางต่าง ๆ และมีเวทีให้ผู้ที่มีส่วนได้เสียได้แสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระบวนการประเมินคุณภาพระดับมหาวิทยาลัย หรือกิจกรรมทบทวนเป้าหมาย (Retreat) ประจำปี มหาวิทยาลัยจะมอบหมายส่วนงานที่เกี่ยวข้องเป็นเจ้าภาพหลักในการดำเนินงานและมีการรายงานทบทวนและรายงานความก้าวหน้า” การนำความคิดเห็นไปใช้ในทางปฏิบัติเป็นสิ่งสำคัญที่สร้างแรงจูงใจให้บุคลากรต้องการมีส่วนร่วม

11. (161-182).indd 174 4/29/2026 10:40:43 AM

๘. ความยืดหยุ่นในการสื่อสารและการปรับตัว

การสื่อสารของมหาวิทยาลัยมีความยืดหยุ่นสูงและสามารถปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ได้อย่างรวดเร็ว รองอธิการบดีวิทยาเขตได้กล่าวว่า “มหาวิทยาลัยปรับรูปแบบสื่อสารในลักษณะการประชุมแบบผสมผสาน (Hybrid Meeting) เพื่อให้เข้าถึงได้เร็ว” ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยได้อธิบายถึงหลักการในการสื่อสารที่ยืดหยุ่นว่า “มหาวิทยาลัยยึดหลักถูกต้อง รวดเร็ว โปร่งใส และรับฟัง โดยสิ่งที่สำคัญคือข้อเท็จจริงและการทำให้ข้อมูลทันต่อเหตุการณ์ทำให้ข้อความทุกช่องทางมีเนื้อหาและถ้อยคำสอดคล้องกัน ลดความสับสนและข่าวลวง” มหาวิทยาลัยใช้รูปแบบผสมผสานทั้งดิจิทัลและการพบปะพูดคุย โดยระบบสำนักงานอิเล็กทรอนิกส์และอีเมลราชการรองรับสารเชิงนโยบายและเอกสารทางการ ขณะที่ไลน์แอปพลิเคชันทางการ เพจหน่วยงาน และเวทีคุยสบาย ๆ หรือจิบกาแฟ ทำหน้าที่สื่อสารสองทางเพื่อรับฟังความคิดเห็นแบบทันทีทันใด

๙. จุดแข็ง จุดอ่อน และความท้าทายในการสื่อสาร

คณบดีคณะวิทยาการจัดการกล่าวถึงจุดแข็งสำคัญว่า “วัฒนธรรมองค์กรที่มีรากฐานจากโรงเรียนการเรือน มีความเป็นครอบครัว มีความผูกพัน และความเอื้ออาทรสูง วัฒนธรรมนี้เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การสื่อสารและการทำงานร่วมกันราบรื่น และสร้างความแตกต่างอย่างชัดเจนเมื่อเทียบกับมหาวิทยาลัยอื่น” จุดแข็งอื่นประกอบด้วยโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจน บุคลากรมีความรู้ความสามารถและพร้อมแสดงความคิดเห็น การใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การจัดทำหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ และการนำข้อมูลความคิดเห็นมาวิเคราะห์ต่อยอดด้วยปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) มีความสัมพันธ์ที่ดีในองค์กรผ่านกิจกรรม และมีความยืดหยุ่นปรับตัวเร็ว

อย่างไรก็ตาม มหาวิทยาลัยมีจุดอ่อนที่ต้องพัฒนา คณบดีคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอธิบายว่า “บุคลากรไม่ค่อยแสดงความคิดเห็น ชอบให้มีแนวทางแล้วบอกเขาดีกว่า ไม่กล้าเปลี่ยนแปลง ไม่กล้าคิดอะไรใหม่ ๆ” จุดอ่อนอื่นได้แก่ ความล่าช้าในกระบวนการที่เป็นคอขวด (Bottleneck) ทัศนคติของบุคลากรที่ยึดติดกรอบความคิดเดิมคือเป็นผู้รับฟังอย่างเดียว การสื่อสารภายนอกที่ยังไม่แข็งแกร่งเท่าที่ควร และภาษาที่ซับซ้อนเกินไปในเอกสารทางกฎหมาย

ความท้าทายที่เผชิญคือการเปลี่ยนแปลงกรอบความคิดของบุคลากรทั้งทัศนคติและจิตใจที่อาจได้รับผลกระทบจากปัจจัยต่าง ๆ รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการกล่าวว่า “สิ่งที่ยากที่สุดคือทำงานกับคน เพราะแต่ละคนมีความแตกต่างทั้งทักษะ ความคิด และพื้นฐาน” ความท้าทายรวมถึงวัฒนธรรมลำดับชั้นและความไม่กล้าวิพากษ์วิจารณ์เชิงสร้างสรรค์ กระบวนการอนุมัติหลายชั้นทำให้สารล่าช้าและไม่สอดคล้อง ช่องว่างทักษะดิจิทัลและความแตกต่างระหว่างช่วงอายุ (Generation) และข้อจำกัดกฎหมายและการกำกับดูแล โดยเฉพาะพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล

11. (161-182).indd 175 4/29/2026 10:40:43 AM

๑๐. บทบาทผู้บริหาร การประเมินผล และข้อเสนอแนะ

ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม อธิการบดีกล่าวว่า “ผู้นำต้องเป็นแบบอย่างที่ดี เปิดใจรับฟัง ให้เกียรติบุคลากร ลงพื้นที่รับทราบปัญหาจริง และยึดหลัก ๑ ชีวิตมีค่าเท่ากัน” รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการกล่าวว่า “ผู้บริหารยุคใหม่ต้องสื่อสารเก่ง ซึ่งเป็นทักษะที่ต้องฝึกฝน ครอบคลุมบุคลิกภาพ ท่าทาง น้ำเสียง และการใช้การสื่อสารที่ไม่เป็นทางการเพื่อส่งสารสำคัญอย่างสม่ำเสมอ เช่น การสอบถามเรื่องเป้าหมายนักศึกษาระหว่างพักดื่มกาแฟ” “การลงทุนที่สำคัญไม่ใช่เทคโนโลยี แต่คือการอบรมเรื่องการสื่อสาร การพัฒนาต้องครอบคลุมทุกระดับตั้งแต่ผู้บริหาร บุคลากรไปจนถึงนักศึกษา เพื่อให้ทุกคนมีทักษะการสื่อสารอย่างมืออาชีพ” สำหรับการติดตามและประเมินผล อธิการบดีเสนอว่า “การประเมินผลควรทำอย่างต่อเนื่องในทุกกิจกรรมและทุกช่วงเวลา ไม่ควรรอประเมินเป็นรายไตรมาสหรือรายปีเท่านั้น” วิธีการประเมินควรใช้แนวทางที่หลากหลาย ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เช่น ประเมินจากความรู้สึกและความผูกพัน วิเคราะห์ช่องทางและผลลัพธ์ การสนทนากลุ่มเพื่อเจาะลึกประเด็นปัญหาและหาแนวทางแก้ไข และประเมินผลกระทบ (Impact Assessment) ติดตามว่าการสื่อสารนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายและการปฏิบัติได้จริงหรือไม่ “เราจะขับเคลื่อนไปด้วยพลังและปัญญาของพวกเรา” เป็นตัวอย่างการสื่อสารเชิงนโยบายที่สั้น กระชับ เข้าใจง่าย และสื่อความหมายว่าเราจะไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

ผลการการวิจัยสรุปได้ว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของมหาวิทยาลัยสวนดุสิตมีวัตถุประสงค์นำบุคลากรทุกระดับเข้ามามีส่วนร่วม โดยใช้กลยุทธ์ 4 ประการ คือ การกำหนดวิสัยทัศน์ชัดเจน การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย การออกแบบช่องทางหลากหลาย และการสร้างกลไกรับฟังอย่างต่อเนื่อง มหาวิทยาลัยมีการเลือกช่องทางสื่อสารให้เหมาะสมแต่ละกลุ่ม มหาวิทยาลัยเปลี่ยนผ่านจากการรวมศูนย์อำนาจสู่การกระจายอำนาจ แต่ยังคงมีวัฒนธรรมอาวุโสที่ส่งผลต่อการแสดงความคิดเห็น การสื่อสารจริงจะเกิดผ่านช่องทางไม่เป็นทางการ เช่น ไลน์กลุ่มและเฟซบุ๊ก มากกว่าช่องทางทางการ บุคลากรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจผ่านกลไกหลายระดับ ตั้งแต่สภามหาวิทยาลัยไปจนถึงสภาคณาจารย์และพนักงาน จุดแข็งของการสื่อสารคือวัฒนธรรมความเป็นครอบครัวและการใช้เทคโนโลยี แต่มีจุดอ่อนของการสื่อสารคือบุคลากรไม่กล้าแสดงความคิดเห็นและกระบวนการล่าช้า ผู้บริหารต้องเป็นแบบอย่าง เปิดใจรับฟัง และลงทุนพัฒนาทักษะการสื่อสาร การประเมินผลควรทำอย่างต่อเนื่องด้วยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

11. (161-182).indd 176 4/29/2026 10:40:43 AM

การอภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยที่สำคัญมีดังนี้

๑. มหาวิทยาลัยสวนดุสิตมีการพัฒนากลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมผ่านการเปลี่ยนผ่านจากการรวมศูนย์อำนาจสู่การกระจายอำนาจ มีช่องทางการสื่อสารที่หลากหลายสำหรับกลุ่มเป้าหมาย ผลการวิจัยสอดคล้องกับทฤษฎีการศึกษาแบบเสวนาของ Freire[๒๗] ที่เน้นการสื่อสารสองทางและการสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ รวมถึงแนวคิดของ Tufte and Mefalopulos[๒๘] เกี่ยวกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแลกเปลี่ยนข้อมูลและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และการสร้างพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการแสดงความคิดเห็น

๒. การเปลี่ยนแปลงจากการรวมศูนย์อำนาจสู่การกระจายอำนาจแสดงถึงความพยายามสร้างระบบบริหารที่ยืดหยุ่นและมีประสิทธิภาพมากขึ้น การมอบอำนาจให้รองอธิการบดีตัดสินใจในสายงานตนเองโดยตรง สอดคล้องกับแนวคิดภาวะผู้นำเชิงการเปลี่ยนแปลงของ Men[๒๙] ที่พบว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของการสื่อสารภายในองค์กร การเปลี่ยนแปลงนี้เพิ่มความรวดเร็วในการตัดสินใจและสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของในระดับผู้บริหารชั้นกลาง อย่างไรก็ตาม บุคลากรมีแนวโน้มเป็นผู้รับฟังมากกว่าแสดงความคิดเห็น เป็นอุปสรรคสำคัญที่ขัดขวางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่แท้จริง สอดคล้องกับการศึกษาของ Bessette[๓๐] ที่กล่าวว่าอุปสรรคทางสังคมและจิตวิทยาสังคมเป็นความท้าทายสำคัญในการพัฒนาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างจึงต้องมาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงกรอบความคิดของบุคลากรทุกระดับ

๓. ความสำคัญของกรอบความคิด (Mindset) บุคลากรต้องมีความคิดสื่อสารร่วมกัน สร้างความเป็นเจ้าของร่วม และเปิดใจรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง ทำให้การหารือกลายเป็นการร่วมคิดและแลกเปลี่ยนข้อมูล สอดคล้องกับทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการพัฒนาของ UNESCO ที่ Servaes & Malikhao[๓๑]

---

[๒๗] Freire, P., **Pedagogy of the Oppressed,** (New York: The Continuum International Publishing Group Inc, 1968), pp. 43-47.

[๒๘] Tufte, T., & Mefalopulos, P., **Participatory Communication: A Practical Guide,** (Washinton, DC: World Bank, 2009), pp. 1-9.

[๒๙] Men, L. R., "Strategic Internal Communication: Transformational Leadership, Communication Channels, and Employee Satisfaction", **Management Communication Quarterly**, Vol. 28 No. 2 (2014): 264-284.

[๓๐] Bessette, G., "Involving the Community: A Guide to Participatory Development Communication". **The Pakistan Development Review**, Vol. 43 No. 2 (2004): 201-203.

[๓๑] Servaes, J., & Malikhao, P., **Participatory Communication: The New Paradigm**, In O. Hemer & T. Tufte, Media & Global Change: Rethinking Communication for Development, (Sweden/Argentina: Nordicom/CLASCO, 2005), pp. 91-103.

11. (161-182).indd 177 4/29/2026 10:40:43 AM

อธิบายเกี่ยวกับการเข้าถึง การมีส่วนร่วม และการจัดการตนเอง นอกจากนี้มหาวิทยาลัยวางกรอบกลยุทธ์การพัฒนาที่ชัดเจน ตั้งแต่การกำหนดวิสัยทัศน์ การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย การออกแบบช่องทางที่หลากหลาย และการสร้างกลไกการรับฟังอย่างต่อเนื่อง แสดงถึงการนำองค์ประกอบสำคัญของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ Singhal[๓๒] นำเสนอ ได้แก่ การสร้างช่องทางหลากหลาย การพัฒนากลไกรับฟัง การสร้างวัฒนธรรมองค์กรเปิดกว้าง และการประเมินอย่างต่อเนื่อง มาประยุกต์ใช้อย่างเป็นระบบ

๔. ความหลากหลายของกลุ่มเป้าหมายและช่องทางการสื่อสารที่เหมาะสมเป็นจุดแข็งสำคัญของกลยุทธ์การสื่อสาร รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการกล่าวว่า “ไม่มีช่องทางใดดีที่สุดสำหรับทุกกลุ่ม แต่ต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมกับผู้รับสาร” แสดงความเข้าใจหลักการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และการค้นพบที่น่าสนใจคือ Facebook เป็นช่องทางที่ได้รับตอบกลับมากที่สุดผ่าน Messenger สำหรับนักศึกษา ขณะที่ TikTok และ Instagram ใช้รับรู้ข้อมูล แสดงความแตกต่างพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์แต่ละประเภท สอดคล้องกับการศึกษาของ Men[๓๓] ที่พบช่องทางสื่อสารต่างกันมีประสิทธิภาพต่างกันสำหรับกลุ่มเป้าหมายต่างกัน

๕. ความไว้วางใจเป็นทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนองค์กร รองอธิการบดีฝ่ายบริหารกล่าวว่า “บุคลากรมีความเชื่อมั่นและไว้วางใจผู้บริหารระดับสูงมาก ทำให้องค์กรเป็นหนึ่งเดียว แต่ความไว้วางใจสูงนี้อาจเป็นสาเหตุที่บุคลากรไม่แสดงความคิดเห็นแตกต่าง” เป็นข้อค้นพบสำคัญต่อการเข้าใจการสื่อสารในบริบทวัฒนธรรม สอดคล้อง Jacobson[๓๔] ว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมแท้จริงต้องเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนร่วมกระบวนการสื่อสาร มีสื่อสารสองทาง และคำนึงบริบทวัฒนธรรมองค์กร แม้ความไว้วางใจเป็นพื้นฐานสำคัญ แต่ความไว้วางใจสูงเกินอาจนำสู่การมีส่วนร่วมเชิงสัญลักษณ์มากกว่าการมีส่วนร่วมแท้จริง

๖. การเสริมพลังอำนาจและความปลอดภัยทางจิตใจ “การมอบหมายภารกิจ แต่เปิดโอกาสให้ทีมออกแบบวิธีทำเองในแบบที่ถนัด” สอดคล้องแนวคิด Bessette[๓๕] ที่ให้ผู้มีส่วนร่วมค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหาและบรรลุเป้าหมายการพัฒนาตนเอง รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการกล่าวว่า “ผู้บริหารต้องให้เขาทำ

---

[๓๒] Singhal, A., **Facilitating Community Participation through Communication,** (New York: UNICEF, 2001), pp. 2-10.

[๓๓] Men, L. R., “Strategic Internal Communication: Transformational Leadership, Communication Channels, and Employee Satisfaction”, **Management Communication Quarterly**, Vol. 28 No. 2 (2014): 264-284.

[๓๔] Jacobson, L. T., “Participatory Communication for Social Change: The Relevance of the Theory of Communicative Action”, **Annals of the International Communication Association**, Vol. 27 No. 1 (2003): 87-123.

[๓๕] Bessette, G., “Involving the Community: A Guide to Participatory Development Communication”, **The Pakistan Development Review**, Vol. 43 No. 2 (2004): 201-203.

11. (161-182).indd 178 4/29/2026 10:40:43 AM

และพร้อมสนับสนุนเมื่อเกิดข้อผิดพลาด และชื่นชมเมื่อทำได้ดี” แสดงความเข้าใจหลักการสร้างความปลอดภัยทางจิตใจ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญส่งเสริมนวัตกรรมและการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยนำความคิดเห็นบุคลากรไปใช้ในปฏิบัติจริง เช่น ปรับเปลี่ยนวิธีการเดินทางตามข้อเสนอแนะ สอดคล้องการศึกษา Elsharnouby[๓๖] ที่พบว่าความพึงพอใจต่อประสบการณ์และการเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นนำสู่การมีส่วนร่วมที่เพิ่มขึ้นและการพัฒนานวัตกรรม

๗. บทบาทของช่องทางการสื่อสารไม่เป็นทางการ การสื่อสารมีประสิทธิภาพจะเกิดขึ้นผ่านช่องทางไม่เป็นทางการ สอดคล้องกับการศึกษา White et al.[๓๗] การสื่อสารในองค์กรมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในข้อมูลและความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร คณบดีคณะวิทยาการจัดการให้มุมมองว่า “ช่องว่างระหว่างผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติงาน และนักศึกษาแคบลง การสื่อสารไม่เป็นทางการเข้ามามีบทบาทมากขึ้น เช่น การพูดคุยทักทายกันเมื่อเดินผ่านกัน” แสดงคุณค่าการสื่อสารเกิดตามธรรมชาติในชีวิตประจำวัน สอดคล้องแนวคิด Iordache-Platis and Josan[๓๘] ที่พบความสัมพันธ์และการประสานงานดีระหว่างผู้บริหารและบุคลากรมีความสำคัญต่อประสิทธิภาพการสื่อสารภายในมหาวิทยาลัย

๘. การติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ตามที่อธิการบดีได้เสนอว่า การประเมินผลควรทำอย่างต่อเนื่องตลอดเวลาในทุกกิจกรรมและทุกช่วงเวลา แนวทางนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ Welch[๓๙] ที่พบว่าการประเมินผลการสื่อสารควรพิจารณาทั้งประสิทธิภาพของการสื่อสาร ความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และผลกระทบต่อองค์กร โดยการติดตามและประเมินผลควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สามารถปรับปรุงและเพิ่มประสิทธิภาพการสื่อสารได้ทันเวลา

---

[๓๖] Elsharnouby, T. H., “Student Co-Creation Behavior in Higher Education: The Role of Satisfaction with the University Experience”, **Journal of Marketing for Higher Education**, Vol. 25 No. 2 (2015): 238-262.

[๓๗] White, C., Vanc, A., & Stafford, G., “Internal Communication, Information Satisfaction, and Sense of Community: The Effect of Personal Influence”, **Journal of Public Relations Research**, Vol. 22 No. 1 (2010): 65-84.

[๓๘] Iordache-Platis, M., & Josan, I., “Communication Efficiency within Higher Education Institutions: The Case of Romania”, **European Research Studies**, Vol. 12 No. 2 (2009): 55-66.

[๓๙] Welch, M., “Appropriateness and Acceptability: Employee Perspectives of Internal Communication”, **Public Relations Review**, Vol. 38 No. 2 (2012): 246-254.

11. (161-182).indd 179 4/29/2026 10:40:43 AM

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ มีดังนี้

๑.๑ พัฒนาโปรแกรมการเปลี่ยนแปลงกรอบความคิด (Mindset Transformation Program) จัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อเปลี่ยนวัฒนธรรมองค์กรแบบเดิมสู่วัฒนธรรมการมีส่วนร่วม โดยเน้นการสร้างความปลอดภัยทางจิตใจให้บุคลากรกล้าแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างโดยไม่กลัวผลกระทบ

๑.๒ ออกแบบช่องทางการสื่อสารแบบผสมผสาน พัฒนาระบบที่บูรณาการทั้งช่องทางทางการและไม่เป็นทางการอย่างมีประสิทธิภาพ ช่องทางรับฟังข้อมูลป้อนกลับแบบทันทีทันใด ควบคู่กับระบบสำนักงานอิเล็กทรอนิกส์สำหรับการสื่อสารเชิงนโยบาย

๑.๓ สร้างกลไกการเสริมพลังอำนาจที่เป็นรูปธรรม มอบอำนาจการตัดสินใจในระดับปฏิบัติการให้มากขึ้น พร้อมระบบสนับสนุนเมื่อเกิดข้อผิดพลาดและระบบชื่นชมเมื่อประสบความสำเร็จ เพื่อสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้และการกล้าตัดสินใจ

๑.๔ จัดทำแผนการประเมินผลการสื่อสารแบบต่อเนื่อง ใช้เครื่องมือประเมินทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเป็นประจำทุกไตรมาส เพื่อปรับปรุงกลยุทธ์ให้ทันต่อสถานการณ์

๒. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป มีดังนี้

๒.๑ ศึกษาเปรียบเทียบกลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมระหว่างมหาวิทยาลัยสวนดุสิตกับมหาวิทยาลัยอื่น เพื่อค้นหา Best Practices และปัจจัยแห่งความสำเร็จที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้

๒.๒ วิจัยเชิงปริมาณเพื่อวัดผลกระทบของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมต่อประสิทธิภาพองค์กร ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกับความผูกพันของบุคลากร ผลการปฏิบัติงาน และนวัตกรรมองค์กร

๒.๓ ศึกษาบทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ในการเสริมสร้างการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม สำรวจแนวทางการใช้ AI ในการวิเคราะห์ข้อมูลป้อนกลับและพัฒนาระบบการสื่อสารอัจฉริยะที่ตอบสนองความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยสวนดุสิต. **SDU GOAL 2025-2028: Move forward with “Wisdom & Collaboration” The Power of SDU**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๖๘.

Benneworth, P., & Jongbloed, B. W., Who Matters to Universities? A Stakeholder Perspective on Humanities, Arts and Social Sciences Valorisation. **Higher Education.** Vol.59 No.5 (2010): 567-588.

11. (161-182).indd 180 4/29/2026 10:40:43 AM

Bessette, G., Involving the Community: A Guide to Participatory Development Communication. **The Pakistan Development Review.** Vol.43 No.2 (2004): 201-203.

Elsharnouby, T. H., Student Co-Creation Behavior in Higher Education: The Role of Satisfaction with the University Experience. **Journal of Marketing for Higher Education**. Vol.25 No.2 (2015): 238-262.

Freire, P., **Pedagogy of the Oppressed**. New York: The Continuum International Publishing Group Inc, 1968.

Habermas, J., **Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy**. Massachusetts: MIT Press, 1998.

Iordache-Platis, M., & Josan, I., Communication Efficiency within Higher Education Institutions: The Case of Romania. **European Research Studies.** Vol. 12 No. 2 (2009): 55-66.

Jacobson, L. T., Participatory Communication for Social Change: The Relevance of the Theory of Communicative Action. **Annals of the International Communication Association.** Vol.27 No.1 (2003): 87-123.

Kunsch, M. M. K., **Planejamento de relações públicas na comunicação integrada**. Summus Editorial. Brasil: Margarida Kunsch, 2003.

Men, L. R., Strategic Internal Communication: Transformational Leadership, Communication Channels, and Employee Satisfaction. **Management Communication Quarterly.** Vol.28 No.2 (2014): 264-284.

Servaes, J., & Malikhao, P., **Participatory Communication: The New Paradigm**. In O. Hemer & T. Tufte, Media & Global Change: Rethinking Communication for Development. Sweden/Argentina: Nordicom/CLASCO, 2005.

Singhal, A., **Facilitating Community Participation through Communication**. New York: UNICEF, 2001.

Tufte, T., & Mefalopulos, P., **Participatory Communication: A Practical Guide**. Washinton, DC: World Bank, 2009.

11. (161-182).indd 181 4/29/2026 10:40:43 AM

van der Vyver, C., & Jooste, J., Participatory Communication and Perceptions amongst Staff Members at a Tertiary Education Institution. **Mediterranean Journal of Social Sciences.** Vol.5 No.7 (2014): 631-646.

Welch, M., Appropriateness and Acceptability: Employee Perspectives of Internal Communication. **Public Relations Review.** Vol.38 No.2 (2012): 246-254.

White, C., Vanc, A., & Stafford, G., Internal Communication, Information Satisfaction, and Sense of Community: The Effect of Personal Influence. **Journal of Public Relations Research.** Vol.22 No.1 (2010): 65-84.

11. (161-182).indd 182 4/29/2026 10:40:43 AM

คัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา: การแปล และศึกษาวิเคราะห์
The Sammohavinodanī-Atthayojanā: Translation and Analytical Study

พระมหาธนวุฒิ โชติธมฺโม (อุปชัย)*
Phramaha Thanawut Chotidhammo (Upachai)
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Doctor of Philosophy (Buddhist Studies) The Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
E-Mail: thanawutupachai@gmail.com

Received: December 08, 2025
Revised: March 28, 2026
Accepted: March 30, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษาประวัติและโครงสร้างเนื้อหาคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา (๒) เพื่อแปลคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย และ (๓) เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมและคุณค่าของคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์และนำเสนอผลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า คัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนาเป็นคัมภีร์อรรถาธิบาย สัมโมหวิโนทนีอรรถกถาในหมวดคัมภีร์วิภังค์ของพระอภิธรรมปิฎก พระญาณกิตติเถระ ชาวล้านนา เป็นผู้รจนาขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ สมัยพระเจ้าติโลกราช มีจุดมุ่งหมายเพื่อขยายความและอธิบายธรรมะเชิงอภิธรรมให้เข้าใจง่ายและเป็นระบบ เนื้อหาของคัมภีร์ครอบคลุมพระอภิธรรม วิภังค์ทั้ง ๑๘ หมวด ได้แก่ ขันธ์ อายตนะ ธาตุ สัจจะ อินทรีย์ ปฏิจจสมุปบาท สติปัฏฐาน สัมมัปปธาน อิทธิบาท สัมโพชฌงค์ องค์มรรค องค์ฌาน อัปปมัญญา สิกขาบท ปฏิสัมภิทา ญาณ ขุททกวัตถุ และธัมมหทัย ซึ่งล้วนแสดงโครงสร้างของจิต กระบวนธรรม และหนทางดับทุกข์อย่างเป็นลำดับ คุณค่าและองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ เรียกว่า MDI-Model ซึ่งแสดงให้เห็นว่า คุณค่าที่ผู้ศึกษาจะได้รับจากการศึกษาคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา สามารถเรียนรู้

---

* พระมหาธนวุฒิ โชติธมฺโม (อุปชัย) Phramaha Thanawut Chotidhammo (Upachai) หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Doctor of Philosophy (Buddhist Studies) The Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University

12. (. 183-196).indd 183 4/21/2026 9:55:37 AM

ผ่าน ๓ ขั้นตอนหรือ ๓ มิติร่วมกัน ได้แก่ ขจัดความหลงผิด เสริมทักษะทางปัญญา และบูรณาการเข้ากับชีวิตจริงในปัจจุบัน.

คำสำคัญ: สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา; การแปล; การศึกษาวิเคราะห์

Abstract

This qualitative research article aims to: (1) examine the historical background and structural composition of the *Sammohavinodanī Atthayojanā*; (2) translate the *Sammohavinodanī Atthayojanā* from Pāli into Thai; and (3) analyze its doctrinal principles and intrinsic values. The study employed a documentary research method, with data analyzed according to the stated objectives and presented descriptively.

The findings reveal that the *Sammohavinodanī Atthayojanā* is an exegetical text elaborating on the *Sammohavinodanī Aṭṭhakathā* in term of *Vibhaṅga* category of the *Abhidhamma Piṭaka*. It was composed by Venerable Ñāṇakitti Thera of Lanna during the reign of King Tilokarāj, around the 21st Buddhist century. The primary purpose of this work is to expand upon and elucidate Abhidhamma doctrines in a manner that is both systematic and accessible to learners. The ts the eighteen analytical divisions (*vibhaṅga*) of the *Abhidhamma*, namely: aggregates (*khandha*), sense bases (*āyatana*), elements (*dhātu*), truths (*sacca*), faculties (*indriya*), dependent origination (*paṭiccasamuppāda*), foundations of mindfulness (*satipaṭṭhāna*), right efforts (*sammappadhāna*), bases of success (*iddhipāda*), factors of enlightenment (*bojjhaṅga*), the Noble Path (*maggа*), meditative absorptions (*jhāna*), immeasurable states (*appamaññā*), disciplinary rules (*sikkhāpada*), discriminations (*paṭisambhidā*), knowledges (*ñāṇa*), minor topics (*khuddakavatthu*), and the heart of the Dhamma (*dhammadhaya*). Collectively, these sections delineate the structure of the mind, the processes of phenomena, and the progressive path toward the cessation of suffering. The research further introduces the *MDI Model*, a conceptual framework derived from the study, which represents the essential pedagogical and practical values found in the *Sammohavinodanī Atthayojanā*. This model comprises three interrelated dimensions of spiritual learning: (1) the dispelling of misunderstanding, (2) the cultivation of insight and cognitive skill,

12. (. 183-196).indd 184 4/21/2026 9:55:37 AM

and (3) the integration of Dhamma into daily life. Through this triadic process, learners can internalize Abhidhamma teachings as transformative knowledge applicable to contemporary living.

Keywords: Sammoha-Vinodanī- Atthayojanā; Translation; Analytical Study

บทนำ

การศึกษาคัมภีร์โบราณ โดยเฉพาะในพระพุทธศาสนาเถรวาท เช่น พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถาธิบายต่าง ๆ เป็นเรื่องสำคัญต่อการธำรงรักษาและสืบทอดพระธรรมวินัยอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา[๑] พระไตรปิฎกภาษาบาลี ซึ่งประกอบด้วยพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม ถือเป็นแหล่งปฐมภูมิของคำสอนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยได้รับการถ่ายทอดผ่านทั้งมุขปาฐะและอักษรจารึก สะท้อนความเคารพบูชาที่มีต่อคัมภีร์อย่างลึกซึ้งจนถึงขั้นเปรียบเปรยความสำคัญของคัมภีร์พระไตรปิฎกบาลีที่มีการรักษาสืบทอดจากยุคมุขปาฐะถึงยุคการจารึกเป็นตัวอักษร ดังข้อความบาลีว่า “เตนาห อกฺขรมฺปิ เอกเมกํ จ พุทฺธรูปสมํ สิยา” แปลว่า เหตุดังนั้น พระโบราณเจ้าจึงกล่าวว่า แม้ว่าอักษรแต่ละตัว ๆ ก็ทรงคุณเสมอด้วยพระพุทธรูปแต่ละองค์ ๆ[๒] จึงกล่าวได้ว่าพระบาลีแต่ละตัวเทียบคุณค่าเท่ากับพระพุทธรูป พระไตรปิฎกบาลีจึงเป็นหลักฐานอ้างอิงที่สำคัญสูงสุด ใช้เป็นมาตรฐานตรวจสอบคำสอน ความเชื่อถือ และข้อปฏิบัติในพระพุทธศาสนา รวมทั้งเป็นเกณฑ์ชี้วัดข้อปฏิบัติของพุทธบริษัท การศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกและคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องจึงเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ดำรงมั่นสืบไป

ยิ่งไปกว่านั้น การศึกษาคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องอาศัยพื้นฐานทางภาษาบาลีและบริบทด้านประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นเรื่องที่มิอาจละเลยได้ เพราะคัมภีร์เหล่านี้คือแหล่งหลักธรรมดั้งเดิมซึ่งสะท้อนพัฒนาการทางความคิดของพระพุทธศาสนาในหลากหลายมิติ ทั้งเชิงอภิธรรม วินัย และปรัชญา อีกทั้งยังเป็นมรดกทางปัญญาของมนุษยชาติที่สมควรได้รับการอนุรักษ์ ศึกษา และเผยแพร่อย่างเป็นระบบ เพื่อประโยชน์ทางวิชาการ และการพัฒนาจริยธรรมของสังคมร่วมสมัย[๓]

การอนุรักษ์ สืบทอด สงวนรักษาคัมภีร์โบราณต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา ผ่านการแปลและศึกษาวิเคราะห์เชิงวิชาการจึงเป็นเรื่องสำคัญต่อความมั่นคงด้านคัมภีร์ที่เป็นหลักคำสอนไม่ให้สูญหาย การแปลและศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนาจึงสอดคล้องกับหลักการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณ

---

[๑] Gethin, R., **The Foundations of Buddhism**, (Oxford University Press, 1998), pp. 43-45.

[๒] สมเด็จพระวันรัตน์ วัดพระเชตุพน ในรัชกาลที่ ๑, **สังคีติยวงศ์**, (กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๒๑), หน้า ๕๑๐.

[๓] Rahula, W., **What the Buddha Taught**, (Revised edition), (New York: Grove Press, 1974), pp. 34–36.

ทางพระพุทธศาสนา คัมภีร์นี้รจนาโดยพระญาณกิตติเถระ ในสมัยล้านนา มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายคัมภีร์อรรถกถาสัมโมหวิโนทนี และฎีกาอีกชั้นหนึ่ง โดยใช้วิธีแจกแจงศัพท์ธรรมะ ตั้งรูปวิเคราะห์คำศัพท์ อธิบายโครงสร้างของคำตามหลักไวยากรณ์ จึงมีลักษณะเป็นการขจัดความหลงจากการเข้าใจผิดในหลักปรมัตถธรรมต่าง ๆ เกื้อหนุนต่อการศึกษาและปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์

สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา เป็นคัมภีร์ที่มีคุณค่าทางวรรณคดีพระพุทธศาสนาอย่างสูง โดยเฉพาะในฐานะหลักฐานแสดงการอรรถาธิบายพระอภิธรรมในระดับลึก ทั้งยังสะท้อนกระแสการศึกษาพระไตรปิฎก เมื่อพิจารณาย้อนกลับไปในบริบทของพุทธศาสนาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ซึ่งตรงกับยุครุ่งเรืองแห่งล้านนา ภายใต้รัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. ๑๙๘๔–๒๐๓๐) พบว่า การศึกษาพระไตรปิฎก และคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา มีความแพร่หลายอย่างยิ่ง โดยมีหลักฐานว่าได้มีการนำคัมภีร์ระดับสูงจากลังกาและเมียนมาเข้าสู่ภูมิภาคล้านนา และได้รับการศึกษาทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะในด้านอภิธรรมซึ่งคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนาเป็นหนึ่งในคัมภีร์ที่ได้รับการอ้างถึงในหมู่นักปราชญ์แห่งยุคนั้น[๔] นอกจากนี้ ยังมีหลักฐานว่าคัมภีร์นี้ได้รับการศึกษาปริวรรต หรือคัดลอกในประเทศลังกาและเมียนมา โดยเฉพาะในคณะพระเถระสายอภิธรรม ซึ่งนิยมใช้คัมภีร์ชั้นฎีกาในการวิเคราะห์ข้อธรรมอย่างเป็นระบบ[๕]

ในปัจจุบันคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนายังไม่มีฉบับแปลเป็นภาษาไทยอย่างเป็นทางการ ส่งผลให้การเข้าถึงเนื้อหาคัมภีร์ของนักวิชาการไทยและพุทธศาสนิกชนทั่วไปเป็นไปได้ยากด้วยข้อจำกัดด้านภาษา ทั้งที่คัมภีร์นี้มีคุณค่าสูงในการส่งเสริมการศึกษาพระอภิธรรมในระดับลึก ซึ่งหากได้รับการแปลและจัดทำอรรถาธิบายอย่างเป็นระบบ ก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อวงวิชาการพระพุทธศาสนา[๖]

ดังนั้น การแปลและศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา จึงมีคุณูปการอย่างยิ่ง เพราะไม่เพียงแต่ช่วยฟื้นฟูองค์ความรู้ทางอภิธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นการธำรงรักษามรดกคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา และนำเสนอองค์ความรู้ที่มีอยู่ในคัมภีร์นี้มาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่สังคม

---

[๔] ตันติวัฒน์ ธวัชชัย, **พุทธศาสนากับการเมืองในล้านนา**, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๗.

[๕] Bodhi, Bhikkhu, **A Comprehensive Manual of Abhidhamma**, (Kandy: Buddhist Publication Society, 2012), pp. 5–6.

[๖] มหามกุฏราชวิทยาลัย, **คู่มือการศึกษาพระอภิธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๒–๑๐๓.

12. (. 183-196).indd 186 4/21/2026 9:55:37 AM

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑ เพื่อศึกษาประวัติและโครงสร้างเนื้อหาคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา

๒. เพื่อแปลคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย

๓. เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมและคุณค่าของคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนาต่อสังคมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

ตารางที่ ๑: วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอน (Input)	กระบวนการ (Process)	ผลลัพธ์ (Output/Outcome)
๑. กำหนดกรอบแนวคิดและขอบเขตการวิจัย	- ศึกษาแนวคิดทฤษฎี - กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหา “คัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา: การแปล และศึกษาวิเคราะห์”	- ข้อมูลกรอบแนวคิดในการวิจัย
๒. รวบรวมและศึกษาข้อมูล	- แปลคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนาจากภาษาบาลีเป็นไทย - ตรวจสอบความถูกต้อง - วิเคราะห์หลักธรรมและคุณค่าคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา	- ผลการแปลคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนาเป็นภาษาไทย - ผลการวิเคราะห์หลักธรรม และคุณค่าของคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา
๓. วิเคราะห์ข้อมูลและเสนอองค์ความรู้ใหม่	- นำเสนอองค์ความรู้จากการการวิจัย - วิเคราะห์หลักธรรมและคุณค่า	- องค์ความรู้จากการแปลและศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา
๔. สรุปผลการวิจัย	- สรุป อภิปรายผล และจัดทำรายงาน	- รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง “คัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา: การแปล และศึกษา วิเคราะห์”

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผ่านการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research)

ขอบเขตข้อมูลการวิจัย

๑. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ คัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา แต่งโดยพระญาณกิตติเถระ ชาวเชียงใหม่ (ช่วง พ.ศ. ๒๐๒๘-๒๐๔๓) ปัจจุบันต้นฉบับเดิมที่เป็นอักษรบาลีสูญหาย การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการแปลและศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา ฉบับบาลีอักษรไทยที่มีการปริวรรตมาจากต้นฉบับบาลีอักษรพม่าแล้ว

12. (. 183-196).indd 187 4/21/2026 9:55:37 AM

๒. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือและบทความในหนังสือ วารสารและสื่อสิ่งพิมพ์ในสารสนเทศออนไลน์

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลแบบวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) โดยมีวิธีการดังนี้

๑. วิเคราะห์สารัตถะของคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา ตามขอบเขตเนื้อหาหลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์นี้ขันธ์ ๕ อายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อริยสัจจ์ ๔ ปฏิจจสมุปบาท อริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นต้น

๒. สรุปประเด็นสำคัญ และอธิบายความเชื่อมโยงกันโดยการเขียนในเชิงพรรณนา ตามกรอบเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๓. จัดหมวดหมู่ข้อมูล (Categorize the Concepts) วิเคราะห์ ตีความ และสรุป อภิปรายผลตามกรอบเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๔. วิเคราะห์และสรุปรวบรวมความหมายให้ได้ความรู้ตามจุดมุ่งหมายของการวิจัยซึ่งในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้นำข้อสรุปต่าง ๆ มาเชื่อมโยงกันจนเกิดเป็นโครงสร้างของข้อสรุปที่สามารถตอบปัญหาในการวิจัย ในรูปแบบ MDI Model ที่จะนำเสนอข้างหน้า

ผลการวิจัย

๑. ประวัติคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา

ตามหลักฐานประวัติความเป็นมาของคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนาพบว่า ผู้แต่งคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา ได้แก่ พระญาณกิตติเถระ ชาวเชียงใหม่ ท่านมีอายุมากกว่าพระสิริมังคลาจารย์ จำพรรษาอยู่วัดปนสาราม (สวนต้นขนุน) ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของนครเชียงใหม่ จากผลงานของท่านที่รจนาไว้ ทำให้ทราบว่าท่านเป็นพระอาจารย์ของพระเจ้าติโลกราชเชื่อว่าท่านเคยไปศึกษาที่ประเทศลังกา ในรัชกาลกษัตริย์กรุงลังกาปรักกรมพาหุที่ ๖ และพระเจ้าภูวเนกพาหุที่ ๖ (พ.ศ. ๑๙๒๒-๒๐๒๔) ครั้งนั้น ศาสนสัมพันธ์ระหว่างเชียงใหม่ อยุธยา ลังกาและพม่า ดำเนินไปด้วยดี พระสงฆ์ล้านนาเดินทางไปประเทศเหล่านี้ได้อย่างเสรี[๗] พระญาณกิตติเถระมีชีวิตอยู่ในสมัยพระเจ้าติโลกราชและพระเจ้ายอดเชียงราย งานที่ท่านรจนาขึ้นหลังจากสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๘ พ.ศ. ๒๐๒๐ ล้วนแต่เป็นภาษาบาลีทั้งสิ้น ผลงานของพระญาณกิตติเถระรจนาคัมภีร์อธิบายเรื่องเกี่ยวกับพระวินัย พระอภิธรรม และบาลีไวยากรณ์ หนึ่งในนั้นคือ สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา ซึ่งเป็นคัมภีร์อธิบายอรรถกถาอภิธรรมวิภังค์ วรรณกรรมทั้งหมดของท่านญาณกิตติเถระท่านได้รจนาไว้ระหว่างปี พ.ศ. ๒๐๒๘-๒๐๔๓ และถือว่าท่านเป็นนักปราชญ์ล้านนาที่รจนาวรรณกรรมไว้มากกว่าผู้อื่น[๘]

---

[๗] ลิขิต ลิขิตานนท์, **ยุคทองแห่งวรรณกรรมพระพุทธศาสนาในล้านนาไทย: ล้านนาไทย**, อนุสรณ์พระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสรณ์สามกษัตริย์, (เชียงใหม่: ทิพย์เนตรการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๐.

[๘] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๖.

12. (. 183-196).indd 188 4/21/2026 9:55:37 AM

ในส่วนของคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา พระญาณกิตตเถระในฐานะผู้รจนาท่านมิได้บอกสมัยที่แต่งไว้โดยชัดเจน แต่มีข้อความตอนท้ายของคัมภีร์ที่สรุปว่า *"อิติ สกลพฺยากรณาสงฺคญาณาจารินา ญาณกิตฺตินามเธยฺเยน สาฏฺฐกถติปิฏกธเรน อภินวปุรสฺส ปจฺฉิมุตฺตรทิสาภาเค ปติฏฺฐิเต ปนสาราเม วสนฺเตน เถเรน กตาวิภงฺคฏฺฐกถาย อตฺถโยชนา สมตฺตา"* แปลว่า "อัตถโยชนาแห่งอรรถกถาวิภังค์นี้ ผู้ทรงพระไตรปิฎกและอรรถกถา นามว่า พระญาณกิตติเถระ ผู้เชี่ยวชาญในญาณไม่ติดขัดในหลักไวยากรณ์ อาศัยอยู่ที่วัดสวนขนุนซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือแห่งอภินวนคร (เมืองเชียงใหม่) ได้รจนาไว้เสร็จสมบูรณ์ในช่วง พ.ศ. ๒๐๒๘-๒๐๔๓"

ในด้านลักษณะการแต่ง คัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา มีลักษณะการแต่งแบบนำคำศัพท์ในหมวดคัมภีร์วิภังค์มาอธิบายแจกแจง ด้วยการตั้งวิเคราะห์รูปศัพท์ที่มาจากหมวดธรรม เช่น เมื่อจะอธิบายเกี่ยวกับรูปในหมวดขันธ์ ๕ ท่านก็ตั้งบทวิเคราะห์เป็นคำถามว่า บรรดาขันธ์ ๕ นั้น คำว่า "รูป" ที่กล่าวว่ารูปอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น หมายความว่าอย่างไร รูปมีสภาวะเป็นอย่างไร แล้วก็คำตอบว่า ที่ชื่อว่ารูปเพราะมีภาวะทรุดโทรมแตกทำลายไป เป็นต้น (*ตตฺถ **ยํ กิญฺจิ รูปนฺติ** อาทิวจเน วุตฺตรูเป เกนฏฺเฐน เกน สภาเวน รูปํ นาม อิติ ปุจฺฉา, รุปฺปนเฐน รูปภาเวน รูปํ นาม*) แม้เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ท่านก็อธิบายลักษณะสภาวธรรมของขันธ์ ๕ คล้ายกัน คือตั้งบทวิเคราะห์อธิบายสภาวธรรมให้เข้าใจถึงรากศัพท์ ความหมาย และองค์ประกอบอื่น ๆ ที่ช่วยผู้ศึกษาเข้าใจได้ชัดเจน ลุ่มลึกยิ่งขึ้นไป

๒. โครงสร้างเนื้อหาของคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา

จากการแปลและศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาของคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา สามารถสรุปเป็นตารางอธิบายเนื้อหาได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒: โครงสร้างเนื้อหาของคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา

ชื่อวิภังค์	สาระสำคัญ / เนื้อหาหลัก	จุดมุ่งหมายทางธรรม
๑. ขันธวิภังค์	แจกแจงขันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ พร้อมอธิบายความหมาย รากศัพท์ และความสัมพันธ์ระหว่างขันธ์	เพื่อให้เข้าใจโครงสร้างของชีวิตและสภาวธรรมที่เป็นองค์ประกอบของ "ตัวตน" อย่างแท้จริง
๒. อายตนวิภังค์	แจกแจงอายตนะ ๑๒ ได้แก่ อายตนะภายใน ๖ และภายนอก ๖	เพื่อเข้าใจกลไกการรับรู้อารมณ์ทางประสาทสัมผัสทั้งหก
๓. ธาตุวิภังค์	วิเคราะห์ธาตุ ๑๘ ได้แก่ จักขุธาตุถึงมนวิญญาณธาตุ	เพื่ออธิบายระบบการทำงานของจิตและเจตสิกที่สัมพันธ์กับอายตนะ
๔. สัจจวิภังค์	แจกแจงอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค	เพื่อให้เข้าใจความจริงอันประเสริฐของการดับทุกข์

ชื่อวิภังค์	สาระสำคัญ / เนื้อหาหลัก	จุดมุ่งหมายทางธรรม
๕. อินทริยวิภังค์	แจกแจงอินทรีย์ ๒๒ อย่าง เช่น ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา	เพื่อเข้าใจพลังควบคุมภายในที่เกื้อหนุนการบรรลุธรรม
๖. ปฏิจจสมุปปาทวิภังค์	อธิบายหลักปฏิจจสมุปบาท ๑๒ ปัจจัย	เพื่อแสดงกระบวนการเกิดขึ้นแห่งทุกข์โดยอาศัยเหตุปัจจัย
๗. สติปัฏฐานวิภังค์	แจกแจงสติปัฏฐาน ๔ คือ กาย เวทนา จิต ธรรม	เพื่อแสดงแนวทางเจริญสติรู้เท่าทันสภาวธรรม
๘. สัมมัปปธานวิภังค์	อธิบายความหมายของสัมมัปปธาน ๔ คือ เพียรระวัง ละ ทำให้เกิด และรักษา	เพื่อส่งเสริมการเพียรชอบในการละกิเลสและเจริญกุศล
๙. อิทธิปาทวิภังค์	แจกแจงอิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา	เพื่อเป็นฐานแห่งความสำเร็จในธรรมและกิจทางโลก
๑๐. สัมโพชฌังควิภังค์	วิเคราะห์โพชฌงค์ ๗ องค์ เช่น สติ ธัมมวิจยะ วิริยะ	เพื่อแสดงองค์แห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า
๑๑. มัคคังควิภังค์	แจกแจงองค์มรรค ๘ ได้แก่ สัมมาทิฏฐิถึงสัมมาสมาธิ	เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติไปสู่ความพ้นทุกข์
๑๒. ฌานวิภังค์	อธิบายลำดับขั้นฌาน ๔ และรูปฌาน อรูปฌาน	เพื่อแสดงวิธีทำจิตให้สงบเป็นสมาธิในระดับฌาน
๑๓. อัปปมัญญาวิภังค์	แจกแจงพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา	เพื่อเจริญพรหมวิหารที่ไม่มีประมาณ
๑๔. สิกขาบทวิภังค์	อธิบายศีลและสิกขาบททั้งหลาย	เพื่อแสดงพื้นฐานแห่งความประพฤติที่ถูกต้องซึ่งเริ่มต้นจากศีล
๑๕. ปฏิสัมภิทาวิภังค์	แจกแจงปฏิสัมภิทา ๔ คือ แตกฉานในอรรถ แตกฉานในธรรม แตกฉานในนิรุตติ และแตกฉานในปฏิภาณ	เพื่อแสดงปัญญารอบรู้ของพระอรหันต์ในเรื่องปฏิสัมภิทา ๔
๑๖. ญาณวิภังค์	อธิบายญาณต่าง ๆ เช่น สัมมาญาณ วิปัสสนาญาณ อาสวักขยญาณ	เพื่อแสดงความรู้แจ้งในสัจธรรมขั้นสูงสุด
๑๗. ขุททกวัตถุวิภังค์	รวมธรรมหมวดย่อยที่ไม่เข้าหมวดใดโดยเฉพาะ เช่น ธรรมเบ็ดเตล็ด	เพื่อเป็นการรวบรวมหลักธรรมย่อยที่เกื้อหนุนหมวดหลัก
๑๘. ธัมมหทยวิภังค์	แจกแจงธรรมะที่เป็น “หัวใจแห่งธรรมทั้งปวง” เช่น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา สมถะ วิปัสสนา	เพื่อชี้ให้เห็นแก่นแท้ของพระพุทธธรรม คือความจริงอันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ใช่ตัวตน

12. (. 183-196).indd 190 4/21/2026 9:55:37 AM

๓. การแปลคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย

ในการแปลคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา ผู้วิจัยใช้หลักเกณฑ์การแปลตามที่สำเนียง เลื่อมใส ได้กล่าวไว้ว่า “การแปลเป็นการถ่ายทอดความหมายจากภาษาหนึ่งไปยังอีกภาษาหนึ่ง โดยมีองค์ประกอบหลัก ๓ ส่วน ส่วนแรกคือภาษาต้นฉบับ (Source Language) ส่วนที่สองคือภาษาฉบับแปล หรือภาษาเป้าหมาย (Target Language) และส่วนสุดท้ายคือนักแปล (Translator) หรือผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดข้อความจากภาษาหนึ่งไปสู่อีกภาษาหนึ่ง ซึ่งผู้แปลต้องมีความรู้ทั้งในด้านภาษาศาสตร์ การสื่อสาร วัฒนธรรม ตลอดจนประสบการณ์และความรู้เฉพาะทางเพื่อที่จะได้แปลความหมายให้ ผู้รับสารเข้าใจได้ตรงตามเจตนาของผู้ส่งสาร โดยภาษาฉบับแปลยังคงความถูกต้องแม่นยำทั้งความหมาย ความเป็นธรรมชาติของภาษา อารมณ์ความรู้สึกและลีลาการเขียน”[๙]

๔. ทฤษฎีการแปลที่นำมาใช้กับการแปลคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา

ในการแปลคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย ผู้วิจัยอาศัยแนวทางตามแนวคิดทฤษฎีการแปลตามที่ ประเทือง ทินรัตน์ ผู้เขียนหนังสือเรื่อง “การแปลเชิงปฏิบัติ” และ ดวงตา สุพล ผู้เขียนหนังสือเรื่อง “ทฤษฎีและกลวิธีการแปล” ซึ่งได้แบ่งวิธีการแปลออกเป็น ๒ วิธี ได้แก่

๑. ***การแปลโดยพยัญชนะ*** *(Literal Translation)*

๑.๑ *การแปลคำต่อคำ (Word-For-Word Translation)* การแปลวิธีนี้ ผู้แปลมักจะรักษาความหมายของภาษา รูปแบบและโครงสร้างของภาษาต้นฉบับไว้อย่างเคร่งครัด อาจจะมีผลทำให้งานแปลไม่สละสลวยหรือไม่กระชับ หรือผิดธรรมชาติของภาษาฉบับแปล การแปลวิธีนี้ผู้แปลต้องรู้ระบบไวยากรณ์ของภาษาต้นฉบับอย่างดี ประโยคบางประโยคที่ขาดประธานหรือกริยา ผู้แปลจะต้องเข้าใจและต้องยกประธานหรือกริยาที่ขาดไปในต้นฉบับนั้นมาแปลในภาษาฉบับแปลด้วย นอกจากนี้จะต้องใช้คำที่แสดงความหมายต่าง ๆ ทางไวยากรณ์ให้ถูกต้อง

๑.๒ *การแปลตรงตัว (Literal Translation)* การแปลวิธีนี้คล้ายกับการแปลคำต่อคำ คือมุ่งรักษาความหมายของคำ กลุ่มคำ ประโยค รูปแบบ และโครงสร้างของภาษาต้นฉบับไว้ในงานแปลให้มากที่สุด แต่สำนวนภาษาอาจจะกระชับหรือสละสลวยมากกว่าการแปลคำต่อคำ

๒. ***การแปลโดยอรรถ*** *(Non-Literal Translation)* เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การแปลเอาความ หรือการแปลแบบเสรี (Free Translation) เป็นการแปลที่ไม่เน้นเรื่องรูปแบบหรือโครงสร้างของภาษาต้นฉบับ อาจจะมีการดัดแปลง ขยาย หรือตัดทอนข้อความบางส่วนได้บ้าง การแปลวิธีนี้มักใช้กับการแปล

---

[๙] สำเนียง เลื่อมใส (แปลและเรียบเรียง), **ภาคผนวกคัมภีร์มหาวัสตุอวทาน เล่ม ๑-๒-๓**, มูลนิธิสันสกฤตศึกษาในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๖๔), หน้า ๑๕.

12. (. 183-196).indd 191 4/21/2026 9:55:37 AM

บันเทิงคดี เช่น นวนิยาย เรื่องสั้น หรือข่าวบางประเภท ซึ่งมุ่งเฉพาะใจความสำคัญหรือเนื้อหาสาระที่สำคัญเท่านั้น[๑๐]

ด้วยเหตุที่สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา เป็นคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่าและสมควรอย่างยิ่งที่จะรักษาเนื้อหาของต้นฉบับไว้ให้มากที่สุด แต่ก็มีข้อจำกัดหลายประการ เช่น เนื้อหาของคัมภีร์มีลักษณะการแต่งแบบวิเคราะห์คำศัพท์ ตั้งรูปวิเคราะห์ แยกคำ บอกความสัมพันธ์กับศัพท์หน้าและศัพท์หลัง และเนื่องจากเป็นการแต่งอธิบายขยายความศัพท์ธรรมะในเชิงปรัตถธรรมเป็นส่วนใหญ่ เนื้อหาคัมภีร์ไม่ได้บอกว่า ใคร? ทำอะไร? ที่ไหน? อย่างไร? เป็นต้น ซึ่งแตกต่างจากเนื้อหาของพระวินัยและพระสูตร

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกใช้วิธีการแปลให้เหมาะสมตามหลักการแปลโดยพยัญชนะ ซึ่งเป็นการแปลตรงตามคำในประโยคทั้งหมดโดยไม่ได้ตัดหรือดัดแปลง เพื่อรักษาเนื้อหาของต้นฉบับให้ครบถ้วน และตามหลักการแปลโดยอรรถ ซึ่งในบางกรณีการแปลข้อความบางอย่างจะใช้การแปลวิธีใดวิธีหนึ่งเพียงอย่างเดียวคงไม่ได้ จึงต้องใช้ทั้งสองอย่างควบคู่กันไป และเพื่อให้การแปลถูกต้องและสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีการแปลดังกล่าวมา ดังตัวอย่างการแปลต่อไปนี้

ตารางที่ ๓ : ตัวอย่างสำนวนการแปลคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา

ภาษาต้นฉบับ	ภาษาแปล	คำอธิบาย
สตฺถา จตุสจฺจทโส นาโถ สมฺพุทฺโธ อุปโต พุทฺธธมฺเมหิ อฏฺฐารสหิ นายโก ปกาสยิตฺวา ธมฺมสงฺคณึ จตุธา เทสยิ.	พระศาสดาผู้ทรงเห็นแจ้งสัจจะ ๔ ทรงเป็นที่พึ่ง(ของเวไนยสัตว์) ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง ทรงเป็นผู้นำเพียบพร้อมด้วยพุทธธรรม ๑๘ ประการ ได้ทรงประกาศแสดงธัมมสังคณี ๔ หมวดไว้แล้ว.	แสดงความเคารพพระสัทธรรม สรรเสริญคุณพระศาสดา และแสดงความเคารพโบราณอรรถกถาทั้งหลาย

ตารางที่ ๔ : ตัวอย่างการแปลรูปวิเคราะห์

ภาษาต้นฉบับ	ภาษาแปล	คำอธิบาย
(๑) จตฺตาริ สจฺจานิ สมาหฏานีติ จตุสจฺจ. (๒) จตุสจฺจ ปสสีติ จตุสจฺจทโส, โย ภควา จตุสจฺจ ปสสิ อิติ ตสฺมา โส ภควา จตุสจฺจทโส.	(๑) สัจจะ ๔ ประการ อันพระผู้มีพระภาคทรงรวบรวมไว้แล้ว เพราะเหตุนั้นจึงชื่อว่า จตุสัจจะ (๒) พระผู้มีพระภาค ชื่อว่าผู้ทรงเห็นสัจจะ ๔ เพราะพระองค์ทรงเห็นสัจจะ ๔ คือเพราะเหตุที่พระผู้มีพระภาคทรงเห็นสัจจะ ๔	- ใช้วิธีการแปลประโยคที่เป็นรูปวิเคราะห์ด้วยสำนวนที่แปลเข้า และแปลออกแล้วแต่ความเหมาะสมในประโยคนั้นๆ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่ายขึ้น

[๑๐] ประเทือง ทินรัตน์, **การแปลเชิงปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๔๗-๕๑.

12. (. 183-196).indd 192 4/21/2026 9:55:37 AM

ตารางที่ ๕ : ตัวอย่างการแปลชื่อสัมพันธ์ทางไวยากรณ์บาลีที่พบบ่อย

ภาษาต้นฉบับ	ภาษาแปล	คำอธิบาย
นิทฺธารณำ	นิทธารณะ (บทตั้ง)	ชื่อเฉพาะที่ไม่นิยมแปลทับศัพท์
กตฺตุกมฺมำ	กัตตุวาจก (บอกผู้ทำ)	ชื่อเฉพาะที่ไม่นิยมแปลทับศัพท์
สจฺจำ หิ...	จริง คือแท้จริง/ แท้ที่จริง	พบบ่อยในเนื้อหา เป็นการให้ข้อเท็จจริง
ตติยาวิเสสนำ	เป็นตติยาวิเสสนะ	ชื่อเฉพาะที่ไม่นิยมแปลทับศัพท์
อตฺโถ อธิปฺปาโย วินิจฺฉโย สมฺพนฺโธ	เนื้อความว่า...ความว่า... อธิบายความว่า... วินิจฉัยว่า... เชื่อมความว่า...สัมพันธ์ว่า...	คำศัพท์ที่พบบ่อยเป็นการขยายความให้ชัดขึ้นในคำศัพท์ที่กำลังอธิบายนั้นๆ

จากที่ยกตัวอย่างมานี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการแปลชื่อสัมพันธ์ทางไวยากรณ์บาลีที่พบบ่อยในคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนานี้ นอกจากนี้ยังมีคำศัพท์เฉพาะอื่นๆ ที่ท่านพระญาณกิตติเถระผู้แต่งคัมภีร์นี้ ได้นำมาใช้อธิบายความปรมัตถธรรมให้กระจ่างชัดขึ้น เช่น การใช้ชื่อคำศัพท์ที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคำในประโยค แยกย่อยไปตามชื่อของวิภัตติทั้ง ๘ ว่า แต่ละคำมีความเชื่อมโยงกันอย่างไร ทำให้คัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา (ฉบับที่เป็นภาษาบาลี) เหมาะสำหรับผู้มีพื้นฐานทางไวยากรณ์บาลีมาพอสมควร จึงเป็นเหตุผลว่าเหตุใดจึงต้องมีการแปลเป็นภาษาไทยเพื่อให้ผู้สนใจสามารถเข้าใจเนื้อหาปรมัตถธรรมยิ่งขึ้นผ่านการแปลเป็นภาษาไทย

๕. วิเคราะห์หลักธรรมในคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา

คัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนามีการจัดหมวดหมู่หลักธรรมเป็น ๑๘ หมวด ได้แก่ หมวดขันธ์ หมวดอายตนะ หมวดธาตุ หมวดสัจจะ หมวดอินทรีย์ หมวดปฏิจจสมุปบาทหมวด หมวดสติปัฏฐาน หมวดสัมมัปปธาน หมวดอิทธิบาท หมวดสัมโพชฌงค์ หมวดองค์มรรค หมวดองค์ฌาน หมวดอัปปมัญญา หมวดสิกขาบท หมวดปฏิสัมภิทา หมวดญาณ หมวดขุททกวัตถุ และหมวดธัมมหทัย ซึ่งในแต่ละหมวดมีตัวอย่างการอธิบายที่น่าสนใจ เช่น ขันธ์ ๕ (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) เปรียบเหมือนฟองน้ำหรือฟองคลื่น เกิดขึ้นชั่วคราวแล้วก็เปลี่ยนแปลงแตกสลายไปในที่สุดแสดงถึงความไม่เที่ยงและความไม่มีตัวตนถาวร ขันธ์ ๕ จึงเป็นเพียงการรวมตัวกันเป็นองค์ประกอบ ๕ ส่วนที่ทำงานสอดผสานกันและตกอยู่ในกฎไตรลักษณ์คือไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา บุคคลผู้โง่เขลาหลงยึดเอาขันธ์ ๕ ว่าเป็นตัวตนส่วนบัณฑิตผู้มีปัญญาย่อมพิจารณาเห็นตามความเป็นจริงและอาศัยขันธ์ ๕ เป็นเครื่องอบรมพัฒนาจิตและปัญญามุ่งสู่คุณธรรมเบื้องสูงไปตามลำดับจนถึงความดับทุกข์ได้สิ้นเชิงและเข้าถึงความดับเย็นคือพระนิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุด

12. (. 183-196).indd 193 4/21/2026 9:55:37 AM

๖. วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา

คัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา นับว่ามีคุณูปการในแง่ของการส่งเสริมความเข้าใจในพระอภิธรรมอย่างละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้น ด้วยเหตุที่คัมภีร์นี้ได้แจกแจงธรรมหมวดต่าง ๆ เช่น ขันธ์ อายตนะ ธาตุ อินทรีย์ ปฏิจจสมุปบาท ฌาน และอริยมรรค เป็นต้นดังกล่าวแล้ว โดยมีการวิเคราะห์ศัพท์ในเชิงไวยากรณ์บาลี และยังสามารถนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันผ่านชุดความรู้ที่วิเคราะห์จากผลการวิจัย MDI Model ที่วิเคราะห์และสังเคราะห์จากผลการศึกษาวิจัยได้อีกด้วย ซึ่งจะช่วยเปิดพื้นที่การเรียนรู้ใหม่ให้เข้าถึงหลักธรรมในเชิงลึกอย่างกว้างขวาง อีกทั้งยังป้องกันการตีความผิดพลาดจากการเข้าใจบาลีอย่างผิวเผิน ซึ่งอาจบิดเบือนสาระสำคัญของคำสอนได้โดยไม่เจตนา

การแจกแจงแยกแยะคำศัพท์ของหมวดธรรมต่าง ๆ ในคัมภีร์นี้ อาจสรุปเป็นเชิงหลักการเป็น ๒ วิธี คือ

๑. วิธีวิเคราะห์คำศัพท์หรือตั้งรูปวิเคราะห์ ยกตัวอย่าง เช่น ในหมวดขันธวิภังค์ ท่าน(พระญาณกิตติเถระ ผู้แต่งคัมภีร์นี้) ได้อธิบายวิเคราะห์คำศัพท์ไว้ดังข้อความบาลีว่า ขนฺธาทโย จ เต วิภงฺคา จาติ ขนฺธาทิวิภงฺคา แปลโดยพยัญชนะว่า ขันธ์เป็นต้นเหล่านั้นด้วย การแจกแจง(แยกแยะ)ด้วย ชื่อว่าขันธาทิวิภังค์ (การแจกแจงขันธ์เป็นต้น) นี่คือลักษณะที่พบบ่อยหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นเกณฑ์ในการอธิบายวิเคราะห์คำศัพท์ในคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนานี้

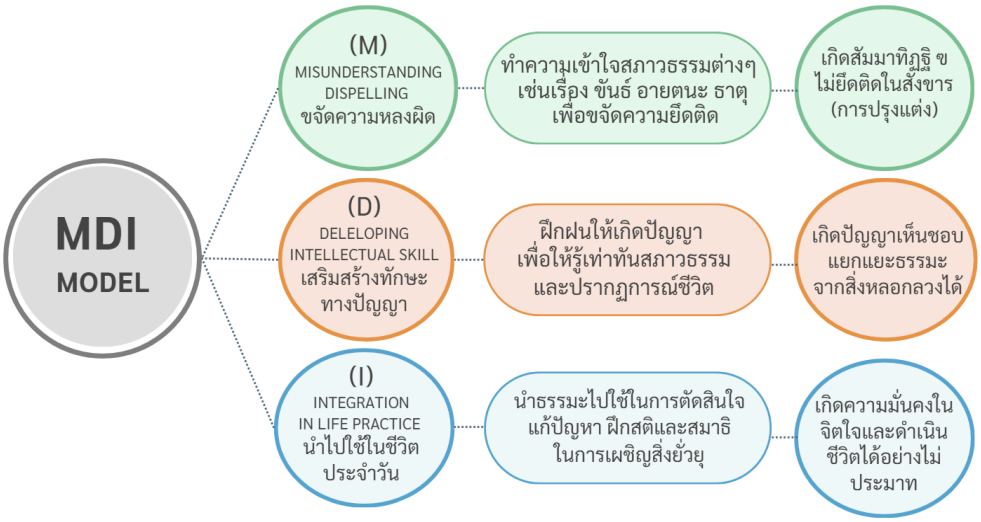
๒. วิธีขยายความหรืออธิบายความหมายและการยกข้อเปรียบเทียบแบบอุปมาอุปไมย เช่น คำว่า “อายตนะเหล่านั้น” หมายถึง สัตว์มีปราณ ๖ ชนิด ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ซึ่งเป็นอายตนะภายใน สำหรับอายตนะทั้ง ๖นี้ พึงทราบวินิจฉัยว่า มี ความเกิดขึ้นและความเสื่อมไป กล่าวคือ อายตนะเกิดขึ้นได้เพราะเหตุปัจจัย และจะเสื่อมไปเมื่อปัจจัยหมดไป การวิเคราะห์อรรถชี้ว่า อายตนะเหล่านี้มีความแปรปรวน คืออยู่ในสภาพไม่คงที่ ไม่เที่ยง และเกิดการเสื่อมสลายตามธรรมชาติ เช่น การผุพังและชราภาพของร่างกาย ซึ่งเป็นหลักแห่ง อนิจจัง ความไม่เที่ยง ดังนั้นอายตนะทั้งหลายมี ความดำรงอยู่เพียงชั่วคราว และไม่อาจยึดถือว่าเป็นสิ่งเที่ยงแท้ได้ การเข้าใจในเรื่องนี้เป็นการปฏิเสธความเที่ยงแท้ของสิ่งทั้งหลาย และช่วยให้เกิด ปัญญา ในการเห็นชีวิตตามความจริง

นอกจากประโยชน์ทางวิชาการแล้ว คัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนายังมีคุณค่าในเชิงจริยศาสตร์ เพราะเป็นแหล่งคำสอนที่ชี้แนะแนวทางปฏิบัติในเรื่องศีล สมาธิ และปัญญา อันเป็นรากฐานแห่งการหลุดพ้นจากทุกข์ เป็นเหมือนสะพานเชื่อมระหว่างการอธิบายหลักธรรมจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย โดยผ่านกระบวนการแปล ศึกษาวิเคราะห์และนำเสนอแนวทางการนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตปัจจุบัน งานศึกษาคัมภีร์นี้ จึงเป็นทั้งการอนุรักษ์และการต่อยอดองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับบริบทแห่งการเรียนรู้ของสังคมร่วมสมัย

12. (. 183-196).indd 194 4/21/2026 9:55:37 AM

สรุป/องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัยสารัตถะของคัมภีร์สัมโมหวิโนทนีอัตถโยชนา ในเชิงการนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและเป็นชุดองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย สามารถสรุปเป็นโมเดล ที่เรียกว่า “KDI Model” ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการ ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ ๑ : KDI องค์ความรู้จากการวิจัย

ตารางที่ ๔ : อธิบายโมเดล MDI (MDI Model Explanation Table)

องค์ประกอบหลัก (Component)	รายละเอียด (Description)	ผลลัพธ์ที่คาดหวัง (Expected Outcome)
M - Misunderstanding Dispelling (การขจัดความหลงผิด)	ขจัดความหลงผิดในนามรูปทั้งหลาย ศึกษา คิด วิเคราะห์มนสิการเพื่อขจัดความเห็นผิดในสภาวธรรมทั้งหลาย เช่น ขันธ์ ๕ อายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘	มีทัศนะถูกต้อง (สัมมาทิฏฐิ) ไม่ยึดติดในสิ่งปรุงแต่ง (สังขาร) และสามารถละความเห็นผิด (มิจฉาทิฏฐิ) ได้
D - Dhamma Insight Skill (การเสริมสร้างทักษะทางปัญญา)	ฝึกการพิจารณาสภาวธรรมที่เกิดขึ้น เช่น การเห็นไตรลักษณ์(อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) ในสิ่งต่างๆ ฝึกให้รู้เท่าทันอารมณ์ ความคิด และเหตุแห่งทุกข์ โดยอาศัยทักษะทางปัญญา	มีปัญญาเห็นชอบ (สัมมาญาณ) สามารถแยกแยะธรรมะจากสิ่งลวงโลก เข้าใจความจริงของชีวิตอย่างลึกซึ้ง และดำเนินชีวิตด้วยทักษะทางปัญญา
I - Integration in Life Practice (การนำไปใช้จริงในชีวิตประจำวัน)	ประยุกต์ธรรมะสู่การใช้ชีวิต เช่น การใช้สติในการตัดสินใจ การแก้ปัญหา การฝึกสมาธิในชีวิตประจำวัน มีสติและสัมปชัญญะอยู่เสมอ	ผู้ศึกษามีจิตใจมั่นคง ไม่หวั่นไหวต่อสิ่งยั่วยุ สามารถใช้ธรรมะแก้ปัญหาในชีวิต และดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท

12. (. 183-196).indd 195 4/21/2026 9:55:38 AM

บรรณานุกรม

ตันติวัฒน์ ธวัชชัย. **พุทธศาสนากับการเมืองในล้านนา**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖.

ประเทือง ทินรัตน์. **การแปลเชิงปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓.

พระญาณกิตติมหาเถระ. **อภิธัมมปิฏกะ สัมโมหวิโนทนีโยชนา**. เมืองย่างกุ้ง: โรงพิมพ์มิตเฉว่ปิฏกัต (ค.ศ. ๑๙๒๘), ๒๔๗๑.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **คู่มือการศึกษาพระอภิธรรม**.กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ลิขิต ลิขิตานนท์. **ยุคทองแห่งวรรณกรรมพระพุทธศาสนาในล้านนาไทย: ล้านนาไทย**. อนุสรณ์พระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสรณ์สามกษัตริย์. เชียงใหม่: ทิพย์เนตรการพิมพ์, ๒๕๒๓.

สมเด็จพระวันรัตน์ วัดพระเชตุพน ในรัชกาลที่ ๑. **สังคีติยวงศ์**. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๒๑.

สำเนียง เลื่อมใส (แปลและเรียบเรียง). **ภาคผนวกคัมภีร์มหาวัสตุอวทาน เล่ม ๑-๒-๓.** มูลนิธิสันสกฤตศึกษา ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๖๔.

Bodhi, Bhikkhu. **A Comprehensive Manual of Abhidhamma**. Kandy: Buddhist Publication Society, 2012.

Gethin, R. **The Foundations of Buddhism**. Oxford University Press, 1998.

Rahula, W. **What the Buddha taught.** (Revised ed.). Grove Press, 1974.

12. (. 183-196).indd 196 4/21/2026 9:55:38 AM

สงกรานต์ : ธรรมผ่านอารยธรรมแห่งศิลปะ วัฒนธรรม>เทศกาล ประเพณี
Songkran: Dhamma through the Civilization of Art, Culture > Festival, Custom

พระครูสิริรัตนานุวัตร*
Phrakru Sirirattananuwat
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Buddhachinaraj Buddhist College, Mahachulalongkronrajavidayalaya University,Thailand
E-mail: gurutawee@gmail.com

Received: February 12, 2026
Revised: February 27, 2026
Accepted: March 10, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีความประสงค์ศึกษาธรรมที่ปรากฏในเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งเทศกาลนี้ถือเป็นหลักจากหลาย ๆ เทศกาลและประเพณี มีในประเทศไทยมาช้านานสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนารวมถึงเทพพรหม ยม ยักษ์ กอปรด้วยปริศนาธรรมแบบธรรมาธิษฐาน ทำให้เกิดมโนธรรม สร้างจิตภาพด้วยศิลปกรรมแบบบุคลาธิษฐาน รับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย

เทศกาลนี้ เป็นวัฒนธรรมรับช่วงจากอินเดีย แหล่งอารยธรรมตะวันออก เกี่ยวข้องกับพระอินทรเทพหรือท้าวสักกะ พัฒนาการเป็นความเชื่อ ศาสนา จริยธรรม ทรงคุณค่าอยู่ในปัจจุบัน เช่น การบนบาน การแก้บนแนวพุทธไทยที่ต่างจากพิธีพราหมณ์ เทศกาลนี้มีนัยสังคมวิทยาเกิดขึ้นในฤดูร้อนเดือนห้าสัมพันธ์กับดวงดาวราศีมีนและราศีเมษ ชาวพุทธไทยให้ความสำคัญถือเป็นเทศกาลปีใหม่แบบไทย ๆ มีจริยธรรมหลัก ๆ คือ ปัญหา ๓ ราศี การรดน้ำ ดำหัว การเวียนศพวนซ้าย มีคุณค่าทางสังคมที่ทางการกำหนดวันหยุดที่สำคัญต่าง ๆ เช่น วันประมงแห่งชาติ วันครอบครัว มีองค์ความรู้ว่า “วัฒนธรรมนำผ่านสงกรานต์ สื่อสารธรรมประยุกต์ รื่นเริงสนุกด้วยน้ำฤดูร้อน”

คำสำคัญ: สงกรานต์; เทศกาลไทย; ธรรมาธิษฐาน; บุคลาธิษฐาน

---

* พระครูสิริรัตนานุวัตร, รศ.ดร. PhrakruSirirattananuwat, Assoc.Prof.Dr. วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช Buddhachinaraj Buddhist College

Abstract

This academic title aims at Dhamma study appeared by Songkran Festival as a main one of many festivals and customs. It arose in Thailand a long time relating with Buddhism including Dev, Brohmma, Yom, Yakkha having Dhamma puzzle as an exposition in terms of ideas (Dhammādhisaṭhān) leading exposition in terms of persons (Puggalādhisaṭhān) recognized as the 5 senses; eyes, ears, nose, tongue, body.

This festival is took over from India as the source of eastern civilization relating with Indadeva or Sakka prince related belief, religion, morals in remaining value of this present time i.e. vow, fulfill one's vow in Buddhist way differed from Brahmin ceremony. This festival is implied for sociology arising in the summer of April relating with Pisces and Aries. Thai Buddhist regards as significance as the new year festival of Thailand. There are main morals, i.e. the questions of 3 zodiacs, pour water on the hands of revered elders and as for blessing, counterclockwise of dead body being full of social value arranged as a important holiday of nation as if a national fishery day, a family day. Its knowledge factor is "Culture arranged by Sangkran, Applied Dhamma Media, Enjoyment from water play in the summer".

Keywords: Sangkran; Thai Festival; Exposition in Terms of Ideas;
Exposition in Terms of Persons

บทนำ

สงกรานต์ เรียกให้สมความใหญ่โตว่า "มหาสงกรานต์" ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทย โดยสัมพันธ์กับราศี ๑๒ ราศีของ ๑๒ เดือนใน ๑ ปี ทุกปีสงกรานต์จะตรงกับวันที่ ๑๓, ๑๔ และ ๑๕ เมษายนทุกปี โดยวันที่ ๑๓ ราศีมีนกับราศีเมษเข้าหากัน วันที่ ๑๔ ราศีมาบรรจบกัน เรียกว่าวันเนา วันที่ ๑๕ ราศีทั้งสองย้ายออกจากกัน เรียกว่าวันเถลิงศก เข้าสู่ศักราชปีใหม่ ตามคติโบราณที่ถือฤกษ์ยามตามจันทรคติ เมื่อสองราศีเข้ามาบรรจบกันก็เห็นเป็นเรื่องอัศจรรย์ จึงทำพิธีเฉลิมฉลองด้วยความปีติยินดีกลายเป็นเป็นเทศกาลที่เกิดในฤดูร้อนขึ้นมา

สงกรานต์ ใน ๑๒ ราศี ธรรมาธิษฐาน, บุคลาธิษฐานเกิดขึ้นในฤดูร้อนเดือนห้าสัมพันธ์ดวงดาวราศีมีนราศีเมษ ชาวพุทธไทยให้ความสำคัญโดยถือแทศกาลแห่งน้ำ สมเหตุสมผลกับฤดูร้อนของประเทศที่มีอากาศร้อนต้องมีน้ำเข้ามาเกี่ยวข้องกับความสนุก แรก ๆ อาจจะเล่นน้ำกันด้วยการสาดน้ำใส่กัน

ตามวัด ตามแม่น้ำ ลำคลอง ใช้ขันหรือถังเล็ก ๆ ใส่กัน ต่อมาเล่นตลาด ถนนหนทาง มีการสาดน้ำกันด้วยเครื่องฉีด ปืนฉีดน้ำ คนที่สาดน้ำก็สนุก คนที่ถูกสาดก็เปียกปอนกันไปด้วยความสุข ดับกระหายคลายร้อนที่สมดุล สงกรานต์ มีประวัติศาสตร์มายาวนาน เป็นหนึ่งของเทศกาลที่สำคัญเด่น ๆ ประจำปีของไทย เช่น เทศกาลลอยกระทง หรือประเพณีอื่น ๆ ของไทย นอกจากเป็นเทศกาลที่ให้ความสนุกสนานแก่ผู้คนทุกเพศทุกวัยรวมถึงชาติอื่น ๆ แล้ว ที่สำคัญคือเป็นเทศกาลที่มีจุดเริ่มต้นมาจากเทพไท้เทวดา มีคติธรรมปรากฏอยู่ในเทศกาลนี้มากมายถือว่าเป็น “แหล่งจริยธรรม” ก็ว่าได้ จะเห็นได้จากปัญหาจริยธรรม ๓ ราศีของกบิลพรหม เรื่องผีตาโขน ตัวเอกเทศกาลนี้ มีอิทธิพลไปถึงการปล่อยนกปล่อยปลาที่คนไทยถือคติว่าเป็นการต่ออายุให้กับตนเอง การก่อเจดีย์ทราย ถือคติว่า เป็นการทดแทนหิน ดิน ทรายที่ติดเราไปจากวัด คนไทยภาคเหนือจัดทำไม้ค้ำยันต้นโพธิ์ ถือคติว่าสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตและทรัพย์สิน เป็นต้น

ว่าตามประวัติศาสตร์ไทย วันสงกรานต์ที่ ๑๓, ๑๔, ๑๕ เมษายน เป็นช่วงขึ้นปีใหม่ของไทยมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย จนถึง พ.ศ. ๒๔๘๓ แห่งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ อยู่ในช่วงรัชกาลที่ ๘ ก็เปลี่ยนเป็นวันที่ ๑ มกราคมเป็นปีใหม่ตามสากลโลก ในปัจจุบันนี้ แม้จะมีการเปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่ไปนานแล้ว แต่ประชาชนทั่วไปก็ยังยึดถือว่า วันสงกรานต์เป็นวันขึ้นปีใหม่อยู่นั่นเอง ในเรื่องนี้ ทั้งสองเหตุการณ์มาประจวบกันก็จะเป็นโอกาสที่ทำการเฉลิมฉลองกันยกใหญ่ เป็นการตอกย้ำความสนุกสนานแสดงความเป็นเทศกาลได้อย่างดี

สงกรานต์ แต่อดีตกาลมาเชื่อกันว่าเป็นเรื่องสำคัญด้าน ศาสนา ปรัชญา เทศกาล ประเพณีใด มีความสำคัญ มีคุณค่าต่อสังคมโดยเป็นแนวจริยธรรม คุณธรรมแล้ว ได้รับการปฏิบัติมาต่อเนื่องเป็นขนบประเพณีเสมอ ถือเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ต้องเทิดทูน รักษาไว้ มิฉะนั้น จะเข้าคติที่ว่า “ผู้ใดไม่รู้อดีตของตน ผู้นั้นก็เป็นเด็กอยู่เสมอ ไม่มีวันเติบโตเป็นผู้ใหญ่”[๑] ดังนั้น สงกรานต์จึงถือว่าเป็นวิถีชีวิตหรือแนวปฏิบัติต่อสังคม หาไม่แล้ว สงกรานต์ก็คงมีอายุไม่ยืนยาวนานมาถึงเพียงนี้

ผลการศึกษา พบว่า

๑. ประวัติ พัฒนาการสงกรานต์

ชื่อว่าวัฒนธรรม แยกตามภูมิประเทศแล้ว จะมีวัฒธรรมโดยกำเนิด คือเกิดในประเทศนั้น ๆ และวัฒนธรรมรับช่วง คือรับมาจากประเทศอื่น ถือว่าสงกรานต์เป็นวัฒนธรรมรับช่วงจากอินเดีย เพราะเมื่อศึกษาบุคลาธิษฐานและภูมิลำเนาที่เกิดแล้วคืออินเดีย ในฐานะที่เป็นถิ่นพุทธภูมิ ต้นกำเนิดเกิดพระพุทธ-ศาสนา ว่าตามฤดูกาลแล้ว มีเรื่องกล่าวถึงกำเนิดว่า “เมื่อพ้นจากอากาศหนาว ต้นไม้เริ่มผลิดอกออกช่อ ฝูงสัตว์ที่เคยจำศีลออกหากินอีกครั้ง ธรรมชาติกลับฟื้นคืนสู่ความมีชีวิตชีวาอีกคราหนึ่ง ชาวอินเดียจึงถือ

[๑] สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, **เทศกาลและประเพณีไทย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๗), หน้า ๒๓๘.

เอาช่วงต้นฤดูใหม่ (ฤดูร้อนเริ่มจากเดือนมีนาคม) นี้เป็นวันขึ้นปีใหม่เฉลิมฉลองแสดงความยินดีและเล่นสนุกสนาน”[๒] ประเทศไทยมีฤดูกาลที่สอดคล้องกับชาวอินเดีย เพราะในช่วงเดือนเมษายน การเก็บเกี่ยวข้าวกล้าได้ผ่านพ้นไปแล้ว งานในไร่นาหยุดลงชั่วคราว จึงหันมาหาความสนุกสนานกันและอีกอย่างเป็นโอกาสเข้าสู่ฤดูกาลฝนมาประจวบเหมาะกัน จึงถือเอาวันสงกรานต์เป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยตามแบบอย่างอินเดียด้วย ต่างแต่การละเล่น คือสงกรานต์อินเดียจะเล่นกันด้วยสีแป้งผงคลุกน้ำทาสีเสื้อผ้า ไล่ป้ายตามตัว ใบหน้า ศีรษะ คนป้ายสีก็สนุกที่เห็นคนถูกป้ายสีนั้นเหมือนผี ส่วนสงกรานต์ประเทศไทยเล่นกันด้วยการสาดน้ำใส่กันทั่วไปให้เปียก ส่วนพระสงฆ์และพระพุทธรูปก็จะทำนองสรงน้ำหอมหรือถ้าเป็นคนเฒ่าคนแก่ก็สรงน้ำหอมเช่นเดียว ถือว่าเป็นน้ำที่ทำขึ้นเป็นพิเศษด้วยความตั้งใจ ดังคำถวายเครื่องสักการะบรรณาการที่ว่า อิเมหิ สักกาเรหิ ทุคคตปัณณาการภูเต ปฏิคคันหาตุ ขอให้ท่านรับเครื่องสักการะที่หามาด้วยความลำบากนี้ด้วยเหตุ

จากนักคิด ๒ ท่านแสดงความคิดเห็นไว้น่าเชื่อถือคือ ประพันธ์ กุลวินิจฉัย กล่าวว่า “เทศกาลสงกรานต์กล่าวกันว่า ได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิความเชื่อของพราหมณ์”[๓] คุณสุภักดิ์ อนุกูล กล่าวว่า “สมัยโบราณถือเอาวันสงกรานต์เป็นวันปีใหม่ เนื่องจากเป็นระยะว่างจากการทำไร่ไถนา จึงจัดวันสงกรานต์เป็นวันทำบุญใหญ่แล้วเล่นสนุกสนานกัน เรียกว่า เล่นนักขัตฤกษ์ เทศกาลสงกรานต์นี้ เหมือนกันหมดทั้งประเทศไทย พม่า เขมรและประเทศลาว เนื่องจากได้แบบอย่างมาจากประเทศอินเดียที่เดียวกัน”[๔] ธนากิต เรียบเรียง กล่าวว่า “ในเมืองไทยมีฤดูกาลที่ในระยะเดียวกันกับอินเดีย เพราะในช่วงเดือนเมษายน การเก็บเกี่ยวข้าวกล้าในไร่นาเสร็จแล้ว งานในไร่นาหยุดลงชั่วคราว กำหนดให้วันสงกรานต์เป็นวันขึ้นปีใหม่ตามแบบอย่างอินเดีย โดยตักบาตร ก่อพระเจดีย์ทราย ปล่อยนกปล่อยปลา รดน้ำดำหัว ขอศีลขอพรจากผู้ใหญ่ ส่วนทั่วไปก็มีการเล่นน้ำ สาดน้ำกันของหนุ่มสาวและเล่นนักขัตฤกษ์กันเป็นประเพณีสืบต่อมาตั้งแต่ครั้งโบราณ”[๕] ดังนั้น การที่สงกรานต์เกิดขึ้นในช่วงหน้าร้อนเมษายนนี้ ก็คือหลังฤดูเก็บเกี่ยวพืชธัญในไร่นาเสร็จก็ทำการเฉลิมฉลองความสำเร็จนั้น เช่นเดียวกับการสู่ขวัญข้าว พิธีเสนเรือนของชาวไทยทรงดำหรือไม่ก็พักผ่อนด้วยการละเล่น เต้นรำ ฟ้อน เป็นศิลปินตามที่ท้าวธตรัฐซึ่งคือหนึ่งในท้าวจตุโลกบาลประจำทิศตะวันออก เป็นหัวหน้าคนธรรพ์ ซึ่งท้าวธตรฐ มีหน้าที่ปกครองเหล่าคนธรรพ์และถือเป็นทัพหน้าในบรรดาท้าวจตุโลกบาลประจำทิศตะวันออก (ทิศบูรพา) ปกครองเหล่าคนธรรพ์ มีรูปลักษณ์เป็นเทพบุตรหนุ่มสง่างาม มีสัญลักษณ์ถือพิณสามสายในมือซ้าย มือขวาใช้ดีดพิณ เครื่องแต่งกาย สวมมงกุฎยอดน้ำเต้า

---

[๒] ธนากิต เรียบเรียง, **วันสำคัญของไทย**, (กรุงเทพมหานคร : ปีรามิด, ๒๕๔๑), หน้า ๘๖.

[๓] ประพันธ์ กุลวินิจฉัย, **เทศกาลประเพณีไทย ๑๒ เดือน**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๖.

[๔] สุภักดิ์ อนุกูล, **วันสำคัญของไทย**, (กรุงเทพมหานคร : ทิพยวิสุทธิ์, ๒๕๔๑), หน้า ๕๐.

[๕] ธนากิต เรียบเรียง, **วันสำคัญของไทย**, หน้า ๘๖.

13. (. 197-216).indd 200 4/29/2026 10:43:05 AM

สวมเสื้อก๊กประดับด้วยเครื่องประดับต่าง ๆ เช่น กุณฑล และสร้อยพระศอ มีความเชื่อว่า ท้าวธตรัฐ เป็นเทพแห่งดนตรีและศิลปะ มีความสามารถในการสร้างสรรค์ เช่นเดียวกับภาพยนตร์ ละคร ย่อมมีตัวละครหลักคือ พระเอก นางเอก ตัวประกอบโกง ตัวกวน ตัวตลก เกิดสีสันที่มีทั้งความรู้ บันเทิง สอดคล้องกับพุทธลีลาหรือวิธีสอนธรรมของพระพุทธเจ้า ที่ว่า “สันทัสสนา แจ่มแจ้ง สมาทปนา จูงใจ สมุตเตชนา แกล้วกล้า สัมปหังสนา ร่าเริง”[๖] จะมีคำว่า ร่าเริง ในฐานะธรรมคีตาอยู่ด้วยและการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้านั้นจะมีคำว่า งดงาม ว่า “....จงแสดงธรรม ให้งามในเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุด บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิงทั้งอรรถและพยัญชนะ...”[๗]

๒. บุคลาธิษฐานสงกรานต์

มีคำกล่าวเล่าขานกันมาในชมพูทวีป (อินเดียปัจจุบัน) ว่า เศรษฐีสองผัวเมียแต่งงานกันแล้วไม่มีบุตร ทำให้นักเลงสุราข้างบ้านพูดจาเย้ยหยันท่านเศรษฐีที่มีแต่เงิน มั่งคั่ง มีทรัพย์มหาศาล ไม่มีบุตร ไม่มีหน่อเนื้อเชื้อไขที่จะแตกเหล่าแตกกอ เป็นโมฆะบุรุษ เศรษฐีคิดดูแล้วว่าก็จริง คิดอยากได้บุตรทันทีไว้สืบสกุลบ้าง จึงไปบวงสรวงต่อพระอาทิตย์ พระจันทร์ แต่ก็ไม่สมปรารถนา จนในปีหนึ่งเมื่อถึงเดือนสี่ (ตรงกับเทศกาลโฮลี่ของอินเดีย) ชนกับเดือนห้า คนทั้งหลายมีการละเล่นรื่นเริงกันทั่วชมพูทวีป เศรษฐีจึงพาบริวารไปยังต้นไทรริมน้ำ นำข้าวสารล้างน้ำเจ็ดครั้งแล้วหุงบูชารุกขเทวดาต้นไทรนั้น ตั้งจิตอธิษฐานขอบุตรต่อรุกขเทวดา เมื่อพระอินทร์ทราบ จึงประทานกุมารได้ลงมาปฏิสนธิในครรภ์ภรรยาของเศรษฐี เมื่อคลอดแล้วได้ขนานนามว่า “ธรรมบาลกุมาร” กุมารนี้เก่งกาจสามารถเรียนรู้ภาษาสัตว์โดยเฉพาะภาษานกตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ รับท้าตอบปัญหา ๓ ราศีโดยมีเศียรเป็นเดิมพันกับกบิลพรหมผู้มีชื่อเสียงเป็นอาจารย์บอกมนต์แก่ชาวชมพูทวีป ผลปรากฏว่าธรรมบาลกุมารตอบปัญหานั้นได้ กบิลพรหมจึงต้องตัดพระเศียรของตนตามสัญญา ปัญหาเมื่อพระเศียรนั้นถูกตัดแล้วจะทิ้งที่ไหนไม่ได้ในโลกมนุษย์ จึงให้ธิดาคนใหญ่นำพานมารองรับนำไปบรรจุไว้ที่ถ้ำคันธุลีภูเขาพระสุเมรุ (ไกรลาส) เมื่อวันที่ราศีมีนกับราศีเมษเสวยฤกษ์โคจรทาบกัน วันนี้ถือกันว่า วันสงกรานต์ ใช้เวลา ๓ วัน วันแรก เรียกว่าสงกรานต์ (บรรจบกัน) วันที่ ๒ เรียกว่าวันเนา (ทาบกัน) วันที่ ๓ เรียกว่าวันเถลิงศก (ฉลอง) เหตุการณ์เทศกาลนี้ ประมวลบุคลาธิษฐานเกิดที่อินเดียได้ว่า (๑) กบิลพรหม (ท้าวมหาพรหม) (๒) ธรรมบาลกุมาร (๓) เศรษฐีสองผัวเมีย (๔) นักเลงสุรา (๕) นกอินทรีย์ ๒ ผัวเมีย (๖) นางสงกรานต์ ธิดาของกบิลพรหม ๗ คน

---

[๖] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม,** พิมพ์ครั้งที่ ๔๓, (กรุงเทพมหานคร: ผลิธัมม์, ๒๕๖๔), หน้า ๑๓๔.

[๗] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๘๖/๔๗.

13. (. 197-216).indd 201 4/29/2026 10:43:05 AM

๓. กำเนิดสงกรานต์ไทย

เทศกาลสงกรานต์ที่เกิดในประเทศไทย เมื่อศึกษาถึงธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของไทยอีสานแล้วจะมีคำว่า “ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่”[๘] มีความอธิบายสรุปว่า คำว่า “ฮีต” อันหมายถึงจารีต การปฏิบัติที่สืบต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณี “สิบสอง” คือประเพณีที่ปฏิบัติตามเดือนทางจันทรคติทั้งสิบสองเดือน เป็นคำเรียกประเพณีประจำเดือนของปีนั้น คือทุกเดือนจะมีประเพณีให้ปฏิบัติ (ส่วนคลองสิบสี่ คือ หลักธรรมสำหรับปฏิบัติตามคติโบราณ ๑๔ ข้อ) ทำให้ทราบว่า เทศกาลสงกรานต์นั้นเป็นประเพณีในฐานะเทศกาลประจำเดือนห้า (เมษายน) ตามลำดับเดือน ดังนี้ (๑) เดือนอ้าย (เดือนที่ ๑) เป็นเดือนประเพณีทำบุญเข้ากรรม (๒) เดือนยี่ (เดือนที่ ๒) ประเพณีทำบุญคูณลาน (ทำบุญลานข้าว) (๓) เดือนสาม ประเพณีทำบุญข้าวจี่ (๔) เดือนสี่ ประเพณีทำบุญพระเวส (๕) เดือนห้า ประเพณีทำบุญสงกรานต์ (บุญสรงน้ำ) เป็นการทำบุญวันขึ้นปีใหม่ของไทยแต่โบราณ นิยมทำในเดือนห้าเริ่มตั้งแต่วันที่ ๑๓ ถึงวันที่ ๑๕ เมษายน (๖) เดือนหก ประเพณีทำบุญบั้งไฟ บุญบั้งไฟเป็นงานสำคัญของชาวอีสานก่อนลงมือทำนา (๗) เดือนเจ็ด ประเพณีทำบุญซำฮะ (บุญชำระ) เป็นการทำบุญเพื่อชำระล้างสิ่งที่ไม่ดี ล้างเสนียดจัญไร เป็นการปัดเป่าความชั่วร้ายให้ออกจากหมู่บ้าน ชาวบ้านจะพากันเก็บกวาดบ้านเรือนให้เรียบร้อยเป็นการทำความสะอาดครั้งใหญ่ในรอบปี สิ่งที่ไม่ดีทั้งหลายให้ขจัดออกไป มูลเหตุที่มีการทำบุญซำฮะนั้น เนื่องมาจากสมัยพุทธกาล มีโรคห่า (อหิวาตกโรค) ระบาดมีผู้คนล้มตายกันเป็นจำนวนมากที่เมืองไพสาลีประเทศอินเดีย พระพุทธเจ้าจึงได้เสด็จมาโปรดทำให้เกิดฝนห่าใหญ่มาชำระบ้านเมือง และมีการสวดรัตนสูตร (บทสวดนี้จะมีคำขึ้นต้นในวรรคว่า ยานีธ ภูตานิ – ยังกิญจิ-ขีนัง ปุราณัง) มีการประพรมน้ำมนต์ตามหมู่บ้านและแก่ชาวบ้านเพื่อปัดรังควญ ความเสนียดจัญไรทั้งหลาย ให้เกิดความเป็นสิริมงคล ปลอดภัย ไร้โรคภัย นอกจากทำบุญซำฮะแล้วยังมีการทำพิธีบูชาผีบรรพบุรุษ ผีบ้าน ผีเมือง ผีปู่ตา ผีตาแฮก (ผีประจำไร่นา) และเซ่นสรวงหลักเมืองเพื่อเป็นการระลึกถึงผู้มีพระคุณและทำให้บ้านเมืองสงบสุข (๘) เดือนแปด ประเพณีทำบุญเข้าพรรษา (๙) เดือนเก้า ประเพณีทำบุญข้าวประดับดิน (ทำบุญอุทิศ) (๑๐) เดือนสิบ ประเพณีทำบุญข้าวสาก (บุญสลาก) (๑๑) เดือนสิบเอ็ด ประเพณีทำบุญออกพรรษา (๑๒) เดือนสิบสอง ประเพณีทำบุญกฐิน

นัยที่ถือสงกรานต์กำเนิดขึ้นในประเทศไทย เมื่อพิจารณาภาษาและธรรมเนียมปฏิบัติแล้ว เริ่มมาจากเทศกาลไทยของภาคอีสาน ถือเทศกาลสงกรานต์เป็นหนึ่งในฮีตสิบสอง ดังมีคำกล่าวว่า “ฮีตหนึ่งนั้นพอถึงเดือนห้าให้พวกไพร่ชาวเมือง จงพากันสรงน้ำขัดสีพระพุทธรูป ให้ทำทุกวัด อย่าไรร้างห่างเสีย ให้พากันทำแท้ ๆ ทุกทั่วแผ่นหล้าให้ทำแท้สู่คน จั่งสิสุขยิ่งล้นทำถือกคำสอนฮีตครองควรแต่ปฐมพุ้น”[๙]

---

[๘] ศูนย์ศิลปะวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://cac.kku.ac.th [๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๘]

[๙] จารุบุตร เรืองสุวรรณ, **ของดีอีสาน**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๐), หน้า ๑๕๒.

13. (. 197-216).indd 202 4/29/2026 10:43:05 AM

(ตอนสุดท้ายถอดความได้ว่า ให้ช่วยกันทำจริง ๆ ทำทุกที่ ทำทุกคน จึงจะมีความสุขและทำถูกต้องตามประเพณีที่ทำสืบกันมาแต่กาลก่อนโน้น)

คลองสิบสี่หรือคองสิบสี่ ตามคติธรรมที่ถือปฏิบัติของชาวอีสานนั้น ถือเป็นหลักธรรมในการครองบ้านครองเรือนที่ควรปฏิบัติ ซึ่งหากใครถือปฏิบัติอย่างครบถ้วนแล้ว นับเป็นบุคคลตั้งอยู่ในศาสนาเป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไป ได้แก่ (๑) หูเมือง คือ ราชทูตต่างหน้าแทนบ้านเมือง หมายถึง เป็นบุคคลที่พูดจาไพเราะ พูดจริง จับใจ (๒) ตาเมือง คือ นักปราชญ์ มีความรอบรู้ในวิชาการบ้านเมือง รู้หลักธรรมเป็นอย่างดี (๓) แก่นเมือง คือ ผู้ทรงคุณธรรม ผดุงความยุติธรรม (๔) ประตูเมือง คือ ผู้มีความสามารถในการใช้ศัตราวุธยุทโธปกรณ์ (๕) รากเมือง คือ ผู้รอบรู้ในด้านโหราศาสตร์ดาราศาสตร์ (๖) เหง้าเมือง คือ ผู้มีความซื่อสัตย์ ปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์ (๗) ขางเมือง คือ ผู้ชำนาญในการออกแบบ ชำนาญในการทำศึก (๘) ขื่อเมือง คือ ผู้มีตระกูล เป็นนักปราชญ์ บัณฑิต มีภูมิปัญญาชาวบ้าน (๙) แปเมือง คือ ผู้มีศีลธรรมอันดี ตัดสินคดีด้วยความเที่ยงธรรม (๑๐) เขตเมือง คือ ผู้ทำหน้าที่พิทักษ์เขตเมือง รักษาเขตแดนบ้านเมือง (๑๑) ใจเมือง คือ ผู้ทำหน้าที่ปกครองบ้านเมืองที่ดี (๑๒) ค่าเมือง คือ ผู้พิทักษ์รักษาให้บ้านเมืองมีการค้าขาย มีเงินทองในท้องพระคลัง (๑๓) สติเมือง คือ ผู้รู้จักการรักษาพยาบาล เป็นหมอยา (๑๔) เมฆหมอกเมือง คือ ผู้ที่ทำหน้าที่ประดุจเทพอารักษ์พิทักษ์เมือง ดังหลักเมือง[๑๐]

จะเห็นว่า สงกรานต์ เป็นหนึ่งในประเพณี ๑๒ เดือน ที่เรียกกันว่า ฮีตสิบสอง สื่อถึงงานทำบุญผสมกับการละเล่นสนุกสนานเรียกว่า ทำบุญอย่างสนุก ไม่ใช่ทำบุญแล้วทุกข์ จะเห็นได้ว่าปัจจุบันนี้งานสมโภชหลวงพ่อองค์นั้นองค์นี้นอกจากไหว้พระทำบุญแล้วยังมีมหรสพ ลิเก รำวง ภาพยนตร์ ดนตรี ละครสัตว์ เพื่อให้คนที่มาทำบุญนั้นเกิดนันทนาการ เพลิดเพลินไปกับการทำบุญด้วย เช่นเดียวกับงานประจำปีมีมหรสพในกรุงราชคฤห์ สร้างสองอัครสาวกซ้าย ขวาของพระพุทธเจ้าเหตุเพราะจิตคิดโน้มไป (โอปนยิกะ) ในพระพุทธศาสนาโดยเกิดธรรมสังเวชว่า คนที่มาดูงานมากหมายเหล่านี้อายุไม่ถึงร้อยปีก็จะตาย ดังนั้นเราควรเข้าป่าหาโมกขธรรมกันเถอะ ในที่สุดทั้งสองก็บรรลุพระอรหันต์เป็นกำลังสำคัญเผยแผ่ธรรม ในส่วนคลองสิบสี่นั้น เมื่อศึกษาดูแล้วจะเป็นหลักปฏิบัติทั้งระดับบุคคลและระดับชาติทีเดียว เช่นข้อ ๒ แก่นเมือง จะทำหน้าที่พิพากษาอรรถคดีด้วยความเป็นธรรม ข้อ ๑๐ เขตเมือง จะทำหน้าที่รักษาตะเข็บชายแดนที่ติดกับประเทศอื่น ป้องกันคนลักรอบเข้าเมืองที่ผิดกฎหมาย ซึ่งคลองสิบสี่นี้จะสอดคล้องกับคำว่าชาติหรืออาณาจักร หมายถึง ประชาชน ภาษา ศิลปะ วัฒนธรรม อาณาเขตทั้งน่านน้ำ น่านฟ้า ดินแดน

[๑๐] ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, **ประเพณีฮีตสิบสอง คองสิบสี่**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.m-culture.in.th/album [๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๘].

13. (. 197-216).indd 203 4/29/2026 10:43:05 AM

๔. กำเนิด “นาง” สงกรานต์

สงกรานต์ เป็นเทศกาลปีใหม่ของประเทศไทยรวมถึงลาว กัมพูชา พม่า ชนกลุ่มน้อย ชาวไตแถบเวียดนาม มณฑลยูนนานของจีน ศรีลังกาและประเทศอินเดียตอนเหนือสุด (ไทยอาหม) โดยถือเอาจากปรากฏการณ์ของดวงอาทิตย์โคจรรอบจนครบกำหนด ๓๖๕ วัน เป็นพิธีใหญ่จะทำหน้าที่ของนางเทพธิดาทั้ง ๗ คนของกบิลพรหมจะผลัดวาระกันทำหน้าที่ในการอันเชิญพระเศียรของกบิลพรหมแห่รอบเขาพระสุเมรุครั้งหนึ่ง ซึ่งธิดาทั้ง ๗ คนนี้เป็นที่มาของคำว่านางสงกรานต์ ดังนั้น ในรอบ ๗ ปี นางสงกรานต์นี้จะทำหน้าที่ไม่ซ้ำกัน ผลัดเปลี่ยนวาระกันทำหน้าที่ เป็นที่มาของนางสงกรานต์ตามวันของสัปดาห์ ดังนี้ “วันอาทิตย์ เป็นวาระของธิดาชื่อ ทุงษะเทวี วันจันทร์ เป็นวาระของธิดาชื่อ โคราคเทวี วันอังคาร เป็นวาระของธิดาชื่อ รากษสเทวี วันพุธ เป็นวาระของธิดาชื่อ มณฑาเทวี วันพฤหัสบดี เป็นวาระของธิดาชื่อ กิริณีเทวี วันศุกร์ เป็นวาระของธิดาชื่อ กิมิทาเทวี วันเสาร์ เป็นวาระของธิดาชื่อ มโหทรเทวี”[๑๑]

ตำนานนางสงกรานต์ที่กล่าวข้างต้น มีสาระ ความหมาย คุณค่าและแนวปฏิบัติของคนไทยในรัชกาลที่ ๓ ว่า พระองค์โปรดให้จารึกเรื่องเกี่ยวกับสงกรานต์และนางสงกรานต์ไว้ในแผ่นศิลา ๗ แผ่น ติดไว้ที่ศาลารอบพระมณฑปทิศเหนือ ในวัดพระเชตุพนฯ หรือวัดโพธิ์ ซึ่งมีรายละเอียดว่า “นางสงกรานต์เป็นนางฟ้าบนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา (สวรรค์ชั้นที่ ๑ ในทั้งหมด ๖ ชั้น) ซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นต่ำสุดมีด้วยกัน ๗ คน เป็นพี่น้องกันและต่างก็เป็นนางบาทบริจาริกา แปลว่า นางบำเรอแทบเท้าของพระอินทร์ จอมเทวราช นางมหาสงกรานต์นี้ทำหน้าที่รับพระเศียรของกบิลพรหมแห่รอบเขาพระสุเมรุ โดยมีเกณฑ์กำหนดว่าวันสงกรานต์ คือวันที่ ๑๓ เมษายน ตรงกับวันใดก็ให้นางสงกรานต์ประจำวันนั้นเป็นผู้แห่และทำหน้าที่เป็นนางสงกรานต์ การที่นางสงกรานต์นำพระเศียรผู้เป็นบิดามาสถิตไว้ที่จุดสูงสุด ณ เขาพระสุเมรุนั้นเป็นปริศนาธรรมแสดงถึงความเคารพสูงสุด แก้ปัญหาคำที่ว่า พระเศียรของกบิลพรหมนั้นเมื่อถูกตัดแล้วจะทิ้งที่ไหนไม่ได้ ถ้าทิ้งบนดิน ไฟจะไหม้ ถ้าทิ้งในน้ำ น้ำจะแห้ง ถ้าทิ้งในอากาศ ฝนจะแล้ง จึงบังคับทางจริยธรรมว่า ให้นำสถิตไว้ ณ ที่สูงสุด (จะกล่าวต่อไป)”[๑๒]

๕. ปัญหาจริยธรรม ๓ ราศี

ปัญหาจริยธรรม ๓ ราศี ถือว่าเป็นเนื้อหาของเทศกาลสงกรานต์ที่สำคัญเกิดขึ้นจากกุมารน้อยธรรมบาลกุมารมีอายุเพียง ๗ ขวบ รับคำท้าทายปัญหา ๓ ราศีกับเทพกบิลพรหม เป็นอาจารย์บอกมนต์แก่คนในชมพูทวีป มีลูกศิษย์มากมาย มีผู้เคารพนับถืออยู่ทั่วไป ได้ยินกิตติศัพท์ทางสติปัญญาอันยอดเยี่ยมของธรรมบาลกุมาร มาถึงจุดหนึ่ง เป็นจุดร้อนวิชาก็ว่าได้ จึงคิดทดลองภูมิปัญญาโดยการเอาพระเศียร

---

[๑๑] พระครูสิริรัตนานุวัตร (ทวี ฐานวโร**), สงกรานต์ : ภูมิปัญญาตะวันออก**, (พิษณุโลก: โฟกัสปรินต์, ๒๕๕๙), หน้า ๑๔-๑๕.

[๑๒] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

13. (. 197-216).indd 204 4/29/2026 10:43:05 AM

เป็นเดิมพัน ตั้งปัญหาขึ้นมา ๓ ข้อ ถามธรรมบาลกุมาร ถ้าธรรมบาลกุมารตอบไม่ได้ต้องตัดพระเศียรของตนบูชาปัญหานี้ ปรากฏว่า ธรรมบาลกุมารตอบได้ เป็นอันว่าปรมาจารย์อย่างกบิลพรหมต้องตัดพระเศียรของตนบูชาปัญหานั้น

อันที่จริง ธรรมบาลไม่ทราบคำตอบในทันที โดยผลัดวันตอบปัญหาไปอีก ๗ วัน ครั้นเวลาล่วงจากนั้นไป ๖ วัน ธรรมบาลกุมารก็ยังคิดหาคำตอบปัญหานั้นไม่ได้ จึงหลบออกจากปราสาทหนีเข้าป่าและไปนอนพักเอาแรงใต้ต้นตาล ขณะนั้นบนต้นตาลมีนกอินทรีย์ผัวเมียคู่หนึ่งอาศัยอยู่ กลางคืนนางนกถามสามีว่า “พรุ่งนี้เราจะไปหาอาหารที่ไหน” นกสามีก็ตอบว่า “พรุ่งนี้เราไม่ต้องหากินไกล เพราะจะได้กินพระเศียรธรรมบาลกุมาร ซึ่งจะถูกตัดเนื่องจากตอบปัญหาจริยธรรม ๓ ราศีไม่ได้” ซึ่งปัญหา ๓ ราศีนั้นได้แก่ ตอนเช้า ราศีของเราอยู่ที่ใด ? ตอนเที่ยง ราศีของเราอยู่ที่ใด ? ตอนค่ำ ราศีของเราอยู่ที่ใด ?

คำตอบปัญหา ๓ ราศีข้างต้น เป็นความโชคดีของธรรมบาลกุมาร เมื่อได้ยินการไขปัญหาของนกอินทรีย์บนต้นตาลนั้น ก็จำจนขึ้นใจ เพราะธรรมบาลรู้ภาษานก รุ่งขึ้นเป็นวันครบกำหนดตอบปัญหาวันที่ ๗ เข้าไปหากบิลพรหม ธรรมบาลกุมารกล่าวตอบปัญหาได้ถูกต้องตามที่นกอินทรีย์คุยกันทุกประการ เป็นอันว่ากบิลพรหมต้องยอมตัดพระเศียรของตนบูชาความรู้ธรรมบาลกุมารน้อยนั้น จากนั้น กบิลพรหมเรียกธิดาทั้ง ๗ ของตนซึ่งเป็นบาทจาริกาของพระอินทร์มาพร้อมกันแล้วบอกว่า ตนจะตัดเศียรบูชาความรู้ธรรมบาลกุมารแล้ว เศียรนี้เมื่อตัดแล้วจะทิ้งที่ไหนไม่ได้ เพราะถ้าทิ้งไปบนบก ไฟจะลุกไหม้ ถ้าทิ้งไปในอากาศ ฝนจะแห้งแล้ง ถ้าทิ้งลงไปในมหาสมุทร น้ำจะแห้ง จึงสั่งให้ธิดาคนโตชื่อนางทุงษะเทวีนำพานมารองรับพระเศียรแล้วแห่รอบเขาพระสุเมรุ ๖๐ นาที ก็อัญเชิญไปบรรจุไว้ในถ้ำคันธุลี เขาพระสุเมรุบูชาด้วยเครื่องทิพย์ พระเวสสุกรรมก็เนรมิตโรงประดับด้วยแก้ว ๗ ประการชื่อภควดีให้เป็นที่ประชุมเหล่าเทวดา ครั้นครบ ๓๖๕ วัน โลกสมมุติว่าเป็นหนึ่งปี เมื่อเป็นวันสงกรานต์ ธิดา ๗ คนของกบิลพรหมก็ผลัดวาระกันมาอัญเชิญพระเศียรของพระบิดาออกแห่รอบเขาพระสุเมรุ ๖๐ นาทีทุกปี เรื่องนี้ตามที่กล่าวมาว่า การที่ธิดาทั้ง ๗ คนของกบิลพรหมต้องนำพระเศียรของบิดาสถิตไว้ ณ ที่สูงสุดนั้น หมายถึงความกตัญญู เคารพ นับถืออย่างสูงเช่นเดียวกับเขาพระสุเมรุต่อบิดา หาใช่เสนียดจัญไรไม่

๖. คำตอบปัญหาจริยธรรม ๓ ราศี

ราศีที่ ๑ ตอนเช้า ราศีอยู่ที่ใบหน้า เป็นปริศนาธรรมว่า หมายถึงให้ล้างหน้า แต่งตัว ก่อนออกทำงาน คือหลังจากตื่นนอนแล้วต้องล้างหน้าพร้อมแปรงฟันให้สะอาด รวมไปถึงแต่งองค์ทรงเครื่องด้วยเสื้อผ้าอาภรณ์ให้ดูดีมีสง่าราศีและถูกกาลเทศะก่อนออกทำงานนอกบ้าน เพราะคนเวลาพบกัน ประการแรกที่จะคิดว่าเป็นอย่างไร คือรูปร่างหน้าตา การกล่าวเพียงเท่านี้อาจดูผิวเผินเกินไป จึงต้องเจาะคำว่าใบหน้าให้ลึกลงไปอีกให้ถึงธรรม คือหน้าพรหม ๔ หน้า มีหน้าเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา หน้าทั้ง ๔ มีความบริสุทธิ์ เช่น เมตตาบริสุทธิ์ ไม่มีสิ่งใดซ่อนเร้นเป็นหลังฉาก เมตตาต้องไม่มีฉาก เป็นเมตตาแห่งความโปร่งใสบริสุทธิ์ จะชื่นชมยินดีก็เป็นการชื่นชมที่ไม่อยู่บนฐานของผลประโยชน์ เพราะไม่บริสุทธิ์

13. (. 197-216).indd 205 4/29/2026 10:43:05 AM

ราศีที่ ๒ ตอนเที่ยงวัน ราศีอยู่ที่อก หมายถึงขันติธรรม อดทน ทำใจให้เย็น ดังน้ำเย็นลูบอก ช่วงฤดูร้อนโดยเฉพาะเดือนเมษายน เวลาเที่ยงวันจะสัมผัสอากาศร้อนมาก เมื่อกายร้อน ใจก็ย่อมร้อนไปตามด้วย ครั้นจะใช้น้ำลูบที่หัวใจก็ทำไม่ได้ ลูบได้แต่ที่อก ซึ่งอยู่ตรงกับหัวใจ ย่อมทำใจให้เย็นได้ โดยถือว่าอากาศร้อนก็ให้ร้อนเพียงภายนอก ไม่ให้ร้อนเข้าไปถึงภายใน โดยใช้น้ำธรรมคือขันติ รู้จักอดทน อดกลั้น ไม่มีอาการอย่างคนร้อนอกร้อนใจเต็มไปด้วยโทสะ ตามคำในจิตวิทยาว่า E.Q.

ราศีที่ ๓ ตอนค่ำ ราศีอยู่ที่เท้า หมายถึงให้ล้างเท้าก่อนเข้านอน คือหลังจากเที่ยวเตร่ในยามค่ำคืนแล้วย่อมมีมูลสัตว์หรือโคลนตมติดเท้ามา ควรล้างเท้าก่อน เพื่อป้องกันสิ่งปฏิกูลที่ติดมากับเท้าไปทำให้ที่นอน หมอน มุ้งสกปรกตาม นอกจากนี้ยังมีความหมายสื่อถึงธรรมที่ลึก ๆ ด้วยว่า สิ่งที่จะครอบงำจิตใจให้ไร้ราศีที่เท้านี้ได้แก่อกุศลมูลทั้ง ๓ คือความโลภ ความโกรธ ความหลง อันเป็นรากฐานของความชั่วที่ต้องชำระล้างให้หมดจดก่อน เมื่อเข้านอนจะได้นอนเป็นสุข หลับสบาย ไม่ฝันร้าย

๗. พรหมวิหาร กับ กบิลพรหม

ตามที่กล่าวข้างต้นว่า เมื่อกบิลพรหมแพ้ปัญหา ๓ ราศีกับธรรมบาลกุมารแล้ว ต้องยอมตัดพระเศียรของตนบูชาความรู้ พระเศียรของกบิลพรหมที่ตัดแล้วจะนำไปทิ้งที่ไหนไม่ได้เลย เพราะจะเกิดโทษภัย ถ้าทิ้งในน้ำ จะทำให้น้ำแห้ง ถ้าทิ้งบนบก จะทำให้ไฟไหม้ ถ้าทิ้งในอากาศ จะทำให้ฝนแห้ง แล้วจะให้ทำอย่างไร ข้อนี้เป็นปริศนาธรรม ว่า ต้องยกไว้ในที่สูง นำขึ้นไว้ในที่บูชาสักการะ เป็นสื่อสอนว่า ลูก ๆ ต้องเคารพพ่อแม่ ถ้าทอดทิ้งท่านหรืออกตัญญูต่อพ่อแม่แล้ว จะเดือดร้อนดังไฟไหม้ น้ำท่วม ฝนแล้งนี้ พระพุทธศาสนาถือว่าพ่อแม่เป็นดังพรหม ว่า “พฺรหฺมาติ มาตาปิตโร พ่อแม่เป็นพรหมของลูก”[๑๓] เมื่อกบิลพรหมตัดพระเศียรแล้วก็มอบให้ธิดาคนโตชื่อทุงษะเทวี นำไปบรรจุไว้ ณ มณฑปถ้ำคันธุลี ภูเขาพระสุเมรุ หรือเขาไกรลาส (สูงสุด ศูนย์กลางจักรวาลหรือสะดือจักรวาล) อันแสดงถึงเคารพสูงสุดดังภูเขานี้ เมื่อครบรอบปีใหม่ที่ถือกันว่าเป็นวันสงกรานต์ ธิดาทั้ง ๗ คนนี้จะผลัดวาระกันแต่ละปีนำพระเศียรของบิดาลงมาสรงน้ำแล้วเวียนรอบเขาพระสุเมรุ ๖๐ นาทีแล้วนำเข้าเก็บที่เดิม ทำอยู่ในรอบ ๗ ปี เมื่อครบ ๗ ปีแล้วจึงเริ่มต้นนางสงกรานต์คนแรกใหม่

บุคลาธิษฐานจากกบิลพรหมกับธรรมบาลกุมาร ถือกันว่าทั้ง ๒ องค์นี้เป็นพรหม ได้แก่ พรหมวิหารธรรม ๔ ประการ มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา นัยแห่งปรมัตถธรรมที่ลึกซึ้งว่ากบิลพรหม หมายถึง “อัตตา” ได้แก่ความรู้สึกว่ามีตัวตนจริง ๆ ที่ได้ถามปัญหากับธรรมบาลฆกุมาร ซึ่งธรรมบาลกุมาร ได้แก่ “สติ ปัญญา” ส่วนต้นตาลที่นกอินทรีย์สองผัวเมียไปหลบซ่อนนั้น ได้แก่ จิตที่เป็นสมาธิ เป็นธรรมชาติของต้นตาล ที่มีลำต้นเดียวยอดเดียวไม่มีกิ่งก้านสาขา เป็นลักษณะของสมาธิขั้นเอกัคคตาจิต (จิตที่ดิ่งเป็นอารมณ์เดียว) เมื่อจิตตั้งตรงเป็นหนึ่ง เกิดความสว่างทางปัญญาเข้าใจปัญหาได้อย่างถูกต้อง นกอินทรีย์คู่ผัวเมีย ได้แก่ อายตนะ บ่อเกิดการรับรู้

[๑๓] องฺ.ติก. (ไทย) ๒๐/๖๓/๑๐๗.

13. (. 197-216).indd 206 4/29/2026 10:43:05 AM

๘. ไม่เดิมพันด้วยชีวิต

ต้องยอมรับว่า สังคมไทยได้รับประโยชน์จากศาสนาในฐานะที่วัดวาอารามที่เต็มด้วยศาสนวัตถุ ศิลปกรรมทางศาสนาและได้รับประโยชน์จากพระราชวังที่แพรวพราวด้วยศิลปะที่งดงาม การปฏิบัติตามทศพิธราชธรรมของพระเจ้าแผ่นดินทำให้พระราชวังเป็นดังสวรรค์วิมานของเทพไท้เทวา จึงสรุปได้ว่า วัดกับวัง เป็นแหล่งศิลปะวัฒนธรรม แนวทางปฏิบัติชีวิตตามวัฒนธรรมสงกรานต์นี้ ถือว่าเป็นแหล่งจริยธรรม ดังนั้น เทศกาลสงกรานต์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ปัญหาจริยธรรม ๓ ราศี ยังเป็นคติธรรมสอนให้เห็นโทษของทิฐิมานะ จึงหันมาลดทิฐิมานะกัน โดยมีประการ ดังนี้

๘.๑ ไม่ควรยึดถืออายุพรรษามากกว่าความจริง เพราะความรู้ความสามารถไม่อาจวัดกันด้วยอายุ นั่นคือไม่ควรดูหมิ่นคนอื่นแม้เป็นผู้อายุน้อย อย่างในกรณีของธรรมบาลกุมารแม้จะอายุยังน้อย ๗ ปี แต่มีความรู้ความสามารถที่ตอบปัญหาจริยธรรม ๓ ราศีของกบิลพรหมผู้มีความเก่งฉกาจ เป็นผู้ใหญ่มีกิตติศัพท์มากมายทั่วไปชมพูทวีป

๘.๒. อย่าพึงดูหมิ่นคนอื่น แม้ว่า ตนจะเป็นผู้ใหญ่ที่มีความรู้และมีอำนาจ ก็ไม่รังแกผู้ที่มีความรู้ความสามารถต่ำกว่า นั่นคือ ควรคิดว่า ไม่มีใครรู้ทุกเรื่องได้ ต้องอาศัยคนอื่น ๆ อย่างในกรณีที่ธรรมบาลกุมารเป็นคนมีความรอบรู้และรอบคอบ ก็คิดคำตอบของปัญหานั้นไม่ออก แต่ได้คำตอบจากนกอินทรีย์สองผัวเมีย

๘.๓. ยึดระเบียบวินัย คือ การจะทำสิ่งใดต้องมีระเบียบวินัย มีกฎกติกาและเคารพกฎกติกานั้นด้วย ตัวอย่างที่กบิลพรหมไม่อาศัยเหลี่ยมความรอบจัดของตนเองบ่ายเบี่ยงการถูกตัดพระเศียร เพราะมองเห็นว่า ความดีความถูกต้องและวาจาสัตย์จะเป็นบรรทัดฐานในสังคม เพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุขและรักษาความเป็นพรหมของตนเองไว้ จึงยอมทำตามกติกาที่กำหนดไว้ด้วยการตัดพระเศียรของตน รักษาความถูกความชอบธรรมเอาไว้ ตามที่คัมภีร์ขุททกนิกาย ชาดกว่า “นรชนพึงสละทรัพย์เพราะเหตุแห่งอวัยวะที่สำคัญ เมื่อจะรักษาชีวิต ก็พึงสละอวัยวะ เมื่อระลึกถึงธรรม พึงสละทั้งอวัยวะทรัพย์และแม้แต่ชีวิตทั้งหมดจงสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ จงสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต จงสละชีวิตเพื่อรักษาธรรม”[๑๔]

๘.๔. การพนันเป็นเพชฌฆาตที่ร้ายกาจ.เป็นผีสิงอย่างหนึ่ง ตัวอย่างที่กบิลพรหมต้องยอมถูกตัดพระเศียรเพราะการพนันที่ตนกล้าเดิมพันด้วยชีวิตอันเป็นผลจากการที่ตนสบประมาทธรรมบาลกุมาร จึงต้องสังวรไว้ว่า การพนันนั้นร้ายกาจแม้แต่กบิลพรหมยังประสบ บุคคลไม่ควรให้การพนันมาทำลายทรัพย์ ทำลายครอบครัวและทำลายชีวิต คำโบราณมีกล่าวเปรียบเทียบไว้ว่า โจรปล้นสิบครั้งไม่เท่าไฟไหม้..ไฟไหม้สิบครั้ง..ก็ไม่เท่ามัวเมาในการพนัน

---

[๑๔] ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๔๗๐/๑๗๗.

๘.๕. บุตรธิดาต้องกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดาของตน..จะเห็นได้จากการปฏิบัติของธิดาทั้ง ๗ ต่อกบิลพรหมผู้เป็นบิดา โดยยกพระเศียรของบิดาไว้ ณ ที่สูงกล่าวคือความเคารพ กตัญญูสูงสุดนี่เอง และเมื่อครบรอบปีจะผลัดเปลี่ยนเวียนกันมาอันเชิญพระเศียร ของกบิลพรหมออกมาแห่เวียนรอบภูเขาพระสุเมรุ พร้อมด้วยเหล่าเทพไท้เทวาทั้งหลายประมาณหนึ่งชั่วโมงแล้วนำกลับคืน ณ ที่เดิม

๘.๖. มีวาจาสัตย์..เคารพกฎกติกาย่อมได้รับเกียรติและเป็นที่สักการบูชา แสดงให้เห็นว่ากบิลพรหมนั้น แม้จะยิ่งใหญ่และมีอำนาจมากก็ตาม แต่ไม่อาศัยอำนาจที่มีกระทำเรื่องที่ผิด ทำแต่เรื่องที่ถูกต้องชอบธรรมไว้เป็นแบบอย่าง จึงยอมสละชีวิตดีกว่าอยู่อย่างคนไร้วาจาสัตย์ จะเห็นว่าการยอมสละชีวิตเพื่อรักษาธรรมนั้นทำให้เป็นอมตะ คนไม่ลืม เป็นการเชิดชูคุณค่าคือวาจาสัตย์

๙. คติธรรมจากการปล่อยปลา

การปล่อยสัตว์ ที่นิยมคือปล่อยปลาหรือนก หอย ไถ่ชีวิตโคกระบือ ก็อยู่ข่ายนี้ เรื่องมีอยู่ว่า มาณพสองพี่น้องออกจากบ้านไปทำงานต่างที่ต่างถิ่นมานาน แต่ด้วยความเชื่อในชะตาชีวิตจึงสำรวจชีวิตของตนทุกระยะ ก็มาถึงระยะที่ชะตาชีวิตขาดถึงขั้นตาย สองพี่น้องจึงพากันกลับบ้านเพื่อพบหน้าอำลาพ่อแม่ก่อนตาย ก็เดินทางกลับบ้านในช่วงสงกรานต์ ระหว่างการเดินทางนั้นก็เห็นสระน้ำมีปลาเต็มสระแต่สระใกล้จะแห้งขอด พวกเขาเห็นปลาหายใจพะงาบ ๆ ใกล้ตาย แดดิ้นพรวดพราดหัวซุกหัวซุนไปมา สองพี่น้องแทนที่จะนำปลาไปกิน แต่กลับนำไปปล่อยแม่น้ำ ธรรมชาติปลาเมื่อได้น้ำก็ดีใจ เพราะหมายถึงการได้ชีวิตใหม่

อานิสงส์การปล่อยสัตว์เนื่องในวันเกิดนั้นมีจริง เพราะเป็นการแลกชีวิตกัน ให้ชีวิตแก่เขาแล้วเขาก็ให้ชีวิตแก่เรา จะเห็นได้จากมาณพสองพี่น้อง เมื่อถึงระยะเวลาชะตาชีวิตขาด ปรากฏว่าไม่ขาดตามทำนายไว้ กลับอยู่สบายใจกว่าเดิม ไม่เคยยิ้มก็ยิ้มได้ เขาก็เชื่อแน่ว่า เราได้ชีวิตนี้เพราะอานิสงส์การนำปลาปล่อยลงน้ำแน่ ๆ แทนที่จะคิดลบหลู่ว่า หมอดูทายไม่แม่น เป็นหมอดูหมอเดาเท่านั้น แต่กลับคิดเอาจากคติการปล่อยปลานี้เป็นโชค ดังนั้น ด้วยคติธรรมนี้ จึงเป็นที่นิยมปล่อยปลาหรือสัตว์อื่น ๆ เนื่องในวันเกิดของตนและคติธรรมนี้ทางราชการถือวันสงกรานต์เป็นวันประมงแห่งชาติด้วย มีการปล่อยพันธุ์ปลาลงในน้ำทุกจังหวัดของไทย (ปัจจุบันกำหนดวันที่ ๒๑ กันยายน เป็นวันประมงแห่งชาติ)

วันที่ ๒๑ กันยายน ถือเป็นวันประมงแห่งชาติ ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อไว้แต่วันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๔๙ เห็นชอบการเปลี่ยนแปลงวันประมงแห่งชาติ จากเดิมวันที่ ๑๓ เมษายน เป็นวันที่ ๒๑ กันยายนของทุกปี จะเห็นว่า ก่อนนี้ ทำไมทางราชการจึงกำหนดเอาวันสงกรานต์เป็นวันประมงแห่งชาติ ทั้ง ๆ ที่สงกรานต์อยู่ในช่วงหน้าแล้ง น้ำก็แห้ง ไม่ใช่ช่วงที่ปลาวางไข่ น่าจะกำหนดเอาช่วงหน้าฝน น้ำนอง เป็นช่วงรื่นเริงของปลาก็ว่าได้ ผู้เขียนจึงปลงใจว่า เพราะคติจากการปล่อยปลาของมาณพน้อยสองพี่น้องนี้แน่ ๆ จึงเป็นที่มาของวันประมงแห่งชาติก่อนนี้

13. (. 197-216).indd 208 4/29/2026 10:43:05 AM

รูปภาพ ๑ ผีตาโขน
ที่มา : วัดโพธิ์ศรี ต.ด่านซ้าย อ.ด่านซ้าย จ.เลย

๑๐. คติธรรมจากผีตาโขน

กรณีอันเกี่ยวเนื่องในตำนานเทศกาลสงกรานต์อีกอย่าง คือ ผีตาโขน คำนี้น่าจะแปลงมาจาก ผีตาคน คือคนที่แต่งตัวเป็นผีด้วยการสวมหน้ากากชนิดที่ให้น่าเกลียดน่ากลัวที่สุด เรื่องนี้มีตัวอย่างอยู่ว่า เมื่อถึงเทศกาลสงกรานต์ ชาวบ้านบ่อภาค อ.ชาติตระการ จ.พิษณุโลก จะมีการละเล่น โดยตอนกลางวัน หนุ่มสาวจะนำน้ำอบน้ำหอมมาสรงพระพุทธรูปและสรงน้ำพระสงฆ์ในวัด เมื่อถึงเวลากลางคืนก็ประดิษฐ์ ประสาทดอกไม้ขนาดใหญ่ หามแห่ไปมารอบ ๆ วิหาร ผู้คนทั้งหลายก็แห่แหนกันด้วยความสนุกสนาน มีการเต้น ฟ้อน รำ พรำเพลงกันยกใหญ่ ว่าแล้วก็ธรรมดาที่มีความสุข ความทุกข์ก็มาคู่กัน ขณะที่คนกำลังสนุกอยู่นั้น ผีตาโขนจะปรากฏเพื่อมาหลอกหลอนคนที่กำลังสนุกสนานเหล่านั้น เมื่อเห็นผีนี้แล้วตกใจกลัวจะวิ่งหนีไป คือ คนโบราณจะเตือนลูกหลานเสมอว่า อย่าสนุกจนลืมตัว ต้องหาทีหนีทีไล่ด้วย ในเรื่องนี้มีปรัชญาธรรมอยู่ว่า การที่มีผีตาโขนมาปรากฏหลอกคนในยามเล่นสนุกสนานเช่นนี้ หมายถึงสติ ที่คอยเตือนไม่ให้คนเล่นสนุกสนานจนลืมอันตรายที่จะเกิดขึ้น จะตกอยู่ในความประมาท ดังพุทธพจน์ในคัมภีร์ธรรมบท ว่า “ความไม่ประมาท[๑๕] เป็นทางแห่งความไม่ตาย ความประมาท เป็นทางแห่งความตาย คนผู้ไม่ประมาท ชื่อว่าย่อมไม่ตาย ผู้ประมาทจึงเหมือนคนตายแล้ว”[๑๖]

คำว่า ความไม่ประมาทนี้ มีปรากฏในปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้าที่สั่งลาภิกษุทั้งหลายก่อนเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราขอเตือนเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลาย มีอันเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำกิจของตนให้สำเร็จ ด้วยความไม่ประมาทเถิด”[๑๗]

---

[๑๕] ความไม่ประมาท เป็นชื่อของสติ ใช้ในความหมายเดียวกันกับสติ

[๑๖] ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๑/๓๑.

[๑๗] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๒/๑๕.

รูปภาพ ๒ ก่อเจดีย์ทราย
ที่มา : อบต.เทพรักษา อ.สังขะ จ.สุรินทร์

๑๑. คติธรรมจากการก่อเจดีย์ทราย

การก่อเจดีย์ทราย เป็นนิมิต เป็นโชคลาภที่จะให้ความสุขความเจริญ เงินทองไหลมาเทมาดุจทรายที่ขนเข้าวัดกองนี้ อีกประการหนึ่งเป็นกุศโลบายแห่งบุญบาป เพราะคนโบราณถือว่า คนที่เดินเข้า-ออกวัดในรอบหนึ่งปีนั้นไม่รู้ว่าดินหรือเม็ดทรายที่ติดเท้าออกจากวัดไปไม่รู้ว่ามากเท่าไร แต่จะมากหรือน้อยก็ตาม การขนทรายเข้าวัดถือว่าเป็นการทดแทนดินที่ติดเท้าออกไป จะได้ไม่เป็นบาปในขณะเดียวกันก็ได้บุญ สิ่งเหล่านี้เป็นความละเอียดอ่อนทางจิตใจของคนโบราณ ซึ่งเกรงกลัวต่อบาปและกลัวผลของบาปที่จะตามมาลงโทษในชาติหน้า

ความจริง เจดีย์เป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา สมัยที่พระโสณะกับพระอุตระนำพระพุทธศาสนาจากอินเดียหลังการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ มาเผยแผ่ในดินแดนสุวรรณภูมิ ณ จุดที่เผยแผ่นั้น กล่าวกันว่าเป็นมณฑลจังหวัดนครปฐม สันนิษฐานว่า พระเถระทั้ง ๒ รูปนี้ได้ทำการเผยแผ่ศาสนาอยู่ในดินแดนแห่งนี้นาน เกรงว่ากาลนานไป ประวัติศาสตร์ขาดตอนไม่ต่อเนื่อง ก็จะไม่มีอะไรเป็นพยานแห่งการเผยแผ่ศาสนาได้ จึงคิดนำดินทรายมาก่อเป็นธรรมเจดีย์ หนึ่งในเจดีย์ ๔ ชนิด แรกสุดก็เป็นองค์เล็ก ๆ ต่อมาผู้คนเห็นว่าสำคัญ จึงก่อเจดีย์ด้วยอิฐ หิน ดินแข็งเพื่อให้ทนทานต่อพายุ น้ำพัดได้ จากนั้นก็บูรณะมาเรื่อย ๆ หลายยุคสมัย จนเป็นเจดีย์ใหญ่โตมหึมามีสีทองเหลืองอร่ามดังที่เห็นในปัจจุบันนี้ ยิ่งไปกว่านั้น เพื่อเป็นพยานแห่งภูมิประเทศที่แสดงว่า พระพุทธศาสนาได้ถูกนำมาเผยแผ่บริเวณนี้ จึงชื่อเป็นจังหวัดว่า จังหวัดนครปฐม (จังหวัดแห่งแรกของไทย)

13. (. 197-216).indd 210 4/29/2026 10:43:05 AM

รูปภาพ ๓ สรงน้ำพระสงฆ์ ในเทศกาลสงกรานต์

ที่มา : ผู้เขียน

๑๒. คติธรรมจากการรดน้ำดำหัว

การรดน้ำดำหัวนี้ ตามที่กล่าวมาข้างต้นสืบเนื่องมาจากการที่ธิดาทั้ง ๗ คนของกบิลพรหมที่ผลัดวาระกันนำพระเศียรของบิดาออกจากถ้ำคันธุลี เขาพระสุเมรุเพื่อสรงน้ำ จึงกล่าวได้ว่า การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในปัจจุบันนั้นมีคติมาจากการนี้นี่เอง เพื่อเกิดอนุสติ แสดงความกตัญญูและเพื่อชำระล้างอกุศลจิตด้วย ดังนั้น ความสืบเนื่องการสรงน้ำพระสงฆ์และรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุนี้ หมายถึงการชำระล้างสิ่งไม่งามที่ค้างคาอยู่ในใจให้หมดไปและช่วยลดอัตตา อวดดี เย่อหยิ่งจองหองของตนด้วย ในแต่ละตระกูลบุตรหลานก็จะรดน้ำดำหัวพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย หรือผู้สูงอายุในตระกูลของตนแล้วเปลี่ยนเสื้อผ้าใหม่ให้ท่าน ซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกที่ดี มีความรักความเมตตาต่อกัน ประจักษ์ชัดถึงความผูกพันและช่วยลดช่องว่างระหว่างวัย รู้จักให้เกียรติคนและเคารพกันตามวัย ช่วยให้คนทุกวัยอยู่ร่วมกันอย่างสงบใจ เย็นใจ การนำอัฐิของบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วมาบำเพ็ญกุศล บังสุกุลก็เป็นการแสดงความกตัญญูกตเวที เป็นการกระทำให้อนุชนเห็นเป็นแบบอย่าง ควรธำรงรักษาสืบต่อไป จะให้ประโยชน์ ดังนี้

๑. สามัคคีและเชื่อมผสานกับสิ่งต่าง ๆ ให้ยึดเกาะรวมกันได้เหมือนน้ำที่ซึมซับเข้าไปสู่ส่วนต่าง ๆ ได้ง่าย

๒. ให้ความเย็นเพื่อคลายความร้อน สื่อน้ำภายนอกให้เกิดน้ำใจ ให้เย็นกายเย็นใจโดยคิดว่าร้อนแต่เพียงกาย แต่ก็ไม่ร้อนใจ

๓. อ่อนน้อมถ่อมตนเหมือนน้ำ ไม่แก่งแย่งแข่งดี ไม่จำอวด แสดงอวดดีอวดเด่น หยิ่งทะนงตน

๔. เที่ยงธรรมหรือยุติธรรมสม่ำเสมอเหมือนน้ำที่เย็นทั่วร่างกายไปถึงถึงใจ ไม่ลำเอียง ไม่เลือกปฏิบัติ ให้ความเป็นธรรมเสมอกันหมดไม่ว่าเศรษฐีหรือยาจก คุณธรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่ควรถือปฏิบัติดังการสาดน้ำให้แก่กันและกัน ให้ชโลมอยู่ในใจเหมือนน้ำที่ชโลมร่างกาย

13. (. 197-216).indd 211 4/29/2026 10:43:05 AM

รูปภาพ ๔ พระเมรุ / ภูเขาพระสุเมรุจำลอง
ที่มา: google.com

๑๓. คติธรรมจาก “เมรุ”

คำว่า เมรุ มาจากชื่อเขาพระสุเมรุ จะเห็นว่า เกิดการสร้างเมรุในรูปแบบยอดเขาที่สูงตระหง่าน มองดูคล้ายประสาทโผล่ขึ้นกลางภูเขา เรียกว่าสร้างตามตำนานแห่งเทพนิยาย เป็นที่มาของคำว่า เมรุ มีคำเต็ม ๆ ว่า เมรุมาศ แปลว่า ภูเขาพระสุเมรุ เป็นที่อยู่ของเทพพรหม แวดล้อมด้วยสัตว์ป่าหิมพานต์ (สัตว์ในวรรณคดี) นานาชนิด

กึ่งกลางเมรุนั้น มีถ้ำคันธุลีสำหรับบรรจุพระเศียรของกบิลพรหม เมื่อถึงวันสงกรานต์โลกสมมติว่าวันนี้เป็นวันสงกรานต์ ธิดาทั้ง ๗ คน จะทำหน้าที่เป็นนางสงกรานต์นำพระเศียรออกมาสรงน้ำ มาถึงปัจจุบันจะเห็นว่านิยมบรรจุอัฐิของบรรพบุรุษไว้ตามเจดีย์ กำแพงวัด หรือฐานพระพุทธรูปในวิหารคด มีหลายคนถามว่า ทำไมก่อนจะนำศพขึ้นเชิงตะกอนที่เมรุเผาศพจึงต้องเวียนซ้ายก่อน ก็ตอบแบบสันนิษฐานว่าเพื่อให้ญาติพี่น้องที่มาร่วมพิธีเผาศพนั้นได้เกิดมรณานุสติ คือให้นึกเสียว่า ชีวิตนั้นสั้นนัก จะตายเมื่อไรไม่รู้ กระนั้นเลย ต้องรีบทำความดี เรื่องนี้หากว่ากันตามนัยกรรมฐานก็คือให้นึกถึงความตายแก้พุทธิจริต ดังนั้นเราต้องไม่ประมาทให้รีบเร่งปฏิบัติธรรมและศพที่เวียนซ้ายรอบเมรุนั้น หมายถึงการจำลองเวียนรอบเขาพระสุเมรุ คือจำลองจากการที่ธิดาทั้ง ๗ คนของกบิลพรหมนำพระเศียรของบิดาเวียนรอบเขาพระสุเมรุในวันสงกรานต์ ๖๐ นาทีนั่นเอง ทำให้ทราบว่า เมรุ เตาเผาศพตามวัดต่าง ๆ นั้น มาจากชื่อเขาพระสุเมรุ หรือ เมรุมาศ เป็นการจำลองเขาพระสุเมรุให้เราได้เห็นทุกวันนี้

13. (. 197-216).indd 212 4/29/2026 10:43:05 AM

รูปภาพ ๕ ดอกไม้จันทน์จำลอง
ที่มา : ผู้เขียน

๑๔. คติธรรมจาก “ดอกไม้จันทน์”

ดอกไม้จันทน์ แปลว่ากลิ่นหอม มีสิ่งที่เกี่ยวข้องอยู่กับเมรุ คือใช้คู่กับเมรุเท่านั้น ดอกไม้จันทน์นี้มีประวัติสืบมาจากประเทศอินเดีย คือว่า แรกทีเดียวจะใช้ไม้จันทน์เท่านั้นเป็นเชื้อเพลิงเผาพระบรมศพของพระราชาหรือเจ้าเมือง ปรากฏว่า รับช่วงตกทอดจากอินเดียมาถึงเมืองไทย จะเห็นว่าพระศพของเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินนั้นจะใช้ไม้จันทน์เป็นเชื้อเพลิงเผาทั้งนั้น ดังที่ครั้งถวายเพลิงพระศพของสมเด็จพระพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยานิวัฒนา จะทราบข่าวว่า นำไม้จันทน์มาจากจังหวัดอุทัยธานี เป็นการใช้ไม้จันทน์จริง ๆ ไม่ใช่ไม้จันทน์จำลอง

ถ้าเราสังเกตดู ที่เมรุเผาศพตามวัดทั่วไป บนเชิงตะกอนจะเห็นท่อนไม้จันทน์จำลองผูกริบบิ้นหัวท้าย พาดกันเทินกันขึ้นเป็นสี่เหลี่ยมข้างละประมาณ ๔ ท่อนอยู่หน้าเผาเมรุนั้น แต่มีเงื่อนไขว่าต้องใช้ท่อนไม้จันทน์จำลองเท่านั้น จะใช้ไม้จริงอย่างเจ้าฟ้า เจ้าแผ่นดิน พระราชวงศ์นั้นไม่ถูกต้องเป็นแน่

สำหรับสามัญชนทั่วไปนั้น จะใช้ไม้จันทน์จำลองแทนฟืน แต่นั่นก็เป็นหุ่นเท่านั้น หาใช่ใช้ไม้จันทน์ที่เห็นอยู่ใต้โลงศพนั้นไม่ ส่วนที่ใช้จริง ๆ คือ ดอกไม้จันทน์กระดาษ เป็นดอกไม้ที่ทำแจกแก่ญาติมิตรที่มาร่วมเผาศพนั้น ดังนั้น ดอกไม้จันทน์จึงมีที่มาจากไม้จันทน์ที่เป็นฟืนเผาพระบรมศพเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินและพระราชวงศ์อย่างนี้

มีอีกคำหนึ่งที่เนื่องด้วยคำว่าเมรุ คือคำว่าทุ่งพระเมรุ คำนี้เป็นชื่อจริงตามลักษณะที่เป็น แต่คนส่วนใหญ่ในปัจจุบันไม่ค่อยใช้คำนี้ นั่นคือ สถานที่ที่เรียกกันว่าสนามหลวง ซึ่งเป็นสนามใหญ่ เป็นแม่ของสนามทั้งหลาย สนามลักษณะนี้มีเหมือนกันเกือบทุกประเทศ เพื่อใช้ในพระราชกรณียกิจและพิธีของทางราชการระดับประเทศ แต่วัตถุประสงค์จริง ๆ แรกเริ่มเดิมทีนั้น ใช้เป็นสถานที่ถวายเพลิงพระศพของ

13. (. 197-216).indd 213 4/29/2026 10:43:05 AM

เจ้าฟ้า เจ้าแผ่นดิน และพระราชวงศ์เท่านั้น จึงเรียกสนามนี้ว่า ทุ่งพระสุเมรุ คือทุ่งที่ตั้งเขาพระสุเมรุจำลองนั่นเอง แต่มักเรียกกันติดปากว่า “สนามหลวง”

๑๕. คุณค่าของเทศกาลสงกรานต์

การเล่นน้ำต้องมีจริยธรรมในการเล่นด้วย คือ รู้จักกาลเทศะในการเล่น แม้จะสนุกแต่ก็สนุกอยู่บนความเข้าใจสาระ ความหมาย คุณค่าและแนวปฏิบัติของคนไทย กล่าวกันว่า สงกรานต์ เป็นเทศกาลที่งดงาม เอื้ออาทรและเต็มไปด้วยบรรยากาศของความกตัญญู ความเคารพซึ่งกันและกัน เป็นเทศกาลให้ความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ในสังคม โดยใช้น้ำเป็นสื่อในการเชื่อมความสัมพันธ์ในการที่จะแสดงแนวคิดให้เห็นเป็นรูปธรรมนั้น สามารถทำได้โดยจัดกิจกรรมหลาย ๆ อย่าง เพื่อให้ชุมชนแสดงออกในการปฏิบัติต่อกัน ดังนี้

จัดกิจกรรมเสริมคุณค่าต่อครอบครัว โดยถือเป็นวันแห่งความรัก ความผูกผันในครอบครัว พ่อแม่จะเตรียมเสื้อผ้าใหม่พร้อมเครื่องประดับให้ลูกหลานใส่ไปทำบุญ ลูกหลานก็จะเตรียมเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มให้พ่อแม่หรือผู้ใหญ่ได้สวมใส่ เพราะเมื่อถึงวันสงกรานต์ ทุกคนจะหาโอกาสกลับบ้านไปหาพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ เพื่อขอศีลขอพรเป็นสิริมงคลในการเริ่มต้นปีใหม่ และเป็นกำลังใจในการดำรงชีวิตต่อไป

จัดกิจกรรมสร้างคุณค่าต่ออนุชน โดยถือเป็นวันรวมญาติ โดยรวมลูกหลาน ปู่ย่า ตายาย มีการเล่นรื่นเริง พร้อมกับทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

จัดกิจกรรมสร้างคุณค่าต่อชุมชน โดยถือเป็นวันสมานฉันท์สามัคคีในชุมชน ก่อให้เกิดการพบปะสังสรรค์ทำบุญทำทานร่วมกัน และได้เล่นสนุกสนานร่วมกัน

จัดกิจกรรมสร้างคุณค่าต่อสังคม โดยถือเป็นประเพณีที่ก่อให้เกิดความเอื้ออาทรต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคมและธรรมชาติ เพราะในวันนี้ทุกคนจะช่วยกันทำความสะอาดบ้านเรือน สิ่งของเครื่องใช้ทุกอย่างให้สะอาดหมดจด เพื่อจะได้ต้อนรับปีใหม่ด้วยความแจ่มใส เบิกบาน นอกจากนี้ ควรช่วยกันทำความสะอาดวัดวาอาราม ที่สาธารณะ และอาคารสถานที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ด้วย

จัดกิจกรรมสร้างคุณค่าต่อศาสนา โดยถือเป็นวันทำบุญครั้งสำคัญครั้งหนึ่งของพุทธศาสนิกชน มีทำบุญบ้าน ตักบาตร เลี้ยงพระสงฆ์และสรงน้ำพระ การถือศีลปฏิบัติธรรมนั้นเป็นบ่อเกิดความเจริญรุ่งเรืองแก่ชีวิต เป็นการปฏิบัติทั้งกายและใจเจริญปัญญาและสามารถสืบทอดพระพุทธศาสนาไว้ได้เพราะการรู้และเข้าใจพุทธธรรมแล้ว

13. (. 197-216).indd 214 4/29/2026 10:43:05 AM

สรุป

กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากตำนานเทศกาลสงกรานต์นี้ นับได้ว่าสร้างคุณค่าทางกายและทางจิตใจอย่างดี คุณค่าทางกาย เป็นการสื่อถึงความสามัคคีกัน ส่วนทางใจนั้น จะมีการไม่ถือโทษโกรธเคืองกันในระหว่างเล่นสงกรานต์..หรือแม้หลังสงกรานต์แล้วก็ไม่ผูกโกรธกัน อโหสิกรรมต่อกัน การให้อภัยกันนี้ถือว่าเป็นธรรมทานชื่ออโหสะธรรมอย่างหนึ่งในบรรดาการให้ทั้งปวง ดังพุทธพจน์ว่า “การให้ธรรมเป็นทานเป็นเลิศกว่าการให้ทานทั้งปวง”[๑๘] ปัจจุบันนี้ สังคมไทยได้อาศัยเทศกาลสงกรานต์ทำกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทางการ พระสงฆ์ วัดวาและชุมชนนั้น ประมวลได้ว่า

- สงกรานต์ เป็นแหล่งศิลปะ วัฒนธรรม คุณธรรมสื่อด้วยการประยุกต์ธรรม เช่น พระเศียรของกบิลพรหมต้องนำสถิตไว้ ณ ที่สูงสุด เพราะเป็นพรหมของบุตร (พรัหมมาติ มาตาปิตโร)

- กำเนิดจริยธรรมปัญหาเทวดา ๓ ราศี เป็นสื่อนำวิถีชีวิตของคนทุกเพศทุกวัย

- วันผู้สูงอายุ มีกิจกรรมรดน้ำดำหัว มอบสิ่งของแก่ผู้หลักผู้ใหญ่ และขอพรจากท่าน วันที่ ๑๓ เมษายน

- วันประมงแห่งชาติ ในวันนี้ ทางราชการจึงถือเป็นวันขยายพันธุ์ปลาแห่งชาติ ตรงกับวันที่ ๑๓ เมษายน มีกิจกรรมคือปล่อยพันธุ์ปลา

- วันครอบครัว คนในครอบครัวมาพร้อมหน้าพร้อมตากันในบ้านเกิด แม้จะอยู่ทิดใดแดนใดก็จะถือโอกาสนี้กลับให้ได้ วันครอบครัวนี้ตรงกับวันที่ ๑๔ เมษายน

- วันขึ้นปีใหม่ของไทย มีกิจกรรมเล่นน้ำ ทำการเฉลิมฉลองไชโยโห่ร้อง แซ่ซ้องสรรเสริญ มีการละเล่นพื้นบ้าน ชาวชนบทบางแห่งจะยิงสะลุทร้องไชโยกันในตอนเที่ยงคืนวันเถลิงศกของสงกรานต์วันที่ ๑๕ เมษายน

- วันรวมญาติ มีกิจกรรมที่ลูกหลานเหลนกลับสู่บ้านเกิดเพื่อรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่และขอพรจากท่าน

- วันกตัญญู มีกิจกรรมรวมญาติมิตร รดน้ำดำหัวผู้หลักใหญ่ สรงน้ำพระ ก่อเจดีย์ทราย ทำเสาค้ำต้นโพธิ์

- วันอภัยโทษ มีกิจกรรมการละเล่นน้ำ ฟ้อนรำ ล่วงล้ำก้ำเกินกัน โดยไม่ถือโกรธถือสากัน

- วันทำบุญ อุทิศส่วนกุศลแก่บุพพเปตชน

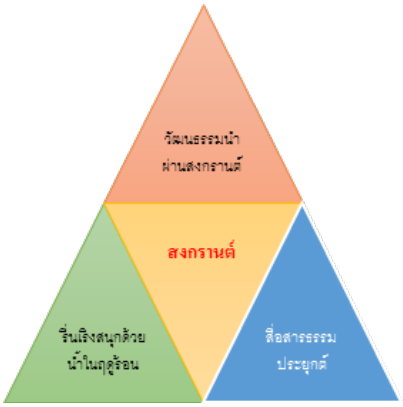
- วันก่อเจดีย์ทราย ทดแทนดิน หิน ทรายที่ติดเท้าไปนอกวัดแก้ปัญหาหนี้สงฆ์

- วันรณรงค์ความปลอดภัย โดยทางรัฐบาลมีโครงการรณรงค์ว่า ๗ วันอันตราย ทั้งนี้ก็เพราะเกิดจากความจำเป็นที่เรามีจิตสำนึกต่อวัฒนธรรมประเพณี เพื่อปฏิบัติภารกิจตามกิจกรรมเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งการแสดงออกทางกายภาพเหล่านี้ ก่อให้เกิดการปฏิบัติธรรมร่วมกัน เป็นกิจกรรมวิเศษ สามารถละลาย

[๑๘] ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕๔/๑๔๔.

กิเลสคือความเกลียดชังกันได้ เป็นการอโหสิกรรมแก่กัน และได้กายสามัคคีและมีสุข ดังพุทธพจน์ที่ว่า “สุขา สงฺฆสฺส สามคฺคี” ความสามัคคีของหมู่คณะ จะนำพาชีวิตให้เกิดสุข

จากการประมวลมาทั้งหมด สร้างเป็นองค์ความรู้ได้ว่า **“วัฒนธรรมนำผ่านสงกรานต์ สื่อสารธรรมประยุกต์ รื่นเริงสนุกด้วยน้ำฤดูร้อน”** ในโมเดลนี้

รูปภาพ ๖ โมเดลองค์ความรู้สงกรานต์

บรรณานุกรม

จารุบุตร เรืองสุวรรณ. **ของดีอีสาน.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๐.

ธนากิต เรียบเรียง. **วันสำคัญของไทย.** กรุงเทพมหานคร: : ปีรามิด, ๒๕๔๑.

ประพันธ์ กุลวินิจฉัย. **เทศกาลประเพณีไทย ๑๒ เดือน.** กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระครูสิริรัตนานุวัตร (ทวี ฐานวโร)**. สงกรานต์ : ภูมิปัญญาตะวันออก.** พิษณุโลก: โฟกัสปรินต์, ๒๕๕๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ. **เทศกาลและประเพณีไทย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๗.

สุภักดิ์ อนุกูล. **วันสำคัญของไทย.** กรุงเทพมหานคร: ทิพยวิสุทธิ์, ๒๕๔๑.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๔๓. กรุงเทพมหานครผลิธัมม์, ๒๕๖๔.

มหาวิทยาลัยขอนแก่น. **ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://cac.kku.ac.th [๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๘]

ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. **ประเพณีฮีตสิบสอง คองสิบสี่**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.m-culture.in.th/album [๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๘]

13. (. 197-216).indd 216 4/29/2026 10:43:05 AM

รูปแบบพลังความร่วมมือระหว่างคณะครุศาสตร์และโรงเรียนสาธิตละอออุทิศ เพื่อพัฒนาสมรรถนะการสอนที่เป็นเลิศสำหรับนักศึกษาครูปฐมวัย

A Collaborative Partnership Model between Faculty of Education and La-orutis Demonstration School for Developing Excellent Teaching Competencies of Pre-service Early Childhood Teachers

สุขุม เฉลยทรัพย์*
Sukum Chaleysub
สิรินดา เสวตสมบูรณ์**
Sirinda Sawetsomboon
วีณัฐ สกุลหอม***
Venus Sakulhom
สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์****
Supaporn Tungdamnernsawad
หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ประเทศไทย
Doctor of Education, Program in Educational Leadership, Suan Dusit University, Thailand
Email: supapornpolitical@gmail.com

Received: January 27, 2026
Revised: February 27, 2026
Accepted: March 21, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาลักษณะและกระบวนการความร่วมมือ (๒) ศึกษาองค์ประกอบของพลังความร่วมมือและความสัมพันธ์ที่ส่งผลต่อการพัฒนาสมรรถนะการสอน และ (๓) พัฒนารูปแบบพลังความร่วมมือระหว่างคณะครุศาสตร์และโรงเรียนสาธิตละอออุทิศเพื่อพัฒนาสมรรถนะการสอนที่เป็นเลิศสำหรับนักศึกษาครูปฐมวัย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญผู้บริหาร จำนวน ๑๕ คน และกลุ่มอาจารย์ ครู และนักศึกษา จำนวน ๒๔๖ คน เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง

* รศ.ดร.สุขุม เฉลยทรัพย์ Assoc.Prof.Dr.Sukum Chaleysub
** นางสาว สิรินดา เสวตสมบูรณ์ Ms.Sirinda Sawetsomboon
*** ผศ.ดร.วีณัฐ สกุลหอม Asst.Prof.Dr.Venus Sakulhom
**** รศ.ดร.สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์ Assoc.Prof.Dr.Supaporn Tungdamnernsawad
หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต Doctor of Education, Program in Educational Leadership, Suan Dusit University

และแบบสอบถามปลายเปิด ตรวจสอบคุณภาพมีค่า IOC ระหว่าง ๐.๘๐-๑.๐๐ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการวิเคราะห์เชิงประเด็น

ผลการวิจัยพบว่า (๑) ลักษณะพลังความร่วมมือ ได้แก่ การบูรณาการทางวิชาการ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และระบบสนับสนุน และการสร้างวัฒนธรรมความร่วมมือและการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีกระบวนการดำเนินงานเป็นวงจรการเรียนรู้ร่วม Co-Teaching, Co-Research และ Co-Reflection (๒) สมรรถนะการสอนที่เป็นเลิศ คือ การให้คุณค่ากับความหลากหลายของผู้เรียน การออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมพัฒนาการ การทำงานเป็นทีมและความร่วมมือทางวิชาชีพ และการพัฒนาตนเองในความเป็นครูมืออาชีพ (๓) รูปแบบพลังความร่วมมือ “ASPIRE MODEL” คือ Alliance (พลังความร่วมมือ) Supervisor (พลังโรงเรียนสาธิต) Practitioner (พลังคณะครุศาสตร์) Integration (ความร่วมมือที่แข็งแกร่ง) Refinement (การพัฒนาสมรรถนะ) และ Excellence (ความเป็นเลิศ)

คำสำคัญ: พลังความร่วมมือ; สมรรถนะการสอน; นักศึกษาครูปฐมวัย; โรงเรียนสาธิต; คณะครุศาสตร์

Abstract

This qualitative research aimed to: (1) study the characteristics and processes of collaboration; (2) study the components of collaborative synergy and their relationships affecting teaching competency development; and (3) develop a collaborative partnership model between the Faculty of Education and La-orutis Demonstration School for developing excellent teaching competencies of pre-service early childhood teachers. The key informants consisted of 15 administrators and 246 faculty members, teachers, and students. Research instruments included semi-structured interview protocols and open-ended questionnaires, validated with IOC values ranging from 0.80-1.00. Data were analyzed using content analysis and thematic analysis.

The findings revealed that: (1) the characteristics of collaborative synergy included academic integration, human resource and support system development, and collaborative culture and co-learning creation, with operational processes forming a co-learning cycle through Co-Teaching, Co-Research, and Co-Reflection mechanisms; (2) excellent teaching competencies comprised valuing learner diversity, designing and implementing developmental learning activities, teamwork and professional collaboration, and professional self-development; and (3) the “ASPIRE MODEL” collaborative partnership

14. (-217-237).indd 218 4/29/2026 10:41:34 AM

model consisted of Alliance, Supervisor, Practitioner, Integration, Refinement, and Excellence.

Keywords: Collaborative Synergy; Teaching Competencies; Pre-service Early Childhood Teachers; Demonstration School; Faculty of Education

บทนำ

การพัฒนาครูให้มีคุณภาพเป็นรากฐานสำคัญของระบบการศึกษาที่ยั่งยืน การผลิตครูที่มีสมรรถนะเป็นเลิศไม่เพียงต้องอาศัยความรู้เชิงทฤษฎีจากมหาวิทยาลัยเท่านั้น แต่ยังต้องมีประสบการณ์ปฏิบัติจริงในสถานการณ์ห้องเรียนที่แท้จริง ความท้าทายสำคัญประการหนึ่งของสถาบันผลิตครูคือการเชื่อมช่องว่างระหว่างทฤษฎีทางการศึกษากับการปฏิบัติจริงในห้องเรียน West[๑] กล่าวว่าโรงเรียนสาธิตเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีทางการศึกษากับการปฏิบัติจริง ขณะที่ Bezzina and Testa[๒] ให้ความสำคัญของการสร้างหุ้นส่วนทางวิชาชีพระหว่างมหาวิทยาลัยและโรงเรียนด้วยแนวคิด Professional Development School ที่ให้อาจารย์มหาวิทยาลัย ครูพี่เลี้ยง และนักศึกษาครูทำงานร่วมกันอย่างเท่าเทียม

สำหรับการศึกษาปฐมวัย ความจำเป็นในการพัฒนาครูที่มีสมรรถนะสูงยิ่งมีความสำคัญเป็นพิเศษ เนื่องจากช่วงวัยแรกเกิดถึง ๖ ปีเป็นช่วงวัยทองของการพัฒนาสมองและการวางรากฐานการเรียนรู้ตลอดชีวิต ครูปฐมวัยจึงต้องมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก มีทักษะการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมพัฒนาการทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม และสติปัญญา รวมถึงมีจิตวิญญาณความเป็นครูและคุณธรรมจริยธรรม ตามที่กำหนดไว้ในหลักเกณฑ์และวิธีการทดสอบ และประเมินสมรรถนะทางวิชาชีพครู[๓] และสมรรถนะครูอาเซียนของ SEAMEO INNOTECH[๔] การพัฒนาสมรรถนะเหล่านี้ไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากการเรียนในห้องบรรยายเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยการบูรณาการระหว่างความรู้ทางวิชาการกับประสบการณ์ปฏิบัติจริงอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ

---

[๑] West, R. L., "Teacher-Training through a Demonstration School", **The Elementary School Journal**, Vol. 25 No. 8 (1925): 619-626.

[๒] Bezzina, C., & Testa, S., "Establishing Schools as Professional Learning Communities: Perspectives from Malta", **European Journal of Teacher Education**, Vol. 28 No. 2 (2005): 141-150.

[๓] ประกาศคณะกรรมการคุรุสภา, เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการทดสอบและประเมินสมรรถนะทางวิชาชีพครู พ.ศ. ๒๕๖๖, **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม ๑๔๐ ตอนพิเศษ ๘๒ ง (๕ เมษายน ๒๕๖๖) หน้า ๑๔-๑๙.

[๔] SEAMEO INNOTECH, **Success Competencies of Southeast Asian School Heads: A Learning Guide,** (Quezon City: SEAMEO INNOTECH, 2016), pp. 10-12.

14. (-217-237).indd 219 4/29/2026 10:41:34 AM

แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Kolb[๕] อธิบายวงจรการเรียนรู้ที่ประกอบด้วยประสบการณ์ตรง การสะท้อนคิด การสร้างแนวคิด และการทดลองใช้ ซึ่งเป็นกรอบสำคัญในการพัฒนาครู ในขณะที่ทฤษฎีสังคมแห่งการเรียนรู้ของ Bandura[๖] กล่าวว่าการเรียนรู้เกิดจากการสังเกต และเลียนแบบพฤติกรรมของครูต้นแบบ การผสมผสานแนวคิดเหล่านี้เข้ากับแนวคิดสังคมสร้างสรรค์ความรู้ของ Vygotsky[๗] ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนทางสังคม ทำให้เกิดกลไกการทำงานแบบ Co-Teaching, Co-Research และ Co-Reflection ที่เป็นหัวใจของความร่วมมือทางวิชาชีพ

งานวิจัยในประเทศไทยและต่างประเทศแสดงให้เห็นถึงประสิทธิผลของความร่วมมือระหว่างสถาบันผลิตครูและโรงเรียน วิชิต สุรัตน์เรืองชัย และพงศ์เทพ จิระไว[๘] พบว่าการสอนร่วมระหว่างอาจารย์มหาวิทยาลัยกับครูในโรงเรียนช่วยพัฒนาทักษะการสอนอย่างมีนัยสำคัญ สายสวลี วิทยาภัค[๙] พบว่าการบูรณาการความร่วมมือตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผน การนิเทศ และการประเมินผลช่วยให้นักศึกษาฝึกสอนมีประสบการณ์วิชาชีพครบสมบูรณ์ ส่วน Robinson[๑๐] พบว่าห้องเรียนสาธิตในออสเตรเลียมีผลเชิงบวกต่อการเชื่อมโยงทฤษฎีกับสถานการณ์จริง การสร้างแรงบันดาลใจ และการเปลี่ยนแปลงแนวปฏิบัติในการสอน งานวิจัยเหล่านี้ยืนยันถึงความสำคัญของความร่วมมือที่เป็นระบบและต่อเนื่อง

---

[๕] Kolb, D. A., **Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development**, (NJ: Prentice Hall, 1984), pp. 20-39.

[๖] Bandura, A., **Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory**, (Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall, 1986), pp. 19-22.

[๗] Vygotsky, L. S., **Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes**, (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978), pp. 92-94.

[๘] วิชิต สุรัตน์เรืองชัย และพงศ์เทพ จิระไว, “การวิจัยพัฒนาสมรรถนะการสอนเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของครูในสังกัดโรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต ๑ : ระยะที่ ๑ การสำรวจสภาพการจัดการเรียนรู้เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ”, **วารสารศึกษาศาสตร์**, ปีที่ ๒๗ ฉบับที่ ๒ (๒๕๕๙): ๔๔-๕๕.

[๙] สายสวลี วิทยาภัค, “การพัฒนารูปแบบการนิเทศแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมทักษะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกขององครูภาษาไทยสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต ๑”, **วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ**, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๙ (๒๕๖๕): ๒๙๙-๓๑๓.

[๑๐] Robinson, N. M., “An Evaluation of the Effectiveness of the Demonstration Classroom Professional Learning Experience”, [**Doctoral dissertation, National Louis University**], (Digital Commons, 2016), [Online], Available: https://digitalcommons.nl.edu/diss/204. [January 22, 2026]

14. (-217-237).indd 220 4/29/2026 10:41:34 AM

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต[๑๑] มีโรงเรียนสาธิตละอออุทิศเป็น Learning Factory ที่นักศึกษาได้ฝึกปฏิบัติจริงในชั้นเรียน โรงเรียนสาธิตละอออุทิศไม่เพียงทำหน้าที่เป็นห้องปฏิบัติการทางการศึกษาเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์นวัตกรรมการศึกษาที่พัฒนาหลักสูตรและวิธีการสอนใหม่ ใช้แนวคิด Montessori และ Brain-Based Learning ที่พัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างสมบูรณ์ ความสัมพันธ์ระหว่างคณะครุศาสตร์และโรงเรียนสาธิตละอออุทิศจึงมีลักษณะเป็นระบบนิเวศการเรียนรู้ที่บูรณาการอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีความร่วมมือระหว่างคณะครุศาสตร์และโรงเรียนสาธิตละอออุทิศมาอย่างต่อเนื่อง แต่ยังไม่มีการศึกษาลักษณะ กระบวนการ และองค์ประกอบของพลังความร่วมมือที่ส่งผลต่อการพัฒนาสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครูปฐมวัย การศึกษาวิจัยนี้ช่วยให้เข้าใจกลไกการทำงานของความร่วมมือ ปัจจัยแห่งความสำเร็จ การยกระดับคุณภาพการผลิตครูปฐมวัยและสามารถเป็นต้นแบบสำหรับสถาบันการศึกษาอื่นในการพัฒนาระบบความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาลักษณะและกระบวนการความร่วมมือในการพัฒนาสมรรถนะการสอน

๒. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของพลังความร่วมมือและความสัมพันธ์ที่ส่งผลต่อการพัฒนาสมรรถนะการสอน

๓. เพื่อศึกษารูปแบบพลังความร่วมมือระหว่างคณะครุศาสตร์และโรงเรียนสาธิตลอออุทิศเพื่อพัฒนาสมรรถนะการสอนที่เป็นเลิศสำหรับนักศึกษาครูปฐมวัย

แนวคิด ทฤษฎี และกรอบแนวคิดการวิจัย

บริบทของคณะครุศาสตร์และโรงเรียนสาธิตละอออุทิศ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ก่อตั้งจากโรงเรียนการเรือนพระนครและโรงเรียนอนุบาลละอออุทิศ ปี พ.ศ. ๒๔๘๓ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นการศึกษาปฐมวัยไทย ทำให้มหาวิทยาลัยมีความเชี่ยวชาญด้านปฐมวัย[๑๒] คณะเปิดสอนทั้งปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัยและการประถมศึกษา ปริญญาโท สาขาการบริหารจัดการการศึกษาปฐมวัยและประถมศึกษา และประกาศนียบัตรวิชาชีพครู คณะครุศาสตร์มีโรงเรียนสาธิตละอออุทิศ ให้นักศึกษาฝึกปฏิบัติจริงในชั้นเรียนและได้รับค่าตอบแทน ใช้ระบบประกัน

---

[๑๑] ศิโรจน์ ผลพันธิน, พิทักษ์ จันทร์เจริญ, และสุขุม เฉลยทรัพย์, “Sirote's Model for University Quality Integration: ต้นแบบการบูรณาการศาสตร์และศิลป์ในการบริหารสถาบันอุดมศึกษา”, **วารสารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต**, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๘): ๑-๑๕.

[๑๒] ศิโรจน์ ผลพันธิน, พิทักษ์ จันทร์เจริญ, และสุขุม เฉลยทรัพย์, “Sirote's Model for University Quality Integration: ต้นแบบการบูรณาการศาสตร์และศิลป์ในการบริหารสถาบันอุดมศึกษา”, **วารสารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต**, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๘): ๑-๑๕.

14. (-217-237).indd 221 4/29/2026 10:41:34 AM

คุณภาพการศึกษาของมหาวิทยาลัย และเชื่อมโยงกับมาตรฐานของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา

โรงเรียนสาธิตละอออุทิศ มหาวิทยาลัยสวนดุสิตเป็นสถาบันการศึกษาปฐมวัย นอกจากให้การศึกษาเด็กปฐมวัยและประถมศึกษาแล้ว ยังเป็น Laboratory School สำหรับฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูและ Educational Innovation Lab สำหรับพัฒนาหลักสูตรและวิธีการสอนใหม่ โรงเรียนจัดการเรียนการสอนแบบสองภาษา (ภาษาไทยและอังกฤษ) ใช้แนวคิด Montessori และ Brain-Based Learning โดยมี La-or Plus ยกระดับคุณภาพสู่มาตรฐานสากล ใช้กรอบ CEFR พัฒนาทักษะภาษาอังกฤษและทักษะศตวรรษที่ ๒๑ สำหรับ La-or NEXT เปลี่ยนเป็น Learning Ecosystem ที่ครบวงจร พัฒนาเด็กทั้ง ๔ ด้าน (๑) ร่างกาย การเคลื่อนไหว การใช้กล้ามเนื้อมัดใหญ่และกล้ามเนื้อมัดเล็ก (๒) อารมณ์ จิตใจ การแสดงออก ความมั่นใจ (๓) สังคม การอยู่ร่วมกัน การแบ่งปัน และ (๔) สติปัญญา การคิด การแก้ปัญหาและภาษา มีการนิเทศร่วมระหว่างอาจารย์และครูพี่เลี้ยง มีการวิจัยในชั้นเรียนและพัฒนาหลักสูตรร่วมกับคณะครุศาสตร์

แนวคิดโรงเรียนสาธิตและความร่วมมือ

แนวคิดโรงเรียนสาธิต West[๑๓] กล่าวว่าโรงเรียนสาธิตเป็นกลไกเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีทางการศึกษากับการปฏิบัติจริงในห้องเรียน ผสมผสานกับแนวคิด School-Based Teacher Education และ Professional Development School ของ Bezzina and Testa[๑๔] ให้โรงเรียนเป็นฐานการเรียนรู้ของนักศึกษาครู โดยมีอาจารย์มหาวิทยาลัย ครูพี่เลี้ยง และนักศึกษาครูทำงานร่วมกันแบบหุ้นส่วนทางวิชาชีพ ใช้โมเดลการบูรณาการความร่วมมือ (Integrated Partnership Model) ประกอบด้วย (๑) หลักสูตร การออกแบบผลลัพธ์การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยและโรงเรียน (๒) การฝึกปฏิบัติแบบร่วมมือ การใช้รูปแบบ Co-Teaching, Lesson Study และ Reflective Practicum และ (๓) การวิจัยและนวัตกรรม การวิจัยในชั้นเรียนและพัฒนานวัตกรรมร่วมกัน เป็นวงจร Theory, Practice, Evidence และ Improvement ที่ต่อเนื่อง

---

[๑๓] West, R. L., “Teacher-Training through a Demonstration School”, **The Elementary School Journal**, Vol. 25 No. 8 (1925): 619-626.

[๑๔] Bezzina, C., & Testa, S., “Establishing Schools as Professional Learning Communities: Perspectives from Malta”, **European Journal of Teacher Education**, Vol. 28 No. 2 (2005): 141-150.

14. (-217-237).indd 222 4/29/2026 10:41:34 AM

ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาครูปฐมวัย

ทฤษฎีสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism Theory) ของ Bruner[๑๕] ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้จากประสบการณ์และการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม บูรณาการกับ ทฤษฎีสังคมแห่งการเรียนรู้ (Social Learning Theory) ของ Bandura[๑๖] อธิบายว่าการเรียนรู้เกิดจากการสังเกตและเลียนแบบพฤติกรรมของครูต้นแบบ

ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning Theory) ของ Kolb[๑๗] เป็นกรอบสำคัญที่อธิบายวงจรการเรียนรู้ ๔ ขั้นตอน ได้แก่ ประสบการณ์ตรง การสะท้อนคิด การสร้างแนวคิด และการทดลองใช้ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ขณะที่ ทฤษฎีการเรียนรู้แบบสะท้อนคิด (Reflective Practice Theory) ของ Schon and DeSanctis[๑๘] ให้ความสำคัญของการสะท้อนคิดในขณะปฏิบัติและหลังปฏิบัติเพื่อพัฒนาการสอนอย่างต่อเนื่อง

แนวคิดการเรียนรู้ร่วมมือ

แนวคิดสังคมสร้างสรรค์ความรู้ (Social Constructivism) ของ Vygotsky[๑๙] อธิบายว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการเรียนรู้จากประสบการณ์ทางสังคม การวิจัยนำแนวคิดมาพัฒนาเป็นกลไกการทำงานแบบ Co-Teaching, Co-Research และ Co-Reflection ของความร่วมมือทางวิชาชีพ

ความเป็นมืออาชีพแบบร่วมมือ (Collaborative Professionalism) ของ Hargreaves and O'Connor[๒๐] มีลักษณะสำคัญ ๔ ประการ ได้แก่ การมีส่วนร่วมเชิงลึก ความไว้วางใจและความเท่าเทียมทางวิชาชีพ การสะท้อนคิดร่วมอย่างต่อเนื่อง และการรับผิดชอบร่วมต่อผลลัพธ์ผู้เรียน สำหรับชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community) มี ๓ องค์ประกอบหลัก: (๑) การมุ่งเน้นผลลัพธ์การเรียนรู้ของผู้เรียน (๒) การทำงานเป็นทีมอย่างต่อเนื่อง และ (๓) การสะท้อนและปรับปรุงกระบวนการสอนร่วมกัน

---

[๑๕] Bruner, J., **Child's Talk**, (NY: W.W. Norton, 1983), pp. 124-125.

[๑๖] Bandura, A., **Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory**, (Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall, 1986), pp. 19-22.

[๑๗] Kolb, D. A., **Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development**, (NJ: Prentice Hall, 1984), pp. 20-39.

[๑๘] Schon, D. A., & DeSanctis, V., "The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action", **The Journal of Continuing Higher Education**, Vol. 34 No. 3 (2011): 29-30.

[๑๙] Vygotsky, L. S., **Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes**, (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978), pp. 92-94.

[๒๐] Hargreaves, A., & O'Connor, M. T., **Collaborative Professionalism: When Teaching Together Means Learning for All**, (Thousand Oaks, CA: Corwin Press, 2018), pp. 2-4.

14. (-217-237).indd 223 4/29/2026 10:41:34 AM

สมรรถนะครูปฐมวัย

หลักเกณฑ์และวิธีการทดสอบและประเมินสมรรถนะทางวิชาชีพครู[๒๑] มีดังนี้ (๑) สมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้และผู้เรียนเป็นสำคัญ (๒) สมรรถนะด้านจิตวิญญาณความเป็นครูและคุณธรรมจริยธรรม (๓) สมรรถนะด้านการพัฒนาตนเองและวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง จาก ASEAN Teacher Standards (ATS) ของ SEAMEO INNOTECH[๒๒]

เน้นสมรรนะครูปฐมวัย ๔ ด้าน ได้แก่ (๑) ความรู้ทางวิชาชีพและการปฏิบัติที่มีคุณภาพ (Professional Knowledge and Practice) (๒) ค่านิยม คุณธรรม และสังคมวัฒนธรรม (Social and Ethical Values) (๓) การสื่อสารและการทำงานร่วมกับผู้อื่น (Collaboration and Communication) และ (๔) การเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง (Continuous Professional Learning) สำหรับ UNESCO[๒๓] และ OECD[๒๔] เน้นสมรรถนะดิจิทัล (Digital Pedagogy) และสมรรถนะข้ามวัฒนธรรม (Intercultural Competence)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิชิต สุรัตน์เรืองชัย และพงศ์เทพ จิระไว[๒๕] ศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างอาจารย์มหาวิทยาลัยกับครูในโรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า Co-teaching ช่วยพัฒนาทักษะการสอนของทั้งอาจารย์และครูอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะด้านการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้และการจัดการชั้นเรียน การทำงานร่วมกันทำให้หลักสูตรมีความทันสมัยและสอดคล้องกับสภาพจริงในห้องเรียนมากขึ้น นักเรียนในห้องเรียนที่มีการสอนแบบ Co-teaching มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น เนื่องจากได้รับความสนใจและการดูแล

---

[๒๑] ประกาศคณะกรรมการคุรุสภา, เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการทดสอบและประเมินสมรรถนะทางวิชาชีพครู พ.ศ. ๒๕๖๖, **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม ๑๔๐ ตอนพิเศษ ๘๒ ง (๕ เมษายน ๒๕๖๖), หน้า ๑๔-๑๙.

[๒๒] SEAMEO INNOTECH, **Success Competencies of Southeast Asian School Heads: A Learning Guide**, (Quezon City: SEAMEO INNOTECH, 2016), pp. 10-12.

[๒๓] UNESCO, **New Methods to Boost Intercultural Competencies**, 2022, [Online], Available: https://www.unesco.org/en/articles/new-methods-boost-intercultural-competencies [January 22, 2026]

[๒๔] OECD, **OECD Digital Education Outlook 2023 Towards an Effective Digital Education Ecosystem**, 2023, [Online], Available: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-digital-education-outlook-2023_c74f03de-en/full-report/teacher-digital-competences-formal-approaches-to-their-development_4a05344c.html. [January 22, 2026]

[๒๕] วิชิต สุรัตน์เรืองชัย และพงศ์เทพ จิระไว, “การวิจัยพัฒนาสมรรถนะการสอนเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของครูในสังกัดโรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต ๑: ระยะที่ ๑ การสำรวจสภาพการจัดการเรียนรู้เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ”, **วารสารศึกษาศาสตร์**, ปีที่ ๒๗ ฉบับที่ ๒ (๒๕๕๙): ๔๔-๕๕.

14. (-217-237).indd 224 4/29/2026 10:41:35 AM

อย่างทั่วถึงจากครูผู้สอน สายสวลี วิทยาภัค[๒๖] พัฒนารูปแบบการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูแบบบูรณาการระหว่างคณะศึกษาศาสตร์และโรงเรียนเครือข่าย พบว่าการบูรณาการความร่วมมือตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผน การนิเทศ และการประเมินผลช่วยให้นักศึกษาฝึกสอนมีประสบการณ์ที่ครบถ้วน โดยเฉพาะในด้านการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษและการทำงานร่วมกับผู้ปกครองและชุมชน ณัฐธยาน์ อิศรางกูร ณ อยุธยา และพิมลพรรณ เพชรสมบัติ[๒๗] พัฒนารูปแบบความร่วมมือเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะครูโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยของรัฐ ผลการวิจัยชี้ว่าการร่วมมืออย่างเป็นระบบผ่านการประชุมเชิงปฏิบัติการ การนิเทศแบบกัลยาณมิตร และการวิจัยในชั้นเรียนร่วมกันส่งผลให้ครูมีทักษะการสอนที่สูงขึ้น และสรายุทธ ช่างงาม และคณะ[๒๘] ศึกษาความร่วมมือที่ประสบความสำเร็จ พบว่ามีองค์ประกอบสำคัญ ๔ ประการ คือ การมีเป้าหมายร่วมกัน ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ระบบการสื่อสารที่ต่อเนื่อง และการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ศูนย์การศึกษาปฐมวัยที่สังกัดมหาวิทยาลัยทำหน้าที่เป็นทั้งแหล่งฝึกสอนของนักศึกษาครู พื้นที่วิจัยเชิงปฏิบัติ และศูนย์บริการวิชาการแก่ชุมชน

Bezzina and Testa[๒๙] ศึกษาความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยและโรงเรียนในเนเธอร์แลนด์ พบว่าความร่วมมือที่มีประสิทธิผลต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของเป้าหมายร่วมและความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ทุกฝ่ายต้องมองตนเองเป็นหุ้นส่วนทางวิชาชีพมากกว่าความสัมพันธ์แบบผู้สอนกับผู้เรียน กรอบโครงสร้างความร่วมมือประกอบด้วย การออกแบบหลักสูตรร่วม การนิเทศและสะท้อนคิดร่วม การวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ร่วม และการบริหารจัดการร่วมระหว่างสถาบัน และ Robinson[๓๐] ประเมินประสิทธิผลของห้องเรียนสาธิตในออสเตรเลีย พบว่าห้องเรียนสาธิตมีผลเชิงบวกใน ๓ ด้าน คือ (๑) การเพิ่มพูนความเข้าใจเชิงวิชาชีพ ครูเชื่อมโยงทฤษฎีกับสถานการณ์จริงได้ดีขึ้น (๒) การสร้างแรงบันดาลใจและเจตคติทางบวก

---

[๒๖] สายสวลี วิทยาภัค, “การพัฒนารูปแบบการนิเทศแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมทักษะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูภาษาไทยสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต ๑”, **วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ**, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๙ (๒๕๖๕): ๒๙๙-๓๑๓.

[๒๗] ณัฐธยาน์ อิศรางกูร ณ อยุธยา และพิมลพรรณ เพชรสมบัติ, “รูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะครูด้านการบริหารจัดการชั้นเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครนายก”, **วารสารครุศาสตร์วิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย**, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๗): ๖๓-๗๘.

[๒๘] สรายุทธ ช่างงาม, พิณสุดา สิริธรังศรี และอุทัย บุญประเสริฐ, “รูปแบบการบริหารโรงเรียนเอกชนเพื่อความรับผิดชอบต่อสังคม ในยุคประเทศไทย ๔.๐”, **วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ**, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๗ (๒๕๖๕): ๕๑๘-๕๓๒.

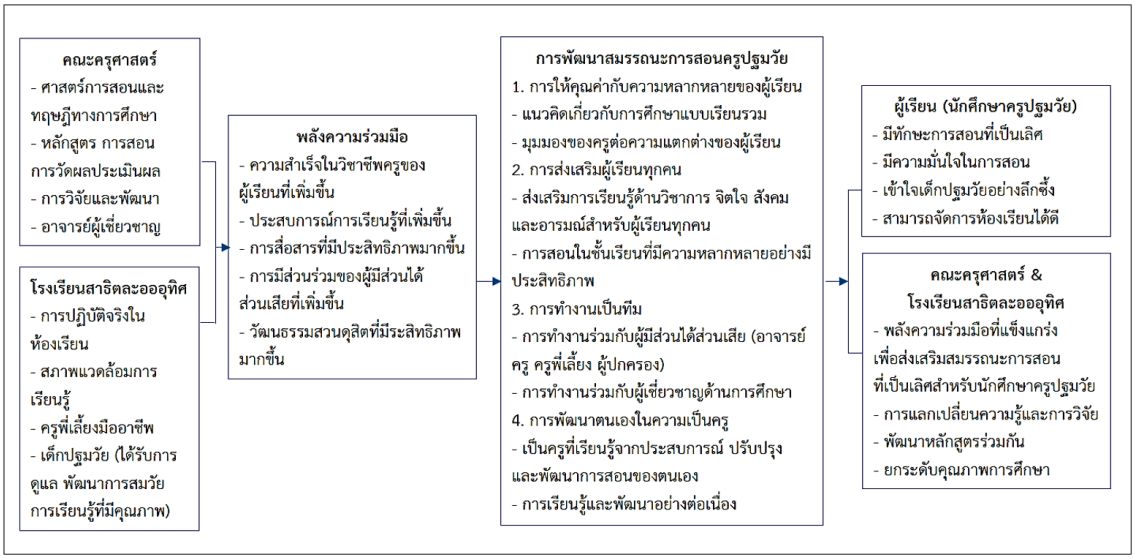
[๒๙] Bezzina, C., & Testa, S., “Establishing Schools as Professional Learning Communities: Perspectives from Malta”, **European Journal of Teacher Education**, Vol. 28 No. 2 (2005): 141-150.

[๓๐] Robinson, N. M., “An Evaluation of the Effectiveness of the Demonstration Classroom Professional Learning Experience”, [**Doctoral dissertation, National Louis University**], (Digital Commons, 2016), [Online], Available: https://digitalcommons.nl.edu/diss/204. [January 22, 2026]

14. (-217-237).indd 225 4/29/2026 10:41:35 AM

ต่อการสอน และ (๓) การเปลี่ยนแปลงแนวปฏิบัติในการสอนผ่านการนำเทคนิคใหม่ไปประยุกต์ใช้ การสนทนาและการแลกเปลี่ยนหลังการสาธิตเป็นสิ่งสำคัญของการเรียนรู้

กรอบแนวคิดการวิจัย

รูปที่ ๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ ผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิตที่มีบทบาทสำคัญ ในการกำหนดนโยบายและขับเคลื่อนระบบความร่วมมือ รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด ๑๕ คน ดังนี้ (๑) ผู้บริหารระดับมหาวิทยาลัย จำนวน ๕ คน (๒) ผู้บริหารคณะครุศาสตร์ จำนวน ๕ คน (๓) ผู้บริหารโรงเรียนสาธิตละอออุทิศ จำนวน ๕ คน

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากแบบสอบถามปลายเปิด เป็นกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงในกระบวนการจัดการเรียนรู้และการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด ๒๔๖ คน ดังนี้ (๑) อาจารย์คณะครุศาสตร์ จำนวน ๖๐ คน (๒) ครูโรงเรียนสาธิตละอออุทิศ จำนวน ๗๕ คน (๓) นักศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย จำนวน ๑๑๑ คน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

14. (-217-237).indd 226 4/29/2026 10:41:36 AM

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

๑) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยอ้างอิงจาก กรอบแนวคิดการวิจัย และวัตถุประสงค์การวิจัยทั้ง ๓ ข้อ เพื่อให้สามารถเก็บข้อมูลได้อย่างครอบคลุมและลึกซึ้ง โดยเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น ๓ ด้านสำคัญ ดังนี้

๑) ลักษณะและกระบวนการความร่วมมือ ระหว่างคณะครุศาสตร์และโรงเรียนสาธิตละอออุทิศ ทั้งในด้านการบริหารจัดการ การสื่อสาร และการดำเนินงานร่วมกัน

๒) องค์ประกอบของพลังความร่วมมือและความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเพื่อศึกษากลไกที่ทำให้ความร่วมมือเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

๓) แนวทางหรือรูปแบบพลังความร่วมมือที่เหมาะสม ในการพัฒนาสมรรถนะการสอนที่เป็นเลิศของนักศึกษาครูปฐมวัย ทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะทางวิชาชีพ

๒) แบบสอบถามปลายเปิด ใช้สำหรับเก็บข้อมูลจากกลุ่มอาจารย์ ครู และนักศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการเรียนรู้และการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู โดยผู้วิจัยจัดส่งแบบสอบถามให้ผู้ตอบเขียนตอบด้วยตนเองผ่านระบบ Google Form เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ โดยมีการติดตามผลการส่งข้อมูลกลับและตรวจสอบความถูกต้องของการตอบคำถามทุกข้อครบถ้วน ข้อมูลแบบสอบถามปลายเปิดมีดังนี้

๑) ลักษณะและกระบวนการความร่วมมือ ระหว่างคณะครุศาสตร์และโรงเรียนสาธิตละอออุทิศ ด้านการบริหารจัดการ การสื่อสาร และการดำเนินงานร่วมกัน

๒) องค์ประกอบของพลังความร่วมมือและความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเพื่อศึกษากลไกที่ทำให้ความร่วมมือเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ

๓) แนวทางและรูปแบบพลังความร่วมมือที่เหมาะสม ในการพัฒนาสมรรถนะการสอนที่เป็นเลิศของนักศึกษาครูปฐมวัย ด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะทางวิชาชีพ

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและแบบสอบถามปลายเปิด ดำเนินการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือเพื่อให้มั่นใจในความถูกต้อง ความเที่ยงตรง และความเชื่อมั่นของข้อมูลที่จะนำมาวิเคราะห์ โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑) การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ผู้วิจัยได้นำเครื่องมือเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๕ ท่าน เพื่อพิจารณาตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสม และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยจัดทำแบบประเมินความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย (Item Objective Congruence: IOC) คะแนน +๑ หมายถึง แน่ใจว่าข้อคำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ คะแนน ๐ หมายถึง ไม่แน่ใจว่าข้อคำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ คะแนน -๑ หมายถึง แน่ใจว่าข้อคำถาม

14. (-217-237).indd 227 4/29/2026 10:41:36 AM

ไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ คำนวณค่า IOC โดยใช้เกณฑ์การตัดสินว่า ข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ ๐.๖๐ ขึ้นไป มีความสอดคล้องและสามารถนำไปใช้ได้ ส่วนข้อคำถามที่มีค่า IOC ต่ำกว่า ๐.๖๐ ถูกปรับปรุงแก้ไข ผลการตรวจสอบพบว่าข้อคำถามทุกข้อมีค่า IOC อยู่ระหว่าง ๐.๘๐-๑.๐๐ ผู้วิจัยได้ปรับปรุงเครื่องมือในด้านภาษาที่ชัดเจนและเข้าใจง่าย และจัดเรียงลำดับคำถามให้เป็นไปตามเหตุผลของเนื้อหา

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และแนวทางการวิเคราะห์เชิงประเด็น (Thematic Analysis) ตามวิธีวิเคราะห์ข้อมูลของ Braun and Clarke[๓๑] ดำเนินการ ๖ ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ ๑ การทำความคุ้นเคยกับข้อมูล จัดระบบคำตอบ จดบันทึกประเด็นสำคัญ ขั้นตอนที่ ๒ แยกข้อมูลออกเป็นหน่วยความหมายที่มีความสำคัญต่อการตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ขั้นตอนที่ ๓ การค้นหาประเด็น ความสัมพันธ์ระหว่างประเด็นย่อยและประเด็นหลัก เพื่อให้เห็นภาพรวมของข้อมูล ขั้นตอนที่ ๔ การทบทวนประเด็น เชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎี ความสอดคล้องของประเด็นที่พบกับกรอบแนวคิด ขั้นตอนที่ ๕ การนิยามและการตั้งชื่อประเด็น วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประเด็น อธิบายความสัมพันธ์ประเด็นต่าง ๆ และขั้นตอนที่ ๖ สร้างแผนผังแสดงความสัมพันธ์ระหว่างประเด็นหลัก ประเด็นย่อย และกรอบแนวคิดการวิจัย เพื่อแสดงภาพของรูปแบบ

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ ๑ ลักษณะและกระบวนการความร่วมมือในการพัฒนาสมรรถนะการสอน มีดังนี้

๑. การบูรณาการทางวิชาการ การเชื่อมโยงองค์ความรู้จากมหาวิทยาลัยสู่การปฏิบัติจริงในโรงเรียน ผ่านกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาวิชาชีพครูแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย ๓ องค์ประกอบย่อย คือ การพัฒนาหลักสูตรร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างอาจารย์มหาวิทยาลัยและครูโรงเรียนสาธิตเพื่อออกแบบรายวิชาและกิจกรรมฝึกสอนที่ตอบโจทย์การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย การจัดการเรียนรู้และการสอนร่วม โดยอาจารย์คณะครุศาสตร์และครูโรงเรียนสาธิตกล่าวว่า “อาจารย์และครูต้องร่วมกันวางแผนการสอน สังเกตการสอน และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหลังการสอน และการวิจัยและนวัตกรรมร่วมกัน ร่วมกันผลิตองค์ความรู้ใหม่ผ่านการวิจัยในชั้นเรียนและการพัฒนานวัตกรรมการสอน”

๒. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และระบบสนับสนุน มุ่งสร้างความเข้มแข็งของบุคลากรและระบบบริหารจัดการที่เอื้อต่อความร่วมมือในระยะยาว ประกอบด้วย ๓ ด้านย่อย คือ โดยอาจารย์คณะครุศาสตร์และครูโรงเรียนสาธิตกล่าวว่า “ต้องมีการนิเทศและการพัฒนาวิชาชีพครูร่วมกัน โดยมีระบบนิเทศที่ผสมผสานระหว่างอาจารย์นิเทศและครูพี่เลี้ยง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนาการสอนของนักศึกษา

[๓๑] Braun, V., & Clarke, V., “Using Thematic Analysis in Psychology”, **Qualitative Research in Psychology**, Vol. 3 No. 2 (2006): 77-101.

14. (-217-237).indd 228 4/29/2026 10:41:36 AM

ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้แบบ Co-Learning” การเสริมสร้างสมรรถนะของบุคลากรผ่านการจัดอบรมพัฒนาครูและอาจารย์ เช่น การใช้เทคโนโลยีการศึกษา การวิจัยในชั้นเรียน ภาษาอังกฤษ และการบริหารจัดการผ่านการวางระบบบริหารร่วมกันระหว่างคณะและโรงเรียน การกำหนดบทบาทหน้าที่ และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการ

๓. การสร้างวัฒนธรรมความร่วมมือและการเรียนรู้ร่วมกัน มุ่งเน้นการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยน และการเติบโตทางวิชาชีพ ประกอบด้วย ๓ ด้านย่อย คือ การสื่อสารและการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การสื่อสารระหว่างอาจารย์ ครู นักศึกษา และผู้ปกครองอย่างเปิดเผย โดยอาจารย์คณะครุศาสตร์และครูโรงเรียนสาธิตกล่าวว่า “การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการทบทวนร่วมเป็นกระบวนการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพระหว่างคณะและโรงเรียนและการรักษาวัฒนธรรมสวนดุสิตและจิตวิญญาณความเป็นครู โดยการปลูกฝังคุณค่าร่วมของความเมตตา การเอื้ออาทรและการเป็นแบบอย่างของครูมืออาชีพ”

กระบวนการดำเนินงานความร่วมมือมีลักษณะเป็นวงจรการเรียนรู้ร่วม โดยทำงานผ่านกลไก Co-Teaching, Co-Research และ Co-Reflection ทำให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีกับสถานการณ์จริง ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นไม่เพียงแต่ยกระดับคุณภาพของนักศึกษาครูเท่านั้น แต่ยังสร้างคุณค่าใหม่ให้กับทั้งสองหน่วยงาน นำไปสู่การเป็นต้นแบบของระบบความร่วมมือทางการศึกษาแบบบูรณาการที่ยั่งยืนและทรงพลัง

วัตถุประสงค์ที่ ๒ องค์ประกอบของพลังความร่วมมือและความสัมพันธ์ที่ส่งผลต่อการพัฒนาสมรรถนะการสอนมี ๔ องค์ประกอบหลัก ดังนี้

๑. การให้คุณค่ากับความหลากหลายของผู้เรียน นักศึกษาครูสามารถเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคล ปรับกิจกรรมให้เหมาะสมกับพัฒนาการ และเปิดโอกาสให้เด็กทุกคนมีส่วนร่วม จัดการเรียนรู้ที่คำนึงถึงความแตกต่างของเด็กและสร้างบรรยากาศการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

๒. นักศึกษาครูมีความสามารถในการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัยอย่างสมดุลครบทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านร่างกาย (การเคลื่อนไหว กล้ามเนื้อมัดใหญ่-เล็ก) ด้านอารมณ์-จิตใจ (การแสดงออกทางอารมณ์ ความมั่นใจ) ด้านสังคม (การอยู่ร่วมกัน การแบ่งปัน) และด้านสติปัญญา (การคิด การแก้ปัญหา ภาษา) โดยใช้กิจกรรมบูรณาการ เช่น การเล่น โครงงาน หรือ STEM ((Science (วิทยาศาสตร์) Technology (เทคโนโลยี) Engineering (วิศวกรรม) และ Mathematics (คณิตศาสตร์))

๓. การทำงานเป็นทีมและความร่วมมือทางวิชาชีพ นักศึกษาครูสามารถทำงานร่วมกับครูพี่เลี้ยงและอาจารย์นิเทศ เรียนรู้จากการทำงานเป็นทีมในระบบนิเทศร่วม สื่อสารกับผู้ปกครอง และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในทีมอย่างสร้างสรรค์

14. (-217-237).indd 229 4/29/2026 10:41:36 AM

๔. การพัฒนาตนเองในความเป็นครูมืออาชีพ นักศึกษาครูแสดงความรับผิดชอบสูง มีการคิดวิเคราะห์และประเมินตนเอง มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต ยึดมั่นในจิตวิญญาณและจรรยาบรรณครู และปรับปรุงตนเองจากประสบการณ์จริงอย่างต่อเนื่อง

การวิเคราะห์เชิงลึกพบว่า องค์ประกอบสมรรถนะดังกล่าวเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์เชิงบูรณาการระหว่างองค์ประกอบพลังความร่วมมือทั้ง ๓ ประเด็นหลัก ดังนี้

๑) ความสัมพันธ์ระหว่างการบูรณาการทางวิชาการกับสมรรถนะการสอน พบว่า การพัฒนาหลักสูตรร่วมกัน การจัดการเรียนรู้และการสอนร่วม และการวิจัยร่วมกัน ส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาทักษะการสอน ความมั่นใจ และการเข้าใจเด็กปฐมวัยอย่างลึกซึ้ง การที่นักศึกษาได้เรียนรู้ศาสตร์การสอนและทฤษฎีทางการศึกษาจากอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งได้ปฏิบัติจริงในห้องเรียนภายใต้การดูแลของครูพี่เลี้ยงมืออาชีพ ทำให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ

๒) ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กับสมรรถนะการทำงานเป็นทีม ระบบนิเทศร่วมและการพัฒนาวิชาชีพครูที่ต่อเนื่อง ส่งเสริมให้นักศึกษาครูมีความสามารถในการทำงานเป็นทีมและความร่วมมือทางวิชาชีพ การที่นักศึกษาได้รับการนิเทศจากทั้งอาจารย์และครูพี่เลี้ยงอย่างใกล้ชิด ทำให้เกิดการเรียนรู้แบบ Co-Learning และการสะท้อนคิดร่วมกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น

๓) ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมองค์กรกับการพัฒนาตนเอง วัฒนธรรมสวนดุสิตที่เน้นความเมตตา ความเอื้ออาทร และจิตวิญญาณความเป็นครู ส่งผลต่อการพัฒนาจิตสำนึกและความรับผิดชอบในวิชาชีพครู การที่นักศึกษาได้รับการหล่อหลอมผ่านบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน การสื่อสารที่เปิดกว้าง และการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ทำให้เกิดแรงบันดาลใจและความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ความร่วมมือประสบความสำเร็จ ประกอบด้วย ความเข้าใจและการยอมรับซึ่งกันและกันระหว่างบุคลากร การมีเป้าหมายร่วมกันที่ชัดเจน การสนับสนุนจากผู้บริหารระดับสูง ระบบนิเทศและพี่เลี้ยงที่มีคุณภาพ และบรรยากาศแห่งความไว้วางใจและการสื่อสารเชิงกัลยาณมิตร ปัจจัยเหล่านี้ทำงานเสริมซึ่งกันและกัน สร้างพลังความร่วมมือที่แข็งแกร่งและยั่งยืน

วัตถุประสงค์ที่ ๓ รูปแบบพลังความร่วมมือ

ผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบ “ASPIRE MODEL” เป็นรูปแบบพลังความร่วมมือระหว่างคณะครุศาสตร์และโรงเรียนสาธิตละอออุทิศเพื่อพัฒนาสมรรถนะการสอนที่เป็นเลิศสำหรับนักศึกษาครูปฐมวัย ตามรูปที่ ๒

14. (-217-237).indd 230 4/29/2026 10:41:36 AM

รูปที่ ๒ รูปแบบพลังความร่วมมือระหว่างคณะครุศาสตร์และโรงเรียนสาธิตละออออุทิศ (ผู้วิจัย, ๒๕๖๘)
เพื่อพัฒนาสมรรถนะการสอนที่เป็นเลิศสำหรับนักศึกษาครูปฐมวัย

"ASPIRE MODEL" มีรายละเอียดดังนี้

A = Alliance (พลังความร่วมมือ ครู-ละออ) มี ๔ องค์ประกอบ คือ ความสำเร็จในวิชาชีพครูของผู้เรียนที่เพิ่มขึ้น ประสบการณ์การเรียนรู้ที่เพิ่มขึ้น การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เพิ่มขึ้น และวัฒนธรรมสวนดุสิตที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

S = Supervisor (พลังละออ) มี ๔ องค์ประกอบ คือ การปฏิบัติจริงในห้องเรียน สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ ครูพี่เลี้ยงมืออาชีพ และเด็กปฐมวัยที่ได้รับการดูแลและพัฒนาการสมวัย

P = Practitioner (พลังครู) มี ๔ องค์ประกอบ คือ ศาสตร์การสอนและทฤษฎีทางการศึกษา หลักสูตร การสอน และการวัดผลประเมินผล การวิจัยและพัฒนา และอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญ

I = Integration (ครู-ละออ พลังความร่วมมือที่แข็งแกร่ง) มี ๔ องค์ประกอบ คือ พลังความร่วมมือที่แข็งแกร่งเพื่อส่งเสริมสมรรถนะการสอนที่เป็นเลิศ การแลกเปลี่ยนความรู้และการวิจัยเพื่อพัฒนาวิชาชีพครู การพัฒนาหลักสูตรร่วมกัน และการยกระดับคุณภาพการศึกษา

R = Refinement (การพัฒนาสมรรถนะการสอนครูปฐมวัย) มี ๔ องค์ประกอบ คือ การให้คุณค่ากับความหลากหลายของผู้เรียน การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านวิชาการ จิตใจ สังคม และอารมณ์สำหรับผู้เรียนทุกคน การทำงานเป็นทีม และการพัฒนาตนเองในความเป็นครู

E = Excellence (นักศึกษาครูปฐมวัยที่เป็นเลิศ) มี ๔ องค์ประกอบ คือ ทักษะการสอนที่เป็นเลิศ ความมั่นใจในการสอน การเข้าใจเด็กปฐมวัยอย่างลึกซึ้ง และการจัดการห้องเรียนที่ดี

14. (-217-237).indd 231 4/29/2026 10:41:36 AM

อภิปรายผล

การอภิปรายผลลักษณะและกระบวนการความร่วมมือในการพัฒนาสมรรถนะการสอน ผลการวิจัยพบว่าพลังความร่วมมือระหว่างคณะครุศาสตร์และโรงเรียนสาธิตละอออุทิศมีลักษณะ ๓ ด้านสำคัญ คือ การบูรณาการทางวิชาการ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และระบบสนับสนุน และการสร้างวัฒนธรรมความร่วมมือและการเรียนรู้ร่วมกัน สอดคล้องกับแนวคิดโมเดลความร่วมมือแบบบูรณาการที่เน้นความร่วมมือระดับหลักสูตร การฝึกปฏิบัติ การวิจัยและนวัตกรรม ของ Bezzina and Testa[๓๒] ที่พบว่าความร่วมมือที่มีประสิทธิผลต้องครอบคลุมการออกแบบหลักสูตรร่วม การนิเทศและสะท้อนคิดร่วม การวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ร่วม และการบริหารจัดการร่วมระหว่างสถาบัน

การบูรณาการทางวิชาการที่ประกอบด้วยการพัฒนาหลักสูตรร่วมกัน การจัดการเรียนรู้และการสอนร่วม และการวิจัยและนวัตกรรมร่วมกัน ตอบสนองทฤษฎีสร้างความรู้ด้วยตนเองของ Bruner[๓๓] ที่เน้นให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้จากประสบการณ์และการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม การที่นักศึกษาครูได้เรียนรู้ทฤษฎีจากอาจารย์มหาวิทยาลัยและนำไปปฏิบัติจริงในห้องเรียนภายใต้การดูแลของครูพี่เลี้ยง ทำให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างความรู้เชิงทฤษฎีกับการปฏิบัติ สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Kolb[๓๔] ที่อธิบายวงจรการเรียนรู้ ๔ ขั้นตอน คือ ประสบการณ์ตรง การสะท้อนคิด การสร้างแนวคิด และการทดลองใช้

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และระบบสนับสนุนผ่านระบบนิเทศร่วม การเสริมสร้างสมรรถนะของบุคลากร และการบริหารจัดการเชิงระบบ สอดคล้องกับการศึกษาของสายสวลี วิทยาภัค[๓๕] ที่พบว่า ระบบนิเทศที่ผสมผสานระหว่างอาจารย์นิเทศและครูพี่เลี้ยงเป็นการประยุกต์ใช้ทฤษฎีสังคมแห่งการเรียนรู้ของ Bandura[๓๖] ที่อธิบายว่าการเรียนรู้เกิดจากการสังเกตและเลียนแบบพฤติกรรมของครูต้นแบบ ทำให้นักศึกษาครูได้เรียนรู้จากแบบอย่างที่ดีทั้งด้านการสอนและจรรยาบรรณวิชาชีพ

---

[๓๒] Bezzina, C., & Testa, S., "Establishing Schools as Professional Learning Communities: Perspectives from Malta", **European Journal of Teacher Education**, Vol. 28 No. 2 (2005): 141-150.

[๓๓] Bruner, J., **Child's Talk,** (NY: W.W. Norton, 1983), pp. 124-125.

[๓๔] Kolb, D. A., **Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development**, (NJ: Prentice Hall, 1984), pp. 20-39.

[๓๕] สายสวลี วิทยาภัค, "การพัฒนารูปแบบการนิเทศแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมทักษะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูภาษาไทยสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 1", **วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ**, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๙ (๒๕๖๕): ๒๙๙-๓๑๓.

[๓๖] Bandura, A., **Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory**, (Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall, 1986), pp. 19-22.

14. (-217-237).indd 232 4/29/2026 10:41:36 AM

การสร้างวัฒนธรรมความร่วมมือและการเรียนรู้ร่วมกัน การสื่อสารอย่างเปิดเผยและต่อเนื่อง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการทบทวนร่วม และการรักษาวัฒนธรรมสวนดุสิตและจิตวิญญาณความเป็นครู แสดงถึงการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพตามแนวคิดของ Vygotsky[๓๗] ที่เน้นการมุ่งเน้นผลลัพธ์การเรียนรู้ของผู้เรียน การทำงานเป็นทีมอย่างต่อเนื่อง และปรับปรุงกระบวนการสอนร่วมกัน มีความไว้วางใจและความเท่าเทียมทางวิชาชีพ และการรับผิดชอบร่วมต่อผลลัพธ์ผู้เรียน

กระบวนการดำเนินงานความร่วมมือที่มีลักษณะเป็นวงจรการเรียนรู้ร่วมผ่านกลไกการสอนร่วม การวิจัยร่วม และการสะท้อนคิดร่วม เป็นนวัตกรรมสำคัญที่สอดคล้องกับการศึกษาของวิชิต สุรัตน์เรืองชัย และพงศ์เทพ จิระไว[๓๘] ที่พบว่าการสอนร่วมช่วยพัฒนาทักษะการสอนของทั้งอาจารย์และครูอย่างมีนัยสำคัญ และทำให้หลักสูตรทันสมัยและสอดคล้องกับสภาพจริงในห้องเรียนมากขึ้น สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้แบบสะท้อนคิดของ Schon and DeSanctis[๓๙] การสะท้อนคิดในขณะปฏิบัติและหลังปฏิบัติเพื่อพัฒนาการสอนอย่างต่อเนื่อง

การอภิปรายผลองค์ประกอบของพลังความร่วมมือและความสัมพันธ์ที่ส่งผลต่อการพัฒนาสมรรถนะการสอน ผลการวิจัยพบว่าสมรรถนะการสอนที่เป็นเลิศของนักศึกษาครูปฐมวัยมี ๔ องค์ประกอบหลัก คือ การให้คุณค่ากับความหลากหลายของผู้เรียน การออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมพัฒนาการอย่างสมดุล การทำงานเป็นทีมและความร่วมมือทางวิชาชีพ และการพัฒนาตนเองในความเป็นครูมืออาชีพ สอดคล้องกับกรอบหลักเกณฑ์และวิธีการทดสอบและประเมินสมรรถนะทางวิชาชีพครู[๔๐] สมรรถนะครูเป็น ๓ หมวด คือ สมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้และผู้เรียนเป็นสำคัญ สมรรถนะด้านจิตวิญญาณความเป็นครูและคุณธรรมจริยธรรม และสมรรถนะด้านการพัฒนาตนเองและวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับสมรรถนะครูอาเซียนของ SEAMEO INNOTECH[๔๑] สมรรถนะครูปฐมวัย ๔ ด้าน คือ ความรู้ทางวิชาชีพและการปฏิบัติที่มีคุณภาพ ค่านิยม คุณธรรม และสังคมวัฒนธรรม การสื่อสารและ

---

[๓๗] Vygotsky, L. S., **Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes**, (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978), pp. 92-94.

[๓๘] วิชิต สุรัตน์เรืองชัย และพงศ์เทพ จิระไว, "การวิจัยพัฒนาสมรรถนะการสอนเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของครูในสังกัดโรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต ๑: ระยะที่ ๑ การสำรวจสภาพการจัดการเรียนรู้เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ", **วารสารศึกษาศาสตร์**, ปีที่ ๒๗ ฉบับที่ ๒ (๒๕๕๙): ๔๔-๕๕.

[๓๙] Schon, D. A., & DeSanctis, V., "The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action", **The Journal of Continuing Higher Education**, Vol. 34 No. 3 (2011): pp. 29-30.

[๔๐] ประกาศคณะกรรมการคุรุสภา, เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการทดสอบและประเมินสมรรถนะทางวิชาชีพครู พ.ศ. ๒๕๖๖, **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม ๑๔๐ ตอนพิเศษ ๘๒ ง (๕ เมษายน ๒๕๖๖), หน้า ๑๔-๑๙.

[๔๑] SEAMEO INNOTECH, **Success Competencies of Southeast Asian School Heads: A Learning Guide**, (Quezon City: SEAMEO INNOTECH, 2016), pp. 10-12.

14. (-217-237).indd 233 4/29/2026 10:41:36 AM

การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง แสดงให้เห็นว่าสมรรถนะที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างคณะครุศาสตร์และโรงเรียนสาธิตละอออุทิศเป็นไปตามมาตรฐานทั้งระดับชาติและระดับอาเซียน

การที่นักศึกษาครูสามารถออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัยอย่างสมดุลครบทั้ง ๔ ด้าน คือ ร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม และสติปัญญา แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับการพัฒนาองค์รวมของเด็ก สอดคล้องกับแนวคิดระบบนิเวศการเรียนรู้ที่ครบวงจร การใช้กิจกรรมบูรณาการ เช่น การเล่น โครงงาน หรือ STEM เป็นการประยุกต์ใช้แนวคิดสังคมสร้างสรรค์ความรู้ของ Vygotsky[๔๒] ที่เน้นการเรียนรู้เกิดขึ้นผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการเรียนรู้จากประสบการณ์ทางสังคม

ความสัมพันธ์เชิงบูรณาการระหว่างองค์ประกอบพลังความร่วมมือและสมรรถนะการสอนเป็นข้อค้นพบสำคัญ การบูรณาการทางวิชาการส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาทักษะการสอน ความมั่นใจ และการเข้าใจเด็กปฐมวัยอย่างดี แสดงถึงประสิทธิผลของการเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ สอดคล้องกับแนวคิดโรงเรียนสาธิตของ West[๔๓] ที่กล่าวว่าโรงเรียนสาธิตเป็นกลไกเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีทางการศึกษากับการปฏิบัติจริงในห้องเรียน และสุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์[๔๔] ที่พบว่าการพัฒนาศักยภาพอาจารย์และนักศึกษาคือการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การบูรณาการการวิจัยกับการเรียนการสอน และเป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์นวัตกรรมงานวิจัย

ระบบนิเทศร่วมและการพัฒนาวิชาชีพครูส่งเสริมความสามารถในการทำงานเป็นทีมและความร่วมมือทางวิชาชีพ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการเรียนรู้ร่วมกันและการสะท้อนคิดร่วมกัน สอดคล้องกับการศึกษาของณัฐธยาน์ อิศรางกูร ณ อยุธยา และพิมลพรรณ เพชรสมบัติ[๔๕] ที่พบว่าการร่วมมืออย่างเป็นระบบผ่านการประชุมเชิงปฏิบัติการ การนิเทศแบบกัลยาณมิตร และการวิจัยในชั้นเรียนร่วมกันส่งผลให้ครูมีทักษะการสอนสูงขึ้น

---

[๔๒] Vygotsky, L. S., **Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes**, (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978), pp. 92-94.

[๔๓] West, R. L., "Teacher-Training through a Demonstration School", **The Elementary School Journal**, Vol. 25 No. 8 (1925): 619-626.

[๔๔] สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์, "แนวทางการลดและการแก้ปัญหาความเครียดในการปฏิบัติงานของอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับอุดมศึกษา", **วารสารมหาจุฬาวิชาการ**, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๘): ๙๐-๑๑๓.

[๔๕] ณัฐธยาน์ อิศรางกูร ณ อยุธยา และพิมลพรรณ เพชรสมบัติ, "รูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะครูด้านการบริหารจัดการชั้นเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครนายก", **วารสารครุศาสตร์วิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย**, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๗): ๖๓-๗๘.

14. (-217-237).indd 234 4/29/2026 10:41:36 AM

การอภิปรายผลรูปแบบพลังความร่วมมือ “ASPIRE MODEL” แสดงถึงเป้าหมายของความร่วมมือประกอบด้วย พลังความร่วมมือ พลังโรงเรียนสาธิต พลังคณะครุศาสตร์ ความร่วมมือที่แข็งแกร่ง การพัฒนาสมรรถนะ และความเป็นเลิศ รูปแบบนี้มีความโดดเด่นในการบูรณาการองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและมีความต่อเนื่องตั้งแต่ต้นทางจนถึงปลายทาง องค์ประกอบพลังความร่วมมือที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและวัฒนธรรมองค์กร สอดคล้องกับการศึกษาของ Robinson[๔๖] ที่พบว่าห้องเรียนสาธิตมีผลเชิงบวกในการเพิ่มพูนความเข้าใจเชิงวิชาชีพ การสร้างแรงบันดาลใจ และการสอน องค์ประกอบความร่วมมือที่แข็งแกร่งเน้นพลังความร่วมมือการแลกเปลี่ยนความรู้และการวิจัย การพัฒนาหลักสูตรร่วมกัน และการยกระดับคุณภาพการศึกษา แสดงให้เห็นความชัดเจนของเป้าหมายและผลลัพธ์ที่ต้องการ คือทักษะการสอนที่เป็นเลิศ ความมั่นใจในการสอน การเข้าใจเด็กปฐมวัยอย่างลึกซึ้ง และการจัดการห้องเรียนที่ดี

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑.๑ การนำ “ASPIRE MODEL” ไปประยุกต์ใช้ในสถาบันผลิตครู ควรปรับใช้รูปแบบโดยเริ่มจากการสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างผู้บริหาร อาจารย์ และครู กำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน และพัฒนาระบบนิเทศที่เน้นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างอาจารย์ ครูพี่เลี้ยง และนักศึกษา

๑.๒ การพัฒนาระบบติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ควรจัดทำระบบ e-Portfolio และ Rubrics การประเมินสำหรับติดตามพัฒนาการของนักศึกษาครู และการข้อมูลป้อนกลับเพื่อการปรับปรุงและการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

๑.๓ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถาบัน ควรขยายผลการดำเนินงานไปสู่โรงเรียนเครือข่าย จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสถาบันผลิตครู และพัฒนาฐานข้อมูลองค์ความรู้เพื่อการเผยแพร่และการพัฒนาวิชาชีพครูให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ การศึกษาผลการพัฒนาสมรรถนะของนักศึกษาครูหลังสำเร็จการศึกษาและเข้าสู่วิชาชีพเพื่อประเมินประสิทธิผลที่แท้จริงของรูปแบบความร่วมมือต่อคุณภาพครู

๒.๒ การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบความร่วมมือในคณะครุศาสตร์ของสถาบันอุดมศึกษาอื่นเพื่อหาจุดเด่นและแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทที่แตกต่างกัน

---

[๔๖] Robinson, N. M., “An Evaluation of the Effectiveness of the Demonstration Classroom Professional Learning Experience”, [**Doctoral dissertation, National Louis University**], (Digital Commons, 2016), [Online], Available: https://digitalcommons.nl.edu/diss/204. [January 22, 2026]

14. (-217-237).indd 235 4/29/2026 10:41:36 AM

๒.๓ การวิจัยเชิงทดลองโดยการพัฒนาและทดลองใช้นวัตกรรมเฉพาะในแต่ละองค์ประกอบของ “ASPIRE MODEL” เช่น รูปแบบการนิเทศร่วม หรือกิจกรรม Co-Teaching ที่มีประสิทธิภาพสูง

บรรณานุกรม

ณัฐธยาน์ อิศรางกูร ณ อยุธยา และพิมลพรรณ เพชรสมบัติ. รูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะครูด้านการบริหารจัดการชั้นเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครนายก. **วารสารครุศาสตร์วิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.** ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๗): ๖๓-๗๘.

ประกาศคณะกรรมการคุรุสภา. เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการทดสอบและประเมินสมรรถนะทางวิชาชีพครู พ.ศ. ๒๕๖๖. **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม ๑๔๐ ตอนพิเศษ ๘๒ ง (๕ เมษายน ๒๕๖๖), หน้า ๑๔-๑๙.

วิชิต สุรัตน์เรืองชัย และพงศ์เทพ จิระไว. การวิจัยพัฒนาสมรรถนะการสอนเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของครูในสังกัดโรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต ๑: ระยะที่ ๑ การสำรวจสภาพการจัดการเรียนรู้เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ. **วารสารศึกษาศาสตร์.** ปีที่ ๒๗ ฉบับที่ ๒ (๒๕๕๙): ๔๔-๕๕.

ศิโรจน์ ผลพันธิน, พิทักษ์ จันทร์เจริญ, และสุขุม เฉลยทรัพย์. Sirote’s Model for University Quality Integration: ต้นแบบการบูรณาการศาสตร์และศิลป์ในการบริหารสถาบันอุดมศึกษา. **วารสารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต.** ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๘): ๑-๑๕.

สรายุทธ ช่างงาม, พิณสุดา สิริธรังศรี และอุทัย บุญประเสริฐ. รูปแบบการบริหารโรงเรียนเอกชนเพื่อความรับผิดชอบต่อสังคม ในยุคประเทศไทย ๔.๐. **วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ.** ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๗ (๒๕๖๕): ๕๑๘-๕๓๒.

สายสวลี วิทยาภัค. การพัฒนารูปแบบการนิเทศแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมทักษะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูภาษาไทยสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต ๑. **วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ.** ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๙ (๒๕๖๕): ๒๙๙-๓๑๓.

สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์. แนวทางการลดและการแก้ปัญหาความเครียดในการปฏิบัติงานของอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับอุดมศึกษา. **วารสารมหาจุฬาวิชาการ.** ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๘): ๙๐-๑๑๓.

Bandura, A. **Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory**. Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall, 1986.

14. (-217-237).indd 236 4/29/2026 10:41:36 AM

Bezzina, C., & Testa, S. Establishing Schools as Professional Learning Communities: Perspectives from Malta. **European Journal of Teacher Education.** Vol. 28 No. 2 (2005): 141-150.

Braun, V., & Clarke, V., Using Thematic Analysis in Psychology. **Qualitative Research in Psychology.** Vol.3 No.2 (2006): 77-101.

Bruner, J., **Child's Talk**. NY: W.W. Norton, 1983.

Hargreaves, A. & O'Connor, M. T., **Collaborative Professionalism: When Teaching Together Means Learning for All**. Thousand Oaks, CA: Corwin Press, 2018.

Kolb, D. A., **Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development**. NJ: Prentice Hall, 1984.

Schon, D. A., & DeSanctis, V., The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. **The Journal of Continuing Higher Education.** Vol. 34 No. 3 (2011): 29-30.

SEAMEO INNOTECH. **Success Competencies of Southeast Asian School Heads: A Learning Guide**. Quezon City: SEAMEO INNOTECH, 2016.

Vygotsky, L. S., **Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes**. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.

West, R. L., Teacher-Training through a Demonstration School. **The Elementary School Journal.** Vol.25 No.8 (1925): 619-626.

OECD, **OECD Digital Education Outlook 2023 Towards an Effective Digital Education Ecosystem**. 2023. [Online]. Available: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-digital-education-outlook-2023_c74f03de-en/full-report/teacher-digital-competences-formal-approaches-to-their-development_4a05344c.html. [January 22, 2026]

Robinson, N. M., "An Evaluation of the Effectiveness of the Demonstration Classroom Professional Learning Experience". [**Doctoral dissertation, National Louis University**]. Digital Commons, 2016. [Online] . Available: https://digitalcommons.nl.edu/diss/204. [January 22, 2026]

UNESCO, **New Methods to Boost Intercultural Competencies**. 2022. [Online]. Available: https://www.unesco.org/en/articles/new-methods-boost-intercultural-competencies. [January 22, 2026]

14. (-217-237).indd 237 4/29/2026 10:41:36 AM

รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิต
Development of a Digital Leadership Model for Administrators at Suan Dusit University

เบญญาภา ยวงอักษร*
Benyapa Yuangaksorn
เอื้ออารี จันทร**
Ua-aree Janthon
สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์***
Supaporn Tungdamnernsawad
หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ประเทศไทย
Doctor of Education, Program in Educational Leadership, Suan Dusit University, Thailand
Email: supapornpolitical@gmail.com

Received: January 27, 2026
Revised: March 02, 2026
Accepted: March 10, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของภาวะผู้นำดิจิทัลและความต้องการในการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัล และ ๒) เพื่อพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิต เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๘๕ คน แบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่น ๐.๙๘๑ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเพียร์สัน และการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง

ผลการวิจัยพบว่า ๑) สภาพปัจจุบันของภาวะผู้นำดิจิทัลอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = ๔.๐๒, SD = ๐.๘๐๐) ความต้องการในการพัฒนาอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = ๔.๕๓, SD = ๐.๖๔๘) โดยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในยุคดิจิทัลมีความต้องการจำเป็นสูงสุด (PNImodified = ๐.๕๘) รองลงมาคือ ความรู้และทักษะดิจิทัล (PNImodified = ๐.๕๔) ๒) รูปแบบภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิตประกอบด้วย ๔ องค์ประกอบหลัก ได้แก่ (๑) ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์และวิสัยทัศน์ดิจิทัล อธิบายความแปรปรวนได้

---

* นางสาวเบญญาภา ยวงอักษร MissBenyapa Yuangaksorn
** ผศ.ดร.เอื้ออารี จันทร Asst.Prof.Dr.Ua-aree Janthon
*** รศ.ดร.สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์ Assoc.Prof.Dr.Supaporn Tungdamnernsawad
หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต Doctor of Education, Program in Educational Leadership, Suan Dusit University

15. (238-258).indd 238 4/22/2026 9:51:03 AM

๒๓.๙๖๑% (๒) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและวัฒนธรรมดิจิทัล อธิบายความแปรปรวนได้ ๒๓.๑๑๕% (๓) ภาวะผู้นำการพัฒนาบุคลากรและนวัตกรรมดิจิทัล อธิบายความแปรปรวนได้ ๑๘.๓๐๗% และ (๔) ภาวะผู้นำธรรมาภิบาลและความรับผิดชอบดิจิทัล อธิบายความแปรปรวนได้ ๑๕.๐๔๐% องค์ประกอบทั้ง ๔ มีความสัมพันธ์กันในระดับสูงมาก ($r > 0.80$, $p < .01$) โมเดลสมการโครงสร้างมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างดีเยี่ยม ($\chi^2/df = 1.624$, CFI = 0.999, TLI = 0.998, RMSEA = 0.046, SRMR = 0.008)

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำดิจิทัล; การเปลี่ยนแปลงดิจิทัล; ผู้บริหารมหาวิทยาลัย; การพัฒนา

Abstract

This research aimed to: 1) examine the current state of digital leadership and development needs for digital leadership, and 2) develop a digital leadership model for administrators at Suan Dusit University. This quantitative research included a sample of 385 participants. The questionnaire had a reliability coefficient of 0.981. Data were analyzed by using descriptive statistics, exploratory factor analysis, Pearson correlation analysis, and structural equation modeling.

The research findings revealed that: 1) the current state of digital leadership was at a high level ($\overline{X}$ = 4.02, SD = 0.800), while development needs were at the highest level ($\overline{X}$ = 4.53, SD = 0.648). Human resource development in the digital era showed the highest priority need (PNImodified = 0.58), followed by digital knowledge and skills (PNImodified = 0.54). 2) The digital leadership model for Suan Dusit University administrators consisted of four main components: (1) Strategic Leadership and Digital Vision, explaining 23.961% of the variance; (2) Change Leadership and Digital Culture, explaining 23.115% of the variance; (3) Personnel Development Leadership and Digital Innovation, explaining 18.307% of the variance; and (4) Governance Leadership and Digital Responsibility, explaining 15.040% of the variance. All four components showed very high correlations with each other ($r > 0.80$, $p < .01$). The structural equation model demonstrated excellent fit with the empirical data ($\chi^2/df = 1.624$, CFI = 0.999, TLI = 0.998, RMSEA = 0.046, SRMR = 0.008).

Keywords: Digital Leadership; Digital Transformation; University Administrators; Development

15. (238-258).indd 239 4/22/2026 9:51:03 AM

บทนำ

เมื่อมหาวิทยาลัยเผชิญกับความท้าทายในการปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีและความต้องการของสังคม ภาวะผู้นำดิจิทัล (Digital Leadership) จึงเป็นสมรรถนะสำคัญสำหรับการขับเคลื่อนองค์กรการศึกษาในศตวรรษที่ 21 Sağbaş and Erdoğan[๑] กล่าวว่าภาวะผู้นำดิจิทัลเป็นแนวคิดที่ได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นอย่างมาก โดยเฉพาะในบริบทการบริหารมหาวิทยาลัย การเปลี่ยนแปลงดิจิทัลไม่ใช่เพียงการนำเทคโนโลยีมาใช้ แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงองค์กรตั้งแต่กระบวนการทำงาน โครงสร้าง และวัฒนธรรมองค์กร

Sullivan อธิบายว่าภาวะผู้นำดิจิทัลคือความสามารถของผู้นำในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสร้างวิสัยทัศน์และขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง โดยเน้นการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้และการใช้เทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรม ในขณะที่ Damayanti and Mirfani[๒] กล่าวว่าเป็นความสามารถเชิงกลยุทธ์ที่ต้องผสมผสานทักษะการบริหารจัดการและความเข้าใจในเทคโนโลยี Sheninger[๓] กล่าวว่าภาวะผู้นำดิจิทัลในการศึกษาคือการสร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงบวกผ่านเทคโนโลยี โดยพัฒนาสภาพแวดล้อมการเรียนรู้และทักษะผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ขณะที่ Mwita and Joanthan[๔] กล่าวว่าภาวะผู้นำดิจิทัลครอบคลุมถึงความสามารถมองเห็นโอกาสสร้างนวัตกรรมการดำเนินงานสามารถเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลขับเคลื่อนองค์กรอย่างมีวิสัยทัศน์ ผสมผสานทักษะการบริหาร ความเข้าใจเทคโนโลยี และความสามารถสร้างวัฒนธรรมดิจิทัล

ความสำคัญของภาวะผู้นำดิจิทัลในบริบทมหาวิทยาลัย Bawden[๕] พบว่าภาวะผู้นำดิจิทัลเป็นการรู้เท่าทันสื่อ ความเชี่ยวชาญเทคโนโลยี การจัดการสารสนเทศ และทักษะการสื่อสาร ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการขับเคลื่อนการศึกษา ผู้นำต้องสร้างวิสัยทัศน์ร่วม กำหนดทิศทาง และสร้างแรงจูงใจให้บุคลากร

---

[๑] Sağbaş, M., & Erdoğan, F. A., "Digital Leadership: A Systematic Conceptual Literature Review", **İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergis**i, Vol. 3 No. 1 (2022): 17-36.

[๒] Damayanti, N., & Mirfani, A. F., "Digital Leadership in Higher Education Institutions: A Systematic Literature Review", **Journal of Educational Management**, Vol. 8 No. 2 (2021): 145-162.

[๓] Sheninger, E., **Digital Leadership: Changing Paradigms for Changing Times**, (Corwin Press, 2014), pp. 5-10.

[๔] Mwita, M. M., & Joanthan, J., "Digital Leadership for Digital Transformation", **International Journal of Information Systems and Project Management**, Vol. 11 No. 1 (2023): 1-20.

[๕] Bawden, D., "Information and Digital Literacies: A Review of Concepts", **Journal of Documentation**, Vol. 57 No. 2 (2001): 218-259.

15. (238-258).indd 240 4/22/2026 9:51:03 AM

ร่วมขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง Sacavém et al.[๖] กล่าวว่าภาวะผู้นำมีความสำคัญต่อความสำเร็จของการเปลี่ยนแปลงดิจิทัล โดยเฉพาะความสามารถสร้างวิสัยทัศน์ร่วม การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และการสร้างแรงจูงใจ

มหาวิทยาลัยสวนดุสิตในฐานะสถาบันอุดมศึกษาชั้นนำของประเทศ ได้กำหนดยุทธศาสตร์ “The Power of SDU” ภายใต้ “Move forward with Wisdom & Collaboration” ประกอบด้วย ๕ พลัง คือ พลังความเป็นเลิศทางวิชาการ พลังวิจัยและนวัตกรรม พลังนักศึกษาและศิษย์เก่า พลังการมีส่วนร่วมชุมชน และพลังระบบนิเวศการเรียนรู้แบบวิถีใหม่[๗] ยุทธศาสตร์เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการมีผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำดิจิทัลแข็งแกร่งเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาทุกด้าน Ochoa-Urrego และ Peña[๘] นำเสนอแบบจำลองความพร้อมด้านดิจิทัล (Digital Maturity Models) ช่วยมหาวิทยาลัยประเมินระดับความพร้อมและวางแผนพัฒนาเป็นระบบ แบบจำลองส่วนใหญ่มีลักษณะหลายมิติ โดยให้ความสำคัญชั้นกลยุทธ์และธุรกิจมากที่สุด รองลงมาคือเทคโนโลยีและแอปพลิเคชัน

การพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัล Aytar and Arslan[๙] กล่าวว่าวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ดิจิทัลที่ชัดเจนเป็นปัจจัยความสำเร็จ โดยผู้นำต้องกำหนดทิศทางและเป้าหมายในยุคดิจิทัลอย่างชัดเจน วิสัยทัศน์ต้องสอดคล้องพันธกิจและค่านิยมองค์กร พร้อมท้าทายและกระตุ้นการเปลี่ยนแปลง Wang et al.[๑๐] กล่าวว่าความรู้และทักษะดิจิทัลของผู้บริหารเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด โดยเฉพาะความสามารถเข้าใจและประยุกต์เทคโนโลยีล้ำสมัย เช่น ปัญญาประดิษฐ์ การวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ อินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง และใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจ Maltese[๑๑] ให้ความสำคัญของจริยธรรมและความรับผิดชอบดิจิทัล โดยผู้นำ

---

[๖] Sacavém, A., de Bem Machado, A., dos Santos, J. R., Palma-Moreira, A., Belchior-Rocha, H., & Au-Yong-Oliveira, M., "Leading in the Digital Age: The Role of Leadership in Organizational Digital Transformation", **Administrative Sciences**, Vol. 15 No. 2 (2025): 43.

[๗] พิทักษ์ จันทร์เจริญ, **The Power of SDU**, [เอกสารประกอบการบรรยาย], (การประชุมมอบนโยบาย "ไร้รอยต่อ" มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒ กรกฎาคม ๒๕๖๗), หน้า ๑-๒.

[๘] Ochoa-Urrego, R. L., & Peña, J. I., "A Systematic Literature Review of Digital Maturity Models", **Advances in Science, Technology and Engineering Systems Journal**, Vol. 5 No. 6 (2020): 1211-1223.

[๙] Aytar, O., & Arslan, R., "Future-Shaping Themes: Digital Age Foresight in Turkish University Strategic Plans", **Strategic Management-International Journal of Strategic Management and Decision Support Systems in Strategic Management**, Vol. 29 No. 4 (2024): 70-81.

[๑๐] Wang, K., Li, B., Tian, T., Zakuan, N., & Rani, P., "Evaluate the Drivers for Digital Transformation in Higher Education Institutions in the Era of Industry 4.0 Based on Decision-Making Method", **Journal of Innovation & Knowledge**, Vol. 8 No. 3 (2023): 100364.

[๑๑] Maltese, V., "Digital Transformation Challenges for Universities: Ensuring Information Consistency across Digital Services", **Cataloging & Classification Quarterly**, Vol. 56 No. 7 (2019): 592-606.

15. (238-258).indd 241 4/22/2026 9:51:03 AM

ต้องสร้างระบบจัดการข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ มีมาตรการรักษาความปลอดภัย และมีแผนรับมือภัยคุกคามทางไซเบอร์

ดังนั้นการศึกษาการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำดิจิทัลที่เหมาะสมกับบริบทของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยสวนดุสิตที่มีอัตลักษณ์และบริบทเฉพาะตัว จะเป็นแนวทางในการพัฒนาผู้บริหารให้มีสมรรถนะในการนำพาองค์กรสู่ความสำเร็จในยุคดิจิทัล ผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนพัฒนาผู้บริหาร การกำหนดนโยบายด้านดิจิทัล และการยกระดับคุณภาพการบริหารจัดการของมหาวิทยาลัยต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของภาวะผู้นำดิจิทัลและความต้องการในการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลมหาวิทยาลัยสวนดุสิต

๒. เพื่อพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิต

แนวคิด ทฤษฎี และกรอบแนวคิดการวิจัย

ภาวะผู้นำดิจิทัลในบริบทการอุดมศึกษา

ภาวะผู้นำดิจิทัล (Digital Leadership) เป็นสมรรถนะสำคัญสำหรับการขับเคลื่อนองค์กรการศึกษาในยุคดิจิทัล Sağbaş and Erdoğan[๑๒] กล่าวว่าเป็นแนวคิดที่ได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะในบริบทการบริหารมหาวิทยาลัยการศึกษา Sullivan อธิบายว่าภาวะผู้นำดิจิทัลคือความสามารถของผู้นำในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสร้างวิสัยทัศน์และขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง โดยเน้นการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้และการใช้เทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรม Damayanti and Mirfani[๑๓] กล่าวว่าเป็นความสามารถเชิงกลยุทธ์ที่ต้องผสมผสานทักษะการบริหารจัดการและความเข้าใจในเทคโนโลยี Sheninger[๑๔] กล่าวว่าภาวะผู้นำดิจิทัลในการศึกษาคือการสร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงบวกผ่านเทคโนโลยี โดยพัฒนาสภาพแวดล้อมการเรียนรู้และทักษะผู้เรียนในศตวรรษที่ ๒๑ ขณะที่ Mwita and Joanthan[๑๕] เน้นว่าภาวะผู้นำดิจิทัลครอบคลุมถึงความสามารถมองเห็นโอกาสสร้างนวัตกรรมและโมเดลการดำเนินงานรูปแบบใหม่

---

[๑๒] Sağbaş, M., & Erdoğan, F. A., "Digital Leadership: A Systematic Conceptual Literature Review", **İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergis**i, Vol. 3 No. 1 (2022): pp. 17-36.

[๑๓] Damayanti, N., & Mirfani, A. F., "Digital Leadership in Higher Education Institutions: A Systematic Literature Review", **Journal of Educational Management**, Vol. 8 No. 2 (2021): pp. 145-162.

[๑๔] Sheninger, E., **Digital Leadership: Changing Paradigms for Changing Times**, (Corwin Press, 2014), pp. 5-10.

[๑๕] Mwita, M. M., & Joanthan, J., "Digital Leadership for Digital Transformation", **International Journal of Information Systems and Project Management**, Vol. 11 No. 1 (2023): pp. 1-20.

15. (238-258).indd 242 4/22/2026 9:51:03 AM

สรุป ภาวะผู้นำดิจิทัลคือความสามารถเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลขับเคลื่อนองค์กรสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างมีวิสัยทัศน์ ผสมผสานทักษะการบริหาร ความเข้าใจเทคโนโลยี และความสามารถสร้างวัฒนธรรมดิจิทัล ครอบคลุมทั้งการใช้เทคโนโลยี การพัฒนาบุคลากร และการสร้างนวัตกรรมอย่างมีจริยธรรม

ความสำคัญของภาวะผู้นำดิจิทัล

Bawden[๑๖] กล่าวว่าภาวะผู้นำดิจิทัลครอบคลุมทักษะหลายมิติ ทั้งการรู้เท่าทันสื่อ ความเชี่ยวชาญเทคโนโลยี การจัดการสารสนเทศ ทักษะการสื่อสาร และความเข้าใจบริบทสังคม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรการศึกษา Alenezi[๑๗] กล่าวว่าการเปลี่ยนแปลงดิจิทัลในอุดมศึกษาต้องมีผู้นำที่แข็งแกร่ง เนื่องจากเป็นกระบวนการซับซ้อนที่ต้องการการบูรณาการหลายด้าน ตั้งแต่โครงสร้างพื้นฐาน กระบวนการทำงาน และวัฒนธรรมองค์กร ผู้นำต้องสร้างวิสัยทัศน์ร่วม กำหนดทิศทาง และสร้างแรงจูงใจให้บุคลากรร่วมขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง สำหรับบทบาทสำคัญของผู้นำดิจิทัล ได้แก่ การกำหนดทิศทางและวิสัยทัศน์ด้านดิจิทัล การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ดิจิทัล การนำพัฒนานวัตกรรม และการเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี[๑๘] กล่าวว่าภาวะผู้นำมีความสำคัญต่อความสำเร็จของการเปลี่ยนแปลงดิจิทัล โดยเฉพาะความสามารถสร้างวิสัยทัศน์ร่วม การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การสร้างแรงจูงใจ และการจัดการการต้านทาน ทักษะเหล่านี้ช่วยยกระดับประสิทธิภาพการบริหารและการตัดสินใจ โดยผู้นำสามารถใช้ข้อมูลวิเคราะห์สถานการณ์ คาดการณ์แนวโน้ม และตัดสินใจได้มีประสิทธิภาพ

บทบาทของภาวะผู้นำดิจิทัล

ผู้นำยุคดิจิทัลต้องบูรณาการเทคโนโลยีเข้ากับกระบวนการบริหารและการเรียนการสอน เริ่มจากการกำหนดวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการใช้เทคโนโลยี จัดการโครงสร้างพื้นฐาน สร้างวัฒนธรรมเปิดรับนวัตกรรม และพัฒนาทักษะดิจิทัลให้บุคลากร Stodd[๑๙] กล่าวเน้นบทบาทส่งเสริมการสร้างนวัตกรรม โดยเปิดโอกาสให้บุคลากรมีอิสระทางความคิดและกล้าท้าทายวิธีการเดิม ผู้นำต้องสร้างบรรยากาศกระตุ้นการแลกเปลี่ยนและทำงานร่วมกัน การสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางจิตวิทยา

---

[๑๖] Bawden, D., "Information and Digital Literacies: A Review of Concepts", **Journal of Documentation**, Vol. 57 No. 2 (2001): 218-259.

[๑๗] Alenezi, M., "Deep Dive into Digital Transformation in Higher Education Institutions", **Education Sciences**, Vol. 11 No. 12 (2021): 770.

[๑๘] สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, **Digital Literacy: ทักษะการรู้ดิจิทัลสำหรับคนยุคใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, ๒๕๕๙), หน้า ๑-๒.

[๑๙] Stodd, J., **The Change Handbook: How to Lead Change in the Social Age**, (Sea Salt Learning, 2014), pp. 15-18.

15. (238-258).indd 243 4/22/2026 9:51:03 AM

เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บุคลากรกล้าทดลองและเรียนรู้จากความล้มเหลว ณัฐวุฒิ พงศ์สิริ[๒๐] กล่าวว่า ความสามารถปรับตัวและรับมือการเปลี่ยนแปลงเป็นคุณสมบัติสำคัญ ผู้นำต้องยืดหยุ่นและพร้อมปรับกลยุทธ์ เปิดใจรับฟังทุกภาคส่วน และใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจ ความคล่องตัวช่วยให้องค์กรตอบสนองการเปลี่ยนแปลงได้ทันเหตุการณ์ นฤมล จิตรเอื้อ และคณะ[๒๑] กล่าวว่าผู้นำต้องใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้และพัฒนาร่วมกัน การสร้างความไว้วางใจผ่านการสื่อสารโปร่งใสและการมีส่วนร่วมช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็ง

องค์ประกอบของภาวะผู้นำดิจิทัล

๑. วิสัยทัศน์และกลยุทธ์ดิจิทัล Sullivan[๒๒] กล่าวว่าผู้นำต้องกำหนดทิศทางและเป้าหมายในยุคดิจิทัลอย่างชัดเจน โดยวิสัยทัศน์ต้องสอดคล้องพันธกิจและค่านิยมองค์กร พร้อมท้าทายและกระตุ้นการเปลี่ยนแปลง ผู้นำต้องสื่อสารให้บุคลากรทุกระดับเข้าใจและมุ่งมั่นร่วมขับเคลื่อน วิสัยทัศน์และกลยุทธ์ที่ชัดเจนเป็นปัจจัยความสำเร็จ โดยมหาวิทยาลัยที่ประสบความสำเร็จมีเป้าหมายระยะสั้นและระยะยาวชัดเจน จัดสรรทรัพยากรเหมาะสม และมีกลไกติดตามประเมินผลเป็นระบบ

๒. ความรู้และทักษะดิจิทัล ผู้นำต้องมีความรู้เท่าทันดิจิทัล ความเข้าใจพื้นฐานเทคโนโลยี การใช้เครื่องมือดิจิทัล ความเข้าใจศักยภาพและข้อจำกัด รวมถึงการประเมินคัดเลือกเทคโนโลยีที่เหมาะสม วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ Wang et al.[๒๓] พบว่าความรู้และทักษะดิจิทัลของผู้บริหารเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด โดยเฉพาะความสามารถเข้าใจและประยุกต์เทคโนโลยีล้ำสมัย เช่น ปัญญาประดิษฐ์ การวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ และอินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง

๓. การสร้างวัฒนธรรมดิจิทัล ผู้นำต้องปลูกฝังและส่งเสริมค่านิยม ความเชื่อ และพฤติกรรมที่เอื้อต่อการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล Ahmad et al.[๒๔] กล่าวว่าวัฒนธรรมดิจิทัลประกอบด้วย การเปิดรับนวัตกรรม

---

[๒๐] ณัฐวุฒิ พงศ์สิริ, "ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑", **วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**, ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๓ (๒๕๖๐): ๑-๑๕.

[๒๑] นฤมล จิตรเอื้อ, สมบัติ โฆษิตไพศาล, และ วิชัย วงษ์ใหญ่, "ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑", **วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์**, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๐): ๑๖๗-๑๘๐.

[๒๒] Sullivan, K., **Digital Leadership: Competencies for the Digital Age**, (Amazon Digital Services, 2017), pp. 1-10.

[๒๓] Wang, K., Li, B., Tian, T., Zakuan, N., & Rani, P., "Evaluate the Drivers for Digital Transformation in Higher Education Institutions in the Era of Industry 4.0 Based on Decision-Making Method", **Journal of Innovation & Knowledge**, Vol. 8 No. 3 (2023): 100364.

[๒๔] Ahmad, G,, Syahputra, R., & Rahman, A., "Digital Leadership Competencies for Educational Administrators in the 4.0 Era", **Asian Journal of Education and Training**, Vol. 9 No. 1 (2023): 45-58.

15. (238-258).indd 244 4/22/2026 9:51:03 AM

การยอมรับความเสี่ยงอย่างมีเหตุผล การเรียนรู้จากความล้มเหลว และการทำงานร่วมกันแบบเครือข่าย วัฒนธรรมดิจิทัลเป็นตัวกลางเชื่อมโยงภาวะผู้นำกับความสำเร็จ องค์กรที่มีวัฒนธรรมดิจิทัลแข็งแกร่งมีความพร้อมปรับตัวและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีได้เต็มศักยภาพ

๔. การบูรณาการดิจิทัลในการบริหารและการเรียนการสอน Damayanti and Mirfani[๒๕] การใช้เทคโนโลยีในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ พัฒนาสื่อการเรียนการสอนดิจิทัล ประเมินผลด้วยเทคโนโลยี และสนับสนุนการเรียนรู้ผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล การบูรณาการที่มีประสิทธิภาพช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาและพัฒนาทักษะศตวรรษที่ ๒๑

๕. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในยุคดิจิทัล ผู้นำต้องพัฒนาศักยภาพและทักษะบุคลากรให้พร้อมรับมือความท้าทาย ครอบคลุมการพัฒนาทักษะดิจิทัล การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การสร้างระบบพัฒนาวิชาชีพต่อเนื่อง และการสร้างแรงจูงใจ Sheninger[๒๖] กล่าวว่าผู้นำต้องระบุช่องว่างทักษะ ออกแบบโอกาสพัฒนาที่เหมาะสม สร้างสภาพแวดล้อมเอื้อการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความรู้ พร้อมสร้างระบบยอมรับและให้รางวัลที่ส่งเสริมการพัฒนาทักษะดิจิทัล

๖. จริยธรรมและความรับผิดชอบดิจิทัล ผู้นำต้องสร้างความตระหนักและส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีอย่างรับผิดชอบ เคารพสิทธิส่วนบุคคล รักษาความปลอดภัยข้อมูล และปฏิบัติตามกฎหมาย ผู้นำต้องกำหนดนโยบายและแนวปฏิบัติชัดเจน รวมถึงเป็นแบบอย่างในการใช้เทคโนโลยีอย่างรับผิดชอบ Maltese[๒๗] การสร้างระบบจัดการข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ มีมาตรการรักษาความปลอดภัย และมีแผนรับมือภัยคุกคามทางไซเบอร์

การพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลในบริบทมหาวิทยาลัยสวนดุสิต

มหาวิทยาลัยสวนดุสิตกำหนดยุทธศาสตร์ “The Power of SDU” ภายใต้ “Move forward with Wisdom & Collaboration” ประกอบด้วย ๕ พลัง คือ พลังความเป็นเลิศทางวิชาการ พลังวิจัยและนวัตกรรม พลังนักศึกษาและศิษย์เก่า พลังการมีส่วนร่วมชุมชน และพลังระบบนิเวศการเรียนรู้แบบวิถีใหม่[๒๘] ยุทธศาสตร์แสดงถึงผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำดิจิทัลแข็งแกร่งเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนามหาวิทยาลัย

---

[๒๕] Damayanti, N., & Mirfani, A. F., "Digital Leadership in Higher Education Institutions: A Systematic Literature Review", **Journal of Educational Management**, Vol. 8 No. 2 (2021): 145-162.

[๒๖] Sheninger, E., **Digital Leadership: Changing Paradigms for Changing Times,** (Corwin Press, 2014), pp. 5-10.

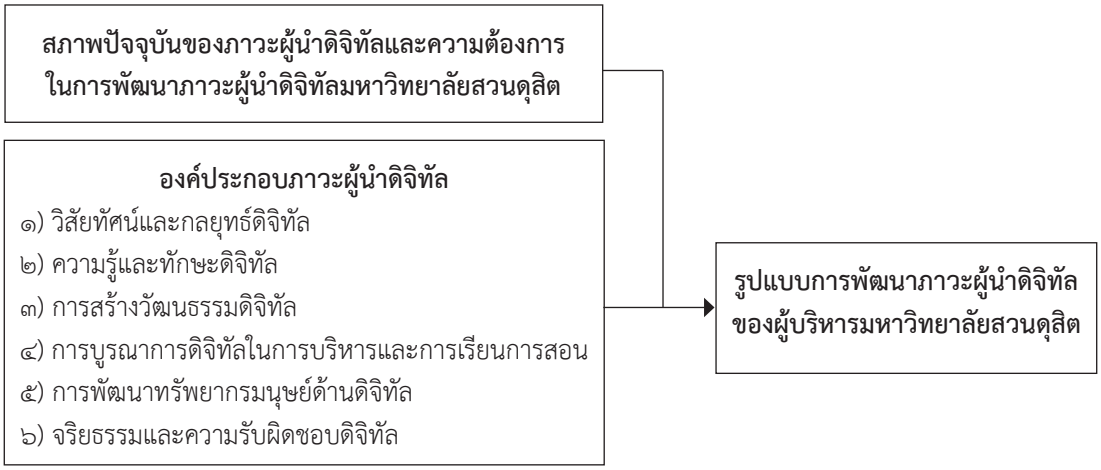
[๒๗] Maltese, V., "Digital Transformation Challenges for Universities: Ensuring Information Consistency across Digital Services", **Cataloging & Classification Quarterly**, Vol. 56 No. 7 (2019): pp. 592-606.

[๒๘] พิทักษ์ จันทร์เจริญ, **The Power of SDU**. [เอกสารประกอบการบรรยาย], (การประชุมมอบนโยบาย "ไร้รอยต่อ" มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒ กรกฎาคม ๒๕๖๗), หน้า ๑-๒.

15. (238-258).indd 245 4/22/2026 9:51:03 AM

สอดคล้องกับ Ochoa-Urrego and Peña[๒๙] นำเสนอแบบจำลองความพร้อมด้านดิจิทัล (Digital Maturity Models) ช่วยมหาวิทยาลัยประเมินระดับความพร้อมและวางแผนพัฒนาเป็นระบบสำหรับเทคโนโลยีและแอปพลิเคชัน Ozsen et al.[๓๐] พบว่าขั้นตอนเริ่มต้นสำคัญคือการบูรณาการแนวทางคุณภาพที่ยั่งยืนกับกลยุทธ์หลัก และให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กรเพื่อทำให้การเปลี่ยนแปลงดิจิทัลประสบความสำเร็จ

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ ๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) ประชากรในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารมหาวิทยาลัยระดับสูงและระดับกลาง คณาจารย์ บุคลากร นักศึกษา และศิษย์เก่าของมหาวิทยาลัยสวนดุสิต โดยไม่ทราบจำนวนประชากร ใช้สูตร Cochran[๓๑] $n = (Z^2pq)/e^2$ โดย $Z = ๑.๙๖$ (ที่ระดับความเชื่อมั่น ๙๕%) p = สัดส่วนของประชากร (ใช้ ๐.๕) $q = ๑-p = ๐.๕$ e = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ ๐.๐๕ ดังนั้น $n = (๑.๙๖^2 \times ๐.๕ \times ๐.๕) / ๐.๐๕^2 = ๓๘๔.๑๖ \approx ๓๘๕$ คน คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการสุ่มตัวอย่าง

[๒๙] Ochoa-Urrego, R. L., & Peña, J. I., "A Systematic Literature Review of Digital Maturity Models". **Advances in Science, Technology and Engineering Systems Journal**, Vol. 5 No. 6 (2020): 1211-1223.

[๓๐] Ozsen, T., Uslu, B., & Aypay, A., "Applying Strategies for Sustainable Quality Management in Universities: A Systematic Literature Review", Tertiary Education and Management, Vol. 28 No. 3 (2022): 277-297.

[๓๑] Cochran, W. G., **Sampling Techniques**, (New York: John Wiley & Sons, 1977), pp. 75-77.

15. (238-258).indd 246 4/22/2026 9:51:03 AM

แบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวนทั้งสิ้น ๓๘๕ คน ประกอบด้วย ผู้บริหารระดับสูงและระดับกลาง ๓๐ คน คณาจารย์และบุคลากร ๑๕๐ คน นักศึกษา ๑๕๐ คน และศิษย์เก่า ๕๕ คน โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกคือ เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายดิจิทัลและมีส่วนร่วมในกิจกรรมโครงการพัฒนาดิจิทัลมหาวิทยาลัยสวนดุสิต

เครื่องมือวิจัย ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและความต้องการของภาวะผู้นำดิจิทัล ตามกรอบแนวคิดการวิจัย ได้แก่ (๑) วิสัยทัศน์และกลยุทธ์ดิจิทัล (๒) ความรู้และทักษะดิจิทัล (๓) การสร้างวัฒนธรรมดิจิทัล (๔) การบูรณาการดิจิทัลในการบริหารและการเรียนการสอน (๕) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในยุคดิจิทัล และ (๖) จริยธรรมและความรับผิดชอบดิจิทัล รวม ๔๘ ข้อ

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ความตรงเชิงเนื้อหาตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ ๓ ท่าน คำนวณค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) โดยกำหนดเกณฑ์การยอมรับที่ค่า IOC ≥ ๐.๖๗ ความเชื่อมั่นทดสอบกับกลุ่มที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่าง ๓๐ คน คำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) ๐.๙๘๑ และความตรงเชิงโครงสร้างตรวจสอบโดยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) พิจารณาค่าดัชนี Chi-square/df < ๓, CFI > ๐.๙๕, TLI > ๐.๙๕, RMSEA < ๐.๐๖ และ SRMR < ๐.๐๘

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และคำนวณค่าดัชนีความสำคัญของความต้องการจำเป็น (PNImodified) เพื่อจัดลำดับความสำคัญ การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis: EFA) ด้วยวิธีการหมุนแกน Varimax เพื่อค้นหาองค์ประกอบหลักของภาวะผู้นำดิจิทัล ทดสอบความเหมาะสมของข้อมูลด้วยค่า Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) และ Bartlett's Test of Sphericity วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบโดยใช้สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson Correlation) และวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM) ด้วยโปรแกรม AMOS เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์

ผลการวิจัย

สภาพปัจจุบันของภาวะผู้นำดิจิทัลและความต้องการในการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัล

สภาพปัจจุบันของภาวะผู้นำดิจิทัลและความต้องการในการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัล ผลการวิจัยพบว่าความคิดเห็นต่อสภาพปัจจุบันของภาวะผู้นำดิจิทัล โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = ๔.๐๒, SD.= .๘๐๐) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า การบูรณาการดิจิทัลในการบริหารและการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = ๔.๑๔, SD.= .๘๑๒) รองลงมาคือ จริยธรรมและความรับผิดชอบดิจิทัล อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = ๔.๑๓, SD.= .๘๗๓) และสุดท้ายคือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในยุคดิจิทัล อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = ๓.๙๑, SD.= .๙๓๓)

15. (238-258).indd 247 4/22/2026 9:51:04 AM

ความคิดเห็นต่อความต้องการในการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัล โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = ๔.๕๓, SD.= .๖๔๘) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า การบูรณาการดิจิทัลในการบริหารและการเรียนการสอน อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = ๔.๖๐, SD.= ๖๕๗) รองลงมาคือ จริยธรรมและความรับผิดชอบดิจิทัล อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = ๔.๕๖, SD.= .๗๐๕) และสุดท้ายคือ การสร้างวัฒนธรรมดิจิทัล อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = ๔.๕๓, SD.= .๖๘๓)

ความสำคัญของความต้องการจำเป็น ($PNI_{modified}$) ลำดับแรกคือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในยุคดิจิทัล มีค่าดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นมากที่สุด ($PNI_{modified}$ = .๕๘) รองลงมา คือ ความรู้และทักษะดิจิทัล ($PNI_{modified}$ = .๕๔) และสุดท้าย คือ จริยธรรมและความรับผิดชอบดิจิทัล ($PNI_{modified}$ = .๔๓)

ตารางที่ ๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความคิดเห็นต่อสภาพปัจจุบันของภาวะผู้นำดิจิทัล และความต้องการในการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัล และค่าความสำคัญของความต้องการจำเป็น

รายละเอียด	สภาพที่ปฏิบัติอยู่จริงในปัจจุบัน			สภาพที่ต้องการให้เกิดขึ้นเพื่อการพัฒนา			ค่า PNImodified	ลำดับ
	$\overline{X}$	SD.	แปลผล	$\overline{X}$	SD.	แปลผล		
๑. วิสัยทัศน์และกลยุทธ์ดิจิทัล	๔.๐๐	.๗๗๖	มาก	๔.๕๑	.๖๙๓	มากที่สุด	.๕๑	๔
๒. ความรู้และทักษะดิจิทัล	๓.๙๕	.๘๒๓	มาก	๔.๔๙	.๖๘๐	มาก	.๕๔	๒
๓. การสร้างวัฒนธรรมดิจิทัล	๔.๐๑	.๘๙๖	มาก	๔.๕๓	.๖๘๓	มากที่สุด	.๕๒	๓
๔. การบูรณาการดิจิทัลในการบริหารและการเรียนการสอน	๔.๑๔	.๘๑๒	มาก	๔.๖๐	.๖๕๗	มากที่สุด	.๔๖	๕
๕. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในยุคดิจิทัล	๓.๙๑	.๙๓๓	มาก	๔.๔๙	.๖๕๙	มาก	.๕๘	๑
๖. จริยธรรมและความรับผิดชอบดิจิทัล	๔.๑๓	.๘๓๗	มาก	๔.๕๖	.๗๐๕	มากที่สุด	.๔๓	๖
รวม	**๔.๐๒**	**.๘๐๐**	**มาก**	**๔.๕๓**	**.๖๔๘**	มากที่สุด	**.๕๑**	

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิต

๑. ผลการทดสอบความเหมาะสมของข้อมูล

ตารางที่ ๒ ผลการทดสอบความเหมาะสมของข้อมูล (KMO and Bartlett's Test)

การทดสอบ	ค่าสถิติ	ผลการทดสอบ
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Measure of Sampling Adequacy	๐.๙๕๕	ยอดเยี่ยม (>.๙๐)
Bartlett's Test of Sphericity		
- Approx. Chi-Square	๒๔,๔๕๘.๐๑๙	มีนัยสำคัญทางสถิติ
- df	๑,๑๒๘	
- Sig.	๐.๐๐๐	p < ๐.๐๐๑

ผลการทดสอบความเหมาะสมของข้อมูลพบว่า ค่า Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO) มีค่าเท่ากับ ๐.๙๕๕ ซึ่งอยู่ในระดับยอดเยี่ยม (>.๙๐) แสดงว่าข้อมูลมีความเหมาะสมสูงมากในการวิเคราะห์องค์ประกอบ ค่า KMO ที่สูงนี้บ่งชี้ว่าตัวแปรต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กันอย่างเพียงพอและเหมาะสมที่จะนำมาวิเคราะห์องค์ประกอบ

การทดสอบ Bartlett's Test of Sphericity มีค่า Chi-Square เท่ากับ ๒๔,๔๕๘.๐๑๙ (df = ๑,๑๒๘ p <.๐๐๑) แสดงว่าเมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแตกต่างจากเมทริกซ์เอกลักษณ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ หมายความว่าตัวแปรต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กันและไม่เป็นอิสระต่อกันอย่างสมบูรณ์

ข้อมูลมีความเหมาะสมอย่างยิ่งในการทำการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis) การวิเคราะห์องค์ประกอบหลักด้วยวิธีการหมุนแกน Varimax พบว่า ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิตประกอบด้วย ๔ องค์ประกอบหลัก

15. (238-258).indd 249 4/22/2026 9:51:04 AM

ตารางที่ ๓ องค์ประกอบเชิงสำรวจของภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิต

องค์ประกอบ	ชื่อองค์ประกอบ	จำนวนข้อ	ค่าเฉลี่ย Factor Loading	ช่วงค่า	% Variance Explained
T๑ องค์ประกอบที่ ๑	ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์และวิสัยทัศน์ดิจิทัล	๑๒ ข้อ	๐.๖๕๖	๐.๕๑๗ - ๐.๗๓๕	๒๓.๙๖๑
T๒ องค์ประกอบที่ ๒	ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและวัฒนธรรมดิจิทัล	๑๒ ข้อ	๐.๖๓๖	๐.๕๖๐ - ๐.๗๐๙	๒๓.๑๑๕
T๓ องค์ประกอบที่ ๓	ภาวะผู้นำการพัฒนาบุคลากรและนวัตกรรมดิจิทัล	๑๒ ข้อ	๐.๕๙๓	๐.๕๑๐ - ๐.๗๒๒	๑๘.๓๐๗
T๔ องค์ประกอบที่ ๔	ภาวะผู้นำธรรมาภิบาลและความรับผิดชอบดิจิทัล	๑๒ ข้อ	๐.๕๘๔	๐.๔๘๖ - ๐.๘๓๓	๑๕.๐๔๐
รวมทั้งหมด		**๔๘ ข้อ**	**๐.๖๑๗**	**๐.๔๘๖ - ๐.๘๓๓**	**๘๐.๔๒๔**

๒. ผลการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson Correlation)

ตารางที่ ๕ สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

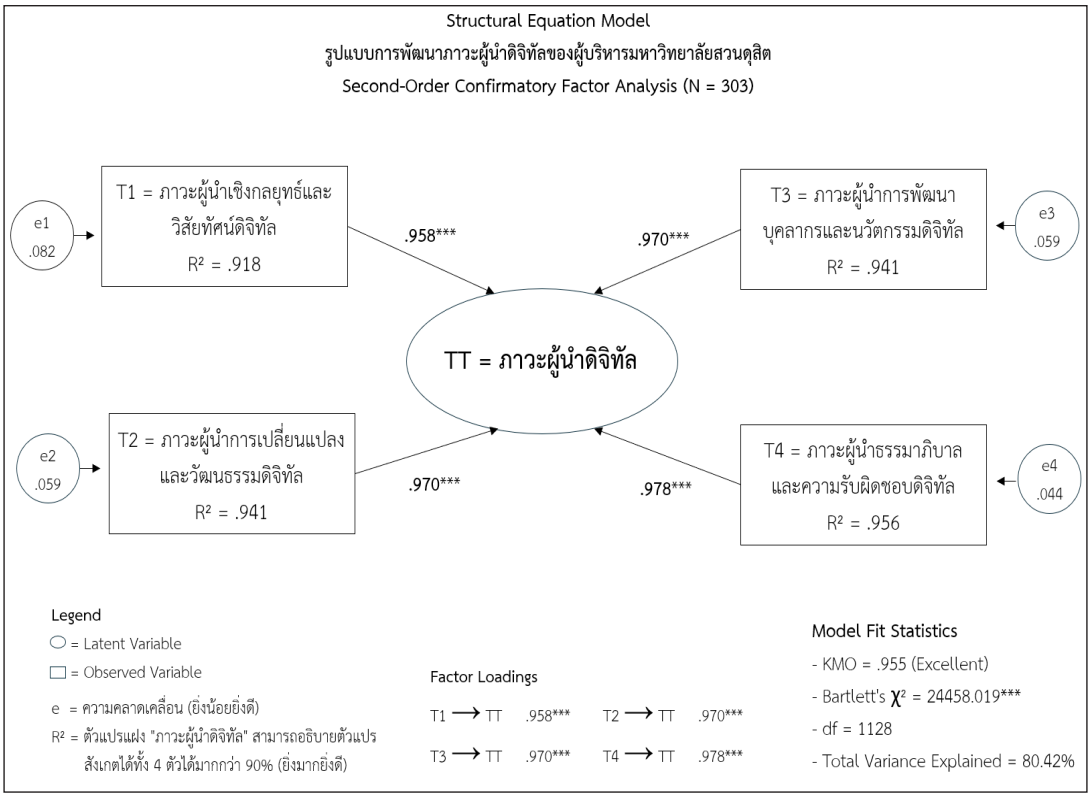
	T๑	T๒	T๓	T๔	TT
T๑	๑.๐๐๐				
T๒	๐.๘๙๙**	๑.๐๐๐			
T๓	๐.๘๙๔**	๐.๙๒๓**	๑.๐๐๐		
T๔	๐.๙๒๖**	๐.๙๓๖**	๐.๙๓๒**	๑.๐๐๐	
TT	๐.๙๕๘**	๐.๙๗๐**	๐.๙๗๐**	๐.๙๗๘**	๑.๐๐๐

** Correlation is significant at the ๐.๐๑ level (๒-tailed), N = ๓๐๓

องค์ประกอบทั้ง ๔ มีความสัมพันธ์กันในระดับสูงมาก (r > ๐.๘๐) และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ทุกคู่ แสดงว่าภาวะผู้นำดิจิทัลเป็นสมรรถนะแบบองค์รวม (Holistic Competency) ที่ประกอบด้วยองค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กัน การพัฒนาองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาองค์ประกอบอื่น ๆ ด้วย ค่าสหสัมพันธ์ที่สูงที่สุด คือ ความสัมพันธ์ระหว่าง T๔ กับ TT (r = ๐.๙๗๘) แสดงว่า ภาวะผู้นำธรรมาภิบาลและความรับผิดชอบดิจิทัล เป็นองค์ประกอบที่แสดงภาวะผู้นำดิจิทัลโดยรวมได้ชัดเจนที่สุด

15. (238-258).indd 250 4/22/2026 9:51:04 AM

๓. ผลการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling - SEM)

ภาพที่ ๒ โมเดลสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling - SEM)
รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิต (ผู้วิจัย, ๒๕๖๘)

โมเดลสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling - SEM) รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิต มีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ ๖ ดัชนีความสอดคล้องของโมเดล (Model Fit Indices) และดัชนีความสอดคล้องสัมบูรณ์ (Absolute Fit Indices)

ดัชนี	ค่าที่ได้	เกณฑ์ที่ยอมรับ	ผลการประเมิน
Chi-Square (χ^2)	๓.๒๔๗	ไม่มีนัยสำคัญ (p > .๐๕)	ผ่านเกณฑ์
df	๒		
p-value	๐.๑๙๗	> ๐.๐๕	ดีเยี่ยม
χ^2/df	๑.๖๒๔	< ๓.๐๐	ดีเยี่ยม
GFI	๐.๙๙๘	> ๐.๙๐	ดีเยี่ยม
AGFI	๐.๙๘๙	> ๐.๙๐	ดีเยี่ยม
RMSEA	๐.๐๔๖	< ๐.๐๕	ดีเยี่ยม
SRMR	๐.๐๐๘	< ๐.๐๕	ดีเยี่ยม

โมเดล SEM มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างดีเยี่ยม CFI = ๐.๙๙๙, TLI = ๐.๙๙๘, RMSEA = ๐.๐๔๖, χ^2/df = ๑.๖๒๔

- ค่า Chi-Square (χ^2) = ๓.๒๔๗ (df = ๒, p = .๑๙๗) ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ (p > .๐๕) แสดงว่าโมเดลที่เสนอไม่แตกต่างจากข้อมูลจริงอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องการ

- ค่า χ^2/df = ๑.๖๒๔ ซึ่งน้อยกว่า ๓.๐๐ แสดงว่าโมเดลมีความสอดคล้องดีมาก

- ค่า GFI = ๐.๙๙๘ และ AGFI = ๐.๙๘๙ ซึ่งมากกว่า ๐.๙๐ แสดงว่าโมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนของข้อมูลได้เกือบทั้งหมด

- ค่า RMSEA = ๐.๐๔๖ ซึ่งน้อยกว่า ๐.๐๕ แสดงว่าความคลาดเคลื่อนในการประมาณค่าอยู่ในระดับต่ำมาก

- ค่า SRMR = ๐.๐๐๘ ซึ่งน้อยกว่า ๐.๐๕ แสดงว่าส่วนเหลือของสหสัมพันธ์มีค่าต่ำมาก

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลสภาพปัจจุบันของภาวะผู้นำดิจิทัลและความต้องการในการพัฒนา

ผลการวิจัยพบว่าสภาพปัจจุบันของภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิตโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = ๔.๐๒, SD = ๐.๘๐๐) แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารมีการปฏิบัติด้านภาวะผู้นำดิจิทัลแต่ยังมีช่องว่างในการพัฒนาที่ชัดเจน เมื่อพิจารณาความต้องการในการพัฒนาอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = ๔.๕๓, SD = ๐.๖๔๘) แสดงให้เห็นถึงการรับรู้และตระหนักในความจำเป็นที่ต้องยกระดับสมรรถนะด้านภาวะผู้นำดิจิทัล สอดคล้องกับ Alenezi[๓๒] ที่กล่าวว่าการเปลี่ยนแปลงดิจิทัลในอุดมศึกษาเป็นกระบวนการซับซ้อนที่ต้องการผู้นำที่แข็งแกร่ง ภาวะผู้นำมีความสำคัญต่อความสำเร็จของการเปลี่ยนแปลงดิจิทัล และบุญชัย ปลื้มสืบกุล และคณะ[๓๓] พบว่าผู้บริหารต้องใช้เทคโนโลยีในการทำงานมากขึ้นเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ รวมถึงการสร้างนวัตกรรมใหม่และการใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่า

การวิเคราะห์ค่าดัชนีความสำคัญของความต้องการจำเป็น (PNImodified = 0.58) แสดงให้เห็นลำดับความสำคัญที่ชัดเจน โดยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในยุคดิจิทัลมีความต้องการจำเป็นสูงสุด สอดคล้องกับ Sheninger[๓๔] ที่พบว่าผู้นำต้องมองการพัฒนาบุคลากรเป็นการลงทุนระยะยาวและ

---

[๓๒] Alenezi, M., "Deep Dive into Digital Transformation in Higher Education Institutions", **Education Sciences**, Vol. 11 No. 12 (2021): 770.

[๓๓] บุญชัย ปลื้มสืบกุล, สุขุม เฉลยทรัพย์, ศิโรจน์ ผลพันธิน และสุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์, “การพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำเพื่อเพิ่มขีดความสามารถของที่ปรึกษาด้านการบริหารองค์กร”, **วารสารมหาจุฬาวิชาการ**, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๘): ๑๔๕-๑๖๑.

[๓๔] Sheninger, E., **Digital Leadership: Changing Paradigms for Changing Times**, (Corwin Press, 2014), pp. 5-10.

15. (238-258).indd 252 4/22/2026 9:51:04 AM

เชื่อมโยงกับเป้าหมายเชิงกลยุทธ์ ความต้องการพัฒนาที่สูงในด้านนี้สะท้อนความท้าทายของมหาวิทยาลัยในการยกระดับทักษะดิจิทัลของบุคลากรให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี

ความรู้และทักษะดิจิทัลมีความต้องการจำเป็นรองลงมา (PNImodified = ๐.๕๔) สอดคล้องกับ Wang et al.[๓๕] ที่พบว่าความรู้และทักษะดิจิทัลของผู้บริหารเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด โดยเฉพาะความสามารถเข้าใจและประยุกต์เทคโนโลยี เช่น ปัญญาประดิษฐ์ การวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ และอินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง ความต้องการนี้แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารตระหนักถึงความจำเป็นในการพัฒนาศักยภาพของตนเองให้สามารถนำการเปลี่ยนแปลงดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การบูรณาการดิจิทัลในการบริหารและการเรียนการสอนมีสภาพปัจจุบันสูงที่สุด ทำให้ช่องว่างระหว่างสภาพปัจจุบันกับความต้องการมีน้อยกว่าด้านอื่น สอดคล้องกับ Damayanti and Mirfani[๓๖] พบว่า ความสำคัญของการบูรณาการที่ดิจิทัลที่มีประสิทธิภาพคือการยกระดับคุณภาพการศึกษา สำหรับจริยธรรมและความรับผิดชอบดิจิทัล มหาวิทยาลัยมีการปฏิบัติที่ดี แสดงให้เห็นว่ามหาวิทยาลัยให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยีอย่างรับผิดชอบมีจริยธรรม และมีมาตรการรักษาความปลอดภัย

การอภิปรายผลการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิต

การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ พบว่าภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสวนดุสิตประกอบด้วย ๔ องค์ประกอบหลัก ได้แก่ (๑) ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์และวิสัยทัศน์ดิจิทัล (๒) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและวัฒนธรรมดิจิทัล (๓) ภาวะผู้นำการพัฒนาบุคลากรและนวัตกรรมดิจิทัล และ (๔) ภาวะผู้นำธรรมาภิบาลและความรับผิดชอบดิจิทัล ค่า Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ที่ ๐.๙๕๕ และ Bartlett’s Test of Sphericity ที่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .๐๐๑$) ยืนยันความเหมาะสมของข้อมูลในการวิเคราะห์องค์ประกอบอย่างชัดเจน ค่า KMO ที่อยู่ในระดับดีมากให้เห็นว่าตัวแปรที่นำมาวิเคราะห์มีความสัมพันธ์กันอย่างเหมาะสม และข้อมูลมีคุณภาพสูงเพียงพอสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบ

องค์ประกอบที่ ๑ ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์และวิสัยทัศน์ดิจิทัล อธิบายความแปรปรวนได้มากที่สุด (๒๓.๙๖๑%) มีค่าเฉลี่ย Factor Loading ๐.๖๕๖ สอดคล้องกับ Aytar and Arslan[๓๗] ที่พบว่าวิสัยทัศน์

---

[๓๕] Wang, K., Li, B., Tian, T., Zakuan, N., & Rani, P., "Evaluate the Drivers for Digital Transformation in Higher Education Institutions in the Era of Industry 4.0 Based on Decision-Making Method", **Journal of Innovation & Knowledge**, Vol. 8 No. 3 (2023): 100364.

[๓๖] Damayanti, N., & Mirfani, A. F., "Digital Leadership in Higher Education Institutions: A Systematic Literature Review", **Journal of Educational Management**, Vol. 8 No. 2 (2021): pp. 145-162.

[๓๗] Aytar, O., & Arslan, R., "Future-Shaping Themes: Digital Age Foresight in Turkish University Strategic Plans", **Strategic Management-International Journal of Strategic Management and Decision Support Systems in Strategic Management**, Vol. 29 No. 4 (2024): 70-81.

15. (238-258).indd 253 4/22/2026 9:51:04 AM

และกลยุทธ์ที่ชัดเจนเป็นปัจจัยความสำเร็จของการเปลี่ยนแปลงดิจิทัล องค์ประกอบนี้สะท้อนความสำคัญของการมีทิศทางและแผนงานที่ชัดเจนในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงดิจิทัล ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ “The Power of SDU” ของมหาวิทยาลัยที่เน้นการพัฒนาทุกด้านอย่างเป็นระบบ

องค์ประกอบที่ ๒ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและวัฒนธรรมดิจิทัล อธิบายความแปรปรวนได้ ๒๓.๑๑๕% มีค่าเฉลี่ย Factor Loading ๐.๖๓๖ สอดคล้องกับ Gurkan et al.[๓๘] ที่เน้นความสำคัญของวัฒนธรรมดิจิทัลต่อความสำเร็จขององค์กร องค์ประกอบนี้บูรณาการทั้งความสามารถในการสร้างวัฒนธรรมและนำการเปลี่ยนแปลง สะท้อนความเข้าใจว่าการเปลี่ยนแปลงดิจิทัลไม่ใช่เพียงการนำเทคโนโลยีมาใช้ แต่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมและกระบวนทัศน์ขององค์กรด้วย

องค์ประกอบที่ ๓ ภาวะผู้นำการพัฒนาบุคลากรและนวัตกรรมดิจิทัล อธิบายความแปรปรวนได้ ๑๘.๓๐๗% มีค่าเฉลี่ย Factor Loading ๐.๕๙๓ องค์ประกอบนี้บูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กับการส่งเสริมนวัตกรรม สอดคล้องกับ Onan[๓๙] ที่เน้นบทบาทของผู้นำในการส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมและพัฒนาบุคลากร การรวมสองด้านนี้เข้าด้วยกันสะท้อนความเข้าใจว่าการพัฒนาบุคลากรและการสร้างนวัตกรรมเป็นกระบวนการที่เกี่ยวเนื่องกันและต้องดำเนินการควบคู่กัน

องค์ประกอบที่ ๔ ภาวะผู้นำธรรมาภิบาลและความรับผิดชอบดิจิทัล อธิบายความแปรปรวนได้ ๑๕.๐๔๐% มีค่าเฉลี่ย Factor Loading ๐.๕๘๔ แม้จะอธิบายความแปรปรวนได้น้อยที่สุด แต่องค์ประกอบนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความยั่งยืนและความน่าเชื่อถือ สอดคล้องกับ Maltese[๔๐] ที่เน้นการจัดการข้อมูลและความปลอดภัยทางไซเบอร์ นอกจากนี้ จากการวิเคราะห์สหสัมพันธ์พบว่าองค์ประกอบนี้มีความสัมพันธ์สูงที่สุดกับภาวะผู้นำดิจิทัลโดยรวม (r = ๐.๙๗๘) แสดงว่าเป็นองค์ประกอบที่แสดงภาวะผู้นำดิจิทัลได้ชัดเจนที่สุด

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทั้ง ๔ พบว่า มีความสัมพันธ์กันในระดับสูงมาก (r > ๐.๘๐) และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ทุกคู่ แสดงว่าภาวะผู้นำดิจิทัลเป็นสมรรถนะแบบองค์รวม (Holistic Competency) ที่ประกอบด้วยองค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์และส่งเสริมซึ่ง

---

[๓๘] Gurkan, G. C., Ciftci, G., & Ozyurt, B., **Mutual Relationships between Digital Transformation and Leadership**, In Current Academic Studies in Social Science, (Trakya University, 2020), pp. 311-331.

[๓๙] Onan, G., "Digital Transformation and Digital Leadership in Higher Education Institutions: Insights from the Literature", **International Journal of New Approaches in Social Studies**, Vol. 8 No. 2 (2024): 198-213.

[๔๐] Maltese, V., "Digital Transformation Challenges for Universities: Ensuring Information Consistency across Digital Services", **Cataloging & Classification Quarterly**, Vol. 56 No. 7 (2019): 592-606.

15. (238-258).indd 254 4/22/2026 9:51:04 AM

กันและกัน สอดคล้องกับแนวคิดของ Sağbaş and Erdoğan[๔๑] ที่พบว่าภาวะผู้นำดิจิทัลเป็นความสามารถที่ครอบคลุมหลายมิติและต้องพัฒนาอย่างบูรณาการ

โมเดลสมการโครงสร้าง (SEM) ของรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างดีเยี่ยม โดยมีค่าดัชนีทุกตัวอยู่ในเกณฑ์ที่ดีเยี่ยม ได้แก่ χ^2/df = 1.624 (< 3.00), CFI = 0.999 (> 0.95), TLI = 0.998 (> 0.95), GFI = 0.998 (> 0.90), AGFI = 0.989 (> 0.90), RMSEA = 0.046 (< 0.05) และ SRMR = 0.008 (< 0.05) ค่าดัชนีเหล่านี้ยืนยันว่าโมเดลที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมและสามารถอธิบายความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ ได้อย่างแม่นยำ สอดคล้องกับ Ochoa-Urrego and Peña[๔๒] ที่นำเสนอแบบจำลองความพร้อมด้านดิจิทัลที่มีลักษณะหลายมิติ และค่า p-value ของ Chi-Square = 0.197 (> 0.05) แสดงว่าโมเดลที่เสนอไม่แตกต่างจากข้อมูลจริงอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งเป็นหลักฐานที่แข็งแกร่งว่าโมเดลที่พัฒนาขึ้นสามารถอธิบายความสัมพันธ์ของข้อมูลได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ความสอดคล้องของโมเดลในระดับดีมาก แสดงความน่าเชื่อถือและความถูกต้องของรูปแบบที่พัฒนาขึ้น สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยได้

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑.๑ การพัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมภาวะผู้นำดิจิทัล โดยเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการสำหรับผู้บริหารทุกระดับ ตั้งแต่การกำหนดวิสัยทัศน์ดิจิทัล การสร้างวัฒนธรรมการเปลี่ยนแปลง ไปจนถึงการใช้เทคโนโลยีล้ำสมัย ควรจัดให้มีการเรียนรู้ต่อเนื่องผ่านระบบ Learning Management System

๑.๒ การจัดทำแผนพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลระดับบุคคล โดยระบุจุดแข็ง จุดพัฒนา และกำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ชัดเจน จัดให้มีระบบพี่เลี้ยงจากผู้เชี่ยวชาญด้านดิจิทัล ติดตามประเมินผลและปรับแผนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี

๑.๓ การสร้างระบบสนับสนุนและโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล จัดสรรงบประมาณและทรัพยากรเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลที่เอื้อต่อการปฏิบัติงาน และเพื่อสนับสนุนการทดลองและพัฒนานวัตกรรม

---

[๔๑] Sağbaş, M., & Erdoğan, F. A., "Digital Leadership: A Systematic Conceptual Literature Review", **İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergis**i, Vol. 3 No. 1 (2022): 17-36.

[๔๒] Ochoa-Urrego, R. L., & Peña, J. I., "A Systematic Literature Review of Digital Maturity Models", **Advances in Science, Technology and Engineering Systems Journal**, Vol. 5 No. 6 (2020): 1211-1223.

15. (238-258).indd 255 4/22/2026 9:51:04 AM

๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ การศึกษาเชิงลึกผลกระทบของภาวะผู้นำดิจิทัลต่อผลลัพธ์องค์กร ควรศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลกับตัวแปรผลลัพธ์ต่าง ๆ เช่น ประสิทธิภาพการบริหาร ความพึงพอใจของบุคลากร คุณภาพการเรียนการสอน และความสำเร็จของโครงการดิจิทัล

๒.๒ การศึกษาเปรียบเทียบภาวะผู้นำดิจิทัลข้ามสถาบัน ขยายขอบเขตการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างมหาวิทยาลัยสวนดุสิตกับสถาบันอุดมศึกษาอื่น เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยบริบทที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำดิจิทัล และพัฒนาแนวทางที่เหมาะสมกับบริบทไทย

๒.๓ การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของภาวะผู้นำดิจิทัลตามช่วงเวลา และปัจจัยที่ส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา

บรรณานุกรม

ณัฐวุฒิ พงศ์สิริ. ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑. **วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.** ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๓ (๒๕๖๐): ๑-๑๕.

นฤมล จิตรเอื้อ, สมบัติ โฆษิตไพศาล, และ วิชัย วงษ์ใหญ่. ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑. **วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.** ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๐): ๑๖๗-๑๘๐.

บุญชัย ปลื้มสืบกุล, สุขุม เฉลยทรัพย์, ศิโรจน์ ผลพันธิน และสุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์. "การพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำเพื่อเพิ่มขีดความสามารถของที่ปรึกษาด้านการบริหารองค์กร". **วารสารมหาจุฬาวิชาการ**. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๘): ๑๔๕-๑๖๑.

พิทักษ์ จันทร์เจริญ. **The Power of SDU**. [เอกสารประกอบการบรรยาย]. การประชุมมอบนโยบาย “ไร้รอยต่อ”. มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒ กรกฎาคม ๒๕๖๗.

สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ. **Digital literacy: ทักษะการรู้ดิจิทัลสำหรับคนยุคใหม่**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, ๒๕๕๙.

Ahmad, G., Syahputra, R., & Rahman, A.. Digital leadership competencies for educational administrators in the 4.0 era. **Asian Journal of Education and Training.** Vol. 9 No.1 (2023): 45-58.

Alenezi, M.. Deep dive into digital transformation in higher education institutions. **Education Sciences.** Vol. 11 No. 12 (2021): 770.

15. (238-258).indd 256 4/22/2026 9:51:04 AM

Aytar, O., & Arslan, R.. Future-shaping themes: Digital age foresight in Turkish university strategic plans. **Strategic Management-International Journal of Strategic Management and Decision Support Systems in Strategic Management.** Vol. 29 No. 4 (2024): 70-81.

Bawden, D.. Information and digital literacies: A review of concepts. **Journal of Documentation.** Vol. 57 No. 2 (2001): 218-259.

Cochran, W. G.. **Sampling Techniques**. New York: John Wiley & Sons, 1977.

Damayanti, N., & Mirfani, A. F.. Digital leadership in higher education institutions: A systematic literature review. **Journal of Educational Management.** Vol. 8 No. 2 (2021): 145-162.

Gurkan, G. C., Ciftci, G., & Ozyurt, B.. **Mutual relationships between digital transformation and leadership**. In Current academic studies in social science. Trakya University, 2020.

Maltese, V. Digital transformation challenges for universities: Ensuring information consistency across digital services. **Cataloging & Classification Quarterly.** Vol. 56 No. 7 (2019): 592-606.

Mwita, M. M., & Joanthan, J. Digital leadership for digital transformation. **International Journal of Information Systems and Project Management.** Vol. 11 No. 1 (2023): 1-20.

Ochoa-Urrego, R. L., & Peña, J. I. A systematic literature review of digital maturity models. **Advances in Science, Technology and Engineering Systems Journal.** Vol. 5 No. 6 (2020): 1211-1223.

Onan, G. Digital transformation and digital leadership in higher education institutions: Insights from the literature. **International Journal of New Approaches in Social Studies.** Vol.8 No.2 (2024): 198-213.

Ozsen, T., Uslu, B., & Aypay, A., Applying strategies for sustainable quality management in universities: A systematic literature review. **Tertiary Education and Management.** Vol. 28 No. 3 (2022): 277-297.

15. (238-258).indd 257 4/22/2026 9:51:04 AM

Sacavém, A., de Bem Machado, A., dos Santos, J. R., Palma-Moreira, A., Belchior-Rocha, H., & Au-Yong-Oliveira, M., Leading in the digital age: The role of leadership in organizational digital transformation. **Administrative Sciences.** Vol. 15 No. 2 (2025): 43.

Sağbaş, M., & Erdoğan, F. A. Digital leadership: A systematic conceptual literature review. **İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi.** Vol. 3 No. 1 (2022): 17-36.

Sheninger, E. **Digital leadership: Changing paradigms for changing times**. Corwin Press, 2014.

Stodd, J. **The change handbook: How to lead change in the social age**. Sea Salt Learning, 2014.

Sullivan, K. **Digital leadership: Competencies for the digital age**. Amazon Digital Services, 2017.

Wang, K., Li, B., Tian, T., Zakuan, N., & Rani, P., Evaluate the drivers for digital transformation in higher education institutions in the era of industry 4.0 based on decision-making method. **Journal of Innovation & Knowledge.** Vol. 8 No. 3 (2023): 100364.

15. (238-258).indd 258 4/22/2026 9:51:04 AM

การออกแบบการเรียนการสอนภาษาอังกฤษเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างทักษะของนักศึกษาครูในคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Designing Active English Instruction to Enhance Language Skills of Student Teachers at the Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University

วิมลวรรณ สวยเกษร
Wimonwan Suaykesron
พระมหาอาศิร วชิรนาโค
Phramaha Ashir Vajiranago
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahamakut Buddhist University, Thailand
E-mail Wimon.suay@gmail.com

Received: January 14, 2026
Revised: March 31, 2026
Accepted: April 01, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการออกแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างทักษะภาษาอังกฤษอย่างรอบด้าน ทั้งในมิติของทักษะการสื่อสารและทักษะวิชาการ (Academic Literacy) ผ่านระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการสะท้อนคิดจากประสบการณ์การปฏิบัติการสอน (Reflective Practice) นอกจากนี้ ยังมุ่งนำเสนอการบูรณาการเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) ในฐานะเครื่องมือสนับสนุนทางปัญญา (Cognitive Tools) ภายใต้บรรทัดฐานทางจริยธรรม เพื่อวางรากฐานสู่การเป็นผู้ออกแบบการเรียนรู้ (Learning Designer) ที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนในอนาคต ในบริบทของการอุดมศึกษาไทยยุคดิจิทัล การพัฒนาสมรรถนะภาษาอังกฤษสำหรับนักศึกษาครูถือเป็นพันธกิจที่มีความสำคัญเชิงกลยุทธ์ เนื่องจากภาษาอังกฤษมิได้เป็นเพียงเครื่องมือในการสื่อสาร แต่เป็นทักษะฐานราก (Foundation Skill) ในการเข้าถึงองค์ความรู้ระดับสากลและการพัฒนาวิชาชีพครูให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก อย่างไรก็ตาม การจัดการเรียนรู้ในรูปแบบเดิมที่เน้นการถ่ายทอดเนื้อหา (Passive Learning) มักประสบปัญหาในการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีกับการประยุกต์ใช้ ส่งผลให้ผู้เรียนขาดความมั่นใจและขาดทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ในบริบทภาษาต่างประเทศ

16. (259-273).indd 259 4/21/2026 1:41:42 PM

สภาพปัญหาการเรียนรู้เชิงรับ (Passive Learning) ที่เน้นผู้สอนเป็นศูนย์กลาง ไม่เพียงแต่ส่งผลต่อความมั่นใจในการสื่อสารเท่านั้น แต่สำหรับบริบทของ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย โดยเฉพาะนักศึกษาครูใน สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษและสาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา ปัญหานี้ถือเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาอัตลักษณ์วิชาชีพ เนื่องจากนักศึกษาในกลุ่มนี้จำเป็นต้องใช้ภาษาอังกฤษเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงองค์ความรู้ระดับสากล และต้องเตรียมความพร้อมสู่การเป็น ‘ผู้ออกแบบการเรียนรู้’ ในอนาคต การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์สู่ การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในช่วง ‘ระยะอุบัติการณ์’ (Emergent Stage) เพื่อเปลี่ยนบทบาทให้นักศึกษาสามารถบูรณาการทักษะภาษาเข้ากับเนื้อหาทางสังคมศาสตร์และศาสตร์การสอนได้อย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้เชิงรุก; นักศึกษาครู; สมรรถนะภาษาอังกฤษ; ปัญญาประดิษฐ์ในฐานะเครื่องมือสนับสนุนทางปัญญา

Abstract

This article aims to analyze and synthesize the design of active learning environments focused on fostering holistic English competencies, encompassing both communicative and academic literacy. Utilizing a qualitative research methodology underpinned by reflective practice and descriptive analysis, the study explores the integration of Artificial Intelligence (AI) as a cognitive tool. Furthermore, it delineates the establishment of Accountability to ensure academic integrity. Ultimately, this framework seeks to empower student teachers as learning designers, establishing a sustainable foundation for professional excellence in the digital age. In the contemporary landscape of Thai higher education within the digital era, enhancing English language proficiency among student teachers has become a strategic imperative. English serves not merely as a communicative tool but as a fundamental competency for accessing global knowledge and ensuring professional adaptability in an ever-evolving pedagogical environment. Conventionally, passive learning paradigms-characterized by rote memorization and teacher-centered instruction—have frequently failed to bridge the gap between theoretical acquisition and practical application. This disconnect often results in a lack of learner autonomy, diminished self-efficacy, and a deficit in critical thinking skills within foreign language contexts.

16. (259-273).indd 260 4/21/2026 1:41:42 PM

The prevalence of passive, teacher-centered instruction not only undermines students' communicative confidence but also poses a significant barrier to professional identity formation within the Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University. For student teachers in English and Social Studies Education, English is not merely a subject but a vital tool for accessing global knowledge and designing future learning experiences. Consequently, transitioning towards Active Learning is imperative during this 'Emergent Stage' to empower students to integrate linguistic competence with pedagogical sciences effectively.

Keywords: Active Learning; Student Teachers; English Proficiency; Artificial Intelligence as a Cognitive Tool

บทนำ

การใช้ภาษาอังกฤษนับเป็นทักษะสำคัญที่มีบทบาทอย่างยิ่งต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา ทั้งในมิติของการสื่อสาร การเข้าถึงองค์ความรู้สากล และการเตรียมความพร้อมสู่การประกอบวิชาชีพในโลกยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขาวิชาชีพครู ซึ่งผู้เรียนจำเป็นต้องมีสมรรถนะด้านภาษาอังกฤษเพื่อใช้ในการเรียนรู้เชิงวิชาการ การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับบริบทการศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑[๑] ทั้งนี้ การผลิตครูในระดับอุดมศึกษามิได้มุ่งเพียงการถ่ายทอดความรู้ทางเนื้อหา หากแต่ต้องส่งเสริมความสามารถในการคิด วิเคราะห์ สื่อสาร และเรียนรู้อย่างมีความหมาย

อย่างไรก็ตาม สภาพการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในสถาบันอุดมศึกษาของประเทศไทยยังคงประสบข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้สอนเป็นศูนย์กลาง (Teacher-Centered Learning) ส่งผลให้ผู้เรียนมีบทบาทเป็นเพียงผู้รับความรู้ ขาดโอกาสในการฝึกใช้ภาษาอังกฤษในสถานการณ์จริง และขาดความมั่นใจในการสื่อสารทางภาษา[๒] สภาพปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบโดยตรงต่อการพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษของนักศึกษาครู ซึ่งอาจนำไปสู่ข้อจำกัดในการปฏิบัติหน้าที่ครูในอนาคต

---

[๑] สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, **ทิศทางการพัฒนาครูในศตวรรษที่ ๒๑,** (กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๖๐), หน้า ๑๐.

[๒] Richards, J. C. **Key Issues in Language Teaching,** (Cambridge: Cambridge University Press, 2015), p. 15.

16. (259-273).indd 261 4/21/2026 1:41:42 PM

จากบริบทดังกล่าว แนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงรุกจึงได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในฐานะแนวคิดที่มุ่งเน้นการเปลี่ยนบทบาทของผู้เรียนจากผู้รับความรู้เป็นผู้มีส่วนร่วมในการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองผ่านกระบวนการลงมือปฏิบัติ การคิดวิเคราะห์ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการสะท้อนผลการเรียนรู้[๓] แนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงรุกมีรากฐานทางทฤษฎีจากปรัชญาการศึกษาแบบพิพัฒนาการนิยม (Progressivism) ของ John Dewey ซึ่งเสนอว่าการเรียนรู้ที่แท้จริงเกิดจากประสบการณ์ตรงและการมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม[๔] รวมถึงทฤษฎีการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของ David Kolb ที่อธิบายกระบวนการเรียนรู้เป็นวงจรของการปฏิบัติ การสะท้อนคิด การสร้างแนวคิด และการนำไปประยุกต์ใช้[๕]

ในบริบทของการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ แนวคิดการเรียนรู้เชิงรุกสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ภาษาแบบสื่อสาร (Communicative Language Teaching) และแนวคิดการเรียนรู้แบบสร้างองค์ความรู้ (Constructivism) ซึ่งมองว่าผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะภาษาได้อย่างมีประสิทธิภาพเมื่อได้รับโอกาสในการใช้ภาษาในบริบทที่มีความหมาย และมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างต่อเนื่อง[๖] งานวิชาการหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่า การจัดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เช่น การทำงานกลุ่ม การอภิปรายเชิงวิชาการ และการเรียนรู้ผ่านโครงงาน สามารถส่งเสริมทักษะการฟัง พูด อ่าน และเขียน ควบคู่กับการพัฒนาทักษะการคิดและความมั่นใจในการใช้ภาษาอังกฤษ[๗]

สำหรับนักศึกษาครูชั้นปีที่ ๑ ซึ่งอยู่ในช่วงเริ่มต้นของการพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษเชิงวิชาการและการหล่อหลอมอัตลักษณ์ความเป็นครู การจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษเชิงรุกมีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานด้านทัศนคติ ความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ และความกล้าแสดงออกทางวิชาการ หากผู้เรียนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ได้คิด วิเคราะห์ และลงมือปฏิบัติจริงตั้งแต่ระยะเริ่มต้น ย่อมเอื้อต่อการพัฒนาสมรรถนะความเป็นครูอย่างรอบด้านและยั่งยืน[๘]

ด้วยเหตุนี้ บทความวิชาการนี้จึงมุ่งถ่ายทอดและวิเคราะห์ประสบการณ์ของผู้เขียนในการออกแบบและการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในวิชาภาษาอังกฤษ เพื่อเสริมสร้างทักษะภาษาอังกฤษของนักศึกษาครู คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย โดยมุ่งหวังให้บทความฉบับนี้เป็นแนวทางเชิงวิชาการ

---

[๓] M. Prince, “Does active learning work?”, **Journal of Engineering Education**, Vol. 93, No. 3 (2004): 223.

[๔] Dewey, J. **Experience and Education,** (New York: Macmillan, 1938), p. 13.

[๕] D. A. Kolb, **Experiential Learning** (Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1984), p. 21.

[๖] H. D. Brown, **Principles of Language Learning and Teaching,** (New York: Pearson Education, 2007), p. 10.

[๗] Bonwell, C. C., & Eison, J. A. **Active Learning: Creating Excitement in the Classroom**. (Washington, DC: ASHE, 1991), p. 5.

[๘] กระทรวงศึกษาธิการ, **กรอบสมรรถนะครูไทย,** (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๖๒), หน้า ๑๕.

16. (259-273).indd 262 4/21/2026 1:41:42 PM

ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในระดับอุดมศึกษา และสนับสนุนการผลิตครูที่มีคุณภาพตามเจตนารมณ์ของการศึกษาระดับอุดมศึกษาในสังคมไทย

วัตถุประสงค์การเขียนบทความ

๑. เพื่ออธิบายแนวคิดและหลักการของการจัดการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในระดับอุดมศึกษา โดยเฉพาะในบริบทของการผลิตนักศึกษาครู คณะศึกษาศาสตร์

๒. เพื่อถ่ายทอดและวิเคราะห์ประสบการณ์ของผู้เขียนในการออกแบบการเรียนการสอนการจัดการเรียนรู้เชิงรุกวิชาภาษาอังกฤษ ที่มุ่งเสริมสร้างทักษะการฟัง พูด อ่าน และเขียนของนักศึกษาครูชั้นปีที่ ๑ ให้สอดคล้องกับการเรียนรู้เชิงวิชาการและการเตรียมความพร้อมสู่การประกอบวิชาชีพครู

๓. เพื่อเสนอแนวทางในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ ที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง และการใช้ภาษาอังกฤษในบริบทที่มีความหมาย อันสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ร่วมสมัย

ขอบเขตการนำเสนอ

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้เขียนได้กำหนดขอบเขตการนำเสนอผ่าน ๓ มิติหลัก เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการวิเคราะห์เชิงลึก ได้แก่ (๑) ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งเน้นการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเชิงรุกที่บูรณาการทักษะดิจิทัลและจริยธรรมวิชาชีพครู (๒) ขอบเขตด้านประชากร ศึกษาเฉพาะกลุ่มนักศึกษาครูชั้นปีที่ ๑ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และ (๓) ขอบเขตด้านระเบียบวิธีวิจัย ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพผ่านกระบวนการสะท้อนคิด (Reflective Practice) ของผู้สอนและผู้เรียน เพื่อให้เห็นพัฒนาการและอุปสรรคในการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรมภายใต้บริบทจริงขอบเขตด้านวิธีการ เป็นการนำเสนอในลักษณะบทความวิชาการที่ใช้การศึกษาวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ผ่านการสังเกตพฤติกรรมในชั้นเรียนและการสะท้อนผลการสอน (Reflective Practice) ของผู้เขียนเพียงรายวิชาเดียว เพื่อให้สามารถนำเสนอรายละเอียดของกิจกรรมได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ภายใต้ระยะเวลาที่กำหนด

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การออกแบบการเรียนการสอนภาษาอังกฤษเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างทักษะของนักศึกษาครูในคณะศึกษาศาสตร์ มีความจำเป็นต้องอาศัยกรอบแนวคิดและทฤษฎีทางการศึกษาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการคิด ตลอดจนคุณลักษณะและสมรรถนะความเป็นครู อันเป็นเป้าหมายสำคัญของการผลิตบัณฑิตครูในระดับอุดมศึกษา ทั้งนี้ สามารถสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนดังกล่าวได้หลายประการ ดังต่อไปนี้

16. (259-273).indd 263 4/21/2026 1:41:42 PM

๑. แนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงรุกและรากฐานพุทธิปัญญา การจัดการเรียนรู้เชิงรุก มิได้เป็นเพียงเทคนิคการสอน แต่เป็นปรัชญาการจัดการศึกษาที่ปรับเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจในชั้นเรียน นักวิชาการไทยผู้เชี่ยวชาญด้านศาสตร์การสอน อาทิ ทิศนา แขมมณี[๙] เน้นย้ำว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุกคือกระบวนการที่ผู้เรียนต้องใช้การคิดขั้นสูง (Higher-Order Thinking) เพื่อสร้างความหมายจากสิ่งที่ลงมือทำ ซึ่ง ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์[๑๐] ได้ชี้ให้เห็นว่าหัวใจสำคัญประกอบด้วย ๔ องค์ประกอบ คือ การคิด (Thinking) การปฏิบัติ (Doing) การนำเสนอ (Sharing) และการสะท้อนคิด (Reflecting) ในมิติเชิงทฤษฎี การจัดการเรียนรู้เชิงรุกมีรากฐานมั่นคงจาก ทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism) ของ Jean Piaget[๑๑] และ Lev Vygotsky[๑๒] ซึ่งอธิบายว่าความรู้ถูกสร้างขึ้นผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและการปรับโครงสร้างทางปัญญา (Schema) เมื่อเผชิญกับประสบการณ์ใหม่ ประเด็นนี้ วัฒนา มหัทธโนบล[๑๓] และ ศิริวรรณ วณิชวัฒนวรชัย[๑๔] ได้วิเคราะห์ว่า เมื่อนำมาประยุกต์ใช้ในระดับอุดมศึกษา จะช่วยแก้ปัญหาผู้เรียนที่เฉื่อยชา (Passive Learners) ให้กลายเป็นผู้แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง (Self-directed Learners) ซึ่งสอดคล้องกับมาตรฐานการอุดมศึกษาที่เน้นทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต

นอกจากนี้ ทฤษฎีการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning Theory) ของ Kolb ยังเป็นฐานแนวคิดที่สำคัญของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกโดยอธิบายว่าการเรียนรู้เกิดจากวงจรของการมีประสบการณ์ตรง การสะท้อนคิดจากประสบการณ์[๑๕] การสร้างแนวคิดเชิงนามธรรม และการนำแนวคิดนั้นไปทดลองหรือประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ แนวคิดดังกล่าวได้รับการนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในสาขาครุศาสตร์และศึกษาศาสตร์ ผู้เขียนจึงได้ออกแบบกิจกรรมให้นักศึกษาได้ฝึกใช้ภาษาอังกฤษผ่านสถานการณ์จำลอง (Simulated Situations)

---

[๙] ทิศนา แขมมณี, **ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๖๖), หน้า ๔๒.

[๑๐] วัฒนา มหัทธโนบล, "การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญกับการพัฒนาทักษะการคิด", **วารสารศึกษาศาสตร์,** ปีที่ ๔๒ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๑): ๑๕.

[๑๑] J. Piaget, **The Origins of Intelligence in Children,** (New York: International Universities Press, 1952), p. 25.

[๑๒] L. Vygotsky, **Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes** (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978), p. 18.

[๑๓] วัฒนา มหัทธโนบล, "การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญกับการพัฒนาทักษะการคิด", หน้า ๑๕.

[๑๔] ศิริวรรณ วณิชวัฒนวรชัย, **วิธีสอนทั่วไป,** (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙), หน้า ๓๐.

[๑๕] D. A. Kolb, **Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development** (Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1984), p. 38.

16. (259-273).indd 264 4/21/2026 1:41:42 PM

เพื่อให้เกิดวงจรการเรียนรู้ส่วนช่วยพัฒนาทักษะวิชาชีพของนักศึกษาครูอย่างเป็นรูปธรรม[๑๖] สำหรับบริบทของการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ แนวคิดการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร (Communicative Language Teaching) เป็นทฤษฎีสำคัญที่มุ่งเน้นการพัฒนาความสามารถในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารในสถานการณ์จริง มากกว่าการมุ่งเน้นการท่องจำโครงสร้างทางภาษาเพียงอย่างเดียว นักวิชาการด้านการสอนภาษาอังกฤษในประเทศไทยระบุว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียนในบริบทที่มีความหมายและใกล้เคียงกับการใช้ภาษาในชีวิตจริงจะช่วยเพิ่มความมั่นใจ แรงจูงใจ และทัศนคติเชิงบวกต่อการเรียนภาษาอังกฤษ[๑๗] แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษเชิงรุกอย่างชัดเจน ในด้านการผลิตและพัฒนาครู แนวคิดการพัฒนาสมรรถนะครู (Teacher Competency) เน้นการพัฒนานักศึกษาครูให้มีความพร้อมทั้งด้านความรู้ทางวิชาการ ทักษะการจัดการเรียนการสอน และคุณลักษณะความเป็นครูที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมและการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 นักวิชาการไทยเห็นพ้องกันว่า การจัดการเรียนการสอนสำหรับนักศึกษา ครุศาสตร์และศึกษาศาสตร์ควรเป็นแบบอย่างของการจัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ เพื่อให้นักศึกษาสามารถนำแนวคิด วิธีการ และประสบการณ์ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการประกอบวิชาชีพครูในอนาคต[๑๘] ดังนั้น การเรียนการสอนภาษาอังกฤษเชิงรุกจึงไม่เพียงมุ่งพัฒนาทักษะภาษาเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมทัศนคติ จิตวิญญาณ และบทบาทความเป็นครูอย่างเหมาะสม

จากการสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องข้างต้น ผู้เขียนมีความเห็นว่า การจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษเชิงรุกสำหรับนักศึกษาครู คณะศึกษาศาสตร์ ควรได้รับการออกแบบให้เป็นกระบวนการบูรณาการ (Integrated Process) ระหว่างการพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษและสมรรถนะวิชาชีพครู โดยอาศัยการหลอมรวมแนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) และการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร (Communicative Language Teaching) มาเป็นฐานหลักในการออกแบบกิจกรรม เพื่อเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการเรียนภาษาอังกฤษในฐานะ ‘เนื้อหา’ (Content) ไปสู่การใช้ภาษาอังกฤษในฐานะ ‘เครื่องมือ’ (Tool) สำหรับการแสวงหาความรู้และการประกอบวิชาชีพครูในอนาคต ทั้งนี้ การจัดการเรียนรู้ดังกล่าวมุ่งเน้นกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับประสบการณ์จริง การมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น และการสะท้อนคิด (Reflective

---

[๑๖] สุวิมล ว่องวาณิช, **การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้: แนวคิดและการประยุกต์ใช้,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ๒๕.

[๑๗] J. C. Richards, **Communicative Language Teaching Today,** (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), หน้า 14.

[๑๘] สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, **กรอบสมรรถนะครูและแนวทางการพัฒนาครูในศตวรรษที่ ๒๑,** (กรุงเทพมหานคร: คุรุสภา, ๒๕๖๒), หน้า ๑๘.

16. (259-273).indd 265 4/21/2026 1:41:42 PM

Practice) ซึ่งจะช่วยพัฒนานักศึกษาครูอย่างเป็นองค์รวม และสร้างความพร้อมต่อการเป็นครูวิชาชีพอย่างยั่งยืน

รูปแบบและกิจกรรมการเรียนการสอนการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

จากกรอบแนวคิดทางทฤษฎีที่นำเสนอข้างต้น ผู้เขียนได้สังเคราะห์สู่การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกที่มุ่งเน้นการปฏิบัติจริง (Authentic Practice) โดยจัดลำดับตามระดับพัฒนาการทางทักษะ (Skill Progression) เพื่อสร้างรากฐานการเรียนรู้ที่เข้มแข็ง เริ่มจากการสร้างความมั่นใจในสถานการณ์จำลองระดับพื้นฐาน ยกระดับสู่การประยุกต์ใช้ความรู้ผ่านโครงงาน และมุ่งสู่การบูรณาการนวัตกรรมปัญญาประดิษฐ์เพื่อเสริมสมรรถนะการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลอย่างเป็นระบบ ดังนี้

๑. กิจกรรมพัฒนาทักษะภาษาเชิงบูรณาการ (Integrated Language Skills Activities) มุ่งเน้นการเปลี่ยนผ่านจากการเรียนรู้ไวยากรณ์เชิงทฤษฎีไปสู่การใช้ภาษาในสถานการณ์จำลองที่สะท้อนบริบทวิชาชีพครู[๑๙] โดยมีกิจกรรมหลักประกอบด้วย

กิจกรรมบทบาทสมมติเชิงวิชาชีพ (Professional Role-play): จำลองสถานการณ์การสื่อสารในสถานศึกษา เช่น การปฐมนิเทศผู้ปกครอง หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) เพื่อลดภาวะความวิตกกังวลและสร้างความมั่นใจในการสื่อสารในที่สาธารณะ[๒๐]

การเขียนเชิงวิชาการแบบร่วมมือ (Collaborative Academic Writing): ประยุกต์ใช้กระบวนการเขียนเป็นฐาน (Process Approach) โดยให้นักศึกษาทำงานกลุ่มเพื่อร่างบทความทางการศึกษาและฝึกตรวจทานโดยเพื่อน (Peer Review) ซึ่งช่วยพัฒนาทั้งทักษะการคิดวิเคราะห์และความถูกต้องแม่นยำทางไวยากรณ์ในบริบทที่เป็นทางการ[๒๑]

๒. การจัดการเรียนรู้ผ่านโครงงานและการฝึกปฏิบัติเสมือนจริง (Project-Based Learning and Micro-teaching) เป็นการบูรณาการทักษะภาษาอังกฤษเข้ากับศาสตร์การสอน (Pedagogy) เพื่อให้ผู้เรียนตระหนักถึงคุณค่าของภาษาในฐานะเครื่องมือสำคัญในการประกอบวิชาชีพ

---

[๑๙] ทิศนา แขมมณี, **ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ,** พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๖๖), หน้า ๔๒.

[๒๐] J. C. Richards and T. S. Rodgers, **Approaches and Methods in Language Teaching**, 3rd ed. (Cambridge: Cambridge University Press, 2014), p. 15.

[๒๑] N. Storch, **Collaborative Writing: Product, Process, and Students' Reflections,** (Bristol: Multilingual Matters, 2013), p. 20.

16. (259-273).indd 266 4/21/2026 1:41:42 PM

โครงงานออกแบบสื่อการเรียนรู้ (Instructional Media Project): นักศึกษาสร้างสรรค์สื่อการสอนพร้อมจัดทำคำอธิบายวิธีใช้เป็นภาษาอังกฤษ กระบวนการนี้กระตุ้นให้เกิดทักษะการสืบค้นข้อมูลเชิงวิชาการ (Research Skills) และการเรียบเรียงเนื้อหาอย่างเป็นระบบ[๒๒]

การจัดการเรียนรู้แบบจุลภาค (Micro-teaching in English): ถือเป็นกิจกรรมแกนกลางที่ให้นักศึกษาทดลองสอนในระยะเวลาจำกัดโดยใช้ภาษาอังกฤษในชั้นเรียน (Classroom English) เพื่อฝึกฝนบุคลิกภาพและความเป็นครูควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะการสื่อสารเชิงวิชาชีพ[๒๓]

๓. การบูรณาการเทคโนโลยีทางการศึกษาและปัญญาประดิษฐ์ (Integration of Educational Technology and AI) การนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการเรียนรู้ (Scaffolding) เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองและความเท่าทันสื่อดิจิทัล[๒๔] โดยเฉพาะการใช้ปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (Generative AI) ที่ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของจริยธรรมทางวิชาการ ดังนี้

ความโปร่งใสและความรับผิดชอบทางวิชาการ (Academic Transparency and Accountability): นักศึกษาพึงยึดถือหลักการเปิดเผยข้อมูล (Disclosure) เมื่อมีการใช้ AI ในการสังเคราะห์ข้อมูล โดยต้องระบุขอบเขตการใช้งานในส่วนของกิตติกรรมประกาศหรือรายการอ้างอิง เพื่อแสดงถึงความซื่อสัตย์สุจริตทางวิชาการ[๒๕]

การใช้วิจารณญาณและการคิดเชิงวิพากษ์ (Human-in-the-Loop & Critical Thinking): ในการนำข้อมูลจาก AI มาประยุกต์ใช้ ต้องผ่านกระบวนการกลั่นกรองโดยมนุษย์ (Human-centric Oversight) เพื่อตรวจสอบความถูกต้องเชิงข้อเท็จจริง (Fact-checking) และป้องกันปัญหาข้อมูลลวง (AI Hallucination) รวมถึงอคติจากอัลกอริทึม

การเคารพในทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property Rights): หลีกเลี่ยงการคัดลอกผลงาน (Plagiarism) โดยตรง แต่ควรใช้ AI เพื่อการขยายพรมแดนทางความคิด (Expanding Ideas) เช่น การสรุปประเด็นหรือวางโครงสร้างงาน แล้วนำมาเรียบเรียงใหม่ด้วยภาษาและมุมมองของตนเอง (Paraphrasing & Synthesis)

---

[๒๒] W. N. Bender, **Project-Based Learning: Differentiating Instruction for the 21st Century,** (Thousand Oaks, CA: Corwin Press, 2012), p. 10.

[๒๓] A. Remesh, "Microteaching, an efficient technique for learning effective teaching", **Journal of Research in Medical Sciences**, Vol. 18, No. 2 (2013): 158.

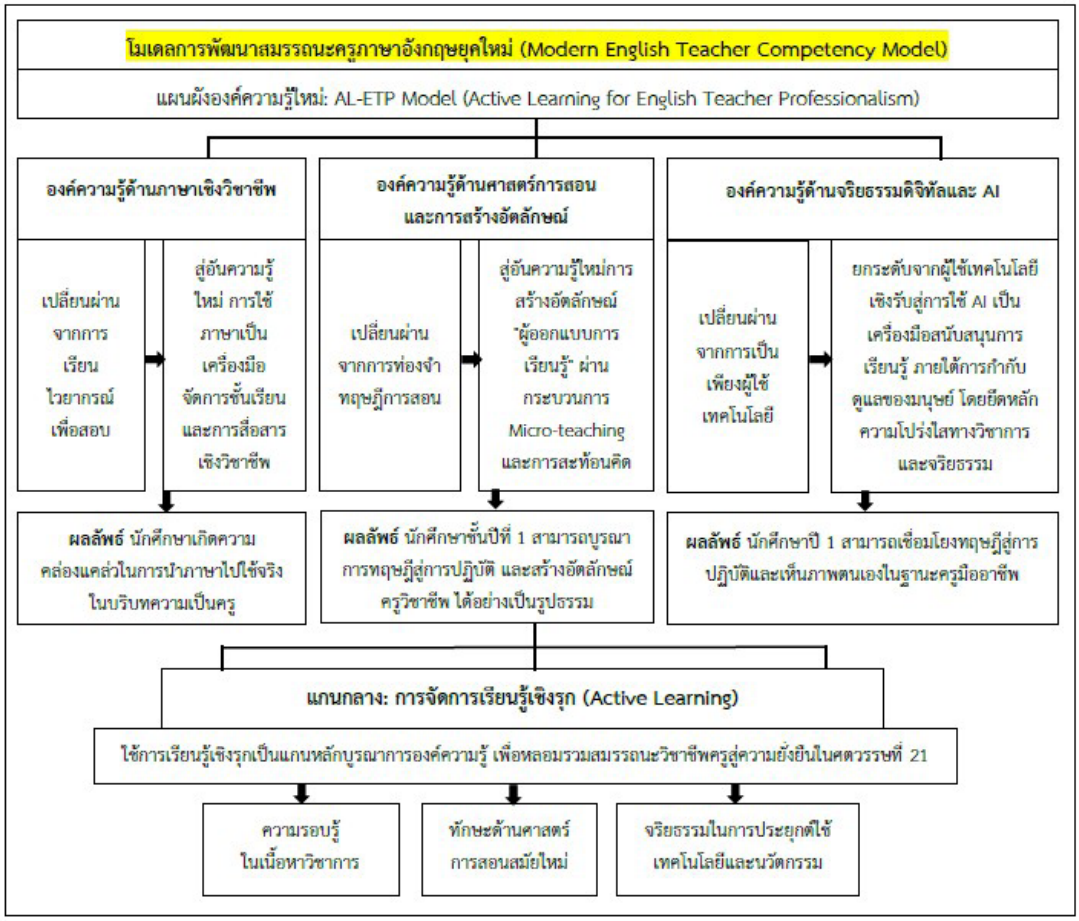
[๒๔] R. Godwin-Jones, "Emerging Technologies: Language Learning in the Age of AI," **Language Learning & Technology**, Vol. 22, No. 3 (2018): 1.

[๒๕] UNESCO, **Guidance for Generative AI in Education and Research,** (Paris: UNESCO, 2023), p. 15.

16. (259-273).indd 267 4/21/2026 1:41:42 PM

ความเป็นส่วนตัวและความปลอดภัยของข้อมูล (Data Privacy and Security): ตระหนักถึงความปลอดภัยทางไซเบอร์โดยไม่นำข้อมูลส่วนบุคคลหรือข้อมูลความลับของสถานศึกษาเข้าสู่ระบบ AI เพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิความเป็นส่วนตัว[๒๖]

การใช้ AI เพื่อเสริมสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา (Equity and Inclusivity): มุ่งเน้นการใช้ AI เป็นเครื่องมือในการลดความเหลื่อมล้ำ เช่น การสร้างสื่อการสอนสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ (Inclusive Education) เพื่อมุ่งสู่การเป็นครูยุคดิจิทัลที่มีสมรรถนะทางจริยธรรมอย่างสมบูรณ์[๒๗]

แผนผังโมเดลการพัฒนาสมรรถนะครูภาษาอังกฤษยุคใหม่ (Modern English Teacher Competency Model)

---

[๒๖] สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, **กรอบสมรรถนะครูและแนวทางการพัฒนาครูในศตวรรษที่ ๒๑,** (กรุงเทพมหานคร: คุรุสภา, ๒๕๖๒), ๒๒.

[๒๗] UNESCO, **Artificial Intelligence and Education: Guidance for Policy-makers,** (Paris: UNESCO, 2021), p. 28.

16. (259-273).indd 268 4/21/2026 1:41:42 PM

ผลการศึกษาและการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์ผ่านการสังเกตพฤติกรรมและการประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) พบว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกตามโครงสร้าง AL-ETP Model (Active Learning for English Teacher Professionalism) ส่งผลต่อการพัฒนาสมรรถนะของนักศึกษาครูอย่างเป็นองค์รวมใน ๓ มิติหลัก ดังนี้

๑. ทักษะการฟังและการพูด (Listening and Speaking Skills) การพัฒนาในด้านนี้ปรากฏชัดเจนผ่านกิจกรรม Professional Role-play และ Micro-teaching

การฟัง (Listening) นักศึกษามีพัฒนาการด้านการฟังเพื่อความเข้าใจเชิงวิชาชีพ (Listening for Professional Purposes) สามารถจับประเด็นสำคัญจากการการรับสารทางภาษาในสถานการณ์จำลองและตอบสนองต่อคำถามของ “นักเรียนจำลอง” ได้อย่างถูกต้องตามบริบท[๒๘]

การพูด (Speaking) ผลวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่านักศึกษามีความคล่องแคล่ว (Fluency) สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการจัดการชั้นเรียน (Classroom English) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนผ่านจาก “การพูดตามบทเรียน” ไปสู่ “การสื่อสารเพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงบวก”[๒๙]

๒. กระบวนการสืบค้นข้อมูลเพื่อสร้างสรรค์สื่อการเรียนรู้ ส่งผลให้นักศึกษามีพัฒนาการด้านการอ่านเชิงวิพากษ์ (Critical Reading) และการอ่านเพื่อสรุปความ (Scanning and Skimming) จากแหล่งข้อมูลดิจิทัลภาษาอังกฤษ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ที่ทันสมัย[๓๐] ผลการวิจัยระบุว่านักศึกษาสามารถสังเคราะห์เนื้อหาจากบทความวิชาการภาษาอังกฤษได้แม่นยำขึ้น ซึ่งถือเป็นสมรรถนะสำคัญในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองและการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning)

๓. การพัฒนาทักษะการเขียนมุ่งเน้นกระบวนการเขียนเชิงวิชาการแบบร่วมมือ (Collaborative Academic Writing) โดยมีการบูรณาการเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสนับสนุนการเขียน (Scaffolding)

ด้านคุณภาพงานเขียน: นักศึกษาสามารถพัฒนาการเลือกใช้คำศัพท์และโครงสร้างประโยคที่มีความซับซ้อนและเป็นทางการ (Formal Tone) ผ่านวงจรการตรวจทานโดยกลุ่มเพื่อน (Peer Review) และการใช้ปัญญาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือช่วยเกลาภาษา (Refining)

---

[๒๘] J. C. Richards and T. S. Rodgers, **Approaches and Methods in Language Teaching**, 3rd ed. (Cambridge: Cambridge University Press, 2014), p. 15.

[๒๙] A. Remesh, “Microteaching, an efficient technique for learning effective teaching", **Journal of Research in Medical Sciences**, Vol. 18, No. 2 (2013): 158.

[๓๐] J. C. Richards, **Key Issues in Language Teaching,** (Cambridge: Cambridge University Press, 2015), p.256.

16. (259-273).indd 269 4/21/2026 1:41:42 PM

ด้านจริยธรรมทางวิชาการ: ผลการวิเคราะห์พบว่านักศึกษามีความตระหนักในหลักจริยธรรม โดยใช้เทคโนโลยีเพื่อการวางโครงสร้างและสรุปประเด็น แต่คงไว้ซึ่งการเรียบเรียงด้วยสำนวนของตนเอง (Paraphrasing) เพื่อป้องกันการคัดลอกผลงาน (Plagiarism) ซึ่งสะท้อนถึงวุฒิภาวะทางวิชาชีพครูในยุคดิจิทัล

การสรุปผลและประโยชน์ที่ได้จากการศึกษา

การสังเคราะห์และถอดบทเรียนจากการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเชิงรุก คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จากการนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกมานำมาประยุกต์ใช้ในบริบทวิชาชีพครู สามารถสังเคราะห์ประเด็นสำคัญและคุณค่าทางวิชาการที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ได้ดังนี้

๑. การเปลี่ยนผ่านกระบวนทัศน์การเรียนรู้สู่สมรรถนะวิชาชีพครู (Pedagogical Paradigm Shift) การบูรณาการแนวคิดเชิงรุกในครั้งนี้ มิได้เป็นเพียงการปรับเปลี่ยนรูปแบบกิจกรรมเชิงเทคนิค แต่เป็นการวางรากฐานทางพุทธิปัญญาผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนตระหนักถึงอัตลักษณ์ในฐานะ “ผู้ออกแบบการเรียนรู้” (Learning Designer)[๓๑] ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า กลไกสำคัญในการพัฒนาครูมืออาชีพคือการสร้างสภาวะการเรียนรู้ที่เอื้อให้นักศึกษาสามารถเชื่อมโยงทฤษฎี สู่การปฏิบัติจริง (Theory-to-Practice) ซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนาสมรรถนะการอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21[๓๒]

๒. พลวัตของพัฒนาการทางทักษะภาษาที่ยั่งยืน (Dynamics of Sustainable Literacy) การจัดสภาวะการเรียนรู้ผ่านสถานการณ์จำลอง (Simulated Situations) และการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Project-Based Learning) ก่อให้เกิดพัฒนาการทางภาษาทั้ง 4 ด้านอย่างเป็นองค์รวม

ทักษะการรับสาร (Input Skills): พัฒนาจากความเข้าใจขั้นพื้นฐานสู่ระดับการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Literacy) โดยมีปัญญาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือเสริมศักยภาพ (Scaffolding) ในการสรุปมโนทัศน์และเข้าถึงฐานข้อมูลวิชาการระดับสากล[๓๓]

---

[๓๑] ทิศนา แขมมณี, ศาสตร์การสอน: **องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๖๖), หน้า ๔๒.

[๓๒] D. A. Kolb, Experiential Learning: **Experience as the Source of Learning and Development** (Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1984), p.38.

[๓๓] W. N. Bender, **Project-Based Learning: Differentiating Instruction for the 21st Century,** (Thousand Oaks, CA: Corwin Press, 2012), p.15.

16. (259-273).indd 270 4/21/2026 1:41:42 PM

ทักษะการส่งสาร (Output Skills): นักศึกษาสามารถยกระดับความมั่นใจและความคล่องแคล่วในการสื่อสารเชิงวิชาชีพ (Classroom English) ควบคู่ไปกับการเขียนเชิงวิชาการที่มีความแม่นยำทางไวยากรณ์และสอดคล้องกับบรรทัดฐานทางจริยธรรม[๓๔]

๓. ปัญญาประดิษฐ์ในฐานะเครื่องมือสนับสนุนทางปัญญา (AI as a Cognitive Tool) การผสานเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์มิได้มุ่งเน้นเพียงความสะดวกสบาย แต่ทำหน้าที่เป็น “เครื่องมือสนับสนุนทางปัญญา” (Cognitive Tool) ที่สำคัญในการลดภาวะกำแพงทางภาษา (Affective Filter) และสร้างความเสมอภาคในการเข้าถึงองค์ความรู้[๓๕] หัวใจสำคัญที่ค้นพบคือ การใช้เทคโนโลยีเป็นตัวเร่งให้เกิดการคิดขั้นสูง (Higher-Order Thinking) ผ่านการสะท้อนคิด (Reflective Feedback) เพื่อให้การใช้นวัตกรรมสอดคล้องกับเป้าหมายการเรียนรู้และจรรยาบรรณวิชาชีพอย่างเคร่งครัด

๔. พบว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ตามโครงสร้าง AL-ETP Model ส่งผลต่อนักศึกษาครู ซึ่งประกอบด้วย การรู้ภาษา (Linguistic Literacy) การรู้ดิจิทัล (Digital Literacy) และการสร้างอัตลักษณ์ทางวิชาชีพครู (Pedagogical Identity Formation)[๓๖] ผลการศึกษาพิสูจน์ว่าเมื่อภาษาอังกฤษ ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในบริบทที่สัมพันธ์กับวิชาชีพ จะสามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติเชิงลบให้กลายเป็นแรงขับเคลื่อนในลักษณะ “ฐานคิดแบบเติบโต” (Growth Mindset) ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาครูที่มีคุณภาพและคุณธรรมในสังคมไทยอย่างยั่งยืน[๓๗]

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. **กรอบสมรรถนะครูไทย**. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๖๒.

ทิศนา แขมมณี. **ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๐. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๖๖.

วัฒนา มหัทธโนบล. “การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญกับการพัฒนาทักษะการคิด.” **วารสารศึกษาศาสตร์**. ปีที่ ๔๒ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๑): ๑-๒๐.

---

[๓๔] N. Storch, **Collaborative Writing: Product, Process, and Students’ Reflections,** (Bristol: Multilingual Matters, 2013), p.22.

[๓๕] R. Godwin-Jones, “**Emerging Technologies: Language Learning in the Age of AI",** Language Learning & Technology, Vol. 22, No. 3 (2018): 2.

[๓๖] สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, **กรอบสมรรถนะครูและแนวทางการพัฒนาครูในศตวรรษที่ ๒๑,** (กรุงเทพมหานคร: คุรุสภา, ๒๕๖๒), หน้า ๑๘.

[๓๗] J. C. Richards, **Key Issues in Language Teaching,** (Cambridge: Cambridge University Press, 2015), p.25.

16. (259-273).indd 271 4/21/2026 1:41:42 PM

ศิริวรรณ วณิชวัฒนวรชัย. **วิธีสอนทั่วไป**. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙.

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. **กรอบสมรรถนะครูและแนวทางการพัฒนาครูในศตวรรษที่ ๒๑**. กรุงเทพมหานคร: คุรุสภา, ๒๕๖๒.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. **ทิศทางการพัฒนาครูในศตวรรษที่ ๒๑**. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๖๐.

สุวิมล ว่องวาณิช. **การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้: แนวคิดและการประยุกต์ใช้**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

Bender, W. N. **Project-Based Learning: Differentiating Instruction for the 21st Century**. Thousand Oaks, CA: Corwin Press, 2012.

Bonwell, C. C., and Eison, J. A. **Active Learning: Creating Excitement in the Classroom**. Washington, DC: ASHE, 1991.

Brown, H. D. **Principles of Language Learning and Teaching**. New York: Pearson Education, 2007.

Dewey, J. **Experience and Education**. New York: Macmillan, 1938.

Godwin-Jones, R. "Emerging Technologies: Language Learning in the Age of AI". **Language Learning & Technology**. Vol. 22, No. 3 (2018): 1-10.

Kolb, D. A. **Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1984.

Piaget, J. **The Origins of Intelligence in Children**. New York: International Universities Press, 1952.

Prince, M. "Does active learning work?". **Journal of Engineering Education**. Vol. 93 No. 3 (2004): 223-231.

Remesh, A. "Microteaching, an efficient technique for learning effective teaching". **Journal of Research in Medical Sciences**. Vol. 18 No. 2 (2013): 158-163.

Richards, J. C. **Communicative Language Teaching Today**. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

Richards, J. C. **Key Issues in Language Teaching**. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.

16. (259-273).indd 272 4/21/2026 1:41:42 PM

Richards, J. C., and Rodgers, T. S. **Approaches and Methods in Language Teaching**. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

Storch, N. **Collaborative Writing: Product, Process, and Students' Reflections**. Bristol: Multilingual Matters, 2013.

UNESCO. **Artificial Intelligence and Education: Guidance for Policy-makers**. Paris: UNESCO, 2021.

UNESCO. **Guidance for Generative AI in Education and Research**. Paris: UNESCO, 2023.

Vygotsky, L. **Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes**. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.

16. (259-273).indd 273 4/21/2026 1:41:42 PM

พุทธนวัตกรรมด้านการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการรู้เท่าทันข้อมูลออนไลน์ของผู้สูงวัย
Buddhist Innovation in Communication to Promote Online Information Literacy of the Elderly

พระปลัดอาทิตย์ ธีรปญฺโญ (ศรีพารัตน์)
Phrapalad Arthit Theerapanyo (Sriparat),
บุญเลิศ โอฐสู*
Boonlert otsu
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Graduate studies,Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Email: Arthit.sri@mcu.ac.th, boonlert.ot@mcu.ac.th

Received: January 28, 2026
Revised: April 04, 2026
Accepted: April 08, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดการรู้เท่าทันสื่อและข้อมูลออนไลน์ของผู้สูงวัยในบริบทสังคมดิจิทัล รวมทั้งวิเคราะห์ปัญหาและความเสี่ยงจากการใช้สื่อสังคมออนไลน์ โดยบูรณาการหลักกาลามสูตร หลักโยนิโสมนสิการ และหลักการสื่อสารสมัยใหม่ เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ การตรวจสอบข้อมูล และการใช้สื่อออนไลน์อย่างมีสติของผู้สูงวัย โดยใช้กระบวนการวิเคราะห์เชิงเอกสารจากหนังสือ วารสาร งานนิพนธ์ และสื่อออนไลน์ เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้เกี่ยวกับพุทธนวัตกรรมด้านการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการรู้เท่าทันข้อมูลออนไลน์ของผู้สูงวัย

ผลการวิเคราะห์พบว่า หลักกาลามสูตร หลักโยนิโสมนสิการ และหลักการสื่อสาร เป็นเครื่องมือในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และการวิเคราะห์ข้อมูลออนไลน์ โดยกำหนดโครงสร้างนวัตกรรมออกเป็น ๓ องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ (๑) กลยุทธ์แกนกลาง (Core Strategy) หรือ “๓ ประสานเพื่อปัญญา” ซึ่งประกอบด้วยการพินิจพิเคราะห์ข้อมูลตามหลักกาลามสูตร การคิดอย่างแยบคายตามหลักโยนิโสมนสิการ และการสื่อสารที่เหมาะสมกับบริบทของผู้สูงวัย (๒) กระบวนการปฏิบัติเชิงรุก (๓ Action Pillars) ได้แก่ การออกแบบเนื้อหาที่เข้าใจง่าย การคัดกรองข้อมูลด้วยการคิดเชิงวิพากษ์ และการประเมินผลก่อนการนำข้อมูลไปใช้หรือเผยแพร่ และ (๓) เป้าหมายของนวัตกรรม คือการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใช้สื่อดิจิทัลอย่างมีสติและรับผิดชอบ ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดพุทธนวัตกรรมด้านการสื่อสาร

* ผศ.ดร.บุญเลิศ โอฐสู Asst.Prof.Dr.Boonlert otsu ที่ปรึกษา Advisor.

17. (. 274-291).indd 274 4/21/2026 10:51:11 AM

สามารถพัฒนาเป็น องค์ความรู้ในการเสริมสร้างการรู้เท่าทันสื่อของผู้สูงวัย โดยเน้นการตรวจสอบข้อมูลก่อนเชื่อ การคิดวิเคราะห์อย่างเป็นเหตุเป็นผล และการใช้สื่อออนไลน์อย่างปลอดภัย องค์ความรู้ที่ได้ประกอบด้วย (๑) รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการสื่อสารดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้ของผู้สูงวัย (๒) กระบวนการพัฒนาการคิดเชิงวิจารณญาณผ่านหลักกาลามสูตรและโยนิโสมนสิการ และ (๓) แนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันดิจิทัลที่ช่วยให้ผู้สูงวัยสามารถใช้สื่อออนไลน์อย่างสร้างสรรค์และเกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตในสังคมดิจิทัล

คำสำคัญ: พุทธนวัตกรรม; การสื่อสาร; การรู้เท่าทันสื่อ; ผู้สูงวัย

Abstract

This academic article investigates the concept of media and online information literacy among older adults within the framework of a digital society. It explores both the challenges and risks associated with using online social media while proposing a Buddhist innovation framework in communication. This involves integrating teachings from the Kalamasutta, Yonisomanasikara, and contemporary communication principles to foster critical thinking, information verification, and mindful consumption of online media among older audiences. By employing a document analysis methodology including resources such as books, academic journals, theses, and online media the study provides insights into Buddhist-inspired communication innovations aimed at enhancing older adults' media and information literacy.

The findings reveal the incorporation of the Kalamasutta, Yonisomanasikara and modern communication as foundational elements for structuring a learning process to assess and analyze online information. The developed innovation features three main components: (1) Core Strategy, encapsulated as "3 Harmonies for Wisdom," which aligns critical thinking based on the Kalamasutta, prudent reasoning via Yonisomanasikara and context-sensitive communication tailored for older adults; (2) Proactive Practice Processes or 3 Action Pillars, encompassing the design of accessible explanations, fostering critical analysis of information, and careful evaluation before utilizing or sharing online content; and (3) the Ultimate Goal of Innovation, which seeks to establish a digital learning environment where mindful, ethical, and responsible engagement with online content is prioritized. Additionally, the study underlines how Buddhist-inspired communication innovation can be harnessed to strengthen media literacy among older

17. (. 274-291).indd 275 4/21/2026 10:51:11 AM

adults. The approach encourages habits such as verifying information prior to acceptance, applying logical reasoning, and safely navigating online platforms. Key outcomes derived from the research include: (1) a holistic model integrating Buddhist philosophy and digital communication for the educational needs of older adults; (2) a framework for cultivating critical thinking using the Yonisomanasikara and (3) recommendations for fostering "digital immunity," enabling older adults to creatively engage with online content and derive meaningful lifelong learning experiences in the evolving digital era.

Keywords: Buddhist innovation; Communication; Information Literacy; Older adults

บทนำ

การสื่อสารเชิงพุทธได้ถูกนำมาประยุกต์เพื่อส่งเสริมความสามารถในการรู้เท่าทันข้อมูลออนไลน์ของผู้สูงวัย โดยใช้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นกรอบในการวางกระบวนการเรียนรู้ เน้นการสร้างสติ ปัญญา และการพิจารณาอย่างรอบคอบต่อข้อมูลที่ได้รับ ผู้สูงวัยจะได้รับการฝึกฝนให้ประเมินความถูกต้องของข่าวสาร แยกแยะข้อมูลจริงและเท็จ ตลอดจนใช้สื่อดิจิทัลอย่างมีวิจารณญาณและปลอดภัย[๑] กระบวนการดังกล่าวรวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การทำกิจกรรมร่วมกัน และการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการคิดไตร่ตรองตามหลักโยนิโสมนสิการ ซึ่งช่วยให้ผู้สูงวัยสามารถปรับตัวต่อเทคโนโลยีสมัยใหม่ พร้อมสร้างคุณค่าและความมั่นคงทางจิตใจควบคู่ไปกับการอยู่ร่วมในสังคมดิจิทัลได้อย่างยั่งยืน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีในยุคดิจิทัลได้ส่งผลกระทบอย่างมากต่อการเข้าถึงและการประมวลผลข้อมูล โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงวัย ซึ่งมักมีความคุ้นเคยกับสื่อดั้งเดิมมากกว่าสื่อออนไลน์ การวิจัยพบว่าผู้สูงวัยส่วนใหญ่มีทักษะการรู้เท่าทันข้อมูลออนไลน์ในระดับปานกลางถึงต่ำ ทำให้เสี่ยงต่อการรับข้อมูลเท็จ ข่าวลวง หรือเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม ซึ่งอาจส่งผลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจและคุณภาพชีวิตในชีวิตประจำวัน[๒] ดังนั้น การพัฒนากระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมและเน้นการเสริมสร้างความรู้

---

[๑] รมิดา แอนดริวส์,ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์ และ พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ, "การประยุกต์ใช้หลักสติเพื่อการสื่อสารอย่างสันติสุขกับผู้สูงวัย", **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม-เมษายน ๒๕๖๖): ๕๕๙.

[๒] อัญมณี ภักดีมวลชน และคมสัน รัตนะสิมากูล, "รูปแบบการใช้ประโยชน์และการรู้เท่าทันสื่อเฟซบุ๊กของผู้สูงอายุ", **วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย**, ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๕): ๒๒-๒๔., พินิจ อัศจรรย์ และ พรชนิตว์ ลีนาราช, "การวัดระดับการรู้เท่าทันสื่อสังคมของผู้สูงอายุในเขตอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่, **Journal of Information Science Research and Practice**, ปีที่ ๔๒ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๖๖): ๖๕.

เท่าทันสื่อสำหรับผู้สูงวัยจึงเป็นประเด็นที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในบริบทสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แนวคิดพุทธนวัตกรรมด้านการสื่อสารซึ่งเกิดจากความพยายามในการผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับกระบวนการสื่อสารสมัยใหม่ โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจและความสามารถในการประเมินข้อมูลอย่างรอบคอบและมีสติ หลักการสำคัญ ได้แก่ การส่งเสริมสติ สมาธิ และการใช้โยนิโสมนสิการในการวิเคราะห์เนื้อหาและพฤติกรรมการสื่อสาร ซึ่งช่วยให้ผู้สูงวัยสามารถแยกแยะข้อมูลจริงและเท็จ ใช้สื่อออนไลน์อย่างปลอดภัย และป้องกันผลกระทบด้านลบต่อจิตใจและสังคม[๓] และกระบวนการพุทธนวัตกรรมด้านการสื่อสารมุ่งเน้นการออกแบบกิจกรรมเชิงปฏิบัติการที่ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน โดยอาศัยวิธีการต่าง ๆ เช่น การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การจำลองสถานการณ์การใช้สื่อออนไลน์ และการสะท้อนผลการเรียนรู้ตามหลักธรรม การประยุกต์ใช้หลักธรรมช่วยให้การสื่อสารไม่ได้เกิดขึ้นเพียงเพื่อถ่ายทอดข้อมูล แต่ยังส่งเสริมการสร้างปัญญา คุณธรรม และความเข้าใจในบริบทสังคมของผู้สูงวัย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการศึกษาเพื่อพัฒนาที่ยั่งยืนที่เน้นการพัฒนามนุษย์ทั้งมิติทางปัญญา จิตใจ และสังคม ทั้งนี้ งานวิจัยด้านการรู้เท่าทันสื่อของผู้สูงวัยในประเทศไทยพบว่าการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและกิจกรรมปฏิบัติจริงสามารถเพิ่มทักษะการวิเคราะห์และประเมินข้อมูลได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะเมื่อนำแนวคิดพุทธนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ ผู้สูงวัยสามารถพัฒนาการรับรู้และการตอบสนองต่อข้อมูลออนไลน์อย่างมีสติ มีการไตร่ตรองและสามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทดิจิทัลที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว[๔]

ดังนั้น การสื่อสารเพื่อส่งเสริมการรู้เท่าทันข้อมูลออนไลน์ของผู้สูงวัย ทำให้ผู้สูงวัยไม่เพียงแต่รับข้อมูลได้เท่านั้น แต่ยังสามารถสะท้อน วิเคราะห์ และประยุกต์ใช้ข้อมูลอย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดว่าการสื่อสารเชิงพุทธเป็นทั้งกระบวนการและเครื่องมือที่ช่วยพัฒนาปัญญา ความเมตตา และความอดทน อันนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและการอยู่ร่วมในสังคมดิจิทัลอย่างยั่งยืน ดังนั้น การนำพุทธนวัตกรรมด้านการสื่อสารมาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมการรู้เท่าทันข้อมูลออนไลน์ของผู้สูงวัยจึงเป็นกระบวนการที่ผสานทั้งความรู้เชิงเทคนิคของสื่อดิจิทัลและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การประเมินข้อมูล และการตัดสินใจอย่างมีสติและปัญญา ทำให้ผู้สูงวัยสามารถปรับตัวและใช้สื่อออนไลน์อย่างปลอดภัย มีคุณค่า และสอดคล้องกับการพัฒนาชีวิตอย่างยั่งยืนในบริบทสังคมปัจจุบัน

---

[๓] ศิโรช แท่นรัตนกุล, “ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้การเท่าทันสื่อกับความต้องการเรียนรู้การเท่าทันสื่อด้านสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่”, **CRRU Journal of Communication**, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๘): ๗๗-๗๘.

[๔] พินิจ อัศจรรย์ และ พรชนิตว์ ลีนาราช, “การวัดระดับการรู้เท่าทันสื่อสังคมของผู้สูงอายุในเขตอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่, **Journal of Information Science Research and Practice**, ปีที่ ๔๒ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๖๖) : ๖๗-๖๘.

17. (. 274-291).indd 277 4/21/2026 10:51:11 AM

แนวคิดพุทธนวัตกรรมด้านการสื่อสาร

นวัตกรรม หมายถึง กระบวนการทำให้เกิดความใหม่ขึ้นอีกครั้ง (Renewal) โดยมุ่งเน้นการปรับปรุงและต่อยอดจากสิ่งที่มีอยู่เดิม ควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพของบุคลากร รวมถึงหน่วยงานหรือองค์กรโดยรวม ทั้งนี้ นวัตกรรมมิได้หมายถึงการขจัดหรือทำลายสิ่งเดิมให้หมดสิ้น หากแต่เป็นการเสริมสร้างปรับประยุกต์ และพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ เพื่อให้ระบบสามารถดำรงอยู่ ปรับตัว และก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างยั่งยืน[๕]

นวัตกรรม เป็นการนำวิธีการหรือแนวทางใหม่ ๆ มาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน ซึ่งผ่านกระบวนการพัฒนาอย่างเป็นลำดับขั้น เริ่มตั้งแต่การคิดค้น (Invention) การพัฒนา (Development) และการทดลองใช้ในวงจำกัด (Pilot Project) ก่อนนำไปใช้จริงในทางปฏิบัติ ทั้งนี้ การนำนวัตกรรมไปใช้ย่อมก่อให้เกิดรูปแบบหรือวิธีการดำเนินงานที่แตกต่างไปจากเดิมอย่างมีนัยสำคัญ[๖] โดยนำวิธีการหรือแนวปฏิบัติใหม่ ๆ มาใช้จริงภายหลังจากผ่านการทดลองหรือการพัฒนาแล้ว โดยการนำไปประยุกต์ใช้นั้นก่อให้เกิดรูปแบบการดำเนินงานที่แตกต่างจากแนวปฏิบัติเดิมที่เคยใช้มาอย่างชัดเจน[๗] และนวัตกรรมยังเป็นการสร้างสิ่งใหม่ที่มิได้หยุดอยู่เพียงการสร้างสรรค์เท่านั้น หากแต่เป็นการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านผลผลิต การบริการ และกระบวนการทำงาน อันนำไปสู่การสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มอย่างต่อเนื่องและไม่สิ้นสุด ในบริบทนี้ แนวคิดการมุ่งสู่ “พุทธนวัตกรรม” จึงเป็นการนำการวิจัยเชิงพุทธมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมโดยรวม แนวทางการสร้างพุทธนวัตกรรมประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ๔ ประการ ได้แก่ ศาสนบุคคล ศาสนธรรม ศาสนวัตถุ และศาสนพิธี โดยการพัฒนานวัตกรรมทางพุทธศาสนาล้วนดำเนินอยู่ภายใต้กรอบองค์ประกอบดังกล่าว ทั้งนี้ การสร้างพุทธนวัตกรรมในมิติของศาสนธรรม หมายถึงการพัฒนากรรมฐานทางพระพุทธศาสนาในฐานะหลักการดำเนินชีวิตที่นำไปสู่ความสุขอย่างแท้จริง ซึ่งถือเป็นภารกิจเร่งด่วนของสถานศึกษาทางพระพุทธศาสนาและสถาบันอุดมศึกษาในปัจจุบัน ทั้งนี้ พุทธนวัตกรรม เป็นการนำหลักพระธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาชีวิตอย่างยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกระบวนการศึกษา เหตุผลสำคัญที่จำเป็นต้องศึกษาในสถาบันการศึกษา เนื่องจากสถาบันการศึกษาไม่ได้มุ่งให้เพียงความรู้ทางวิชาการเท่านั้น หากยังเอื้อต่อการเรียนรู้ผ่านบรรยากาศการศึกษา วิธีการปรับตัว การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์กับอาจารย์ ตลอดจนการเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างรอบด้าน อันก่อ

---

[๕] Morton, J.A., **Organizing for innovation; A systems approach to technical management**, (New York: McGraw-Hill, 1971), p. 145.

[๖] Roger, E.M. & Shoemaker, F.F., **Communication of Innovation**, 2nd ed., (New York: The Free Press, 1971), p.173.

[๗] ธนัท ติระพรชัย, “พุทธนวัตกรรมกับการพัฒนาทุนมนุษย์”, **วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์**, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗): ๓๑๓.

17. (. 274-291).indd 278 4/21/2026 10:51:11 AM

ให้เกิดคุณูปการต่อการพัฒนาผู้เรียนในมิติที่หลากหลาย นอกจากนี้ สถาบันการศึกษายังมีบทบาทในการจัดสภาพแวดล้อมที่เปิดกว้างต่อการเรียนรู้ในแนวทางที่แตกต่างกันอย่างเหมาะสม อีกทั้งการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนควรเป็นการศึกษาที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักคิดอย่างมีระบบ ตามหลักโยนิโสมนสิการ สามารถพิจารณาเหตุและปัจจัย วิเคราะห์ย้อนกลับไปถึงรากเหง้าของปัญหา และมีความสามารถในการคิดแยกแยะอย่างมีเหตุผล อันนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการพัฒนาตนเองและสังคมอย่างยั่งยืน[๘]

จากแนวคิดนวัตกรรมและพุทธนวัตกรรมซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์และสังคมอย่างยั่งยืน จะเห็นได้ว่าการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติ จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมเป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอด สร้างความเข้าใจ และก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน การสื่อสารจึงมิได้เป็นเพียงการสื่อสารข้อมูลเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการสื่อสารที่ตั้งอยู่บนฐานของปัญญา คุณธรรม และการพิจารณาเหตุปัจจัย ซึ่งการสื่อสารเป็นกระบวนการพื้นฐานที่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมมนุษย์ทั้งในชีวิตประจำวันและระบบสังคมที่ซับซ้อน โดยนักวิชาการนิยามการสื่อสารว่าเป็นกระบวนการส่งผ่านข้อมูล ข้อความ และความหมายระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร เพื่อสร้างการรับรู้ร่วมกันและลดความคลาดเคลื่อนของความเข้าใจในบริบทต่าง ๆ แนวคิดพื้นฐานนี้ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ซึ่งได้วางรากฐานของ ทฤษฎีสารสนเทศ (Information Theory) ซึ่งอธิบายการสื่อสารในเชิงคณิตศาสตร์ผ่านองค์ประกอบหลัก ได้แก่ แหล่งข้อมูล ตัวแปลงสัญญาณ ช่องทางสื่อสาร ผู้รับ และจุดหมายปลายทาง ในบริบทการสื่อสารระหว่างบุคคล[๙] การสื่อสารทำหน้าที่ลดความไม่แน่นอนระหว่างผู้เข้าร่วมโต้ตอบ โดยเฉพาะในช่วงเริ่มต้นของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทฤษฎีนี้ระบุว่าการเพิ่มขึ้นของพฤติกรรมการสื่อสารจะสัมพันธ์กับการลดระดับความไม่แน่นอนและส่งผลต่อพัฒนาการของความสัมพันธ์ในระยะยาว สะท้อนให้เห็นว่าการสื่อสารมิใช่เพียงการถ่ายทอดข้อมูลเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกที่บุคคลใช้เพื่อสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันและจัดการกับความไม่แน่นอนในบริบทที่เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา[๑๐] นอกจากนี้ แนวคิดการจัดการความไม่แน่นอนในกระบวนการสื่อสารยังได้รับการขยายผลไปสู่การศึกษาวิจัยในบริบทต่าง ๆ อาทิ การสื่อสารผ่านสื่อใหม่ (computer-mediated communication), การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม และการสื่อสารในสถานการณ์ที่มีข้อจำกัดด้านข้อมูล ซึ่งแสดงให้เห็นว่าทฤษฎีการสื่อสาร

---

[๘] พระเทพวัชรบัณฑิต (สมจินต์ สมฺมาปญฺโญ), **มจร ชู "พุทธนวัตกรรม" เพื่อการเรียนรู้และพัฒนายั่งยืน**, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล: https://d.dailynews.co.th/education/828960/ [๒๒ มกราคม ๒๕๖๙].

[๙] Shannon, C.E., "A mathematical theory of communication", **Bell System Technical Journal**, Vol.27 (1948): 379-423, 623-656.

[๑๐] Berger, C.R., & Calabrese, R.J., "Some explorations in initial interaction and beyond: Toward a developmental theory of interpersonal communication", **Human Communication Research**, Vol. 1 No. 2 (1975): 99-112.

17. (. 274-291).indd 279 4/21/2026 10:51:11 AM

ที่ดีต้องสามารถอธิบายและทำนายพฤติกรรมการสื่อสารภายใต้รูปแบบสังคมต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ[๑๑] จากมุมมองเชิงวิชาการ การสื่อสารจึงไม่ใช่เพียงการส่งผ่านข้อความ แต่เป็นกระบวนการสร้างความหมายที่ประกอบด้วยองค์ประกอบหลายด้าน ทั้งเชิงโครงสร้างของระบบการส่งสาร การจัดการความไม่แน่นอน และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม นอกจากนี้ ยังต้องคำนึงถึงบริบททางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมของผู้เข้าร่วมการสื่อสารเพื่อให้การสื่อสารนั้นมีประสิทธิผลและเกิดความเข้าใจร่วมกันอย่างแท้จริง

การสื่อสารในยุคปัจจุบันมีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านปริมาณของข้อมูล วิธีการเผยแพร่ และช่องทางที่หลากหลาย การผสมผสานแนวคิดเชิงพุทธเข้ากับกระบวนการสื่อสาร ช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างมีสติ มีวิจารณญาณ และลดผลกระทบจากข้อมูลที่บิดเบือนหรือสร้างความเข้าใจผิด อีกทั้งยังส่งเสริมให้ผู้รับสารมีทักษะในการประเมินและใช้ข้อมูลอย่างเหมาะสม ตลอดจนสร้างสังคมดิจิทัลที่มีคุณธรรมและความรับผิดชอบร่วมกัน สิ่งเหล่านี้เรียกว่า “พุทธธรรม” อันเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าคือธรรมะที่นำไปสู่การเข้าถึงความเป็นพระพุทธเจ้า ทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน และดำรงชีวิตบนพื้นฐานของความดีและความจริง ซึ่งเป็นหลักการที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบด้วยตนเองและได้นำมาประกาศเผยแผ่เพื่อประโยชน์แก่สรรพสัตว์[๑๒] การสื่อสารหรือการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้านั้นเป็นไปอย่างมีเหตุผล มีการกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร พร้อมทั้งกำหนดกลุ่มเป้าหมายอย่างชัดเจนนอกจากนี้ยังมีการจัดรูปแบบเนื้อหาสาระเพื่อสื่อสารได้เหมาะสมกับผู้รับสารเป็นอย่างดี หลักการสำคัญของการสื่อสารพุทธธรรมสามารถทำความเข้าใจได้จากโอวาทปาติโมกข์ ซึ่งเป็นคำสอนสำคัญและถือเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา โดยเป็นหลักการชี้นำให้ผู้ปฏิบัติยึดถือและนำไปปฏิบัติอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะในตอนที่ ๓ ที่กล่าวว่า อนูปวาโท หมายถึง การงดเว้นจากการกล่าวร้าย โจมตี หรือดูถูกความเชื่อของผู้อื่น และมุ่งพูดเฉพาะสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ฟัง แม้ว่าผู้นั้นอาจไม่เลื่อมใสหรือไม่มีศรัทธาในคำสอนก็ตาม นักสื่อสารพุทธธรรมจึงต้องงดเว้นจากการรุกรานหรือกล่าวร้ายทั้งต่อบุคคลและต่อหลักธรรมคำสอนอื่น ๆ ในสมัยพุทธกาล การเผยแผ่พระพุทธศาสนามักถูกโจมตีหรือใส่ร้ายจากลัทธิต่าง ๆ แต่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนพระสาวกว่าไม่ให้ตอบโต้ด้วยการใส่ร้ายผู้อื่นหรือศาสนาอื่น แต่ให้เผยแผ่ธรรมตามความเป็นจริง ซึ่งหลักปฏิบัตินี้พระสงฆ์ผู้สืบทอดศาสนาทรงถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน[๑๓] แนวปฏิบัตินี้สอดคล้องอย่างยิ่งกับหลักกาลามสูตร ซึ่งพระพุทธเจ้า

---

[๑๑] Xing, Y., “The use of uncertainty reduction theory in communication”, **Journal of Education, Humanities and Social Sciences**, Vol.22 (2023): 321–327.

[๑๒] พระศรีคัมภีรญาณ (สมจินต์ วันจันทร์), **พุทธปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๔๘.

[๑๓] พระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธิ์ เขมงฺกโร สุทธิพันธุ์), **เพชรพระไตรปิฎก,** กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดเจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๖๑), หน้า ๑๖๔.

17. (. 274-291).indd 280 4/21/2026 10:51:11 AM

ทรงสอนให้พิจารณาและยอมรับสิ่งต่าง ๆ ด้วยความรอบคอบ ไม่เชื่อโดยอาศัยเพียงการเล่าลือ การคาดเดา ความคิดเห็นส่วนบุคคล ความเชื่อที่ฝังใจ หรืออิทธิพลจากกลุ่มสังคม แต่ให้ตรวจสอบ วิเคราะห์ และพิจารณาข้อมูลด้วยตนเอง โดยยึดหลักเหตุผลและประสบการณ์ตรงเป็นฐานในการตัดสินใจ การสื่อสารพุทธธรรมภายใต้กรอบของกาลามสูตรจึงเน้นให้ผู้รับสารมีวิจารณญาณ สามารถแยกแยะข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์จากข้อมูลที่คลาดเคลื่อนหรือมีเจตนาบิดเบือน ตลอดจนสามารถนำความรู้ไปใช้ปรับปรุงพฤติกรรมและการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม ด้วยเหตุนี้ การสื่อสารเชิงพุทธ หรือพุทธนวัตกรรมด้านการสื่อสารในยุคปัจจุบันจึงไม่เพียงแต่เป็นการถ่ายทอดเนื้อหาสาระของคำสอน แต่ยังเป็นกระบวนการฝึกฝนการคิดวิเคราะห์ การพิจารณาอย่างมีเหตุผล และการตัดสินใจอย่างมีสติ ซึ่งสอดคล้องกับหลักกาลามสูตร ทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถสร้างความเข้าใจที่แท้จริงต่อสิ่งรอบตัว มีความรับผิดชอบต่อการใช้ข้อมูล และสามารถดำรงชีวิตในสังคมดิจิทัลได้อย่างมีคุณธรรม

ผู้สูงวัยกับพฤติกรรมการรับรู้ข้อมูลออนไลน์

ในสังคมดิจิทัล ผู้สูงวัยได้ก้าวเข้ามาเป็นกลุ่มผู้ใช้สื่อออนไลน์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ว่าจะเพื่อการสื่อสารกับครอบครัว การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพ สังคม หรือการดำรงชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตาม ลักษณะการรับรู้และการประมวลผลข้อมูลของผู้สูงวัยมักได้รับอิทธิพลจากประสบการณ์ชีวิตเดิม ความคุ้นชินกับสื่อแบบดั้งเดิม และข้อจำกัดด้านทักษะดิจิทัล ส่งผลให้การรับข้อมูลออนไลน์เกิดทั้งโอกาสและความเสี่ยงไปพร้อมกัน ผู้สูงวัยจำนวนไม่น้อยมีแนวโน้มเปิดรับข้อมูลจากแหล่งที่หลากหลายโดยไม่สามารถแยกแยะความน่าเชื่อถือได้อย่างรอบคอบ ทำให้ตกอยู่ในภาวะข้อมูลล้นเกินหรือการรับข่าวสารที่บิดเบือน การทำความเข้าใจพฤติกรรมการรับรู้ข้อมูลออนไลน์ของผู้สูงวัยจึงเป็นประเด็นสำคัญต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และการสื่อสารที่เหมาะสม เพื่อเสริมสร้างการคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจอย่างมีสติ และการใช้สื่อออนไลน์อย่างปลอดภัยและสอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน

สภาพสังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทั้งจากปัจจัยภายในครอบครัวและปัจจัยภายนอก ทำให้ผู้สูงวัยหลายคนต้องอยู่ห่างจากบุตรหลานมากขึ้น เนื่องจากบุตรหลานต้องไปศึกษาต่อหรือทำงานในต่างจังหวัดหรือพื้นที่ห่างไกล ส่งผลให้ขนาดครอบครัวเล็กลง และผู้สูงวัยต้องแยกออกมาใช้ชีวิตในครอบครัวเล็ก ๆ ด้วยเหตุนี้ ผู้สูงวัยจึงจำเป็นต้องปรับพฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสารให้เหมาะสมกับบริบทใหม่ การใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์จึงมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารให้เกิดประสิทธิภาพ ผู้สูงวัยต้องเปิดรับเทคโนโลยี เช่น โทรศัพท์มือถือหรือคอมพิวเตอร์ ซึ่งช่วยให้สามารถติดตามข่าวสารทั่วโลกและค้นหาสิ่งใหม่ ๆ ที่สนใจหรือจำเป็นต่อชีวิตประจำวันได้ง่ายเพียงพิมพ์ข้อความค้นหา นอกจากนี้ การแลกเปลี่ยนเรื่องราวชีวิตและข้อมูลข่าวสารกับบุคคลรุ่นเดียวกัน ยังช่วยให้ผู้สูงวัยรู้สึกมีคุณค่าไม่โดดเดี่ยว และเสริมสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ทำให้พวกเขามีความสำคัญและเป็นที่ต้องการ

17. (. 274-291).indd 281 4/21/2026 10:51:11 AM

ในสังคมมากยิ่งขึ้น[๑๔] จากการศึกษาของ มนัสสินี บุญมีศรีสง่า และมินตรา สดชื่น[๑๕] พบว่า แอปพลิเคชันไลน์ (Line) เป็นเครื่องมือที่ผู้สูงอายุใช้อย่างแพร่หลาย เนื่องจากสามารถส่งข้อความได้ฟรีตลอด ๒๔ ชั่วโมง จากทุกมุมโลก นอกจากการส่งข้อความแล้ว ไลน์ยังรองรับการส่งข้อมูลในรูปแบบภาพและเสียง รวมถึงการสนทนาด้วยวิดีโอคอล ทำให้การติดต่อสื่อสารสะดวกและมีประสิทธิภาพ อีกทั้งในตัวแอปยังมีสติกเกอร์ซึ่งช่วยแสดงอารมณ์หรือความรู้สึกของผู้ใช้อย่างง่ายดายและไม่ซับซ้อน เหมาะสำหรับผู้สูงอายุ นอกจากนี้ ผู้สูงอายุยังนิยมใช้ยูทูป (YouTube) เพื่อกิจกรรมยามว่าง เช่น การดูข่าวสาร หรือดูละครย้อนหลัง อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสื่อออนไลน์เป็นสิ่งใหม่และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้ของผู้สูงอายุจึงมีความท้าทายมากกว่ากลุ่มวัยรุ่นหรือวัยทำงาน ผู้สูงอายุมักวิตกกังวลเกี่ยวกับวิธีใช้งาน กลัวการผิดพลาด และไม่กล้าลองทำด้วยตนเอง ทำให้การพัฒนาทักษะดิจิทัลในผู้สูงอายุเป็นไปอย่างช้า ๆ ส่วนใหญ่จึงต้องพึ่งพาการเรียนรู้จากลูกหลานหรือผู้ใกล้ชิดเป็นหลัก

ปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อผู้สูงอายุในยุคดิจิทัล คือการดำรงอยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมของข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพที่มีจำนวนมาก มีความหลากหลายทั้งในด้านเนื้อหา รูปแบบ และแหล่งที่มา อีกทั้งยังถูกเผยแพร่และส่งต่ออย่างรวดเร็วผ่านสื่อออนไลน์ สื่อสังคมออนไลน์ และแพลตฟอร์มดิจิทัลต่าง ๆ ซึ่งส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความเสี่ยงต่อการรับข้อมูลที่คลาดเคลื่อนหรือขาดการกลั่นกรองอย่างเหมาะสม[๑๖] ซึ่งส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความเสี่ยงต่อการรับข้อมูลที่คลาดเคลื่อน ข้อมูลบิดเบือน หรือข้อมูลที่ขาดบริบทความจริง อันอาจนำไปสู่ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับประเด็นทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และเหตุการณ์ร่วมสมัย ตลอดจนการตัดสินใจหรือการแสดงออกที่ไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริง ในบริบทดังกล่าว ความสามารถในการเข้าถึง ทำความเข้าใจ วิเคราะห์ เปรียบเทียบ และประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูลจากแหล่งออนไลน์ต่าง ๆ จึงกลายเป็นทักษะสำคัญสำหรับผู้สูงอายุ การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการรู้เท่าทันข้อมูลออนไลน์ไม่เพียงช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถคัดกรองข่าวสารได้อย่างมีวิจารณญาณเท่านั้น แต่ยังเอื้อต่อการใช้สื่อดิจิทัลอย่างสร้างสรรค์ มีเหตุผล และรับผิดชอบ อันเป็นพื้นฐานของการมีส่วนร่วมในสังคมดิจิทัลอย่างรู้เท่าทันและมีคุณค่า ทั้งนี้ การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านความรู้ ความคิด ทัศนคติ ตลอดจนพฤติกรรม อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากประสบการณ์ที่บุคคลได้รับ

---

[๑๔] ชัชชญา เรืองยศ, “การรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงวัย”, **การค้นคว้าอิสระ วารสารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการสื่อสารองค์กร**, (คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๓), หน้า ๑.

[๑๕] มนัสสินี บุญมีศรีสง่า และมินตรา สดชื่น, “รูปแบบการใช้สื่อโซเชียลมีเดียของผู้สูงอายุในสังคมไทย กรณีศึกษาเขตกรุงเทพมหานคร”, **รายงานสืบเนื่องการประชุมสัมมนาวิชาการ (Proceedings) การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ครั้งที่ ๙**, (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์, ๒๕๖๐), หน้า ๕๘๗-๕๙๔.

[๑๖] Matlabi, H., Allahverdipour, H., & Ahmadi, A., “Online misinformation against older adults during the COVID-19 pandemic: A brief overview”, **Elderly Health Journal**, Vol.9 No.1 (2023): 39-43.

17. (. 274-291).indd 282 4/21/2026 10:51:11 AM

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนถึงการพัฒนาขีดความสามารถที่แสดงออกในรูปแบบของพฤติกรรมอย่างค่อนข้างถาวร ซึ่งเกิดจากการฝึกฝน การเรียนรู้ซ้ำ และการได้รับการเสริมแรงในลักษณะต่าง ๆ มิได้เป็นผลจากการตอบสนองตามสัญชาตญาณตามธรรมชาติ การเจริญเติบโตตามวุฒิภาวะ หรือเหตุบังเอิญแต่อย่างใด[๑๗] โดยการเรียนรู้จำแนกได้ ๖ ระดับตามลำดับความซับซ้อนของกระบวนการคิด ได้แก่

๑. ความรู้ (Knowledge) ซึ่งเป็นระดับพื้นฐานที่สุด มุ่งเน้นการจดจำข้อเท็จจริง ข้อมูล และเนื้อหาต่าง ๆ

๒. ความเข้าใจ (Comprehension) เป็นความสามารถในการอธิบาย แปลความ และทำความเข้าใจสาระสำคัญของสิ่งที่เรียนรู้

๓. การประยุกต์ใช้ (Application) คือการนำความรู้และความเข้าใจไปใช้ในสถานการณ์ใหม่หรือแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม

๔. การวิเคราะห์ (Analysis) เป็นความสามารถในการแยกแยะองค์ประกอบ ตรวจสอบความสัมพันธ์ และพิจารณาปัญหาอย่างเป็นระบบ

๕. การสังเคราะห์ (Synthesis) หมายถึงการนำองค์ประกอบหรือแนวคิดต่าง ๆ มารวมกันเพื่อสร้างรูปแบบหรือโครงสร้างใหม่ที่แตกต่างจากเดิม

๖. การประเมินค่า (Evaluation) ซึ่งเป็นระดับสูงสุด เป็นความสามารถในการตัดสินคุณค่าความถูกต้องหรือความเหมาะสม โดยอาศัยเหตุผล หลักฐาน และเกณฑ์ที่ชัดเจนประกอบการตัดสินใจ[๑๘]

ดังนั้นแล้ว การพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันข้อมูลออนไลน์ของผู้สูงอายุจึงไม่ใช่เพียงการสอนวิธีใช้เครื่องมือหรือแพลตฟอร์มดิจิทัลเท่านั้น แต่เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่บูรณาการทั้งความรู้เชิงเทคนิค ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และทักษะการตัดสินใจอย่างมีสติและวิจารณญาณ ผู้สูงอายุจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนให้สามารถเข้าถึงข้อมูล ตรวจสอบความถูกต้อง เปรียบเทียบแหล่งข้อมูล และประเมินคุณค่าของข่าวสารอย่างรอบด้าน การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบในระดับต่าง ๆ ตามกรอบการเรียนรู้ของบลูม ซึ่งจะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถประยุกต์ใช้ข้อมูลได้อย่างเหมาะสม ป้องกันการเข้าใจผิด และตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผล ซึ่งจะนำไปสู่การใช้สื่อออนไลน์อย่างปลอดภัยและสร้างคุณค่า ทั้งต่อชีวิตตนเองและต่อสังคมโดยรวมในยุคดิจิทัลที่เต็มไปด้วยข้อมูลและการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

---

[๑๗] ศิโรช แท่นรัตนกุล, “การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้และส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อด้านสุขภาพเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันด้านสุขภาพและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ”, **รายงานวิจัย**, (มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๖๗).

[๑๘] Bloom, B.S. (Ed.), “Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals”, **Handbook I: Cognitive domain**, (Longmans: Green, 1959), p. 243.

17. (. 274-291).indd 283 4/21/2026 10:51:11 AM

การรู้เท่าทันสื่อออนไลน์ของผู้สูงวัย

การดำรงชีวิตของผู้สูงอายุในสภาพแวดล้อมสื่อดิจิทัลในยุคปัจจุบัน จำเป็นต้องคำนึงถึงอิทธิพลของสื่อที่มีข้อมูลข่าวสารจำนวนมหาศาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านความปลอดภัยในโลกออนไลน์ การกลั่นแกล้งทางไซเบอร์ และการเผยแพร่หรือส่งต่อข้อมูลเท็จเพื่อสร้างความเข้าใจผิดหรือเพื่อการหลอกลวง ดังนั้น เพื่อลดปัญหาดังกล่าว ผู้สูงอายุจึงจำเป็นต้องมีความรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อให้สามารถรับมือกับข่าวปลอมได้อย่างมีวิจารณญาณ ควบคู่กับการมีทักษะชีวิตที่เหมาะสมและการมีสุขภาวะที่ดี ไม่ตกเป็นเหยื่อของสิ่งมอมเมาต่าง ๆ ที่แฝงมากับสื่อดิจิทัลได้โดยง่าย ทั้งนี้ ทักษะสำคัญดังกล่าวคือ “การรู้เท่าทันสื่อ”[๑๙]

งานศึกษาต่าง ๆ ชี้ให้เห็นว่า การรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงวัยเป็นประเด็นสำคัญที่ควรได้รับความสนใจไม่แพ้การรู้เท่าทันสื่อของเด็กและวัยรุ่น จากผลการวิจัยของกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ พบว่ากลุ่มเด็กและเยาวชนมีคะแนนการรู้เท่าทันสื่ออยู่ในระดับดีถึงร้อยละ ๗๒ และมีพฤติกรรมการใช้สื่อหลายช่องทาง ซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มที่ว่า การใช้สื่อหลายช่องทางช่วยเสริมสร้างความสามารถในการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศให้ดีขึ้น ขณะเดียวกัน กลุ่มผู้สูงอายุถือเป็นกลุ่มที่น่ากังวล เนื่องจากมีคะแนนการรู้เท่าทันสื่อต่ำที่สุด อยู่ในระดับพื้นฐานเพียงร้อยละ ๖๓ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ใช้สื่อสังคมออนไลน์ เช่น Facebook และ Line เพื่อรับชมข้อมูล ติดต่อสื่อสาร และค้นหาข้อมูลออนไลน์เป็นหลัก ซึ่งช่องทางเหล่านี้มักมีแหล่งข้อมูลที่ยังขาดความน่าเชื่อถือ ส่งผลให้ผู้สูงอายุเสี่ยงต่อการเข้าใจผิด หลงเชื่อ หรือถูกหลอกลวง โดยเฉพาะเนื้อหาด้านสุขภาพ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ยา สมุนไพร หรือการรักษาโรคที่ไม่เป็นจริง รวมถึงการถูกหลอกขายสินค้า ซึ่งผู้สูงอายุยังขาดประสบการณ์และทักษะในการตรวจสอบข้อเท็จจริงอย่างรอบด้าน[๒๐]

แนวคิดการรู้เท่าทันสื่อของ Center for Media Literacy ถูกนำมาใช้เป็นกรอบหลักในการจำแนกองค์ประกอบของการรู้เท่าทันสื่อ โดยสามารถแบ่งออกเป็น ๕ องค์ประกอบสำคัญดังนี้[๒๑]

๑. ทักษะการเข้าถึงสื่อ (Access Skill) หมายถึง ความรู้ ความเข้าใจ และพฤติกรรมที่สะท้อนถึงความสามารถของบุคคลในการเปิดโอกาสให้ตนเองเข้าถึงสื่อหลากหลายประเภทได้อย่างทั่วถึง รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ ตลอดจนสามารถรับรู้และทำความเข้าใจเนื้อหาสื่อได้อย่างเหมาะสม มีความสามารถ

---

[๑๙] พินิจ อัศจรรย์ และ พรชนิตว์ ลีนาราช, “การวัดระดับการรู้เท่าทันสื่อสังคมของผู้สูงอายุในเขตอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่”, **Journal of Information Science Research and Practice**, ปีที่ ๔๒ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๖๖) : ๕๕.

[๒๐] ตระหนักจิต ยุตยรรยง, “การรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร”, **รายงานวิจัย,** (มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, ๒๕๖๕), หน้า ๓.

[๒๑] Center for Media Literacy, **Media literacy: A definition and more**, [Online], Available: https://www.medialit.org/media-literacy-definition-and-more [25 January, 2026].

17. (. 274-291).indd 284 4/21/2026 10:51:11 AM

ในการค้นหาข้อมูลข่าวสารจากแหล่งสื่อที่หลากหลาย ไม่จำกัดอยู่เพียงสื่อประเภทใดประเภทหนึ่ง สามารถจัดเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ พร้อมทั้งคัดกรองข้อมูลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. ทักษะการวิเคราะห์สื่อ (Analyze Skill) เป็นความสามารถในการแยกแยะและอธิบายสารที่สื่อนำเสนอ ไม่ว่าจะเป็นข้อเท็จจริง ความคิดเห็น การกล่าวอ้างที่เกินจริง ตลอดจนข้อดี ข้อจำกัด และกลวิธีการโน้มน้าวของสื่อประเภทต่าง ๆ รวมถึงการพิจารณาผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อตนเองและผู้อื่นจากการเลือกรับข้อมูลข่าวสาร สามารถอธิบายทั้งวัตถุประสงค์หลักและวัตถุประสงค์แฝงของสื่อได้อย่างครอบคลุม พร้อมให้เหตุผลสนับสนุนอย่างสมเหตุสมผล

๓. ทักษะการประเมินสื่อ (Evaluate Skill) หมายถึง ความสามารถในการตัดสินใจเลือกรับหรือปฏิเสธข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ บนพื้นฐานของการวิเคราะห์อย่างรอบด้าน เพื่อแยกแยะสารสนเทศที่สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ผู้เรียนสามารถตีความและประเมินเจตนาของสารที่สื่อนำเสนอว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์หรือแฝงด้วยเป้าหมายอื่นใด อันนำไปสู่การตัดสินใจอย่างเหมาะสมโดยอาศัยประสบการณ์เดิมควบคู่กับหลักคุณธรรมและจริยธรรม

๔. ทักษะการสร้างสรรค์สื่อ (Create Skill) เป็นการเปลี่ยนบทบาทจากผู้รับสารมาเป็นผู้ผลิตสาร โดยสะท้อนถึงความรู้และความสามารถในการออกแบบและนำเสนอข้อมูล ข่าวสาร องค์ความรู้หรือความคิดเห็นของตนเองผ่านสื่อในรูปแบบที่หลากหลายอย่างถูกต้อง ชัดเจน และมีความรับผิดชอบ สามารถใช้เทคโนโลยีสื่อในการปรับแก้และเผยแพร่สารได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้กรอบจริยธรรมและวัตถุประสงค์ที่เหมาะสม

๕. ทักษะการมีส่วนร่วม (Participate Skill) หมายถึง ความสามารถในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับสื่อและผู้อื่น ผ่านการวิพากษ์ แสดงความคิดเห็น การทำงานร่วมกัน และการใช้ประโยชน์จากสื่ออย่างสร้างสรรค์ เพื่อการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อสังคม ตลอดจนการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างเปิดกว้าง ตรงไปตรงมา และมีความรับผิดชอบ พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้อื่นเข้ามามีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและใช้ประโยชน์จากสื่อของตนอย่างเหมาะสม

ดังนั้น การส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อสำหรับผู้สูงวัยจึงไม่ใช่เพียงการให้ความรู้เชิงเทคนิคเกี่ยวกับการใช้งานสื่อดิจิทัลเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการสร้างความเข้าใจเชิงวิจารณญาณ การคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจอย่างมีสติ ผู้สูงวัยจะสามารถคัดกรองข้อมูล รับรู้ความน่าเชื่อถือของแหล่งข่าว และประเมินเจตนาของข้อมูลที่ได้รับได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ การฝึกฝนทักษะการสร้างสรรค์และมีส่วนร่วมยังช่วยให้ผู้สูงวัยสามารถผลิตและเผยแพร่ข้อมูลอย่างรับผิดชอบ มีความคิดริเริ่ม และสื่อสารกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้การเรียนรู้และการใช้สื่อออนไลน์เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพ

17. (. 274-291).indd 285 4/21/2026 10:51:11 AM

ชีวิต ส่งเสริมความมั่นใจในตนเอง สร้างความสัมพันธ์ทางสังคม และลดความเสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่อของข้อมูลบิดเบือนหรือการหลอกลวงในสังคมดิจิทัลได้อย่างยั่งยืน

พุทธนวัตกรรมด้านการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการรู้เท่าทันข้อมูลออนไลน์ของผู้สูงวัย

สื่อสังคมออนไลน์ได้ก่อให้เกิดรูปแบบการดำเนินชีวิตใหม่ที่เรียกว่า Mobile Life หรือ พลวัตวิถีชีวิต ซึ่งช่วยละลายข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ ทำให้ผู้คนสามารถติดต่อสื่อสารและเข้าถึงบริการต่าง ๆ ได้ทุกที่ทุกเวลา ผลกระทบที่เห็นได้ชัดเจนในสังคมไทยคือ การเปลี่ยนแปลงทั้งด้านความคิด ทัศนคติ และพฤติกรรมของประชากรในสังคมอย่างกว้างขวาง[๒๒] ทั้งนี้ กลุ่มผู้สูงอายุ (Baby Boomer) ซึ่งเป็นผู้ใช้อินเทอร์เน็ต มีแนวโน้มการใช้งานเพิ่มขึ้นทุกปี อย่างไรก็ตาม หากกลุ่มนี้ขาดความรู้เท่าทันสื่อและทักษะในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ อาจเผชิญกับความเสี่ยงต่าง ๆ เช่น ถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกหลอกให้ซื้อสินค้าที่ไม่มีคุณภาพผ่านโฆษณาที่เกินจริง หรือสูญเสียทรัพย์สินได้ง่าย นอกจากนี้ ผู้สูงอายุที่ขาดทักษะเหล่านี้ยังอาจเป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มเผยแพร่หรือส่งต่อข่าวสารปลอม (Fake News) ให้แพร่กระจายออกไปในสังคมออนไลน์ ส่งผลต่อความเข้าใจของสังคมโดยรวมและเพิ่มความท้าทายในการสร้างสังคมดิจิทัลที่เชื่อถือได้

การออกแบบนวัตกรรมด้านการสื่อสารสำหรับผู้สูงวัยไม่เพียงแต่เกี่ยวข้องกับการเลือกช่องทางหรือปรับรูปแบบเนื้อหาให้เข้าใจง่ายเท่านั้น แต่ยังต้องพิจารณาถึงกลไกการเรียนรู้และกระบวนการคิดของผู้สูงวัยด้วย การกำหนดผู้ส่งสารและผู้รับสารอย่างชัดเจน การเลือกแพลตฟอร์มที่เหมาะสม เช่น Line, YouTube หรือ Facebook และการสร้างปฏิสัมพันธ์สองทาง ล้วนเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้ผู้สูงวัยสามารถเข้าถึงข้อมูลและมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม การเข้าถึงเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ หากผู้สูงวัยไม่สามารถแยกแยะความถูกต้องของข้อมูลได้ การรับข้อมูลอาจกลายเป็นความเสี่ยงต่อความเข้าใจผิดหรือการตัดสินใจที่ไม่เหมาะสม[๒๓] ทั้งนี้ การประยุกต์ใช้หลักกาลามสูตรเข้ามาในกระบวนการสื่อสารสำหรับผู้สูงวัยช่วยเสริมสร้างความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ผู้สูงวัยจะเรียนรู้ว่าไม่ควรเชื่อข้อมูลเพียงเพราะเห็นซ้ำหลายครั้งหรือรับฟังจากหลายแหล่ง แต่จำเป็นต้องตรวจสอบ วิเคราะห์ และพิจารณาข้อเท็จจริงก่อนยอมรับ การฝึกคิดเชิงวิจารณญาณเช่นนี้ไม่เพียงป้องกันการหลงเชื่อข้อมูลบิดเบือนเท่านั้น แต่ยังสร้างรากฐานของสติและปัญญา ทำให้ผู้สูงวัยมีความพร้อมในการตัดสินใจอย่างรอบคอบในการใช้สื่อดิจิทัล ในขณะเดียวกัน การใช้หลักโยนิโสมนสิการช่วยเสริมความลึกของการคิดเชิงเหตุผล ผู้สูงวัยไม่เพียงแต่ตรวจสอบข้อเท็จจริงเท่านั้น แต่ยังสามารถ

---

[๒๒] ข่าวสารจุฬา, **ผลกระทบของสื่อสังคมออนไลน์ต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไทยในมุมมองของนักมานุษยวิทยา**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.chula.ac.th/news/27969/ [๒๒ มกราคม ๒๕๖๙].

[๒๓] ชัชชญา เรืองยศ และแอนนา จุมพลเสถียร, “การรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงวัย“, **Media and Communication Inquiry**, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๕): ๑๕๔-๑๖๗.

17. (. 274-291).indd 286 4/21/2026 10:51:11 AM

ประเมินผลกระทบของข้อมูลต่อชีวิตตนเองและสังคมรอบข้าง ทั้งในแง่ของพฤติกรรม การเลือกบริโภค หรือการมีปฏิสัมพันธ์ในสังคมออนไลน์อย่างสร้างสรรค์ การผสานทั้งกาลามสูตรและโยนิโสมนสิการทำให้กระบวนการสื่อสารและการเรียนรู้สำหรับผู้สูงวัยมีความสมดุลระหว่างการรับข้อมูล การประเมินความถูกต้อง และการปรับใช้ในชีวิตจริง ทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นว่าพุทธนวัตกรรมด้านสื่อสารสำหรับผู้สูงวัยไม่ได้เป็นเพียงเทคนิคการสื่อสาร แต่เป็นกระบวนการบ่มเพาะปัญญาและคุณธรรมควบคู่ไปกับทักษะดิจิทัล เพื่อให้ผู้สูงวัยสามารถดำรงชีวิตอย่างรอบคอบ รู้เท่าทันข้อมูล และมีส่วนร่วมในสังคมดิจิทัลอย่างมีคุณค่า และเมื่อรวมแนวคิดทั้งหมดเข้าด้วยกัน พุทธนวัตกรรมด้านสื่อสารสำหรับผู้สูงวัยจึงสามารถสรุปเป็นแนวทางปฏิบัติได้ดังนี้

๑. การฝึกคิดเชิงวิจารณญาณตามหลักกาลามสูตรเป็นอีกหนึ่งแนวทางสำคัญที่ช่วยให้ผู้สูงวัยไม่ตกเป็นเหยื่อของข้อมูลบิดเบือน หลักกาลามสูตรสอนให้ผู้เรียนไม่เชื่อข้อมูลเพียงเพราะฟังมา เห็นซ้ำ หรือได้รับการยืนยันจากผู้อื่น แต่ต้องตรวจสอบ วิเคราะห์ และพิจารณาข้อเท็จจริงก่อนรับเชื่อ การฝึกทักษะนี้ในบริบทการสื่อสารดิจิทัลหมายถึงการให้ผู้สูงวัยเรียนรู้วิธีประเมินความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล การเปรียบเทียบข้อมูลจากหลายช่องทาง และระมัดระวังต่อข่าวสารหรือข้อความที่มีเจตนาบิดเบือน การสร้างกรอบความคิดเช่นนี้ไม่เพียงช่วยป้องกันความเข้าใจผิด แต่ยังพัฒนาสติและปัญญา ทำให้ผู้สูงวัยสามารถตัดสินใจอย่างมีเหตุผลและรอบคอบเมื่อเผชิญกับข้อมูลจำนวนมากในสื่อออนไลน์

๒. การใช้หลักโยนิโสมนสิการในการประเมินผลและปรับใช้ข้อมูลเป็นการต่อยอดจากกระบวนการคิดเชิงวิจารณญาณ โดยมุ่งเน้นให้ผู้สูงวัยพิจารณาผลกระทบของข้อมูลต่อชีวิตตนเองและสังคมรอบข้าง ไม่ใช่เพียงการตรวจสอบความถูกต้องเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการประเมินประโยชน์และความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น เช่น การปรับพฤติกรรม การตัดสินใจในการบริโภค หรือการมีปฏิสัมพันธ์บนสื่อออนไลน์อย่างสร้างสรรค์ การใช้โยนิโสมนสิการช่วยให้ผู้สูงวัยสามารถแยกแยะข้อมูลที่เหมาะสมและนำไปปรับใช้ได้อย่างรอบด้าน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ความเข้าใจ และการปฏิบัติที่สอดคล้องกับคุณธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม

๓. การสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้เชิงพุทธเป็นองค์ประกอบที่ช่วยสนับสนุนทั้งสามแนวคิดข้างต้น การสร้างบรรยากาศแห่งความอดทน มีเมตตา และร่วมมือกันระหว่างผู้สูงวัย ครอบครัว หรือผู้ฝึกอบรม ทำให้ผู้สูงวัยรู้สึกปลอดภัยที่จะถาม แสดงความคิดเห็น และทดลองใช้ข้อมูล การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในลักษณะนี้ส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและยั่งยืน อีกทั้งยังสนับสนุนการใช้สื่อดิจิทัลอย่างมีวิจารณญาณและสร้างสรรค์ เนื่องจากผู้สูงวัยสามารถได้รับฟังความคิดเห็นที่หลากหลาย ประเมินความถูกต้องของข้อมูล และปรับใช้ความรู้ได้อย่างเหมาะสมโดยไม่เกิดความเครียดหรือความสับสน

17. (. 274-291).indd 287 4/21/2026 10:51:11 AM

ดังนั้น พุทธนวัตกรรมด้านสื่อสารสำหรับผู้สูงวัยไม่ใช่เพียงเทคนิคในการส่งข้อมูล แต่เป็นกระบวนการสร้างปัญญาและคุณธรรมควบคู่ไปกับทักษะดิจิทัล ผู้สูงวัยสามารถรับข้อมูล วิเคราะห์ ประเมิน และปรับใช้ได้อย่างมีวิจารณญาณ พร้อมทั้งมีส่วนร่วมในสังคมดิจิทัลอย่างสร้างสรรค์และมีคุณค่า ทั้งยังเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้แบบต่อเนื่องและเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของผู้สูงวัยในยุคที่สื่อสารออนไลน์มีบทบาทอย่างสำคัญ

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ ๑ องค์ความรู้จากบทความ

นวัตกรรมนี้เป็นการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับกระบวนการสื่อสารสมัยใหม่ เพื่อสร้าง “ภูมิคุ้มกันดิจิทัล” ให้กับผู้สูงวัย โดยแบ่งโครงสร้างองค์ความรู้ออกเป็น ๓ ส่วนหลัก ดังนี้

๑. กลยุทธ์แกนกลาง (Core Strategy) ด้วย ๓ ประสานเพื่อปัญญา เป็นการรู้เท่าทันสื่อซึ่งเริ่มต้นที่การปรับ “กระบวนการคิด” โดยใช้หลัก ๓ ประการประสานกัน ประกอบไปด้วย (๑) หลักกาลามสูตร (พินิจพิเคราะห์) เน้นการตรวจสอบข้อเท็จจริงก่อนที่จะปักใจเชื่อ ไม่หลงเชื่อเพียงเพราะแชร์ต่อกันมา หรือภาพลักษณ์ที่ดูน่าเชื่อถือ (๒) หลักโยนิโสมนสิการ (คิดโดยแยบคาย) ฝึกให้ผู้สูงวัยรู้จักคิดแบบเป็นเหตุเป็นผล พิจารณาข้อมูลอย่างมีสติและรู้ตัว เพื่อแยกแยะประโยชน์และโทษของข้อมูลนั้น ๆ และ (๓) หลักการสื่อสาร (ความเข้าใจ) เน้นการสื่อสารสองทาง (Two-way Communication) ที่มีความชัดเจนและใช้ช่องทางที่ผู้สูงวัยเข้าถึงได้ง่ายและไม่ซับซ้อน

17. (. 274-291).indd 288 4/21/2026 10:51:11 AM

๒. กระบวนการปฏิบัติเชิงรุก (๓ Action Pillars) เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ นวัตกรรมนี้ได้กำหนดเสาหลักในการดำเนินงาน ๓ ขั้นตอน ประกอบไปด้วย (๑) เสาหลักที่ ๑ การออกแบบเนื้อหาเชิงรุก ข้อมูลต้องถูกย่อยให้เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน และเปิดโอกาสให้ผู้สูงวัยได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ไม่ใช่เพียงผู้รับสารฝ่ายเดียว (๒) เสาหลักที่ ๒ การคัดกรองข้อมูล (Critical Thinking) ตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ โดยใช้ตะแกรงร่อนคือ “หลักกาลามสูตร” เพื่อวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของเนื้อหาออนไลน์ และ (๓) เสาหลักที่ ๓ การประเมินผลและประยุกต์ใช้ คัดเลือกข้อมูลที่เหมาะสมกับบริบทชีวิตจริง และประเมินผลกระทบ (ทั้งต่อตนเองและสังคม) ก่อนที่จะตัดสินใจ “กดแชร์” หรือนำไปใช้

๓. เป้าหมายสูงสุด (Ultimate Goal) การขับเคลื่อนนวัตกรรมนี้ไม่ได้มุ่งหวังเพียงแค่การอ่านออกเขียนได้ทางดิจิทัล แต่ต้องการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ยั่งยืนในเชิงพุทธ เพื่อส่งเสริมให้สังคมผู้สูงวัยเต็มไปด้วยปัญญา (Wisdom) และความสงบสุขในโลกยุคดิจิทัล

สรุป

ในยุคดิจิทัล ผู้สูงวัยกลายเป็นกลุ่มผู้ใช้สื่อออนไลน์ที่สำคัญ แต่การรับรู้และประมวลผลข้อมูลของผู้สูงวัยมักได้รับอิทธิพลจากประสบการณ์เดิม ความคุ้นเคยกับสื่อแบบดั้งเดิม และข้อจำกัดด้านทักษะดิจิทัล ส่งผลให้ผู้สูงวัยเสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่อของข้อมูลบิดเบือน ข่าวปลอม และการหลอกลวง โดยเฉพาะข้อมูลด้านสุขภาพ การพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) จึงมีความสำคัญเพื่อสร้างการคิดวิเคราะห์ตัดสินใจอย่างมีสติ และใช้สื่อออนไลน์อย่างปลอดภัย

จากการรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงเอกสารและงานวิจัย พบว่า ผู้สูงวัยนิยมใช้สื่อสังคมออนไลน์ เช่น Facebook, Line และ YouTube เพื่อสื่อสารและค้นหาข้อมูล แต่ผู้สูงวัยส่วนใหญ่ขาดทักษะในการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการเข้าใจผิดหรือถูกหลอกลวง การส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อจึงต้องรวมถึงการเข้าถึงสื่อ การวิเคราะห์ การประเมิน การสร้างสรรค์ และการมีส่วนร่วม ซึ่งบทความนี้เสนอพุทธนวัตกรรมด้านการสื่อสารเป็นกรอบเชิงปฏิบัติที่ผสมผสานหลักการสื่อสาร กาลามสูตร และโยนิโสมนสิการ โดยใช้หลักการสื่อสารเพื่อสร้างช่องทางการสื่อสารที่เข้าใจง่าย สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารอย่างเหมาะสม หลักกาลามสูตรช่วยให้ผู้สูงวัยสามารถตรวจสอบข้อเท็จจริง คิดอย่างมีวิจารณญาณ และแยกแยะข้อมูลที่ถูกต้องจากข้อมูลบิดเบือน ขณะที่หลักโยนิโสมนสิการเน้นการคิดเป็นเหตุเป็นผล ใช้ข้อมูลอย่างมีสติ และประเมินผลลัพธ์ก่อนตัดสินใจ ผลลัพธ์ที่คาดหวังคือการส่งเสริม การรู้เท่าทันข้อมูลออนไลน์ของผู้สูงวัย ให้สามารถใช้สื่อดิจิทัลอย่างสร้างสรรค์ มีสติ และมีคุณธรรม นอกจากนี้ยังช่วยสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้เชิงพุทธที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดิจิทัล ป้องกันการตกเป็นเหยื่อของข้อมูลหลอกลวง และเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมให้ผู้สูงวัยรู้สึกมีคุณค่าและเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

17. (. 274-291).indd 289 4/21/2026 10:51:12 AM

ดังนั้น การประยุกต์แนวคิดพุทธเข้ากับนวัตกรรมด้านการสื่อสารเป็นแนวทางเชิงปฏิบัติที่เหมาะสมต่อการพัฒนาทักษะดิจิทัลของผู้สูงวัยในยุคดิจิทัล ช่วยให้ผู้สูงวัยสามารถใช้สื่อออนไลน์อย่างมีวิจารณญาณ ปลอดภัย และส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

บรรณานุกรม

ข่าวสารจุฬา. **ผลกระทบของสื่อสังคมออนไลน์ต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไทยในมุมมองของนักมานุษยวิทยา**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.chula.ac.th/news/27969/ [๒๒ มกราคม ๒๕๖๙].

ชัชชญา เรืองยศ. “การรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงวัย”. **การค้นคว้าอิสระ วารสารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการสื่อสารองค์กร**. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๓.

ตระหนักจิต ยุตยรรยง. “การรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร”. **รายงานวิจัย.** มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, ๒๕๖๕.

ธนัท ติระพรชัย. “พุทธนวัตกรรมกับการพัฒนาทุนมนุษย์”. **วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗): ๓๑๓.

พระเทพวัชรบัณฑิต (สมจินต์ สมฺมาปญฺโญ). **มจร ชู “พุทธนวัตกรรม” เพื่อการเรียนรู้และพัฒนายั่งยืน**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://d.dailynews.co.th/education/828960/ [๒๒ มกราคม ๒๕๖๙].

พระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธิ์ เขมงฺกโร สุทธิพันธุ์). **เพชรพระไตรปิฎก.** กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๖๑.

พระศรีคัมภีรญาณ (สมจินต์ วันจันทร์). **พุทธปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พินิจ อัศจรรย์ และ พรชนิตว์ ลีนาราช. “การวัดระดับการรู้เท่าทันสื่อสังคมของผู้สูงอายุในเขตอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่. **Journal of Information Science Research and Practice**. ปีที่ ๔๒ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๖๖): ๕๕-๖๘.

มนัสสินี บุญมีศรีสง่า และมินตรา สดชื่น. “รูปแบบการใช้สื่อโซเชียลมีเดียของผู้สูงอายุในสังคมไทย กรณีศึกษาเขตกรุงเทพมหานคร”. **รายงานสืบเนื่องการประชุมสัมมนาวิชาการ (Proceedings) การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ครั้งที่ ๙**. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์, ๒๕๖๐.

17. (. 274-291).indd 290 4/21/2026 10:51:12 AM

รมิดา แอนดริวส์, ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์ และ พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญฺโญ. “การประยุกต์ใช้หลักสติเพื่อการสื่อสารอย่างสันติสุขกับผู้สูงวัย". **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม-เมษายน ๒๕๖๖): ๕๕๙.

ศิโรช แท่นรัตนกุล. “ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้การเท่าทันสื่อกับความต้องการเรียนรู้การเท่าทันสื่อด้านสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่”. **CRRU Journal of Communication**. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๘): ๗๗-๗๘.

_____. “การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้และส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อด้านสุขภาพเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันด้านสุขภาพและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ”. **รายงานวิจัย**. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๖๗.

อัญมณี ภักดีมวลชน และคมสัน รัตนะสิมากูล. “รูปแบบการใช้ประโยชน์และการรู้เท่าทันสื่อเฟซบุ๊กของผู้สูงอายุ”. **วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย**. ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๕): ๒๒-๒๔.

Berger, C.R., & Calabrese, R.J. “Some explorations in initial interaction and beyond: Toward a developmental theory of interpersonal communication”. **Human Communication Research**. Vol.1 No.2 (1975): 99-112.

Bloom, B.S. (Ed.). “Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals”. **Handbook I: Cognitive domain**. Longmans: Green, 1959.

Center for Media Literacy. **Media literacy: A definition and more**. [Online] Available: https://www.medialit.org/media-literacy-definition-and-more [25 January, 2026].

Matlabi, H., Allahverdipour, H., & Ahmadi, A.. “Online misinformation against older adults during the COVID-19 pandemic: A brief overview”. **Elderly Health Journal**. Vol.9 No.1 (2023): 39-43.

Morton, J.A.. **Organizing for innovation; A systems approach to technical management**. New York: McGraw-Hill, 1971.

Roger, E.M. & Shoemaker, F.F.. **Communication of Innovation**. 2nd ed.. New York: The Free Press, 1971.

Shannon, C.E.. “A mathematical theory of communication”. **Bell System Technical Journal**. Vol.27 (1948): 379-423, 623-656.

Xing, Y.. “The use of uncertainty reduction theory in communication”. **Journal of Education, Humanities and Social Sciences**. Vol.22 (2023): 321–327.

17. (. 274-291).indd 291 4/21/2026 10:51:12 AM

ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของกษัตริย์ในสมัยพุทธกาล ที่มีอิทธิพลต่อพระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบัน

An Analitical Study of King's Role in Buddha' Era Leading to the Influencing Buddhism in Contemporary Society

พระอนุรักษ์ กนฺตวีโร (อำพันธุ์ทอง)*
Phra Anurak Kantavīro (Amphanthong)
สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล**
Sunthorn Sukhsaptaweephol
พระครูพิพิธจารุธรรม***
Phrakhruphiphitcharutham
คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช), ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University (Buddhachinnaraj Buddhist colege), Thailand
Email: anurak.amphanthong21@gmail.com

Received: January 15, 2026
Revised: April 04, 2026
Accepted: April 08, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของกษัตริย์ในพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาบทบาทของกษัตริย์ที่มีต่อพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล และ (๓) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของกษัตริย์ในสมัยพุทธกาลที่มีอิทธิพลต่อพระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบัน เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ตำรา เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า (๑) กษัตริย์ในพระพุทธศาสนามีความหมายในฐานะผู้ปกครอง ผู้คุ้มครอง ทำหน้าที่โดยธรรม แตกต่างจากคติพราหมณ์ที่เน้นชาติกำเนิดและอำนาจเชิงเทวสิทธิ์ โดยพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการเป็นผู้นำที่ประชาชนยอมรับและปกครองด้วยหลักธรรม (๒) บทบาทของกษัตริย์ในสมัยพุทธกาล ได้แก่ พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าสุทโธทนะ เจ้าลิจฉวี และพระเจ้า

---

* พระอนุรักษ์ กนฺตวีโร (อำพันธุ์ทอง) Phra Anurak Kantavīro (Amphanthong) นิสิตหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา) Master of Arts (Buddhist Studies)

** ผศ.ดร.สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล Asst.Prof.Dr.Sunthorn Sukhsaptaweephol กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

*** พระครูพิพิธจารุธรรม, ผศ.ดร. Phrakhru Phipitjarutham, Asst.Prof.Dr. กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

18. (. 292-308).indd 292 4/29/2026 10:40:20 AM

อุเทน มีมีบทบาททั้งด้านการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา การสร้างวัดและศาสนสถาน การเป็นเหตุให้เกิดพระวินัย และการทำให้เกิดการแสดงธรรมสำคัญหลายประการ และ (๓) บทบาทดังกล่าวยังส่งอิทธิพลต่อพระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบันใน ๔ ด้านสำคัญ ได้แก่ ด้านโครงสร้างของพระพุทธศาสนา ด้านการอุปถัมภ์และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ด้านระเบียบวินัยในพระพุทธศาสนา และด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากปัจจุบันที่มีวัดในฐานะศูนย์กลางชุมชน การมีส่วนร่วมของรัฐและประชาชนในการบำรุงพระศาสนา การคัดกรองผู้บวช การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ตลอดจนการใช้ครอบครัว ชุมชน และผู้นำเป็นฐานในการสืบทอดพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ : กษัตริย์; พุทธกาล; อิทธิพล; สังคมไทย

Abstract

This research article aimed to: (1) study the historical background of kingship in Buddhism, (2) examine the roles of kings in relation to Buddhism during the Buddha's lifetime, and (3) analyze the roles of kings in the Buddhist era that continue to influence Buddhism in contemporary society. This study employed documentary research methodology by examining data from the Tipiṭaka, commentaries, textbooks, academic documents, and related research works, which were then analyzed descriptively.

The findings revealed that: (1) kingship in Buddhism is understood in the sense of a ruler and protector who performs duties in accordance with Dhamma. This differs from the Brahmanical concept, which emphasizes birth status and divine authority. Buddhism, by contrast, gives importance to leadership that is accepted by the people and grounded in righteous governance. (2) The roles of kings in the Buddhist era-namely King Bimbisāra, King Pasenadi Kosala, King Suddhodana, the Licchavi rulers, and King Udena-were prominent in supporting Buddhism through royal patronage, the construction of monasteries and religious sites, the circumstances leading to the formulation of Vinaya rules, and the occasions that gave rise to important Dhamma discourses. (3) These roles continue to influence Buddhism in contemporary society in four major dimensions: the structural foundation of Buddhism, patronage and maintenance of Buddhism, discipline and Vinaya administration, and the propagation of Buddhism. This is evident today in the role of temples as community centers, the cooperation of the state and the public in

18. (. 292-308).indd 293 4/29/2026 10:40:20 AM

supporting Buddhism, the screening of ordination candidates, the administration of Sangha affairs, as well as the use of family, community, and leadership as bases for the transmission of Buddhism.

Keywords: Kingship; Buddhist Era; Influence; Thai Society

บทนำ

อินเดียเป็นดินแดนที่เป็นอู่อารยธรรมของโลกที่เก่าแก่และโดดเด่นของโลกตะวันออก เรียกว่าอู่อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ มีการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานของชนชาติหลายชาติ หลายภาษา ทั้งพวกดราวิเดียน (ชนพื้นเมืองดั้งเดิม) พวกอารยัน กรีก เปอร์เซีย รวมถึงชนเผ่าต่าง ๆ แม้ในปัจจุบันก็ยังคงเห็นความหลากหลายเหล่านี้ในประเทศอินเดีย อารยธรรมต่างๆ ของอินเดียส่วนมากได้รับอิทธิพลมาจากศาสนา ศิลปกรรม ขนมธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ แนวคิด และวิถีชีวิตที่ล้วนแล้วแต่เกิดจากความเชื่อและความยึดมั่นในศาสนาแทบทั้งสิ้น[๑] รวมทั้งระบบวรรณะ ที่ถือว่าเป็นอัตลักษณ์อันโดดเด่นของอินเดียตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

ระบบวรรณะในประเทศอินเดียเป็นระบบการปกครองดั้งเดิม โดยได้แบ่งคนออกเป็น ๔ กลุ่ม เรียกว่า วรรณะ ๔ แนวคิดเรื่องวรรณะนี้ได้ปรากฏขึ้นในคัมภีร์พระเวท ในปุรุษสุกตะ ที่กล่าวว่าวรรณะทั้ง ๔ เกิดจากการที่ปุรุษะถูกทำพลีกรรมและก่อให้เกิดผลแตกต่างกัน ๔ อย่าง คือ ปากทำให้เกิดเป็นพราหมณ์ ราชันยะสร้างขึ้นจากแขน ขาอ่อนกลายเป็นไวศยะ และเท้าก่อให้เกิดเป็นศูทร พร้อมกันนี้ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของแต่ละกลุ่มให้มีความเชื่อมโยงกับส่วนของร่างกายของปุรุษะ นั้นด้วย กล่าวคือ พราหมณ์เกิดจากปากจึงมีหน้าที่ในการติดต่อกับเทพเจ้า ร่ายคาถา เวทย์มนตร์ อบรมสั่งสอน ราชันยะเกิดจากแขนจึงมีหน้าที่ในการกวัดแกว่งดาบและอาวุธในการปกป้อง คุ้มครองบ้านเมือง ไวศยะเกิดจากขาอ่อนจึงมีหน้าที่ใช้กำลังขาในการทำมาค้าขาย ประกอบอาชีพกสิกรรม และศูทรเกิดจากเท้ามีหน้าที่รับใช้คนสามวรรณะข้างต้น[๒] วรรณะทั้ง ๔ นี้ จะต้องแต่งงานกันภายในวรรณะของตนเท่านั้น หากฝ่าฝืนแต่งงานข้ามวรรณะ ทายาทที่เกิดมาจะจัดอยู่ในกลุ่มจัณฑาล ซึ่งมีสถานะทางสังคมที่ต่ำลงไปอีก จัดเป็นคนนอกวรรณะ เป็นที่ดูหมิ่นเหยียดหยามของคนทั้งหลาย ถือว่าเป็นคนเสนียดจัญไร ไม่มีใครอยากคบด้วย ไม่มีใครอยากร่วมกินร่วมนอน แม้แต่การเห็นคนจัณฑาลเหล่านั้นก็ยังถือว่าเป็นอัปมงคล ขัดลาภ[๓] ลักษณะ

---

[๑] มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, **ปศ ๑๐๓ มนุษย์กับอารยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓๔.

[๒] สมหวัง แก้วสุฟอง, “การดำรงอยู่ของระบบวรรณะในสังคมอินเดีย”, **วารสารปณิธาน**, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑): ๑๑๕-๑๓๔.

[๓] ที.ดับบลิว. ริส เดวิดส์, **พระพุทธศาสนาในชมพูทวีป**, สมัย สิงหศิริ (แปล), (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕), หน้า ๑๐๒.

18. (. 292-308).indd 294 4/29/2026 10:40:20 AM

ดังกล่าวทำให้ระบบวรรณะในอินเดียมีลักษณะแบบปิด โดยที่ผู้คนจะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสถานะทางสังคมได้ แม้แต่การแต่งงานต้องอยู่ภายในวรรณะเดียวกัน หากมีการแต่งงานข้ามวรรณะจะส่งผลให้สถานะทางสังคมของบุตรจะลดลงและถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มจัณฑาล

ในขณะเดียวกันวรรณะกษัตริย์จัดว่าเป็นวรรณะสูง มีบทบาทและหน้าที่ภายใต้อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่กำหนดโดยเทพเจ้า คือ ทำหน้าที่ปกครองบ้านเมืองตามหน้าที่หรือธรรมะ คือ บริหารบ้านเมืองด้วยการดูแลทุกวรรณะให้ปฏิบัติตามหน้าที่ในสังคมให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ตลอดการปฏิบัติตามหลักนิติธรรมที่ไม่ขัดกับหลักมนูธรรมศาสตร์[๔] การที่กษัตริย์ต้องปฏิบัติตามหลักนิติธรรมนี้ทำให้มีสถานะเป็นธรรมราชา เพราะทำหน้าที่ตามธรรมะหรือหน้าที่ของวรรณะกษัตริย์ และเพราะการใช้อำนาจในการบริการบ้านเมืองตามการบงการของเทพเจ้าต่างๆ กษัตริย์จึงมีสถานะเป็นผู้ปกครองแบบเทวราชาด้วย ดังนั้น กษัตริย์จึงมีคุณลักษณะความเป็นธรรมราชาและเทวราชาอยู่ในคนเดียวกัน[๕] ด้วยเหตุนี้ กษัตริย์ในระบบวรรณะจึงมีทั้งบทบาทในทางศีลธรรมที่มีอำนาจตามความเชื่อทางศาสนาในคนเดียวกัน และมีส่วนสำคัญในการดูแลให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างเป็นระเบียบ

พระพุทธศาสนานั้นยอมรับว่ากษัตริย์นั้นเป็นดั่งสมมติเทพ กล่าวคือเป็นเทพเจ้าโดยสมมติในหมู่ของมนุษย์ คือ พระราชา พระราชกุมาร และพระราชเทวี เหล่านี้เรียกว่า สมมุติเทพ”[๖] พระราชาเป็นเครื่องปรากฏของรัฐ[๗] หมายถึง พระราชาเป็นสัญลักษณ์แห่งความเจริญของแว่นแคว้น ความเจริญของบ้านเมืองขึ้นอยู่กับความประพฤติของพระราชา ในขณะเดียวกันอธัมมิกสูตรพระพุทธองค์ทรงตรัสถึงความประพฤติธรรมของกษัตริย์ที่ส่งผลต่อความสุขทุกข์ของปวงชนไว้ว่า ดังพระดำรัสว่า

ในเวลาที่พระราชาตั้งอยู่ในธรรม...ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ก็โคจรไปสม่ำเสมอ....หมู่ดาวนักษัตรก็โคจรไปสม่ำเสมอ....คืนและวันก็หมุนเวียนไปสม่ำเสมอ...เดือนหนึ่งและครึ่งเดือนก็หมุนเวียนไปสม่ำเสมอ...ฤดูและปีก็หมุนเวียนไปสม่ำเสมอ...ลมก็พัดไปสม่ำเสมอ...พัดไปถูกทางสม่ำเสมอ...พวกเทวดาก็ไม่ขัดเคืองใจ...ฝนก็ตกต้องตามฤดูกาล...ข้าวกล้าทั้งหลายก็ออกรวงสุกพร้อมกัน ภิกษุทั้งหลายมนุษย์ทั้งหลายบริโภคข้าวกล้าสุกพร้อมกันย่อมมีอายุยืน ๑ มีผิวพรรณผ่องใส ๑ มีกำลัง ๑ มีความเจ็บป่วยน้อย ๑[๘]

---

[๔] พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ธรรมราชา**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๓๐.

[๕] มนตรี ธีรธรรมพิพัฒน์ และ ประเวศ อินทองปาน, “แนวคิดเรื่องผู้ปกครองแบบธรรมราชาในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการแก้ปัญหาทางการเมือง”, **วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์**, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๔): ๖๕-๘๓.

[๖] ขุ.จู. (ไทย) ๓๐/๑๑๙/๓๘๗.

[๗] สำ.ส. (ไทย) ๑๕/๗๒/๘๐.

[๘] องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๗๐/๑๑๕.

18. (. 292-308).indd 295 4/29/2026 10:40:20 AM

จากพระดำรัสดังกล่าว จะเห็นได้ว่า เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุขนั้นคือ พระราชาตั้งอยู่ในธรรม เพราะถ้าพระราชาตั้งอยู่ในธรรม ประชาชนก็ย่อมตั้งอยู่ในธรรมด้วย บ้านเมืองที่พลเมืองตั้งอยู่ในธรรม ความสุขย่อมเกิดขึ้นในบ้านเมืองนั้น ด้วยเหตุนี้ ในพระพุทธศาสนาจึงได้มีหลักธรรมสำหรับพระราชาอยู่หลายหมวด เช่น ทศพิธราชธรรม[๙] จักรพรรดิวัตร[๑๐] เป็นต้น ในยุคเริ่มต้นของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าก็ทรงเลือกที่จะโปรดพระราชาก่อน พระองค์เจาะจงไปโปรดพระเจ้าพิมพิสาร เจ้าผู้ครองแคว้นมคธ เพราะทรงเล็งเห็นว่า ได้เคยรับปากไว้ว่าหากบรรลุธรรมแล้วจะไปโปรดพระเจ้าพิมพิสาร และทรงเล็งเห็นว่าหากพระราชามีความเคารพเลื่อมใสแล้ว ประชาชนพลเมืองก็ย่อมเลื่อมใสตามพระราชา เป็นผลให้พระเจ้าพิมพิสารทรงให้การอุปถัมภ์ค้ำจุนพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปได้อย่างกว้างขวางรวดเร็ว และยังทำให้บรรดาแคว้นเล็กแคว้นน้อยที่ตกอยู่ภายใต้อาณัติของแคว้นมคธ พลอยหันมานับถือพุทธศาสนาตามไปด้วย จึงช่วยให้พุทธศาสนาเผยแผ่ออกไปกว้างขวางยิ่งขึ้น[๑๑] ในขณะเดียวกันพระพุทธเจ้าและภิกษุทั้งหลายก็ได้รับการอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์ในแว่นแคว้นต่างๆ เช่น พระเจ้าพิมพิสารแห่งแคว้นมคธ พระเจ้าปเสนทิโกศลแห่งแคว้นโกศล พระเจ้าสุทโธทนะแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ กษัตริย์ลิจฉวีแห่งแคว้นวัชชี และพระเจ้าอุเทนแห่งโกสัมพี แสดงให้เห็นว่ากษัตริย์มีบทบาทต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่งในสมัยพุทธกาล ในทำนองเดียวกันเมื่อพิจารณาในบริบทปัจจุบัน หากผู้นำสามารถให้การอุปถัมภ์และยึดหลักธรรมในการปกครอง พระพุทธศาสนาก็ย่อมได้รับการสนับสนุนและมีความมั่นคงมากขึ้น ดังนั้น บทบาทของกษัตริย์ในสมัยพุทธกาลนอกจากจะเป็นผู้ปกครองโดยธรรมแล้ว ก็ยังแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับพระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้เข้าใจบทบาทของพระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบันได้อย่างชัดเจน

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของการศึกษาบทบาทของพระมหากษัตริย์ในสมัยพุทธกาลทั้งในด้านการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา การส่งเสริมการศึกษา การคุ้มครองพระวินัย ตลอดจนการเป็นแบบอย่างของธรรมราชา เพื่อให้เห็นว่าบทบาทเหล่านี้ได้กลายเป็นต้นแบบที่ส่งอิทธิพลต่อพระพุทธศาสนาในปัจจุบันอย่างไร และก่อให้เกิดความเข้าใจที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาสืบไป

---

[๙] ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๗๖/๑๑๒.

[๑๐] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๐-๑๑๐/๕๙-๘๒.

[๑๑] อำนวย ยัสโยธา, “การแนะนำและแก้ไขปัญหาทางสังคมและการเมืองของพระพุทธเจ้า”, **รายงานการวิจัย**, (ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑๐.

18. (. 292-308).indd 296 4/29/2026 10:40:20 AM

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของกษัตริย์ในพระพุทธศาสนา

๒. เพื่อศึกษาบทบาทของกษัตริย์ที่มีต่อพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล

๓. เพื่อวิเคราะห์บทบาทของกษัตริย์ในสมัยพุทธกาลที่มีอิทธิพลต่อพระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยอาศัยการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของกษัตริย์ที่มีต่อพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังนี้

๑. รวบรวมข้อมูล

๑.๑ เอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และเอกสารทางศาสนาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของกษัตริย์ในบริบทของพระพุทธศาสนา

๑.๒ เอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ ตำรา บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และหนังสือทางวิชาการที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับกษัตริย์ในสมัยพุทธกาล

๒. การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากเอกสารทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิมาทำการจัดกลุ่ม ศึกษา วิเคราะห์ และตีความในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย เช่น แนวคิดเกี่ยวกับกษัตริย์ บทบาทในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา และผลกระทบต่อสังคมปัจจุบัน

๓. สรุปข้อมูล

จากการวิเคราะห์ข้อมูล เอกสารจะถูกสังเคราะห์และสรุปเป็นประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยเชื่อมโยงสาระจากแหล่งต่างๆ ให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้ง ครอบคลุม และมีความเป็นระบบ

๔. นำเสนอผลการวิจัย

๔.๑ เสนอผลการวิจัยโดยใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เพื่ออธิบายและวิเคราะห์สาระจากข้อมูลเชิงวิชาการอย่างเป็นระบบ

๔.๒ จัดทำรูปเล่มวิทยานิพนธ์ พร้อมสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางสำหรับผู้สนใจศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงประยุกต์ในบริบทของการเมืองและสังคม

18. (. 292-308).indd 297 4/29/2026 10:40:20 AM

ผลการวิจัย

๑. ประวัติความเป็นมาของกษัตริย์ในพระพุทธศาสนา

ผลการศึกษาประวัติความเป็นของกษัตริย์ในพระพุทธศาสนา พบว่า คำว่า กษัตริย์ หมายถึง ผู้ประสูติมาดีทั้งฝ่ายพระมารดาและฝ่ายพระบิดา ทรงถือกำเนิดบริสุทธิ์ตลอดเจ็ดชั่วบรรพบุรุษ ไม่มีใครตำหนิชาติกำเนิดได้[๑๒] นักภาษาศาสตร์แสดงศัพท์ที่ใช้เรียกไว้ ๕ คำ ได้แก่ ราชัญญ ขัตติย ขัตต มุทธาภิสิตต และพาหุช โดยคำว่า ราชัญญ หมายถึง รัชทายาทแห่งพระราชา ขัตติยและขัตต หมายถึง ทายาทของกษัตริย์ มุทธาภิสิตต คือ ผู้ได้รับการอภิเษกด้วยน้ำสังข์ในพิธีราชาภิเษก จึงหมายถึงผู้ขึ้นครองราชย์เป็นครั้งแรก ส่วนพาหุช หมายถึง ผู้ที่ถือกำเนิดจากเชื้อสายพรหม[๑๓] ในศัพทานุกรมชื่ออมรโกษ ให้ความหมายของรากศัพท์คำว่า กษัตริย์มาจาก กฺษตฺร ว่า หมายถึง พื้นที่ เขตแดน (place) ที่พำนัก (residence) ที่พักพิงหลบภัย (refuge) ในแง่นี้ ความหมายของคำว่า กษัตริย์กินความหมายกว้างออกไปอีก โดยหมายถึง ผู้ปกป้องเขตแคว้น ผู้ให้ที่พำนักแก่ผู้ใต้ปกครอง และผู้ที่ให้การดูแลพักพิง[๑๔]

กษัตริย์หรือราชาถือว่าเป็นบุคคลชั้นสูงทั้งตามคติพราหมณ์ฮินดูและพระพุทธศาสนา ซึ่งในศาสนาพราหมณ์ปรากฏแนวคิดเกี่ยวกับกำเนิดกษัตริย์ไว้ในคัมภีร์พระเวทและคัมภีร์อื่น ๆ ที่สอดคล้องตรงกันว่ากษัตริย์เกิดจากมาแขนของพระพรหม ด้วยเหตุนี้กษัตริย์จึงมีหน้าที่ในการใช้แขนในการกวัดแกว่งอาวุธเพื่อการต่อสู้ ปกป้อง คุ้มครองอาณาจักร หน้าที่ของกษัตริย์ในยุคแรกนั้นจึงเป็นการรักษาอาณาเขต ขยายอาณาเขตและป้องกันการรุกรานอาณาเขต มีบทบาทในการต่อสู้ กระทำสงครามรักษาดินแดน[๑๕] จนเมื่อเกิดระบบวรรณะตามคติศาสนาพราหมณ์ บางตำรากล่าวว่าเกิดจากพระพาหาของพระพรหม บางตำราบอกว่าเกิดจากพระอุระของพระพรหม แต่ไม่ว่าจะเกิดจากอวัยวะส่วนใดก็ตาม กษัตริย์ก็ยังคงดำรงอยู่ในวรรณะชั้นสูง มีหน้าที่ในการปกป้อง คุ้มครองและทำการยุทธเหมือนเดิม[๑๖]

ส่วนพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงกษัตริย์ไว้ในอัคคัญญสูตร โดยได้แสดงถึงกำเนิดของโลกและมนุษย์ กษัตริย์ในพระพุทธศาสนานั้นมีกำเนิดเช่นเดียวกับมนุษย์ทั่วไป คือเกิดมาจากอาภัสสรพรหมที่หลงไหลในง้วนดินจนร่างกายหยาบกร้านและกลายเป็นมนุษย์ในที่สุด ต่อมาในหมู่มนุษย์เหล่านั้นเกิดความโลภ เกิดมานะ ทิฏฐิ เกิดการแย่งชิง การเสพสังวาส การสร้างครอบครัว การลักขโมยผลผลิตทางการเกษตร

---

[๑๒] วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๙๙/๕๙๑.

[๑๓] พระยาอนุมานราชธน, **สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตสถาน เล่ม ๒**, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๑), หน้า ๙๔๖-๙๔๗.

[๑๔] กรมศิลปากร, **คติเรื่องราชาในจารีตวัฒนธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๖๖), หน้า ๑๙.

[๑๕] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

[๑๖] Burnell, **The Ordinances of Manu**, (London: Kegon Paul, Truch Treibner & Co.Ltd., 1981), pp 1/87-97.

18. (. 292-308).indd 298 4/29/2026 10:40:20 AM

มนุษย์จึงคัดเลือกมนุษย์ที่มีความสามารถโดดเด่นทำให้หน้าที่เป็นหัวหน้าในกลุ่มของตน หน้าที่ในยุคแรกนั้นคือการควบคุม ดูแลการทำงานในเขตที่นาของตนๆ ด้วยเหตุที่เป็นผู้กำกับดูแลการทำเกษตร จึงได้ชื่อว่า กษัตริย์ ครั้นทำหน้าที่โดยธรรมเป็นที่พึงพอใจของประชาชนจึงได้รับการขนานนามว่า ราชา[๑๗] จะเห็นได้ว่า กษัตริย์ในคติทางพระพุทธศาสนานั้นไม่ได้มีหน้าที่ในการต่อสู้ ประหัตประหาร แต่มีหน้าที่อำนวยความสะดวก ดูแล ควบคุมประชาชน ดังนั้น ในพระพุทธศาสนาจึงมีคำสอนสำหรับพระราชาโดยเฉพาะ เช่น ราชธรรม จักรวัตติวัตร ราชสังคหวัตถุ เป็นต้น

๒. บทบาทของกษัตริย์ที่มีต่อพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล

บทบาทของกษัตริย์ที่มีต่อพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลจำนวน ๕ พระองค์ ได้แก่ พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้า ปเสนทิโกศล พระเจ้าสุทโธทนะ เจ้าลิจฉวี และพระเจ้าอุเทน ผลการศึกษาพบว่า

๑) พระเจ้าพิมพิสารแห่งแคว้นมคธทรงมีบทบาทสำคัญต่อการเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา ทรงเป็นกษัตริย์พระองค์แรกถวายพระเวฬุวันอารามซึ่งเป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา[๑๘] ทรงส่งเสริมการแสดงธรรมโดยมีบทบาทในการเกิดอนุปุพพิกถาและอริยสัจ ๔ รวมทั้งเป็นผู้ริเริ่มการถวายเปตพลีเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ล่วงลับ[๑๙] นอกจากนี้ ยังทรงมีบทบาทในการบัญญัติพระวินัยหลายข้อ เช่น เรื่องภิกษุถือเอาทรัพย์โดยมิชอบ การฉันคณโภชนะ การบวชของผู้ต้องโทษ เป็นต้น[๒๐] ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาอย่างมั่นคงทั้งด้านวัด ที่อยู่อาศัย อาหาร และแต่งตั้งหมอชีวกโกมารภัจจ์ให้ดูแลสุขภาพพระสงฆ์[๒๑]

๒) พระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นพระมหากษัตริย์แห่งแคว้นโกศล พระองค์ทรงมีบทบาทสำคัญต่อพระพุทธศาสนาในด้านการอุปถัมภ์ เช่น การถวายวัดราชการาม อสทิสทาน ผ้าพาหิติกา[๒๒] ด้านการส่งเสริมการแสดงธรรม เช่น ทหรสูตร ชรามรณสูตร ปิยสูตร[๒๓] และมีส่วนสำคัญในการทำให้เกิดพุทธบัญญัติเพื่อควบคุมวินัยภิกษุ อาทิ กรณีภิกษุชมขบวนทัพ เล่นน้ำอจิรวดี หรือการบวชสตรีมีความผิด[๒๔]

๓) พระเจ้าสุทโธทนะกษัตริย์แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ทรงเป็นพระราชบิดาของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงมีบทบาทสำคัญในการอุปถัมภ์และส่งเสริมพระพุทธศาสนา ทรงต้อนรับพระพุทธองค์กลับกรุงกบิลพัสดุ์ และบรรลุธรรมถึงขั้นอรหันต์ในเพศฆราวาส โดยทรงมีส่วนทำให้เกิดบัญญัติพระวินัยเรื่องการ

---

[๑๗] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๑-๑๓๑/๘๒-๙๖.

[๑๘] วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๘/๗๒-๗๓.

[๑๙] วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๘., ขุ.ขุ.อ (ไทย) ๓๙/๘/๒๘๔.

[๒๐] วิ.ม. (ไทย) ๑/๘๖-๘๗/๗๕-๗๙., วิ.ม. (ไทย) ๒/๒๑๖/๓๗๕., วิ.ม. (ไทย) ๔/๙๐/๑๔๕.

[๒๑] วิ.จู. (ไทย ๗/๓๔๑/๑๙๑.

[๒๒] ผ้าพาหิติกา หมายถึง ผ้าที่ทอมาจากต่างแคว้น, ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๖๒/๒๕๒.

[๒๓] สำ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๒/๑๒๙., สำ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๔/๑๓๑., สำ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๕/๑๓๒-๑๓๓.

[๒๔] วิ.ม. (ไทย) ๒/๓๑๑/๔๕๑-๔๕๒., วิ.ม. (ไทย) ๒/๓๓๕-๓๓๙/๔๗๐-๔๗๒., วิ.ภิกขุนี. (ไทย) ๓/๖๘๒/๓๐-๓๑.

บวชกุลบุตร[๒๕] และเป็นเหตุให้เกิดการแสดงธรรม คือ มหาธรรมปาลชาดก[๒๖] นอกจากนี้ยังสร้างวัดนิโครธารามเพื่อรองรับพระสงฆ์ ๒๐,๐๐๐ รูป และทรงส่งราชทูตถึง ๑๐ ครั้งเพื่ออาราธนาพระพุทธเจ้าเสด็จกลับมาโปรดพระญาติ[๒๗]

๔) เจ้าลิจฉวี เป็นผู้นำหมู่กษัตริย์แห่งแคว้นวัชชี ที่ใช้ระบอบการปกครองแบบสภาโดยเน้นหลักความสามัคคีและธรรมาธิปไตย บทบาทของเจ้าลิจฉวีต่อพระพุทธศาสนาปรากฏในด้านการอุปถัมภ์ เช่น การถวายที่พักและสถานที่เผยแผ่ธรรม[๒๘] จนทำให้เมืองเวสาลีเป็นศูนย์กลางสำคัญของพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเกิดพระวินัยบางข้อเนื่องจากพฤติกรรมของเจ้าชายลิจฉวีที่ประพฤติไม่เหมาะสมกับพระภิกษุ ชายาเจ้าลิจฉวีหนีบวชจนพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติกฎเพื่อควบคุมความประพฤติของสงฆ์[๒๙]

๕) พระเจ้าอุเทน กษัตริย์แห่งเมืองโกสัมพี ทรงมีบทบาทสำคัญต่อพระพุทธศาสนาในด้านการทำให้เกิดการแสดงธรรม โดยกรณีที่พระองค์เสด็จไปพบพระปิณโฑลภารทวาชะ ทำให้เกิดการแสดงธรรมเกี่ยวกับการฝึกจิตและการสำรวมอินทรีย์ เช่น การพิจารณาสตรีโดยเปรียบเสมือนมารดา พี่สาว น้องสาว หรือลูกสาว การพิจารณาความไม่งามในรูป และการสำรวมกาย วาจา ใจ ซึ่งเป็นหลักสำคัญของการรักษาพรหมจรรย์ ในด้านการอุปถัมภ์พระองค์ยังทรงถวายผ้าห่มแก่พระอานนท์จำนวน ๕๐๐ ผืน เพื่อนำไปใช้เป็นบริขารของสงฆ์อย่างคุ้มค่า ตั้งแต่ทำเป็นจีวร ผ้าเพดาน ปลอกฟูก ผ้าปูพื้น ผ้าเช็ดเท้า จนถึงนำเศษผ้าไปผสมโคลนฉาบฝา[๓๐]

๓. บทบาทของกษัตริย์ในสมัยพุทธกาลที่มีอิทธิพลต่อพระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบัน

จากการวิเคราะห์บทบาทของกษัตริย์ในสมัยพุทธกาลที่มีอิทธิพลต่อพระพุทธศานาในสังคมปัจจุบัน ผลการวิเคราะห์พบว่า

๑) พระเจ้าพิมพิสารได้วางรากฐานโดยการสร้างวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจ จนทำให้กลายแหล่งศึกษาเล่าเรียน รวมไปถึงพื้นที่ปฏิบัติธรรมของพุทธศาสนิกชน ในด้านการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา เช่น การถวายภัตตาหาร การจัดเสนาสนะ การมอบหมายให้หมอชีวกโกมารภัจจ์ได้ดูแลพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ ได้ส่งอิทธิพลให้ปัจจุบันมีภาครัฐ ชุมชน และประชาชนได้ร่วมกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะการจัดบริการด้านสาธารณสุขอย่าง

---

[๒๕] วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๕/๑๖๖-๑๖๗.

[๒๖] ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๙๒/๓๓๘.

[๒๗] ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๑๐/๕๔๗/๓๔๓., วิ.อ. (ไทย) ๓/๓๓๐/๔๗๑.

[๒๘] วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๘๙/๑๐๗., ที.สี.อ. (ไทย) ๑๒/๑/๑๐๔.

[๒๙] วิ.มหา. (ไทย) ๑/๘๑-๘๑/๗๒-๗๓., วิ.ภิกขุนี (ไทย) ๓/๖๘๓/๓๑.

[๓๐] สำ.ส. (ไทย) ๑๘/๑๒๗/๑๕๒., วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๔๕/๓๘๙.

18. (. 292-308).indd 300 4/29/2026 10:40:20 AM

โรงพยาบาลสงฆ์[๓๑] และแพทย์แผนไทยในปัจจุบัน[๓๒] การที่พระเจ้าพิมพิสารทรงมีส่วนทำให้เกิดพุทธบัญญัติ เช่น การคัดกรองผู้บวช การใช้ทรัพย์ส่วนรวม ระเบียบการอยู่ร่วมกันของสงฆ์ ได้กลายเป็นรากฐานสำคัญของกิจการคณะสงฆ์ รวมถึงการทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ล่วงลับที่กลายมาเป็นพิธีทำบุญปุพพเปตพลี ยังสืบต่อมาถึงทุกวันนี้[๓๓]

๒) พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเป็นแบบอย่างของกษัตริย์ผู้ใฝ่รู้ในธรรมและเป็นพุทธอุปถัมภก การที่พระองค์ได้ทรงสดับพระธรรมเทศนาทำให้พระองค์เกิดความศรัทธาและได้ประกาศตนเป็นอุบาสก และการที่พระองค์ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีในการเคารพพระรัตนตรัยได้ส่งอิทธิพลภาครัฐ ผู้นำชุมชน หรือบุคคลทั่วไปได้ทำหน้าที่เป็นแบบอย่างทางศาสนา และช่วยส่งเสริมให้พระพุทธศาสนายังคงมีความสำคัญในสังคม การมีส่วนทำให้เกิดพุทธบัญญัติของพระองค์ เช่น การคัดกรองผู้ที่ประสงค์จะบรรพชา การกำกับความประพฤติของพระสงฆ์ ได้กลายเป็นรากฐานของพระวินัยและงานคณะสงฆ์ในปัจจุบัน[๓๔] นอกจากนี้ การถวายทาน ถวายผ้า การสร้างราชการาม ยังเป็นแบบอย่างของการทำนุบำรุงพระศาสนาในรูปแบบของการสร้างวัด การถวายผ้า การสนับสนุนกิจการพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน[๓๕]

๓) พระเจ้าสุทโธทนะทรงมีความโดดเด่นในด้านความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว สถาบันกษัตริย์ และพระพุทธศาสนา การที่พระองค์ทรงมีบทบาทสำคัญในการทำให้เกิดพุทธบัญญัติเรื่องการบวชที่ต้องได้รับความยินยอมจากมารดาบิดา ส่งอิทธิพลมาถึงปัจจุบันในลักษณะที่การบวชยังคงให้ความสำคัญกับครอบครัวและความพร้อมของผู้ที่จะเข้ามาบวช[๓๖] บทบาทในด้านการแสดงธรรมส่งผลให้เห็นว่าการเผยแผ่พระศาสนานั้นสามารถเริ่มต้นจากครอบครัวเครือญาติได้ก่อนที่จะขยายสู่สังคมวงกว้าง นอกจากนี้ การสร้างวัดนิโครธารามยังเป็นแบบอย่างของการใช้วัดเป็นศูนย์กลางของการศึกษาและกิจกรรมภายในชุมชน[๓๗] และที่สำคัญคือการที่พระองค์ทรงบรรลุธรรมในเพศฆราวาสหรือคฤหัสถ์ ได้ส่งผล

---

[๓๑] โรงพยาบาลสงฆ์ กรมการแพทย์, **รายงานประจำปี ๒๕๖๗ โรงพยาบาลสงฆ์ กรมการแพทย์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพยาบาลสงฆ์ กรมการแพทย์ สาธารณสุข, ๒๕๖๗), หน้า ๙.

[๓๒] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

[๓๓] พระภานุพันธ์ อตฺถวาโร และคณะ, **บุพเปตพลี อุทิศบุญแด่ผู้ล่วงลับ**, (ปทุมธานี: รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๖๓), หน้า ๓๐.

[๓๔] สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **คู่มือสังฆาธิการ (พ.ศ. ๒๕๖๗)**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๖๗), หน้า ๓๔๙.

[๓๕] กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๑.

[๓๖] มหาเถรสมาคม**, กฎมหาเถรสมคม ฉบับที่ ๑๗ (พ.ศ. ๒๕๓๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์**, ประกาศแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๘๑ ตอนที่ ๓ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๓๖.

[๓๗] พระมหามิตร ฐิตปญฺโญ, **พระพุทธศาสนาในศรีลังกา**, (ขอนแก่น: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๖๑), หน้า ๔๘.

ต่อแนวคิดในปัจจุบันที่เปิดโอกาสให้ฆราวาสสามารถปฏิบัติธรรม และสามารถเข้าถึงธรรมหรือสามารถปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมในระดับต่างๆ ได้[๓๘]

๔) เจ้าลิจฉวีมีความโดดเด่นในด้านของการปกครองแบบคณราชย์หรือสามัคคีธรรม ซึ่งมีอิทธิพลต่อแนวคิดและรูปแบบในการปกครองของพระพุทธศาสนา เช่น การประชุมสงฆ์ การลงมติร่วมกัน การรักษากฎเดิมของหมู่คณะ การเคารพผู้อาวุโส เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ยังมีความสอดคล้องกับหลักอปริหานิยธรรม ๗ ที่แสดงออกในรูปแบบของการทำสังฆกรรม และการปกครองคณะสงฆ์ที่ยึดฉันทามติของหมู่สงฆ์เป็นหลัก[๓๙] นอกจากนี้การที่เจ้าลิจฉวีมีบทบาทในการบัญญัติพระวินัย เช่น การคัดกรองผู้บวช การพิจารณาอาบัติโดยดูที่เจตนา ตลอดจนการพิจารณาโทษและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีภายในคณะสงฆ์ อีกทั้งการทำให้เกิดการแสดงธรรม เช่น อปริหานิยธรรม ๗ และหลักการใช้ปัญญาพิจารณาก่อนเชื่อ (กาลามสูตร) ซึ่งยังมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติธรรมของชาวพุทธในปัจจุบัน[๔๐]

๕) พระเจ้าอุเทนทรงมีความโดดเด่นในการสร้างช่องทางหรือสร้างโอกาสให้พระพุทธศาสนาได้เข้าสู่ในราชสำนักและชนชั้นนำ โดยในรัชสมัยของพระองค์นั้นมีพระมเหสีและสตรีฝ่ายในจำนวนมากที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและรับฟังธรรมจากพระอานนท์เป็นประจำ และยังถวายผ้าแก่พระสงฆ์เป็นจำนวนมาก ส่งผลให้สังคมในปัจจุบันที่สตรีมีส่วนสำคัญในการการเผยแผ่ ทำนุบำรุง อุปภัมป์พระพุทธศาสนา[๔๑] การที่พระองค์ได้อุปถัมภ์พระสงฆ์อย่างมีเหตุเป็นผล โดยให้ความสำคัญของคุณค่าของการใช้บริขารอย่างความคุ้มค่าและประหยัด สอดคล้องกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนาในด้านความสมถะและการใช้ปัจจัย ๔ อย่างเหมาะสม[๔๒]

---

[๓๘] วศิน อินทสระ, **ทางดำเนินของมุนี (โมไนยปฏิปทา)**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ขุมทองอุตสาหกรรมและการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๙.

[๓๙] พระครูสุพลวิฒิกร (ทวนชัย สุภโร), “ระบอบสามัคคีธรรม : บทเรียนจากเจ้าลิจฉวีถึงสังคมไทย”, **วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ฯ**, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน, ๒๕๕๘): ๔๓-๕๖.

[๔๐] พระครูปลัดไพฑูรย์ เมธิโก (มหาบุญ), “อปริหานิยธรรม: สันติภาพสู่สังคมไทย”, **วารสารกระแสวัฒนธรรม,** ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๒๙, มกราคม-มิถุนายน, ๒๕๕๘): ๗๓-๘๒.

[๔๑] พระครูพัชรกิตติโสภณ, ดร., **สถานภาพและบทบาทของสตีในพระพุทธศาสนา**, (บุรีรัมย์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์, ๒๕๖๘), หน้า ๑๒๗.

[๔๒] วศิน อินทสระ, **พระอานนท์พุทธอนุชา**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์สุภา จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๕๕.

18. (. 292-308).indd 302 4/29/2026 10:40:20 AM

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาเรื่อง “บทบาทของกษัตริย์ในสมัยพุทธกาลที่มีอิทธิพลต่อพระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบัน” ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์บทบาทของกษัตริย์ ได้แก่ พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าสุทโธทนะ เจ้าลิจฉวี และพระเจ้าอุเทน ซึ่งบทบาทของกษัตริย์แต่ละพระองค์ในสมัยพุทธกาลได้ส่งอิทธิพลต่อพระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบันโดยสามารถแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ได้แก่

๑. ด้านโครงสร้างของพระพุทธศาสนา ๒. ด้านการอุปถัมป์บำบุรงพระพุทธศาสนา

๓. ด้านระเบียบวินัยในพระพุทธศาสนา ๔. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ซึ่งสามารถสรุปเป็นตารางได้ ดังนี้

กษัตริย์/อิทธิพล	ด้านโครงสร้าง	ด้านการอุปถัมภ์บำรุง	ด้านระเบียบวินัย	ด้านการเผยแผ่
พระเจ้าพิมพิสาร	วางรากฐานให้วัดเป็นศูนย์กลางของพระศาสนาและชุมชน	เป็นแบบอย่างของการสนับสนุนโดยรัฐและประชาชน	ส่งผลต่อการคัดกรองผู้บวช การใช้ทรัพย์ส่วนรวม และระเบียบคณะสงฆ์	เป็นเหตุให้เกิดอนุปุพพิกถา อริยสัจ ๔ และพิธีเปตพลี
พระเจ้าปเสนทิโกศล	ส่งเสริมวัดและศาสนสถาน เช่น ราชการาม	เป็นแบบอย่างของการถวายทาน ถวายผ้า และสนับสนุนกิจการพระศาสนา	มีส่วนต่อการกำกับความประพฤติพระสงฆ์ การคัดกรองผู้บวช และระเบียบพระวินัย	เป็นแบบอย่างผู้นำผู้ใฝ่ธรรม สนทนาธรรม ใช้ธรรมในการปกครอง
พระเจ้าสุทโธทนะ	ใช้วัดเป็นศูนย์กลางของครอบครัวและชุมชน เช่น นิโครธาราม	สนับสนุนพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ในระดับราชวงศ์และเครือญาติ	มีส่วนสำคัญต่อหลักการบวชที่ต้องได้รับความยินยอมจากมารดาบิดา	การเผยแผ่เริ่มจากครอบครัวและเครือญาติ พร้อมแนวคิดว่าฆราวาสเข้าถึงธรรมได้
เจ้าลิจฉวี	ทำให้เวสาลีเป็นพื้นที่สำคัญของพระศาสนา	สนับสนุนพระสงฆ์ในระดับสังคมและชุมชน	เป็นแบบอย่างการคัดกรองผู้บวช การพิจารณาอาบัติ การลงมติ และกระบวนการยุติธรรมสงฆ์	มีส่วนให้เกิดอปริหานิยธรรม ๗ และหลักใช้ปัญญาพิจารณาก่อนเชื่อ
พระเจ้าอุเทน	เปิดทางให้พระศาสนาเข้าสู่ราชสำนักและชนชั้นนำ	เป็นแบบอย่างของการอุปถัมภ์พระสงฆ์อย่างประหยัด คุ้มค่า และสมถะ	ไม่ชัดเจน	ทำให้พระธรรมแพร่เข้าสู่ราชสำนักผ่านพระมเหสีและสตรีฝ่ายใน

ตารางที่ ๑ บทบาทของกษัตริย์ในสมัยพุทธกาลที่มีอิทธิพลต่อพระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบัน

18. (. 292-308).indd 303 4/29/2026 10:40:20 AM

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของกษัตริย์ในสมัยพุทธกาลที่มีอิทธิพลต่อพระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบัน” ผลการศึกษาผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑) หน่วยงานด้านพระพุทธศาสนาและองค์กรคณะสงฆ์สามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาบทบาทของวัดให้เป็น ศูนย์กลางของชุมชน การศึกษา และกิจกรรมทางศาสนา ให้สอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบัน

๒) ผลการวิจัยด้านการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมความร่วมมือระหว่าง ภาครัฐ ชุมชน และประชาชน ในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านศาสนสถาน การจัดสวัสดิการพระสงฆ์ และการสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนา

๓) ผลการวิจัยด้านการออกระเบียบวินัยและการคัดกรองผู้บวชสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพัฒนาระบบการบวช ให้มีความเหมาะสม สอดคล้องกับพระธรรมวินัยและบริบทของสังคมร่วมสมัย

๔) ผลการวิจัยด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านครอบครัว ชุมชน และผู้นำ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ธรรมในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะการใช้ ครอบครัว วัด และชุมชนเป็นฐานในการปลูกฝังศรัทธาและคุณธรรม

๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาบทบาทของกษัตริย์พระองค์อื่นในสมัยพุทธกาล เช่น พระเจ้าอชาตศัตรู พระเจ้าอโศกมหาราช หรือกษัตริย์ในคัมภีร์อรรถกถา เพื่อเปรียบเทียบอิทธิพลที่มีต่อพระพุทธศาสนาในด้านที่แตกต่างกัน

๒) ควรมีการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบบทบาทของกษัตริย์ในสมัยพุทธกาลกับบทบาทของพระมหากษัตริย์ไทยในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา เพื่อให้เห็นพัฒนาการและความต่อเนื่องของความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันกษัตริย์กับพระพุทธศาสนา

๓) ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงภาคสนามเกี่ยวกับบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางของชุมชนในปัจจุบัน เพื่อศึกษาว่าข้อค้นพบจากงานวิจัยเชิงเอกสารนี้ยังคงปรากฏในบริบทจริงมากน้อยเพียงใด

18. (. 292-308).indd 304 4/29/2026 10:40:20 AM

อภิปราย

ผลการวิจัยเรื่องบทบาทของกษัตริย์ในสมัยพุทธกาลที่มีอิทธิพลต่อพระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบัน สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

๑. ด้านโครงสร้างของพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า กษัตริย์ในสมัยพุทธกาล โดยเฉพาะพระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าสุทโธทนะ และพระเจ้าปเสนทิโกศล มีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานด้านโครงสร้างของพระพุทธศาสนา ทั้งในรูปของวัด ศาสนสถาน และการใช้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน การศึกษา กิจกรรมทางศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับงานของรองศาสตราจารย์ ดนัย ไชยโยธา ผู้เขียนหนังสือเรื่อง “พระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนาในประวัติศาสตร์” พบว่า พระมหากษัตริย์ในอินเดียโบราณมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา และมีบทบาทในการเกื้อหนุนให้พระศาสนามีความมั่นคงในระดับสถาบัน ผลการวิจัยครั้งนี้จึงช่วยขยายให้เห็นว่า โครงสร้างดังกล่าวยังส่งอิทธิพลมาถึงสังคมปัจจุบัน โดยวัดยังคงทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนและพระศาสนาอย่างต่อเนื่อง[๔๓]

๒. ด้านการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า กษัตริย์ในสมัยพุทธกาลทรงเป็นต้นแบบของการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ทั้งการถวายภัตตาหาร ผ้า เสนาสนะ การสร้างวัด และการคุ้มครองพระสงฆ์ ซึ่งเป็นแบบอย่างของการทำนุบำรุงพระศาสนาในสังคมปัจจุบัน ทั้งในระดับรัฐ ชุมชน และประชาชนทั่วไป ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานของ พระมหาณัฐวุฒิ ถิรธมฺโม (รอดวงค์ศา) ได้ที่ศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การสงเคราะห์ระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักรที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาพระเจ้าปเสนทิโกศลกับพระพุทธศาสนา” พบว่ามีการเกื้อกูลกันอย่างเป็นระบบ ทั้งในด้านปัจจัยวัตถุและการอารักขาทางสังคม แสดงให้เห็นว่าอิทธิพลของกษัตริย์ในมิตินี้ยังคงสืบทอดมาเป็นวัฒนธรรมการอุปถัมภ์พระศาสนาในปัจจุบัน[๔๔]

๓. ด้านระเบียบวินัยในพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า กษัตริย์หลายพระองค์มีบทบาทต่อการเกิดพระพุทธบัญญัติและระเบียบวินัยของสงฆ์ เช่น การคัดกรองผู้บวช การกำกับความประพฤติของพระสงฆ์ การใช้ทรัพย์ส่วนรวม และการพิจารณาอาบัติโดยคำนึงถึงเจตนา ซึ่งกลายเป็นรากฐานของการบริหารงานคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานของ พระครูสุทธิปริยัตยาทร (แย้มปิ่ว) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธบัญญัติกับพระมหากษัตริย์ในสมัย

---

[๔๓] พระครูพิสัยปริยัติกิจ (แก่น อคฺควณฺโณ), “บทวิจารณ์หนังสือ พระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนาในประวัติศาสตร์ เขียนโดย : รองศาสตราจารย์ดนัย ไชยโยธา”, **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์**, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๒): ๒๑๕-๒๒๖.

[๔๔] พระมหาณัฐวุฒิ ถิรธมฺโม (รอดวงค์ศา), “ศึกษาวิเคราะห์การสงเคราะห์ระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักรที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาพระเจ้าปเสนทิโกศลกับพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

18. (. 292-308).indd 305 4/29/2026 10:40:20 AM

พุทธกาล” พบว่า พระพุทธบัญญัติหลายข้อมีความสัมพันธ์กับบริบทของบ้านเมืองและอำนาจของพระมหากษัตริย์ เพื่อรักษาศรัทธาของประชาชนและความมั่นคงของพระศาสนา ผลการวิจัยครั้งนี้จึงยืนยันว่า ระเบียบวินัยในพระพุทธศาสนามีความเชื่อมโยงกับบทบาทของกษัตริย์อย่างมีนัยสำคัญ[๔๕]

๔. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า กษัตริย์ในสมัยพุทธกาลมีบทบาทสำคัญในการทำให้พระธรรมคำสอนแพร่เข้าสู่ครอบครัว ราชสำนัก ชุมชน และสังคมวงกว้าง เช่น พระเจ้าสุทโธทนะที่ทำให้การเผยแผ่เริ่มต้นจากเครือญาติ พระเจ้าอุเทนที่เปิดทางให้พระธรรมเข้าสู่ราชสำนัก และเจ้าลิจฉวีที่เป็นเหตุให้เกิดการแสดงธรรมสำคัญ เช่น อปริหานิยธรรม ๗ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานของ พระใบฎีกาเดชา กุสลจิตฺโต และสุกิจ ชัยมุสิก ที่ศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การปกครองแบบธรรมวิชัยของพระเจ้าอโศกมหาราช” พบว่า กษัตริย์สามารถใช้ระบอบการปกครองรัฐและบทบาทผู้นำในการเผยแผ่พระธรรมสู่ประชาชน จึงแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของกษัตริย์ต่อการเผยแผ่พระศาสนายังคงมีความสำคัญต่อสังคมปัจจุบัน[๔๖]

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. **คติเรื่องราชาในจารีตวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๖๖.

กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔.

ที.ดับบลิว. ริส เดวิดส์. **พระพุทธศาสนาในชมพูทวีป**. สมัย สิงหศิริ แปล. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕.

พระครูปลัดไพฑูรย์ เมธิโก (มหาบุญ). “อปริหานิยธรรม: สันติภาพสู่สังคมไทย”. **วารสารกระแสวัฒนธรรม.** ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๒๙. มกราคม-มิถุนายน, ๒๕๕๘: ๗๓-๘๒.

พระครูพัชรกิตติโสภณ. ดร. **สถานภาพและบทบาทของสตีในพระพุทธศาสนา**. บุรีรัมย์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์, ๒๕๖๘.

พระครูพิสัยปริยัติกิจ (แก่น อคฺควณฺโณ). “บทวิจารณ์หนังสือ พระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนาในประวัติศาสตร์ เขียนโดย : รองศาสตราจารย์ดนัย ไชยโยธา”. **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๒.

---

[๔๕] พระครูสุทธิปริยัตยาทร (แย้มปิ่ว), “การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธบัญญัติกับพระมหากษัตริย์ในสมัยพุทธกาล”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

[๔๖] พระใบฎีกาเดชา กุสลจิตฺโต (สังวาลวงศ์) และสุกิจ ชัยมุสิก, “ศึกษาวิเคราะห์การปกครองแบบธรรมวิชัยของพระเจ้าอโศกมหาราช”, **วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม**, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๕): ๑๖๓-๑๗๖.

18. (. 292-308).indd 306 4/29/2026 10:40:20 AM

พระครูสุทธิปริยัตยาทร แย้มปิ่ว. “การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธบัญญัติกับพระมหากษัตริย์ในสมัยพุทธกาล”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระครูสุพลวิฒิกร (ทวนชัย สุภโร). “ระบอบสามัคคีธรรม: บทเรียนจากเจ้าลิจฉวีถึงสังคมไทย”. **วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ฯ**. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน, ๒๕๕๘.

พระใบฎีกาเดชา กุสลจิตฺโต (สังวาลวงศ์) และ สุกิจ ชัยมุสิก. “ศึกษาวิเคราะห์การปกครองแบบธรรมวิชัยของพระเจ้าอโศกมหาราช”. **วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม**. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม – สิงหาคม, ๒๕๖๕.

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ธรรมราชา**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระภานุพันธ์ อตฺถวาโร และคณะ. **บุพเปตพลี อุทิศบุญแด่ผู้ล่วงลับ**. ปทุมธานี: รุ่งศิลป์การพิมพ์ ๑๙๗๗ จำกัด, ๒๕๖๓.

พระมหาณัฐวุฒิ ถิรธมฺโม (รอดวงค์ศา). “ศึกษาวิเคราะห์การสงเคราะห์ระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักรที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาพระเจ้าปเสนทิโกศลกับพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระมหามิตร จิตปญฺโญ. **พระพุทธศาสนาในศรีลังกา**. ขอนแก่น: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๖๑.

พระยาอนุมารราชธน. **สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตสถาน เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๑.

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. **ปศ ๑๐๓ มนุษย์กับอารยธรรม**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๒.

มนตรี ธีรธรรมพิพัฒน์ และ ประเวศ อินทองปาน. “แนวคิดเรื่องผู้ปกครองแบบธรรมราชาในพุทธปรัชญาเถรวาทกับการแก้ปัญหาทางการเมือง”. **วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๔.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพ-มหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

18. (. 292-308).indd 307 4/29/2026 10:40:20 AM

_____. **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

มหาเถรสมาคม**. กฎมหาเถรสมคม ฉบับที่ ๑๗ พ.ศ, ๒๕๓๖ ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์**. ประกาศแถงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๘๑ ตอนที่ ๓ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๓๖.

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. **ปศ ๑๐๓ มนุษย์กับอารยธรรม**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๒.

โรงพยาบาลสงฆ์ กรมการแพทย์. **รายงานประจำปี ๒๕๖๗ โรงพยาบาลสงฆ์ กรมการแพทย์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพยาบาลสงฆ์ กรมการแพทย์ สาธารณสุข, ๒๕๖๗.

วศิน อินทสระ. **ทางดำเนินของมุนี โมไนยปฏิปทา**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ขุมทองอุตสาหกรรมและการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๘.

_____. **พระอานนท์พุทธอนุชา**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์สุภา จำกัด, ๒๕๕๖.

สมหวัง แก้วสุฟอง. “การดำรงอยู่ของระบบวรรณะในสังคมอินเดีย”. **วารสารปณิธาน**. ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน, ๒๕๖๑.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **คู่มือสังฆาธิการ พ.ศ, ๒๕๖๗**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๖๗.

อำนวย ยัสโยธา. “การแนะนำและแก้ไขปัญหาทางสังคมและการเมืองของพระพุทธเจ้า”. **รายงานการวิจัย**. ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

Burnell. **The Ordinances of Manu**. London: Kegon Paul. Truch Treibner & Co.Ltd.. 1981.

18. (. 292-308).indd 308 4/29/2026 10:40:21 AM

วิถีชีวิตและการสร้างตัวตนในเส้นทางสายอาชีพของกลุ่ม LGBTQ+: กรณีศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา วิทยาลัยอาชีวศึกษาพระนครศรีอยุธยา

Lived Experiences and Professional Identity Construction of LGBTQ+ Students: A Phenomenological Case Study in Ayutthaya Vocational College

ณัฐพงศ์ แก้ววงศ์* พงษ์อนัน เปลี่ยนเอก**
Natthapong Kaewwong, Phonganan Plienek
อริยวัฒ เฉลิมกิจ*** อุไรวรรณ อุภัยพรม****
Ariyawat Chalermkit, Uraiwan Upaiprom
วราภรณ์ ภิรมยา***** ชัยวิชิต เชียรชนะ******
Waraporn Piromya, Chaiwichit Chianchana
คณะครุศาสตรอุตสาหกรรม
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ประเทศไทย
Faculty of Industrial Education,
King Mongkut's University of Technology North Bangkok, Thailand
E-mail : uraiwan0672@gmail.com

Received: March 24, 2026
Revised: April 05, 2026
Accepted: April 08, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาวิถีชีวิตและประสบการณ์ชีวิต (Lived Experiences) ของผู้เรียนกลุ่ม LGBTQ+ ในสถานศึกษา (๒) วิเคราะห์กระบวนการสร้างตัวตนและการเจรจาต่อรองอัตลักษณ์ทางเพศสภาพในเส้นทางสายอาชีพ และ (๓) ศึกษาปัจจัยเกื้อหนุนและอุปสรรคต่อการเตรียมความพร้อมเข้าสู่โลกการทำงานการวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยา โดยเลือก

---

* นายณัฐพงศ์ แก้ววงศ์ Mr.Natthapong Kaewwong หัวหน้าโครงการวิจัย
** ว่าที่ร้อยตรีพงษ์อนัน เปลี่ยนเอก Acting Sub Lt.Phonganan Plienek ผู้ร่วมวิจัย
*** นายอริยวัฒ เฉลิมกิจ Mr.Ariyawat Chalermkit ผู้ร่วมวิจัย
**** นางสาวอุไรวรรณ อุภัยพรม MissUraiwan Upaiprom ผู้ร่วมวิจัย
***** นางสาววราภรณ์ ภิรมยา MissWaraporn Piromya ผู้ร่วมวิจัย
****** รศ.ดร.ชัยวิชิต เชียรชนะ Assoc.Prof.Dr.Chaiwichit Chianchana ที่ปรึกษางานวิจัย
คณะครุศาสตรอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ประเทศไทย Faculty of Industrial Education, King Mongkut's University of Technology North Bangkok, Thailand

19. (309-327).indd 309 15/4/2569 20:30:18

กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน ๑๖ คน ได้แก่ ผู้บริหาร ๒ คน ครู ๕ คน และผู้เรียน LGBTQ+ ๙ คน เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (๔๕-๖๐ นาที ต่อคน) และการสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า (๑) ผู้เรียนดำรงชีวิตภายใต้นโยบาย “การเปิดกว้างภายใต้ระเบียบ” ที่ส่งเสริมการปรับตัวสู่โลกการทำงาน (๒) การสร้างตัวตนเกิดขึ้นผ่านสมรรถนะวิชาชีพและการนำเสนอตนเองเชิงกลยุทธ์เพื่อให้ได้รับการยอมรับ และ (๓) ปัจจัยเกื้อหนุนสำคัญคือการสนับสนุนจากครูและทักษะวิชาชีพ ขณะที่อุปสรรค ได้แก่ ข้อจำกัดด้านโครงสร้าง เช่น ห้องน้ำ ความกดดันจากครอบครัว และอคติในสถานประกอบการ

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการยอมรับ LGBTQ+ ยังเป็นแบบมีเงื่อนไข สถานศึกษาควรพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบแนะแนวเพื่อส่งเสริมความเท่าเทียมในอาชีวศึกษา

คำสำคัญ : วิถีชีวิต; การสร้างตัวตน; อาชีวศึกษา; กลุ่ม LGBTQ+

Abstract

This research aimed to: (1) explore the lived experiences of LGBTQ+ students in an educational setting; (2) analyze the process of identity construction and gender identity negotiation in their career pathways; and (3) examine the supporting factors and barriers affecting their readiness for entering the workforce.A qualitative phenomenological approach was employed. Sixteen participants were purposively selected, including 2 administrators, 5 teachers, and 9 LGBTQ+ students. Data were collected through in-depth interviews (45–60 minutes per participant) and observation, and were analyzed using content analysis.

The findings revealed that: (1) students lived under a policy of “openness under regulation,” which facilitated their adaptation to the professional world; (2) identity construction was developed through professional competencies and strategic self-presentation to gain social acceptance; and (3) key supporting factors included teacher support and vocational skills, while major barriers consisted of structural limitations (e.g., gender-inappropriate restroom facilities), family pressure, and workplace discrimination.

19. (309-327).indd 310 15/4/2569 20:30:18

The study concludes that LGBTQ+ acceptance remains conditional. Therefore, vocational institutions should improve infrastructure and strengthen career guidance systems to promote equity and inclusivity in vocational education.

Keywords: Lived Experiences; Identity Construction; Vocational Education; LGBTQ+

บทนำ

ในยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมที่โอบรับความหลากหลาย (Inclusive Society) เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ของสหประชาชาติได้กำหนดให้การสร้างความเท่าเทียมทางเพศและการจัดการศึกษาที่ครอบคลุมเป็นวาระเร่งด่วนระดับโลก[๑] สำหรับประเทศไทย แม้ภาพลักษณ์ภายนอกจะดูมีความเปิดกว้างต่อกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) แต่ในมิติเชิงโครงสร้างของระบบการศึกษา โดยเฉพาะในสถาบันอาชีวศึกษา กลับพบปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์” (Symbolic Violence) แฝงเร้นอยู่ในรูปแบบของบรรทัดฐานทางเพศแบบทวิลักษณ์ (Heteronormativity) ที่ยึดโยงอยู่กับจารีตและภาพลักษณ์ความเป็นมืออาชีพแบบดั้งเดิมอย่างเข้มข้น

รายงานวิจัยของ World Bank[๒] ระบุว่ากลุ่ม LGBTQ+ ในประเทศไทยยังคงเผชิญกับการเลือกปฏิบัติในสถานศึกษา ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อการสะสมทุนมนุษย์ (Human Capital) และความมั่นใจในการก้าวเข้าสู่ตลาดแรงงาน โดยเฉพาะในสายวิชาชีพที่สังคมมีภาพจำผูกติดกับเพศกำเนิด นักเรียนกลุ่มนี้มักต้องเผชิญกับภาวะจำยอมในการตัดสินใจระหว่าง “การเป็นตัวของตัวเอง” กับ “การปรับตัวเพื่อการยอมรับในวิชาชีพ” ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของ UNESCO[๓] ที่ชี้ว่าประสบการณ์การถูกกลั่นแกล้งและการกีดกันทางสังคมในสถานศึกษาเป็นอุปสรรคสำคัญที่บั่นทอนศักยภาพของผู้เรียน

วิทยาลัยอาชีวศึกษาพระนครศรีอยุธยา ในฐานะกรณีศึกษาของการวิจัยครั้งนี้ มีความน่าสนใจเชิงมานุษยวิทยาการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นพื้นที่ทับซ้อนระหว่าง “สังคมมรดกวัฒนธรรมที่เคร่งครัดในจารีต” และ “สังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่” การที่นักเรียนกลุ่ม LGBTQ+ จะสร้างตัวตน

---

[๑] United Nations, **Sustainable Development Goals**. [Online], Available: https://sdgs.un.org/goals. [April 11, 2026].

[๒] World Bank, **Economic Inclusion of LGBTI Groups in Thailand** (Washington, DC: World Bank Group, 2020).

[๓] UNESCO, **From Insult to Inclusion: Asia-Pacific report on school bullying, violence and discrimination on the basis of sexual orientation and gender identity,** (Bangkok: UNESCO Bangkok Office, 2014).

ในเส้นทางสายอาชีพที่นี่ จึงไม่ใช่เพียงการพัฒนาทักษะทางเทคนิค (Hard Skills) แต่คือกระบวนการ “เจรจาต่อรองตัวตน” (Identity Negotiation) ที่ซับซ้อนภายใต้สายตาของสังคม[๔]

บทความฉบับนี้จึงมุ่งนำเสนอผลการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) เพื่อถอดบทเรียนจาก “วิถีชีวิต” (Lived Experience) และแก่นแท้ของประสบการณ์ที่นักเรียนกลุ่ม LGBTQ+ ได้รับรู้จริง ข้อมูลเชิงลึกนี้มิได้เป็นเพียงการสะท้อนปัญหา แต่เป็นการแสวงหาแนวทางในการรื้อถอนอุปสรรคเชิงโครงสร้าง เพื่อเปลี่ยนสถานศึกษาให้เป็นพื้นที่ปลอดภัย (Safe Space) ที่โอบรับความเป็นมนุษย์ควบคู่ไปกับความเป็นเลิศทางวิชาชีพอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและประสบการณ์ชีวิตในสถานศึกษาของผู้เรียนกลุ่ม LGBTQ+ กรณีศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษาพระนครศรีอยุธยา

๒. เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการสร้างตัวตน และการเจรจาต่อรองอัตลักษณ์ทางเพศสภาพในเส้นทางสายอาชีพของผู้เรียน

๓. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยเกื้อหนุนและอุปสรรคที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตและการเตรียมความพร้อมเข้าสู่โลกแห่งการทำงานของผู้เรียนกลุ่ม LGBTQ+

ขอบเขตการวิจัย

เพื่อให้การศึกษาครั้งนี้สามารถเข้าถึงสารัตถะของปรากฏการณ์ได้อย่างลึกซึ้งและครอบคลุมมิติต่าง ๆ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา

มุ่งศึกษาประสบการณ์ตรง ของผู้เรียนกลุ่ม LGBTQ+ ในวิทยาลัยอาชีวศึกษาพระนครศรีอยุธยา โดยครอบคลุมประเด็นวิถีชีวิตในสถานศึกษา กระบวนการสร้างตัวตนและการเจรจาต่อรองบทบาททางเพศสภาพ ตลอดจนการวิเคราะห์ปัจจัยเกื้อหนุนและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการเตรียมความพร้อมเข้าสู่กแห่งการทำงานตามอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ

๒. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในปรากฏการณ์นี้ เพื่อให้เกิดการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า โดยแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม รวมทั้งสิ้น ๑๖ คน ดังนี้

---

[๔] จารุวรรณ คงยศ, **เพศภาวะ เพศวิถี ประสบการณ์ชีวิตของกะเทยในคุก**, (ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๐).

19. (309-327).indd 312 15/4/2569 20:30:18

๒.๑ กลุ่มผู้บริหาร จำนวน ๒ คน เพื่อให้ข้อมูลในระดับนโยบาย แนวทางการบริหารจัดการสถานศึกษาที่ตอบสนองต่อความหลากหลาย และวิสัยทัศน์ในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนทุกกลุ่ม

๒.๒ กลุ่มครูผู้สอนและครูที่ปรึกษา จำนวน ๕ คน เลือกจากแผนกวิชาที่มีผู้เรียน LGBTQ+ ศึกษาอยู่ เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการเรียน การปรับตัว และการสนับสนุนผู้เรียนในระดับปฏิบัติการ รวมถึงทัศนคติของครูต่อความหลากหลายทางเพศในสายอาชีพ

๒.๓ กลุ่มผู้เรียน LGBTQ+ จำนวน ๙ คน ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก โดยคัดเลือกจากผู้เรียนที่มีความหลากหลายในด้านเพศสภาพและสาขาวิชา เพื่อสะท้อนประสบการณ์ตรง วิถีชีวิต และกระบวนการสร้างตัวตนภายใต้บริบทของวิทยาลัยฯ

๓. ขอบเขตด้านพื้นที่

วิทยาลัยอาชีวศึกษาพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นสถานศึกษาที่มีบริบทเฉพาะทางวัฒนธรรมและมีการจัดการเรียนการสอนในสายวิชาชีพที่หลากหลาย

๔. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ดำเนินการวิจัยในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๖๙

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่องวิถีชีวิตและการสร้างตัวตนในเส้นทางสายอาชีพของกลุ่ม LGBTQ+ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี (Theoretical Framework) ที่เน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมอาชีวศึกษา โดยสังเคราะห์ออกเป็น ๕ มิติหลัก ดังนี้

๑. แนวคิดว่าด้วยเพศสภาพและการแสดงออก หัวใจสำคัญของงานวิจัยนี้อ้างอิงแนวคิดของ Butler[๕] ซึ่งเสนอว่าเพศสภาพ ไม่ใช่แก่นสารที่ติดตัวมาแต่กำเนิด แต่เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้าง ผ่านการกระทำซ้ำ ๆ ภายใต้บรรทัดฐานของสังคมที่ยึดถือระบบรักต่างเพศเป็นฐานในบริบทอาชีวศึกษาซึ่งมีจารีตปฏิบัติเข้มงวด ผู้เรียน LGBTQ+ มักถูกจำกัดการแสดงออกผ่านกฎระเบียบเชิงสถาบัน ผู้วิจัยจึงใช้ทฤษฎีเควียร์ เพื่อวิเคราะห์กระบวนการที่ผู้เรียนกลุ่มนี้พยายามรบกวน หรือลื่นไหลไปตามกรอบระเบียบวิทยาลัยฯ เพื่อสร้างพื้นที่สำหรับอัตลักษณ์ของตนเอง[๖]

---

[๕] Judith Butler, **Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity** (1990), p. 33.

[๖] นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, **ทฤษฎีเควียร์ (Queer Theory) กับการศึกษาสังคมและวัฒนธรรม,** (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๖๑).

๒. แนวคิดการนำเสนอตัวตนและการจัดการการตีตรา ผู้วิจัยใช้ทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของ Goffman[๗] เพื่ออธิบายกลยุทธ์การใช้ชีวิตในวิทยาลัยฯ ผ่านแนวคิดการแสดงหน้าฉากและหลังฉาก นักเรียน LGBTQ+ มีวิธีการจัดการภาพลักษณ์ ที่แตกต่างกันเมื่อต้องอยู่ต่อหน้าผู้บริหาร ครู หรือเพื่อนฝูง เพื่อลดผลกระทบจากการถูกตีตรา การปกปิดและการเปิดเผยอัตลักษณ์ วิเคราะห์ว่านักเรียนมีการเลือกแสดงตัวตนอย่างไรในสถานการณ์ที่อาจเกิดความเสี่ยงต่อการถูกเลือกปฏิบัติ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีวัฒนธรรมอนุรักษนิยมอย่างจังหวัดพระนครศรีอยุธยา[๘]

๓. ทฤษฎีทุนทางวัฒนธรรมและการสร้างตัวตนทางวิชาชีพ ในสายอาชีวศึกษาทักษะฝีมือ คือเครื่องมือสำคัญในการสร้างการยอมรับ ผู้วิจัยจึงใช้แนวคิดเรื่องทุนของ Bourdieu[๙] โดยเฉพาะ ทุนทางวัฒนธรรมในสภาวะที่ถูกทำให้เป็นเนื้อเป็นตัว นักเรียน LGBTQ+ มักสร้างกลยุทธ์การเจรจาต่อรองบทบาททางเพศสภาพโดยใช้ความเป็นเลิศทางวิชาชีพมาเปลี่ยนให้เป็นทุนสัญลักษณ์ เพื่อสร้างอำนาจในการดำรงอยู่และลดทอนอคติทางเพศในกลุ่มเพื่อนและครูผู้สอน กระบวนการนี้ส่งผลโดยตรงต่อความมั่นใจและการตัดสินใจเลือกเส้นทางอาชีพในอนาคต[๑๐]

๔. ทฤษฎีนิเวศวิทยาเชิงระบบ เพื่อให้เห็นวิถีชีวิตในภาพรวม ผู้วิจัยประยุกต์ใช้แนวคิดของ Bronfenbrenner[๑๑] ในการมองความเชื่อมโยงของระบบที่ล้อมรอบตัวนักเรียน ดังนี้

๑) ระบบจุลภาค ปฏิสัมพันธ์ในแผนกวิชาและกลุ่มเพื่อน

๒) ระบบมัชฌิมภาค ความเชื่อมโยงระหว่างวิทยาลัยและสถานประกอบการที่นักเรียนไปฝึกงาน ซึ่งเป็นด่านหน้าของการปะทะกับโลกแห่งความจริง

๓) ระบบมหภาค ค่านิยมทางวัฒนธรรมของสังคมไทยและอัตลักษณ์เมืองประวัติศาสตร์ของอยุธยา ที่ทำหน้าที่เป็นทั้งเกราะกำบังและกำแพงกั้นทางเพศสภาพ[๑๒]

---

[๗] Erving Goffman, **Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity,** (Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1963).

[๘] มานิตา ศิริวิวัฒน์, **"วิถีชีวิตและประสบการณ์การเรียนรู้ของนักเรียนกลุ่มที่มีความหลากหลายทางเพศในอาชีวศึกษาไทย,"** ๑๒-๑๕.

[๙] Pierre Bourdieu, "The Forms of Capital," in **Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education**, ed. J. Richardson, (New York: Greenwood, 1986), p. 241-258.

[๑๐] พจน์ ใจชาญสุขกิจ, **"ความหลากหลายทางเพศกับการพัฒนาทุนมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑",** (๒๕๖๕) , ๔๕-๖๒.

[๑๑] Urie Bronfenbrenner, **The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design,** (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979).

[๑๒] UNESCO, **Out in the Open: Education Sector Responses to Violence based on Sexual Orientation and Gender Identity/Expression,** (Paris: UNESCO, 2016).

19. (309-327).indd 314 15/4/2569 20:30:18

๕. ปรากฏการณ์วิทยาเชิงตีความในเชิงวิธีวิทยา งานวิจัยนี้ยึดหลักปรากฏการณ์วิทยาตามแนวทางของ Moustakas[๑๓] เพื่อมุ่งเน้นการเข้าถึงโลกแห่งชีวิต (Life-world) ผ่านประสบการณ์ที่ถูกใช้จริง ในเรื่องกระบวนการ Bracketing ผู้วิจัยทำการระงับอคติและประสบการณ์ส่วนตัวในฐานะผู้บริหาร เพื่อให้ความสำคัญกับเสียงของกลุ่มเป้าหมายอย่างแท้จริง และการค้นหาสารัตถะเพื่อสกัดโครงสร้างของประสบการณ์ที่นักเรียน LGBTQ+ มีร่วมกันในบริบทของวิทยาลัยอาชีวศึกษาพระนครศรีอยุธยา[๑๔]

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิธีวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งศึกษาประสบการณ์ตรงของบุคคลผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียน นักศึกษา กลุ่ม LGBTQ+ โดยให้บุคคลเป็นผู้อธิบายเรื่องราวและประสบการณ์ที่ตนประสบมาและเพื่อให้ผู้วิจัยเข้าใจถึงความรู้สึก ประสบการณ์ ของผู้เรียน ครูผู้สอนและผู้บริหาร วิทยาลัยอาชีวศึกษาพระนครศรีอยุธยา ใช้วิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑. สัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งคัดเลือกด้วยวิธีการโดยคัดเลือกแบบเจาะจง สัมภาษณ์ครั้งละ ๑ คน โดยแต่ละครั้งใช้เวลา ๔๕-๖๐ นาที โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และบันทึกเทปสัมภาษณ์ทุกครั้ง

๒. สังเกต ผู้วิจัยสังเกตการณ์ขณะที่ผู้ให้ข้อมูลให้สัมภาษณ์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ยกตัวอย่าง แบบสัมภาษณ์กลุ่มผู้เรียน LGBTQ+ ครูและผู้บริหาร ดังนี้

“มองอนาคตหลังเรียนจบไว้อย่างไร มีอะไรที่กังวลในฐานะ LGBTQ+ เมื่อต้องไปทำงานจริงในสถานประกอบการ” (คำถามผู้เรียน นักศึกษา)

“จากการดูแลผู้เรียน ครูสังเกตเห็นความแตกต่างหรือความยากลำบากในการปรับตัวของผู้เรียนกลุ่ม LGBTQ+ เมื่อเทียบกับผู้เรียนทั่วไปอย่างไรบ้าง” (คำถามครู)

“มีแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่และบรรยากาศ ของวิทยาลัยอย่างไรเพื่อให้ผู้เรียนทุกเพศสภาพรู้สึกปลอดภัยและเท่าเทียมกัน” (คำถามผู้บริหาร)

---

[๑๓] Clark Moustakas, **Phenomenological Research Methods,** (Thousand Oaks, CA: Sage, 1994).

[๑๔] ศิริมา มงคลพร, **ปรากฏการณ์วิทยา: แนวคิดและการประยุกต์ใช้ในงานวิจัยทางการศึกษา** (เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๖๔).

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพเพื่อให้เข้าถึงความจริงเชิงประจักษ์เกี่ยวกับการทำงานวิจัยของผู้เรียนกลุ่ม LGBTQ+ โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน ๓ กลุ่ม ได้แก่ ผู้บริหาร จำนวน ๒ คน ครู จำนวน ๕ คน และผู้เรียน จำนวน ๙ คน รวมผู้ให้ข้อมูลจำนวนทั้งสิ้น ๑๖ คน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยถอดข้อความจากเทปบันทึกเสียงแบบคำต่อคำนำข้อมูลทั้งหมดจากการสัมภาษณ์มาทำการวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา(content analysis) การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วย **การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)** โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑. การจัดเตรียมข้อมูล (Data Preparation)ผู้วิจัยถอดเทปข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบคำต่อคำ (Verbatim) และรวบรวมข้อมูลจากการสังเกต

๒. การอ่านทบทวนข้อมูล (Data Reading)ผู้วิจัยอ่านข้อมูลทั้งหมดซ้ำหลายรอบเพื่อทำความเข้าใจภาพรวมของข้อมูล

๓. จำแนกหมวดหมู่ ผู้วิจัยนำดัชนีคำที่ได้มาเปรียบเทียบความเหมือนและความต่าง เพื่อจัดหมวดหมู่ข้อมูลและนำมารวบรวมเป็นหมวดหมู่

๔. สร้างข้อสรุป ผู้วิจัยนำดัชนีที่ได้จากการอ่านข้อมูลอย่างละเอียดและทบทวนหลายครั้งแล้วนำดัชนีจากข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลหลักแต่ละคนมาจัดกลุ่มเพื่อสร้างข้อสรุปย่อยให้ครบคลุมเนื้อหาที่คล้ายคลึงกัน แล้วนำข้อสรุปย่อยหลาย ๆ ข้อมาจัดกลุ่มเพื่อนำไปสร้างข้อสรุป หรือบทสรุป โดยวิธีการสร้างแผนภูมิความคิดช่วยในการพิจารณาข้อสรุป

๕. ตีความ ผู้วิจัยตรวจสอบความหมายของคำสำคัญของกลุ่มคำ หาความสัมพันธ์เรื่องราว และสร้างข้อสรุปของข้อมูลนั้น ๆ โดยการหาความสัมพันธ์ที่แสดงเงื่อนไขที่เป็นสาเหตุของปรากฏการณ์ บริบทเงื่อนไขการปฏิบัติที่ใช้ในการจัดการปรากฏการณ์ และผลที่ตามมาจากการกระทำแบบสามเส้า

ความเข้มงวด

เพื่อยืนยันว่างานวิจัยนี้น่าเชื่อถือและไว้วางใจได้ ผู้วิจัยจึงมีความเข้มงวดในการวิจัย ๓ ด้าน[๑๕] ดังนี้

ด้านนักวิจัย เนื่องจากเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการดำเนินการวิจัย ซึ่งมีการเตรียมความพร้อมและพัฒนาตนเองตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จสิ้นงานวิจัย ซึ่งการพัฒนาทักษะด้านการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ฝึกภาคสนามในเรื่องการสัมภาษณ์เชิงลึก สังเกตการณ์ และวิเคราะห์ข้อมูลกับผู้เชี่ยวชาญจนกระทั่งสามารถดำเนินการวิจัยได้ด้วยตนเอง

[๑๕] ศิริพร จิรวัฒน์กุล, **การวิจัยเชิงคุณภาพด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพ**, ฉบับที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร: บริษัทวิทยพัฒน์ จำกัด, ๒๕๕๓).

19. (309-327).indd 316 15/4/2569 20:30:18

ด้านข้อมูล ในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้วิธีกลวิธีต่าง ๆ เพื่อให้แน่ใจว่าข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลที่แน่นอิ่มตัว ด้วยวิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลายและถูกต้องตามหลักการ ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการณ์โดยใช้อุปกรณ์ดังนี้

- เครื่องบันทึกเสียง (Digital Voice Recorder) หรือแอปพลิเคชันบันทึกเสียงที่มีคุณภาพสูง เพื่อเก็บรายละเอียดคำพูด น้ำเสียง และอารมณ์ของผู้ให้ข้อมูล

- สมุดบันทึกภาคสนาม (Field Note Book) สำหรับจดบันทึกประเด็นสำคัญ บริบทสภาพแวดล้อม หรือพฤติกรรมที่สังเกตเห็นขณะสัมภาษณ์

- กล้องถ่ายภาพ (Digital Camera/Smartphone) เพื่อบันทึกภาพบรรยากาศหรือบริบทในวิทยาลัย เพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์บริบท

- แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide) ชุดคำถามปลายเปิดที่เตรียมไว้ล่วงหน้าเพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ข้อ

ด้านการวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วย **การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)** โดยยึดแนวทางของ John W. Creswell และ Cheryl N. Poth จากหนังสือ **Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches (2018)** เป็นกรอบหลักในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑. การถอดเทปข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบคำต่อคำ (Verbatim) และรวบรวมข้อมูลจากการสังเกต

๒. การอ่านข้อมูลซ้ำหลายรอบเพื่อทำความเข้าใจภาพรวม

๓. การกำหนดรหัส (Coding) จากข้อความสำคัญ

๔. การจัดกลุ่มรหัสเป็นหมวดหมู่ (Categories)

๕. การพัฒนาเป็นประเด็นหลัก (Themes)

๖. การตีความข้อมูลโดยเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกต และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัย

๑. นโยบายและการจัดการพื้นที่ของสถานศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ผู้เรียนกลุ่ม LGBTQ+ ดำรงชีวิตภายใต้บริบทของสถานศึกษาที่มีลักษณะ “การเปิดกว้างภายใต้ระเบียบ” กล่าวคือ สถานศึกษาเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางเพศได้ในระดับหนึ่ง แต่ยังคงมีข้อจำกัดด้านกฎระเบียบ เช่น การแต่งกายและการใช้พื้นที่ (เช่น ห้องน้ำ)

ในด้านประสบการณ์ชีวิต ผู้เรียนต้องเผชิญกับทั้งการยอมรับและแรงกดดัน โดยเฉพาะจากครอบครัวและสังคมภายนอก ขณะที่ภายในสถานศึกษา ผู้เรียนบางส่วนได้รับการสนับสนุนจากครูและเพื่อน ส่งผลให้สามารถปรับตัวและดำรงชีวิตในสถานศึกษาได้อย่างเหมาะสม

นอกจากนี้ ครูผู้สอนยังทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการบริหารจัดการพื้นที่และสร้างความเข้าใจในระดับห้องเรียน โดยใช้กระบวนการบ่มเพาะให้ผู้เรียนตระหนักถึงกติกาทางสังคม เพื่อให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่หลากหลาย และเตรียมความพร้อมสู่การยอมรับในบริบททางสังคมที่กว้างขึ้นในอนาคต

วิถีชีวิตและประสบการณ์ชีวิตของผู้เรียนกลุ่ม LGBTQ+ ในวิทยาลัยอาชีวศึกษาพระนครศรีอยุธยา สามารถวิเคราะห์ผ่านถ้อยคำของผู้ให้ข้อมูล ได้ดังนี้

“เราเน้นความปลอดภัยพื้นฐานและให้ความรู้สึกในสังคม เปิดกว้างให้ใช้ชีวิตตามเพศสภาพได้ แต่ต้องอยู่ภายใต้ระเบียบของวิทยาลัย เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกันในสังคม” (ผู้บริหารคนที่ ๑, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙)

“เราใช้กฎระเบียบเป็นตัวบ่มเพาะให้เด็กยอมรับกติกาทางสังคม เพื่อให้สามารถปรับตัวในโลกแห่งความเป็นจริงได้ โดยเน้นว่าถ้าเด็กเก่งจริง สังคมจะยอมรับเขาเอง” (ผู้บริหารคนที่ ๒, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙)

“ผมเป็นสะพานเชื่อม ย้ำเสมอว่าในรั้ววิทยาลัยหนูเป็นตัวเองได้เต็มที่ แต่เมื่อออกไปทำงานจริง ความเป็นมืออาชีพต้องมาก่อน” (ครูคนที่ ๑, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙)

“เราสอนให้ผู้เรียนภูมิใจในสิ่งที่เขาเป็น แต่ต้องปรับบุคลิกภาพให้ตรงมาตรฐานงานบริการโดยไม่เสียตัวตน” (ครูคนที่ ๒, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙)

“ตั้งแต่เข้ามาที่วิทยาลัย หนูรู้สึกว่ามีพื้นที่ให้หายใจมากขึ้น เพื่อนๆ และอาจารย์ยอมรับในสิ่งที่หนูเป็น ทำให้หนูกล้าที่จะแสดงออกและมั่นใจในศักยภาพของตัวเอง” (ผู้เรียนคนที่ ๑, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙)

“อยากให้ทางวิทยาลัยจัดกิจกรรมที่สนับสนุนพวกเรามากขึ้น เช่น เวทีเดินแบบ หรือเวทีเต้น เพื่อเป็นพื้นที่แสดงออกอย่างสร้างสรรค์” (ผู้เรียนคนที่ ๒, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙)

“การเรียนวิชาชีพสำหรับพวกเราไม่มีปัญหาค่ะ เราพร้อมปรับตัว แต่สิ่งที่อยากให้วิทยาลัยปรับปรุงคือเรื่อง ‘ห้องน้ำ’ เพราะบางครั้งการต้องเข้าห้องน้ำที่ตรงกับเพศกำเนิดมันสร้างความอึดอัดให้เรามาก” (ผู้เรียนคนที่ ๓, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙)

19. (309-327).indd 318 15/4/2569 20:30:19

จึงสรุปได้ว่า สถานศึกษามีการวางรากฐานเชิงนโยบายที่เน้น “การเปิดกว้างภายใต้ระเบียบ” (Openness under Regulation) เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างสิทธิส่วนบุคคลและการธำรงไว้ซึ่งระเบียบวินัยของสถาบัน ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์ในการจัดพื้นที่ปลอดภัยที่เอื้อให้ผู้เรียนสามารถแสดงออกตามเพศสภาพได้ เพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางจิตและความมั่นใจ อย่างไรก็ตาม การอนุญาตดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นอย่างไร้ขอบเขต แต่ถูกกำกับด้วยการทำบันทึกข้อตกลงร่วมกันระหว่างสถานศึกษา ผู้ปกครอง และตัวผู้เรียนเอง เพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน ในส่วนของการนำนโยบายไปปฏิบัติ ครูผู้สอนทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการบริหารจัดการพื้นที่ระดับห้องเรียน โดยใช้กระบวนการบ่มเพาะให้ผู้เรียนตระหนักถึงกติกาทางสังคม เพื่อให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่หลากหลาย และเตรียมความพร้อมสู่การได้รับการยอมรับในบริบททางสังคมที่กว้างขึ้นในอนาคต ซึ่งสะท้อนผ่านมุมมองของผู้บริหารที่เชื่อว่านโยบายนี้จะช่วยให้เด็กเรียนรู้การอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความแตกต่างได้จริง

๒. การสร้างตัวตนและการยอมรับในสถานศึกษา ผลการวิจัยพบว่า การสร้างตัวตนของผู้เรียนกลุ่ม LGBTQ+ เกิดขึ้นผ่านกระบวนการ “การเจรจาต่อรองทางอัตลักษณ์” (Identity Negotiation) โดยผู้เรียนมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงออกให้เหมาะสมกับบริบททางสังคมและวิชาชีพผู้เรียนใช้กลยุทธ์สำคัญ ได้แก่

๑. การพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพ เพื่อสร้างการยอมรับจากผู้อื่น

๒. การนำเสนอตนเองเชิงกลยุทธ์ (Strategic Self-Presentation) ให้สอดคล้องกับความคาดหวังของสถานประกอบการ

๓. การเลือกเปิดเผยหรือปกปิดอัตลักษณ์ทางเพศในบางสถานการณ์

กระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการสร้างตัวตนไม่ได้เป็นแบบตายตัว แต่เป็นกระบวนการที่มีความยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนตามบริบท

การทำความเข้าใจกระบวนการสร้างตัวตนและการเจรจาต่อรองของผู้เรียนกลุ่ม LGBTQ+ ในวิทยาลัยอาชีวศึกษาพระนครศรีอยุธยา สามารถวิเคราะห์ได้ว่าเป็นการสร้างตัวตนเชิงรุกผ่านสมรรถนะวิชาชีพ เพื่อเป็นใบเบิกทางในการเข้าสู่โลกการทำงาน

“เราอนุญาตให้ใช้ชีวิตตามเพศสภาพได้ แต่ต้องมีการทำบันทึกข้อตกลงร่วมกัน เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความแตกต่าง และเป็นการฝึกวินัยเพื่อเตรียมตัวสู่โลกภายนอก” (ผู้บริหารคนที่ ๑, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙)

“เรามองที่ ‘สมรรถนะ (Competency)’ เป็นหลัก เพราะนั่นคือเกราะป้องกันที่ดีที่สุด ถ้าเด็กมีความสามารถจริง สังคมหรือสถานประกอบการจะยอมรับเขาเอง โดยไม่ต้องกังวลเรื่องเพศสภาพ” (ผู้บริหารคนที่ ๒, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙)

“ผมเป็นสะพานเชื่อมครับ ผมย้ำเสมอว่า ‘ในห้องเรียนหนูเป็นตัวเองได้เต็มที่ แต่เมื่อออกไปฝึกงาน ความเป็นมืออาชีพต้องมาก่อน’ ซึ่งผู้เรียนเก่งมากในการแยกแยะบทบาทนี้” (ครูคนที่ ๑, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙)

“ในสายตาครู พวกเขาไม่แตกต่างจากคนอื่น หากเขามีวินัยและตั้งใจเรียน นี่คือตัวชี้วัดความสำเร็จที่สำคัญที่สุด” (ครูคนที่ ๒, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙)

“การเรียนวิชาชีพสำหรับพวกเราไม่มีปัญหาค่ะ เราพร้อมปรับตัว เพราะรู้ว่างานบริการต้องการความเป็นมืออาชีพ” (ผู้เรียนคนที่ ๑, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙)

“วิทยาลัยให้พื้นที่หนูทำกิจกรรม ได้แสดงฝีมือ จนหนูมั่นใจว่าตัวตนของหนูคือการเป็นผู้เรียนที่มีคุณภาพ ไม่ใช่แค่เรื่องเพศ” (ผู้เรียนคนที่ ๒, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙)

“รู้สึกเท่าเทียมและเป็นกันเองกับเพื่อนค่ะ อยากให้วิทยาลัยมีกิจกรรมที่เปิดพื้นที่ให้เราแสดงออกมากขึ้น” (ผู้เรียนคนที่ ๓, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙)

จึงสรุปได้ว่า กระบวนการสร้างตัวตนของผู้เรียนกลุ่ม LGBTQ+ ภายในสถานศึกษาเป็นลักษณะ “การสร้างตัวตนเชิงรุก” โดยมี “สมรรถนะและความสามารถ” เป็นกลยุทธ์หลักในการนำไปสู่การยอมรับ ผู้เรียนมักเลือกใช้พื้นที่ของกิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น โครงการ To Be Number One หรือบทบาทผู้นำผู้เรียน เป็นเวทีในการพิสูจน์ศักยภาพเพื่อให้ครูและเพื่อนมองข้ามเรื่องเพศสภาพและเห็นคุณค่าในตัวบุคคล นอกจากนี้ยังพบกระบวนการ “เจรจาต่อรองอัตลักษณ์” ที่น่าสนใจ โดยผู้เรียนมีการปรับเปลี่ยนบุคลิกภาพให้สอดคล้องกับมาตรฐานงานบริการและกาลเทศะ โดยที่ไม่สูญเสียตัวตนที่แท้จริง ครูผู้สอนมีส่วนสำคัญในการชี้แนะว่าความมืออาชีพและวินัยคือตัวชี้วัดความสำเร็จที่สำคัญที่สุด ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง และรู้สึกว่าสถานศึกษาเป็นพื้นที่ที่ช่วยให้พวกเขาสร้างอัตลักษณ์ได้อย่างมั่นคงมากกว่าประสบการณ์ในอดีต

๓. เพื่อศึกษาปัจจัยเกื้อหนุนและอุปสรรคต่อการเตรียมความพร้อมเข้าสู่โลกการทำงาน

ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยเกื้อหนุน

- การสนับสนุนจากครูและบุคลากรในสถานศึกษา
- การพัฒนาทักษะวิชาชีพและประสบการณ์ฝึกงาน
- สภาพแวดล้อมในสถานศึกษาที่เปิดโอกาสให้แสดงออกในระดับหนึ่ง

อุปสรรค

- ข้อจำกัดด้านโครงสร้าง เช่น ห้องน้ำไม่สอดคล้องกับเพศสภาพ
- ความคาดหวังและแรงกดดันจากครอบครัว
- อคติและการเลือกปฏิบัติในสถานประกอบการ

19. (309-327).indd 320 15/4/2569 20:30:19

ทั้งนี้ ปัจจัยเกื้อหนุนช่วยเสริมสร้างความมั่นใจและความพร้อมในการเข้าสู่ตลาดแรงงาน ขณะที่อุปสรรคส่งผลต่อความไม่มั่นคงทางอัตลักษณ์และโอกาสในการประกอบอาชีพ

มุมมองของผู้เรียนต่อโลกการทำงานในอนาคต ซึ่งเป็นทั้งความเชื่อมั่นและความกังวลควบคู่กันไป โดยผู้เรียนมีความตระหนักดีว่าทักษะทางวิชาชีพและระเบียบวินัยเป็นปัจจัยตัดสินที่สำคัญที่สุดในการเข้าสู่สถานประกอบการ อย่างไรก็ตาม ผู้เรียนยังมีความกังวลเกี่ยวกับข้อจำกัดที่อาจเกิดขึ้นในบางสาขาอาชีพที่อาจมีทัศนคติยึดติดกับรูปลักษณ์หรือเพศสภาพ โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมบริการระดับสูง ซึ่งผู้เรียนมีการเตรียมความพร้อมด้วยการพัฒนาตนเองอย่างหนักเพื่อให้มีความเชี่ยวชาญโดดเด่นกว่าผู้อื่นสามารถใช้ชีวิตในวิทยาลัยได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความปลอดภัยทางจิตใจอย่างแท้จริง ทั้งนี้ ปัจจัยภายนอก อาทิ ความคาดหวังของครอบครัว ยังคงเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจแสดงตัวตนของผู้เรียน ซึ่งสถานศึกษาควรบูรณาการบทบาทในการให้คำปรึกษาแก่ทั้งผู้เรียนและผู้ปกครอง เพื่อลดช่องว่างความเข้าใจและสนับสนุนเป้าหมายในอาชีพของผู้เรียนให้สัมฤทธิผลต่อไป

ปัจจัยเกื้อหนุนและอุปัจจัยเกื้อหนุนและอุปสรรคที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตและการเตรียมความพร้อมเข้าสู่โลกแห่งการทำงานของผู้เรียนกลุ่ม LGBTQ+

“นโยบายความปลอดภัยและการยอมรับในเพศสภาพ ไม่ใช่แค่เรื่องสิทธิ แต่มันคือการสร้างสภาพแวดล้อมให้เด็กมีสุขภาพจิตที่ดีพร้อมจะฝึกทักษะวิชาชีพ หากเขามีความสุขเขาก็จะเรียนได้เต็มที่ และพร้อมรับมือกับความกดดันในที่ทำงานได้” (ผู้บริหารคนที่ ๑, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙)

“เรามองว่ากฎระเบียบที่ยืดหยุ่นคือ ‘การจำลองสถานการณ์’ ให้เด็กเรียนรู้ว่าโลกภายนอกมีกติกาหากเขาผ่านด่านที่วิทยาลัยไปได้ด้วยการมีวินัย เขาก็จะรอดในสถานประกอบการ” (ผู้บริหารคนที่ ๒, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙)

“ครูที่ปรึกษาคือ ‘ที่พึ่ง’ เวลาเด็กเจออุปสรรคจากที่บ้านหรือสังคม ครูต้องดึงเขากลับมาโฟกัสที่การเตรียมตัวสู่อาชีพ” (ครูคนที่ ๑, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙)

“ถ้าเด็กไม่มีวินัยต่อให้มีโอกาสแค่ไหนเขาก็ไม่รอด เราจึงเป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่ผลักดันเรื่องระเบียบวินัยเป็นสำคัญ” (ครูคนที่ ๒, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙)

“การได้รับโอกาสทำกิจกรรมในวิทยาลัย ทำให้หนูรู้ว่าหนูรับผิดชอบงานได้ดี และมันทำให้หนูมั่นใจว่าหนูทำงานได้เหมือนคนอื่น” (ผู้เรียนคนที่ ๑, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙)

“อุปสรรคคือเรื่องห้องน้ำ ถ้าไปทำงานจริงแล้วต้องเข้าห้องน้ำที่ตรงกับเพศกำเนิดตลอดเวลา หนูยังนึกภาพไม่ออกเลยว่าจะบริหารความรู้สึกตัวเองยังไง” (ผู้เรียนคนที่ ๒, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙)

“ประทับใจอาจารย์ที่คอยซัพพอร์ตเรื่องการเรียนและการหาที่ฝึกงาน” (ผู้เรียนคนที่ ๓, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๙)

จึงสรุปได้ว่า ในด้านความคาดหวังต่ออนาคต ผู้เรียนมีความตระหนักว่าทักษะวิชาชีพและระเบียบวินัยคือปัจจัยตัดสินสำคัญที่จะช่วยทลายกำแพงอคติในโลกการทำงาน แม้จะมีความเชื่อมั่นในทักษะแต่ลึก ๆ ยังมีความกังวลต่อทัศนคติของสถานประกอบการภายนอกที่อาจยังไม่เปิดกว้างเท่าที่ควร นอกจากนี้ อิทธิพลจากครอบครัวที่ยังไม่ยอมรับยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการตัดสินใจแสดงตัวตน ผู้เรียนจึงคาดหวังให้สถานศึกษาเพิ่มบทบาทในการให้คำปรึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับการปรับตัวในสถานประกอบการ และการแนะแนวเพื่อลดช่องว่างความเข้าใจกับผู้ปกครอง เพื่อส่งเสริมให้เส้นทางอาชีพของพวกเขาสัมฤทธิผลอย่างแท้จริง

ดังนั้น วิถีชีวิตและการสร้างตัวตนของกลุ่ม LGBTQ+ ในวิทยาลัยแห่งนี้ ดำเนินไปภายใต้กลไกการต่อรองระหว่าง “ความต้องการพื้นที่แสดงออก” กับ “ความจำเป็นในการรักษาภาพลักษณ์มืออาชีพ” สถานศึกษาทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทดลองสังคมที่ช่วยขัดเกลาให้ผู้เรียนนำความโดดเด่นทางทักษะมาเป็นเกราะป้องกันการถูกตีตรา โดยมีปัจจัยเกื้อหนุนสำคัญคือครูที่เข้าใจและการเปิดพื้นที่กิจกรรม ขณะที่อุปสรรคสำคัญที่ยังต้องได้รับการแก้ไขคือการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกทางกายภาพ และการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจเพื่อรับมือกับแรงกดดันจากครอบครัวและสถานประกอบการที่อาจมีมุมมองแตกต่างไปจากในรั้ววิทยาลัย

การยอมรับในบริบทนี้เป็น “การยอมรับแบบมีเงื่อนไข” ที่เชื่อมโยงโดยตรงกับความสามารถในการแสดงออกทางวิชาชีพและสมรรถนะของผู้เรียน แสดงดังภาพที่ ๑

ภาพที่ ๑ องค์ประกอบของวิถีชีวิตและการสร้างตัวตนผู้เรียน LGBTQ+ ในวิทยาลัย

อภิปรายผลการศึกษา

๑. วิถีชีวิตและประสบการณ์ชีวิต (Lifestyle and Lived Experience) ภายใต้นโยบาย “การเปิดกว้างภายใต้ระเบียบ” วิถีชีวิตและประสบการณ์ชีวิตของผู้เรียนกลุ่ม LGBTQ+ ในวิทยาลัยอาชีวศึกษาพระนครศรีอยุธยา ดำเนินไปภายใต้ความขัดแย้งเชิงโครงสร้างที่ผสานระหว่างเสรีภาพและการควบคุมเชิงสถาบัน สถานศึกษามีนโยบาย “การเปิดกว้างภายใต้ระเบียบ” (Openness under Regulation) ที่อนุญาตให้ผู้เรียนแสดงออกตามเพศสภาพได้ แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบและข้อตกลงร่วมกันอย่างเคร่งครัด การจัดการพื้นที่เช่นนี้สามารถอธิบายได้ผ่านแนวคิดพื้นที่ปลอดภัยในสถานศึกษา (Safe Space in Education) ของ (Kosciw และคณะ, 2020) ที่ระบุว่านโยบายสนับสนุนความหลากหลายทางเพศที่ชัดเจน จะช่วยลดภาวะความเครียดและสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสถาบัน อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงเชิงประจักษ์ ผู้บริหารและครูใช้กฎระเบียบและพื้นที่เหล่านี้เป็นเครื่องมือในการ “จำลองสังคม” เพื่อบ่มเพาะให้ผู้เรียนยอมรับกติกาและเตรียมพร้อมสู่โลกการทำงาน ดังนั้น วิถีชีวิตของผู้เรียนกลุ่มนี้ในรั้ววิทยาลัยจึงไม่ใช่การมีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์แบบ แต่เป็นการเรียนรู้ที่จะอยู่รอดและปรับตัวภายใต้กรอบระเบียบทางวิชาชีพ

๒. กระบวนการสร้างตัวตนและการเจรจาต่อรองอัตลักษณ์ของผู้เรียนกลุ่ม LGBTQ+ มีลักษณะเป็น “การสร้างตัวตนเชิงรุก” (Proactive Construction) โดยผู้เรียนจำต้องใช้ “สมรรถนะและความสามารถทางวิชาชีพ” (Competency) เป็นเครื่องมือหลักในการต่อรองเพื่อแลกมาซึ่งการยอมรับ ข้อค้นพบนี้อธิบายได้ด้วยแนวคิดการจัดการมลทิน (Stigma Management) ของ (Goffman, 1963) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าผู้เรียนพยายามใช้ความเป็นมืออาชีพและผลการเรียนที่โดดเด่นเพื่อลดทอนหรือกลบเกลื่อนอคติทางเพศสภาพในสายตาของสังคม การเจรจาต่อรองอัตลักษณ์ยังปรากฏชัดในการที่ผู้เรียนยอมประนีประนอม ปรับเปลี่ยนบุคลิกภาพให้สอดคล้องกับมาตรฐานงานบริการและกาลเทศะ โดยสามารถแยกแยะบทบาทระหว่างการเป็นตนเองในพื้นที่วิทยาลัยและการรักษาภาพลักษณ์มืออาชีพเมื่อต้องปฏิบัติงาน การสร้างตัวตนในลักษณะนี้สะท้อนความเป็นจริงที่ว่า ทักษะวิชาชีพคืออำนาจต่อรองที่สำคัญที่สุดที่ช่วยให้กลุ่ม LGBTQ+ ในระบบอาชีวศึกษาสามารถก้าวข้ามข้อจำกัดด้านเพศสภาพไปได้

๓. ปัจจัยเกื้อหนุนและอุปสรรคที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตและการเตรียมความพร้อมเข้าสู่โลกแห่งการทำงาน เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเตรียมความพร้อมสู่โลกการทำงาน พบว่าปัจจัยเกื้อหนุนหลักคือ “ทักษะวิชาชีพที่แม่นยำ” และ “การสนับสนุนจากครูผู้สอน” ที่ทำหน้าที่เป็นกลไกเชื่อมโยงและให้คำปรึกษาเชิงลึก รวมถึงการมีพื้นที่ทำกิจกรรมที่ช่วยสร้างมูลค่าและยืนยันศักยภาพของผู้เรียน ในทางตรงกันข้าม ผู้เรียนยังคงเผชิญกับอุปสรรคเชิงโครงสร้างที่ฝังรากลึก อุปสรรคทางกายภาพที่สำคัญคือการขาดแคลนสิ่งอำนวยความสะดวกที่สอดคล้องกับเพศสภาพ เช่น ห้องน้ำ ซึ่งสร้างความอึดอัดและสะท้อนถึงการ

19. (309-327).indd 323 15/4/2569 20:30:19

ออกแบบเชิงสถาบันที่ยังยึดติดกับระบบสองเพศ (Gender Binary) สอดคล้องกับมุมมองของ (Paechter, 2006) ที่ชี้ว่าพื้นที่ทางกายภาพมักถูกใช้เพื่อผลิตซ้ำอำนาจและการแบ่งแยกทางเพศ ยิ่งไปกว่านั้น อุปสรรคทางจิตวิทยาที่ส่งผลกระทบรุนแรงคือ “ภาวะชีวิตสองด้าน” จากการที่ครอบครัวยังไม่เปิดรับ รวมไปถึงความกังวลต่ออคติที่อาจแฝงอยู่ในสถานประกอบการภายนอก สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า บรรทัดฐานของสังคมภายนอกยังคงเป็นกำแพงสำคัญต่อความก้าวหน้าในสายอาชีพของผู้เรียนกลุ่มนี้

จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ประการ มีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบเชิงโครงสร้าง นโยบาย “การเปิดกว้างภายใต้ระเบียบ” ของสถานศึกษา (วัตถุประสงค์ที่ ๑) เป็นเสมือนเงื่อนไขตั้งต้นที่บีบบังคับให้ผู้เรียนกลุ่ม LGBTQ+ ต้องพัฒนากระบวนการ “สร้างตัวตนและเจรจาต่อรองอัตลักษณ์” ผ่านการพิสูจน์ตนเองด้วยสมรรถนะทางวิชาชีพขั้นสูง (วัตถุประสงค์ที่ ๒) การดิ้นรนเพื่อสร้างที่ยืนดังกล่าวได้รับการเกื้อหนุนจากบุคลากรภายใน แต่ในขณะเดียวกันก็ถูกสกัดกั้นด้วยข้อจำกัดทางกายภาพภายในสถานศึกษาเอง และอคติจากครอบครัวรวมถึงโลกการทำงานภายนอก (วัตถุประสงค์ที่ ๓)

จากการอภิปรายผลนี้ยืนยันตามหลักวิชาการว่า การยอมรับกลุ่ม LGBTQ+ ในบริบทสายอาชีพปัจจุบันยังคงเป็น “การยอมรับแบบมีเงื่อนไข” (Conditional Acceptance) ที่ผูกติดอยู่กับผลประโยชน์เชิงสมรรถนะและความเป็นมืออาชีพ มากกว่าการยอมรับในมิติของสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานอย่างแท้จริง ซึ่งนี่คือความเป็นจริงที่สถานศึกษา ผู้บริหาร และผู้กำหนดนโยบายต้องตระหนัก เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน (เช่น ห้องน้ำ) และระบบแนะแนวเยียวยาจิตใจ ให้ครอบคลุมความหลากหลายอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จของการเปิดพื้นที่ แต่ยังคงมีช่องโหว่เชิงโครงสร้างที่ต้องแก้ไข สถานศึกษาควรนำข้อค้นพบไปปรับปรุงการดำเนินงานในมิติต่างๆ ดังนี้

๑.๑ ด้านการจัดการโครงสร้างพื้นฐานและสภาพแวดล้อม สถานศึกษาควรพิจารณาจัดสรรพื้นที่สิ่งอำนวยความสะดวกทางกายภาพอย่างเร่งด่วน โดยเฉพาะการจัดทำ “ห้องน้ำสำหรับกลุ่มความหลากหลายทางเพศ” (Gender-Neutral Restrooms) เพื่อลดความประหม่าและความอึดอัดใจในการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกัน ซึ่งเป็นอุปสรรคทางกายภาพที่ส่งผลโดยตรงต่อความปลอดภัยทางจิตใจของผู้เรียน

๑.๒ ด้านการแนะแนวและการเตรียมความพร้อมสู่อาชีพ ควรจัดทำหลักสูตรแนะแนวหรือกิจกรรมเสริมเชิงลึกที่ไม่ได้สอนเพียงทักษะทางวิชาชีพ แต่ต้องครอบคลุมถึง “ทักษะการรับมือกับอคติในโลกการทำงาน” (Coping Strategies for Workplace Bias) เพื่อเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนสามารถจัดการกับความเครียดและข้อจำกัดในสถานประกอบการที่อาจยังไม่เปิดกว้าง

19. (309-327).indd 324 15/4/2569 20:30:19

๑.๓ ด้านการสร้างความร่วมมือกับสถาบันครอบครัว สถานศึกษาควรเพิ่มบทบาทของครูที่ปรึกษาในการเป็นตัวกลางจัดกิจกรรมหรือเซสชันการให้คำปรึกษาร่วมกับผู้ปกครอง เพื่อลดช่องว่างความเข้าใจและบรรเทาความกดดันจาก “ภาวะชีวิตสองด้าน” ที่ผู้เรียนไม่กล้าเปิดเผยตัวตนที่บ้าน

๑.๔ ด้านการส่งเสริมพื้นที่แสดงออกทางศักยภาพ ควรขยายรูปแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมความมั่นใจให้หลากหลายยิ่งขึ้น นอกเหนือจากโครงการหลักอย่าง To Be Number One เช่น การจัดเวทีประกวดทักษะ เวทีเดินแบบ หรือพื้นที่แสดงออกทางศิลปะ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือให้ผู้เรียนกลุ่ม LGBTQ+ ได้พิสูจน์สมรรถนะและสร้างการยอมรับเชิงประจักษ์

๒. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อต่อยอดองค์ความรู้จากงานวิจัยเชิงคุณภาพชิ้นนี้ในบริบทของการอาชีวศึกษา ควรมีการศึกษาในประเด็นต่อไปนี้

๒.๑ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ควรทำการศึกษาเชิงสำรวจเพื่อวัดระดับความสัมพันธ์ระหว่าง “นโยบายการเปิดกว้างภายใต้ระเบียบของสถานศึกษา” กับ “ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและอัตราการคงอยู่” ของผู้เรียนกลุ่ม LGBTQ+ ในระดับอาชีวศึกษา เพื่อสร้างฐานข้อมูลเชิงสถิติที่สนับสนุนการกำหนดนโยบายระดับชาติ

๒.๒ การศึกษาทัศนคติของสถานประกอบการ ควรวิจัยเชิงคุณภาพหรือเชิงผสมผสาน เพื่อศึกษาความคาดหวังและอคติที่ซ่อนเร้น (Implicit Bias) ของผู้ประกอบการและฝ่ายทรัพยากรบุคคลในอุตสาหกรรมบริการและอุตสาหกรรมเป้าหมาย ที่มีต่อการรับบัณฑิตอาชีวศึกษากลุ่ม LGBTQ+ เข้าทำงาน

๒.๓ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ควรมีการศึกษาและพัฒนารูปแบบการนำนโยบาย “ห้องน้ำเสมอภาค” ไปทดลองใช้จริงในสถานศึกษา เพื่อประเมินผลกระทบ ความพึงพอใจ และความท้าทายในการบริหารจัดการพื้นที่ร่วมกันของผู้เรียนทุกกลุ่ม

บรรณานุกรม

จารุวรรณ คงยศ. **เพศภาวะ เพศวิถี ประสบการณ์ชีวิตของกะเทยในคุก.** ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๐.

นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ. **ทฤษฎีเควียร์ (Queer Theory) กับการศึกษาสังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๖๑.

พจน์ ใจชาญสุขกิจ. “ความหลากหลายทางเพศกับการพัฒนาทุนมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑”. **วารสารวิชาการนวัตกรรมและสังคม.** ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๕) : ๔๕-๖๒.

มานิตา ศิริวิวัฒน์. “วิถีชีวิตและประสบการณ์การเรียนรู้ของนักเรียนกลุ่มที่มีความหลากหลายทางเพศในอาชีวศึกษาไทย”. **วารสารวิจัยอาชีวศึกษา** ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๖) : ๑๒-๒๕.

ศิริพร จิรวัฒน์กุล. **การวิจัยเชิงคุณภาพด้านวิทยาศาตร์สุขภาพ**. ฉบับที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท วิทยพัฒน์ จำกัด, ๒๕๕๓.

ศิริมา มงคลพร. **ปรากฏการณ์วิทยา: แนวคิดและการประยุกต์ใช้ในงานวิจัยทางการศึกษา**. เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๖๔.

Bourdieu, P. “The Forms of Capital”. In **Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education**. Edited by J. Richardson. pp. 241-258. New York: Greenwood, 1986.

Bronfenbrenner, U. **The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design**. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979.

Butler, J. **Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity**. New York: Routledge, 1990.

Goffman, E. **Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1963.

John W. Creswell และ Cheryl N. Poth.**Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches**. 4th ed. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2018.

Kosciw, J. G., Clark, C. M., Truong, N. L. and Zongrone, A. D. **The 2019 National School Climate Survey: The experiences of lesbian, gay, bisexual, transgender, and queer youth in our nation’s schools**. GLSEN, 2020.

Moustakas, C. **Phenomenological Research Methods**. Thousand Oaks, CA: Sage, **1994**.

Paechter, C. “Masculine Femininities/Feminine Masculinities: Power, Identities and Gender.” **Gender and Education**. Vol 18 No.3 (2006): 253–263.

UNESCO, **From Insult to Inclusion: Asia-Pacific report on school bullying, violence and discrimination on the basis of sexual orientation and gender identity.** Bangkok: UNESCO Bangkok Office, 2014.

UNESCO. **Out in the Open: Education Sector Responses to Violence based on Sexual Orientation and Gender Identity/Expression**. Paris: UNESCO, 2016.

19. (309-327).indd 326 15/4/2569 20:30:19

World Bank, **Economic Inclusion of LGBTI Groups in Thailand**. Washington, DC: World Bank Group, 2020.

United Nations, **Sustainable Development Goals.** [Online]. Available : https://sdgs.un.org/goals. [April 11, 2026].

คำศัพท์อาหารในวรรณคดีไทย : ความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย
Food vocabulary in Thai literature : The relationship between Thai language and culture

วิชุดา พรายยงค์*
Vichuda Prayyong
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ประเทศไทย
Faculty of Humanities and Social Sciences, Dhonburi Rajabhat University, Thailand
Email: au_vichuda@hotmail.com

Received: April 01, 2026
Revised: April 04, 2026
Accepted: April 08, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่อง คำศัพท์อาหารในวรรณคดีไทย : ความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคำศัพท์อาหารในวรรณคดีไทยในด้านความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย ผู้เขียนสำรวจวรรณคดีไทยในสมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี รัตนโกสินทร์ และเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ได้แก่ (๑) ไตรภูมิพระร่วง (๒) นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน (๓) กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน (๔) พระอภัยมณี (๕) รำพันพิลาป แบ่งหมวดหมู่คำศัพท์อาหารในวรรณคดีไทยโดยใช้เกณฑ์การวิเคราะห์ทางภาษาด้านความหมายและที่มาของชื่ออาหารจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ และประมวลแนวคิดและทฤษฎีการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย จากพระยาอนุมานราชธน, กระทรวงวัฒนธรรม

ผู้เขียนรวบรวมคำศัพท์อาหารในวรรณคดีไทยจำนวน ๑๕ คำ จากวรรณคดีไทยพบคำศัพท์เกี่ยวกับอาหารสมัยกรุงธนบุรีจากวรรณคดีไทยเรื่องนิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ๔ เรื่อง คือ เสภาขุนช้างขุนแผน กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน พระอภัยมณี รำพันพิลาป ดังพบคำศัพท์อาหารที่เกี่ยวกับกับวิถีชีวิตมากที่สุดจำนวน ๖ คำ รองลงมาคือคำศัพท์อาหารที่นิยมใช้ในประเพณี จำนวน ๕ คำ คำศัพท์อาหารที่มาจากคำยืมภาษาต่างประเทศ จำนวน ๓ คำ และคำศัพท์อาหารที่มาจากภาษาถิ่นจำนวน ๑ คำ การพบคำศัพท์อาหารด้านวิถีชีวิตของไทยมากที่สุด แสดงให้เห็นการดำรงชีวิตของผู้คนดำรงชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายใกล้ชิดกับธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้คำศัพท์อาหารที่นิยม

* ผศ.ดร.วิชุดา พรายยงค์ Asst.Prof.Dr.Vichuda Prayyong คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี Faculty of Humanities and Social Sciences, Dhonburi Rajabhat University.

20. (328-344).indd 328 17/4/2569 9:40:42

ใช้ในประเพณีมีชื่ออาหารที่เป็นมงคลแสดงความสัมพันธ์ของภาษากับวัฒนธรรมและยังปรากฏชัดว่าคำศัพท์ชื่ออาหารไทย เช่น ต้มยำ(กุ้ง) ได้รับการยกย่องว่าเป็นมรดกโลกที่จับต้องไม่ได้และคำศัพท์อาหารที่มีที่มาจากภาษาต่างประเทศ ภาษาถิ่น แสดงถึงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับต่างประเทศ การศึกษาคำศัพท์อาหารจากวรรณกรรมไทยจึงแสดงความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทยในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ : คำศัพท์อาหาร; วรรณคดีไทย; ความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย

Abstract

Academic Article titled ‘Food Vocabulary in Thai Literature:Relationship on Language and Thai Culture This academic article aims to study the author investigates Thai literatures from the Sukhothai, Ayutthaya, Thonburi, and Rattanakosin periods, employing purposive sampling from the following works: (1) Traiphum Phra Ruang, (2) Nirat Phraya Mahanuphap’s Journey to China, (3) The Verse of food and dessert by King Rama ii (4) Phra Aphai Mani, and (5) Rampan Pilap.

Food vocabulary in these texts is categorized and analyzed based on semantic criteria and the etymology of food names, as defined in the Royal Institute Dictionary (2011). The study further draws upon theoretical perspectives on linguistic and cultural reflection proposed by Phraya Anuman Rajadhon and the Ministry of Culture.From the selected corpus the author identifies 15 food-related lexical items. These include entries from Nirat Phraya Mahanuphap’s Journey to China (Thonburi period) and four Rattanakosin-era works: Khun Chang Khun Phaen The Verse of food and dessert by King Rama ii, Phra Aphai Mani, and Rampan Pilap. The classification reveals: 6 terms related to everyday life 5 terms associated with ritual practices 3 loanwords from foreign languages, and 1 term of regional dialectal origin.

The prevalence of vocabulary related to daily life reflects the simplicity of traditional Thai ways of living, closely tied to the abundance of natural resources. In addition, food vocabulary commonly used in traditional ceremonies often carries auspicious meanings, thereby demonstrating the close interrelationship between language and culture. Moreover, food names such as Tom Yam (Kung), which has been inscribed as an element of UNESCO’s Intangible Cultural Heritage. Food vocabulary derived from foreign languages and regional dialects reflects the processes of cultural interaction

20. (328-344).indd 329 17/4/2569 9:40:42

and exchange between Thailand and other societies. The study of food vocabulary in Thai literature thus serves as a valuable Relationship on Language and Thai Culture across different historical periods.

Keywords: Food Vocabulary; Thai Literature; Relationship on Language and Thai Culture

บทนำ

อาหารเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยที่สะท้อนความเป็นไทยมายาวนาน ดังสำนวนไทยที่แสดงความสัมพันธ์ทางภาษาทางวัฒนธรรมไทย เช่น ข้าวเหลือ เกลืออิ่ม (สำ) หมายถึง น. บ้านเมืองที่บริบูรณ์ด้วยข้าวปลาอาหาร.[๑] ข้าวยากหมากแพง (สำ) หมายถึง น. ภาวะขาดแคลนอาหาร, ทุพภิกขภัย.[๒] อาหารเป็นการแสดงความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทยและเป็นส่วนหนึ่งของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ดังที่คำศัพท์เกี่ยวกับอาหารได้เป็นรายการตัวแทนมรดกทางวัฒนธรรมไทย “คำบางคำต้องการภาพรวมที่ครอบคลุมภูมิปัญญานั้น ๆ ของทุกท้องถิ่น เช่น สำรับอาหารไทย ไก่ชนไทย เป็นต้น รายการตัวแทนมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทย ๓ รายการ ได้แก่ ต้มยำกุ้ง ผัดไทย สำรับอาหารไทย”[๓]

ดังจะเห็นได้ว่าคำศัพท์อาหารเป็นสิ่งแสดงถึงวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งคำศัพท์เกี่ยวกับอาหารได้ปรากฏในวรรณคดีไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย ดังพบคำศัพท์อาหารปรากฏชื่อขนมต้มในวรรณคดีเรื่องไตรภูมิพระร่วง ความว่า “กาลวันหนึ่งพระองค์จึงให้หาขนมต้มได้ ๑๖,๐๐๐ ลูก พระองค์จึงถอดแหวนพระธำรงดวง ๑ ออกจากพระกรแห่งพระองค์ ๆ จึงใส่เข้าในขนมนั้นแล้วฯ พระองค์จึงเอาขนมอันที่ใส่แหวนนั้นวางไว้เหนือขนมนั้นแล้ว ฯ พระองค์จึงเอาขนมอันที่ใส่แหวนนั้นวางไว้เหนือขนมทั้งหลายนั้น”[๔] การศึกษาวรรณคดีไทย แต่ละยุคสมัยทั้งวรรณคดีราชสำนักและวรรณคดีชาวบ้านท้องถิ่นเป็นเครื่องมือที่ทำให้ผู้อ่านได้ศึกษาวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทยในช่วงเวลาต่าง ๆ การศึกษาคำศัพท์เกี่ยวกับอาหารในวรรณคดีไทย : ความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย จะทำให้ทราบความรู้เกี่ยวกับคำศัพท์อาหาร

---

[๑] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔,** (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๑๙๕.

[๒] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔,** หน้า ๑๙๓.

[๓] กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, **ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://qrcode.culture.go.th/pdfbook/ich%๒๐(๓).pdf [๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

[๔] กรมศิลปากร,**ไตรภูมิพระร่วง,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.finearts.go.th/nlttrang/view/๔๒๔๘๘-**ไตรภูมิพระร่วง,** [๑๘ มิถุนายน ๒๕๖๘].

20. (328-344).indd 330 17/4/2569 9:40:42

ที่มีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมไทย ได้แก่ ประเพณี วิถีชีวิต ภาษาถิ่น ที่มาของคำศัพท์การรับวัฒนธรรมของต่างประเทศ แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมของคนไทยในแต่ละสมัยเป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์การศึกษา

เพื่อศึกษาคำศัพท์อาหารในวรรณคดีไทยสมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี รัตนโกสินทร์ ในด้านความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย

วิธีการศึกษา

๑. ผู้เขียนสำรวจวรรณคดีไทยในสมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี รัตนโกสินทร์ และเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ได้แก่ (๑) ไตรภูมิพระร่วง (๒) นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน (๓) กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน (๔) พระอภัยมณี (๕) รำพันพิลาป

๒. แบ่งหมวดหมู่คำศัพท์อาหารในวรรณคดีไทยโดยใช้เกณฑ์การวิเคราะห์ทางภาษาด้านความหมายและที่มาของชื่ออาหารจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔ และประมวลแนวคิดและทฤษฎีการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย จากพระยาอนุมานราชธน, กระทรวงวัฒนธรรม

๓. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย โดยนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบตารางและอภิปรายผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษา

๑. คำศัพท์อาหารในวรรณคดีไทย

บทความวิชาการนี้ผู้เขียนสำรวจวรรณคดีไทยในสมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี รัตนโกสินทร์ และเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ได้แก่ (๑) ไตรภูมิพระร่วง (๒) นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน (๓) กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน (๔) พระอภัยมณี (๕) รำพันพิลาป แบ่งหมวดหมู่คำศัพท์อาหารในวรรณคดีไทยโดยใช้เกณฑ์การวิเคราะห์ทางภาษาด้านความหมายและที่มาของชื่ออาหารที่มีการให้ความหมายจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔ และประมวลแนวคิดและทฤษฎีการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย จากพระยาอนุมานราชธน, กระทรวงวัฒนธรรม โดยขอบเขตความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย ได้แก่ คำศัพท์อาหารที่นิยมใช้ในประเพณี, คำศัพท์อาหารที่เกี่ยวกับกับวิถีชีวิต ได้แก่ วัตถุดิบ ภูมิปัญญาไทย, คำศัพท์อาหารที่มาจากภาษาถิ่น, คำศัพท์อาหารที่มาจากคำยืมภาษาต่างประเทศ โดยผู้เขียนรวบรวมคำศัพท์เกี่ยวกับอาหารจากวรรณคดีไทย โดยเรียงลำดับและอ้างอิงความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔[๕] คัดเลือกมานำเสนอจำนวน ๑๕ คำ นำเสนอตารางที่ ๑ ดังนี้

[๕] อ้างแล้ว.

คำศัพท์อาหาร	ความหมาย	คำศัพท์อาหารจากวรรณคดีไทยเรื่อง	ความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย			
			คำศัพท์อาหารที่นิยมใช้ในประเพณี	คำศัพท์อาหารที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต	คำศัพท์อาหารที่มาจากภาษาถิ่น	คำศัพท์อาหารที่มาจากคำยืมภาษาต่างประเทศ
๑. แกงคั่ว	น. แกงกะทิชนิดหนึ่ง คล้ายแกงเผ็ดแต่มีรสออกเปรี้ยว เช่น แกงคั่วผักบุ้ง แกงคั่วมะระ., ๒๕๕๖ หน้า ๑๕๒	กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน		/		
๒. ก้อยกุ้ง	น. ชื่ออาหารชนิดหนึ่ง คล้ายพล่า ทำด้วยกุ้งสด เรียกว่า ก้อยกุ้ง (๒) (ถิ่น-อีสาน) น. ชื่ออาหารชนิดหนึ่ง ทำจากเนื้อ ปลา กุ้ง ที่ดิบ ๆ คล้ายพล่า., ๒๕๕๖ หน้า ๙๐	กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน			/	
๓. ขนมเบื้อง	น. อาหารว่างชนิดหนึ่ง ทำโดยละเลงแป้งถั่วทองที่ผสมหัวกะทิลงบนกระทะแบนที่เรียกว่ากระเบื้อง ให้เป็นแผ่นกลม ๆ และบางเสมอกัน ใส่ไส้หวานหรือเค็ม แล้วพับ ๒, ขนมเบื้องไทย ก็เรียก., ๒๕๕๖ หน้า ๑๖๖	ขุนช้างขุนแผน		/		
๔. ขนมปัง	น. อาหารชนิดหนึ่ง ทำด้วยแป้งสาลี แป้งข้าวไรย์ แป้งข้าวบาร์เลย์ เป็นต้น ผสมยีสต์ นวดให้เข้ากัน ทิ้งไว้จนขึ้นฟู ใส่พิมพ์ แล้วอบให้สุก. (ปัง โปร. ว่า pão, เทียบ ฝ. ว่า pain). ,๒๕๕๖ หน้า ๑๖๖	พระอภัยมณี				/
๕. ขนมจีน	[ขะหฺนม-] น. อาหารชนิดหนึ่ง ทำด้วยแป้งเป็นเส้นกลม ๆ คล้ายเส้นหมี่ กินกับน้ำยา น้ำพริก เป็นต้น, ลักษณนามว่า จับ หรือ หัว เช่น ขนมจีน ๕ จับ หรือ ขนมจีน ๕ หัว., ๒๕๕๖ หน้า ๑๖๗	ขุนช้างขุนแผน	/			

20. (328-344).indd 332 17/4/2569 9:40:42

๖. ข้าวแช่	น. ชื่ออาหารชนิดหนึ่ง มีข้าวสุกขัดแช่น้ำเย็น กินกับเครื่องกับข้าวต่าง ๆ., ๒๕๕๖ หน้า๑๙๑)	รำพันพิลาป	/			
๗. จันอับ	น. ชื่อขนมหวานอย่างแห้งของจีน มีหลายอย่างรวมกัน เช่น ข้าวพองถั่วตัด งาตัด. ,๒๕๕๖ หน้า ๓๑๓	นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน				/
๘. จ่ามงกุฎ	น. ชื่อขนมชนิดหนึ่ง คล้ายกะละแมขาว มีไส้เป็นถั่วลิสงเม็ดห่อด้วยใบตองอ่อนนาบ เช่น งามจริงจ่ามงกุฎ ใส่ชื่อดุจมงกุฎทอง (เห่ชมเครื่องคาวหวาน). , ๒๕๕๖ หน้า ๓๑๗	กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน	/			
๙. ต้มยำ	น. ชื่อแกงอย่างหนึ่ง ใช้เนื้อปลาหรือเนื้อสัตว์อื่นต้มในน้ำเปล่าหรือในกะทิ ใส่ตะไคร้ ใบมะกรูด และปรุงรสเปรี้ยวเค็ม อาจใส่น้ำพริกเผา., ๒๕๕๖ หน้า๔๕๕	พระอภัยมณี		/		
๑๐. ทองหยอด	น. ชื่อขนมชนิดหนึ่ง ทำด้วยไข่แดงประสมแป้งเล็กน้อย หยอดเป็นลูกกลม ๆ อย่างหยดน้ำในน้ำเชื่อมเดือด ๆ, ลักษณนามว่า ลูก., ๒๕๕๖ หน้า ๕๕๑	กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน	/			
๑๑. ทอดมัน	น. ของกินชนิดหนึ่ง เอาปลาหรือกุ้งผสมกับน้ำพริกแกง โขลกให้เข้ากันจนเหนียวแล้วทอดในน้ำมัน., ๒๕๕๖ หน้า๕๕๔	ขุนช้างขุนแผน		/		
๑๒. ฝอยทอง	น. ชื่อขนมชนิดหนึ่ง ทำด้วยไข่แดงผสมไข่น้ำค้างเล็กน้อย ใส่กรวยโรยเป็นเส้นเล็ก ๆ ในน้ำเชื่อมเดือด ๆ แล้วจับเป็นแพ, ลักษณนามว่า แพ.,๒๕๕๖ หน้า ๗๙๔)	กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน	/			

20. (328-344).indd 333 17/4/2569 9:40:42

๑๓. มัสมั่น	[มัดสะหมั่น] น. ชื่อแกงชนิดหนึ่ง น้ำแกงข้น เป็นแกงอย่างมุสลิม ใช้เนื้อหรือไก่เป็นต้นชิ้นโต ๆ ปรุงด้วยเครื่องเทศ มีรสเค็ม หวาน และออกเปรี้ยวเล็กน้อย., ๒๕๕๖ หน้า ๙๐๐)	กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน				/
๑๔. พะแนง	น. แกงคั่วไก่หรือเนื้อเป็นต้น น้ำแกงข้น., ๒๕๕๖ หน้า ๙๒๕	พระอภัยมณี		/		
๑๕. ห่อหมก	น. ชื่อกับข้าวชนิดหนึ่ง ใช้น้ำพริกกับเนื้อปลาเป็นต้นกวนกับน้ำกะทิมีผักรองแล้วห่อนึ่ง., ๒๕๕๖ หน้า ๑๓๒๐	พระอภัยมณี		/		

ตารางที่ ๑ คำศัพท์เกี่ยวกับอาหารจากวรรณคดีไทย : ความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย

๒. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย

ผู้เขียนรวบรวมคำศัพท์อาหารในวรรณคดีไทยดังแสดงรายละเอียดไว้ข้างต้น จำนวน ๑๕ คำ มาจากวรรณคดีไทย ดังนี้ สมัยสุโขทัย ไตรภูมิพระร่วงพบคำศัพท์เกี่ยวกับอาหาร คือ คำว่าขนมต้ม แต่เนื่องจากไม่มีการให้ความหมายตามพจนานุกรมจึงไม่ได้นำเสนอลงในตาราง ในสมัยอยุธยาไม่พบคำศัพท์เกี่ยวกับอาหารในวรรณคดีที่ชัดเจน สมัยกรุงธนบุรีพบคำศัพท์เกี่ยวกับอาหารในนิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน, สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ๔ เรื่อง คือ เสภาขุนช้างขุนแผน, กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน, พระอภัยมณี, รำพันพิลาป

ดังพบคำศัพท์อาหารในวรรณคดีเรื่องกาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ จำนวนมากที่สุด ในบทความฉบับนี้ผู้เขียนคัดเลือกคำศัพท์บางส่วนมานำเสนอ เพื่อให้ได้รับความรู้ที่หลากหลายจากวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ พบคำศัพท์ที่เกี่ยวกับกับวิถีชีวิตมากที่สุด จำนวน ๖ คำ, รองลงมาคือคำศัพท์อาหารที่นิยมใช้ในประเพณีจำนวน ๕ คำ, คำศัพท์อาหารที่มาจากคำยืมภาษาต่างประเทศ จำนวน ๓ คำ, และคำศัพท์อาหารที่มาจากภาษาถิ่นจำนวน ๑ คำ

๒.๑ ความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย คำศัพท์อาหารที่เกี่ยวกับกับวิถีชีวิต

ประเทศไทยเป็นประเทศที่อุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากร จึงเป็นแหล่งวัตถุดิบสำคัญในการประกอบอาหารจนมีชื่อเสียงไปทั่วโลก ความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณและอาหารของไทย เป็นที่ทราบกันทั่วไป ดังที่ สันต์ ท. โกมลบุตร[๖] กล่าวในหนังสือเล่าเรื่องกรุงสยาม ซึ่งเป็นความคิดเห็นของชาวต่างชาติ คือ มงเซเญอร์ ปาลเลกัวซ์ ความว่า “ข้าพเจ้าไม่ทราบว่า ในโลกนี้ยังจะมีประเทศใดบ้างที่มีความอุดมสมบูรณ์

[๖] สันต์ ท. โกมลบุตร, (แปล), **เล่าเรื่องกรุงสยาม,** (นนทบุรี : สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, ๒๕๕๒), หน้า ๓๓-๓๔.

20. (328-344).indd 334 17/4/2569 9:40:42

ยิ่งไปกว่าประเทศสยามหรือหาไม่ โคลนตมของแม่น้ำ ได้ทำให้ผืนแผ่นดินอุดมไปด้วยปุ๋ยอยู่ทุกปี โดยแทบจะไม่ต้องบำรุงผืนดินเลยก็ได้ ต้นข้าวกอใหญ่อันมีรสดีวิเศษ ซึ่งไม่เพียงพอเลี้ยงประชาชนพลเมืองเท่านั้น ยังส่งออกไปขายยังเมืองจีนและที่อื่น ๆ ได้อีกปีละไม่น้อยกว่า ๑๕,๐๐๐ แก็งโต้ซ์" วิถีชีวิตของไทยเชื่อมโยงกับวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่ส่งผลต่อการดำรงชีวิตของผู้คน ดำรงชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย ใกล้ชิดกับธรรมชาติ วัตถุดิบ และการปรุงอาหารจึงมักเป็นของที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่มีความอุดมสมบูรณ์ คำศัพท์อาหาร "แกงคั่ว" ปรากฏในประชุมกาพย์เห่เรือ กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน รัชกาลที่ ๒[๗]

"เหลือรู้หมูป่าต้ม ***<u>แกงคั่วส้ม</u>***ใส่ระกำ
รอยแจ้งแห่งความขำ ช้ำทรวงเศร้าเจ้าตรากตรอม"

คำศัพท์อาหาร "ขนมเบื้อง" คำศัพท์อาหาร "ขนมเบื้อง"ปรากฏในขุนช้างขุนแผน ตอนที่นางสร้อยฟ้า ศรีมาลา ทำขนมเบื้อง ซึ่งขนมเบื้องเป็นอาหารท้องถิ่นภาคกลาง นางสร้อยฟ้าเป็นสาวเชียงใหม่จึงอาจจะไม่ค่อยถนัดในการทำขนมภาคกลางเท่าไหร่ ดังปรากฏในขุนช้างขุนแผน[๘]

"พลายชุมพลจึงว่าพี่สร้อยฟ้า ทำ***<u>ขนมเบื้อง</u>***หนาเหมือนแป้งจี่
พระไวยตอบว่าหนาหนาดี ทองประศรีว่ากูไม่เคยพบ"

การทำขนมเบื้องนั้นไม่เพียงแต่เป็นอาหารแต่ยังเป็นการแสดงถึงฝีมือในการปรุงอาหารของสตรีในสมัยโบราณอีกด้วย การทำขนมเบื้องนี้หากไม่มีฝีมือประณีตจะไม่สามารถทำได้สำเร็จ จึงทำให้มีสำนวนไทยว่าละเลงขนมเบื้องด้วยปาก หมายถึง ดีแต่พูด แต่ทำไม่ได้.[๙] "กระทั่งถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ยังถือกันว่า "หญิงใดละเลงขนมเบื้องได้ จีบขนมจีบได้ ปอกมะปรางริ้วได้ จีบใบพลูได้ยาว คนนั้นมีค่าถึง ๑๐ ชั่ง" หมายความว่า หญิงนั้นมีคุณสมบัติดีพร้อมนั่นเอง"[๑๐] นับว่าคำศัพท์อาหาร "ขนมเบื้อง" ไม่เพียงมีความหมายถึงขนมแสนอร่อยแต่ยังมีความสำคัญในการสะท้อนภาพวัฒนธรรมไทย ความเป็นกุลสตรีที่สังคมไทยยกย่องอีกด้วย คำศัพท์อาหาร "ต้มยำ", คำศัพท์อาหาร "พะแนง" คำศัพท์อาหาร ต้มยำ และพะแนง ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องพระอภัยมณีตอนที่นางสุวรรณมาลี

---

[๗] พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, **ประชุมกาพย์เห่เรือ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://vajirayana.org/% ประชุมกาพย์เห่เรือ/พระราชนิพนธ์รัชกาลที่-๒,๒๔๖๐, [๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

[๘] กรมศิลปากร,**ขุนช้างขุนแผนฉบับหอสมุดวัชรญาณ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://vajirayana.org/%/ขุนช้างขุนแผน-ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ/(๒๔๖๑), [๑๑ มิถุนายน ๒๕๖๘].

[๙] อ้างแล้ว.

[๑๐] กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม, **เปิดคุณสมบัติเด่นหญิงไทยสมัยรัชกาลที่ ๔ ต้องละเลง "ขนมเบื้องได้",** [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://www.silpa-mag.com/culture/article_๑๓๗๓๑๓, ๒๕๖๘, [๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

ป้อนอาหารให้สินสมุทร แสดงให้เห็นว่าในสมัยรัชกาลที่ ๓ ที่สุนทรภู่แต่งเรื่องพระอภัยมณี ทั้งต้มยำและพะแนงเป็นอาหารที่คนไทยรู้จักและได้รับความนิยม ปรากฏในพระอภัยมณี[๑๑]

"แล้วปั้นข้าวเอาสุกรมาป้อนให้ อร่อยใจจริงเจียวเคี้ยวม่ำม่ำ
กุ้งกับไข่ไก่***พะแนง***แกง***ต้มยำ*** กินก็เติบเปิบคำล้วนโตโต"

นอกจากนี้ ทั้งต้มยำและพะแนง เป็นชื่ออาหารที่คนไทยและคนต่างชาติรู้จักกันเป็นอย่างดีจนปัจจุบัน ดังที่ "ต้มยำ(กุ้ง) ได้***ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกวัฒนธรรม***ที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติโดยยูเนสโกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๖๗"[๑๒] และชื่อคำศัพท์อาหาร "พะแนง" ก็ได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติเช่นกัน "ซึ่งเมื่อต้นปี ๒๕๖๖ Taste Atlas ได้จัดอันดับให้แกงพะแนงติดอันดับ ๑ ของอาหารประเภทสตูว์ที่มีรสชาติดีที่สุดในโลก"[๑๓] นับว่าคำศัพท์อาหาร "ต้มยำ", คำศัพท์อาหาร "พะแนง" เป็นภาพสะท้อนทางวิถีชีวิตอันอุดมสมบูรณ์ของคนไทยจากอดีตและสืบทอดวัฒนธรรมด้านอาหารมาจนปัจจุบันและเป็นที่ยอมรับในระดับโลกอันเป็นสิ่งที่คนไทยควรภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง คำศัพท์อาหาร "ทอดมัน", คำศัพท์อาหาร "ห่อหมก" ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง ขุนช้างขุนแผน[๑๔]

"ฝ่ายว่าสายทองกับข้าคน ทำสำรับสับสน
ทอดมันกุ้งพริกส้มข่าตะไคร้ใส่ปรุง แกงอ่อมหอมฟุ้งทั้งต้มยำ"
"บ้างทำ***ห่อหมก***ปกปิดไว้ ต้มไข่ผัดปลาแห้งทั้งแกงบวน
บ้างก็ทำวุ้นชาสาคู ข้าวเหนียวหน้าหมูไว้ถี่ถ้วน"

ขุนช้างขุนแผนเป็นวรรณคดีที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนไทยโดยเฉพาะในภาคกลางเป็นอย่างดี ดังปรากฏวัฒนธรรม ประเพณีไทยมากมาย รวมถึงคำศัพท์เกี่ยวกับอาหารที่หลากหลายทั้งคาวหวาน แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร อีกทั้งการจัดอาหารให้เหมาะสมกับโอกาส เช่น การเลี้ยงรับรองแขกที่มาเยือน จะต้องสมฐานะกับแขกและเจ้าของบ้าน แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมอันดีของไทย

---

[๑๑] กรมศิลปากร, **พระอภัยมณี,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://vajirayana.org/%/ขุนช้างขุนแผน-ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ., ๒๕๔๔, [๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

[๑๒] วราพงษ์ เทพรงค์ทอง, **ต้มยำกุ้งมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติ,** [ออนไลน์]: แหล่งที่มา https://www.senate.go.th/view/๓๘๖/News/%, ๒๕๖๗, [๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

[๑๓] ไทยรัฐ, **๕ อาหารไทยติดอันดับ ๑ ใน ๑๐๐ เมนูที่ดีที่สุดในโลก,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.thairath.co.th/lifestyle/food/๒๗๔๗๘๕๔, ๒๕๖๖, [๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

[๑๔] อ้างแล้ว.

20. (328-344).indd 336 17/4/2569 9:40:43

๒.๒ ความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย คำศัพท์อาหารที่นิยมใช้ในประเพณี

ประเทศไทยเป็นประเทศที่อุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากร จึงเป็นแหล่งวัตถุดิบสำคัญในการประกอบอาหารจนมีชื่อเสียงไปทั่วโลก ความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณและอาหารของไทย คำศัพท์อาหาร “ขนมจีน” ขนมจีนปรากฏในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนที่จัดเลี้ยงพระเจ้าล้านช้างคราวพานางสร้อยฟ้ามาถวายตัวที่กรุงศรีอยุธยา ปรากฏในขุนช้างขุนแผน[๑๕]

“เลี้ยงเป็นเหล่าเหล่าลาวคอยชี้ ข้าวเหนียวหักหลังดีไม่เมื่อยขา
แจ่วห้าแจ่วหกยกออกมา ทั้งน้ำยาปลาดุกคลุก***หนมจีน***พลัน”

ขนมจีนกล่าวกันว่ามีที่มาจากมอญว่า คะ-นอม-จิน การพบคำศัพท์อาหารว่า หนมจีน หรือขนมจีนในการจัดเลี้ยงของราชสำนักในกรุงศรีอยุธยาที่จัดถวายกษัตริย์ล้านช้างย่อมเป็นภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมไทยได้ว่า มีการให้ความสำคัญของการต้อนรับแขกที่จะต้องจัดหาอาหารที่ดีที่สุดมาต้อนรับ ดังสำนวนไทยที่ว่า ใครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ ขนมจีนจึงจัดได้ว่าเป็นอาหารที่นิยม ในโอกาสพิเศษ เช่น การแต่งงาน เป็นต้น เนื่องจากขนมจีนมีเส้นยาว จึงมีความเชื่อว่าชีวิตคู่จักได้ยืดยาวดังเส้นขนมจีน คำศัพท์อาหาร “ข้าวแช่” ข้าวแช่เป็นอาหารที่นิยมรับประทานตามฤดูกาลคือฤดูร้อน การรับประทานข้าวแช่ทำให้รู้สึกสดชื่น เครื่องเคียงของข้าวแช่นั้นมีมากมายหลายอย่าง ทั้งลูกกะปิ พริกหยวกสอดไส้หมูฝอย กระชาย และน้ำลอยดอกมะลิ ฯลฯ ปรากฏในรำพันพิลาป[๑๖]

“ฤดูร้อนก่อนเก่าทำ***ข้าวแช่*** น่าชมแต่เครื่องกับสำรับฉัน
ช่างทำเป็นดอกจอกและดอกจันทน์ งามจนชั้นกระชายทำเหมือนจำปา”

ข้าวแช่แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของอาหาร และวัฒนธรรมการรับประทานอาหารตามฤดูกาลยังแสดงถึงภูมิปัญญาไทย ที่คนไทยปรับตัวในการดำรงชีวิตอยู่กับธรรมชาติอย่างเหมาะสม คำศัพท์อาหาร “จ่ามงกุฎ” “ทองหยอด” “ฝอยทอง” ปรากฏในประชุมกาพย์เห่เรือ กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน[๑๗]

“งามจริง***จ่ามงกุฎ*** ใส่ชื่อดุจมงกุฎทอง
เรียมร่ำคำนึงปอง สะอิ้งน้องนั้นเคยยล”
“***ทองหยอด***ทอดสนิท ทองม้วนมิดคิดความหลัง
สองปีสองปิดบัง แต่ลำพังสองต่อสอง”

---

[๑๕] อ้างแล้ว.

[๑๖] สุนทรภู่, **รำพันพิลาป,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://vajirayana.org/รำพันพิลาป/รำพันพิลาป. (ม.ป.ป.). [๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

[๑๗] พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, **ประชุมกาพย์เห่เรือ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://vajirayana.org/% ประชุมกาพย์เห่เรือ/พระราชนิพนธ์รัชกาลที่-๒,๒๔๖๐, [๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

20. (328-344).indd 337 17/4/2569 9:40:43

"***ฝอยทอง*** เป็นยองใย เหมือนเส้นไหมไข่ของหวาน
คิดความยามเยาวมาลย์ เย็บชุนใช้ไหมทองจีน "

คำศัพท์อาหาร "จ่ามงกุฎ" "ทองหยอด" "ฝอยทอง" เป็นชื่อขนมที่เป็นมงคล มักถูกจัดไว้ในขนมมงคล ที่นิยมนำไปมอบให้ผู้ใหญ่หรือเป็นขนมที่ใช้ในงานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ เนื่องจากชื่ออันเป็นมงคล เช่น จ่ามงกุฎ มักสื่อความหมายถึงการเลื่อนขั้น เลื่อนตำแหน่ง แสดงความยินดี ทอดหยอด มีชื่อของทอง แสดงถึงความมั่งคั่ง ร่ำรวย ฝอยทอง แสดงถึงการครองคู่ที่ยืนยาวและมั่งคั่งร่ำรวย ดังลักษณะของขนมฝอยทองที่เป็นเส้นสีทองยาวเหมือนเส้นไหม ขนม"จ่ามงกุฎ" "ทองหยอด" "ฝอยทอง" ไม่เพียงเป็นชื่อขนม แต่เป็นความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทยและเป็นความเชื่อจากอดีตจนปัจจุบัน

๒.๓ ความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย คำศัพท์อาหารที่มาจากคำยืมภาษาต่างประเทศ

ประเทศไทยมีความสัมพันธ์ติดต่อค้าขาย และมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับต่างประเทศมายาวนาน มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ไม่เพียงแต่ข้าวดังที่สันต์ ท. โกมลบุตร[๑๘] กล่าวถึงในหนังสือเล่าเรื่องกรุงสยามว่า มงเซเญอร์ ปาลเลกัวซ์ อาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานานกว่า ๒๐ ปี ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ยังกล่าวถึงอาหาร ขนม และผลไม้ ในประเทศไทยหลายชนิด เช่น การทำข้าวหมาก "ข้าวเหนียวเป็นอาหารที่พวกลาวนิยมบริโภคกัน แต่คนไทยกับคนจีนมักนำเอามาใช้ทำขนม หรือเอามาทำเหล้าโรงเท่านั้น ทั้งชนิดโม่ป่นเป็นแป้ง และชนิดเม็ด ต่อไปนี้เป็นวิธีทำขนมหมัก เขาทำข้าวเหนียวให้สุกได้โดยไม่ต้องใช้น้ำ กล่าวคือเอาลงนึ่งด้วยไอน้ำ ครั้นแล้วก็โรยแป้งเชื้ออันประกอบด้วยขิงและเครื่องเทศอย่างอื่น ๆ แล้วก็แบ่งเข้าห่อไว้ด้วยใบตองยี่สิบสี่ชั่วโมงต่อมา ขนมข้าวเหนียวนี้จะออกกลิ่นและรสหวานคล้ายหล้าองุ่น ใช้บริโภคได้แล้ว" แสดงให้เห็นว่าชาวต่างประเทศก็รู้จักชื่ออาหารไทยหรือคำศัพท์เกี่ยวกับอาหารไทย คำศัพท์อาหาร "ขนมปัง" คำศัพท์เกี่ยวกับอาหารที่มาจากคำยืมภาษาต่างประเทศ "ขนมปัง" ปรากฏในเรื่องพระอภัยมณี[๑๙] ตอนที่พระอภัยมณีไปที่กรุงลงกา มีการต้อนรับอย่างดี

"มีดตะเกียบเทียบทำไว้สำเร็จ ทั้งไก่เป็ด***ขนมปัง***เครื่องมังสา
ฝ่ายบุตรีพี่น้องสองสุดา รินสุราคอยประคองให้สององค์ ฯ"

---

[๑๘] สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), **เล่าเรื่องกรุงสยาม,** (นนทบุรี : สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, ๒๕๕๒), หน้า ๙๖-๙๗.

[๑๙] กรมศิลปากร, **พระอภัยมณี,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://vajirayana.org/%/ขุนช้างขุนแผน-ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ., ๒๕๔๔, [๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

20. (328-344).indd 338 17/4/2569 9:40:43

ภาพที่ ๑ ขนมปัง ขนมต้ม ขนมหม้อแกง ที่มา : ผู้เขียน

ขนมปังถือเป็นอาหารหลักของชาวยุโรป แสดงให้เห็นว่าคนไทยในสมัยรัชกาลที่ ๓ รู้จักขนมปัง นอกจากนี้ยังมีอาหารจากเชื้อชาติอื่น ๆ ที่ไทยรับมาและนำมาผสมผสานกับวัฒนธรรมไทย เช่น คำศัพท์อาหาร “จันอับ” คำศัพท์อาหาร “จันอับ” ปรากฏในวรรณคดีไทยเรื่องนิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน[๒๐] ความว่า

“ทั้งถ้วยโถโอจานแล***จันอับ*** จะคณนานามนับไปเปนไหนไหน
บ้างหาบคอนร่อนขายอุบายไป บ้างเคาะไม้แทนปากก็มากมาย”

แสดงให้เห็นว่าคณะราชทูตไทยสมัยกรุงธนบุรีรู้จักขนมจันอับอยู่แล้วจากประเทศไทย เมื่อเดินทางไปยังเมืองกวางตุ้งผ่านตลาดได้บรรยายสภาพสังคมจีนในขณะนั้น เป็นภาพสะท้อนว่าไทยรับเอาวัฒนธรรมอาหารจากต่างประเทศเข้ามาเป็นเวลานานแล้ว ปัจจุบันขนมจันอับยังมีในสังคมไทย แต่ได้รับความนิยมลดลงตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป คงไว้แต่ใช้ในการเซ่นไหว้เทพเจ้าและงานมงคล เช่นตรุษจีน หรืองานแต่งงานท่านั้น คำศัพท์อาหาร “มัสมั่น” คำศัพท์อาหาร “มัสมั่น” ปรากฏในกาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน ประชุมกาพย์เห่เรือ[๒๑]

“***มัสมั่น***แกงแก้วตา หอมยี่หร่ารสร้อนแรง
ชายใดได้กลืนแกง แรงอยากให้ใฝ่ฝันหา”

---

[๒๐] พระยามหานุภาพ, **นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://vajirayana.org/นิราศพระยามหานุภาพ/นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน., ๒๔๖๒, [๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

[๒๑] พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย,**ประชุมกาพย์เห่เรือ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://vajirayana.org/% ประชุมกาพย์เห่เรือ/พระราชนิพนธ์รัชกาลที่-๒,๒๔๖๐ [๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

20. (328-344).indd 339 17/4/2569 9:40:43

มัสมั่นเป็นอาหารที่ได้รับอิทธิพลมาจากมุสลิม และไทยได้นำมาผสมผสานให้มีเอกลักษณ์ความเป็นไทย จนได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายมาจนปัจจุบัน ดังที่ มัสมั่น ได้รับการยกย่องว่าเป็นอาหารที่อร่อยที่สุดในโลก“ CNN travel ยก แกงมัสมั่นไทยครองอันดับ ๑ เมนูอร่อยที่สุดในโลก เว็บไซต์ CNN travel นำเสนอบทความเรื่อง “๕๐ อาหารที่ดีที่สุดในโลก” (The world’s ๕๐ best foods) จัดอันดับแกงมัสมั่นของไทยอยู่ในอันดับที่ ๑ ต้มยำกุ้ง อันดับที่ ๘ และส้มตำไทยอันดับที่ ๔๖ ทั้งนี้ เมนูที่ได้รับการจัดอันดับล้วนเป็นเมนูยอดนิยมสำหรับชาวไทยและชาวต่างชาติ”[๒๒] การพบคำศัพท์เกี่ยวกับอาหารที่มาจากคำยืมภาษาต่างประเทศแสดงให้เห็นถึงการรับวัฒนธรรมจากต่างประเทศเข้ามาในประเทศไทย แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยและประเทศต่าง ๆ มายาวนาน

๒.๔ ความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย คำศัพท์อาหารที่มาจากภาษาถิ่น

อาหารไทยแต่ละภูมิภาค มีความแตกต่างกันไปตามวิถีชีวิต วัฒนธรรม ของแต่ละภูมิภาค ซึ่งแสดงถึงความหลากหลายและแตกต่างทางวัฒนธรรมไทย การพบคำศัพท์อาหารที่มีที่มาจากภาษาถิ่นในวรรณกรรมไทย ประชุมกาพย์เห่เรือ[๒๓] ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ แสดงให้เห็นว่าอาหารท้องถิ่นก็เป็นที่รู้จักของคนในราชสำนักแล้ว และเป็นพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยที่มีความรอบรู้ด้านวัฒนธรรมอาหารโดยแท้

“***<u>ก้อยกุ้ง</u>***ปรุงประทิ่น วางถึงลิ้นดิ้นแดโดย
รสทิพย์หยิบมาโปรย ฤๅจะเปรียบเทียบทันขวัญ”

คำศัพท์อาหารไม่เพียงแต่แสดงความสำคัญของปัจจัย ๔ ในการดำรงอยู่ของมนุษย์แต่ยังเป็นการแสดงความสัมพันธ์ทางภาษากับวัฒนธรรมของคนในสังคมนั้นได้เป็นอย่างดีสอดคล้องกับ มาลิทัต พรหมทัตตเวที[๒๔] กล่าวไว้ในอาหารการกินในพระอภัยมณี ดังนี้ “จะเห็นได้ว่าอาหารที่ปรากฏอยู่ในเรื่องพระอภัยมณี ไม่ได้แตกต่างจากอาหารในปัจจุบัน เพียงแต่บางชนิดอาจไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลาย อาจเนื่องมาจากเป็นอาหารเฉพาะกลุ่มหรือเป็นอาหาร ที่มีเครื่องปรุงและขั้นตอนในการทำมาก จึงไม่ค่อยมีใครทำเพราะสิ้นเปลืองเวลา ทำให้คนทั่วไปไม่มี โอกาสได้พบเห็นบ่อยนัก สุนทรภู่ให้ความสนใจเรื่องอาหารการกินและมีความรู้เรื่องอาหารของชาติต่าง ๆ ดี สามารถให้รายละเอียดเกี่ยวกับอาหารประเภทต่าง ๆ ไว้อย่างชัดเจน” การปรากฏชื่อคำศัพท์อาหารในวรรณกรรมไทยสมัยต่าง ๆ ย่อมสะท้อนวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี

---

[๒๒] กระทรวงต่างประเทศ, **CNN travelยกแกงมัสมั่นไทยครองอันดับ๑เมนูอร่อยที่สุดในโลก,**[ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://web.facebook.com/ThaiMFA/posts/cnn-travel-%E0%B8%A2%E0%B8%8๑-% ?_rdc=๑&_rdr#, ๒๕๖๔, [๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

[๒๓] อ้างแล้ว.

[๒๔] มาลิทัต พรหมทัตตเวที, “อาหารการกินในพระอภัยมณี”,**วารสารราชบัณฑิตยสถาน**, ปีที่ ๓๗ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๕) : ๑๔๓.

20. (328-344).indd 340 17/4/2569 9:40:43

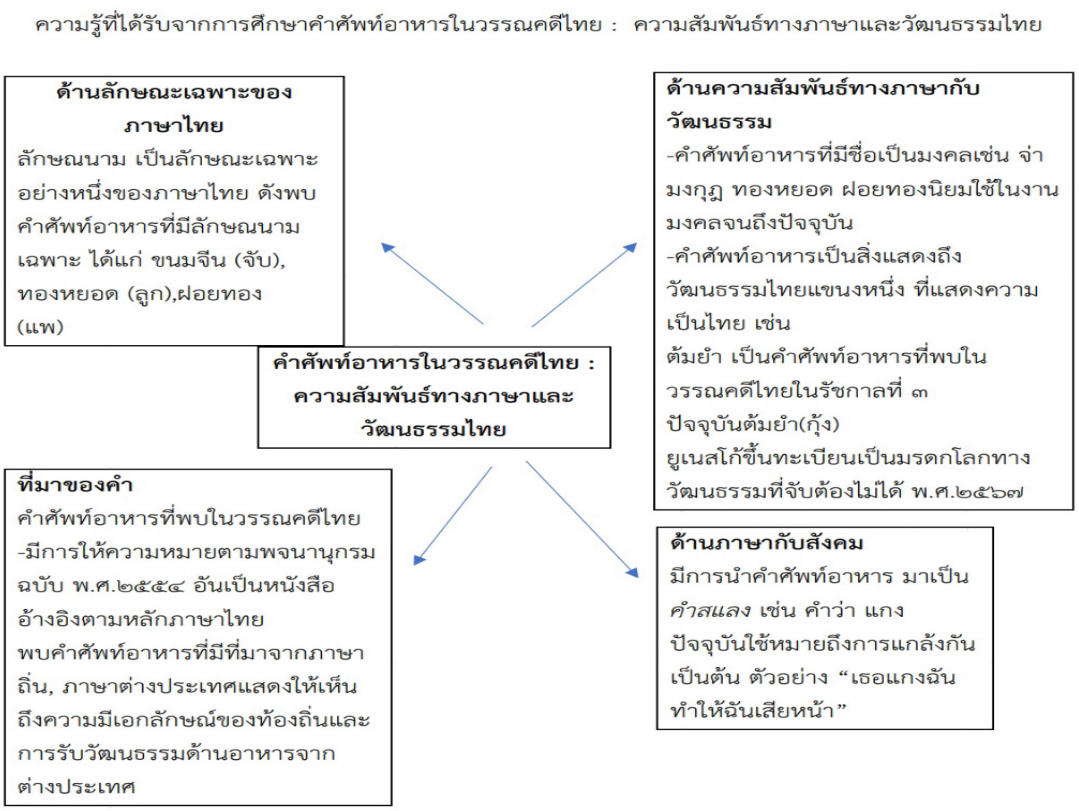
บทสรุป

ผู้เขียนรวบรวมคำศัพท์อาหารในวรรณคดีไทยคัดเลือกมานำเสนอจำนวน ๑๕ คำ มาจากวรรณคดีไทย ดังนี้ สมัยสุโขทัย ไตรภูมิพระร่วงพบคำศัพท์เกี่ยวกับอาหาร คือ คำว่า ขนมต้ม แต่เนื่องจากไม่มีการให้ความหมายตามพจนานุกรมจึงไม่ได้นำเสนอลงในตาราง ในสมัยอยุธยาไม่พบคำศัพท์เกี่ยวกับอาหารในวรรณคดีที่ชัดเจน สมัยกรุงธนบุรีพบคำศัพท์เกี่ยวกับอาหาร นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน, สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ๔ เรื่อง คือ เสภาขุนช้างขุนแผน, กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน, พระอภัยมณี, รำพันพิลาป ดังพบคำศัพท์อาหารที่เกี่ยวกับกับวิถีชีวิตมากที่สุดจำนวน ๖ คำ, รองลงมาคือคำศัพท์อาหารที่นิยมใช้ในประเพณี จำนวน ๕ คำ, คำศัพท์อาหารที่มาจากคำยืมภาษาต่างประเทศ จำนวน ๓ คำ, และคำศัพท์อาหารที่มาจากภาษาถิ่นจำนวน ๑ คำ คำศัพท์อาหารในวรรณคดีไทยแสดงความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทยอย่างชัดเจนทั้งอาหารคาว อาหารหวาน คำศัพท์อาหารพบในวรรณคดีไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย คนไทยมีวัฒนธรรมการรับประทานอาหาร ทั้งอาหารที่ใช้ในประเพณี เช่น ประเพณีแต่งงานและอาหารที่รับประทานตามฤดูกาล เช่น ข้าวแช่ ที่นิยมรับประทานในฤดูร้อนช่วงสงกรานต์ อีกทั้งคำศัพท์อาหารไทยยังได้รับการยอมรับจากยูเนสโก ให้เป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

องค์ความรู้ใหม่

คำศัพท์อาหารในวรรณคดีไทย : ความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย มีองค์ความรู้เพิ่มเติมในด้านภาษา ลักษณนามอันเป็นลักษณะเฉพาะของภาษาไทย คำศัพท์อาหารในวรรณกรรมไทยที่เสนอในบทความมีลักษณนามเฉพาะสำหรับอาหารชนิดนั้น ๆ ด้านที่มาของคำ พบคำศัพท์อาหารที่มีที่มาจากภาษาต่างประเทศ, ภาษาถิ่น แสดงถึงความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมที่มีการยืมคำ รับคำจากภาษาอื่นมาใช้ในภาษาไทย ด้านวัฒนธรรม ด้านภาษากับสังคม คำศัพท์อาหาร มาเป็นคำสแลง เช่น คำว่า แกงปัจจุบันใช้หมายถึงการแกล้งกัน ด้านสะท้อนภาพวัฒนธรรม คำศัพท์อาหารที่มีชื่อเป็นมงคล เช่น จ่ามงกุฎ ทองหยอด ฝอยทอง นิยมใช้ในงานมงคลจนถึงปัจจุบัน ดังแผนภาพ

20. (328-344).indd 341 17/4/2569 9:40:43

แผนภาพที่ ๑ แสดงแผนภาพความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาคำศัพท์อาหารในวรรณคดีไทย : ความสัมพันธ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย

บรรณานุกรม

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖.

มงเซเญอร์ ปาลเลกัวซ์. **เล่าเรื่องกรุงสยาม.** แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, ๒๕๕๒.

กรมศิลปากร. **ขุนช้างขุนแผนฉบับหอสมุดวัชรญาณ.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://vajirayana.org/%/ขุนช้างขุนแผน-ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ/ [๑๑ มิถุนายน ๒๕๖๘].

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. **ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://qrcode.culture.go.th/pdfbook/ich%20(3).pdf [๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

กรมศิลปากร. **ไตรภูมิพระร่วง.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://www.finearts.go.th/nlttrang/view/42488-ไตรภูมิพระร่วง [๑๘ มิถุนายน ๒๕๖๘].

กรมศิลปากร. **พระอภัยมณี**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://vajirayana.org/%/ขุนช้างขุนแผน-ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ.[๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

กระทรวงต่างประเทศ.**CNN travel ยกแกงมัสมั่นไทยครองอันดับ ๑ เมนูอร่อยที่สุดในโลก**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:https://web.facebook.com/ThaiMFA/posts/cnn-travel-%E0%B8%A2%E0%B8%8๑-% ?_rdc=๑&_rdr# [๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. **เปิดคุณสมบัติเด่นหญิงไทยสมัยรัชกาลที่ ๔ ต้องละเลงขนมเบื้องได้.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://www.silpa-mag.com/culture/article_ ๑๓๗๓๑๓ [๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. **ประชุมกาพย์เห่เรือ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://vajirayana.org/% ประชุมกาพย์เห่เรือ/พระราชนิพนธ์รัชกาลที่-๒.[๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

ไทยรัฐ. **๕ อาหารไทยติดอันดับ ๑ ใน ๑๐๐ เมนูที่ดีที่สุดในโลก.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://www.thairath.co.th/lifestyle/food/2747854 [๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

พระยามหานุภาพ. **นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://vajirayana.org/นิราศพระยามหานุภาพ/นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน. [๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

พระยาอนุมานราชธน. **เรื่องวัฒนธรรม.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://www.finearts.go.th/fad๑ 0/view/ ๓๓๐๕๒ [๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

มาลิทัต พรหมทัตตเวที. “อาหารการกินในพระอภัยมณี”. **วารสารราชบัณฑิตยสถาน**.ปีที่ ๓๗ ฉบับที่ ๒ (๒๕๕๕) : ๑๒๔-๑๔๓ [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://legacy.orst.go.th/royin20๑๔/upload/๒๔๖/FileUpload/๒๙๓๐_๘๔๙๘.pdf [๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

ภาสพงศ์ ผิวพอใช้. **“การศึกษาคำแสดงโภชนลักษณ์ในตำราอาหารไทย : ศึกษาจากตำราแม่ครัวหัวป่าก์ ของท่านผู้หญิงเปลี่ยน ภาสกรวงศ์”.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://so0๓.tci-thaijo.org/index.php/jla_ubu/article/view/๒๔๒๔๔๕ [๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

มูลนิธิโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. **อาหารไทยแท้และอาหารไทยแปลง**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :https://saranukromthai.or.th/oldchild/๑๑๔๙ [๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

วราพงษ์ เทพรงค์ทอง. **ต้มยำกุ้งมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติ**.[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.senate.go.th/view/386/News/%b[๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

สุนทรภู่. (ม.ป.ป.). **รำพันพิลาป**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :https://vajirayana.org/รำพันพิลาป/รำพันพิลาป. [๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

20. (328-344).indd 343 17/4/2569 9:40:44

สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร. “พระอภัยมณีไม่เคยเสวยเหล้า อาหารการกินกับมิติทางวัฒนธรรม”. **สุนทรภู่อาลักษณ์นักเลงทำเพลงยาว.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://sure.su.ac.th/xmlui/bitstream/id/๑cb๓df๔c-a๕de-๔ab๒-๘๙๔c-d[๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

supachai kanrew. **บทบาทของอาหารไทยในบริบทสังคมวัฒนธรรมไทย.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://contributor.lib.kmutt.ac.th/@supachai [๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

20. (328-344).indd 344 17/4/2569 9:40:44

เครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน ตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช: ข้อเสนอเชิงนโยบาย

Learning Webs for Pariyatti Dhamma Education of Buddhist Monks in Contemporary Thai Monastic Society: A Policy Recommendation Based on the Concept of Ivan Illich

พระมหาวรัญธรณ์ ญาณกิตฺติ (ศรีขุ้ย)*
Phramaha Warantorn Yanakitti (Srikhuy)
แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม**
Maechee Kritsana Raksachom
อรชร ไกรจักร์***
Orachon Kraichakr
นางสาวจรัสลักษณ์ ทองโอฬาร****
Miss Charatluck Thongoran
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
E-mail: warantorn999@gmail.com

Received: April 01, 2026
Revised: April 10, 2026
Accepted: April 12, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายว่าด้วยเครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช วิธีการศึกษาเริ่มต้นด้วยการศึกษาคำจำกัดความของคำว่า พระปริยัติธรรม ต่อจากนั้น สำรวจปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาพระปริยัติธรรมในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน ถัดจากนั้นศึกษาเครือข่ายการเรียนรู้ตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช และสุดท้าย ใช้แนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ของไอวาน อิลลิช เป็นกรอบในการจัดทำ

---

* นักวิชาการอิสระ Independent Scholar.

** รศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม Assoc. Prof. Dr.Maechee Kritsana Raksachom บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

*** ผศ.ดร.อรชร ไกรจักร์ Asst.Prof. Dr.Orachon Kraichakr บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

**** นักวิชาการอิสระ Independent Scholar.

21. (. 345-362).indd 345 17/4/2569 9:42:36

ข้อเสนอ เชิงนโยบายว่าด้วยเครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า ข้อเสนอเชิงนโยบายว่าด้วยเครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช มีแนวทางการดำเนินงาน ๔ ประการ ได้แก่ (๑) การให้บริการทรัพยากรการเรียนรู้พระปริยัติธรรม (๒) การศึกษาเรียนรู้พระปริยัติธรรมกับพระสงฆ์ผู้มีความเชี่ยวชาญ (๓) การจับคู่เพื่อนร่วมศึกษาเรียนรู้พระปริยัติธรรม (๔) การคัดเลือกและแต่งตั้งพระสงฆ์นักการศึกษามืออาชีพ อย่างไรก็ดี ข้อเสนอเชิงนโยบายในบทความวิชาการนี้ เป็นเพียงข้อเสนอหรือแนวคิดกว้าง ๆ ในการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาพระปริยัติธรรม ไม่ใช่ข้อเสนอสำเร็จรูปที่สามารถนำไปใช้ได้ทันที ดังนั้น ในการนำข้อเสนอเชิงนโยบายนี้ลงสู่การปฏิบัติ ผู้มีอำนาจของคณะสงฆ์ไทยควรเริ่มต้นด้วยการสำรวจสภาพปัจจุบันการศึกษาพระปริยัติธรรมในแต่ละพื้นที่เพื่อทราบบริบทอย่างถ่องแท้ ถัดจากนั้น นำข้อเสนอเชิงนโยบายในบทความวิชาการนี้มาเป็นกรอบในการจัดทำแผนดำเนินงาน ต่อจากนั้น จัดสรรงบประมาณและกำหนดบุคลากรให้เหมาะสมและเพียงพอต่อการขับเคลื่อนแผนดำเนินงานสู่การปฏิบัติ พร้อมกับกำกับติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามแผนอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เครือข่ายการเรียนรู้ พระปริยัติธรรมสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

คำสำคัญ: เครือข่ายการเรียนรู้; พระปริยัติธรรม, พระสงฆ์; ไอวาน อิลลิช

Abstract

This academic article aims to propose policy recommendations on learning webs for Pariyatti Dhamma education for Buddhist monks in contemporary Thai monastic society, based on the concept of Ivan Illich. The study begins with an examination of the definition of Pariyatti Dhamma. It then investigates the problem of educational inequality in Pariyatti Dhamma within the present Thai monastic community. Subsequently, it explores the concept of learning webs as proposed by Ivan Illich. Finally, the study employs Illich's concept of Learning Webs as a framework for formulating policy recommendations on learning webs for Pariyatti Dhamma education for Buddhist monks in contemporary Thai monastic society. The findings reveal that the proposed policy recommendations consist of four main approaches: (1) the provision of learning resources for Pariyatti Dhamma education; (2) learning Pariyatti Dhamma with knowledgeable and expert monks; (3) peer matching for collaborative learning in Pariyatti Dhamma; and (4) the selection and appointment of professional monastic

21. (. 345-362).indd 346 17/4/2569 9:42:36

educators. However, the policy recommendations presented in this academic article are merely broad proposals or conceptual frameworks aimed at reducing inequality in Pariyatti Dhamma education; they are not ready-made solutions that can be implemented immediately. Therefore, in translating these policy recommendations into practice, the authorities of the Thai Sangha should begin by surveying the current state of Pariyatti Dhamma education in each locality in order to gain a thorough understanding of the contextual realities. Subsequently, these policy recommendations should be employed as a framework for formulating an operational plan. This should be followed by the allocation of an appropriate budget and the designation of sufficient and qualified personnel to effectively drive the implementation of the plan. In addition, continuous monitoring and evaluation should be conducted to ensure that the learning webs for Pariyatti Dhamma education operates efficiently and sustainably.

Keyword: Learning Webs; Buddhist Monks; Pariyatti Dhamma; Ivan Illich

บทนำ

พระสัทธรรมในพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๓ ประการ ได้แก่ (๑) ปริยัติสัทธรรม หมายถึง พระพุทธพจน์ที่รวบรวมไว้ในพระไตรปิฎก (๒) ปฏิบัติสัทธรรม หมายถึง ธุดงค์คุณ ๑๓ ขันธกวัตร ๑๔ มหาวัตร ๘๒ ศีล สมาธิ และวิปัสสนา (๓) ปฏิเวธสัทธรรม หมายถึง อริยมรรค ๔ สามัญญผล ๔ และนิพพาน[๑] พระสัทธรรมทั้ง ๓ ประการนี้มีความสัมพันธ์กันและเป็นปัจจัยแก่กันและกัน กล่าวคือ ปริยัติสัทธรรมเป็นรากฐานของปฏิบัติสัทธรรม ทั้งนี้เพราะการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้อง จะต้องอาศัยปริยัติ-สัทธรรมเป็นแผนที่นำทาง และเมื่อปฏิบัติอย่างถูกต้องและต่อเนื่องย่อมได้รับผลของการปฏิบัติคือ ปฏิเวธสัทธรรม ซึ่งก็คือ ความสงบสุขทางจิตใจ หรือความหลุดพ้นจากกิเลส ข้อนี้สะท้อนให้เห็นว่า ปริยัติสัทธรรมเป็นรากฐานสำคัญของพระพุทธศาสนา หากไม่มีปริยัติสัทธรรม พระพุทธศาสนาย่อมไม่สามารถดำรงอยู่ได้ ดังข้อความที่ปรากฏในอรรถกถาสมันตปาสาทิกากล่าวว่า “เมื่อปริยัติไม่มี ปฏิเวธย่อมมีไม่ได้ มีปริยัติ ไม่มีปฏิเวธก็ไม่ได้”[๒] เมื่อปริยัติสัทธรรมมีความสำคัญดังกล่าวมาข้างต้น คณะสงฆ์จึงให้ความสำคัญกับการศึกษาพระปริยัติธรรมมาโดยตลอด ตั้งแต่สมัยพุทธกาล บรรยากาศการศึกษาพระปริยัติธรรมของ คณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้น เห็นจากการที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพุทธกิจ คือ

[๑] วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๓๙/๓๓๐.

[๒] วิ.จู.อ. (ไทย) ๓/๔๐๓/๕๐๐.

21. (. 345-362).indd 347 17/4/2569 9:42:37

การประทานโอวาทแก่เหล่าพระภิกษุในยามเย็น (ปโทเส ภิกฺขุโอวาทำ)[๓] และเห็นได้จากเหตุการณ์ที่พระทัพพมัลลบุตรจัดเสนาสนะสำหรับพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติเหมือนกันไว้ในที่แห่งเดียวกัน กล่าวคือ จัดเสนาสนะสำหรับพระภิกษุผู้ทรงพระสูตรไว้ในที่แห่งเดียวกัน ด้วยความประสงค์ว่า ท่านเหล่านั้นจักซักซ้อมพระสูตรกัน จัดเสนาสนะสำหรับพระภิกษุผู้ทรงพระวินัยไว้ในที่แห่งเดียวกัน ด้วยความประสงค์ว่าท่านเหล่านั้น จักวินิจฉัยพระวินัยกัน จัดเสนาสนะพระภิกษุผู้ทรงพระอภิธรรมไว้ในที่แห่งเดียวกัน ด้วยความประสงค์ว่า ท่านเหล่านั้นจักสนทนาพระอภิธรรมกัน[๔] ต่อมา เมื่อพระพุทธศาสนาได้แพร่ขยายไปยังดินแดนต่าง ๆ เช่น ศรีลังกา พม่า ไทย คณะสงฆ์ในประเทศเหล่านั้นยังคงให้ความสำคัญต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมเช่นเดียวกันกับคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

สำหรับประเทศไทย คณะสงฆ์ไทยนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาพระปริยัติธรรม[๕] อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณรในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน พบว่า มีความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาพระปริยัติธรรมอยู่มาก ซึ่งจะได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไป ด้วยเหตุนี้ ในบทความนี้ ผู้เขียนจึงมีความประสงค์จะนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายว่าด้วยเครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบันตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช ทั้งนี้ ผู้เขียนจะเริ่มต้นด้วยการศึกษาคำจำกัดความพระปริยัติธรรม ต่อจากนั้น จะสำรวจปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาพระปริยัติธรรมในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน ถัดจากนั้น จะศึกษาเครือข่ายการเรียนรู้ตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช และสุดท้าย ใช้แนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ของไอวาน อิลลิช เป็นกรอบในการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายว่าด้วยเครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน ตามลำดับ

คำจำกัดความคำว่า พระปริยัติธรรม

พระปริยัติธรรม ในภาษาบาลี ใช้คำว่า “ปริยตฺติ” มีรูปวิเคราะห์ว่า อตฺถกาเมน ปริยาปุณิตพฺพา สิกฺขิตพฺพาติ ปริยตฺติ แปลว่า ผู้ต้องการประโยชน์ ควรเล่าเรียนศึกษา และมีรูปวิเคราะห์อีกอย่างหนึ่งว่า ทิฏฺฐธมฺมิกาทิปุริสตฺถํ นิปฺผาเทตุ ปริยตฺตา สมตฺถาติ ปริยตฺติ แปลว่า คุณชาติที่ให้สำเร็จประโยชน์ของบุรุษมีประโยชน์ในปัจจุบันเป็นต้น ชื่อว่า ปริยัติ[๖]

---

[๓] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๙), หน้า ๒๖๘-๒๖๙.

[๔] วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๘๒/๔๑๓-๔๑๔.

[๕] ดูรายละเอียดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ได้ใน พระสถาพร เงินแก้ว และพระสวณัฐกร แสนสุข, “การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย”, **วารสารพุทธอาเซียนศึกษา**, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๖): ๕๙-๖๕.

[๖] พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช**), ศัพท์วิเคราะห์**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: เลี่ยงเชียง, ๒๕๕๘), หน้า ๕๔๙.

21. (. 345-362).indd 348 17/4/2569 9:42:37

เมื่อพิจารณารูปวิเคราะห์ข้างต้น จะเห็นได้ว่า พระปริยัติธรรม หมายถึง สิ่งที่ควรศึกษาเล่าเรียนเพื่อบรรลุประโยชน์มีประโยชน์ในปัจจุบันเป็นต้น แต่รูปวิเคราะห์ดังกล่าวไม่ได้บ่งบอกว่า สิ่งที่ควรเล่าเรียนคืออะไร มีขอบเขตอย่างไร อย่างไรก็ดี เมื่อผู้เขียนได้สืบค้นข้อมูลในพระไตรปิฎก พบว่า ติสสเมตเตยย-สุตตนิทเทส ระบุขอบเขตสิ่งที่ควรเล่าเรียน (พระปริยัติธรรม) ไว้ว่า พระปริยัติธรรม หมายถึง ส่วนคำสอนที่เป็นสุตตะ เคยยะ เวยยากรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัพภูตธรรม เวทัลละ[๗] ซึ่งก็คือ นวังคสัตถุศาสน์ หรือคำสอนของพระศาสดามีองค์ ๙[๘] นั่นเอง ทั้งนี้ อรรถกถาสมันตปาสาทิกาได้ขยายความเพิ่มเติมว่า

๑. สุตตะ หมายถึง อุภโตวิภงค์ ขันธกะ ปริวาร มงคลสูตร รัตนสูตร นาลกสูตร และตุวัฏฏกสูตร ในสุตตนิบาต และพระดำรัสอื่น ๆ ของพระพุทธเจ้าที่จัดเป็นพระสูตร

๒. เคยยะ หมายถึง พระสูตรที่มีพระคาถา

๓. เวยยากรณะ หมายถึง พระอภิธรรมปิฎกทั้งหมด พระสูตรที่ไม่มีคาถา และ พระพุทธพจน์ที่ไม่ได้ถูกจัดเข้าในองค์ ๘ ที่เหลือ

๔. คาถา หมายถึง ธรรมบท เถรคาถา เถรีคาถา และคาถาล้วน ๆ ในสุตตนิบาต

๕. อุทาน หมายถึง พระสูตร ๘๒ พระสูตรที่เป็นคาถาอันเกิดจากโสมนัสญาณ

๖. อิติวุตตกะ หมายถึง พระสูตร ๑๑๐ สูตร ที่มีพระดำรัสว่า แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสไว้แล้ว

๗. ชาตกะ หมายถึง ชาดก ๕๕๐ เรื่อง

๘. อัพภูตธรรม หมายถึง พระสูตรที่เกี่ยวข้องกับความอัศจรรย์ทั้งหมด

๙. เวทัลละ หมายถึง พระสูตรที่มีการถาม

เมื่อได้ฟังคำตอบแล้ว ก็ปลาบปลื้มใจ[๙] อย่างไรก็ดี นวังคสัตถุศาสน์ เมื่อกล่าวโดยย่อ ก็คือ พระไตรปิฎก ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก ดังนั้น จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า คำจำกัดความของคำว่า พระปริยัติธรรม หมายถึง พระไตรปิฎก

อย่างไรก็ดี หากเรายึดถือคำจำกัดความนี้อย่างเคร่งครัดว่า พระปริยัติธรรม หมายถึง พระไตรปิฎกเท่านั้น นั่นหมายความว่า อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส หรือคัมภีร์ที่เกี่ยวข้อง ไม่ใช่พระปริยัติธรรม ซึ่งก็เท่ากับว่า เราไม่จำเป็นต้องศึกษาคัมภีร์ดังกล่าวเพราะไม่ใช่พระปริยัติธรรม แน่นอนว่า การยึดถือคำจำกัดความนี้ด้วยความสุดโต่งเช่นนี้ ย่อมส่งผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาไม่น้อย ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียน

---

[๗] ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๕๐/๑๗๖.

[๘] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๙), หน้า ๒๒๑.

[๙] วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/-/๓๘-๓๙.

มองว่า เราควรให้คำจำกัดความคำว่า พระปริยัติธรรม ให้ครอบคลุมคัมภีร์พระพุทธศาสนา ทั้งนี้คัมภีร์พระพุทธศาสนา ประกอบด้วย

๑. พระไตรปิฎก คือ คัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนา
๒. อรรถกถา คือ คัมภีร์อธิบายข้อความในพระไตรปิฎก
๓. ฎีกา คือ คัมภีร์อธิบายข้อความในพระไตรปิฎกและอรรถกถา
๔. อนุฎีกา คือ คัมภีร์ที่อธิบายข้อความในฎีกา
๕. มธุ คือ คัมภีร์ที่ปรับปรุงใหม่ให้มีความไพเราะ เป็นที่ประทับใจ ดุจความหวานของน้ำผึ้ง
๖. กนิฏฐคันถะ คือ คัมภีร์นิ้วก้อยหรือขนาดย่อม อาทิ อรรถนิ้วก้อย ฎีกานิ้วก้อย
๗. คัณฐิ คือ คัมภีร์นอกสายคัมภีร์กระแสหลัก อาทิ คัมภีร์บาลีไวยากรณ์ คัมภีร์มหาวงศ์
๘. โยชนา คือ คัมภีร์ที่อธิบายการสร้างประโยคและการแปลความหมาย[๑๐]

ดังนั้น เมื่อประสงค์จะให้คำจำกัดความพระปริยัติธรรมครอบคลุมคัมภีร์พระพุทธศาสนา เราสามารถนิยามได้ว่า พระปริยัติธรรม หมายถึง คัมภีร์พระพุทธศาสนา หรือการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ในปัจจุบัน พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. ๒๕๖๒ ได้ให้คำจำกัดความการศึกษาพระปริยัติธรรมไว้ในมาตรา ๔ ว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม หมายถึง การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก[๑๑] ซึ่งสอดคล้องกับคำจำกัดความของพระปริยัติธรรมดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น อย่างไรก็ดี มาตรา ๖ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรมพ.ศ. ๒๕๖๒ แบ่งการศึกษาพระปริยัติธรรมออกเป็น ๓ แผนก ได้แก่ แผนกบาลี แผนกธรรม และแผนกสามัญศึกษา ซึ่งหากพิจารณาอย่างละเอียดลออ จะเห็นได้ว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ไม่สอดคล้อง กับคำจำกัดความของการศึกษาพระปริยัติธรรมในมาตรา ๔ เลย ทั้งนี้เพราะนำรายวิชาพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาพระปริยัติธรรม อย่างไรก็ดี การที่ผู้เขียนชี้ให้เห็นประเด็นความไม่สอดคล้องกันระหว่างคำจำกัดความของการศึกษาพระปริยัติธรรมในมาตรา ๔ กับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในมาตรา ๖ ผู้เขียนไม่ได้มีเจตนาจะวิพากษ์วิจารณ์การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เพียงแค่ต้องการจะชี้ให้เห็นว่า การแบ่งแผนกการศึกษาพระปริยัติธรรม ควรเชื่อมโยงหรืออยู่ภายใต้คำจำกัดความหรือนิยามศัพท์ที่กำหนดไว้ ดังนั้น หากมีโอกาสปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรมพ.ศ. ๒๕๖๒ ผู้เขียนขอเสนอให้นิยามศัพท์ “การศึกษาพระปริยัติธรรม” ในมาตรา ๔ เสียใหม่ว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม หมายถึง การศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาควบคู่กับวิทยาการสมัยใหม่ เพื่อให้คำจำกัดความครอบคลุมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

---

[๑๐] ทรงวิทย์ แก้วศรี, **คัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา**, (ม.ป.ท., ม.ป.พ.,๒๕๓๐), หน้า ๑.

[๑๑] **พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรมพ.ศ. ๒๕๖๒**, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๑๓๖ ตอนที่ ๕๐ ก, หน้า ๑๒.

21. (. 345-362).indd 350 17/4/2569 9:42:37

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า พระปริยัติธรรม หมายถึง คัมภีร์พระพุทธศาสนา หรือการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนา ดังนั้น ในลำดับต่อไป ผู้เขียนจะใช้คำจำกัดความของคำว่า พระปริยัติธรรม เป็นกรอบในการสำรวจความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาพระปริยัติธรรมในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน

ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาพระปริยัติธรรมในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน

ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาพระปริยัติธรรม หมายถึง การได้รับโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างไม่เสมอภาคหรือไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาพระปริยัติธรรมในบทความนี้ จำแนกออกเป็น ๓ ด้าน ทั้งนี้ ไม่ได้หมายความว่า ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาพระปริยัติธรรมในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันมีเท่านี้ เหตุผลที่จำแนกออกเป็น ๓ ด้าน เพื่อให้เหมาะสมกับการนำแนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ของไอวาน อิลลิช มาเป็นกรอบในการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายว่าด้วยเครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบันเท่านั้น ทั้งนี้ ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา พระปริยัติธรรมในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน มีรายละเอียดดังนี้

๑. ความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงครูผู้เชี่ยวชาญ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน เน้นการศึกษาพระปริยัติธรรม-บาลีตามหลักสูตรของคณะสงฆ์ไทย ภาพคุ้นตาที่เราพบเห็นในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน คือ บางสำนักเรียนมีพระภิกษุสามเณรสอบไล่ได้จำนวนมาก เพราะครูในสำนักเรียนมีความเชี่ยวชาญมากด้วยประสบการณ์ จัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่บางสำนักเรียนมีพระภิกษุสามเณรสอบไล่ได้จำนวนน้อย เพราะครูเป็นมือสมัครเล่นที่ทำหน้าที่เป็นนักเรียนและครูสอนในขณะเดียวกัน จัดการเรียนการสอนไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ดังงานวิจัยของพระมหาวุฑฒ์ สุวุฑฺฒิโกและคณะ ที่ชี้ว่า รูปแบบพี่สอนน้องเป็นกลไกหลักในการจัดการเรียนการสอน กล่าวคือ พระภิกษุและสามเณรที่สอบผ่านนักธรรมชั้นเอกและเปรียญธรรมประโยค ๓ (ป.ธ.๓) จะได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่เป็นครู ทำการถ่ายทอดความรู้แก่รุ่นน้อง ทั้งนี้ พระภิกษุบางรูปปฏิบัติหน้าที่ควบทั้งครูและนักเรียนในเวลาเดียวกัน[๑๒] ปรากฏการณ์ข้างต้นนี้สะท้อนให้เห็นว่า พระภิกษุสามเณรในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันมีโอกาสเข้าถึงครูผู้เชี่ยวชาญแตกต่างกัน บางรายได้เรียนกับครูผู้เชี่ยวชาญมากด้วยประสบการณ์ บางรายได้เรียนกับครูมือสมัครเล่น ด้วยเหตุนี้ พระภิกษุสามเณรในแต่ละสำนักเรียนจึงสอบไล่ได้จำนวนมากน้อยแตกต่างกันตามความพร้อมของบุคลากร ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ สามารถเรียกได้ว่า ความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงครูผู้เชี่ยวชาญ

---

[๑๒] พระมหาวุฑฒ์ สุวุฑฺฒิโก, พระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฺฒโน และพระมหาเผด็จ จิรกุโล, “ศึกษาการจัดการเรียนรู้พระปริยัติธรรมแผนกบาลีของพระสงฆ์ไทย”, **วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา**, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๖๓): ๑๐๕.

21. (. 345-362).indd 351 17/4/2569 9:42:37

๒. ความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงหลักสูตร โดยส่วนมาก พระภิกษุสามเณรในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลีตามหลักสูตรของคณะสงฆ์ไทย และในขณะเดียวกันมีพระภิกษุสามเณรจำนวนหนึ่งรวมกลุ่มกันศึกษาพระไตรปิฎก เช่น วัดพระธาตุหนองสามหมื่น อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ จัดการเรียนการสอนพระไตรปิฎก[๑๓] พร้อมทั้งพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลีตามหลักสูตรของของคณะสงฆ์ไทย วัดเขาสนามชัย อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จัดการเรียนการสอนพระวินัยมีชื่อหลักสูตรว่า “กังขาวิตรณี หลักสูตร ๒ ปี พึ่งตน พึ่งเพื่อน พาเพื่อนพ้นนิสัย” หลักสูตรอภิธรรมมัตถสังคหะพร้อมทั้งพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลีตามหลักสูตรของคณะสงฆ์ไทย ทั้งนี้พระภิกษุสามเณรที่ประสงค์จะเข้าศึกษาร่วมกับกลุ่มดังกล่าวจำต้องย้ายไปพำนัก ณ วัดที่จัดการเรียนการสอนนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม พระภิกษุสามเณรบางรูปไม่สามารถกระทำเช่นนั้นได้ เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านภารกิจ หน้าที่ หรือเงื่อนไขอื่น ๆ ปรากฏการณ์ข้างต้นนี้สะท้อนให้เห็นว่า พระภิกษุสามเณรในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันมีโอกาสเข้าถึงหลักสูตรแตกต่างกัน บางรายมีโอกาสได้ศึกษาเฉพาะพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลีตามหลักสูตรของคณะสงฆ์ไทยเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ในขณะที่บางรายมีโอกาสได้ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลีควบคู่กับพระไตรปิฎก ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ สามารถเรียกได้ว่าความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงหลักสูตร

๓. ความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้ งานศึกษาของณดล คุณานนท์ ชี้ว่าความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาไม่ได้เกิดจากความสามารถหรือศักยภาพเฉพาะตัวของผู้เรียน แต่เป็นผลมาจากโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และนโยบายสาธารณะที่ไม่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของเด็กในพื้นที่ชนบทได้อย่างแท้จริง ความแตกต่างด้านทรัพยากรทางการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นคุณภาพของครูผู้สอน ความพร้อมของสื่อและอุปกรณ์ ตลอดจนบรรยากาศและสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เด็กในชนบทเผชิญข้อจำกัดในการพัฒนาศักยภาพของตน และมีโอกาสทางการศึกษาน้อยกว่าเด็กที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง[๑๔] อย่างไรก็ดี หากเราใช้งานศึกษาของณดล คุณานนท์เป็นกรอบในการพิจารณาความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้ของพระภิกษุสามเณรในสังคมไทยปัจจุบัน เราสามารถกล่าวได้ว่า พระภิกษุสามเณรที่พำนักอยู่ในเมืองและในชนบทมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน กล่าวคือ พระภิกษุสามเณรในเมืองมีโอกาสเข้าถึงแหล่งข้อมูลทางพระพุทธศาสนาอย่างหลากหลาย เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา หนังสือ ในขณะที่พระภิกษุสามเณรในชนบทกลับมีข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากรดังกล่าว จริงอยู่ ในปัจจุบัน มีฐานข้อมูลออนไลน์สำหรับการศึกษาเรียนรู้

---

[๑๓] พระไตรปิฎก, **รับสมัคร เรียนพระไตรปิฎก**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://pratripitaka.com/study/ [๙ เมษายน ๒๕๖๙].

[๑๔] ณดล คุณานนท์, “ปัญหาความเท่าเทียมทางการศึกษาของเด็กไทยในชนบทและเมือง”, **Thai Social Science Journal**, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๘): ๑.

21. (. 345-362).indd 352 17/4/2569 9:42:37

แต่เราไม่ควรลืมว่า บางอย่างไม่ได้อยู่ในฐานข้อมูลออนไลน์ แต่อยู่ในห้องสมุดสาธารณะซึ่งมักจะตั้งอยู่ในเมือง ซึ่งห่างไกลจากพระภิกษุสามเณรที่ที่พำนักอยู่ในชนบท สิ่งนี้คือปรากฏการณ์ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาอย่างหนึ่ง

จะเห็นได้ว่า ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันมีความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งจำเป็นต้องเร่งรีบดำเนินการแก้ไข ด้วยเหตุนี้ ในบทความนี้ ผู้เขียนจึงมีความประสงค์จะนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายว่าด้วยเครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช เพื่อให้ผู้มีอำนาจของคณะสงฆ์ไทยใช้ข้อเสนอเชิงนโยบายนี้เป็นกรอบในการจัดทำแผนดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาพระปริยัติธรรม แต่ก่อนอื่นนั้น ผู้เขียนจะกล่าวถึงเครือข่ายการเรียนรู้ตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช

เครือข่ายการเรียนรู้ตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช

ไอวาน อิลลิชเป็นชาวเวียนนา เกิดในปี ค.ศ. ๑๙๒๖ สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัย เกรกอเรียน (Gregorian University) ในกรุงโรม เคยเป็นบาทหลวง (priest) และมีโอกาสทำงานในมหาวิทยาลัยเปอร์โตริโก (University of Puerto Rico) ดำรงตำแหน่งเป็นรองคณบดี เขามีผลงานทางวิชาการหลายเรื่อง ผลงานที่มีอิทธิพลมากที่สุดของเขาเล่มหนึ่ง คือ “Deschooling Society”[๑๕] อิลลิชเขียนหนังสือเล่มนี้เพื่อเสนอให้ปลดแอกการศึกษาออกจากโรงเรียนหรือยกเลิกระบบโรงเรียนนั่นเอง มุสตาฟา มาจีด (Mustafa Majeed) และอาดิล ฮุสเซน เมียร์ (Aadil Hussain Mir) ได้สรุปเหตุผลของอิลลิชในการเสนอให้ปลดแอกการศึกษาออกจากโรงเรียนไว้ว่า ตามทัศนะของอิลลิช ระบบการศึกษาถูกทำให้กลายเป็นสถาบันซึ่งจำกัดเสรีภาพของปัจเจกบุคคล สร้างความไม่เสมอภาคทางสังคม ให้คุณค่ากับวุฒิการศึกษามากกว่าการเรียนรู้จากประสบการณ์ กำหนดให้ผู้เรียนทุกคนเรียนหลักสูตรเดียวกัน ทั้งที่ การเรียนรู้ควรสอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน เขาเชื่อว่า การเรียนรู้ไม่ได้เกิดขึ้นภายในพื้นที่โรงเรียนเท่านั้น และเขาต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีอิสระโดยไม่มีระบบโรงเรียนครอบงำ เขาจึงได้เสนอแนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ (learning webs)[๑๖] ซึ่งจะกล่าวต่อไป

---

[๑๕] Jon Igelmo Zaldívar, “Revisiting the Critiques of Ivan Illich’s Deschooling Society,” **International Journal for Cross-Disciplinary Subjects in Education (IJCDSE)**, Special Issue, vol. 1, no. 1 (2011): 618-619.

[๑๖] Mustafa Majeed and Aadil Hussain Mir, “Deschooling society: A radical critique of institutionalized education”, **International Journal of Trends in Emerging Research and Development**, Vol. 2 no. 6 (2024): 36.

21. (. 345-362).indd 353 17/4/2569 9:42:37

คำว่า เครือข่าย ตามแนวคิดของอิลลิช หมายถึง ช่องทางหรือโครงสร้างที่จัดทำขึ้นเพื่อส่งเสริมให้บุคคลสามารถเข้าถึงทรัพยากรและติดต่อพบกัน[๑๗] เครือข่ายการเรียนรู้ (Learning Webs) ตามแนวคิดของอิลลิช มี ๔ ประการ ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

๑. บริการทรัพยากรทางการศึกษา (Reference Services to Educational Objects) ตามแนวคิดของอิลลิช สิ่งของเป็นทรัพยากรพื้นฐานของการเรียนรู้ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งของเป็นตัวบ่งชี้การเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น การได้รับโอกาสให้เข้าไปประกอบหรือถอดเครื่องจักรในอู่ซ่อมรถ แต่โรงเรียนกลับกีดกันผู้เรียนไม่ให้เข้าถึงสิ่งของและอุปกรณ์การเรียนรู้ สงวนไว้เฉพาะครูเท่านั้น ครูหวงแหนหนังสือในฐานะเป็นเครื่องมือทางวิชาชีพของตน ผู้บริหารหวงแหนห้องสมุดโดยอ้างว่าสิ่งของในห้องสมุดมีราคาแพง นักเรียนจะได้ใช้แผนที่ ห้องปฏิบัติการ สารานุกรม หรือกล้องจุลทรรศน์ เฉพาะในช่วงเวลาที่ได้รับอนุญาตเท่านั้น ผลเสียของการที่โรงเรียนผูกขาดสิ่งของ มี ๒ ประการ ได้แก่ (๑) เป็นการบ่อนทำลายทัศนคติของผู้เรียน ตัวอย่างเช่น เกม Wff 'n Proof ใช้ลูกเต๋าเป็นสัญลักษณ์ทางตรรกะ มีฟังก์ชันไม่ซับซ้อน ผู้เล่นสามารถเล่นได้ด้วยตนเอง และสามารถมองเห็นความสามารถด้านตรรกะของตน ต่อมาเมื่อเกมเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรในโรงเรียน เกมกลับกลายเป็นกิจกรรมการแข่งขันและเป็นเครื่องมือในการจัดลำดับความสามารถและสร้างความหมายเชิงลบแก่ผู้เรียนที่ไม่ถนัด (๒) ทำให้ต้นทุนของสิ่งของที่ใช้ในโรงเรียนมีราคาสูงขึ้นมหาศาล ด้วยเหตุนี้ อิลลิชจึงเสนอว่า ควรปลดแอกการศึกษาออกจากโรงเรียน และควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงสิ่งของและกระบวนการต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง ยอมรับคุณค่าทางการศึกษาที่แฝงอยู่ในสิ่งของและกระบวนการเหล่านั้น เมื่อปลดแอกการศึกษาออกจากโรงเรียน สิ่งของที่เคยเก็บไว้ในโรงเรียนจะกระจายไปยังพื้นที่สาธารณะ ผู้เรียนทุกช่วงวัยจะสามารถใช้สิ่งของเหล่านั้นได้อย่างสะดวก และยิ่งไปกว่านั้น พื้นที่การเรียนรู้จะเพิ่มมากขึ้น เช่น ร้านเครื่องมือ ห้องสมุด ห้องปฏิบัติการ ห้องเล่นเกม ห้องล้างภาพ ห้องซ่อมดนตรี พิพิธภัณฑ์[๑๘]

๒. การแลกเปลี่ยนทักษะ (Skill Exchanges) การแลกเปลี่ยนทักษะเกิดขึ้นในกรณีที่ครูผู้สอนทักษะกับผู้เรียนมีเวลาตรงกันและพร้อมพบกัน อย่างไรก็ดี อิลลิช ชี้ว่า บางทักษะไม่จำเป็นต้องเรียนกับครูผู้สอนทักษะ หากผู้เรียนต้องความเป็นส่วนตัว ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองผ่านสื่อการเรียนที่มีคุณภาพ แต่สำหรับบางทักษะ ผู้เรียนควรเรียนรู้กับครูผู้สอนทักษะ เช่น ทักษะด้านภาษา อิลลิช เสนอว่าการสอนทักษะควรเป็นสิทธิทั่วไปและเป็นส่วนหนึ่งของเสรีภาพในการแสดงออกภายใต้การคุ้มครองโดยกฎหมาย นอกจากนี้ควรพัฒนาระบบการแลกเปลี่ยนทักษะภายใต้การกำกับดูแลของหน่วยงานเพื่อป้องกันการผูกขาดการสอนทักษะ ส่วนครูผู้สอนทักษะจำเป็นต้องมีการคัดกรองคุณภาพและความ

---

[๑๗] Ivan Illich, ***Deschooling Society***, (New York: Harper & Row, 1817), pp. 76-77.

[๑๘] Ibid., pp. 79-85.

21. (. 345-362).indd 354 17/4/2569 9:42:37

เชี่ยวชาญด้วยการจัดสอบด้วยแบบทดสอบที่มีมาตรฐาน และในขณะเดียวกัน ควรสนับสนุนครูผู้สอนทักษะที่ไม่มีชื่อเสียง เช่น การจัดตั้งศูนย์ทักษะสาธารณะ การจัดตั้งธนาคารแลกเปลี่ยนทักษะ[๑๙]

๓. การจับคู่เพื่อนร่วมเรียนรู้ (Peer-Matching) ไอวาน อิลลิช กล่าวว่า บรรยากาศที่น่าเศร้าที่สุดในโรงเรียน คือ การจัดให้ผู้เรียนเรียนรายวิชาเดียวกันในห้องเรียนเดียวกัน จริงอยู่ แม้จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนรายวิชา แต่รายวิชาก็มีอยู่อย่างจำกัด นอกจากนี้ แม้จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนรวมกลุ่มเรียนรู้ร่วมกันภายในโรงเรียน แต่การรวมกลุ่มไม่ได้สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียนอย่างแท้จริง เพราะมีตัวแปรบางอย่างเข้ามาแทรกแซง ซึ่งก็คือ เป้าหมายของโรงเรียน อิลลิชชี้ว่า ระบบการศึกษาที่ดีควรเอื้ออำนวยให้ผู้เรียนสามารถระบุและกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ตนประสงค์จะเข้าร่วม แสวงหาเพื่อนร่วมเรียนรู้บนพื้นฐานของความสนใจร่วมกันได้ด้วยตนเอง ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ค้นหา พบปะ และประเมินบุคคลอื่นตั้งแต่เยาว์วัย ซึ่งเป็นการหล่อหลอมทัศนคติและความสนใจในการแสวงหาความร่วมมือใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต จริงอยู่ แม้โรงเรียนที่มีคุณภาพจะพยายามผลักดันให้ผู้เรียนที่มีความสนใจร่วมกันลงทะเบียนเรียนในหลักสูตรเดียวกัน แต่สิ่งหนึ่งที่โรงเรียนไม่ได้คำนึงถึง คือ ความแตกต่างในด้านมิติด้านชีวิตอื่น ๆ ของผู้เรียน ด้วยเหตุนี้ อิลลิชจึงเสนอว่า การจับคู่เพื่อนร่วมเรียนรู้ (Peer-Matching) เป็นทางออกสำหรับปัญหาดังกล่าว ทั้งนี้ เขาได้เสนอให้ดำเนินการสร้างเครือข่ายการจับคู่เพื่อนร่วมเรียนรู้ (Peer-Matching) โดยออกแบบฟังก์ชันการใช้งานที่ง่ายสะดวกต่อผู้ใช้งาน โดยมีวิธีการใช้งานดังนี้ (๑) ผู้ใช้งานระบุตัวตนและข้อมูลติดต่อ อธิบายกิจกรรมหรือความสนใจที่ต้องการเพื่อนร่วมเรียนรู้ลงไปในคอมพิวเตอร์ ต่อจากนั้น ระบบคอมพิวเตอร์จะประมวลผล และส่งข้อมูลติดต่อไปยังบุคคลที่มีความสนใจร่วมกัน อย่างไรก็ดี ในกรณีที่ผู้ใช้งานไม่สามารถจับคู่ได้โดยตรงเพราะไม่มีบุคคลที่มีความสนใจร่วมกันในระบบ วิธีการแก้ไขปัญหา คือ การทำป้ายประชาสัมพันธ์หรือโฆษณาในสื่อสิ่งพิมพ์โดยไม่ต้องเปิดเผยชื่อตัวตน เมื่อจับคู่เพื่อนร่วมเรียนรู้ได้แล้ว ค่อยลงทะเบียนในระบบในภายหลัง (๒) สนทนาโต้ตอบผ่านการเขียนจดหมายหรือใช้เครื่องพิมพ์ดีดแล้วส่งจดหมาย อย่างไรก็ดี อิลลิช ได้เสนอเพิ่มเติมว่า เครือข่ายการจับคู่เพื่อนร่วมเรียนรู้ควรพัฒนาให้เป็นเครื่องมือสาธารณะที่เอื้ออำนวยให้บุคคลสามารถติดต่อ ชักชวนพบปะผู้อื่นที่มีความสนใจร่วมกันได้อย่างสะดวก จริงอยู่ เครือข่ายการจับคู่เพื่อนร่วมเรียนรู้อาจถูกนำไปใช้ในทางที่ไม่เหมาะสม แต่ก็สามารถปกป้องกันได้ด้วยการออกมาตรการควบคุมการใช้งาน[๒๐]

๔. นักการศึกษามืออาชีพ (Professional Educators) อิลลิชกล่าวว่า เมื่อปลดแอกการศึกษาออกจากโรงเรียน ผู้เรียนจะมีทางเลือกในการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้อย่างอิสระมากขึ้น และจะตระหนักถึงเสรีภาพของตนมากขึ้น อย่างไรก็ดี แม้ระบบโรงเรียนจะหายไป

---

[๑๙] Ibid., pp. 87- 90.

[๒๐] Ibid., pp. 91-94.

21. (. 345-362).indd 355 17/4/2569 9:42:37

จากสังคม แต่นักการศึกษามืออาชีพยังคงมีความจำเป็น ทั้งนี้เพราะ ผู้เรียน พ่อแม่หรือครูผู้สอนทักษะยังคงต้องการคำแนะนำจากนักการศึกษามืออาชีพ ไม่ว่าจะเป็นวิธีการสอน (pedagogy) และภาวะผู้นำทางปัญญา (intellectual leadership) ทั้งนี้ อิลลิชจำแนกสมรรถนะทางการศึกษาเฉพาะ (special educational competence) แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ (๑) สมรรถนะในการสร้างและดำเนินงานระบบเครือข่ายการเรียนรู้ (๒) สมรรถนะในการแนะแนวผู้เรียนและผู้ปกครองให้ใช้เครือข่ายอย่างเหมาะสม และ (๓) สมรรถนะในการทำหน้าที่เป็นผู้นำในการเดินทางเพื่อแสวงหาปัญญา สมรรถนะทางการศึกษาข้างต้น นำมาสู่การกำหนดอาชีพอิสระ ๒ อาชีพ คือ (๑) ผู้บริหารการศึกษา (educational administrators) ซึ่งมีหน้าที่เอื้ออำนวยให้เกิดการพบปะการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอนทักษะหรือเพื่อนร่วมเรียนรู้อย่างราบรื่น (๒) ครูผู้ให้คำปรึกษาด้านการสอน (pedagogical counselors) มีหน้าที่ช่วยให้ผู้เรียนค้นหาเส้นทางที่เหมาะสมกับตนเองมากที่สุด ให้คำแนะนำเกี่ยวกับแหล่งฝึกงานหรือกลุ่มผู้เรียนร่วมกัน ให้คำแนะนำในการเลือกสื่อและวิธีการเรียนรู้ ส่วนผู้นำทางการศึกษา (educational initiator or leader) ยากที่จะนิยามบทบาทหน้าที่ เพราะบุคคลจะเป็นผู้นำได้ต้องมีคนติดตามความคิดริเริ่มของเขาและยอมเป็นศิษย์ อย่างไรก็ดี อิลลิช ยืนยันว่า แม้ในเครือข่ายการเรียนรู้ จะมีผู้บริหารการศึกษา ครูผู้ให้คำปรึกษาด้านการสอน แต่ในเครือข่ายการเรียนรู้นี้ ไม่มีพื้นที่สำหรับระบบโรงเรียน เช่น การควบคุมวินัยนักเรียน การประชาสัมพันธ์ การว่าจ้าง กำกับดูแล การเลิกจ้างครู การจัดทำหลักสูตร การจัดซื้อหนังสือเรียน การดูแลอาคารสถานที่ การกำกับการแข่งขันกีฬาระหว่างสถานศึกษา การดูแลความเป็นอยู่ของเด็ก การวางแผนการสอน แน่นอนว่า เมื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ได้สำเร็จ ผู้เรียนแต่ละคนจะมีเส้นทางเป็นของตัวเอง[๒๑]

กล่าวโดยสรุป อิลลิชได้วิพากษ์โรงเรียนในฐานะสถาบันทางการศึกษาว่าเป็นโครงสร้างที่ปิดกั้นการเรียนรู้ของผู้เรียน มากกว่าจะเอื้อให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง เขาจึงเสนอให้ปลดแอกการศึกษาออกจากโรงเรียน พร้อมกับเสนอให้สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ (Learning Webs) เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาและเปิดพื้นที่การเรียนรู้ตามความสนใจของผู้เรียน

อย่างไรก็ดี ผู้เขียนเห็นด้วยกับอิลลิชในเรื่องเครือข่ายการเรียนรู้ แต่ไม่ได้เห็นด้วยกับการยกเลิกระบบโรงเรียน เพราะผู้เขียนมองว่า โรงเรียนยังมีความสำคัญในฐานะเป็นสถาบันที่มอบการศึกษาแก่คนในสังคม เราไม่ควรลืมไปว่า คนในสังคมมีหลายลักษณะ บางคนใฝ่เรียนรู้ เครือข่ายการเรียนรู้ย่อมมีประโยชน์แก่เขา แต่ในกรณีบางคนไม่สนใจใฝ่เรียนรู้ เล่นเที่ยวตามอำเภอใจ คำถามคือ เครือข่ายการเรียนรู้ จะมีประโยชน์ต่อเขาอย่างไร ดังนั้น ผู้เขียนมีความเห็นว่า เราไม่จำเป็นต้องปลดแอกการศึกษาออกจากโรงเรียนหรือยกเลิกโรงเรียนแล้วสร้างเครือข่ายการเรียน แต่เราน่าจะนำเครือข่ายการเรียนรู้ไปบูรณาการร่วมกับระบบโรงเรียนเพื่อกระจายโอกาสทางการศึกษามากขึ้น

---

[๒๑] Ibid., pp. 97-100.

21. (. 345-362).indd 356 17/4/2569 9:42:38

ดังนั้น ในการเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายว่าด้วยเครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช ผู้เขียนจะยังคงรักษาระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลีของคณะสงฆ์ไทยไว้ และจะเพิ่มการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกพระไตรปิฎก-แผนกบาลีสัททาวิเสส เพื่อให้ครอบคลุมกับคำจำกัดความของคำว่า พระปริยัติธรรม ซึ่งหมายถึง คัมภีร์พระพุทธศาสนา หรือการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนา ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ข้อเสนอเชิงนโยบายว่าด้วยเครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช

ความสำคัญของปัญหา

คำว่า พระปริยัติธรรม หมายถึง คัมภีร์พระพุทธศาสนา หรือการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนา ทั้งนี้ ในข้อเสนอเชิงนโยบายนี้ จำแนกการศึกษาพระปริยัติธรรมออกเป็น ๔ แผนก ได้แก่ (๑) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม[๒๒] (๒) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี[๒๓] (๓) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสายสัททาวิเสส[๒๔] (๔) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกพระไตรปิฎก[๒๕] ตามคำจำกัดความของพระปริยัติธรรมดังกล่าวมาข้างต้น และเมื่อสำรวจการศึกษาพระปริยัติธรรมในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน พบว่า มีความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาพระปริยัติธรรม ๓ ด้าน คือ (๑) ความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงครู

---

[๒๒] การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เป็นหลักสูตรที่รับผิดชอบโดยแม่กองธรรมสนามหลวง มี ๓ ระดับ ได้แก่ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก.

[๒๓] การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นหลักสูตรที่รับผิดชอบโดยแม่กองบาลีสนามหลวง มี ๘ ระดับ ได้แก่ ชั้นประโยค ๑-๒ ถึง ชั้นประโยค ป.ธ.๙.

[๒๔] การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสายสัททาวิเสส เป็นหลักสูตรที่ควรพัฒนาขึ้นมาใหม่ โดยมีขอบข่ายเนื้อหาครอบคลุมคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ ๔ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มคัมภีร์ไวยากรณ์ กลุ่มคัมภีร์นิฆัณฑุ กลุ่มคัมภีร์ฉันทลักษณ์ กลุ่มคัมภีร์เกฏุกะ นอกจากนี้ ควรก่อตั้งแม่กองบาลีสายสัททาวิเสสเพื่อรับผิดชอบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสายสัททาวิเสส

ทั้งนี้ พระมหาสุรชัย วราสโภ ได้อธิบายว่า คัมภีร์บาลีไวยากรณ์ ๔ กลุ่ม ได้แก่ (๑) กลุ่มคัมภีร์ไวยากรณ์ เช่น คัมภีร์กัจจายนไวยากรณ์ คัมภีร์โมคคัลลานไวยากรณ์ (๒) กลุ่มคัมภีร์นิฆัณฑุ เช่น คัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา (๓) กลุ่มคัมภีร์ฉันทลักษณ์ เช่น คัมภีร์วุตโตทัย คัมภีร์ฉันโทมัญชรี (๔) กลุ่มคัมภีร์เกฏุกะ เช่น คัมภีร์สุโพธาลังการ,

พระมหาสุรชัย วราสโภ, **ประวัติคัมภีร์สัททาวิเสส**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://surl.li/rrvbcu [๙ เมษายน ๒๕๖๙].

[๒๕] การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกพระไตรปิฎก เป็นหลักสูตรที่ควรพัฒนาขึ้นมาใหม่ โดยมีขอบข่ายเนื้อหาครอบคลุม ๓ ปิฎก ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ทั้งนี้ในหลักสูตรดังกล่าว ต้องกำหนดให้มีการศึกษาอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย เพื่อความเข้าใจตัวบทในพระไตรปิฎกอย่างแจ่มแจ้ง นอกจากนี้ ควรก่อตั้งแม่กองพระไตรปิฎกเพื่อรับผิดชอบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกพระไตรปิฎก

21. (. 345-362).indd 357 17/4/2569 9:42:38

ผู้เชี่ยวชาญ (๒) ความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงหลักสูตร (๓) ความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้ ซึ่งความเหลื่อมล้ำดังกล่าวอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพของการศึกษาพระปริยัติธรรมในระยะยาว ดังนั้น เพื่อสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาพระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน ผู้เขียนจะได้นำเสนอแนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ของไอวาน อิลลิช มาเป็นกรอบในการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย[๒๖] ว่าด้วยเครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์

๒. เพื่อพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์

กลุ่มเป้าหมาย

พระสงฆ์ในคณะธรรมยุติกนิกายและมหานิกายในสังคมไทยปัจจุบัน

วิธีดำเนินการ

การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช สำหรับพระสงฆ์ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันมีแนวทางดังนี้

๑. การให้บริการทรัพยากรการเรียนรู้พระปริยัติธรรม[๒๗] ควรดำเนินการดังนี้

๑) พัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลทรัพยากรการเรียนรู้พระปริยัติธรรม โดยรวบรวมองค์ความรู้สำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส ตำรา และหนังสือทางพระพุทธศาสนา ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อให้พระภิกษุสามเณรสามารถเข้าถึงความรู้ทางพระพุทธศาสนาได้อย่างสะดวกรวดเร็ว

๒) สร้างภาคีเครือข่ายร่วมกับสถาบันการศึกษาที่มีความพร้อมด้านคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อขออนุญาตให้พระสงฆ์เข้าศึกษาและแสวงหาความรู้เพิ่มเติม พร้อมทั้งจัดโซนศึกษาค้นคว้าเฉพาะสำหรับพระภิกษุสามเณรเพื่อความเหมาะสมกับสมณสารูป

---

[๒๖] ข้อเสนอเชิงนโยบาย (Policy Recommendation) หมายถึง ข้อเสนอแนะสำหรับผู้มีอำนาจใช้ประกอบการตัดสินใจในการการดำเนินการแก้ไขปัญหาในอนาคต ประกอบด้วย (๑) ความสำคัญของปัญหา (๒) วัตถุประสงค์ (๓) กลุ่มเป้าหมาย (๔) วิธีดำเนินการ (๕) ผลที่คาดว่าจะได้รับ

กลุ่มการวิจัยและการพัฒนาระบบเครือข่าย สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๘ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, **คู่มือแนวทางการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายจากข้อมูลเชิงพื้นที่**, (ม.ป.ท., ม.ป.พ., ม.ป.ป.), หน้า ๙, ๑๖.

[๒๗] ปรับชื่อมาจากเครือข่ายที่ ๑ ตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช คือ บริการทรัพยากรทางการศึกษา (Reference Services to Educational Objects).

21. (. 345-362).indd 358 17/4/2569 9:42:38

๒. การศึกษาเรียนรู้พระปริยัติธรรมกับพระสงฆ์ผู้มีความเชี่ยวชาญ[๒๘] ควรดำเนินการดังนี้

๑) พัฒนาหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมเพิ่มเติมอีก ๒ หลักสูตร ได้แก่ หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสายสัททาวิเสส และหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกพระไตรปิฎก เมื่อรวมกับหลักสูตร เดิมอีก ๒ หลักสูตร จะทำให้การศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทย มี ๔ แผนก ๔ แผนก ได้แก่ (๑) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม (๒) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี (๓) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสายสัททาวิเสส (๔) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกพระไตรปิฎก

๒) สอบคัดเลือกพระสงฆ์ด้วยแบบทดสอบมาตรฐาน เพื่อแต่งตั้งเป็นพระสงฆ์ผู้มีความเชี่ยวชาญพระปริยัติธรรมครอบคลุมการศึกษาพระปริยัติธรรม ๔ แผนก คือ แผนกธรรม แผนกบาลี แผนกบาลีสายสัททาวิเสส แผนกพระไตรปิฎก ทั้งนี้ อาจจำแนกความเชี่ยวชาญออกเป็นแผนกย่อยตามลักษณะขององค์ความรู้ เช่น ในแผนกพระไตรปิฎก อาจแบ่งออกเป็นพระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก

๓) พัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อจัดทำฐานข้อมูลพระสงฆ์ผู้มีความเชี่ยวชาญพระปริยัติธรรมใน ๔ แผนก คือ แผนกธรรม แผนกบาลี แผนกบาลีสายสัททาวิเสส แผนกพระไตรปิฎก เพื่อให้พระภิกษุสามเณรสามารถสืบค้นและติดต่อนัดหมายวันเวลาและสถานที่ในการศึกษาเรียนรู้พระปริยัติธรรมจากพระสงฆ์ ผู้มีความเชี่ยวชาญตามแผนกที่ตนสนใจ นอกจากนี้ ควรดำเนินการสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้พระปริยัติธรรมระหว่างพระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญกับพระภิกษุสามเณรในลักษณะรายบุคคล ตามความสนใจของแต่ละรูป

๔) พัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อการศึกษาเรียนรู้พระปริยัติธรรม ๔ แผนก ได้แก่ แผนกธรรม แผนกบาลี แผนกบาลีสายสัททาวิเสส แผนกพระไตรปิฎก พร้อมทั้งจัดการเรียนการสอนแบบกลุ่มใหญ่ในรูปแบบออนไลน์ โดยนิมนต์พระสงฆ์ผู้มีความเชี่ยวชาญมาสอนตามวันเวลาที่กำหนด เพื่อให้พระภิกษุสามเณรทั่วประเทศสามารถเข้าถึงการศึกษาพระปริยัติธรรมได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม

๓. การจับคู่เพื่อนร่วมศึกษาเรียนรู้พระปริยัติธรรม[๒๙] ควรดำเนินการดังนี้

๑) พัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลจับคู่เพื่อนร่วมศึกษาเรียนรู้สำหรับใช้เป็นพื้นที่ให้พระภิกษุสามเณรทั่วประเทศที่มีความสนใจร่วมกันได้จับคู่ศึกษาเรียนรู้พระปริยัติธรรมร่วมกัน เช่น ความสนใจพระไตรปิฎก เมื่อพระภิกษุสามเณรจับคู่ผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลแล้ว ก็สามารถนัดหมายวันเวลาและสถานที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้พระปริยัติธรรมร่วมกันตามความสะดวก

---

[๒๘] ปรับชื่อมาจากเครือข่ายที่ ๒ ตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช คือ การแลกเปลี่ยนทักษะ (Skill Exchanges).

[๒๙] ปรับชื่อมาจากเครือข่ายที่ ๓ ตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช คือ การจับคู่เพื่อนร่วมเรียนรู้ (Peer-Matching).

21. (. 345-362).indd 359 17/4/2569 9:42:38

๒) กำหนดมาตรการกำกับการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลสำหรับการจับคู่เพื่อนร่วมศึกษาเรียนรู้เพื่อป้องกันและควบคุมการรวมกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์อันมิชอบหรือเบี่ยงเบนไปจากการศึกษาพระธรรมวินัย

๔. การคัดเลือกและแต่งตั้งพระสงฆ์นักการศึกษามืออาชีพ[๓๐] ควรดำเนินการดังนี้

๑) สอบคัดเลือกพระสงฆ์ด้วยแบบทดสอบมาตรฐาน เพื่อแต่งตั้งเป็นพระสงฆ์นักการศึกษาฝ่ายบริหารการเรียนรู้พระปริยัติธรรม โดยมีหน้าที่ดังนี้คือ (๑) สนับสนุนส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรเข้าถึงและใช้ทรัพยากรการเรียนรู้พระปริยัติธรรมอย่างเต็มที่ (๒) สนับสนุนส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างพระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญกับพระภิกษุสามเณร (๓) สนับสนุนส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรที่มีความสนใจร่วมกันได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

๒) สอบคัดเลือกพระสงฆ์ด้วยแบบทดสอบมาตรฐาน เพื่อแต่งตั้งเป็นพระสงฆ์นักการศึกษาฝ่ายให้คำปรึกษาการสอนหรือการเรียนรู้ โดยมีหน้าที่ให้คำแนะนำการศึกษาเรียนรู้แก่พระภิกษุสามเณรเป็นรายบุคคล รวมถึงช่วยวางแผนการศึกษาเรียนรู้พระปริยัติธรรมเพื่อพัฒนาพระภิกษุสามเณรสู่ความเป็นผู้เชี่ยวชาญพระปริยัติธรรม

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ลดความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงครูผู้เชี่ยวชาญ โดยพระภิกษุสามเณรสามารถเรียนรู้จากพระสงฆ์ผู้มีความเชี่ยวชาญพระปริยัติธรรมได้ทั้งแบบรายบุคคลและแบบกลุ่มใหญ่ในรูปแบบออนไลน์

๒. ลดความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงหลักสูตร โดยกำหนดให้มีการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแบบกลุ่มใหญ่ในรูปแบบออนไลน์ ครอบคลุม ๔ แผนก ของการศึกษาพระปริยัติธรรม คือ แผนกธรรม แผนกบาลี แผนกบาลีสายสัททาวิเสส แผนกพระไตรปิฎก

๓. ลดความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้ โดยพระภิกษุสามเณรสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลได้อย่างสะดวกรวดเร็ว

๔. ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้รับโอกาสทางการศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างทั่วถึง เท่าเทียม โดยมีฝ่ายผู้บริหารการเรียนรู้พระปริยัติธรรมคอยบริหารขับเคลื่อนเครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมและฝ่ายให้คำปรึกษาการสอนหรือการเรียนรู้ คอยข้อเสนอแนะหรือคำแนะนำในการศึกษาเรียนรู้พระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรเป็นรายบุคคล รวมถึงช่วยวางแผนการศึกษาเรียนรู้พระปริยัติธรรมเพื่อพัฒนาพระภิกษุสามเณรสู่ความเป็นผู้เชี่ยวชาญพระปริยัติธรรม

---

[๓๐] ปรับชื่อมาจากเครือข่ายที่ ๔ ตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช คือ นักการศึกษามืออาชีพ (Professional Educators).

21. (. 345-362).indd 360 17/4/2569 9:42:38

สรุป

จากที่กล่าวมาทั้งหมด กล่าวโดยสรุปได้ว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันยังคงประสบปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาไม่ว่าจะเป็นความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงครูผู้เชี่ยวชาญ ความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงหลักสูตร ความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้ บทความวิชาการนี้จึงได้นำแนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ของไอวาน อิลลิชมาเป็นกรอบในการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายว่าด้วยเครือข่ายการเรียนรู้ พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน พบว่า เครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช มีแนวทางการดำเนินงาน ๔ ด้านดังนี้คือ (๑) การให้บริการทรัพยากรการเรียนรู้พระปริยัติธรรม (๒) การศึกษาเรียนรู้พระปริยัติธรรมกับพระสงฆ์ผู้มีความเชี่ยวชาญ (๓) การจับคู่เพื่อนร่วมศึกษาเรียนรู้พระปริยัติธรรม (๔) การคัดเลือกและแต่งตั้งพระสงฆ์นักการศึกษามืออาชีพ อย่างไรก็ดี ข้อเสนอเชิงนโยบายว่าด้วยเครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบันตามแนวคิดของไอวาน อิลลิชที่นำเสนอในบทความนี้ เป็นเพียงข้อเสนอหรือแนวคิดกว้าง ๆ ในการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาพระปริยัติธรรม ไม่ใช่ข้อเสนอสำเร็จรูปที่สามารถนำไปใช้ได้ทันที ดังนั้น ในการนำข้อเสนอเชิงนโยบายนี้ลงสู่การปฏิบัติ ผู้มีอำนาจของคณะสงฆ์ไทย ควรเริ่มต้นด้วยการสำรวจสภาพปัจจุบันการศึกษาพระปริยัติธรรมในแต่ละพื้นที่เพื่อทราบบริบท โครงสร้างและปัญหาอุปสรรคอย่างถ่องแท้ ถัดจากนั้น นำข้อเสนอเชิงนโยบายในบทความนี้มาเป็นกรอบในการจัดทำแผนดำเนินงาน ต่อจากนั้นจัดสรรงบประมาณและกำหนดบุคลากรให้เหมาะสมและเพียงพอต่อการขับเคลื่อนแผนดำเนินงานสู่การปฏิบัติ พร้อมกับกำกับติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามแผนอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

บรรณานุกรม

กลุ่มการวิจัยและการพัฒนาระบบเครือข่าย สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๘ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **คู่มือแนวทางการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายจากข้อมูลเชิงพื้นที่**. ม.ป.ท., ม.ป.พ., ม.ป.ป.

ณดล คุณานนท์. “ปัญหาความเท่าเทียมทางการศึกษาของเด็กไทยในชนบทและเมือง”. **Thai Social Science Journal**, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๘): ๑-๑๐.

ทรงวิทย์ แก้วศรี. **คัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา**. ม.ป.ท., ม.ป.พ.,๒๕๓๐.

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช). **ศัพท์วิเคราะห์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: เลี่ยงเชียง, ๒๕๕๘.

พระมหาวุฑฒ์ สุวุฑฺฒิโก, พระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฺฒโน และพระมหาเผด็จ จิรกุโล. “ศึกษาการจัดการเรียนรู้พระปริยัติธรรมแผนกบาลีของพระสงฆ์ไทย”. **วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา**. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๖๓): ๑๐๐-๑๑๐.

พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรมพ.ศ. ๒๕๖๒. ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๑๓๖ ตอนที่ ๕๐ ก.

พระสถาพร เงินแก้ว และพระสวณัฐกร แสนสุข. “การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย”. **วารสารพุทธอาเซียนศึกษา**. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๖): ๕๖-๖๖.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **อรรถกถาภาษาไทย พระวินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา ภาค ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **อรรถกถาภาษาไทย พระวินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา ภาค ๓**. พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๙.

Ivan Illich. **Deschooling Society**. New York: Harper & Row, 1817.

Jon Igelmo Zaldívar. “Revisiting the Critiques of Ivan Illich’s Deschooling Society”. **International Journal for Cross-Disciplinary Subjects in Education (IJCDSE)**. Special Issue, vol. 1, no. 1 (2011): 618–626.

Mustafa Majeed and Aadil Hussain Mir. “Deschooling society: A radical critique of institutionalized education”. **International Journal of Trends in Emerging Research and Development**. Vol. 2 No. 6 (2024): 36-40.

พระไตรปิฎก. **รับสมัคร เรียนพระไตรปิฎก**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://pratripitaka.com/study/ [๙ เมษายน ๒๕๖๙].

พระมหาสุรชัย วราสโภ. **ประวัติคัมภีร์สัททาวิเสส**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://surl.li/rrvbcu [๙ เมษายน ๒๕๖๙].

21. (. 345-362).indd 362 17/4/2569 9:42:38

แนวทางการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการพัฒนาบุคลากรการศึกษาตามหลักปัญญา ๓ สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

Guidelines for Using Information Technology in the Development of Educational Personnel Based on the PAÑÑÅ 3 under the Office of Learning Promotion, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province

ธัญดา นิยมธงชัย*
Tanyada Niyomthongchai
อานนท์ เมธีวรฉัตร**
Anond Metheevachatra
วรกฤต เถื่อนช้าง***
Worrakrit Thuenchang
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Sawan Campus, Thailand
E-mail: Tanyada9ts@gmail.com

Received: April 11, 2026
Revised: April 22, 2026
Accepted: April 24, 2026

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาสภาพการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (๒) หาแนวทางการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาตามปัญญา ๓ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา และ บุคลากรทางการศึกษา จำนวน ๑๘๑ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่แบบสอบถามการการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ของบุคลากรทางการศึกษาสังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีค่าความตรงเชิงเนื้อหา ๐.๖๗ – ๑.๐๐ และค่าความเชื่อมั่นที่ ๐.๙๗ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่.. ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

---

* ธัญดา นิยมธงชัย Miss Tanyada Niyomthongchai ครุศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ Master of Education (Buddhist Educational Administration) Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya Universit,Nakhon Sawan Campus

** ผศ.ดร.อานนท์ เมธีวรฉัตร Asst.Dr.Anond Metheevarachatra ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor.

*** รศ.ดร.วรกฤต เถื่อนช้าง Assoc.Prof.Dr.Worrakrit Thuenchang ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor.

22. (363-384).indd 363 23/4/2569 19:22:18

ผลการวิจัยพบว่า (๑) สภาพการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากรทางการศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม ๗ ด้าน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๓ และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๒ เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านการใช้เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพ ($\overline{X}$ = ๓.๗๕), (S.D. = ๐.๖๑) รองลงมา คือ ด้านการพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากรทางการศึกษา ($\overline{X}$ = ๓.๗๔), (S.D. = ๐.๖๐) ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ ($\overline{X}$ = ๓.๗๓), (S.D. = ๐.๕๙) ด้านการพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและความปลอดภัยทางโลกไซเบอร์ของบุคลากรทางการศึกษา ($\overline{X}$ = ๓.๗๓), (S.D. = ๐.๖๒) ด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการยกระดับคุณภาพและความเท่าเทียมทางการศึกษา ($\overline{X}$ = ๓.๗๓), (S.D. = ๐.๖๗) และ ด้านการพัฒนาระบบสนับสนุนและโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยี ($\overline{X}$ = ๓.๗๒), (S.D. = ๐.๕๗) ตามลำดับ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยเทคโนโลยี ($\overline{X}$ = ๓.๗๑), (S.D. = ๐.๖๕) (๒) แนวทางการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากรทางการศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาพบว่า แนวทางการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากรทางการศึกษา ทั้ง ๗ ด้าน มี ๒๑ แนวทาง ประกอบด้วยด้านสุตมยปัญญามี ๗ แนวทาง ด้านจินตมยปัญญา มี ๗ แนวทาง และด้านภาวนามยปัญญา มี ๗ แนวทาง

คำสำคัญ: เทคโนโลยีสารสนเทศ; การพัฒนาบุคลากรการศึกษ; หลักปัญญา ๓

Abstract

The objectives of this research were: (1) to study the conditions of information technology usage, and (2) to identify guidelines for using information technology in developing educational personnel based on the Threefold Wisdom (PAÑÑÅ 3). The sample group consisted of 181 participants, including school administrators and educational personnel under the Office of the Promotion of Learning in Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. The research instrument was a questionnaire on information technology usage among educational personnel. The questionnaire had a content validity index ranging from 0.67 to 1.00 and a reliability coefficient of 0.97. The statistics used for data analysis included frequency, percentage, mean, and standard deviation, which are commonly used descriptive statistics for summarizing research data.

22. (363-384).indd 364 23/4/2569 19:22:18

The research findings revealed that: (1) The results revealed that the level of information technology usage among educational personnel under the Office of Learning Encouragement, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province, in overall seven aspects, was at a high level, with a mean of 3.73 and a standard deviation of 0.62. When considering each aspect, the aspect with the highest mean was the use of technology to promote professional development (Mean = 3.75, S.D. = 0.61), followed by the development of information technology skills of educational personnel (Mean = 3.74, S.D. = 0.60), information technology for enhancing administrative efficiency (Mean = 3.73, S.D. = 0.59), the development of information technology skills and cybersecurity awareness of educational personnel (Mean = 3.73, S.D. = 0.62), the use of information technology to improve educational quality and equity (Mean = 3.73, S.D. = 0.67), and the development of support systems and technological infrastructure (Mean = 3.72, S.D. = 0.57), respectively. The aspect with the lowest mean was the creation of a lifelong learning culture through technology (Mean = 3.71, S.D. = 0.65). (2) The study found that the guidelines for the use of information technology among educational personnel under the Office of the Promotion of Learning, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province consisted of 21 guidelines across seven aspects. These guidelines were categorized according to the Threefold Wisdom (PAÑÑẢ 3) framework: seven guidelines under Sutamayapaññā (wisdom derived from listening or learning), seven guidelines under Cintāmayapaññā (wisdom derived from reflection and reasoning), and seven guidelines under Bhāvanāmayapaññā (wisdom derived from practice and development

Keywords: Information technology; Developing educational personnel; The Threefold Wisdom (PAÑÑẢ 3)

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในยุคปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดิจิทัลได้มีบทบาทสำคัญในทุกภาคส่วนของสังคม ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และโดยเฉพาะในด้านการศึกษา เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) มีอิทธิพลต่อการพัฒนาและปรับปรุงกระบวนการจัดการศึกษาอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการเรียนการสอน การประเมินผล การบริหารจัดการทรัพยากร และการสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ[๑] เพื่อเพิ่มคุณภาพการศึกษาที่ทันสมัยและสอดคล้องกับความต้องการของสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัดการศึกษาไม่ได้เป็นเพียงการนำเครื่องมือทางเทคโนโลยีมาใช้เท่านั้น แต่ยังเป็นการพัฒนาระบบคิด วิธีการทำงาน รวมถึงทักษะที่จำเป็นสำหรับบุคลากรทางการศึกษา เพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ และตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่อย่างทันท่วงที

นอกจากนี้ยังช่วยเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันทางการศึกษาในระดับโลกอีกด้วย เทคโนโลยีสารสนเทศมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทั้งด้านกระบวนการเรียนการสอนและการบริหารจัดการการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาสื่อการสอนอิเล็กทรอนิกส์ การนำระบบจัดการเรียนการสอนออนไลน์ (Learning Management System: LMS) เข้ามาใช้ การจัดการฐานข้อมูลเพื่อการวิจัย รวมถึงการประเมินผลการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ยิ่งไปกว่านั้น เทคโนโลยีสารสนเทศยังช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงแหล่งความรู้ได้ตลอดเวลา และทุกสถานที่ผ่านอินเทอร์เน็ต ในกระบวนการบริหารจัดการการศึกษา การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศช่วยให้การจัดการข้อมูลเป็นไปอย่างเป็นระบบ มีความรวดเร็วและแม่นยำ ทำให้ผู้บริหารสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถตัดสินใจและวางแผนการพัฒนาสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นการจัดการงบประมาณ การจัดการทรัพยากรบุคคล การประเมินผลการดำเนินงาน หรือการจัดทำรายงานต่าง ๆ บุคลากรทางการศึกษาเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญที่สุดในการจัดการศึกษา ทั้งในบทบาทของบุคลากรทางการศึกษา ผู้สอน ผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ในระดับต่าง ๆ โดยเฉพาะบุคลากรทางการศึกษาและผู้สอนที่มีหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้และทักษะให้กับผู้เรียน นอกจากการพัฒนาทางวิชาการและจิตวิทยาการเรียนรู้แล้ว บุคลากรทางการศึกษายังจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อให้สามารถใช้เทคโนโลยีเหล่านี้ในการปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับยุคสมัย

---

[๑] ธานินทร์ ทิมทอง, **การยกระดับคุณภาพการศึกษาของไทย,** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.bot.or.th/th/research-and-publications/articles-and-publications/bot-magazine/256203GlobalTrend.html [๑ มกราคม ๒๕๖๘].

22. (363-384).indd 366 23/4/2569 19:22:19

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า บุคลากรทางการศึกษาหลายกลุ่มยังขาดทักษะและความรู้ในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างเต็มประสิทธิภาพ ซึ่งอาจเกิดจากหลายปัจจัย เช่น ขาดการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง ขาดทรัพยากรหรืออุปกรณ์ที่เหมาะสม หรือขาดการสนับสนุนจากผู้บริหาร การพัฒนาบุคลากรเหล่านี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปรับปรุงและยกระดับคุณภาพการศึกษาของประเทศให้สามารถแข่งขันในระดับนานาชาติได้ แม้ว่าการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในกระบวนการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาจะเป็นสิ่งสำคัญ แต่ก็ยังมีข้อจำกัดและอุปสรรคหลายประการที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของการดำเนินการนี้ อุปสรรคสำคัญประกอบด้วย งบประมาณและทรัพยากรที่จำกัด: หลายสถานศึกษาขาดงบประมาณที่เพียงพอในการจัดหาอุปกรณ์หรือระบบเทคโนโลยีที่ทันสมัย รวมถึงค่าใช้จ่ายในการฝึกอบรมบุคลากร ทำให้กระบวนการพัฒนาไม่ต่อเนื่องหรือไม่ได้มาตรฐาน ความรู้และทักษะของบุคลากร: บุคลากรบางส่วนยังขาดความเชี่ยวชาญในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ทั้งในด้านการจัดการระบบการใช้งานซอฟต์แวร์ หรือการประยุกต์ใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีในการเรียนการสอน การต่อต้านการเปลี่ยนแปลง: การนำเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาใช้ในสถานศึกษาอาจเผชิญกับการต่อต้านจากบุคลากรบางกลุ่มที่รู้สึกไม่พร้อมหรือไม่ต้องการปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานเดิม ซึ่งอาจเกิดจากความไม่มั่นใจในทักษะของตน หรือความรู้สึกว่าการเปลี่ยนแปลงอาจทำให้เกิดภาระงานที่เพิ่มขึ้น[๒]

ในยุคดิจิทัลปัจจุบัน เทคโนโลยีสารสนเทศได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการทำงานของบุคลากรทางการศึกษาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อย่างไรก็ตาม สถานการณ์จริงในสังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยายังพบปัญหาหลายประการ ทั้งในด้านความเหลื่อมล้ำของทักษะดิจิทัล บุคลากรบางส่วนมีความสามารถสูง แต่ในขณะเดียวกันยังมีบุคลากรอีกจำนวนมากที่ขาดความรู้พื้นฐานในการใช้เทคโนโลยี ส่งผลให้การทำงานและการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนไม่เกิดประสิทธิภาพเต็มที่ อีกทั้งการพัฒนาบุคลากรในปัจจุบันยังขาดระบบที่ต่อเนื่องและไม่เชื่อมโยงกับการปฏิบัติงานจริง ทำให้การอบรมหรือกิจกรรมส่วนใหญ่ไม่ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ระยะยาว

นอกจากนี้ ความท้าทายด้านความปลอดภัยทางไซเบอร์ก็เป็นอีกหนึ่งประเด็นสำคัญ เนื่องจากบุคลากรจำนวนไม่น้อยยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีอย่างถูกต้องและปลอดภัย เช่น การจัดการข้อมูลส่วนบุคคล การใช้สื่อออนไลน์อย่างมีสติ และการรับมือกับภัยคุกคามทางดิจิทัล สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อคุณภาพการทำงานและความน่าเชื่อถือขององค์กร การพัฒนาทักษะจึงไม่ควรจำกัดเพียงแค่การใช้งานเชิงเทคนิคเท่านั้น แต่จำเป็นต้องมีกรอบคิดที่ช่วยสร้างความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง

---

[๒] กระทรวงศึกษาธิการ, **แผนปฏิบัติการดิจิทัลเพื่อการศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๓-๒๕๖๕**, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๖๓), หน้า ๑๑๕ – ๑๑๗.

22. (363-384).indd 367 23/4/2569 19:22:19

สำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา โดยมีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาช่วยในการอบรมและพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ยังพบว่า ขาดการพัฒนาแนวทางการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศที่สามารถเชื่อมโยงกับหลักธรรมทางจิตวิญญาณและจริยธรรมที่มีอยู่ในสังคมไทย เช่น หลักปัญญา ๓ ซึ่งเน้นการ เพื่อรับรู้สิ่งใหม่, การคิดวิเคราะห์เลือกใช้ให้เหมาะสม, และ การฝึกฝนจนเชี่ยวชาญ จึงจะเกิดการพัฒนาที่แท้จริง[๓]

เมื่อพิจารณาร่วมกันแล้ว จะเห็นได้ว่า หลักธรรมปัญญา ๓ เป็นกระบวนการพัฒนาความรู้และทักษะที่ต่อเนื่อง ตั้งแต่การแสวงหาข้อมูล การคิดวิเคราะห์ ไปจนถึงการฝึกฝนปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาในด้านการใช้เทคโนโลยีอย่างยั่งยืน หากบุคลากรขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่ง อาจทำให้การพัฒนาไม่เต็มศักยภาพ และส่งผลต่อคุณภาพของการศึกษาโดยรวม

ดังนั้น การนำหลักธรรมปัญญา ๓ มาเป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา จึงเป็นแนวทางสำคัญที่จะช่วยให้บุคลากรสามารถก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ใช้เทคโนโลยีได้อย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมในยุคดิจิทัล การวิจัยนี้จึงมีความสำคัญในแง่ของการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาผสมผสานกับหลักธรรมทางจิตวิญญาณและจริยธรรม เพื่อพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาในด้านการบริหารจัดการ การพัฒนาทักษะ และการส่งเสริมคุณธรรมในองค์กรการศึกษา นอกจากนี้ยังช่วยให้สามารถสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ ซึ่งจะส่งผลดีต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในระดับจังหวัดและระดับประเทศ

ด้วยเหตุผลข้างต้นดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการใช้เทคโนโลยีในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาตามหลัก ปัญญา ๓ สังกัด สำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อันจะทำให้เราเข้าใจสภาพคุณลักษณะของบุคลากรทางการศึกษายุคดิจิทัล วิธีการพัฒนาคุณลักษณะของบุคลากรทางการศึกษายุคดิจิทัล และเสนอแนะแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะของบุคลากรทางการศึกษายุคดิจิทัล ตามหลักปัญญา ๓ สังกัด สำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่จะได้นำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานได้อย่างชัดเจน และนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดประโยชน์ และความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน รวมถึงการปฏิบัติงานในสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล[๔]

---

[๓] ธงชัย สมบูรณ์, **โลกยุคใหม่ : การศึกษาไทยที่ควรเป็น**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://th.wikipedia.org/wiki/ [๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๗].

[๔] สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์, **รายงานผลการดำเนินงานประจำปี ๒๕๖๕**, (นครสวรรค์: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์, ๒๕๖๕), หน้า ๑๗.

22. (363-384).indd 368 23/4/2569 19:22:19

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสภาพการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากรทางการศึกษาสังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๒. เพื่อหาแนวทางการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาตามปัญญา ๓ สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการศึกษาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาตามหลัก ปัญญา ๓ สังกัด สำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี โดยระยะที่ ๑ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้แบบสอบถาม ระยะที่ ๒ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากแบบสอบถามจากผู้เกี่ยวข้อง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑. ประชากร ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา และคณะบุคลากรทางการศึกษา สังกัด สำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในปีการศึกษา ๒๕๖๘ จำนวน ๒๙๐ คน แบ่งเป็น ผู้บริหารมี ๑๖ คน และคณะบุคลากรทางการศึกษา มีจำนวน ๒๗๔ คน

๒. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน ข้าราชการครู บุคลากรทางการศึกษาที่ไม่ใช่ครู และครู ศกร.ตำบล สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ประชากรทั้งหมด มี ๒๙๐ คน ได้ ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน ๑๖ คน สุ่มกลุ่มตัวอย่าง จากบุคลากรทางการศึกษาระดับอำเภอเท่านั้น โดยใช้การคำนวณของ เครจซี่และมอร์แกน ใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) จะได้ครูในโรงเรียน จำนวน ๑๖๕ คน รวมกลุ่มตัวอย่าง จำนวนทั้งหมดที่ ได้ ๑๘๑ คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

ผู้วิจัยศึกษาวิธีการสร้างแบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำราและวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสอบถาม เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ กำหนดกรอบเพื่อสร้างแบบสอบถาม และปรับปรุงแบบสอบถามให้ครอบคลุมตัวแปรตามกรอบความคิดภายใต้การแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล นำเสนอร่างแบบสอบถามต่ออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และให้ข้อเสนอแนะปรับปรุงแก้ไข แล้ว นำเครื่องมือการวิจัย

22. (363-384).indd 369 23/4/2569 19:22:19

ไปทดลองใช้ (Try out) กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างประชากรที่จะดำเนินการวิจัย เพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น (Reliability) แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษา จัดพิมพ์เครื่องมือฉบับสมบูรณ์ แล้วนำไปใช้เก็บข้อมูลจริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง รวบรวมข้อมูล แล้วนำมาวิเคราะห์

ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบแนวทางการศึกษาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาตามหลัก ปัญญา ๓ สังกัด สำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แล้วนำกรอบปัจจัยให้ครอบคลุมกับเนื้อหา และวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษาแบ่งออกเป็น ๒ ขั้นตอนได้แก่ **ตอนที่ ๑** ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบตรวจรายการ (Check List) โดยถามข้อมูลเกี่ยวกับเพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพการดำรงตำแหน่ง และประสบการณ์การทำงาน **ตอนที่ ๒** สภาพการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากรทางการศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกเป็น ๗ ด้าน ได้แก่ (๑) การพัฒนาระบบสนับสนุนและโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยี (๒) การพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากรทางการศึกษา (๓) เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ (๔) การใช้เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพ (๕) การพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและความปลอดภัยทางโลกไซเบอร์ของบุคลากรทางการศึกษา (๖) การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยเทคโนโลยี (๗) การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการยกระดับคุณภาพและความเท่าเทียมทางการศึกษา

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับ ได้แก่ (๑) ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ ในการตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้ (๒) หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาสารนิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบ และเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขเหมาะสม จำนวน ๓ ท่าน ได้แก่ (๑) ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา (๒) เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาทฤษฎี (๓) เชี่ยวชาญด้านระเบียบวิธีวิจัย เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระ และโครงสร้างของคำถาม รูปแบบของแบบสอบถาม จำนวน ๗๐ ข้อ ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของคำถามแต่ละข้อ โดยให้ผู้เชี่ยวชาญลงความเห็นว่าข้อคำถามแต่ละข้อวัดได้ตรงวัตถุประสงค์ที่ต้องการหรือไม่ โดยนำข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ ๐.๕ ขึ้นไปมาใช้ ผลจากการตรวจสอบ เครื่องมือโดยผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๓ ท่านอยู่ในระดับ ๐.๖๗ - ๑.๐๐ ทุกข้อ จำนวน ๗๐ ข้อ โดยนำแบบสอบถามที่แก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try-out) แก่บุคลากรทางการศึกษา สังกัด สำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

22. (363-384).indd 370 23/4/2569 19:22:19

ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๓๐ คน เพื่อหาความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่า (Alpha coefficient) ของครอบบาค (Cronbach) ซึ่งได้ค่าความเชื่อมันทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๗ (๓) จัดทำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์เสนออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ เพื่อขอรับความเห็นชอบ และจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำแบบสอบถามไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถาม

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ได้แก่ (๑) ผู้วิจัยขอหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ ถึงสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลจากบุคลากรทางการศึกษา โดยใช้แบบสอบถาม (๒) ผู้วิจัยขอหนังสือออกจากทางสถานศึกษา เพื่อขออนุญาตผู้บริหารสถานศึกษาต่าง ๆ ที่ถูกเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูล (๓) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามพร้อมหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลจากบุคลากรทางการศึกษา สังกัด สำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๘๑ คนผ่านการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามทาง Google form (๔) นำผลข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่างมาวิเคราะห์และประมวลผลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

การวิเคราะห์ข้อมูล โดยผู้วิจัยดำเนินการตามลำดับ ได้แก่ (๑) นำแบบสอบถามมาตรวจแล้วคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์และถูกต้องเพื่อนำมาวิเคราะห์ (๒) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ (๓) การวิเคราะห์ข้อมูล ๑) วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ๒) วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการศึกษาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาตามหลัก ปัญญา ๓ สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (m Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (s Standard deviation) เพื่อวัดระดับความคิดเห็นและประเมินผล โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์การแปลความหมายของระดับค่าเฉลี่ยของ (Best) ๕ ระดับ ๓) รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และข้อเสนอแนะแนวทางจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญในแนวทางการศึกษาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาตามหลักปัญญา ๓ สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แล้วนำมาวิเคราะห์เนื้อหา และสรุปเป็นรายงานผลการวิจัย ต่อไป

22. (363-384).indd 371 23/4/2569 19:22:19

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้สถิติในการวิจัย โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา(Descriptive statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage)

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาตามหลักปัญญา ๓ สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สรุปผลการวิจัยดังนี้

๑. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของบุคลากร สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผู้บริหารสถานศึกษา และคณะครู สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๘๑ คน เป็นหญิง จำนวน ๑๒๓ คน เป็นชาย จำนวน ๕๘ คน มีอายุ ๒๖ - ๓๐ ปี จำนวน ๕ คน อายุ ๓๑ - ๓๕ ปี จำนวน ๒๘ อายุ ๓๖ - ๔๐ จำนวน ๗๙ คน อายุ ๔๑ - ๔๕ จำนวน ๕๐ คน และ อายุ ๔๖ ปีขึ้นไปจำนวน ๑๘ คน ระดับการศึกษา ต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๐ คน ระดับปริญญาตรี จำนวน ๑๗๒ คน ระดับปริญญาโท ๘ คน ระดับสูงกว่าปริญญาโท ๑ คน ตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน ๑๖ คน ข้าราชการครู จำนวน ๒๗ คน บุคลากรทางการศึกษาที่ไม่ใช่ครู จำนวน ๑๐ คน และ ครู กศน.ตำบล จำนวน ๑๒๘ คน ประสบการณ์ทำงานในตำแหน่ง ต่ำกว่า ๕ ปี จำนวน ๕ คน ประสบการณ์ทำงานในตำแหน่ง ๖ - ๑๐ ปี จำนวน ๒๙ คน ประสบการณ์ทำงานในตำแหน่ง ๑๑ - ๑๕ ปี จำนวน ๔๑ คน ประสบการณ์ทำงานในตำแหน่ง ๑๖ - ๒๐ ปี จำนวน ๒๐ คน ประสบการณ์ทำงานในตำแหน่ง ๒๑ - ๒๕ ปี จำนวน ๑ คน ประสบการณ์ทำงานในตำแหน่ง ๒๖ ปีขึ้นไป จำนวน ๒ คน

๒. สภาพการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ของบุคลากรทางการศึกษาสังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการศึกษาสภาพการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากรทางการศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๗ ด้าน พบว่า รายข้อ ทุกข้อ บุคลากรทางการศึกษา มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก และรายด้านเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้แก่ ด้านการใช้เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพ รองลงมา คือ ด้านการพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากรทางการศึกษา ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ ด้านการพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและความปลอดภัยทางโลกไซเบอร์ของบุคลากรทางการศึกษา ด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการยกระดับคุณภาพและความเท่าเทียมทางการศึกษา และ ด้านการพัฒนาระบบสนับสนุนและโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยี ตามลำดับ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยเทคโนโลยี

22. (363-384).indd 372 23/4/2569 19:22:19

๓. แนวทางการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาตามปัญญา ๓ สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

แนวทางการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาตามหลักปัญญา ๓ ประกอบด้วย สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา พบว่า การพัฒนาบุคลากรควรเริ่มจากการส่งเสริมให้บุคลากรศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศและเครื่องมือดิจิทัลจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ (สุตมยปัญญา) จากนั้นนำความรู้มาคิดวิเคราะห์ พิจารณา และเลือกใช้เทคโนโลยีให้เหมาะสมกับบริบทขององค์กร การจัดการเรียนรู้ และการบริหารจัดการ (จินตามยปัญญา) และสุดท้ายสามารถนำเทคโนโลยีสารสนเทศไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานจริงอย่างมีประสิทธิภาพ (ภาวนามยปัญญา) โดยครอบคลุมการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยี การพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีของบุคลากร การใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ การพัฒนาวิชาชีพ การเสริมสร้างความปลอดภัยทางไซเบอร์ การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และการใช้เทคโนโลยีเพื่อยกระดับคุณภาพและความเท่าเทียมทางการศึกษา อันจะนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพบุคลากรทางการศึกษาและการยกระดับคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษา เรื่อง แนวทางการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาตามหลักปัญญา ๓ สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยได้นำประเด็นมาอภิปรายดังนี้

๑. สภาพแนวทางการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สภาพแนวทางการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาตามหลักปัญญา ๓ สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า บุคลากรทางการศึกษา มีความคิดเห็นต่อ สภาพแนวทางการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาตามหลักปัญญา ๓ สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเนื่องจาก ผู้บริหาร สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรทางการศึกษา ได้ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้ และการได้รับคำชมเชยจากผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน และบุคคลอื่นอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงให้บุคลากรได้มีการพัฒนาศักยภาพในด้านการเทคโนโลยีได้อย่างทั่วถึง และเท่าเทียม ส่งผลให้ผู้เรียนมีการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้มากขึ้น และช่วยพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนในสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย

22. (363-384).indd 373 23/4/2569 19:22:19

ของ ภัทราวลัย ลิ้นโป[๕] ได้ทำการศึกษาเรื่อง รูปแบบการพัฒนาครูในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต ๑ ผลการวิจัยพบว่า ครูมีระดับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อจัดการเรียนรู้โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการใช้เทคโนโลยีเพื่อการจัดการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงมาคือ ด้านการพัฒนาตนเองของครูผ่านเทคโนโลยี และด้านการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยี มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ ภาคภูมิ ทองลาด[๖] ได้ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากรทางการศึกษาเพื่อการเรียนการสอน โรงเรียนวัดบ้านชุ้ง (อิสระวิทยา) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต ๑ ผลการวิจัยพบว่า ภาพรวมระดับการพัฒนาทักษะเทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากรอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อเรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการใช้คอมพิวเตอร์เพื่อการจัดการเรียนการสอน รองลงมา ด้านการใช้ระบบสื่อสารและอินเทอร์เน็ต สอดคล้องกับงานวิจัยของ วนิดา บุญอุ้ม[๗] ได้ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของครูคอมพิวเตอร์ในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต ๑ ครูมีสมรรถนะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศโดยรวมอยู่ในระดับมาก และตัวบ่งชี้ที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการจัดการเรียนรู้ รองลงมาคือ ด้านทักษะการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อการสอน และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านการสื่อสารและการใช้เครือข่ายอินเทอร์เน็ต

---

[๕] ภัทราวลัย ลิ้นโป, “รูปแบบการพัฒนาครูในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต ๑”, **วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรทหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๖๗), บทคัดย่อ.

[๖] ภาคภูมิ ทองลาด, “การพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากรทางการศึกษาเพื่อการเรียนการสอน โรงเรียนวัดบ้านชุ้ง (อิสระวิทยา) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต ๑”, **วารสารศรีขวาวนคร**, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๘): ๕๖-๖๙.

[๗] วนิดา บุญอุ้ม, “การพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ของครูคอมพิวเตอร์ในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาสกลนคร เขต ๑”, **วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ๒๕๖๘), บทคัดย่อ.

22. (363-384).indd 374 23/4/2569 19:22:19

๒. เสนอแนวทางการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาตามหลักปัญญา ๓ สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผลจากการศึกษาเอกสารและแบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาตามหลักปัญญา ๓ ดังนี้ (๑) ด้านการพัฒนาระบบสนับสนุนและโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยี แนวทาง บุคลากรต้องได้รับความรู้จากการเข้าถึงข้อมูลและแหล่งเรียนรู้ผ่านระบบเทคโนโลยี (สุตมยปัญญา) สามารถนำข้อมูลที่ได้รับมาวิเคราะห์และพิจารณาอย่างรอบคอบ (จินตามย-ปัญญา) และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานจริงเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษา (ภาวนามยปัญญา) (๒) ด้านการพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากรทางการศึกษา แนวทาง บุคลากรต้องได้รับความรู้จากการฝึกอบรมและการเรียนรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยี (สุตมยปัญญา) เกิดการคิดวิเคราะห์และเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับบริบทการทำงาน (จินตามยปัญญา) และสามารถนำเทคโนโลยีไปประยุกต์ใช้จริงในการจัดการเรียนรู้และการปฏิบัติงาน (ภาวนามยปัญญา) (๓) ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการแนวทาง ผู้บริหารและบุคลากรต้องได้รับข้อมูลสารสนเทศที่ถูกต้องและทันสมัยผ่านระบบเทคโนโลยี (สุตมยปัญญา) สามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์และวางแผนการบริหารอย่างเป็นระบบ (จินตามยปัญญา) และนำผลการวิเคราะห์ไปใช้ในการบริหารจัดการและพัฒนาการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม (ภาวนามยปัญญา) (๔) ด้านการใช้เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพ แนวทาง บุคลากรสามารถเรียนรู้ความรู้ใหม่จากแหล่งข้อมูลออนไลน์ (สุตมยปัญญา) เกิดการคิดวิเคราะห์และต่อยอดองค์ความรู้เพื่อพัฒนาตนเอง (จินตามยปัญญา) และนำความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาการจัดการเรียนรู้และการปฏิบัติงานจริง (ภาวนามยปัญญา) (๕) ด้านการพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและความปลอดภัยทางโลกไซเบอร์ของบุคลากรทางการศึกษา แนวทาง บุคลากรต้องได้รับความรู้เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีและการป้องกันภัยทางไซเบอร์ (สุตมยปัญญา) สามารถวิเคราะห์ความเสี่ยงและเลือกใช้เทคโนโลยีอย่างรอบคอบ (จินตามยปัญญา) และนำความรู้ไปปฏิบัติในการใช้เทคโนโลยีอย่างปลอดภัยและมีความรับผิดชอบ (ภาวนามยปัญญา) (๖) ด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยเทคโนโลยี แนวทาง บุคลากรสามารถแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ดิจิทัล (สุตมยปัญญา) เกิดการคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ (จินตามยปัญญา) และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองและการปฏิบัติงาน (ภาวนามยปัญญา) (๗) ด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการยกระดับคุณภาพและความเท่าเทียมทางการศึกษา แนวทาง บุคลากรสามารถเข้าถึงข้อมูลและความรู้ผ่านเทคโนโลยีช่วยให้เกิดการเรียนรู้และรับรู้ข้อมูลอย่างกว้างขวาง (สุตมยปัญญา) การนำข้อมูลมาพิจารณา วิเคราะห์ และเลือกใช้ให้เหมาะสม (จินตามยปัญญา) และการนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและสร้างโอกาสทางการเรียนรู้ให้กับทุกคน (ภาวนามยปัญญา) สอดคล้องกับ

งานวิจัยของ รพีพร พาตา และ พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์[๘] ได้ทำวิจัยเรื่อง การบริหารงานวิชาการตามหลักปัญญา ๓ ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต ๒ ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันของการบริหารงานวิชาการตามหลักปัญญา ๓ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน สามารถเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจาก สูงสุดไปต่ำสุด ดังนี้ด้านการนิเทศการศึกษา รองลงมาคือ ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ด้านการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ ด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา ด้านสื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยี และแหล่งเรียนรู้ และด้านการพัฒนาหลักสูตรในสถานศึกษา ตามลำดับ ส่วน สภาพที่พึงประสงค์ของการบริหารงานวิชาการตามหลักปัญญา ๓ โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจาก สูงสุดไปต่ำสุด ได้แก่ ด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา รองลงมาคือ ด้านการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ ด้านการนิเทศการศึกษา ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ด้านสื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยี และแหล่งเรียนรู้ และด้านการพัฒนาหลักสูตรในสถานศึกษา สำหรับ ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาการบริหารงานวิชาการตามหลักปัญญา ๓ พบว่า สามารถเรียงลำดับความสำคัญได้ดังนี้ (๑) ด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา (๒) ด้านการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ (๓) ด้านการพัฒนาหลักสูตรในสถานศึกษา (๔) ด้านสื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยี และแหล่งเรียนรู้ (๕) ด้านการนิเทศการศึกษา (๖) ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา แนวทางการบริหารงานวิชาการตามหลักปัญญา ๓ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาควรสร้างบริบททางวิชาการที่มีความเป็นเลิศในสถานศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม โดยเน้นการใช้สื่อและเทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอน ควบคู่กับการพัฒนาองค์รวมของผู้เรียน ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณธรรม นอกจากนี้ควรกำหนดมาตรการต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาทางการศึกษา โดยเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการพัฒนาและบริหารจัดการศึกษา ในส่วนของครูผู้สอนควรได้รับการสนับสนุนให้สามารถเข้าถึงสื่อการเรียนการสอนและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายและเหมาะสมกับศักยภาพของผู้เรียน เพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ และนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับบทความทางวิชาการของ กุสุมา ยี่ภู่[๙] ได้ทำการศึกษาเรื่อง การบูรณาการภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ตามหลักปัญญา ๓ สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ผลการศึกษาพบว่า การบูรณาการภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ตามหลักปัญญา ๓ สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา เป็นการนำหลักภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ การนำผู้อื่นผ่านกระบวนการหรือวิธีการร่วมกันเพื่อไปสู่อนาคตใหม่ การริเริ่ม

---

[๘] รพีพร พาตา และ พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, “การบริหารงานวิชาการตามหลักปัญญา ๓ ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต ๒”, **วารสารการบริหารการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย**, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๗): ๖๗.

[๙] กุสุมา ยี่ภู่, “การบูรณาการภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ตามหลักปัญญา ๓ สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา”, **วารสารบวรสหการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์**, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๖): ๖๖.

22. (363-384).indd 376 23/4/2569 19:22:19

สร้างสรรค์สิ่งใหม่อย่างท้าทายและสร้างสรรค์ โดยบูรณาการกับหลักปัญญา ๓ อันเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมในการบูรณาการกับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อให้เกิดปัญญาเป็นทั้งความรู้รอบ รู้ทั่ว รู้ทั่วถึงเหตุถึงผล รู้สิ่งที่ควรทำควรเว้น ประกอบด้วย (๑) สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการรับข้อมูลข่าวสารและการศึกษาเล่าเรียน (๒) จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิด (๓) ภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฝึกหัดปฏิบัติ เพื่อให้ผู้บริหารที่ทำหน้าที่บริหารสถานศึกษา โดยการใช้ศาสตร์และศิลป์ของผู้บริหารสถานศึกษาบูรณาการกับหลักภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์และหลักปัญญา ๓ อันจะทำให้การบริหารจัดการของสถานศึกษาบรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้ประสบผลสำเร็จ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภานี สินไชย[๑๐] ได้ทำการวิจัยเรื่อง พัฒนาทักษะการคิดสร้างสรรค์ตามหลักปัญญา ๓ ของบุคลากรโรงเรียนกลุ่ม เครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพที่ ๔ จังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า (๑) ความต้องการจำเป็นด้านทักษะการคิดสร้างสรรค์ของบุคลากรที่มีความสำคัญมากที่สุด เพราะว่า การใช้คำกระตุ้นความคิด (PNImodified=0.090) ทำให้เกิดความคิดละเอียดลออ (PNImodified= 0.084) คิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ (PNImodified=0.079) และคิดคล่องแคล่ว (PNImodified=0.076) ตามลำดับ (๒) วิธีการ พัฒนาทักษะการคิดสร้างสรรค์ตามหลักปัญญา ๓ มีผลดังนี้ ๑) ทักษะการคิดคำกระตุ้นส่งเสริมสร้างสรรค์ ๒) ทักษะการคิดสื่อสารใช้คำถามที่ชัดเจน ๓) ทักษะการคิดวิเคราะห์เชื่อมโยง วิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มเติม ๔) ทักษะการ คิดเชิงนวัตกรรม ๓. แนวทางการพัฒนาทักษะการคิดสร้างสรรค์ตามหลักปัญญา ๓ ของบุคลากรโรงเรียนกลุ่ม เครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพที่ ๔ จังหวัดปทุมธานี ดังนี้ (๑) ด้านคิดคำกระตุ้นส่งเสริมสร้างสรรค์ ควรใช้คำถามเปิดสะท้อนประสบการณ์ (๒) ด้านคิดสื่อสารอย่างชัดเจน ควรใช้คำถามต้องประเด็น วิเคราะห์ข้อมูล (๓) ด้านคิด วิเคราะห์เชื่อมโยง ควรวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มเติม (๔) ด้านคิดเชิงนวัตกรรม ควรมองหาวิธีที่แตกต่าง คิดนอกกรอบ และใช้ประโยชน์ในระดับมาก สำหรับผลการวิจัยในต่างประเทศ Andrew E. Fluck[๑๑] ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหรือการปฏิรูปการศึกษาแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศด้านเทคโนโลยี และการสื่อสารในโรงเรียนด้านการศึกษา” ผลการวิจัยพบว่า เทคโนโลยี สารสนเทศและการสื่อสารกับหลักสูตรสำหรับนักเรียนมีความเข้มแข็งที่จะพัฒนาให้กับการบูรณาการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อให้ไปในทางเดียวกันที่จะนำไปสู่การให้ความสำคัญในการฝึกปฏิบัติในชั้นเรียน แต่ก็พบว่า มีการปรับเปลี่ยนเพียงเล็กน้อยระหว่างการทับซ้อนของนโยบายในการสอนของครู

---

[๑๐] * สุภานี สินไชย, “พัฒนาทักษะการคิดสร้างสรรค์ตามหลักปัญญา ๓ ของบุคลากรโรงเรียนกลุ่ม เครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพที่ ๔ จังหวัดปทุมธานี”, **วารสารปรัชญาปริทรรศน์**, ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๘): ๑๗๒ – ๑๗๓.

[๑๑] Andrew E. Fluck, **Integration or Transformation?**, (A cross – national study of Information and Communication Technology in School Education, 2003), p. 21.

และผลลัพธ์ในการเรียนของนักเรียน ซึ่งโดยทั่ว ๆ ไปนักเรียนจะใช้คอมพิวเตอร์จากภายนอกโรงเรียน ซึ่งง่ายต่อการจะเข้าไปใช้และดีกว่าของโรงเรียน๔.๓ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “แนวทางการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาตามหลักปัญญา ๓ สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ในประเด็นการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา ๗ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านการพัฒนาระบบสนับสนุนและโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยี (๒) ด้านการพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากรทางการศึกษา (๓) ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ (๔) ด้านการใช้เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพ (๕) ด้านการพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและความปลอดภัยทางโลกไซเบอร์ของบุคลากรทางการศึกษา (๖) ด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยเทคโนโลยี (๗) ด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการยกระดับคุณภาพและความเท่าเทียมทางการศึกษา และหลักปัญญา ๓ ได้แก่ (๑) สุตมยปัญญา (๒) จินตามยปัญญา (๓) ภาวนามยปัญญา ด้วยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้วิจัยสรุปองค์ความรู้ได้ ดังนี้

แผนภาพที่ ๑ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภาพที่ ๑ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเรื่อง “แนวทางการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาตามหลักปัญญา ๓ สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ประกอบไปด้วย วงกลม ๓ วงกลม บูรณาการกัน ซึ่งมีความสัมพันธ์ ดังนี้

22. (363-384).indd 378 23/4/2569 19:22:20

วงกลมชั้นในสุด คือ แนวทางการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาตามหลักปัญญา ๓ สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วงกลมชั้นที่ ๒ คือ หลักปัญญา ๓ เป็นหลักธรรมที่เป็นแนวทางชี้นำ และส่งเสริมให้บุคลากรทางการศึกษาเรียนรู้จากแหล่งข้อมูลดิจิทัล (สุตมยปัญญา) การคิดวิเคราะห์และเลือกใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม (จินตามยปัญญา) และการนำเทคโนโลยีไปใช้ปฏิบัติจริงในการจัดการเรียนรู้และการบริหารงาน (ภาวนามยปัญญา) เพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากรและยกระดับคุณภาพการศึกษา

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

ประเด็นที่ ๑ อธิบายสภาพการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากรทางการศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้ง ๗ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านการพัฒนาระบบสนับสนุนและโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยี (๒) ด้านการพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากรทางการศึกษา (๓) ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ (๔) ด้านการใช้เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพ (๕) ด้านการพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและความปลอดภัยทางโลกไซเบอร์ของบุคลากรทางการศึกษา (๖) ด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยเทคโนโลยี (๗) ด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการยกระดับคุณภาพและความเท่าเทียมทางการศึกษา

ประเด็นที่ ๒ เป็นการใช้หลักปัญญา ๓ เป็นตัวส่งเสริมในการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากรทางการศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ในการสร้างแนวทางการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากรทางการศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้ง ๗ ด้าน ดังนี้

ด้านที่ ๑ ด้านการพัฒนาระบบสนับสนุนและโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยี

๑. **การตระหนักถึงความสำคัญของการมีระบบโครงสร้างพื้นฐานที่มั่นคง** ส่งเสริมให้บุคลากรทางการศึกษาตระหนักถึงความสำคัญของการมีระบบโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีที่มั่นคง โดยเริ่มจากการเรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น (สุตมยปัญญา) จากนั้นนำความรู้มาวิเคราะห์และพิจารณาความเหมาะสมของการพัฒนาระบบสนับสนุนด้านเทคโนโลยีให้สอดคล้องกับบริบทขององค์กร (จินตามยปัญญา) และนำไปสู่การพัฒนา ปรับปรุง และใช้ระบบโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีในการปฏิบัติงานจริงอย่างมีประสิทธิภาพ (ภาวนามยปัญญา) เพื่อสนับสนุนการจัดการศึกษาและการพัฒนาบุคลากรอย่างยั่งยืน

22. (363-384).indd 379 23/4/2569 19:22:20

ด้านที่ ๒ การพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากรทางการศึกษา

๑. บุคลากรมีความเข้าใจเกี่ยวกับเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการเรียนการสอน ส่งเสริมให้บุคลากรศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีที่ใช้ในการสื่อสารและการจัดการเรียนการสอนจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ (สุตมยปัญญา) จากนั้นนำความรู้มาคิดวิเคราะห์และพิจารณาเลือกใช้เทคโนโลยีให้เหมาะสมกับการจัดการเรียนรู้และการสื่อสารทางการศึกษา (จินตามยปัญญา) และสามารถนำเทคโนโลยีดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนและการปฏิบัติงานจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ภาวนามยปัญญา) เพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากรและยกระดับคุณภาพการศึกษา

ด้านที่ ๓ เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ

๑. บุคลากรเข้าใจบทบาทของเทคโนโลยีในการลดภาระงานด้านเอกสารและการประสานงาน ส่งเสริมให้บุคลากรศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับบทบาทของเทคโนโลยีสารสนเทศที่ช่วยสนับสนุนการบริหารจัดการ เช่น ระบบเอกสารอิเล็กทรอนิกส์หรือเครื่องมือสื่อสารออนไลน์ (สุตมยปัญญา) จากนั้นนำความรู้มาวิเคราะห์และพิจารณาการใช้เทคโนโลยีให้เหมาะสมกับการลดขั้นตอนการทำงานและเพิ่มประสิทธิภาพในการประสานงาน (จินตามยปัญญา) และสามารถนำเทคโนโลยีไปใช้ในการปฏิบัติงานจริง เช่น การจัดการเอกสารและการสื่อสารภายในองค์กรอย่างเป็นระบบ (ภาวนามยปัญญา) เพื่อช่วยลดภาระงานและเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ

ด้านที่ ๔ การใช้เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพ

๑. บุคลากรคิดวิเคราะห์ได้หรือไม่ว่าการพัฒนาทางวิชาชีพด้วยเทคโนโลยีช่วยเพิ่มศักยภาพการทำงาน ส่งเสริมให้บุคลากรศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีที่ใช้ในการพัฒนาวิชาชีพจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ (สุตมยปัญญา) จากนั้นนำความรู้มาคิดวิเคราะห์และพิจารณาถึงประโยชน์ของเทคโนโลยีในการเสริมสร้างศักยภาพและประสิทธิภาพในการทำงาน (จินตามยปัญญา) และสามารถนำเทคโนโลยีไปใช้ในการพัฒนาตนเองและการปฏิบัติงานจริงอย่างต่อเนื่อง (ภาวนามยปัญญา) เพื่อยกระดับสมรรถนะทางวิชาชีพของบุคลากรทางการศึกษา

ด้านที่ ๕ การพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและความปลอดภัยทางโลกไซเบอร์ของบุคลากรทางการศึกษา

๑. บุคลากรเข้าใจความสำคัญของการป้องกันข้อมูลส่วนบุคคลและข้อมูลของหน่วยงาน ส่งเสริมให้บุคลากรศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและแนวทางการรักษาความปลอดภัยของข้อมูล (สุตมยปัญญา) จากนั้นนำความรู้มาคิดวิเคราะห์และตระหนักถึงความสำคัญของการป้องกันข้อมูลส่วนบุคคลและข้อมูลของหน่วยงาน (จินตามยปัญญา) และสามารถนำแนวทางด้านความปลอดภัยทางเทคโนโลยีไปปฏิบัติในการใช้งานจริงอย่างเหมาะสม (ภาวนามยปัญญา) เพื่อป้องกันความเสี่ยงและสร้างความปลอดภัยในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในองค์กร

22. (363-384).indd 380 23/4/2569 19:22:20

ด้านที่ ๖ การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยเทคโนโลยี

๑. บุคลากรสร้างบรรยากาศหรือวัฒนธรรมในองค์กรที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยี ส่งเสริมให้บุคลากรศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีและแหล่งเรียนรู้ออนไลน์ต่าง ๆ (สุตมยปัญญา) จากนั้นนำความรู้มาคิดวิเคราะห์และเห็นคุณค่าของการใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาตนเองและการทำงานอย่างต่อเนื่อง (จินตามยปัญญา) และสามารถนำเทคโนโลยีมาใช้ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกันภายในองค์กร (ภาวนามยปัญญา) เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคลากรทางการศึกษา

ด้านที่ ๗ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการยกระดับคุณภาพและความเท่าเทียมทางการศึกษา

๑. บุคลากรสามารถคิดวิเคราะห์ว่าเทคโนโลยีใดเหมาะสมต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในพื้นที่ของตนเอง ส่งเสริมให้บุคลากรศึกษาและรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับเทคโนโลยีทางการศึกษาและเครื่องมือดิจิทัลที่หลากหลาย (สุตมยปัญญา) จากนั้นนำความรู้มาคิดวิเคราะห์และพิจารณาเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียนและพื้นที่ (จินตามยปัญญา) และสามารถนำเทคโนโลยีที่เลือกมาใช้จริงเพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาและลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา (ภาวนามยปัญญา) อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพและความเท่าเทียมทางการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม

วงกลมชั้นที่ ๓ คือการสร้างแนวทางในการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากรทางการศึกษา จำนวน ๗ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านการพัฒนาระบบสนับสนุนและโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยี (๒) ด้านการพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากรทางการศึกษา (๓) ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ (๔) ด้านการใช้เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพ (๕) ด้านการพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและความปลอดภัยทางโลกไซเบอร์ของบุคลากรทางการศึกษา (๖) ด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยเทคโนโลยี (๗) ด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการยกระดับคุณภาพและความเท่าเทียมทางการศึก

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศร่วมกับหลักปัญญา ๓ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา ดังนี้

๑. การกำหนดนโยบายส่งเสริมการเรียนรู้เทคโนโลยีสารสนเทศตามหลักสุตมยปัญญา

หน่วยงานทางการศึกษาควรกำหนดนโยบายสนับสนุนให้บุคลากรทางการศึกษาได้รับโอกาสในการเรียนรู้และเข้าถึงองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างทั่วถึง โดยส่งเสริมการจัดอบรม การสัมมนา และการพัฒนาศักยภาพบุคลากรผ่านระบบการเรียนรู้ออนไลน์ รวมถึงการสร้างแหล่งเรียนรู้

22. (363-384).indd 381 23/4/2569 19:22:20

ดิจิทัลที่หลากหลาย เพื่อให้บุคลากรสามารถศึกษาและรับความรู้ใหม่ ๆ ได้อย่างต่อเนื่อง อันจะช่วยพัฒนาความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคดิจิทัล

๒. การส่งเสริมนโยบายการคิดวิเคราะห์และการใช้เทคโนโลยีอย่างมีวิจารณญาณตามหลักจินตามยปัญญา

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้บุคลากรทางการศึกษามีทักษะในการคิดวิเคราะห์ การใช้เหตุผล และการตัดสินใจในการเลือกใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างเหมาะสม โดยสนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การประชุมเชิงปฏิบัติการ และการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อให้บุคลากรสามารถวิเคราะห์ปัญหาและเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับบริบทของการจัดการศึกษาและการบริหารงานในสถานศึกษา

๓. การกำหนดนโยบายส่งเสริมการนำเทคโนโลยีไปใช้ในการปฏิบัติงานตามหลักภาวนา-มยปัญญา

หน่วยงานทางการศึกษาควรกำหนดนโยบายที่สนับสนุนให้บุคลากรทางการศึกษาสามารถนำความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานจริง เช่น การใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอน การบริหารจัดการข้อมูล และการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา รวมถึงการสนับสนุนให้บุคลากรได้ฝึกปฏิบัติและพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความชำนาญและสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑. หน่วยงานทางการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษาควรนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายและวางแผนการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา โดยประยุกต์ใช้หลักปัญญา ๓ เพื่อส่งเสริมให้บุคลากรมีความรู้ ความสามารถ และทักษะในการใช้เทคโนโลยีในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. ผู้บริหารสถานศึกษาควรสนับสนุนการพัฒนาระบบสนับสนุนและโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น ระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต แพลตฟอร์มการเรียนรู้ดิจิทัล และระบบฐานข้อมูล เพื่อเอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรทางการศึกษาและการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล

๓. ควรส่งเสริมให้บุคลากรทางการศึกษาได้นำความรู้ที่ได้รับจากการอบรมหรือการพัฒนาตนเองไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานจริง เช่น การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการจัดการเรียนการสอน การพัฒนาสื่อนวัตกรรม และการบริหารจัดการข้อมูลสารสนเทศ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการศึกษา

22. (363-384).indd 382 23/4/2569 19:22:20

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

หากมีการวิจัยเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษาในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในลักษณะต่อไปนี้

๑. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาที่บูรณาการหลักปัญญา ๓ ร่วมกับเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อสร้างรูปแบบหรือโมเดลการพัฒนาบุคลากรที่สามารถนำไปใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรมในสถานศึกษา

๒. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำหลักปัญญา ๓ มาประยุกต์ใช้ร่วมกับเทคโนโลยีสารสนเทศในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนานโยบายและแนวทางการบริหารจัดการศึกษา

๓. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบของการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศต่อการพัฒนาทักษะดิจิทัลของบุคลากรทางการศึกษา รวมถึงการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทของการศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. **แผนปฏิบัติการดิจิทัลเพื่อการศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๓-๒๕๖๕**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๖๓.

กุสุมา ยี่ภู่. “การบูรณาการภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ตามหลักปัญญา ๓ สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา”. **วารสารบวรสหการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๖): ๖๖

ภัทราวลัย ลิ้นโป. “รูปแบบการพัฒนาครูในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต ๑”. **วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรทหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๖๗.

ภาคภูมิ ทองลาด. “การพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของบุคลากรทางการศึกษาเพื่อการเรียนการสอน โรงเรียนวัดบ้านชุ้ง (อิสระวิทยา) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต ๑”. **วารสารศรีขวาวนคร**. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๘)

รพีพร พาตา และ พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์. “การบริหารงานวิชาการตามหลักปัญญา ๓ ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต ๒”. **วารสารการบริหารการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๗).

22. (363-384).indd 383 23/4/2569 19:22:20

โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาสกลนคร เขต ๑". **วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรทหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ๒๕๖๘.

วนิดา บุญอุ้ม. "การพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของครูคอมพิวเตอร์ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์. **รายงานผลการดำเนินงานประจำปี ๒๕๖๕**. นครสวรรค์: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์, ๒๕๖๕.

สุภานี สินไชย. "พัฒนาทักษะการคิดสร้างสรรค์ตามหลักปัญญา ๓ ของบุคลากรโรงเรียนกลุ่ม เครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพที่ ๔ จังหวัดปทุมธานี". **วารสารปรัชญาปริทรรศน์**. ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๘): ๑๗๓.

Andrew E. Fluck. **Integration or Transformation ?.** A cross – national study of Information and Communication Technology in School Education, 2003.

ธงชัย สมบูรณ์. **โลกยุคใหม่ : การศึกษาไทยที่ควรเป็น.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://th.wikipedia.org/wiki/ [๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๗].

ธานินทร์ ทิมทอง. **การยกระดับคุณภาพการศึกษาของไทย.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.bot.or.th/th/research-and-publications/articles-and-publications/bot-magazine/256203GlobalTrend.html [๑ มกราคม ๒๕๖๘].

22. (363-384).indd 384 23/4/2569 19:22:20

การศึกษาการบริหารวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ตามหลักไตรสิกขา

A study of the Academic Management of the Administrators of Achcharalai interdisciplinary School Under Nakhon Sawan Secondary Educational Service Area according to *Trisikkhā*

ญาณิศา สอนบุญเกิด*
Yanisa Sornboonkied
วรกฤต เถื่อนช้าง**
Worrakrit Thuenchang
ทนง ทศไกร***
Tanong Tasagri
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Sawan Campus, Thailand
E-mail:Chatngen99@gmail.com

Received: April 14, 2026
Revised: April 22, 2026
Accepted: April 24, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาสภาพการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ และ (๒) เพื่อหาแนวทางพัฒนาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ตามหลักไตรสิกขา การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี โดยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างได้แก่ครู จำนวน ๒๒๖ คน เครื่องมือเก็บข้อมูลได้แก่ แบบสอบถาม และวิเคราะห์ข้อมูลค่าความถี่ ค่าร้อยละและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๘ คน เครื่องมือที่ใช้ได้แก่แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

---

* นางสาวญาณิศา สอนบุญเกิด MissYanisa Sornboonkied ครุศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ Master of Education (Buddhist Educational Administration) Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya Universit,Nakhon Sawan Campus.

** รศ.ดร.วรกฤต เถื่อนช้าง Assoc.Prof.Dr.Worrakrit Thuenchang ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor.

*** ดร.ทนง ทศไกร Dr.Tanong Tasagri ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor.

23. (385-409).indd 385 4/29/2026 10:39:58 AM

ผลการวิจัยพบว่า (๑) สภาพภาพการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน สหวิทยาเขตอัจฉราลัย เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ จำนวน ๕ ด้าน พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา รองผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๕ และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๔ ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๗ และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๑ ผู้บริหารมีการนิเทศ ติดตาม และให้คำแนะนำแก่ครูอย่างต่อเนื่อง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๘ และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๐ ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูเข้ารับการอบรมและสัมมนาอย่างต่อเนื่อง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๙ และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๕๙ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูใช้วิธีประเมินที่หลากหลาย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๖ และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๒ ตามลำดับความสำคัญของสถานภาพการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน สหวิทยาเขตอัจฉราลัย เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ (๒)การศึกษาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ตามหลักไตรสิกขาพบว่า แนวทางการพัฒนาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัยเขตพื้นที่มัธยมศึกษานครสวรรค์ ตามหลักไตรสิกขา ทั้ง ๕ ด้าน มี ๑๕ แนวทาง ประกอบด้วยด้านศีล มี ๕ แนวทาง ด้านสมาธิ มี ๕ แนวทาง และด้านปัญญา มี ๕ แนวทาง

คำสำคัญ: การบริหารวิชาการ; ผู้บริหารโรงเรียน; หลักไตรสิกขา

Abstract

The objectives of this research were to: (1) to study the academic administration of school administrators in the Acharalai School Consortium under the Nakhon Sawan Secondary Educational Service Area Office, and (2) to propose guidelines for developing the academic administration of school administrators in the Acharalai School Consortium based on the principles of the Threefold Training (Trisikkha). This study employed a mixed-methods research design. For the quantitative phase, the sample consisted of 226 teachers. The research instrument was a questionnaire, and the data were analyzed using frequency, percentage, and standard deviation. For the qualitative phase, eight key informants were selected, and data were collected using a semi-structured interview. The qualitative data were analyzed through content analysis. The findings of this research are expected to provide useful information and practical guidelines for improving academic administration in schools in accordance with the principles of

23. (385-409).indd 386 4/29/2026 10:39:58 AM

Trisikkha, which emphasize moral development (Sila), mental development (Samadhi), and wisdom development (Panna), thereby contributing to more effective educational administration.

The research findings revealed that: (1) The status of academic administration of school administrators in the Acharalai School Consortium under the Nakhon Sawan Secondary Educational Service Area Office was examined in five aspects. The findings indicated that administrators, deputy administrators, and teachers rated all items at the highest level. Specifically, administrators encouraged teachers to participate in the development of the school curriculum with a mean of 4.35 and a standard deviation of 0.64. Administrators also promoted learner-centered instructional management with a mean of 4.37 and a standard deviation of 0.61. In addition, administrators conducted supervision, monitoring, and continuous guidance for teachers with a mean of 4.38 and a standard deviation of 0.60. Administrators supported teachers to attend training and seminars continuously with a mean of 4.39 and a standard deviation of 0.59. The item with the lowest mean score, though still at the highest level, was administrators encouraging teachers to use a variety of assessment methods, with a mean of 4.36 and a standard deviation of 0.62. (2) The study of academic administration of school administrators in the Acharalai School Consortium under the Nakhon Sawan Secondary Educational Service Area Office based on the principles of the Threefold Training (Trisikkha) revealed guidelines for the development of academic administration. The findings indicated that there were 15 development guidelines across five aspects of academic administration. These guidelines were categorized according to the principles of Trisikkha, consisting of five guidelines related to moral discipline (Sila), five guidelines related to mental concentration (Samadhi), and five guidelines related to wisdom (Panna). The guidelines emphasize that school administrators should integrate ethical conduct, mental discipline, and wisdom into academic administration practices in order to enhance transparency, fairness, responsibility, and effectiveness in educational management. The application of the principles of Sila, Samadhi, and Panna contributes to the development of a systematic and sustainable approach to academic administration within schools.

Keywords: The Academic Administration; School Administrators;
the Threefold Training (Trisikkha)

23. (385-409).indd 387 4/29/2026 10:39:58 AM

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนชาวไทยทุกคนที่รัฐมีหน้าที่ต้องจัดให้ โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคนไทยในทุกช่วงวัยให้มีความเจริญงอกงามอย่างรอบด้าน อันเป็นรากฐานสำคัญของทุนทางปัญญาในการเสริมสร้างทักษะ คุณลักษณะ และสมรรถนะที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งจะนำไปสู่ความมั่นคงและเสถียรภาพของสังคม รวมทั้งความก้าวหน้าของประเทศให้สามารถแข่งขันและทัดเทียมกับนานาประเทศภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ ๒๑ ประเทศไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาในฐานะกลไกหลักในการพัฒนาประเทศมาอย่างต่อเนื่อง และเมื่อแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับก่อนสิ้นสุดลง กระทรวงศึกษาธิการโดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา จึงได้จัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙ ขึ้น เพื่อกำหนดกรอบทิศทางและเป้าหมายของการจัดการศึกษาของประเทศ โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนทุกคนเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาอย่างเสมอภาคและมีคุณภาพ พร้อมทั้งพัฒนาระบบการบริหารจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ และเสริมสร้างกำลังคนให้มีสมรรถนะสอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานและการพัฒนาประเทศ กระบวนการจัดทำแผนดังกล่าวให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อสร้างการยอมรับและส่งเสริมให้การนำแผนไปสู่การปฏิบัติบรรลุผลอย่างเป็นรูปธรรม โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาได้มอบหมายให้คณะอนุกรรมการที่เกี่ยวข้องดำเนินการยกร่างกรอบทิศทางและแผนการศึกษา พร้อมทั้งนำข้อเสนอแนะจากภาคส่วนต่าง ๆ มาปรับปรุงแก้ไข ต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อพิจารณาและปรับปรุงร่างแผนดังกล่าวให้มีความสมบูรณ์ก่อนนำเสนอเข้าสู่การพิจารณาของคณะกรรมการนโยบายและพัฒนาการศึกษา ทั้งนี้ แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙ ได้รับการปรับให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี และผ่านความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีในการประชุมเมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาการศึกษาของประเทศในระยะยาวต่อไป[๑]

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้มุ่งกำหนดกรอบทิศทางและเป้าหมายในการจัดการศึกษาของประเทศ เพื่อพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถของคนไทยในทุกช่วงวัยให้สามารถเติบโตได้อย่างเต็มศักยภาพ อีกทั้งส่งเสริมให้เกิดทักษะในการแสวงหาความรู้และการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ทั้งนี้การขับเคลื่อนการดำเนินงานตั้งอยู่บนวิสัยทัศน์ที่มุ่งให้ประชาชนไทยทุกคนได้รับการศึกษาและมีโอกาสเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ ๒๑[๒]

---

[๑] กระทรวงศึกษาธิการ, **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐–๒๕๗๙ ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๓,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๖๓), หน้า ๑.

[๒] สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๗๙**, (กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๖๐), หน้า ๖.

23. (385-409).indd 388 4/29/2026 10:39:58 AM

อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ รวมถึงพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๔๖ และกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง ได้กำหนดบทบาทของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาให้มีหน้าที่เสนอแผนการศึกษาแห่งชาติ โดยบูรณาการองค์ประกอบสำคัญ เช่น ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และการกีฬาเข้ากับการจัดการศึกษาในทุกระดับ ทั้งนี้ เมื่อแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๕๒ – ๒๕๕๙ สิ้นสุดลง สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาจึงได้จัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙ ขึ้น ในลักษณะของแผนระยะยาว ๒๐ ปี เพื่อใช้เป็นกรอบนโยบายหลักสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการนำไปขับเคลื่อนและพัฒนาการศึกษาของประเทศในช่วงเวลาดังกล่าว กระบวนการจัดทำแผนดังกล่าวให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อสร้างความเข้าใจ การยอมรับ และการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน อันจะนำไปสู่การขับเคลื่อนแผนสู่การปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีการวิเคราะห์บริบทและปัจจัยแวดล้อมที่ส่งผลต่อการพัฒนาการศึกษาอย่างรอบด้าน ทั้งความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดิจิทัลที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจและสังคมในระดับประเทศและระดับโลก การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ รวมถึงความจำเป็นในการพัฒนาทักษะของประชากรในศตวรรษที่ ๒๑ นอกจากนี้ยังได้นำผลการติดตามและประเมินแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒ – ๒๕๕๙ มาประกอบการพิจารณาโดยครอบคลุมประเด็นสำคัญ ได้แก่ บริบทของการจัดการศึกษา โอกาสในการเข้าถึงการศึกษา คุณภาพของผู้เรียน ประสิทธิภาพของการจัดการเรียนการสอน การบริหารจัดการสถานศึกษา การใช้จ่ายงบประมาณ ตลอดจนความเชื่อมโยงระหว่างการพัฒนาการศึกษากับขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ เพื่อนำไปสู่การกำหนดทิศทางการพัฒนาการศึกษาให้สอดคล้องกับสถานการณ์และความท้าทายในปัจจุบันและอนาคต[๓]

นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาสาระสำคัญของแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙ ในประเด็นความจำเป็นของการจัดทำแผน ตลอดจนความท้าทายของโลกในศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งมีลักษณะเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง โดยพิจารณาทั้งแรงกดดันจากภายนอกและภายในประเทศ สำหรับปัจจัยภายนอก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจและสังคมโลก อันเป็นผลจากการปฏิวัติดิจิทัล การก้าวเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม ๔.๐ รวมถึงการขับเคลื่อนตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. ๒๐๓๐ ขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งประเทศไทยได้ให้การรับรอง อีกทั้งผลกระทบจากการรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียน และความต้องการกำลังคนที่มีทักษะสำคัญในศตวรรษที่ ๒๑ขณะเดียวกัน ยังมีแรงกดดันจากบริบทภายในประเทศ อาทิ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่มุ่งสู่สังคมผู้สูงอายุในอนาคตอันใกล้ ภาวะ

[๓] สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๗๙ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕**, (กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๖๐): หน้า ค.

23. (385-409).indd 389 4/29/2026 10:39:58 AM

ติดกับดักรายได้ปานกลาง การเปลี่ยนแปลงด้านค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรม และพฤติกรรมของประชาชนตามกระแสโลกาภิวัตน์ ตลอดจนการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ ระบบการศึกษายังคงเผชิญข้อจำกัดหลายประการ ทั้งในด้านคุณภาพของผู้เรียนในทุกช่วงวัย มาตรฐานการจัดการศึกษาในแต่ละระดับ จุดอ่อนของระบบและการพัฒนาบุคลากร โดยเฉพาะในสาขาวิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ เทคโนโลยี รวมถึงการบริหารจัดการสถานศึกษาที่ยังขาดความคล่องตัว อีกทั้งยังมีความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษา ตลอดจนปัญหาด้านคุณธรรม จริยธรรม และการขาดจิตสำนึกด้านวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต และจิตสาธารณะของประชาชนโดยรวม

จากบริบทและปัจจัยดังกล่าว จึงส่งผลให้ระบบการศึกษาจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สามารถรองรับความท้าทายได้อย่างเหมาะสม โดยประเทศไทยต้องดำเนินการปฏิรูปการศึกษาให้เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ ภายใต้กรอบของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙) และทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ. ๒๕๖๕ – ๒๕๖๙) เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายความมั่นคง ความมั่งคั่ง และความยั่งยืนของประเทศในระยะยาว[๔]

ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๒ ถึง ๒๕๕๙ การพัฒนาด้านการศึกษาของประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงความก้าวหน้าในหลายประเด็นสำคัญ ขณะเดียวกันยังคงมีข้อจำกัดบางด้านที่จำเป็นต้องเร่งแก้ไขในระยะต่อไป โดยเฉพาะในมิติของโอกาสทางการศึกษา ภาครัฐได้ดำเนินนโยบายเพื่อขยายการเข้าถึงการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ประชากรวัยเรียน รวมถึงกลุ่มผู้ด้อยโอกาสและผู้ที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษสามารถเข้าสู่ระบบการศึกษาได้เพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม ยังคงพบปัญหาการเข้าเรียนไม่ครบถ้วนและการออกจากระบบก่อนสำเร็จการศึกษาในบางส่วน นอกจากนี้ การกำหนดทิศทางการพัฒนาการศึกษายังสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. ๒๐๓๐ (Sustainable Development Goals: SDGs ๒๐๓๐) ควบคู่กับการพิจารณาประเด็นภายในประเทศที่สำคัญ เช่น การยกระดับคุณภาพของประชากรในทุกช่วงวัย การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร ความเหลื่อมล้ำทางสังคม การกระจายรายได้ ตลอดจนปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยได้นำกรอบยุทธศาสตร์ชาติ (National Strategy) มาเป็นแนวทางหลักในการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙ เพื่อให้การพัฒนาการศึกษามีความเป็นระบบและสอดคล้องกับบริบทของประเทศในระยะยาว[๕]

---

[๔] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑.

[๕] สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๗๙ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕**, (กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๖๐), หน้า ค.

23. (385-409).indd 390 4/29/2026 10:39:58 AM

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน การบริหารสถานศึกษาจะบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายได้นั้น ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องบริหารจัดการทั้ง ๔ งาน คือ งานวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคลและการบริหารทั่วไปให้มีประสิทธิภาพ โดยให้ความสำคัญกับการบริหารงานวิชาการเป็นอันดับแรก เพราะการบริหารวิชาการเป็นงานสร้างทักษะด้านภูมิปัญญาให้เด็กได้มีความรู้ ความสามารถในการแก้ปัญหา มีเหตุผลสามารถปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ผู้บริหารสถานศึกษาจึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดในการบริหารสถานศึกษาต้องมีความรู้ความเข้าใจในการบริหารงานวิชาการตามขอบข่าย ซึ่งจำแนกออกเป็น ๑๗ งาน คือ (๑) การวางแผนงานด้านวิชาการ (๒) การพัฒนาหรือการดำเนินการเกี่ยวกับการให้ความเห็นการพัฒนาสาระหลักสูตรท้องถิ่น (๓) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา (๔) การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา (๕) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ (๖) การวัดผล ประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน (๗) การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา (๘) การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ (๙) การนิเทศการศึกษา (๑๐) การแนะแนว (๑๑) การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา (๑๒) การส่งเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งทางวิชาการ (๑๓) การประสานความร่วมมือในการพัฒนางานวิชาการกับสถานศึกษาและองค์กรอื่น (๑๔) การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงาน สถานประกอบการและสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา (๑๕) การจัดทำระเบียบและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับงานด้านวิชาการของสถานศึกษา (๑๖) การคัดเลือกหนังสือ แบบเรียนเพื่อใช้ในสถานศึกษา (๑๗) การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา[๖]

ประเด็นสำคัญคืองานวิชาการเป็นหัวใจหลักของการพัฒนาการศึกษา ทำให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและ มีกระบวนการที่จะช่วยในการดำเนินงานของ โรงเรียน และไม่ว่าสังคมจะเปลี่ยนแปลงอย่างไร งานวิชาการก็จะขับเคลื่อนไปและพัฒนาอย่าง ต่อเนื่อง ทาให้กระบวนการเรียนการสอนได้ตอบสนองความต้องการของนักเรียนได้เป็นอย่างดี สามารถตอบคาถามของสังคมได้ในทุก ๆ ด้าน ซึ่งกิจกรรมทั้งมวลของงานวิชาการในโรงเรียน จะเป็นตัวจักรสำคัญยิ่งที่จะสร้างเยาวชนของชาติให้มีคุณภาพ มาตรฐาน สามารถนาความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีความสุข ตามสมควรแก่อัตภาพและบริบทของชุมชน สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เยาวชนรุ่นหลังสืบไป สรุปได้ว่า การบริหารงานวิชาการถือเป็นงานที่มีความสำคัญและเป็นหัวใจของการจัดการศึกษา เพราะเป็นงานที่พัฒนาคุณภาพของผู้เรียนว่าจะเป็นไปตามความคาดหวังของหลักสูตร เป้าหมายและได้ มาตรฐานที่โรงเรียนได้กาหนดไว้[๗]

---

[๖] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, **แนวทางการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา,** (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๙), หน้า ๗.

[๗] ปราโมทย์ ธิศรี, “การดำเนินงานวิชาการของโรงเรียนชนเผ่าศูนย์พัฒนาคุณภาพการศึกษาแม่นาวาง อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่”, **การค้นคว้าแบบอิสระศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา,** (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๖๗), บทคัดย่อ.

23. (385-409).indd 391 4/29/2026 10:39:58 AM

ส่งผลให้การศึกษาการบริหารวิชาการมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในทุกระดับ เพราะการบริหารวิชาการเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ การวางแผน การดำเนินงาน และการประเมินผล ซึ่งเป็นหัวใจของความสำเร็จในระบบการศึกษา สำหรับประเทศไทย การปฏิรูปการศึกษาที่มุ่งยกระดับคุณภาพการศึกษายังคงเป็นเป้าหมายสำคัญในระดับประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับมัธยมศึกษา ซึ่งเป็นช่วงสำคัญที่สร้างพื้นฐานของความรู้ ความสามารถ และการเตรียมความพร้อมของนักเรียนก่อนเข้าสู่ระดับอุดมศึกษาและการทำงาน[๘]

จากการรายงาน ผลการประเมินตนเองของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ พบว่ามีปัญหาด้านการบริหารงานหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการวัดผลและประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน ด้านการนิเทศการศึกษาภายใน ด้านการพัฒนาบุคลากรทางวิชาการ ทางผู้วิจัย จึงจะศึกษาการบริหารวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ตามหลักไตรสิกขา ซึ่งทำให้การกำกับดูแลโรงเรียนในสหวิทยาเขตอัจฉราลัย เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ มีความสำคัญในฐานะส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาที่มุ่งสร้างเยาวชนที่มีความรู้ความสามารถในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ และบริเวณใกล้เคียง อย่างไรก็ตาม ผู้บริหารโรงเรียนในสหวิทยาเขตอัจฉราลัยต้องเผชิญกับความท้าทายต่าง ๆ เช่น การบริหารจัดการทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรการเรียนรู้ที่มีอย่างจำกัด การจัดการกับความหลากหลายในศักยภาพของนักเรียน และการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาการเรียนรู้ในยุคที่เทคโนโลยีและนวัตกรรมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การศึกษาการบริหารวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ตามหลักไตรสิกขา เป็นเรื่องที่สำคัญในแง่ของการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการบริหารวิชาการที่มีจริยธรรมและมุ่งเน้นผลลัพธ์ที่ยั่งยืน โดยเฉพาะในยุคที่การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ โดยประเด็นการวิจัยในเรื่องนี้จะช่วยเปิดมุมมองใหม่เกี่ยวกับบทบาทของหลักธรรมในกระบวนการบริหาร และยังสามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในบริบทอื่น ๆ ได้ เช่น การบริหารในเขตพื้นที่การศึกษาอื่น การจัดอบรมผู้บริหารใหม่ และการพัฒนานโยบายการศึกษาที่เน้นคุณภาพและคุณธรรม งานวิจัยนี้จึงไม่เพียงแต่ช่วยพัฒนาการบริหารวิชาการในโรงเรียนเป้าหมาย แต่ยังมีส่วนช่วยยกระดับระบบการศึกษาของประเทศโดยรวมโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย ในฐานะโรงเรียนที่มีความหลากหลายทางด้านสังคมและวัฒนธรรม จำเป็นต้องมีการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับบริบทเฉพาะตัวของโรงเรียน การนำหลักไตรสิกขา มาประยุกต์ใช้ในการบริหารวิชาการจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่น่าสนใจในการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการเรียนรู้และพัฒนาของ

[๘] วรางคณา แสนสุข, “การพัฒนาคุณภาพการศึกษาผ่านการบริหารวิชาการ: กรณีศึกษาสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา”, **วารสารวิจัยและพัฒนาการศึกษา**, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม–ธันวาคม ๒๕๖๔): ๕๔-๖๘.

23. (385-409).indd 392 4/29/2026 10:39:58 AM

ผู้เรียน อย่างไรก็ตาม การศึกษาเกี่ยวกับการนำหลักไตรสิกขา มาประยุกต์ใช้ในการบริหารวิชาการของโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัยยังมีค่อนข้างจำกัด ทำให้ยังขาดข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับประสิทธิผลและอุปสรรคในการดำเนินงาน และเพื่อให้สามารถรับมือกับความท้าทายเหล่านี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักไตรสิกขา ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญในพุทธศาสนา จึงถูกนำมาเป็นแนวทางในการบริหารวิชาการ โดยหลักไตรสิกขา ประกอบด้วย ศีล (การฝึกกาย วาจาให้เรียบร้อย), สมาธิ (การฝึกจิตใจให้สงบ แน่วแน่), และ ปัญญา (การฝึกให้รู้แจ้งเห็นจริงในสัจธรรม) ทั้งนี้ หลักการดังกล่าวไม่เพียงแต่เป็นแนวทางที่เสริมสร้างจริยธรรมและคุณธรรมในการบริหารงาน แต่ยังช่วยให้ผู้บริหารสามารถพัฒนาศักยภาพของบุคลากรและนักเรียนในโรงเรียนได้อย่างยั่งยืน[๙]

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจการศึกษาสภาพปัญหาในขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ ๖ ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารงานหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการวัดผลและประเมินผลและดำเนินการเทียบโอนผลการเรียนและดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน ด้านการนิเทศการศึกษาภายใน ด้านการพัฒนาบุคลากรทางวิชาการตามหลักไตรสิกขา เนื่องจากการการจัดการศึกษาแบบเดิมเน้นไปตามสภาพทั่วไปไม่มีมีการบูรณการหลักธรรมพระพุทธศาสนาเข้าร่วมการพัฒนางานวิชาการ ผู้วิจัยจึงพิจารณาเห็นว่าการบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขามีความเหมาะสมกับการศึกษาในบริบทสังคมไทย เพื่อจักได้นำเสนอต่อผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนให้เป็นไปตามเป้าหมาย ผู้วิจัยจึงตระหนักถึงความสำคัญของงานวิชาการจึงได้ศึกษางานบริหารวิชาการของผู้บริหารเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ เพื่อที่จะได้รู้ถึงการบริหารงานวิชาการ และนำไป ปรับปรุง พัฒนา งานวิชาการในสถานศึกษาให้ดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสภาพการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขต อัจฉราลัย เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์

๒. เพื่อหาแนวทางพัฒนาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขต อัจฉราลัย เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ ตามหลักไตรสิกขา

[๙] สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์, **รายงานผลการดำเนินงานประจำปี ๒๕๖๕**, (นครสวรรค์: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์, ๒๕๖๕), หน้า ๑๗.

23. (385-409).indd 393 4/29/2026 10:39:58 AM

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาการบริหารวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัยเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ตามหลักไตรสิกขา เป็นการศึกษาโดยใช้วิธีวิจัยแบบผสานวิธี มีทั้งเชิงประมาณ (Quantitative Research)โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งเป็นผู้บริหาร และครูผู้สอนของโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และนำผลการวิจัยเชิงปริมาณที่มีค่าต่ำสุด ๓ ด้านมาสังเคราะห์เป็นแบบสัมภาษณ์เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะการบริหารวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัยเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ตามหลักไตรสิกขา ซึ่งมีระยะการทำวิจัยดังนี้

ระยะที่ ๑ ศึกษาสภาพการบริหารวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัยเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ตามหลักไตรสิกขา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑. ประชากร ที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน รองผู้บริหารโรงเรียน และครู สหวิทยาเขตอัจฉราลัยเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ มีโรงเรียน รวม จำนวน ๘ โรงเรียน จำนวน ประชากรรวมทั้งหมด มี ๕๑๕ คน แบ่งเป็น ผู้บริหารมี ๘ คน รองผู้บริหารมี ๑๘ คน และครู รวมทั้งหมด ๔๘๙ คน

๒. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน รองผู้บริหารโรงเรียน และครู สหวิทยาเขตอัจฉราลัยเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ มี โรงเรียน รวม จำนวน ๘ โรงเรียน จำนวนประชากรทั้งหมด มี ๕๑๕ คน ได้ ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน ๘ คน รองผู้บริหารโรงเรียน จำนวน ๑๘ คน สุ่มกลุ่มตัวอย่าง จากจำนวนครูเท่านั้น โดการเปิดตารางคำนวณของเครจซี่และมอร์แกน ใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) จำนวน ๒๒๖ คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) โดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ดังต่อไปนี้

๑. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

๑) ผู้วิจัยศึกษาวิธีการสร้างแบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำราและวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสอบถาม

๒) ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับสภาพการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ตามหลักไตรสิกขา เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

23. (385-409).indd 394 4/29/2026 10:39:58 AM

๓) ผู้วิจัยกำหนดกรอบเพื่อสร้างแบบสอบถาม และปรับปรุงแบบสอบถามให้ครอบคลุม ตัวแปรตามกรอบความคิดภายใต้การแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา

๔) ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

๕) สร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๖) นำเสนอร่างแบบสอบถามต่ออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และให้ข้อเสนอแนะปรับปรุงแก้ไข

๗) นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้ (Try out) กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างประชากรที่จะดำเนินการวิจัยเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น (Reliability) แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษา

๘) จัดพิมพ์เครื่องมือฉบับสมบูรณ์แล้วนำไปใช้เก็บข้อมูลจริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

๙) รวบรวมข้อมูล แล้วนำมาวิเคราะห์

๒. ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire)

แบบสอบถามเพื่อการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นตามกรอบงานของสภาพการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ตามหลักไตรสิกขา เพื่อใช้เก็บข้อมูลในการวิจัย มีทั้งหมด ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง และประสบการณ์ทำงาน โดยใช้แบบสอบถามชนิดตรวจรายการ (Checklist)

ตอนที่ ๒ การศึกษาสภาพการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ตามหลักไตรสิกขา ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร และครูผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งครอบคลุมข่ายงานของการบริหารวิชาการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งได้กำหนดงานการบริหารวิชาการออกเป็น ๑๗ งาน ซึ่งผู้วิจัยสังเคราะห์ได้ด้านการวิจัยศึกษา ๕ ด้านประกอบด้วย (๑) ด้านการบริหารงานหลักสูตร (๒) ด้านการจัดการเรียนการสอน (๓) ด้านการนิเทศการศึกษาภายใน (๔) ด้านการพัฒนาบุคลากรทางวิชาการ (๕) ด้านการวัดผลและประเมินผลและดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน รวมทั้งหมด ๕๐ ข้อ

โดยแต่ละด้านเป็นแบบสอบถามที่มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (numerical Rating Scale) ๕ ระดับ

23. (385-409).indd 395 4/29/2026 10:39:58 AM

๓. การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑) ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ ในการตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้

๒) หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาสารนิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบ และเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขเหมาะสม จำนวน ๓ ท่าน เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระ และโครงสร้างของคำถาม รูปแบบของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของคำถามแต่ละข้อ โดยให้ผู้เชี่ยวชาญลงความเห็นว่าข้อคำถามแต่ละข้อวัดได้ตรงวัตถุประสงค์ที่ต้องการหรือไม่ โดยนำข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ ๐.๕๐ ขึ้นไปมาใช้

๓) หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) โดยนำแบบสอบถามที่แก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (try-out) แก่ผู้บริหารและครูผู้สอนในโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่โรงเรียนนวมินทราชูทิศ มัชฌิม จำนวน ๓๐ คน เพื่อหาความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่า (Alpha coefficient) ของครอบบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมันทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๗๒

๔) จัดทำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์เสนออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ เพื่อขอรับความเห็นชอบ และจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำแบบสอบถามไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้

๓. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

๑) ผู้วิจัยขอหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ ถึง โรงเรียนโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ จำนวน ๘ โรงเรียน เพื่อขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลจากผู้บริหารและครู โดยใช้แบบสอบถาม

๒) ผู้วิจัยขอหนังสือออกจากทางสถานศึกษา เพื่อขออนุญาตผู้บริหารสถานศึกษาต่าง ๆ ที่ถูกเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูล

๓) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามพร้อมหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริหาร รองผู้บริหารและครูผู้สอนโรงเรียนโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ จำนวน ๒๒๖ คนผ่านการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามทาง (google form) และเก็บแบบสอบถามด้วยตนเอง

23. (385-409).indd 396 4/29/2026 10:39:58 AM

๔) นำผลข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่างมาวิเคราะห์และประมวลผลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์

๔. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

๑) นำแบบสอบถามมาตรวจแล้วคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์และถูกต้องเพื่อนำมาวิเคราะห์

๒) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์

๓) การวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (frequency) ค่าร้อยละ (percentage) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

ระยะที่ ๒ ผลการหาแนวทางพัฒนาการบริหารวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัยเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ ตามหลักไตรสิกขา

๑. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน ๘ คน ประกอบด้วย

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง รวม ๕ ด้าน

๓. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

๑) ผู้วิจัยขอหนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์จากบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ ถึง ผู้อำนวยการโรงเรียนโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ จำนวน ๘ โรงเรียน เพื่อขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลจากผู้บริหารโดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง

๒) ผู้วิจัยนัดวันเวลาและสถานที่สำหรับขอสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง ๘ ท่าน

๓) ผู้วิจัยนำข้อมูลที่สัมภาษณ์ทั้งหมดมาวิเคราะห์เพื่อหาข้อเสนอแนะการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ตามหลักไตรสิกขา

๔. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content Analysis)

23. (385-409).indd 397 4/29/2026 10:39:58 AM

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัย การศึกษาการบริหารวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัยเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ตามหลักไตรสิกขา สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๑. ผลการวิเคราะห์สภาพการบริหารงานวิชาการของการศึกษาการบริหารวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัยเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ตามหลักไตรสิกขา ผลการศึกษาวิจัย เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน สามารถสรุปได้ดังนี้

๑) ด้านการบริหารงานหลักสูตร พบว่า ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย ด้านการบริหารงานหลักสูตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = ๔.๖๙), (S.D. = ๐.๔๘) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ ผู้บริหารส่งเสริมการติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตรอย่างต่อเนื่อง ($\overline{X}$ = ๔.๗๑, S.D. = ๐.๔๖) อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ผู้บริหารมีการวางแผนจัดทำและปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับผู้เรียน มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$ = ๔.๗๐, S.D. = ๐.๔๘) อยู่ในระดับมากที่สุด และ ต่ำสุดได้แก่ ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร ($\overline{X}$ = ๔.๖๗, S.D. = ๐.๕๒)

๒) ด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย ด้านการจัดการเรียนการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = ๔.๖๙), (S.D. = ๐.๔๗) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ การจัดครูผู้สอนให้ตรงกับวิชาเอกและความถนัด ($\overline{X}$ = ๔.๗๗, S.D. = ๐.๔๓) อยู่ในระดับ มากที่สุด รองลงมาคือ การสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ($\overline{X}$ = ๔.๗๓, S.D. = ๐.๔๗) อยู่ในระดับมากที่สุด และต่ำสุดได้แก่ การจัดตารางสอนอย่างเหมาะสม ($\overline{X}$ = ๔.๗๐, S.D. = ๐.๔๘)

๓) ด้านการนิเทศการศึกษาภายใน พบว่า ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย ด้านการนิเทศการศึกษาภายใน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = ๔.๗๑), (S.D. = ๐.๔๖) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ ผู้บริหารส่งเสริมให้มีการนิเทศช่วยยกระดับคุณภาพผู้เรียนอย่างเป็นรูปธรรม ($\overline{X}$ = ๔.๗๕, S.D. = ๐.๔๔) อยู่ในระดับ มากที่สุด รองลงมาคือ ผู้บริหารส่งเสริมการนิเทศส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยรวมของโรงเรียน ($\overline{X}$ = ๔.๗๔, S.D. = ๐.๔๕) อยู่ในระดับมากที่สุด และต่ำสุดได้แก่ ผู้บริหารสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีในการนิเทศงานวิชาการ ($\overline{X}$ = ๔.๖๘, S.D. = ๐.๔๘)

๔) ด้านการพัฒนาบุคลากรทางวิชาการ พบว่า ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย ด้านการพัฒนาบุคลากรทางวิชาการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = ๔.๗๑), (S.D. = ๐.๔๖) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่

23. (385-409).indd 398 4/29/2026 10:39:58 AM

ผู้บริหารมีการสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองแก่ครูและบุคลากร ($\overline{X}$ = ๔.๗๔, S.D. = ๐.๔๕) อยู่ในระดับ มากที่สุด รองลงมาคือ ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูเข้ารับการอบรมและสัมมนาอย่างต่อเนื่อง ($\overline{X}$ = ๔.๗๒, S.D. = ๐.๔๖) อยู่ในระดับมากที่สุด และต่ำสุดได้แก่ ผู้บริหารสนับสนุนให้ครูทำวิจัยในชั้นเรียน ($\overline{X}$ = ๔.๖๘, S.D. = ๐.๔๘)

๕) ด้านการวัดผลและประเมินผลและดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน พบว่า ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย ด้านการวัดผลและประเมินผลและดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = ๔.๗๒), (S.D. = ๐.๔๖) เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูใช้วิธีประเมินที่หลากหลาย ($\overline{X}$ = ๔.๗๑, S.D. = ๐.๔๖) อยู่ในระดับ มากที่สุด รองลงมาคือ ผู้บริหารให้มีการประเมินผลสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และมาตรฐานการเรียนรู้ ($\overline{X}$ = ๔.๗๓, S.D. = ๐.๔๕) อยู่ในระดับมากที่สุด และต่ำสุดได้แก่ ผู้บริหารส่งเสริมการวัดผลและประเมินผลสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและสังคม ($\overline{X}$ = ๔.๖๘, S.D. = ๐.๔๘)

สรุปภาพรวมจากการศึกษาสถานภาพการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน สหวิทยาเขตอัจฉราลัย เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ จำนวน ๕ ด้าน พบว่า รายข้อ ทุกข้อ ผู้บริหารสถานศึกษา รองผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๕ และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๔ ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๗ และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๑ ผู้บริหารมีการนิเทศ ติดตาม และให้คำแนะนำแก่ครูอย่างต่อเนื่อง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๘ และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๐ ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูเข้ารับการอบรมและสัมมนาอย่างต่อเนื่อง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๙ และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๕๙ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูใช้วิธีประเมินที่หลากหลาย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๖ และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๒ ตามลำดับความสำคัญของสถานภาพการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน สหวิทยาเขตอัจฉราลัย เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์

๒. แนวทางการพัฒนาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย เขตพื้นที่มัธยมศึกษานครสวรรค์ ตามหลักไตรสิกขา เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า

๑) ด้านการบริหารหลักสูตรตามหลักไตรสิกขา ผู้บริหารหลักสูตรควรมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเองและผู้อื่น ยึดมั่นในความจริง ไม่บิดเบือนข้อมูลหรือรายงานผลการศึกษาที่ผิดพลาด มีความโปร่งใสในการดำเนินงาน เปิดเผยข้อมูลข่าวสารให้ครู ผู้ปกครอง และนักเรียนได้รับทราบ มีความยุติธรรม

23. (385-409).indd 399 4/29/2026 10:39:58 AM

ในการตัดสิน ปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ผู้บริหารควรมีความข่มใจ ไม่ใช้อารมณ์ในการทำงาน รู้จักควบคุมตนเองให้อยู่ในกรอบของกฎระเบียบ มีความอดทนต่อความยากลำบาก ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ผู้บริหารหลักสูตรควรมีความมุ่งมั่นตั้งใจทำงาน มุ่งสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ ผู้บริหารหลักสูตรควรมีความอดทนต่อความคิดเห็นที่แตกต่าง ไม่ด่วนตัดสินผู้อื่น อดทนต่อความผิดพลาดของผู้อื่น ไม่ตำหนิหรือลงโทษอย่างรุนแรง อดทนต่อการเปลี่ยนแปลง ปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ควรมีความเสียสละเพื่อประโยชน์ของโรงเรียนและนักเรียน ไม่ยึดติดในอำนาจหรือตำแหน่งหน้าที่ผู้บริหารควรมีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่น โดยไม่หวังผลตอบแทน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น โดยไม่แบ่งแยกชนชั้นหรือฐานะ

๒) ด้านการเรียนการสอน ตามหลักไตรสิกขา ผู้บริหารสามารถแสดงความจริงใจต่อครูผู้สอนและนักเรียน โดยอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนอย่างชัดเจน บอกข้อเท็จจริงอย่างตรงไปตรงมา ไม่หลอกลวงนักเรียน อดทนต่อปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในการเรียนการสอน เช่น นักเรียนขาดเรียน นักเรียนไม่ตั้งใจเรียน ผู้บริหารควรพยายามแก้ไขอย่างใจเย็น ไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา สามารถอดทนต่อความไม่สบายใจต่างๆ เช่น นักเรียนทะเลาะกัน ผู้บริหารควรพยายามไกล่เกลี่ยอย่างใจเย็น ไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสิน ผู้บริหารสามารถเสียสละเพื่อส่วนรวม เช่น ผู้บริหารสามารถแบ่งเวลามาช่วยสอนนักเรียนที่อ่อน ผู้บริหารสามารถบริจาคเงินเพื่อพัฒนาโรงเรียน เป็นต้น

๓) ด้านการนิเทศการศึกษา ตามหลักไตรสิกขา ผู้บริหารด้านการนิเทศการศึกษาควรให้ข้อมูลและข้อเสนอแนะแก่ผู้ถูกนิเทศอย่างตรงไปตรงมา ไม่บิดเบือนความจริง ยึดมั่นในหลักความ**ยุติธรรม**ในการนิเทศการศึกษา ไม่เลือกปฏิบัติ โปร่งใสในการนิเทศการศึกษา ไม่เปิดเผยข้อมูลลับของผู้ถูกนิเทศโดยไม่ได้รับอนุญาต อดทนต่อปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในการนิเทศการศึกษา เช่น ผู้ถูกนิเทศไม่ร่วมมือในการนิเทศ ผู้บริหารควรพยายามแก้ไขอย่างใจเย็น ไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา รู้จักควบคุมอารมณ์ของตน ไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสินผลการนิเทศการศึกษา อดทนต่อความไม่สบายใจต่างๆ เช่น ผู้ถูกนิเทศมีความคิดเห็นที่แตกต่างกับผู้บริหาร ผู้บริหารควรพยายามเข้าใจความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างใจเย็น ควรเสียสละเวลาและทรัพยากรในการนิเทศการศึกษา เพื่อการพัฒนาการศึกษาของนักเรียนเสียสละเพื่อส่วนรวม โดยไม่ยึดติดกับตำแหน่งหน้าที่

๔) ด้านการพัฒนาบุคลากรทางวิชาการ ตามหลักไตรสิกขา ผู้บริหารควรส่งเสริมให้มีกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาบุคลากรทางวิชาการตามหลักไตรสิกขา เพื่อให้มีกระบวนการ**ยกระดับ**ศักยภาพรอบด้าน โดยฝึกวินัยและพฤติกรรม ให้มีจริยธรรมวิชาการ, พัฒนาจิตใจที่มุ่งมั่นและมีสติ เพื่อสร้างสมาธิในการทำงานวิจัยและเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เพื่อสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นเลิศและมีคุณธรรม ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการอบรมการพัฒนาพฤติกรรมและวินัยทางวิชาการ ควรมีการอบรมฝึกความรับผิดชอบ การปฏิบัติตามกฎระเบียบของสถาบัน และจรรยาบรรณ การปลูกฝังการทำงานเป็นทีม

23. (385-409).indd 400 4/29/2026 10:39:58 AM

ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และการพัฒนาบุคลิกภาพ พฤติกรรมการทำงานที่สุจริตและโปร่งใส ส่งเสริมบุคลากรให้มีความมุ่งมั่น: สร้างความเพียรพยายาม ความอดทนในการทำงานวิจัยหรือการสอนที่ยากลำบาก มีการอบรมสติและความแน่วแน่ พัฒนาสติและสมาธิเพื่อให้มีจิตใจที่มั่นคง สดชื่น เบิกบาน ไม่เครียด และมีสติปัญญาในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าปลูกฝังบุคลากรให้มีความเมตตากรุณาต่อศิษย์และเพื่อนร่วมงาน ร่วมทั้งส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรพัฒนาความเชี่ยวชาญในสาขาวิชา การแสวงหาความรู้ใหม่ๆ มีกิจกรรมให้บุคลากรฝึกการคิดวิเคราะห์ คิดอย่างมีเหตุผล ตรวจสอบข้อเท็จจริง และแก้ปัญหาตามความเป็นจริง รวมทั้งส่งเสริมให้บุคลากรทางวิชาการมีความเห็นชอบ มีวิสัยทัศน์ที่ถูกต้อง เข้าใจเป้าหมายของการพัฒนาตนเองและองค์กร

๕) ด้านการวัดและประเมินผล ตามหลักไตรสิกขา ผู้บริหารควรกำหนดเกณฑ์การวัดและประเมินผลอย่างชัดเจน โปร่งใส ไม่เอื้อประโยชน์ให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง ให้ข้อมูลและผลการวัดและประเมินผลอย่างตรงไปตรงมา ไม่บิดเบือนความจริง ควรยึดมั่นในหลักความยุติธรรมในการวัดและประเมินผล ไม่เลือกปฏิบัติ ผู้บริหารควรพยายามแก้ไขอย่างใจเย็น ไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา ควรพยายามเข้าใจความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างใจเย็น ผู้บริหารควรมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาระบบวัดและประเมินผลให้มีประสิทธิภาพ แม้จะเผชิญกับอุปสรรคและปัญหาต่างๆ

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องการบริหารวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัยเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ ตามหลักไตรสิกขา มีประเด็นสำคัญและน่าสนใจ ผู้วิจัยได้นำมาอภิปรายผลดังนี้

จากผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนมีการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา ในการบริหารงานวิชาการและใช้เป็นตัวขับเคลื่อนนำพาตนเองและผู้ใต้บังคับบัญชาให้เป็นบุคคลที่มีคุณธรรม ฉะนั้นจากการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา ในการบริหารงานวิชาการ พบว่าหลักไตรสิกขาที่ผู้บริหารโรงเรียนนำมาใช้ในการบริหารงานวิชาการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเนื่องจากในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัยเขตพื้นที่มัธยมศึกษานครสวรรค์ตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ พ.ศ.๒๕๖๑ ได้กำหนดผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ของการศึกษาหรือคุณลักษณะของคนไทย อันประกอบไปด้วยคุณลักษณะ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) เป็นผู้เรียนรู้เพื่อสร้างงานและคุณภาพชีวิตที่ดี (๒) เป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อสังคมที่มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน และ (๓) เป็นพลเมืองที่เข้มแข็งเพื่อสันติสุข และสอดคล้องกับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๖๒ โดยมุ่งหวังให้การปฏิรูปการศึกษาประสบความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนที่ต้องอาศัย ทักษะ ความรู้ การวิเคราะห์ สังเคราะห์และสร้างนวัตกรรมใหม่ๆเพื่อการศึกษาที่ถือว่าเป็นรากฐานที่สำคัญ ดังนั้น

23. (385-409).indd 401 4/29/2026 10:39:58 AM

ผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีความสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบาลสู่การปฏิบัติและต้องอาศัยการมีส่วนร่วมทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทางการศึกษา งานบริหารทางด้านวิชาการ นับได้ว่าเป็นหัวใจของการบริหารสถานศึกษา นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิไล ปรึกษากร[๑๐] ผลการวิจัยพบว่า นวัตกรรมการบริหารงานวิชาการที่เหมาะสมของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีทั้งหมด ๑๒ นวัตกรรม ได้แก่ การบริหารงานโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน แบบมีส่วนร่วม แบบสอนงาน แบบสอนนักเรียนเป็นรายบุคคล การบริหารงานตามหลักประกันคุณภาพ แบบผสมผสาน การใช้เทคโนโลยีกับการสื่อสาร การบริหารโดยใช้ภาคีเครือข่าย การบริหารแบบทีม การบริหารแนว Tip Co การบริหารแบบพัฒนาคุณภาพทางไกลผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศและการบริหารแบบศูนย์การเรียนรู้คอมพิวเตอร์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พัชรินทร์ โคตรสมบัติ[๑๑] ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาแนวทางการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคามเขต ๒ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาจากสภาพการบริหารงานมากที่สุด คือ การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา ($\overline{X}$ = ๔.๓๕) ส่วนด้านที่มีสภาพการบริหารงานน้อยที่สุด คือ ด้านการพัฒนาหรือการดำเนินการเกี่ยวกับการให้ความเห็นการพัฒนาสาระหลักสูตร ท้องถิ่น ($\overline{X}$ = ๓.๔๑) ๒. ผลการศึกษาปัญหา พบว่า โดยภาพรวมมี ปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = ๒.๗๘) โดยด้านที่มีปัญหาการบริหารงานมากที่สุด ๓ อันดับแรก คือ ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา ($\overline{X}$ = ๓,๐๖) รองลงมาคือ ด้านการประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาและองค์กรอื่น ($\overline{X}$ = ๓.๐๒) และด้านการส่งเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งทางวิชาการ ($\overline{X}$ = ๒.๔๕) ตามลำดับ ๓. แนวทางการพัฒนาการบริหารงานวิชาการ ได้แก่ การส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการบริหารหลักสูตรการศึกษาดูงานสถานศึกษาที่ ประสบความสำเร็จในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การดำเนินการวัดและประเมินผลด้วยวิธีการที่หลากหลายมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พัฒนาสื่อนวัตกรรมทางการศึกษาอยู่เสมอ จัดให้มีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายในและภายนอกอย่างเพียงพอ มีการนิเทศภายในโดยผู้บริหารและคณะครูอย่างสม่ำเสมอมีการดูแลและช่วยเหลือนักเรียนอย่างเป็นระบบใช้กระบวนการ PDCA ในการพัฒนาระบบ ๔. ผลการประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความ ถูกต้อง และ ประโยชน์ที่ได้รับของแนวทางการพัฒนามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = ๓.๗๙) ความเป็นไปได้ อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = ๔.๐๑) ความถูกต้องอยู่ ในระดับมาก ($\overline{X}$ = ๓.๙๐) และประโยชน์ที่ได้รับ อยู่ในระดับมาก

[๑๐] วิไล ปรึกษากร, “นวัตกรรมการบริหารงานวิชาการของผู้บริหาร สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๘), หน้า ๓๐๖.

[๑๑] พัชรินทร์ โคตรสมบัติ, “การพัฒนาแนวทางการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษามหาสารคาม เขต ๒”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

23. (385-409).indd 402 4/29/2026 10:39:59 AM

($\overline{X}$ = ๓.๕๖) เมื่อพิจารณาการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการบริหารงานวิชาการรายด้านมีประเด็นที่จะนำมาอภิปราย ดังนี้

๑. ด้านการบริหารงานหลักสูตร จากการศึกษา พบว่า ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย ด้านการบริหารงานหลักสูตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ ผู้บริหารส่งเสริมการติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตรอย่างต่อเนื่อง อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ผู้บริหารมีการวางแผนจัดทำและปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับผู้เรียน มีค่าเฉลี่ย อยู่ในระดับมากที่สุด และ ต่ำสุดได้แก่ ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้บริหารมีการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา ในการบริหารงานวิชาการด้านการบริหารงานหลักสูตร โดยผู้บริหารควรมีความรู้เข้าใจหลักสูตรอย่างลึกซึ้ง ยึดการมีส่วนร่วมและการประชุมติดตามอย่างสม่ำเสมอ มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ[๑๒] ได้พบว่า ผู้บริหารต้องนำเทคนิควิธีและกระบวนการบริหารที่เหมาะสมมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพและเป้าหมายของสถานศึกษา โดยคำนึงถึงหลักการบริหาร การกำหนดเป้าหมาย การมีเทคนิคการบริหารและมีการติดตามประเมินผลเพื่อมาตรฐานและคุณภาพของสถานศึกษาโดยจะพิจารณาได้จากผลงานด้านวิชาการ เนื่องจากงานวิชาการเกี่ยวข้องกับหลักสูตร ซึ่งอาจเกี่ยวข้องทางตรงหรือทางอ้อมก็อยู่ที่ลักษณะของงานนั้นๆ

๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน จากการศึกษา พบว่า ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย ด้านการจัดการเรียนการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ การจัดครูผู้สอนให้ตรงกับวิชาเอกและความถนัด อยู่ในระดับ มากที่สุด รองลงมาคือ การสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด และต่ำสุดได้แก่ การจัดตารางสอนอย่างเหมาะสม ซึ่งผลวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ เชสเตอร์ Chester[๑๓] ได้พบว่า การที่ทำให้การบริหารงานวิชาการมีสมรรถภาพสูงเนื่องจากการส่งเสริมครูในการใช้เทคนิคการสอน การแลกเปลี่ยนวิธีการสอนต่างๆ การจัดอบรมความรู้เกี่ยวกับวิชาการเพิ่มเติมทั้งการจัดทำแผนการเรียนการสอนและมีการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง

๓. ด้านการนิเทศในสถานศึกษา จากการศึกษาพบว่า ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย ด้านการนิเทศการศึกษาภายใน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ ผู้บริหารส่งเสริมให้มีการนิเทศ

---

[๑๒] รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ, **การบริหารงานวิชาการขั้นพื้นฐาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (สงขลา: โรงพิมพ์นำศิลป์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๓๑.

[๑๓] Chester, W. M., **An introduction to school administration selected reading**, (New York: Mcmilan, 1996), p. 143.

ช่วยยกระดับคุณภาพผู้เรียนอย่างเป็นรูปธรรม อยู่ในระดับ มากที่สุด รองลงมาคือ ผู้บริหารส่งเสริมการนิเทศส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยรวมของโรงเรียน อยู่ในระดับมากที่สุด และต่ำสุด ได้แก่ ผู้บริหารสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีในการนิเทศงานวิชาการ ซึ่งผลวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ Ruhl[๑๔] ได้พบว่า เกี่ยวกับปัจจัยที่พัฒนาโรงเรียนให้ประสบความสำเร็จ คือ ความคาดหวังในความสำเร็จของงาน ภาวะผู้นำของผู้บริหาร บรรยากาศ เป้าหมายทางวิชาการและการประเมินผลที่จะทำให้สถานศึกษามีการพัฒนาและทำตามเป้าหมายได้สำเร็จ

๔. ด้านการพัฒนาบุคลากรทางวิชาการ จากการศึกษาพบว่า ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย ด้านการพัฒนาบุคลากรทางวิชาการโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ ผู้บริหารมีการสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองแก่ครูและบุคลากร อยู่ในระดับ มากที่สุด รองลงมาคือ ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูเข้ารับการอบรมและสัมมนาอย่างต่อเนื่อง อยู่ในระดับมากที่สุด และต่ำสุดได้แก่ ผู้บริหารสนับสนุนให้ครูทำวิจัยในชั้นเรียน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารสถานศึกษาให้ความสำคัญการพัฒนาบุคลากรทางวิชาการของสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานวิจัยของ รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ[๑๕] ได้พบว่า ผู้บริหารต้องนำเทคนิควิธีและกระบวนการบริหารที่เหมาะสมมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพและเป้าหมายของสถานศึกษา โดยคำนึงถึงหลักการบริหาร การกำหนดเป้าหมาย การมีเทคนิคการบริหารและมีการติดตามประเมินผลเพื่อมาตรฐานและคุณภาพของสถานศึกษาโดยจะพิจารณาได้จากผลงานด้านวิชาการ เนื่องจากงานวิชาการเกี่ยวข้องกับหลักสูตร ซึ่งอาจเกี่ยวข้องทางตรงหรือทางอ้อมก็อยู่ที่ลักษณะของงานนั้น ๆ

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผลและดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน จากการศึกษา พบว่า ซึ่งผลวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมชาย เตชปญฺโญ[๑๖] (เตชะ) ที่พบว่า ทัศนคติของผู้บริหารและครูที่มีต่อการบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขาโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอบางวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากในทุกด้าน ด้านที่มากที่สุด คือ ด้านการวัดผลและประเมินผลและดำเนินการเทียบโอนผลการเรียนรองลงมา คือด้านกิจกรรมส่งเสริมการเรียนการสอน

---

[๑๔] Ruhl, M. L., “The development of a survey of school effectiveness”, **Dissertation Abstracts International**, (1985), p. 11.

[๑๕] รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ, **การบริหารงานวิชาการขั้นพื้นฐาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (สงขลา: โรงพิมพ์นำศิลป์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๓๑.

[๑๖] พระสมชาย เตชปญฺโญ, “การบริหารงานวิชาการตามหลักฆราวาสธรรม ๔ ของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐), บทคัดย่อ.

23. (385-409).indd 404 4/29/2026 10:39:59 AM

ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านการเรียนการสอนและด้านหลักสูตร ตามลำดับ โดยนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้กับการบริหารงานวิชาการสถานศึกษาให้ไปสู่การพัฒนาบริหารจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุป การบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขากลุ่มโรงเรียนสหวิทยาเขตอัจฉราลัย สำนักงานเขตพื้นที่มัธยมศึกษานครสวรรค์ เป็นการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานวิชาการ โดยมุ่งเน้นไปที่หลักไตรสิกขา หลังจากผู้บริหารโรงเรียนได้มีการฝึกฝนตนเองให้เกิดความยับยั้งชั่งใจได้ ก็จะสามารถเกิดปัญญา มีความรอบคอบ เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จในการบริหารงานวิชาการ ขันติความอดทน ผู้บริหารโรงเรียนควรมีความอดทนต่อปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นในการบริหารงานวิชาการ เช่น ปัญหาด้านหลักสูตร ปัญหาด้านการเรียนการสอน ปัญหาด้านนิเทศการศึกษา และปัญหาด้านวัดผลและประเมินผล ผู้บริหารควรมีความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ เหล่านี้อย่างอดทนและรอบคอบไม่หลงผิดก็จะสามารถสร้างงานที่เกิดขึ้นได้ไปในทางที่ดี และ จาคะ ทำให้มีนิสัยที่รู้จักถึงความเสียสละเป็นหน้าเป็นตาที่ดี ผู้บริหารโรงเรียนควรมีความเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม พร้อมที่จะเสียสละเวลา แรงกาย และแรงใจ เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน อีกทั้งยังสามารถสร้างกัลยาณมิตรที่ดีจะพ้นภัยจากศัตรู เมื่อพิจารณาตามพระพุทธเจ้าในพุทธวจนที่ให้ถือปฏิบัติตาม หลักไตรสิกขาสัมพันธ์กับศีล อันเป็นการประพฤติปฏิบัติทางกายและทางวาจาของบุคคล ที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตไม่ว่าจะเป็นการครองเรือง การครองตนและการครองงาน ผู้บริหารโรงเรียนควรยึดมั่นในศีล เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียนและครู

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ผู้บริหารควรมีความรู้เข้าใจหลักสูตรอย่างลึกซึ้ง ทุกหลักสูตรควรเน้นการพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรม จริยธรรม จัดทำหลักสูตรกระบวนการเรียนการสอนต่าง ๆ โดยสามารถตรวจสอบได้ เพื่อให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของประเทศชาติ

๒) ผู้บริหารควรเสนอแนะให้ครูดำเนินการสอนให้เป็นไปตามหลักสูตร เน้นใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมการศึกษาอย่างเหมาะสม เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล พร้อมหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน

๓) ผู้บริหารควรเข้านิเทศอย่างสม่ำเสมอ เน้นการช่วยเหลือและสนับสนุนให้สถานศึกษาและบุคลากรทางการศึกษาพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาในทุกด้าน นิเทศในลักษณะส่งเสริมแบบกัลยาณมิตรและอยู่บนพื้นฐานของความร่วมมือระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ และเป็นไปตามกรอบของหลักสูตร ให้ความรู้ คำแนะนำแก่บุคลากรด้านวิชาการเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพ

23. (385-409).indd 405 4/29/2026 10:39:59 AM

๔) ผู้บริหารสนับสนุนและครูควรวัดประเมินผลตามสภาพจริง เน้นการรวบรวมข้อมูลและสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาในทุกด้าน นำผลการประเมินมาใช้ปรับปรุงและร่วมกันวิเคราะห์แก้ปัญหาผู้เรียนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ดีขึ้นและมีการเปิดเผยอย่างตรงไปตรงมา

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้หลักไตรสิกขาต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต ๑

๒) ควรศึกษาการบริหารงานวิชาการในด้านต่างๆนอกจากด้านหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการนิเทศและด้านการวัดผลประเมินผล

๓) ควรมีการเพิ่มเครื่องมือในการวิจัยให้กว้างมากขึ้น นอกเหนือจากการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก เช่น การสังเกตพฤติกรรม หรือการสนทนากลุ่ม เป็นต้น เพื่อนำข้อมูลที่ได้ มาวิเคราะห์ให้ได้ผลตรงกับความเป็นจริงที่สุด

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัย

การวิจัยการศึกษาเรื่องนี้ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ สังเคราะห์ผลการวิจัยมาพร้อมกับนำเสนอองค์ความรู้จากการวิจัยดังแผนภาพ ดังนี้

แผนภาพที่ ๑ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากองค์ความรู้ที่ได้มีข้อค้นพบ ผู้วิจัยอธิบายโครงสร้างได้ดังนี้

๑. ด้านการบริหารงานหลักสูตร ตามหลักไตรสิกขา ผู้บริหารหลักสูตรควรมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเองและผู้อื่น ยึดมั่นในความจริง ไม่บิดเบือนข้อมูลหรือรายงานผลการศึกษาที่ผิดพลาด มีความโปร่งใสในการดำเนินงาน เปิดเผยข้อมูลข่าวสารให้ครู ผู้ปกครอง และนักเรียนได้รับทราบ มีความยุติธรรมในการตัดสิน ปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ผู้บริหารควรมีความข่มใจ ไม่ใช้อารมณ์ในการทำงาน รู้จักควบคุมตนเองให้อยู่ในกรอบของกฎระเบียบ มีความอดทนต่อความยากลำบาก ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค

๒. ด้านการเรียนการสอน ตามหลักไตรสิกขาผู้บริหารสามารถแสดงความจริงใจต่อนักเรียน โดยอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนอย่างชัดเจน บอกข้อเท็จจริงอย่างตรงไปตรงมา ไม่หลอกลวงนักเรียน อดทนต่อปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในการเรียนการสอน

๓. ด้านการนิเทศการศึกษา ตามหลักไตรสิกขา ผู้บริหารด้านการนิเทศการศึกษาควรให้ข้อมูลและข้อเสนอแนะแก่ผู้ถูกนิเทศอย่างตรงไปตรงมา ไม่บิดเบือนความจริง ยึดมั่นในหลักความยุติธรรมในการนิเทศการศึกษา ไม่เลือกปฏิบัติ โปร่งใสในการนิเทศการศึกษา ไม่เปิดเผยข้อมูลลับของผู้ถูกนิเทศโดยไม่ได้รับอนุญาต อดทนต่อปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการนิเทศการศึกษา

๔. ด้านการพัฒนาบุคลากรทางวิชาการ ตามหลักไตรสิกขา หมายถึงการพัฒนาบุคลากรทางวิชาการตามหลักไตรสิกขา คือกระบวนการยกระดับศักยภาพรอบด้าน โดยฝึกวินัยและพฤติกรรม (ศีล) ให้มีจริยธรรมวิชาการ, พัฒนาจิตใจที่มุ่งมั่นและมีสติ เพื่อสร้างสมาธิในการทำงานวิจัยและเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เพื่อสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นเลิศและมีคุณธรรม ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการอบรมการพัฒนาพฤติกรรมและวินัยทางวิชาการ พัฒนาสติและสมาธิเพื่อให้มีจิตใจที่มั่นคง สดชื่น เบิกบาน ไม่เครียด และมีสติปัญญาในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าปลูกฝังบุคลากรให้มีความเมตตากรุณาต่อศิษย์และเพื่อนร่วมงาน

๕. ด้านการวัดและประเมินผลและดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน ตามหลักไตรสิกขา ผู้บริหารควรกำหนดเกณฑ์การวัดและประเมินผลอย่างชัดเจน โปร่งใส ไม่เอื้อประโยชน์ให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง ให้ข้อมูลและผลการวัดและประเมินผลอย่างตรงไปตรงมา ไม่บิดเบือนความจริง ควรยึดมั่นในหลักความยุติธรรมในการวัดและประเมินผล ไม่เลือกปฏิบัติ ผู้บริหารควรพยายามแก้ไขอย่างใจเย็น ไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา ควรพยายามเข้าใจความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างใจเย็น ผู้บริหารควรมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาระบบวัดและประเมินผลให้มีประสิทธิภาพ แม้จะเผชิญกับอุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ

23. (385-409).indd 407 4/29/2026 10:39:59 AM

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐–๒๕๗๙ ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๓.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๖๓.

ปราโมทย์ ธิศรี. “การดำเนินงานวิชาการของโรงเรียนชนเผ่าศูนย์พัฒนาคุณภาพการศึกษาแม่นาวาง อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่”. **การค้นคว้าแบบอิสระศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา.** บัณฑิตวิทาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๖๗.

พระสมชาย เตชปญฺโญ. “การบริหารงานวิชาการตามหลักฆราวาสธรรม ๔ ของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

พัชรินทร์ โคตรสมบัติ. “การพัฒนาแนวทางการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษามหาสารคาม เขต ๒”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๘.

รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ. **การบริหารงานวิชาการขั้นพื้นฐาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. สงขลา: โรงพิมพ์นำศิลป์ จำกัด, ๒๕๕๓.

วรางคณา แสนสุข. “การพัฒนาคุณภาพการศึกษาผ่านการบริหารวิชาการ: กรณีศึกษาสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา”. **วารสารวิจัยและพัฒนาการศึกษา**. ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม–ธันวาคม ๒๕๖๔): ๕๔-๖๘.

วิไล ปรึกษากร. “นวัตกรรมการบริหารงานวิชาการของผู้บริหาร สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๘.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์. **รายงานผลการดำเนินงานประจำปี ๒๕๖๕**. นครสวรรค์: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์, ๒๕๖๕.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๗๙**. กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๖๐.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๗๙ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕**. กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๖๐.

23. (385-409).indd 408 4/29/2026 10:39:59 AM

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. **แนวทางการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๙.

Ruhl, M. L.. "The development of a survey of school effectiveness". **Dissertation Abstracts International**, 1985.

Chester, W. M., **An introduction to school administration selected reading**. New York: Mcmilan, 1996.

23. (385-409).indd 409 4/29/2026 10:39:59 AM

การบริหารการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตโรงเรียนเฉพาะความพิการกลุ่ม ๕ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษตามหลักไตรสิกขา

Administration of Teaching and Learning Management to Enhance Life Skills in Disability-Specific Schools, Group 5, under the Bureau of Special Education,Based on the Tri-Sikkha

พันธิภา พึ่งศรี*
Panthipa Phungsri
วินัย ทองมั่น**
Winai Tongmun
วรกฤต เถื่อนช้าง***
Worrakrit Thuenchang
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Sawan Campus, Thailand
E-mail: pantipa5919@gmail.com

Received: April 15, 2026
Revised: April 23, 2026
Accepted: April 25, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตโรงเรียนเฉพาะความพิการกลุ่ม ๕ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ตามหลักไตรสิกขา (๒) ศึกษาข้อเสนอแนะการบริหารการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตโรงเรียนเฉพาะความพิการกลุ่ม ๕ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ตามหลักไตรสิกขา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี โดยการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครู จำนวน ๒๑๐ คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

---

* นางสาวพันธิภา พึ่งศรี Miss Panthipa Phungsri ครุศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ Master of Education (Buddhist Educational Administration) Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya Universit,Nakhon Sawan Campus

** ดร.วินัย ทองมั่น Dr.Winai Tongmun ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor.

*** รศ.ดร.วรกฤต เถื่อนช้าง Assoc.Prof.Dr.Worrakrit Thuenchang ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor.

24. (410-429).indd 410 4/29/2026 10:39:00 AM

ผลการวิจัยพบว่า (๑) สภาพการบริหารการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ ด้านการวัดผลประเมินผลมีค่าเฉลี่ย อยู่ในระดับมาก ด้านการจัดการเรียนการสอนมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และด้านการอบรมและพัฒนาครูมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ (๒) แนวทางและข้อเสนอแนะในการพัฒนาการบริหารการจัดการเรียนการสอน พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนที่มีความพิการ มีการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล และบูรณาการหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ในการจัดการเรียนการสอน การอบรมและพัฒนาครู การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการวัดผลประเมินผลอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้ผู้เรียนมีวินัย มีสมาธิ สามารถคิดวิเคราะห์และประยุกต์ใช้ความรู้ในชีวิตจริงได้ ควบคุมตนเองและดำรงชีวิต ในสังคมได้อย่างเหมาะสม ขณะเดียวกันครูได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สามารถจัดการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติจริงและใช้การประเมินผลตามสภาพจริงได้อย่างเหมาะสม ซึ่งนำไปสู่การเสริมสร้าง ทักษะชีวิตของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

คำสำคัญ: การบริหารการจัดการเรียนการสอน;เสริมสร้างทักษะชีวิต;โรงเรียนเฉพาะความพิการ

Abstract

This research aims to (1) study the conditions of teaching management to enhance life skills in special education schools for disability group 5 under the Office of the Special Education Administration according to the principles of Traisikkha; (2) study recommendations for managing teaching to enhance life skills in special education schools for disability group 5 under the Office of the Special Education Administration according to the principles of Traisikkha. This research is a mixed-methods study. The quantitative research sample consisted of 210 school administrators and teachers. The data collection tool was a questionnaire. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, and standard deviation. The qualitative research used content analysis.

The research results found that: (1) the overall condition of teaching management to enhance life skills was at a high level. When considering each aspect, it was found

that the aspect of organizing learning activities had the highest mean at a high level, followed by the aspect of evaluation and assessment with a mean at a high level, the aspect of teaching management with a mean at a high level, and the aspect of teacher training and development with the lowest mean but still at a high level, respectively. (2) The guidelines and recommendations for developing teaching management found that school administrators promoted learner-centered teaching management by considering individual differences among learners with disabilities. Individualized education plans were prepared, and the integration of the Traisikkha principles, namely morality, concentration, and wisdom, was applied in teaching management, teacher training and development, organizing learning activities, and systematic evaluation and assessment. This resulted in learners having discipline, concentration, the ability to think analytically and apply knowledge in real life, self-control, and the ability to live in society.

Keywords: Administration of Teaching and Learning Management; Enhance Life Skills; Disability-Specific Schools.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การจัดการศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศให้มีคุณภาพและศักยภาพในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การพัฒนาคนให้มีความสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และคุณธรรม จึงเป็นเป้าหมายสำคัญของการจัดการศึกษาในทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการศึกษาสำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยรูปแบบ วิธีการ และการบริหารจัดการที่เหมาะสม สอดคล้องกับความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้ การจัดการศึกษาของประเทศไทยได้ยึดถือกรอบแนวทางตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งเป็นกฎหมายหลักในการกำหนดทิศทางการพัฒนาการศึกษา โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีคุณธรรม จริยธรรม และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ตลอดจนส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และการพัฒนาระบบการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐานอย่างต่อเนื่อง กำหนดความ มุ่งหมายและหลักการจัดการศึกษา ในมาตรา ๖ ที่ว่าการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทย ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม

24. (410-429).indd 412 4/29/2026 10:39:00 AM

มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข และมาตรา ๘ การจัดการศึกษาให้ยึดหลัก ดังนี้ การจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและการพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง มาตรา ๙ การจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการศึกษา ให้ยึดหลัก ดังนี้ มีเอกภาพด้านนโยบาย และมีความหลากหลายในการปฏิบัติ มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษา และจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับและประเภทการศึกษา มีหลักการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา และพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา และการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องศ์กรชุมชน องศ์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องศ์กรเอกชน สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มาตรา ๑๐ การจัดการศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกัน ในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปี ที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึง และมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสาร และการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการหรือทุพพลภาพ หรือบุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแลหรือด้อยโอกาส ต้องจัดให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิและโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ การศึกษาสำหรับคนพิการในวรรคสอง ให้จัดตั้งแต่แรกเกิดหรือพบความพิการโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความสามารถพิเศษ ต้องจัดด้วยรูปแบบที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงความสามารถของบุคคลนั้น[๑]

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยที่สำคัญที่สุดของการจัดการศึกษาเพื่อทำให้มีคุณภาพ กระทรวงศึกษาธิการต้องใช้ความพยายามอย่างเต็มที่ในการพัฒนาหลักสูตรให้ทัดเทียมกับนานาประเทศ แม้กระทั่งการพัฒนาบุคลากรครูให้มีความรู้ในระดับมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ จะเห็นได้ว่าโรงเรียนในเมืองใหญ่นั้น นักเรียนมีศักยภาพดีกว่านักเรียนในเมืองเล็กๆ นอกจากนี้ภาวะเศรษฐกิจของครอบครัวก็บีบรัดให้ต้องจนมุมและยกปัญหากลับคืนไปยังโรงเรียนอีก การเรียนรู้ของเด็กก็มีทั้งที่บ้านและที่โรงเรียนควบคู่กันไป มันเป็นเรื่องที่ซับซ้อนมากและต้องแก้ไขอย่างมาก ถึงอย่างไรก็ตามสิ่งที่สำคัญคือครู พ่อและแม่ ต้องเรียนรู้ไปด้วยพร้อมกับเด็ก เด็กจึงจะไปสู่เส้นชัยได้โดยมั่นใจ Motivate นักเรียนให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียน ดูได้จากโรงเรียนกวดวิชาต่าง ๆ ครูที่สอน จะมีเทคนิค หรือวิธีการสอนที่เร้าใจน่าสนใจทำให้นักเรียนอยากไปเรียนซึ่งต่างจากครูตามโรงเรียนจะมีแค่ส่วนน้อยที่ สอนแล้วทำให้เด็กนักเรียนมีความอยากเรียน

[๑] กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒), (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์), หน้า ๒๒.

24. (410-429).indd 413 4/29/2026 10:39:00 AM

มีการพลิกแพลงแนวการสอนให้เข้ากับยุคสมัย เพื่อเพิ่มความสนใจให้กับนักเรียน แม้จะมีความพยายามในการพัฒนากลไกวิชาชีพครูให้เข้มแข็งขึ้น เช่นการปรับปรุงระบบการให้ค่าตอบแทนวิทยฐานะครู แต่ระบบการพิจารณาวิทยฐานะยังมีจุดอ่อน ในการทำผลงานทางวิชาการเพื่อขอเลื่อนวิทยฐานะของครูมีปัญหาคือไม่มีความรู้ความสามารถพอที่จะพัฒนาตนเองได้จึงมีการว่าจ้างกลุ่มรับจ้างมืออาชีพ ที่จัดทำอย่างเป็นระบบครบวงจร คือทั้งรับจ้างทำและติดต่อภายในกับผู้ประเมินแบบเป็นกระบวนการรับจ้างครบวงจรเลยทีเดียวราคาค่า จ้างเป็นแสนๆบาทอีกหนึ่งปัญหาคือการคัดลอกผลงานซึ่งก็ยิ่งซ้ำเติมทั้งปัญหาคุณภาพ และคุณธรรม จริยธรรมของครู เงินวิทยฐานะที่ครูได้รับ ไม่ได้ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนดีขึ้นซ้ำคุณภาพนักเรียนกลับตกต่ำลงทุกช่วงชั้น[๒]

คนพิการ หมายความว่า บุคคลซึ่งมีขอจำกัดในการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคม เนื่องจากมีความบกพร่องทางการเห็น การได้ยิน การเคลื่อนไหว การสื่อสาร จิตใจ อารมณ์ พฤติกรรม สติปัญญา การเรียนรู้ หรือความบกพร่องอื่นใดประกอบกับมีอุปสรรค ในด้านต่าง ๆ และมีความต้องการจำเป็นพิเศษทางการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ พ.ศ. ๒๕๕๑ มาตรา ๓ จะต้องได้ รับความช่วยเหลือด้านหนึ่งด้านใด เพื่อให้สามารถปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคมได้ อย่างบุคคลทั่วไปทั้งนี้ตามประเภทและหลักเกณฑ์ที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประกาศกำหนด ได้แก่[๓] แผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล หมายความว่า แผนซึ่งกำหนดแนวทางการจัดการศึกษา ที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นพิเศษของคนพิการ ตลอดจนกำหนดเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษาเฉพาะบุคคล เทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวกหมายความว่า เครื่องมือ อุปกรณ์ ฮาร์ดแวร์ ซอฟต์แวร์ หรือบริการที่ใช้สำหรับคนพิการโดยเฉพาะ หรือที่มีการดัดแปลงหรือปรับใช้ให้ ตรงกับความต้องการจำเป็นพิเศษของคนพิการแต่ละบุคคล เพื่อเพิ่ม รักษา คงไว้ หรือพัฒนาความสามารถและศักยภาพ ที่จะเข้าถึงข้อมูล ข่าวสาร การสื่อสาร รวมถึงกิจกรรมอื่นใดที่ทำในชีวิตประจำวันเพื่อการดำรงชีวิตอิสระ ครูการศึกษาพิเศษ” หมายความว่า ครูที่มีวุฒิทางการศึกษาพิเศษสูงกว่าระดับปริญญาตรี ขึ้นไป และปฏิบัติหน้าที่ในสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน สถานศึกษาเฉพาะความพิการ หมายความว่า สถานศึกษาของรัฐหรือเอกชนที่จัดการศึกษา สำหรับคนพิการโดยเฉพาะ ทั้งในลักษณะอยู่ประจำ ไป-กลับ และรับบริการที่บ้าน ศูนย์การศึกษาพิเศษ หมายความว่า สถานศึกษาของรัฐที่จัดการศึกษานอกระบบ หรือ ตามอัธยาศัยแก่คนพิการ ตั้งแต่แรกเกิดหรือแรกพบความพิการจนตลอดชีวิต และจัดการศึกษาอบรมแก่ ผู้ดูแลคนพิการ

[๒] สุวิมล สมไชย, “การปฏิรูปการศึกษาพัฒนาบุคลากรครู”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.kroobannok.com/blog/17379, [๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๗].

[๓] พระราชบัญญัติการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ พ.ศ. ๒๕๕๑, มาตรา ๓.

24. (410-429).indd 414 4/29/2026 10:39:00 AM

ครู บุคลากรและชุมชน รวมทั้งการจัดสื่อ เทคโนโลยี สิ่งอำนวยความสะดวก บริการ และความช่วยเหลืออื่นใด ตลอดจนปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่กำหนดในประกาศกระทรวง สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ เป็นหน่วยงานสังกัดของ สพฐ. โดยมีภารกิจหลัก คือจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับเด็กพิการและเด็กด้อยโอกาสผ่านการให้บริการในรูปแบบที่หลากหลาย และมีคุณภาพ มีทักษะชีวิตที่ดี สามารถพึ่งตนเองได้ อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข มีศักดิ์ศรี มีคุณภาพชีวิตที่ดี การศึกษาพิเศษ เป็นรูปแบบการฟื้นฟูสมรรถภาพทางการศึกษา ที่มีบทบาทสำคัญในการเพิ่มทักษะพื้นฐานด้านสังคม การสื่อสาร และทักษะทางความคิดซึ่ง ทำให้เกิดผลดีในระยะยาว โดยเนื้อหาหลักสูตรจะเน้นการเตรียมความพร้อม เพื่อให้เด็กสามารถใช้ในชีวิตประจำวันได้ ควบคู่ไปกับทักษะทางวิชาการ

ปัญหาของการวิจัยที่สำคัญ การศึกษาการบริหารการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตโรงเรียนเฉพาะความพิการ กลุ่ม ๕ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษา ตามหลักไตรสิกขา จากรายงานผลการประเมินตนเอง (Self Assessment Report : SAR) ของสถานศึกษาในการจัดทำสรุปผลการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ที่สะท้อนภาพความสำเร็จของการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาในรอบปีการศึกษา ๒๕๖๗ ทำให้พบปัญหาที่สำคัญตามลำดับคือ ปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิต ด้านการจัดอบรมพัฒนาครู ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ส่งเสริมทักษะชีวิต และด้านการวัดผลประเมินผล เนื่องจากนักเรียนในโรงเรียนเฉพาะความพิการ มีปัญหาการการขาดความอบอุ่นในครอบครัว จากสาเหตุที่พ่อแม่หย่าร่างกัน โดยเฉพาะนักเรียนที่มีความพิการใน แต่ละประเภทมีความบกพร่องทางด้านสติปัญญา นักเรียนที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน รวมถึงนักเรียนบุคคลออทิสติกมักจะขาดทักษะการดำรงชีวิต การช่วยเหลือตนเอง ทักษะภาษาและการสื่อสาร และทักษะการเข้าสังคมอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น ทำให้เราต้องมีการเสริมสร้างทักษะชีวิตให้กับนักเรียน และพัฒนาคุณธรรมให้กับนักเรียนพิการ ต่อมาคือปัญหาเด็กห่างไกลวัด ทำให้ขาดหลักธรรมในจิตใจ ปฏิบัติตนไม่อยู่ในหลักศีลธรรม เกียจคร้าน ส่งผลกระทบต่อหน้าที่ความรับผิดชอบทั้งต่องานบ้านและการเรียน ขาดระเบียบวินัยของนักเรียนและพลเมืองดี ไม่รับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมายจากครูและผู้ปกครอง[๔]

ดังนั้น หลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นหลักธรรมสำคัญที่มุ่งพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวมทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญา ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กพิการได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในการเสริมสร้างทักษะชีวิตที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคม ทั้งนี้ ศีลมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาด้านพฤติกรรม ช่วยปลูกฝังระเบียบวินัย การรู้จักควบคุมตนเอง และ

[๔] สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ, “SAR ปีการศึกษา ๒๕๖๗”, เอกสารประกอบการรายงานผลการประเมินตนเอง (กรุงเทพมหานคร: สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ, ๒๕๖๗), (อัดสำเนา).

24. (410-429).indd 415 4/29/2026 10:39:00 AM

การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม อันเป็นการลดปัญหาพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและส่งเสริมการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม ขณะที่สมาธิเป็นการพัฒนาด้านจิตใจ ช่วยให้ผู้เรียนมีความตั้งมั่น มีความจดจ่อในการเรียนรู้ สามารถควบคุมอารมณ์ ลดความเครียดและความวอกแวก ซึ่งเป็นปัญหาที่พบได้บ่อยในเด็กพิการ ส่งผลให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ส่วนปัญญาเป็นการพัฒนาด้านสติปัญญา ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหา และประยุกต์ใช้ความรู้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม อันนำไปสู่การพึ่งพาตนเองและการปรับตัวในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ ดังนั้น การบูรณาการหลักไตรสิกขาในการจัดการเรียนการสอนจึงเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยแก้ไขและบรรเทาปัญหาของเด็กพิการทั้งด้านพฤติกรรม อารมณ์ และการเรียนรู้ อีกทั้งยังส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่ และสามารถดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุขและยั่งยืน[๕]

ความสำคัญและจากปัญหาดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจทำการวิจัยเรื่องการบริหารการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตในโรงเรียนเฉพาะความพิการ กลุ่ม ๕ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ตามหลักไตรสิกขา เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนานักเรียนในโรงเรียนเฉพาะความพิการให้กับสถานศึกษาอื่นต่อไปอย่างเหมาะสม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิต โรงเรียนเฉพาะความพิการ กลุ่ม ๕ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ตามหลักไตรสิกขา

๒. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะการบริหารการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตโรงเรียนเฉพาะความพิการกลุ่ม ๕ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ตามหลักไตรสิกขา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบริหารการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตโรงเรียนเฉพาะความพิการกลุ่ม ๕ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ตามหลักไตรสิกขา เป็ฯการวิจัยแบบผสานวิธี ได้แก่ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการเก็บข้อมูลประชากร ซึ่งเป็นผู้บริหาร ข้าราชการครู ของโรงเรียนเฉพาะความพิการ กลุ่ม ๕ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ

---

[๕] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ),** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๓๐๐–๓๐๕.

24. (410-429).indd 416 4/29/2026 10:39:00 AM

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑. ประชากร ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ข้าราชการครู โรงเรียนเฉพาะความพิการ กลุ่ม ๕ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ จำนวน ๑๘ แห่ง ผู้บริหาร ๖๐ คน ครู ๔๐๐ คน รวม ๔๖๐ คน

๒. กลุ่มตัวอย่าง โดยกลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ข้าราชการครู โรงเรียนเฉพาะความพิการ กลุ่ม ๕ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ โดยผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ จากการสุ่มตัวอย่างอย่างง่ายตามสัดส่วนประชากร โดยใช้ตารางของ Krejcic & Morgan[๖] ได้จำนวน ๒๑๐ คน ผู้บริหารสถานศึกษา ๒๗ คน ครู ๑๘๓ คน

เครื่องเมือที่ใช้ในการวิจัย

๑. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และเก็บข้อมูลเป็นแบบทดสอบ ๕ ตัวเลือก โดยแบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอน โดยใช้แบบสอบถามชนิดเลือกคำตอบจำแนกเป็น ๕ ระดับ และแบบสอบถามข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถามทั้ง ๔ ด้าน การจัดการเรียนการสอน การอบรมและพัฒนาครู การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการวัดผลประเมินผล โรงเรียนเฉพาะความพิการ กลุ่ม ๕ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษตามหลักไตรสิกขา

๒. นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข ผู้เชี่ยวชาญ ๓ คน เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข เพื่อหาค่า IOC ประกอบด้วย ผู้อำนวยการสถานศึกษา ครูชำนาญการพิเศษผู้มีความรู้ด้านการตรวจสอบภาษา และพระภิกษุที่มีความรู้เรื่องหลักธรรมไตรสิกขา

๓. นำเครื่องมือไปใช้ทดลองกับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง ที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๐ คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เมื่อผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลแบบสอบถาม ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑. ผู้วิจัยขออนุญาตทำหนังสือเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย จากบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ เพื่อขอความร่วมมือไปยังโรงเรียนเฉพาะความพิการในกลุ่ม ๕ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ

๒. ผู้วิจัยดำเนินการแจกแบบสอบถามที่ผ่านการทดสอบความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่นแล้วให้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๑๐ ชุด คือ ผู้บริหารสถานศึกษา ข้าราชการครู โดยส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์ไปยังกลุ่มตัวอย่าง โดยแนบจุดประสงค์ของการวิจัย และชี้แจงการตอบข้อมูลให้กลุ่มเป้าหมายเข้าใจ

---

[๖] Krejcie, R. V., and D. W. Morgan, “Determining Sample Size for Research Activities”, **Educational and Psychological Measurement 30**, no. 3 (1970): 607–610.

๓. กลุ่มเป้าหมายทำแบบสอบถามในระบบออนไลน์

๔. ผู้วิจัยตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของแบบสอบถามที่ได้กลับมาทั้งหมดอย่างละเอียด ก่อนจะนำไปวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ต่อไป

๕. ในส่วนของข้อเสนอแนะ ให้เขียนข้อเสนอแนะครบทั้ง ๔ ด้าน ก่อนนำไปะวิเคราะห์เนื้อหาในลักษณะที่ตอบไปในทิศทางเดียวกัน

๖. ผู้วิจัยเก็บรวมรวมข้อมูล จากแบบสอบถามระหว่างเดือน ตุลาคม ๒๕๖๘ ถึงเดือนมีนาคม ๒๕๖๙ รวม ๖ เดือน

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๑. นำแบบสอบถามที่สมบูรณ์และถูกต้อง มาวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สถิติค่าร้อยละ (percentage)

๒. แปลความหมายของคะแนน ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ความหมายค่าเฉลี่ยของคะแนน และแปลความหมายที่กำหนด ดังนี้

ตอนที่ ๑ แปลผลการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคล ของผู้ตอบแบบสอบถามโดยหาค่าความถี่

ตอนที่ ๒ การแปลผลการวิเคราะห์ข้อมูลศึกษาการบริหารการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิต โรงเรียนเฉพาะความพิการ กลุ่ม ๕ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ตามหลักไตรสิกขา โดยหาค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน(S.D) เป็นรายข้อและโดยภาพรวม

การแปลผล ข้อมูลที่เป็นความคิดเห็นหรือเป็นการตอบแบบสอบถาม ประมาณค่า (Rating scal) ๕ ช่อง การใช้สถิติส่วนมากจะใช้ค่า X และ S.D. ตอนแปลผลมักจะกำหนดเกณฑ์ดังนี้ กรณีการประมาณค่า ๕ ช่อง กำหนดดังนี้

๔.๕๐ – ๕.๐๐ สภาพการบริหารการจัดการเรียนการสอนมากที่สุดหรือเห็นด้วยอย่างยิ่ง

๓.๕๐ – ๔.๔๙ สภาพการบริหารการจัดการเรียนการสอนมากหรือเห็นด้วย

๒.๕๐ – ๓.๔๙ สภาพการยริหารการจัดการเรียนการสอนปานกลางหรือเฉย ๆ

๑.๕๐ – ๒.๔๙ สภาพการบริหารการจัดการเรียนการสอนน้อยหรือไม่เห็นด้วย

๑.๐๐ – ๑.๔๙ สภาพการบริหารการจัดการเรียนการสอนน้อยที่สุดหรือไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ตอนที่ ๓ ข้อแสนอแนะ จะวิเคราะห์เนื้อหา ในลักษณะที่ตอบไปในทิศทางเดียวกัน

24. (410-429).indd 418 4/29/2026 10:39:00 AM

สถิติที่ใช้ในการวิจัย

การหาค่า IOC ของผู้เชี่ยวชาญจากการให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแบบสอบถามการวิจัยIOC คือ ค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม หรือค่าสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์หรือเนื้อหา (IOC : Index of item objective congruence)[๗] ปกติแล้วจะให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบตั้งแต่ ๕ คน

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ มีขั้นตอนดังนี้

๑. ของคำนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ตรวจเครื่องมือที่สร้าง

๒. การทดสอบหาค่าความเที่ยง(Validity) โดยใช้สูตร IOC ดัชนีความสอดคล้อง ได้ค่า ๐.๖๗-๑๐๐ ทุกข้อ ทั้งฉบับ

๓. หาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) โดยนำแบบทดสอบที่แก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try-out) ที่โรงเรียนลพบุรีปัญญานุกูล กลุ่ม ๗ ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ๓๐ คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่า ค่า ความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐๙๗

๔. นำแบบสอบถามที่ผ่านการทดลองใช้แล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ เพื่อเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับที่สมบูรณ์ เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

๑. นำแบบสอบถามมาตรวจแล้วคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์และถูกต้องเพื่อนำมาวิเคราะห์

๒. วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์

๓. การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑) วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (frequency) ค่าร้อยละ (percentage) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

สรุปผลการวิจัย

สภาพการบริหาร การจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตโรงเรียนเฉพาะความพิการกลุ่ม ๕ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษตามหลักไตรสิกขา เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า

---

[๗] พิสนุ ฟองศรี, **วิจัยทางการศึกษา,** พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เทียมฝ่าการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓๔–๑๓๘.

๑. สภาพการบริหารจัดการเรียนการสอน

๑) ด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่าผู้บริหารมีการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนที่มีความพิการ มีการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP) และบูรณาการหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา เข้ากับกิจกรรมการเรียนรู้ ส่งผลให้นักเรียนสามารถพัฒนาทักษะชีวิตได้อย่างเหมาะสม อยู่ในระดับมาก

๒) ด้านการอบรมและพัฒนาครู พบว่า ผู้บริหารมีการส่งเสริมและพัฒนาครูอย่างต่อเนื่องผ่านการอบรม สัมมนา และการนิเทศภายใน โดยเน้นการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กพิการและการนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้ ทำให้ครูมีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถพัฒนาผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อยู่ในระดับมาก

๓) ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ พบว่า ผู้บริหารมีการส่งเสริมมการจัดกิจกรรม ที่หลากหลาย เน้นการลงมือปฏิบัติจริง (Active Learning) และการฝึกทักษะชีวิตในสถานการณ์จริง เช่น การดูแลตนเอง การอยู่ร่วมกับผู้อื่น และการฝึกอาชีพเบื้องต้น โดยบูรณาการหลักไตรสิกขาเข้ากับกิจกรรม ส่งผลให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านทักษะชีวิตอย่างชัดเจน อยู่ในระดับมาก

๔) ด้านการวัดผลและประเมินผล พบว่า ผู้บริหารมีการส่งเสริมการประเมินผลที่หลากหลายและสอดคล้องกับสภาพความพิการของผู้เรียน เช่น การประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) การสังเกตพฤติกรรม และแฟ้มสะสมงาน โดยมีการนำผลการประเมินไปปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง อยู่ในระดับมาก

๒. ข้อเสนอแนะ

แนวทางการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตโรงเรียนเฉพาะความพิการกลุ่ม ๕ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษตามหลักไตรสิกขา ผลการวิจัยพบว่า **ด้านการจัดการเรียนการสอน** ผู้บริหารสถานศึกษาควรให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ โดยเน้นการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาทักษะชีวิต และสนับสนุนให้ครูออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับศักยภาพและความต้องการจำเป็นพิเศษของผู้เรียน เพื่อให้การเรียนรู้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด **ด้านการอบรมและพัฒนาครู** ผู้บริหารควรส่งเสริมให้ครูเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการเสริมสร้างทักษะชีวิตสำหรับผู้เรียนที่มีความพิการอย่างต่อเนื่อง ควบคู่กับการสนับสนุนให้ครูพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะที่ทันสมัย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม **ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้** ผู้บริหารควรมุ่งเน้นการจัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง และออกแบบกิจกรรมให้เหมาะสมกับความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง และสามารถนำทักษะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ **ด้านการวัดผลและประเมินผล** ผู้บริหารควรส่งเสริมการใช้ตัวชี้วัดที่ชัดเจนในการประเมินผลการเรียนรู้ควบคู่กับการปรับวิธีการประเมินให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน โดยคำนึงถึงความแตกต่างและศักยภาพ

24. (410-429).indd 420 4/29/2026 10:39:00 AM

เฉพาะบุคคล เพื่อให้การประเมินมีความยุติธรรม สะท้อนพัฒนาการที่แท้จริงของผู้เรียน และนำไปสู่การพัฒนาการเรียนการสอนได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยการศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตโรงเรียนเฉพาะความพิการกลุ่ม ๕ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ตามหลักไตรสิกขา พบว่า ภาพรวม ผู้บริหารสถานศึกษาและครูมีความคิดเห็นต่อการบริหารการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตโรงเรียนเฉพาะความพิการกลุ่ม ๕ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ตามหลักไตรสิกขา จำนวน ๔ ด้าน พบว่า อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารได้ปฏิบัติตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ทำให้เกิดองค์ความรู้ และผู้บริหารยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริม สนับสนุน และกำกับติดตามการจัดการเรียนการสอนของครูอย่างใกล้ชิด ทั้งในด้านการพัฒนาหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการวัดผลประเมินผลที่สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ส่งผลให้ครูมีความเข้าใจและสามารถนำแนวคิดตามหลักไตรสิกขา ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม ด้านจัดการเรียนการสอน ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูจัดการเรียนการสอนและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาทักษะชีวิตตามหลักไตรสิกขา พบว่าอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า มาจากสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมมีส่วนสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยเฉพาะผู้เรียนที่มีเป็นเพราะความพิการ ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการจัดสิ่งแวดล้อมทั้งด้านกายภาพและจิตใจอย่างเอื้อต่อการพัฒนา ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และพัฒนาทักษะชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ และผู้บริหารมีการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนที่มีความพิการ มีการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP) และบูรณาการหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา เข้ากับกระบวนการจัดการเรียนรู้ ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะชีวิตได้อย่างเหมาะสม ทั้งด้านการดำรงชีวิต การอยู่ร่วมกับผู้อื่น และการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวิมล ว่องวาณิชย์ ที่พบว่า การจัดการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ช่วยส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ[๘] และสอดคล้องงานวิจัยของจตุพร เจริญวิภาส ที่สอดคล้องกับเนื้อหาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เด็กพิการ ตามแผน IEP และหลักไตรสิกขา[๙]

---

[๘] สุวิมล ว่องวาณิชย์, **การประเมินความต้องการจำเป็นแบบสมบูรณ์ เพื่อการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง** (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ๒๐.

[๙] จตุพร เจริญวิภาส, "แนวทางการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนตามหลักไตรสิกขาในยุควิถีชีวิตใหม่ของศูนย์การศึกษาพิเศษประจำจังหวัดอ่างทอง", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา,** (พระนครศรีอยุธยา: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๖), หน้า ๘๕.

24. (410-429).indd 421 4/29/2026 10:39:00 AM

ด้านการอบรมและการพัฒนาครู ผู้บริหารมีการส่งเสริมให้ครูเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการเสริมสร้างทักษะชีวิตคนพิการ อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ครูมีความตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาความรู้และทักษะเฉพาะด้าน เพื่อให้สามารถจัดการเรียนการสอนได้สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นพิเศษของผู้เรียน ส่งผลให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสมและเต็มศักยภาพ และมีการส่งเสริมการส่งครูเข้าอบรมและพัฒนาตนเอง สะท้อนให้เห็นว่าผู้บริหารให้ความสำคัญกับการพัฒนาวิชาชีพครูอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนการสอน และเปิดโอกาสให้ครูได้พัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ จะช่วยเสริมสร้างความรู้ ความสามารถ และทักษะใหม่ ๆ ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ อุทุมพร จามรมาน การพัฒนาครูอย่างต่อเนื่องเป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษา[๑๐] และสอดคล้องกับงานวิจัยของ นาถชนก ภูมั่ง ศึกษาเรื่องการพัฒนาแนวทางการเสริมสร้างสมรรถนะครู

ด้านการจัดการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับบทบาทผู้บริหารในการส่งเสริมผ่านการอบรมและสัมมนา[๑๑]

ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้บริหารมีการส่งเสริมให้ครูจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างทักษะการเข้าสังคม การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างสันติ อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า มีการจัดกิจกรรมที่เน้นการปฏิบัติจริงช่วยให้ผู้เรียน โดยเฉพาะผู้เรียนที่มีความพิการ ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง สามารถพัฒนาทักษะชีวิตและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเป็นรูปธรรม รองลงมาคือ การส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับผู้เรียน สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยการออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับศักยภาพและความต้องการจำเป็นพิเศษของผู้เรียน จะช่วยให้การเรียนรู้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และส่งเสริมการพัฒนาทักษะชีวิตได้อย่างเหมาะสมยิ่งขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ทิศนา แขมมณี ที่กล่าวว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนมีส่วนร่วมและลงมือปฏิบัติจริง จะช่วยพัฒนาทักษะชีวิตและการคิดอย่างมีระบบ[๑๒] และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พงษ์ศักดิ์ แป้นเขียว ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เชิงรุกเพื่อเสริมสร้างทักษะการปฏิบัติงาน ซึ่งตรงกับประเด็นการฝึกอาชีพเบื้องต้นและการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง[๑๓]

---

[๑๐] อุทุมพร จามรมาน, **การพัฒนาครูอย่างต่อเนื่องเพื่อคุณภาพการศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๒), หน้า ๑๕.

[๑๑] นาถชนก ภูมั่ง. “แนวทางการเสริมสร้างสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต ๓”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต** (สกลนคร มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ๒๕๖๓), หน้า ๔๕.

[๑๒] ทิศนา แขมมณี, **ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๒ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๑๒๕.

[๑๓] พงษ์ศักดิ์ แป้นเขียว, “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกเพื่อเสริมสร้างทักษะการปฏิบัติงานทางวิชาชีพของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต,** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๖๒), หน้า ๗๘.**

24. (410-429).indd 422 4/29/2026 10:39:00 AM

ด้านการวัดผลและการประเมินผล ผู้บริหารสถานศึกษาจัดทำ ตัวชี้วัดมีความชัดเจน เหมาะสมกับเด็กพิการ อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า มีการกำหนดตัวชี้วัดที่ชัดเจนช่วยให้ครูสามารถประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างเป็นระบบ และสะท้อนผลการพัฒนาได้อย่างตรงตามเป้าหมาย และมีการส่งเสริมให้มีการวัดผลประเมินผลตามความเหมาะสมกับผู้เรียน สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการประเมินที่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยเฉพาะผู้เรียนที่มีความพิการ ซึ่งจำเป็นต้องใช้วิธีการประเมินที่ยืดหยุ่นและสอดคล้องกับศักยภาพของผู้เรียน เพื่อให้ผลการประเมินมีความถูกต้องและเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น สอดคล้องสอดคล้องกับงานวิจัยของ นงลักษณ์ วิรัช ที่พบว่า การประเมินผลที่สอดคล้องกับสภาพจริงของผู้เรียน จะช่วยสะท้อนศักยภาพและพัฒนาการของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง[๑๔] สอดคล้องกับงานวิจัย ดวงเดือน จันทร์เจริญ นักวิชาการที่ศึกษาเรื่องการจัดทำและประเมินผลตามแผน IEP โดย ระบุว่าต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีการวัดผลให้ยืดหยุ่นและเหมาะสมกับความบกพร่องแต่ละประเภท[๑๕]

ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตโรงเรียนเฉพาะความพิการกลุ่ม ๕ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ตามหลักไตรสิกขา พบว่า ด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า ผู้บริหารส่งเสริมจัดการเรียนให้เหมาะสมกับศักยภาพของเด็กพิการ และ ส่งเสริมให้จัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญโดยจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าผู้เรียนที่มีความพิการมีความแตกต่างระหว่างบุคคลทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม การจัดการเรียนการสอนจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงความต้องการจำเป็นพิเศษและศักยภาพเฉพาะบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพนอกจากนี้ การจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP) ยังเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้ครูสามารถวางแผนการสอน กำหนดเป้าหมาย และออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมและเป็นระบบ สอดคล้องกับงานวิจัยของกระทรวงศึกษาธิการ[๑๖] แนวทางการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลสำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ เพื่อพัฒนาด้านการเรียนการสอน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ นงลักษณ์ วิรัชชัย การประกันคุณภาพการศึกษา แนวคิดและการปฏิบัติ[๑๗]

---

[๑๔] นงลักษณ์ วิรัชชัย, **การประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริง: แนวคิดและแนวทางปฏิบัติ,** พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ๔๕.

[๑๕] ดวงเดือน จันทร์เจริญ, **การจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๖๒), หน้า ๒๔.

[๑๖] กระทรวงศึกษาธิการ, **แนวทางการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลสำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๖๐), หน้า ๑๕–๒๐.

[๑๗] นงลักษณ์ วิรัชชัย, **การประกันคุณภาพการศึกษา: แนวคิดและการปฏิบัติ** (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๘๕–๙๐.

24. (410-429).indd 423 4/29/2026 10:39:00 AM

ด้านการอบรมพัฒนาครู พบว่า ผู้บริหาร ส่งเสริมให้ส่งครูเข้าอบรมเกี่ยวกับการเสริมสร้างทักษะชีวิต คนพิการ และ ส่งเสริมการส่งครูเข้าอบรมและพัฒนาตนเอง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ครูผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะเฉพาะด้านในการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ซึ่งมีความหลากหลายและแตกต่างกัน การเข้ารับการอบรมจึงเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยพัฒนาศักยภาพของครูให้สามารถออกแบบการเรียนการสอนและกิจกรรมที่เหมาะสมกับผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การส่งเสริมให้ครูพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ยังช่วยให้ครูได้เรียนรู้แนวคิด เทคนิค และนวัตกรรมใหม่ ๆ ทางการศึกษา สามารถนำมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาและผู้เรียน ส่งผลให้การจัดการเรียนการสอนมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น และสามารถเสริมสร้างทักษะชีวิตให้กับผู้เรียนได้อย่างแท้จริงและยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน แนวทางการพัฒนาครูและบุคลากร[๑๘] และสอดคล้องงานวิจัยของ อุทุมพร จามรมาน การประเมินผลการศึกษา[๑๙]

ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ พบว่า ผู้บริหาร ส่งเสริมการจัดกิจกรรมพัฒนาทักษะการใช้ชีวิตประจำวัน ทักษะภาษา ทักษะการเข้าสังคม และ ส่งเสริมจัดกิจกรรมที่เน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกการให้ทักษะช่วยเหลือตนเอง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้เรียนที่มีความพิการจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาทักษะพื้นฐานที่ใช้ในชีวิตจริงควบคู่กับการเรียนรู้ทางวิชาการ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างอิสระและเหมาะสมกับบริบทของตนเอง นอกจากนี้ การจัดกิจกรรมที่เน้นการฝึกปฏิบัติจริง จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง สามารถพัฒนาทักษะการสื่อสาร การปรับตัวทางสังคม และความมั่นใจในตนเอง อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างความสามารถในการช่วยเหลือตนเอง ลดการพึ่งพาผู้อื่น และส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้เรียนให้ดีขึ้นอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ (๒๕๖๐) แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ[๒๐] และสอดคล้องกับงานวิจัยของ กระทรวงศึกษาธิการ แนวทางการพัฒนาทักษะชีวิตในสถานศึกษา[๒๑]

---

[๑๘] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, **แนวทางการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๙), หน้า ๒๕–๓๐.

[๑๙] อุทุมพร จามรมาน**, การประเมินผลการศึกษา,** (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑๐–๑๑๕.

[๒๐] สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ, **แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๖๐), หน้า ๓๕–๔๐.

[๒๑] กระทรวงศึกษาธิการ, **แนวทางการพัฒนาทักษะชีวิตในสถานศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๙), หน้า ๔๕–๕๐.

24. (410-429).indd 424 4/29/2026 10:39:00 AM

ด้านการวัดผลประเมินผล พบว่า ผู้บริหาร ส่งเสริมการวัดผลประเมินผลตามตัวชี้วัด และส่งเสริมการวัดผลประเมินผลที่หลากหลายสามารถยืดหยุ่นได้ตามลักษณะความพิการ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าการประเมินผลที่มีตัวชี้วัดชัดเจนช่วยให้ครูสามารถติดตามพัฒนาการของผู้เรียนได้อย่างเป็นระบบและสะท้อนผลการเรียนรู้ได้ตรงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ขณะเดียวกัน ผู้เรียนที่มีความพิการมีความแตกต่างกันในด้านความสามารถและข้อจำกัด การใช้วิธีการประเมินที่หลากหลายและยืดหยุ่น เช่น การสังเกต การปฏิบัติจริง หรือการประเมินตามสภาพจริง จึงมีความจำเป็น เพื่อให้การประเมินมีความเหมาะสม เป็นธรรม และสะท้อนศักยภาพที่แท้จริงของผู้เรียน ส่งผลให้สามารถนำผลการประเมินไปใช้ในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนและส่งเสริมทักษะชีวิตของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ สมาน อัศวภูมิ การบริหารการศึกษาสำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ[๒๒]

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัย

การวิจัยการศึกษาเรื่องนี้ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ สังเคราะห์ผลการวิจัยมาพร้อมกับนำเสนอองค์ความรู้จากการวิจัยดังแผนภาพ ดังนี้

แผนภาพที่ ๑ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

[๒๒] สมาน อัศวภูมิ, **การบริหารการศึกษาสำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๒), หน้า ๑๒๐–๑๒๕.

จากองค์ความรู้ที่ได้มีข้อค้นพบ ผู้วิจัยอธิบายโครงสร้างได้ดังนี้

๑. ด้านการจัดการเรียนการสอน การนำหลักไตรสิกขามาใช้ในการวิเคราะห์หลักสูตรและออกแบบแผนการสอน ช่วยให้ ผู้เรียนมี ระเบียบวินัย (ศีล) จากการกำหนดกติกาในชั้นเรียน ผู้เรียนมีสมาธิ (สมาธิ) ในการเรียนรู้และทำกิจกรรม ผู้เรียนเกิด ความเข้าใจและคิดเป็น (ปัญญา) จากการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ ผลที่เกิดขึ้นทำให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมที่เหมาะสม ควบคุมตนเองได้ และเรียนรู้อย่างมีเป้าหมาย

๒. ด้านการอบรมและพัฒนาครู การพัฒนาครูโดยใช้หลักไตรสิกขา ทำให้ครูมีจิตสำนึกในจรรยาบรรณวิชาชีพ (ศีล) มีความตั้งใจและใส่ใจผู้เรียน (สมาธิ) สามารถออกแบบการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม(ปัญญา) ผลที่เกิดขึ้นทำให้ครูมีความสามารถในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และส่งเสริมทักษะชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาทักษะชีวิต ทักษะการสื่อสาร ทักษะการดำรงชีวิต และทักษะการเข้าสังคม เมื่อบูรณาการกับไตรสิกขา จะช่วยให้ผู้เรียนมีวินัยในการทำกิจกรรม (ศีล) มีสมาธิและความรับผิดชอบ (สมาธิ) สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตจริง (ปัญญา) ผลที่เกิดขึ้นทำให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม มีทักษะในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น และช่วยเหลือตนเองได้

๔. ด้านการวัดผลและประเมินผล การวัดผลประเมินผลตามแนวไตรสิกขาจะครอบคลุมทั้งด้านพฤติกรรม (ศีล) ด้านจิตใจและสมาธิ (สมาธิ) ด้านความรู้และการปฏิบัติ (ปัญญา) ผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนได้ข้อมูลผู้เรียนแบบองค์รวม ไม่ใช่เพียงผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ แต่รวมถึงคุณลักษณะและทักษะชีวิต

ข้อเสนอแนะของการวิจัย

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) สำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ และ โรงเรียนเฉพาะความพิการ ควรกำหนดและแนะแนวทางการปฏิบัติตามนโยบายอย่างชัดเจน โดยมุ่งเน้นการบูรณาการหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา สู่การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในด้านการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP) การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการลงมือปฏิบัติจริง และการวัดผลประเมินผลที่สอดคล้องกับศักยภาพของผู้เรียน เพื่อให้สถานศึกษาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

๒) กำหนดการสนับสนุน ด้านทรัพยากร มีการสนับสนุนด้านทรัพยากรอย่างเพียงพอและเหมาะสม ทั้งทรัพยากรบุคคล งบประมาณ สื่อ เทคโนโลยี และสิ่งอำนวยความสะดวกทางการศึกษา โดยเฉพาะการพัฒนาศักยภาพครูผ่านการอบรมและการพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ครูมีความรู้

24. (410-429).indd 426 4/29/2026 10:39:00 AM

ความสามารถ และทักษะในการจัดการเรียนการสอนที่ตอบสนองต่อความต้องการจำเป็นพิเศษของผู้เรียน รวมทั้งสามารถบูรณาการหลักไตรสิกขาในการพัฒนาทักษะชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓) การติดตาม ประเมิน ตรวจสอบนิเทศติดตาม ควรกำหนดระบบการติดตาม ประเมินผล และนิเทศการจัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ โดยใช้ตัวชี้วัดที่ชัดเจน ควบคู่กับการประเมินที่หลากหลายและยืดหยุ่นตามลักษณะของผู้เรียน เพื่อสะท้อนผลการดำเนินงานที่แท้จริง นอกจากนี้ควรนำผลการประเมินไปใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาการจัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะเชิงการนำผลการวิจัยไปใช้

๑. สถานศึกษาควรนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน โดยเน้นการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การออกแบบแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP) และการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมทักษะชีวิตให้สอดคล้องกับศักยภาพของผู้เรียนที่มีความพิการ

๒. ผู้บริหารควรส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง โดยจัดให้มีการอบรมเกี่ยวกับการเสริมสร้างทักษะชีวิต การจัดการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ และการบูรณาการหลักไตรสิกขาในการจัดการเรียนการสอน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการเรียนรู้

๓. สถานศึกษา ส่งเสริม สนับสนุน ให้ครูผู้สอนควรนำผลการวิจัยไปปรับใช้ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการลงมือปฏิบัติจริง และคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมาย และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง

๔. สถานศึกษาควรจัดอบรม ด้านการวัดผลและประเมินผลให้มีความหลากหลายและยืดหยุ่น โดยใช้ตัวชี้วัดที่ชัดเจน ควบคู่กับการประเมินตามสภาพจริง เพราะยังมีข้อบกพร่องอยู่

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับกลยุทธ์การวัดผลประเมินผล การบริหารการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตตามหลักไตรสิกขาในเชิงลึก

๒. การพัฒนาหลักการเรียนการสอน ของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา

๓. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิต เช่น ภาวะผู้นำของผู้บริหาร การพัฒนาครู การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง และทรัพยากรทางการศึกษา เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดนโยบายและแนวทางการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ

๔. ควรมีการวิจัยและพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการหลักธรรม โดยเน้นการจัดสภาพแวดล้อม การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติจริง และการวัดผลประเมินผลที่หลากหลายของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา

24. (410-429).indd 427 4/29/2026 10:39:00 AM

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. **แนวทางการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลสำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๖๐.

กระทรวงศึกษาธิการ. **แนวทางการพัฒนาทักษะชีวิตในสถานศึกษา.**กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๙.

กระทรวงศึกษาธิการ. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒).** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ม.ป.ป.

จตุพร เจริญวิภาส. “แนวทางการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนตามหลักไตรสิกขาในยุควิถีชีวิตใหม่ของศูนย์การศึกษาพิเศษประจำจังหวัดอ่างทอง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา.** พระนครศรีอยุธยา: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๖.

ดวงเดือน จันทร์เจริญ. **การจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ. พิมพ์ครั้งที่ ๒**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๖๒.

ทิศนา แขมมณี. **ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

นงลักษณ์ วิรัชชัย. **การประกันคุณภาพการศึกษา: แนวคิดและการปฏิบัติ.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

นงลักษณ์ วิรัชชัย. **การประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริง: แนวคิดและแนวทาง**ปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

นาถชนก ภูมั่ง. “แนวทางการเสริมสร้างสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต ๓”**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต** สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ๒๕๖๓.

พงษ์ศักดิ์ แป้นเขียว. “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกเพื่อเสริมสร้างทักษะการปฏิบัติงานทางวิชาชีพของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๖๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ)**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

พิสณุ ฟองศรี. **วิจัยทางการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๒**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เทียมฝ่าการพิมพ์, ๒๕๔๙.

24. (410-429).indd 428 4/29/2026 10:39:00 AM

สมาน อัศวภูมิ. **การบริหารการศึกษาสำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๒.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. **แนวทางการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๙.

สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ. **“SAR ปีการศึกษา ๒๕๖๗” เอกสารประกอบการรายงานผลการประเมินตนเอง.** กรุงเทพมหานคร: สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ, ๒๕๖๗.

สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ. **แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๖๐.

สุวิมล ว่องวาณิชย์. **การประเมินความต้องการจำเป็นแบบสมบูรณ์ เพื่อการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

อุทุมพร จามรมาน. **การประเมินผลการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

อุทุมพร จามรมาน. **การพัฒนาครูอย่างต่อเนื่องเพื่อคุณภาพการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๒.

Krejcie, R. V., and D. W. Morgan. “Determining Sample Size for Research Activities”. **Educational and Psychological Measurement** 30, no. 3 (1970): 607–610.

สุวิมล สมไชย. **“การปฏิรูปการศึกษาพัฒนาบุคลากรครู”.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.kroobannok.com/blog/17379, [๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๗]

การพัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษายุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขา โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท

Guidelines for Using Development of Competencies of School Administrators in the Digital Age according to the Trisikkha Principles of the Educational Opportunity Expansion Schools in Noen Kham District, Chainat Province

จีรนุช พันธ์รุ่งมณี*

Jeeranuch Panrungmanee

อานนท์ เมธีวรฉัตร**

Anond Metheevachatra

วรกฤต เถื่อนช้าง***

Worrakrit Thuenchang

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Sawan Campus, Thailand

E-mail: kukkikza15@gmail.com

Received: April 17, 2026

Revised: April 22, 2026

Accepted: April 24, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาสภาพสมรรถนะผู้บริหารในยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาส และ (๒) เสนอแนวทางในการพัฒนาสมรรถนะผู้บริหารในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขาของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาส โดยใช้วิธีวิจัยแบบผสานวิธี ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๑๑ รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่มีค่าความเที่ยงเท่ากับ ๐.๙๗ และแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ข้อมูลวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

---

* นางสาวจีรนุช พันธ์รุ่งมณี Miss Jeeranuch Panrungmanee ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ Master of Education (Buddhist Educational Administration) Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya Universit,Nakhon Sawan Campus

** ผศ.ดร.อานนท์ เมธีวรฉัตร Asst.Dr.Anond Metheevarachatra ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor.

*** รศ.ดร.วรกฤต เถื่อนช้าง Assoc.Prof.Dr.Worrakrit Thuenchang ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor.

25. (430-456).indd 430 4/29/2026 10:45:55 AM

ผลการวิจัยพบว่า (๑) สภาพสมรรถนะผู้บริหารในยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาส ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (μ = ๔.๔๑, σ = ๐.๑๒) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านสมรรถนะด้านการสื่อสารและสร้างเครือข่ายดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมากที่สุด (μ = ๔.๕๕, σ = ๐.๑๔) รองลงมาได้แก่ ด้านสมรรถนะด้านจรรยาบรรณและความปลอดภัยในการใช้ดิจิทัล อยู่ในระดับมาก (μ = ๔.๔๖, σ = ๐.๑๔) และด้านสมรรถนะด้านการพัฒนาสถานศึกษาให้เอื้อต่อการเป็นองค์กรดิจิทัล มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อยู่ในระดับมาก (μ = ๔.๓๓, σ= ๐.๒๖) (๒) แนวทางการพัฒนาสมรรถนะผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาสในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท ในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขา พบว่า .ใน ๖ ด้าน มี ๑๘ แนวทาง ด้านละ ๓ แนวทาง ได้แก่ ด้านที่ ๑ ด้านการสร้างสรรค์นวัตกรรมดิจิทัล มี ๓ แนวทาง ด้านที่ ๒ ด้านการสื่อสารและสร้างเครือข่ายดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้ มี ๓ แนวทาง ด้านที่ ๓ ด้านการรู้ดิจิทัลอย่างมีวิจารณญาณ มี ๓ แนวทาง ด้านที่ ๔ ด้านการพัฒนาสถานศึกษาให้เอื้อต่อการเป็นองค์กรดิจิทัล มี ๓ แนวทาง ด้านที่ ๕ ด้านความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล มี ๓ แนวทาง และด้านที่ ๖ ด้านจรรยาบรรณและความปลอดภัยในการใช้ดิจิทัล มี ๓ แนวทาง

คำสำคัญ: สมรรถนะ; ผู้บริหารสถานศึกษายุคดิจิทัล; หลักไตรสิกขา

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the digital competencies of school administrators in opportunity expansion schools; and 2) to propose guidelines for developing the digital competencies of school administrators in opportunity expansion schools based on the Trisikkha principle. This study employed a mixed-methods research design. The sample was obtained through purposive sampling, consisting of 11 key informants. The research instruments included a questionnaire with a reliability of 0.97 and an interview form. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, and standard deviation, while qualitative data were examined through content analysis.

The research findings revealed that:(1) The overall digital leadership competencies of school administrators in opportunity expansion schools in Noen Kham District, Chai Nat Province, is at a high level μ = 4.41, σ = 0.12). When considering each aspect, it was found that the aspect of communication and digital networking for learning had the highest average, at the highest level (μ = 4.55, σ = 0.14), followed by the aspect of ethics and digital safety, at a high level (μ = 4.46, σ = 0.19). The aspect with the lowest

average was developing the school into a digital organization, at a high level (μ = 4.33, σ = 0.26). (2) The guidelines for developing these digital leadership competencies based on the Trisika principle, the study revealed eighteen guidelines across six aspects with 3 guidelines for each aspect. These include 3 guidelines for the first aspect on digital innovation creation and 3 guidelines for the second aspect on communication and digital networking for learning. The third aspect regarding critical digital literacy contains 3 guidelines and the fourth aspect on developing the school into a digital organization also has 3 guidelines. Additionally, there are 3 guidelines for the fifth aspect concerning the ability to use digital technology and 3 guidelines for the sixth aspect which focuses on digital ethics and safety.

Keywords: Competencies; School Administrators in the Digital Age;
the Trisikkha Principles

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเป็นรากฐานของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาด้านศึกษาอย่างยั่งยืนและต่อเนื่องเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลกในยุคสังคมดิจิทัล (ɗ Digital economy) การศึกษาที่มีคุณภาพ (ɋ Quality education) เป็นเป้าหมายสำคัญของวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน พ.ศ.๒๕๗๓ ที่รับรองโดยที่ประชุมสหประชาชาติ โดยมีวัตถุประสงค์ให้การศึกษาที่มีคุณภาพเกิดความครอบคลุมและเท่าเทียมกันสำหรับทุกภูมิภาค เทคโนโลยีดิจิทัลจึงเป็นเครื่องมือที่ถูกนำมาใช้เพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายดังกล่าว[๑] สอดคล้องกับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ ซึ่งระบุไว้ชัดเจนว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรมจริยธรรม นอกจากนี้รัฐยังจำเป็นต้องส่งเสริมเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เพื่อให้บุคลากรด้านการศึกษามีความรู้ความสามารถและมีทักษะในการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม มีคุณภาพและประสิทธิภาพ โดยผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้มีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษา รวมทั้งให้การสนับสนุนการปฏิบัติงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษานั้น ๆ[๒]

---

[๑] Haleem, A., Javaid, M., Qadri, M. A., Suman, R, “Understanding the role of digital technologies in education : A review”, **Sustainable Operations and Computers**, Vol 3 No 4 (2565) : ๒๗๕–๒๘๕.

[๒] “พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒”, **ราชกิจจานุเบกษา** เล่มที่ ๑๑๖ (สิงหาคม ๒๕๔๒) : ๕-๗.

25. (430-456).indd 432 4/29/2026 10:45:55 AM

การเปลี่ยนแปลงในสังคมดิจิทัลส่งผลกระทบต่อการจัดบริการการศึกษาทั้งในด้านของการจัดการเรียนการสอน การสื่อสาร และการบริหารจัดการของสถานศึกษา ซึ่งเทคโนโลยีสารสนเทศได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้เพื่อยกระดับการศึกษา โดยใช้เป็นสื่อกลางเพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น รวมถึงช่วยลดอุปสรรคในด้านของระยะเวลาและระยะทาง เช่น การเรียนรู้ผ่าน e-learning, Cloud Base technology หรือการเรียนรู้ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ต่าง ๆ การบริหารสถานศึกษาในยุดิจิทัลจึงมีเป้าหมายสำคัญในการส่งเสริมให้บุคลากรทางการศึกษาได้รับการพัฒนาทักษะในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและริเริ่มสร้างสรรค์ นอกจากนี้ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียนให้ได้เรียนรู้เทคนิคและวิธีการที่ทันสมัยให้เป็นผู้นำในการใช้เทคโนโลยีและสารสนเทศ เพื่อสร้างความเท่าเทียมให้กับผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชน[๓] แต่อย่างไรก็ตาม พบว่าการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลยังมีปัญหาและอุปสรรคซึ่งเป็นความท้าทายสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ได้แก่ ทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ทักษะการสืบค้นข้อมูล ทักษะการใช้เครื่องมือดิจิทัล ทักษะการสร้างนวัตกรรมดิจิทัล และทักษะการพัฒนาองค์กรดิจิทัล[๔]

การเรียนรู้ผ่าน e-learning, Cloud Base technology หรือการเรียนรู้ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ต่าง ๆ การบริหารสถานศึกษาในยุดิจิทัลจึงมีเป้าหมายสำคัญในการส่งเสริมให้บุคลากรทางการศึกษาได้รับการพัฒนาทักษะในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและริเริ่มสร้างสรรค์ นอกจากนี้ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียนให้ได้เรียนรู้เทคนิคและวิธีการที่ทันสมัยให้เป็นผู้นำในการใช้เทคโนโลยีและสารสนเทศ เพื่อสร้างความเท่าเทียมให้กับผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชน[๕] แต่อย่างไรก็ตาม พบว่าการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลยังมีปัญหาและอุปสรรคซึ่งเป็นความท้าทายสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ได้แก่ ทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ทักษะการสืบค้นข้อมูล ทักษะการใช้เครื่องมือดิจิทัล ทักษะการสร้างนวัตกรรมดิจิทัล และทักษะการพัฒนาองค์กรดิจิทัล[๖]

---

[๓] ทินกร เผ่ากันทะ และกัลยารัตน์ เมธีวีรวงศ์, “แนวทางการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล”, **วารสารสมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย (สพบท.)**, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (ธันวาคม ๒๕๖๕) : ๓๗–๔๖.

[๔] ชินวัตร เจริญนิตย์, ภาณุพงษ์ บุญรมย์ และสุวิมล โพธิ์กลิ่น, “สภาพและปัญหาทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต ๑”, **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ**, ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๖) : ๑๐๓.

[๕] ทินกร เผ่ากันทะ และกัลยารัตน์ เมธีวีรวงศ์, “แนวทางการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล”, **วารสารสมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย (สพบท.)**, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (ธันวาคม ๒๕๖๕) : ๓๗–๔๖.

[๖] ชินวัตร เจริญนิตย์, ภาณุพงษ์ บุญรมย์ และสุวิมล โพธิ์กลิ่น, “สภาพและปัญหาทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต ๑”, **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ**, ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๖) : ๑๐๓.

25. (430-456).indd 433 4/29/2026 10:45:55 AM

จากการศึกษาสมรรถนะหลักที่จำเป็นของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่าการขับเคลื่อนสถานศึกษาไปสู่องค์กรดิจิทัลที่ยั่งยืนนั้น ไม่เพียงแต่ต้องอาศัยทักษะทางเทคโนโลยี แต่ต้องบูรณาการเข้ากับหลักไตรสิกขา เพื่อสร้างสมดุลทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ดังนี้ ๑) ด้านอธิศีล ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติงานที่โปร่งใส โดยการจัดทำระเบียบปฏิบัติและกติกาการประเมินนวัตกรรมที่ตรวจสอบได้ ยึดมั่นในหลักสัมมาวาจาและการสื่อสารข้อมูลที่ถูกต้องตามความเป็นจริงตามกรอบของกฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพ รวมถึงการวางระบบบริหารจัดการงบประมาณและทรัพยากรเทคโนโลยีอย่างทั่วถึงเป็นธรรม โดยไม่เบียดบังเวลาส่วนตัวของบุคลากร เพื่อสร้างมาตรฐานความถูกต้องและความสุจริตให้เป็นวัฒนธรรมองค์กร ๒) ด้านอธิจิต ผู้บริหารสถานศึกษาต้องพัฒนาจิตให้มีความวิริยะอุตสาหะ มีความตั้งมั่นและหนักแน่นต่อคำวิจารณ์หรือความล้มเหลวที่เกิดจากการทดลองใช้นวัตกรรมใหม่ๆ (Growth Mindset) มีจิตใจที่ซื่อตรงและมีสติรู้เท่าทันอคติในใจตนเอง (Unbiased) ไม่ด่วนตัดสินข้อมูลที่มากระทบอารมณ์บนสื่อสังคมออนไลน์ พร้อมทั้งมุ่งมั่นในการสร้างแรงบันดาลใจและให้กำลังใจบุคลากรในการเรียนรู้เทคโนโลยีด้วยความเข้าใจและเป็นกัลยาณมิตร เพื่อสร้างความสุขและความมั่นคงทางอารมณ์ในการทำงานร่วมกัน ๓) ด้านอธิปัญญา ผู้บริหารสถานศึกษาต้องใช้ปัญญาในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติ (Big Data) ตามหลักโยนิโสมนสิการ เพื่อแยกแยะเหตุปัจจัยของปัญหาและนำมาวางแผนกลยุทธ์เชิงรุก โดยนำหลักกาลามสูตรมาใช้ในการพิจารณาความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูลและแยกแยะข้อเท็จจริงออกจากความคิดเห็น นอกจากนี้ ควรส่งเสริมกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในองค์กรเพื่อให้เกิด “ปัญญารวมหมู่” ในการเลือกใช้เทคโนโลยีที่ช่วยลดภาระงานและยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด[๗]

จากการศึกษาแนวทางการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา โดยใช้หลักไตรสิกขา พบว่า หลักไตรสิกขาเป็นเครื่องมือที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลได้อย่างครอบคลุม ประกอบด้วย (๑) หลักอธิศีล ได้แก่ แนวทางในการบริหารงานทั่วไป คือ กฎระเบียบที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน ความมีวินัยในการปฏิบัติหน้าที่รับผิดชอบและการจัดระบบบริหารองค์กรให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และแนวทางในการบริหารเงินงบประมาณ การบริหารงบประมาณในยุคดิจิทัลที่ประยุกต์ใช้หลักอธิศีลจะช่วยให้การบริหารการเงินโดยใช้ระบบคอมพิวเตอร์เป็นไปอย่างโปร่งใส เป็นระบบระเบียบขั้นตอนและสามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ (๒) หลักอธิจิต ได้แก่ แนวทางการบริหารงานด้านบุคคล การฝึกอบรมจิตให้เกิดสมาธิและคุณธรรม สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารทรัพยากรบุคคลให้เกิดความมุ่งมั่นตั้งใจในงานที่รับผิดชอบ มีสมาธิในการ

[๗] นิติ ญานะ, ธีระภัทร ประสมสุข, เสกชัย ชมภูนุช และชัชรินทร์ ชวนวัน, “สมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษายุคดิจิทัล สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ จังหวัดเชียงใหม่”, **วารสารปัญญา**, ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๒ (สิงหาคม ๒๕๖๖) : ๓๗.

25. (430-456).indd 434 4/29/2026 10:45:55 AM

ปฏิบัติงาน มีคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีของครูผู้สอน และส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ปฏิบัติงานในสถานศึกษา และ (๓) หลักอธิปัญญา หรือการฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้ง นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาองค์ความรู้และงานด้านวิชาการ โดยส่งเสริมให้บุคลากรเกิดความฉลาดทางอารมณ์ มีความเชี่ยวชาญและริเริ่มสร้างสรรค์ในงานที่รับผิดชอบ สามารถพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนโดยใช้เทคโนโลยีและสื่อสารสนเทศที่หลากหลายและทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก[๘]

อย่างไรก็ตาม โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท กำลังเผชิญกับความท้าทายสำคัญในการเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัล ซึ่งส่งผลกระทบต่อสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษาในหลายมิติ กล่าวคือ ในด้านการบริหารจัดการ พบว่า ระบบและระเบียบวิธีปฏิบัติงานแบบเดิมอาจขาดความคล่องตัว ไม่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดท่ามกลางเทคโนโลยีใหม่ ๆ ยังคงเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องการแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนและโปร่งใสยิ่งขึ้น ในด้านการบริหารบุคคล พบว่า ครูและบุคลากรจำนวนไม่น้อยเกิดความกดดันและความวิตกกังวลในการปรับตัว ส่งผลกระทบต่อขวัญ กำลังใจ และสมาธิในการปฏิบัติหน้าที่ ทำให้การสร้างทีมที่เข้มแข็งและมีจิตมุ่งมั่นในการพัฒนานักเรียนเป็นไปได้ยาก และที่สำคัญในด้านวิชาการและการพัฒนาหลักสูตร ยังคงมีช่องว่างของทักษะและความเข้าใจในการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอนอย่างสร้างสรรค์และเต็มศักยภาพ การพัฒนาจึงมักเป็นไปในลักษณะของการแก้ปัญหาเฉพาะหน้ามากกว่าการวางวิสัยทัศน์เชิงรุก[๙] จึงมีความมุ่งมั่นในการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาแบบบูรณาการที่มีประสิทธิภาพและคุณภาพตามมาตรฐานโดยการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล เพื่อให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาและการเรียนรู้ที่คุณภาพ คุณธรรม จริยธรรม สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของวิถีโลกยุคใหม่[๑๐]

จากความสำคัญดังกล่าวเพื่อให้ผู้บริหารโรงเรียนขยายโอกาส ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท สามารถปฏิบัติบทบาทหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีสมรรถนะเพียงพอ สอดรับกับทิศทางการพัฒนาขององค์กร การศึกษาถึงแนวทางการพัฒนาสมรรถนะผู้บริหารในยุคดิจิทัล ตามหลักไตรสิกขา โรงเรียนขยายโอกาส ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยมุ่งหวังให้ข้อมูลที่ได้รับสามารถ

---

[๘] พระพิทักษ์ จนฺทโร, พระฮอนด้า วาทสทฺโท, สัมฤทธิ์ กางเพ็ง และสำเร็จ ยุรชัย, “การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขา ของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดขอนแก่น”, **วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม**, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๖) : ๑๐๓.

[๙] สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท เขต ๑, **รายงานผลการดำเนินงานประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๗**, (ชัยนาท : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท เขต ๑, ๒๕๖๗), หน้า ๔๒.

[๑๐] สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดชัยนาท, **แผนพัฒนาการศึกษาจังหวัดชัยนาท ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐**, (ชัยนาท : สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดชัยนาท, ๒๕๖๖), หน้า ๑๑.

25. (430-456).indd 435 4/29/2026 10:45:55 AM

ใช้เป็นแนวทางพัฒนาสมรรถนะผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสภาพสมรรถนะผู้บริหารในยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาสในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท

๒. เพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาสมรรถนะผู้บริหารในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขาของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาส ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษายุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขาโรงเรียนขยายโอกาส ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท ” ผู้ศึกษาดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ๒ ระยะ โดยดำเนินการ เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสานวิธี ซึ่งผู้ศึกษาได้แบ่งการศึกษาออกเป็น ๒ ระยะ ดังต่อไปนี้

ระยะที่ ๑ การศึกษาสภาพสมรรถนะผู้บริหารในยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนขยายโอกาส ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท

๑. ประชากร

ประชากรในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและบุคลากรที่ปฏิบัติงานในสังกัดโรงเรียนขยายโอกาส ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท จำนวน ๓ โรงเรียน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (p Purposive sampling) ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน ๖ คน และบุคลากรที่ปฏิบัติงานในสถานศึกษา จำนวน ๕๙ คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น จำนวน ๖๕ คน

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๑. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ชนิดแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มี ๕ ระดับ ตามแนวคิดของลิเคิร์ท (Likert)[๑๑]

๒. การสร้างเครื่องมือที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลและการหาคุณภาพเครื่องมือ โดยดำเนินการตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๒.๑) แบบสอบถามสภาพสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกยุคดิจิทัล โรงเรียนขยายโอกาสในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท ผู้ศึกษาได้ดำเนินการจากการศึกษาเอกสาร หลักการ แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษายุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขา นำข้อมูลที่ได้

[๑๑] ชูศรี วงศ์รัตนะ, **เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๖๒), หน้า ๕๔.

25. (430-456).indd 436 4/29/2026 10:45:55 AM

จากการศึกษาค้นคว้าระดับสมรรถนะของผู้บริหารยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขาเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม โดยให้ครอบคลุมเนื้อหากรอบความคิดทางการวิจัย นำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมขึ้นมาสร้างแบบสอบถาม เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของปริมาณข้อคำถาม ความชัดเจนของภาษา และรูปแบบของแบบสอบถามแล้วนำมาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

๒.๒) ปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือ โดยนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จแล้ว พร้อมทั้งกรอบแนวคิดและนิยามเชิงปฏิบัติการ เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๓ ท่าน โดยหาค่าความสอดคล้องดัชนีระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Item Objective Congruence Index = IOC) สำหรับพิจารณาเนื้อหาและภาษาของข้อคำถามที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เท่ากับ ๐.๖๗ - ๑.๐๐ จากผลและการประเมินของผู้เชี่ยวชาญของข้อคำถาม จำนวน ๔๐ ข้อ ได้ค่าความสอดคล้องดัชนีระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์เท่ากับ ๑.๐๐ ทุกข้อ

๓. นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบความเหมาะสมและปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ Try out กับ ผู้บริหารสถานศึกษาและบุคลากรที่ไม่ใช่กลุ่มประชากร จำนวน ๓๐ คน ที่โรงเรียนบ้านหนองยาง อำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท โรงเรียนบ้านกะบกเตี้ย อำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท โรงเรียนบ้านวังคอไห (สงฆ์ประชาชนูทิศ) อำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖ เพื่อหาความเชื่อมั่น (Reliability)

๔. นำแบบสอบถามหาความเชื่อมั่น (Reliability) ทั้งฉบับ โดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาตามวิธีของ ครอนบาค (Cronbach)[๑๒] ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๗

๕. นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงเรียบร้อยแล้วไปเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อทำการวิจัย

๓. การเก็บรวบรวมข้อมูล

เมื่อได้แบบสอบถามที่มีความเชื่อมั่นในเกณฑ์ที่เหมาะสมแล้ว สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยได้ ผู้ศึกษาดำเนินการ ได้แก่

๑. ผู้ศึกษาดำเนินการยื่นคำร้องขอรับหนังสือจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ เพื่อขอความอนุเคราะห์จากผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนขยายโอกาส ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท ในการแจกแบบสอบถามเพื่อทดลองเครื่องมือวิจัย

๒. ผู้ศึกษานำแบบสอบถามที่ผ่านการหาคุณภาพแล้วจำนวนเท่ากับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา พร้อมด้วยหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลเข้าเก็บข้อมูลกับกลุ่มประชากร

---

[๑๒] Cronbach, Lee J., **Essentials of psychological testing**, (New York: Harper & Row, 1971), p. 160.

25. (430-456).indd 437 4/29/2026 10:45:55 AM

๔. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามผู้วิจัยมีขั้นตอนการเนินงานโดยผู้วิจัยตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วนของแบบสอบถามแต่ละฉบับ หากพบว่า มีความถูกต้อง ทุกฉบับแล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูลลงรหัสและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล ตามจุดมุ่งหมายที่ผู้ศึกษาตั้งไว้ ดังนี้

๑. วิเคราะห์ข้อมูลตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามด้วย ค่าความถี่ (Frequencies) และค่าร้อยละ (Percentage)

๒. วิเคราะห์ข้อมูลตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับระดับสมรรถนะของผู้บริหารยุคดิจิทัล โรงเรียนขยายโอกาส ด้วยวิธีการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

๓. วิเคราะห์และสรุปผลแบบสอบถามของด้แก่พัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารยุคดิจิทัล โรงเรียนขยายโอกาส ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท

๕. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่

๑. สถิติที่ใช้หาค่าคุณภาพของเครื่องมือ ได้แก่

๑.๑) ใช้ IOC หาค่าดัชนีความสอดคล้องตามแนวคิดของโรวิเนลลีและแฮมเบิลตันใช้สูตรนี้เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา[๑๓]

๑.๒) สูตรหาค่าความเชื่อมั่นโดยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของคอนบาค (α - Coefficient) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach)

๒. สถิติพื้นฐานที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่

๒.๑) ค่าเฉลี่ย (μ)

๒.๒) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ)

ระยะที่ ๒ การเสนอแนวทางในการพัฒนาสมรรถนะผู้บริหารในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขาของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาส ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท

๑. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มผู้บริหาร สถานศึกษา จำนวน ๓ คน, กลุ่มครู ,จำนวน ๓ คน, กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านหลักพุทธธรรม จำนวน ๓ รูป รวม ๙ รูป/คน

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าการเก็บรวบรวมข้อมูล ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลมี แบบสอบถามด้วยตนเอง แล้วนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ต่อไป

---

[๑๓] อนุวัติ คูณแก้ว, “การพัฒนาตัวบ่งชี้ความสำเร็จของการจัดการศึกษาของ สถาบันอุดมศึกษาเพื่อการเป็นสมาชิกของประชาคมอาเซียน”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต,** (คณะครุศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๕๗.

25. (430-456).indd 438 4/29/2026 10:45:55 AM

๓. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์โดยวิธีการ

๑) นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ

๒) นำข้อความจากการสัมภาษณ์และการจดบันทึกมาจำแนกเป็นประเด็นและเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

๓) วิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย

สรุปผลการวิจัย

๑. ผลการวิเคราะห์สภาพสมรรถนะผู้บริหารในยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา

โรงเรียนขยายโอกาส ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท ผลการวิจัยพบว่า สมรรถนะผู้บริหารในยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้สภาพสมรรถนะผู้บริหารในยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาส ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านสมรรถนะด้านการสื่อสารและสร้างเครือข่ายดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาได้แก่ ด้านสมรรถนะด้านจรรยาบรรณและความปลอดภัยในการใช้ดิจิทัล ด้านสมรรถนะด้านการสร้างสรรค์นวัตกรรมดิจิทัล ด้านสมรรถนะด้านความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ด้านสมรรถนะด้านการรู้ดิจิทัลอย่างมีวิจารณญาณ และ ด้านสมรรถนะด้านการพัฒนาสถานศึกษาให้เอื้อต่อการเป็นองค์กรดิจิทัล มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด เมื่อพิจารณารายด้านผลปรากฏดังต่อไปนี้

๑) ด้านสมรรถนะด้านการสร้างสรรค์นวัตกรรมดิจิทัล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาวิเคราะห์ปัญหาในการบริหารงานเพื่อหาแนวทางแก้ไขด้วยนวัตกรรมดิจิทัล มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาออกแบบกระบวนการทำงานใหม่ ๆ โดยประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และผู้บริหารสถานศึกษาประเมินผลและปรับปรุงนวัตกรรมดิจิทัลที่นำมาใช้ในสถานศึกษาอย่างสม่ำเสมอ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

๒) ด้านสมรรถนะด้านการสื่อสารและสร้างเครือข่ายดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาแบ่งปันข้อมูลและทรัพยากรการเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์ผ่านช่องทางดิจิทัล มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ออนไลน์ (Online Learning Community) ภายในสถานศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษาสื่อสารนโยบายและข่าวสารของสถานศึกษาไปยังผู้ปกครองและชุมชนผ่านช่องทางดิจิทัล มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

๓) ด้านสมรรถนะด้านการรู้ดิจิทัลอย่างมีวิจารณญาณ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาพิจารณาถึงผลกระทบก่อนการส่งต่อหรือแบ่งปันข้อมูลในสื่อสังคมออนไลน์ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถเข้าถึงและสืบค้นข้อมูลจากแหล่งข้อมูลดิจิทัลที่หลากหลาย และผู้บริหารสถานศึกษาสามารถวิเคราะห์และแยกแยะข้อเท็จจริงออกจากความคิดเห็นในสื่อดิจิทัล มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

25. (430-456).indd 439 4/29/2026 10:45:55 AM

๔) ด้านสมรรถนะด้านการพัฒนาสถานศึกษาให้เอื้อต่อการเป็นองค์กรดิจิทัล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาประเมินผลและปรับปรุงแผนการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของสถานศึกษาอย่างสม่ำเสมอ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาจัดให้มีโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยีที่เพียงพอและทันสมัย และผู้บริหารสถานศึกษาสนับสนุนให้ครูมีการพัฒนาด้านเทคโนโลยีดิจิทัล มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

๕) ด้านสมรรถนะด้านความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถใช้โปรแกรมสำนักงานพื้นฐานได้อย่างคล่องแคล่ว มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถบริหารจัดการเว็บไซต์หรือสื่อสังคมออนไลน์ของสถานศึกษาเพื่อการประชาสัมพันธ์ได้ และผู้บริหารสถานศึกษานำข้อมูลสารสนเทศมาใช้ในการตัดสินใจและบริหารสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

๖) ด้านสมรรถนะด้านจรรยาบรรณและความปลอดภัยในการใช้ดิจิทัล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาสร้างและรักษาอัตลักษณ์ดิจิทัล (Digital Identity) ของตนเองในเชิงบวก มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษามีความเข้าใจและสามารถป้องกันตนเองจากภัยคุกคามทางไซเบอร์ได้ และผู้บริหารสถานศึกษาไม่คัดลอกหรือนำผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตนโดยไม่ได้รับอนุญาต มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

๒. ผลการศึกษาแนวทางในการพัฒนาสมรรถนะผู้บริหารในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขาของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาส ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท ผลการวิจัยพบว่า (๑) สมรรถนะด้านการสร้างสรรค์นวัตกรรมดิจิทัล หลักอธิศีล ผู้บริหารสถานศึกษาควรจัดทำระเบียบปฏิบัติและกติกาการประเมินนวัตกรรมที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีความซื่อสัตย์ต่อข้อมูลผลการดำเนินงานโดยไม่บิดเบือนข้อเท็จจริงเพื่อประโยชน์ส่วนตน หลักอธิจิต ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีความวิริยะอุตสาหะในการติดตามผลนวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง มีความตั้งมั่นในการยอมรับความล้มเหลวเพื่อนำมาปรับปรุงใหม่ด้วยความอดทนและเป็นกัลยาณมิตรต่อบุคลากร และ หลักอธิปัญญา ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการนำข้อมูลเชิงสถิติและผลการใช้นวัตกรรมมาวิเคราะห์แยกแยะเหตุปัจจัยของปัญหาตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อสังเคราะห์เป็นแนวทางพัฒนาต่อยอดนวัตกรรมให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาต่อไป (๒) สมรรถนะด้านการสื่อสารและสร้างเครือข่ายดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้ หลักอธิศีล ผู้บริหารสถานศึกษาควรยึดหลักสัมมาวาจาในการสื่อสารข้อมูลที่ถูกต้องตามความเป็นจริง และเคร่งครัดในการรักษาความลับและข้อมูลส่วนบุคคลของนักเรียนตามกฎหมายเพื่อสร้างมาตรฐานความถูกต้องในโลกดิจิทัล หลักอธิจิต ผู้บริหารสถานศึกษาควรเอาใจใส่ต่อการรับฟังความคิดเห็นจากผู้ปกครองและชุมชนอย่างตั้งมั่น มีความหนักแน่นต่อคำวิจารณ์ และมุ่งมั่นในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือผ่านช่องทางดิจิทัลอย่างสม่ำเสมอ

25. (430-456).indd 440 4/29/2026 10:45:55 AM

และ หลักอธิปัญญา ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการนำข้อมูลการเข้าถึงสื่อมาวิเคราะห์เพื่อพัฒนาเทคนิคการสื่อสารเชิงรุกและการเล่าเรื่องให้น่าสนใจ เพื่อให้การสื่อสารนโยบายเข้าถึงใจและสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (๓) สมรรถนะด้านการรู้ดิจิทัลอย่างมีวิจารณญาณ หลักอธิศีล ผู้บริหารสถานศึกษาควรสำรวมระวังในการรับและส่งต่อข้อมูลเพื่อไม่ให้เป็นต้นตอของข่าวลวง และรักษาจรรยาบรรณในการใช้สื่อสังคมออนไลน์โดยแยกแยะเรื่องส่วนตัวออกจากหน้าที่การงานอย่างชัดเจน หลักอธิจิต ผู้บริหารสถานศึกษาควรฝึกจิตให้มีสติรู้เท่าทันอคติในใจตนเอง ไม่ด่วนตัดสินข้อมูลที่มากระทบอารมณ์ และมีความขยันในการกลั่นกรองข้อมูลก่อนการตัดสินใจบริหารงาน และ หลักอธิปัญญา ผู้บริหารสถานศึกษาควรนำหลักกาลามสูตรมาใช้ในการพิจารณาความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล และใช้เครื่องมือดิจิทัลตรวจสอบข้อเท็จจริงเพื่อแยกแยะข้อมูลที่เป็นสาระออกจากความคิดเห็นส่วนบุคคลได้อย่างถูกต้อง (๔) สมรรถนะด้านการพัฒนาสถานศึกษาให้เอื้อต่อการเป็นองค์กรดิจิทัล หลักอธิศีล ผู้บริหารสถานศึกษาควรวางระบบการบริหารจัดการงบประมาณและทรัพยากรด้านเทคโนโลยีอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม รวมถึงจัดสรรเวลาการพัฒนาครูที่ถูกต้องตามระเบียบโดยไม่เบียดบังเวลาส่วนตัวของบุคลากร หลักอธิจิต ผู้บริหารสถานศึกษาควรเอาใจใส่ในการสร้างแรงบันดาลใจและพลังใจให้ครูกล้าเรียนรู้สิ่งใหม่ มีความยืดหยุ่นและพร้อมสนับสนุนการทำงานของครูด้วยความเข้าใจเพื่อสร้างความสุขในการทำงาน และหลักอธิปัญญา ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และจัดการความรู้ภายในองค์กร เพื่อให้เกิดการใช้ปัญญารวมหมู่ในการเลือกใช้เทคโนโลยีที่ช่วยลดภาระงานและยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาได้อย่างยั่งยืน (๕) สมรรถนะด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล หลักอธิศีล ผู้บริหารสถานศึกษาควรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในความสุจริต เคารพทรัพย์สินทางปัญญาและไม่ละเมิดสิทธิส่วนบุคคลของผู้อื่นผ่านสื่อสาธารณะเพื่อผลประโยชน์หรือชื่อเสียงส่วนตัว หลักอธิจิต ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีจิตใจที่ซื่อตรงและมีความละอายเกรงกลัวต่อบาปดิจิทัล มีความปรารถนาดีในการใช้โซเชียลมีเดียเพื่อการชื่นชมและให้กำลังใจบุคลากรเป็นสำคัญ และ หลักอธิปัญญา ผู้บริหารสถานศึกษาควรใช้ปัญญาพิจารณาถึงผลกระทบในระยะยาวและร่องรอยดิจิทัลก่อนการกระทำใด ๆ บนโลกออนไลน์ เพื่อสร้างธรรมนูญดิจิทัลที่ดีให้เป็นวัฒนธรรมองค์กรที่มีมาตรฐานจริยธรรมสูง (๖) สมรรถนะด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารจัดการ หลักอธิศีล ผู้บริหารสถานศึกษาควรยึดมั่นในความเที่ยงตรงของข้อมูลสารสนเทศ มีความโปร่งใสในการรายงานผล และจัดการฐานข้อมูลของสถานศึกษาให้ถูกต้องตามหลักธรรมาภิบาลและการรักษาความลับ หลักอธิจิต ผู้บริหาร สถานศึกษาควรเอาใจใส่ในการพัฒนาทักษะการใช้ระบบบริหารจัดการออนไลน์อย่างสม่ำเสมอ และมีจิตที่เป็นกลางปราศจากอคติในการพิจารณาข้อมูลเพื่อการตัดสินใจเชิงบริหารที่แม่นยำ และ หลักอธิปัญญา ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการนำข้อมูลขนาดใหญ่และผลการดำเนินงานมาวิเคราะห์วิจัยเชิงบริหาร เพื่อส่งเสริมการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์และการวางแผนพัฒนาสถานศึกษาเชิงรุกที่ขับเคลื่อนด้วยสารสนเทศต่อไป

25. (430-456).indd 441 4/29/2026 10:45:55 AM

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาเรื่องการพัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษายุคดิจิทัล ตามหลักไตรสิกขา โรงเรียนขยายโอกาส ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท สามารถนำมาอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

๑. ศึกษาสภาพสมรรถนะผู้บริหารในยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาสในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท

ผลการศึกษาสภาพสมรรถนะผู้บริหารในยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาสในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอเนินขามมีความตระหนักและมองเห็นความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงในโลกยุคดิจิทัลที่ส่งผลกระทบต่อระบบการศึกษา โดยเฉพาะสถานศึกษาที่เป็นโรงเรียนขยายโอกาสซึ่งต้องดูแลนักเรียนในพื้นที่ที่ต้องการโอกาสทางการเรียนรู้ที่เท่าเทียม ผู้บริหารจึงมุ่งเน้นการพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลเพื่อนำมาใช้ในการวางแผนสถานศึกษาอย่างมีทิศทาง มีความสามารถในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมเพื่อกำหนดเป้าหมายที่สอดคล้องกับความคาดหวังของผู้เรียนและชุมชนบนพื้นฐานของพันธกิจและบริบทของสถานศึกษาอย่างรอบคอบ มีการจัดลำดับความสำคัญของเป้าหมายและใช้หลักการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในการขับเคลื่อนการพัฒนาสถานศึกษา นำไปสู่การบริหารงานที่มีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พงษ์พิทักษ์ นามนิตย์ และชยากานต์ เรืองสุวรรณ[๑๔] ที่ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันของสมรรถนะหลักผู้บริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก ทั้งภาพรวมและรายด้าน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระพิทักษ์ จนฺทโร และคณะ[๑๕] ที่ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขา ของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดขอนแก่น พบว่าสภาพการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลของสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน ได้แก่

๑) ด้านสมรรถนะด้านการสื่อสารและสร้างเครือข่ายดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้ ผลการวิจัยพบว่ามีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบริบทของโรงเรียนขยายโอกาสในอำเภอเนินขาม

---

[๑๔] พงษ์พิทักษ์ นามนิตย์ และชยากานต์ เรืองสุวรรณ, “แนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุดรธานี”, **วารสารสารสนเทศ**, ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๑ (ธันวาคม ๒๕๖๔) : ๕๓–๖๔.

[๑๕] พระพิทักษ์ จนฺทโร และคณะ, “การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขา ของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดขอนแก่น”, **วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม**, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม ๒๕๖๖) : ๙๙–๑๑๒.

25. (430-456).indd 442 4/29/2026 10:45:55 AM

ที่ต้องอาศัยการประสานงานกับผู้ปกครองและชุมชนในพื้นที่ห่างไกลเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการจัดการศึกษา ผู้บริหารจึงให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับการใช้ช่องทางดิจิทัลที่เข้าถึงง่ายและรวดเร็ว เช่น แอปพลิเคชัน Line และ Facebook ในการส่งต่อข้อมูลข่าวสารและนโยบาย ซึ่งเป็นการลดอุปสรรคด้านระยะทางและเวลา การที่ผู้บริหารสามารถสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ออนไลน์ (PLC) ภายในสถานศึกษาได้นั้น สะท้อนถึงการนำหลัก “อธิจิต” มาใช้ในการเอาใจใส่บุคลากรและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีผ่านโลกดิจิทัล ทำให้เกิดการแบ่งปันทรัพยากรการเรียนรู้ที่เอื้อประโยชน์ต่อครูและนักเรียนอย่างสูงสุด การสื่อสารเชิงรุกนี้ยังแสดงถึงภาวะผู้นำที่ทันสมัยซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมและความโปร่งใสในการดำเนินงาน นำไปสู่ความเชื่อมั่นศรัทธาจากชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในวงกว้าง สอดคล้องกับงานวิจัยของ สันติ คำสอน, พระครูภัทรธรรมคุณ, และ ณัชชา อมราภรณ์[๑๖] ที่ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขาของสถานศึกษาในกลุ่มสหวิทยาเขตสวนเทพรัตน์ทีปไท้เฉลิมพระเกียรติ จังหวัดปทุมธานี ผลการศึกษาพบว่า สภาพการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลอยู่ในระดับมากที่สุดทั้งภาพรวมและรายด้าน โดยได้เสนอแนวทางการสื่อสารผ่านนวัตกรรมดิจิทัลเพื่อสร้างความเข้าใจและระดมความร่วมมือจากทุกภาคส่วน

๒) ด้านสมรรถนะด้านจรรยาบรรณและความปลอดภัยในการใช้ดิจิทัล ผลการวิจัยพบว่าอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารสถานศึกษาตระหนักถึงความเสี่ยงและภัยคุกคามทางไซเบอร์ที่มีความรุนแรงมากขึ้นในปัจจุบัน การสร้างและรักษาอัตลักษณ์ดิจิทัล (Digital Identity) ในเชิงบวกถือเป็นความรับผิดชอบพื้นฐานที่ผู้บริหารต้องปฏิบัติเพื่อเป็นแบบอย่างแก่ครูและนักเรียน โดยเฉพาะความสามารถในการป้องกันตนเองจากภัยคุกคามและจริยธรรมในการไม่ละเมิดลิขสิทธิ์ทางปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับหลัก “อธิศีล” ในการสำรวมระวังทางกายและวาจาบนโลกออนไลน์ การที่ผู้บริหารเน้นความสุจริตดิจิทัลช่วยสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่มีคุณธรรมและสร้างความปลอดภัยในการใช้สื่อสารสนเทศของสถานศึกษาอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาศิริพงศ์ จนฺทปาโมชฺโช, ปลัดกิตติ ยุตฺติธโร, และ ภัฏชวัชร์ สุขเสน[๑๗] ที่ได้ศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเพื่อส่งเสริมการเรียนของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนลำปลายมาศ ตำบลลำปลายมาศ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการศึกษาพบว่า การฝึกฝนตามหลักไตรสิกขาโดยเริ่มจากศีลจะช่วยพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ให้ถูกต้องดีงามตามระเบียบวินัยและจริยธรรมที่เหมาะสม

---

[๑๖] สันติ คำสอน และคณะ, “แนวทางการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขาของสถานศึกษาในกลุ่มสหวิทยาเขตสวนเทพรัตน์ทีปไท้เฉลิมพระเกียรติ จังหวัดปทุมธานี”, **วารสารบวรสหการศึกษาและมนุษย-สังคมศาสตร์**, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม ๒๕๖๗) : ๓๕๗–๓๖๙.

[๑๗] พระมหาศิริพงศ์ จนฺทปาโมชฺโช และคณะ, “การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเพื่อส่งเสริมการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์”, **วารสารวนัมฎองแหรกพุทธศาสตรปริทรรศน์**, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๖๓) : ๑–๑๔.

25. (430-456).indd 443 4/29/2026 10:45:55 AM

๓) ด้านสมรรถนะด้านการสร้างสรรค์นวัตกรรมดิจิทัล ผลการวิจัยพบว่าอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสถานศึกษาต้องเผชิญกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้บริหารจึงต้องนำหลัก “ปัญญา” หรือ “อธิปัญญา” มาใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาการบริหารจัดการเพื่อหาทางออกด้วยนวัตกรรมดิจิทัล การออกแบบกระบวนการทำงานใหม่ๆ ที่นำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยลดขั้นตอนที่ซับซ้อนสะท้อนถึงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และการเป็นผู้นำเชิงนวัตกรรม แม้ในประเด็นการประเมินและปรับปรุงนวัตกรรมอย่างสม่ำเสมอจะมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดในด้านนี้ แต่ในภาพรวมยังแสดงให้เห็นว่าผู้บริหารมีความพยายามในการนำเครื่องมือดิจิทัลมาพัฒนาคุณภาพงานบริหารวิชาการและงานบริหารทั่วไปให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดตามบริบทของพื้นที่ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระพิทักษ์ จนฺทโร, พระฮอนด้า วาทสทฺโท, สัมฤทธิ์ กางเพ็ง, และ สำเร็จ ยุรชัย[๑๘] ที่ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขาของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาพบว่า สภาพการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลอยู่ในระดับมาก และควรส่งเสริมหลักอธิปัญญาเพื่อให้ผู้บริหารมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ๆ มาใช้ในการบริหารจัดการอย่างมีทิศทาง

๔) ด้านสมรรถนะด้านความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ผลการวิจัยพบว่าอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความจำเป็นในการบริหารงานสถานศึกษาปัจจุบันที่ต้องอ้างอิงระบบสารสนเทศเป็นหลัก ผู้บริหารจึงได้รับการพัฒนาทักษะการใช้โปรแกรมสำนักงานพื้นฐานและการจัดการสื่อสังคมออนไลน์อย่างต่อเนื่อง ความสามารถในการนำข้อมูลสารสนเทศมาใช้ในการตัดสินใจและบริหารจัดการเว็บไซต์หรือเพจโรงเรียนเพื่อการประชาสัมพันธ์ได้อย่างคล่องแคล่ว สะท้อนถึงการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอตามหลัก “วิริยะ” ทำให้การปฏิบัติหน้าที่เกิดความแม่นยำและเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันทางการศึกษาของสถานศึกษาขยายโอกาสให้มีความโดดเด่นทัดเทียมกับโรงเรียนขนาดใหญ่ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พงษ์พิทักษ์ นามนิตย์, และชยากานต์ เรืองสุวรรณ[๑๙] ที่ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุดรธานี ผลการศึกษาพบว่า สภาพปัจจุบันของสมรรถนะหลักผู้บริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับมากทั้งภาพรวมและรายด้าน โดยการพัฒนาตนเองเป็นสมรรถนะหลักที่สำคัญยิ่งในยุคดิจิทัล

---

[๑๘] พระพิทักษ์ จนฺทโร และคณะ, “การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขา ของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดขอนแก่น”, **วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม**, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม ๒๕๖๖) : ๙๙–๑๑๒.

[๑๙] พงษ์พิทักษ์ นามนิตย์ และชยากานต์ เรืองสุวรรณ, “แนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุดรธานี”, **วารสารสารสนเทศ**, ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๑ (ธันวาคม ๒๕๖๔) : ๕๓–๖๔.

25. (430-456).indd 444 4/29/2026 10:45:55 AM

๕) ด้านสมรรถนะด้านการรู้ดิจิทัลอย่างมีวิจารณญาณ ผลการวิจัยพบว่าอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในยุคที่มีการกระจายของข้อมูลข่าวสารจำนวนมหาศาล (Big Data) ผู้บริหารต้องทำหน้าที่เป็นผู้กลั่นกรองข้อมูลก่อนนำมาสื่อสารต่อบุคลากร ความสามารถในการพิจารณาผลกระทบก่อนการแบ่งปันข้อมูลและแยกแยะข้อเท็จจริงออกจากความคิดเห็น ถือเป็นการนำหลัก “โยนิโสมนสิการ” หรือการคิดวิเคราะห์อย่างมีสติและปัญญามาใช้ในการบริหารจัดการข้อมูล เพื่อป้องกันการเกิดความขัดแย้งหรือความเข้าใจผิดภายในองค์กร การรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลจึงเป็นเกราะกำจัดอคติและสร้างมาตรฐานการรับรู้ที่ถูกต้องภายในสถานศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาศิริพงศ์ จนฺทปาโมชฺโช และคณะ[๒๐] ที่ได้ศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเพื่อส่งเสริมการเรียนของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาตามหลักไตรสิกขาจะช่วยพัฒนาปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และเข้าถึงความจริงของข้อมูลข่าวสารได้อย่างถูกต้องแม่นยำ

๖) ด้านสมรรถนะด้านการพัฒนาสถานศึกษาให้เอื้อต่อการเป็นองค์กรดิจิทัล ผลการวิจัยพบว่ามีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด แม้จะอยู่ในระดับมากก็ตาม ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากข้อจำกัดทางกายภาพของโรงเรียนขยายโอกาสที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่งบประมาณด้านโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยีอาจยังได้รับไม่เพียงพอหรือล่าช้า การจะสนับสนุนให้ครูพัฒนาทักษะดิจิทัลอย่างต่อเนื่องยังทำได้ยากเนื่องจากภาระงานสอนที่หนักและการขาดบุคลากรเฉพาะทางด้าน ICT ผู้บริหารจึงประเมินว่าแม้ตนเองจะมีความพยายามในการวางแผนและปรับปรุงระบบ แต่ปัจจัยภายนอกด้านงบประมาณและทรัพยากรบุคคลยังเป็นอุปสรรคสำคัญในการขับเคลื่อนสู่องค์กรดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบ สอดคล้องกับงานวิจัยของ จุฬาลักษณ์ สุวรรณพานิช, และจุลดิศ คัญทัพ[๒๑] ที่ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำในยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานนทบุรี ผลการศึกษาพบว่า สภาพจริงอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีความต้องการจำเป็นสูงสุดในด้านความเข้าใจทักษะความรู้ของบุคลากรภายในองค์กร และการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้แบบดิจิทัล

๒. แนวทางในการพัฒนาสมรรถนะผู้บริหารในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขาของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาส ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท พบว่า

จากการศึกษาแนวทางในการพัฒนาสมรรถนะผู้บริหารในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขาของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาส ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท ผู้วิจัยขออภิปรายผลแยกตามรายด้านได้แก่

---

[๒๐] พระมหาศิริพงศ์ จนฺทปาโมชฺโช และคณะ, “การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเพื่อส่งเสริมการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์”, **วารสารวนัมฎองแหรกพุทธศาสตรปริทรรศน์**, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๖๓) : ๑–๑๔.

[๒๑] จุฬาลักษณ์ สุวรรณพานิช และ จุลดิศ คัญทัพ, “แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำในยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานนทบุรี”, **วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการ**, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑๑ (พฤษภาคม ๒๕๖๗) : ๒๙.

25. (430-456).indd 445 4/29/2026 10:45:55 AM

๑) สมรรถนะด้านการสร้างสรรค์นวัตกรรมดิจิทัล พบประเด็นที่ควรพัฒนาเร่งด่วนคือ การประเมินผลและปรับปรุงนวัตกรรมอย่างสม่ำเสมอ แนวทางการพัฒนาจึงเน้นการใช้ อธิศีล เพื่อสร้างกติกาการประเมินที่โปร่งใสและซื่อสัตย์ต่อข้อมูล ไม่บิดเบือนข้อเท็จจริงเพียงเพื่อให้ผ่านเกณฑ์ ซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาการประเมินที่ขาดความต่อเนื่อง เมื่อผสานกับ อธิจิต ที่มีความวิริยะอุตสาหะในการติดตามผลและกล้าที่จะยอมรับความล้มเหลวของนวัตกรรมบางประการเพื่อเริ่มใหม่ จะส่งผลให้เกิด อธิปัญญา ในการใช้หลักโยนิโสมนสิการวิเคราะห์แยกแยะเหตุปัจจัยที่แท้จริงจากข้อมูลสถิติ เพื่อสังเคราะห์เป็นแนวทางปรับปรุงนวัตกรรมให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดแก่ผู้เรียนในบริบทเนินขาม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระพิทักษ์ จนฺทโร, พระฮอนด้า วาทสทฺโท, สัมฤทธิ์ กางเพ็ง, และ สำเร็จ ยุรชัย[๒๒] ที่ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขา ของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาพบว่า การบริหารตามหลักอธิปัญญาจะช่วยให้ผู้บริหารมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และสามารถนำความรู้ใหม่ๆ มาใช้ในการพัฒนาสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับ สมิธ และวอล์กเกอร์ (Smith and Walker) ที่ได้ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมและการเปลี่ยนผ่านสู่ดิจิทัลในโรงเรียนขยายโอกาสในประเทศอังกฤษ ผลการวิจัยพบว่าสถานศึกษาที่มีผู้บริหารใช้หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมและยอมรับความเสี่ยงจากการทดลองใช้นวัตกรรมใหม่ๆ (Growth Mindset) จะสามารถเปลี่ยนผ่านสู่รูปแบบการเรียนรู้แบบไฮบริดได้รวดเร็วกว่าโรงเรียนที่บริหารแบบรวมศูนย์[๒๓]

๒) สมรรถนะด้านการสื่อสารและสร้างเครือข่ายดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้ พบประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ การสื่อสารนโยบายและข่าวสารไปยังผู้ปกครองและชุมชน แนวทางการพัฒนาจึงต้องใช้ อธิศีล ผ่านหลักสัมมาวาจา สื่อสารข้อมูลที่เป็นจริงและถูกกาลเทศะ โดยมี อธิจิต ที่หนักแน่นต่อคำวิจารณ์ออนไลน์และมีพรหมวิหารธรรมต่อผู้ปกครองที่อาจเข้าใจคลาดเคลื่อน ความสงบของจิตนี้จะนำไปสู่ อธิปัญญา ในการเลือกแพลตฟอร์มที่ชุมชนเข้าถึงง่าย เช่น Line Facebook และใช้เทคนิคการเล่าเรื่อง (Storytelling) หรืออินโฟกราฟิกเพื่อแปลงนโยบายที่ซับซ้อนให้เข้าใจง่าย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สันติ คำสอน, พระครูภัทรธรรมคุณ, และ ณัชชา อมราภรณ์[๒๔] ที่ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการบริหารสถานศึกษาในยุค

---

[๒๒] พระพิทักษ์ จนฺทโร, พระฮอนด้า วาทสทฺโท, สัมฤทธิ์ กางเพ็ง, และ สำเร็จ ยุรชัย, “การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขา ของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดขอนแก่น”, **วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม**, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม ๒๕๖๖) : ๙๙–๑๑๒.

[๒๓] Smith, J., and Walker, K., “Innovative Leadership and Digital Transformation in Opportunity Schools in the UK”, **Educational Leadership Review**, Vol. 21, No. 3 (March 2022) : 89.

[๒๔] สันติ คำสอน, พระครูภัทรธรรมคุณ, และ ณัชชา อมราภรณ์, “แนวทางการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขาของสถานศึกษาในกลุ่มสหวิทยาเขตสวนเทพรัตน์ทีปไท้เฉลิมพระเกียรติ จังหวัดปทุมธานี”, **วารสารบวรสหการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์**, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม ๒๕๖๗) : ๓๕๗–๓๖๙.

25. (430-456).indd 446 4/29/2026 10:45:55 AM

ดิจิทัลตามหลักไตรสิกขาของสถานศึกษาในกลุ่มสหวิทยาเขตสวนเทพรัตน์ทีปไท้เฉลิมพระเกียรติ จังหวัดปทุมธานี ผลการศึกษาพบว่า สภาพการบริหารอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเฉพาะการนำนวัตกรรมดิจิทัลมาสื่อสารและประสานความร่วมมือกับทุกภาคส่วน และสอดคล้องกับ เฉิน และหวัง (Chen and Wang) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาในมณฑลกวางตุ้ง : การศึกษาดัชนีความต้องการจำเป็น ผลการวิจัยพบว่า สมรรถนะที่ผู้บริหารต้องการพัฒนามากที่สุดคือการนำข้อมูลขนาดใหญ่มาวิเคราะห์เพื่อตัดสินใจ และการใช้สื่อดิจิทัลเพื่อการสื่อสารเชิงรุกกับชุมชน[๒๕]

๓) สมรรถนะด้านการรู้ดิจิทัลอย่างมีวิจารณญาณ พบประเด็นที่ควรพัฒนาคือ ความสามารถในการวิเคราะห์แยกแยะข้อเท็จจริงออกจากความคิดเห็น แนวทางการพัฒนาเน้นที่ อธิศีล ในการสำรวมระวังการรับ-ส่งข้อมูล และการแยกเรื่องส่วนตัวออกจากงาน ควบคู่กับ อธิจิต ที่รู้เท่าทัน “อคติ” ในใจตนเอง ไม่ด่วนตัดสินข้อมูลที่มากระทบอารมณ์ (Digital Pause) ซึ่งจะช่วยให้เกิดความเชี่ยวชาญใน อธิปัญญา ตามหลักกาลามสูตรและการใช้เครื่องมือ Fact-checking เพื่อพิสูจน์ที่มาของข้อมูลก่อนตัดสินใจบริหารงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาศิริพงศ์ จนฺทปาโมชฺโช, ปลัดกิตติ ยุตฺติธโร, และ ภัฏชวัชร์ สุขเสน[๒๖] ที่ได้ศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเพื่อส่งเสริมการเรียนของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการศึกษาพบว่า การฝึกฝนตามหลักไตรสิกขาช่วยพัฒนาปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และเข้าถึงความจริงของข้อมูลข่าวสารได้อย่างถูกต้อง และสอดคล้องกับ อัล-คาห์ทานี (Al-Qahtani) ที่ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการบริหารจัดการสถานศึกษาในยุควิถีใหม่ของผู้บริหารในประเทศซาอุดีอาระเบีย ผลการวิจัยพบว่า สมรรถนะ “ความยืดหยุ่นทางดิจิทัล” (Digital Resilience) เป็นทักษะวิชาชีพใหม่ที่จำเป็นอย่างยิ่ง โดยผู้บริหารต้องสามารถแยกแยะระหว่างเวลาปฏิบัติงานและเวลาส่วนตัวอย่างชัดเจนเพื่อป้องกันภาวะหมดไฟในการทำงาน[๒๗]

---

[๒๕] Chen, Y., and Wang, X., “Developing Digital Competencies of School Administrators in Guangdong : A Needs Assessment Study”, **Asian Education Journal**, Vol. 7, No. 4 (December 2023) : 201–215.

[๒๖] พระมหาศิริพงศ์ จนฺทปาโมชฺโช, ปลัดกิตติ ยุตฺติธโร, และ ภัฏชวัชร์ สุขเสน, “การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเพื่อส่งเสริมการเรียนของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนลำปลายมาศ ตำบลลำปลายมาศ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์”, **วารสารวนัมฎองแหรกพุทธศาสตรปริทรรศน์**, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๖๓) : ๑–๑๔.

[๒๗] Al-Qahtani, M., “Educational Management in the New Normal : Challenges for Saudi School Leaders”, **Global Education Studies**, Vol. 12, No. 2 (May 2023) : 55–70.

25. (430-456).indd 447 4/29/2026 10:45:55 AM

๔) สมรรถนะด้านการพัฒนาสถานศึกษาให้เอื้อต่อการเป็นองค์กรดิจิทัล พบประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ การสนับสนุนให้ครูมีการพัฒนาด้านเทคโนโลยีดิจิทัล แนวทางการพัฒนาจึงใช้วิธี อธิศีล ผ่านการวางระบบ ID Plan และจัดสรรงบประมาณ/เวลาที่เป็นธรรม ไม่เบียดบังเวลาส่วนตัวของครู โดยผู้บริหารต้องใช้ อธิจิต ในฐานะกัลยาณมิตรที่สร้างแรงบันดาลใจและให้กำลังใจเมื่อครูทำผิดพลาด บรรยากาศที่ผ่อนคลายจะนำไปสู่ อธิปัญญา ในการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ (PLC) เพื่อแลกเปลี่ยนเทคนิคการสอนและการจัดการความรู้ (KM) อย่างเป็นระบบเพื่อให้ฐานความรู้ดิจิทัลคงอยู่ในองค์กรอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จุฬาลักษณ์ สุวรรณพานิช และ จุลดิศ คัญทัพ[๒๘] ที่ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำในยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานนทบุรี ผลการศึกษาพบว่า ความต้องการจำเป็นสูงสุดคือด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้แบบโลกยุคดิจิทัลและความเข้าใจในบุคลากร และสอดคล้องกับ และสอดคล้องกับ ปาปาโดปูลอส และคณะ (Papadopoulos, et al.,) ที่ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาครูสู่การเป็นผู้นำดิจิทัลในระดับห้องเรียนประเทศกรีซ ผลการวิจัยพบว่า การที่ผู้บริหารทำตัวเป็นแบบอย่าง (Role Model) ในการใช้เทคโนโลยีและสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ออนไลน์ ช่วยให้ครูมีการแลกเปลี่ยนความรู้และกล้าทดลองใช้เครื่องมือใหม่ ๆ มากขึ้น[๒๙]

๕) สมรรถนะด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล พบประเด็นที่ควรพัฒนาคือ การไม่คัดลอกหรือนำผลงานผู้อื่นมาเป็นของตน แนวทางการพัฒนาจึงเน้น อธิศีล ในการเป็นแบบอย่างด้านความสุจริตและเคารพลิขสิทธิ์ (อทินนาทานดิจิทัล) โดยมี อธิจิต ที่มีหิริโอตตัปปะ ละอายเกรงกลัวต่อบาปดิจิทัล ไม่ใช้เทคโนโลยีเพื่อประโยชน์ส่วนตน ความซื่อตรงนี้จะนำไปสู่ อธิปัญญา ที่ตระหนักถึงร่องรอยดิจิทัล (Digital Footprint) และการสร้าง “ธรรมนูญดิจิทัล” ของสถานศึกษาเพื่อกำกับดูแลตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พงษ์พิทักษ์ นามนิตย์ และชยากานต์ เรืองสุวรรณ[๓๐] ที่ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุดรธานี ที่เน้นย้ำเรื่องความสำคัญของการมุ่งผลสัมฤทธิ์และการพัฒนาตนเองตามมาตรฐานจริยธรรม และสอดคล้องกับ การ์เซีย และเมนโดซา (Garcia and Mendoza) ที่ได้ศึกษาเรื่อง ทักษะการบริหาร

---

[๒๘] จุฬาลักษณ์ สุวรรณพานิช, และ จุลดิศ คัญทัพ, “แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำในยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานนทบุรี”, **วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการ**, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑๑ (พฤษภาคม ๒๕๖๗) : ๒๙.

[๒๙] Papadopoulos, A., et al., “Developing Teachers as Digital Leaders : A Peer-Support Model in Greece”, **European Journal of Pedagogy**, Vol. 5, No. 1 (January 2024) : 77–92.

[๓๐] พงษ์พิทักษ์ นามนิตย์, และ ชยากานต์ เรืองสุวรรณ, “แนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุดรธานี”, **วารสารสารสนเทศ**, ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๑ (ธันวาคม ๒๕๖๔) : ๕๓–๖๔.

25. (430-456).indd 448 4/29/2026 10:45:55 AM

จัดการในยุคดิจิทัลของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาในประเทศฟิลิปปินส์ ผลการวิจัยพบว่า ควรมีการกำหนดมาตรฐานจริยธรรมดิจิทัลให้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมองค์กรเพื่อสร้างความโปร่งใส[๓๑]

๖) สมรรถนะด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารจัดการ พบประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ การนำข้อมูลสารสนเทศมาใช้ในการตัดสินใจ แนวทางการพัฒนาเน้น อธิศีล ในความเที่ยงตรงของข้อมูล ไม่ตกแต่งตัวเลขสถิติ พร้อมด้วย อธิจิต ที่เป็นกลางปราศจากอคติ ๔ ในการอ่านค่าสารสนเทศ ความนิ่งของจิตจะช่วยให้มองเห็นความสัมพันธ์ของข้อมูลจนเกิด อธิปัญญา ในการนำระบบ Dashboard หรือ Big Data มาวิจัยเชิงบริหาร เพื่อคาดการณ์ปัญหาและกำหนดกลยุทธ์เชิงรุกที่อธิบายได้ด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์มากกว่าความรู้สึกส่วนตัวซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภานุพงศ์ คำพิมพ์[๓๒] ที่ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักในยุคดิจิทัลตามหลักทุติยปาปณิกสูตรของผู้บริหารสถานศึกษา ที่ชี้ให้เห็นว่าการบริหารงานให้ประสบความสำเร็จต้องอาศัยวิสัยทัศน์และการจัดการข้อมูลที่เป็นระบบบนพื้นฐานของคุณธรรม และสอดคล้องกับ มูเลียดี และคณะ (Mulyadi, et al.) ที่ได้ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำดิจิทัลในการขับเคลื่อนการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา ประเทศอินโดนีเซีย ผลการวิจัยพบว่า การเปลี่ยนระบบรายงานผลเป็นระบบคลาวด์ช่วยเพิ่มความโปร่งใสและทำให้การประเมินตนเองของสถานศึกษา (SAR) มีความเที่ยงตรงมากขึ้น[๓๓]

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

สมรรถนะดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาส ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท ตามหลักไตรสิกขา ทั้ง ๖ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านการสร้างสรรค์นวัตกรรมดิจิทัล (๒) ด้านการสื่อสารและสร้างเครือข่ายดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้ (๓) ด้านการรู้ดิจิทัลอย่างมีวิจารณญาณ ๔) ด้านการพัฒนาสถานศึกษาให้เอื้อต่อการเป็นองค์กรดิจิทัล (๕) ด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และ (๖) ด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารจัดการ ดังนี้

---

[๓๑] Garcia, R., and Mendoza, L., “Administrative Skills in the Digital Age : A Case of Primary School Heads in the Philippines,” **International Journal of Education Management**, Vol. 9 No. 1 (January 2024) : 112–128.

[๓๒] ภานุพงศ์ คำพิมพ์, “แนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักในยุคดิจิทัลตามหลักทุติยปาปณิกสูตรของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต ๒”, **วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการ**, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๙ (กันยายน ๒๕๖๖) : ๑–๑๕.

[๓๓] Mulyadi, D., et al., “Digital Leadership in Driving Internal Quality Assurance in Indonesian Schools”, **Quality in Education**, Vol. 10 No. 2 (September 2023) : 140–155.

25. (430-456).indd 449 4/29/2026 10:45:55 AM

แผนภาพ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภาพแสดงให้เห็นว่า สมรรถนะดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาส ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท ทั้ง ๖ ด้าน ผู้วิจัยเห็นว่าควรจะมีการดำเนินการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ไปประกอบด้วยการบูรณาการกัน ซึ่งมีความสัมพันธ์ดังนี้

วงกลมชั้นที่ ๑ คือ สมรรถนะดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาส ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท ตามหลักไตรสิกขา

วงกลมชั้นที่ ๒ คือ หลักไตรสิกขา ได้แก่ (๑) อธิศีล คือ การฝึกอบรมในด้านความประพฤติและระเบียบวินัย (๒) อธิจิต คือ การฝึกอบรมจิตใจให้ตั้งมั่นและมีสมาธิ และ (๓) อธิปัญญา คือ การฝึกอบรมปัญญาให้รู้แจ้งและเข้าใจตามความเป็นจริง

วงกลมชั้นที่ ๓ คือ สมรรถนะดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาส ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท ๖ ด้าน ได้แก่ (๑) สมรรถนะด้านการสร้างสรรค์นวัตกรรมดิจิทัล (๒) สมรรถนะด้านการสื่อสารและสร้างเครือข่ายดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้ (๓) สมรรถนะด้านการรู้ดิจิทัลอย่างมีวิจารณญาณ (๔) สมรรถนะด้านการพัฒนาสถานศึกษาให้เอื้อต่อการเป็นองค์กรดิจิทัล (๕) สมรรถนะด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และ (๖) สมรรถนะด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารจัดการ ที่บูรณาการหลักไตรสิกขา

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยสมรรถนะดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาส ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท ตามหลักไตรสิกขา คือ **กระบวนการที่ ๑** คือ สมรรถนะดิจิทัลของ

25. (430-456).indd 450 4/29/2026 10:45:55 AM

ผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาส ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท ๖ ด้าน ได้แก่ (๑) สมรรถนะด้านการสร้างสรรค์นวัตกรรมดิจิทัล (๒) สมรรถนะด้านการสื่อสารและสร้างเครือข่ายดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้ (๓) สมรรถนะด้านการรู้ดิจิทัลอย่างมีวิจารณญาณ (๔) สมรรถนะด้านการพัฒนาสถานศึกษาให้เอื้อต่อการเป็นองค์กรดิจิทัล (๕) สมรรถนะด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และ (๖) สมรรถนะด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารจัดการ **กระบวนการที่ ๒** สมรรถนะดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาส ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท ตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ (๑) อธิศีล (๒) อธิจิต และ (๓) อธิปัญญา เป็นการใช้หลักไตรสิกขาเข้ามาบูรณาการเพื่อหาสมรรถนะดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาส ในอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท ทั้ง ๖ ด้าน ประกอบด้วย (๑) สมรรถนะด้านการสร้างสรรค์นวัตกรรมดิจิทัล หลักอธิศีล ผู้บริหารสถานศึกษาควรจัดทำระเบียบปฏิบัติและกติกาการประเมินนวัตกรรมที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีความซื่อสัตย์ต่อข้อมูลผลการดำเนินงานโดยไม่บิดเบือนข้อเท็จจริงเพื่อประโยชน์ส่วนตน หลักอธิจิต ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีความวิริยะอุตสาหะในการติดตามผลนวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง มีความตั้งมั่นในการยอมรับความล้มเหลวเพื่อนำมาปรับปรุงใหม่ด้วยความอดทนและเป็นกัลยาณมิตรต่อบุคลากร และ หลักอธิปัญญา ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการนำข้อมูลเชิงสถิติและผลการใช้นวัตกรรมมาวิเคราะห์แยกแยะเหตุปัจจัยของปัญหาตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อสังเคราะห์เป็นแนวทางพัฒนาต่อยอดนวัตกรรมให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาต่อไป (๒) สมรรถนะด้านการสื่อสารและสร้างเครือข่ายดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้ หลักอธิศีล ผู้บริหารสถานศึกษาควรยึดหลักสัมมาวาจาในการสื่อสารข้อมูลที่ถูกต้องตามความเป็นจริง และเคร่งครัดในการรักษาความลับและข้อมูลส่วนบุคคลของนักเรียนตามกฎหมายเพื่อสร้างมาตรฐานความถูกต้องในโลกดิจิทัล หลักอธิจิต ผู้บริหารสถานศึกษาควรเอาใจใส่ต่อการรับฟังความคิดเห็นจากผู้ปกครองและชุมชนอย่างตั้งมั่น มีความหนักแน่นต่อคำวิจารณ์ และมุ่งมั่นในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือผ่านช่องทางดิจิทัลอย่างสม่ำเสมอ และ หลักอธิปัญญา ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการนำข้อมูลการเข้าถึงสื่อมาวิเคราะห์เพื่อพัฒนาเทคนิคการสื่อสารเชิงรุกและการเล่าเรื่องให้น่าสนใจ เพื่อให้การสื่อสารนโยบายเข้าถึงใจและสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (๓) สมรรถนะด้านการรู้ดิจิทัลอย่างมีวิจารณญาณ หลักอธิศีล ผู้บริหารสถานศึกษาควรสำรวมระวังในการรับและส่งต่อข้อมูลเพื่อไม่ให้เป็นต้นตอของข่าวลวง และรักษาจรรยาบรรณในการใช้สื่อสังคมออนไลน์โดยแยกแยะเรื่องส่วนตัวออกจากหน้าที่การงานอย่างชัดเจน หลักอธิจิต ผู้บริหารสถานศึกษาควรฝึกจิตให้มีสติรู้เท่าทันอคติในใจตนเอง ไม่ด่วนตัดสินข้อมูลที่มากระทบอารมณ์ และมีความขยันในการกลั่นกรองข้อมูลก่อนการตัดสินใจบริหารงาน และ หลักอธิปัญญา ผู้บริหารสถานศึกษาควรนำหลักกาลามสูตรมาใช้ในการพิจารณาความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล และใช้เครื่องมือดิจิทัลตรวจสอบข้อเท็จจริงเพื่อแยกแยะข้อมูลที่เป็นสาระออกจากความคิดเห็นส่วนบุคคลได้อย่างถูกต้อง

25. (430-456).indd 451 4/29/2026 10:45:55 AM

(๔) สมรรถนะด้านการพัฒนาสถานศึกษาให้เอื้อต่อการเป็นองค์กรดิจิทัล หลักอธิศีล ผู้บริหารสถานศึกษาควรวางระบบการบริหารจัดการงบประมาณและทรัพยากรด้านเทคโนโลยีอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม รวมถึงจัดสรรเวลาการพัฒนาครูที่ถูกต้องตามระเบียบโดยไม่เบียดบังเวลาส่วนตัวของบุคลากร หลักอธิจิต ผู้บริหารสถานศึกษาควรเอาใจใส่ในการสร้างแรงบันดาลใจและพลังใจให้ครูกล้าเรียนรู้สิ่งใหม่ มีความยืดหยุ่นและพร้อมสนับสนุนการทำงานของครูด้วยความเข้าใจเพื่อสร้างความสุขในการทำงาน และหลักอธิปัญญา ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และจัดการความรู้ภายในองค์กร เพื่อให้เกิดการใช้ปัญญารวมหมู่ในการเลือกใช้เทคโนโลยีที่ช่วยลดภาระงานและยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาได้อย่างยั่งยืน (๕) สมรรถนะด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล หลักอธิศีล ผู้บริหารสถานศึกษาควรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในความสุจริต เคารพทรัพย์สินทางปัญญาและไม่ละเมิดสิทธิส่วนบุคคลของผู้อื่นผ่านสื่อสาธารณะเพื่อผลประโยชน์หรือชื่อเสียงส่วนตัว หลักอธิจิต ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีจิตใจที่ซื่อตรงและมีความละอายเกรงกลัวต่อบาป มีความปรารถนาดีในการใช้โซเชียลมีเดียเพื่อการชื่นชมและให้กำลังใจบุคลากรเป็นสำคัญ และ หลักอธิปัญญา ผู้บริหารสถานศึกษาควรใช้ปัญญาพิจารณาถึงผลกระทบในระยะยาวและร่องรอยดิจิทัลก่อนการกระทำใด ๆ บนโลกออนไลน์เพื่อสร้างธรรมนูญดิจิทัลที่ดีให้เป็นวัฒนธรรมองค์กรที่มีมาตรฐานจริยธรรมสูง (๖) สมรรถนะด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารจัดการ หลักอธิศีล ผู้บริหารสถานศึกษาควรยึดมั่นในความเที่ยงตรงของข้อมูลสารสนเทศ มีความโปร่งใสในการรายงานผล และจัดการฐานข้อมูลของสถานศึกษาให้ถูกต้องตามหลักธรรมาภิบาลและการรักษาความลับ หลักอธิจิต ผู้บริหารสถานศึกษาควรเอาใจใส่ในการพัฒนาทักษะการใช้ระบบบริหารจัดการออนไลน์อย่างสม่ำเสมอ และมีจิตที่เป็นกลางปราศจากอคติในการพิจารณาข้อมูลเพื่อการตัดสินใจเชิงบริหารที่แม่นยำ และ หลักอธิปัญญา ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการนำข้อมูลขนาดใหญ่และผลการดำเนินงานมาวิเคราะห์วิจัยเชิงบริหาร เพื่อส่งเสริมการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์และการวางแผนพัฒนาสถานศึกษาเชิงรุกที่ขับเคลื่อนด้วยสารสนเทศต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ได้แก่ (๑) หน่วยงานต้นสังกัดและสถานศึกษาควรมีนโยบายส่งเสริมการสร้างเครือข่ายดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้ โดยสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรเพื่อให้สถานศึกษาขยายโอกาสสามารถสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ออนไลน์ (PLC) ร่วมกับภาคีเครือข่ายและชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม (๒) ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีนโยบายกำหนดมาตรฐานจริยธรรมและธรรมนูญดิจิทัลขององค์กรโดยยึดหลักอธิศีลเป็นฐาน เพื่อสร้างความปลอดภัยและความโปร่งใสในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศภายในสถานศึกษา (๓) ควรมีนโยบายสนับสนุนให้มีการนำข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) และนวัตกรรมดิจิทัล

25. (430-456).indd 452 4/29/2026 10:45:55 AM

มาใช้ในการวางแผนเชิงกลยุทธ์ตามหลักอธิปัญญา เพื่อให้การบริหารจัดการสถานศึกษามีความแม่นยำและสอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ได้แก่

๑. ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาโรงเรียนขยายโอกาสสู่การเป็นองค์กรดิจิทัล (Digital Organization) ตามหลักไตรสิกขา ในเขตพื้นที่อำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท

๒. ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสมรรถนะดิจิทัลตามหลักพุทธธรรมของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

๓. ควรศึกษาการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างจริยธรรมดิจิทัล (Digital Ethics) ของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักกาลามสูตรเพื่อสร้างวัฒนธรรมความปลอดภัยทางไซเบอร์ในสถานศึกษาขยายโอกาส

บรรณานุกรม

จุฬาลักษณ์ สุวรรณพานิช และ จุลดิศ คัญทัพ. “แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำในยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานนทบุรี”. **วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการ**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑๑ (พฤษภาคม ๒๕๖๗) : ๒๙.

ชินวัตร เจริญนิตย์. ภาณุพงษ์ บุญรมย์ และสุวิมล โพธิ์กลิ่น. “สภาพและปัญหาทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต ๑”. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ**. ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๖) : ๑๐๓.

ชูศรี วงศ์รัตนะ. **เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔.กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๖๒.

ทินกร เผ่ากันทะ และกัลยารัตน์ เมธีวีรวงศ์. “แนวทางการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล”. **วารสารสมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย (สพบท.)**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (ธันวาคม ๒๕๖๕) : ๓๗–๔๖.

ทินกร เผ่ากันทะ และกัลยารัตน์ เมธีวีรวงศ์. “แนวทางการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล”.**วารสารสมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย (สพบท.)**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (ธันวาคม ๒๕๖๕) : ๓๗–๔๖.

นิติ ญานะ, ธีระภัทร ประสมสุข. เสกชัย ชมภูนุช และชัชรินทร์ ชวนวัน. “สมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษายุคดิจิทัล สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ จังหวัดเชียงใหม่”. **วารสารปัญญา**. ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๒ (สิงหาคม ๒๕๖๖) : ๓๗.

25. (430-456).indd 453 4/29/2026 10:45:55 AM

พงษ์พิทักษ์ นามนิตย์ และชยากานต์ เรืองสุวรรณ. “แนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุดรธานี”. **วารสารสารสนเทศ**, ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๑ (ธันวาคม ๒๕๖๔) : ๕๓–๖๔.

พระพิทักษ์ จนฺทโร และคณะ. “การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขา ของผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดขอนแก่น”. **วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม**. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม ๒๕๖๖) : ๙๙–๑๑๒.

พระพิทักษ์ จนฺทโร, พระฮอนด้า วาทสทฺโท, สัมฤทธิ์ กางเพ็ง และสำเร็จ ยุรชัย, “การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขา ของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดขอนแก่น”. **วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม**. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๖) : ๑๐๓.

พระพิทักษ์ จนฺทโร, พระฮอนด้า วาทสทฺโท, สัมฤทธิ์ กางเพ็ง, และ สำเร็จ ยุรชัย. “การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขา ของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดขอนแก่น”. **วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม**. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม ๒๕๖๖) : ๙๙–๑๑๒.

พระมหาศิริพงศ์ จนฺทปาโมชฺโช และคณะ. “การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเพื่อส่งเสริมการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์”. **วารสารวนัมฎองแหรกพุทธศาสตรปริทรรศน์**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๖๓) : ๑–๑๔.

ภานุพงศ์ คำพิมพ์. “แนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักในยุคดิจิทัลตามหลักทุติยปาปณิกสูตรของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต ๒”. **วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการ**. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๙ (กันยายน ๒๕๖๖) : ๑–๑๕.

สันติ คำสอน และคณะ. “แนวทางการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักไตรสิกขาของสถานศึกษาในกลุ่มสหวิทยาเขตสวนเทพรัตน์ทีปไท้เฉลิมพระเกียรติ จังหวัดปทุมธานี”. **วารสารบวรสหการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม ๒๕๖๗) : ๓๕๗–๓๖๙.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท เขต ๑. **รายงานผลการดำเนินงานประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๗**. ชัยนาท : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท เขต ๑, ๒๕๖๗.

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดชัยนาท.**แผนพัฒนาการศึกษาจังหวัดชัยนาท ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐**. ชัยนาท : สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดชัยนาท, ๒๕๖๖.

อนุวัติ คูณแก้ว. “การพัฒนาตัวบ่งชี้ความสำเร็จของการจัดการศึกษาของ สถาบันอุดมศึกษาเพื่อการเป็นสมาชิกของประชาคมอาเซียน”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต.**คณะครุศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๖.

25. (430-456).indd 454 4/29/2026 10:45:55 AM

"พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒". **ราชกิจจานุเบกษา** เล่มที่ ๑๑๖ (สิงหาคม ๒๕๔๒) : ๕-๗.

Abdullah, S., et al.. "Digital Leadership and Its Impact on Teachers' Technological Competence in Malaysian Secondary Schools". **Journal of Educational Technology**. Vol. 15 No. 2 (June 2023) : 45–60.

Al-Qahtani, M.. "Educational Management in the New Normal : Challenges for Saudi SchoolLeaders". **Global Education Studies**. Vol. 12, No. 2 (May 2023) : 55–70.

Chen, Y., and Wang, X.. "Developing Digital Competencies of School Administrators inGuangdong : A Needs Assessment Study". **Asian Education Journal**. Vol. 7, No. 4 (December 2023) : 201–215.

Cronbach, Lee J.. **Essentials of psychological testing**,New York: Harper & Row, 1971.

Garcia, R., and Mendoza, L.. "Administrative Skills in the Digital Age : A Case of Primary School Heads in the Philippines". **International Journal of Education Management**. Vol. 9 No. 1 (January 2024) : 112–128.

Haleem, A., Javaid, M., Qadri, M. A., Suman, R. "Understanding the role of digital technologies in education : A review". **Sustainable Operations and Computers**. Vol. 3 No 1 (2022) : 275–285.

Jeong, H., and Oh, S.. "The Effect of Principal's ICT Competence on Student Achievement in South Korea". **Journal of Korea Education Research**. Vol. 18 No. 1 (February 2024) : 33.

Lee, S., and Wang, C.. "Digital Ethics and Cybersecurity Management in Taiwanese Primary Schools". **Asian Journal of Educational Leadership**. Vol. 6 No. 2 (2024) : 40–55.

Mulyadi, D., et al.. "Digital Leadership in Driving Internal Quality Assurance in Indonesian Schools". **Quality in Education**. Vol. 10 No. 2 (September 2023) : 140–155.

Papadopoulos, A., et al.. "Developing Teachers as Digital Leaders : A Peer-Support Model in Greece". **European Journal of Pedagogy**. Vol. 5, No. 1 (January 2024) : 77–92.

25. (430-456).indd 455 4/29/2026 10:45:55 AM

Smith, J., and Walker, K.. “Innovative Leadership and Digital Transformation in Opportunity Schools in the UK”. **Educational Leadership Review**. Vol. 21, No. 3 (March 2022) : 89.

Thompson, L.. “Agile Management in Digital Era Schools : A Comparative Study”. **American Educational Research Quarter**. Vol. 32 No. 4 (2022) : 215.

25. (430-456).indd 456 4/29/2026 10:45:55 AM

นาฏกรรมร่วมสมัยบนฐานพิธีกรรมดั้งเดิม: การออกแบบการแสดงชุด “ราชครูโนรา”*

Contemporary Dance Drama Based on Traditional Rituals: The Creative Design of The “Rachakhru Nora” Performance

วาษิภัช ประดาศักดิ์**
Wasiphat Pradasak
สุรัตน์ จงดา***
Surat Jongda
เฉลิมชัย ภิรมย์รักษ์****
Chalermchai Piromrak
สาขาวิชานาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์, ประเทศไทย
Department of Performing Arts,Bunditpatanasilpa Institute, Thailand
E-Mail: Wasiphat2528@gmail.com

Received: April 22, 2026
Revised: April 26, 2026
Accepted: April 28, 2026

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑)เพื่อศึกษาบริบท พิธีกรรม จารีต และหลักการปฏิบัติของราชครูโนรา(๒) เพื่อนำองค์ความรู้มาสู่การออกแบบและสร้างสรรค์นาฏกรรมการแสดงร่วมสมัยที่สะท้อนวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของศิลปินในชุด “ราชครูโนรา” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย ราชครูโนรา ศิลปิน และผู้เชี่ยวชาญด้านพิธีกรรมโรงครู จำนวน ๑๒ ท่าน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม ข้อมูลได้รับการตรวจสอบแบบสามเส้าและวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

---

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของปริญญานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต เรื่อง นาฏกรรมร่วมสมัยบนฐานพิธีกรรมดั้งเดิม : การออกแบบการแสดงชุด “ราชครูโนรา” Contemporary Dance Drama Based on Traditional Rituals : The Creative Design of The “Rachakhru Nora” Performance

** นางสาววาษิภัช ประดาศักดิ์ Miss Wasiphat Pradasak นักศึกษาสาขานาฏศิลป์

*** ผศ.ดร.สุรัตน์ จงดา Asst.Prof.Dr.Surat Jongda อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

**** ผศ.ดร.เฉลิมชัย ภิรมย์รักษ์ Asst.Prof.Dr.Chalermchai Piromrak อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการสร้างสรรค์นาฏกรรมร่วมสมัยชุดราชครูโนราสามารถจำแนกออกเป็น ๒ ส่วนสำคัญ คือ (๑) การออกแบบลำดับโครงเรื่องตามวิถีชีวิต ๔ ช่วง ได้แก่ ปฐมชีวา (การกำเนิดและศรัทธา), โลกาภิวัตน์ (กระบวนการที่โลกเชื่อมโยงกันเป็นสภาวะไร้พรมแดน), ศิลป์ทัศน์ปณิธาน (การครองตนและจารีต) และ สืบสานศรัทธาวันทาราชครู (มรดกที่ยั่งยืน) (๒) การประยุกต์องค์ประกอบนาฏกรรม ๖ ด้าน ได้แก่ บทการแสดง ท่ารำ ดนตรี การแต่งกาย ฉาก และสื่อมัลติมีเดีย ซึ่งเป็นการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาสร้างพื้นที่ทางการรับรู้ โดยไม่ทำลายรากเหง้าดั้งเดิม องค์ความรู้ใหม่ที่ได้คือ “โมเดลการสื่อสารคุณค่าทาง จิตวิญญาณผ่านนาฏกรรมร่วมสมัย” ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของศรัทธาและความกตัญญูต่อบรรพบุรุษในโลกยุคดิจิทัล อันเป็นแนวทางสำคัญในการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ต่อยอดเพื่อสร้างสรรค์นาฏกรรมและรูปแบบการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ราชครูโนรา; นาฏกรรมร่วมสมัย; พิธีกรรมโนราโรงครู; การออกแบบการแสดง; มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

Abstract

This qualitative research aims (1) to study the contexts, rituals, traditions, and practical principles of Rachakhru Nora (Nora Masters) (2)to develop a creative framework for a contemporary dance drama titled “Rachakhru Nora,” reflecting the spiritual life and identity of the artists. Data were collected from a purposive sample of 12 key informants, including Nora masters, artists, and ritual experts, through participant and non-participant observations, in-depth interviews, and focus group discussions. The data were validated via triangulation and synthesized using content analysis.

The results reveal two primary components of the creative process: (1) The narrative structure, categorized into four life stages: Pathom Chiwa (Birth and Faith), Globalization, Silpathat Panithan (Self-discipline and Tradition), and Suepsan Sattha (Sustainable Heritage). (2) The application of six performance elements: script, choreography, music, costume, stage design, and multimedia. By integrating modern multimedia as a symbolic tool, the performance creates a new perceptive space while preserving the traditional core. The research contributes a “Spiritual Value Communication Model through Contemporary Performance,” highlighting the persistence of faith

26. (457-477).indd 458 4/29/2026 3:09:52 PM

and ancestral gratitude in the digital age. This study provides a sustainable pathway for preserving intangible cultural heritage within the context of global transformation.

Keywords: Rachakhru Nora; Contemporary Dance Drama; Nora Rong Khru Ritual; Performance Design; Intangible Cultural Heritage (ICH)

บทนำ

ศิลปะการแสดงโนรามิได้เป็นเพียงนาฏกรรมเพื่อความบันเทิง แต่เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อมโยงศรัทธาและวิถีชีวิตของชาวใต้เข้ากับระบบบรรพบุรุษ โดยมี “ราชครูโนรา” เป็นศูนย์กลางในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้รักษาจารีตพิธีกรรม แม้ในปัจจุบันโนราจะได้รับการยกย่องเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยองค์การยูเนสโก แต่ความท้าทายสำคัญคือการดำรงอยู่ของ “จิตวิญญาณดั้งเดิม” ท่ามกลางกระแส โลกาภิวัตน์ ที่ทำให้คนรุ่นใหม่ห่างเหินจากพิธีกรรม

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า งานสร้างสรรค์โนราร่วมสมัยส่วนใหญ่มักมุ่งเน้นไปที่การปรับเปลี่ยนท่วงท่าเพื่อความสวยงามทางทัศนศิลป์ แต่ยังขาดการศึกษาและถ่ายทอด “เส้นทางชีวิตและกระบวนการครองตน” ของราชครูโนรา ที่ต้องรักษาทั้งความศักดิ์สิทธิ์และเผชิญกับแรงกระแทกจากโลกสมัยใหม่ไปพร้อมกัน ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญในการนำ “พิธีกรรมโนราโรงครู” มาเป็นฐานในการออกแบบนาฏกรรมร่วมสมัย เพื่อสร้างพื้นที่การรับรู้ใหม่ที่ยังคงรากเหง้าทางวัฒนธรรมไว้อย่างเข้มแข็ง โดยใช้เทคนิคสื่อผสมและมัลติมีเดียมาเป็นเครื่องมือสื่อสารความหมายเชิงสัญลักษณ์ อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์และสืบสานมรดกของชาติให้สอดคล้องกับบริบทสังคมดิจิทัลอย่างยั่งยืน

บทบาทของ “ราชครูโนรา” มิได้จำกัดอยู่เพียงการเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏยศิลป์พื้นบ้านเท่านั้น แต่ยังดำรงสถานะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณผู้ทำหน้าที่สืบสานจริยธรรมและศรัทธาผ่านสายตระกูล โดยมี “จารีต” เป็นข้อกำหนดในการครองตน อย่างไรก็ตาม ในบริบทสังคมที่เปลี่ยนไป คุณค่าและความหมายของราชครูโนราเริ่มถูกลดทอนลงเหลือเพียงมิติของการแสดง ผู้วิจัยจึงมุ่งเน้นที่จะนำเสนออัตลักษณ์ของราชครูโนราผ่านการออกแบบนาฏกรรมร่วมสมัย เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงการต่อสู้และการดำรงอยู่ของ “ศรัทธา ในโลกยุคใหม่...”

โนราได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติจากองค์การยูเนสโก ลำดับที่ ๓ ของประเทศไทย สะท้อนคุณค่าด้านอัตลักษณ์ ความเก่าแก่ และความสำคัญของระบบพิธีกรรมที่ยังคงดำรงอยู่ในชุมชนภาคใต้ พร้อมทั้งยืนยันว่าโนราเป็นมรดกที่มีฐานความหมายทั้งในระดับชุมชน ชาติ และนานาชาติอย่างไรก็ตาม ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ส่งผลให้การสืบทอดและการเข้าถึงศิลปะพื้นบ้านลดลง โดยเฉพาะเมื่อคนรุ่นใหม่ห่างเหินจาก

26. (457-477).indd 459 4/29/2026 3:09:52 PM

พิธีกรรมดั้งเดิม รูปแบบความสนใจจึงเปลี่ยนไปตามกระแสสมัยใหม่ ณวิญ เสริฐผล[๑] ชี้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายแขนงจำเป็นต้องพัฒนาแนวทางนำเสนอใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมร่วมสมัยดังนั้น แม้โนราจะได้รับการยอมรับในระดับสากล การรักษาความต่อเนื่องของการสืบทอดยังคงเป็นความท้าทายสำคัญ โดยต้องอาศัยการปรับตัว การพัฒนาการแสดงร่วมสมัย และการสร้างการมีส่วนร่วมของเยาวชน เพื่อให้ศิลปะพื้นบ้านภาคใต้ดำรงอยู่ได้อย่างเหมาะสมในบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

พิทยา บุษรารัตน์ และเบ็ญจวรรณ บัวขวัญ[๒] ระบุว่า แม้โนราจะปรับรูปแบบบางส่วนเพื่อตอบสนองผู้ชมร่วมสมัย แก่นของศรัทธาและความเป็นชุมชนศิลปินยังคงอยู่ บทบาทของโนราครอบคลุมด้านความบันเทิง พิธีกรรม การสร้างเอกภาพทางสังคม การสืบทอดวัฒนธรรม และการธำรงอัตลักษณ์ท้องถิ่น แม้บางบทบาทจะลดลง แต่ระบบความเชื่อและแบบแผนพิธีกรรมยังเป็นหัวใจสำคัญของการดำรงอยู่ของโนราสำหรับโนราพิธีกรรม การปฏิบัติตามแบบดั้งเดิมยังชัดเจน เช่น ลำดับขั้นท่ารำ การร้อง การแสดงเรื่องราวพิธีกรรม และการประกอบเครื่องสังเวย โดยมีราชครูควบคุมพิธีกรรมทั้งหมด ทำให้ราชครูเป็นผู้รักษา “จิตวิญญาณของศิลปะโนรา” และถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ศิลปินรุ่นใหม่เข้าสู่ยุคดิจิทัล การนำเสนอโนรา ในรูปแบบร่วมสมัยช่วยสร้างการรับรู้แก่ผู้ชมรุ่นใหม่ โดยใช้สื่อมัลติมีเดีย แสง สี เสียง เทคนิคเวที และปรับเนื้อหาให้เชื่อมกับประสบการณ์ร่วมสมัย เช่น งานศึกษาเรื่อง การออกแบบการแสดงของพีรพงศ์ เสนไสย ของจิระประภา โพธิเล[๓] พบว่า พีรพงศ์ เสนไสย ใช้บทการเคลื่อนไหวดั้งเดิมควบคู่ท่าร่วมสมัย ดนตรีฉาก และเครื่องแต่งกาย สะท้อนทิศทางการพัฒนาโนรา สู่ความร่วมสมัยโดยยังคงอัตลักษณ์เดิมไว้อย่างแยบยล

ผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญต่อการศึกษาบริบทพิธีกรรม จารีต และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับราชครูโนรา เพื่อนำองค์ความรู้ดังกล่าวมาสร้างสรรค์นาฏกรรมการแสดงที่สะท้อนวิถีชีวิต และถ่ายทอดคุณค่าทางจิตวิญญาณของราชครูโนราสู่งานแสดงในรูปแบบใหม่ ทั้งเพื่อเป็นแรงบันดาลใจแก่เยาวชนในการเรียนรู้เส้นทางศิลปินโนรา และเป็นแนวทางในการธำรงศิลปะการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ให้สอดคล้องกับสังคมร่วมสมัย อย่างยั่งยืน

---

[๑] ณวิญ เสริฐผล, “การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในสังคมโลกาภิวัตน์”, **วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา,** ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๓) : ๓๑๓-๓๓๑.

[๒] พิทยา บุษรารัตน์และเบ็ญจวรรณ บัวขวัญ, “โนรา: บทบาท หน้าที่ และความสัมพันธ์กับชุมชนภาคใต้ในสังคมร่วมสมัย”**, วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ,** ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐) : ๑๑๒-๑๑๕.

[๓] จิระประภา โพธิเล, “การออกแบบการแสดงของพีรพงศ์ เสนไสย”**, วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ,** ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๓) : ๑๖๒-๑๘๑.

26. (457-477).indd 460 4/29/2026 3:09:52 PM

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาบริบท พิธีกรรม จารีต และหลักการปฏิบัติของโนราสู่ออกแบบการสร้างสรรค์นาฏกรรมการแสดงเพื่อสะท้อนวิถีชีวิตศิลปินชุด “ราชครูโนรา”

๒. เพื่อนำองค์ความรู้มาสู่การออกแบบและสร้างสรรค์นาฏกรรมการแสดงร่วมสมัยที่สะท้อนวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของศิลปินในชุด “ราชครูโนรา”

วิธีการศึกษา

ผู้วิจัยได้ศึกษา เรื่อง นาฏกรรมร่วมสมัยบนฐานพิธีกรรมดั้งเดิม: การออกแบบการแสดงชุด “ราชครูโนรา” ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยกำหนดพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจงในจังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา ที่เป็นแหล่งสืบทอดศิลปะโนรา ผู้ศึกษาได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎี และการออกแบบการแสดง ควบคู่กับข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งศิลปินโนรา นักวิชาการ และผู้เกี่ยวข้องด้านพิธีกรรม การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ตลอดจนการสนทนากลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นแล้วนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ให้เชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย และใช้เป็นฐานในการออกแบบการแสดงชุด “ราชครูโนรา” ในบริบทของนาฏกรรมการแสดง โดยมีวิธีการศึกษา ตามรายละเอียด ดังนี้

๑. ขอบเขตการวิจัยและการดำเนินงานตามประเด็นการศึกษา

การวิจัยเรื่อง นาฏกรรมร่วมสมัยบนฐานพิธีกรรมดั้งเดิม: การออกแบบการแสดงชุด “ราชครูโนรา” ผู้วิจัยได้แบ่งขอบเขตการวิจัย ออกเป็น ๕ ด้าน ประกอบด้วย

ตารางที่ ๑ ขอบเขตการวิจัยและการดำเนินงานตามประเด็นการศึกษา

ขอบเขตการวิจัย	ขอบเขต/รายละเอียด	การนำไปใช้ในการวิเคราะห์และสร้างสรรค์
๑. ด้านเนื้อหา	ศึกษาภูมิหลัง แนวคิด แรงบันดาลใจ ตำนานโนรา องค์ประกอบการแสดง และพิธีกรรมโนราโรงครู	ใช้เป็นฐานข้อมูลหลักในการสร้างโครงเรื่อง แนวคิด และแก่นความหมายของการแสดงชุด “ราชครูโนรา”
๒. ด้านพื้นที่	จังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการปฏิบัติพิธีกรรมและสืบทอดศิลปะโนราเข้มแข็ง	นำข้อมูลเชิงบริบทชุมชนมาใช้ตีความ ความเชื่อ พิธีกรรม และวิถีชีวิตศิลปินโนรา เพื่อความถูกต้องของเนื้อหา
๓. ด้านบุคลากรผู้ให้ข้อมูล	แบ่งเป็น ๖ กลุ่ม ได้แก่ ๑. ด้านนักวิชาการด้านโนรา ๒. ด้าน ศิลปินและผู้ปฏิบัติ ๓. ด้านสร้างสรรค์การแสดง	ข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลถูกนำมาวิเคราะห์แบบเปรียบเทียบ เพื่อจัดหมวดหมู่เนื้อหานำสู่กรอบแนวคิดการสร้างสรรค์การแสดง

26. (457-477).indd 461 4/29/2026 3:09:52 PM

ขอบเขตการวิจัย	ขอบเขต/รายละเอียด	การนำไปใช้ในการวิเคราะห์และสร้างสรรค์
	๔. ด้านสร้างสรรค์ทำนองดนตรี ๕. ผู้รู้ด้านโนราและพระพุทธศาสนา . ๖. ผู้เชี่ยวชาญองค์ประกอบศิลป์และเทคนิคพิเศษ	
๔. ด้านรูปแบบการแสดง	ผลงานถูกออกแบบเป็น “สารคดีประกอบการแสดง” ถ่ายทอดเส้นทางศิลปินและบทบาทราชครูโนรา	ใช้กำหนดรูปแบบ การนำเสนอ และการใช้สื่อผสมในกระบวนการสร้างการแสดง ร่วมสมัย
๕. ด้านระยะเวลา	ระยะเวลาการแสดง ๓๐ - ๔๐ นาที ตามข้อกำหนดของหลักสูตรศิลปดุษฎีบัณฑิต สาขานาฏศิลป์	ใช้เป็นเกณฑ์กำหนดขอบเขตเนื้อหา การตัดทอนและลำดับเหตุการณ์ให้สอดคล้องกับช่วงเวลาและจุดมุ่งหมาย

ที่มา: นางสาววาษิภัช ประดาศักดิ์ (ผู้วิจัย)

๒. กลุ่มเป้าหมายและการเลือกกลุ่มเป้าหมาย

การวิจัยเรื่อง นาฏกรรมร่วมสมัยบนฐานพิธีกรรมดั้งเดิม: การออกแบบการแสดงชุด “ราชครูโนรา” ผู้วิจัยได้แบ่งบุคคลผู้ให้ข้อมูลออกเป็น ๖ กลุ่ม ประกอบด้วย

๒.๑) นักวิชาการด้านโนรา ผู้มีความรู้ มีบทบาท ด้านตำนาน พิธีกรรม รูปแบบการแสดง เพื่อให้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับ โนราโรงครู ระบบความเชื่อ ลำดับพิธีกรรม

๒.๒) ศิลปินโนรา/ผู้ปฏิบัติ ผู้มีความรู้ มีบทบาท ด้านกระบวนการฝึก การรำ การร้อง การประกอบพิธี เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับ เทคนิคการฝึก การครองตน ขั้นตอนการเรียนรู้ และบทบาทเชิงจารีต

๒.๓) ผู้สร้างสรรค์การแสดง ผู้มีความรู้ มีบทบาท ด้านการออกแบบการแสดงและทฤษฎีการประยุกต์เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับ แนวคิดสร้างสรรค์ การผสมผสานรูปแบบ และการตีความร่วมสมัย

๒.๔) ผู้สร้างสรรค์ทำนองดนตรี ผู้มีความรู้ มีบทบาท ด้านดนตรีประกอบ พื้นฐานจังหวะโนรา ดนตรีผสมดนตรีประกอบ พื้นฐานจังหวะโนรา ดนตรีผสม เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับ การสร้างทำนองใหม่ การปรับจังหวะ และเทคนิคการประพันธ์ร่วมสมัย

๒.๕) ผู้รู้ด้านโนราและพระพุทธศาสนา ผู้มีความรู้ มีบทบาท ด้านความเชื่อ พิธีกรรม และหลักพุทธธรรมในวิถีโนรา เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับ ระบบความเชื่อ การยึดเหนี่ยวจิตใจ การปฏิบัติในพิธีกรรม

๒.๖) ผู้เชี่ยวชาญด้านองค์ประกอบศิลป์และเทคนิคพิเศษ ผู้มีความรู้ มีบทบาท ด้านฉาก แสง สี มัลติมีเดีย เทคนิคเวที เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับ การออกแบบงานภาพ ระบบแสง เสียง และการใช้มัลติมีเดียประกอบการแสดง

26. (457-477).indd 462 4/29/2026 3:09:52 PM

๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เครื่องมือสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ ผู้วิจัยโดยใช้เครื่องในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๓.๑) แบบสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง จากการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน ๑๐ คน เพื่อให้ข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาถอดความแล้วพิมพ์เป็นตัวอักษรรวมทั้งเรียบเรียงเป็นสำนวนทางวิชาการและให้เจ้าของข้อมูลตรวจสอบอีกครั้ง เพื่อเป็นการยืนยันความถูกต้องของข้อมูล

๓.๒) แบบสังเกตการณ์

ผู้วิจัยได้แบ่งการสังเกตการณ์ออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๑) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยเข้าร่วมศึกษา และสังเกตการแสดงโนรา จำนวน ๔ โรง รวม ๔ ครั้ง

๒) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) โดยทำการศึกษาจากการชมการแสดงโนรา จำนวน ๑๐ โรง รวม ๑๐ ครั้ง

๓.๓) การสนทนากลุ่ม (Focus Group)

ผู้วิจัยดำเนินการจัดกิจกรรมสนทนากลุ่มโดยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์การแสดงโนรา และนักวิชาการ จำนวน ๑๒ คน เพื่อร่วมกันอภิปราย แสดงความคิดเห็นต่อประเด็น โนราโรงครู ระบบความเชื่อ ลำดับชีวิตราชครูโนรา ลำดับ บทบาทพิธีกรรม องค์ประกอบการแสดงร่วมสมัย เพื่อนำมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล ในการสร้างกรอบแนวคิด และกระบวนการสร้างสรรค์การแสดง ชุด “ราชครูโนรา”

๔. การเก็บรวบรวมและการจัดทำข้อมูล

๔.๑) ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หนังสือ ตำรา บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ สื่อวิดีทัศน์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และเอกสารจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดและข้อมูลพื้นฐานในการวิจัย

๔.๒) รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) ร่วมกับการจดบันทึก การบันทึกเสียง และการบันทึกภาพจากผู้ให้ข้อมูลที่มีความรู้และประสบการณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก

๔.๓) การลงภาคสนาม โดยศึกษาจากการสังเกต แบ่งออกเป็น

๑) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยเข้าร่วมศึกษา และสังเกตการแสดงโนรา จำนวน ๔ โรง รวม ๔ ครั้ง พร้อมทั้งบันทึกข้อมูลภาคสนามอย่างเป็นระบบ

26. (457-477).indd 463 4/29/2026 3:09:52 PM

๒) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) โดยทำการศึกษาจากการชมการแสดงโนรา จำนวน ๑๐ โรง รวม ๑๐ ครั้ง พร้อมทั้งบันทึกข้อมูลภาคสนามอย่างเป็นระบบ

๔.๔) รวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญด้านการแสดงโนรา และนักวิชาการ จำนวน ๑๒ คน เข้าร่วมอภิปรายและแสดงความคิดเห็นในประเด็นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ โนราโรงครู ระบบความเชื่อ ลำดับชีวิตราชครูโนรา ลำดับและบทบาทของพิธีกรรมตลอดจนองค์ประกอบของการแสดงร่วมสมัย เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ เพื่อสร้างกรอบแนวคิดและพัฒนากระบวนการสร้างสรรค์การแสดง ชุด “ราชครูโนรา”

๕. การตรวจสอบข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการตรวจสอบข้อมูล เพื่อเสริมสร้างความถูกต้อง (accuracy) ความน่าเชื่อถือ (credibility) และความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยดำเนินการตรวจสอบข้อมูลอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องตลอดกระบวนการวิจัย แบ่งออกเป็น ๓ ระยะ ดังนี้

๕.๑) การตรวจสอบข้อมูลในระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูล (Concurrent Data Verification) ผู้วิจัย ได้พิจารณาความถูกต้อง ความสอดคล้อง และความครบถ้วนสมบูรณ์ของข้อมูลภายหลังการลงภาคสนามในแต่ละครั้งอย่างละเอียดถี่ถ้วน พร้อมทั้งดำเนินการตรวจสอบข้อมูลโดยผู้ให้ข้อมูล โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกตกลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา เพื่อยืนยันความตรงของข้อมูลและลดความคลาดเคลื่อนที่อาจเกิดขึ้นจากการตีความของผู้วิจัย

๕.๒) การตรวจสอบข้อมูลภายหลังสิ้นสุดการเก็บรวบรวมข้อมูล (Post-collection Data Verification) ผู้วิจัยได้นำข้อมูลทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่ และเรียบเรียงอย่างเป็นระบบ จากนั้นจึงนำผลสรุปเบื้องต้นและส่วนถอดความ กลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบอีกครั้ง เพื่อยืนยันความถูกต้อง ความครบถ้วน และความสอดคล้องของเนื้อหา ก่อนนำข้อมูลเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์และการตีความเชิงลึก

๕.๓) การตรวจสอบข้อมูลโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Expert Validation of Data) ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบในเบื้องต้น แล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาหลักและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม เพื่อร่วมกัน พิจารณาความถูกต้องเชิงเนื้อหา ความเหมาะสมเชิงวิชาการ และความน่าเชื่อถือของข้อมูล อันเป็นกระบวนการที่ช่วยเสริมสร้างความเที่ยงตรงภายใน และความน่าเชื่อถือของผลการวิจัยโดยรวม

26. (457-477).indd 464 4/29/2026 3:09:52 PM

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ดำเนินการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบ สามเส้า (Triangulation) ตามแนวคิดของ Denzin[๔] โดยการเปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งและวิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ การสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่ม และการศึกษาเอกสาร เพื่อยืนยันความสอดคล้องของข้อมูลในมิติต่าง ๆ อันจะช่วยลดอคติ ที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้วิธีการใดวิธีการหนึ่งเพียงลำพัง และเพิ่มความเที่ยงตรง และความน่าเชื่อถือของผลการวิจัยให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น

๖. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพของการวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการโดยใช้ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลภาคสนามจากการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก การสำรวจเบื้องต้น และการสนทนากลุ่ม โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ ภายใต้กรอบแนวคิดเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่มีความน่าเชื่อถือทางวิชาการ สามารถสรุปขั้นตอนการดำเนินการให้กระชับและเข้าใจง่ายได้ดังนี้

๖.๑) การเตรียมข้อมูล (Data Preparation) ผู้วิจัยดำเนินการถอดความข้อมูลจากการบันทึกเสียงที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มอย่างละเอียด พร้อมทั้งตรวจสอบความถูกต้องโดยเปรียบเทียบกับบันทึกภาคสนาม จากนั้นจึงจัดระเบียบข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยกำหนดรหัสผู้ให้ข้อมูล จำแนกประเภทกลุ่ม วัน เวลา และสถานที่ เพื่อเอื้อต่อการสืบค้นและการตรวจสอบย้อนกลับ (audit trail)

๖.๒) การเข้าถึงสาระสำคัญ ทำความเข้าใจข้อมูล (Data Familiarization) ผู้วิจัยทำการอ่านและทบทวนข้อมูลซ้ำหลายรอบ เพื่อเข้าถึงสาระสำคัญของข้อมูลในเชิงบริบท พฤติกรรม และความหมาย เชิงลึก พร้อมทั้งจดบันทึกแนวคิดเบื้องต้น เพื่อใช้เป็นฐานในการพัฒนาแนวทางการวิเคราะห์

๖.๓) การจัดหมวดหมู่ข้อมูล (Data Categorization) ผู้วิจัยดำเนินการจัดกลุ่มข้อมูลที่มีความหมายสอดคล้องกันจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลายให้อยู่ในหมวดหมู่เดียวกัน เช่น พิธีกรรม การถ่ายทอดทักษะการฝึกปฏิบัติด้านโนรา องค์ประกอบการแสดง และปัจจัยการสืบทอด โดยอาศัยการเปรียบเทียบข้อมูลข้ามแหล่ง เพื่อให้ได้ประเด็นที่มีความชัดเจน เป็นระบบ และครอบคลุมมิติของปรากฏการณ์ที่ศึกษา

๖.๔) การสังเคราะห์และการตีความ (Data Synthesis and Interpretation) ผู้วิจัยนำข้อมูลในแต่ละหมวดหมู่มาวิเคราะห์เชิงความสัมพันธ์ เพื่อสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิด เช่น ลำดับชีวิตราชครูโนรา บทบาทของพิธีกรรม และองค์ประกอบของการแสดงร่วมสมัย พร้อมทั้งตรวจสอบความสอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อเสริมสร้างความหนักแน่น ยืนยันความถูกต้องทางวิชาการของข้อค้นพบ

---

[๔] Denzin, N. K. **The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods**, (Chicago : Aldine Publishing Company, 1970), pp. 301-313.

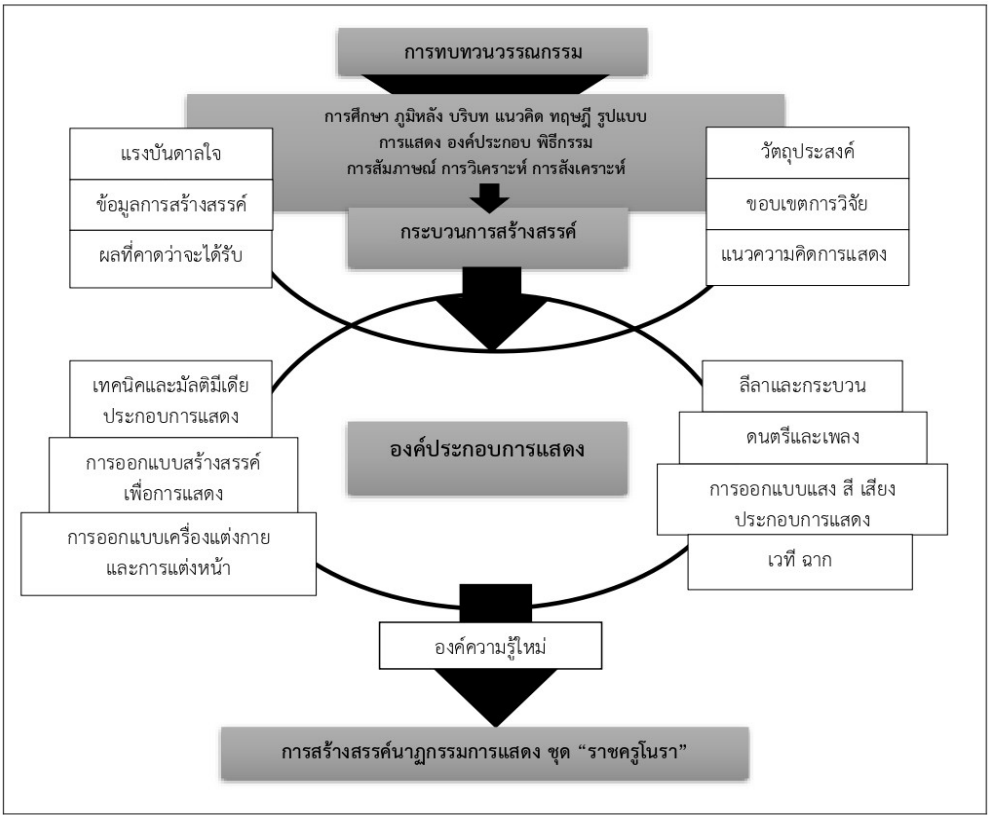
26. (457-477).indd 465 4/29/2026 3:09:52 PM

๖.๕) การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล (Trustworthiness Verification) ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบข้อมูลโดยผู้ให้ข้อมูล โดยนำผลการวิเคราะห์เบื้องต้นและส่วนถอดความกลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา เพื่อลดความคลาดเคลื่อนในการตีความ นอกจากนี้ ยังใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากวิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ การสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่ม และการศึกษาเอกสาร เพื่อยืนยันความสอดคล้องของข้อมูล ลดอคติ และเพิ่มความเที่ยงตรง ของผลการวิจัย

๖.๖) การสรุปผลเชิงวรรณกรรม (Literature-based Conclusion) ผลการวิเคราะห์ที่ได้ถูกนำมา พิจารณาเปรียบเทียบกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่ออภิปรายความสอดคล้อง และ ความแตกต่างจากองค์ความรู้เดิม อันนำไปสู่การสร้างข้อเสนอเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ ที่มีคุณค่าในการพัฒนาการออกแบบการแสดงร่วมสมัย

จากกระบวนการดังกล่าว การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้เป็นไปอย่างมีระบบ สามารถตรวจสอบได้ในทุกขั้นตอน โดยยึดหลักความรอบคอบในการจัดการข้อมูล การตรวจสอบความน่าเชื่อถือ และการเชื่อมโยงข้อค้นพบกับกรอบแนวคิดทางทฤษฎี ส่งผลให้ข้อสรุปของการวิจัยมีความเข้มแข็งทางวิชาการ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนานาฏกรรมร่วมสมัยบนฐานพิธีกรรมพื้นบ้านได้อย่าง มีนัยสำคัญ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม ของผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับการแสดงโนราโรงครู หรือพิธีกรรมโนรา เพื่อหาข้อสรุป เรื่อง “ราชครูโนรา” ที่สามารถเชื่อมโยงเนื้อหาสู่การสร้างสรรค์ชุดการแสดงที่สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นราชครูโนรา สามารถสรุปได้ ๒ ข้อ คือ (๑) แนวคิดในการการออกแบบ (๒) องค์ประกอบการแสดง โดยแสดงตามภาพแผนผังแนวคิดและกระบวนการสร้างสรรค์การแสดง ชุด ราชครูโนรา ดังนี้

26. (457-477).indd 466 4/29/2026 3:09:52 PM

แผนผังที่ ๑ แผนผังแนวคิดและกระบวนการสร้างสรรค์การแสดง ชุด “ราชครูโนรา”

จากแผนผังแนวคิดและกระบวนการสร้างสรรค์การแสดง ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดหลักให้มุ่งนำเสนอ “วิถีชีวิตศิลปินโนราตั้งแต่กำเนิดจนถึงการเป็นราชครูโนรา” โดยใช้ข้อมูลจากพิธีกรรมโนราโรงครูเป็นฐานการออกแบบ และประยุกต์วิธีเล่าเรื่องด้วยสื่อร่วมสมัยเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน

๗. การนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลตามกรอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการเขียนเชิงคุณภาพแบบวิเคราะห์ (Qualitative Analytical Approach) โดยมีการเรียบเรียงเนื้อหาอย่างเป็นระบบ และจัดทำรูปเล่มตามระเบียบของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ทั้งนี้กระบวนการนำเสนอข้อมูลสามารถสรุปได้ดังนี้

๗.๑) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ และนำข้อมูลที่ได้มาทำการสรุป เรียบเรียง และจัดทำเป็นรายงานวิจัยเบื้องต้น จำนวน ๓ บท เพื่อนำเสนอต่อคณะกรรมการที่ปรึกษา

๗.๒) นำเสนอโครงร่างงานวิจัย ๓ บท ต่อคณะกรรมการ เพื่อพิจารณาความเหมาะสมของกรอบแนวคิด ระเบียบวิธีวิจัย และทิศทางของการศึกษา

26. (457-477).indd 467 4/29/2026 3:09:52 PM

๗.๓) ดำเนินการปรับปรุงและแก้ไขงานวิจัยตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เนื้อหามีความถูกต้อง ครบถ้วน และมีความเหมาะสมทางวิชาการ

๗.๔) จัดทำบทความวิชาการจากผลการวิจัย และนำไปเผยแพร่ในวารสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้สู่สาธารณะและวงวิชาการ

๗.๕) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาภาคสนามร่วมกับการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง มาดำเนินการวิเคราะห์และสังเคราะห์ เพื่ออธิบายกระบวนการรำทับยาวจังหวัดนครศรีธรรมราช อันนำไปสู่การสรุปผลการวิจัยและการเรียบเรียงรายงานวิจัยอย่างเป็นระบบ

๗.๖) นำเสนอรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ต่อคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์เพื่อรับการพิจารณา ให้ข้อเสนอแนะ และดำเนินการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะดังกล่าว ก่อนจัดทำเป็นฉบับสมบูรณ์

๗.๗) จัดพิมพ์รูปเล่มวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์ตามระเบียบและข้อกำหนดของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

ผลการวิจัย

๑. แนวคิดในการออกแบบการแสดง ผู้วิจัยได้พัฒนาการแสดงในรูปแบบ “นาฏกรรมสร้างสรรค์” (Creative Dance Drama) โดยการผสมผสานท่วงท่าดั้งเดิมของโนราเข้ากับเทคนิคการแสดงร่วมสมัย อาทิ การใช้มัลติมีเดีย แสง สี และเสียง โดยยังคงรักษาเอกลักษณ์แบบแผนของศิลปะโนราไว้อย่างครบถ้วน เพื่อเป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปะพื้นบ้านภาคใต้ให้สามารถเข้าถึงผู้ชมในบริบทสังคมร่วมสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการสร้างบทและลำดับเรื่องได้รับแรงบันดาลใจจากประสบการณ์ชีวิตจริงของผู้สืบสายโนรา โดยถ่ายทอดผ่านตัวละครเอกตั้งแต่วัยเยาว์ การเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม จนกระทั่งเติบโตเป็นราชครูผู้สืบทอดองค์ความรู้และพิธีกรรม ผู้วิจัยได้กำหนดโครงเรื่องออกเป็น ๔ ช่วงสำคัญ ดังนี้

ช่วงที่ ๑ ปฐมชีวา นำเสนอภูมิหลังของตัวละครและการซึมซับวิถีชีวิตโนราในวัยเด็กผ่านมโนทัศน์และจินตภาพของผู้ที่ถือกำเนิดในตระกูลโนรา เติบโตท่ามกลางบริบทของพิธีกรรม ความเชื่อ และการฝึกฝนศิลปะตั้งแต่วัยเยาว์

ช่วงที่ ๒ โลกาภิวัตน์ สะท้อนพลวัตของสังคมร่วมสมัยที่ส่งผลกระทบต่อการสืบทอดศิลปะโนรา โดยเฉพาะอิทธิพลของเทคโนโลยีและวัฒนธรรมสมัยใหม่ ซึ่งก่อให้เกิดความสับสนและความขัดแย้งทางความคิดของตัวละคร การแสดงในช่วงนี้ใช้ท่ารำแม่บท ๑๒ ท่า เช่น ท่าเขาควาย ประกอบกับสื่อมัลติมีเดีย เพื่อสื่อถึงกระบวนการ “ฝ่าวิกฤต” ของศิลปินโนราในบริบทโลกปัจจุบัน

26. (457-477).indd 468 4/29/2026 3:09:52 PM

ช่วงที่ ๓ ศิลป์ทัศน์ปณิธาน นำเสนอการตัดสินใจของตัวละครในการยึดมั่นปณิธานแห่งการสืบทอดศิลปะโนรา ผ่านสัญลักษณ์ของพิธีกรรมราชครู การฝึกปฏิบัติทั้งด้านการรำและการร้อง ตลอดจนการศึกษาแบบแผนพิธีกรรม และกระบวนการ “ครองตน” ซึ่งสอดคล้องกับหลักศาสนาและจริยธรรม เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจอันเป็นรากฐานทางจิตวิญญาณของศิลปิน

ช่วงที่ ๔ สืบสานศรัทธาวันทาราชครู นำเสนอบทบาทของราชครูในฐานะผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ พิธีกรรม และศรัทธาสู่ศิลปินรุ่นใหม่ สื่อให้เห็นกระบวนการสืบทอดจากบรรพบุรุษสู่ลูกศิษย์และขยายไปสู่ชุมชน อันเป็นการธำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

๒. องค์ประกอบการแสดง เพื่อให้เนื้อหาและอารมณ์การเล่าเรื่องสมบูรณ์ ผู้วิจัยได้นำองค์ประกอบการแสดง ๖ ด้านมาประยุกต์ใช้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๒.๑) ลีลาและกระบวนท่าทาง การออกแบบกระบวนท่าทางในการแสดงชุด “ราชครูโนรา” ประกอบด้วยการเลือกใช้ท่วงท่าหลากหลายรูปแบบตามลักษณะของเนื้อหา อารมณ์ และความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่ต้องการสื่อ ผู้วิจัยนำกระบวนท่าทางจาก ๓ แหล่งสำคัญมาประยุกต์เข้ากับโครงสร้างของการแสดง ได้แก่ กระบวนท่าทางสามัญ, กระบวนท่าทางของโนรา, และ กระบวนท่าทางจากนาฏศิลป์สร้างสรรค์ โดยมีรายละเอียดกล่าวคือการผสมผสานกระบวนท่าทางทั้งสามลักษณะดังกล่าว ได้รับการออกแบบอย่างมีจุดมุ่งหมายเชิงนัย เพื่อสะท้อนพัฒนาการของตัวละคร ความขัดแย้งภายใน และความงดงามทางสุนทรียะของศิลปินบนเส้นทางสู่การเป็นราชครูโนรา ตั้งแต่จุดเริ่มต้นในฐานะบุคคลพื้นถิ่น การซึมซับมรดกทางวัฒนธรรมจากบรรพบุรุษ การเผชิญกับบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จนกระทั่งสามารถสืบทอดศรัทธาและดำรงบทบาทราชครูได้อย่างสมบูรณ์

๒.๒) ดนตรีและเพลง การออกแบบดนตรีใช้สองลักษณะร่วมกัน ได้แก่ ทำนองพื้นบ้านโนรา เพื่อคงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และดนตรีอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อเสริมสร้างบรรยากาศร่วมสมัยและเสริมอารมณ์ในแต่ละช่วงของการแสดง อันส่งผลให้การรับรู้ของผู้ชมเกิดทั้งความคุ้นเคยและความแปลกใหม่ในเวลาเดียวกัน

๒.๓) เครื่องแต่งกาย แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม โดยมีการกำหนดรูปแบบให้สอดคล้องกับพัฒนาการของตัวละครและบริบทของการแสดง ได้แก่

๑) กลุ่มราชครูโนรา ออกแบบเครื่องแต่งกายตามลำดับพัฒนาการของเนื้อเรื่อง ตั้งแต่ชุดชาวบ้าน ชุดฝึกปฏิบัติ ไปจนถึงชุดประกอบพิธีกรรม ซึ่งสะท้อนเส้นทางชีวิต การเรียนรู้ และการเติบโตทางจิตวิญญาณของตัวละคร

๒) กลุ่มนักแสดงประกอบ ใช้เครื่องแต่งกายแบบชาวบ้านเป็นหลัก และในบางช่วง ใช้ชุดบอดี้สูทเพื่อสื่อแทนสัญลักษณ์ของโลกสมัยใหม่ ขณะที่ผู้แสดงระบำมีการผสมผสานการนุ่งโจงกระเบน

26. (457-477).indd 469 4/29/2026 3:09:52 PM

ร่วมกับเครื่องแต่งกายโนราท่อนล่าง เพื่อธำรงอัตลักษณ์ดั้งเดิมควบคู่กับการปรับประยุกต์ในบริบทการแสดงร่วมสมัย

๒.๔) การแต่งหน้า แบ่งออกเป็น ๒ รูปแบบ ได้แก่ การแต่งหน้าโทนธรรมชาติ เพื่อสะท้อนวิถีชีวิต ความเป็นจริงของตัวละคร และการแต่งหน้าแบบการแสดงเชิงนาฏกรรม เพื่อเน้นบทบาท อารมณ์ และลักษณะเฉพาะของตัวละครให้มีความเด่นชัดบนเวที อันช่วยเสริมสร้างการสื่อความหมายเชิงนัยและการรับรู้ของผู้ชม

๒.๕) เวทีและฉาก อ้างอิงจากพื้นที่จริงที่เกี่ยวข้องกับศิลปะโนรา ได้แก่ โรงโนรา พื้นที่ธรรมชาติ บ้านเรือน และบริบทของพื้นที่ฝึกฝน ทั้งนี้เพื่อสร้างบรรยากาศที่สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรม และเสริมสร้างการรับรู้เชิงพื้นที่ของพิธีกรรมให้มีความสมจริง อันส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางอารมณ์ของผู้ชม

๒.๖) เทคนิคพิเศษและมัลติมีเดีย การนำเทคโนโลยีมัลติมีเดียมาใช้ในการสร้างภาพ เสียง และแสงในลักษณะสามมิติ เพื่อขยายมิติของการเล่าเรื่องและเสริมสร้างประสบการณ์การรับชม อาทิ การจำลองภาพพระอาทิตย์ทรงกลด เสียงฟ้าร้อง ลมพัด และการตัดต่อภาพเหตุการณ์เชิงสัญลักษณ์ ซึ่งช่วยเพิ่มความสมจริง กระตุ้นอารมณ์ และทำให้ผู้ชมสามารถตีความความหมายของฉากได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

๒.๗) แสง สี เสียง การออกแบบระบบแสง สี และเสียง มีบทบาทสำคัญในการกำหนดบรรยากาศและอารมณ์ของการแสดง โดยมีการปรับระดับความเข้มและโทนสีของแสงให้สอดคล้องกับสถานการณ์ เช่น การใช้โทนสีร้อนเพื่อสื่อถึงความตึงเครียดหรือความขัดแย้ง และการใช้โทนสีอ่อนเพื่อสื่อถึงความสงบหรือภาวะสมดุล ควบคู่กับการใช้เสียงดนตรี เสียงบรรยาย และเสียงประกอบ เพื่อเสริมสร้างความต่อเนื่องของการดำเนินเรื่อง และเพิ่มความสมจริงในการรับรู้ของผู้ชม

สรุปผลการวิจัยพบว่า การแสดงชุด “ราชครูโนรา” มุ่งเน้นการถ่ายทอดเส้นทางชีวิตของศิลปินโนราตั้งแต่การเติบโตท่ามกลางพิธีกรรม วิถีชีวิตชุมชน และบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จนกระทั่งก้าวสู่บทบาทของราชครูผู้สืบทอดภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ โดยโครงสร้างเรื่องถูกแบ่งออกเป็น ๔ ช่วงตามพัฒนาการชีวิตจริง ได้แก่

๑) การกำเนิด (ปฐมชีวา) – นำเสนอภูมิหลังและการซึมซับวิถีชีวิตโนราในวัยเด็ก

๒) การเผชิญโลกสมัยใหม่ (โลกาภิวัตน์) – สะท้อนผลกระทบของสังคมร่วมสมัย เทคโนโลยี และวัฒนธรรมใหม่ต่อการสืบทอดศิลปะ

๓) การยืนยันอุดมการณ์ (ศิลป์ทัศน์ปณิธาน) – แสดงการตัดสินใจยึดมั่นปณิธานในการสืบทอดศิลปะและพิธีกรรม

26. (457-477).indd 470 4/29/2026 3:09:52 PM

๔) การรับภารกิจ (สืบสานศรัทธาวันทาราชครู) ถ่ายทอดบทบาทราชครูในการถ่ายทอดองค์ความรู้และสร้างศรัทธาแก่ศิลปินรุ่นใหม่ องค์ประกอบการแสดงทั้ง ๖ ด้าน ได้แก่ ท่ารำ ดนตรี เครื่องแต่งกาย ฉาก เทคนิคพิเศษและมัลติมีเดีย แสง สี เสียง ได้รับการออกแบบให้ประสานกันอย่างเป็นระบบ เพื่อรักษาอัตลักษณ์โนราดั้งเดิมควบคู่กับความร่วมสมัย ผลการศึกษาได้นำไปสู่การสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ทั้งเชิงทฤษฎีและปฏิบัติ ซึ่งสามารถสรุปองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย ตามตารางดังนี้

ตารางที่ ๒ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย “ราชครูโนรา”

องค์ความรู้ใหม่	สาระสำคัญที่ค้นพบ	คุณค่าทางวิชาการและการประยุกต์ใช้
๑. องค์ความรู้ใหม่ด้านแนวคิดการออกแบบการแสดงพื้นบ้านร่วมสมัย	การเชื่อม “เรื่องราวชีวิตราชครูโนรา” กับ “สุนทรียศาสตร์ร่วมสมัย” ทำให้พิธีกรรมดั้งเดิมถูกแปรรูปเป็นงานศิลปะร่วมสมัยโดยยังรักษาหลักความเชื่อและแบบแผนของโนรา โรงครู	สร้างรูปแบบใหม่ของ การตีความพิธีกรรมสู่นาฏกรรมการแสดง ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดที่สามารถนำไปใช้กับการสร้างสรรค์ศิลปะพื้นบ้านชนิดอื่นได้
๒. องค์ความรู้ใหม่ด้านกระบวนการประยุกต์พิธีกรรมสู่การแสดง	พัฒนาแนวทาง “ปรับแต่งพิธีกรรมจริง” เช่น การรำ การร้อง การครองตน และพิธีกรรมโรงครู ให้เป็นโครงสร้างการแสดง ๔ ช่วง (ปฐมชีวา โลกาภิวัตน์ ศิลป์ทัศน์ปณิธาน สืบสานศรัทธาวันทาราชครู)	เกิดกระบวนการต้นแบบของการปรับแต่งความเชื่อและพิธีกรรมพื้นบ้านเป็นนาฏกรรมร่วมสมัย สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการออกแบบงานแสดงพื้นบ้านสาขาอื่นได้
๓. องค์ความรู้ใหม่ด้านการออกแบบองค์ประกอบการแสดงแบบบูรณาการ	การประสานองค์ประกอบ ๖ ด้าน ได้แก่ ท่ารำดนตรี เครื่องแต่งกาย ฉาก เทคนิคพิเศษมัลติมีเดีย และแสงสี เสียง เพื่อเล่าเรื่องราชครูโนราได้ครบมิติ เช่น การผสมดนตรีโนรากับดนตรีอิเล็กทรอนิกส์ การใช้มัลติมีเดีย ๓ มิติ และการใช้แสงแบบชั้นสี	พัฒนารูปแบบงานนาฏกรรมร่วมสมัยที่ผสาน ความดั้งเดิม ร่วมสมัย ความศรัทธาอย่างกลมกลืน เป็นแนวทางสร้างสรรค์ใหม่สำหรับศิลปะการแสดงร่วมสมัย
๔. องค์ความรู้ใหม่ด้านการสื่อสารวัฒนธรรมโนราให้คนรุ่นใหม่	ใช้ศิลปะร่วมสมัยและเทคโนโลยีเป็นสื่อกลาง ทำให้เรื่องราวราชครูโนราเข้าถึงง่ายและดึงดูดผู้ชมยุคใหม่มากขึ้น	สร้างองค์ความรู้ด้าน การสื่อสารมรดกภูมิปัญญาสู่คนรุ่นใหม่ด้วยศิลปะร่วมสมัย ซึ่งสอดคล้องกับบริบทการอนุรักษ์วัฒนธรรมในยุคดิจิทัล

ที่มา : นางสาววาษิภัช ประดาศักดิ์ (ผู้วิจัย)

26. (457-477).indd 471 4/29/2026 3:09:52 PM

กระบวนการศึกษาวิจัยและสร้างสรรค์การแสดงชุด “ราชครูโนรา” ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ๔ ด้าน ซึ่งถูกนำไปสังเคราะห์จนเกิดเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของการแสดง ดังนี้

ตารางที่ ๓ อัตลักษณ์ที่เกิดจากการสร้างสรรค์การแสดงชุด “ราชครูโนรา”

มิติของอัตลักษณ์	ลักษณะอัตลักษณ์ที่ค้นพบ	ความหมาย/คุณค่าที่เกิดขึ้น
๑. อัตลักษณ์ด้านเนื้อหา	นำเสนอเส้นทางชีวิตราชครูตั้งแต่วัยเด็กจนเป็นผู้นำพิธีกรรม ผ่านเหตุการณ์จริง พิธีกรรมจริง และความเชื่อจริง	ถ่ายทอดโลกทัศน์ดั้งเดิมอย่างแท้จริง และทำให้เนื้อหาเข้มข้นเชิงประวัติ จิตวิญญาณของความศรัทธา
๒. อัตลักษณ์ด้านลีลาและท่ารำ	การผสมผสมแม่ท่าโนรา ๑๒ ท่า กับท่าทางร่วมสมัย เช่น ท่าตัดสินใจ ท่าครองตน ท่าฝ่าวิกฤตโลกาภิวัตน์	เกิด ท่ารำเชิงสัญลักษณ์ ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุดราชครูโนรา
๓. อัตลักษณ์ด้านดนตรี	ผสานจังหวะทับโนราแบบดั้งเดิมกับเสียงอิเล็กทรอนิกส์ สะท้อนพัฒนาการของชีวิตราชครูโนรา	เกิด “เสียงดนตรี” ในรูปแบบใหม่ที่ร่วมสมัยแต่คงเอกลักษณ์
๔. อัตลักษณ์ด้านภาพและฉาก	ใช้ภาพมัลติมีเดีย เช่น แสงพระอาทิตย์ทรงกรด เสียงฟ้าร้อง ลมพัด เพื่อสร้างบรรยากาศพิธีกรรม	สร้าง “พิธีกรรมเชิงศิลป์” ที่แตกต่างจากการแสดงโนราทั่วไป เพิ่มมิติทางจินตภาพและสัญลักษณ์
๕. อัตลักษณ์ด้านเครื่องแต่งกาย	ผสมผสานชุดชาวบ้าน ชุดฝึกรำ และชุดพิธีกรรมของราชครูโนรา พร้อมสร้างลวดลายให้ร่วมสมัยตามแนวทฤษฎี	เห็นถึงพัฒนาการชีวิตของตัวละครอย่างเป็นขั้นตอน พร้อมรักษารูปแบบดั้งเดิมของโนรา
๖. อัตลักษณ์ด้านบทบาทและความหมายทางวัฒนธรรม	เน้นบทบาท ตัวตน จิตวิญญาณ ความศรัทธา หน้าที่ “การครองตน” สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา (เช่น ความกตัญญูต่อบรรพชน และวิริยะในการฝึกฝน) ของราชครูโนราในฐานะ ผู้สืบทอด ผู้ศรัทธา และผู้ให้วิชา	สะท้อนคุณค่าทางวัฒนธรรมแลความหมายเชิงอัตลักษณ์ของชุมชนภาคใต้

ที่มา : นางสาววาษิภัช ประดาศักดิ์ (ผู้วิจัย)

จากการสร้างสรรค์การแสดงชุด “ราชครูโนรา” ผู้วิจัยได้องค์ความรู้ใหม่ที่สามารถพัฒนาแนวคิดการออกแบบการแสดงร่วมสมัยจากพิธีกรรมดั้งเดิม โดยมุ่งเน้นการประสานองค์ประกอบการแสดงทั้งด้านเนื้อหา ลีลา ดนตรี ฉาก เครื่องแต่งกาย และความหมายเชิงวัฒนธรรม เข้ากับเทคโนโลยีมัลติมีเดียและสื่อผสมอย่างเหมาะสม ทำให้เกิดรูปแบบนาฏกรรมใหม่ที่สะท้อนวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของราชครูโนราอย่างลึกซึ้ง พร้อมทั้งก่อเกิดอัตลักษณ์เฉพาะตัวทางศิลปะวัฒนธรรม การประยุกต์องค์ประกอบดังกล่าวทำให้การแสดง ชุดนี้สามารถเป็น ต้นแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านสู่ผู้ชมรุ่นใหม่ ได้อย่างสอดคล้องกับบริบทร่วมสมัย นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นคุณค่าทางวิชาการในเชิงการออกแบบการแสดง

26. (457-477).indd 472 4/29/2026 3:09:52 PM

ร่วมสมัย ซึ่งสามารถนำไป ต่อยอดเพื่อสร้างสรรค์นาฏกรรมและรูปแบบการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผล

ผลการวิจัยเรื่อง นาฏกรรมร่วมสมัยบนฐานพิธีกรรมดั้งเดิม: การออกแบบการแสดงชุด “ราชครูโนรา” สะท้อนให้เห็นถึงพลังของการนำนาฏกรรมพื้นบ้านภาคใต้มาเชื่อมโยงกับกระบวนการสร้างสรรค์ร่วมสมัยอย่างมีระบบ ทั้งในด้านเนื้อหา รูปแบบการนำเสนอ และองค์ประกอบศิลปะการแสดง การอภิปรายผลสามารถอธิบายได้อย่างลุ่มลึกในมิติต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. แนวคิดการออกแบบการแสดงผสมผสานระหว่างความดั้งเดิมและร่วมสมัย การออกแบบการแสดงชุดราชครูโนรามีพื้นฐานจากพิธีกรรมโนราโรงครู ซึ่งเป็นแก่นแท้ทางจิตวิญญาณของการแสดงโนราภาคใต้ การนำพิธีกรรมดังกล่าวมาแปลงเป็น “ภาษาศิลปะร่วมสมัย” สอดคล้องกับแนวทางของ วนศักดิ์ ผดุงเศรษฐกิจ[๕] กล่าวไว้ในงานวิจัยการสร้างสรรค์การแสดงโนราร่วมสมัยว่า การปรับรูปแบบดั้งเดิมให้เข้ากับวิธีคิดสมัยใหม่ ทำให้ผู้ชมเกิดการเชื่อมโยงทางอารมณ์และเข้าใจตัวละครได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ผลการวิจัยครั้งนี้ยืนยันว่า การร้อยเรียงลำดับเนื้อหาเป็น ๔ ช่วงชีวิต (ปฐมชีวา โลกาภิวัตน์ ศิลป์ทัศน์ ปณิธาน สืบสานศรัทธาวันทาราชครู) ช่วยสร้างความชัดเจนในการเล่าเรื่อง ทำให้ผู้ชมเข้าใจบริบทของราชครูโนราทั้งด้านความเชื่อ การฝึกฝน และบทบาทในชุมชน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของความศักดิ์สิทธิ์และอัตลักษณ์โนรา

๒. การเข้าถึงอารมณ์และประสบการณ์ของตัวละครผ่านลีลาและท่ารำ กระบวนท่ารำที่ประยุกต์จากแม่ท่า ๑๒ ท่า ผสมกับท่าร่วมสมัย ทำให้การแสดงสามารถสื่อสภาพอารมณ์ของตัวละครได้หลากหลาย เช่น ความสับสน ความท้าทายจากโลกาภิวัตน์ และความมุ่งมั่นในปณิธานการเป็นราชครู ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของ วนศักดิ์ ผดุงเศรษฐกิจ ที่เสนอว่า การสร้างสรรค์ที่เชื่อมโยงประสบการณ์ชีวิตจริงของศิลปินจะช่วยให้ผู้แสดงเข้าถึงตัวละครได้อย่างสมจริงและมีน้ำหนักทางอารมณ์ผลลัพธ์จากกระบวนการประยุกต์ท่ารำนี้จึงไม่เพียงเป็นการนำเสนอความงามของท่วงท่าเท่านั้น แต่ยังช่วยสร้างมิติทางอารมณ์ให้ผู้ชมสัมผัสเส้นทางการฝึกฝนของราชครูได้อย่างลึกซึ้ง

๓. บทบาทของดนตรีร่วมสมัยต่อการสื่อความหมายของพิธีกรรม การผสมผสานทำนองดั้งเดิมของวงปี่พาทย์โนรากับดนตรีอิเล็กทรอนิกส์ช่วยสะท้อน “สองโลก สองบริบท” ของราชครูโนรา คือ

---

[๕] วนศักดิ์ ผดุงเศรษฐกิจ, “กระบวนการเข้าถึงบทบาทและประสบการณ์จริงของผู้แสดงในการแสดงนาฏยศิลป์ร่วมสมัย”, **วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร**, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๐) : ๑๖๑-๑๘๐.

26. (457-477).indd 473 4/29/2026 3:09:52 PM

โลกจารีตและโลกสมัยใหม่ วิธีการนี้สอดคล้องกับแนวทางของ ภูวนัย กาฬวงศ์ และวิชชุตา วุธาทิตย์[๖] ที่พบว่า นาฏยศิลป์ร่วมสมัยควรสร้างเสียงดนตรีให้สามารถรองรับอารมณ์และจินตภาพของผู้แสดง เพื่อสร้างความลึกซึ้งของบรรยากาศในการแสดง ซึ่งการแสดงชุดราชครูโนรา ดนตรีถูกใช้ทั้งเพื่อสะท้อนความนิ่งสงบ ของพิธีกรรม และใช้เพื่อเร่งอารมณ์ในฉากโลกาภิวัตน์ที่เต็มไปด้วยความเร็วและแรงกดดันจากสังคม จึงเป็นดนตรีที่ “เล่าเรื่องได้ด้วยตนเอง”

๔. การออกแบบเครื่องแต่งกายและฉากสะท้อนพัฒนาการชีวิตราชครู เครื่องแต่งกายถูกใช้เป็น “สัญลักษณ์ทางสายตา” ของแต่ละช่วงชีวิต ตั้งแต่ชุดชาวบ้าน ชุดฝึกฝน ไปจนถึงชุดพิธีกรรมราชครู การเลือกใช้ลวดลายดั้งเดิมร่วมกับเส้นสายแบบร่วมสมัยทำให้เกิดอัตลักษณ์ใหม่ที่สะท้อนความเป็น “ศิลปินรุ่นใหม่–ผู้สืบทอดความเก่าแก่” สอดคล้องกับแนวทางของ จุติกา โกศลเหมมณี[๗] ที่พบว่า การสร้างสรรค์งานนาฏยศิลป์ร่วมสมัยควรเน้นการประยุกต์จากรากเดิมให้ร่วมสมัยโดยไม่ทำลายอัตลักษณ์ไทย ฉากและเวทีที่ใช้ภาพมัลติมีเดีย เช่น ทุ่งนา โรงโนรา หรือแสงสัญลักษณ์ของพิธีกรรม ช่วยสร้างโลกของพิธีกรรมให้มีชีวิต และทำให้ผู้ชมเข้าใจบริบททางวัฒนธรรมได้อย่างเป็นธรรมชาติ

๕. เทคนิคพิเศษและแสง สี เสียงในการเสริมสร้างจิตวิญญาณของพิธีกรรม การใช้เทคนิคมัลติมีเดีย เช่น ภาพ ๓ มิติ เสียงธรรมชาติ และเอฟเฟกต์แสงที่เปลี่ยนไปตามช่วงอารมณ์ของเรื่องเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างบรรยากาศพิธีกรรมร่วมสมัย วิธีการนี้สอดคล้องกับงานของ มนูศักดิ์ เรืองเดช และ นราพงษ์ จรัสศรี[๘] ที่ระบุว่า แสงและภาพเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้การสื่อสารทางอารมณ์ของศิลปะไทยร่วมสมัยมีความลึกซึ้งและมีพลังในการแสดงราชครูโนรา แสงสีถูกใช้เพื่อสื่อถึงความศักดิ์สิทธิ์ เพื่อแสดงความเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ เพื่อกำหนดเวลาและเหตุการณ์ เพื่อสร้างสภาวะ “โลกภายใน” ของตัวละคร ดังนั้น แสงและเสียงจึงมีสถานะเทียบเท่านักแสดงในการถ่ายทอดเรื่องราว

๖. ความสอดคล้องกับเป้าหมายการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมโนราในยุคปัจจุบัน การแสดงชุดราชครูโนราเป็นตัวอย่างสำคัญของการประยุกต์ศิลปะพื้นบ้านให้เข้าสู่สังคมร่วมสมัย โดยไม่ลดทอน ความศักดิ์สิทธิ์หรือจารีตดั้งเดิม วิธีการนี้สอดคล้องกับข้อสังเกตของ พิทยา บุษรารัตน์ และเบ็ญจวรรณ บัวขวัญ[๙] ที่ระบุว่า โนราจะดำรงอยู่ได้ต่อเมื่อรู้จักปรับตัวตามบริบทสังคม โดยยังคงแก่นความเชื่อและบทบาททางพิธีกรรมไว้

---

[๖] ภูวนัย กาฬวงศ์และวิชชุตา วุธาทิตย์, “การประยุกต์นาฏศิลป์ไทยร่วมกับสื่อผสมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของการแสดงร่วมสมัย”, **วารสารศิลป์และสื่อสร้างสรรค์**, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๙) : ๑๑๓-๑๒๔.

[๗] จุติกา โกศลเหมมณี, “รูปแบบและแนวความคิดในการสร้างสรรค์งานนาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัยของนรพงษ์ จรัสศรี”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

[๘] มนูศักดิ์ เรืองเดชและนราพงษ์ จรัสศรี, “แนวคิดการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยร่วมสมัย”, **วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม**, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๐) : ๑๐๘-๑๑๖.

[๙] พิทยา บุษรารัตน์และเบ็ญจวรรณ บัวขวัญ, “โนรา: บทบาท หน้าที่ และความสัมพันธ์กับชุมชนภาคใต้ในสังคมร่วมสมัย” , **วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ**, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐) : ๑๑๒-๑๑๕.

26. (457-477).indd 474 4/29/2026 3:09:52 PM

การวิจัยเรื่อง นาฏกรรมร่วมสมัยบนฐานพิธีกรรมดั้งเดิม: การออกแบบการแสดงชุด “ราชครูโนรา” จึงยืนยันว่า การปรับรูปแบบการนำเสนอให้ทันสมัย ไม่ได้ทำให้สาระของโนราหายไป แต่กลับช่วยให้คนรุ่นใหม่เข้าถึงและเห็นคุณค่าของราชครูโนรา ซึ่งเป็นภารกิจสำคัญของการสืบสานวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคใต้ อีกทั้ง การวิจัยนี้ ยังแสดงให้เห็นว่า การสร้างสรรค์งานนาฏกรรมร่วมสมัยจากพื้นฐานศิลปะพื้นบ้าน สามารถทำได้โดยรักษาหลักความเชื่อไว้ พร้อมนำเทคนิคศิลปะสมัยใหม่เข้ามาเสริมให้เกิดพลังในการเล่าเรื่อง การผสมผสานเหล่านี้ไม่เพียงทำให้ชิ้นงานมีความร่วมสมัย แต่ยังทำให้พิธีกรรมดั้งเดิมสามารถตีความใหม่ให้เหมาะกับพื้นที่ทางวัฒนธรรมของคนรุ่นปัจจุบัน ดังนั้น การแสดงชุดราชครูโนราจึงเป็นทั้ง “งานศิลปะ ร่วมสมัย”และ“เครื่องมือสืบสานภูมิปัญญาโนรา” ที่มีความกลมกลืนระหว่างอดีตและปัจจุบันอย่างมีเอกลักษณ์

บทสรุป

การวิจัยเรื่อง นาฏกรรมร่วมสมัยบนฐานพิธีกรรมดั้งเดิม: การออกแบบการแสดงชุด “ราชครูโนรา” เป็นการศึกษาบริบท พิธีกรรม จารีต และหลักการปฏิบัติของโนราสู่ออกแบบการสร้างสรรค์นาฏกรรมการแสดงเพื่อสะท้อนวิถีชีวิตศิลปินชุด “ราชครูโนรา” ซึ่งถอดรหัสจากรากเหง้าพิธีกรรมโนราโรงครูสู่รูปแบบศิลปะการแสดงร่วมสมัยที่สอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบัน ผู้วิจัยมีบทสรุป ดังนี้

ผลการศึกษาพบว่า หัวใจสำคัญของการแสดงชุดนี้มิใช่เพียงการเลียนแบบท่ารำดั้งเดิมเท่านั้น แต่คือการนำ “จารีตและความเชี่ยวชาญของราชครูโนรา” มาเป็นแกนหลักในการเล่าเรื่องผ่าน ๔ ช่วงชีวิต คือ (๑) ปฐมชีวา (๒) โลกาภิวัตน์ (๓) ศิลป์ทัศน์ปณิธาน และ (๔) สืบสานศรัทธาวันทาราชครู โดยใช้กระบวนการออกแบบ ๖ องค์ประกอบทางนาฏยศิลป์ ซึ่งมีการบูรณาการเทคโนโลยีสื่อมัลติมีเดียและแสงสีเสียงสมัยใหม่ เพื่อสร้าง “พื้นที่การรับรู้ใหม่” ที่เชื่อมโยงอดีตและปัจจุบันเข้าด้วยกัน

จากผลการศึกษาได้ก่อให้เกิดการสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ ทั้งในทางทฤษฎีและปฏิบัติ โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

๑) การสร้างนาฏกรรมร่วมสมัยสามารถ คงอัตลักษณ์ศิลปะพื้นบ้านได้ หากมีการบูรณาการองค์ประกอบการแสดงอย่างเป็นระบบ และรักษาแกนความหมายของพิธีกรรมเดิม

๒) การถ่ายทอดเส้นทางชีวิตศิลปินในรูปแบบละคร-นาฏกรรม เป็นเครื่องมือสำคัญในการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

๓) การผสมผสานเทคนิคมัลติมีเดียและเทคนิคร่วมสมัยสามารถ เสริมสร้างอารมณ์และการรับรู้ของผู้ชม โดยไม่ลดทอนคุณค่าดั้งเดิมของศิลปะ

๔) การออกแบบบทและองค์ประกอบเชิงระบบสามารถนำไปสู่ แนวทางสร้างสรรค์นาฏกรรมเพื่อการศึกษาและการเผยแพร่วัฒนธรรม

26. (457-477).indd 475 4/29/2026 3:09:52 PM

องค์ความรู้สำคัญที่ค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้ คือได้พิสูจน์ว่า “ศรัทธาและความเชื่อในระบบบรรพบุรุษ” สามารถดำรงอยู่ได้ในพื้นที่ของศิลปะร่วมสมัย หากมีการจัดการข้อมูลทางวิชาการและการตีความเชิงสัญลักษณ์ที่เหมาะสม การแสดงชุด “ราชครูโนรา” จึงทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมให้คนรุ่นใหม่เห็นถึง “คุณค่าของการครองตน” และ “จริยธรรมของศิลปิน” ที่ต้องรักษาทั้งความศักดิ์สิทธิ์ของจารีตไปพร้อมกับการปรับตัวตามความเปลี่ยนแปลงของโลก (Global Transformation) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการสร้างสรรค์ ชุด “ราชครูโนรา” เป็นแนวทางที่ทำให้ศิลปะพื้นบ้านภาคใต้สามารถขยายคุณค่าโดยผสมผสานพิธีกรรมดั้งเดิมเข้ากับเทคนิคการแสดงสมัยใหม่ ทำให้ผลงานมีทั้งความลุ่มลึกทางวัฒนธรรมและความน่าสนใจ เหมาะเป็นต้นแบบสำหรับการพัฒนางานสร้างสรรค์ในสาขาศิลปะการแสดงอื่น ๆ ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง นาฏกรรมร่วมสมัยบนฐานพิธีกรรมดั้งเดิม: การออกแบบการแสดงชุด “ราชครูโนรา” เป็นการศึกษาบริบท พิธีกรรม จารีต และหลักการปฏิบัติของโนราสู่ออกแบบการสร้างสรรค์นาฏกรรมการแสดงเพื่อสะท้อนวิถีชีวิตศิลปินชุด “ราชครูโนรา” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๑. สถาบันการศึกษาและหน่วยงานทางวัฒนธรรมสามารถนำ “โมเดลการลำดับโครงเรื่อง ๔ ช่วงชีวิต” ไปประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์ศิลปะพื้นบ้านประเภทอื่น เพื่อให้เกิดการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในรูปแบบที่เข้าถึงง่ายสำหรับเยาวชนและคนรุ่นใหม่

๒. เป็นแนวทางในการศึกษาถึงผลกระทบของการใช้สื่อมัลติมีเดียต่อการรับรู้และอารมณ์ร่วมของผู้ชมในวงกว้าง หรือการขยายขอบเขตการศึกษาไปยังบทบาทของ “สตรี” ในสายตระกูลราชครูโนรา เพื่อสร้างความหลากหลายขององค์ความรู้ในมิติของนาฏกรรมร่วมสมัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

จิระประภา โพธิเล. “การออกแบบการแสดงของพีรพงศ์ เสนไสย”. **วารสารศิลปกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยทักษิณ.** ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๓) : ๑๖๒-๑๘๑.

จุติกา โกศลเหมมณี. “รูปแบบและแนวความคิดในการสร้างสรรค์งานนาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัยของนรพงษ์ จรัสศรี”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ณวิญ เสริฐผล, “การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในสังคมโลกาภิวัตน์”. **วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา.** ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๓) : ๓๑๓-๓๓๑.

26. (457-477).indd 476 4/29/2026 3:09:52 PM

พิทยา บุษรารัตน์และเบ็ญจวรรณ บัวขวัญ, “โนรา: บทบาท หน้าที่ และความสัมพันธ์กับชุมชนภาคใต้ในสังคมร่วมสมัย”. **วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ.** ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐) : ๑๑๒-๑๑๕.

ภูวนัย กาฬวงศ์และวิชชุตา วุธาทิตย์. “การประยุกต์นาฏศิลป์ไทยร่วมกับสื่อผสมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของการแสดงร่วมสมัย”. **วารสารศิลป์และสื่อสร้างสรรค์.** ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๙) : ๑๑๓-๑๒๔

มนูศักดิ์ เรืองเดชและนราพงษ์ จรัสศรี. “แนวคิดการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยร่วมสมัย”**. วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม.** ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๐) : ๑๐๘-๑๑๖.

วนศักดิ์ ผดุงเศรษฐกิจ. “กระบวนการเข้าถึงบทบาทและประสบการณ์จริงของผู้แสดงในการแสดงนาฏยศิลป์ร่วมสมัย”. **วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.** ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๐) : ๑๖๑-๑๘๐..

Denzin, N. K. **The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods**. Chicago : Aldine Publishing Company, 1970.

26. (457-477).indd 477 4/29/2026 3:09:52 PM

ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี

Digital Leadership of School Administrators Affecting Budget Management under the Sing Buri Primary Educational Service Area Office

พรรณภัสร์ เกิดแก้ว*
Pannapat Kerdkaew
หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
Master of Education Administration Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University
พรเทพ รู้แผน**
Pornthep Rupan
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ประเทศไทย
Education Administration Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University, Thailand
Email. : ๗๖๔๗๗๐๑๖@aru.ac.th; thatippure@gmail.com

Received: April 22, 2026
Revised: April 26, 2026
Accepted: April 28, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี (๒) เพื่อศึกษาการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี (๓) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษากับการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี และ (๔) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้ปฏิบัติงานหัวหน้างานบริหารงบประมาณของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี ปีการศึกษา ๒๕๖๕ จำนวน ๑๑๘ คน ได้มาโดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม มีค่าความเชื่อมั่นด้านภาวะ

---

* นางสาวพรรณภัสร์ เกิดแก้ว Miss Pannapat Kerdkaew นักศึกษาสาขาวิชาการบริหารการศึกษา หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

** ผศ.ดร.พรเทพ รู้แผน Asst.Prof.Dr.Pornthep Rupan อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor

27. (478-494).indd 478 4/28/2026 1:23:58 PM

ผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา เท่ากับ ๐.๙๕ และด้านการบริหารงบประมาณของสถานศึกษา เท่ากับ ๐.๙๓ วิเคราะห์ข้อมูลด้วย ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ

ผลการวิจัยพบว่า (๑) ผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี มีภาวะผู้นำดิจิทัลภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (๒) การบริหารงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (๓) ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาอยู่ในระดับสูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และ (๔) ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการบริหารงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรีในภาพรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ประกอบด้วย การสร้างวัฒนธรรมองค์กรดิจิทัล การมีส่วนร่วมดิจิทัล และการสื่อสารดิจิทัล โดยร่วมกันพยากรณ์การบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษาได้ร้อยละ ๗๒

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำดิจิทัล; ผู้บริหารสถานศึกษา; การบริหารงบประมาณ; สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

Abstracts

The purposes of this research were: (1) to study the digital leadership of school administrators under the Sing Buri Primary Educational Service Area Office; (2) to examine the school budget management under the Sing Buri Primary Educational Service Area Office; (3) to investigate the relationship between the digital leadership of school administrators and school budget management; and (4) to explore the digital leadership factors affecting the school budget management under the Sing Buri Primary Educational Service Area Office. The sample consisted of 118 school administrators and heads of the budget management department in the 2022 academic year, obtained through stratified random sampling. The research instrument was a questionnaire with a reliability coefficient of 0.95 for digital leadership and 0.93 for budget management. Data were analyzed using mean, standard deviation, Pearson product-moment correlation coefficient, and multiple regression analysis.

The results were as follows: (1) The digital leadership of school administrators under the Sing Buri Primary Educational Service Area Office was at the highest level; (2) School

27. (478-494).indd 479 4/28/2026 1:23:58 PM

budget management was at the highest level; (3) Digital leadership had a high level positive relationship with school budget management at a .05 level of statistical significance; and (4) the digital leadership factors that significantly affected school budget management at the .05 level included digital culture creation, digital participation, and digital communication. These factors collectively predicted school budget management at 72.0%

Keywords: Digital leadership; School administrators; Budget management; Schools

บทนำ

สถานศึกษาในฐานะองค์กรที่ไม่แสวงผลกำไร มีพันธกิจหลักในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อสร้างโอกาสทางการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีความสมบูรณ์ในทุกมิติ ทั้งนี้ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวสถานศึกษาจำเป็นต้องขับเคลื่อนผ่านขอบข่ายภารกิจสำคัญ ๔ ด้าน ได้แก่ การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงบประมาณ และการบริหารงานทั่วไป ซึ่งการบริหารจัดการทั้ง ๔ ประการนี้ต้องมีความเชื่อมโยงและประสานสอดคล้องอย่างเป็นระบบ โดยมีงานวิชาการเป็นแกนกลางสำคัญที่ได้รับแรงสนับสนุนจากภารกิจด้านอื่น ๆ เพื่อส่งเสริมและยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพและเต็มตามศักยภาพ

การบริหารงบประมาณเป็นภารกิจสนับสนุนของสถานศึกษาที่มีความสำคัญในอันที่จะช่วยตอบสนองภารกิจของสถานศึกษา เนื่องจากเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน การจัดสรร การใช้ การควบคุม และการติดตามประเมินผลงบประมาณที่ได้รับจากหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการได้รับบริจาค เพื่อการดำเนินโครงการและกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา ส่งผลให้เกิดคุณภาพที่ดีขึ้นต่อผู้เรียน ตลอดจนการประสาน ส่งเสริม สนับสนุนและการอำนวยการความสะดวกต่าง ๆ ในการให้บริการการศึกษาทุกรูปแบบ[๑] โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันที่มีการก้าวกระโดดของเทคโนโลยี ส่งผลให้ภาคการศึกษาได้มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงบประมาณ ดังเช่น สำนักงบประมาณ กำหนดให้มีการใช้ระบบ e-GP หรือระบบจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐด้วยอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Government Procurement: e-GP) เป็นระบบที่จัดทำขึ้นเพื่อให้หน่วยงานภาครัฐและ

[๑] เพ็ญพรรณ บางอร, “แนวทางการบริหารจัดการระบบบริหารงานงบประมาณของโรงเรียนสบเมยวิทยาคม อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๖๒), หน้า ๔๘.

27. (478-494).indd 480 4/28/2026 1:23:58 PM

เอกชนสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลการจัดซื้อจัดจ้างและพัสดุภาครัฐได้อย่างรวดเร็ว และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขึ้นพื้นฐานกำหนดให้สถานศึกษาใช้ระบบ E-Budget ในการรายงานสถานะทางการเงินของสถานศึกษา แต่จากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการหน่วยตรวจสอบภายในของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี พบว่า *"จากการดำเนินการตรวจสอบภายในปีงบประมาณ ๒๕๖๓ และปีงบประมาณ ๒๕๖๔ ของสถานศึกษาที่ผ่านมา โรงเรียนในสังกัดของสพป.สิงห์บุรีประมาณร้อยละ ๔๐ มีคุณภาพการประเมินตั้งแต่ระดับดีขึ้นไป อีกร้อยละ ๖๐ มีคุณภาพการประเมินต่ำกว่าระดับดีลงมา ถือว่าโรงเรียนส่วนใหญ่ยังดำเนินงานได้ไม่มีประสิทธิภาพ"*[๒] ปัญหาดังกล่าวเกิดจากสาเหตุและปัจจัยหลายประการ อันประกอบด้วย ความรู้ความสามารถของบุคลากร ความเข้าใจที่ถูกต้องในการปฏิบัติงานของบุคลากร ความรวดเร็วในการปฏิบัติงาน รวมถึงปัจจัยจากผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งเป็นบุคคลมีความสำคัญต่อการบริหารงานงบประมาณ เนื่องจากเป็นบุคคลที่กำหนดนโยบายของสถานศึกษา กำหนดหน้าที่และมอบหมายงานให้แก่ครูและบุคลากรทางการศึกษาตามความสามารถและความเหมาะสม ตลอดจนควบคุมดูแลการปฏิบัติงานต่าง ๆ ภายในสถานศึกษาให้เป็นไปอย่างราบรื่น อีกทั้งยังต้องเป็นผู้นิเทศ ติดตาม และประเมินผล รวมถึงเสริมสร้างกำลังใจให้แก่ครูและบุคลากรทางการศึกษาเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ[๓] จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของยุคเทคโนโลยีดิจิทัล มีวิสัยทัศน์ทางเทคโนโลยี และมีภาวะผู้นำดิจิทัลเป็นอย่างดี เพื่อสนับสนุน ส่งเสริมบุคลากรให้ปฏิบัติงานโดยใช้เทคโนโลยีที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และประสบผลสำเร็จ ดังที่ ภคพร เลิกนอก[๔] ได้ทำการศึกษาการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลสำหรับผู้บริหาร สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔ ภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน ในส่วนการดำเนินงานด้านการบริหารงานงบประมาณในยุคดิจิทัล คือ จัดทำระบบข้อมูล สารสนเทศออนไลน์ทั้งทางด้าน บัญชี การเงินและพัสดุให้เป็นปัจจุบัน เพื่อให้สามารถตรวจสอบ ติดตาม และประเมินผลได้ นำมาซึ่งความโปร่งใสในการปฏิบัติราชการ สนับสนุนงบประมาณ

---

[๒] สัมภาษณ์, วิมล อรัญปาน, ผู้อำนวยการหน่วยตรวจสอบภายใน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๕.

[๓] มูฮำหมัดรุซลัน ลือบากะลูติง, "ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตรัง กระบี่", **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต,** (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยหาดใหญ่, ๒๕๖๔), หน้า ๑๐.

[๔] ภคพร เลิกนอก, "การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขต พื้นที่การศึกประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔, **วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น,** ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๖๓) : ๑๕๐-๑๖๑.

27. (478-494).indd 481 4/28/2026 1:23:58 PM

ในการจัดการให้มีประสิทธิภาพเพิ่มมากยิ่งขึ้นและสนับสนุนงบประมาณให้เพียงพอต่อความต้องการในการพัฒนาสถานศึกษาและผู้เรียน

จากปัญหาและความสำคัญที่กล่าวมาข้างต้น สาเหตุและปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งมาจากภาวะผู้นำดิจิทัลของของผู้บริหารสถานศึกษา ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษาว่าเป็นอย่างไร รวมถึงศึกษาภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี และนำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์และเป็นแนวทางให้ผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาตนเองให้สอดคล้องกับการดำเนินงานของสถานศึกษาให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี

๒. เพื่อศึกษาการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี

๓. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหารกับการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี

๔. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้อำนวยการสถานศึกษาหรือรักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการสถานศึกษาและครูผู้ปฏิบัติงานหัวหน้างานบริหารงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี ปีการศึกษา ๒๕๖๕ จำนวน ๑๗๖ คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้อำนวยการสถานศึกษาหรือรักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการสถานศึกษา และครูผู้ปฏิบัติงานหัวหน้างานบริหารงบประมาณของสถานศึกษาขนาดเล็ก จำนวน ๗๘ คน ขนาดกลาง จำนวน ๓๖ คน ขนาดใหญ่จำนวน ๔ คน รวมทั้งสิ้น ๑๑๘ คน ได้มาโดยวิธีการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วยตารางสำเร็จรูปของเครจซี่และมอร์แกน[๕] และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling)

[๕] บุญชม ศรีสะอาด, **การวิจัยเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๖๐), หน้า ๓๗.

27. (478-494).indd 482 4/28/2026 1:23:58 PM

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ การสอบถามข้อมูลทั่วไป มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list) สอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ วุฒิการศึกษา ตำแหน่ง และประสบการณ์การทำงาน

ตอนที่ ๒ การสอบถามภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ (Rating scale) จำนวน ๓๖ ข้อ แบ่งออกเป็น ๕ ด้าน คือ (๑) ด้านการมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล จำนวน ๗ ข้อ (๒) ด้านการสร้างวัฒนธรรมองค์กรดิจิทัล จำนวน ๙ ข้อ (๓) ด้านการมีส่วนร่วมดิจิทัล จำนวน ๗ ข้อ (๔) ด้านการสื่อสารดิจิทัลจำนวน ๖ ข้อ และ (๕) ด้านการเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัลจำนวน ๗ ข้อ มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๕

ตอนที่ ๓ การสอบถามการบริหารงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ (Rating scale) จำนวน ๓๙ ข้อ แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน คือ (๑) ด้านการวางแผนการบริหารงบประมาณ จำนวน ๘ ข้อ (๒) ด้านการปฏิบัติการบริหารงบประมาณ จำนวน ๒๐ ข้อ และ (๓) ด้านการติดตามและประเมินผลการบริหารงบประมาณ จำนวน ๑๑ ข้อ มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๓

๓. การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๑) ผู้วิจัยส่งหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลถึงผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้ปฏิบัติงานหัวหน้าฝ่ายบริหารงบประมาณ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยสร้างแบบสอบถามออนไลน์ด้วยโปรแกรมกูเกิ้ลฟอร์ม (Google form) ได้ข้อมูลการตอบกลับจำนวน ๑๐๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๙๒

๓.๒) ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม นำมาลงรหัสข้อมูลแล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป

๔. การวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๑) วิเคราะห์ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาและการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี โดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

๔.๒) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหารกับการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี โดยใช้สถิติการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson’s Product Moment Correlation Coefficient)

27. (478-494).indd 483 4/28/2026 1:23:58 PM

๔.๓) วิเคราะห์ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี โดยใช้สถิติการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis)

ผลการวิจัย

๑. ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี มีภาวะผู้นำดิจิทัลโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัล รองลงมาคือ ด้านการมีส่วนร่วมดิจิทัล และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการสื่อสารดิจิทัล ดังแสดงในตารางที่ ๑

ตารางที่ ๑ แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี

ที่	ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา	$\overline{X}$	S.D.	ความหมาย	ลำดับที่
๑	ด้านการมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล	๔.๕๕๕	.๓๗๙	มากที่สุด	๔
๒	ด้านการสร้างวัฒนธรรมองค์กรดิจิทัล	๔.๕๘๕	.๓๙๑	มากที่สุด	๓
๓	ด้านการมีส่วนร่วมดิจิทัล	๔.๖๔๐	.๓๕๙	มากที่สุด	๒
๔	ด้านการสื่อสารดิจิทัล	๔.๕๐๓	.๔๓๔	มากที่สุด	๕
๕	ด้านการเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัล	๔.๖๔๙	.๓๗๑	มากที่สุด	๑
ค่าเฉลี่ยรวม		๔.๕๙๐	.๓๙๐	มากที่สุด	

จากตารางที่ ๑ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี มีภาวะผู้นำดิจิทัลโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = .๕๙๐, S.D. = .๓๙๐) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัล ($\overline{X}$ = ๔.๖๔๙, S.D. = .๓๗๑) รองลงมาคือ ด้านการมีส่วนร่วมดิจิทัล ($\overline{X}$ = ๔.๖๔๐, S.D. = .๓๕๙) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการสื่อสารดิจิทัล ($\overline{X}$ = ๔.๕๐๓, S.D. = .๔๓๔)

๒. การบริหารงบประมาณของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการปฏิบัติการบริหารงบประมาณ รองลงมาคือ ด้านการติดตามและประเมินผลการบริหารงบประมาณ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการวางแผนการบริหารงบประมาณ ดังแสดงในตารางที่ ๒

27. (478-494).indd 484 4/28/2026 1:23:59 PM

ตารางที่ ๒ แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการบริหารงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี

ที่	การบริหารงบประมาณของสถานศึกษา	$\overline{X}$	S.D.	ความหมาย	ลำดับที่
๑	ด้านการวางแผนการบริหารงบประมาณ	๔.๖๓๐	.๓๗๓	มากที่สุด	๓
๒	ด้านการปฏิบัติการบริหารงบประมาณ	๔.๖๖๐	.๓๒๐	มากที่สุด	๑
๓	ด้านการติดตามและประเมินผลการบริหารงบประมาณ	๔.๖๔๐	.๓๙๒	มากที่สุด	๒
ค่าเฉลี่ยรวม		๔.๖๔๐	.๓๒๗	มากที่สุด	

จากตารางที่ ๒ พบว่า การบริหารงบประมาณของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = ๔.๔๖๐, S.D. = .๓๒๗) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการปฏิบัติการบริหารงบประมาณ ($\overline{X}$ = ๔.๖๖๐, S.D. = .๓๒๐) รองลงมาคือ ด้านการติดตามและประเมินผลการบริหารงบประมาณ ($\overline{X}$ = ๔.๖๔๐, S.D. = .๓๙๒) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการวางแผนการบริหารงบประมาณ ($\overline{X}$ = ๔.๖๓๐, S.D. = .๓๗๓)

๓. ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาอยู่ในระดับสูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารที่มีความสัมพันธ์กับการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาอันดับสูงสุด คือ การสร้างวัฒนธรรมองค์กรดิจิทัล รองลงมา คือ การมีส่วนร่วมดิจิทัล การสื่อสารดิจิทัล การมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล และการเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัล ดังแสดงในตารางที่ ๓

27. (478-494).indd 485 4/28/2026 1:23:59 PM

ตารางที่ ๓ แสดงค่าความสัมพันธ์ของตัวแปรระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษากับการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี

ภาวะผู้นำดิจิทัล ของผู้บริหารสถานศึกษา (X)	การบริหารงบประมาณของสถานศึกษา (Y)			
	การวางแผนการบริหารงบประมาณ	การปฏิบัติการบริหารงบประมาณ	การติดตามและประเมินผลการบริหารงบประมาณ	การบริหารงบประมาณของสถานศึกษา
การมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล (x_1)	.๖๕๖**	.๗๒๒**	.๕๙๑**	.๗๒๑**
การสร้างวัฒนธรรมองค์กรดิจิทัล (x_2)	.๗๑๓**	.๗๙๒**	.๗๒๔**	.๘๑๙**
การมีส่วนร่วมดิจิทัล (x_3)	.๗๖๕**	.๗๔๖**	.๖๕๗**	.๗๙๖**
การสื่อสารดิจิทัล (x_4)	.๗๐๕**	.๗๑๒**	.๖๑๖**	.๗๔๖**
การเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัล (x_5)	.๖๖๗**	.๗๓๙**	.๕๒๘**	.๗๐๖**
ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา	.๗๘๓**	.๘๒๙**	.๖๙๐**	.๘๔๖**

**ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕

จากตารางที่ ๓ พบว่า ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาอยู่ในระดับสูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารที่มีความสัมพันธ์กับการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาอันดับสูงสุด คือ การสร้างวัฒนธรรมองค์กรดิจิทัล (r=.๘๑๙) รองลงมา คือ การมีส่วนร่วมดิจิทัล (r=.๗๙๖) การสื่อสารดิจิทัล (r=.๗๔๖) การมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล (r=.๗๒๑) และการเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัล (r=.๗๐๖) ตามลำดับ

๔. ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรีในภาพรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ประกอบด้วย การสร้างวัฒนธรรมองค์กรดิจิทัล การมีส่วนร่วมดิจิทัล และการสื่อสารดิจิทัล ดังแสดงในตารางที่ ๔

27. (478-494).indd 486 4/28/2026 1:23:59 PM

ตารางที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี

ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา (X)	การบริหารงบประมาณของสถานศึกษา (Y)				
	B	Std. Error	Beta	t	Sig.
ค่าคงที่ (Constant)	๑.๑๑๐	.๒๑๙		๕.๐๖๘	.๐๐๐
การสร้างวัฒนธรรมองค์กรดิจิทัล (x_2)	.๓๕๒	.๐๘๔	.๔๒๑	๔.๒๐๓	.๐๐๐
การมีส่วนร่วมดิจิทัล (x_3)	.๒๕๘	.๐๙๑	.๒๘๓	๒.๘๒๘	.๐๐๖
การสื่อสารดิจิทัล (x_4)	.๑๕๙	.๐๖๓	.๒๑๑	๒.๕๐๘	.๐๑๔

R = .๘๕๓[c] R^2 = ๐.๗๒๗ F = ๙๒.๔๔๓ Sig.=.๐๐๐

จากตารางที่ ๔ พบว่า ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรีในภาพรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ประกอบด้วย การสร้างวัฒนธรรมองค์กรดิจิทัล (B= .๓๕๒, Beta= .๔๒๑) การมีส่วนร่วมดิจิทัล (B=.๒๕๘, Beta=.๒๘๓) และการสื่อสารดิจิทัล (B= .๑๕๙, Beta= .๒๑๑) โดยร่วมกันพยากรณ์การบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษาในภาพรวม ได้ร้อยละ ๗๒ ซึ่งสามารถสร้างสมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบและคะแนนมาตรฐานได้ดังนี้

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ คือ $\hat{Y}$ = ๑.๑๑๐ + ๐.๓๕๒x_2 + ๐.๒๕๘x_3 + ๐.๑๕๙x_4

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนมาตรฐาน คือ $\hat{Z}$ = ๐.๔๒๑x_2 + ๐.๒๘๓x_3 + ๐.๒๑๑x_4

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง ๔ ประการ ผู้วิจัยได้นำมาอภิปรายผลในประเด็นที่เป็นข้อค้นพบสำคัญ ดังนี้

๑. จากผลการวิจัยที่พบว่าผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี มีภาวะผู้นำดิจิทัลภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุดนั้น อาจเนื่องมาจากผู้บริหารสถานศึกษา ตระหนักและเห็นถึงความสำคัญของการปรับตัวอย่างมีประสิทธิภาพภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกสอดรับกับนโยบายและมาตรการระดับชาติที่มุ่งเน้นการสร้างพลเมืองดิจิทัลและการพัฒนาสมรรถนะด้านเทคโนโลยีสื่อสารเพื่อการจัดการศึกษา ปัจจัยสำคัญที่ขับเคลื่อนภาวะผู้นำดังกล่าว เกิดจากการที่ผู้บริหารต้องทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ โดยเฉพาะการปฏิบัติตามยุทธศาสตร์ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) อาทิ นโยบายการยกระดับคุณภาพการศึกษาด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล และ แผนพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีทักษะความเข้าใจและใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Literacy) ซึ่งกำหนดให้ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็นต้นแบบด้านพฤติกรรมดิจิทัลและ

27. (478-494).indd 487 4/28/2026 1:23:59 PM

มีความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการเทคโนโลยีอย่างถ่องแท้ นอกจากนี้การที่โลกก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัลอย่างสมบูรณ์ทำให้ระบบการศึกษาต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ผู้บริหารจึงจำเป็นต้องพัฒนาตนเองให้เท่าทันต่อสถานการณ์ โดยได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาผ่านการจัดกิจกรรมอบรมและสัมมนาเสริมสร้างทักษะดิจิทัล กระบวนการส่งเสริมเหล่านี้ส่งผลให้ผู้บริหารสามารถขับเคลื่อนองค์กรให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การศึกษาชาติ และนำพาสถานศึกษาไปสู่เป้าหมายในยุคดิจิทัลได้อย่างมั่นคง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของปิยะวรรณ เลิศบุรุษ[๖] ที่ศึกษาภาวะผู้นำผู้ดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาในศูนย์เครือข่ายที่ ๑ (ธรรมารักษ์) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต ๒ พบว่าภาวะผู้นำผู้ดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาในศูนย์เครือข่ายที่ ๑ (ธรรมารักษ์) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต ๒ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของกรทิพย์ นุแปงถา[๗] ที่ศึกษาระดับภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาน่าน เขต ๑ พบว่าภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาน่าน เขต ๑ โดยภาพรวมและรายด้านทุกด้าน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

๒. จากผลการวิจัยที่พบว่าการบริหารงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากสถานศึกษามีระบบระเบียบและคู่มือปฏิบัติงานที่ชัดเจน ทั้งด้านการเงิน การคลัง และการจัดซื้อจัดจ้าง ซึ่งถือเป็นมาตรฐานกลางที่ช่วยสร้างความโปร่งใสและลดความคลาดเคลื่อนในการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงเป็นงานลักษณะกิจวัตรที่ต้องทำต่อเนื่อง อาทิ การรายงานเงินคงเหลือและการทำบัญชีพัสดุ ส่งผลให้บุคลากรเกิดความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติหน้าที่ นอกจากความชำนาญส่วนบุคคลแล้ว การนำระบบดิจิทัลมาใช้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น ระบบบริหารพัสดุและรายงานงบประมาณออนไลน์ ยังช่วยเพิ่มความแม่นยำ รวดเร็ว และลดข้อผิดพลาดจากการบันทึกข้อมูลในรูปแบบเอกสารแบบดั้งเดิมได้ อีกทั้งสถานศึกษายังได้รับการกำกับดูแลและตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอจากสำนักงานเขตพื้นที่และหน่วยงานตรวจสอบภายนอก ซึ่งเป็นสิ่งกระตุ้นให้บุคลากรต้องรักษามาตรฐานงานให้อยู่ในระดับสูงตลอดเวลา ส่งผลให้ภาพรวม

---

[๖] ปิยะวรรณ เลิศบุรุษ, “แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาในศูนย์เครือข่าย ที่ ๑ (ธรรมารักษ์) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครศรีธรรมราช เขต ๒”, **การค้นคว้าอิสระศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**,(สาขาวิชาศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๖๖), หน้า ๓๘.

[๗] กรทิพย์ นุแปงถา, “ภาวะผู้นำดิจิทัลที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาน่าน เขต ๑”, **การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต,** (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา: มหาวิทยาลัยพะเยา, ๒๕๖๗), หน้า ๑๐๕.

27. (478-494).indd 488 4/28/2026 1:23:59 PM

การบริหารงบประมาณมีความน่าเชื่อถือ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของทิชากร ใช้บางยาง[๘] ที่ศึกษาการบริหารงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต ๒ พบว่า การบริหารงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต ๒ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด หากพิจารณารายด้าน พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด และงานวิจัยของ จารุวรรณ มาแต้ม[๙] ที่ศึกษาการบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาประจวบคีรีขันธ์ เขต ๑ พบว่าการบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาประจวบคีรีขันธ์ เขต ๑ โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก

๓. จากผลการวิจัยที่พบว่า ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาโดยรวมมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาอยู่ในระดับสูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานการวิจัยนั้น แสดงให้เห็นว่า ถ้าผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลที่มีภาวะผู้นำดิจิทัลมาก ย่อมมีแนวโน้มที่จะทำให้การบริหารงบประมาณของสถานศึกษามีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากตามไปด้วย ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ภาวะผู้นำดิจิทัลเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อมั่นและการยอมรับของบุคลากรผู้ปฏิบัติงานให้เกิดความมั่นใจที่จะทำให้การปฏิบัติงานประสบความสำเร็จ เนื่องจากงานงบประมาณในปัจจุบันจำเป็นต้องอาศัยเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือหลัก ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำด้านนี้มักเปิดรับการพัฒนาและนำนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ อาทิ โปรแกรมจัดทำแผนงาน ระบบติดตามโครงการและแอปพลิเคชันจัดซื้อจัดจ้าง ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยให้กระบวนการทำงานรวดเร็วและแม่นยำขึ้นเท่านั้น แต่ยังช่วยลดภาระงานและสร้างระบบการทำงานที่ทันสมัยให้กับบุคลากร รวมถึงภาวะผู้นำดิจิทัลยังช่วยยกระดับการสื่อสารนโยบายงบประมาณให้มีความชัดเจนและเป็นระบบ ส่งผลให้ครูและบุคลากรเกิดความเข้าใจที่ตรงกัน ลดความคลาดเคลื่อนในขั้นตอนปฏิบัติ และสร้างความร่วมมือที่แน่นแฟ้นระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการงบประมาณของสถานศึกษาดำเนินไปได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิชญาภัค กำจัดภัย[๑๐] ที่ศึกษาภาวะผู้นำ

---

[๘] ทิชากร ใช้บางยาง, “การบริหารงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต ๒”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๖๖), หน้า ๕๑.

[๙] จารุวรรณ มาแต้ม, “การบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาประจวบคีรีขันธ์ เขต ๑”, **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๖๑), หน้า ๑๐๖.

[๑๐] พิชญาภัค กำจัดภัย, “ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๖๕), หน้า ๗๘.

27. (478-494).indd 489 4/28/2026 1:23:59 PM

การเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ พบว่าภาวะผู้นำาการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ โดยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน มีความสัมพันธ์กันเชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

๔. จากผลการวิจัยที่พบว่า ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการบริหารงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ประกอบด้วย ด้านการสร้างวัฒนธรรมองค์กรดิจิทัล ด้านการมีส่วนร่วมดิจิทัล และด้านการสื่อสารดิจิทัลโดยร่วมกันพยากรณ์การบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษาในภาพรวม ได้ร้อยละ ๗๒ นั้น โดยด้านการสร้างวัฒนธรรมองค์กรดิจิทัลเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงบประมาณในอันดับสูงที่สุด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก การบริหารงบประมาณของสถานศึกษาที่ประสบผลสำเร็จจะต้องมาจากการที่ผู้บริหารสร้างค่านิยมและวัฒนธรรมที่ดีรวมทั้งเปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการใช้ดิจิทัล ส่งผลให้ประสบผลสำเสร็จ มีการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการใช้ระบบเทคโนโลยีดิจิทัลในการวิเคราะห์ ประมวลผลและติดตามผลอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำดิจิทัลมาสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เปิดรับนวัตกรรมและการใช้เครื่องมือดิจิทัล ทำให้การวางแผนการบริหารงบประมาณเป็นไปด้วยความราบรื่นถูกต้อง เข้าใจง่าย รวมถึงการบริหารงานตอบสนองต่อความต้องการของสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิผล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ลินดา สุนทรวิภาต[๑๑] ที่ศึกษาภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต ๒ พบว่าภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา วัฒนธรรมดิจิทัล เป็นตัวแปรที่ส่งผลต่อการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ สามารถอภิปรายผลเป็นรายด้านได้ ดังนี้

๔.๑) จากผลการวิจัยที่พบว่า ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการบริหารงบประมาณของสถานศึกษา ด้านการวางแผนการบริหารงบประมาณ ได้แก่ การมีส่วนร่วมดิจิทัล การสื่อสารดิจิทัล และการเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัล โดยร่วมกันพยากรณ์การวางแผนการบริหารงบประมาณในภาพรวมได้ร้อยละ ๖๓ โดยปัจจัยที่มีค่าสูงสุดคือการมีส่วนร่วมดิจิทัล ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้บุคลากรในสถานศึกษามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีความมุ่งมั่นในการวางแผนการบริหารงบประมาณ เมื่อผู้บริหารสร้างบรรยากาศที่สนับสนุนการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในสถานศึกษาให้เป็นองค์กรดิจิทัล บุคลากรจะมีทัศนคติเปิดรับการทำงานแบบดิจิทัล

[๑๑] ลินดา สุนทรวิภาต, “ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต ๒”, **วารสารการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร,** ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๕๑ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๖๘): ๘๒-๙๐.

27. (478-494).indd 490 4/28/2026 1:23:59 PM

ทำให้การวิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติงาน และติดตามผ่านระบบเทคโนโลยีดิจิทัล ทำให้มีความถูกต้อง โปร่งใส และมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วีระ คูณทอง[๑๒] ที่ศึกษาภาวะผู้นำยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการดำเนินงานระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ พบว่า ปัจจัยภาวะผู้นำยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาด้านการทำงานเป็นทีมและการมีส่วนร่วม มีความสัมพันธ์กับระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

๔.๒) จากผลการวิจัยที่พบว่า ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการบริหารงบประมาณของสถานศึกษา ด้านการปฏิบัติการบริหารงบประมาณ ได้แก่ การสร้างวัฒนธรรมองค์กรดิจิทัล การเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัล และการสื่อสารดิจิทัล โดยร่วมกันพยากรณ์การปฏิบัติการบริหารงบประมาณในภาพรวมได้ร้อยละ ๗๖ โดยปัจจัยที่มีค่าสูงสุดคือ การสร้างวัฒนธรรมองค์กรดิจิทัล ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้บริหารมีการเปิดโอกาสให้ครู บุคลากร และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล ช่วยลดเวลาการประสานงาน ทำให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างรวดเร็ว ลดความผิดพลาด เพิ่มคุณภาพการปฏิบัติงาน โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชวัลวิทย์ พิณเขียว[๑๓] ที่ศึกษาภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อสมรรถนะครูในศตวรรษที่ ๒๑ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพัทลุง พบว่าภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาทด้านการสร้างวัฒนธรรมเชิงดิจิทัลและด้านการสื่อสารดิจิทัล สามารถร่วมกันพยากรณ์สมรรถนะครูในศตวรรษที่ ๒๑ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพัทลุงได้ร้อยละ ๕๙.๔๐ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๑

๔.๓) จากผลการวิจัยที่พบว่า ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการบริหารงบประมาณของสถานศึกษา ด้านการติดตามและประเมินผลการบริหารงบประมาณ ได้แก่ การสร้างวัฒนธรรมองค์กรดิจิทัล โดยพยากรณ์การติดตามและประเมินผลการบริหารงบประมาณ ในภาพรวมได้ร้อยละ ๕๒ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ผู้บริหารมีการสื่อสารที่รวดเร็วผ่านช่องทางดิจิทัล เช่นประกาศออนไลน์ กลุ่มสนทนาไลน์ออฟฟิเชียล หรือแพลตฟอร์มบริหารงาน ช่วยให้ทุกฝ่ายในสถานศึกษารับรู้ข้อมูลด้านการปฏิบัติงานบริหารงบประมาณ เช่นการใช้จ่าย การจัดลำดับความสำคัญของงบประมาณ และผลการดำเนินงานได้

---

[๑๒] วีระ คูณทอง, “ภาวะผู้นำยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการดำเนินงานระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ”, **วารสารเสฏฐวิทย์ปริทัศน์,** ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๘): ๕๗๑-๕๘๒.

[๑๓] ชวัลวิทย์ พิณเขียว, “ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อสมรรถนะครูในศตวรรษที่ ๒๑ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพัทลุง”, **วารสารเสฏฐวิทย์ปริทัศน์,** ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๘): ๔๓๒-๔๔๓.

27. (478-494).indd 491 4/28/2026 1:23:59 PM

ทันเวลา การใช้ช่องทางดิจิทัลช่วยลดความคลาดเคลื่อนของข้อมูล ขั้นตอนในการประสานงาน และการตัดสินใจเกี่ยวกับงบประมาณมีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ การสื่อสารแบบเปิดเผยยังสร้างความเชื่อมั่นแก่ครู บุคลากร และผู้ปกครอง ทำให้การบริหารงบประมาณเป็นไปอย่างราบรื่น โปร่งใส และตรวจสอบได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ลินดา สุนทรวิภาต[๑๔] ที่ศึกษาภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต ๒ พบว่าภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา วัฒนธรรมดิจิทัล เป็นตัวแปรที่ส่งผลต่อการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑.๑ ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมและพัฒนาการบริหารงบประมาณในด้านการวางแผนการบริหารงบประมาณของสถานศึกษา ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ดียิ่งขึ้น

๑.๒ ผู้บริหารสถานศึกษาควรพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลของตนเองในเรื่องการสร้างวัฒนธรรมองค์กรดิจิทัล การมีส่วนร่วมดิจิทัล เพื่อสนับสนุนให้การบริหารงบประมาณของสถานศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ดียิ่งขึ้น

๑.๓ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรส่งเสริมพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารในเรื่องการสร้างวัฒนธรรมองค์กรดิจิทัล การมีส่วนร่วมดิจิทัล และการสื่อสารดิจิทัลซึ่งจะช่วยให้การบริหารงบประมาณของสถานศึกษา เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ดียิ่งขึ้น

๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนาแนวทาง รูปแบบ หรือวิธีการในการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลในการสร้างวัฒนธรรมองค์กรดิจิทัล การมีส่วนร่วมดิจิทัล และการสื่อสารดิจิทัล

๒.๒ ควรมีการศึกษาตัวแปร หรือปัจจัยอื่นที่ส่งผลต่อการบริหารงบประมาณของสถานศึกษา

๒.๓ ควรมีการศึกษาแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาเนื่องจากเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงบประมาณของสถานศึกษา

---

[๑๔] ลินดา สุนทรวิภาต, “ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต ๒”, **วารสารการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร,** ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๕๑ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๖๘) : ๘๒-๙๐.

27. (478-494).indd 492 4/28/2026 1:23:59 PM

บรรณานุกรม

กรทิพย์ นุแปงถา. “ภาวะผู้นำดิจิทัลที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาน่าน เขต ๑”. **การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองการศึกษามหาบัณฑิต.** สาขาวิชาการบริหารการศึกษา: มหาวิทยาลัยพะเยา, ๒๕๖๗.

จารุวรรณ มาแต้ม. “การบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานของสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาประจวบคีรีขันธ์ เขต ๑”. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต.** สาขาวิชาการบริหารการศึกษา: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๖๑.

ชวัลวิทย์ พิณเขียว. “ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อสมรรถนะครูในศตวรรษที่ ๒๑ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพัทลุง”. **วารสารเสฏฐวิทย์ปริทัศน์.** ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๘) : ๔๓๒-๔๔๓.

ทิชากร ใช้บางยาง. “การบริหารงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต ๒”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๖๖.

บุญชม ศรีสะอาด. **การวิจัยเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๖๐.

ปิยะวรรณ เลิศบุรุษ. “แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาในศูนย์เครือข่าย ที่ ๑

(ธรรมารักษ์) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครศรีธรรมราช เขต ๒”. **การค้นคว้าอิสระศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.** สาขาวิชาศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๖๖.

พิชญาภัค กำจัดภัย. “ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**.สาขาวิชาการบริหารการศึกษา: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๖๕.

เพ็ญพรรณ บางอร. “แนวทางการบริหารจัดการระบบบริหารงานงบประมาณของโรงเรียนสบเมยวิทยาคม อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๖๒.

ภคพร เลิกนอก. “การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔”. **วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น.** ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๖๓) : ๑๕๐-๑๖๑.

27. (478-494).indd 493 4/28/2026 1:23:59 PM

มูฮำหมัดรุซลัน ลือบากะลูติง. “ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตรัง กระบี่”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.** สาขาวิชาการบริหารการศึกษา:มหาวิทยาลัยหาดใหญ่, ๒๕๖๔.

ลินดา สุนทรวิภาต. “ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต ๒”. **วารสารการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.** ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๕๑ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๖๘) :๘๒-๙๐.

วีระ คูณทอง. “ภาวะผู้นำยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการดำเนินงานระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ”. **วารสารเสฏฐวิทย์ปริทัศน์.** ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๘) : ๕๗๑-๕๘๒.

สัมภาษณ์. วิมล อรัญปาน. ผู้อำนวยการหน่วยตรวจสอบภายใน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๕.

27. (478-494).indd 494 4/28/2026 1:23:59 PM

Buddhokta Śatabuddhanāma Sūtra : the Sūtra of the Buddha Proclaiming the Names of the Hundred Buddhas

Mr. Pardsanin Wongwoottisaroch
Ph.D. candidate, School of Philosophy,
Zhejiang University, People's Republic of China, Thailand

Received: January 08, 2026
Revised: March 17, 2026
Accepted: March 20, 2026

Abstract

The *Sūtra of the Buddha Proclaiming the Names of the Hundred Buddhas* is a Mahāyāna Buddhist text originally composed in Sanskrit and translated into Chinese in 582 CE by the North Indian monk Narendrayaśas (那連提耶舍). The Chinese version, titled 《佛說百佛名經》, is relatively short, comprising only 2,280 characters. It is structured into four sections: the opening, Phalaśruti I, the main text listing the hundred Buddha names, and Phalaśruti II. In translating the Buddha names, the predominant method involves selecting Chinese characters that correspond to the meaning of each element within the original compounds, which are then combined to form the full name. Additionally, transliteration is employed in approximately one-fifth of the names. According to the meanings, the Buddha names in the text can be categorized into four groups: (1) names referencing other Buddhas, deities, or elements from the Buddha's biography; (2) attributes of the Buddha; (3) auspicious symbols; and (4) methods of worship.

Keywords: buddha; name; sutra; Mahāyāna; Chinese

Introduction

Names have always been significant to humans, as they serve to identify individuals and objects. In every religion, the names of deities, founders, or prophets hold great importance, as they are central to belief and worship. Hinduism is no exception. The tradition of reciting the names of deities dates back to the Vedic period and continues to flourish today. Hymns composed of a sequence of divine names are commonly found in this tradition. Aṣṭottaraśatanāma, a set of 108 names, is particularly common, with many deities having multiple versions of their own. Sahasranāma, a collection of 1,000 names, represents the pinnacle of this tradition, and every major deity has at least one such compilation.

28. Buddhokta (495-510).indd 495 4/28/2026 1:24:46 PM

Buddhism, having originated and developed in the same cultural environment, also embraces the practice of reciting the names of the Buddha. Although this form of praise is less prevalent and original Sanskrit texts are difficult to find, some Chinese translations of such texts remain available, and certain Mahāyāna Buddhist communities continue to recite them. This paper examines a Mahāyāna text titled《佛說百佛名經》, translated as *The Sūtra of the Buddha Proclaiming the Names of the Hundred Buddhas*. I have reconstructed its Sanskrit title as *Buddhokta Śatabuddhanāma Sūtra*, and in this study, I will analyze it in detail.

Background of the Sūtra

The *Sūtra of the Buddha Proclaiming the Names of the Hundred Buddhas*《佛說百佛名經》, cataloged as T0444, is found in the 14th volume of the *Taishō Tripiṭaka*. It was translated into Chinese in the year 582 by the North Indian monk Narendrayaśas (那連提耶舍), who lived between 490 and 589 CE during the Sui dynasty. Other works translated by this author include *The Sūtra of the Great Adornment Dharma Gate*《大莊嚴法門經》, *The Sūtra of the Elder Dṛḍhadharma*《佛說德護長者經》, *The Abhidharma-Hṛdaya Śāstra*《阿毘曇心論經》, and *The Sūtra of the Resolute Woman*《佛說堅固女經》, among others.[1]

This sūtra is relatively short, consisting of only 2,280 Chinese characters.[2] Its structure can be divided as followed: the title 佛說百佛名經 (6 characters), the translator's attribution 隨天竺三藏那連提耶舍譯 (11 characters), the opening or Nidāna (425 characters), Phalaśruti I (517 characters), the names of the hundred Buddhas (578 characters), and Phalaśruti II (743 characters). Despite its brevity, the sūtra is well-structured, featuring a proper introduction and conclusion, and the Buddha names are presented in a clear and easily comprehensible format. The following sections will examine each part of the sūtra in detail.

Nidāna and Phalaśruti I

In Buddhist sūtras, the opening section is known as the *nidāna*, which provides essential background information about the discourse.[3] This includes details such as the location of the teaching, whether Buddha spoke on his own or in response to a question, and the assembly of listeners present. Many sūtras begin with the phrase *evaṃ mayā śrutam*—"Thus I have heard"—and this sūtra follows this convention. The first phrase which appears therein is 如是我聞 which is the standard Chinese translation of such

[1] Dharma Drum Institute of Liberal Arts, "耶舍 - 人名規範資料庫," 人名規範資料庫, [Online], Available: https://authority.dila.edu.tw/person/?fromInner=A000545 [March 14, 2025]

[2]《佛說百佛名經》, CBETA 2024.R3, T14, no. 444.

[3] Peter Skilling, "Notes on the Bhadrakalpika-sūtra," Annual Report of the International Research Institute for Advanced Buddhology (ARIRIAB), vol. XIII, 2010, p. 215.

28. Buddhokta (495-510).indd 496 4/28/2026 1:24:46 PM

a phrase. The *nidāna* of this sūtra is presented in prose form and consists of 425 Chinese characters.

Buddha resided at Jetavana Mahāvihāra, a monastery donated by Anāthapiṇḍika Śreṣṭhī, surrounded by a vast assembly. This gathering included bhikṣus, bhikṣunīs, upāsakas, upāsikās, a large group of bodhisattvas, as well as numerous celestial beings—Indra, Brahmā, the Four Heavenly Kings—along with devas, nāgas, yakṣas, gandharvas, asuras, garuḍas, kinnaras, mahoragas, humans, and non-humans. While Buddha was expounding the great Dharma, Śāriputra stepped forward and respectfully requested: "Bhagavān, please reveal the names of all the buddhas in the ten directions of the present world. By hearing them, all the faithful will accumulate merit and swiftly attain Anuttara-samyak-sambodhi."

Then, Buddha commended Śāriputra, acknowledging that his request was made out of deep compassion for all beings and would ultimately guide them toward enlightenment. He then proceeded to explain the profound benefits of hearing or reciting the names of the buddhas. Those who listen to or chant these sacred names will be protected from malevolent beings and spirits, accumulate immeasurable merit, and rapidly achieve the highest awakening.

The second section of the sūtra can be regarded as a *phalaśruti*, a passage describing the merits of listening to and reciting the text. Traditionally, the *phalaśruti* appears at the conclusion of a sūtra, following the main content which may be teachings, mantras, or dhāraṇīs. In this sūtra, a formal *phalaśruti* is indeed present at the end. However, this section can be seen as an extended or elaborated part which continues to emphasize the benefits of upholding the names of the hundred buddhas from the previous section. From this perspective, it may also be considered part of the opening section.

What distinguishes this section is its poetic composition. It follows a structured verse format, with each phrase consisting of seven Chinese characters. In total, the verse contains 66 phrases, amounting to 462 Chinese characters. Additionally, a brief prose passage of 55 Chinese characters summarizes the benefits. Altogether, this second section comprises 517 Chinese characters.

Here is an example from the verse section.

若能持此佛名者，此人不為到所傷，毒不能害火不燒，亦不墮於八難中

(translation) *If one is able to uphold these Buddha names, they will not be harmed by blades, nor poisoned, nor burned by fire, and they will not fall into the eight difficulties.*

The summary of this part is as followed. Those who uphold these Buddha names will be protected from all harm and difficulties, possess great wisdom, and have strong, flawless bodies. Celestial beings will honor them, and enemies will be powerless against them. Buddha urges Śāriputra to listen attentively, as hearing these names brings one closer to awakening. The Buddhas of the ten directions dispel afflictions and grant wisdom,

28. Buddhokta (495-510).indd 497 4/28/2026 1:24:46 PM

and the merit of reciting their names surpasses all offerings and acts of generosity. Those who cherish and spread these names with compassion become a field of merit for all beings. By reciting them wholeheartedly, greed, anger, delusion, and fear will vanish, never to return.

Names of the Hundred Buddhas

This section consists of 578 Chinese characters and forms the core of the sūtra, presenting a list of one hundred Buddha names. Each name follows the consistent pattern 南無…佛, meaning "Salutations to … Buddha." The total number of names is precisely one hundred. Below, the names are provided alongside their meanings and reconstructed Sanskrit equivalents[4] :

1. 南無月光佛 Namaś Candraprabha-buddhāya
   whose radiance is similar to the moonlight
2. 南無阿閦佛 Namo'(A)kṣobhya-buddhāya
   Akṣobhya Buddha, the impurturbable one who dwells in Abhirati in the east
3. 南無大莊嚴佛 Namo Mahāvyūha-buddhāya
   who has the great decoration or arrangement
4. 南無多伽羅香佛 Namas Tagaragandha-buddhāya
   who has the fragrance of Tagar wood
5. 南無常照曜佛 Namo Vairocana-buddhāya
   Vairocana Buddha, the illuminating one who dwells in the center
6. 南無栴檀德佛 Namaś Candanadatta-buddhāya
   who is worshipped with the offerings of sandalwood
7. 南無最上佛 Nama Uttama-buddhāya
   who is the highest and greatest
8. 南無蓮花幢佛 Namaḥ Padmadhvaja-buddhāya
   who has the lotus as his own banner
9. 南無蓮華生佛 Namaḥ Padmajāta-buddhāya
   who was born out of the lotus
10. 南無寶聚佛 Namo Ratnakūṭa-buddhāya
    who is the storehouse of all the jewels
11. 南無阿伽樓香佛 Namo'(A)gurugandha-buddhāya
    who has the fragrance of Aguru wood
12. 南無大精進佛 Namo Mahāvīrya-buddhāya
    who possesses the great valour

[4] All Sanskrit names have been reconstructed by the author in light of previous research on the names of the Thousand Buddhas in the *Bhadrakalpika Sūtra* and its Chinese translation.

28. Buddhokta (495-510).indd 498 4/28/2026 1:24:46 PM

13. 南無栴檀德佛 Namaś Candanaguṇa-buddhāya
whose virtues are as fragrant as the sandalwood
14. 南無海佛 Namaḥ Samudra-buddhāya
the ocean
15. 南無巨海佛 Namo Bṛhatsamudra-buddhāya
the huge ocean
16. 南無幢德佛 Namo Dvajadatta-buddhāya
who is given the flag banner
17. 南無梵德佛 Namo Brahmadatta-buddhāya
the gift from Brahma
18. 南無大香佛 Namo Mahāgandha-buddhāya
who is tremendously fragrant
19. 南無大生佛 Namo Mahājāti-buddhāya
who has the great birth
20. 南無寶輞佛 Namo Ratnacakra-buddhāya
who holds the jewel wheel
21. 南無阿彌陀佛 Namo'(A)mita-buddhāya
Amita Buddha, the immeasurable one who dwells in Sukhāvatī in the west
22. 南無大施德佛 Namo Mahādānadatta-buddhāya
who is worshipped with the great donations
23. 南無大金柱佛 Namo Mahākanakastambha-buddhāya
the great golden pillar for all people
24. 南無大念佛 Namo Mahāsmṛti-buddhāya
who possesses the great mindfulness
25. 南無言無盡佛 Namo Vacanānanta-buddhāya
whose words have no boundary or limit
26. 南無常散花佛 Namo Nityapuṣpavarṣita-buddhāya
who is always worshipped with the rain of flowers
27. 南無大愛佛 Namo Mahāpriya-buddhāya
who is the greatest beloved of all
28. 南無師子香勝佛 Namaḥ Siṃhagandhajaya-buddhāya
the lion which possesses both the fragrance and the victory
29. 南無養德佛 Namaḥ Pūjitaguṇa-buddhāya
whose virtues are worshipped by all
30. 南無帝釋火炎佛 Nama Indrāgnyarci-buddhāya
who has the radiant flame like Indra
31. 南無常樂德佛 Namaḥ Sadānandaguṇa-buddhāya
whose virtues lead to the permanent happiness

32. 南無師子華德佛 Namaḥ Siṃhapuṣpaguṇa-buddhāya
whose characters are similar to the lion and the flower
33. 南無寂滅幢佛 Namaḥ Praśāntadhvaja-buddhāya
who has the silent peace as his own banner
34. 南無戒王佛 Namaḥ Śīlarāja-buddhāya
the king who observes the moral precepts
35. 南無普德佛 Namaḥ Samantaguṇa-buddhāya
who has all kinds of virtues
36. 南無普德像佛 Namaḥ Samantaguṇamūrti-buddhāya
the embodiment of all kinds of virtues
37. 南無無憂德佛 Namo'(A)śokaguṇa-buddhāya
whose main virtue is having no grief or sufferings
38. 南無優波羅香佛 Nama Utpalagandha-buddhāya
who has the fragrance of the blue lotus
39. 南無大地佛 Namo Mahābhūmi-buddhāya
the great earth
40. 南無大龍德佛 Namo Mahānāgadatta-buddhāya
the gift from the great nāga
41. 南無清淨王佛 Namo Viśuddharāja-buddhāya
the immaculate king
42. 南無廣念佛 Namo Vipulasmṛti-buddhāya
who has the broad mindfulness
43. 南無蓮花德佛 Namaḥ Padmadatta-buddhāya
who is given the lotus as an offering
44. 南無捨花佛 Namo Dānapuṣpa-buddhāya
who offers the flowers i.e. merits to all
45. 南無龍德佛 Namo Nāgadatta-buddhāya
the gift from the nāga
46. 南無花聚佛 Namaḥ Puṣpakūṭa-buddhāya
who is the storehouse of all the flowers
47. 南無香象佛 Namo Gandhahasti-buddhāya
the fragrant elephant
48. 南無常觀佛 Namo Nityadarśana-buddhāya
whose viewpoint is not subject to change
49. 南無正作佛 Namaḥ Samyakkara-buddhāya
who always does the right things
50. 南無善住佛 Namaḥ Susthita-buddhāya
who is well established

51. 南無尼瞿嚧陀王佛 Namo Nyagrodharāja-buddhāya
the king of the Nyagrodha/Banyan tree
52. 南無無上王佛 Namo'(A)nuttararāja-buddhāya
the highest king, the king above whom exists no one
53. 南無月德佛 Namaś Candradatta-buddhāya
the gift from the moon
54. 南無栴檀林佛 Namaś Candanavana-buddhāya
the forest of the sandalwood
55. 南無日藏佛 Namaḥ Sūryagarbha-buddhāya
the womb or birthplace of the sun
56. 南無德藏佛 Namo Guṇagarbha-buddhāya
the womb or birthplace of all the virtues
57. 南無須彌力佛 Namaḥ Sumerubala-buddhāya
who has the strength of Mount Sumeru
58. 南無摩尼藏佛 Namo Munigarbha-buddhāya
the womb or birthplace of all the munis
59. 南無金剛王佛 Namo Vajrarāja-buddhāya
the king who is as precious as the diamond
60. 南無威德佛 Namas Tejo-buddhāya
who has the great brilliance
61. 南無無壞佛 Namo Niṣpāpa-buddhāya
who has no flaws
62. 南無善見佛 Namaḥ Sudarśana-buddhāya
who has the clear and correct point of view
63. 南無精進德佛 Namo Vīryaguṇa-buddhāya
who possesses the valour and the virtues
64. 南無大海佛 Namo Mahāsamudra-buddhāya
the great ocean
65. 南無覆娑羅樹佛 Namaḥ Śālāvṛta-buddhāya
who is covered by the Śāla trees
66. 南無跋瑳德佛 Namo Vatsaguṇa-buddhāya
beloved and virtuous
67. 南無佛天佛 Namo Buddhadeva-buddhāya
the god of all the buddhas
68. 南無師子幢佛 Namaḥ Siṃhadhvaja-buddhāya
who has the lion as his own banner
69. 南無毘頭德佛 Namaḥ Vidhūta-buddhāya
who abandons all the worldly affairs to search for the truth

70. 南無無邊德佛 Namo'(A)nantaguṇa-buddhāya
whose virtues have no boundary
71. 南無德智佛 Namo Guṇajñāna-buddhāya
who has both the virtues and the higher knowledge
72. 南無厚德佛 Namo Gambhīraguṇa-buddhāya
who possesses the profound virtues
73. 南無花幢佛 Namaḥ Puṣpadhvaja-buddhāya
who has the flower as his own banner
74. 南無象德佛 Namo Hastidatta-buddhāya
the gift from the elephant
75. 南無精進德佛 Namo Vīryadatta-buddhāya
who is given the great valour
76. 南無龍德佛 Namo Nāgadatta-buddhāya
the gift from the nāga
77. 南無德生佛 Namo Guṇajāta-buddhāya
who was born with virtues / the origin of all virtues
78. 南無寶聚佛 Namo Ratnakūṭa-buddhāya
who is the storehouse of all the jewels
79. 南無德婆瑳子佛 Namo Guṇavatsa-buddhāya
who is loved by all due to his own virtues
80. 南無論義佛 Namo Vādārtha-buddhāya
who discusses and explains the right doctrine
81. 南無普見佛 Namaḥ Samantadarśana-buddhāya
who can see and understand all the beings
82. 南無寶多羅佛 Namo Ratnatāra-buddhāya
the saviour who is as precious as the jewel
83. 南無普捨佛 Namaḥ Samantadāna-buddhāya
who gives or donates to all the beings
84. 南無大供養德佛 Namo Mahāpūjitadatta-buddhāya
who is given the great offerings
85. 南無大網佛 Namo Mahājāla-buddhāya
the great net which saves people from the ocean of birth and death
86. 南無斷一切眾生疑王佛 Namaḥ Sarvabhūtasaṃśayaprahāṇarāja-buddhāya
the king who destroys the ignorance of all the sentient beings
87. 南無寶德佛 Namo Ratnadatta-buddhāya
who is given all types of precious gems
88. 南無普蓋佛 Namaḥ Samantāvaraṇa-buddhāya
who covers and protects all

28. Buddhokta (495-510).indd 502 4/28/2026 1:24:46 PM

89. 南無大蓋佛 Namo Mahāvaraṇa-buddhāya
who is the great covering or protection
90. 南無勝德佛 Namo Jayaguṇa-buddhāya
who conquers all by his own virtues
91. 南無千供養佛 Namaḥ Sahasrapūjana-buddhāya
who is worshipped by the thousand offerings
92. 南無寶蓮花奮迅佛 Namo Ratnapadmodyama-buddhāya
who has the swift vigour and holds the jeweled lotus
93. 南無厚德佛 Namo Gambhīraguṇa-buddhāya
who possesses many profound virtues
94. 南無智幢佛 Namo Jñānadhvaja-buddhāya
who has the higher knowledge as his own banner
95. 南無寶月德佛 Namo Ratnacandraguṇa-buddhāya
whose virtues are similar to the jewels and the moon
96. 南無尼瞿嚧陀婆瑳王佛 Namo Nyagrodhavatsarāja-buddhāya
the beloved king who sits under the Nyagrodha/Banyan tree
97. 南無常德佛 Namaḥ Nityaguṇa-buddhāya
whose virtues are permanent
98. 南無普蓮花佛 Namaḥ Samantapadma-buddhāya
who is like the lotus for all people
99. 南無平等德佛 Namaḥ Samaguṇa-buddhāya
whose virtues are equally towards all people
100. 南無龍護救濟佛 Namo Nāgarakṣitatīrtha-buddhāya
the fort which saves the humanity and is protected by the nāgas

Phalaśruti II

The fourth and final section of the *sūtra* constitutes the proper *phalaśruti* and is composed of two parts: a verse section and a prose section. The verse follows a structured form, with each phrase consisting of five Chinese characters, totaling 122 phrases i.e. 610 characters. The prose section, comprising 133 characters, serves as both the conclusion of the sūtra and a reinforcement of its doctrinal significance.

Here is an example from the verse section.

此諸佛名等，能救護世間，初夜誦一遍，思念佛而眠，中夜誦一遍，後夜亦復燃

(translation) *These Buddha names can save all beings in the world. One should recite them one time at the beginning of the night, contemplating all the Buddhas and then going to bed. In the middle of the night should one recite one time, and at the end of the night should one do it again.*

The contents in the verse section can be divided into three parts:

1. One should recite these Buddha names six times a day—three times at night and three times during the daytime—specifically at the beginning, in the middle, and at the end of both day and night. Each recitation should be performed only once per session. The emphasis is clearly on repeated recitation throughout the day rather than prolonged chanting in a single sitting. As a result, the practitioner will experience auspicious dreams and receive protection through the power of the Buddha names. No malevolent beings, whether spirits, humans, gods, yakṣas, kumbhāṇḍas, or rākṣasas, will be able to cause them harm. Then, Indra and the Thirty-Three Heavenly Kings respectfully vowed to the Buddha that they would protect all who continuously recite these hundred Buddha names.

2. Buddha then urged the assembly to widely propagate these names for the benefit of all beings. Meanwhile, as they listened to his discourse, 300 bhikṣus and 40 bhikṣuṇīs attained Arhathood, while 5,000 upāsakas and 1,100 upāsikās realized Srotāpannahood. Additionally, a gathering of 10 million heavenly kings also attained Srotāpannahood. Furthermore, a vast number of bodhisattvas—equal to one-third of the grains of sand in the Gaṅgā River—achieved the stage of non-arising patience (*anutpattika-dharmakṣānti*).

3. At that moment, the entire universe, encompassing the three-thousandfold great thousand worlds, trembled in six ways. A celestial rain of flowers descended from the sky. Indra, along with Maudgalyāyana, Revata, Śanava, Kapphiṇa, Mahākātyāyana, Mahākāśyapa, Uruvilvā Kāśyapa, Nāga Kāśyapa, Pūrṇa Maitrāyaṇīputra, Subhūti, Ānanda, Bhadrika, and others, solemnly vowed before Buddha to use their spiritual powers to manifest themselves across all worlds and propagate the recitation of these Buddha names.

Witnessing their resolve, Buddha himself employed his supernatural power to reveal all worlds, allowing everyone to see his own manifestations preaching these Buddha names in each realm. He then once again urged the assembly to spread this invaluable teaching so that all beings might permanently transcend the suffering of birth and death.

The prose section is truly the final conclusion of the sūtra. Buddha said to Śāriputra that anyone who hears these Buddha names, develops deep faith, gives rise to the aspiration for enlightenment, and diligently recites them day and night while also teaching these names to others will accumulate immeasurable merit and swiftly attain Anuttara-samyak-sambodhi. Moreover, no demonic forces will be able to disturb them. Upon hearing the Buddha's concluding words, the entire assembly was filled with great joy.

28. Buddhokta (495-510).indd 504 4/28/2026 1:24:46 PM

Discussions

In this section, several intriguing aspects of the sūtra will be discussed to gain deeper insight into the beliefs that form the background of its composition.

1. Concept of Buddha

One notable difference between this sūtra and Hindu traditions is how names are used. In Hinduism, regardless of how long a set of names may be, they all describe the attributes of a single deity to whom the set is dedicated. However, the list of Buddha names in this sūtra functions differently. At the beginning of the text, Śāriputra expresses his desire to hear the names of all the Buddhas **in the ten directions of the present world**. This indicates that the list does not merely describe the qualities of the historical Śākyamuni Buddha but instead serves as a compilation of names belonging to many Buddhas who exist simultaneously but in different realms. This directly reflects the Mahāyāna concept of *Buddhakṣetra* (Buddha-fields), which are countless and coexist alongside our world. Such an idea is exclusive to Mahāyāna Buddhism and is absent in Theravāda.

From the perspective of modern science and contemporary scholarly interpretation, the Buddhas in other realms might be regarded as fictional, leading to the view that all the names in the sūtra ultimately serve as descriptions or praises of Śākyamuni Buddha. In this interpretation, the other Buddhas are understood as personifications of the historical Buddha's various qualities and attributes. Listing them individually makes it easier for devotees to recognize and strengthen their faith in the Buddha. This method can be seen as one of the skillful means (*upāya*) employed in Mahāyāna Buddhism.

2. Structure of the Sūtra

Hindu texts, regardless of their length, generally follow a three-part structure: introduction, main section, and conclusion. The introduction establishes the setting, detailing elements such as the participants in the conversation, the time and place of the discourse, and the reasons behind it. The main section, which is the most significant part, contains teachings, explanations, or mantras. Finally, the conclusion discusses how the main text should be approached and the benefits one may gain from it.

This structural pattern is also evident in many Mahāyāna texts, including this sūtra. The first and second sections function as the introduction. The first section sets the scene: Buddha is in Jetavanamahāvihāra, surrounded by a great assembly. It is Śāriputra who raises the question, providing Buddha with the opportunity to introduce the main text. Although the second section may appear to be a *phalaśruti* (a passage describing the merits of recitation), it can also be seen as additional context designed to spark the reader's interest in the main text.

The third section, which is the heart of the sūtra, presents the names of the hundred Buddhas. The consistent format of each name makes it easier for readers to grasp the sūtra's core message. If these names were arranged in verse, comprehension might be more

challenging, and readers could be easily misled. The fourth section serves as the proper *phalaśruti*. It provides instructions on how to recite the names and details the benefits of doing so. Furthermore, it describes the spiritual attainments of those present in the assembly—a unique feature in Buddhist literature. The sūtra concludes with Buddha urging everyone to spread these Buddha names.

Clearly, this sūtra adheres to the traditional structure, making it more accessible to readers and helping them fully grasp its central message.

3. Translation Methods

When the words 南無…佛 are excluded from the Buddha names, the remaining names vary in length. In this sūtra, the names range from 1 to 7 characters. The distribution of names by length is as follows:

Length	Number of Names
1 character	1
2 character	50
3 character	35
4 character	10
5 character	2
7 character	2

Since the Sanskrit version—presumably the original text of this translation—has not been found, the numerical data above may still provide some insights, given the established tradition of translating Sanskrit names into Chinese. Generally, Sanskrit proper names are compound nouns, with each word in the compound being translated into a corresponding Chinese character that conveys the same meaning. This often results in newly formed Chinese compounds that can be somewhat difficult to understand. For instance, one of the four great bodhisattvas in Mahāyāna Buddhism, Samantabhadra, is translated into Chinese as 普賢 (*Pǔxián*), where 普 (*pǔ*) corresponds to "samanta" and 賢 (*xián*) corresponds to "bhadra."

In this sūtra, the most common type of Buddha name consists of two characters, followed by three-character names. Based on traditional translation methods, this suggests that the original Sanskrit names were likely short, as they were compound nouns composed of only two or three elements. This indicates that the sūtra aims to present the Buddha names with clarity and precision rather than poetic embellishment, as it avoids the use of exaggerated poetic devices or composing in a long compound noun.

Apart from the aforementioned method of translation, known as semantic translation, another type of translation—transliteration or phonetic translation—is also found in this sūtra. Out of the 100 Buddha names, 18 are rendered using transliteration. These names can be categorized into three groups as follows:

28. Buddhokta (495-510).indd 506 4/28/2026 1:24:46 PM

1. Proper names of persons or places: 阿閦 (*āchù*) – Akṣobhya Buddha, 阿彌陀 (*ēmítuó*) – Amitābha Buddha, 帝釋 (*dìshì*) – King Śakra or Indra, 梵 (*fàn*) – Brahmā, 摩尼 (*móuní*) – muni or ascetic, and 須彌 (*xūmí*) – Mount Sumeru, the central cosmic mountain in Buddhist cosmology.

2. Names of certain plants: 多伽羅 (*duōjiāluó*) – Tagara, a fragrant medicinal plant, 栴檀 (*zhāntán*) – Sandalwood tree, 阿伽樓 (*ājiālóu*) – Agarwood, 優波羅 (*yōubōluó*) – utpala, the blue lotus, 尼瞿嚧陀 (*níqúlútuó*) –Banyan tree, and 娑羅 (*suōluó*) – The Śāla tree, associated with the Buddha's passing.

3. Uncertain transliterations: 毘頭德 (*pítóudé*), which I assume to be derived from vidhūta, meaning "abandoned" or "purified." 婆瑳/跋瑳 (*pósuō/básuō*), which may correspond to vatsa, meaning "child" or "beloved."

These transliterations demonstrate how the sūtra preserves the phonetic essence of certain Sanskrit terms while blending them into the Chinese linguistic framework.

Meanings of the Buddha names

By analyzing the meanings of the hundred Buddha names, their contents can be categorized as follows:

1. Names of Other Buddhas, Deities, or Elements from the Buddha's Biography

Several names in the list refer to well-known Buddhas, deities, or significant elements from the Buddha's life. For instance, *Akṣobhya Buddha* (2. 阿閦佛), *Amitābha Buddha* (21. 阿彌陀佛), and *Vairocana Buddha* (possibly referring to 5. 常照曜佛) are included, as they are prominent Buddhas presiding over the eastern, western, and central regions of the universe, respectively.

Additionally, the names of Hindu deities Indra and Brahma, who were revered during the Buddha's time, also appear. Examples include *Brahma's Gift* (17. 梵德佛) and *Radiant Flame Like Indra* (30. 帝釋火炎佛).

Moreover, certain Buddha names incorporate elements from the historical Buddha's life. For example, *King of the Nyagrodha/Banyan Tree* (51. 尼瞿嚧陀王佛) and *Covered by Śāla Trees* (65. 覆娑羅樹佛) refer to trees that play significant roles in Buddhist tradition.

2. Attributes of the Buddha

Most of the names highlight the attributes of a Buddha, such as virtues, purity, radiance, and liberation. These names not only provide a clearer understanding of what defines a Buddha and the qualities he embodies but also serve to inspire devotees to follow the path of Dharma. Examples include: *The Highest And Greatest* (7. 最上佛), *Who Possesses The Great Valour* (12. 大精進佛), *The King Who Observes The Moral Precepts* (34. 戒王佛), *The Immaculate King* (41. 清淨王佛), *Who Has No Flaws* (61. 無壞佛), *Who Possesses The Profound Virtues* (72. 厚德佛) , etc.

Furthermore, a Buddha bears the immense responsibility of spreading the truth and guiding as many beings as possible out of the cycle of birth and death. As a result, some names emphasize his ability to preach the Dharma and lead sentient beings toward liberation. Examples include: *Whose Words Are Limitless* (25. 言無盡佛), *Whose Virtues Lead To The Permanent Happiness* (31. 常樂德佛), *Who Discusses And Explains The Right Doctrine* (80. 論義佛), *The Fort Which Saves The Humanity And Is Protected By The Nāgas* (100. 龍護救濟佛), etc.

3. Various Auspicious Symbols

In Buddhism, certain animals and objects are regarded as valuable and auspicious. These symbols often appear near the Buddha or even represent aspects of his qualities. Among them, the most significant is the lion, as Śākyamuni Buddha is frequently compared to a lion due to his majesty and valor.

Among flowers, the lotus holds the highest status, as it emerges from the mud yet remains pure and unstained, symbolizing spiritual transcendence. Other auspicious symbols include jewels, diamonds, flowers, nāgas (serpents), elephants, Mount Sumeru, and the ocean.

Examples of Buddha names that incorporate these symbols include: *Who Was Born Out Of The Lotus* (9. 蓮華生佛), *The Lion Which Possesses Both The Fragrance And The Victory* (28. 師子香勝佛), *The Gift From The Nāga* (45. 龍德佛), *Who Is The Storehouse Of All The Flowers* (46. 花聚佛), *Who Has The Strength Of Mount Meru* (57. 須彌力佛), *The King Who Is As Precious As The Diamond* (59. 金剛王佛), *The Great Ocean* (64. 大海佛), *The Gift From The Elephant* (74. 南無象德佛), *Whose Virtues Are Similar To The Jewels And The Moon* (95. 南無寶月德佛), etc.

4. Method of Worship

The Buddha is undoubtedly the central figure of worship in Buddhism, and many of his names reflect this aspect. Several names mention fragrant plants, suggesting that these plants may be used as offerings in devotion to the Buddha.

Examples of such names include: *Who Has The Fragrance Of Tagar Wood* (4. 南無多伽羅香佛), *Who Is Worshipped With The Offerings Of Sandalwood* (6. 南無栴檀德佛), *Who Has The Fragrance Of Aguru Wood* (11. 南無阿伽樓香佛), *Who Is Worshipped With The Great Donation* (22. 南無大施德佛), *Who Is Always Worshipped With The Rain Of Flowers* (26. 南無常散花佛), *Whose Virtues Are Worshipped By All* (29. 南無養德佛), *Who Is Worshipped With The Thousand Offerings* (91. 南無千供養佛), etc.

To sum up, the names of the Hundred Buddhas can be categorized into four main themes: (1) names of other Buddhas or deities, (2) attributes of the Buddha, (3) various auspicious symbols, and (4) methods of worship. These names highlight the greatness of the Buddha, focusing primarily on his abstract qualities rather than physical characteristics, which are notably absent. By emphasizing virtues such as wisdom, purity, and compassion,

28. Buddhokta (495-510).indd 508 4/28/2026 1:24:46 PM

they reinforce the Buddha's image in the minds of devotees, inspiring them to deepen their faith. Ultimately, devotion to the Buddha is presented as a steadfast path toward attaining the highest goal in Buddhism—liberation.

Conclusion

The *Sūtra of the Names of the Hundred Buddhas*, though brief, follows the structure of a traditional Buddhist sūtra. It consists of four sections. The first is the opening (*nidāna*), which establishes the setting, background, and reason why the Buddha delivered this teaching. The second section, a *phalaśruti*, describes the merits of reciting the sūtra and can be seen as an extension of the introduction. The third and central section contains the list of one hundred Buddha names, each in the format of "Namo ... Buddhāya." The fourth and final section is a more detailed *phalaśruti*, outlining the method of recitation, the benefits it bestows, and the enlightenment attained by those present at the assembly.

Focusing on the core text—the hundred Buddha names—one can infer, despite the absence of the original Sanskrit version, that these names are relatively concise. They primarily consist of compound nouns formed by two or three elements. Most of the names are translated semantically, meaning that Chinese characters were chosen to convey the meaning of each element. This method, while making the names somewhat difficult to interpret, follows the traditional approach to Chinese Buddhist translation. A smaller portion, about one-fifth, employs phonetic transliteration. The names collectively emphasize the qualities and attributes of the Buddha, serving as an aid for devotees to focus their minds, cultivate inner peace, and progress toward liberation.

This text is just one example of a Buddhist sūtra within this genre. There also exist many other sūtras which center around the recitation of Buddha names. Although the practice of chanting or meditating on a long list of Buddha names is not widely recognized as a major tradition among Mahāyāna Buddhists, these texts remain valuable and deserving of scholarly attention. With greater academic focus, new discoveries could emerge, offering deeper insights into how devotees perceive the Buddha and what elements are fundamental to their belief systems.

References

Dharmachakra Translation Committee. *The Good Eon (Bhadrakalpika Sūtra).* 84000: Translating the Words of the Buddha, [Online]. Available: https://read.84000.co/translation/toh94.html. [2023].

Dharma Drum Institute of Liberal Arts. "耶舍 - 人名規範資料庫 [Yasha - Person Authority Databases]." Person Authority Databases. [Online]. Available: https://authority.dila.edu.tw/person/?fromInner=A000545. [March 14, 2025].

Dharma Publishing. **The Fortunate Aeon: How the Thousand Buddhas Become Enlightened.** 4 vols. Berkeley, CA: Dharma Publishing, 1986.

Fo shuo bai fo ming jing《佛說百佛名經》[Sūtra of the Buddha Proclaiming the Names of the Hundred Buddhas]. In *CBETA Online*, 2024.R3, T14, no. 444.

Kleine, Christoph, Li Xuetao, and Michael Pye. **A Multilingual Dictionary of Chinese Buddhism.** München: Iudicium-Verl., 1999.

Lin, Guangming. [Collected essays on Buddhist philology by Lin Guangming]. Beijing: China Tibetology Publishing House, 2016.

Liu, Guanghe. [Sanskrit-Chinese transcription and Chinese linguistic studies]. Beijing: China Social Sciences Press, 2024.

Phongtha, Sompan. [Mahāyāna Buddhism]. Bangkok: Mahachulalongkorn-rajavidyalaya University Press, 1991.

Sivaraksa, Sulak. [Buddhist tantra or Vajrayāna]. Bangkok: Thai-Tibetan Cultural Center, 1999.

Skilling, Peter. "Notes on the Bhadrakalpika-sūtra." **Annual Report of the International Research Institute for Advanced Buddhology (ARIRIAB)** 13 (2010): 195-230.

Viśvabhadra Bhikṣu. [Buddhas and Mahāyāna scriptures]. Bangkok: Wande Dharma Academy for Study and Propagation, 2006.

Xian jie jing《賢劫經》[Bhadrakalpika Sūtra]. In CBETA Online, 2024.R3, T14, no. 425.

28. Buddhokta (495-510).indd 510 4/28/2026 1:24:46 PM

คำแนะนำ

สำหรับผู้เขียนบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารมหาจุฬาวิชาการ

กองบรรณาธิการได้กำหนดระเบียบการส่งต้นฉบับไว้ให้ผู้เขียนยึดเป็นแนวทางในการส่งต้นฉบับสำหรับการตีพิมพ์ลงวารสารมหาจุฬาวิชาการ กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และกองบรรณาธิการสามารถตรวจสอบต้นฉบับก่อนการตีพิมพ์ เพื่อให้วารสารมีคุณภาพสามารถนำไปใช้อ้างอิงได้ และมีค่าตีพิมพ์บทความตามประกาศ เรื่อง เกณฑ์ค่าใช้จ่ายวารสารมหาจุฬาวิชาการ

๑. การเตรียมต้นฉบับ มีรายละเอียดดังนี้

๑.๑ ขนาดของต้นฉบับ พิมพ์หน้าเดียวบนกระดาษสั้นขนาดเอ ๔ โดยเว้นระยะห่างระหว่างขอบกระดาษด้านบนและซ้ายมือ ๓.๑๗ เซนติเมตร ด้านล่างและขวามือ ๒.๕๔ เซนติเมตร

๑.๒ รูปแบบอักษรและการจัดวางตำแหน่ง ใช้รูปแบบอักษร Angsana New หรือ TH SarabunPSK พิมพ์ด้วยโปรแกรมไมโครซอฟท์เวิร์ด โดยใช้ขนาด ชนิดของตัวอักษร รวมทั้งการจัดวางตำแหน่ง ดังนี้

๑.๒.๑ ขนาดกระดาษ ประกอบด้วย

๑) ชื่อเรื่องต้นฉบับของผู้เขียน ขนาด ๑๖ ชนิดตัวธรรมดา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านซ้าย

๒) เลขหน้า ขนาด ๑๔ ชนิดตัวธรรมดา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านขวา

๑.๒.๒ ชื่อเรื่อง (ภาษาไทย) ขนาด ๒๐ ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ

๑.๒.๓ ชื่อเรื่อง (ภาษาอังกฤษ) ขนาด ๒๐ ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ

๑.๒.๔ ชื่อผู้เขียน (ภาษาไทย/ภาษาอังกฤษ) พร้อมระบุตำแหน่งทางวิชาการ ขนาด ๑๔ ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านขวา ใต้ชื่อเรื่อง (ในกรณีที่มีอาจารย์ที่ปรึกษาให้ลงชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาด้วย)

๑.๒.๕ ที่อยู่หรือหน่วยงานสังกัดของผู้เขียนเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ขนาด ๑๔ ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านขวา ใต้ชื่อผู้เขียนและในบรรทัดถัดมา

- ให้ใส่อีเมล์ .....มือถือ (ถ้ามี).....
- Received : .....
- Revise : .....
- Accepted : .....

๑.๒.๖ หัวข้อของบทคัดย่อไทย/อังกฤษ ขนาด ๑๘ ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านซ้าย ใต้ที่อยู่/หน่วยงานสังกัดของผู้เขียน

๑.๒.๗ เนื้อหาบทคัดย่อภาษาไทย/ภาษาอังกฤษ ขนาด ๑๖ ชนิดตัวธรรมดา จัดพิมพ์เป็น ๑ คอลัมน์ บรรทัดแรกเว้น ๑ แท็บ (Tab) จากขอบกระดาษด้านซ้าย และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน

๑.๒.๘ หัวข้อของคำคีย์เวิลด์ ภาษาไทย ขนาด ๑๘ ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดซ้ายหน้ากระดาษใต้บทคัดย่อภาษาไทย

๑.๒.๙ หัวข้อของคำคีย์เวิลด์ภาษาอังกฤษ ขนาด ๑๘ ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดซ้ายหน้ากระดาษ ใต้บทคัดย่อภาษาอังกฤษ

๑.๒.๑๐ หัวข้อเรื่อง ขนาด ๑๘ ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านซ้าย

๑.๒.๑๑ หัวข้อย่อย ขนาด ๑๖ ชนิดตัวหน้า ระบุหมายเลขหน้าหัวข้อย่อยโดยเรียงตามลำดับหมายเลขตำแหน่งเว้น ๑ Tab จากขอบกระดาษด้านซ้าย

๑.๒.๑๒ เนื้อหา ขนาด ๑๖ ชนิดตัวธรรมดา จัดพิมพ์เป็น ๑ คอลัมน์ และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน

๑.๓ จำนวนหน้าต้นฉบับ ควรมีความยาวประมาณ ๑๐ - ๑๓ หน้า

๑.๔ การอ้างอิงการเขียน เอกสารอ้างอิงและบรรณานุกรม และการใช้อักษรย่อคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ให้เป็นไปตามเกณฑ์ที่มหาวิทยาลัยกำหนด

๒. การเรียงลำดับเนื้อหาต้นฉบับมหาจุฬาวิชาการ

เนื้อหาภาษาไทยที่มีคำศัพท์ภาษาอังกฤษ ควรแปลเป็นภาษาไทยให้มากที่สุด (ในกรณีที่คำศัพท์ภาษาอังกฤษเป็นคำเฉพาะที่แปลไม่ได้ หรือแปลแล้วไม่ได้ความหมายชัดเจนให้ทับศัพท์ได้) และควรใช้ภาษาที่ผู้อ่านเข้าใจง่าย ชัดเจน หากใช้คำย่อต้องเขียนคำเต็มไว้ครั้งแรกก่อน โดยเนื้อหาต้องเรียงลำดับตามประเภทบทความดังนี้

๒.๑ บทความวิจัย

๑) ชื่อเรื่อง (title of the article) ควรสั้น และกะทัดรัด ความยาวไม่ควรเกิน ๑๐๐ ตัวอักษร ชื่อเรื่องต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยให้นำชื่อเรื่องภาษาไทยขึ้นก่อน

๒) ชื่อผู้เขียน เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และระบุตำแหน่งทางวิชาการ (ถ้ามี)

29. (511--).indd 512 4/28/2026 1:28:11 PM

๓) ที่อยู่ ระบุชื่อหน่วยงาน หรือสถาบัน เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ (บรรทัดถัดมา)

- ให้ใส่อีเมล์ .....มือถือ.....
- Received : .....
- Revise : .....
- Accepted : .....

๔) บทคัดย่อ (Abstract) เขียนทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ เขียนสรุปสาระสำคัญของเรื่อง อ่านและเข้าใจง่าย ความยาวไม่ควรเกิน ๕๐๐ คำ โดยให้นำบทคัดย่อภาษาไทยขึ้นก่อน บทคัดย่อภาษาอังกฤษ (Abstract) ซึ่งแปลจากบทคัดย่อภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษต้องมีเนื้อหาตรงกัน ใช้อักษรตัวตรง

๕) บทนำ (Introduction) เป็นส่วนกล่าวนำโดยอาศัยการปริทรรศน์ (review) ข้อมูลจากรายงานวิจัย ความรู้ และหลักฐานต่าง ๆ จากหนังสือหรือวารสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา และกล่าวถึงเหตุผลหรือความสำคัญของปัญหาในการศึกษาครั้งนี้ สมมติฐานของการศึกษา ตลอดจนวัตถุประสงค์ของการศึกษาให้ชัดเจน เป็นส่วนของเนื้อหาที่บอกเหตุผลนำไปสู่การศึกษางานวิชาการหรืองานวิจัย และควรอ้างอิงงานวิชาการหรืองานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้องประกอบ

๖) วัตถุประสงค์ (Objective) ให้ชี้แจงถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษา

๗) วิธีการศึกษา (Methods) ต้นฉบับด้านศาสนา และปรัชญา รวมถึงพระพุทธศาสนาที่บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ ควรอธิบายรายละเอียดของวิธีการศึกษาประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา และวิธีการศึกษาที่ใช้ในการวิจัยให้ละเอียดพอที่ผู้อ่านสามารถทำการศึกษาซ้ำได้ รวมทั้งสถิติที่นำมาวิเคราะห์ข้อมูล

๘) ผลการศึกษา (Results) เป็นการเสนอสิ่งที่ได้จากการวิจัยเป็นลำดับอาจแสดงด้วยตาราง กราฟ แผนภาพประกอบการอธิบาย ทั้งนี้ถ้าแสดงด้วยตาราง ควรเป็นตารางแบบไม่มีเส้น ขอบตารางด้านซ้ายและขวา หัวตารางแบบธรรมดา ไม่มีสี ตารางควรมีเฉพาะที่จำเป็น ไม่ควรมีเกิน ๕ ตาราง สำหรับรูปภาพประกอบควรเป็นรูปภาพขาว-ดำ ที่ชัดเจนและมีคำบรรยายใต้รูป กรณีที่จำเป็นอาจใช้ภาพสีได้ และภาพประกอบ (Figure) และตาราง (Table) ควรมีเท่าที่จำเป็น โดยพิมพ์หน้าละ ๑ ภาพ หรือ ๑ ตาราง สำหรับคำบรรยายภาพและตารางให้พิมพ์ใต้ภาพหรือตาราง

๙) บทสรุป (Conclusion) **และข้อเสนอแนะ** (Recommendation) เป็นการสรุปผลที่ได้จากการวิจัย ควรมีการอภิปรายผลการวิจัยว่าเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ หรือไม่เพียงใด และควรอ้างทฤษฎีหรือเปรียบเทียบการทดลองของผู้อื่นที่เกี่ยวข้องประกอบ เพื่อให้ผู้อ่านเห็นด้วยตามหลักการ หรือ

29. (511--).indd 513 4/28/2026 1:28:11 PM

คัดค้านทฤษฎีที่มีอยู่เดิม รวมทั้งแสดงให้เห็นถึงการนำผลไปใช้ประโยชน์ และการให้ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต หรือ

วิจารณ์ (Discussion) เป็นการอภิปรายผลจากข้อมูลที่ได้มาจากการวิเคราะห์ของผู้นิพนธ์นำมาเปรียบเทียบกับผลการทดลองของผู้อื่น เพื่อให้มีความเข้าใจหรือเกิดความรู้ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนั้น รวมทั้งข้อดี ข้อเสียของวิธีการศึกษา เสนอแนะความคิดเห็นใหม่ ๆ ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ด้วย

๑๐) กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement) เป็นการแสดงความขอบคุณแก่ผู้ที่ช่วยเหลือให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เพียงสั้นๆ (อาจมี หรือไม่มีก็ได้)

๑๑) บรรณานุกรม (Bibliography) เป็นการอ้างอิงเอกสารในเนื้อหาให้ใช้ระบบตามที่มหาวิทยาลัยกำหนด และแนวการการอ้างอิงแนวการเขียนตำราของมหาวิทยาลัย และการอ้างอิงคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาให้ใช้ตามที่มหาวิทยาลัยกำหนด โดยใช้รูปแบบการอ้างอิงตามมาตรฐานของคู่มือการทำวิทยานิพนธ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สามารถสืบค้นได้จาก

การใช้อักษรย่อคัมภีร์-อ้างอิง-ภาษาไทย https://bit.ly/37gBBQr

การใช้อักษรย่อคัมภีร์-อ้างอิงภาษาอังกฤษ https://bit.ly/3q8xc9h

ดังที่ปรากฏในแบบฟอร์มในหน้าถัดไป

(ดาวโหลดแบบฟอร์มได้ที่)

https://drive.google.com/file/d/1Cte5NHAMsJqG9UDR0-cbgcCXpYO3sXLV/view

แบบฟอร์มบทความวิจัย (ใช้อักษร TH SarabunPSK)

.....ชื่อเรื่อง (ไทย) (20 pt).....
.....ชื่อเรื่อง (อังกฤษ) (20 pt).....

(เว้นบรรทัดขนาด 14 pt)

ข้อมูลผู้เขียน (ขนาด 14 pt)

ชื่อผู้เขียนคนที่ 1 (ไทย)

ชื่อผู้เขียนคนที่ 1 (อังกฤษ)

สังกัดผู้เขียน: สถานะ, หลักสูตร, สาขาวิชา, คณะ มหาวิทยาลัย (ไทย)

สังกัดผู้เขียน: สถานะ, หลักสูตร, สาขาวิชา, คณะ มหาวิทยาลัย (อังกฤษ)

Email ผู้เขียน

***ในกรณีที่มีผู้เขียนมากกว่า 1 ท่าน ให้เพิ่มข้อมูลผู้เขียนท่านที่ 2, 3 เหมือนกับท่านที่ 1

(เว้นบรรทัด ขนาด 14 pt)

บทคัดย่อ (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

คำสำคัญ : (18 pt)

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

Abstract (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

Keywords : (18 pt)

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

บทนำ (Introduction) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

วัตถุประสงค์ (Objective) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

วิธีการศึกษา (Method) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

ผลการศึกษา (Results) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

บทสรุป (Conclusion) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

ข้อเสนอแนะ (Suggestion) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

วิจารณ์ (Discussion) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

บรรณานุกรม (References) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

***อ้างอิงแบบเชิงอรรถ ใช้ขนาด (14 pt)

๒.๒ บทความวิชาการ

๑) ชื่อเรื่อง (title of the article) ควรสั้น และกะทัดรัด ความยาวไม่ควรเกิน ๑๐๐ ตัวอักษร ชื่อเรื่องต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยให้นำชื่อเรื่องภาษาไทยขึ้นก่อน

๒) ชื่อผู้เขียน เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และระบุตำแหน่งทางวิชาการ (ถ้ามี)

๓) ที่อยู่ ระบุชื่อหน่วยงาน หรือสถาบัน เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ (บรรทัดถัดมา)

- ให้ใส่อีเมล์ .....มือถือ.....
- Received : .....
- Revise : .....
- Accepted : .....

๔) บทคัดย่อ (Abstract) เขียนทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ เขียนสรุปสาระสำคัญของเรื่อง อ่านและเข้าใจง่าย ความยาวไม่ควรเกิน ๕๐๐ คำ โดยให้นำบทคัดย่อภาษาไทยขึ้นก่อน บทคัดย่อภาษาอังกฤษ (Abstract) ซึ่งแปลจากบทคัดย่อภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษต้องมีเนื้อหาตรงกัน ใช้อักษรตัวตรง

๕) บทนำ (Introduction) เป็นส่วนกล่าวนำโดยอาศัยการปริทรรศน์ (review) ข้อมูลจากรายงานวิจัย ความรู้ และหลักฐานต่าง ๆ จากหนังสือหรือวารสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา และกล่าวถึงเหตุผลหรือความสำคัญของปัญหาในการศึกษาครั้งนี้ สมมติฐานของการศึกษา ตลอดจนวัตถุประสงค์ของการศึกษาให้ชัดเจน เป็นส่วนของเนื้อหาที่บอกเหตุผลนำไปสู่การศึกษางานวิชาการหรืองานวิจัย และควรอ้างอิงงานวิชาการหรืองานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้องประกอบ

๖) เนื้อหา ขนาด ๑๖ ชนิดตัวธรรมดา จัดพิมพ์เป็น ๑ คอลัมน์ และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน โดยมีจำนวนหน้าต้นฉบับควรมีความยาวประมาณ ๑๐ - ๑๓ หน้า

๗) บทสรุป (Conclusion) **และข้อเสนอแนะ** (Recommendation) เป็นการสรุปผลที่ได้จากเนื้อหา โดยครอบคลุมประเด็นสำคัญต่าง ๆ ในเนื้อหาอย่างครบถ้วน

๘) บรรณานุกรม (Bibliography) เป็นการอ้างอิงเอกสารในเนื้อหาให้ใช้ระบบตามที่มหาวิทยาลัยกำหนด และแนวการการอ้างอิงแนวการเขียนตำราของมหาวิทยาลัย และการอ้างอิงคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาให้ใช้ตามที่มหาวิทยาลัยกำหนด โดยใช้รูปแบบการอ้างอิงตามมาตรฐานของคู่มือการทำวิทยานิพนธ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สามารถสืบค้นได้จาก

การใช้อักษรย่อคัมภีร์-อ้างอิง-ภาษาไทย https://bit.ly/37gBBQr

การใช้อักษรย่อคัมภีร์-อ้างอิงภาษาอังกฤษ **https://bit.ly/3q8xc9h**

ดังที่ปรากฏในแบบฟอร์มในหน้าถัดไป

(ดาวโหลดแบบฟอร์มได้ที่)

https://drive.google.com/file/d/1KCkEhNpHPEYr_26v-T8hmLaCf8vP7KZe/view

แบบฟอร์มบทความวิชาการ (ใช้อักษร TH SarabunPSK)

.....ชื่อเรื่อง (ไทย) (20 pt).....

.....ชื่อเรื่อง (อังกฤษ) (20 pt).....

(เว้นบรรทัดขนาด 14 pt)

ข้อมูลผู้เขียน (ขนาด 14 pt)
ชื่อผู้เขียนคนที่ 1 (ไทย)
ชื่อผู้เขียนคนที่ 1 (อังกฤษ)
สังกัดผู้เขียน: สถานะ, หลักสูตร, สาขาวิชา, คณะ มหาวิทยาลัย (ไทย)
สังกัดผู้เขียน: สถานะ, หลักสูตร, สาขาวิชา, คณะ มหาวิทยาลัย (อังกฤษ)
Email ผู้เขียน
***ในกรณีที่มีผู้เขียนมากกว่า 1 ท่าน ให้เพิ่มข้อมูลผู้เขียนท่านที่ 2, 3 เหมือนกับท่านที่ 1

(เว้นบรรทัด ขนาด 14 pt)

บทคัดย่อ (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

คำสำคัญ : (18 pt)

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

Abstract (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

Keywords : (18 pt)

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

บทนำ (Introduction) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

เนื้อเรื่อง Content) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

29. (511--).indd 519 4/28/2026 1:28:11 PM

สรุป (Conclusion) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

ข้อเสนอแนะ (Suggestion) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

บรรณานุกรม (Reference) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

***อ้างอิงแบบเชิงอรรถ ใช้ขนาด (14 pt)

๓. ประเภทของบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสาร

วารสารมหาจุฬาวิชาการ ตีพิมพ์บทความประเภทต่าง ๆ ดังนี้

๑. บทความพิเศษ บทความทางวิชาการพิเศษ ที่เสนอเนื้อหาความรู้วิชาการอย่างเข้มข้น และผ่านการอ่านและพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชานั้น ๆ มีกลุ่มเป้าหมายเป็นนักวิชาการในวงการวิชาการ/วิชาชีพ

๒. บทความทางวิชาการ ที่เสนอเนื้อหาความรู้ วิชาการไม่เข้มข้นนัก เน้นกลุ่มเป้าหมายที่เป็นประชาชนทั่วไป

๓. บทความวิจัย (Research article) ได้แก่ รายงานผลงานวิจัยใหม่ที่เป็นประโยชน์ ซึ่งไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารใด ๆ มาก่อน

๔. บทความปริทรรศน์ (Review article) เป็นบทความที่รวบรวมความรู้จากตำรา หนังสือและวารสารใหม่ หรือจากผลงานและประสบการณ์ของผู้นิพนธ์มาเรียบเรียงขึ้น โดยมีการวิเคราะห์วิจารณ์เปรียบเทียบกัน

๕. ปกิณณกะ (Miscellany) ได้แก่ บทความทบทวนความรู้ เรื่องแปล ย่อความจากวารสารต่างประเทศ การแสดงความคิดเห็น วิจารณ์ วิพากษ์แนะนำเครื่องมือใหม่ ตำราหรือหนังสือใหม่ที่น่าสนใจ หรือข่าวการประชุมทั้งระดับชาติและระดับนานาชาติ

๔. การส่งต้นฉบับ

ผู้เขียนส่งต้นฉบับที่พิมพ์ตามข้อกำหนดของรูปแบบวารสารมหาจุฬาวิชาการ จำนวน ๒ ชุด พร้อมแผ่นดิสก์ ส่งด้วยตนเอง หรือทางไปรษณีย์ลงทะเบียนมาที่

กองบรรณาธิการ วารสารมหาจุฬาวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐ หรือทาง e-mail: su_cha2509@hotmail. com

กรณีที่บทความได้รับการพิจารณาให้ตีพิมพ์ บรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้นิพนธ์ส่งบทความต้นฉบับที่แก้ไขครั้งสุดท้าย พร้อมซีดีรอม (CD ROM) ที่บรรจุเนื้อหาและข้อมูลที่มีอยู่ในบทความทั้งหมดที่ได้แก้ไขแล้ว ทั้งนี้ผู้นิพนธ์ต้องมีสำเนาเก็บไว้ด้วยเพื่อการอ้างอิง

หลังจากที่กองบรรณาธิการรับบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารแล้ว ขอให้ผู้เขียนส่งบทความเข้าสู่ระบบวารสารออนไลน์ ThaiJo 2.0 ทางเว็บไซต์ https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JMA/index โดยผู้เขียนต้องปฏิบัติตามขั้นตอนการส่งบทความอย่างเคร่งครัด โดยสามารถดูรายละเอียดขั้นตอนได้ที่ https://docs.google.com/document/d/1NsYlde3i1zXdTfQ4x1ms5g9Wbd148Kk7yKiPexr8xal/edit

๕. การตรวจสอบบทความและพิสูจน์อักษร

ผู้นิพนธ์ควรตระหนักถึงความสำคัญในการเตรียมบทความให้ถูกต้องตามรูปแบบของบทความที่วารสารกำหนด ตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องแน่นอนพร้อมทั้งพิสูจน์อักษรก่อนที่จะส่งบทความนี้ให้กับบรรณาธิการ การเตรียมบทความให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสารจะทำให้การพิจารณาตีพิมพ์มีความรวดเร็วมากยิ่งขึ้น และทางกองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ที่จะไม่พิจารณาบทความจนกว่าจะได้แก้ไขให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสารเสียก่อน

๖. การอ่านประเมินต้นฉบับ

ต้นฉบับจะได้รับการอ่านประเมิน โดยคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) จากภายนอกและภายในมหาวิทยาลัย ในสาขาวิชานั้น ๆ ไม่น้อยกว่า ๒ ท่าน ต่อเรื่อง ประเภทของการ Peer Review คือ Double Blinded และส่งผลการอ่านประเมินคืน ผู้เขียนให้เพิ่มเติม แก้ไข หรือพิมพ์ต้นฉบับใหม่แล้วแต่กรณี

29. (511--).indd 521 4/28/2026 1:28:11 PM

๗. ลิขสิทธิ์

ต้นฉบับที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารมหาจุฬาวิชาการ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถือเป็นกรรมสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้ามนำข้อความทั้งหมดหรือบางส่วนไปพิมพ์ซ้ำ เว้นเสียแต่ว่า จะได้รับอนุญาตจากมหาวิทยาลัยฯ เป็นลายลักษณ์อักษร และเพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายลิขสิทธิ์ ผู้นิพนธ์ทุกท่านต้องลงลายมือชื่อในแบบฟอร์มใบมอบลิขสิทธิ์ บทความให้แก่วารสาร พร้อมกับบทความต้นฉบับที่ได้แก้ไขครั้งสุดท้าย นอกจากนี้ ผู้นิพนธ์ทุกท่านต้องยืนยันว่าบทความต้นฉบับที่ส่งมาตีพิมพ์นั้น ได้ส่งมาตีพิมพ์เฉพาะในวารสารมหาจุฬาวิชาการ เพียงแห่งเดียวเท่านั้น

๘. ความรับผิดชอบ

เนื้อหาต้นฉบับที่ปรากฏในวารสารมหาจุฬาวิชาการ เป็นความรับผิดชอบของผู้เขียน ทั้งนี้ ไม่รวมความผิดพลาด อันเกิดจากเทคนิคการพิมพ์

๙. การติดต่อโฆษณาและการสมัครสมาชิก

การติดต่อโฆษณา การสั่งซื้อ และการสมัครเป็นสมาชิกวารสารมหาจุฬาวิชาการ กรุณาติดต่อ “บรรณาธิการวารสารมหาจุฬาวิชาการ” กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทรศัพท์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ (ต่อ ๘๗๗๓, ๘๗๕๖, ๘๗๗๔) (นายสุชญา ศิริธัญภร, นายสุภฐาน สุดาจันทร์, พระมหาขวัญชัย ปุ๎ตวิเสโส)

โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๑๓ ภายใน ๘๗๗๓, มือถือ ๐๘๖ ๙๙๘๔๖๔๖ e-mail : su_cha2509@hotmail.com , Idline : Sucha2509

อัตราค่าวารสาร กำหนดออกวารสารปีละ ๓ ฉบับ จำหน่ายราคาฉบับละ ๓๐๐ บาท ไม่รวมค่าส่ง

อัตราค่าสมาชิก ปีละ ๖๐๐ บาท

29. (511--).indd 522 4/28/2026 1:28:11 PM

๑๐. เกณฑ์ค่าใช้จ่ายวารสารมหาจุฬาวิชาการ

กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๐.๑ ค่าตีพิมพ์บทความภาษาไทย/บทความภาษาอังกฤษ

๑. คณาจารย์/ผู้ทรงคุณวุฒิ

ที่	ประเภทผู้เขียน	ประเภทบทความ	ค่าตีพิมพ์
๑	อาจารย์ภายใน มจร	บทความวิชาการหรือบทความวิจัย	๓,๐๐๐ บาท
๒	อาจารย์ภายนอก มจร	บทความวิชาการหรือบทความวิจัย	๓,๕๐๐ บาท
๓	ผู้ทรงคุณวุฒิ/นักปราชญ์/ผู้เชี่ยวชาญบทความวิชาการ หรือบทความวิจัย		ฟรีค่าใช้จ่าย

๒. ประเภทนิสิต/นักศึกษา

๑) ระดับปริญญาโท

ที่	ประเภทผู้เขียน	ประเภทบทความ	ค่าตีพิมพ์
๑	นิสิตภายใน มจร	บทความวิชาการ หรือบทความวิจัย	๓,๐๐๐ บาท
๒	นิสิตภายนอก มจร	บทความวิชาการ หรือบทความวิจัย	๓,๕๐๐ บาท

๒) ระดับปริญญาเอก

ที่	ประเภทผู้เขียน	ประเภทบทความ	ค่าตีพิมพ์
๑	นิสิตภายใน มจร	บทความวิชาการ หรือบทความวิจัย	๔,๐๐๐ บาท
๒	นิสิตภายนอก มจร	บทความวิชาการ หรือบทความวิจัย	๔,๕๐๐ บาท

๑๐.๒ ค่าตอบแทนผู้ทรงคุณวุฒิตรวจบทความภาษาไทย/ภาษาอังกฤษ

ที่	ประเภทผู้ทรงคุณวุฒิ	ประเภทบทความ	บทความละ
๑	ผู้ทรงคุณวุฒิภายในและภายนอก มจร	บทความภาษาไทย	๗๐๐ บาท
๒	ผู้ทรงคุณวุฒิภายในและภายนอก มจร	บทความภาษาอังกฤษ	๑,๐๐๐ บาท
๓	ผู้ทรงคุณวุฒิภายในและภายนอก มจร	บทความภาษาอังกฤษ (ด่วน)	๑,๒๐๐ บาท

๑๐.๓ ค่าตอบแทนผู้ตรวจปรู๊ฟพิสูจน์อักษร หน้าละ ๑๐ บาท

๑๐.๔ ค่าตอบแทนการจัดพิมพ์ต้นฉบับในวารสาร หน้าละ ๒๐ บาท

๑๐.๕ ค่าตอบแทนผู้จัดรูปเล่มวารสาร (เหมาจ่าย) ฉบับละ ๒,๕๐๐ บาท

๑๐.๖ ค่าตอบแทนผู้เป็นบรรณาธิการ (เหมาจ่าย) ฉบับละ ๒,๕๐๐ บาท

๑๐.๗ ค่าตอบแทนการออกแบบปก ปกละ ๒,๕๐๐ บาท

๑๐.๘ ค่าให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจคนที่ ๓ เป็นต้นไป ท่านละ ๑,๐๐๐ บาท

๑๐.๙ ค่าตอบแทนให้คำปรึกษาปรับแก้ไขบทความ บทความละ ๑,๐๐๐ บาท

แบบฟอร์มการส่งต้นฉบับเพื่อพิจารณานำลงในวารสารมหาจุฬาวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

๑. ข้าพเจ้า (นาย/นาง/น.ส.).....

๒. วุฒิการศึกษาขั้นสูงสุด..... ตำแหน่งวิชาการ (ถ้ามี).....

๓. สถานภาพผู้เขียน

☐ อาจารย์ในสถาบันการศึกษา (ชื่อสถาบัน).....

โปรแกรม..... คณะ.....

☐ บุคคลทั่วไป (ชื่อหน่วยงาน) .....

๔. ขอส่ง

ต้นฉบับ (Original Article) เรื่อง.....

.....

๕. ชื่อผู้เขียนร่วม (ถ้ามี) .....

๖. ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก เลขที่ ..... ถนน.....

แขวง/ตำบล..... เขต/อำเภอ.....

จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์.....

โทรศัพท์.....โทรศัพท์มือถือ.....โทรสาร.....

E-mail .....

๗. สิ่งที่ส่งมาด้วย ☐ แผ่นดิสก์ข้อมูลต้นฉบับ ชื่อแฟ้มข้อมูล.....

☐ เอกสารพิมพ์ต้นฉบับ จำนวน ๒ ชุด

๘. หากบทความนี้ จำเป็นต้องเชิญให้ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ ๓ อ่านอีก ข้าพเจ้ายินดีย่อมเสียค่าใช้จ่ายเพิ่ม และหากยังไม่ผ่านอีก ข้าพเจ้ายอมรับและไม่ขอเรียกร้องค่าใช้จ่ายทั้งหมดคืน

ข้าพเจ้าขอรับรองว่าบทความนี้ยังไม่เคยลงตีพิมพ์ในวารสารใดมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารอื่น

ลงนาม.....ผู้เขียน ลงนาม.....อาจารย์ที่ปรึกษา (ถ้ามี)

(.....) (.....)

วันที่...../...../..... วันที่...../...../.....

(ดาวโหลดแบบฟอร์มได้ที่ https://drive.google.com/file/d/14jxgXuh2-9zO_HMCBihzt-6buM7a3uzNy/view)

กระบวนการจัดทำวารสารมหาจุฬาวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วารสารมหาจุฬาวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นวารสารทางวิชาการที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อเผยแพร่ผลงานบทความวิชาการหรืองานวิจัย ในลักษณะนิพนธ์ต้นฉบับ (Original Article) และเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับผลงานวิจัย เพื่อส่งเสริมการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยด้านพระพุทธศาสนา เพื่อให้บริการทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาแก่สังคม เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนแนวคิดทางพระพุทธศาสนา เพื่อยกมาตรฐานการเผยแพร่งานวิชาการทางพระพุทธศาสนาในประเทศให้มีคุณภาพดี เพื่อสนับสนุนให้เกิดวารสารทางวิชาการกลางของมหาวิทยาลัย จัดพิมพ์ออกเผยแพร่ปีละ ๓ ฉบับ (มกราคม - เมษายน, พฤษภาคม - สิงหาคม, กันยายน - ธันวาคม โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานจัดทำวารสารมหาจุฬาวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-ราชวิทยาลัยดังต่อไปนี้

๑. ประกาศรับต้นฉบับจากคณาจารย์ หรือนักวิจัย ช่วงที่ ๑ พ.ย.-ธ.ค., ช่วงที่ ๒ มี.ค.-ก.ค. ช่วงที่ ๓ ก.ค. - ส.ค.

๒. กองบรรณาธิการวารสารฯ รับบทความ ตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้องของต้นฉบับและพิจารณาเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ ๒ ท่าน (Double Blinded)

๓. กองบรรณาธิการวารสารฯ จัดส่งต้นฉบับให้ผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) ในสาขาวิชานั้น ๆ อ่านประเมินต้นฉบับ ไม่น้อยกว่า ๒ ท่าน ต่อเรื่อง ประเภทของการ Peer Review คือ Double Blinded

๔. ส่งให้ผู้เขียนแก้ไขตามผลการอ่านประเมินของผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review)

๕. กองบรรณาธิการวารสารฯ ตรวจสอบคุณภาพบทความและจัดทำเนื้อหาต้นฉบับวารสารมหาจุฬาวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๖. กองบรรณาธิการแจ้งยืนยันรับบทความให้ผู้เขียนบทความทราบ

๗. ดำเนินการจัดพิมพ์

๘. กองบรรณาธิการวารสารฯ ดำเนินการเผยแพร่วารสารฯ

29. (511--).indd 525 4/28/2026 1:28:11 PM

หลักเกณฑ์ในการลงตีพิมพ์ต้นฉบับของวารสารมหาจุฬาวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. ต้นฉบับที่ผู้เขียนส่งมาเพื่อการพิจารณาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์ในวารสาร ใดวารสารหนึ่งมาก่อน

๒. ต้นฉบับที่ผู้เขียนส่งมาเพื่อการพิจารณาต้องไม่อยู่ระหว่างเสนอขอตีพิมพ์ ในวารสารอื่น

๓. เนื้อหาในต้นฉบับควรเกิดจากการสังเคราะห์ความคิดขึ้น โดยผู้เขียนเองไม่ได้ลอกเลียนหรือตัดทอนมาจากผลงานวิจัยของผู้อื่น หรือจากบทความอื่นโดยไม่ได้รับอนุญาต หรือปราศจากการอ้างอิงที่เหมาะสม

๔. ผู้เขียนต้องเขียนต้นฉบับตามรูปแบบคำแนะนำที่กำหนด

๕. ผู้เขียนได้แก้ไขความถูกต้องของเรื่องที่ส่งมาตีพิมพ์ ตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) แล้ว

๖. หลังจากผู้เขียนได้แก้ไขบทความเรียบร้อย กองบรรณาธิการตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้งหนึ่งก่อนแล้วจึงดำเนินการตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารมหาจุฬาวิชาการ

กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ : ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๗๗๓, ๘๗๕๖, มือถือ ๐๘๖ ๙๙๘๔๖๔๖, ldline : sucha2509
E-mail : su_cha2509@hotmail.com

29. (511--).indd 526 4/28/2026 1:28:11 PM

ขั้นตอนการดำเนินงานวารสารมหาจุฬาวิชาการ

